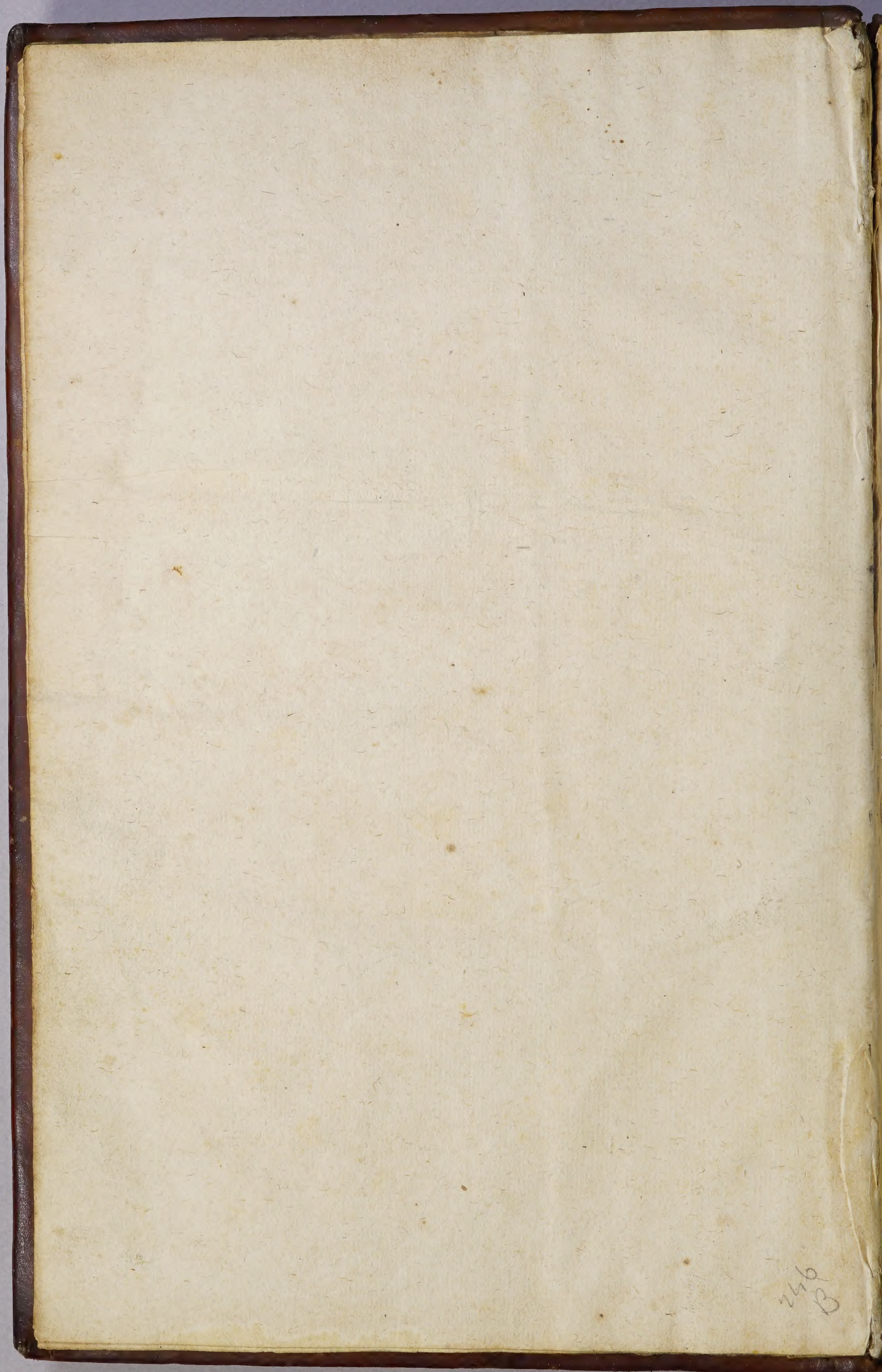

Nº 298

246
B

IOAN. PETRI MAFFEII, BERGOMATIS, E SOCIETATE IESV,

HISTORIARVM INDICARVM LIBRI XVI.

SELECTARVM, ITEM, EX INDIA Epiſtolarum, eodem interprete, Libri IV.

ACCESSIT IGNATII LOIOLAE VITA.

Omnia ab Auctore recognita, & nunc primùm in Germania excuſa.

Item, in ſingula opera copioſus Index.

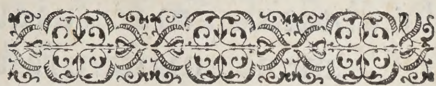
His nunc recèns adiecta eſt charta geographica, ære nitidiſsimè expreſſa, qua Lectori vtriuſq; Indiæ ſitus, & longinqua ad eas nauigatio, accuratè ob oculos ſpectanda proponitur, non minus adſpectu, quàm hiſtoria ipſa lectu iucunda.

COLONIAE AGRIPPINAE,
In Officina Birckmannica, ſumptibus Arnoldi Mylij.
ANNO M. D. XCIII.
Cum Gratia & Priuilegio S. Cæſareæ Maieſtatis.

PHILIPPO REGI CATHOLICO.

SVPERIORIBVS annis, cùm ad componendas Lusitaniæ res, Olisiponem ipse venisses, Catholice Rex, hortata me tua est Maiestas, vt inchoatam Henrici Regis nomine auunculi tui rerum Indicarum historiam, pari alacritate studioq; persequerer. Feci quod iusseras: totumq; contextum narrationis, à primo nauigationum exordio, ad vsq; Soceri tui Ioannis eo nomine tertij regis obitum, pro mea tenuitate perduxi. Quò longius ne progrederer, annalium exinde series, vt in tantis & rerum motibus, & locorum interuallis, partim intercisa, partim etiam neglecta, prohibuit. Neq; verò mihi diutius deliberandum fuit, cuinam opus hoc qualecunque, recepta iam consuetudine, destinarem. Debebat hoc tuis erga se meritis nostra Societas vniuersa. Idipsum nominatim à me tua de me iudicia, meaq; summa in te pietas exigebant. Postremò res loquebatur ipsa, æquum esse, vt cuius in primis virtute opibusque Christiana res nititur, huic potissimum, explorati pijs felicibusque maiorum suorum armis Oceani; aditarum, quæ auditæ non erant, gentium; propagatæ

vnà cum

vnà cum imperio in vltima loca, rectæ in Deum fidei, si minus facunda splendidáue; certè, quoad eius fieri potuit, syncera atque accurata explicatio dicaretur. Quæ me, Rex Optime & Maxime, perpulerunt causæ, vti præ cæteris offerre tibi mearum lucubrationum fœtus auderem; eædem, opinor, Clementiam istam fastigio tam excelso parem adducent, vt eos in lucem, sub Augusti nominis tui præsidio tutelaque prodijsse patiare. Quod reliquum est, Maiestatem tuam Deus immortalis ad sui nominis gloriam, & Ecclesiæ Catholicæ firmamentum, quàm diutissimè tueatur incolumem.

IOANNIS PETRI MAFFEII,

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER PRIMVS.

A AETERNAE mentis numen, atque consilium, quô ab ipsis mundi primordijs vniuersa pariter & singula gubernantur; fide potius & silentio venerandū, quàm argumentis ac disputationibus indagandum, iure pręcipiunt sapientes viri. Nihil est enim, cœlesti rerum omnium dispensatione, vel propter ipsius vim atque constantiam illustrius, vel propter humani luminis imbecillitatem obscurius. Veruntamen, quoad homini speculari fas est, quantumq; valet mortalis tarditas ex ipsis duntaxat rerum euentis existimare; Diuinæ prouidentiæ ratio videtur eiusmodi, vt ingentium operum quæ molitur, multo ante fundamenta iaciat; eaq; per occultas causas, & incrementa latētia, sensim ad tectū fastigiumq; perducat. Id adeo, si quis animum aduertat, iam inde ex vltima veterum annalium memoria facile intelliget. Post dirā illam totius orbis terrarum eluuionem, cùm denuo genus humanum in omne scelus at-
B que flagitium rueret; vniusque veri Dei cultum cum dæmonum seruitute commutaret; ne paulatim vniuersa interiret pietas, peculiarem sibi populum diuinæ legis custodem, religionis administrum, oraculorum interpretem Deus immortalis tempore definito condendum esse decreuerat. Quot ante seculis, eam vnam in rem, eximia fide ac sanctitate virum, Abrahamum, ex hominum fæce seuocauit, & propria inustum nota ipsum, & prolem eius, tanquam generosi armenti sobolem, & quidē præclara cum testificatione, seposuit! Rursus, hoc ipso populo per summam impietatem atque perfidiam rebellante, lucem veritatis, procuratione̅ sacrorum, & ipsamet adoptionis iura Deus aliò transferre statuerat. Quàm multis ante annis vrbem Romam exsurgere, & à paruis initijs ad summum in terris imperium euehi passus est! Nimirum, vt Ecclesiæ principatum, ac religionis domicilium ibi aliquando locaret; atq;, vt vnde omnes populi, & nationes tum iura ciuilia, tum nefarios ritus ac superstitiones paulo ante petijssent; inde in omnia regna prouinciasque sine vllo erroris metu, sacrosancta Pontificum scita, & castissimæ cæremoniæ, & bene beateq; viuendi verissima præcepta manarent. Denique, superiore memoria, cùm ex eadem Vrbe salutarem Christi doctrinam in remotissimas nationes propa-
C gare vellet; quæ lumen Euangelij vel antea nunquam acceperant, vel acceptum, incuria seu longinquitate restinxerant; quàmpridem fortium & experientium virorum excitauit ingenia, vt ignotas ad id tempus terras, ignotiora maria, tum ad ortum solis, tum ad occasum, per summā animi contentionem, perq; summa pericula & difficultates pertinaci studio exquirerent! Videlicet, quo per mutua commercia, dum peregrini cum incolis vel terra nata, vel manu facta, vel alia quælibet in vsum vitæ, pro locorum & regionum varietate, permutant; interea occasionem nacti sacerdotes & vitæ innocētia, & Christianæ facundiæ laude præstantes, ex auctoritate Romani Pontificis, verbum

Dei longè lateque disseminarẽt;errantesque mortalium greges, ab infelicibus D vepretis ac saltibus, ad læta Domini pascua caulasque traducerent. Cuius tam gloriosi facinoris, tamque longinquæ nauigationis (ad quam neque fabulosi illi Argonautæ, neque in cœlestium numerum falsò relati Bacchi, Herculesve vnquam adspirarunt) quoniam decus ac titulos partim Lusitania, partim Lusitaniæ finitima Bœtica sibi iure quidem optimo vindicat; quæ à Bœticis ad solem occidentem præclarè gesta sunt, scriptores alij persequentur. Nos, quoniam cuncta complecti pæne infinitum esset, Lusitanicæ tantùm conquisitionis, præsertim verò promulgati ad meridiem & orientem Euangelij initia progressusque (quando ita iubemur ab ijs, quorum à nutu discedere est nefas) in vnius Dei gloriam, & solatium Ecclesiæ Christi vniuersæ, latinis maximè litteris consignare decreuimus. Quæ cognitio piorum animos variè, ni fallor, afficiet: lætabuntur haud dubiè, tanta iam ex parte væsanis gentium ritibus, ac detestabili Deorum inanium cultu sublato. punget eos rursum atque adeo terrebit, improborum scelere, & prauis dogmatibus agitata, ex orbe nostro ad insulas longè, vt inquit Esaias, atque ad vltimas terras tanquam indignabunda propalam migrans Christiana religio: vt vel Deo E vindice regnum à nobis item auferri; vel, collustrato lucis Euangelicæ radijs toto propemodum orbe terrarum, ex diuinis oraculis, effœtæ iam ac senescenti naturæ finis propediem adesse videatur. Verùm hæc summus ipse rerum arbiter, pro sua infinita bonitate ac sapientia moderabitur. Nobis, rem tantam, parendi magis alacritate, quàm perficiendi facultate suscipientibus, illud in primis veniebat in mentem vereri: ne, quoniam permulta cùm sacris, tum prophanis in rebus supra naturæ vim atque ordinem facta subinde exponentur, narratio nostra plus fortasse admirationis apud quosdam sit habitura, quàm fidei. Quocirca denuntio profiteorque iam nunc, me nihil in mediũ esse allaturũ, nisi quod è publicis tabularijs, aut probatis auctoribus, quiue interfuêre ipsimet rebus gerendis, accepero. Quæ mihi copia quò promptior & expeditior esset, non subterfugi quominus Olisiponem vsque, commorandi causa contenderem. qua ex vrbe, quòd in Oceani velut imperium peropportuno imminet loco, atque ob id ipsum antiqua regum Lusitaniæ sedes est; omnia ferme Indicarum expeditionum consilia atque acta manarunt. Neque nobis veritate quicquam omnino antiquius vel fuit, vel esse debuit. Nam alioqui, neq; Deus immortalis, cui nostra omnis vni desudat industria, F commentis, ac mendacijs delectatur; & me ipsum mortalibus rebus iampridẽ valere iussis; fingendi vel adulandi causas omnes procul habere par est. Sed iam ad institutum aggredior.

Orbem terræ vniuersum tres in partes diuisit antiquitas. inuenti demum hi noui tractus quartam adiecêre; si quarta appellanda est, quæ vna reliquis omnibus magnitudine ferme par est. Neque tamen hæc recentiora tantummodo, sed veterum quoque finium haud exigua spatia prisci homines ignorarunt. Siquidem & in multis regionibus describendis Ptolemeus, vir cæteroqui summus, & alij geographi insignes hallucinati sunt; & Africæ terræ quicquid à Praso Promontorio, & interiore Aethiopia, & Lunæ montibus in Austrum extenditur, multæque & ingentes tum Africo, tum Indico littori obiacentes insulæ, quamuis accuratam eorum diligentiam, notitiamque subterfugêre. Nauigandi verò, ante centesimum annum, vel apud Hesperios populos tãta fuit inscitia, maritimo videlicet vsu astrolabij nondum excogitato, vt ab ora discedere, & alto Oceano se committere nequaquam auderent: sed littora cautè legentes, vbi ad æstus maris, aut breuia periculosa peruenerant, quasi repagulis quibusdam à natura seu numine obiectis, reciperent illicò sese, & longius tendere quodammodo nefas arbitrarentur. Itaque promontorium ad Atlantis radices, & aquarum impetu & Syrtibus vicinis infame, cui nomen olim fuit extremæ Chaunariæ, rudi sanè vocabulo, caput

Non, ea

A Non, ea tempestate vulgus nautarum appellare solitum est, propterea quod si quis id promontorium superare malè sano conatu esset ausus, eum ad suos vltra esse rediturum negarent. Hæc igitur loca gentesque lingua, moribus, superstitionibus adeo dissonæ, vti Lusitanorum armis tandem apertæ, & Christi Euangelio collustratæ sint, quò clarius pateat, paulo mihi altius ordienda tota res est. In ijs Lusitaniæ Regibus, qui prospero euentu rem & suam, & Christianam auxêre, præcipua celebritate est Ioannes eo nomine primus, qui, transmisso in Africam exercitu, Septam vrbem (quam Procopius Græcè, Septon, alij septem fratrum ciuitatem appellant) de Mauris cepit insigni victoria. Huic è Philippa Alencastria, Eduardi sexti Britanniæ regis nepte, filij fuêre quinque: è quibus, tertio, vel, vt alij affirmant, quarto loco natum Henricum, scriptores meritò in cælum vsque laudibus ferunt, quando præter bellicam virtutem, quam in eius vrbis expugnatione cunctis admirantibus explicauit, ea fuit sanctimonia vitæ, eaq; in Deum & superos omnes, ac beatam præcipuè Dei matrem obseruantia; vt in summa corporis firmitate summaque licentia, illibatum virginitatis florem ad extremum vsque spiritum retinuisse credatur. is, Ioanne patre, post fractam B Maurorum audaciam, vita functo, licet perfidum & consceleratum genus hominum porrò insectari, nec tantùm è Mauritania, sed ex Africa tota exterminare percuperet; tamen, quod ad heredem regni Eduardum fratrem natu maximum eiusmodi expeditio pertineret; ipse interim ad alia non minus præclara sese conuertit, quæ suis & auspicijs aggredi, & sumptibus tolerare se posse confideret. præerat quippe nobilissimorum equitum ordini, quem Dionysius tritauus Christi nomine contra barbaros instituerat: ex eoque magistratu non exiguos annuos reditus, & vectigalia capiebat. Hæc illi dies noctesque apud animum suum agitanti, nihil omnino vel ad nominis Lusitani famam illustrius, vel immortali Deo gratius visum est, quàm incognita scrutari maria, nouas in Oceanum classes mittere, & rectam religionem in omnes partes, quoad eius fieri posset, extendere. Cuius rei perficiendæ eo maiorem veniebat in spem, quò se acrioribus quotidie stimulis in hanc mentem sentiebat impelli: & per eos fortè dies allatum erat, quosdam è Britannia, & Gallia mercatores vi tempestatum ad noua loca delatos, quæ à feris & barbaris dæmonum cultoribus tenerentur. Hæc igitur maximè sententia Henrici animo insedit. quare confestim adhibitis mathematicis, mul- C ta de situ orbis, deque cæli plagis exquirere, multa etiam, vt erat acri & solerti ingenio, partim legere, partim commentari ipse per se; multa præterea de captiuis Tingitanis, & accolis interioris Libyæ sciscitari. Denique, dum cuncta circumspicit, reique magnitudinem ac difficultatem apud se diligēter expendit, intentus interim oppido nouo ad Sacrum promontorium condendo Terzanabali, (quam deinde Villam infantis dixêre) fama est, per quietem cælesti monito clementer increpitum, quod cogitata conquisitione tam diu supersederet, remque adeo piam & laudabilem vltra differret. Itaque manê vt primùm euigilauit, sine vlla dubitatione duas in præsentia naues omnibus rebus ornari celeriter imperat: precatusque cæli Reginam, vti volens ac propitia cæptis adesset, cursumque dirigeret, lectissimos è copia Turdetana magistros vtrique præponit, & ingentibus oneratos promissis, quàm longissimè prouehi, & extimos Africæ tractus, ac gentes accuratè explorare iubet.
Ij, licet laboris & periculi magnitudinem animo cernerent; tamen principis auctoritate, & insita Lusitanis gloriæ cupiditate permoti (agebatur autē tum annus à Christo nato supra millesimum quadringentesimus decimus) rem alacres fidentesque suscipiunt. Itaque populo faustis ominibus & acclamationibus prosequente, cùm in Austrum vela dedissent, vltra Atlantis radices, quem terminum nauigationis ad eam diem fuisse diximus, leucas circiter sexaginta (recentioris mensurę nomen id est, quattuor fere millia passuum singu-

læ continent)ad Ganariam promontorium deuenêre: quò ne longius tende- D
rent,partim nouis aquarum æstibus vadiſque,partim etiam procurrentis promontorij longitudine deterriti ſunt. Eadem cauſa decennium ferme totum alios deinceps alioſque prohibuit,quominus è ſententia nauigarent. Sed nequaquam idcirco Henricus à ſuſcepto conſilio deſtitit: quippe, tum ex Afrorum ſermone, tum ex mathematica ratione certiſſimis cōpererat argumentis,ab ora Mauritaniæ, continentes ac perpetuas regiones vltra æquatorem extendi: quæ ſi pedibus peragrari, ardores aut ſolitudines vetuiſſent; mari certè, modò perſeuerantia non deeſſet,adiri, cognoſcique poſſe confideret. Nec eum ſpes fefellit. Siquidem anno demum à partu Virginis millesimo quadringenteſimo vigeſimo,cùm ſeſe intrepidè nauarchi alto mandaſsēt,multis,& periculoſis iactati procellis,varias primùm inſulas,ac deinde remotiora in ſingulos annos Africæ littora, ad vſque Leænam (id monti nomen eſt,leucis à Ganaria trecentis & ſexaginta)ſingulari Dei beneficio cognouēre. Quorum è numero viri tres præcipuè meriti felicitate virtuteque ſunt, vt eorum nomina litteræ omnes ab interitu vindicarent. Fuêre autem Ioannes Conſaluus, & Triſtanus Vaſæus, qui omnium primi longè à continenti recedere,& vaſto ac furenti Oceano ſeſe credere minimè dubitarunt:ac E
partim ventis ablati, partim animi robore conſilioque prouecti; inſulas aliquot, in ijs vnam hodie nobiliſſimam, ditiſſimamque, cui à materia nomen eſt,ad Luſitanicum imperium adiunxêre: itemque AEgidius Annius, qui Syrtibus euitatis, & accuratè obſeruato maris æſtu, receſſuque, Ganariam promontorium eximia nauigandi arte ac ſcientia denique flexit;& Chriſtianę fidei ad Heſperios Aethiopas aliaſque inacceſſas antea nationes aditum aperuit. Hos autem,Henricus,& qui deinceps eorum induſtriam ſubſequuti ſunt,pro cuiuſque meritis,ac laboribus amplè remuneratus eſt: ac, ne conquirendi ardor in poſteris refrigeſceret,à Martino V. Pontifice Maximo impetrauit (quod ipſum ab alijs deinde Pontificibus confirmatum eſt) vti quicquid à Ganaria ad vltimam vſque Indiam patefieret,id quàm optimo iure & conditione Luſitanicæ ditionis eſſet. Quinquaginta circiter annos prima illa nauigatio tenuit: quibus demum exactis, Henricus cùm aliquot locis templa conſtruxiſſet, ac varias in regiones munijſſet viam Euangelio, plenus gloria, & rectè factis migrauit in cælum. Huius animi magnitudinem imitatus Alphonſus quintus, vt primùm regni potens fuit (nam Eduardus pater ei maturè deceſſerat,fuitque ſub tutoribus ad ſeptimum vſq; decimum F
ætatis annum)quamquam finitimis,& domeſticis implicitus bellis,in eandem tamen laudem acerrimè incubuit;perque ſtrenuos duces & gubernatores ab Leęna monte ad Arſinarium(quod recentiores Viride caput vocarunt) atque inde ad vſque Diuæ Catharinæ promontorium (is locus eſt vltra æquatorem gradus parteſve duas & ſemis, hoc eſt leucas circiter duas & quadraginta)Crucis trophæum,& arma Luſitanica protulit. Multæ etiam inſulæ per idem tempus inuentæ, quas commemorare hoc loco non eſt operæ pretium; & commercia varijs cum nationibus inſtituta; ſed cum Aethiopibus præcipuè occiduis, quam regionem hodie Guineam vulgus appellat, ducto nomine ab vrbe celeberrima Genne, ad quam ingenti fluuio Zanagæ impoſitam, loci opportunitate illecti olim negotiatores vndiq; confluebant. Patet autem Guinea latiſſimè:& quamquam zonæ mediæ ferme ſubiecta flagrantiſſimo ſole torretur; non tamen idcirco (vt falsò priſci putarunt) ab incolis eſt deſerta: quinimmo plurimos numerat populos: è quibus maritimi piſce; mediterranei partim lacertis, & immundis animalibus, partim, vbi cælum fauit, nonnullis frugibus & lacte veſcuntur:mutantque ſubinde loca, non per vicos aut oppida, ſed per familias plerunque diſperſi:eæque familiæ ſæpe inter ſe propter inopiam,de aquatione ac paſtione decertant:infelix genus hominum, ac ſeruituti natum,& cùm alijs nominibus,tum vnius veri Dei præſertim ignoratio-

A ratione miserandum. Cum ijs igitur per captiuos interpretes agi cœptum à Lusitanis.& quamquam initio propter suspiciones mutuas, vt in re tam subita, ac noua, turbatum est; atque etiam ex insidijs Christiani aliquot interempti; tamen cognita mox Lusitaniæ Regum iustitia, & nostrorum comitate ac beneficijs deliniti barbari metum posuêre: & commeandi contrahendique libera potestate facta, cum veste varij generis, & varijs domestici vsus instrumentis, ebur, & aurum, & mancipia permutabant, nullius aut ementium aut vendentium æquè bona conditione, atque ipsorum qui venum dabātur. quippe ex Aethiopiæ sabuletis in opima Lusitani regni arua, & ex tugurijs, & mapalibus Olisiponē classe translati, vel ipsa vrbis frequentia rerumque omnium copia paulatim ad mansuetudinem, & humanitatem erudiebantur: &, quod longè præstantius est, mysterijs Christianæ religionis postmodum imbuti, & cœlesti lauacro expiati, è peregrinis, dœmonum seruis, hominumque mancipijs, Angelorum ciues, & domestici Dei repente euadebant. Hisce rebus ita institutis, admodum expedire visum, ad mercimonia tuenda, atque ad retinendam cum barbaris amicitiam, opportunis aliquot locis castella excitare. Quæ dum summa Aethiopum voluntate exstruuntur, interea morbo, laboribusque confectus Alphonsus emoritur. Dein regni gubernacula suscepit Ioannes eo nomine secundus, lætis admodum auspicijs:
B quando per idem tempus in Aethiopia Christiano primùm ritu litatum est; barbaris ad noua sacra cæremoniasque stupore defixis: Lusitanis verò inter ipsam diuinam rem gaudio lacrymantibus, quòd sua potissimum opera verus Dei cultus in longinquas adeo mundi partes gradum fecisset: nempe vt impuris fœdata victimis loca purgaret: breuique ingentem animorum vim à possessoribus iniquis in Christi libertatem assereret. Quo nuntio magnam in spem erectus Ioannes, vt erat generosi maximè spiritus animique Rex, non modò parta retinere, sed etiam omni ratione amplificare constituit. atque illud præsertim summo conatu peruestigare; num quis ab Atlantico in Eoum Oceanum vel mari vel terra transitus foret. quippe, iam tum, præter acerrimum propagandæ Christianæ fidei studium, ad beatas etiam Arabiæ gazas, & Indici littoris opulenta commercia mentem & cogitationem adiecerat. Quam ad rem in primis idoneum ratus, cogniti iam littoris dynastas amicitia comprehendere, haud ita difficili negotio id est consequutus; pacemque & societatem certis legibus fecit cum Bezeguico, & Caramansa, Baio Sama-
C no, alijsque regulis: dein, ad vlteriora exquirenda, probatæ virtutis fideique homines familiares suos dimisit. atque id quò libentius facerent; ac minore cum erroris periculo sese vastum in Oceanum darent; peritissimis ea tempestate mathematicis Rhoterico & Iosepho medicis suis, itemque Martino Bohemo, qui se Ioannis Monteregij alumnum ferebat, negotium dedit, aliquid cōmuni consilio excogitarent, ad cursum nauium in pelago, quamuis ignoto, regendum: vt vel abductus à conspectu familiarium sibi syderum nauta, quam tamen cæli plagam, quàm remota ab orbe nostro loca teneret, aliqua posset ratione conijcere. ij, quàm acerrimo studio re diu multumque agitata, astrolabium denique instrumentum, quod antea ad colligendos stellarum motus duntaxat astronomi adhibere consueuerant, præclaro sanè inuento ad vsum rei maritimæ transtulerunt: ac pari solertia declinationum tabulas confecêre, quibus hodie naucleri ad explorandam locorum (quemadmodum cosmographi appellant) latitudinem vtuntur: vt non parū, hoc etiā nomine, tota Europa Lusitaniæ debeat. Quod si vt latitudinis, ita etiam longitudinis facili negotio rimandæ regulam prodidissent; nullo propemodū errore perpetuum maris ac terræ cingulum continuo circumactu viatores periti conficerent. Sed quia ab ortu in occasum, vel contra, ab occasu in ortum nihil est in perpetua cœli conuersione certum ac stabile, quo dirigere cursum, accessusve aut recessus emetiri possimus (namque illa ex errantium syderum oppositu sub-

tilis ac perobſcura collectio, nequaquam eſt ad hanc quotidiani vſus ratio- D
nem accommodata)iccirco nullidum longitudinis gradus notari, neque planè perſpecta potuit eſſe ratio itineris .in quo nauium rectores periculoſiſſimè ſæpe falluntur. credo equidem, in hoc , vt pleriſque alijs humanis in rebus, ad mortalium vel acuendam induſtriam, vel coercendas cupiditates, hac tanta difficultate diuinitus interpoſita. Veruntamen eius inſtrumenti beneficio mirum quanta nauticæ rei acceſſio facta ſit. quinetiam ex eo tempore Chriſti diſciplina manare longius cępit: plures quippe iam viri, & prudentiæ & pietatis laude præſtantes, certatim ad huiuſmodi expeditiones vltro ſemet regi offerebant: è quibus Iacobi Cani conſtantia & virtus in primis enituit. Is, acceptis ab rege nauibus, vltra metas Alphonſi proceſſit ad oſtiũ ingentis fluuij, qui ex ipſis Nili fontibus originem trahens, Zaires ab incolis dicitur: ac tãta aquarum vi, præſertim hyeme, ſeſe in Oceanum infert, vt prodatur in octoginta millia paſſuum ab eo vinci mare. quod ex dulci nimirum hauſtu præternauigantes intelligunt. Columnas aliquot, Ioannis iuſſu, è Luſitania ſecum aduexerat Canus: quibus præter Crucis figuram, & regij ſtemmatis inſignia, Latinis & Luſitanicis verbis erat inſcriptum, quo quæq; E
terrarum ſpatia rege, quo duce, quo tempore aperta forent. Ex ijs ergo columnis vnam, ditionis Luſitanicæ teſtem, in oſtio collocat: dein aduerſo flumine ſubuectus, errantes paſſim Aethiopum greges videt, atro colore vibratoque capillo, vt cæteros, veruntamen, vt vberiore ſolo, ſic etiam ingenio moribuſque longè mitiores. quippe leuibus duntaxat munuſculis, & benigno vultu inuitati, ſeſe aduenis tanta ſecuritate credebant, vt eorum quoque nauigia, ſine vllo metu vel ſuſpicione, inuiſendi gratia conſcenderent. Veteres amicos vel conſanguineos diceres, ſi communio intercederet linguæ. ſed è multis ac varijs interpretibus inuentus eſt nemo, qui ſermonem gentis teneret. nutibus ergo agebatur. quibus haud ægrè cognitum eſt, præpotētem regem, cui cuncti pareant, plurium dierum itinere introrſum abeſſe. Quo audito Canus aliquot è ſuorum numero ad ſingula propius exploranda incolis ducibus mittit in regiam: ijſq; obſidũ loco relictis, præcipuæ indolis quattuor ipſe viciſſim Aethiopas in Luſitaniã aſportat, perſanctè pollicitus, quintadecima luna (quæ temporum ibi momenta obſeruantur) ſeſe illos incolumes patrio redditurum ſolo. ij porrò, inter nauigandum, & Cani cura, & ſua ipſi docilitate, Luſitanici ſermonis conſuetudinem nacti, de Congi regno (ſic enim appellari denique patuit) deque eius opibus, ritibus, inſtitutis F
cuncta poſtmodum ex fide atque ordine retulerunt. Eorum aduentu Ioannes mirè lætatus: &, collaudata Cani prudentia, nouos iubet hoſpites in primis benignè & copioſè tractari. cumque ex ijs multa per otium quæſijſſet; veritus ne longior mora Luſitanis obſidibus aliquid afferret incommodi; mandat Cano, Aethiopas quàm optimè rurſum acceptos quamprimũ in patriam reportet, ſuoſque recipiat: tum, vbi vlteriora luſtrarit, in reditu, ad Congi regem adeat ipſemet; eumque omni ratione ad Chriſtum allicere ſtudeat. Nec mora: tempeſtatem idoneam nactus Canus, peregrinos, Cōgum relatos, cum obſidibus bona fide permutat: ac, ne temporibus excluderetur, continuato in præſentia curſu, leucas vltra id regnum ducentas prouehitur: & cuius dixi formæ columnas duas duobus ponit locis: quarum alteri à S. Auguſtino (cuius in diem natalem appulſus inciderat) alteri ab ipſomet lapide nomen inditum eſt. Inde Congum reuectus mira gentis gratulatione ad Regem ipſe cum amplis muneribus, & egregio comitatu contendit. Rex, quod mira quædam de Ioannis munificentia, & comitate à ſuis audierat, ſumma cum honoris & mutuæ beneuolentiæ ſignificatione Canum aduenientem accepit. Exinde pedetentim Canus, quemadmodum in mandatis habebat, ex occaſione ſermonem de rebus diuinis inferre, ac Regem adhortari, vt, ſpretis inanibus Dijs, vnum Deum cœli terræque conditorem agnoſceret.

Atque

A Atque hoc loco vel maximè patuit ad conuertendos animos, quanto plus in perspecta caritate, quàm in verborum apparatu momenti sit. Militaris homo erat Canus, & ferro potius quàm litteris innutritus. ac nihilominus rudi eius oratione Rex, videlicet officijs nostrorum ante captus, ad studium veræ pietatis adeo exarsit, vt aures ad Canum semper sitientes afferret, ac multa ipsémet vltro de religione quotidie quæreret. Quinimo in eundem animi sensum familiares quoque suos, & regni proceres, apertè monendo hortandoque pertrahere nitebatur. Accedebat ad hæc, internus auræ cælestis afflatus, qui mentes Aethiopum cœcas ad rectum salutis iter occultis motibus prouehebat. Iamque agro ad Euangelij semen accipiendum subacto, Cani reuersionis tempus instabat. Quem Rex tametsi aduocatum sibi in Lusitania videbat fore; tamen pro instituta consuetudine perinuitus dimisit: deditque proficiscenti comites pueros nobiles, præfecto Zacuta, vno ex ijs, qui nuper in Lusitania fuerant. huic etiam atque etiam mandat primùm vti suo nomine, Ioanni pro immortalibus eius in se promeritis, gratias agat ingentes; deinde vt ab eodem suppliciter petat, ipsum oratorem & pueros cælesti lauacro expiatos, & Christianis præceptionibus probè institutos, cum pijs aliquot summi B Dei sacerdotibus Congum remittere ne grauetur. vehementer optare se, cum liberis, & propinquis, & regno si fieri possit vniuerso, Christiana sacra suscipere. Addit legationi munera, magnam eboris vim, vestemque permultam (hęc Aethiopum gaza est) è palmarum folijs admodum scitè atque artificiosè contextam. Ea verò legatione Ioannes, vt erat egregiè pius, maximo gaudio cumulatus est, cùm tantam pandi portam Euangelio cerneret. Ergo, simul atque maturum est visum, festo ornatu & solenni pompa Ioannes & Eleonora vxor Zacutam; pueros alios alij principes viri vetere Ecclesię instituto lustralibus aquis gratulabūdi admouêre. & Zacutæ quidem, Ioannis; cæteris verò, sponsoris cuique sui nomen impositum. Baptismo peracto, confestim idoneis traditi præceptoribus, totum biennium summa cum diligentia Christianis moribus & mysterijs imbuuntur. Ac tum denique perhonorifica legatio in Congum decreta cum regalibus donis, & sacrorum apparatu magnifico. neque neophyti modò ad suos remissi, verùm etiam è sanctissima Dominicana familia viri tres probatę virtutis atque doctrinę delecti, qui apud eosdem Aethiopas & docendi & initiandi munere fungerentur. accessêre ad hos, etiam architecti cum fabris ad templa vero Deo in illis regionibus ex-C struenda. Princeps legationis fuit è præcipua nobilitate vir, Consaluus Sosa. Huic inter nauigandum pestilentia absumpto, Rhotericus fratris filius omnium voluntate sufficitur. Magna interim apud Aethiopas erat exspectatio nouæ religionis. & cùm cæteri ferme summi atque infimi Christianorum aduentum valdè expetebant: tum verò auidissimè Regis patruus, qui maritimis Congi populis imperabat: quam Congi partem Sonum incolę nominant. Is, vt primùm naues ad littus applicitas audiuit; ingenti stipatus frequentia, magnoque cymbalorum ac tubarum strepitu, descendentibus nostris obuiam prodijt, vix præ gaudio sui compos. Et quoniam exacta iam ætate erat, ne oblatam sibi diuinitus occasionem frustra elabi sineret, baptizari se statim voluit vnà cum altero è filijs paruulo, quippe qui per ætatem sibi consulere nondum posset: alterum iam adultum, quamquam eodem studio vehementer incensum, & obsecrantem etiam atque etiam, ne se cœlestis illius beneficij expertem vellet; honoris tamen & obseruantiæ causa, Regi, Regisque liberis in tanto mysterio anteuertere non est passus. Temporario igitur templo è frondibus ac ramalibus raptim excitato, aræ tres Christiano more adornantur. ac sacris ritè perfectis, primus ex omni memoria baptismus ille in ijs terris incredibili omnium lætitia celebratus est anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo primo. Patrem nouo nomine Emmanuelem; filium vocari Antonium placuit. Nec modò

vultu ac veneratione conceptam religionem ac fidem præ se tulit senex: sed D
etiam aduocata concione ipsemet è superiore loco in simulacra, & nefarios
ritus,quibus ad eam diem dediti fuerāt,adeò acerbè inuectus,& præteriti tem-
poris errata & flagitia tam grauiter ac dolenter est detestatus, vt animo planè
immutatum, ac Deo plenum haud dubiè cerneres. ijs rebus cognitis, maio-
rem in modum lætatus est Congi Rex : perq; eam gratulationem ad patrui
ditionem ac fines munificè adiecit agri,quod leucas in longum triginta,in la-
tum decem pateret.Quo tanto de se Regis iudicio magis magisque animatus
Emmanuel, ad superiora Christiani animi documēta non minus præclarum
adiunxit aliud. siquidem graui edicto conquisita vndique idola, quamquam
multis id ægrè ferētibus,& in cumulum congesta,publicè concremauit. Præ-
terea,Christi sacerdotes, quandiu ibi substitêre, tanquam è cœlo delapsos, o-
mni officio prosequi,& caritate complecti:de fidei mysterijs,deque varijs vir-
tutum generibus assiduè percunctari: Deum verò suppliciter obsecrare, vt
quando multo maximam vitæ partem in cacodæmonis famulatu posuisset
miser, quantulumcunq; supererat temporis, totum id in Christi Domini cul-
tu, & in vera pietate consumere sibi liceret. Iam, rei diuinæ quanto cum si-
lentio,vel tremore potius interesset,ex eo patuit,quod iuueniliter interea stre- E
pitum cientes ad ianuam templi honorarios ephœbos principum filios,illicò
mactari imperauit:indignum facinus ratus, augustissimum illud sacrificium,
in quo pro salute hominum Deus ipse immolatur,ab hominibus negligi. Ita-
que dubio procul adolescentes, leuis, & quotidianæ apud nos (quod pudeat)
noxæ pœnas capite ipso luissent; ni ætatem ac genus miserati, & diuinæ insu-
per clementiæ memores Lusitani vehementius obstitissent.Iamque ab Congi
Rege nuntij aderant, legatum orantes, ne aduentum vltra differret: Regem
in vrbe, cui Ambasse nomen, patrui baptismo & conuersione lætissimum, fe-
stos agitare dies: nihilq; illi esse longius, quàm, vt elutis toto animo sordibus,
ad filiorum Dei cœtum vnà cum cæteris aggregetur. Hoc nuntio accepto,
moræ nihil interponendum est visum. nauibus modico relicto præsidio, So-
sa comitesque sese in viam dedêre. Quibus, in digressu, præter cæteram be-
nignitatem, ducentos etiam stipatores Emmanuel tribuit: itemque ad one-
ra subeunda, vim hominum ingentem, quis potissimum sacram supellecti-
lem baiularet, admirabili quadam alacritate certantium. Vbi ad medium fer-
me iter ventum est; Præfectus Regius vnus, ac postmodum alter, officij caussa F
nostris occurrit. Ad vrbem verò appropinquantibus oppidani tripartito ag-
mine obuiam prodiêre de more gentis armati, Lusitaniæ laudes, & præclara
in se beneficia carmine concinentes:ita structis ordinibus,& eiusmodi gradu,
ac symphoniæ genere, vt supplicantium apud nos pompæ speciem quandam
exhiberent. Modos inibant pauci, tum cæteri sequebantur : ac subinde vni-
uersi plenissimo sonitu elatis in spatia certa vocibus æthera feriebant. Hi no-
stros ingenti gaudio in medium acceptos,eodem ordine ad regiam vsque per-
ducunt, tanto populi concursu, ac turba ita conferta, vt nostris aditus ad re-
gem vix atque ægrè patuerit. is, in edito suggestu, vt ex omni parte conspici
posset,eburneæ sellæ insidebat mitratus infula è palmæ folijs opere subtili, &
eleganti perfecta:à capite ad pubem nudus;cætera ad pedes vsque, vestis bom-
bycina contegebat;læuum brachium armilla ex orichalco adornabat;equina
cauda pendebat ex humero. id solis regibus datum. Denique introductus le-
gatus,quàm honorificentissimè excipitur. salutatione peracta,expositisq; sui
regis mandatis,illicò per sacerdotes adstātes, dona, vestem pretiosam, tabulas
pictas,aurea vasa & argentea, & omne Christiani ritus instrumentum in con-
spectu populi totius,petente id ipsum rege, proferri iubet: tum rex perattentè
singula contemplari:quem quæq; in vsum, quidúe significent, curiosius quæ-
rere.In ijs præfulgidum erat Crucis vexillum,quod solenni precatione conse-

cratum

A cratum Innocentius VIII. Pontifex maximus Luſitano regi ex vrbe Ro-
ma tranſmiſerat. Eo explicando confeſtim rex & concio tota venerabun-
da procubuit: namque inter illam ſacrorum expoſitionem Aethiopes adeo
intentis oculis geſtus motuſque ſacerdotum obſeruabãt, vt eodem pæne quo
Luſitani momento capita ſubmitterent, iungerent palmas, genua flecterent.
Ab eo ſpectaculo noſtri in hoſpitia benignè diuiſi. tum de regis & reginæ bap-
tiſmate ſedulò agi cæptum. Id quo maiore apparatu, ac cæremonia fieret, tē-
plum Chriſtiano more prius ædificari placuit. opus erat ſanè difficile tũ alias
ob cauſas, tum quod lapides & cæmenta longè admodum petenda forent. ſed
tantus fuit ardor, vt breui comportatis vndique neceſſarijs, vrgente atque in-
ſtante rege, multis ſtructoribus agi res cœpta ſit. Cruci dicanda erat ædes: qua-
re primus lapis eſt poſitus V. Nonas Maias: quo die Eccleſia ſalutaris ligni in-
uentionem anniuerſaria gratulatione concelebrat. Dum hæc maximè fiunt,
ecce tibi à regni finibus trepidi nuntij; vaſtari agros, tecta inflammari, homi-
num ac pecudum prædas abigi. Lacus in interiore Aethiopia eſt ingens, ad
inſtar pelagi, prorſus vt leucas centum in lõgitudinem patere dicatur: ex quo
B tres nobiliſſimi totius Africæ amnes, Nilus (cuius ortum tanto ſtudio fru-
ſtra perueſtigauit antiquitas) in mare internum, Cuama, & is, de quo ſupra
dixi, Zaires in externũ effluunt. in eo lacu aliquot viſuntur inſulę; & ex ijs quæ
dam tantę magnitudinis atque frequentiæ, vt triginta hominum millia in bel
lum cogant. Sed præcipua celebritate populi Mundequeti ſunt, qui per eos
fortè dies ad arma conſternati ab Congi rege defecerant, magnaque manu in
curſiones in regni extrema faciebant. Aduerſus id malum, quoniam & cele-
ritate, & ipſiuſmet regis præſentia opus erat; ne quid ſibi interim aduerſi eueni-
ret, occupat rex baptiſmi ſacramento æternæ ſaluti conſulere. Nec regina
rem longius diſtulit. atque ad indicandum in Luſitaniæ reges grati animi ob-
ſequium, ille Ioannis, hæc Eleonoræ ſibi nomen deſumpſit. Ingens Aethio-
pum multitudo ad ſpectaculum vndique affluxerant. Ex ijs, proceres aliquot,
regis exemplo & prædicatorum adhortationibus incitati, ſe per idem tem-
pus ad Chriſtum adiunxêre. nam è duobus regis filijs alter ad omnem virtu-
tem, ac pietatem propenſus, natu maior, ad regni fines tutandos feſtinè
præceſſerat: iunior alter, Panſus Aquitimus nomine, nimirum vt eſſet
qui pios poſtmodum exerceret, à nefaria ſuperſtitione, & auitis moribus
C nullo pacto abduci ſe paſſus eſt. Sub hæc, raptim coacto exercitu rex, ad-
miſtis Luſitanis aliquot, in hoſtes tendit. Abeunti, Soſa Crucis vexil-
lum de manu porrexit; hortatus pergeret in dimicationem alacer: ſigni
eius beneficio (tantùm fiducia ne deeſſet) hoſtibus vtique ſuperiorem futu-
rum. Nec vana fuêre promiſſa: prælata Cruce fuſis fugatiſque rebellibus,
paulo poſt victor Ioannes in patriam redijt. Ouantem natu maior filius
eſt ſecutus: qui cùm Chriſtianæ doctrinæ diligentem in primis operam
dediſſet, perducto iam ad faſtigium templo, ſumma populi celebritate bap-
tiſmo luſtratus eſt, Alphonſumque appellari ſe voluit; quo nomine Ioan-
nis Luſitaniæ Regis filium vocari didicerat. Ac ne quid ad lætitiam deeſ-
ſet, baptizati cum eodem inſignes viri permulti. Inde profectus in Iſundos,
quibus populis iam tum ex parentis auctoritate imperabat, Apoſtolico apud
eos munere ipſemet fungi cœpit; ac veritatis lucem admirabili ſtudio pro-
miſcuè omnibus impertire. Quo tanto Chriſtianæ rei incremento admo-
dũ lætus in Luſitaniam reuertit Soſa, relictis in Congo ſacerdotibus ad cępta
promouenda. Verùm ij partim inſolitis caloribus, & cæli grauitate conſump-
ti; partim etiam (quæ viciſſitudo eſt rerum) ab incolis aſpera atq; acerba mul-
ta, abſente prę ſertim Alphonſo, perpeſſi ſunt. Etenim quamdiu de eccleſiaſti-
cis cęremonijs, & de myſterijs rectæ in Deũ fidei eſt actum, ea tametſi hominis
captum infinitis partibus ſuperant; tamen quia ob id ipſum Deo digna, & ra-
tioni conſentanea videbantur; haud ita repugnabatur ab ethnicis. Aſt vbi de
iuſtitia,

iustitia, temperantia, submissione seriò præcipi est cæptum, & è Christianæ disciplinæ institutis, abijcienda auguria, malè parta reddenda, condonandæ iniuriæ, aspernandæ libidines, frangendæ cupiditates erant; enimuero tum quasi ventilabro ad trituram adhibito, boni viri illicò secerni ab improbis: alteri, vel amore virtutis capti, vel pœnæ metu perterriti, æquitate delectari; sectari pacem; voluptates repudiare; duces & rectores animorum suorum honore & beneuolentia prosequi. alteri denuò dæmonum laqueis irretiti, ad ritus nefarios, atque ad auaritiam, ac superbiam, & pristinas turpitudines miserandum in modum reuolui, odisse lucem, magistros auersari, & à piorum consuetudine longè refugere. Nec vulgo tantùm serpebat vitium: notissimus ac ditissimus quisque arduum ac difficile virtutis iter eò magis horrebat, quò maiora sibi malorum irritamenta, & deliciarum illecebræ suppetebant. Rex demum ipse, qui tantum initio ardorem ac firmitatem animi præ se tulisset; vbi à lactis dulcedine ad solidos cibos traduci est cæptus, desiderio pristinæ vitæ paulatim adeo elanguit, vix vt in eo roboris Christiani quicquam agnosceres. Occursabant scilicet eius animo pristina oblectamenta, ludi, compotationes, quæque ebrietatem sequuntur: offerebant sese identidem auspicia, & sortes, quibus ad amentiã omnis ferme barbaria dedita est; titillabat sensum, effundendæ iracundię, & doloris puniẽdi suauitas. quibus quasi machinis, vrgente præsertim dæmone, sensim de statu suo deiecta mens ita obduruit, vt cùm internas religionis & officij recordationes obstinatè repudiaret; tum salutaria sacerdotum hortamenta ac monita, non modò ad animum, sed iam ne ad aures quidem admitteret. Accedebat, ad res profligandas, acerrimum dæmonis telum, muliebris coniuratio. Quippe, vt cæteræ ferme gentes, ita etiam Aethiopes, præter eam, quam iustæ vxoris habent loco, singuli pellices alere consueuerant plures paucirésve pro opibus. Eæ cùm ex inuectis nuper sanctionibus pelli, aut ablegari se à viris quotidie cernerent, vt est impotens iracundię sexus, damnum & ignominiam non tulêre: cœtibus habitis consensu per se, perque communes amicos cum rege vehementer agere insistunt; aduentitias religiones, durumque & horridum vitæ genus abijciat; præsentibus bonis & copia rerum quoad licet fruatur: neu incertam spem futuræ felicitatis, tanto pretio, tantaque commodorum & voluptatum iactura sibi emendam existimet. Hæc & alia eiusmodi blandimenta cùm neque Rex inuitus acciperet, & eadem tabe infecti permulti, ac præsertim Regis filius Pansus Aquitimus adiuuaret; breui maximum in discrimen adducta Christiana tota res est. Obstabant sceleratis conatibus fideles ac boni, vt numero inferiores, ita diuino præsidio & causa longè superiores. Egregium verò se pietatis vindicem & assertorem præbebat Alphonsus: patrisque miseratus insaniam; dictis factisque neophytos in fide atque in officio continebat. Ad eum tollendum obicem, proceres aliquot Pansum incensum iam regnandi cupiditate omni ratione fouere; Alphonsum absentem varijs criminationibus patri suspectiorem indies reddere instituunt. denegerasse illum planè in externos mores; nihil iam patriæ vèl auitæ consuetudinis pati: Regem verò ipsum ita vel contemnere, vel odisse; vt in eius contumeliam artibus magicis, quas à Christianis nuper acceperit; amnes exsiccet, vitiet fruges, atque adeo regias pellices vltro ad se ipse pelliciat. Eiusmodi calumnijs atque portentis cùm iuuenis innoxij famam ex composito quotidie lacerarent: zelotypum senem, & in affecto iam corpore animi quoque viribus defectum, facile perpulêre, vt Alphonsum omni dignitate, honoribus, vectigalibus per summam iniuriam exueret. iacuissetque porro in solitudine & squalore circunuentus & proditus Dei seruus; ni diuino instinctu coorti quidam ex optimatibus, regem apertè increpuissent, quod hæredem regni destinatum, stirpis maximum, eximia virtute ac pietate filium indicta caussa damnasset. Reputaret secum illius in arcendis hosti-

A hoſtibus præclara facinora; in tuenda popularium concordia ſtudium; in ipſo Rege colendo pietatem & fidem. dein videret, num tantæ indoli, tantiſque laudibus conſentanea eſſent, quæ ab inimicis ad inuidiam conficta; nimium patulis auribus in animum demiſiſſet. Quin per idoneos viros in filij vitam & actiones inquireret? ac perſpecta demum & cognita veritate, quod æquũ videretur, & in reum, & in accuſatores, pro merito cuiuſque ſtatueret? Hiſce monitis quaſi è veterno excitatus Rex, ac ſe ipſum leuitatis incuſans, per ſummam diſſimulationem quæſitis ijs, quæ Alphonſo obiecta erant, cùm prorſus vana & commentitia comperiſſet; maxima bonorum gratulatione inſontem filium in priſtinum dignitatis & honoris ac gratiæ locum extemplò reſtituit; conſceleratos calumniatores, ne quid tale poſtea quiſquam auderet, perpetua notatos infamia ſecuri percuſſit. Cuius tanti tamque inſperati beneficij magnitudinem Deo acceptam referens, vt debebat, Alphonſus, multo etiam ardentius, ac liberius ad Chriſtianam fidem tuendam atque amplificandam incubuit. ac præter cæteras artes exterminandis gentium ritibus ad eam diem adhibitas; regno toto palam capite ſanxit, ne quis inanium Deorum effigiem vllam vel priuatim, vel publicè coleret haberetue. Quo edicto in rabiem efferati aduerſarij, frequentes in regiam coeunt; ac tumultu per operas excitato, credulum ac timidum Regem in eam ſententiam adducunt, vt, niſi reuocetur illicò edictum, ingentem ſeditionem adeſſe non dubitet. Hoc ille timore correptus, continuò per celeres nuntios admonet filium, videat etiam atque etiam quid agat, quò progrediatur: neu peregrina ac noua religione mordicus retinenda, ſe ſuoſque omnes in apertum capitis ac fortunarum diſcrimen obijciat. Cùm ille nihilominus in incepto perſtaret, Deumque multo magis quàm homines metuendos duceret; ira percitus Rex iubet Alphonſum ad ſe quamprimùm venire. At ille, cùm naſcentis eius Eccleſiæ ſalutem in ſuo capite verti probè intelligeret; pericula belli excuſando, variaſque nectendo moras, tandiu rem diſtulit, quoad letali morbo implicitus parens, cùm ægrum ſpiritum per multas curationes in dies aliquot extraxiſſet; tandem ſuperante medicamenta vi morbi, demortuus eſt. Interea Panſus, & ſua ipſe cupiditate, & improborum ſuaſu, non dubia ſpe regnandi cõcepta, ſolicitare promiſſis Aethiopas; blandè ſingulos appellare; viuendi licentiam & libertatem oſtendere; denique ad excludendum aperta vi fratrem arma & copias comparare. Quibus de rebus, & de patris obitu, à Regina matre, quæ ab eiuſmodi conſilijs abhorrebat, certior factus Alphonſus, quàm maximis itineribus quàm occultiſſimè noctu Ambaſſem vrbem ingreditur: atque vt primùm diluxit, populum magna rerum nouarum exſpectatione ſuſpenſum ad concionem vocat. Ibi orſus à primo Luſitanorum in eas regiones aduentu; commemoratiſque eorum in ſe, parentemque ac totam nationem promeritis; quod tales viros, tamque ſalutarem ſibi traditam ab ijs doctrinam grato pioque animo coleret, foueretque; iccirco ſe à fratre ſectatoribuſque ipſius toties inſidijs appetitum, & per falſas criminationes fama, fortuniſque ſpoliatum fuiſſe conqueſtus eſt. Panſum, viuo & ſpirante etiam tum patre, alienam hæreditatem ſpe, & cupiditatè impia deuoraſſe: eodem vita functo, iuſtum hæredem, quãdo per fas nequeat, per vim ac nefas à patrimonio arcere: ſi quid apud eos gentium ius, ſi quid vetuſtus regni mos, ſi quid etiam æternæ ſalutis ratio valeat; ne ſe maiorem natu, Regem legitimè deſignatum, pacis ac beatitudinis omnium cupidiſſimum; iuniori fratri conſilijs impiorum deprauato poſthabendum exiſtimẽt. Caueant verò etiam atque etiam, ne à veritatis oblata ſibi diuinitus luce ad cæcas iterum tenebras delabantur: neu Panſi minas, parataſque ab eodem copias pertimeſcant: Deum immortalem, cuius in eo negotio agatur cauſſa, pro ſua ſumma iuſtitia & bonitate, rectè ſentientibus affuturum. Hæc, & alia ad

tempus

tempus accommodata, cùm ingenti spiritu perorasset; tantus repente motus D animorum est factus, vt incredibili consensu Alphonsum protinus Regem æqui pariter & iniqui consalutauerint. Quibus rebus confestim ad Pansum in suburbana castra perlatis; vt quàm minimum spatij Alphonso ad comparandum relinqueret, cum ijs copijs, quas habebat, duplici instructa acie continuò infestus ad vrbem aduolat. Neque perterritus ea re Alphonsus; tum armatos, quos circa se habebat, pauciores quàm credi possit (non plus sex & triginta fuisse Rex ipse per litteras publicas admodum religiosè testatur) tum cæteram imbellem turbam, quæ ad regiam perculsa metu confluxerat; bono ac præsenti animo iubet esse. Deum verum, quem spretis falsis dijs venerari instituerint, pro ipsis haud dubiè pugnaturum. Nec vana cecinit. vbi ad teli iactum est ventum, Christiani armati, inermesque sublato pariter clamore, IESVM Deum, & Sanctum Iacobum, ex disciplina Lusitanica ingeminant. mirum dictu: ad eas voces, tanquam cælesti fulmine afflata prior acies, cùm aliquandiu attonitæ similis fluctuasset, terga postmodum vertit: cumque eandem trepidationem pauoremque subsidijs intulisset, turbatis eo impetu ordinibus, conuersisque illico signis, effusa omnes fuga saltus auios & nemora petiêre. Hanc tam incredibilem victoriam, ac planè diuinam, alia non E minus admiranda subsecuta res est. Cippus erat in syluis, captandæ cuipiam feræ paratus à venatoribus. in eum cippum cursu præcipiti cùm se Pansus per imprudentiam induisset; corpore toto grauiter consauciato sic hæsit, vt explicare se inde nulla vnquam ratione valuerit. Comprehensus, & in custodiam traditus, frustra nitente Alphonso conseruare germanum fratrem, & ad Christum adiungere; in pertinaci mentis duritie, & voluntaria cæcitate miser animam efflauit. Longè melius & saluti, & existimationi suæ consuluit is, qui Pansi ductabat exercitum. siquidem è fuga retractus, cùm sibi necem instare minimè ambigeret; misit qui Regi demissè nuntiaret; non deprecari se mortem, quam suæ temeritati debitam præclarè nosset. id verò omnibus votis expetere, obtestarique, ne se absque fidei Christianæ mysterijs ex hac vita excedere pateretur. ipso congressus initio, circa Alphonsum apparuisse viros humana specie augustiores; ipsius, quam Lusitani adorarent, Crucis nota distinctos, clarissima circunfusos luce, vultu acerrimo prælиantes: eo nimirum visu Pansi milites ingẽti horrore perfusos, extemplò se in fugam dedisse. itaque sibi non esse iam dubium, quin, præter Christianorum Deum, nemo vel in terris, vel in cælo colendus adorandusque sit. Neque aspernatus est resipiscentem Alphonsus: quin potius clementer accepto, & per baptismum in Christianos relato, vitam & incolumitatem ea lege concessit; vti purgando in posterum verrendoque Sanctæ Crucis templo cum suis operam daret; & in mystici lauacri vsum, puros latices religiosè conueheret. Ea victoria magnum rei Christianæ momentum attulit. regni possessione adita, & barbaris quotquot postea semet Euangelio opponere sunt ausi, perpetuo felicitatis tenore superatis, Alphonsus quinquaginta ipsos annos (tot enim deinde regnauit) hominibus verbo & exemplo ad omnem virtutem ac pietatem erudiendis, egregium & pastorem populorum, & vineæ Domini cultorem, ad extremum vsque se præstitit. Per idem tempus, quo Christiana sacra in Congum perlata sunt; eadem Regulus quoque Beniensium, Congo vicinus, ab Ioanne per legatum expetijt, Lusitanicæ magis amicitiæ ac præsidij spe, vt euentus docuit, ad opes imperiumque firmandum; quàm quò de suscipienda Christiana religione seriò cogitaret. Quocirca sacerdotes ad eum summa Ioannis voluntate profecti, & ab auitis erroribus, ritibusque sacrilegis perditum hominem diu multumque reuocare conati, cùm nihil omnino proficerent, Ioannis demum accitu in Lusitaniam irriti rediêre. Lætioribus initijs, exitu etiam tristiore fuit alia per eosdem ferme dies Lusitanorum expeditio. In ijs amnibus, qui Aethiopiam occidentalem influũt, in primis nobiles duo censentur,

Gambea,

A Gambea,& Zanaga,cuius paulo ante meminimus.Stachirim Daratumque prisci dixêre.Intra duo hæc flumina quicquid spatij longo procursu in Arsinarium vsque promontorium desinit, populi tenent ij, quos vulgus Ialophos appellat.Horum Rex,nomine Bemoinus, contracta cum Lusitanis amicitia,& crebris à Ioanne muneribus, nuntijsque ad stipendia Christi solicitat⁹,cùm nihil tale agitaret animo;Lusitani tamen Regis optima studia & spem varijs promissis ac frustrationibus eludebat: idemque Christianos aduenas in primis amicè liberaliterque tractabat;quod eorum commercijs ac societate suas opes nō mediocriter augeri quotidie cerneret. Sed quod vitæ genus vt sequeretur, nullis vnquam rationibus adduci potuit, id ipsum vt vltrò exoptaret, denique malo miserijsque coactus est.Siquidem regno pulsus propinquorum insidijs, cùm illud frustra sæpe recuperare tentasset, victus aliquoties fugatusque, ad extremum in Lusitaniam exsul cum paucis perfugit ad expertæ virtutis & beneficentiæ Regem; ab eoque supplex infimis precibus auxilium petijt.atq; id quò facilius impetraret; baptizari cum suis(ij erant viri nobiles ad quinque & viginti) & Ioannem de Regis nomine dici se voluit. Celebratum est mysterium tertio Nonas Nouembris, anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo primo,mira Pontificum & procerum gratulatione, & frequentia: exhibitique per eos dies publicè ludi, conuiuia, venationes, & spectacula equestria: in quibus Ialophi desultoria arte, & agitandi peritia, ita se admirabiles præbuêre; vti Numidis ipsis (quorum in celeritate motuque corporis præcipua laus est)agilitatis palmam omnium iudicio consensuque eripuerint. siquidem tanta erant membrorum vel dexteritate, vel robore, vt equi incitatissimi ephippijs nulla omnino cursûs intermissione tum recti insisterent, corpusque circumagerent; tum repente insiderent, dispositosque humi lapillos ad vnum inde colligerent; tum etiam momento desilirent, resilirentque.sub ea Rex neophytus Romano Pontifici per supplices literas ritè obedientiam detulit: idemque in Lusitaniæ Regis ditionem iure beneficiario ac voluntaria deditione concessit.ac se,modò amissa reciperet,Lusitanis ad interiores Libyæ Reges, & pretiosa metalla ducem fore professus est.Iamque exsulis & nota probitas, & afflicta fortuna,Lusitanum Regem & regni principes ad misericordiam allexerat. quare idoneo subsidio adiuuandum hospitem ratus Ioannes, & insuper haud negligenda quæ ab eodem ad gloriam diuitiasque proponebantur; viginti validas naues deduci, & omnibus rebus ornari quàm primùm imperat.In eam classem,præter nautas & propugnatores,Euangelici quoque præcones impositi, Aluaro Dominicano præfecto, eximiæ virtutis ac sapientiæ viro, quo Rex ipse ad sacras confessiones vti consueuerat. additi præterea non modò, vt in superiorem classem,fabri, sed etiam,ne materiæ inopia laborandum foret, cæmēta cum reliquo ædificationis instrumento.iam enim Ialophi consensu Lusitanus arcem ædemque sacram in Zanagæ ripis, opportuno ad merces exponendas, imponendasque loco, excitare decreuerat. Verùm tantus hic apparatus,ac spes non sine causa conceptæ, paulo post in irritum cecidêre. Siquidem delata iam ad Zanagam classe, & castello inchoato (cuius etiamnum exstant vestigia)Petrus Vasæus,cognomento Bisacutus,qui classi cum imperio præerat;sine metu versantem in prætoria naui Regem Ialophum pugione confodit; vel fraudis ac perfidiæ suspicionibus incitatus, vel pertæsus cæli solique:quod ibi paucis diebus cōplures Lusitani perierant. Regis morte cùm à barbaris,tū à nostris valdè tumultuatum:ac ne quod grauius acciperetur incommodum,naues nō paruo Ioannis dolore in Lusitaniā reductæ. Ita, maximi compendij rem,quæ & plurimos homines Christo conciliatura & Lusitanis ad interiora cōmercia,& inclytas Libyæ aurifodinas aditū prębitura

B videba

videbatur, vnius hominis iracundia momento corrupit. Veruntamen eius D classis fama, bellicusque apparatus, & profugi Regis causa benignè suscepta, non parum ad Lusitanici nominis dignitatem & commendationem in ijs regionibus profuêre. quocirca & Christianis deinde negotiatoribus maior honos fidesque haberi cæpta: & à multis dynastis ad Ioannem oratores cum muneribus missi, fœderis & amicitiæ caussa. Itemque ipse litteras & nuntios destinauit cùm ad alios prænobiles Africæ principes, tū verò ad reges Tungubutu, Mandingæ, Fullorum, & earum gentium, quas vulgo Moses appellant, multis in rebus Christiana instituta sectantium, ac præsertim in nominum impositione, quæ ferme à sanctis Apostolis mutuantur. Nam ad Christianorū Aethiopū sub Aegypto, seu Abassinorum Regem, qui Pretejannes dicitur, tenui fama & auditione duntaxat iam sibi notum, propter pestilentes terrarum tractus, & noxia animalia, & vastas solitudines interiacentes, cùm id vel maximè cuperet, ex ea parte adspirare non potuit. Cæterùm hisce tam lætis rerum exordijs breui tota pæne Europa vulgatis, Lusitanum nomen magna vbique in admiratione esse: celebrari omnium linguis: nauigandi scientia & gloria Græcis, Phœnicibus, Carthaginensibus anteferri. cuius laudis æmulatione incensus Christophorus Columbus Ligur, ingentis B animi vir, & rei nauticæ in primis peritus; ex astronomica disciplina, & nonnullis veterum monumentis, eodem ferè tempore statuit, trans noti orbis terminos magna terrarum spatia etiam in occidentem patere: dein, experiundi & cognoscendi studio, quod sine magno apparatu ea res tentari non posset; Lusitano ante omnes Regi eam expeditionem suasit; suamque in id operam & industriam enixè detulit. A quo reiectus tamquam inania & fabulosa afferret, ad finitimū Castellæ Regem Fernandum eodem consilio se se contulit. Ibi cùm nihilo magis audiretur; inuicta quadā animi pertinacia, totum ferme septennium, vorando repulsas, vrgendo, instandoq; per se, & per amicos; tandem aliquādo peruicit; vt in eam inquisitionē tria sibi regio sumptu adornata nauigia ad Hispalim oræ Bæticæ præberentur. Cum ijs in Atlanticum Oceanum egressus, Canarias primùm insulas petijt. Inde continua dierum aliquot velificatione in occasum prouectus; insulas aperuit nouas, quas ab re, quod primæ occurrissent, Principes nominauit: & exposito milite nactus aurifodinas, loco idoneo castra communijt: relictoq; ibi præsidio, incolas ferme duodecim, & alia inuentæ eius regionis argumēta secum in Hispaniam reuexit. Ea res, quò minus erat in spe, eò maiorem Fernando F Regi, & aulæ vniuersæ attulit voluptatē. Ioannes contrà, dolorē haud modicum ex eo percepit: vel quòd efflorescēti tum maximè ad maritimæ rei gloriam nomini Lusitano, partum ab alijs in eodem genere decus officeret; vel quod relicto sibi à maioribus inclyto nauigationis iure spoliari, & vasti Oceani possessione pelli quodammodo videretur. Ergo ad exigendos è Principibus insulis Bæticos, easq; in Lusitanam ditionem afferendas, de procerum sententia, classem instruere quamprimùm aggressus est. ea re cognita Fernādus mirari magnopere, cur ab Rege socio & amico, ignoti maris inuestigatione, præsertim quā oblatam ille reiecerit, arceatur. cumq; super ea re nuntij, & iuris interpretes vltro citroq; frustra cum litteris commeassent, postremò Fernandus ad reuocandum ab ea mente Ioannem legatos viros primarios misit duos: &, qua erat solertia, si minus ab incepto abducere illum possent, certè per varias causas rem consultò iussit extrahere, dum Columbus, qui in eadem loca maiore cum apparatu renauigauerat; de concepta spe auri, argentique & opum aliarum, certiora & exploratiora perferret. Non fefellit Ioannem astus: & dum legati sedulò tempus terunt (vt erat egregiè facetus) legationem eam neque caput, neq; pedes habere dixit: cauillatus oratores ipsos; quorum alter è crure claudicaret; alter, ab insito fastu leuior

A leuior & elatior haberetur. Interea Fernandus magno suo compendio fœdus cum Carolo Galliæ Rege pepigerat: secundisque eius rebus commotus Ioannes, omisso belli consilio, non recusauit quominus disceptatore totius controuersiæ vterentur Pontifice Romano, qui tum erat Alexander VI. eo nomine. Is, cognita regum causa; ne quando lis ad arma deduceretur; vltra Hesperidum insulas ad trecentesimam fere leucam & quadragesimam ducto à Septentrionibus ad Australem polum circulo; totum terrarum orbem ex æquo bifariam secuit. Quæ pars vergebat in orientem, hanc Ioannes, facta sibi ob iuris antiquitatem optione, desumpsit: occidua Fernando relicta. Ex eo tempore in peruestigandis ignotis regionibus ab Lusitano, & Castellano mira vtrinque virtute certatum est. & Fernandi Carolique Cæsaris auspicijs, idem Columbus, alijq; deinceps immortalitate dignissimi viri, ad occasum meridiemq; immania terrarum spatia, cum incredibili prouentu auri & argēti, subinde patefecêre: quo maximè subsidio Castella postmodum tantos tamque assiduos terra marique sumptus prope infinita pecuniarum erogatione sustinuit. At ex Lusitana parte, superiorum ducum laudem non adæquasse modò, verùm etiam superasse visus, è Ioannis fami-
B liaribus egregia fortitudine & constantia vir, Barptolemæus Diazius. huic, non modò cum ventis & mari, sed etiam cum socijs naualibus diu luctādum fuit, nauigationis longissimæ tædio fessis, & reuersionem quotidiano conuitio efflagitantibus. quorum ille cùm ferociam, & expostulationes prudentia ac lenitate sedasset, Cani columnas longo interuallo transgressus, insanum terræ proiectum denique patefecit: qui ab interiore Aethiopia per directam longitudinem leucas amplius sexcentas in meridiem excurrit. neq; tam portentosa magnitudine, teterrimisque insuper tempestatibus deterritus est, quominus promontorium flecteret; ac totum terrarum orbem magnanimis & experientibus viris peruium demonstraret. Hoc tam felici ausu peruentum ad insulam, quam sanctæ Crucis à columna ibidem posita nominarunt, leucas vltra Cani limites omnino trecētas & quinquaginta. tum, deficiente iam commeatu; sexdecim fere mensibus nauigādo consumptis, in Lusitaniam reditum est. cumq; in explicando apud Regem itineris totius progressu Diazius ad descriptionē ingentis illius promōtorij deuenisset (frōtem Africæ nonnulli dixêre) idq; ob atrocissimas circa ipsum exortas tempestates, procellosum caput iure appellandum affirmaret; quinimo, Bonæ
C spei caput esto; inquit Rex (quod illi deinde nomen stabile firmumque permansit) quippe cùm tanta ab occasu distantia, ac tam enormi in Austrum procursu, ad optatas Orientis opes, & Asiatica emporia Lusitanis digitum pæne videretur intendere. Sed quoniam commercij orientalis iterum iam incidit mentio, quod Africi maximè & Asiatici littoris nauigatione cōstat; locus postulare videtur, vt de vtroque littore breuiter, quoad instituti operis ratio patitur, explicemus. Ab Olisipone præter Gaditanū fretum in meridiem nauigantibus, ad læuam est Mauritania. inde magno ambitu curuantur littora per Autololas, & Icthyophagos populos (ea regio Guinea est) trans Cancri tropicum, ad vsque Pagelungos Aequatori subiectos, & Agesymbam, qui antiquis noti orbis est terminus. hosce vno omnes vocabulo Hesperios Aethiopas, sicuti Eoos, qui oppositam Africæ partem tenent, prisci cognominarūt. Dein, per longissima spatia, obliquo trans Aequatorem, & Capricornum excursu, ora vastam in prominentiam cuneatur. id Bonæ spei (quod diximus) caput seu promontorium est. hinc rursus in Septentriones longissimo tractu per immanes & obscuri nominis populos Obios, & Cafres, & Madagascarem olim, nunc Diui Laurentij insulam, reflectitur littus ad nota iam antiquis promontoria Prasum, & Aromata: quorum alterum hodie Mosambicum; alterum à Praso quingentis leucis &

quinquaginta disiunctum, Guardafu vulgus appellat. is Africi littoris extre- D
mus in Orientem est limes. inde præter duos inclytos sinus, Arabicum, & Persicum, quibus in modum peninsulæ felix Arabia cingitur, rectus in eam regionem traiectus est, quæ Indo, & Gange duobus clarissimis inclusa fluminibus, India nominatur. In hac montes à Caucaso ad Cori promontorium, quod Comorini caput incolæ vocant, leucas circiter quadringentas perpetuo in Austrum iugo porrecti, circunfuso Oceano ingentes oras efficiunt duas: quarum altera in Occidentem obuersa, prænobiles vrbes continet, Calecutum Malabarici regni caput, emporiumq; nuper omnium frequentissimum; itemque Cocinum, Cananorem, Goam, aliasque complures: altera in ortum spectans, à Comorino tractu per Bengalæ fines, qua Ganges in Oceanum influit, perque Pegusia, & eius tractus alia ditissima regna (quam terram Ophir, ac Tharsis quidam haud sanè absurdis coniecturis existimāt) desinit in Auream Chersonesum: qua in regione prænobile emporium Malaca visitur hodie. A Cori promontorio, ad Siculi freti similitudinem, exiguo admodum spatio auulsa cernitur insula Ceilanum: quam grauis auctor Ioannes Barrius Lusitanus multis rationibus Taprobanam olim fuisse contendit. ab ea obliquus in Auream Chersonesum, & Chersoneso vicinam in- E
gentem insulam Somatram cursus est; quam geographorum vulgus Taprobanam putat. à Somatra porro ad nobilissimas insulas plurimasque, Iauas maiorem & minorem, Borneum, Bandam, & Molucas, & Lequios, & Iaponios tenditur. itemque ad continentem oram Camboiæ, Ciampæ, Caucincinæ, ac Sinarum. vltrà, Lusitanis incomperta nauigatio est. Harum autem regionum pleræque, longè alio atque Africa terra situ ac feracitate, plurimis riguis, & sole cæterisque syderibus mirè fauentibus, in omnes mortalium vsus deliciasque pro sua quæque natura varias fruges, metalla, odoramenta, plantas, lapillos, medicamina prope ad certamē effundunt. quæ paulo ante hanc memoriam, certis emporijs admodum vili coempta, Mahometani ferme, Iudæive institores, vel sinu Persico in Commagenem, & Syriam, vel Arabico ad vrbem Heroum Suezium, atq; inde camelis Alexandriam cōuehebant; Aegyptio Sultano, qui tum ijs regionibus imperabat, pluribus locis persoluto portorio: quæ res Memphiticum ærarium magnis quotannis pecuniæ accessibus augebat. Hanc adeò quæstuosam negotiationē Ioannes, ducum suorū peritia & felicitate inuitatus, omni spe sibi enitēdum existimauit; vt, si qua posset continuato per Oceanum cursu, ab Aegypto, Syria- F
que in Lusitaniam auerteret; non solùm vt, ingenti Lusitanicæ rei incremento, Christiani nominis hostium vectigalia quàm maximis afficeret detrimentis; sed multò etiā magis, vt eadē opera pluribus locis Apostolicā disciplinam vel vetustate iam obsoletā renouaret, vel ad id tempus incognitā, Deo adiuuante, per administros idoneos institueret. constanti quippè didicerat fama, non paucos in Oriente superesse populos, partim qui simulacra ex vetere gentium errore adorarent; partim etiam, qui acceptū à Christi nūtijs Euangelium, & sanctissima bene viuendi instituta, sed tempore procedente multis deformata vitijs, vtcunque retinerent. In ijs, Aethiopum orientaliū, seu Abassinorum, cuius modò meminimus, Regē, Christi cultorem quidem illum, veruntamen à Romani Pontificis auctoritate disiunctum, cum Ecclesia Catholica in gratiam reducere vehementer optabat: simul etiam ratus, quòd longè lateque imperaret, fore vt eiusdem opibus auxilioq; aditus sibi ad Regum Indorum amicitiam, & expetita cōmercia patefieret. Hoc ille consilio certos homines per mare nostrum ad explorādas Indicas, & Aethiopicas res destinauit. qui, ob sermonis inscitiam, rei difficultate deterriti, cùm Hierosolymis infecto negotio redijssent; duos denique Arabicæ linguæ bene peritos, Petrū Couillanium, & Alphonsum Paiuā eiusdem rei causa dimisit, cùm eiusmodi mandatis ac litteris, vt alter alterius prouinciam,

ciam,

A ciam, si res ita ferret, posset accipere. ij, Alexandriam delati, Memphim inde mercatorum habitu petiêre. atque ex eo loco per sermonis Arabici symbola cùm se Mahometicis viatorum turmis facile miscuissent; ad Arabici littoris vrbem Elanam, hodie Torum, transitu Hebræi quondam populi insignem, ac deniq; Adenum (id oppidum sub ipsas Arabici maris fauces est munitissimum, Maddena gens olim dicta) incolumes peruenêre. Ibi, cùm ad læuam esset India, ad dexteram Aethiopia; sic inter se munera partiuntur, vt alter Abassinum adeat Regem; alter Indica perlustret emporia; ac rebus demum peractis, Memphim rursus ambo conueniant. hæc inter eos neutro discrepante condicta. verùm à digressu longè dispar fuit vtriusque exitus. Paiua in Abassinos profectus, ante quàm regiam attingeret, incertum quo genere leti defunctus est. at Couillanius felici nauigatione ad Indos delatus, totam illius commercij rationem probè compertam in commentarios retulit: ipsa verò Indica emporia, Goam, Calecutum, Cocinum, & cætera suis quæque locis in hydrographica membrana ex fide adnotauit, quam à Ioanne Rege in id ipsum acceperat. inde, cùm per Arabicum Oceanum in Africam traiecisset; ab Aromata ad Prasum promontorium,
B & Rapti hodie Sengi fluminis ostia, & Melindem, & Quiloam (cui Raptæ olim nomen) & Sofalam littoribus peragratis, partim ex consentiente nautarum testimonio, partim ex incolarum capillatura & colore, Hesperiorũ Aethiopum haud absimili, in eam sententiam est adductus, vt oram ad Bonæ spei promontorium pertinere, & circumnauigari posse procul dubio crederet. quibus rebus mirum in modum alacer, & reuisendi socij cupidissimus, cùm ad præfinitum tempus Memphim se contulisset; repente ab amicis fit certior, Paiuam ipso profectionis initio diem obijsse. perculsus tam inopinato nuntio Couillanius, licet in patriam redire vehementer optaret; tamen, quod præclarè meminerat quanto Ioannes rerum Aethiopicarum studio teneretur, suas vel rationes, vel desiderium regiæ voluntati posthabere constituit. in præsentia ad eum de Paiuæ obitu, deq; sua peregrinatione perscribit: se India explorata, littus etiam Aethiopicum ad Sofalam vsque, aurifodinis prænobilem terram cum cura lustrasse: nec sibi esse dubium, quin ad Bonę spei promontorium ora continens protendatur. id adeo, tũ ex fama sermoneq; hominum; tum è cosmographica, & nautica ratione constare. sibi esse in animo, quandoquidem Paiuam in ipso rerum aditu mors oppresserit, eius vice in Aethiopiam reuerti, vti, Deo bene iuuante,
C inita cum Abassino societate, cognitoq; illius imperio & institutis, cuncta postmodum certa ipsemet in Lusitaniam referat. interea ne desisteret Ioannes cæpta, fidenter, ac strenuè prosequi. nauarchos circunuectos iam extremum illud Africæ promontorium; haud ita difficili negotio (paululum modò adnitantur) ipsismet Quilois vel Melindijs ducibus in Indiam vtique peruenturos. rem esse gloriæ pecunięque plenissimam. Hasce litteras & commentarios, nauticamq; membranam cùm Hebræis notis è Lusitania mercatoribus, qui Memphi negotiabantur, ad Regem perferendas dedisset; ipse confirmato ad rem conficiendam animo, retro in Aethiopiam iter intendit. Imperabat Abassinis tum Alexander, quintus ab Sersadeneghil, qui accisis à Turca iam opibus, regium nomen ac maiestatem vix atque ægrè tuetur hoc tempore. is venientem ad se Couillanium, quanquam haud planè certus vera ne afferret, magis tamen propenso ad credendum animo benignè accepit, non mediocriter lætus à tã longinquo ac tam Christiano Rege societatem & amicitiam suam per nũtios & per epistolas expeti. cùmque de Ioanne, deq; alijs Europæ Regibus multa didicisset, remissurus iam cum litteris Couillanium, repente demoritur. successit ei longè alius ingenio moribusque frater Nahu. is non modò Lusitanum Regem dignatus

 respon-

responso non est, sed ne ipsum quidem nuntium ad suos redire permisit. ita Couillanius, cùm neque ex Aethiopia euadendi facultas, neque in Lusitaniam scribendi occasio præberetur; ob diuturnam absentiam videlicet pro mortuo est habitus, quoad alijs demum è Lusitania missis eodem legatis (vt in loco dicemus) apparuit. Inter hæc Ioannes occultis virtutum facibus agitari; noctes inquietas exigere; oblatam sibi laudis æternæ materiem in dies attentius intueri; omnes vias rei perficiendæ conquirere. ast vbi eorum sermone, qui ex Aegypto venerant, & Couillanij litteris ac rationibus animari se vidit; tum verò inchoatam nauigationem quantouis periculo sumptuque ad exitum perducere sine vlla dubitatione decreuit. Iamq; in talem ac tantam expeditionem, ex ea, quæ tum erat copia, clarissimos destinauerat magistros ac duces; & contra sæuientis Oceani ferociam & impetum naues iusserat ædificari vel materiæ firmitate, vel structuræ genere validissimas; cũ tantis interuenit conatibus mors, bonis omnibus atq; ipsi præsertim Emmanueli, quẽ, Alphonso filio dudũ extincto, Ioannes hæredẽ instituerat, admodum luctuosa. duplici quippe cognationis vinculo Ioannem attingebat Emmanuel; quod & Fernando Ioãnis patruo natus erat; & sororẽ ipsius Eleonoram lectissimam fœminam Ioannes habebat in matrimonio. sed præter hãc tantam necessitudinem, quod in regia propinquitate perrarum est, ipsum, à quo regni hæreditatem sine controuersia exspectabat, ob singulares eius virtutes Emmanuel diligebat vnicè: & annos ei quamplurimos, ac læta pariter omnia precabatur. quo etiam acerbius tulit, multisque & veris lacrymis prosecutus est patruelis obitum. ac iustis demum funebribus illi ex maiestate regia persolutis, ad omnem regni administrationem, sed ad res præsertim Indicas acriter animum intẽdit. nam & in ipso ætatis robore, septimum & vigesimum agens annum, alacer in primis erat, & vegetus; & in studio laudis ac famæ nulli antecedentium Regum secundus; & eo maiore studio institutæ conquisitionis ardebat, quod se ad tantorum periculorum, tamque diuturni laboris, ac diligentiæ fructus decerpendos ab omni æternitate diuinitus destinatum esse propemodum cerneret. Ac nihilominus, ne sibi, præsertim initio regni, nimium præfidere videretur, in consilium super tali tantaque re proceres, ac seniores adhibuit. In eo conuentu sententijs valde certatum. Erant qui nauigationes longinquas in vniuersum improbarent. si rem nauticam experiri placeat; sat ampla & nota in propinquo maria patere: sin (quod fortè magis è cõmuni re sit) victui ac frumentationi consulere; ex alienis regnis, atq; adeo ex ipsa Germania colonos in Lusitaniã in id ipsum accitos. Quin Curucensis, & Lauranus ager, ac tota illa inter Eborã, Tagumque spatiosa planicies vel vitibus conserenda, vel vbi liceat aratro proscindenda plebi desidiosæ atque inopi diuidatur? sin belli gloria solicitet animos; hærere pæne in visceribus Mauritanam pestem, ex qua nouæ in singulas horas insidiæ, latrocinia, cædes, calamitates immineant. longè profectò vtilius tutiusq; in proximos Christi hostes, quàm in remotos & innoxios populos, certo cum damno, ac periculo, incerto vel exiguo cum emolumento Lusitanica arma posse conuerti. octogesimum iam annum per assidua naufragia immanesque sumptus tot classes in Austrum nauigare. quid inde nisi vilissimos Aethiopas, Lusitaniæ onera verius quàm ministeria, & ebur inutile, & friuola palmæ folia reportari? Nam quod de aurifodinis fama increbuerit, verba profectò regulos dare: quibus importari nouas opes, & solitudines exustas, ac totius illius tractus pestilentiam frequentari vehementer expediat. Proinde ad Lusitaniæ decus, & rem tuendã augẽdamque, dispersas regni vires contrahat; finitima remotis anteferat bella; vel, si ad agriculturã domestici pœniteat soli; præpingues potius Mauritaniæ glebas, & frumentarios campos, quàm aut Asiæ inaccessa commercia, aut sterilem inte-

A interioris Libyæ arenam, & squalentia deserta respiciat. Alij contrà: neq; susceptos ad eã diem labores ac sumptus, qua dignitatis, qua compendij nomine, irritos fuisse (quod ipsum frequentes ab ignotis etiam Regibus legationes, & vectigalium incrementa quotidiana testentur) & nouam hanc Indiæ conciliandæ diuinitus oblatam occasionem, eiusmodi esse, vt nõ modò sine magno detrimento, verùm etiam sine summo dedecore omitti non possit. scilicet diuini spiritus virum Henricum illum, tanta animi magnitudine, præclarum hoc iter ingressum, ac tanta perseuerantia spretis iniquorum obtrectationibus, tantam gloriæ segetem posteris reliquisse; ac deinde Alphonsum, & nouissimè Ioannem ipsum, qua virtute, quo consilio Reges? toto impetu eisdem institisse vestigijs; vt in ipso demum Indiæ pæne vestibulo, Emmanuel successor, viris, opibus, ætate florentissimus repente deficeret. in magnis arduisque negotijs non esse res illicò ad calculos reuocandas: vbi conatus ipse, vt votis minimè respondeat euentus, apud æquos tamen rerum æstimatores loco successus ac præmij sit. Pergeret porro felix quò numen tantis tamque apertis significationibus duceret. neque à tam laudabili cæpto abduci se cuiusquam ignauia, seu cunctatione pateretur. Media fuit multorum sententia: quibus non tam dimitti contracta iam, &
B instituta commercia, quàm nouis quærendis instituendisque modum tandem aliquando imponi placebat. Quid enim à tanti Regis tum prudentia, tum dignitate magis alienum esse, quàm partis iam ita multis, vt conseruari vix possint; incertas captantem spes, nouis quotidie ventis, tempestatibus, vadis, æstibus, atque recessibus bellum indicere? & inexplebili curiositate alias atq; alias oras nullo propemodũ fructu vel operæpretio perscrutantem, cum rerũ natura pugnare, & ipsa deniq; mundi claustra velle perrumpere? Frequentes procellas, crebra naufragia, imminutã Lusitaniæ sobolem, voraces classium impensas, &, super hæc, infinitam itineris longitudinem reputaret animo. quæ ipsa vt maximè Deo fauente vincantur, & flatibus, vndisque obsecundantibus, perueniatur in Indiam; ecquid tandem spei sit, occupata iam ab antiquis, ac proximis negotiatoribus mercimonia, ad ignotos & alienigenas traducendi? Quis porrò præstet, potentissimos Indiæ, Syriæ, Aegyptique (vt de reliquis taceatur) dynastas ac reges, vbi per aduentitios commeatus portoria, sua reditusque imminui senserint, quietem acturos? quibus, si damno vel dolore irritati ad arma consurgant; vix Europa tota coniunctis viribus, nedum Lusitania sola, possit obsistere. Nam
C quod nonnulli maiorum in hoc genere studium & contentionem opponant; neque Henricum ad Indiæ regiones adspirasse vnquam, & Ioannem adulatorum blandimentis potius, quàm suopte ingenio, in hæc vigilantium somnia verius, quàm consilia inductum. quæ quoniam intempesta morte oppresserit Deus immortalis; videat Emmanuel ipse, integris etiam tum viribus, quid agat: neu per inanem fiduciam ea suscipiat, à quibus cum leuitate ac damno postmodum cogatur absistere. Hæc & alia id genus cùm & ij, qui in consilio aderant, & cæteri, vt fit, pro suo quisque sensu loquerentur; plus tamen apud regem & decoris auidum, & fidei propagandæ studio incensum, honestas, & pietas, quàm metus aut diffidentia valuêre. Cæsa, & conuecta; iam ante materia; naues in præsentia duntaxat quattuor ad explorandum agiles, ad tolerandum firmas, delecto milite, nauta, commeatibus, tormentis instrui: &, quantum humanò consilio prouideri possit, contra omnes casus quàm diligentissimè optimeque adornari iubet. Prætoriæ inditum est nomen à sancto Gabriele, non sine causa: vt quæ ex orbe nostro ad antipodas viam Euangelio muniebat; sub tutela præsidioque lateret Archangeli potissimum eius, qui primus è cælo terris olim attulit Euangelium. huiusce nauis cursum regebat Petrus Alanquerius, qui ape-

riendo Bonæ ſpei promontorio paulo ante interfuerat. Secundam Archangelo Raphaeli, viatorum duci ac tutori dicarant. Paulus Gamma præerat. nauclerum habebat Ioannem Conimbricenſem. Tertiam Nicolao Coelio nauarcho, Petro ſcholaſtico gubernatore, incertum vnde, Berrium appellabant. Quarta, ſine milite ac ſine nomine, vehendis duntaxat in ſupplementum cibarijs, à Conſaluo Nonnio Gammæ domeſtico ducebatur. Propugnatores in vniuerſum & nautæ, centum & ſexaginta non amplius explebant numerum. ijs omnibus ab Emmanuele præficitur ſumma cum poteſtate Vaſcus Gamma Pauli frater, ſingulari prudentia ac fide, &, quod caput erat, inuicto animi robore vir: cuius patrem Stephanum, nuper vita functum, Ioannes Rex ad munus id ipſum iam ante delegerat. Huic, præter mandata & litteras ad Indiæ reges; Couillanij quoque membrana, & commentarius attributus. Agebat eo tempore Emmanuel in oppido Tranſtagano, quem Montem maiorẽ vocant: huc euocatum Gammam, & ſocios, in magna procerum corona, magnificis promiſſis, & pia in primis & graui oratione, ad talem & tãtam expeditionem eſt adhortatus. dein vexillo Crucis per intimum ſcribam publicè expanſo, nixus genibus Gamma ſolenni ritu in Regis verba iurauit, eodemque accepto vexillo, plenus bona ſpe & miro nauandæ Regi operę ſtudio incẽſus, Oliſiponem vnà cum comitibus petijt. ibi in MARIAE Virginis æde, quam ad fauces portus olim Henricus in id ipſum exſtruxerat, ſacris omnibus ad propitiandum cæleſte numẽ ritè procuratis; præeũte cum hymnis, & canticis agmine ſacerdotum, nauarchi, & cætera turba cum ardentibus cereis, eodem ordine ſupplicantes, nudis pedibus ad ſcaphas vſque deducti. Mæſta cum fletu ſequebatur ciuitas, quaſi tam lecta ciuium manus ad manifeſtum exitium rueret. Ac quandiu lętis de more vocibus, ac vario tympanorum tubarumq; concentu anchoras moliuntur, rudentes expediunt, & reliqua munera certatim obeunt nautæ; miram hilaritatem vultu præ ſe tulit Gamma, ſocijque. aſt vbi ſolutis anchoris, ac ſublatis iam antennis; vltimum ſignum profectionis inſonuit; tum verò mutuo conſpectu partim integratæ, partim coortæ omnibus lacrymæ: nec modus fuit, quoad vehementior Boreas naues in altum prouectas ex oculis abſtulit. Id accidit anno poſt Chriſtum natum milleſimo quadringẽteſimo nonageſimo ſeptimo, ad vij. Idus Iulias; anni tempore (vt poſtea compertum eſt) minimè idoneo. Veruntamen regente curſum Deo; paucis menſibus ipſum Bonæ ſpei promontorium præteruecti, ad aquationem, quæ dicitur Sancti Blaſij, peruênere. Auctorem habeo, circa id promontorium atrociſsima tempeſtate iactatos nautas reditum in patriam expoſtulaſſe: cùm nihil ſuadendo, rogandoue proficerent; de coercendo per vim præfecto agitaſſe conſilia. Ea re cognita, magiſtris vincula iniecta; Gammam ipſum gubernatoris officio egregiè functum. Alij minimè ſpernendi ſcriptores, neque ita periculoſam eam nauigationem fuiſſe referunt; nec vllius in Gammam conſpirationis meminêre. Vtcunque res habeat; ad eum, quem dixi, locum appulſi, vagantes in littore Aethiopas clitellatis inſidentes bobus opimis; & feſtiuo tripudio, & fiſtularum cantu ſe oblectantes vident. Adhibiti confeſtim interpretes, cùm nullum ſermonis commercium reperirent, partim nutibus, partim æreis crepitaculis, vitreis globulis, alijſque id genus crepundijs, quibus mirum in modum capitur gens; ad pecora boueſque inuicem permutandos alliciunt. Quo in negotio cùm ſe admodum difficiles præberent barbari, rixa (vt fit) excitata, ne gentem planè abalienaret Gamma vela fieri ſtatim imperat. Sæua inde procella iactati, vltra Diazij terminos leucas circiter quinque, ad Planas quas vocant inſulas proceſsêre. Ex eo loco, aduerſis æſtibus admodum retardantibus, lente rurſus ad oram Zanguebaris appulêre ipſo Chriſti die natali: ex quo littus id Natale appella-

A appellatum. Ex eo littore flumen ingens in Oceanũ euomit se: quod aquandi causa ingressi festo Epiphaniæ solenni, Regum flumen ex eo dixêre:& quod ab incolis admodum amicè benigneque tractati sunt, ei Aquationi à Bona pace inditum nomen. Quintum diem Gamma ibi moratus, mira cum barbaris familiaritate contracta, discessit. ac propter concitatiorem æstum veritus ne qua in vada ferretur; adeo longè à continenti cursum tenuit, vt & Sofalam regionem, & Fluenta promontorium noctu per imprudentiam prætererit. Inde reflexo iterum ad continentem itinere, conspicatus nauigia palmeis velis vasti amnis ostium inuehi, subsecutus, accolas reperit minus iam atro colore, & cultiore vestitu, & Arabici sermonis nonnihil peritos: à quibus, Fernando Martinio interprete, accepit, haud procul, eiusdem ferè magnitudinis naues, albosq; homines commeare solitos. quæ res, quod Indiam significare haud dubiè videbãtur, ob id loco ac flumini, Bona signa, nomen impositum: & amicitia cum barbaris inita, subductæ naues, & multis locis refectæ. Ibidem columna cum titulo Raphaelis Archangeli de more fixa. Cæterùm, ne nimis læto successu Gamma efferretur, multos ibidem ex eius comitatu, gingiuis horrendum in tumorem ac putredinem excres-
B centibus, fœda corripuit lues, quosdam etiam absumpsit. cuius causam tum in cæli grauitatẽ (quod è crebris æstuarijs terra valde palustris & vliginosa est) tum in corrupta salsamẽta, quibus iandiu propter inopiã victitauerant; cõtulêre. Mense iam ibi per multa pericula exacto, solutis anchoris littus legentes, quinto die ad Mosambicum accedunt. Id oppidum insulæ Prasiæ cum tutissimo portu quamquam exiguo, situm in ipso flectentis se oræ cubito, à dextra Sofalæ aurifodinas, à læua Quiloam vrbem habet insignem. & quamquam ob circunfusum æstuarium, sterili & insalubri est admodum cælo, tamen in satis magnam frequentiam loci opportunitate deductum est. Mahometani ferme tum inhabitabant, Abrahemo Quiloæ tyranno subiecti: perque prætorem (xequem Arabes vocant) ab eo regebantur. Aduersus id oppidum, ad quattuor passuum millia, sunt insulæ, quæ à columna ibidem à Vasco posita, sancti Georgij nominantur. ad eas insulas cùm Lusitani stetissent, ab ijs, qui à Mosambico explorandi causa prodierant, initio pro Turcis vel Saracenis habiti, facilè cum xeque per munera & vinum, & scitissima saccari condimenta, quorum auidissima gens est, pacem, & amicitiam inière. atque etiam duo in Indiam vsque nauium magistri mercede
C ab eodem impetrati, & omnis generis cibaria abundè suppeditabantur. ast vbi per Abassinos quosdam Aethiopas, qui pictas Angelorum imagines in Gammæ naui conspexerant, & cum eo de rebus Abassinis, deque religione fuerant collocuti, Europæos & Christianos esse vulgatum est, confestim hospitalitas omnis in odium versa, & nostri telis, ac sagittis aquatione prohiberi cæpti. simul, accepta iam pecunia, perfidi magistri clam aufugêre. Nondum apparuerant gentibus ijs, nouæ subtilitatis, & operis admirandi ballistæ, oblongum in tubum, & æqualiter teretem ex ære fusili figuratæ: quæ non funibus aut neruis intentæ singula mittunt spicula; sed inexcogitata priscis ratione, ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos cum incremento multiplici rapiendos, certo primùm nitrati ac sulphurei pulueris modulo temperatæ, insertos dein ore patente ferreos ex arte globos, catenasque & alia obturamenta, fulminum instar flammis eluctantibus cum horrẽdo fragore contorquent. Eiusmodi tormenta complura Lusitanus de more disposita, & collibrata ad nauiũ fenestellas habebat. sed ab ijs exercendis, ne perterritos metu incolas abalienaret ab se, consultò abstinuerat. Verùm vbi fraudem, ac vim, & suos pæne circumuentos animaduertit; indignatione commotus, extemplò disploderent, magistris edixit. Illi sine mora exsequuntur imperium. ac primò videlicet fumus ater, &

fumo

fumo intermicantia fulgura, & crebra tonitrua cælo sereno, attonitos defixosque rei nouitate barbaros tenuêre. Ast vbi ante pedes prætoris ipsius, momento laceri & exanimes quattuor simul viri conspecti sunt; enimuero tum, quasi haud dubiè infenso infestoque numine, correptis vndique ac pæne depressis turba nauigijs, lymphati amentesque in proximam continentem ex insula sese cuncti proripiunt. Inde prætor, animo vix tandem è summa trepidatione collecto, supplices ad Gammam oratores placandæ iræ, & sui purgandi gratia transmisit. si quid minus amicè in hospites consultum sit, id suo consilio nequaquam esse factum. magistros, qui mercedem fraudulenter abstulerint, iam non esse in sua potestate, quòd alter in auia & interiora se abdiderit; alter subitis machinarum ictibus fœda laceratione discerptus, perfidiæ pœnas luerit. Sed & integram mercedem se Gammæ redditurum, & alium ipsorum loco magistrum suffecturum, nauigationis Indicæ peritissimum. Gamma, quod pluribus disceptandi tempus non erat, remissa mercede, magistrũ accepit, multò etiã prioribus nequiorẽ: quippe, vt à Mosambico profecti sunt, ita instituit iter, vt nauigia in periculosas quasdam ac desertas impulerit insulas; facile confisus, ob natandi peritiam, se noctis silentio, vt alij duo fecerant, euasurum. sed intentius custoditus, fraude comperta, vapulauit egregiè. ob id insulæ Verberati appellatæ. Quo ille supplicio magis etiam efferatus, Lusitanos perditum ire omnino constituit. ac per summam dissimulationem, quasi planè resipuisset, composito ad omnem æquitatem ac summissionem sermone vultuque, vrbem Quiloam ait esse in propinquo, rerum omnium copia refertissimam, & Christianis Abassinis, atque Indis frequentem. quando ad Mosambicum res non conuenerit; ibi Lusitanis, omnium generum cibaria, mercesque Indicis haud inferiores, summa populi volũtate affatim suppeditatum iri: præterea, cursum ex eo loco in Indiam esse certissimum. Hoc ille artificio mendacijsque Gammam in vltimum exitium pæne impulit. iam enim de strage ad Mosambicum edita Quiloam peruenerat rumor. nec dubiũ erat, quin si eò ventum esset, ciuitas armis virisque potens, ac Mahometicæ superstitioni addicta, & insuper damno ad Mosambicum accepto irritata, communis doloris graues pœnas à Lusitanis exactura esset. auxilio fuit vehementior aquarum impetus, quo præter Quiloam abreptis nauibus portum occupare non licuit. Ea spe deiectus Aethiops, tamen à malitia non discedit. Cùm nostros omnium rerum inopia valde laborare intelligeret, quoniam Quiloæ accessu prohibiti sint, Mombazam vrbem docet non longè abesse, in qua multi etiam Christiani versentur, & omnia ad victum cultumque necessaria abundè suppetant. Si Vasco placeat; propediem se duce naues in optima statione futuras. Nec recusauit Gamma, partim rectoris suasu, partim etiam vltima pæne iam necessitate compulsus. ad vrbem appropinquanti, vt nuper ad Mosambicum, sic ibidem obuiam proditum à Regis exploratoribus. qui ab insidioso cursus rectore clam in nostros incitati; simulata beneuolentia, ad Regem redeunt; ingentis prædæ occasionem oblatam demonstrant, modò intra portum aduenæ perducantur. Haud surdis auribus dicta omnibus blandimentis, muneribus etiam, iubet Christianos ad commercium, & hospitium benignè inuitari. Paschalia tum aderant festa: & paulo ante ad insulam sancti Georgij ara excitata Lusitani, expiatis cõfessione criminibus, cælesti pane sese munierant. quo etiam maiorem in tempore diuinam clementiam opemque sensêre. quippe ipsas iam portus fauces intrantibus, ex vrbe permulti cum ficta gratulatione, & concentu obuiam prodierant; ac sine armis in naues accepti, ouantes lętiq; certo ac præsenti iã lucro, nostros perfida simulatione ad omnem hilaritatem inuitabant; cùm nouum subitò periculum, parato iam exitio nihil tale suspicantes Lusitanos eripuit. Dum enim

A enim ad auram excipiendam, Gāmæ nauis tardius circumagitur; veritus, ne illā in proxima vada æstus abriperet, magno repente clamore iaci anchoras iubet. quam ad vocem cùm naualis turba huc illuc præceleri festinatione discurreret; rati proditores detectas insidias, vt est omnis malitia suspicax & meticulosa, illicò è nauibus in subiectas lintres certatim cuncti cum ipso proditionis magistro desiliunt, & fugam capessunt. ac tum demum Lusitanis fraus ac pernicies patuit. Gratiæ ingentes pro tam insigni beneficio superis actæ. & quoniam reliquum littus sat frequens vicis & oppidis esse dicebatur, Gamma cursu in Septentriones directo, postridie Mombazam aduentantia nauigia duo Saracenorum intercipit. è quibus duntaxat tredecim (cùm cæteri se in pelagus eiecissent) in potestatem venêre. ij, ne locus iterum dolo daretur, separatim singuli interrogati, sine vlla variatione respondent, in eadem ora celebre oppidum esse Melindem, regę in aduenas omnes mirè benefico, in primisque hospitali. ibi nec instrumenta nautica, neque commeatum optimum, neque duces in Indiam defuturos. His rebus auditis, captiui benignè habiti; iisdemque regentibus cùm ad Melindis conspectum ventum esset; quidam ex ijs, vt videbatur, auctoritate præcellens, munus adeundi regis, & conciliandæ amicitiæ, sibi deposcit: & Gammæ permissu in vrbem delatus, Lusitanorum probitate moribusque extollendis, & alijs ad tempus accommodatis rationibus, regem, satis per se ad officium humanitatemque propensum, facilè in aduenarum cupiditatem & amorem impellit. Dein, biduo nuntijs & xenijs vltro citroque mittendis insumpto, Gamma, ne regi diffidere videretur, in portum læto nauium ornatu cōcinentibus tubis inuehitur. Huic obuiam regis filius natu maximus (nam pater morbo senioque implicitus decumbebat) cum honestissimo comitatu profectus, in scapham, quo Gamma excipiendi eius causa descenderat, hilari vultu transiliens, peregrinū arctissimè familiarissimeq; cōplectitur. inde cùm alter ab altero multa per interpretes amicè admodū quæsijssent; petere atq; orare institit, vt ad parentem iacentē in lectulo adire ne grauaretur. id fore seni gratissimum. se interea apud naues cum paruo filio pro obside remansurum. Ad ea cùm respondisset Gamma, sui regis mandato prohiberi se quominus exscenderet; nobiles duos è comitatu pro se in vrbem misit: quibus rex cum cæteris valdè se comem & honorificum præbuit. Præterea, de perito itineris duce magna regis volūtate impetratum: atque illi vicissim C Gamma tredecim, quos dixi, captiuos benignè donauit. quibus officijs, & mutuæ beneuolentiæ significationibus, hospitij noui iure magis magisque firmato, ea denique lege Gamma discessit, vt in reditu polliceretur se illac iter esse facturum, quò regis Legatos ad Emmanuelem honoris & amicitiæ causa transueheret. A Melinde ad Malabaricum Indiæ littus leucarum ferme septingentarum traiectus est. id spatium altero & vigesimo die feliciter emensi, tanta gratulatione ad Calecuti oram accesserêre, quasi transactis iam rebus incolumes ad patrios lares & incunabula redijssent. Iulio ineunte Olisipone soluerant: mensibus ferme vndecim in itinere insumptis, circa Maij exitum in Indiam deferuntur, perincommodo sanè tempore. etenim in ijs regionibus cùm alia multa admiranda; tum illud in primis omnium physicorum ingenia superat; quod in eadem cæli plaga, pari solis accessu recessuq; iisdem anni mensibus, ab ortu trans Gatis iuga, quæ recto ad Cori promontorium excursu, quemadmodum supra demonstratum est, totam Malabaris longitudinem intersecant, æstas ac siccitas; ab occasu cis Gatem hyems, & assiduæ pluuiæ sunt. vt in tanta locorum propinquitate, quod ad rationem tempestatum attinet, ijdem pæne populi sibimutuo antipodes videantur esse. Quam diuersitatem, quæque de æquinoctiali circulo, ac torrida zona antiqui falsò opinati sunt, & alia eiusmodi permulta, si quis

si quis apud se diligentius reputet; profectò intelliget; omnia quæ in cælo, D
quæq; in terris fiunt, non ad necessitatem fati, vel ad fortunæ temeritatem, verùm ad vnius omnipotentis Dei liberam voluntatem ac prouidentiam esse referenda. Quo tempore Gamma ad Calecutanam oram est appulsus, in ea Malabaris parte, hyemis erat initium; cùm altera, quę ad ortum est, maximis iam tū caloribus æstuaret. itaque licet periculosam admodum in salo stationem esse intelligeret; subeundos tamē portus, nisi ex Malabarici Regis auctoritate, nequaquam existimauit. Is Rex in primis Indiæ clarus perhibetur, ac potens: quippe quem cæteri eius tractus Reges principem ac superiorem agnoscunt, & patrio sermone Zamorinum, id est Imperatorem appellant. is, quattuor ordinū homines habet in suo regno. dynastas ac satrapas, quos vulgo Caimales vocant. sacrorū antistites & procuratores; ij vetustissimæ originis & nominis Brachmanæ sunt. rei bellicæ studiosos è nobilitate duntaxat; qui Naires dicuntur. quartum obtinent locum opifices, & agricolæ. reliquum vulgus institorum est, magna ex parte Arabum, Persarumque & Aegyptiorum ex hæresi Mahometana, & Iudaica; qui pretiosis mercibus admirabili solertia & peritia permutandis, ad amplas fermè opes pecuniasque perueniunt. Cæterùm apud omnes præcipuo in honore Brachmanæ sunt, patetque ea secta latissimè. horum scitis omnia publica & priuata sacra subiecta sunt. hi cæremonias & iusta funebria suo arbitratu præscribunt: ijdemque magno suo quæstu prodigia, sortes, auguria, & omina interpretantur. horum disciplina institutisque Reges ipsi imbuuntur, omnibus magnis paruisque in rebus mirandum in modum illis obnoxij. Sed non vnum est Brachmanarum genus. quippe alij liberis operam dant, viuuntq; in hominum frequentia. alij cælibem agunt vitam, quos hodie proprio vocabulo Iogues appellant: Gymnosophistas olim Græci dixêre: ijque partim longissimè peregrinantur, stipem emēdicantes; & victus vestitusque asperitate nacti existimationem ac fidem, credulas hominum mentes portentosis mendacijs, varijsque superstitionibus in fraudem impellunt; partim in solitudinibus auijs, & subterraneis specubus durissimo vitæ genere, inedia, vigilia, nuditate, frigoris æstusque patientia semet ipsi discruciant, abstinentq; ab omni corporis voluptate ad certum annorum spatium: quo exacto, in Abdutos (id nomen ordini) magna cum gloria referuntur. ij, tamquam humano fastigio celsiores, & omnium rerum licentiam adepti, nullis iam tenentur legibus, & in omni scelerum & flagitiorum genere impune volutantur. est etiam suus Ioguibus rector maximus, qui vectigalia perampla dispensat; vocatosq; ad se certis temporibus impostores, varias in regiones ad prædicanda impiæ vanitatis deliramenta dimittit. Hosce omnes, mirum quàm densa in caligine, & quanta in veritatis ignoratione demersos diabolus teneat. Parabrammam nescio quem Deorum antiquissimum colūt, & ex eo filios tres: quorum in gratiam terna fila gerunt è collo suspensa. Multis præterea non hominibus modò, sed brutis etiam animantibus cælestes habent honores, & templa ædificant, quibus in prisca illa Romanæ Vrbis magnificentia vix quicquam simile exstiterit. sanè fanum est simio dicatum: cuius duntaxat pecori in victimarum vsum custodiendo, porticus miram in longitudinem excurrit, columnarum septingentarum è marmore, tantæ magnitudinis, vt Agrippę columnas, quæ in celeberrimo quondam omnium Deorum templo Romæ visuntur, sine dubio adæquent. Elephantis etiam religionem numinis tribuunt: bobus autem, eo maiorem, quod hominum vita functorum animos in eam maximè belluam immigrare opinantur. Multos habent suarum superstitionum libros, magno labore studioque conscriptos, quæ nonnihil ad veteris Græciæ fabulas, & auguralem Hetruriæ disciplinam videntur accedęre. Hi libri ne in vulgus prodeant, cauent quàm diligentissimè; sed ex ijs arbitratu suo
depro-

(Margin letters: E beside "niasque perueniunt... Brachma-"; F beside "lis iam tenentur legibus... impu-")

A depromunt, quæ ad populum decipiendum in concionibus, vel in priuatis colloquijs, contracto supercilio, & magna pompa verborum edisserant. Quamquam haud pauca superioribus annis à Brachmane quodam apprimè docto, cùm se ad Christum aggregasset, nostris hominibus prodita sunt; inque Lusitanum sermonem accuratè conuersa, tandem ad me peruenerunt; meræ nugæ, & anilia planè deliramenta, quæ hoc loco ne leuiter quidem attigisse operæpretium duxerim. ex quo facilè apparet, quantum immortali Deo populi debeant ij, quibus in tanta aliorum cœcitate, Christianam lucem aspicere datum est. Iam, de sacrificijs, libationibus, cæterisque nefarijs ritibus, quibus vel ad placandos commentitios Deos, vel ad expiandos mortuorum manes vtuntur, singillatim exponere, vt superuacaneum, ita pænè infinitum sit. Atque hæc in præsentia de Brachmanibus. Naires autem, penes quos totius rei militaris est cura, vt septimum circiter ætatis annum attigêre, teneri corpusculi neruis diu multumque distentis, laxatisque compagibus, adhibita frequenti vnctione sesamini olei, per aliptas peritissimos ad agilitatem pænè incredibilem perducuntur. itaque velut exosses artus omnem in partem arbitratu suo torquere ac flectere; saltus retrorsum B æquè atque in aduersum longissimos edere; & in lucta varios nexus pariter implicare atque explicare condiscunt. Armis verò, à pueritia ad vltimam vsque ætatem, summa cura exercentur singuli fermè singulis, haud absurda ratione; quòd ita persuasum habeant, neminem vnum simul pluribus posse rebus excellere. arma erant olim, hasta, sagittæ, gladius, clypeus: verũ, post inuectas illuc recentiores hasce humani ingenij fraudes machinasque, totam conflandi, temperandi, librandi rationem ita percalluêre, vt omnibus maioribus minoribusque tormentis, igneisque missilibus admodum scienter vtantur: iamque Indici sclopi, seu ferreæ fistulæ, & sulphureus puluis, longo interuallo Lusitanicis antecellant. Nudi, pube tantùm velata, prælium ineunt: neque loricarum aut galearum onera patiuntur. hinc nostro militi pugna lõgè stabilior: suoque & armorum pondere vehementius in hostem incumbit. contrà, illis maior in dimicando velocitas & concursatio. quinimmo plurimum in ipsa fuga præsidij est. obuersantes offerẽtesq; vltrò sese, vbi te iam iamque adepturum existimas, momento euanescunt. rursus, cùm procul abesse credideris, ab tergo se ostendunt. pari celeritate & sequũtur, & abeunt: & (quod vel in primis capitale est) haud incertiore ictu C auersi, quàm aduersi iacula dirigunt. Quod si ad cominus decertandum vel necessitas cogat, vel inuitet occasio; cæsim plerunque feriunt: bracteolis plurimis ad gladij manubrium annexis, quorũ tinnitu numeroso ad Martem pugnamque incitantur: seque celeri vel procursu in hostem inferunt; vel recursu, cùm opus est, repentè subducunt; factaque testudine ita sub scuto se totas cõdunt, vt locus ad plagam nullus omninò pateat. & cùm omnis multitudo Nairum viget in studio rei bellicæ; tum præcipua laus tribuitur certo militum ordini, quos Amocos vocant. ij diris exsecrationibus caput, familiam, stirpemq; deuouent, ni illatas commilitonibus iniurias inuicem puniant. Regis verò necem tam obstinato animi impetu vlciscuntur, vt per media tela flammasque nullo planè vitæ respectu, ad cædem hostium ruant lymphati, amentesque, atque ob id ipsum vel maximè formidandi. itaque Indicæ militiæ id robur est: & pro Amocorum numero magis minusve potentes Reges existimantur. longè miserrima conditio est agricolarum, & opificum: siquidem præter quotidianas operas, quibus ægrè sese familiasque sustentant; quod initio quisque sortitus est vitæ genus, in eo ad mortem vsque persistere cogitur: nec modò ad altiores vnquam gradus euadendi, sed ne ad alias quidem artes quæstusve se transferendi spes vlla relinquitur. atque id vetus esse institutum, patet ex Arriano, qui res item Indicas

Græco sermone conscripsit. quare adeo contempti abiectique sunt, vt supe- D riorum ordinum homines ne rectis quidem oculis audeant intueri. quod si in turba, vt fit, ad aliquem fortè Nairem propius accesserint, malè mulctantur: idque ne accidat, per antecedentes famulos turbam submouent Naires; & cùm alibi, tum præsertim ad viarum flexus, se adesse clara voce denuntiant: tanta Indicæ nobilitati superbia, tam barbarus inest fastus: atque id est causæ, cur Christianam disciplinam pessimè oderint, cuius præcipua laus in hominum caritate, animique moderatione consistit. Quæ Indorum contumacia eò minus videtur ferenda, quò sibi nobilitatis nomen impudentius arrogant: nam præter alia dedecora quantæuis claritati obscurandæ; promiscua etiam inter singulos ordines coniugia sunt, vagique ferarum more concubitus. incerto omnes parte nascuntur, & ad sororum filios, vt minimè dubiæ cognationis, hæreditas peruenit. Aedificia, templis Deorum exceptis, & Regijs ædibus, & quibusdam pretiosarum mercium apothecis, lignea, & modicè ab humo exstantia, palmarum folijs conteguntur: nec vlli omnino, præter dynastas, sumptuosius habitare concessum. Suburbana visuntur plurima cum hortis apprimè cultis, quæ fermè incolunt optimates, ne vrbanæ plebis consuetudine polluantur. ea partim val- E lum & agger vndique muniunt: partim inflexi enatarum ibidem arborum rami; passim interiectis implexisque mira densitate viridibus rubis ac sentibus, ad introitum, aspectumq; & ignem arcẽdum: tantis præterea recurrentium in se viarum anfractibus, vt, instar labyrinthi, cæcos errores, & ambages imperitis locorum obijciant: quæ res vel in primis difficilem bellandi rationem hostibus reddit. Zamorinus ipse, quo tempore Lusitani ad Calecutum appulère, ad Pananem (id maritimo vico nomen) haud ita longè ab vrbe, se continebat. Ad eum Gamma cùm in anchoris staret, nuntios de suo aduentu præmisit: se, cum Regis Lusitaniæ mandatis ac litteris ex alio pænè terrarum orbe aduenisse; neque tamen iniussu è naui egressurum. lætus ea re Calecutanus, magnificeque se ipse circunspiciens, quod sui nominis gloria excitam ex vltimis sedibus gentem cerneret; Gammam è periculosa statione in proximum portum, cui Capocate nomen est, dato in id duce, iubet inuehi. dein post biduum mittit qui Gammam honorificè ad se deducant. Ille tametsi ignotæ fidei, & vanæ superstitionis homini vitam suam credere, comitum, amicorumque monitis ac precibus vetabatur; tamen legationem peragere, & cuncta coram explorare ipse constituit. Paulo F fratri, vicario suo mandat, scaphas quotidie ad littus paratas habeat; ac si quid accidat, quo minus ad naues redire possit; ipse nulla eius rei habita ratione Lusitaniam repetat, & Emmanueli Regi inuentæ iam Indiæ, ac totius itineris rationem diligenter exponat. Tum duodecim socijs ex vniuerso comitatu delectis, quàm ornatissimo vestitu, cùm scaphas versicoloribus vexillis atq; tapetibus, & omni tormentorum apparatu adornasset, ingenti omnium gratulatione, strepituque festo ad littus accessit. Descendenti præsto fuit Catuales vnus ex ijs, qui iuri peregrinis dicundo præsunt, cum vario cantu, & magna manu militũ, baiulisq; ad sarcinas conuehendas: nam apud Indos equi, & cætera iumenta per id tempus in vsu non erant. Dein Gammã tetraphoro impositum, ad vrbem Calecutum primùm, inde Pananẽ deportauit tanto populi concursu, vt præ turba quidam elisi, nonnulli etiam è spectandi certamine coorta rixa perẽpti sint. Vt ad regiã est ventum; à Caimalibus aliquot Gamma cũ socijs honorificè primũ excipitur. dein Brachmanarum antistes linteatus obuiã prodijt, ac manu leniter apprehẽsum, longo cubiculorũ ordine, denis aulicis ad ostia singula stationẽ agẽtibus, in amplum conclaue perduxit. stratũ erat pauimentũ serico eteromallo viridi: parietes verò bombycina peristromata intertexto auro magnificè vestiebant: ligneis gradi-

A gradibus affabre factis in theatri formā circumquaq; eminentibus:ea proce rum subsellia sunt. Rex in ornatissimo lectulo decumbebat, gossipina candoris niuei tunica indutus,aureis cōspersa rosis,gemmeis fibulis admirabili splēdore connexa. Caput cū pretiosis inauribus pileus aureus contegebat in tiaram exsurgens, vario gemmarum vnionumq; cōtextu.brachia cruraque de more gentis nuda,armillæ ex auro decorabant,baccis distinctæ clarissimis. pari fulgore lapilli annulis inserti cōplures è pedum æquè ac manuū digitis emicabant. Adstabat ex apparitoribus quidam ætate prouectus, in aureo disco tenens Malabaricum betel,seu Tambul Arabicū:quæ folia principes Indi assiduè fere mandunt,commendandi halitus, leuādæ sitis, & educendæ pituitæ gratia. Zamorinus ipse,quamquā colore subnigro ,tamen & proceritate membrorū,& toto corporis habitu gestibusq; dignitatē regiam haud dubiè præferebat.Gāma,salutatione peracta,cōsidere vnà cum comitibus iussus,per interpretem exponit: Emmanuelē Lusitaniæ Regē,Calecutani Regis fama cōmotum,fœdus,& amicitiam ipsius iam pridem expetere. quando coram congredi,& iungere dextras locorum interualla prohibeant;legatum pro se misisse.Ni rem aspernetur;confidere se eam societatē vtrique nō parum ornamenti,commodique allaturam.Dein prolata munera,& litteræ cùm Arabico,tum Lusitano sermone conscriptæ.Ad ea Zamorinus breuiter:Emmanuelis fratris voluntatem, ac propensionem erga se, vel ex eo elucere,quod se tam honorifica legatione, per tot discrimina laboresque vltrò compellandum,& salutandum existimarit. quod ad fœdus, & commercium attineat, rem sine controuersia conuenturam. simul edisserit,quas è suo regno merces auehi:quas ad se importari vicissim expediat. Ad hæc,multa de nauigatione,deque itinere sciscitatus, Gammā,& socios in lauta hospitia benignè distribuit.His rebus,vt fit, extemplò vulgatis,cùm cæteri mercatores,tum Saraceni præcipuè atq; Arabes magnopere commouentur.ac præter capitale in Christianos odium,rati etiam , quod res erat, quantum ad Lusitanorum commercia accederet, tantum de suis lucris imminui;&,si prævalidus manceps in eam negotiationem se interponeret,nihil sibi ad quæstum,& nauigationem loci relictum iri;institutam & coalescentem nouam societatem omni conatu dirimere instituunt.Ac primū,varijs criminationibus ac maledictis Gammam apud Regē consensu proscindunt;specie legationis explorabundum piratam aduenisse;ac, nulla prouocatum iniuria , quacunq; iter habuerit,mare infestū reddidisse latrocinijs; emporia cædibus,rapinisq; vastasse.Quod si maximè Lusitaniæ Regis missu aduenerit;considerandū tamen Zamorino esse,vtrum fidelissimæ,& plurimæ nationes,quæ iam in eius regno sedes & domicilia fixerint ; & præsenti pecunia certissimisque compendijs Malabaricam in dies augeant rem;peregrinæ genti,& toto cœlo disiunctæ, ac proferendi per fas ac nefas imperij cupidissimæ,nullo præsertim merito, posthabendæ sint. Ad hæc, venales aulicorum animos,& eorū præcipuè,qui magistratus gerebant,cùm cæteris artibus,tum efficacissimis omnium scelerum & flagitiorum administris,argento auroque aggressi,haud ita difficili negotio in suam sententiā perduxēre.In ijs,Catuali ipsi,cui hospitum erat cura cōcredita, facile persuasum, vt Gammæ,per summam officij simulationem,extremam perniciem strueret. Ad quæ facinora,cùm Rex ab insita barbaris leuitate,ac perfidia, conniueret;de omnibus consilijs,& imminente exitio, per Tunetanum quēdam Monzaidē,Hispanicæ linguæ peritum,cui cū Lusitanis in Africa olim consuetudo intercesserat, Gamma repente certior fit ; eiusdemque suasu quàm occultissimis itineribus ad naues festinè se proripit, eo maiore euadendi spe,quod ab regia classe per hyemem subducta, nullum in præsentia periculum immineret. Igitur è portu in altum euectus;Indo cuidam litte-

ras ad Zamorinum dat; quibus prçter acerbas querimonias de hospitio violato, paratisque sibi nulla sua culpa insidijs, hominem hortatus est, vt repudiatis improbis suasoribus, in pristino consilio permaneret: ac multo plus ex vnius Lusitaniæ Regis amicitia, quàm ex vniuersa Mahometana colluuie, fructus, & emolumenti sibi promitteret. Ad eas querimonias, etiam atque etiam purgare se Zamorinus, & omnem culpam in administros, vetusto Regum more conferre. Quæsiturum se de insidijs, quas Gamma sibi factas dicat: ac, si quem noxium deprehenderit; in eum ita animaduersurum, vt legationis & hospitij sacrosancta iura esse omnes intelligant. Præterea, ad Emmanuelis litteras breue respōsum dat; ipsius amicitiam, & gentis Lusitanę commercium fore sibi pergratum: cum eo tamē, ne quid ob id in suo regno turbarum existat: neu qua veteribus amicis, ac socijs fiat iniuria. Cum eo responso Gamma Anchediuam insulā petijt, leucas à Calecuto circiter quinquaginta, frequentem nemoribus, & pisce omnis generis apprimè abūdantem. Ibi refectis è longa iactatione socijs, nauibusque, Deum precatus, vti propitius iterum adesset, reducemque se optimo Regi, propinquis, ac patriæ sisteret; in Europam cursum intendit. atque Indicum & Arabicū Oceanum, propter ventorum inconstantiam, lentissima nauigatione remensus, ad Aethiopiæ primùm deuenit littora. Hinc Magadaxo vrbe Saracenorum ex itinere diuerberata, Melindem, vti promiserat, appulit: assumptoque Regis legato, Zanzibarem inde petijt insulam cùm cætera amænitate insignē, tum felicibus syluis medica omnium generum mala ferentibus. Inde ab regulo perbenignè tractatus, Mosambicum traiecit; fixaque ibi columna, ad Aquationem sancti Blasij processit. Ac Bonæ spei promontorium denique circunuectus, Hesperidas primùm, dein Tertias quas appellant, postremò Olisiponem summo Dei beneficio tenuit Septembri mense anni millesimi quadringentesimi nonagesimi noni, plus biennio postquam indidem abierat, socijs ferme centum, in ijs Paulo fratre, morbo & labore consumptis. reliquos in terram egressos circunfusa illicò turba, concionis instar, tanquam reuocatos ab inferis certatim intueri: de itinere toto, deq; Indicis rebus sine fine perquirere: incolumem aduentum, partamque gloriam gratulari: deniq; eiusdem peregrinationis & laudis cuncti studio, & æmulatione paulatim accendi. Emmanuel, aduenienti Gammæ viros ex vniuersa nobilitate primarios obuiam misit honoris causa: & quamuis incertam atq; infidam ex India pacem afferret; tamen ob singularem viri constantiam, & animi magnitudinem ab omni posteritate celebrandam, & exhausta cum fide mandata, Gammam nouis honorum titulis & vectigalibus auxit: cæteris nauarchis ac socijs præmia tantis laboribus, ac tanto Rege digna persoluit.

Libri primi Finis.

HISTO-

A

HISTORIARVM INDICARVM
LIBER SECVNDVS.

PAtefacta iam India, & incognitæ ad eam diem nauigationis ratione vtcunque comperta; primùm omnium Emmanuel toto regno supplicationes indixit. Populi circa præcipua templa frequentes iêre. Dein, MARIAE Virgini eius nauigationis præsidi exstructam olim ab Henrico principe ædiculam in ipso aditu portus Olisiponensis, miram in amplitudinem extulit, auxitque, ac loco in primis illustri, vt ab omnibus cõspici posset, ipsius Henrici militarem statuam collocauit. Ad eius templi custodiam, & cæremonias, & naualis
B præsertim turbæ ducumque animos ritè expiandos, eximia sanctitate monachi acciti è Hieronymiana familia: quam Rex præcipua beneuolentia ac veneratione prosequebatur. Locus, desumpto à Christi incunabulis nomine, Bethleem dictus: in primis totius Hispaniæ tum structura, tum religione visendus. Et quoniam Gammæ, comitumque fama celebritasque & multiplex Indicarum opum relatum in Lusitaniam specimen, omnium animos in rerum ingentium spem, & eiusdem itineris cupiditatem erexerat; tanti consensus ardorisque bono vtendum ratus Emmanuel; nequaquam vltrà exploratorijs nauigijs, verùm iustis iam classibus ea maria sibi sulcanda constituit. Nauibus tredecim, quæ aluei magnitudine, & hominum frequentia, & onerum æstimatione, haud exiguas Lusitani regni opes, & copias indicarent, Petrus Aluarus Capralis, claro æquè genere ac virtute vir, summa cum potestate præficitur, Gammæ interim requie ex longa defatigatione concessa. Huic ab Rege mandatum in primis, vt Christianam fidem, religionemque in ijs regionibus tum serere, tum amplificare omni studio insisteret. dein, vt Calecutanum Regem quanta maxima lenitate ac diligentia posset, ad firmam pacem, & stabile fœdus alliceret: ille si durum, & illiberalem, & infidum sese præbere perseuerasset; tum verò barbarum scelus, & il-
C latas Vasco Gammæ iniurias vindicaret; cumque nefarijs Christi hostibus iustum piumque susciperet bellum. Idcircò, partim ad prædicandum ethnicis Euangelium, partim ad Christianorum animos procurandos, egregiè pius doctusque Theologus Henricus Franciscanus, qui postea Septæ vrbis fuit Episcopus, cum sacerdotibus aliquot in eandem expeditionem est destinatus: & præter vectores, naualemque turbam, ex Lusitana iuuentute delecti mille & quingenti propugnatores in classem impositi. Capralis litato profectus, anno millesimo quingentesimo à partu Virginis, Martio mense (quem ad iter Indicum maximè idoneum deinde monstrauit vsus) ad Hesperidas tertio decimo die processit. circũ eas insulas fœda tempestas coorta classem latè disiecit. è præfectis vnus Ludouicus Piræus, cum ventis ac mari aliquandiu luctatus, incertum quonam proprio incommodo non tenuit cursum. conuersis ad extremum velis, Olisiponem inuitus irrita nauigatione repetijt. Cæteri postmodum ex errore ac trepidatione collecti, ad vitandam Guineæ malaciam, & superandum Bonæ spei promontorium, longiore ambitu capto, cùm se in altum dedissent, post mensem circiter, in telluris conspectum ventis feruntur: quam insulam initio rati, continuata dies aliquot secundum littus nauigatione, continentem sine dubio esse compe-riunt. Ibi ex longa iactatione classem portus excepit, cui ab egregio situ, ac

tuta statione, Securo nomen impositum. Inde ad cognoscenda loca gentemque, descensum in terram; & Christiano ritu in ara subductili sacrificatum, & concio de rebus diuinis ab Henrico est habita: barbaris, cùm nihil planè perciperent, tamen occulto numinis impulsu cœlestes cæremonias, & sacram concionem admirabili studio ac veneratione concelebrantibus. Ex ijs vnus cum Gaspare Lemio in Lusitaniam extemplò missus, Regem ac cæteros omnes ingenti lætitia atque animi voluptate perfudit. In eo littore Capralis præalta Crucis vexilla, solenni ritu & precationibus consecrata, defixit; à quibus regio sanctæ Crucis in aliquot annos dicta: sed à Brasilo rubro ligno, quod tingendis vestibus inde petitur, superinditum deinde Brasiliæ cognomen, repudiata sanctiore appellatione, tacitus prophani vulgi consensus, & pertinax consuetudo retinuit. Est autem Brasilia noui orbis pars, quam, paulo post Capralis accessum, Americus Vespucius Florentinus eiusdem Emmanuelis auspicijs accuratiùs explorauit. atque à duobus ab Aequatore gradibus, partibusve, ad gradus quinque & quadraginta in Austrum excurrens, trigoni oblongi speciem refert. cuius basis in Aequatorem, ac Septentriones obuersa, ab Oriente in Occidentem rectà protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regiones attingit. Latus in Orientem spectans, interposito mari Hesperijs Aethiopibus obiacet. alterum latus à prouincia Peruana disterminant iuga montium adeò celsa, vt ipsos auium volatus fatigare dicantur, vno duntaxat, quod adhuc exploratum sit, eoque difficillimo transitu. Regio fermè tota in primis amœna est, cœli admodum iucunda salubrisque temperies: lenium quippe à mari ventorum commodissimi flatus, matutinos vapores ac nebulas tempestiuè disijciunt: solesque purissimos ac nitidissimos reddunt. Scatet ea tota fermè plaga fontibus, ac syluis, & amnibus inclytis: è quibus (vt reliquos taceam) is quem Argenteum vocant, leucarum quadraginta ostio in mare fertur adeo violentus, vt inde nautæ dulces hauriant latices priusquam tellurem ex alto conspiciant. Terra partim in planitiem exspatians, partim in colles clementer assurgens, fœlix præpinguibus glebis, & riguo solo semperq; vernante, credita semina multiplici reddit fœnore: ac saccari præsertim est ferax; quod cœleste donum, Attico melli multis partibus præferendum, proceris arundinibus condidit natura: è quibus aquaria mola dulcissimus humor expressus, in ahenis ad purum excoquitur; tum formis in panes cogitur ad metæ figuram: dein rursus, vbi libuerit, eliquatus, artifici manu pigmentis ad instar ceræ varias in effigies indiscreta pæne veri similitudine trahitur. cuius generis officinæ, priscis ignotæ, hodie, qua præsertim incolunt Lusitani, passim exstructæ visuntur: atque ex ea merce negotiatores vel maximum capiunt emolumentum: siquidem nauibus quotannis in Europam euecta, certissimo compendio longè lateque diuenditur. Certis etiam è plantis, quas vulgò Copaibas vocant, inciso per æstatem cortice, in modum balsami liquor suauissimi odoris emanat: cui, cùm ad alios mortalium vsus, tum ad curanda vulnera, & cicatrices tollendas, mirificam esse perhibent vim. eæ plantæ cernuntur affrictu animalium attritæ, quæ à serpentibus venenatis, aut à feris icta, ad remedium illud ipso naturæ instinctu se conferunt. At Zabucales quæ dicuntur, admodum excelsæ, magnos ferunt summa duritie calices, ore in terram obuerso, & quidem admirabili naturæ solertia pyxidatim operto. ijs calicibus nuces castaneæ saporis egregij continentur: quæ vbi maturuerint, excusso confestim operculo, paulatim ipsæ per se in alimenta incolarum ad vnam è calice defluunt. Syluestria etiam sunt Caiusia pyra, apprimè succosa & innoxia; itaque medijs caloribus auidè manducantur: cæterùm in imo pyro faba quædam extuberat cortice amarissimo, prædulci medulla si torreatur. pyro præterea,
refri-

A refrigerandi vis:faba calefacit. Verùm, ex omni genere,palma tribuitur ijs,quos vulgus Ananazes appellat. Planta est humilis, cuius è ramis veluti pinea nucamenta dependent præmollia: hæc suo tempore in frusta dissecta,gratissimo simul odore ac sapore, non recenti duntaxat edulio sunt;verùm etiam in longum tempus adseruantur è saccaro. Iam verò, illati in eas regiones ex orbe nostro melopepones, cucumeres, malogranata,ficus,vitesque biferæ ac triferæ, nec non multiformia mala medica suppetunt. Ad hæc, est videre complures alias pomiferas arbores, quas percensere nimis longum sit; piscesque, & aues coloris eximij, & quadrupedia plurima,sed ferme syluestria, partim nota nobis, partim ignota.in quibus vtique apparet quàm miris modis, ac varijs, diuina sapientia ludat in orbe terrarum. Ex eo numero,vt pauca perstringam,apri sunt amphibij, carnibus optimis ac saluberrimis.ij, quòd priores pedes perbreues habent,posteriores autem prelongos;tardiore sunt cursu:itaque deprehensi à venatoribus,quà proximum est,sese aquis immergunt. Antæ sunt etiam,gentis vocabulo,ad mulæ similitudinē;sed minores,& rostro tenuiore,inferiore aūt labro tubæ instar oblongo,rotūdis auribus,breui cauda,reB liquū cinereæ corpus.eædem lucifugæ sunt.non nisi noctu ad pabulum prodeunt:vbi diluxit,in sua se se condunt latibula.Huius bellue carnes gustatu planè bubulas referunt. Cotias verò nominăt,magnitudine,& forma,& sapore leporum:rufo colore,paruis auribus,cauda fere nulla. Maiores sunt eiusdem fere speciei;quas Pacas vocant:rostro tereti ad faciem felis, fusco colore,candidis maculis interstincto:neque carne tantùm, sed & corio ipso prætenero, atque ob id ipsum in delicatiores epulas expetuntur. Cæterùm insolito spectaculo Tatusiæ sunt, ad porcelli magnitudinem:corio squamatim loricato,sic, vt equi cataphracti speciem reddant: ex eo caput duntaxat, ceu testudines exerunt;pedibus contractis:& specubus ferme vti cuniculi sese continent:hæ quoque carnes palato gratissimæ. Magna præterea vis tigrium est: quæ famelicæ, horribili velocitate sunt, viribusque tremendis:eædem pastæ (quod mirêre)tanta ignauia dicuntur esse,vt à gregarijs etiam canibus confestim in fugam agantur: adeo, cibi potusque satietas, non homines tantùm, sed etiam feras hebetes reddit. Illud verò mirum in Cerigonibus(id animanti nomen,buxeo colore,vulpecule magC nitudine)ex eius aluo duæ dependent veluti manticæ:in ijs catulos circunfert,& quidem adeo pertinaciter suo quemque vberi affixos, vt à perpetuo suctu non auellantur, antequam ad pastum ipsi per se progredi valeant. Valde etiam inusitata & effigie, & natura est animal,quod ab re ipsa Lusitani Pigritiam appellant, Cerigonum fere magnitudine, sed rostro fœdiore ad aspectum, & vnguibus ad digitorum similitudinem prominentibus. Huic,ex occipitio existens coma ceruicem velat;lentoque ipsa ventris adipe verrit humum; neque vnquam, in pedes exsurgit: denique tam tardè mouetur; vt quindecim ipsis diebus ad lapidis ictum continuo tractu vix prodeat. Victitat arborum folijs, & in earum cacuminibus degit plerunque:quarum in ascensu biduum circiter,tantundem in descensu ponit.neque verò adhortationibus tantùm aut minis,sed ne plagis quidem fustibusve bestiam vel tantillum de insita ignauia ac tarditate dimoueas. Mirandum est etiam genus earum,quas Tamendoas vocant;veruecis altitudine;colore fusco;prelōgo ac tenui rictu;neq; eo ad malas diducto,sed modicè ad imum inciso.Vnguibus instructa est quadrupes mirè longis latisque, nimirum ad victum facilius comparandum: namque formicis alitur, quarum latebras vbi crebro vnguium iniectu ac fossione detexerit, illico exertam trium ferme dodrantium linguam immittit exilem, opertamque formicis repente contrahit, glutitque deceptas. Huic, vti sciuro, valde

promissa & setosa cauda pro tegumento est. sub ea quippe ita se condit, vt nihil ex reliquo corpore prorsus appareat. Neque hæc tantùm & alia indidem syluestria, vt dixi, verùm etiam nuper à Lusitanis inuecta pecorum & equorum armenta planè admirabili prouentu fœtificant. quò magis mirum, vberrimo agro, mitissimo cœlo, tã fera & acerba esse incolarũ ingenia. Nullos omnino colunt Deos. ominibus tantùm, & augurijs ad insaniã dediti, & ariolis impostoribusque miserandum in modum quæstui sunt. nudi æquè viri ac fœminæ prorsus incedunt, robustis lacertis, fluxo à vertice duntaxat capillo; nam cæteras corporis partes identidem expilant: simis, vti Sinarum populi, naribus: æneaque ipsi cute, atro insuper succo pomi Genipapi totum subinde corpus inficiunt. præterea insertos habent iam inde à prima ætate deliciarum causa quidam inferiore duntaxat labro, quidam etiam facie tota prælongos nullius pretij lapillos, tetro sanè spectaculo. Gregatim peregrinantur ordine simplici, silentio miro. virum vxor anteit. Carorum aduentum, circundatis collo brachijs, appresso ad pectus capite, cum effusa comploratione altisque suspirijs primùm excipiunt, viæ laborem & incommoda miserantes: momento dein siccant oculos, habentque lacrymas in potestate. Grauidis haud ita multus in partu dolor. à puerperio fœta confestim exsurgit, ac domestica obit impigrè ministeria. eius loco (quod vix credat quisquam) in aliquot dies velut æger decumbit maritus. hic officij causa ab amicis ac propinquis inuisitur. huic sorbitiunculæ dantur ad refouendas vires. huic, de gentis more, bellaria & delicata munuscula deferuntur. Numerandi rationem, ac litteras ignorant omnes. tantùm tenui quadam traditione, nonnulla de Noe, deque diluuio à patribus accepisse dicuntur: vt valde probabile sit, post dissipatos quondam diuino iussu mortales, nullum huic genti cum nostri orbis hominibus fuisse commercium. Vino ac frumento in hæc vsque tempora caruêre, satiua radice victitantes, in farinam redacta, quam mandiocam appellant. sub eodem tecto, ad inuersæ modum carinæ prælongo, multæ simul familiæ degunt, noctu ad noxia vitanda animalia cubantes in retibus à terra suspensis: viuuntque in diem; & quicquid habent, in commune facillimè conferunt, nihil in posterum soliciti. Natandi arte ad miraculum vsque præcellunt. Sub aqua totas interdum horas, vbi quippiam in imo quærendum est, patentibus oculis vrinantur. itemque laboris & inediæ patientissimi sunt. triduũ ipsum, vbi penuria ciborum ingruerit, ieiuni traducunt: ijdẽ, si copia suppetat, à primis tenebris ad lucẽ vsque in conuiuijs & compotatione persistunt. Rectè aut perperam factis, nihil post mortem præmij supplicijue superesse arbitrantur. Qui diem suum obiêre, eos perinde ac decesserint, vel integro corpore, vel mancos, aut debiles, vulneribusque confossos, descendere ad orcum putant. ergo incremata condunt humi cadauera, addito rete, cubandi causa, necnon edulijs per aliquot dies appositis; quòd ita persuasum habent, & somnum interim capere, & cibo vesci manes mortuorum. captos in prælio hostes (crebra autem inter eos bella excitantur, ac sagittis præsertim vtuntur egregiè) multorum dierum cura saginatos, ingenti cum tripudio mactant; vorantque tosta verubus membra. eæ optatissimæ Brasilicis epulæ sunt. neque, si cui hoc leti genere perire contigerit, malè secum actum existimat: quinimmo ad mortem pergit alacer ac securus: editisque contra ipsosmet percussores facinoribus, magnificè in ipso necis articulo gloriatur. Sparsis domicilijs habitant, nullo magistratu legibusue constricti. lingua nec difficilis cognitu, & vna ferme est omnium quotquot adhuc probè noti sunt, exceptis certarum rerum vocabulis, quæ aliter à viris, aliter à fœminis vsurpantur. Trium ex alphabeto elementorum F. L. R. nullus apud eam gentem est vsus; minimè absurda quorundam animaduersione factum id esse diuinitus; eo quòd

Fide,

A Fide, Lege, Rege, ſicuti dictum eſt, careāt: beneficiorum acceptorum imme-
mores: æquè iræ ac libidinis impotentes: ad pugnas & certamina temerarij
præcipiteſque: vltionis & humani ſanguinis auidiſſimi: ad ſummam, belluis
quàm hominibus propiores, qui quidem mores patrios retinent, ac medi-
terranea incolunt loca. nam poſt illatum ab Societate IESV Euangelium,
& liberalium artium diſciplinas; in vicos & oppida contributi, præſertim
qui mare accolūt, ad humanitatem ac pietatem magnis laboribus excolun-
tur. Verùm hæc ſuo loco fuſius. Capite damnatos viginti homines Ca-
pralis è Luſitania ſecum auexerat, pœna mortis in exſiliū commutata. Ex eo
numero duobus ad gentis mores linguamq; diſcendam ibi relictis (quorū
vnus deinde ad illa commercia magno vſui Luſitanis fuit) ipſe, ne fruſtra
tempus inſumeret, ventis in Orientē vela permiſit. A Braſilia ad Bonæ ſpei
promontorium immani traiectu leucas numerant fere mille ducentas.
Oceani ſæuientis ventorumque furentium ea præcipuè regna ſunt. In id
ſpatium audacius quàm felicius ingreſſis Maio menſe Luſitanis, flammeus
Cometes horribili ſpecie in decimum vſque diem continenter apparuit.
Iamque variante ſæpius cœlo pelagoque, atræ ac ſordidæ nubes ad Septen-
B trionem conglobatæ, omnem in ſe flatum quaſi reciprocando collegerant:
mare languidum erat; inſidioſa tranquillitas; nautæ locorum ac tempeſta-
tum ignari, ad auram vndique captandam, totos velorum expanderant ſi-
nus; cùm ex ijs, quas dixi, nubibus, vniuerſo repente impetu ſeſe effundens
Aquilo tranſuerſas quattuor naues, quarum ad contrahendum minus aptè
fuerant armamenta diſpoſita, inſpectantibus cæteris, momento ita euertit
obruitque, vt è tanto hominum numero nemo prorſus euaſerit. In ijs
Barptolemæus Diazius, cuius ſupra meminimus, rei nauticæ gloria in pri-
mis illuſtris, cùm è tot iam, tantiſque periculis antea fuiſſet ereptus; miſe-
randum in modum interijt. Saluti reliquis fuêre vel demiſſæ raptim an-
tennæ, vel, vbi id non licuit, vela ipſa vento diſrupta. Eo tam horrendo
ſpectaculo exanimati qui ſuperfuerant, conſanguineos alij, alij caros, ami-
coſque oculis fruſtra requirere, ad lacrymas & comploratione proni, vti-
que, ni mœrorem ex interitu alieno, ſui cuiuſque periculi metus obſtupefa-
ceret. quippe Borea pertinaciter flante, pelagus identidem intumeſcere; flu-
ctus modò ad aſtra ferri, modò ad tartara pænè ima ſubſidere; naues cum
extremo ſalutis diſcrimine propemodum inter ſe collidi. Ad hæc, atra
C caligo, & rudentium ſtridor, & diſſonæ voces varia & incerta iubentium,
non oculorum modò, ſed etiam aurium vſum abſtulerant. Quin, & ſalū
ipſum interdiu piceo, noctu igneo colore terrebat. Viginti ipſos dies tem-
peſtas atrociſſima tenuit. Luſitani millies quotidie morientes, & cœleſtē
aſſiduè implorantes opem, qua maris tulit impetus, hac illacque diſperſi.
Prætoria cum duabus nauibus Bonæ ſpei promontorium per imprudenti-
am prçteruecta, Primas quas hodie vocant, inſulas tenuit. ad eam tres dein-
ceps circa Sofalæ oram adiunctæ. Vna, Petro Dia præfecto, per ſumma pe-
ricula & ingentes ærumnas in Luſitaniam redijt. Ita Capralis è tredecim
nauium numero, cum ſex dumtaxat, ijſque laceris ac debilitatis ad Moſam-
bicum acceſſit. Incolç, prioris anni clade perterriti, armamenta, commea-
tus, ac duces itineris benignè admodum præbuêre. Claſſe refecta, ad Qui-
loam vrbem, atque inde, nequicquam tētata ſuperſtitione Abrahemi & a-
micitia; Melindem eſt ventum: & magna regis voluntate renouato fœde-
re, hoſpitioque, & oratore, quē Gamma in Luſitaniam auexerat, in terram
expoſito; in Anchediuam inſulam, cuius ante meminimus, Concanio ſeu
Canarino Indiæ littori obiectam, ſecunda nauigatione traijciunt. Ibi ritè
expiata Luſitanorum crimina, & pane cæleſti omnes refecti. Barbaris E-
uangelium, quamuis, vt videbantur, ad virtutem ac pietatem propenſis; ta-
men

men ob ſermonis inſcitiam promulgari non potuit. Ad Calecutum dein- D
de naues applicitæ. qua re, contra quã plerique putarant, Zamorinus haud mediocrem lætitiam præ ſe tulit: ac petenti Caprali haud grauatè ſe in colloquium dedit. in eo colloquio cũ pax & amicitia certis legibus cõueniſſet; ædes in vrbe Luſitanis ad diuerſandum ac negotiandum benignè attributę. iamque Luſitana gaza expoſita; & curatoribus ad commutationẽ rerũ à Caprale inſtitutis; admirabili ſecuritate ſacerdotes Euãgelio, reliqui mercimonio dabant operam; cũ ab iiſdem Aegyptiis, & Saracenis inſtitoribus, q ereptã ſibi & quæſtus materiam, & locum apud Regem gratiæ non ferebãt; vrbana plebs variis artibus & criminationibus nouos in aduenas incitari cæpta. Neque ita multo pòſt, aſſiduis Mahometanorum ſtimulis, & Nairũ aliquot ac principũ auctoritate compulſa; &, quod caput eſt, præſentis prędæ illecta dulcedine, vel inſcio, vel conſentiente, certè non prohibente Rege, ſubitò arreptis armis, Luſitanorum diuerſorium aggreditur. ibi ingenti clamore ac tumultu excitato, clauſtra conuellere, fores effringere, per vim conatur irrumpere. Noſtri, quamquã improuiſo malo perterriti, è feneſtris tamẽ tectiſque fortiter primos barbarorum impetus repulêre: ſed perfoſſo demũ, dirutoque pariete, vis ac numerus vltra ſuſtineri non potuit. hoſtium ad E
quattuor millia telis ac ſagittis inſtructa conuenerant. Luſitani ſeptuaginta non amplius, in hoſpitio verſabantur. ex iis ad quinquaginta partim capti, partim interfecti, reliqui malè multati, in iis Henricus antiſtes cum ſodalibus quattuor, multis acceptis vulneribus, ad claſſem vix euasêre. Fuitque adeò repentina clades, vt antequam è nauibus afferri ſubſidium laborantibus poſſet, cæſo præſidio, expugnata domus, ac momento direpta ſit. Capralis, quamuis tam atroci ac nefario ſcelere, vt ęquum erat, valde commotus; animum tamen præclarè vicit, ac ſapienter dolori moderatus eſt, dum aliqua ratione cognoſceret, vtrum ad Calecuti Regem aliqua pars facinoris eiuſmodi pertineret. Aſt vbi ſuper tali tantaq; re nihil ſibi neq; purgationis, neque ſatiſfactionis afferri vidit; procul dubio affinem eius culpæ Zamorinum interpretatus, onerarias decem in ipſo portu, mercibus & annona refertas, iniectis flammis prorſus incendit; nautis partim igne abſumptis, partim captis, & ad claſſis miniſteria diſtributis. cui tanto malo ne ſubuenirent oppidani, horrifica pilarum procella deterriti ſunt. Dein, obuerſis in vrbẽ maioribus tormentis, ędificia complura diſiecta, mortales multi fœda laceratione diſcerpti. ex iis Naires vnus Regi acceptiſſimus, cùm ad pedes eius F
repente cecidiſſet; plenus pauoris in præſens, irarum ac minarum in poſterum Zamorinus illicò ex vrbe ſeceſſit. Capralis verò egregiè vltus ſuorũ cędem, barbaris amplius ſexcentis terra mariq; peremptis, nauibus hoſtiũ captis, & in ciuitatis conſpectu combuſtis, quòd profectionis tempus inſtabat, menſe Decembri ad Trimumparam Cocini Regem inde ſe contulit. Cocini regnum à Calecuto leucas ferme triginta in meridiem diſtat. eiuſdẽ nominis regia vrbs ad oſtium Mangatis fluminis, mari introrſum æſtuante, ad formam peninſulæ cingitur. Aedificia, mores, inſtituta ferme eadẽ quæ Calecutanis. Indicarum verò frugum, & aromatum, ac piperis præſertim, ager longè fertilior. Rex tum aliis de cauſis Zamorino clam erat infenſus, tum quòd monopolio Calecuti inſtituto, mercaturam ab ſuo cæteriſque regnis pæne per vim auerteret. Accedebat metus è nimia Zamorini potẽtia ac propinquitate; cui ſe, & reliquos Malabaricos Reges multis nominibus videbat obnoxios. Atq; vt malus amicitiæ fideique cuſtos eſt timor; ex ea ſeruitute ac periculis eripi ſe vehementer optabat. Capralis, cùm è regione Cocini iactis anchoris conſtitiſſet, quòd omnis Malabarici nominis fidem iure ſuſpectam habebat; neque ſe, neque ſuorum quemquam incolis credendũ exiſtimauit. Michael erat quidam Chriſtianus è Iogue, paucis illis diebus
Henri-

A Henrici & sociorum opera, ad Ecclesiam adscriptus; Indicæ rei bene peritus, & magna apud omnes existimatione. Hunc, tentandi fœderis & amicitiæ causa, Capralis ad Trimumparam legat. Rex, qui de Lusitanæ gentis opibus, & rei bellicæ gloria, deque rebus cùm alibi, tum ad Calecutum gestis multa inaudisset; iam ante in eius nationis admirationem ac beneuolentiã excitatus; quasi inopinatam aliquã hæreditatem, sic oblatam eius amicitiæ facultatem auidè arripuit. Datis vltro obsidibus nobilissimis, mira liberalitate de cõmercij legibus cũ Caprali decidit; & singulari diligentia ac sedulitate, per impigros administros, æquo admodum pretio, mercibus Indicis ad uenarum naues quàm primùm onerandas curat: eorumque procuratoribus propriam in suo regno sedem, ac domicilium dat. Dum hæc ad Cocinum geruntur, legati à duobus finitimis Regibus, Colani, & Cananoris (regionum & oppidorum ea nomina sunt) Caprali, si ad eorum portus commeare vellet; cõmercium & amicitiam longè optimis conditionibus detulêre. Quas ille conditiones, quòd cum Trimumpara iam bona fide transegerat, in præsentia repudiauit: animum & voluntatem accipere se, & libenter vtriusque propensioni & officio testimonium in Lusitania daturũ esse pollicitus est. Cananoris tamen Regem, quòd multò enixius egerat, constitutis
B Cocini rebus, in reditu sibi adeundum putauit. Ea vrbs abest à Cocino leucas in Septentrionẽ quadraginta; portu in primis capaci tutoq; oryza importata vtuntur incolæ: carne, pisce, pomis abundant: ac præterea pipere, cardamomo, gingibere, tamarindis, cinnamo, & myrobalanis: ad easque digerendas merces, non exiguo diuinæ bonitatis argumento, tellus plurimis concisa æstuarijs, fluminibusque, nauigia vsquequaq; facili aditu admittit. stagna quoque passim occurrunt ingentia, grandibus plena lacertis ad Crocodili effigiem: ij tergoris duritie, conchiliorum instar, impenetrabili, enormi capite, duplici dentium serie, horrendo prorsus hiatu in hominem furenter inuadunt. Eorum halitus oris est suauissimus: at contrà in eadem regione serpentium & anguium adeo teter ac noxius, vt afflatu ipso necare perhibeantur. Vespertiliones quoque sunt multi, dentibus & rostro vulpinis, miluij magnitudine: præcipuo in honore mensarum. Aedificia moresque cuiusmodi cæteris Malabaribus. Rex, inanium Deorum simulacra colit: Brachmanicã disciplina, & sacris initiatus, vt reliqui. Ab eo Capralis oratorẽ ad Emmanuelem accepit, & vsurpandi magis cõmercij, & amicitiæ causa, quã quòd nouis oneribus multum loci superesset; complura frugum Indicarũ
C pondo ibi coemit: inque Occidentem Ianuario mense cursum instituit. Plenis velis euntem, viginti maioris formæ naues, multis refertæ millibus armatorum, Zamorini iussu frustra insequutæ. Indico transmisso Oceano, è sex onerariis vna vadis circa Melindem inhæsit. eius armamentis ac spolijs ne Saraceni potirentur, concrematus alueus, instrumenta machinæque bellicæ consultò demersę: quas tamen Rex Mõbazæ deinde expiscatus, in Christianorum damnum perniciemque conuertit. Inde Capralis itinere solito circunuectus Africam, Iulio denique mense exeunte mistum ingenti dolore gaudium in patriam retulit: quando tot vel carorum, vel fortium virorum interitus, quantauis pecunia diuitijsque compensari minimè posse videretur. Eodẽ anno, incertus quo loco res esset Indica, Emmanuel Ioannẽ Nouã Callæcũ, notæ fortitudinis & prudentiæ virũ, cum nauibus quattuor Caprali subsidio miserat. is paulò infra Aequatorem primus insulã inuenit, quę à salutari MARIAE Virginis Conceptione denominata est. inde nusquam occurrente Caprali, Melindem delatus; deque ipsius in Lusitaniam reditu, & Calecutana cæde, & insidijs, multorum sermone certior factus; Cananorem petijt, regemque honorificis verbis Emmanuelis nomine salutauit. Inde præter Calecutanam oram Cocinum proficiscenti, classis ingens

ingens nauium plus octoginta apparuit: quam Zamorinus haud dubia victoriæ spe, ad Lusitanos in ipso Cananoris portu opprimendos, celeriter miserat. Neque deterritus tanta multitudine Ioannes, nauibus ad faciliorem circumactum vsumque tormentorum, in altum euectis; assidua iaculatione prælium ad solis occasum præclarè sustinuit: neque vnquam hostibus tanto superioribus numero, locum ad conserendas manus, seque circumueniendum reliquit. Paronibus nouem, onerarijs decem depressis, epibatis amplius quadringentis desideratis, Calecutum postridie mœsti Malabares, vniuersa lugente ciuitate, rediêre. Ioannes, egregia parta victoria, gratulantibus regulis, Cocinum adijt; naues per otium onerauit; feliciqúe successu ouans in Lusitaniam iter intendit. Transuectus inde Bonæ spei promontorium, aliam insulam patefecit, quæ sanctę Helenæ, cuius tum dies natalis agebatur, est appellata: modico quidem illa circuitu, sed saluberrimo cælo, aquis optimis, & egregia frugum & carnium copia: loco prætereà ita opportuno, vt ad recreandas è longo itinere Lusitanorum classes, diuino consilio ibidem enata videatur esse. Minus è sententia per idem tempus nauigauit Consaluus Coelius: qui cum sex nauibus in Brasiliam destinatus, amissis locorum ac tempestatum iniuria quattuor, nil nisi rubrum lignum, & simias, psittacosque in Lusitaniam retulit. Interea Emmanuel, cognitis rebus in India gestis, classem parauit nauium viginti, rebus omnibus instructissimam: quæ vel amicis præsidio, vel hostibus terrori esse posset. huic iterum Vascus Gamma cum summo totius Arabici, Persici, & Indici maris imperio præfectus, cùm Olisipone maturè soluisset, ex itinere Abrahemum Quiloæ tyrannum, tanto apparatu perterritum, Emmanueli stipendiarium fecit, imposito annuo tributo, quod duum millium miticalium, vt ipsi appellant, vel aureorum summam haud excederet. Inde cùm in Malabares traiecisset; ingentem Saracenorum nauem & militibus & omni telorum genere paratissimam, Calecuto redeuntem expugnat: in ea Mahometani permulti interempti, Mecam ad pseudoprophetæ sepulcrum superstitionis causa peregrinantes. at pueri ex eadem secta complures Christianis præceptis imbuti baptizatique sunt: quos Gamma Olisipone postea templi Bethleemitici ministerio dedicauit. Ab ea victoria Cananorem adijt; Regique & oratorem suum, & ab Emmanuele perampla dona cum litteris reddidit. ac renouato fœdere Cocinum tetendit. Ibi dum sui Regis negotia conficit; repente legati affuêre à Christi cultoribus ijs, qui non longè à Cocino Cranganorem habent vrbem, è vetustissima illorum stirpe; quos beatus quondam Apostolus Thomas ad sanam religionem ac fidem, à Brachmanarũ fabulis, & impura superstitione traduxit. Is Indiam prouinciam in orbis terrarum distributione sortitus, Socotoram insulam Arabici maris fertur adijsse primùm: dein, multis ibi factis Christianis, traiecisse Cranganorem. in ea ciuitate cùm multos item Christo filios peperisset; Colanum petijt: neque ibi frustra disseminato Euangelio, trans iuga montium ad oram orientalem ingenti labore contendit: multisque locis, ac præsertim in Coromandelis regno, Christiana re bene gesta, perrexit in Sinas, quorum ea tempestate celeberrimum erat nomen; ac diuini verbi sementem in eo quoque nouali facere instituit. Atque haud pœnitenda collecta fruge, templisque ad Christi cultum ædificatis, in Coromandelem ad reuisendos & confirmandos in fide neophytos redijt. Coromandelis caput ac regia tum erat vrbs Meliapor; quam vetustate bellisque dirutam nuper Lusitani, deducta eò militum emeritorum colonia, frequentarunt, ac mutata appellatione, honoris Apostoli causa ab sancto Thoma denominarunt. In ea vrbe sacram ædem exstruere aggressus Apostolus, cùm à dæmonum sacrificulis, & ab Sagamo rege prohiberetur; res interim insignis accidisse perhibetur

A hibetur ad Christi virtutem, & fidem Euangelij comprobandam. Inusitatæ magnitudinis truncum, vt fit, in littus eiecerat mare, quod eo tempore leucas fere decem ab vrbe distabat. Eam Rex materiã cùm in vsum ædificij cuiusdam vehementer expeteret, robusti primùm homines incassum funibus ergatisque amouere conati. dein adhibiti complures elephanti, cùm toto connixi impetu nihil omnino proficerent; Apostolus Regi cõditionem tulisse fertur, si truncum illum sibi ad templum vero Deo ædificandum daret, nullis machinis, nullo mortalium adiutore, sese protinus eum ad vrbem attracturum. Cùm rex, insanire videlicet hominẽ ratus, per ludibriũ annuisset; tum Diuus Thomas zona, qua erat præcinctus, ad prominentem è caudice ramusculum annexa, signo tantùm facto Crucis, immanem stipitem facili ductu sequentem, vniuersa ad spectaculum effusa ciuitate, in ipso pomœrio statuit: ibidemque defixa lapidea Cruce; vaticinatus est, cùm ad eum lapidem vsque pertingeret pelagus: tum Diuino iussu è remotissimis terris candidos homines ad eadem, quæ ipse intulisset, sacra instauranda venturos. Neque fefellit prædictio. Siquidem sub Lusitanorum appulsum, occultis tot annorum accessibus locus Oceano demum allui cæptus. Verùm ab eo signo cęterisque virtutibus, cùm Thomę verbis maior in dies ac-
B cresceret fides, Brachmanas autem, fuco & fallacijs parta iã auctoritas, iam sagina deficeret; accensus rabie quidã ex ijs, fœdum ac ferũ facinus mali dæmonis instinctu consciuit. Filio admodum puero ipsemet necem intulit, vt haberet vnde peregrino & inuiso capiti crimen exitiumq; cõflaret. Citatus ad Regem Thomas, cũ accusator ab eo per summã indignationẽ & querimoniã pœnas filij extincti repeteret; cõtrà, Thomæ discipuli, affinẽ aut omnino consciũ eius culpæ magistrũ negarent; nihil opus esse cõiecturis & certaminibus ait Apostolus, ab ipsomet qui occisus dicatur; omniũ optimè cognosci rẽ posse. petit vt eius publicè interrogandi potestas fiat. nihil recusatũ ab aduersario: & cunctis tam inauditæ rei exspectatione suspensis, cadauer in mediũ affertur. Tum ad exanimẽ puerũ Thomas placido & sereno vultu cõuersus: Agedũ, inquit, per Christũ, quem ego Deũ prędico, palã & sine ambagibus puer prome, quisnam huiusce tanti sceleris auctor exstiterit. Mirũ dictu: ad Christi nomen, frigido & exsangui corpusculo vitales confestim rediêre spiritus: & clara voce, vt omnes exaudirent; Thomã certum summi Dei legatum; & ipsius odio, ad struendam illi calumniam, nefarias à parẽte sibi manus allatas esse confirmat. Hac tam illustri tamq; admiranda testifi-
C catione fractus calumniator obmutuit. Sagamus propenso iam ante ad credendũ animo, Christianam deinde fidẽ ac religionem sine vlla dubitatione complexus est. Regem ex amicis & popularibus imitati complures. Brachmanis, quamquam detecta diuinitus fraude, & pulso in exilium parricida, pertinax tamen & cæca mansit improbitas. cùm lætos Christianæ rei progressus, & neglecta Deorum simulacra ferre non possent; facta conspiratio ne præconem Euangelij è medio tollere omnino constituũt. Tumulus erat non procul ab vrbe: quo Thomas identidem, è Christi disciplina, secedere propitiandi æterni Regis, & sui recolligendi gratia, consueuerat. in eum locum, tempore captato, Brachmanæ armati cũ sui similibus impetum dant. ibi Apostolus dum ad Crucẽ, alienato ab sensibus animo, Deum pro salute hominum, & eius præsertim populi deprecatur; telis primùm ac lapidibus appetitꝰ, dein ab vno è Brachmanis lancea transfossus occubuit. venerandũ corpus inde sublatum à discipulis, & in templo nuper ædificato conditum est. Accessit martyrij nomine, & memoriæ causa, fragmentum hastæ, quæ inhæserat costis: & baculus præferratus, quo ille ad peregrinationes vtebatur: & vrna fictilis cespite inferto, nempe qui manantem è sacris vulneribus cruorem ebiberat. exinde locus multis miraculis claruit, ac magnus
D eodem

eodem ex omni parte concursus, voti & religionis ergò, fieri cæptus. Hæc D
ferme Indi sciscitantibus Lusitanis, non è fama solùm, sed etiam è veterum annalibus edidêre. quin egregias Thomæ laudes, ac mortem pro Christi nomine fortiter obitam, pueris Malabaribus patrio carmine decantare mos est. Sunt qui cum tribus Magis, qui ad Christi liberatoris incunabula cum muneribus adoranda, Sybillæ Indicæ (vt ferunt) monitu, stella duce tetenderant (quo in numero Pirimal Ceilani rex ponitur) Thomã in Oriente congressum: deque immani trunco miraculum non Meliapore, sed Cranganore perpetrasse dicant, ac postremò in Calamina vrbe mactatum regis imperio (qui Sagamo defuncto successerat) ac sacrum deinde corpus Edessam Mesopotamiæ translatum à Christianis fuisse contendant. Vtcumq; res habeat (nam ego meam interponere sentẽtiam in tali re, tantoque locorum & temporum interuallo non ausim) satis constat, Apostolum in Coromandelio tractu Gangetici sinus, palmam tulisse martyrij. nec dubium est, quin ex diuini viri præceptis atque institutis, ingens hominum multitudo varijs Indiæ dispersa regionibus, in hæc vsque tempora, Christi nomen fidẽque tenuerit; quamquam ex Armenij Patriarchæ Nestoriani placitis, à quo Episcopos paulo ante hãc memoriam accipere consueuerant, multis vitijs E
& erroribus inquinatam. alioquin, Apostolicas cęremonias magna ex parte obeunt. altaris mysteria religiosè venerantur; eoque viatico, decedentes è vita, se muniunt. Aduentus Domini, & quadraginta dierum solenne ieiunium diligenter obseruant; quotidianæ psalmodiæ, & sacris insistunt. & cùm alia Christi Domini Sanctorumque festa ritè concelebrant, tum verò præcipuè paschalium feriarum octauam, quam Dominicam in albis vocamus; quòd eo demum die, incredulus antea Sanctus Thomas, indito in Christi latus ac vulnera digito, Dominum suum, ac Deum suum præclara testificatione confessus est. Alia præterea multa ex maiorum traditione diligenter obseruant, eo maiore fidei & constantiæ laude, quòd ob id ipsum non modò à Mahometanis hominibus acerbè vexantur, sed etiam ab regulis Ethnicis in seruitutem redacti, cùm alias indignitates & contumelias perferunt, tum verò sedem ac domicilia iniquis pensionibus redimere subinde coguntur. ijs, aduentu Lusitanorum, noua diuinitus affulsisse lux visa. Consilio inter se habito qui Cranganoris incolunt fines, ad Gammam in propinquo versantem, legatos (vti orsus eram dicere) destinarunt. quorum summa orationis fuit; se & vetustissimos Christi famulos esse; & hoc ipso Lusitanici nominis cupidissimos: multa se à barbaris indigna quotidie F
pati: petere & orare, vt Emmanuelis Regis nomine se suaque omnia in patrocinium fidemque recipiat. Sub hæc, deditionis insigne, sceptrum argento decoratum Gammæ supplices detulêre. Quos ille benigno vultu, comiter & amicè complexus, bono animo esset iubet: vel in primis mandatum sibi ab Rege Lusitaniæ affirmans, vt Christi fideles quotquot in ea regione supersint, omni ope atque auxilio subleuet: nondum id sibi per Calecutanorũ insidias, & quotidiana vitæ discrimina licuisse: ac ne tum quidem ob angustias temporis, reditu iam iamque imminente, posse illis quam vel maximè cupiat operam studiumque præstare. Cæterùm, quæ prima se occasio det, enixè curaturum, vt non sine causa Christiani omnes in Regum Lusitaniæ pietate opibusque, certissimum suæ saluti commodisque præsidium esse constitutum intelligant. Interea, si qua necessitas incidat grauior, ad Lusitanum confugiant præfectum, quem firmo cum præsidio sit in India relicturus. Is erat Vincentius Sodreus, cui Emmanuelis iussu Gamma sex ornatissimas naues ad maritimam oram tuendam reliquit, vt Saracenos, & Arabas ab Indici littoris accessu & commercijs prohiberet. Interea Zamorinus varijs artibus atque fallacijs Gammam ad se pellicere &

A re & circumuenire conatus cùm nihil ei procederet ; Trimumparę per litteras ac nuntios alternis rogando minandoque suadere etiam atque etiam institit, Gammam & comites vel sibi proderet, vel certè è suis finibus in perpetuum exterminaret. Cui tam impudenti postulato, fortius ac liberius quàm à barbaro exspectari posset, semel iterumque respondit ille : se nullis neq; promissis neq; terroribus adduci posse, tantū vt in se facinus admittat, iusq; naturæ simul ac gentium violet. Si quid ab se petat, quod saluo officio pręstarę possit; id verò se libenter ipsius causa vel cum damno factutum. Qua viri constantia vehementius irritatus Zamorinus, in Lusitanos primum, deinde in Trimumparam ipsum apertè grassari constituit. Rebus iam transactis, Gamma reditum in patriam maturabat. certior ea de re ab exploratoribus factus Zamorinus, ad Calecutanam oram appropinquanti classem opposuit nauium vndetriginta, eò certiore victoriæ spe, quòd Lusitanicas naues ipsis oneribus impeditas, prorsus inhabiles ad pugnam putabat fore. Sed eum longè fefellit opinio. Siquidem in barbaras duas reliquum agmen aliquanto spatio antegressas, Christianæ tres eximia celeritate velis inuectæ, tantum primo congressu terrorem intulêre; vt nautæ militesque tentata vix pugna illicò se in mare deiecerint. quorum ferme trecenti è scaphis inter enatandum occisi : cætera nauigia eodem metu perculsa,
B qua cuique proximum fuit, turpi fuga littus petiêre. nec fugientibus institit Gamma, propter grauitatem onerum, veritus ne qua in breuia per imprudētiam incurreret. in captiuis duabus haud spernendæ merces inuentæ, in ijs pretiosa fictilia, & argentea vasa permulta ; itemque simulacrum aureum librarum ad sexaginta, horribili admodum specie : huic, luminum erant vice, duo primæ notæ smaragdi : è pectore autem, claritatis eximiæ pyropus, castaneæ pæne magnitudine, radiabat. amiculum aureum plurima & varia de more gemma distinxerat. rebus hisce raptim flammæ subductis, aluei cum armamentis in conspectu omnium incensi. Gamma, rebus terra marique ex animi sententia confectis, cùm ex itinere Cananoris Regem denuò salutasset; Mosambicum ad naues reficiendas, atque inde Olisiponem læto cum reboatu cantuque incolumis appulit. Egredientem in terram, excepêre, Emmanuelis iussu, principes nobilesque viri quàmplurimi : qua ille celebritate ac frequentia, cunctis ordinibus maiorem in modum gratulantibus, regiam petijt. Auxêre illi-
C us diei lætitiam, cùm naues permultæ varijs è regionibus eodem tempore in portum inuectæ; tum in pompa faustis ominibus & magno populi applausu prælatum aureum in argenteo disco vectigal, quod Abrahemus Quiloæ tyrannus eo primum anno pependerat. Ex ea pecunia Emmanuel auream pyxidem in Sacrosanctæ Eucharistiæ vsum faciendam locauit : ac miro artificio perfectam, pretiosisque ornatam lapillis, in æde Bethleemitica posuit. At Zamorinus interim aduersis rerum suarum euentibus quotidie magis in rabiem accendi : & quod Calecutanas opes in dies imminui, Cocinenses maiorem in modum augeri conspiceret, assiduis inuidiæ stimulis agitari : Trimumparæ verò libertatem in respondendo, pertinaciam in Lusitanis omni ope tuendis, ferre nullo modo posse. Quibus rebus per se iam satis ægrum & exulceratum animum, egregij scelerum omnium artifices Mahometani facile perpulêre, vt ipsi Trimumparæ bellum inferret: ac quoniam preces ac minæ parum prodessent, vi armisque ad Lusitanos tradendos hominem cogeret. Qua de re consilio principum indicto, plerique, vt fit, quò inclinatum Regis animum sentiebant; eò præcipitē sua sententia impellere nitebantur. vnus Naubeadarinus Zamorini sororis filius, & successor designatus, omne consilium belli suscipiendi gerendique discutere frustra conatus est: quandoquidē Zamo-

rinus nonnihil eius oratione & auctoritate commotus, reliquis tamen instigantibus, dolori potius & iracundiæ, quàm rectæ rationi, ac salutaribus parere consilijs, vt plerique mortales, animum induxit. Igitur, vt Lusitanicæ classis præsidio Trimumparam exueret, qua illum vna re potissimum niti præclarè nosset; bellum terra maximè sibi gerēdum existimauit. Eoque consilio exercitum omnem ad Pananem, cuius ante meminimus, vicū, sexdecim à Cocino Leucas, coegit. Ea fuêre armatorum ad quinquaginta millia. Cuius tantæ molis tantique apparatus nuntio Cocinum allato; fremere plebs, aduenarum gratia se in capitis ac fortunarum discrimen impelli: nomen Lusitanū diris omnibus exsecrari: ipsos ad cædem inquirere, ac sustulisset proculdubio, ni Rex eorum vitam firmissimo Nairum præsidio munijsset. Principes verò ac dynastæ eodē perterriti metu, Trimumparā supplices etiam atq; etiam precari hortarique, tempori cederet: Zamorinū placaret: denique ignotæ amicitiæ & incertæ dispendio, regni salutisque aleā sine cunctatione redimeret. Quibus cùm Trimumpara obfirmata resisteret mente, nihilque sibi tanti esse vel vnquam fore affirmaret; vt legationis & & hospitij violaret ius, fidemq; datam Regi Lusitaniæ falleret; dynastæ plerique, desperata Cocinensi re, ad Zamorinum vnà cum amicis & clientibus transfugêre. Quos imitati postmodum Europęi duo, Christiano indigni nomine, quos alij Illyricos, alij Insubres fuisse perhibent; deserta fide ac religione, tormentariam fabricam, & æris conflandi scientiam, cuius erant peritissimi, sanè graui Christianæ rei damno barbaris prodidêre. neque impune cessit eis perfidia. siquidem post annos aliquot, agnoscentes errorem ac scelus, cùm ad Lusitanos reditum pararent, à Malabaribus illicò deprehensi, & concursu populi crudeliter interempti sunt. Dum hæc à Zamorino parantur, Sodreus, ora Calecutana vastata, Cocinum peropportunè cum socijs appulit. Eius aduentu Rex & Lusitani paululum respirarunt. Sed, ille simul edoctus quanto in periculo res esset, simul infimis precibus rogatus vt milites in terram exponeret, seque cum Trimumparæ copijs maturè coniungeret; contra omnium exspectationem animo prorsus obdurato respondisse traditur: Sibi maris custodiam ab Emmanuele commissam. Si maritimum instaret bellum; se officio pręclarè functurum: quandoquidem terra gerenda res foret, Rex cum suis ipse sibi consuleret. Ab hoc responso, gementibus Lusitanis, perculso Rege, ad fauces Erythræas obsidendas rectà contendit: Arabumque sex nauibus in itinere captis, præda ditatus ingenti, ad Curiam muriam insulam haud longè ab Aromata promontorio, quà in Septentriones obuersa est, in anchoris constitit. ibi dum in Mahometanos porrò imminet excubatque; Maio mense ineunte atrocior Boreas vehementi procella naues allisas ad saxa comminuit: ipseque Sodreus vnà cum Blasio germano fratre, tum spreti Lusitanici sanguinis, tum destituti Regis amicissimi ac fidelissimi, pœnas horribili naufragio, & repētina morte persoluit. Fertur, antequam id accideret, ab incolis identidem admonitus, vti statam & anniuersariam eam tempestatem caueret; quamquā obtemperantibus alijs nauarchis, & in tuta secedentibus loca; ipse tamen cō tumaci vultu, verbisque insuper contumeliosis optima consilia respuisse. Hæc ferme de Sodreis fratribus aduerso rumore vulgata; quamquàm eos admodum locuples auctor Ioannes Barrius liberare culpa videtur, affirmans non ab Sodreis desertum Regem, sed enixè operam deferentibus, instante iam hyeme remissum ab Rege. De vtriusque tamen exitu Barrius idem haud sanè discrepat. Cæteri, qui mutata paulò ante statione periculum euitarant, ad placandas cælestes iras Cocinum repetere, & laborātibus suis opem ferre sine mora constituunt: sed incensæ officio voluntati haud ita respondit euentus. Petro quippe Ataidio duce, cùm Indicum pelagus

traie-

A traieciſſent, aduerſis tempeſtatibus ad Anchediuam inſulam hyemare coacti. Interea Luſitani, qui Cocini verſabantur, tū de ſua, tum de Regis optimi ſalute ſoliciti, ac ſingularem viri conſtantiam atque animi magnitudinem valde admirantes, ab eo magnopere petiêre, vti ſe ad Cananoris Regem nauigare permitteret. ibi ſine cuiuſquam periculo tutos ad nouæ claſſis aduentum futuros. Quibus ille reſpondit, bono eſſent animo, ac diuinæ prouidentiæ fiderent; quæ bonas cauſas, cùm in extremum diſcrimē veniſſent; tum maximè ſubleuare conſueſſet: de profectione verò minimè cogitarēt. neque enim ſe permiſſurum, vt quos ſemel in tutelam atque amicitiam recepiſſet, ij, ſe viuo & conſentiente, ad alienam opem ſupplices ac vagi confugerent. Simul cæteros, ne deſpondeant animum, hilari vultu, & accommodata ad tempus oratione adhortatur. ac quanta maxima potuit celeritate, copijs ex vniuerſo regno contractis, opportuna loca præſidijs firmat, foſſas repurgat, nouas circa vrbem munitiones vallumque perducit: in primis verò, quoniam Repelini vada (is locus abeſt à Cocino leucas non amplius quattuor) ad exercitum traducendum hoſti erant petenda; Naramuinum ſororis filium, eximia ſpe ſummæ virtutis adoleſcētem, hæredem regni de-

B ſtinatum, ibi cum Nairum quinque millibus & quingentis opponit. ad eum Laurentius Morenus, & aliquot Luſitani ſpectatæ fortitudinis viri vltrò ſe adiungunt. Zamorinus per vates & ſacrificulos ad proficiſcendum ominibus diu captatis, ſigna denique ad Repelinum promouit. ac priuſquàm traijcere conaretur, noua ferri flammarumq; denuntiatione Trimumparā aggreditur, ni Luſitanos relinquat. cùm ille minas omnes terroremq; præ officio ac fide contemneret; copiæ traduci à Zamorino, quacunque vada patebant, illicò cœptæ. Sed reſiſtentibus acriter Nairibus, non ſine magna ſuorum cæde, ſemel iterumque repulſus, ab innata mobilitate animi reditum cogitare apud ſe cœpit; atque, vt initia ſeſe dabant, rei difficultate deterritus procul dubio ſigna retro vertiſſet; ni pertinax Brachmanarum & Mahometanorum in Trimumparam & Chriſtianos odium acriter obſtitiſſet. Eorum adhortationibus animatus ad cœpta proſequenda; per occultos internuntios quæſtorem Trimumparæ ingentibus præmijs, promiſſiſque corrumpit; vt per occaſionem ſtipendij numerandi, quàmplurimos è Naramuini præſidio ab ſignis abducat. eam ſibi ad tranſitum occaſionem fore. ille per ſpeciem aduerſæ valetudinis in caſtra venire ſe poſſe diſſimulās, quam-

C quam ægrè ferēte Naramuino, dimidiam ferme Nairum partem in vrbem euocauit. quos cùm ſub veſperū Naramuinus ea lege miſiſſet, vt ante lucem caſtra omnino repeterent; Quæſtor extracto in multam diem negotio, tota de re Zamorinum per eoſdem nuntios admonet. ille, ne tantam opportunitatem fruſtra elabi pateretur; omnibus connixus viribus, non ſuſtinēte iam impetum Naramuino, exercitum, ſarcinas, atque tormenta partim actuarijs, partim vado traduxit; ac Naires vigilijs feſſos, & infrequentes, facta impreſſione in palmeta Cocino proxima compulit. ibi Naramuinus, multis acceptis vulneribus, magna viciſſim edita ſtrage, fortiter dimicans vnà cum duobus alijs regijs iuuenibus cadit: reliqui fuga diſſipati, varijs itineribus in regiam cōuenêre. Calecutanus, iam ſe intendentibus tenebris, vltrà cedenti hoſti non inſtitit. Poſtridie, tam inſigni parta victoria, Trimumparæ fidem iterum per communes amicos, miſtaſque precibus ac terrore litteras, tentat. ille, quamuis è tanta clade, ac præſertim ex amiſſa regia ſobole, inſigni dolore accepto; tamen (quod vix credibile videatur) ſtetit animo; conditiones pacis reiecit, collectis reliquijs Nairum, & omnis generis vndique coacta multitudine, aduentanti Zamorino ſe rurſus obiecit. Ea quoque pugna victus ac profligatus, accepto inſuper vulnere, nihil habuit prius antiquiuſve, quàm vt Luſitanos, eorumque res omnes à cædis & direptionis

periculo eriperet. Vaipinum est insula Cocino proxima, sacri & inuiolati apud barbaros soli; ac præterea, situ & operibus munitissima. in eam insulam aduenas cum eorum gaza raptim transferendos curat. dein cum egregia manu armatorum subsequutus ipse celeriter: vt si minus loci religione, certè munimentis armisque hostem arceret. Omnes ferè proceres, vt supra dictum est, ad hostes turpi defectione transierant. Vnus Vaipinensis dynasta Trimumparæ sese fidum comitem amicumque ad finem vsq; fortiter præbuit. At Zamorinus, haud segniter vsus victoria, Cocinum penetrat; vrbem flammis iniectis vniuersam incendit; Vaipinum contempta religione haud semel aggreditur; sed cum ignominia semper ac damno prohibitus, aduentante iam hyeme, in proximum ver distulit bellum. interea, ne Trimumpara Cocinum repeteret, castella in vrbis ruinis nonnulla excitauit, & cohortes aliquot in eo præsidio statuit. ipse tam secundis rebus elatus ac tumidus, Mahometanis ac Brachmanis effusè lætantibus, ad gratias inanibus dijs agendas Calecutum reuertit. ibi, æraria officina instituta per duos, quos diximus, fidei desertores, & alios quorum industriam magnis pręmijs fouebat incitabatque; omnis generis tormenta machinasq; ad vrbium excidia comparabat; cùm è Lusitania subitò nostris admodum laborantibus affuit Franciscus Albuquercius, omnibus belli adiumentis instructus. is, Petro Ataidio cum cæteris qui ad Anchediuam hyemauerant, ad suas naues adiũcto, Vaipinum rectà contendit, ac Trimumparam Emmanuelis nomine tum verbis amicissimis erectum animatumque; tum ad regiam tuendam personam præsenti pecunia subleuatum, cæso & fugato Calecutano præsidio, in Regnum Cocini summa omnium gratulatione restituit. Inde, populando vrendoque perduellium tecta sataque, non vno loco hostes vel inuitos in certamen extraxit; multisque minutis prælijs exiguo admodum suo detrimento cæcidit. postremò oppida quoque aggressus, primò Chiriuaipinum, dein Cambalanum, tum alios ignobiles vicos, dynastis qui ad Zamorinum defecerant, vel interfectis, vel in fugam actis, ingenti ardore militum expugnauit, incenditque. Ab ea expeditione, maximo gaudio & infinita cum actione gratiarum à Trimumpara exceptus, pro amicitia petijt, vt quoniam inter eas nationes adeo infesta ad eam diem vita Lusitanorum fuisset; castellum ad eorũ corpora & res tuendas ædificare sibi Cocini liceret. quod Rex adeo prolixè liberaliterque concessit; vt è suis etiam palmetis, quoniam cæmenta non suppeterẽt; præcipua firmitate materiem in eam ædificationem excidi quamprimùm iusserit: dein loco in primis idoneo area dimensa, & inchoato iam opere; dudum expectatus è Lusitania cum iuuentutis robore superuenit Francisci patruelis Alphonsus Albuquercius is, qui rerum deinde gestarum gloria Magni cognomen est consecutus. Eius accessu, Lusitanis Indisq; certatim insudantibus, breui consummatum castellum, & in eo templum Diuo Barptolemæo dicatum est: vt magno vtrumque consilio ac pietate, sic modico sumptu elegantiaque. Sacrarum ædium & arcium, quæ varijs Indiæ locis per alios aliosq; præfectos deinde per otium absolutæ sunt, lignea illa prima ædificia, quasi typos ac proplasmata iure quispiam dixerit. Eo munimento perfecto, supplicatio à Lusitanis habita: signum pendentis è Cruce Domini sub vmbella pretiosa per multas instauratæ iam vrbis partes, præcinẽtibus tubis cum religioso tripudio ac festa saltatione prælatum. pompa ad arcem vsque perducta, & cùm arx ipsa, tum in ea templum precatione solenni à sácerdotibus consecratum eo maiore lætitia, quòd illo primùm die Romana Ecclesia diuinis in rebus, Lusitana gens in humanis, Indiæ possessionem adire quodammodo videretur. Post hæc, Albuquercius vterque ad perdomandam Zamorini ferociam nouas excursiones fecêre. vastatus in primis Repelinensis ager. pagi ac villæ complures inflammatæ ac di-

A ac dirutæ.nauigia capta ac direpta permulta.deniq; bello passim circũferendo, tãtum terrorẽ omnibus circa populis intulêre;vt Zamorinus ipse,præsertim suadente Naubeadarino eodem,qui bellum antea dissuaserat,oratores pacis & commercij petendi ad Lusitanos miserit. cui conditionibus ijs datum est fœdus, vt & cædem Calecuti factã, & direpta mercimonia æquis æstimationibus compensaret: itemque ab lacessendo armis Trimumpara in posterum abstineret. In hasce ferme leges pax conuenit, ac rursus cum Zamorini popularibus amicè agi,& contrahi cæptum. Eadem fama permoti iamdudum tutores Colani Regis(nam ipse per ætatem potens regni nondum erat)per legatos item fœdus & amicitiam petiêre. Quibuscum eò libentius iunctæ dexteræ,quò maiores in omnem partem opportunitates habere visa res est. Etenim Colanum vrbs,quattuor & viginti leucas à Cocino in meridiem sita,in primis totius Indiæ antiqua & opulenta censetur. ex ea Calecutum, & aliæ Malabarici soli olim ductæ coloniæ. abundat mercibus;portum facili præbet accessu.ac præterea, multis familijs veterum Christianorum incolitur:quæ res longè etiam vehementius Lusitanos ad societatem gentis allexit. Igitur illis præcipuè cautum in fœdere:
B multis & grauibus iniurijs liberati,eorumque fortunis ac dignitati consultum.Instituta communi consensu amicitia,tabulisque commercij ritè con fectis,domiciliũ proprium Lusitanis in vrbe Colano attributũ.eò cõfestim negotiatores cum scribis & custodibus immigrarũt.Accessit rei diuinę procurandæ causa Rhotericus Dominicanus.is, & morum integritate, & doctrinæ præstantia paucis diebus multos mortales partim in recta fide confirmauit,excoluitque:partim ab stipendijs dœmonum ad Christi signa traduxit. Eodem anno quo hæc in India gerebantur(is fuit à millesimo quingentesimus tertius) nauarchi aliquot ad commeatus Arabicos prohibendos Olisipone profecti, Zanzibaris regem malis coactum, stipendiarium Emmanuelis fecêre.itemque Brauæ liberæ ciuitati, leucas cis Melindem centum,annuum vectigal impositum. ipsi verò Melindensi Regi, cùm à Mombazæ tyranno valde premeretur, sanè opportuno tempore latæ suppetiæ.tyrannus ab armis discedere, & prope iam victo Melindensi pacem dare coactus est. Cùm terra mariquenegotia Lusitanica prospero admodum procederent cursu,& simul in varias regiones aditus Euangelio patefieret;tranquillas iam à Calecutano res, vnius hominis cupiditas & amen-
C tia perturbauit.is,Cocinensi apothecæ præpositus, cùm nauem Malabaricam pipere onustam præteruehi cognouisset;repente vel auiditate prædæ, vel priuato in Malabares odio incitatus, mittit qui captã sine mora Cocinũ pertrahant:nautæ cùm se Zamorini amicos & populares clamarent;Deumque & hominum fidem testarentur,se ipsius missu Cranganorem petere; nihilominus Lusitani in incepto persistunt. coorta pugna, sex Malabares interfecti,complures vulnerati: nec Lusitanis incruentum certamen fuit. Expugnato nauigio,in Cocinensem apothecam piper omne conuectum. Ea re cognita Zamorinus confestim ad Franciscum Albuquercium mittit, qui tantam iniuriam expostulent. ille cùm rem negligeret, nec modò ablata reddere, sed ne factum quidem vlla ratione purgare dignaretur; enimuero Zamorinus continuò exarsit iracundia,coalitamque recens amicitiam indignabundus abrupit. Hanc ego diremptæ pacis ac societatis causam,Damianum Goesium & Hieronymum Osorium,sequutus,in medium attuli,haud sanè ignarus,in hoc etiam ab ijs dissentire Barrium:culpamque omnẽ in Zamorini mobilem animum vtcunq; transferre. Sed regijs chronographis à me,præsertim in re tali tantaque,temere fides abroganda non fuit. Cæterùm Zamorinus, vti dicere institueram, acri dolore succensus,primùm edicta omnia,decretaque in rem Lusitanorum facta,extemplò

reuocat.dein armatos parones ad intercipienda onera circumquaque di- D
mittit.poſtremò ad euertendum Trimumparam, Luſitanoſq; ex India pellendos maiore quàm vnquam antea conatu copijſque ſe comparat. Et quamquam inexpiabili in vtroſque odio ferebatur; bellum tamen diſtulit conſultò, quoad Albuquercij fratres onuſtis iam non vno loco nauibus, ex India abſcederent. Quibus de conſilijs Trimumpara litteris amicorum ac nuntijs maturè certior factus, cum Franciſco (nam is præerat ſummæ rerũ) egit etiam atque etiam, vt adeo difficili ac periculoſo tempore quàm firmiſſimum ſibi ſuiſque præſidium in diſceſſu relinquat. Sed neque proximæ calamitatis memoria, neque imminens Luſitanicæ rei diſcrimen, neque optimi, & conſtantiſſimi Regis obteſtationes preceſque flectere Franciſci animum valuêre, vt naues plus tres cùm centum & quinquaginta dumtaxat propugnatoribus daret, præfecto Eduardo Patieco viro fortiſſimo: nimirum, vt in tanta deinde paucitate, cùm militum virtus, tum verò diuinę opis præſentia clarius appareret. Poſt hæc, Albuquercij fratres vterque ſimul, verùm exitu diſpari in Luſitaniam vela dedêre. Franciſcus, incertum qua clade, quoue infortunio, vnà cum ſocijs in itinere perijt. Alphonſus, quamuis magnis iactatus procellis, tamen circa finem Iulij menſis, non minore E
quæſtu quàm gloria, ſoſpes in vrbem Oliſiponem introijt. Poſt eorũ profectionem, ſolutus metu Zamorinus, palam terra marique bellum ciebat. ducenta amplius nauigia, magnam tormentorum copiam, elephantos cõplures, armatorum millia circiter ſexaginta contraxerat. Eo terrore Cocinum allato; multi confeſtim in Malabaris interiora dilapſi: ac vix capitis pœna propoſita cohiberi populus potuit. Ex reliquis copijs ægrè milites ad millia triginta conſcripti. quorum tamen paulatim numerus partim tranſitionibus, partim effugijs vix ad decem millia redijt, nec ea quidem admodum forti animo, vel integra in Trimũparam fide. Ergo tota pæne belli moles in Luſitanos incubuit. Solennes tum fortè agebantur feriæ, quibus cæleſtes iras in omne genus humanum intentas olim ſuo potiſſimum capite Chriſtus excepit. Ea recordatione ad omne decus ac pietatem incenſi Luſitani, viciſſim vitam pro Chriſti nomine effundere geſtiebant. Itaque tanto inferioribus copijs, nullum periculum recuſare, caput libenter in diſcrimen offerre, & periculoſiſſimas expeditiones certatim ſibi quiſque de- F
poſcere. Eduardus, quoniam multis partibus vno tempore dimicandum fore non dubia coniectura proſpexerat; primùm ad Repelini vada nouas munitiones obiecit: dein Cocinenſi arce multis locis inſtaurata; nouum inſuper propugnaculum ad portus introitum excitauit. ad hæc, naues & ſcaphas maiores, vt ad ſubita occurrerent, omni genere telorum ac tormentorum inſtruxit. At Zamorinus, vti proximo bello fecerat, Repelini tranſitum, & vado, & actuarijs longo ordine conſertis tentauit primùm: dein magna ſuorum cæde bis terue repulſus, cùm in anguſto loco ſe multitudo impediret; & à noſtris in confertam turbam irrita nulla iacula inciderẽt; Repelinenſis dynaſtæ monitu ad loca minus vadoſa, verùm patentiora deſcẽdit. ea re cognita Patiecus cum expeditis celeriter anteuertit: ratuſque paucitatem conſilio adiuuandam; noctu ſudes præacutas toto paſſim vado figẽdas curauit: poſtridie hoſtes magno impetu tranſire conati; partim ſe præuſtis cuſpidibus induerunt; partim accedente æſtu obruti; partim aſſiduis miſſilium nimbis vulnerati, occiſique: pars etiam, quæ vel nandi peritia, vel beneficio lintrium in vlteriorem euaſerat ripam, acriter dimicãtibus Luſitanis, aut cęſi, aut in flumen detruſi. Zamorinus, vbi aperta vi parum proficere ſe intelligit; ad inſidias de more conuerſus, percuſſores, trãsfugarũm ſpecie, in Eduardum occultè ſummittit: hoſce ille diuinitus deprehenſos conui-

ctoſque

A ctosque Trimumparæ tradidit, in quos arbitratu suo cōsuleret. pretio dein conducti, qui veneno inficerent aquas: eo item scelere per indices patefacto, excubiæ ad fontes intenta cura dispositæ. Rumor ad hæc de industria dissipatus, Cocinense præsidium cæsum, naues captas & incensas: ac solicitati circa populi, vt in nostrorum stationes, & apothecas impetum facerent, nomenque Lusitanum omne delerent. ea quoque fraus Dei beneficio patuit. Quo tam infelici rerum euentu cùm valde angeretur Zamorinus; tum ad infringendos eius conatus, dira morbi lues accessit: qua multi ex ipsius exercitu fœdè absumpti; multi etiam & contagionis metu, & belli difficultate perterriti, diffugêre. Iamque susceptæ expeditionis auctores exsecrantem, ac desperatis pæne rebus, de pace ac de reditu cogitantem, iniecta repente spes confirmauit expugnandi Lusitanicas in ipso Cocinensi portu naues; quo vno subsidio, vt supra diximus, Trimumparam vel maximè niti non ignorabat. Mahometanus quidam erat, Coiesalles nomine, machinarum peritus. is ad Christianorum nauigia superanda, Malabaricis multo celsiora, eiusmodi artificium ingenti omnium approbatione commentus est. Binis paronibus, valido & à puppi & à prora tigno inter
B se commissis, turres erigebat; è quibus deni amplius homines in subiectas onerarias tutò eiaculari possent. Huiusce generis machinas octo cùm adornasset; Zamorino ignaro talium rerum, & adulatorum turba circumfluēti, tanta victoriæ fiducia subitò accessit; vt Eduardum ad se vinctum perduci sine mora imperauerit. Verùm ille per exploratores tota de re præmonitus, nouas vicissim in onerarijs machinas excitarat. ac quo die commissum est prælium (is erat in cœlum ascendenti Christo Domino sacer) nauium puppes, ne à tergo circuiri possent, ad littus applicuit: præterea, ad arcendum congressum, prominentes à prora malos obiecit: precatusque immortalem Deum, vt in ea quoque sibi pugna, sicut in cæteris propitius adesset; inuicto animo, perexigua manu, ducentorum ferme nauigiorum impetū excepit. Ardentes primùm pyrę ad Christianas naues inflammandas immissæ: quibus accessu prohibitis, & in conspectu omnium frustra consumptis; tum demum turrita nauigia nequicquam admoueri cœpta. Siquidem præter ipsam machinæ formam, duplici præsertim clauo, ad regendum inhabilem, æstus quoque maris tum fortè rapido accedens tractu, gubernandi arbitrium naútis ademerat. ergo, & magistri gubernacula huc
C illuc frustra torquere; & remiges irrito conatu in aduersum maris impetum tendere; & infesto rostro in nostros directa nauigia repente modò in obliquū, modò in cōtrarium sisti: nihil iam loci consilio vel arti esse: neque moderatores inter se constare; nec remigium clauo, neq; clauus magistris parere: aliò naualis turba, aliò duces & propugnatores vocare, aliò cuncta simul æstus abripere. in eo tumultu, cùm sagittarū multitudo cælū pæne inumbraret; & crebris hinc inde fulgetris horribili cum strepitu radiantibus, omnium generum vsquequaque tela volitarent; è turribus octo vix duæ ad onerarias ægrè tandem appulsæ. in quas destinato ictu maiores globi à nostris subinde contorti: laxatisque cōpagibus, partim auulsa è suis sedibus tabulata, cum ipsis epibatis in aquam magno sonitu decidêre; partim dissilientibus vndique fragmentis, consauciati permulti, ingentem pauorem ac trepidationem cæteris intulêre. Ad eum casum clamor à nostris terra mariq; sublatus; & integrata pugna tāto militum ardore; vt Calecutani, multis passim occumbentibus, attoniti pauentesque certatim terga conuerterint. neque vllis, ducum Regisve ipsius, aut minis aut hortamētis sisti fuga potuit. contento cursu remotas Malabaris insulas, & intima penitus æstuaria petiêre. quinque circiter ab initio belli menses effluxerant. eo toto tempore Zamorini copias valde imminutas esse constabat. pestilentia, mortalium

talium ad tredecim millia absumpserat:totidem ferme huc illucque distu- D
lerat metus.varijs præterea certaminibus,magna parte nauium ac tormentorum amissa,ex ipso militum robore millia plus quinq; ceciderant. Zamorinus infeliciter iam toties in arma coortus,cùm & hyems immineret,& noua insuper è Lusitania classis adesse diceretur;abiectis belli consilijs,ipso Diui Ioannis Baptistæ natali die vasa collegit , ac retrò ad Pananem tristissimus abijt.Brachmanæ auguresque,quòd belli suasores & impulsores semper fuissent, veriti ne in ipsorum caput calamitas verteret ; culpam tantæ acceptæ cladis in malè obseruata auspicia,neglectas religiones, & vota minus fideliter persoluta, cuncti ex composito reiecêre. Hisce artibus mendacijsque sacrilegi impostores existimationem suam egregia simulatione tutati. Zamorino,vanis superstitionibus miserè obnoxio , ingens dirarũ iniecta formido.regni administratione vicarijs tradita,ipse interim ęger animi, ac mœrore pæne confectus,in auiam solitudinem cum exiguo comitatu, ad placandos commentitios Deos,& expianda peccata secessit. At Lusitanorum,eo toto bello,cùm omnium , tum verò Eduardi præcipuè Patieci virtus enituit. Is,& ante prima signa fortiter dimicando,& insidijs maturè præcauendis;& disponendo milite,& muniendo vbi res postularet; & omnia militaria munera impigrè obeundo ; acerrimi simul bellatoris,& ducis eximij laudem omnium testimonio est consecutus. Quamquam attentius belli progressum & euetum æstimantibus, diuina potius,quàm humana tota res visa. quando tam multis Malabaribus ex vtraque parte cadentibus, Lusitanus tot prælijs desideratus est nemo. ac nauium insuper aluei non semel traiecti ac perforati sine vllius damno feruntur ;& fulmineo excussæ rotatu ferreæ pilæ, irrita plaga (quis credat?) obuijs quorundam exceptæ pectoribus. Quas ob res , Christo salutis humanæ parenti , supplicationes habitæ,& solenni ritu,pro ea quæ tum suppetebat copia , sacrificatum est. Redeuntem è prælio Patiecum Trimumpara perquàm arctè comiterque complexus, immortales eius virtuti ac fortitudini gratias egit:nec modò regnum,sed vitam,salutemque Lusitanis haud vno iam nomine acceptam ingenuè tulit. Interea multorum litteris & nuntijs certior factus Emmanuel, quanto in periculo res Indica versaretur;Lupum Soarium Aluarengam cum nauibus duodecim subsidio suis laborantibus miserat.is,quamquam ab Eduardo parta iam ante victoria, magnum tamen ad Cocinense regnum & Lusitanica negotia stabilienda,momentum attulit. Siquidem Zamorinus & quotidiano matris conuitio,& assiduis popularium precibus in patriam reuocatus,bellum eadem qua deposuerat leuitate,reparare terra marique instituerat. Iamque ad Cranganorem oppidũ terrestres naualesque copias intentiore delectu habito cõtrahebat. Eius rei fama Cocinum allata,Lusitani circiter mille,Naires ad duo millia confestim eò profecti,recens ædificata ab hoste nauigia primùm expugnant,præfecto rei maritimæ cum duobus filijs interempto:dein exscensione facta,eodem impetu Naubeadarini peditatũ fundunt fugantque. tum Cranganori oppido iniectæ flammę;Christianorum tamẽ tectis,ac pręcipuè sacris MARIAE Virginis,& Apostolorum ædibus temperatum est. Per idem tempus Rex Tanoris(ea quoq; Malabarica est regio)cùm finitimis bellis admodum premeretur,à Lusitanis auxilium petijt;seque,ni aspernarentur, Emmanuelis vectigalem fore professus est.missi extemplò aliquot Lusitani manipuli:quo ille subsidio,cùm breui superior hostibus euasisset;certis,vti receperat,legibus,in Regis Lusitaniæ societatem,ditionemque concessit. Inter hæc,Indico mari ab Lusitanis vehementer infesto , Calecutana commercia magis in dies imminui.negotiatores & inquilini partim ad suos lares, partim in aliena regna migrare. In ijs mercatores Arabes omnium
ditissi-

A ditiſſimi, cùm ad Mecam reditum pararent; pecuniam & pretioſiſſima quæque in naues impoſuerant, ſub Luſitanicæ claſſis diſceſſum illicò vela facturi. Non fefellit ea res Aluarengam. Continuò Pandaranæ portum ſcaphis audacter inuectus, onerarias Arabum ſeptendecim inſtar muri inter ſe colligatas, omni telorum genere ornatiſſimas, & propugnatoribus refertas, vi cepit, ac direptas incendit. Pertinacibus animis vtrinque certatum eſt. è Mahometanis duo millia; è noſtris vigintiquinque, non amplius, interfecti: vulnerati ad centum & triginta. Inde, relicto cum tribus nauibus ad Cocinum tuendum Emmanuele Vaſconcellio, opimis ſpolijs onuſtus Aluarenga Luſitaniam petijt, comite itineris Eduardo Patieco: cuius egregiæ virtuti, immortalibuſque erga ſe prometitis, Trimumpara debitum teſtimonium ſcriptis ad Regem litteris tribuit. Ei teſtimonio cùm aliorum etiam litteræ ſermoneſque aſtruerent fidem; Emmanuel talem ac tantam indolem in obſcuro latere nequaquam eſt paſſus. ac præter cæteros honores aduenienti Eduardo publicè priuatimque habitos, præclara quoque viri facinora pro concione diligenter expoſuit ornauitque Regis iuſſu Iacobus Ortizius Viſenſis Epiſcopus: idemque cæteris in oppidis Luſi-
B taniæ factitatum. dein, vt in communi cauſa commune gaudium eſſet; ad Chriſtianos omnes Reges principeſque, ac Romanum præcipuè Pontificem, Emmanuel in eandem ſententiam accuratè perſcripſit. diu celebrati ſermone omnium nationum tam noui tamque admirandi rerum euentus; gratiæ vbique ingentes actæ Deo; nec parum inde Luſitanico generi ac nomini dignitatis acceſſit.

Libri ſecundi Finis.

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER TERTIVS.

HOC tam secundo successu rerum, Emmanuel Orientis opes imperiumque animo & spe in dies maiore complexus, percunctando à regionum peritis, & nauigationis tabulas, quæ ex India depictæ subinde referebantur, attentius contemplando, ita comperiebat: Indicę negotiationis pſidia & quasi claustra præcipua esse tria: Adenum Arabiæ, & Armuziam insulæ Geru (Ogyrim olim fuisse quidam haud absurdè conijciunt) prænobiles vrbes, quarum altera Arabici, altera Persici sinus ostium obsideret: itemque Malacam, Sincapurano impositam freto; quò, propter loci opportunitatem, Sinarum, & Lequiorum, & insularum pæne innumerabilium mercimonia commearent. ergo, ad ea loca vel fœdere sibi adiungenda; vel armis, vbi res exigeret, occupanda; studium omne cogitationemque conuerterat; ratus, id quod res erat, eam vnam expeditissimā rationem esse totius maritimi quæstus ac mercaturæ ab Aegypto, Syriaque in Lusitaniam transferendæ. Non fefellêre eiusmodi consilia Saracenos, & Arabas, viros & in suis occultandis voluntatibus, & in alienis odorandis explorandisque admirandæ sagacitatis. Itaque Zamorino per aulicos & Brachmanas persuadent, vt quoniam Indicas classes Lusitanicis & robore nauium, & armorum apparatu inferiores tot iam euentus ostenderint; ab Aegypti, & Arabiæ, ac Syriæ Rege Campsone, quem Sultanum appellabant, aduersus communem hostem auxilia accersat. Missus in eam legationem cum amplis muneribus Maimames, Mahometanę superstitionis cultu notissimus. is, miscendo cōsilium precibus, modò Campsonem obsecrabat, vt religionis auitæ causam susciperet, ac prophetæ sepulcrum, & populares, amicosque & consanguineos à quotidianis Lusitanorum iniurijs ac latrocinijs vindicaret: modò suadebat, vt sibi quoque, vectigalibusque suis maturè consuleret. Gentem ab vltimis orbis terræ terminis in partem Indici commercij vix ante quinquennium precario admissam, tantos iam sibi sumpsisse spiritus, vt leges Orienti dare, iura publica inuadere, Asiaticas opes per summam audaciam interuertere, quibus denique visum sit, nauigatione ipsa interdicere minimè dubitet. Qui tam longinquis, ac periculosis expeditionibus talia moliantur; quid tandem, si domicilium ac sedem in Asia fixerint, non ausuros? oriētem flammam vel exiguo latice, adultam iam & grassantem, non nisi ruina opprimi, & extingui. Proinde nascenti malo pro sua pietate ac prudentia quàmprimùm occurreret. Ad extremum petebat: vt classem aduersus Lusitanos quantam posset maximam, remige ac milite instructam, ad Indiæ littora mitteret. Calecutanum commeatus, pecuniam, portus, ac cætera necessaria affatim præbiturum. In eandem sententiam orator etiam ab Adeni regulo, vir clarus è pseudoprophetæ stirpe, disseruit. Haud vana afferebant. etenim Campson, & Mahometici dogmatis se præcipuum assertorē, ac Mecanæ domus,

A quæ in eius erat imperio, præsidem ac tutorem ferebat; Vt imminutum eius cultum negligere salua dignitate non posset: & post Lusitanorum in Indiam aduentum, ac merces in Occidentem auersas, maiora in singulos annos rei pecuniariæ damna sentiebat. igitur & Regum sociorum suasu, & sua ipse voluntate ad pellendos ex India Lusitanos vehementer incubuit. In præsentia, legatos quàm optimè sperare iussos, & promissis ingentibus regio more oneratos, dimisit. Cæterùm mox de apparatu bellico, deque ratione perficiendæ rei deliberanti, multa occurrebant, quæ quamuis incitatos hominis impetus admodum retardarent. primùm communis Mars, & incerti bellorum euentus: dein periculum ne Lusitano oppugnando, totius Europæ arma in se conciret: postremò ædificandæ instruendæque classis difficultas: quòd & materia cædua, cùm in Aegypto non suppetat, longissimè petenda: & informes triremium aluei membratim à Cairo seu Babilone, quæ interfluo Nilo Mempheos obiacet antiquæ ruinis, Suezium vsque rubri maris emporium per solitudines arenosas, & auias transuehendi forent, atque ibi demum compactis carinis ornandi deducendique. Quocirca, antequam ancipitem belli subiret aleam, sibi tentandum

B existimauit, num quid denuntiatione magni alicuius periculi, ac minis apud Christianos proficere posset. Primùm igitur, per idoneos homines rumoribus dissipatis, omnium aures bellicis terroribus complet. dein artificiosè submittit, qui Maurum monachum Hispanum, antistitem templi eius, quod in Arabiæ monte Sina reliquias Diuæ Catharinæ virginis martyrisque conseruat, metu, ne quid in sacram ædem grauius consulatur, supplicem ad se compellant. Hunc ergo, simplicitatis antiquæ virum, qui regum ignoraret artes, pauentem ac trementem, Campson cum minacibus litteris ad Alexandrum eo nomine sextum Romanum Pontificem mittit. in quibus erat; se à duobus Christianis Regibus Fernando, & Emmanuele iamdudum intolerandis iniurijs affici. ab altero Mahometanos omnes Bæticæ finibus, nulla ipsorum culpa, per summam indignitatem exterminatos. alterum, Africæ, & Arabiæ, & Indiæ oram annuis classibus infestam habere; nautas & mercatores in seruitutem abducere; aditu religiosissimæ ædis, quæ ad Mecam sit, plurimos omnium nationum mortales arcere. quòd hæc Rex vterque, socer ac gener, nulla prouocati iniuria, contra ius naturæ ac gentium audeant; se quoque vicis-

C sim Christianos quotquot in suo imperio sint, ad Mahometica sacra metu proscriptionis & exilij compulsurum: ac præterea antiquissimarum religionum Christianas ædes ac monumenta; quæque in Aegypto, & Arabia; quæque in Iudæa ac Syria visantur, cum ipso Christi sepulchro euersurum & concrematurum esse. Quæ si Pontifex salua cupiat, ac suorum incolumitatis curam gerat; Regem vtrumque pro sua potestate quàm primùm ab ea mente consilioque deducat. Has ergo querimonias minasque Campson ad Pontificem Maximum detulit, haud dubius, eas magni vtique apud Hispaniæ Reges fore momenti, quibus prope hæreditario iure nihil Christiana religione prius aut potius esse didicerat. Alexander, Senatu super tali tantaque re habito, monachum ipsum ab Emmanuelem, ex quo coram fusius cuncta cognosceret, mittit. Hunc demissè precantem, vt ab lacessendo Aegypti Rege desisteret, ac tot Christianis mercatoribus, tot religiosis hominibus, tam venerandis Christi Sanctorumque reliquijs pro sua pietate consultum vellet; bono animo esse iubet Emmanuel. neque enim Campsonem studio Mahometicæ superstitionis, aut abominandi monumenti cura, sed imminutis portorijs reditibusque torqueri. quæ detrimenta quando ita vehementer hominem excrucient; nequaquam commissurum, vt Christianis negotiatoribus è suo regno pel-

 lendis,

lendis, & celeberrimis templis, ad quæ ingens quotannis hominum vis religionis causa, magno cum ipsius emolumento confluat, euertendis; nouam insuper iacturam certissimi quæstus & vectigalium faciat. Nam quòd Fernandi soceri iniurias, de quibus ad eam diem questus non sit, quartodecimo demum anno (tot enim ferme à pulsis è Bætica Mauris effluxerant) adeò acerbè, tam dolenter expostulet; cui non apparere caussas quæri accusationum & criminum; & sordidissimæ cupiditati auaritiæque inanem speciem caritatis religionisque prætendi? Proinde Christi famulus poneret metum, nec barbari fremitus irasve tantoperè perhorresceret. Hisce verbis confirmatum antistitem, pecunijsque ad exornanda Orientis templa, ac pauperes alendos copiosè instructum, Rex Lusitanus Romam remittit; ac simul ipsum Pontificem Maximum per litteras omni solicitudine liberat. Ipse verò, qua erat prudentia, & animi magnitudine; tam dira Sultani comminatione adeò non exterritus est, vt magnam etiam voluptatem inde perceperit. præclarum quippe sibi Emmanuel ducebat, immanem belluam, quæ ad eam diem Lusitanica arma superbè contempserat, quasi adactis ad vitalia telis, denique commoueri. Quocirca ad cœpta prosequenda, duplo pæne maiorem, quàm superioribus annis classem instruxit. eique præfecit Franciscum Almeidam, virum cùm cætera illustrem; tum quòd fortem ac fidelem operam in Bætica expeditione Fernando nauarat. Huic magnoperè in discessu præcepit, vt quoniam ad ea, quæ iamdudum agitabat animo, & assiduitate copiarum ac ducum, & spatio temporis opus esset; arces aliquot opportunis Africæ, Asiæque locis exstrueret, quæ Lusitanis & facilem in remotas regiones excursum; & tutum, quotiescunque res postularet, receptum darent. Præfectus, cùm ad VIII. Kalend. Aprilis, qui dies cœlesti ad Virginem nuntio est sacer, nauibus duabus & viginti faustis ominibus Olisipone soluisset anno millesimo quingentesimo quinto, Franciscanis aliquot fratribus, & clericis alijs rei Christianæ causa in eam peregrinationem assumptis; octauo Idus Aprilis ad Hesperidas processit. inde cùm ad superandum Bonæ spei promontorium nauarchi in meridiem cursum extendissent; vehementi Aquilone vsque adeò in remotas ab Sole regiones prouecti sunt; vt classiarijs præ nimio frigore manus propemodum obriguerint. Inde ad Orientalem Africæ oram extemplò flexêre, & secunda nauigatione paucis diebus Quiloam est ventum. ibi Abrahemum tyrannum callidè tergiuersantem, & annuum stipendium Emmanueli recusantem pendere; Almeida cum armatis descensione facta, ex vrbe per vim exegit: eiusque loco Mahometem Anconinum, acceptum incolis virum, & expertæ in Lusitanos fidei, Regem, solenni cum apparatu imposita capiti aurea corona, constituit. Dein situ ad maritimos aditus æquè ac terrestres in primis commodo, arx ædificari cœpta ingenti alacritate nauticorum, & militum. cumque labor in orbem iret, ipseque Almeida & cæteri principes, ad exemplum, suam obirent vicem; non die non nocte intermissum opus, vigesimo die absolutum est: arcique ab Diuo Iacobo inditum nomen, quod eius Apostoli die ipso natali vrbem expugnassent, ac tyrannum inde expulissent. Constitutis Quiloæ rebus, & firmo præsidio arci imposito, itemque nauigijs ad oram tutandam relictis, Mombazam petijt classis. Ea vrbs in parua eiusdem nominis insula, quam æstuarium efficit, excelso ad conspectum tumulo posita, portum habebat duobus propugnaculis munitum: in quibus tormenta è Lusitanico naufragio nuper extracta, vt supra diximus, barbari collocarant. ijs cùm aduentantem classem aditu prohibere conarentur; nostrorum ictibus breui disiectum vtrumque castellum,

ac li-

A ac liber introitus Almeidæ patuit. miſſis deinde ad tentandi reguli animum nuntijs, cùm nihil pacati reſponderetur; Almeida trifariam adortus vrbem, Aſſumptæ in cœlum MARIAE Virginis die feſtô vi cepit, ac direptam incendit. multi ex hoſtibus interempti, multi in ſeruitutem abducti. Regulum, inter ipſam dimicationem deſperata victoria fugientem ſyluæ texêre. Tranſmiſſo inde ſexdecim diebus Oceano, Anchediuam inſulam tenuit claſſis. ea inſula quod in littus imminet Indicum, ac tutam ſtationem nauibus præbet, ibi quoque ex Emmanuelis præſcripto caſtellum excitatum. Hinc Almeida Cananorem traiecit; ac ſumma Regis voluntate ad tuenda mercimonia optimo loco arcem exſtruxit, præſidioque communijt. Per idem tempus Luſitani qui ad Colanum agebant, contracta temere cum incolis & Arabibus rixa, ad vnum omnes interempti ſunt. Eius rei cognoſcendæ, ac ſedandi tumultus cauſa, Laurentius Almeida Franciſci filius claſſe profectus, cùm ſuperba reſponſa tuliſſet, commiſſo prælio, Arabum onerarias ad viginti magno ardore militum captas incendit. quo item in prælio illud in primis accidit memorabile. pila è maiore tormento in ſcu-
B tum Ioannis Hominis Luſitani contorta, ad ipſius pedes ſine vlla prorſus læſione defluxit. Interea grauis iam ætate Rex Cocini Trimumpara, de gentis more depoſito gubernaculo, ſe in ſolitudinem ad colendas Brachmanarum ſuperſtitiones receperat, ac ſororis filium Naubeadoram natu minorem hæredem reliquerat regni, maiore prætterito, quod nuper in bello Calecutano ad Zamorinum vnà cum alijs principibus defeciſſet. is dolore incenſus amiſſi patrimonij, cùm nouum deinde Regem vexaret, exerceretque, ac popularium ſolicitare animos non deſiſteret; profectus Cocinum Almeida, Trimumparæ iudicium ac voluntatem ratam voluit eſſe: donatum pretioſis muneribus Naubeadoram in fidem recepit, ipſiuſque patrimonium ac regnum, Emmanuelis auctoritate opibuſque conſtituit. dein impoſitis mercibus naues duodecim anno inſequente in Luſitaniā remiſit: ipſe ad res Indicas adminiſtrandas, regeſque ſocios tuendos (quòd ita in mandatis habebat ab Emmanuele) Cocini permanſit. Plures tum è Luſitania claſſes, nondum exploratis ad plenum tempeſtatibus, eodem anno deinceps, vt quæque parata erat, in varia cogniti nuper Oceani littora mittebantur. Itaque paulo poſt Almeidæ profectionem, vir egregiè
C fortis, Caſtellano patre natus, Petrus Gnaia, nauibus ſex ad Sofalam venerat, vt arcem in eo tractu, ſi qua poſſet, ædificaret; ac ſimul in auri pretioſa commercia Luſitanos induceret. Tenebant ea loca tum Saraceni ab vrbe Magadaxo primùm, dein à Quiloa profecti: & ingenti lucro cum finitimis Cafribus, qui in Monomotapæ Regis imperio varijs locis aurum effodiunt, Indicas veſtes, & alia mercimonia commutabant. Sed inter Quiloanos tumultus Prætor eò miſſus Izufus, vir aſtutus & audax, defecerat nuper ab tyranno Abrahemo; perque fraudem in eius terræ poſſeſſionem inuaſerat. Ad hunc, iam ætate confectum, & luminibus captum Gnaia cùm adijſſet; primùm oſtendit, quantum ex Luſitanorum ſocietate & commercio vtilitatis capere poſſet. dein petijt, ob eam ipſam rem, vti ad merces cuſtodiendas caſtellum in ijs finibus ædificare ſibi liceret. id non magis aduenis, quàm incolis præſidio contra finitimorum incurſiones futurū. ac ſimul de Regis Emmanuelis benignitate opibuſque multa diſſeruit. Ille, non tam ratione ſocietatis adductus (quippe qui nec Luſitanorum mercibus indigeret, & graues accolas fore procul dubio cerneret) quàm fama perterritus eorum, quæ ad Quiloam ac Mombazam erant geſta, perhonorificè accepit virum, ac poſtulatis in ſpeciem libenter annuit: quamquam acriter obſiſtente Mengo Muſafo genero, viro acri, & bellicoſo:

 quem

quem senex ea potissimum ratione lenijt, fore vt Lusitanos insolita cæli D intemperies, & loci grauitas, ac palustres humores paulatim absumerent, vel certè sic afficerent, vt à paucis armatis deleri sine periculo possent. Gnaia dynastam spe liberaliorem nactus; locum quà flumen in mare effunditur, ædificationi designat. & quòd cæmenta non suppeterent, casas è robusta materia raptim exstructas, duplici vallo, & propugnaculis, & fossa circundat. Neque ita multo post, vti prædixerat Izufus, aduersa valetudine tentari aduenæ cæpti: paucisque diebus adeò peruagata vis febrium est, vt ex vniuerso præsidio vix quadraginta superessent, ad arma ferenda, & vigilias obeundas idonei. Quam occasionem ratus Arabs de medio tollendæ inuisæ nationis, exstimulante præsertim assiduè Musafo genero; tamen suis duntaxat opibus rem aggredi non est ausus. Mocondes erat Cafer, vicinis locis pro Monomotapæ Rege præpositus. Hunc per nuntios Izufus admonet, Europæos piratas, qui maritimam oram dudum infestam habuerint, denique ad se delatos; intra lignea septa, quæ sibi ipsimet circundederint, fame & squalore pæne confectos teneri. Si in partem prędæ venire animum inducat, se rem in eius aduentum integram seruaturum. Haud frustra missa legatio. Mocondes, omnis humani expers iu- E ris, aduentitij lucri necopinata spe illectus, ingentem trahens populariurn turbam, celeriter affuit. neque tamen Lusitanos fefellit, ab exsulibus Saracenis tota de re festinè præmonitos. itaque & ænea tormenta, ignotum Cafribus ad id tempus machinæ genus, idoneis locis occultè disposita fuerant; & cùm à valentibus intentiore cura excubiæ agitabantur; tum ipsimet ægri, quippe quibus periculum & indignatio præter spem adderet vires; sese ad defensionem forti animo comparauerant. Mocondes, artis bellicæ prorsus ignarus, ac numero maximè fretus (hominum autem ad sex millia secum adduxerat) Arabum ductu monituque fascibus sarmentorum ex agro collatis, ad castellum copias incomposito agmine admouit: completisque fossis, nostrorum paucitate contempta, Cafres alij vallum scandere, alij conuellere nitebantur; cùm in confertam multitudinem, ac nihil tale timentem emissa repente ferrea procella, tantam edidit stragem, vt relicta oppugnatione attoniti, pauentesque barbari se in proxima nemora confestim abdiderint. ac ne ibi quidem tutò esse licuit. siquidem continuatis bombardæ ictibus, magno impetu dissultantia arborum fragmenta, semiermes, incautosque miserè lacerabant. cui tanto ma- F lo cùm nullum, præter fugam, remedium occurreret; rabie ab Lusitanis in Arabas versa, vulgo fremere quòd se fallacibus promissis ad bellum cum ipsis Dijs gerendum euocassent. atque, vt est rapacissima gens, ne prorsus inanes abscederent, Izufi agro vastato, & oppido ipso magna ex parte direpto, in patriam reuertêre. Ac ne Lusitani quidem inultã passi perfidiam. Post Cafrum profectionem, cognito Izufum eiusque satellites, nihil minus quàm nostrorum eruptionem timentes, negligentius agere; noctis intempestæ silentio, Gnaia, strenuis cum aliquot viris aduerso flumine in regiam subuectus, Izufum ipsum, & paucos familiares occidit. dein, priusquàm populi concursus in regiam fieret, insigni facinore perpetrato, ad suos eadem nocte incolumis redijt. Postridie, cùm res emanasset, ira odioque incensi barbari quàm maxima coacta manu, denuò castellum adorti; & eodẽ quo nuper euentu, plures & integri à multo paucioribus & imbecillis, cum cæde & ignominia repulsi. Post hæc, inter eos certari de successione cæptum. Cumque Musafus prępollens viribus, & popularium gratia; Izufi liberos patrimonio exturbare niteretur; & satis appareret, ius in armis fore; alter ex ijs, nomine Solimanus, ad Gnaiam confugit salubri vtrisque consilio: siquidem Lusitanorum ope Rex declaratus, fidelem se vicissim

A viciſſim illis amicum ac ſocium ex eo tẽpore præbuit. Interea Zamorinus, tametſi cum lætis admodum promiſſis ab Sultano redierant oratores; tamen, imminente Luſitano veritus ne ſera eſſent Aegyptiaca auxilia; contracto ingenti fabrum naualium numero, maiorem quàm antea claſſem omni ſtudio ædificabat, diſpoſitis circa omnes portus cuſtodijs, ne quid rumoris de tanto apparatu ad hoſtes efflueret. Namque Laurentium, diſperſis nauibus Malabarica tenentem littora, & Aegyptios Arabaſque negotiatores magno intercipientem rei Calecutanæ damno, quàm maximè incautum & imparatum placuerat adoriri. Verùm ex vrbe Calecuto clã elapſus Ludouicus Patritius Romanus (qui cognoſcendi ſtudio, vt fit, mercatoris habitu in Indiam penetrauerat, idemque hæc ipſa deinde litteris conſignauit) Almeidæ vtrique, & filio & patri cuncta ex fide retulit. Neque ita multò pòſt, è varijs oræ Malabaricæ portubus in vnum coacta Zamorini claſſis ad Laurentium rectà contendit. ea fuiſſe dicitur celſarum nauium amplius ſexaginta; lemborum, ac paronum, biremiumq; ad centum & triginta, omni telorum genere, & numero militum inſtructiſſima. Ad eius famam, Laurentius, patris iuſſu naues non plus vndecim admiſtis triremibus paucis raptim adornauerat, Luſitanis, præter nautas, impoſitis octingẽtis. Vt ad ictũ B bombardæ ventum eſt, conſpicatus Laurentius tantam hoſtium multitudinem; expiatis de more noxis, primùm omnium ædem MARIAE Virgni Victrici vouit, ſi ea pugna barbari fuſi ac fugati eſſent. dein, paucitati ſubueniendum ratus arte, ne à Malabaribus circũueniri poſſet; tormentis, qua parte virium longè præſtabat, eminus rẽ gerere inſtituit. atque ob id ipſum ex alto directis in prælium nauibus, leni Auſtro flante, ſimul & venti beneficium, & congrediendi arbitrium hoſti præripuit. Ac primo ſtatim certamine, cùm in ſyluam adeo denſam irrita nulla propemodum ab Luſitanis incideret plaga; neque ex tanto interuallo vel tormenta ferrea, quibus tum vtebantur hoſtes, vel ſulphurei pulueris ollę, vel ſagittarũ imber noſtros admodũ lęderẽt; multæ paſſim omnis generis naues hoſtiũ aut depreſſæ, aut in littus eiectæ. Ac, diſſipatis demum ordinibus, quod antea conſultò vitarat Almeida pugnam è propinquo conſeruit. Prætoria nauis erat hoſtium, tum aluei magnitudine, tum armatorum frequentia inſignis. In hanc harpagonibus ferreis comprehenſam Almeida cum fortiſſimis aliquot bellatoribus incredibili pæne auſu tranſilijt; tantoque ardore animi & corporis dimicatum eſt; vt è ſexcentis propemodum armatis, quot eam tuebantur, ſuper- C fuerit nemo, exceptis ijs, qui nandi peritia freti, ſe in pelagus præcipites dederant. Pari conatu, verùm ſucceſſu diſſimili, Nonnius Vaſcus, modica naui, & exigua militum manu, multò maiorem, & propugnatoribus inſtructam fermè quingentis, inuaſerat. cumque pauci à pluribus circumuenti premerentur, extremo iam in diſcrimine laborantibus victor Almeida ſubuenit; nec modò ſuos è periculo eripuit, ſed etiam naui hoſtium, trucidato vel depulſo præſidio, potitus eſt. Inde iam certa victoriæ inclinatio ad Chriſtianos facta, & Laurentius haud cunctanter inſequutus trepidam ac pauentẽ hoſtiũ claſsẽ, aliquot inſuper naues partim expugnauit, partim tormentorũ ictibus perforatas demerſit; palatæ aliæ contento curſu Calecutum maximè repetentes, cùm longinqua fuga, tum quòd eas terror ipſe longè lateque diſtulerat, ex imminenti clade euaſerunt. Almeida, tribus circiter hoſtium millibus cæſis, ſex tantùm è ſuorum numero deſideratis (quæ res diuinum auxilium ſine vlla dubitatione monſtrauit) captiuás trahens onerarias nouem, ingenti parta præda ſimul & gloria, Cananoris portum, cuius vrbis in conſpectu res erat geſta, magna cum totius populi, ac Regis ipſius gratulatione, ſoſpes introijt. ac primùm omnium, MARIAE Virgini Victrici, quam initio prælij vouerat ædem, faciendam locauit. deinde Coci-

num ad Franciscum patrem cum alijs nauarchis iter intendit. Per eos dies D
Sabaius, qui Idalcanem genuit, præcipuus Decaniorum tyrannus, qua in regione Goa vrbs est, opportunitatem nactus dum ad Cananorem distinetur Almeida, sexaginta actuarias naues ad Lusitanos ex Anchediua insula pellendos misit, præfecto classis, & auctore totius consilij Antonio Fernando Lusitano exsule ex ijs, quos ad cognoscenda loca gentesque Petrus Aluarus Capralis, vt supra dictum est, Quiloæ reliquerat. Is, ad spem vberioris stipendij transmisso Oceano, cùm se ad Sabaium contulisset, eiurata per summum nefas Christiana religione, Abdalæ nomen assumpserat: &, quòd rei maritimæ, & naualis fabricæ peritus esset; apud Goanos, talium rerum adhuc rudes, magno in honore habebatur. Igitur ad Anchediuam exscensu facto, nuper ædificatam à Lusitanis arcem omni conatu oppugnare instituit. Præerat arcis præsidio Emmanuel Passanius, spectata fide ac virtute vir, ex vrbe Italiæ Genua claro genere oriundus. Hunc, in subita re, quamquam ab alijs rebus imparatum, non defecit animus. ac dierum aliquot oppugnationem, cùm vrgeretur vndique, præclarè sustinuit. ac demum Abdala, victricis classis iam iamque aduentantis perterritus fama, quàm celerrimè sese irrito incepto ex Anchediua proripuit. Sed ea postmodum arx, quòd valido præsidio propter hostium propinquitatem indigeret, ne Lusitanicæ res in tanta paucitate distraherentur, ab ipsismet Lusitanis est diruta. Inde, ad Franciscum affertur, Saracenos mercatores, à Molucis, & ab aurea Chersoneso redeuntes, ne in Lusitanica præsidia inciderent, longiore ambitu capto, per Maldiuas insulas in Arabiam tendere. Quocirca Laurentium filium ad eos insectandos proficisci iubet. Is cùm incognita sulcaret maria, æstus impetu primus omnium Lusitanorum ad insulæ Ceilani littora abripitur, quam insulam, vti supra dictum est, veterem esse Taprobanam Ioannes Barrius multis argumentis affirmat. hæc, ouali maximè figura ducentarum circiter & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem septuaginta octo patet; in latitudinem, quattuor & quadraginta. atque à Cori promontorio, vt supra diximus, auulsa freto vadoso, Piscariæ, quam appellant, oræ prætenditur, ea cæli clementia, soli vbertate, & copia fluminum aquarumq; perennium, vt primorum parentum sedes olim perhibeatur fuisse. varia pecorum armenta, necnon elephantos gignit egregiè bellicosos ac dociles: cæteris metallis caret, ferrum incolæ effodiunt. plurimas fert gemmas, verùm præcipua claritate sapphyros, chrysolithos, pseudopalos, ac pyropos: itemq; aromata pretiosa, cinnama, cardamomum, piper, ac palmas eximiæ bonitatis. Ad hæc, vel in primis iucundo spectaculo syluosi montes ad effigiem theatralem inflexi, vastam planitiem oblongo circuitu in caueæ formam includunt: quorum vnus in arduam & subrectam altitudinem pænè septem leucarum exsurgit; habetque in summo æquatam agri planitiem, ex cui9 medio bicubitale saxum eminens ad instar mensæ, vestigium demonstrat impressum inclyti sanctitate viri, quem ex Indiæ regno Deli quondam in ea loca venisse tradunt, vt gentem superstitionibus deditam fabulosis, ad vnius Dei cultum religionemque traduceret. ergo tantæ venerationis est locus, vt à leucis amplius mille, omnium ordinum peregrini, ac præsertim Iogues, illuc pietatis causa contendant ingenti labore: siquidem, præter cæteras itineris difficultates atque pericula, in eius etiam montis cacumen, non nisi per adactos clauos ferreasque catenas ascensus est. Haud absimile vero videtur quod aiunt quidam, in eo, quod dixi, vestigio, quamquam extincta iam nominis antiqui & peregrini memoria, coli Eunuchum Candaces Aethiopum Reginæ, quem cùm alij scriptores, tum verò Dorotheus Tyri Episcopus (qui, Constantino Magno impe-

A imperante,& ſanctitatis & doctrinæ laude præcelluit) in Arabia Felice, totaque Erythra,& in Taprobana,Chriſti Euangelium promulgaſſe teſtatur. Porrò inſula vniuerſa, nouem in Satrapias vel regna diuiditur: eſtque ad omne commercium, vel frequentia portuum, vel ipſa loci regione in primis accommodata. Laurentius in Calles portum inuectus, cum regulo per legatos inita ſocietate,columnam, cum inſcriptione, teſtem ſui aduentus,in littore poſuit:dein omiſſa propter incommodum anni tempus Malduana profectione, cum lætis admodum nuntijs ad parentem reuertit. Inter hæc, Triſtanus Acunia, Alphonſo Albuquercio comite, cum valida claſſe in Indiam deſtinatur: quem ex itinere inuaſit cupido Madagaſcaris inſulæ naturam ac regionem explorandi. itaque vel contra ſententiam Albuquercij(qui,ne temporibus excluderetur, maturandum aiebat) appulſis ad inſulam nauibus, cognitum eſt, maritima fermè ab Saracenis; interiora à Cafribus incoli: terram eſſe gingiberis,cariophylli, & argenti feracem. quæ dum Triſtanus curioſè perquirit, aduerſiſque ſubinde tempeſtatibus nec opinato ſubſiſtere cogitur; interea (quod Albuquercius præclarè monuerat) idonea tranſmiſſionis Indicæ tempeſtas effluxit. certis enim & anniuerſarijs fermè flatibus orientalis nauigatur Oceanus, quos B hodie vulgus,vt ego quidem interpretor,ab ipſo ventorum impulſu,motiones appellat. Eæ ſi quo caſu præterlabantur, dum denuò recurrant, multorum menſium ſæpè mora cæptis interuenit. Igitur,ne fruſtra interim tempus abſumeretur; à Madagaſcare Melindem eſt ventum: & Oienſis dynaſta Melindio Regi ob Luſitanicam ſocietatem admodum, vt ferebatur,infeſtus,eiuſdem Regis rogatu ab Luſitanis prælio victus, & Oia vrbe pulſus occiditur. quo terrore perculſus Lamenſis finitimus regulus, in Triſtani fidem vltrò conceſſit, & ſtipendiarius Emmanuelis Regis eſt factus. Ex eo loco ad Brauam ciuitatem claſſis acceſſit. ea cùm pactum ſuperioribus annis tributum pendere abnueret, capta eſt à noſtris certamine haud leui. Sex armatorum millia barbaris animos fecerant. Verùm vbi deſcenſum à Luſitanis, & collato pede res geri cæpta eſt,ferociam poſuêre. Magna edita cæde fuſi,& fugati plerique. Decurionibus tamen fides in patriam ad extremum vſque ſpiritum egregiè conſtitit. acriter dimicantes in veſtigio cuncti mortem oppetere, quàm occidenti reipub. ſuperſtites eſſe maluerunt. Vrbs deinde congeſtis dudum diuitijs opulenta, à militibus fœdè crudeliterque diripitur. Qua in re vindex rapacitatis atque ſæuitiæ C euidenter apparuit numen. auiditate prædæ gregarij milites aliquot,mulierum manus ad armillas annuloſque extrahendos inſcio duce præciderant. ij, dum ſpolijs onuſti ſcapha onerarias repetunt, ad vnum omnes in portu ipſo demerſi, repentina morte crudelitatis & auaritiæ pœnas dedêre. ſcapha, cùm ſub aquis aliquandiu latuiſſet, quaſi perfuncta debiti ſupplicij miniſterio, rurſum emerſit. Triſtanus & cognitum ſcelus valdè improbauit, & cæteros graui edicto ab eiuſmodi immanitate compeſcuit. A Braua poſt hæc ad Socotoram inſulam maris Erythræi tranſmiſſum eſt. Chriſtiani iam inde ab Apoſtoli Thomæ aduentu incolebant: ſed ipſa locorum aſperitate, & diuturno paſtorum deſiderio pæne efferati. Subterraneos inhabitant ſpecus: in bello fundis eminus certant, cominus gladijs è mero ferro, quod mortuum vulgus appellat. victitant milio, careotis, & lacte. cum mercatoribus poma permutant; itemque cinnabarim, & aloen omnium laudatiſſimam. Quod ad cultum diuinum attinet, ex Iacobitarum hæreſi, propter vicinitatem Aethiopiæ, vitia multa traxêre. nam & à Romani Pontificis auctoritate ſeiuncti ſunt, & circunciſionem, alioſque ritus Iudaicæ ſuperſtitionis vſurpant.

pant. neque tamen nulla retinent veſtigia ſanæ religionis: nam & ieiunijs D
anniuerſarijs placant Deum,& precandi ſtata quotidie tempora obſeruant, & ſanctam Crucē eximiè venerantur:huius imagines cuncti gerunt è ceruice ſuſpenſas:huic pro ipſorum tenuitate ſacras ædiculas exſtruunt: quò vbi conuenêre frequentes, Hebraicè concepta precationis verba præit vnus; tum inſtar chori cætera turba ſubſequitur. Quo tempore Triſtanus ad eos venit,annis iam ſex & viginti Rex Fartacum ex Arabia miſſis eò militibus mille,Beninum portum per vim occuparat:validaque arce impoſita, Chriſtianos admodum ſæuo premebat imperio. Ad eos liberandos, atque ad Catholicam Eccleſiam adiungendos, ab Emmanuele Rege miſſus Triſtanus, cùm Beninum attigiſſet;Fartacas,qui in eo præſidio erant centum circiter & triginta,comiter ad colloquium euocauit.ij, cùm ab inſita genti ferocia, omnem cum Luſitano pacis conditionem aſpernarentur; ſcapha circumuectus,& contemplatus loci naturā Luſitanus Imperator, duobus locis armatos expoſuit.neque præfecto Abrahemo cum ſuis ad erumpendum defuit animus. Verùm vbi mox inter primores fortiter ciens pugnam ipſe dux cecidit,extemplò fuſa reliqua acies:ac nōnulli ad incolas,è quorum ſtirpè vxores,liberoſque ſuſceperant,confugêre:cæteri ad octoginta pernici velocitate arcem adepti,portas occludunt.tum à Luſitanis admotæ certatim ſcalæ: E
tranſgreſſique mœnia,ex interiore parte clauſtra perfringunt.inde patentibus portis admiſſum agmen,& incluſi intra turrium penetralia Fartaces,nequicquam ad ſpem veniæ ſalutiſque inuitati, cùm pertinaciſſimè ſe defenderent,omnes,præter vnum,occiſi.è Luſitanis, dumtaxat vnus in ipſo certamine occubuit.ſex poſtmodum è vulneribus periêre. Arce capta, nuntij ad incolas miſſi,qui nouæ claſſis metu in auios montes vnà cum coniugibus liberiſque perfugerant.ij,cognito aduenas Chriſtianos eſſe, ad arcem accurrunt,& Fartacum iniurias grauiter queſti, ad pedes Triſtani cum lacrymis acciderunt,per Chriſtum IESVM obſecrantes, vt è tam acerba ſeruitute, ijſdem ſacris deditam,eiuſdemque conſortem ſpei nationem eriperet. Quibus ille,ſe vel ob id ipſum ab Emmanuele Rege,ſalutis eorum cupidiſſimo, in ea loca deſtinatum eſſe reſpondit;quamobrem & præſidium ad Mahometanos arcendos,& ſacrorum antiſtitem curandis incolarum animis libentiſſimè relicturum. itaque fano Arabum expiato, & in cultum Virginis MARIAE conuerſo,arcis cuſtodia cum idonea manu Alphonſo Noroniæ Luſitano concredita eſt:rei verò Chriſtianæ præpoſitus eximia ſanctitate vir, Antonius Laurerius Franciſcanus: qui tollendis vitijs, quæ in homi- F
num mores ac religionem irrepſerant,incoliſque ad veram pietatem ac virtutem erudiendis,aliquot annos planè Apoſtolicō munere eſt functus. Inter hæc,elapſi è prælio Fartaces,criminando Luſitanos,& imperitum vulgus inſtigando,varios motus ciebant.ad eos comprimendos motus,Arabicumque,& Perſicum Oceanum pro Emmanuele obtinendum, Triſtanus, quòd ita in mandatis habebat, Albuquercium cum nauibus dumtaxat ſeptem, propugnatoribus fermè quadringentis & ſeptuaginta,reliquit: ipſe, circiter Idus Auguſti,nactus tempeſtatem idoneam, cum reliqua claſſe in Indiam curſum intendit. Inter hæc vertente iam anno,cùm non optata modò claſſis, ſed nullum prorſus nauigium è Luſitania adeſſet; magnus Chriſtianos omnes,qui in India verſabantur, metus inceſſit, mœrorque. Acuebant curas,pæne in religionem verſa prodigia, quòd per eos dies & ſol tanta ex parte defecerat,vt circa meridiem ſtellæ apparerent; & ingenti motu ex interuallis concuſſa terra tremuerat. Iam Zamorinus, tempus aduenisse ratus, nominis Luſitani tandem aliquando extinguendi; haud ſegniter inſtaurabat bellum, ſolicitabatque legationibus & promiſſis cùm alios,tum præſertim Cananoris Regem, ſibi priuatim obnoxium; quòd mortuo Rege qui cum

A cum Lusitanis pepigerat fœdus, ipsius præcipuè studio & opibus in regno suc cesserat. Et per eos fortè dies, odiũ Indorum in nostros, temerarium cuiusdam Lusitani factum vehementer accendit. Aethiopici, Arabicique, & Indici maris possessionem, Lusitani adeò pertinacibus animis occuparant, vt nemini prorsus nisi ex eorum auctoritate, & quidem patentibus consignata litteris, ea nauigare liceret maria; ducesque in idipsum dispositi totã eam oram nauium præsidijs tuebantur. Ex ijs vnus, Malabaricum mare pererrans, cùm in Cananorensem onerariam incidisset; Calecutanos esse homines, & prolatum à nautis Lusitanicum diploma, nonnullis indicijs falsum & surreptitium suspicatus, confestim aggressus nauem expugnat; nautas, vectoresque, in ijs vnum è prima nobilitate, in velum insutos, haud longè à portu Cananoris in mare demergit. verùm disrupto mox linteo, cùm nota ciuibus corpora ad ipsam vrbem pelagus eiecisset; tãta ciuitatem repentè comploratio, luctusque compleuit; tantæ in eius facinoris auctores, quos haud leuibus argumentis Lusitanos fuisse coniecerant, excitatæ sunt iræ; vt cuncti consensu ad Regem adierint; iamque per se inclinatum eius animum perfacili momento ad oppugnationem arcis impulerint.

B Nec pro tam atroci iniuria satisfactionem accipere, quòd nauarchum Almeida multis rationibus factum excusantem, ac deprecantem ignominiam, grauibus verbis increpitum, ac præfectura priuatum, in ordinem redegisset. At Laurentius Brittus arci præpositus, ex propinquo in omnes barbarorum conatus excubans animo, vbi de eorum consilijs per exploratores cognouit; illicò ab Almeida subsidijs & commeatu accersito, arcem firmat, intendit vigilias, stationesque disponit. ac præsertim spectantia in vrbem propugnacula, nouis insuper additis munimentis, diligenter instaurat. Rex item, fossa valloque à portu ad apertum mare perducto, oppidum ab arce intersepit, exiguo transitu ad procursationes relicto. Cumque multos iam dies, suspecti inter se, vitandis inuicem ac struendis insidijs exegissent; tandem exspectata ab Calecuto auxilia Cananorem adueniunt, hominum ad viginti millia. Inde nulla oppugnandi mora est facta. Puteus inter oppidum arcemque medio ferè spatio intererat: vnica Lusitanorum aquatio. circa eum puteum minuta prælia, prohibentibus aquatores hostibus, fieri cœpta. Cumque è Lusitanis aliquot ferme quotidie aut caderent, aut vulnerati discederent, & aqua modica

C sanguine multo constaret; Laurentius, Thomæ Fernandi architecti monitu, specum opere subterraneo ad ima putei occultè perduxit; fistulaque ac statumine apposito, locum ita concamerauit, vti ne quid supernè latices vlla ratione posset inficere. dein per speciem aquandi, eruptione facta, nostri glebas certatim inijciunt; ac puteum, ne hostibus vsui esse possit, obturant. Cuius rei miraculo attoniti barbari, nouæ scaturiginis aliquid intra arcem exstitisse videlicet rati, munitiones aliò transtulêre: dein quies vtrinque fuit, dum orbiculari forma ingentes gossipio saccos inferciunt, quibus contra tomentorum ictus ante se prouolutis, virgultorum fascibus opplerent fossas, vallumque rescinderent. ea machinatio extremam pæne perniciem obsessis attulit. quippe contortos è bombarda globos gossipinum tomentum excipiebat adeò lentè, vt eorum impetus ipsa mollitie frangeretur. hinc, pone latitantes armati, magno sublato clamore prope iam ad fossas læti peruenerant; cùm in obliquum agmen, ex arce, diuino prorsus instinctu directa maiora tormenta, concerptis momento saccis, & gossipium ipsum, & gossipio fretos Malabares fœda cum laceratione disijciunt. Simul etiam Brittus cum delecta manu portis erumpens,

dissipato ac territo hosti acriter institit, magnaque edita strage cæteros in D
præcipitem fugam auertit. Ex eo barbari segniores facti, cùm neque aperta proficeret vis, & in eiusmodi congressibus promptissimum quemque, vt fit, è suis amitterent; omissa oppugnatione, operibus & munitionibus claudere nostros insistunt, eo maiore fiducia, quòd non terra, non mari, noui commeatus in arcem subuehi possent, clausis itineribus, & hyeme per eos dies admodum sæuiente. Interim crebræ à nostris eruptiones haud exiguo cum hostium detrimento fiebant. Quo in genere præcipuum decus tulit omnium consensu Guadalaiara, natione Castellanus. is turbidam ac perfrigidam tempestatem nactus, cum eximijs centum & quinquaginta viris nocte concubia in hostium stationes impetu facto, partim sopitos imbre cadente vigiles, partim algore nocturno torpentes oppressit. cæsi in eo tumultu Malabares ferme trecenti; & ferrea aliquot tormenta capta, & commeatus aliquantum. Intentiores inde custodiæ haberi ab hostibus cœptæ. boues etiam interdum ad obsessos in insidias illiciendos propulsæ, quas felici conatu cæsis insidiatoribus cùm in arcem nostri semel iterumque abstraxissent; ea spe frustrati delusique Malabares artem desiêre, ne duplici pecorum hominumque iactura, hostes insuper E
alerent. Iisdem ferme diebus, per famuli negligentiam accensa noctu lucerna, casas aliquot Lusitanorum ex arida materia, folijs, paleisque momentò combussit. eo incendio, multò maxima pars commeatus absumpta. quæ res tam aspero ac difficili tempore Brittum grauiter admodum perculit. ac ne cæteri desponderent animos, omni arte damnum celare conatus est: sed & longè arctior solito in diuidendis cibarijs parcimonia, & ob id ipsum crebra seruitiorum transfugia, rem & Lusitanis, & hostibus prodidêre. itaque omnibus pæne consumptis, ad extremam ventum erat inopiam; neque iam muribus fœdisque alijs animalibus abstinebatur; cùm diuinitus (vt sæpe aliâs) oblatum necopinanti Lusitano remedium est. Templum in extrema arce erat Virgini Victrici, vt supra diximus, ab Laurentio Almeida exstructum. Ad id templum, desperato pæne omni humano subsidio, Lusitani quotidie confluebant, opem cùm à Deo, cælitibusque, tum præsertim ab ipsa Virgine Dei matre enixè petentes. Ne se, in alieno ac barbaro solo, tot vndique cinctos angustijs, tot pressos malis; fame ipsa denique enectos, Christianos ipsos, & à Christo filio sibi commendatos clementissima Regina cæli despiceret: suis peccatis noxisque, quas ipsi F
innumerabiles faterentur, ab irato Deo veniam & pacem exposceret; neque iam de corporis modò, sed etiam de animorum salute periclitantibus, in tempore subueniret. Haud incassum missæ preces. Ipsomet festo Assumptionis die, ne quid miraculo rem posset eximere, solito vehementius intumescens pelagus, ingentem locustæ numerum ad ipsas templi radices eiecit. quæ à Lusitanis gratulabundis auidè collecta, in multos dies abũdè suffecit: nec validos tantùm sæua fame, verùm etiam (vt salubris est cibus) ægros diuturno morbo leuauit. Iamque appetebat ver; nec dubium erat, quin suis laborantibus primo quoque tempore suppetias laturus esset Almeida. quocirca ratus anteuertendum Cananorius, omni conatu rursus oppugnationem simul terra marique experiri constituit. & Zamorinus vrgebat assiduè, segnitiem incusans, & noua auxilia subinde submittens, prorsus, vt Cananore iam sub signis numerarẽtur militum ad quinquaginta millia. Actuaria etiam facili appulsu coacta ad ducenta. in quibus erant turrita nõnulla, cuiusmodi nuper aduersus Patiecum Calecutanus ornauerat: itemque alia inter se iuncta, & constrata ratibus; quò plures simul armatos in terram exponerent. Hæc omnia, vt Lusitanos fallerent, quàm occultissimè comparata. & stationes interim quietæ erant, quò facilius ad
focor-

A ſocordiam obſeſſos adducerent. Sed è regijs propinquis vnus, æquè acerbo in Zamorinum odio incenſus, ac propenſa in Luſitanos volũtate, quòd eorum opibus ac ſtudio creſcere ſe poſſe confideret; non ſolùm commeatus furtim ex occaſione ſummittebat interdum, verùm etiam per idoneos internuntios circunſeſſis arcana cuncta nudabat. Ab hoc igitur Brittus cognitis opportunè conſilijs hoſtium, pro ea copia, quam habebat, aditus omnes maritimos terreſtreſque ſepſit quàm firmiſſimo præſidio militum, & propugnacula tormentis, & omni genere telorum inſtruxit; nec vigilias cuſtodiaſque remitti per negligentiam vel defatigationem, vnquam eſt paſſus. Ergo vbi deſtinata oppugnationi affuit dies; prima luce Cananorius terreſtribus copijs magno ſublato clamore quàm tumultuoſiſſimè vallum aggreditur, haud dubius fore, vt ad eam partem tuendam ex omnibus locis Luſitani concurrerent; ita ex altera parte libero nauium acceſſu expoſitis repente militibus, nullo prope certamine arcem in poteſtatem eſſe venturam. Sed eum longè fefellit opinio. Siquidem vnde victoriæ principium putabat futurum; inde fugæ turpis initium exſtitit. quippe claſſiarij primò audacter ad terram appulſi, vbi ſecus ac promiſſum fuerat, frequentes in portis valloque armatos vidêre; ſubito pa-
B uore perterriti, & miſſilium variæ magnitudinis nimbo diſiecti diſſipatique, multis paronibus ac lembis momento dilaceratis aut depreſſis, vix tentata deſcenſione terga verterunt. ac tum denique à Luſitanis ad terreſtres aditus tuendos omni ex parte concurſum eſt. Ibi atrox prælium fuit: ſcandenteſque iam vallum pluribus locis audaciſſimi quique Malabares cominus trucidati; tormentis verò eminus longè atrocior edita cædes eſt. inde turbati hoſtes: & nequicquam increpante ignauiam Rege ducibuſque, acies vniuerſa fugam arripuit. cæſorum ea pugna hoſtium numerus relatus non eſt: magnum procul dubio fuiſſe conſtat. è Chriſtianis (quod vix credibile videatur) planè deſideratus eſt nemo. Atque is dies vltimus oppugnationis fuit. tentatæ dein vtrinque per mutua colloquia voluntates, & de pacis conditionibus agi cæptum: quas Laurentius ipſe ſibi ſuiſque perhonorificas tulit: neque Cananorius reijcere eſt auſus, partim diuturni belli tædio feſſus, partim etiam Triſtani Acuniæ metu perterritus, qui per eos ipſos dies Oceano ſecunda nauigatione tranſmiſſo, Ca-
C nanorem incolumi claſſe tenuerat. Eius maximè aduentu ſoluta obſidio eſt: cuius ad quattuor menſes forti animo toleratæ, decus eximium Laurentius & commilitones tulêre: quamuis adeò lætos & inſperatos euentus, periti rerum æſtimatores Diuinæ Bonitati ſine vlla dubitatione tribuerent: cuius beneficio & vltimæ inopiæ ſubſidium præter exſpectationẽ fuiſſet oblatum; & Cananorius princeps tanto ſuo periculo, Regis affinitate poſthabita, contra conſuetudinem gentis, in Chriſtianorum cauſam ac partes planè diuinitus inclinaſſet. Renouato fœdere, obliuio præteritorum indicta; iunctæq; iterum dextræ, & Malabares in ſuas quiſque domos fremente Zamorino dilapſi. Inde ad Cocinum proceſſit Acunia. eius aduentu Luſitanorum animi confirmati recreatique, & vario aromate ex conuecta iam copia in naues impoſito, infeſtis claſſibus duplicato nauium numero, ab vtroque ſimul imperatore Pananem eſt ventum. In ea tum ſtatione complures onerariæ pretioſis refertæ mercibus hyemabant. inſtitores erant Saraceni, furtiuo curſu per intermiſſa cuſtodijs Luſitanorum loca in portum illapſi. & Zamorinus præparatis iam ante copijs, ſi quid ab Cocino moueretur, locum præclarè munierat vallo circundato, & duobus ad introitum caſtellis magno cum tormentorum apparatu excitatis. cohortes præterea quattuor in eo præſidio collocarat. Noſtri ſub veſperam in Pananis conſpectu cùm in anchoris conſtitiſſent; inſolita claſſis magnitudine permo-

permoti barbari, totam eam noctem in renouandis augendisque munitionibus posuêre. Delecta verò Saracenorum manus, Mahometis fanum ingressi, de gentis more coniurant, se non nisi victores è prælio redituros. Si secus faxint, se se caputque suum diris omnibus deuouent. Vt primùm illuxit, communicato iam ante consilio Lusitanus imperator vterque adolescentes filios Laurentium, & Nonnium cum scaphis & actuarijs iubent præcedere, quòd ea nauigia, propter humilitatem, minus ad obliquos bombardæ ictus paterent. ipsi mediam aciem cum triremibus aliquot sibi deposcunt. agmen clausêre onerariæ. Ac iuuenes quidem, obseruato maris accessu, per media tela globosque inter vtrumque castellum audacter inuecti: eo minore detrimento, quòd ex præscripto milites interim strati iacebant; & librata in excelsas maximè naues Malabarica tormenta irritis ictibus aëra feriebant. Vt nostros iam intra portum illatos vidêre, deuota præcipuè capita Saraceni, alienatis ab omnis periculi sensu animis, certatim in prælium ruunt, seque vltrò in aquas immittunt, ac nauigia maximè ducum conferti circumuenire nituntur. Paululum moræ fuit, dum lymphata cohors, gladijs, contisque, & incitato remorum pulsu perrumpitur. tum raptim in terram descensum. iamque E sub ipso vallo varijs locis eò sæuius pugnabatur, quòd vsum oculorum intermicantibus fulgetris densus è sulphureo puluere fumus abstulerat. dissoni tantùm clamores, & morientium gemitus passim exaudiebantur. Simulatque euanescente atra nebula redijt lux; Lusitanus signifer cum strenuis aliquot viris in vallo conspectus; reliquorum animos ad æmulationem decoris & gloriæ vehementer accendit. & imperatores ambo, testes cuiusque virtutis, & hortatores aderant. cum deuotis maximè Saracenis atrox erat pugna. Ex ijs, vnus, notæ fortitudinis Centurio, Laurentium conspicatus, & è procera statura, totoque corporis habitu, ratus, id quod res erat, principem virum esse; condito subter clypeum corpore curuus ad eius genua succidenda prosilijt. ille, pedibus leui momento reductis (vt erat in primis exercitatus, & agilis) elatam vtraque manu machæram in hostem demisit ijs viribus, vt barbari caput ad ipsum vsque pectus horrendo prorsus hiatu diffiderit. Inde non dictis magis quàm factis prælium ciens, obuios aliquot sternit. Nec segnius ab Nonnio cæterisque res geritur. Cùm aliquandiu barbari præter solitum restitissent; victa demum ardore Lusitanico Indorum F pertinacia est; nec impressionem nostrorum vltrà sustinuêre. A Malabaribus maximè fuga cæpta, cæteros traxit. Deuoti duntaxat Arabes, cùm pauci iam, & vulneribus fessi trucidarentur; obnixi corporibus (tanta vis est nefariæ superstitionis) ad vnum omnes addictas æternis ignibus animas profudêre. Interim, pari ex alia parte conatu hostium naues oppugnabantur. nautæ propugnatoresque, quandiu ad castella æqualibus viribus certatum est; egregiè dimicarunt. vbi inclinatam terrestrem aciem, & incolas fugatos vidêre; ipsi quoque certatim in mare desiliunt. complures inter enatandum occisi. Ac tum denique ambo castella imperatorum iussu disturbata, & euersa. nec modò naues cum ipsis oneribus inflammatæ, sed oppido quoque diuitijs inclyto subditæ faces, demirantibus barbaris, tantam tamque paratam opum vim ab hoste contemni: militibus verò, tot periculorum præmia eripi sibi, perquàm indignè ferentibus. Verùm Almeida consultò exercitum à præda continuit, ne in occupatos rapinis palatosque, repentinus aliquis, vt sæpe contingit, è vicinis locis impetus fieret. Magnus vtrinque eo prælio sauciorum fuit numerus. desiderati ex hostibus ad quingentos; è nostris duodeuiginti non amplius. Eius cladis nuntium Zamorinus ægerrimè tulit. Duces Lusitani coniun-

A coniunctis classibus Cananorem petiêre. atque ibi demum ingenti cum amoris ac beneuolentia significatione digressi, Acunia vela fecit in Lusitaniam; Almeida retrò vnde venerat Cocinum tetendit. Dum hæc apud Indos geruntur; interim Alphonsus Albuquercius, pacata Socotora, Arabicum & Persicum Oceanum exigua, vt dictum est, obtinebat classe. Is ab oppido Adeno, & Arabicis faucibus (nam ea quoque littora explorare placuerat) aduersa tempestate repulsus; ad Armuzianas res Diuina magis ope, quàm humanis viribus fretus, animum adiecit. Armuziæ regnabat eo tempore Zeifadinus hoc nomine secundus, admodum puer, stipendiarius Ismaelis, cognomento Sophi, Persarum Regis: eratque in tutela paterni mancipij Ataris Eunuchi, eximia sagacitate viri: cuius omnia consilia eo spectare videbantur, vt, quoad viueret, penes pupillum diadema & regium nomen; penes vnum se arbitrium ac potestas rerum omnium esset. iamque per eam tutelam, cunctis inuisus, ad intolerandam superbiam, opesque peruenerat. Hoc tam impotenti dominatu Albuquercius Regem, & populum liberare; & Emmanueli vel in primis id cupienti, omni ratione conciliare decreuit. Igitur Lusita-
B norum animis in rerum ingentium spem & cogitationem erectis, ad ostia Persici sinus iter capessit: ac prosperè circumuectus Siagrum promontorium, quod Rosalgatum hodie vocant; ad Calaiatum nobilem vrbem Armuzianæ ditionis applicat naues: missoque nuntio, ciues ad colloquium euocat. illi repentino metu compulsi (iam enim inclytum erat apud eas nationes Lusitanorum nomen) ne quid acerbius paterentur, non modò aduenientem Alphonsum benignè excepêre; verùm etiam conscriptis pacis & amicitiæ conditionibus abeuntem largo commeatu, & omni officij genere prosequuti sunt. Longè dissimiles animorum habitus ad Curiatum Lusitanus offendit. incolæ, dum hostis in vicino moratur, & copijs & operibus ita sese munierant, vt omnem pacis mentionem superbè respuerent; ac propius nihil est factum, quàm vt interpretem ab Albuquercio de fœdere ac societate missum, iaculis ac sagittis obruerent. Ad eam ferociam reprimendam Albuquercius illicò bombardis ignem admoueri, & omnia circa magnis concuti fragoribus iubet. Cùm nihil ne eo quidem terrore oppidani commouerentur; postridie vrbem iusta oppugnatione adoriri constituit. Tumulus erat ad insulæ
C modum ex aqua paululum eminens; qui æstu recedente adiri ex vrbe pedibus poterat. In eo tumulo barbari tormenta aliquot cum firmo præsidio collocarant, vt in auersos intentosque in vrbis oppugnationem nostros impunè iacularentur. Eo periculo animaduerso Albuquercius Alphonsum Lupium Costam, & Antonium Campensem cum expeditis militibus ad exturbandos inde barbaros celeriter mittit. Neque illi defugêre periculum. ingenti conatu stationes aggressi; aliquot Mahometanis occisis, cæteris in oppidum actis, haud tamen sine suorum cæde vulneribusque, locum occupauêre. Tum verò Albuquercius nequicquam prohibentibus oppidanis, ad littus cum robore copiarum exscendit. ac valida impressione facta, proruto vallo, euulsisque cancellis, intra ipsam vrbem prælium intulit. Ac primò, quamquam iniquo iam loco positam rem oppidani animo atque audacia sustinebant. dein, cùm acrius vndique Lusitanus instaret; non tulêre diutius impetum. effusa omnes fuga, per auersam vrbis portam, de gentis more syluas ac nemora petiêre. Albuquercius, ad aliorum terrorem vrbe direpta & incensa, Mascatum octo leucas inde processit. Is locus, quò iam ab Armuzia propius aberat; eò tum operibus firmior, tum viris armisque erat instructior. itaque Albuquercius, magnam videlicet ratus dimicationem instare, se suosque parabat

ad prælium. Ceterùm misso ad tentandos animos internuntio, præfectum D vrbis vel in primis mitem ac liberalem, contra quàm putârat, expertus est. Igitur instituta certis legibus amicitia, præfectus magnam pecoris, & oryzæ, & careotæ numerum, tributi quodammodo nomine, in classem exhibuit. is commeatus dum in naues imponitur, & securi Lusitani ad littus aquantur; ecce tibi repentinus armorum strepitus, & dissonæ voces. Pridie sub noctem Arabes ad duo millia oppidum ingressi; præfecto non sine contumelijs ac probris increpito, quòd locum adeò propinquum regiæ, & opere præsidijsque munitum, per ignauiam ac metum vagis latronibus prodidisset; frustra nitente eo factum excusare, populum ad arma conciuerant; atque vbi illuxit, infesti mare petebant; quò Lusitanos oneribus & aquatione occupatos, in ipso littore opprimerent. Præfectus, Arabas ab ea mente reuocare conatus, cùm nihil omninò proficeret; Deos, hominesque contestans violari ius gentium, vrbique exitium imminere; vt fidem pro virili parte præstaret, ad littus accurrit, nostrosque præmonuit, vti sese in naues extemplò reciperent. Vix inde tumultuario consensu abduxerant scaphas; cùm infensi adsunt Arabes, ac missilibus primùm è littore nostros abeuntes lacessunt: dein è propugnaculo classem E ipsam tormentis maioribus impetunt. Ad ea vel capienda, vel occæcanda tormenta, missi aliquot è classe, cùm malè multati redijssent; postridie Albuquercius copias omnes ad vrbem exposuit. Ibi verò, accensi ira Lusitani, quòd interposita pactione per fraudem oppugnati fuissent, ingenti ardore prælium ineunt; perfidos Arabas, ruptores fœderum appellant; magnam vbique edunt cædem; factisque simul ac dictis iniuriam puniunt. Cùm obfirmatus hostis aliquandiu restitisset; ad extremum renouato impetu Lusitani acriter inferunt pedem, ac nouas munitiones ea ipsa nocte perductas magno ausu transiliunt: cumque intra mœnia confugeret hostis, hærentes in terga prius quàm portas occluderet, velut vno agmine irrumpunt; turbatamque ac pauentem Arabum aciem toto oppido expellunt. Fusis fugatisque hostibus, ad prædam permissu ducis discurrit miles. dein subditis ignibus, non oppidi tecta modò, sed naues etiam in portu arsêre complures. In eo tumultu, cum alijs ipse quoque vrbis præfectus per imprudentiam occisus. quam rem Albuquercius ægerrimè tulit; & quando viuum pro meritis tueri & ornare nequiuerat; defuncti ædibus cum cura conquisitis, ne diriperentur, custodes apposuit. F Ceterùm vrbis excidium comprobari diuinitus quodammodo visum est. Excelsa Mahometis conspiciebatur ædes, egregio in primis opere perfecta. Ad eam disturbandam inflammandamque immissi fabri dum columnas demoliuntur, totum repentè ædificium corruit. Cùm elisos ruina & pondere nemo non crederet, intacti præter spem & incolumes cuncti euasêre. Inde ad Xoarem vrbem eiusdem oræ progressus, incolas alieno doctos malo sine certamine in fidem ac deditionem accepit. Biduum ibi moratus, cùm ad Orfazanum adijsset, oppidum incolarum fuga desertum reperit. Exhausta inde præda per triduum. ab incendijs, quòd regiæ propinquus admodum erat locus honoris causa temperatum est. Ex eo loco, classe instaurata & refecta, ad caput belli Armuziam est ventum. Ad famam Lusitanicæ classis Atar Eunuchus præter vrbanas copias, magna insuper auxilia è Perside Arabiaque contraxerat, & noua exspectabat in singulos dies. Ingentem præterea nauium numerum habebat in portu: minoris formæ actuarias amplius ducentas, maiores onerarias ad sexaginta. in ijs duas inusitatæ magnitudinis; quarum alteram Principem, alteram nomine Merim vocabant. octingentas amphoras capiebant singulæ. Hasce duas, præter naualem turbam armati mille, ceteram classem duo

A duo circiter millia tuebantur. Albuquercius tormentorum genere,& virtute militum haud dubiè præstabat:cæteris rebus longè erat inferior. verũ ad ostentandam animi fiduciam, fulgentibus vndequaque vexillis, cũ horrifico bombardæ reboatu (ea maritima salutatio est) portum inuectus, sub ipsas quas dixi maximas naues iaci anchoras imperat. Ibi cùm aliquandiu frustra exspectasset, præter insitum in Mahometanos odium insuper irritatus, quòd nemo ad se, vt fit, resalutandum accederet; Zeifadino puero, tutoribusque palam nuntiari iubet: Emmanueli Regi Lusitaniæ contra nominis Christiani hostes, ac Mahometanos præsertim, funestum ac perpetuum bellum hæreditario pęne iure susceptũ. id nõ nisi alterius partis deditio ne posse finiri. Si in fidem eius ac potestatem venire animum inducant, & vectigal annuum pendere, multorum Africæ, Asiæque Regum exemplo; se inde cum bona pace abiturum. sin iugum recusent; pro certo habeant, secum ad internecionem vsque certandum. tertiam conditionem esse nullam. Atar, tam acri denuntiatione suspensus, tametsi terrestribus naualibusque copijs abundabat, vt dictum est; tamen quò magis ex tuto rem gereret; blandis verbis & callida tergiuersatione rem extraxit, dum exspecta-
B tę in singulas horas nouæ sociorum cohortes adessent. ijs proxima nocte in vrbem admissis; tantum spei & audaciæ barbaro accessit: vt quasi explorata iam victoria, Lusitanos mox captiuos futuros, ad supplementum nautarum & remigum in suam ipse classem præpropera gratulatione describeret. itaque ob id ipsum suis accuratè præcepit, darent operam, vt quàmplurimi ex hostibus viui in potestatem venirent. Dein omissis ambagibus Albuquercio respondit: Armuzianos Reges non pendere aduenis vectigal; sed ab ijs exigere consuesse. Si pari cum cæteris negotiatoribus iure Lusitani esse velint; fore illis agendi contrahendique in eo portu potestatem, & copiam: sin vim, & iniuriam moliantur; sensuros quantum armati Arabes, Persæque seminudis Cafribus, & inconditis Aethiopibus antecellant. Plus viginti hominum millia sub signis habebat Eunuchus. iamque minimè dubius adesse certamen, & multo milite instruxerat classem; & curulia tormenta, ac mercenarias cohortes ad terrorem littore toto prætenderat. oppidani ad spectaculum intenti, non mænia modò turresque in mare versas, verùm etiam tecta, & fenestras oppleuerant. Albuquercius, vbi & ex apparatu hostium, & ex Eunuchi
C nuntio præceptam animo dimicationem instare perspexit; naues primùm suas mediocribus interuallis ita disposuit, vt neque circumueniri à pluribus facile possent; & leni circumactu singula deinceps tormenta in hostes obuerterent. Dein precatus immortalem Deum, vt sibi pro nominis Christiani gloria prælianti propitius adesset; nauarchis iam sua sponte sat incensis cupiditate victoriæ præcipit; eminus initio bombarda rem gerant; congressu abstineant, quoad ab se primum consertum ex propinquo prælium sit. vbi tormentis disiectam & dissipatam barbaram classem, ac se cominus iam dimicantem viderint; tum demum in proximas quisque hostium naues fidenter inuadant. Sub hæc, ingenti clamore, concrepantibus buccinis, tympanisque, pugnæ signum vtrinque propositum: ac simul tormentis passim ignes admoti. eodemque pæne momento & aciem oculorum coruscantes vndique flammæ perstringunt; & aures exsurdant horrenda tonitrua; & meridianæ luci cæcas tenebras noctemque atra nubes obducit. Necdum caligo euanuerat; cùm speculatoriæ hostium naues destinato procursu in nostros imbrem sagittarum effudêre: dein, cùm propter agilitatem momento refugerent; ac rursus incitato remigio interiores telis hostium fierent; haud exigua improuiso malo clades Lusitanis illata, confixique non pauci. At barbaris læto successu, mutuis-

que adhortationibus in tantum creuit audacia, vt iam conferre pedem, D & naues Christianas certatim scandere niterentur. Tum verò ex omni parte contis mucronibusque repetiti audacissimi quique præcipitantur in mare; dein minoribus machinis ad libellam aquę dispositis; nauigia complura merguntur. Hunc maximè in modum ea pestis auersa. Atar, multitudine maximè fretus, & oculis vtramque metiens classem, primò contemptim prælium inierat: & egregiè instructo parone ordines interuectus, militem ad prædam verius quàm ad pugnam hortabatur. Sed mox volitantium pilarum stridore perterritus, tuto loco se se ad littus post onerarias abdidit, quò simul suis, & fugientibus in terram obstaret, & noua identidem subsidia laborantibus opportunè submitteret. Inter hæc, fumo iam abscedente, onerariæ remulco propter inopiam venti attractæ concurrerant; iniectisque ferreis manibus, quam quisque indeptus erat nauem, in eam transilire, ac nudare propugnatoribus conabatur. Ante alios Albuquercius, Principe naui, itemque alia crebris ictibus perforata, ac depressa, ingentibus animis Merin inuaserat. Non vigore animorum, aut corporum, nec naualis belli scientia par Lusitano erat Persa. tantùm abundante multitudine cùm anceps aliquandiu stetisset pugna; tandem à nostris in hostilem nauem ingenti ardore transcensum est: E obtinebatque iam cædes omnia; cùm desperatis denique rebus barbari, in aquas ex omni parte desiliunt. Hinc reliquis terror iniectus; vt eximiam armamentis, & aluei magnitudine, ac militum numero nauem expugnatam vidêre. fugientesque passim, seque in mare mittentes, partim è scaphis occisi, partim fluctibus hausti; multi etiam increpante nequicquam Eunucho in terram euasêre. Albuquercius victoria vsus, complures naues in potestatem redegit; multis ignes iniecit: quas præcisis anchoralibus vehementior venti coorta vis, toto pelago collucentes Carmanicum ad littus abripuit. Eodem impetu naualibus etiam faces illatæ, magno periculo, ne suburbana, & ipsam denique vrbem, ædesque regias flamma peruaderet. Hisce tot malis fracta demum Ataris contumacia est. ac metu perculsus ancipiti, ne simul externam vim, & domesticam inuidiam sustinere non posset; oratores pacis veniæque petendæ confestim ad Albuquercium misit. Parceret iræ; cædibusque & incendijs temperaret: sat iam magnas temeritatis & peruicaciæ pœnas exactas. quicquid præterea damni Armuzianæ rei intulisset, id Lusitanæ illaturum, quandoquidem Zeifadinus se suaque omnia in Emmanuelis fidē permittere paratus F esset. Respirandi tantùm daret spatium, dum sedatur militaris tumultus, dum muliebris ploratus, & pauida concursatio vulgi reprimitur. postridie Albuquercium ipsum victis quas vellet pacis leges omnium consensu dicturum. Hæc trepidus orator, & supplex, per interpretem exposuit. Albuquercius, qui nec in perniciem vrbis pugnaret; & milites diuturno labore fessos, quiete reficere cuperet (certamen à meridiano ferme diei tempore in vesperam extenderant) parta iam victoria, receptui canit. Eunucho per eosdem interpretes renuntiari iubet: se, quamuis captam pæne vrbem sine controuersia posset euertere; tamen Zeifadini gratia, cuius ętatem à culpa abesse intelligeret; incitatos Lusitanorum impetus de industria reuocasse: insequenti luce Atar ad conditiones pacis adesset, fidemque promissi præstaret. in præsentia licere illi subditos naualibus ignes extinguere. veruntamen caueret etiam atq; etiam, ne fallendo postmodum, longè sæuius in Lusitanorum pectoribus excitaret incendium. nihil eos æquè ac perfidiam, & fraudem, ac dolos odisse. Cum hoc responso oratores dimissi; & in stationes è prælio reditum est. Inter paucas, præcipuè memorabilis hæc fuit victoria. Desiderati ex hostibus mille sexcenti;

A centi; è noſtris non amplius decem. ac præſentis è cœlo ſubſidij haud dubiam fidem cùm alia multa fecêre; tum verò fluitantia mox Mahometana cadauera, ſagittis (cùm eo teli genere Chriſtiani carerent)pectore aduerſo transfixa : vt ab illis miſſæ, in ipſoſmet retortæ diuinitus viderentur fuiſſe. Albuquercius, ducibus militibuſque pro merito cuiuſque collaudatis, ne quid ea nocte repentini ab vrbe motus exiſteret; acriter intendi vigilias iuſſit. Poſtero die, vti condictum erat, de conditionibus agi cœptum. Pax ita conuenit, vti Zeifadinus, alter eo nomine Armuziæ Rex, in Emmanuelis Luſitaniæ Regis clientelam,ac ditionem quàm optimo iure concederet: eidemque Emmanueli Serafinum (is nummus aureus eſt) millia quindecim tributi nomine penderet in ſingulos annos. Præterea, locum Albuquercio ad arcem ædificandam,ipſius Albuquercij arbitratu, aſſignaret; ædificationemque adiuuaret præſenti pecunia,cæmentis,& operis. denique, dum exſtruitur arx, ædes interim in vrbe Luſitanis ad negotiandum ac diuerſandum idoneas commodaret. Emmanuel viciſſim Zeifadinum in fidem ac patrocinium benignè ſuſciperet;& vbi neceſſe foret, ab hoſtium incurſibus omni ope tueretur. In hæc, ſolenni ritu data fide acceptaque,primùm omnium locus exædificandæ arci deligitur, ex altera parte in mare verſus, ex
B altera ad ipſam regiam pertinens; quò ſimul ad maritima ſubſidia libero eſſet aditu, & ipſa propinquitate Regem regioſque in officio contineret. Cæterùm,quæ res Luſitanici imperij firmamentum fore videbatur; ea vel in primis omnia labefactauit ac perdidit. Aedificio quippe inchoato, ſuccedentibus inuicem claſſiarijs, cùm Albuquercius parceret nemini, quin etiam ipſe ad cæteros animandos,operi manus interdum admoueret; noſtrorum paucitas,quamquam artificiosè obtegente Albuquercio, facilè patuit. Duo millia bellatorum, vt minimum, eſſe barbari putarant, cùm vix ad quingentos, vt ſupra dictum eſt, ſumma pertingeret: dein, Atare magnis præmijs clam ſolicitante,transfugia maximè fabrum ac nautarum fieri cœpta. quos cùm Albuquercius minaciter ab Eunucho repeteret; ille ſubinde varijs mendacijs,& fruſtrationibus eludebat. Per idem tempus è Perſide legati duo ad Armuziam appulſi, vt ab Zeifadino vectigal annuum Iſmaelis nomine exigerent. Ea ſeu vera fuit, ſeu ad metum Luſitanis incutiendum,
C ab Atare in tempus ficta legatio; confeſtim ad Albuquercium à Zeifadino defertur. ille, præſenti animo, & hilari vultu, Regem ſine cura eſſe iubet: ſeſe cum legatis illicò tranſacturum. dein globis aliquot è ferro liquato,haſtarumque cuſpidibus, & miſſilibus varijs in ferculum impoſitis, cum eo ferculo mittit qui ſuo nomine Perſis apertè denuntient; ab ijs, qui in Emmanuelis fide, & imperio ſint, alienis Regibus, ſi laceſſant, tributum ex ea moneta perſolui. qua ludificatione vehementer offenſi legati, re infecta, pleni minarum irarumque in Perſidem rediêre. Interea cùm arx, quamquam acriter inſtante Albuquercio, tamen tardius cupiditate omnium creſceret; Luſitana ipſa pubes atque nobilitas indignari ac fremere; ſe tot iam dies in ſeruili opere detineri; cùm interim Aegyptiæ naues contra Emmanuelis edictum impunè toto ferantur Oceano, quarum opibus ditari omnes nullo negotio poſſint. Nam quod ad ipſam arcem attineat; cui non apparere ludi operam, vel potius prodi ſanguinem Luſitanum? quippe, ſimul atque ab Armuzia ſoluerit claſſis, metu omni ſublato, & arcem, & præſidium ipſum Perſis, & Arabibus illicò prædæ futurum. Ergo, per tot miſerias & ærumnas id agi; vt, Luſitanorum humeris & ſudore, caſtellum aduerſum ipſoſmet Luſitanos in barbaro ſolo exſtruatur. Hæc, & alia id genus, quæ in tali re ſegnities & auaritia ſuggerit, occultis primùm inter paucos agitata ſermonibus, paulatim in vniuerſam claſſem manarunt,

Nauarchi, qui alienæ leuitati & licentiæ moderari debuerant, vltrò se tu- D multuanti militi duces, & auctores præbent. Denique, ipsorum nomine, libellus singulorum chirographo subscriptus, ad Albuquercium à publico scriba defertur: in quo erat; nautas & milites omnes iamdiu profectionem ex eo loco postulare. frustra ibi teri tempus, finitimasque nationes, quibus nulla ope resisti possit; atque Ismaelem in primis Persam, eo facto irritari; cui ad eam diem Armuziani Reges tributa persoluerint. Qui vt maximè sileat; & impositam suis ceruicibus arcem incolæ æquo animo patiantur; minimè tamen expedire, omissa Indica nauigatione, marisque custodia; tenues adeò copias in tot, ac tam longè disiuncta præsidia dissipari, carpique. Proinde classem vel ad Arabicam oram tuendam reduceret; vel in Indiam traijceret ad Prætorem Almeidam adiuuandum. Id ni faceret; minimè ex Emmanuelis re, & boni ducis officio facturum videri. Hæc à minoribus præfectis Imperatori proposita. Verùm ea denuntiatione Albuquercius, & natura minimè blandus aut in milites ambitiosus, & regere non regi, à suis præsertim, assuetus; adeo deterritus ab incepto non est; vt lectum mox libellum in ipsas muri compages per contemptum includi à structore imperauerit. id verò perquam indignè passi Nauarchi: non modò nihil se tam be- E nemeritos impetrasse, verùm etiam ludibrio fuisse consentientem omnium voluntatem atque iudicium. itaque ipsismet sine intermissione instigantibus, nautici, rerum nouarum cupiditate, plerique, & in Imperatorem odio magis ac magis accendi; paucos ingenita probitas, aut metus, aut verecundia continebat. cæteri desidia, negligentia, prauitate certare: si ad tesseras & accipienda imperia vocarentur; vix ad nomina respondere: si maturandum quippiam esset; operam consultò remittere: sin cautè & consideratè agendum; vniuersa præcipitare, miscere, confundere: præsentem Albuquercium contracto vultu intueri; absentem exsecrari, & proscindere maledictis: denique, ad apertam pæne seditionem res haud dubia animorum inclinatione spectare. Nihil horum Eunuchus interea nesciebat: quippe, & ab infensis omnia vulgabantur; & ipse discordiæ serendæ alendæque artifex mirus, præfectorum plerosque donis ac promissis priuatim sibi habebat obnoxios. itaque nostrorum dissensione fretus, iugum excutere, ac bellum reparare sine mora constituit: grauiter semetipsum accusans, quòd Christianis hominibus adeo & numero paucis, & voluntate dissentientibus, regnum Regemque præceleri desperatione prodidisset. Igitur officinis F in proximo per transfugas institutis, ænea clam tormenta conflare; noctu armatos in vrbem admittere; naues in tutam ab incendio stationem occultè subducere; coniunctos arci parietes perfodere pluribus locis, vt in nostros munientes repente impetum faciat. ijs rebus per Abrahemum quendam Ataris inimicum ad se delatis, Albuquercius intestinæ prius fraudi, tum externæ obuiam eundum ratus, Nauarchos alloquitur. docet quanto in periculo ipsorum culpa res sit. Atarem, Christianorum maximè certaminibus odijsque subnixum, extremam cunctis moliri perniciem. discordiæ mala, sacramenti religionem, Emmanuelis Regis præcepta commemorat. caueant, ne gloriosam adeò victoriam, ac pæne diuinam, cuius fama iam longè lateque manauerit, perfidis coitionibus, ac detestabili animorum obstinatione corrumpant. Hisce castigationibus, minisque insuper exterriti præfecti, cùm sese purgarent, & in officio fore promitterent; Lusitanos quique in vrbe, quique in arce versarentur; illico in naues cum omni instrumento Albuquercius reuocat. Inde patefacta sua consilia sensit Eunuchus; neque vltrà iam distulit bellum. Nauis actuariæ carina erat ab Albuquercio in littore posita: in eam primùm inijcit flammas: deinde in clas-
sem

A ſem noſtram ex vrbe varij generis tela contorquet. Albuquercius, nequicquam Rege, regijſque præmonitis, vt fœderis & iuriſiurandi memores, pacta fidemque ſeruarent; applicitis ad terram nauibus, vrbem continuis octo diebus pergit quatere. Ea diuerberatione quamquam ciuibus luctuoſa; tamen cùm haud ita multum ad ſummam vniuerſi proficeret belli; ab oppugnanda ad circunſedendam Armuziam vires, & conſilia tranſtulit. Neque admodum difficilis fore videbatur obſidio vrbis in arido ac ſitienti ſolo pæne cunctis non modò ad cibum, ſed etiam ad potum importatis vtentis; & vna ſitus opportunitate, vt ſupra dictum eſt, in admirabilem celebritatem, frequentiamque perductæ. Siquidem, paucis exceptis oleribus, nihil ferme tota inſula ſeritur. Ciſternæ aliquot intra ipſa mœnia cadentem è cælo excipiunt imbrem, idque perraro. Ad Turumbacum (quattuor ab vrbe millia paſſuum is abeſt locus) aliquot numerantur putei; cætera mirum in modum ſqualent, arentque. Albuquercius Nauarchis ad opportuna loca diſpoſitis, ſcaphas etiam remige ac milite inſtructas inſulam dies noctesque circuire iubet. multa paucis diebus nauigia cum ipſis commeatibus intercepta. nautæ militesq; ad terrorem deciſis naribus, auribus, manibusq;
B in littore expoſiti. Præterea Turumbacum Georgius Barretus Caſtrius cum expeditis octoginta viris noctu profectus, circa quartam ferè vigiliam, quod tempus altiſſimo ſomno merſos homines tenet, nec opinato aduentu ſopitos palatoſque cuſtodes oppreſſit. ſagittarij ducenti; equites quinque & viginti in eo præſidio erant. cæſi cum ipſo præfecto plerique, & cæſorum corporibus peditum equorumque, & alia materia oppleti putei. ac, ne aperiri denuò poſſent, cum delectis non amplius viginti viris in ea ſtatione relictus Laurentius Syluius Caſtellanus egregia virtute Centurio. Aduerſus eum manipulum cohortes aliquot ex vrbe cùm erupiſſent; circumuentos Luſitanos, & in orbem pugnantes, ad vltimum iam diſcrimen adduxerant. ac ſuperfuiſſet nemo, ni Albuquercius in omnes hoſtium motus intentus, cum centum & quinquaginta armatis celeriter affuiſſet. eius aduentu integrata pugna, & ex altera parte Atar, & Rex ipſe hortatores aderant: ex altera, inter primos ordines Albuquercius prælium ciebat acerrimè. ad extremum, ſuperante hoſtium multitudine, pluribus iaculis fruſtra petitus, cū ictus omnes impenetrabile ſcutum, & egregia lorica reſpueret; haud tamen exiguo cum vitæ diſcrimine, pleriſque ſuorum ſaucijs, vno
C tantùm deſiderato, ſeſe ad ſcaphas in proximo ſtantes recepit. Ex hoſtibus cecidêre complures. in ijs princeps iuuentutis Amis (qui honoris vocabulo xa dicebatur) manu promptiſſimus, cui nuper ob coniurationis crimen exſulanti, reditum in patriam Albuquercius ipſemet impetrauerat; ac tum ex cataphracto equo in liberatorem ſuū impia tela torquenti, miſſus in incertum è tormento globus femur alterum abſtulit. Acriore inde cuſtodia cùm omnes vndique commeatus ab vrbe arcerentur; inopia primū, dein fame ſitique vrgeri ciuitas cæpta: quæ mala cùm diutius ferri natura ipſa non fineret; concurſus quotidie plebis in regiam fiebat deteſtantiū bellum, ſibique, & vxoribus, ac paruis liberis alimenta precibus iratis efflagitantium. Atar interea per idoneos viros tumultum ſedare vix poterat: & incaſſum propinqua Perſarum auxilia, & explorata victoriæ ſpes iactabatur: ingens quippe rerum deſperatio populum ceperat; iamque in eo res erat, vt Albuquercius vrbem malo ſubactam rurſus in poteſtatem acciperet, legeſque denuò imponeret victis; cùm nihil tale merentem, in ipſo articulo rei ad exitum perducendæ, Nauarchi fere omnes repente deſtituunt; & paſſis velis in Indiam conſenſu tranſmittunt. neque id modò, verùm etiā ad ſuam ipſi leuandam infamiam, vt fit, inſontem Albuquercium fictis

criminibus vltrò apud Almeidam Prætorem insimulant. Ab ijs tali tempore desertus Albuquercius, Quexomen tamen insulam subita incursione vastauit; ac subsidio venientes Armuzianis duos Larecij Regis propinquos cum sagittarijs quingentis cæcidit; & in conspectum vrbis cadauera vtriusque proiecit. Sub idem tempus, è captiuis est cognitum, ab Lara Carmaniæ vrbe, & Bahareno insula Persici sinus, classem aduentare nauium septuaginta, rebus omnibus ad dimicandum paratam. ac simul ab Socotora nuntij tristes venêre; arcem Lusitanam præsidiumque in summo versari periculo. Fartaces, post Christianę classis profectionem, concitatis denuò ad arma incolis, acriter Lusitanos premebant. Harum rerum fama permotus Albuquercius, nouis commeatibus ex hostico duas, quæ solæ supererant, naues instruxit. ac dolore tantæ ad irritum cadentis victoriæ fremens gemensque, Socotoram Ianuario mense repetijt. Eius aduentu soluta statim obsidio est; fugati denuò Fartaces; & Socotoranis, quòd iterum defecissent, multæ nomine, grauius vectigal impositum.

D

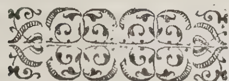
Libri tertij Finis.

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVARTVS.

A SEQVITVR annus octauus à sesquimillesimo, insignis graui clade Lusitanorum, & acerbo Laurentij Almeidæ eximij bellatoris interitu. Is, cùm ad Cocinum è Ceilano insula reuertisset; ad custodiam inde Malabarici maris nauibus octo prodierat. Interea Calecutanus, & Arabs, suæ vterque gentis ac sectæ populos Regesque ad arma instigare; accusantes ignauiam, quod abditi intra mœnia & portus, alienigenas homines, natura, sermone, legibus, institutis multo magis quàm maris atque terrarum interuallo disiunctos, tamdiu vagari toto pæne Oriente populabundos, neque classes modò, sed iam, si Dijs placeret, colonias quoque in Asiam arbitratu suo mittere paterentur. Huiusmodi castigationibus monitisque cùm alios principes ac dynastas, tum verò Mamudium Cambaiæ Regem, prępollentem ea tempestate opibus armisque in causam traxerant. Est autem Cambaiæ regnum, quà bicornis Indus in mare fertur, soli vbertate, finium amplitudine, fluminũ, vicorum, vrbiumque frequentia inclytum in primis. Ab Oriente Mando-
B am terram; ab Occidente Nautacos, seu Gedrosios attingit: à Septentrione Sangæ, ac Dulcindæ regnis; à Meridie mari, & limite Decanio terminatur. Ipsa regio, Cambaia: populi, incertum vnde, Guzarates appellantur: superstitionibus, & mercaturæ apprimè dedita gens, bello admodum inutilis. itaque externo fere milite Reges vtuntur. Ac Mamudius, quòd erat ex hæresi Mahometana, Aegyptium Campsonem eiusdem superstitionis præsidem per litteras ac legatos vrgere non desistebat, vt promissa Zamorino auxilia tandem aliquando summitteret. Idipsum Zamorinus, & Aegyptij negotiatores assiduè flagitabant. Hisce tot stimulis actus Campson, quamquam suopte ingenio pacis quàm belli cupidior; tamen cognita ex Mauro monacho ferocia Regis Emmanuelis, Christianæ quidem rei in suo regno pepercit, quod ita futurum Emmanuel sagaci coniectura prospexerat; cæterùm ad exturbandos armis ex India Lusitanos, quando nihil prorsus minæ valuerant, animum & curas intendit. Igitur ad materiam nouæ classi petendam, onerariæ quinque & viginti cum valido præsidio Mammalu-
C corum (ea erant Aegypti robora) in Ciliciam destinatæ. In eas cum oneribus redeuntes diuinitus factũ est, ad vniuersi deinde omen euentus, vt Andreas Amaralius Lusitanus, qui tum erat in principibus Rhodiæ militię, cũ nauibus egregiè instructis decem, incideret. Is audacter commisso prælio, Mammalucis ferme trecentis occisis, onerarias sex depressit, quinque captiuas abduxit; cæteras in fugam actas fœda coorta postmodum tempestas lacerauit, ac distulit: decem tantùm quassatæ fluctibus Pelusium tenuêre. inde aduerso Nilo Cairum subuecta materia, & à naualibus fabris particulatim elaborata, tridui itinere camelis Suezium maris rubri deuehebatur. ibi demum intextæ, & compactæ carinæ cum necessarijs armamentis de-

tis deductæ ſunt. Eæ fuêre in præſentia triremes tantummodo ſex, celſiores D
onerariæ quinque;ad quas Calecutanus orator Maimames, de quo ſupra diximus, Mahometicæ prauitatis antiſtes,cum vna longa naui ſe adiunxit. In eam claſſem, præter nautas remigeſque, Mammaluci mille & quingenti propugnatores impoſiti. Expeditioni præerat Hocenus Perſa, qui patria lingua Mir,hoc eſt dux ſiue præfectus,honoris cauſa fuerat appellatus,rei naualis gloria per id tempus admodum illuſtris. Hunc, Maimames regionum peritus,præter littus Arabicum,ſuperato Perſico ſinu, ad inſulã & oppidum oræ Cambaicæ ſeu Patalenæ Dium adduxit: quam regionem priſcis Carmaniam fuiſſe nonnulli recentiores falsò putarunt. Huic inſulæ imperitabat eo tempore Iazius, natione Sarmata; quem olim finitimi Turcæ, prædam è Chriſtianorum agris agentes, à nutricis vbere auulſum vnà cum alijs infantibus puerisque in ſeruitutem abduxerant. Mahometanis inde ſacris initiatus, vt erat lacertoſo corpore,ac viuido in primis ingenio,ad ſummam ſagittandi ſcientiam quotidiana exercitatione peruenit: ac per manus,vt fit,alijs alijſque diuenditus dominis, in regnum denique Cambaiæ defertur, & Regi Madrafaxao Mamudij parenti pro amicitia dono datur à mercatoribus. Apud quem, augurijs mirè deditum, cùm E
ſagittariæ artis egregium ſpecimen præbuiſſet,immunda inter volandũ aue deſtinato confixa;ab ea primùm laude commendatus, dein alijs quoque muneribus prudenter ac dexterè obeundis non vulgarem gratię locum breui tempore nactus eſt. Cùm in dies familiaritas creſceret, libertate donatumRex in prætorianorum ordines cum largo ſtipendio adſcribit.dein,virtutis ergò, Melicum vocabulo gentis appellat. poſtremò vicum ei maritimũ,& inſulam,de qua dicebamus,Dium,iure beneficiario attribuit. Eã inſulam,veſtigijs tantùm dirutæ quondam vrbis nobilem, cæterùm eo tempore tectis & incolis infrequentem, Iazius, tum loci opportunitate (quòd medio veluti è ſpatio facilis inde vel in Arabica littora,vel in Decania regna decurſus eſt)tum vigilantia ſolertiaque pelliciendis vndique mercatoribus,ad inſignem celebritatem breui perduxit: ſepſitque inſuper mœnibus, & propugnaculis. Ad hæc,trans euripum,ſeu fretum,quod inſulam facit, in orientali continentis plaga oppidum condidit, receptaculum aduenis militibus,maximè Turcis;vt ab Dienſibus freto diuiſi,rixandi cum ijs ac tumultuandi cauſas procul haberent. id oppidum primò Gogala, dein Rumepolis vocitatum ab ipſa re. Duplicis quippe generis Turcæ verſan- F
tur apud Indos,militiæ cauſa mercede conducti: Aſiatici, & Europæi: illos æquè Indus ac Luſitanus proprio nomine Turcas; hoſce, quod à Byzantio ferme euocantur, quo tranſlatum ab vrbe Roma quondam imperium eſt; corrupta Græca voce Rumes, quaſi Romæos appellant. huic ergo nationi Iazius,vti dicebam,ſeparatum ab incolis locum ad commorandũ attribuit. Tum etiam pecunijs in dies auctus,prædatoriam claſſem haud contemnendã inſtruxit.Hic aduenientem cum exſpectatis iam pridem auxilijs Hocenum gratulabundus accepit.ac ſeſe,quòd ita Cambaiæ Regi cordi eſſe intelligeret;adiutorem illi & ſocium ad omnia fore profeſſus eſt. Cõmunicatis inter ſe conſilijs,dum de ratione gerendi belli deliberant; à ſpeculatoribus affertur, Laurentium Almeidam cum paucis nauibus ad Ciaulum ſtare,expoſitis in terram copijs, nihil minus quàm de aduentu claſſis Aegyptiæ cogitantem. Vltra Dium leucas circiter quinquaginta id emporium eſt; duas recedit introrſus à mari. Præterlabitur eiuſdem nominis fluuius,quem,vt cæteros ferme Orientis amnes,longo tractu ęſtuarium influens,capacem ac patientem omnis generis nauium reddit. Ei tum oppido imperitabat Nizamalucus, vnus è Decani regni præfectis, qui Rege in cuſtodiam incluſo,totum eius imperium ſibi nefaria conſpiratione diui-

A diuiserant. Quæ portio Nizamaluco obuenit, in eius ora maritima Ciaulum est. ipse mediterraneis maximè se regionibus continebat. ac licet ob diuersitatem religionis, ac generis, Christianos odisset; quæstus tamen, & commercij causa, mandauerat præsidibus loci, vt cum aduenis Lusitanis amicè ac liberaliter agerent. Ergo, dum ibi securus moram ducit Almeida, vt Cocinensibus onerarijs, quæ ad Ciaulum stabant, præsidio redeuntibus esset; incerto auctore affluxit rumor, Aegyptias naues complures cum egregio militum armorumque apparatu in Indiam penetrasse. Primò nihil eiusmodi sermonibus commouetur Almeida. increbrescente dein fama, concilium aduocat. omnibus incredibilis visa res. quibus enim machinis, naues, maioris formæ præsertim, ab interno in externum mare, tanto continentis terræ spatio transuehi, aut quomodo nouam in Arabico intimo sinu classem ædificari, ornarive potuisse, locis circa siticulosis arentibusque, nulla ferme cædua sylua, nulla ferramentorum, nulla fabrum, ac nautarum, aut remigum copia? Scilicet anniuersarias à Meca naues maiore fortasse quàm soleant presidio Dium appulsas. id vulgo cuncta in maius attollenti classis inusitatæ speciem præbuisse. Ad hæc, inanes sæpe iam ante rumores ad Lusitanos terrendos consultò B dissipati, & vana ac fallacia incolarum ingenia memorantur. Hisce alijsque id genus argumentis eleuata nuntij fides: & Laurentius, de more, certaminibus ludicris militariter tempus terebat; cùm ab ijs, qui carchesia speculandi causa tenebant, aduentans repente conspicitur classis, incerto, propter distantiam, numero & genere nauiũ. Hocenus is erat, dum suam Iazius quoque classem expedit, ad opprimendum, vel certè distinendum Almeidam celeriter antegressus. Initio, Albuquercius, quòd ex Arabia dudum exspectaretur, adesse creditus à nostris. Mox, vbi propinquitas ipsa Mahometanas naues peritis taliũ rerũ aperuit; repente nuntijs alijs super alios missis, Almeida vagos in littore præfectos, & milites raptim naues conscendere, arma capere & aptare ad prælium iubet. Vix dum iussa peregerant, cùm Aegyptij demissis antennis ad pugnam instructi portum inuehebantur. Trepidos inopinata re Lusitanos, metuq; perculsos, in potestatem haud ita magno negotio venturos putauerat barbarus. ast vbi præsentiore quàm credi posset animo frequentes armatos ad margines nauium, & pro tabulatis & castellis aspexit; ex tutò rem aggredi, & Iazium omnino opperiri constituit. in agmine tantum eo die leuiter dimicatum est, neutris vniuersi certa- C minis aleam subire ausis. Hocenus, ad vitandum congressum ordine simplici præteruectus, paulo supra nostrorum stationem, ad ripam fluminis loco vadoso naues applicuit; quòd eæ plano alueo de industria fabricatæ, multo minorem quàm Lusitanæ aquarum altitudinem postularent. Proxima nox animando vtrinque milite, & corporibus curandis insumpta. Postridie, ignarus Hoceni consiliorum Almeida, venturique mox ab Dio subsidij, vltro sublatis anchoris ad hostem subit infestus. Maxima Lusitano spes victoriæ in dextris erat, si naues Aegyptias iniectis harpagonibus cõprehendere, ac pugnam ex propinquo cõserere potuisset. Vbi eos ab exoptato congressu natura loci prohibuit; tormẽtis admoti confestim ignes, & missilibus vndiq; certari cæptum. Inde laniari subito corpora; & nauiũ latera atq; armamẽta perfringi; & horrendo fragore, varijsq; clamoribus, ac misto vulneratorum & morientium gemitu cuncta perstrepere. Barbari, & multitudine defensorum, & omni telorum genere ex præparata in id ipsum copia; & numero ac forma ipsa nauium superabant, quippe, præter quàm quod erant tectæ picatis funibus à puppi ad proram vsque reticulato opere pertinentibus; tanta erat insuper earum celsitudo, vt in nostras apertas, libratiora supernè iacula, & certiore ictu pleraque inciderent.

Verùm

Verùm iniquitates omnes vincebat audacia Lusitanorum, & inexplebilis D quædam gloriæ laudisque cupiditas. Multi eo die ex vtraque parte interfecti, plures vario telorum genere sauciati. Laurentius ipse, conspicuo loco prælium ciens, duabus deinceps sagittis haud sine acri doloris sensu configitur. Sacrificulus quoque Maimames, dum infra puppim, abdito loco Mahometem adorat, misso temere globo discerptus, obitæ cum tanto labore legationis, & concitati aduersum Christianos belli præmium egregium tulit. Hoc maximè modo pugna propemodum æquo Marte in vesperam extracta, Iazius cum actuarijs circiter quadraginta superuenit. Ad eius aduentum index lætitiæ clamor ab hoste sublatus: & incerta victoria prælium, lassitudo, & appetentes iam tenebræ diremerunt. Iazius Lusitanam classem perrumpere nequaquam ausus, ad ostium fluminis anchoras iacit. dein silenti nocte diuersam abradens ripam, quàm longissimè à nostris potuit, sese cum Hocenoconiunxit. Ea re animaduersa, ex templo ad Almeidam duces Lusitani conueniunt. Sat iam decoris ac laudis ex vtriusque diei certamine partum demonstrant. nunc tanto incremento auctis hostium copijs, cedendum aiunt tempori; & nulla interposita mora naues ex arcto & impedito loco in altum explicandas. Hæc pro sua quisque parte suadere præfecti. Almeida, vt erat existimationis ac dignitatis nimio plus retinens, nocturnæ fugæ ignominiam veritus, cedendum vtique, E sed sensim, & oborta demum luce, respondit, neque vllis cuiusquam obtestationibus demoueri se de sententia passus est. Vbi diluxit, accersitas iam à Ciaulo sociorum onerarias Lusitanicis intermissas, retrorsum æstu secundo iubet ad mare tendere. ipse, quod periculosissimum erat, antecedentium tuenda terga sibi desumpsit. Barbari nostros conspicati abeuntes, illicò subsequuntur; telisque ac tormentis morari ac retinere contendunt. In eo tumultu fortè ita accidit, vt inscijs omnibus, maioris formæ ferrea pila sub ipsum clauum adacta perincommodo loco nauem Almeidæ perforaret. inde accepta clam aqua paulatim alueum degrauabat: ac tanto denique pondere in piscatorios cancellos, transuerso amne prætentos, impegit; vt iniectis à Pelagio Sosa trierarcho loris, quamquam acerrimè concitato remigio, nulla inde vi vnquam auelli potuerit. Cùm vndique instaret hostis, & iam progressi nauarchi, animaduerso periculo frustra in aduersum æstum (& est ibi ad instar euripi rapidissimus) ad opem F Almeidæ ferendam toto impetu, niterentur; egregia velocitate lembus à nautis imperatori ad fugam offertur. Hortari omnes, & orare, vt confestim illucè naui desiliat, seque Francisco parenti, ciuibusque, & Emmanueli Regi seruet incolumem. At ille, fortibus oculis, Deus, inquit, ac superi omnes, tale flagitium auertant, vt carissimos commilitones meos, adeo de me, deque parente meo, ac de communi patria benemeritos, in extremo discrimine derelinquã. Dein, reiecto nauigio, propugnatoribus ad loca idonea distributis, qua maximè parte laborari animaduertit, eò celeriter aduolat. Tam insigni virtutis & caritatis exemplo reliqui mirum in modum animati. Nulla, quamquam in tantis angustijs, mentio deditionis, aut pacis. Cuncti sese ad vitam præclaro exitu decorandam intrepidè comparant. At ex altera parte barbari, in eo verti victoriam rati, si duce hostium aut viuo aut mortuo potirentur; omissis cæteris nauibus, vnam prætoriam circumsistunt. neque tamen ad inuadendum, vel ad rem propius gladio & cuspide gerendam est animus: tantùm ex interuallo incendiarias ollas, & sagittarum exanima, & plumbeam procellam in nostros effundunt. Cum biremibus maximè iniquum certamen erat. Eæ, ne respirandi spatium hosti daretur, prope ad Numidarum equitum speciem in turmas diuisæ, cùm in orbem pugnæ succederent, agilitate incredibili procurrentes inuicem

ac re-

A ac refugientes, immobilem, & hærentem vno loco prætoriam, haud tamen impunè eludebant. quippe non pauci, & promptissimus ferè quisque, dum incautius subeunt, destinatis è superiore loco iaculis figebantur. Inter hæc, Laurentio, propter magnitudinem & animi & corporis in primis ad ictum opportuno, excussa è tormento pila dimidiatum femur abripuit. Eo vulnere debilitatus, cùm sese ad sellam malo appositam reclinasset, suos ex eo ipso loco ad gloriam ac decus intermortuis vocibus adhortanti, ac proposita morientibus pro Christi nomine referenti præmia, globus alter, auulsis à pectore costis, fœdo & horribili aspectu præcordia patefecit. Corpus lacerum, quò minus conspici posset, raptim à stipatoribus è superiore loco detractum in tabulata proijcitur. & nostros iam sanguis, iam tela defecerant: reliquis ex omni numero duntaxat viginti, & ijs quidem ipsis perpetuo labore ac defatigatione confectis. Tum demum hostes ad Prætoriam succedere, in eamque nudatam propugnatoribus transilire ausi. Duorum hinc Lusitanorum perditis in rebus facinora memorantur egregia. Vernaculus erat alter Almeidæ, Laurentium Frerium Catum vocabant. Is inter pugnam lumine captus ictu sagittæ, cùm ab heri
B cadauere auelli non posset altero cruorem, altero lacrymas oculo sine fine profundens, ab irruentibus repentè Mahometanis opprimitur. neque se tamen circumuentus abiecit, sed præsenti strinxit animo ferrum: ingentique edita strage, & hostium corporibus domino tumulato, super eam denique stragem, præclarè seq; & Imperatorem vltus occubuit. Speculator & carchesij custos erat alter, Andreas nomine Portuensis. hic plumbea glande saucius humerum, & insuper vsu læuæ manus amisso, nihilominus dextra plus biduum ex ipso carchesio dimicans, barbaris in tantæ virtutis admirationem adductis, accepta demùm incolumitatis fide se dedidit: ac suis postea restitutus, & honore (vti erat æquum) & stipendijs auctus est. Cæterùm potiti Prætoria Mahometani, traditis in custodiam ijs, quos in potestatem viuos acceperant, partam tanto sudore & sanguine victoriam inter se gratulantur: per eos quippe dies è suis omninò sexcentos amiserant, cùm è Christianis cecidissent haud amplius centum, & quadraginta. ergo ad humandos commilitones de more conuersi; & Mahometano antistiti Maimami, quòd inter adorationem obierat, quam ipsi vulgò Zalam appellant, vtpotè sine controuersia in cœlestes relato, fa-
C num cum perpetuis luminibus posuêre. adeò vel adumbrata virtus, & ficta religio, in admiratione, & honore etiam apud barbaros est. Almeidæ corpus, quæsitum ad sepulturam, quantauis adhibita cura dignosci non potuit. Lusitanicæ naues, quæ maturè discrimen effugerant, cùm in oculis pænè ducem amisissent, opitulandi facultate præcisa; inde ad Cocinum plenæ luctu ac mœstitia reuertuntur. Cladis eius nuntium, Prætor Almeida, vt dignum erat illa persona, sapienter tulit: præclarè, vt in malis, cum Laurentio filio actum affirmans, quòd nulla accepta ignominia, contra nominis Christiani hostes egregiè dimicans, extremum obijsset diem. Simul, cùm insolita victoria elatos barbaros intelligeret, ad eam ferociam reprimendam, contractis vndique nauibus militibusque, sese impigrè comparabat. Inter hæc, Albuquercius compositis ad Socotoram rebus, nauibus tribus è Lusitania nuper eò delatis, & epibatis fermè trecentis, Armuziam repetit, inspiciendi magis caussa, quàm quod tantulis copijs vrbem recipere se posse confideret. Calaiatum ex itinere primum, cuius ante meminimus, Armuzianæ ditionis emporium, quod ab Emmanuele Rege desciuisset, improuiso aduentu cœpit, ac præda exhausta, ignem tectis iniecit. Inde prouectus in Armuziæ vrbis conspectum, haud modico auctam incremento arcem offendit, ac turres ad

alteram vſque contignationem Ataris cura perductas. præterea, nouum ag- D
gerem, & vallum vrbi circundatum, æneis tormentis ad opportuna loca di-
ſpoſitis. ingentem deniq; commeatus, & aquæ vim, per eos menſes inuectam,
Rege regijſque de infeſto Luſitanorum reditu haud ſine cauſa ſolicitis. Al-
buquercius, nauigijs tantùm aliquot interceptis, ne tentata quidem oppug-
natione, ad Nabandem continentis oppidum è regione Armuziæ repente
deſcendit. Validum erat ibi Zeifadini præſidium: & locus tortuoſis ad obli-
quum ictum munitionibus Indico more cinctus. omnia tamen Luſitanus fe-
lici conatu perrupit; cæſoque præſidio, oppidum direptum incendit. Vaſtatis
dein circa agris, cùm litteras ab Emmanuele accepiſſet, quibus iubebatur Al-
meidæ Prætori in adminiſtratione ſuccedere; Oceano tranſmiſſo Cananorē
venit, quò Prætor item paulo ante ſeſe ab Cocino cõtulerat. Ab eo cùm Al-
buquercius prouinciam ex Emmanuelis decreto repeteret; nondum, ait Al-
meida, maturum eius rei tempus aduenîſſe. Pulſis ex India Mammalucis, &
pacata prouincia, ſeſe tum denique magiſtratu abiturum. Ardebat cupidi-
tate Prætor, filij necis, antequam è prouincia diſcederet, vlciſcendæ. præte-
rea, exulcerato fugitiuorum calumnijs, & criminationib⁹ animo, malè iam-
pridem de Albuquercio ſentiebat. itaque, vt ſunt nimium acuta ad ſuas con- E
firmandas, & fouendas opiniones hominum ingenia; interpretatus, neque
è Luſitana re, neque ex Emmanuelis maieſtate eſſe, tantum imperium, teme-
rario, & impotenti, & dubiæ ſanitatis viro committi; nequicquam expoſtu-
lantem Albuquercium, per ſpeciem capiendæ quietis, & relaxandi à tot la-
boribus animi Cocinum ablegat. ipſe nauibus vndeuiginti, & milite, & in-
ſtrumento bellico præclarè ornatis, Cananore profectus circa initium anni
inſequentis (qui fuit ſeculi huiuſce nonus) ad Anchediuam inſulam tenuit.
ibi dum nautici aquantur, alloquendos præfectos ac milites ratus, concione
aduocata, ita diſſeruit. Quando peccatis factum eſt meis, vt mihi, vobiſque «
Laurentium & comites ex vniuerſa nobilitate delectos, in medio curſu æta- «
tis, honorumque caſus magis aduerſus (quod ſcitis ipſi) quàm hoſtium vir- «
tus eriperet; non ignoro, fortiſſimi viri, quiddam inſuper à me piaculi contra- «
ctum eſſe, quod inſolita victoria tandiu exſultare Mahometanum, & nefa- «
ria paſſim vexilla gratulabundum explicare ſim paſſus; ac non protinus ab «
triſti nuntio, quamuis parua & ſubitaria manu, ad expetendas ab ijs pœnas, «
vna fretus immortalis Dei præſentia duxerim. quid enim, tali præſide ac du- «
ce, non audendum nobis fuit? Ille, gentem noſtram ex remotiſſimis regioni- F
bus, ad Liberi, & Herculis, & Alexandri veſtigia melioribus multo auſpicijs, «
& fructu longè ſolidiore calcanda, ſubditis æternæ gloriæ facibus incitauit. «
ille, nobis, aduerſus impuros nominis Chriſtiani aduerſarios, & pia toti- «
es arma induit, & de tot tamque opulentis nationibus clariſſimas terra ma- «
rique victorias peperit. ille, paucitati noſtræ vires atque animos dedit, «
hoſtium multitudini formidinem ac terrorem iniecit. ille, nobis, in alio «
pæne terrarum orbe rerum omnium preſſis inopia, diuinitus opem ac ſub- «
ſidium tulit: Afrorum, Arabum, Perſarum, Indorumque tam ſæpe con- «
ſpirationes, machinas, apparatus momento diſcuſſit. vt optimo iure, «
nunc etiam, vel exiguis copijs ad retundendam inſolentis barbari auda- «
ciam proficiſcens, vnica numinis diuini fiducia ſecundos mihi rerum euen- «
tus non ſine cauſa polliceri potuerim. Quid ergo tam laudabiles impetus, «
& digna viro conſilia retardauit? Fatebor ingenuè id quod res eſt, Luſita- «
ni. humano quodam timore ſum veritus, ne ſi ad hoſtes ita multos, & re- «
centi victoria feroces, non prouiſis ante commeatibus, non euocatis Re- «
gum ſociorum auxilijs, non iuſta claſſe, & inſtructa hoc militum robore, «
extemplò tetendiſſem; in aliquam fortaſſe reprehenſionem incurrerem, «
quod

A ,, quod iracundia præceps, domeſtici doloris cauſa communem rem in aper-
,, tum diſcrimen obijcere minimè dubitaſſem. ita, dum ſummam rationum
,, mearum tacitus apud me ſubduco, nimium fortaſſe cautus, quàm parum
,, prudens aut amans reipub. videri hominibus malui. Nunc, quando & De-
,, um ipſum, cuius agitur cauſa, propitium, vt ſpero, & claſſem ita ornatam ha
,, bemus, vt nihil meritò deſiderari à quopiam poſſit; eſt ſanè, cur celſo, & e-
,, recto animo ad vlciſcendam Laurentij, & popularium necem ſine mora
,, pergamus. veruntamen, antequam iniuriam hanc bello perſequimur, de-
,, lenda nobis eſt macula, magno meo cum dolore iam ante ſuſcepta: quod
,, Sabaium hunc, Decanium tyrannum, tot menſes impunitum eſſe permitti-
,, mus. Hic, qua impudentia atque audacia cum Nizamaluco, & cæteris Decà
,, ni regni præfectis, commiſſum ſibi ab Rege ſuo imperium, per ſcelus, frau-
,, demq; poſſedit; eadem & cum hoſtibus Luſitanici nominis conſociauit ar-
,, ma; & diſtentis ad Cananorem noſtris, ædificatam hoc ipſo loco à nobis
,, arcem, nequiſsimo transfuga duce non dubitauit inuadere. Quas ob res, e-
,, quidem caput ipſius regni Goam aggredi cogitabam. ſed quod ab alto re-
,, tractior, (vt audio) & ab hiſce nouis hoſtibus nimium remotus eſt locus,
,, rem in tempus aliud differemus. Dabulum æquè nobile eiuſdem ditionis
,, emporium, atque à mari, & AEgyptijs ſtationibus haud ita ſeiunctum,
B ,, in præſentia petere eſt animus. id vbi prope in conſpectu vrbis Dij ceperi-
,, mus; tum, perculſis recenti pauore barbaris, in Cambaianum, & Aegyp-
,, tium ſigna infeſta vertemus; & glorioſum, Chriſto fauente, de vtriſque age-
,, mus triumphum. Quod vt ita futurum eſſe pro certo habeam, cùm alia
,, multa, vt dixi; tum veſtra in primis, Luſitani, egregia virtus & alacritas
,, facit. cui, quoniam ita de me, deque ſanguine meo meremini, ego quo-
,, que (ſic me Deus benè iuuet) pro mea parte non deero. Magno ſilentio,
maiore cum aſſenſu auditus eſt Imperator. atque ad non dubiam victoriæ
ſpem incredibilis ex omnium fronte, oculiſque animorum ardor emicuit.
Inde magiſtri Dabulum dirigere naues iuſſi. Id oppidum oræ Decanæ,
eodem ferme quo Ciaulum ſitu, magnifico impoſitum flumini, duas fer-
me leucas recedit à mari. ac tum, aſſiduo concurſu negotiatorum, & cu-
mulatis longa pace diuitijs erat inſigne. Quocirca Sabaius, præclarè con-
ſcius cuiuſmodi ſe in Luſitanos præbuiſſet, caſtello ad portus aditum ex-
ſtructo, vrbem inſuper aggere, & vallo munierat, præſidioque firmarat
militum varij generis ſex circiter millium, in quibus erant mercenarij
C Turcæ quingenti. Itaque ex tanto apparatu Saracenus loci præfectus adeò
erat animo ſoluto, & ſecuro, vt ad Luſitanicæ claſſis rumorem, non mo-
dò quicquam ex vrbanis apothecis, vt fit, in remotiora loca aſportari ve-
tuerit; ſed etiam oblectationis cauſa, vxorem è villa, fœminaſque alias
nobiles ad ſpectaculum euocarit. Erant in Almeidæ claſſe Luſitani bella-
tores mille, & trecenti: & è ſocijs vrbibus quadringenti Malabares, quo-
rum ſinguli de more ſeruos in armis exercitatos plures pauciores ue pro
cenſu in expeditionem eduxerant. Vt in conſpectum Dabuli ventum
eſt, nocte in explorandis vadis inſumpta, poſtridie Almeida triremes ad
oppugnandum caſtellum præmiſit. ibi dum tormentis, & iaculis vtrin-
que certatur, ipſe interim cum ceteris copijs abſque vlla trepidatione in
terram egreditur. Ad aggerem ſubeunti, patentibus portis vndique ſe-
ſe hoſtes effundunt. Quandiu miſſilibus agebatur, æquis viribus dimi-
catum. dein, cùm ſeſe Luſitani acrius intuliſſent, & collato pede aduer-
ſa corpora gladijs haſtiſque confoderent; commota primùm hoſtilis acies;
deinde, vincente pudorem metu, in fugam auerſa. Et Luſitanos, præter
inſitam virtutem & audaciam, illud etiam non mediocriter iuuit, quod
conſerta iam pugna, oppidani è turribus ac propugnaculis tela neceſſa-

riò ſuſtinebant; ne ambiguo ictu in ſuos noſtris permiſtos inciderent. ita, D
dum intra vrbem ſeſe effuſo curſu barbarus recipit; eodem impetu tergis inſiſtens Luſitanus irrumpit. Ibi verò, quantam vim ad efferandos homines habeat ira, perſpici potuit. Siquidem externi, qui prælio ſuperfuerant, cùm ſe per auerſam oppidi partem eiecissent, in oppidanos, nullo ſexus vel ætatis diſcrimine, ab Luſitano ſæuitum eſt. dein tectis publicis priuatiſque ſubditæ faces: ac prædæ magna pars raptim ad mare auecta. multo plus tamen voraciſſimus ignis abſumpſit. & mortales plurimi, cùm ſe metu mortis varias in latebras abdidiſſent; aut ruina oppreſſi, aut enecti fumo, aut ignibus hauſti ſunt. Neque vrbe tantùm ſeſe flamma continuit: naues quoque in portu aliquot eodem incendio conflagrarunt. Ab hoc tam claræ vrbis excidio, cuius fama confeſtim longè lateque manauit, Dium victrici claſſe prouectus Almeida, ante ipſas portus fauces, parato ad pugnam agmine conſtitit. Hocenus, cùm de hoſtium progreſſu per exploratores in ſingula pæne momenta certior fieret, obuiam ire noſtris, & in alto collatis viribus dimicare decreuerat. Sed Iazij ſuaſu deinde mutato conſilio, intra portum ſeſe continuit, vt vno tempore maritimis, atque terreſtribus auxilijs contra Luſitanum vteretur. Nam præter Aegyptias, & Dienſes naues, & parones ferme octoginta, qui ab Calecuto per eos dies acceſſerant; E
in muris etiam ac littore toto, varij generis tormenta erant locis idoneis collocata: & Iazius cohibendi à fuga militis, & nouas identidem copias è terra ſubmittendi prouinciam ſibi deſumpſerat. Almeida, vbi præter opinionem incluſos intra munimenta vidit hoſtes; idipſum victoriæ omen interpretatus, reliquum diem contemplanda natura loci, & conſultando conſumpſit. Hoceni prætoriam ſibimet inuadendam ipſe delegerat. Sed prohibitus conſenſu ducum, quod in eius capite ſalus omnium verteretur, glorioſum facinus nauarcho egregiè forti Nonnio Vaſæo Pereriæ delegauit. Nocturnum dein tempus, partim ſtationibus ad pugnam diuidendis, partim curandis corporibus, &, quod caput erat, animis ritè expiandis eſt datum. Poſtridie, vt maris acceſſus apparuit, & meridianus ventus ex alto vela percuſſit; æſtu ſimul & flatu ſecundo, claſſis instructa, portum audacter inuehitur. Agmen præibat Nonnius cum ducentis fermè propugnatoribus aut vincere paratis, aut mori. tum cæteri ſingillatim propter anguſtias, & vadi pericula ſequebantur. Poſtremo loco ſubſtitit Prætor ad hoſtium actuaria diſtinenda, ne in noſtros F
certamine occupatos, repentinis de more incurſionibus ab tergo impetum facerent. Dein, edito pugnæ ſigno, ſublatus vtrinque clamor; & buccinarum cantus, ac tympanorum ſonitus ex omni parte perſtrepuit; mox tormentorum fragor, ædificijs intrementibus, pelagoque vibrante, omnium aures longo remugitu compleuit. Tum, intrepidè procedenti Nonnio, globus ab hoſte contortus, nautas ipſos decem, demittendis antennis intentos, vno impetu lacerauit, ac perdidit. ac nihilo ſegnius ille in medios barbarorum ordines inferre ſeſe, quoad comprehenſa ferreis vncis Hoceni Prætoria, prælium atrox vtrinque commiſſum eſt. nec prohiberi Luſitana vis potuit, quominus in hoſtilem nauem ingenti tranſcenderent ſaltu; diſiectiſque aut ruptis retium tegumentis, cominus haſta gladioque rem gererent. ibi acerrimè dimicanti Nonnio guttur ſagitta confixum, quo ex vulnere poſt triduum perijt. Neque ad caſum ducis, vt fit, perculſi cæteri: quin irritati potius, ardentibus animis integrant pugnam. Pari fortitudine ab cæteris nauarchis vbique certatur. Neque barbarus, miſſilibus quàm gladio melior, flagrantes Luſitanorum vultus, collatumq; pedem, & micantes
vndi-

A vndique mucrones ferre diutius valuit. Hocenus ipse, vt inclinatam haud dubiè pugnam animaduertit, quàm occultissimè sese in lembum, tales ad vsus paratum, demisit. atque, vt venalis & fluxa est barbaris fides, veritus, ne Christianis ab Iazio postmodum proderetur, in terram egressus, equos arripuit; ac, ne salutato quidem hospite, confestim ad ipsum Cambaiæ Regem plenus cladis & ignominiæ peruolauit. Calecutani quoque, cùm depressas iam, aut expugnatas aliquot sociorum vidissent naues, multis etiam ipsi paronibus amissis aut laceris, insulam circumuecti, ex altero euripi ostio, humilibus tantùm nauigijs propter vada & scopulos peruio, Calecutum trepida fuga repetiuêre. Triremes Hoceni duas, in fugam versas, Rhotericus Soarius insecutus, epibatis exuit, ac puppi religatas ad Almeidam victor attraxit. iamque desperatis omnino rebus, cùm sese hostes passim in mare præcipites darent, instante vndique è scaphis ac triremibus Lusitano, cæruleos fluctus atro sanguine infecerant. ac nequicquam Iazius littore toto discurrens, fugam stricto mucrone sistere nitebatur. Vna restabat eiusdem Iazij nauis, & robore, & celsitudine, & numero defensorum instar egregiè muniti castelli: tecta insuper crudo boum corio, ad repellenda iacula duro, ad fallenda vestigia lubrico, ad prohibenda incendia madefacto. Ea B nauis, cùm ausos non semel inuadere Lusitanos, magno semper eorum damno ac vulneribus repulisset, ad extremum crebris tormentorum ictibus repetita, pluribusque perfracta locis, tandem aliquando subsidit. Illud verò non sine miraculo à peritis animaduersum. Nonnij nauis, dudum vetustate fatiscens, trahensque sentinam adeo, vt antlias binas pæne sine intermissione requireret; ea tota dimicatione, quæ à meridie in vesperum vsque protracta est, haud vno loco pertusa, nihil tamen aquę prorsus admisit. eadem, finito mox prælio, multis partibus plures vno tempore vndas accepit. Cæsa eo die feruntur hostium ad tria millia, & Mammaluci ferè omnes aut capti, aut interfecti. è nostris duo, & triginta cecidêre: vulnerati, missilibus maximè, plus trecenti. Qua in re durities, & frugalitas eius ætatis Lusitanorum euidenter apparuit. Siquidem ad obligandum Nonnij vulnus, adeò linamenta defuêre; vt in idipsum, è suis tunicis vnã (leuis dictu res, cæterùm haud quaquã negligenda) Prætor ipse protulerit. Vt iã, pæne portenti simile videatur, adeò masculum nuper asperumque in armis genus, ad tantos tam breui deflexisse vestium apparatus, conuiuiorum elegantiam, & exquisitæ ac lautæ suppellectilis instrumenta. Sed nimirum, quæ soli vbertas, C & affluens copia rerum omnium, ad Capuam Pænos; in Græcia Syriaq; Romanos emollijt; eadem in Oriente, per Indorum, Sinarumq; commercia, varijs captos voluptatum illecebris Lusitanos infregit. ac primò paupertatis contemptus in mores eorum inuectus: inde luxus, otiumq; succisis industriæ ac parcimoniæ neruis, priscam seueritatem, & disciplinam, ingenti bonorum dolore labefactauit ac soluit. Verùm eo quod expositum est prælio, hostiles naues, vt dixi, variæ magnitudinis demersæ complures. rostratæ maiores quattuor, onerarię totidem in potestatem venêre. in ijs, præter machinas, & bellicum instrumentum, auri, argentique vis ingens, & multum pretiosæ vestis inuentum: è quibus Almeida nihil omnino attigit. militibus ea cuncta largitus est. regia tantùm Sultani vexilla tria in Lusitaniam missa, & in templo Christi ad Nabantiam, seu Tomarium, ab Emmanuele Rege suspensa: quorum in vno, ad contumeliam nominis Christiani, captæ & occupatæ Hierosolymæ argumento, in modum trophæi depicta, sacrosancta altaris, mysteria videbantur. Ita, Christo superisque fauentibus, præclarè demptum cladis proximæ, si quod erat, dedecus; & Aegyptijs cum fœnore multo repensa Laurentij cædes est. neque id optimum eius pugnæ fuit; sed quòd vna expeditione territis latè nationib⁹, Regibusque,

Indici maris imperium in multos deinde annos Lusitano firmatum. Quo D
magis demiror, insignem adeò testatamque victoriam silentio prætermissam à Paulo Iouio æquali eorum temporum scriptore: præsertim cùm disertè ipsemet, belli huius initia causasque tradiderit. Ex eo die Almeida, luctu & squalore deposito, cùm Deo immortali gratias, vti debebat, egisset; Iazio quoque erroris veniam suppliciter petenti, spondentique se enixè daturum operam, vt omnes Indiæ satrapas, Regesque fide in Emmanuelē & obsequio superaret, pacem dedit ijs legibus, vt naues Aegyptias, quæ prælio superfuerant, traderet cum vniuerso apparatu. itemque Lusitanos ad Ciaulum captos illicò restitueret: postremò, vt multiplici commeatu Christianam instrueret classem. omnia sedulò, & obedienter facta. neq; illi quicquam in præsentia grauius imperatum est, & ab oppugnanda vrbe Dio, quā uis præclara sese daret occasio, temperatum à Lusitanis, non tam in Iazij gratiam honoremue, quàm ne Cambaiæ Regem, cuius vel in primis Emmanuel amicitiam expetebat, eo facto lacesserent. Inde ouans Prætor ingenti cum gratulatione Cocinum reuertit: & ex itinere, Nizamalucum ipsum tātæ victoriæ perterritum fama, ad persoluendum Lusitano Regi annuum vectigal, quod antea semper abnuerat, negotio nullo perduxit. Eandem fœderis conditionem, eodem perculsus terrore subijt regulus Baticalæ: quod oppidum oræ Canarinæ, vltra Goam est leucas quinque circiter, & viginti. E
Interea Emmanuel ab Andrea Amaralio (cuius virtute redeuntem è Cilicia Sultani classem in Rhodio mari fusam ante docuimus) de hostium apparatu, consilijsque præmonitus, nondum tamen cognita Laurentij nece, Fernandum Cotinium è prima nobilitate virum, cum nauibus quindecim, & tribus armatorum millibus, in Indiam destinarat, vt pulsis inde Sultani copijs, & remisso in Lusitaniam Almeida, sese cum Albuquercio Prætore coniungeret, ipsamque totius belli originem fomitemque Calecutum vrbem inuaderet, deleretque. Cocini tum inter Almeidam, & Albuquercium, instigantibus vtrinque peruersis hominibus, de successione fædè admodum certabatur. Cotinij aduentu ea controuersia statim sedata est; & Almeida, quippe cui nihil esset obseruātia, & fide in suum Regem antiquius, deposito sine mora magistratu, repudiatisq; improbis suasoribus, cum Albuquercio in gratiam redijt. Ducis huiusce, oppidò miserandum scriptores exitum tradunt. Cùm circiter quadriennium Indiæ præfuisset, Lusitaniam repetens, circa Bonæ spei promontorium, ad reficiendos è diuturna iactatione comites, & simul aquandi & petendi commeatus causa, in terrā exscendit. mox, dilapsis ad proxima tuguria Lusitanis, inter emendum, vt fit, rixa cum incolis, quorundam temeritate cooritur. Ad eum sedandum tumultum, suosque tuendos, Almeida, raptis quæ fors obtulerat, armis, cū aduolasset; concursu repente ex vicinis pagis facto, priusquam ad naues receptum haberet, præusta sude transfigitur: nixusque illicò genibus, manus oculosque in cælum attollens, ingenti omnium dolore excessit è vita. Circa eum veterani complures, in ijs egregij bello duces duodecim, dum instabili vestigio in arena luctantur, ab hostibus mira corporum agilitate, petiti eminus iaculis, eodem leti genere periêre. Ita, clarissimus Imperator, & vir integerrimus, cùm Europam, Asiamque victorijs peragrasset, in Africæ demum ignoto littore, ad ludibrium rerum humanarum, ab nudis ac teterrimis Aethiopibus interfectus, & spoliatus, non modò paratis ab Rege præmijs, verùm etiam sepulturæ honore, & supremis exsequijs caruit. Per idem tempus, haud absimilis casus ad Calecutum Lusitanos afflixit. Profectus ad excidium eius vrbis triginta nauium classe Cotinius, Prætore Albuquercio eiusdem expeditionis adiutore socioque, quamquam acriter obsistentibus F

oppi-

A oppidanis,copias tamen omnes ad littus exposuit.Inde expugnato castello, quod portus faucibus imminebat; Albuquercius ad vrbis incendiũ, Cotini⁹ ad regiã ipsam occupandã, ac diripiendã præmatura festinatione cõtendit. Et Albuquercius quidẽ,incolis metu perterritis,haud ita difficili negotio tectis ignes iniecit:quorũ pars magna(quippe ligno folijsq; constabant) illicò flãmis absumpta. Cotinius regiã,absente per eos dies Zamorino,audacter aggressus,magna ex parte cæso præsidio, claustrisq; refractis, per vim irrupit. hostes,ex composito simulata desperatione fugaq;,sese per posticũ in syluas eijciũt. Cotinius,potitus iã ædibus, quasi nil vltra periculi superesset, ex lõga defatigatione,æstuq; vehementi, & noctis ꝓximæ preuigilio, quietis aliquãtulum capiebat;cùm subita conuersione rerũ sors belli immutata est. Multa erant in regijs ædibus diuturna cura studioq; congesta,quæ,subiecta præsertim oculis, cupiditatẽ incenderent. Ad ea certatim rapienda, suisq; ipsimet humeris auehenda Lusitani,dũ auidè huc illuc,ab re bene gesta soluti, palatiq;,discurrunt;interea spatiũ datum Nairibus ad auxilia conuocanda, quæ ex vetere gentis disciplina,ad certas significationes,momẽto conueniũt. de-

B in conglobati, hortatiq; se mutuo ad sui Regis iniurias fortiter vindicãdas, repente in regiã impetum faciunt;nostrosq; oneribus impeditos, & deprehensos errore viarũ, sub farcinis passim obtruncant, iaculisq; conuulnerãt. Cotinius ipse,dum serò suos à prẹda reuocat,ab hostibus intra septum regiũ oppressus,ac trucidatus,occubuit. Et Albuquercius, ad opẽ laboranti ferendã trepido nuntio excitus,cùm refugientẽ,&confertam in angustijs turbam frustra perrumpere niteretur,vulneribus duobus acceptis,ad hẹc,graui saxo in eum superne deiecto,semianimis cadit:ægreq; ad naues relatus,ancipiti aliquot dierũ curatione conualuit. Periêre eo die Lusitani partim hostium telis petiti,partim in fuga à suis obtriti, amplius octoginta. sauciorũ numerus relatus circiter trecentorũ. Eius cladis culpã scriptores in vnũ Cotinium cõferunt. quòd is palmã euersi Calecuti cùm intemperantius adamasset; non exspectatis Albuquercij subsidijs,quò gloriam rei gestæ præcerperet, ignoto itinere,caloribus maximis, ad regiam antecedens,temere sese in apertum capitis discrimen obiecerit;neque Emmanuelem Passanium audierit spectata æquè prudentia ac fortitudine virum, in ipso rei gerendæ articulo sapienter monentem caueret insidias, militemq́ue à præda & discursu quàm diligentissimè contineret. Neque tamen incruenta fuit hostibus victoria.

C Plus mille, vel igne consumpti, vel in pugna desiderati. Eadem æstate, qua hæc ad Calecutum gerebantur, Antonius Laurerius,Franciscanus, cuius ante meminimus,è Socotora Indiam petens, ad Surratum oræ Cambaicæ facto naufragio,cum aliquot Lusitanis ad Mamudium Regem captiuus abducitur. Et Didacus Lupius Sequeria ad ineundam cum Malacensibus amicitiam, è Lusitania missus, cùm ad Cocinum appulisset supplemento in naues accepto,in Orientem porrò cursum extendit.ac superato Cori promontorio,præter Gangeticum sinum alto vectus Oceano,ad Somatram primus (quod quidem exstet) omnium Lusitanorum accessit. Ea insula, pari ferme ac Ceilanum genere loci,à Septentrione in Austrum obliquè porrecta, ab continente,in qua Malaca vrbs est, angusto & periculoso diuiditur mari.atque ob idipsum peninsula quondam credita est, quòd ob frequentia vada, syrtesq́ue nondum interiore patefacta nauigatione, isthmo quodam annexa continenti procul intuentibus videretur:cuiusmodi errore ad Siciliam captus olim est Annibal. Sed nostrorum temporum audaciæ, vt nihil imperuium;sic multo plura iam cognita & explorata sunt. Longitudo insulæ,ducentas leucas, & viginti;latitudo, qua maximè patet, septuaginta non amplius colligit. Auri est apprimè ferax (ex quo Chersonesum auream prisci appellarunt)nec non stamno, ferro, vitro,sulphure abundat, insignis

insuper fonte perenni, ex quo naphta instar olei manat: & excelso conspe- D
cta monte (Balaluanum incolæ vocant) qui ad similitudinem Siciliensis Aetnæ, fumum, & flammas horribiles euomit. Regio est, ob frequentiam fluminum, ac paludum, nemorumque densissimorum, graui admodum cœlo, ac præsertim aduenis vehementer infesto. E syluis, inter alia, primæ notæ sandalum album, agallochum, & exsudans in modum resinæ caphura legitur, quam ignari Arabicæ linguæ camphoram vocant: itemque vulgare piper, & piper oblongum, zingiber, casia. super hæc, magnam bombycis quoque, ad vestes delicatiores, copiam mittit. Incolæ, milio ferme, & oryza, & syluestribus victitant pomis. Frumentum, & cæteram orbis nostri sementem terra non patitur. Interiora, indigenæ tenent dediti simulactis: littora, Mahometani: quæ pestis ante ducentesimũ circiter annum inuecta, per vim compulsis ad montana incolis, maritimam planitiem, & loca maximè opportuna commercijs, occupauit. Ditio tota, complura in regna tribuitur, quæ recensere hoc loco non est operæpretium. Sequeria igitur in ea loca delatus, cũ Pedirensi prmùm, dein cum Acenorum Rege pacẽ & societatẽ æquis legibus inijt: & eius rei monumento columnam in vtroq; littore statuit. Ab Somatra cùm breui traiectu Malacam venisset, tentata prius per E
interpretem Mamudij alterius tyranni voluntate (is erat ex Arabia oriundus, & sensim collectis viribus, à Sionis seu Sabanni Rege, qui trans Gangem latissimè dominatur, per summam fraudem iniuriamque desciuerat) Hieronymum Texeriam ab Emmanuele Rege legatum quàm ornatissimo comitatu in terram exposuit. Ei frequenter ab aulicis obuiam itum; & magnificè instrato impositus elephanto, ad regiam ingenti celebritate deducitur. Dein prolata munera, & litteræ Emmanuelis, Arabica lingua conscriptæ. Societatem & commercium postulabat Emmanuel. & sibi magnificum Malacensis ducebat, secum ab Rege tam inclyto, ex vltimis terrarum finibus expeti fœdus. itaque peracto primæ salutationis officio, pax, & amicitia, magna partis vtriusque voluntate conuenit. Sed hæc tam læta initia eundem videlicet exitum habuêre, quem Calecutana sub aduentum Vasci Gammæ decem ante annis habuerant. Saraceni, & Arabes Malacæ negotiabantur: Lusitanis præter causam religionis, ob accepta insuper ab eis incommoda, & ademptam maris possessionem, infestissimi. ij, quemadmodum antea Zamorinum, sic tum Mamudium hunc, insigni perfidia ac leuitate virum ex nefaria pseudoprophetæ disciplina, per coemptos pecunia calum- F
niatores, ac præcipuè præfectum vrbis, quem vocant Bendaram, fictis criminibus in Lusitanos quàm acerrimè concitant. Gentem ab extremo Occidente, omnium quæ sub cœlo sint, sæuitia & rapacitate maximè detestabilem, exitio natam Orientis, quocunque sese specie societatis insinuent, ibi arce confestim ædificata, incolis acerbissimæ seruitutis iugum imponere. Testes eius rei Cocinum, Cananorem, Armuziam, Sofalam citant. proinde, quod optimum est, alienis doctus euentis Rex pacem caueat insidiosam, ac funestam; rebusque suis maturè prospiciat. non plus quinque latronum naues, valdè imminuto & nautarum, & militum numero, intra ipsius præsidia & portum inclusas teneri: si paululum modò, in id quod est opus, animum & cogitationem intenderit; nullo prope certamine cunctos ita opprimi ac deleri posse, vt ne nuntius quidem cladis vllus omnino supersit. Hisce igitur, & alijs id genus argumentis, licet ius gentium, & fœderis religio non parũ obstaret; tamen improuidũ viri fallacis animũ, & suapte natura Christianis infensum, Arabes in suam sententiam facile pertrahunt. Infandi sceleris in præsentia talis ratio initur. Per summam officij simulationem tyrannus Sequeriam, & præcipuos ex eius comitatu ad conuiuium inuitat; suggestu præcelso ad cænaculi amplitudinem extructo, & pretiosis tapetibus ac peristroma-

A ſtromatis adornato regium in morem, & quidem in ipſo littore, ſcilicet honoris cauſa, ne Luſitanus dux, in tanta peregrinorum colluuione, longius ab ſuis abſcedere cogeretur. ibi inter epulas incautum hoſpitem, comitesque propalam trucidare, eodemque momento naues adoriri placuerat. Sequeria, quamuis ad eam diem conſultò pedem è naui non extuliſſet; tamen multis precibus inuitatus, ne fidem hoſpitij ſuſpectam habere videretur; ſe ad feſtas dapes venturũ promiſit. dein, coniurationis indicio ad eum delato (neq; enim in vrbe deerant qui facinus improbarent) ſociorum hortatu, ſub ipſum cõuiuij diem per internuntios morbum excuſat. Ea ſpe deluſus Mamudius, aliam fraudem, iiſdem architectis & ſuaſoribus, machinatur. Mos erat Malacæ, qui & in alijs emporijs; vt primus quiſq; emptor ad vrbem acceſſiſſet; ita eũ ante alios cum oneribus miſſum facere. Ea lex quoniam ſi obſeruaretur, Luſitanis, qui recentes aderant, diutius erat in portu commorandum; oſtendit tyrannus, ſe, cùm Emmanuelis, quem pluri mi faceret; tum ipſius etiam Sequeriæ cauſa, qui ex tam longinqua regione veniſſet; extra ordinem aromata & merces exhibere Luſitanis decreuiſſe: verũtamen, quoniam id periniquo paſſuri ſint animo cæteri negotiatores;
B qui iamdudum onera præſtolentur; curandum eſſe vt quamprimũ, & quanta maxima diligentia res trãſigatur. Ad certum diem quattuor ſeorſum locis quamplurimos Luſitanos cum ſcaphis præſto iubeat eſſe. mandaturum ſe, vt quæ maximè cupiant, ab apothecæ curatoribus nulla mora interpoſita proferantur. Lætus ea cõditione Sequeria, & gerendi negotij cauſa diſſimulatis ijs quæ de conſpiratione cognorat; Mamudio, pro tam propenſa in Emmanuelem voluntate, gratias agit ingentes. Inter hæc, à tyranno claſſis lemborum aliquot ſilentio comparatur; & impoſitis ſagittarijs, in occulta ſtatione poſt ſuburbanum promontorium collocatur. Vtimutis erat ex inſula Iaua, quem honoris vocabulo Raiam appellabant: ſecundũ Regem opibus & clientelis longè princeps Malacenſis emporij. Huius filius, Patiacus nomine, cui paucis illis diebus cum Luſitanis cõtracta familiaritas erat, conſcendendi ad præfinitum diem pro amicitia nauem Sequeriæ cum aliquot armatis, & iugulãdi repente ducis negotium ſuſcipit. ſtationes præterea armatorũ locis idoneis diſponuntur, vt in Luſitanos, quique in vrbe verſarentur, quique emendi cauſa ſcaphas ad littus appuliſſent, ex omnibus locis impetus fieret. ſimul etiam ſubornati, qui eo die, per ſpeciem vendendi cõmea
C tus, ad Luſitanicas naues accederent; nauiumq; cuſtodes, ignaros imminentis exitij, diſtinerent. Edictum omnibus, vt nihil mouerent, antequã è loco excelſo editum fumo ſignum aſpicerent. Ad eam verò ſignificationem, & claſſis parata, ſubitò ex inſidijs in ſemiplenas inuaderet Chriſtianorũ naues; & cæteri pro ſua quiſque parte rem terra, marique impigrè gererent. Vbi dicta facinori dies affuit, Sequeria, cui nihil erat longius, quàm vt ad Emmanuelẽ nuntios aperti Malacenſis cõmercij perferret; ſcaphas aliquot cũ mercaturæ adminiſtris ad loca deſtinata dimittit. Ipſe interim oblectãdi animi cauſa, vt fit, latrunculorũ luſu tempus terebat; cùm Vtimutis Raiæ filius cũ aliquot armatis per cauſam ſalutandi ſuperuenit. Aduenienti, cùm omiſſo ludo Sequeria prodiret obuiam officij cauſa; Quin tu, inquit ille, cæpta proſequeris? nam & apud nos quiddã haud abſimile genus oblectamenti eſt; &, quibus potiſſimũ rebus ab iſto veſtro diſcrepet; diſcere vehemẽter aueo. Cũ Sequeria ad certamẽ ludicrũ, moris amico gerẽdi cauſa reuertiſſet; interea Patiacus exſpectãs quàm mox fumus attolleretur: varia ſciſcitãdo animum tegere: ac licet ab inſita genti fallacia ſimulationẽ vultu egregiè ſuſtineret; tamẽ ſenſibus intimis è concepto ſcelere æſtuabũdus, modò reſidere, modò conſurgere, tum ſicę manubrium identidem ſtringere. & is quidem, quamquam

quam ad cædem paratus, præclarè sibi temperauit, quò minus præpropere consilia patefaceret. Non eadem cæteris patientia in præstolando fuit. Nam & qui venalem annonam ad naues admouerant, & qui in scaphas ex vrbe imminebant, per tumultum ac trepidationem, furijs instigantibus, non exspectato signo coorti ante tempus in Lusitanos irruunt: iamque pluribus locis, inscio Sequeria, cædes fiebat; cùm nauta è summo carchesio & gestus eorum, qui cum gladijs aderant, speculatus, & rixa eminus animaduersa, confestim ducem inclamat, Deum, hominesque contestans paratam fraudem; mucrones in caput eius instare; Lusitanos ad vrbem circumuentos occidi. Ad eas voces quasi è profundo veterno excitus Sequeria, abiecto alueolo ferrum capit; idem comites, & nautæ faciunt. Sicarij, conscientia exanimati, in subiecta nauigia momento desiliunt. ille, missis properè ad littus armatis, qui suos laborantes protegerent, & ad naues festinè reciperent; ad omnia prouidenda, quæ in tali re opus essent, extemplò discurrit. Et iam edito signo, lembi hostium ex alto aderant. id vbi Sequeriæ nuntiatum est; ne loco arcto & impedito repente oppressus, tormentorum vsum, quibus in tanta militum paucitate maximè nitebatur, amitteret, præcisis raptim anchoralibus, è portu se proripit; & obuiam hosti procedit. dein è tormentis æneis ferrea missilia horribili fragore contorquens, barbaros ita cōterruit, vt ne tentato quidem certamine, velis, remisque sese in fugam præcipites dederint. ijs dissipatis, ad suorum reliquias colligendas in pristinam stationem reuertit. neque ausus deinde quisquam ei negotium facessere. In eo tumultu cæsi Lusitani fermè triginta; paulo plures in vincula abrepti. in quos ne grauius à tyranno consuleretur; ab vrbe quatienda, & ab incendijs nauium Sequeria sese continuit. Cæterùm temperare non potuit, quominus Mamudio renuntiari iuberet, Lusitanos tam insignem tamque atrocem iniuriam, fauente Deo fœderum teste, propediem esse vindicaturos. in præsentia, quòd stata reuersionis tempestas adesset, quæ motio in ijs locis non nisi tertio quoque redit mense, ne apud consceleratos, & perfidos homines diutius ageret; velis in Occidentem datis, obuios aliquot barbarorum iuncos (onerariæ nauis id genus est) pretiosis mercibus refertos expugnat; tum nauibus duabus Cocinum missis, quæ de statu rerum Malacensium Prætorem Lusitanum docerent; ipse India, & Arabia ad dexteram relicta, Bonæ spei promontorium prætereuectus, ingenti labore ad Tertias insulas, atque inde in Lusitaniam rectà contendit. Et Sequeriæ quidem nauigatio hunc habuit exitum. Albuquercius interim valetudine recuperata, & refectis è Calecutana clade suorum animis; in id maximè operam dabat; vt, quæ contra ipsius existimationem ab iniquis ad Emmanuelem Regem delata essent; re ipsa magis & factis, quàm litteris aut oratione refelleret. In primis, ad Armuzianum bellum, quod ille iam diu coquebat; nauales copias, & omnia machinarum genera, quàm acerrimo studio comparabat: ac breui, non die, non nocte intermissa cura, nauium vnius & viginti classem omnibus rebus instruxit. in eas Lusitanorum duo circiter millia, præter auxiliares, imposita. Dein oratoribus principum, & regulorum auditis, qui ad eum initio præturæ officij causa confluxerant, cum ijs, quas dixi, copijs in conspectum oræ Decanæ prouehitur. parantique porrò in Arabiam tendere; nec opinata spes commodi propioris affulsit. Goa est vrbs (cuius haud semel iam est mentio facta) in Ticuarino insula, quam, & ignobiles alias complures, angusto interfusum euripo efficit mare: illa quidem, & soli vbertate, & egregij portus amplitudine, & ædificiorum, incolarumque frequentia in primis Indiæ totius visenda. Ab ea non longè distat Onoris regnum: cuius regni paruam insulam, haud contemnenda tum classe obtinebat egregius virtute nauali dux, nomine Timoia. Is, tyranno Sabaio, cuius ante meminimus,

A mus,& Mahometanis Goæ inquilinis cùm alijs de causis erat infensus;tum ob auocatã illuc ab Onore,& Baticala, inclytis quondã emporijs, mercaturam.itaq; & Saracenis,Aegyptijsq; negotiatoribus Goã petentibus plurima damna inferebat;& cõiuncta cum Lusitanis causa,miro quodã ardebat studio de Emman. Rege benemerendi. quocirca iamdudũ Francisco Almeidæ suã operam enixè detulerat;& tum ab Albuq. ad colloquium euocatus, cõfestim accurrit;atq; inter cætera nũtiat,ab euerso Dabulo Sabaiũ prorsus implacabili in Lusitanos ira concepta, naues ædificantem, magnis præmijs veteranos vndiq; milites contrahentem,ingenti machinarũ omnis generis comparato iam numero, cùm bellũ primo quoq; tẽpore Christianis inferre cogitaret; in ipso conatu rei aggrediẽdæ letali morbo consumptũ.Eius morte & multos è subiectis populis rebellasse; & finitimos Reges ad veteres vlciscẽdas iniurias repente coortos. hinc, Idalcanem filium, exiguo rerum vsu, vixdum locatum in solio,cùm domesticis, tum externis bellis vehementer implicitũ atque districtum teneri:Goam ciuitatem, magna ex parte dilapso tyranni exercitu,intestinis prẹterea discordijs laborare.Pro certo se habere, si Albuquercius,omissa interim Armuzia,ad Goam rectà contendat ; fore, B vt opportunam ad omnia insulam,& vrbem in primis opulentam, aut metu,aut armis in potestatem accipiat. Ac ne verbis duntaxat captare gratiam videatur;semet,ni Lusitani reijciant,cum suis omnibus copijs in partem laboris periculique venturum. Albuquercius, collaudata Timoiæ fide atque constantia, concilium vocat.Nemini spernenda res visa. quippe, Armuzianam expeditionem in alia tempora differri posse:Goæ potiundæ,si tam cõmoda præteruolet opportunitas ; reuocari non posse. Cùm hæc sententia magno cum assensu plerisque insedisset ; Timoia,per speciem Armuziani belli,ad conscribendos in vicino milites dimissus,paulò pòst cum peditatu, & longis nauibus quattuordecim ornatissimis affuit. Sub eius aduẽtum, Albuquercius,mutata repente nauigatione, Goam peterent, magistris edixit. Cùm in ipso ore portus in anchoris constitisset, Antonium Noroniam sororis filiũ,&Timoiam cum actuarijs prẹmittit ad oppugnanda castella duo, ex vtraque parte aditus posita. quorum alterũ in ipsa insula Panginum,alterum in continenti Bardesium appellabant.ijs felici euentu captis, cæsoq; aut fugato præsidio,mittit qui oppidanis denuntient, si voluntate vrbẽ tradere,& Christianam clementiam, quàm vim experiri malint ; se & legibus C ipsorum passurum eos viuere;& tertiam partem tributi, quod tyranno pendere soleant,remissurum.sin minus;obsidionis mala, & omnẽ belli cladem exspectent.Goani,dissipatis fuga militibus,& absente Idalcane ad fines regni tuendos,iam antea trepidabant.Tum verò,non modò expugnatis arcibus territi,sed etiam benignitate promissorũ illecti, pulsis aduersæ factionis hominibus,Albuquercium & Lusitanos ingenti gratulatione patentibus portis admittunt; eique,deditionis insigne, claues oppidi , & arcis in qua erant ædes regiæ,porrigũt. Albuquercius, cataphracto equo summa omniũ ordinum frequentia vrbem inuectus,Crucis vexillum pietatis causa præferente quodam ex Dominicana familia, primùm omnium, Deo immortali, partam sine cruore victoriam gratulatus,promissi fidem ciuibus egregiè præstitit: vrbẽ,& arcem diligẽter inspexit; grauiq; ante omnia edicto milites à prẹda,iniurijsq;continuit.In naualibus,partim inchoatæ,partim absolutẹ varij generis naues inuentæ nõ paucæ.armamẽtarium,telis,tormentis æneis, sulphureo puluere,& omni apparatu bellico refertissimũ. & in stabulo regio militares equi permulti,quos è Perside aduectos(nã India eiusmodi armentis caret) Malabarici,& Canarini,& Narsingẹ Reges impenso parant pretio. Ad hæc, locandis publicis vectigalibus, tollendis ex insula latrocinijs, & componendo ciuitatis statu,reliquum æstatis insumptum.Iam enim vrbem illam

illam, Albuquercius, propter eximiam (vti diximus) agri bonitatem, & opportunitatem loci, (quod quasi cardo inter Cori promontorium, & Cambaiæ littus interiacet) ad continendas in officio cunctas eas nationes, caput ac sedem Indici imperij destinarat. Dum igitur componendis insistit rebus, ac potissimum cōciliandis incolarum animis, haud ignarus vim ac metum, exclusa beneuolentia, malos diuturnitatis esse custodes; interea Idalcan, amissæ Goæ perculsus nuntio, pacem vel iniquis conditionibus cum hoste interno pariter & externo componit. dein, auctis maiorem in modum copijs, ad Goam extemplò contendit. Ducem habebat in castris, eximia rei militaris peritia, Camalcanem nomine. Hunc, ad tentandum æstuarij, transitum, quo insula cingitur, cum expeditis octo millibus peditum, equitibus mille & quingentis præmittit. ipse cum cætero exercitu (ea erant equitum quinque, peditū plus quadraginta millia) tardius propter machinas, & impedimenta subsequitur. Camalcan, celeritate vsus, ad ipsum littus applicuit castra. Eius aduentu, præsertim quod Idalcan cum reliqua copiarum mole propediem affuturus nuntiabatur, magnus tota insula motus animorum est factus. Duo incolarum genera Goam habebant. inquilini alteri è secta Mahometana, qui dudum ex Arabia profecti, vt supra dictum est, magnam Africi, & Asiatici littoris partem insederāt. alteri indigenæ, deorum inanium cultores. Illi, ab insito in Christianos odio, eiusdem superstitionis hominem, Sabaij filium, Regem expetebant: hi, metu ne deditæ sine sanguine vrbis pœnas postmodum luerent; eius flagitij turpitudinem & culpam redimere insigni aliquo promerito nitebantur. Ergo inter sese clam officijs in Camalcanem vtrique certare: omnia Albuquercij consilia (quoad possent) per occultos internuntios patefacere: ad transitum hostes non hortari modò, sed etiam in idipsum naues ex occasione summittere: denique nulli rei deesse, quæ ad Idalcanis aut placandam iram, aut gratiam ineundam facere videretur. Neque ad barbaros modò pertinebat hoc malum. ipsos etiam Lusitanos quadam ex parte furor inuaserat: atque vt ad Armuziam nuper, sic tum dementiæ & imperitiæ Prætorem accusabant, quod Idalcanis maximè absentia fretus, vrbem tot tamque potentibus vndique nationibus cinctam, adeò parua manu inuadere esset ausus; & inanis gloriæ cupiditate, relictis non minus quæstuosæ, quàm honoratæ mercaturæ compendijs, Lusitanicas opes, & parta ad eam diem decora in apertum periculum temere coniecisset. Albuquercio, in tantis rerum angustijs, tamque multiplici discrimine, tamen neque animus, neque consilium ad omnia defuit. Ac Lusitanos quidem, quando animaduertendi non erat locus, admirabili quadam lenitate, ac patientia sustentabat. Ex incolis, capita coniurationis, per speciem consultandi in arcem euocatos (ij fuêre amplius centum) repente vinciri iussit. Miracenum è principibus ciuitatis, quem ille demerendi causa quadringenariæ cohorti præfecerat; interceptis eius ad Camalcanem litteris, continuò stipatoribus sui corporis tradidit, sparis, haud inusitato mortis genere, fodiendum. laqueo insuper, aliquot è turba suspensi. cæteri ad incertos rerum euentus in vinculis adseruati. Iam verò, ad arcendum insula Camalcanem, idoneis locis tormenta cum præsidijs collocata, propter Lusitanorum paucitatem, incolis necessario admistis, quos quidem Albuquercius minimè infidos, aut ab se alienos existimauerat. Subductis præterea in tutum leuioribus nauigijs, ne hosti ad trāsitum vsui forent; nobilibus trierarchis circumeundæ sine intermissione insulæ negotium est datum. Camalcan varijs locis haud semel conatus traijcere, cùm tormentis vndique pelleretur; ad extremum silentio noctis tempestatem nactus turbulentam ac pluuiam, cuiusmodi multæ per autumnum existunt; ratibus peditatum; vitilibus nauigijs, corio circunsutis, equitatum traijcere instituit. neque ita difficilis

A cilis transmissio fuit, tenebrarum & imbrium iniuria, prospectus & ignium beneficio Lusitanis adempto. Ac nihilominus inter tumultum aliquot abreptæ rates, cæsique ex hostibus, aut demersi non pauci. Sed ingruenti omni ex parte multitudini vltrà obsisti non potuit. Primi agminis ductor erat Zufolarinus, notæ audaciæ vir. is, cum duobus fermè partim equitum, partim peditum millibus primùm in sicco statuit signa: dein, cùm iam dilucesceret, Camalcan illicò subsequutus. iamque passim armati in terram exponebantur: & è stationibus incolæ, mutata repentè fide, cùm sese ad hostem adiungerent; Lusitani ab suis deserti effusa fuga vrbem vndique repetebant. cæterùm ne ibi quidem tuto consistere licuit, oppidani conspectis intra insulam Idalcanis insignibus, in Lusitanos tota vrbe dispersos adeò vehementer se intulêre; vix vt illis in arcem confugiendi spatium fuerit. eodem ij etiam qui mare tenebant, saluis nauibus, tormentisque recepêre sese. Interea Camalcan cum cæteris copijs per otium transgressus, ad duas arbores (ita locum appellant) haud longè ab vrbe consedit. Atque vt receptæ Goæ decus Idalcani præriperet; per Lusitanum exulem Ioannem Machiadum, qui specie desertoris apud Idalcanem stipendia faciebat, Albuquercio pacis conditiones obtulit; magnoperè suadens, vt appropinquante iam hyeme, tam arctis commeatibus, tanto inferioribus copijs, ante Idalcanis aduentum vrbe excedere, quàm belli fortunam temerario ausu periclitari mallet. Haud inania proponebātur: & cùm aliæ multæ Albuquercium

B difficultates angebant; tum nihil magis, quàm hyemis imminentis incommodum: quod à Maio mense, qui tum agebatur, ad vsque Septembrem, in Oceano Indico sæuissimi turbines, ac fœdissimæ existunt procellæ: quarum impetu fauces Goani portus, aggestis arenæ cumulis, per eos dies ita obstruuntur, vix vt minoribus nauigijs, & magno cum labore transitus pateat. Ac nihilominus, Albuquercius, cùm tanta rerum ac temporum iniquitate premeretur, existimationis ac dignitatis rationem antiquissimam duxit. Idalcanem exspectare; oppugnationem, quoad posset sustinere; & vbi demum cedere necessitas coegisset, in ipso portu inuitis hostibus hyemare constituit. Camalcan, Albuquercij pertinaciam demiratus, experiendi magis vires causa, quàm certa victoriæ spe, machinis nondum aduectis, multifariam Lusitanos aggreditur. à quibus cùm egregiè propugnantibus, haud sine detrimēto recederet; interea cum vniuerso exercitu bellicoque instrumento Idalcan affuit, omnemque latè regionem tabernaculis occupauit. Desertis propter paucitatem nostrorum Pangino, & Bardesio castellis, præsidia cum tormentis imposuit. Dein, cognita Lusitanorum peruica-

C cia, vt rem quàm minimo suo damno conficeret; intercluso vndique exitu, veluti indagine cinctos, fame ac desperatione compellere ad deditionem decreuit. id quò facilius adsequeretur; misso caduceatore simulatā pacem offerebat obsessis. ipse, dum de conditionibus agitur, paulò infra vrbem, quà in angustias cogitur ęstuarium, multa saburra grauatam onerariam ad instar molis demergit. dein, cùm ad alteram eodem modo supprimere maturasset, animaduerso periculo trepidi nautæ rem ad Albuquercium deferunt. consilium habetur extemplò. neque vlli dubium fuit, quin proxima nocte priusquam planè interseptus euripus esset, sese ex letalibus ijs cancellis eriperent. Igitur, luminibus crebris in speciem relictis, quarta vigilia ex arce sensim excedunt. neque tamen licuit fallere intentos ad cuncta oppidanos. fugā ignis maximè prodidit, armamētario iniectus. Ergo confestim in abeuntes ex vrbe fit impetus; & Albuquercius cùm agmē cogeret, equo suffosso vix tutum ad naues receptum habuit: inde sublatis per magnā trepidationem anchoris, cùm vndique tela volitarent, præmissi qui trāsitum diligenter inspicerent: ac vix iam singulas angustię capiebant naues. itaque

ægrè admodum traducta classis, remotiorẽ ab vrbe locum hybernis cepit. D
Hoc defunctos discrimine tam graui, alia deinceps atque alia incommoda Lusitanos excipiunt. primùm ipsa loci natura, multiplici & anguloso littorum flexu; vt inter nauigandum, quotiescunq; res id exigeret, aperta iaculatoribus identidem præberent latera. dein adempta facultas aquandi, omnibus circa ab hoste insessis: vt ex ipso æstuario, hyemalibus pluuijs non nihil temperata salsugine, amaros latices, & lutulentos haurire sitis intoleranda compelleret. omnis deniq; cõmeatus tanta paulatim inopia premi cæpti, regijs equis quos in frusta dissectos sale condierant, quamuis accurata dispensatione consumptis; vt vulgò mures, & putria animalia, pro cibo nautis ac militibus essent: quidã etiam, detracta scrinijs coria, cacabis vtcunq; mollita commanducare niterentur. Inde vagari passim morbi: & squallẽtia tabe ac macie corpora, miserandum in modũ absumi. Sed cùm tot vndiq; instarent mala, nihil tamen æquè Lusitanos vrgebat, ac disposita in vtroq; castello, de quibus antea demonstrauimus, maiora tormẽta: ea cùm à fronte, à latere, à tergo pæne assiduè nostros impeterent; maximo incõmodo captã relinquere stationem, & latebras mutare subinde cogebant. Aduersus eam perniciẽ Albuquercius aliquid ex Lusitana consuetudine audẽdum ratus; E
consilium cepit prima specie temerariũ, & anceps; cæterùm exitu patuit, extremis in rebus fortissimos quosq; conatus esse tutissimos. Valido præsidio Idalcanis ambo castella tenebantur. sed tanta barbarorũ ab secundis rebus erat negligentia, quod à Lusitanis fame ac lue dira pæne confectis, deditionem in singula momenta exspectarent; vt non vigiliarum ordo, non stationum locus, aut numerus teneretur. Soluti ac securi milites, quasi nihil omnino timendũ esset, somno & perpotationibus tẽpus terebant. Ea socordia satis cõperta, Albuquercius, acerrimos viros ex vniuersa classe trecentos deligit. hos, & sua sponte incẽsos cupiditate vindictę, & magnis insuper pollicitationibus incitatos, bifariã diuidit, cumque egregijs ducibus noctu diuersos ad vtrumq; castellũ dimittit. Profecti silenti agmine, cuncta neglecta & soluta, custodes ante vallũ inermes, ac sopitos inueniunt. Cùm hisce tã imparatis, ac nihil tale opinantibus, ab Lusitano ex vltima desperatione feroci, multis simul partibus prẹliũ initũ. Indi repẽtino tumultu attoniti, & ignari quid esset, velut alienata mente passim cæduntur: pauci captis armis resistũt. Sed ijs quoq; momento dissipatis, intra vallũ & portas prælium infertur. neq; vltrà sustineri Lusitana vis potuit. in fugam auersi hostes: & memorabili ausu ab obsessis ac circũuentis vna nocte duo castella expugnata: F
machinæq; ac tormenta (q̃ vnã Lusitani adamârant prẹdã) raptim ad naues auecta. Quo tam insigni facinore ictus Idalcan, veritusq; ne tale quidpiam in suũ ipsius caput Lusitani consciscerent; tabernaculũ ab vrbe dicitur longius transtulisse. Post hæc, ab hoste, malleoli, & aridi virgultorũ fasces oleo resinaq; perfusi, ratibus imponũtur, quos igne concepto in Christianã classem ęstu secundo repentè demitterẽt. Ea re per exploratores cognita, Albuquercius anteuertit; vltroq; ipse ad eam inflammandã materiã idoneos viros ad vrbem occultè summisit. subière quàm maximè surdo remigio: veruntamen intentioribus iam vigilijs sensit aduentũ barbarus: & cũ aliquot actuarijs cõfestim occurrit. ibi sæuissimo contracto certamine, cùm hostis multitudine superaret; Antonio Noroniæ crus læuum sagitta transfigitur, quo ex vulnere paucis diebus exspirauit. Is casus Albuquerciũ grauissimè perculit; non domestici tantùm incommodi causa, verùm publici quoque damni, quod eximia spe summæ virtutis adolescẽtem, ac singularibus animi & corporis præditum ornamẽtis, Emmanuele approbante, successorem sibi in eo imperio designauerat. Neq; tamen incruentum fuit hostibus prælium: multo plures ex ijs, quã è nostris desiderati. & nisi mors Noroniæ interue-

A teruenisset, Lusitani egregiè vicerant. Inde, vitandis vtrinq; insidijs aliquot dies per summas Lusitanorum ęrumnas exacti. iamque magno eorum gaudio ver appetebat: marique nondū planè aperto, sæua necessitas, & extrema rerum omniū inopia, nostros ad profectionem adegit. aliquot nauigia in transitu amissa. reliqua classis cùm deniq; in altum euasisset; ægri, quorum erat ingens multitudo, in Anchediuam insulam deportati; vt ibi desiderato cibo, potuque, & insuper amænitate loci, & cæli clementia sese reficeret. Albuquercius Cananorem delatus, instaurandæ institit classi: dein Calecutanæ opis fiducia, & adempti Cocinensis regni dolore tumultuantē denuò Naubeadoræ propinquum; celeriter eò profectus, cæsis aut fugatis Zamorini auxilijs, maturè compescuit, Regemque socium solicitudine liberauit. Per eosdem dies Narsingæ Rex ingenti exercitu comparato, præcipuam Sabaij ditionis vrbem Taracolum aggreditur. Ad eam tuendam Idalcan sine mora profectus; armatorum nouem millia Goę reliquerat; nouis munitionibus, quod mœnium infirmitati diffideret, circa vrbem intēta cura perductis. Et Albuquercio, de Goa repetenda assiduè cogitanti, quod in ea re dignitas, & existimatio Lusitanici nominis ageretur; noua classis è Lusitania decem nauium cum eximio flore nobilitatis ac iuuētutis in tempore superuenit. His auctus copijs, purgato exercitu missione turbulentorum, nauibus B triginta quattuor, in quibus erant bellatores egregij Lusitani mille quingēti, & Malabares auxiliares trecenti, magno & erecto animo ad Onorem redijt. ibi cognito rei Goanæ statu ab Timoia, quem propter loci vicinitatem nihil ferme latebat; tres ab illo naues insuper accipit; eumque denuò ad cōducendos mercede milites proficisci iubet. ipse cum ijs quas habebat copijs interea rē aggredi statuit. omnino ingentis erat audaciæ, non exspectatis auxilijs, tam exili apparatu vrbem & operibus, & præsidijs adeò munitam inuadere. Sed si vnquam aliàs, tum vtique fortibus cæptis affuit Deus. quando quidē tantus è prioris belli memoria terror non oppidanos modò, verū etiam externos inuasit; vt licet ab omnibus rebus essent paratissimi, tamē præ metu vix mente animoque constarent. Duo primū castella, sub ipsum classis introitum, à custodibus, Lusitanicum horrentibus ferrum, extemplò deserta. Inde Albuquercius, directis in frontem ex vrbe tormentis nequaquā exterritus, descensione facta, multis simul partibus oppidum oppugnat. neque ita magno certamine superatis munitionibus, cùm intra mœnia sese C Mahometani reciperent; permisti refugientibus Lusitani pariter irruunt: & omnibus vijs armatos iuxta & inermes cædunt. Atrox maximè prælium ad arcem fuit, dum fideles aliquot ex Idalcanis familia, regias ædes pertinaci tuentur pugna. sed ijs demum in vestigio trucidatis, turpem in fugam cęteri omnes effusi: alij ex muris pauidi se se præcipitant; alij ad aquas compulsi vel obtruncantur in littore; vel degrauantibus loricis, vulneribusque merguntur. maxima pars per agros insula tota dispersi. ita Albuquercius incredibili felicitate rursus vrbe potitur VII. Kal. Decembris, quo die Diuæ Catharinæ sacra natalitia celebrantur. Finito iam prælio, cum tribus peditum millibus Timoia superuenit; serius omnino, si rem confectam spectes; cæterùm ipsius victoriæ celeritas (non plus sex horis pugnatum est) sociū ab omni vel negligentiæ, vel perfidiæ crimine vindicauit. quod equidem diuinitus crediderim factū, ne scilicet è Christiana victoria, & singulari Dei beneficio parta, quicquam ethnicus homo sibi decerperet. Dimissi dein circum insulam equites, ad Mahometanos è latebris eruendos, magnā denuò stragem dedêre. Ita, varijs cladibus absumpta septem circiter hostium millia. è Lusitanis, quod credi vix possit, desiderati non amplius quadraginta. Post hæc, Albuquercius ad firmandum Emmanuelis nomine imperium toto pectore incubuit. ac primū, defectionis auctoribus, exsilio & bonorū proscri-

ptione damnatis,perfidæ ciuitati ex ipſamet Idalcanis formula vectigal in- D
dixit.dein,ad ſobolem in vſum militiæ propagandam, ſacro fonte expiatas
Indicas puellas cũ Luſitanis in matrimonio collocabat,fouebatq; omni ge
nere caritatis:tum aduerſus imminẽtis belli pericula refecti celeriter muri
turreſq;,& arx ipſa nouis propugnaculis aucta.In id opus dum idolorũ fa-
na,& ſepulcra ethnicorum,& alia ædificia diruuntur; in domus cuiuſdam
parietinis æneum Crucis,pendente Christo,ſimulacrum apparuit:euidenti
planè argumento, in ijs olim regionibus non modò Christianã fidem, ſed
cum ea ſalutarem quoque vſum imaginum(quem recentes iſti ſcilicet pie-
tatis antiquæ aſſertores ac diuinæ voluntatis interpretes funditus extirpa-
re conantur)ex Apoſtolica traditione viguiſſe.magnũ verò Albuquercius,
& boni omnes inde gaudium percepêre, præſagientibus animis, eã vrbem
eccleſiamq; principem Indicæ religionis aliquando futuram.itaque ſignũ
illicò purgatum, nec ſine lacrymis,& cum ſolenni pompa &apparatu, pro
ea quæ tum ſuppetebat copia,exſtructo nuper Chriſtianorum templo illa-
tum à ſacerdotibus:atq; ad Emmanuelem deinde,talium rerum plus mul-
to,quàm auri gemmarumque ſitientem,muneris ampliſſimi loco tranſmiſ
ſum eſt. Neque huic tantùm ſigno acceptam eam victoriam Luſitani fere-
bant;quod eius ope quodammodo introducti in vrbem fuiſſe viderentur; E
ſed etiam Diui Iacobi Apoſtoli Hiſpaniarũ præſidis euidenti auxilio: quod
amiſſa iterum Goa barbari ſine fine requirerent,quiſnam eſſet egregius ille
dux,punicea cruce,& fulgentibus armis inſignis,qui tantam edidiſſet ſtra-
gem,ac Mahometanas phalãges Chriſtianorum paucitati cedere coegiſſet.
Neque Albuquercius,cœleſtis promeriti ſeſe immemorem oſtendit. ſiqui-
dem,pietatis cauſa,incluſum vermiculati operis auro ſcipionem cum capu
lo ex pyropis & margaritis; & bombycinum petaſum addito aureo gem-
matoque conchilio; itemque pertuſos in linea globos aureos(ea peregri-
nantis olim Apoſtoli inſignia ſunt)in Palmulano Iacobeæ militiæ contu-
bernio(qui locus Oliſiponenſis agri notiſſimus eſt)poni iuſſit.ac deinde mo
riens,Compoſtellano eiuſdem Apoſtoli templo terræ Callaicæ, penſilem
ingentis formæ lychnuchum argenteum cum perpetui luminis alimento
legauit.Circa id tempus,quo hæc in India geſta ſunt,Emmanuel duodecim
fratres Cæruleos(vt appellant)è Luſitania in Congum vnà cum architectis,
& fabris,& ſplendido ſacrorum apparatu, & liberali viatico deſtinauit: vt
nouum templum vero Deo exſtruerent,ornarentque:& erudiendis porrò
ad pietatem incolis,& augendæ per baptiſmum Eccleſiæ ſedulò inſiſterent. F
Princeps eius legationis ex eadẽ familia fuit Ioannes Marianus, inſigni vir-
tute ac pietate vir.Omnes ab Alphonſo Rege ſanctiſſimo perquàm benig-
nè,& honorificè accepti.Eodemque Rege vel in primis adiuuante, per ali-
quot deinceps annos in catholica religione promouenda egregiè operam
poſuêre. Cumque ex facta diuini verbi ſemente aliæ ſubindè atque
aliæ ſegetes ad meſſem inalbeſcerent;ſupplementum in eaſ-
dem regiones ab Emmanuele ſæpius deinde
ſubmiſſum eſt.

Libri quarti Finis.

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVINTVS.

A RECEPTA vrbe Goa, prouiſiſque ijs, quæ ad inſu-
lam retinendam maximè neceſſaria videbantur; Al-
buquercium, quippe qui ſpe & magnitudine animi
plura in dies & maiora conciperet, variæ ſimul tor-
quebant curæ. Cauendum erat in primis, ne tot
vndique circumfuſæ nationes, nimium lætis Chri-
ſtianorum ſucceſſibus, ac tantæ creſcentis in medio
molis metu compulſæ, poſitis inteſtinis inimicitijs,
contra communem hoſtem arma vireſque coniun-
gerent. Occurrendum Zamorini, & Saracenorum conſilijs artibuſque,
intento ſemper animo in perniciem Chriſtiani nominis excubantiũ. Con-
ſulendum præterea Luſitanis ad Socotoram, in agro malè pacato, inter in-
fida ſemper, & effera incolarum ingenia deſtitutis. Pungebat inſuper ani-
mum, iniuriæ Malacenſis atrocitas, & popularium ſalus è Sequeriæ comi-
tatu, qui à Mahometanis admodum ſæua cuſtodia tenebantur; erantque
nonnulli ex ijs de Albuquercio priuatim optimè meriti. Iam, de Arabico
freto obſidendo, ac Mecana, & Aegyptia tollenda nauigatione, haud leuis
erat ſolicitudo. ſed ante omnia, ingentis ſpiritus virum, Armuziani belli
B corrupta victoria, & amiſſæ tam opportunę, ac munitę arcis dolor angebat.
Cùm hæc igitur, & alia multa vndique inſtarent; in præſentia, contra Cale-
cutanam fraudem, inſidiaſque, Malabaricum littus intentiore cuſtodia, &
maioribus copijs placuit obtineri. Porrò ad aliarum gentium vim, & conſi-
lia præcauenda, ac partim conciliandos, partim exterrendos multitudinis
animos, Albuquercius, orientalium Regum, aut populorum legatis, qui
Goæ bis captæ fama vndique exciti, ad Prætorem, vt fit, ſeu fictè, ſeu ex ani-
mo gratulandi cauſa conuenerant: ea grauitate ſimul & moderationę cùm
aures, tum reſponſa dedit, haud inepto artificio magnificę cuiuſdam oſten-
tationis adhibito; vt incertum in omnium exiſtimationę relinqueret, plus
ne Luſitanæ iuſtitiæ fideique, an opibus ac maieſtati iure tribuendum pu-
tarent. Ad hæc, Iacobo Fernando Pacenſi, quem vulgi ſermone Beianum
vocabant, cum nauibus tribus in Socotoram miſſo, arcem ab Acunia con-
ditam, quando ea tanti non eſſet, deducto pręſidio diruendam, & ſolo ęquã
dam curauit. Reliqua erat deliberatio: è Malacenſi, Armuziana, & Ara-
bica expeditionibus, quam capeſſeret potiſſimùm ac primùm. Ea quoque
C dubitatio exempta recentibus è Luſitania litteris: quibus apertè iubebatur
Albuquercius claſſe in Arabiam proficiſci; & Adeni regulum aut volunta-
te, aut armis ad Emmanuelem adiungere: id ſi minus proceſſiſſet; tum ido-
neo quopiam loco arcem ædificare; quæ Mahometanis claſſibus omnino
tranſitum intercluderet. Igitur, nauibus viginti tribus celeriter inſtructis,
& impoſito milite (ij fuêre Luſitani octingenti, ſexcenti Malabares) mare
rubrum, ſicut imperatum erat ab Rege, petere intendit. Neque ita multum
proceſſerat; cùm ab Occidente, & à Septentrionibus aduerſi præter exſpecta

tionem obſtitêre venti.quibuſcum aliquandiu fruſtra luctatus Albuquer- D
cius,ad extremum,ne cum aperto ſalutis diſcrimine tẽpus & operam perde
ret;de minorũ ducum ſententia,quod ijdẽ flatus in Orientem,ac Meridiem
erant ſecundi,ad vlciſcendum Mamudij ſcelus atque perfidiam, & eripien-
dos è ſeruitute Luſitanos,retrò ad Malacam vela fieri iuſſit.& eodem ferme
quo Sequeria curſu ad Somatram appulit primùm.Inde renouata cum Pe-
direnſi,& Paceno regulis amicitia;dum ad Sincapuranum prouehitur fre-
tum;aliquot barbarorum naues haud leui certamine expugnat. Qua in re
illud vel in primis accidit memorabile. Vehebatur quadam è nauibus ijs
Naodabeguea Malacenſis,vnus ex eorum numero,qui nuper in Sequeriæ
exitium conſpirauerant.is in itinere oppreſſus ab Luſitanis, cùm egregiè
dimicans aliquandiu reſtitiſſet;multis demùm confoſſus ictibus ita corruit;
vt è patulis vulneribus nihil omnino cruoris manaret. Mox,inter ſpolian-
dum corpus,vt primùm detracta eius brachio eſt aurea armilla;(mirum di-
ctu)tamquam vaſe confracto,ita ſeſe cum anima vniuerſus repente ſanguis
effudit:cuius rei ſtupore defixi Luſitani, cùm de captiuis cauſam quæſiſ-
ſent;cognouêre incluſum eſſe in armilla os animalis cuiuſdam Sionij (Ca-
bim incolæ appellant) cuius,in ſiſtendo ſanguine virtus efficaciſſima ſit . id E
ipſum os deinde cùm in Luſitaniam deuehendum eſſet, vnà cum pretioſis
alijs rebus naufragio perijt.Atque in hunc modum barbarus ille concepti
in Sequeriam facinoris pœnas acerba perſoluit morte. quo quaſi quodam
totius belli proludio lætus Albuquercius,Malacam rectà contendit. Ad eũ
rumorem Mamudius armatorum copias,& maximam tormentorum vim,
vulgata iam arte,ſummo ſtudio comparauerat,mediocris fere magnitudi-
nis:vnum etiam ingentis habebat formæ, ab Zamorino per eos dies donò
ſibi trãſmiſſum.Verſabatur eodem tempore Malacæ Panenſiũ regulus, cui
Mamudius filiam paulo ante deſponderat : ædificata in vſum nuptiarum
ambulatoria domo perampla, rotis triginta ſubditis,vt in ea elephantis iun
cta,& aulæis ac periſtromatis adornata,cum ſolenni tripudio cantibuſque
comeſſabundi principes tota vrbe veherentur. Albuquercius ad Malacam
anchoris iactis;primùm omnium inſtitoribus & nauarchis variarum natiò
num,inſolitæ claſſis metu perterritis,& parantibus fugam,circummiſſo na-
uigio metum omnem ademit:ſeſe nullius in damnum iniuriamúe, ſed ad
ſuorum ſalutem,qui Malacæ vincti per fraudem tenerentur, eò aduenìſſe.
ij ni bona fide ſibi à Mamudio reſtituantur;tum ſuum ius perſecuturum ar- F
mis:neque ſibi eſſe in animo quenquam eodem illigare bello. ſpectatores
duntaxat otioſos alieni periculi ſeſe præberent:ac peracta demùm re,virtu-
ti Luſitanicæ teſtimonium apud ſuos quiſque Reges ex fide tribuerẽt. Hoc
officio ac denuntiatione cõciliati Luſitanis fere omnium animi eò facilius,
quòd præter inſignem inuidiam facinoris in Sequeriam admiſſi,priuatis e-
tiam de cauſis erant infenſi tyranno plerique. Poſtridie Mamudius,ab in-
nata fallacia, per ſpeciem amicitiæ ad Albuquerciũ mittit Bandonium quẽ-
dã è proceribus,ſalutandi cauſa, & ſimul quærendi quas potiſſimum mer-
ces ex eo emporio cuperet:enixè curaturum Mamudiũ,vt Luſitani Regis,
& procuratorum eius præcipuã ab ſe rationem habitam eſſe appareret . Ad
ea Albuquercius;nullas in præſentia merces nominatim expetere ſeſe:cap-
tiuos tantùm,quæque per fraudem ablata Sequeriæ ſint,à Malacenſi repoſ-
cere.vbi ea ſine dolo malo receperit;tùm de commercij conditionibus, ſi i-
ta videatur,acturos.Hoc accepto reſponſo tyrannus,quod eo tempore abe-
rat claſſis,in eius aduentum varijs artibus rem differre decreuit, quò ſimul
ab tergo & à fronte,nihil tale ſuſpicantes Luſitanos opprimeret.ita,præteri
ti ſceleris culpam in alios transferendo;captiuos è cuſtodia elapſos cauſan-
do,alijſq; ſuper alia mendacijs de more eludebat. inter hæc , Albuquerciũ,
frau-

A fraudis haud ignarum, anceps cura agitare. nolle impunitam tyranni perfidiam: nolle exacerbatam rursus amentiam: ne, aut ex dilatione ac lenitate hosti fiducia cresceret; aut ex damno ac dolore, barbara immanitas in captiuos innoxios, carissima sibi capita, desæuiret. stat sententia, præsertim id ipsum captiuis clam per codicillos hortantibus; quoniam expostulãdo nihil proficeretur, malitiam ac peruicaciam ferro igníque subigere. Nec mora, ducentos fere mittit armatos, qui diuersis vrbis locis incendium excitent. Eo incendio, nam & ventus, & materia ipsa adiuuabat, tecta oppidi, & negotiatorum apothecæ aliquot momento consumptæ. cumq; porrò vagaretur flãma, consternati ciues, Mamudij opẽ frequentes implorant. ille metu maloque coactus, extemplò captiuos ad Prætoriam sistit incolumes: tarditatẽ purgans; oransque Albuquercium ignes patiatur extingui; & secũ haud iniquis legibus pacem ac societatem instituit. Albuquercius ingenti lætitia suos recepit, ex quotidiano mortis metu ac miserrima seruitute, in pristinã dignitatem ac libertatem assertos: & in eorum gratiam, sæuientes flammas ab incolis cohiberi permisit. dein, quod ad commercium & amicitiam attineret, ita respondit: Locum in vrbe confestim sibi Mamudius attribueret
B ad ædes, ac diuersorium firmo opere aduersus tempestatum, & incolarũ iniurias exstruendum: cuiusmodi aliquot iam Rex Emmanuel haberet in India. Ablatas per tumultum Sequeriæ res (ni eæ comparerent) æqua æstimatione rependeret. æquũ prætereà censebat, impensas ab eo præstari, classem in vtramque factas à Lusitanis, quandoquidem illius damni & incommodi penes Mamudium ac suos culpa resideret. Hæ pacis leges ab Albuquercio dictæ: ac, si minus placerent, legati vltrà vetiti ad naues redire. Mamudius, tam acri denũtiatione perculsus, conciliũ cogit. ibi, simul ira metuque sentẽtias variante, diu multumq; certatũ est. magna pars, & prudentissimus fere quisque, fauere otio: & palam hortari, ad periculosi belli aleam quãuis magno auri pondere redimendam. Alij contra, & Regis Mamudij dignitate, & Malacensis nominis gloria indignum affirmare; si ad vnius ignoti aduenæ fremitum, ac tantuli exercitus terrorem, quantus ea classe vehi possit; per speciem societatis atque commercij, teterrimæ seruitutis iugum scientes ac volentes accipiant. Huius sententiæ principes atque auctores erant, præferuido ingenio adolescentes regij duo, Panensis gener, & filius Alodinus. atque horum vel auctoritate, vel gratia res pæne inuito Mamudio ad
C bellum inclinauit: intentioreque inde cura ad arcendam vim omnia apparari à barbaris cæpta. & Albuquercius, cognita re, in diem tertium, qui patrono Hispaniarum Iacobo Apostolo erat sacer, oppugnationẽ suis edixit. Malaca vrbs, ad maritimas commoditates, littore plano, in longitudinem vnius ferme leucæ porrigitur. Hanc secat amnis ex interiore Asia defluens, in quem plus minusúe, pro varijs Lunę momentis, exæstuat mare. idemq; ponte iunctus egregio, vtramque partem oppidi peruiã facit. Tecta, Indico more lignea, folijs & frondibus arcent pluuias. neq; tum vrbem vlli aut muri, aut fossæ cingebant. populus ipse bellica laude, vt apud eas gẽtes, insignis (& erat eo tempore ingẽs multitudo) sua latera, more Spartano, pro mœnibus ac propugnaculis gloriabatur esse. Tantùm Mamudius ad loca maximè periculosa tumultuarias munitiones raptim obiecerat. & cùm alias vrbis partes aditusque, tum verò pontem ipsum magno tormentorum apparatu, pręsidijsque firmarat. Hisce ita prouisis, filio, ac genero, vt omnia circunspicientes ad subita occurrerent, expedita armatorum aliquot millia sub signis attribuit. ipse sibi cum turritis elephantis, ad hostiũ terrorem, subsidiarias cohortes, & reliquum robur iuuentutis deposcit. Vtimutis Raia, licet in speciem tyranno suam operam, & copias enixè deferret; tamen partim occulto in eum incensus odio, partim in omnes rerum euentus incolumitati suæ

prospiciens,per fideles internuntios clam sibi suisque pacem ac veniam à Lusitano impetrauit. Albuquercius,non sine causa lætus tanto auxilio in tempore hostibus dempto,ad contemplandam loci naturam, & explorāda tyranni consilia totus incubuit.breuique comperit,maximum vrbis firmamentum in ipso ponte constare;quod arcis instar,in omnes partes aditum, & prospectum haberet:eoque si potitus foret, non modò opportunam ad omnia stationem ibi collocari posse; verùm etiam dirimi barbaris auxilij mutui societatem,qua,vt quisque locus maximè premeretur; ex composito inter se vti decreuerant. Vt igitur Apostoli natalis illuxit dies; Lusitani clamore sublato Sanctum Iacobum ingeminant: ac volitantibus vndique globis,cùm pæne obruerentur;tamen talium periculorum assuetudine intrepidi bipartitò in terram exscendunt. Quæ pars vrbis,regiam,& Mahometanum habebat delubrum,ea cum robustis cohortibus Ioanni Limæ expugnanda tribuitur: Albuquercius,frequentiorem alteram vrbis partem ipse cum suis inuasit;condicto prius, vt hostibus vtrinque summotis , illicò ad pontem omnes accurrerent.eodem scaphas aduerso flumine cum tormentis militibusque submisit,vt simul omnia circa hosti infesta redderent;& ad nostros,vbi res id exigeret,recipiendos præsto essent. Lima, descensione facta , dum ad pontem festinat,in Alodini copias incidit.vixdum cum ijs initum erat certamē;cùm à tergo repente Mamudius institit.is turrito ac phalerato cum propugnatoribus aliquot elephanto in prima acie vehebatur;alij duo eodem ornatu præibant:tum reliquum sequebatur agmen. Nostri, ancipiti circumuenti malo,fortem ac præsentem nihilominus animum in re subita præstitêre. Lima,iussis interim cæteris Alodino resistere,ipse Mamudio cum manu fortissimorum iuuenum pleno gradu obuiam vadit. & arte contra vim vsus,patefacta repente acie,aduersos elephantos in medium accipit:ac pilis certatim in eorum latera ac terga coniectis, cùm ex propinquo cuncta inhæsissent;consternatus ante omnes regius elephas rectorem excussum proculcat. inde conuersi cæteri cursu præcipiti in suos ruunt;editaque latè strage,non modò turbant ordines, verùm etiā in fugam auertunt. Mamudius,periculo animaduerso, confestim è turre desilijt; acceptoque iam vulnere,suorum concursu, receptus in tutum est.neque alterius agminis impressionem Alodinus vltra sustinuit;& ex diuerso iam Albuquercius ingenti certamine pontem occuparat.quò, cùm ex composito cuncti aduolassent;partem alteram pontis,materia,dolijsque,& aggere muniunt:alteram cùm peræquè firmare niterentur,venenatis è proximo sagittis,& assiduo barbarorum incursu prohibiti sunt.iamque longa inedia, & lassitudine simul æstuque fatigati,cùm à prima luce in pomeridianum tēpus acerrimè depugnassent;vix arma sustinebant. Itaque Albuquercius sat eo die periclitatus hostium vires,neque parum se profecisse ratus ad vniuersæ victoriæ spem;consilio statim habito, receptui canit.ac simul peractas magno labore munitiones,ne hostibus forent vsui,succendi iubet.quo incendio coniuncta quoque ponti ædificia, & mercatorum aliquot apothecæ;& ornatissimæ,de quibus antea demonstrauimus, nuptiales Regū ædes arsêre. Magnus Malacensium numerus eo die desideratus,& è nostris interfecti aliquot,cōplures vulnerati sunt. Regulus Panis,Lusitanica ferocia exterritus,& rei Malacensi diffidens;per causam adducendi noua auxilia, relicto socero & sponsa,in patriam discessit,neque postea redijt. Mamudius, quamquam aduersa ictus pugna,tamen omissa pacis mentione, vallum, & stationes ad loca idonea duplicat;pontemque præsertim , valido præsidio firmat. Viam insuper latam,qua in vrbem intimam,ædesque regias,ac Mahometis fanum,Lusitano patebat introitus;veneno infectis tribulis occultè conspergit;actosq; sub terram cuniculos, certam in hostium perniciem, sulphu-

A sulphureo complet puluere. At Albuquercius, ex eo prælio ingenti fiducia concepta, dies paucos reficiendo milite, & saucijs curandis insumpsit. interea celsioris formæ iuncum, obiectis extrinsecus culcitris atq; cētonibus, ad hostiles ictus molliter excipiendos, omni telorum armorumque genere diligenter instruebat. id opus vbi absolutum est, eximiæ fortitudinis dux Antonius Abreus cum promptissimis Lusitanis impositus. & obseruato nouilunio, cùm plenissimus maris æstus accedit, nequicquam prohibere conantibus barbaris, iuncus ad pontem applicitus est. & Albuquercius per media hostium iacula cum cæteris copijs in terram egressus, viamq; latam, de qua diximus, petens, ad manifestū vtiq; ruebat exitium. siquidē ad viȩ caput Mamudius cum exercitu multiplicatis in arcto ordinibus stabat; vt cùm primùm spatia viȩ nostri occupassent, cuniculis inijceret ignem; ac dissiliente solo, & erumpentibus vndiq; flammis, gratissimum è fœdo Christianorum interitu spectaculum mente oculisque perciperet. Sed planè singulari Dei benignitate fraudis indicio per cōscios ad Albuquercium delato, nostri modica declinatione in hostium latus ex transuerso impetum faciunt. Anceps aliquandiu fuit certamen, dum in angustijs conferti se se barbari opponūt; proque aris ac focis & ipsi acerrimè dimicant; & è fenestris ac tectis pro sua B parte adiuuat imbellis multitudo. sed ad extremum, redintegrato clamore cùm Lusitani gradum acrius intulissent, cessêre primùm loco barbari; dein prorsus terga vertêre. & eodem impetu fanum, cæsis pulsisue custodibus, ab Lusitano occupatum est. Inde, relictis ad fani tutelā armatis, Albuquercius ab insequendis hostibus metu insidiarum abstinuit. cæterùm in primis de ponte solicitus, ne transitum subsidijs Malacensium daret; eò celeriter aduolat, & deiecto iam præsidio, expugnatum ab Abreo magna omnium lætitia reperit; expositaque ferramenta, & cæterum muniendi apparatum, quem è superiore prælio explorata loci natura per eos dies accuratè prouiderat. ita que collocatis ad vtrumque cornu stationibus, velisque nauium supra caput obductis, quæ simul leuiora hostium iacula, sagittasq;, simul radios flagrantissimi solis arcerent; totum eum diem in ponte muniendo consumpsit: & ex vtraque parte vallum, & cupas inter se reuinctas constituit ingesta gleba, tutoq; aditu ad flumen relicto, ac dispositis circa scaphis, quæ valli vtriusque frontes ac latera telis ac tormentis abraderent. sic ille trāsactus est dies. postera luce ad hostium delendas reliquias, & regiam ipsam oppugnādam Lusitani audacter progressi, ædes, præter spem, vacuas, & inanes offendunt. Mamudius quippe, desperatis rebus, noctu collegerat vasa, & in saltus C vicinos ac nemora sese cum paucis abdiderat. ibi Alodinū, & cæteros belli auctores nequicq̄ exsecratus, paucis diebus mœrore amissæ vrbis extabuit. Alodinus, diuerso itinere, cùm haud longè ab vrbe munitionibus excitatis, profugos è pugna colligeret, bellumque renouare tentaret; missis ab Albuquercio celeriter cohortibus, iterum fusus, in Bintanum denique insulam, & eiusdem nominis oppidum è regione Sincapuræ confugit; perq; vim ac fraudem exacto dynasta, locum natura tutū, operibus insuper egregiè munijt. Interim vrbs Malaca, pulsis vndique armatis, militi diripienda permittitur. Ibi quanta vis opum fuerit, vel ex eo cōijci potest; quòd, præter ea quæ vel à mercatoribus inter tumultum auecta, vel à militibus per fraudem suppressa sunt, ex quinta duntaxat eius quæ apparuit prædæ parte (hæc ad Emmanuelem pertinebat) aureorum nummum ducenta millia in regium fiscum redacta dicantur. Inde ad constituendam, ac firmandam eius vrbis possessionem sese Albuquercius contulit. negotiatores primùm, qui aut varias in partes metu diffugerant; aut commeare in id emporium verebantur; benignis promissis inuitati, & cum fide clementiaque tractati sunt. ita, veterem frequentiam ac celebritatem id emporium breui recepit. Simul etiam, è vetu-

è vetuſtis Regum ſepulcris ac monumentis eruto lapide,templum Saluta- D
tioni Angelicæ ſacrum ex manubijs poſitum; cuius myſterij Albuquercius
præcipua quadam religione tenebatur:& loco opportuno arx ædificata,im
poſitumque vrbi pariter & arci fidele præſidium,Rhoterico Patalino præ-
fecto.Portoria inſuper,& vectigalia, & ſcripturæ magiſtri certis legibus in-
ſtituti;ſimul iuri interMahometanos dicundo prępoſitus Vtimutis:inter cę
teros autem inquilinos ciueſque,Ninachetus indigena, vir & antea de cap-
tiuis Luſitanis,& tum in vrbis expugnatione deAlbuquercio ipſo in primis
optimè meritus.Ad hæc, Albuquercius de re geſta,victoque Mamudio,Sio
nis Regem per litteras & interpretes docuit.ille,& factum probauit ; & vi-
ctoriam gratulatus,amicitiam cum Luſitanis inſtituit;& ex eo tēpore vltrò
citroque legati cum pretioſis muneribus commearunt.atque alijs item ex
regnis Luſitanorum fama commoti,oratores ad Albuquercium,ineūdę ſo
cietatis & officij cauſa,conuenêre.Prętereà,quod de Banda,Moluciſque in-
ſulis,& earum mira fertilitate, opibuſque ad Albuquercij aures dudū fama
peruenerat,ad eas inſulas cognoſcendas,iungendamque cum incolis ami-
citiam,egregia fortitudine,ac maritimæ rei ſcientia vir,cuius modò memi-
nimus,Antonius Abreus,cum nauibus tribus, Albuquercij miſſu diſceſſit. E
Inter hæc Vtimutis,quod ſpreta noſtrorum paucitate,conſilia de tyrānide
occupanda cum hoſtibus agitaret,litteris eius ad Alodinū deprehenſis,quę
manifeſtò viri perfidiam coarguerent, in ipſo illo pegmate, quod nuper ad
ferale conuiuium,Sequeriæ,comitibuſq; in littore exſtructum fuerat; reci-
dente in capita auctorum pœna ſcelerati cōſilij,vnà cum Patiaco filio,octo-
genarius ipſe propalam ſecuri percuſſus eſt, fruſtra nitente vxore ſupplici-
bus verbis,& ingenti auri pondere, quod aureorum centum millium exce-
deret ſummam, ſuorum capita ſalutemque redimere.Per eoſdem fere mē-
ſes, quibus hæc ad Malacam agebantur,Idalcan abſentiam Albuquercij ſu-
am occaſionem ratus,ad Goam recuperandam,Narſingano bello diſtētus
ipſe,ſtrenuos duces minimè contemnendo cū exercitu miſerat.ij tranſmiſ-
ſo pluribus locis,vt olim,æſtuario,inſulam & agros haud ita magno labo-
re occuparant:cæterùm vrbis ipſius oppugnatio non eundem exitū habuit.
cum clade & ignominia repulſi non ſemel,ad obſidionē conſilia verterant.
iamque omnes ferme circa aditus barbarorum cuſtodia tenebātur:& cùm
alibi foſſas & aggerem duxerant;tū verò ad Auſtralia vada , loco in primis
idoneo,munitiſſimum caſtellum excitarant;quod à vici nomine ibidē po- F
ſiti,Beneſtarinum hodieque appellatur. Quibus operibus cincta ciuitas,bre
ui cū alijs incommodis miſerijſque,tum verò fame vrgeri vſque adeo cæp-
ta eſt, vt Luſitani complures(de numero nominatim affirmare nil auſim,
cùm alij ſeptuaginta ipſos,alij non plus vndeuiginti tradant)in hoſtilia ca-
ſtra fædè transfugerint;perque ſummam impietatem eiurato Chriſti nomi
ne,Mahometicam ſuperſtitionem induerint. Atque hoc ipſo tempore Io-
annes Machiadus memorabile facinus edidiſſe fertur.is exſul è Luſitania,
vt ſupra dictum eſt, cùm apud Idalcanem Turcæ habitu mereret, varijs con
tra finitimos Reges expeditionibus,magnam ſibi & fortitudinis,& pruden-
tiæ pepererat laudē: & ſplendidū militiæ gradum adeptus,in conſiliū de re-
bus maximis adhibebatur.Idem,in bellis quæ cum Chriſtianis fierent, egre-
giam noſtris operam occultè nauabat: quod eò erat illi facilius, quò maior
apud barbaros eidem auctoritas erat ac fides. Hunc ergo, perfugarum mi-
ſericordia cùm cepiſſet, quod væſano conſilio exiguā huiuſce lucis vſuram
æternitati anteferrent;non verbis modò, ſed etiam exemplo factiſq;, ſi quo
modo poſſet,eos ad ſanitatem reuocare cōſtituit.Duos ipſe paruulos habe-
bat filios,luſtralibus aquis ab ſemet Chriſtiano ritu expiatos. hoſce primū,
ne deſtituti,Mahometanis poſtmodum ſacris inquinarētur, diuini iuris ig-
narus,

A narus,clam intempesta nocte præfocat. mox,vbi diluxit, captiuos Lusitanos,& transfugas,per speciem relaxandi animi,longius ab hostium castris, prope vrbem Goam,secretum in locum,sensim,vt fit, sermocinãdo perducit.Ibi sese Christianum apertè professus,ornatuque Turcico abiecto;de cõtẽptu rerũ humanarũ,de breuitate huius vitæ,de sempiternis illius alterius æquè præmijs atq; supplicijs,incredibili quodã animi ardore disseruit: hortatusque est oẽs,vt secum in vrbẽ intrarẽt;cum Ecclesia & Christianis in gratiã redirent;ac Diuina freti clemẽtia,corporis incommoda præ animorũ salute contẽnerent. Ac scelerati quidem desertores,tam salutari oratione vix ad aures admissa, retrò vndé venerãt obstinata mente rediêre. Machiadus, neque famis,neque atrocissimorum suppliciorum,si Goa caperetur, metu deterritus,accepta à nostris fide, vnà cum captiuis in vrbem introijt. Ea transitio,ingentem non modò lætitiam,sed fiduciam quoque attulit obsessis:vulgoque ita interpretabantur,non sine causa, tam asperis temporibus, tali viro mentem eam diuinitùs datam,vt,stipendijs opimis relictis,ex honorata libertate,& commodorum affluentia,sese in arctam adeò custodiã, penuriamque spontè conijceret. Neque eos frustrata spes est.quippe mitescente iam hyeme,varijs è regionibus, atque adeò ex ipsa Lusitania naues cũ B commeatibus & militibus aduenêre.quarum accessu non leuata solùm inopia;verùm etiam ita nostrorum auctæ vires, vt quotidianis eruptionibus vltrò fatigarent hostem:propioresq; iam obsessis, quàm obsidentibus essent barbari.Et Albuquercius,circumacto iam anno,cõpositis Malacæ rebus,ad Sincapurani maris custodiam Fernandum Petreium Andradium, insigni virtute ac prudentia virum,cum nauibus decẽ reliquit.ipse de citerioris Indiæ statu anxius,quamquam inuitis Malacensibus, & propter externos metus omni studio tantũ apud se ducem retinere conantibus, cum cætera classe in Malabares cursum intendit. Vt in conspectũ Paceni Somatræ littoris ventum est,noctu fœda tempestas oborta,& Albuquercij nauem saxis allisam infregit;& cæteras pænè cum omni turba demersit.multi mortales hausti fluctibus;multi varias in terras eiecti.pretiosissima quæque è spolijs Malacensibus,& Regum donis amissa. Albuquercius per tenebras à nautis magno labore in scapham acceptus, cũ ipse periclitãtem puerum inter manus properè sustulisset;collectis reliquijs naufragij Cocinum deuenit.ibiq; magna sui cum animi voluptate,præter spem incolumes repperit eos,qui, vt supra dictum est,ab Socotora redeuntes,in Cambaicum littus eiecti,atque ad C Cãbaiæ Regem pro captiuis abducti fuerant. ij, secundum Deũ vni maximè Antonio Laurerio Franciscano salutem ac libertatẽ debebant. cũ enim iamdiu in eo seruitio degerent,atq; ad eos eximẽdos accederet nemo;Laurerius omniũ consensu delectus est, qui Goam de redemptione contenderet,ea lege,vt,si nihil transegisset;intra certum diem bona fide rediret. atq; eius reuersionis quasi obsidem & pignus ille sacrum cingulum reliquit Regi: testatus, professionis suæ ritibus atque institutis,haud minimam sanctimoniæ partem horrido in illo fune consistere. Vt Goam peruenit; absente per id tempus Prætore,nihil decidi super tanta re potuit. ita, infecto negotio,protinus,vti receperat,in Cambaiam reuertit. Quæ res tanta admiratione Regẽ affecit purpuratosq;, vt confestim sine vllo pretio,quin etiã ornatos lautosque Lusitanos benignè dimiserint. neque id modò Laurerij virtus & sanctitas consecuta est;verùm etiam apud illas nationes non parua cum vtilitate egregiam probitatis existimationem,& famam nomini Lusitanico peperit: sanè quàm egregio documento,non solũ ad conscientię fructum,& officij religionem,sed etiam ad opes & gloriam, cõstantia promissorum & fide nihil in rebus humanis esse præstantius.Magna Cocini tum erat,nondum condita,quæ nunc est,Lusitana ciuitate,rerum hominumque

colluuies.

colluuies. Quippe sub eodem tecto misti Christianis Mahometani ethnicique nullo discrimine degebant viri ac mulieres: multaque passim flagitia & fraudes admittebantur. Huic malo occurrendum ratus Albuquercius, cum Rege Naubeadora transegit, vt certo limite Malabaricam ab Lusitana commoratione dirimeret. id vbi factum; capitali pœna proposita, omnes sexus vtriusque mortales, qui à Christiana religione abhorrerent, è finibus Lusitanis demigrare iussi. quæ res non ad purgandas modò nostrorum ædes ac domicilia, sed etiam ad augendum numerum fidelium valuit: quandoquidem eo edicto permoti circiter quadringenti, abiecto idolorum cultu, se se ad Christianam Ecclesiam spontè aggregarunt. Ab horum complexu Albuquercius Goam summo omnium gaudio, quod pro mortuo putaretur, processit incolumis. Eius aduentu, multo vehemētius vrgeri hostes cæpti; & à Lusitanis castra ad Benestarinum admota. ibi dum missilibus ac telis vtrinque certatur; missus ab hoste globus agentem cum Albuquercio quendam ex turba ita discerpsit; vt Albuquerciũ ipsum fœdo cruore consperserit. Quo ille tanto ex periculo diuinitus ereptus, globum deinde ipsum argenteis bracteis coopertum, vnà cum affabre facto monili ex gēmis & margaritis, in celeberrimo templo MARIAE Virginis, ad Aquas Lupias veteris Lusitaniæ, ponendũ curauit; reditu insuper annuo in vsum perpetui luminis Hieronymianis eiusdem tēpli custodibus attributo. Atq; eo casu, nihilo segnior factus Prætor, nouis operibus, & oppugnationibus crebris cùm inclusum mœnibus hostē in dies magis ac magis premeret; varijs cladibus denique fessi Roztomacan præfectus, & Turcæ, qui in eo præsidio erant; flexêre ad deditionem animos: pactiq; vt naues, tormenta, ac perfugas traderent; cum cæteris rebus incolumes Benestarino excessêre. Albuquercius, recepto castello, impositisque militibus, quassata, & strata ruinis accuratè refecit: impios desertores, amicorũ precibus exoratus, viuere quidem passus est, sed grauiore multo circuncisione decurtatos, quamquã sese nuper ipsi ex initijs Mahometicæ superstitionis affecerant. siquidē auribus, naribusque, ac dextris abscissis, & sinistræ insuper cuiusque pollice; per totam vrbem ad puerorum ac plebis ludibrium ignominiosè traduxit: dein, vt apud Indos, quoad eius fieri posset, omnem sceleris tanti memoriam obrueret; in Lusitaniam eo ipso anno remisit. Tum in gratiarum actionem, ob hostes ex insula pulsos, Christiano ritu supplicatio decreta. composito ad pietatem agmine venerabundi Lusitani cum sacerdotibus, infulisque, ad templum Beatæ Virginis adiêre. valetudinarium quoque publicum curandis ægrotis & saucijs institutum. Hisce tam secũdis Lusitanorum rebus valde commotus Zamorinus, vltrò per viros principes ab Albuquercio pacē petere induxit animum: locumque arci ad Calecutum ædificandæ tandem aliquando assignauit. Et Rex Maldiuarum aliquot insularum, (eæ frequentia planè mira non longè ab Cori promontorio in Meridiem distant) ob id ipsum in Emmanuelis ditionem, ac fidem iure stipendiario sua sponte se contulit. Tum ab alijs quoque Regibus legati cum donis ad Albuquerciũ gratulandi causa conuenêre. Quin etiam Idalcan ipse, missis oratoribus, pacem & amicitiam æquis conditionibus impetrauit. Earundem rerum constanti fama compulsus Abassinorum quoque Aethiopum Rex, cum Emmanuele denique societatem ac fœdus vehementer expetijt. is tum erat, patre Nahu defuncto, Dauid admodum adolescens, atque ob id sub tutela degēs Helenæ auiæ, virili animo & consilio fœminæ. legati in eam rem fuêre, insigni probitate ac prudentia vir, Matthæus Armenius, & alius ex Abassina nobilitate primarius. ij, quo arctius iungerent amicitiã, fidei pignus ad Emmanuelem ferebant sacrosancti ligni fragmentum eius, in quo salus humani generis olim ingemiscente rerum natura pependit. Hunc ergo Matthæũ ad se

A ad se rectà cũ socio venientem, vt in Lusitaniã ex India transueheretur, Albuquercius cùm cętera benignitate, tum verò propter sacras quas afferebat reliquias, exquisitis cæremonijs, & sacerdotum occursu gratulabundus accepit; & accuratè commendatum nauarchis, in Europam à Cocino transmisit. Per idem ferè tempus, Emmanuelis hortatu, Alphonsus Congi Rex Henricum filium, ac præcipuos ex eo regno, in Lusitaniam, vbi fermè alti educatique fuerant, atque inde cum honestissimo comitatu Romam vsq; religionis ergò proficisci iussit. vbi magno totius Ecclesiæ Romanæ gaudio excepti (augebat lætitiam ipsa longinquitas) summum in terris Dei Vicarium Christiano ritu supplices adorarunt. Sub idem tempus, Malacæ magni & periculosi motus repentè exstitêre. Quitirius inquilinus erat pollẽs diuitijs, & rerum nouarum apprimè cupidus. huic, Vtimutis Raiæ vxor, quod maritum filiumque nec prece, nec pretio seruare valuisset, ex dolore in rabiem versa, permagna cum dote filiã ea conditione desponderat, vti suorũ vlcisceretur necem; ac perpetuum bellũ cum nomine Lusitano capesseret. Ille contracto clam milite, clientum mancipiorumque circumfluẽs turba, paucis diebus ad vrbem castra communijt. inde furtim in præsidia Lusita-
B norum incursando; cædes edere; captiuos abducere; ciuitatem vniuersam trepidatione ac tumultu cõplere. Cæterùm, haud ita diu impunita illi fuit audacia. Coorti repentè Lusitani castra multis simul partibus inuadunt; conuulsoque vallo, & superatis munimentis, trepidantem barbarum in lucos magna edita strage compellunt; dispositisque vigilijs, referta omnibus diuitijs castra diripiũt. Eo die captiuus quidam, ignoto nomine, Lusitanus, egregium qua roboris animi, qua fidei Christianæ specimen præbuit. is, librandi peritus, cùm in nostros obuerso tormento eiaculari extremi supplicij metu proposito iuberetur; intrepid⁹ abnuit: ac fortiter datis ceruicibus, ex hostium simul manibus & corporis custodia in cęlum euolauit. At Quitirius, nequaquam ea clade fractus, bellum omni conatu renouabat: & statiuis alibi positis; vrbem, & omnia circa, latrocinijs & excursionibus habebat infesta. Lusitani ad eum inde quoque exturbandum nauibus profecti, dum facta descensione progrediuntur incautius, in insidias præcipitauêre, & fortissimi aliquot viri loco iniquo à barbaris interfecti. Sed ad extremũ nouis ab Goa copijs Malacam aduectis, iterata oppugnatio; & Quitirius nõ exutus modò castris, verùm etiam è Malacensiũ finibus cum ignominia &
C dãno est eiectus. & Lacsamana Mamudianę classis præfectus, cùm Quitiriũ maritimis copijs adiuuaret, ab Andradio fusus, & intra Muaris fluminis ostia fœdè coniectus est. Ea depulsa molestia, multo grauius discrimẽ aliundè Lusitanis instabat: quod item ipsum Dei benignitate in perniciẽ hostiũ vertit. Iauę sunt insulæ duæ (maiorem vnam, alteram minorem appellant) vltrà Somatram in Meridiem sitę, eadem fermè qua Somatra soli vbertate; sed longè ferocioribus incolarũ ingenijs. Maioris maritimã oram obtinebat Onuzius Saracenus, viris, armisq;, & omni bellico apparatu præpollẽs. is, ingenti classe adornata, quam dudum aduersus Mamudium admirabili silentio ac dissimulatione inchoarat; vt exactum illum è regno cognouit; ipsosmet qui exegerãt, ex improuiso adoriri constituit. Nauigia leuiora ducebat plurima: maioris verò formæ iuncos circiter sexaginta, rebus omnibus ad bellũ instructos. Non latuit Malacenses, Onuzij aduentus. & à Lusitanis, nauium nõ plus sexdecim numero, Christi maximè fiducia, obuiam Saraceno est itum: contractoque certamine, quod, propter incredibilẽ pertinaciam gentis vtriusque, biduum tenuit; multo maxima parte nauium amissa, deniq; Onuzius Iauam turpi fuga repetijt. supra octo millia hostiũ, ea pugna, aut ferro, aut igni absumpta dicuntur; cùm è Lusitanis plurimi quidẽ vulnerati sint, verũ haud amplius triginta ceciderint. Ita multiplici

paucis mensibus parta victoria, non exiguum militaris gloriæ decus Lusi- D
tani tulêre. Cæterùm, contra vim externam feliciter defensa res, domestico scelere propemodũ perijt. Maxelizius erat quidam, è Bengala oriundus. is, cum Lusitanæ arcis custodibus ad Malacam, & Alphõso Persona præcipuè regio Quæstore, per summam simulationem amoris, & obseruantiæ, magnam familiaritatem breui contraxerat. Hunc, Bintani regulus Alodinus, ad occupandam fraude arcem Lusitanam ingẽtibus promissis induxit, militibus habitu mercatorum occultè summissis, qui in tanta hominum colluuione haud ægrè latebant. Hisce clam ad loca idonea distributis, Maxelizius, per speciem salutandi Quæstoris, vti solebat, in arcem admittitur. A prima salutatione, & mutui sermonis officijs, Personæ, tum fortè meridiãdi causa cubanti, cùm sese in alterũ auertisset latus; repentè Maxelizius ab tergo letale vulnus in caput imposuit. inde ad distinendas fores, aduocãdosq; suos accurrenti, quamquam in extremo spiritu Persona prosiliens, vt erat maximis & corporis & animi viribus, anteuertit: clausoq; per vim ostio, cũ custodes ad arma excitasset, in ipso munere tuendæ arcis efflauit animam. Illi barbaros ad murũ subeuntes cum cæde magna repellunt; & Maxelizius intra arcem deprehensus, cùm sese acriter aliquãdiu defendisset; multis ad E
extremum ictibus repetitus occubuit. Ita, summo Dei beneficio, & eximia Quæstoris virtute, arx, & vrbs retenta; &, quòd ita res postularet, Bintani regulo pax, petẽti, postmodũ data. Et ex alia parte, Antonius Abreus, & socij, ad Molucas paulo ante ab Albuquercio destinati, inter varios casus atque pericula, regente Deo, haud exiguum operæpretium fecêre. Ad oppidum Agacinum Iauæ insulæ ventũ est primùm. Inde leucas ad sexaginta in Amboinum insulam delati, quæ ad Molucarum ditionẽ pertinet; positis vtrobiq; columnis, ad Bandã eiusdem ditionis processêre: ex qua, quod principem teneat locum, vicinæ aliquot insulæ denominantur. Hæ, totius orbis terrarũ solæ (quod constet) spontè, lautiores in epulas, & medicamẽta mortalium, ex vna eademque arbore, macim, & nucem myristicã fundunt. Arbor, ad pyri similitudinẽ accedit. fructus, mala persica quadamtenus imitatur. floret quo tempore ibidem aliæ quoq; plantæ, & herbæ varij generis: è quibus vniuersis mirificus odor, incomparabilis cuiusdã suauitatis existit. Vbi defloruit, maturescens pomũ, paulatim è viridi, tum ceruleas luteasq;, tum purpureas & igneas transit in maculas, quales in arcu cœlesti cũ volu- F
ptate miramur: atq; eo ipso tempore psittaci & aliæ nobis ignotæ aues eximiæ pulchritudinis, ad gratissimum sibi pastum aduolantes, augent oblectationem; cùm folia, & fructus, & alites ipsæ varijs colorũ picturis in certamẽ vsque luxurient. Hac amœnitate cùm reliquas insulas, tum in primis Bandam conspici affirmant: quippe, & maritimũ habet tractum sylua felicissima viridantem; & ex insula media mõs accliuis attollitur; cuius in ipso vertice lucus eodem & frondium vestitu, & frugum copia, satis amplũ patescit in campum: atq; inde splẽdidi aquarum riui ad subiectam planitiem irrigandam leni murmure defluunt. Insula tota, ad equinæ soleæ speciẽ, à septentrione in Austrum excurrens, tres non amplius leucas in longitudinem, vnam in latitudinẽ obtinet. qua sinus introrsum recedit, ibi emporiũ est. Gens æneo colore, fuso capillo, robur in membris, in animis feritatẽ ostentat. viri mercaturam, fœminæ agriculturã exercent. Nullũ habent Regem. suis institutis ac ritibus viuunt: &, vbi consulto opus est, ad seniorũ cætus refertur. In cultu Diuino, illata non ita pridẽ fabulosa Mahometis dogmata vulgò sectantur. Locus ad inuehẽdas & euehendas merces admodũ est opportunus. Igitur Abreus eò delatus, vti è Malacẽsi victoria oẽs eas nationes Lusitanici nominis fama peruaserat; haud ita difficili negotio fœdᵃ amicitiæ hospitijq; cum incolis fecit: ac lapideum eius rei monumẽtum in

littore

A littore posuit. dein, magna vi frugis pretiosæ coempta, Molucis omissis, Malacam reuertit: atque inde cum Andradio Lusitaniã repetens, vt apertæ Bãdæ nuntium ad Emmanuelem ipse perferret; inani spe delusus, in itinere perijt. Longè diuersum habuit exitũ nauigatio Francisci Serrani ex eiusdem Abrei comitatu. Is, post Bandam relictam, ipso profectionis initio ab socijs fœda tempestate distractus, ad infames & scopulis, & latrocinijs Lucopinas insulas vltrà Bandam, allisa oneraria, saluis corporibus, armisque in terram euasit, fame sitique, ob solitudinem ac siccitatem loci, vnà cum socijs vtique moriturus; ni, quæ res exitio cæteris consueuerat esse, præsentem eis opem diuinitùs attulisset. Prædonum erant in proximo stationes, in eiusmodi casus intenta cura excubantium, vt eiectos in littus aduenas improuiso aduẽtu caperent. ij, conspecto Serrani infortunio, ad predam alacres piratico nauigio vehebantur, quam vulgo caracoram appellant. Non latuit scelus magistros & nautas Malacenses, è Serrani turba. quocirca præmonitus ab ijs, vt sibi consuleret; insidias prope littus occulto loco disponit. prædones in terram egressi, dum naufragos venantur, interim exorti ab tergo Lusitani caracoram inuadunt. qua re animaduersa barbari, metu, ne abducto nauigio, in deserta insula destituti perirent; confestim ab latrocinio versi ad obtestationes, culpæ veniam suppliciter petere; ac se, polliceri, si in caracoram acci B piãtur; duces nostris ad commodum hospitium haud procul inde futuros. Neque abfuit dictis fides. ijs moderantibus cursum, ad Amboinum rursus delati Lusitani, ab incolis Rucutelli emporij admodum benignè tractantur. Erant Rucutellanis veteres inimicitiæ cum finitima ciuitate Veranula insulæ Batochinæ Muaris: ac tum, inter vtrumque populum exorto certamine, Rucutellani aduenarũ maximè ope superiores fuêre. cuius rei cùm rumor longè lateque manasset; ad Molucarum etiam insularum Tidoris atque Ternatis regulos fama peruenit, quorum alteri Almansori, alteri Boleisi erat nomen. A patrijs ritibus paulo ante ad Mahometicam superstitionem ambo transierant. ac de finibus inter se contendere soliti; cognito Lusitanorum ad Amboinum appulsu, tam inclytæ gentis auxilio contra hostẽ augeri cupidus vterque certatim naues ac præsidium ad inuitandos ac deducendos ad se peregrinos dimittunt. Diligentior in eo officio fuit Boleises, celeriter instructis in id ipsum nauibus decem, & custodia mille fermè armatorum imposita. à quibus abducto iam ad Ternatem Serrano, Tidorenses ab Rucutello irriti rediêre. At Serranus cum socijs magno apud Bo C leisem in honore habitus; multa de Molucensium natura, commercijs, moribusque per otium cognouit: neque Emmanuelem modò de rebus ijs accuratè per litteras docuit; verùm etiam, commeantibus deinceps eodẽ Lusitanis, non mediocri vel solatio, vel adiumento fuit. Sunt autem, quæ communiter Molucæ vocantur, complures numero, subiectæ Aequatori, & à Borea in Austrum vicenis fermè leucis inter se disiunctæ: quarũ nulla plus leucas sex ambitu colligit. Hisce plurimæ circumfusæ aliæ sunt: verùm ad Occidentem in sexaginta leucas tota fronte prætenditur altera Batochina, Mauricam appellant: ita naturæ muneribus Diuina prouidentia distributis (nempe ad conciliandam per mutuos vsus humanam societatem) vt Molucæ, cùm ingentis pretij frugem caryophyllon vnæ omnium ferant; reliqua pæne cuncta ad victũ & cultum aliunde mutuari cogantur, quarum magnam partẽ ea, quam dixi, Batochina suppeditat. Arbor aũt caryophylli, & stipite, & folijs lauro similis est, flore in primis odorato, qui è viridi in rufum immutatus, vbi obdurueri; caryophyllon Arabibus; at Hispanis, quod capitatus est, clauus appellatur. arbor, è decidentibus caryophyllis citra culturam enascitur: annuas fert fruges: quæ tamen propter flagellorum & acrioris decussus iniuriam, non nisi altero quoque leguntur anno. solum

 infra,

infra, purum est: arbore in semet omnem attrahente succum: ipse verò fru- D
ctus, potentiorum præcipuè mensis ac dapibus expetitus; ab institoribus ingenti lucro & in Asia, & in Europa diuenditur. Tellus arida est, & in modū pumicis fistulosa. itaque non modò cadentes è cœlo imbres momētò combibit; sed etiam è montibus manantes absorbet aquas, antequam directo alueo ad mare perueniant. Eadem aliquot locis cum insano reboatu ignes eructat. Sed præcipua camino Ternatēsi nobilitas. Mons in nubes assurgit excelsus, & arduus. cuius inferiora, densis nemoribus vestiuntur; superiora, ex incendijs glabra & horrida sunt. in vertice, crater, hiatu vasto, in plures circulos circūductos maiores minoribus, ad speciem amphiteatri discedit. inde, per æquinoctia maximè, certis flantibus vētis, cum horrisono fremitu flāmæ atro mistæ fumo & fauillis erūpunt, & omnia latè loca cineribus complent. Visendi annuę sunt vices: nec nisi per funes, aut ferramenta, quibusdā locis ascensus est. Incolæ etiam sulphur alicubi optimum legunt. fusco ipsi colore, fluxo capillo, ad bellica studia strenui, cætera mirum in modum inertes & pigri. Medulla quarundam arborum victitant: sagū vocatur. ea lentè purgata, &, testaceis incocta formis, non solùm in quotidiana alimenta, verùm etiam in vsum nautici panis egregiè sufficit. Et ex eiusdem plantæ ramis, artifici manu concisis, leuandæ siti, mirifico sapore simul & salubritate candidus liquor exsudat, quem vulgo tuacam appellāt. Ipsas insulas, olim desertas, &, qua planities est, mari mersas fuisse; testantur conchilia, & arenæ, quæ fodientibus passim occurrunt: atque ob id ipsum ab indigenis incoli negant. Conuenę sunt è Sinis, Iauis, & aurea Chersoneso, & alijs regionibus: origine dispares, & sono linguæ; cæterùm contumacia, scelere, perfidiaque simillimi. quippe, nec nisi malo coacti rectè facere norunt; & non ferro solùm, & aperta vi, sed calumnijs, fraudibusque, & veneno grassantur. Neque Molucensium tantùm id ingenium est, cæteræ quoque eius tractus insulæ eadem infamia fermè laborant. Eæ ergo, ad quem dixi modum, cùm antea Græcis, ac Latinis prorsus ignotæ fuissent, nostris hominibus denique patuêre. Dum explorantur, Albuquercius interim, firmato maris imperio, ad interruptam toties Arabicam expeditionem, rursus animum adiecit. eoque consilio ad Goę custodiam, præter Malabarica auxilia, Lusitanos pedites quadringentos, equites octoginta Petro Mascarenia pręfecto reliquit. Benestarini præsidio Rhotericum Pereriam, oræ maritimæ cum sex biremibus Ioannem Machiadum præposuit. ipse, viginti nauibus, epibatis Lusitanis mille septingentis, Indis verò circiter mille ab Goa profectus, malacia diu remorante, ad Socotoram aquandi causa primùm; dein Adenum incolumi classe traiecit. Vrbs est præclara ad aspectum, ędificijsq;, & incolis admodum frequens; non soli natura (quippe inuectis omnibus vtitur) sed loci opportunitate, vt supra dictum est, in eam celebritatem adducta. omni ferè ex parte ad pæninsulæ modū alluitur mari. qua continenti annectitur, pręruptus imminet mons: mœnibus pręterea, & propugnaculis egregiè cincta est. attamen Albuquercius, repente iactis in portu anchoris; magnam trepidationem ciuibus pariter ac peregrinis incussit. nautæ, & institores ex onerarijs in vrbē extemplò confugere. Amirianus oppido pręerat, Abassinus genere, puer olim captus à Saracenis; & à religione Christiana per fraudem abductus. Is, tentatus ab Albuquercio, non vulgari solertia vir, blandis verbis muneribusque spem deditionis faciendo, rem distulit, dum è propinquo milites euocaret. ij cùm celeriter conuenissent; ignarus eius rei Albuquercius, experiundi causa in oppidum ad nauicularios mittit, qui eos metu deposito ad naues redire iubeat. illi verò negare se redituros, aut capita sua toties iam expertæ Lusitanorum crude-

A crudelitati, & auaritiæ permissuros. Simul Amirianus per internuntios cum Albuquercio expostulat, quod imperium vsurpet in aliena terra; & super tali re cum inquilinis & aduenis potius quàm cum legitimo magistratu, penes quem summa sit rerum, suo iure sibi agendum existimet. ad extremum addit, eum non pro amicitia facere, qui tali tempore defensoribus vrbem nudare conetur. Eo nuntio sat patefacta Amiriani consilia. & Albuquercius vim adhibendam ratus, vbi postera dies illuxit; vt hostem ancipiti distineret prælio; partem copiarum in ipso littore exposuit; partem ad Isthmum, quæ à tergo inuaderet, circummisit. Vtrobique à Saracenis acerrimè repugnatum est. & cùm scalis diffractis pauci Lusitani, qui iam in muros euaserant, cæderentur, & frequentes apparerent in oppido armati pedites equitesque; Albuquercius iactis ad pinnas funibus, per quos nostri sese demitterent; receptui cani iussit: omissaque oppugnatione vrbis & natura, & opere, & valido præsidio munitissimæ, Mahometanas naues in portu ferme triginta succendit. inde sublatis anchoris, dum Luianum inuehitur sinum, cũ extremo salutis discrimine in syrtes impactus est. Saluti fuit, imploratum Beatæ Virginis auxilium: cui deinde, ad perpetuam beneficij tanti memoriam, in vrbe Goa templum exstruxit: & inde, Sãctæ MARIAE

B Vada, Luianæ syrti nomen impositum. Ex eo periculo ereptus, ad Camaranum insulam intra fauces Erythræas cum vniuersa classe prouehitur. Ad eius famam, incolæ in proxima continentis, metu diffugerant. Locus haud inamœnus est. perennibus aquis, & pecorum armentis abundat. ad hæc, ingentes ædificiorum ruinæ, celebrem olim tectis & opibus fuisse testantur. Albuquercius in explorãdis circa regionibus, & maris eius natura noscenda hyemem posuit. quo tempore, duo in primis admiranda euenêre. Ad solem occidentem, qua Regis Abassinorum imperium est, purpureæ Crucis in cęlo signum præfulgens aliquamdiu apparuit. quo viso Lusitani omnes venerabundi procubuêre: & Albuquercius, vt erat eximia pietate, sublatis ad eam manibus, clara voce fusus in preces: O Crux, inquit, nostræ redemptionis argumentum, ô signum Christianæ victoriæ: ô decorata pretiosissimo sanguine Domini IESV: ô Diuina arbor, cuius vitali fructu, letalis quondam plantæ repensus est fructus: in te, te inquam, spes nostras omnes habemus repositas: te profitemur, agnoscimus, adoramus; ac suppliciter petimus, nobis inter tot pericula, terra marique præsidio sis. Ab ea precatione

C obortæ omnibus lacrymæ: & index fidei ac religionis clamor ad astra sublatus. tum consono clangore hinc inde tuba concrepuit, & omnia tormẽta displosa: dein candida nubes conditam Crucem, sine fine defixis in cœlum oculis Lusitanorum eripuit. Neque Albuquercius prætermisit, quominus rem sicuti acciderat, testatò conscriptam, ad Emmanuelem Regem primo quoque tempore mitteret. Per eosdem dies, vel ex intemperie cœli, vel ex insalubrium ciborum succo atrox morbus naualem turbam inuasit. vulgò inter lusum, aut quotidiana ministeria repentè exspirabant. In ijs, miles vnus in mare proiectus, ingentem terrorem omnibus attulit. noctu quippe, infra sentinam pulsus frequentes exaudiri cœpti. quem ad strepitum cùm arrepta scapha vigiles descendissent; implexum carinæ sub ipso gubernaculo defuncti militis corpus offendunt. scilicet pilus cunctis inhorruit. vbi ex pauore collegêre sese, res ad nauarchum delata: nec dubium fuit, quin cadauer translatum in littus humo contegerẽt. quo facto, postridie super ipsum sepulcrum rursus inhumatus apparuit. Ea re attoniti cũcti cùm apud se causam exquirerent; Franciscus denique, incertum ex qua familia, monachus, qui concionatoris munere fungebatur; sagaci coniectura suspicatus est, hominem aliquo interdicti, vel anathematis vinculo constrictum, è vita excessisse. itaque in terram egressus, sanctissimi viri Benedicti Abbatis

exemplo, è Pontificia formula conceptis verbis, animum demortui ritè ex- D
piauit: eique veniam à Deo precatus est. Mirum dictu. ab eo mysterio reddita mortuo pax; & vaga ossa tandem in suo tumulo quieuêre. Inde, transacta iam hyeme, Albuquercius retrò ad insulam Mehum reuertit. in ipsis faucibus sita est: locusque exstruendæ arci commodissimus visus: sed quòd maiore apparatu indigeret, differri opus placuit. Præcelsa tantùm Crucis trophæa ibi defixa, quę à quattuor passuum millibus conspici possent: & ab eadē sacrosancta Cruce nouum insulæ nomen impositū. Ex eo loco profecta classis, cùm iam tēpus reuersionis instaret, aduersa tempestate rursus in Adeni portum infertur. ibi dies aliquot mutua iaculatione consumpti: & quæ prima sese dedit occasio, in Orientem Albuquercius iter intendit. ab Adeno Dium accessit primùm. ibi ab Iazio perhonorificè acceptus, commercij procuratorem consensu reliquit. Ab Dio Ciaulum ventum est; & exactum à Nizamaluco tributum. Ac nulla admodum memorabili re gesta, Mahometanis tantùm sex nauibus apprimè opulentis, ex itinere captis, Albuquercius ad Goam denique saluis rebus applicuit. Eodem tempore Zamorinus, post factam cum Lusitano pacem, emoritur. Regnum excepit sororis filius Naubeadarinus, qui suopte ingenio nostris enixè fauerat semper; auctorque auunculo fuerat Lusitanos omni officio demerendi. itaq; E
ipso statim initio imperij, non modò pacem firmauit; sed etiam stipendiarium se fieri voluit Lusitani Regis, certo vectigali sponte instituto, quod in singulos annos Emmanueli persolueret. ac simul, arci ad Calecutū exstruendæ magna eiusdem voluntate admoti cum machinis fabri. & opus, adhibita diligentia breui surrexit: impositoque præsidio commercium cum Lusitanis fremente Saraceno renouatum est. Aegrè id passi veteres quoque socij, Cocinensis, & Cananorius; veriti ne per eam societatē negotiatio Calecutum vniuersa trāsiret. quos tamen Albuquercius adijt, & multis rationibus lenitum vtrumque, operam dedit vt ab studio rerum nouarum auerteret. Hoc tam felici statu rerum Orientis, Emmanuel decretis Lusitania tota supplicationibus, gratias Diuinę Bonitati agēdas diligenter curabat. ac per id ipsum ferè tempus Iulio II. Pontifici Max. vita functo, Leo X. magna omnium approbatione successit. huic Pontificatū ineunti, Emmanuel per legatos non obsequium modò, more maiorum ritè deferēdum, sed etiam Indicas opes religionis causa libandas existimauit. Princeps legationis fuit Tristanus Acunia, qui, vt supra demōstratum est, res præclaras in India gesserat. Munera fuêre, complures ingentis pretij gemmæ, & Pontificalia ve- F
stimenta cum aræ bene magno frontali, cuncta in varias Christi & Sanctorum effigies ex auro primo, & vnionibus, atq; lapillis admirabili splendore contexta: quorum, qui in eiusmodi rebus intelligunt, simile nihil in Vaticano sacrario visum affirmant. Accessit è Perside animal, priscis Romanorum ludis ac venationibus mirabiliter expetitum, panthera tremendæ pernicitatis, magnificè instrati equi clunibus insidens, ad equitis nutū in syluestres feras inuolare iampridem assueta. Cōspiciebatur etiam, cum Indo rectore, militibusque, turritus elephas, aureo strato, cū alia egregiè doctus, tū verò ad certa symbola principē flexo poplite venerari, & inconditos edere ad tibiam motus; & haustam proboscide ingentem aquæ vim, repentè in spectatores effundere. Neque ita multo post, rhinoceros quoque, nō visum in Italia multis iam seculis animal, Romā deuehebatur; vt cum elephanto cōmissus (quicum implacabiles gerit inimicitias) veteris magnificētiæ spectaculum populo Romano repræsentaret. Sed qui ab vltimis terrarum terminis in Europam incolumis venerat; ad Ligusticæ demum oræ scopulos facto naufragio, cùm impeditus catenis enare nequisset, exoptata plebē vrbanā oblectatione priuauit. Ea munera cùm ipsa per se, tum verò propter
illu-

A illuſtrē eximiæ cuiuſdam pietatis,& obſeruātiæ ſignificationē ſummo Pontifici,& patribus mirè grata accidêre.Inter hæc,annus iam ſe circumegerat: cumque in omnium ore ac ſermone Luſitanica religio,& egregia belli facinora verſarentur; Abaſſini quoque legati ex India in Luſitaniam deuehuntur.ij,quòd contra Albuquercij præſcriptum malè accepti à nauarchis in itinere fuerant;nauarchos illicò Emmanuel in vincla coniecit;nec niſi Matthæi precibus fatigatus abſoluit. ipſis verò legatis, magni honores ab Rege habiti.aduenientibus primùm frequenter obuiam itum eſt; ædeſque magnificæ ad diuerſandum attributæ.dein Petro Vaſæo Igæditano epiſcopo,& Martino Villanouano Comiti negotium datum, vt eos quàm honeſtiſſimo comitatu in regiam vſque deducerent.intromiſſis,Emmanuel è ſolio comiter in amplexum occurrit.poſt ſalutationem, à legatis extractæ ex arundine aurea litteræ,& dona prolata. Ea dona fuêre primùm aurea quinque numiſmata Abaſſinis inſcripta notis,quæ octonos fermè ſcutatos penderent ſingula.dein pyxis auro ſolida, fidelibus clauſtris adſeruans Crucis adorandæ fragmentum,de quo ſupra docuimus, Abaſſinis Regibus è Hieroſolyma ipſa trāſmìſſum. Eam verò pyxidē Emmanuel nixus genibus,& præ B gaudio lacrymabundus accepit,immortales Deo gratias agens,quod è tam remotis ab Europa regionibus,ab Rege tam inclyto, per legatos compellari ſe,beariqùe inſuper tam ſalutari ac pretioſo munere voluiſſet. Poſt hæc, Helenæ,ac Dauidis recitatæ per idoneos interpretes litteræ, tum Arabico, tum Perſico ſermone conſcriptæ.quarum erat ſumma:ſi vrgere bello maritimo Saracenos,& cæteros nominis Chriſtiani hoſtes Emmanuel pergeret, terreſtres Abaſſinorum copias,quandoquidem re nauali parum admodū valerent,& commeatus quantæuis claſſi nō defuturos:ac Luſitanum hortabantur,glorioſis adeò cęptis fidēter inſiſteret:poſtremò,ſi ad hoſpitij vinculum,affinitatis quoque iura vellet adiungere;filiorum nuptias ac filiarū cum regijs dotibus offerebant. Ad ea, pari benignitate ab Emmanuele reſponſum eſt:ac multa deinde ex legatis de Abaſſinorum ingenio, inſtitutis, ac ritibus quæſita per otium. quæ à pluribus poſtea fusè ac disertè perſcripta,inculcari à nobis hoc loco neceſſe non eſt. Dum in Europa Emmanuel Rex legatis mittendis accipiendiſque dat operam; interim in vlteriore India ab Luſitanis non Malacenſe modò ſtabilitum imperium;ſed ſocijs quoque Regibus latum opportunè ſubſidium eſt. Rhotericus Patalinus (vC ti ſupra docuimus) præfectus erat Malacæ.in eius locum è Cocino cum nauibus aliquot miſſus Georgius Albuquercius,cùm ad Somatram deueniſſet; domeſtico implicitum bello Regem Pacenum offendit. Factioſus quidam è popularibus coacta manu erat in armis: atque is quò maiorem ciebat tumultum;eò lætior fuit Regi noſtrorum aduentus; eique dubijs in rebus non inanem fiduciam præbuit. ſiquidem poſt minuta aliquot prælia cùm ad ſummam vniuerſi certaminis ventum eſſet; Georgius cum ſuis primam ſibi depopoſcit aciem. Neq; commiſſa pugna ſubſidijs opus fuit. ſtudio laudis incenſi Luſitani tanto ardore ſe ſe in hoſtem intulêre, vt primo impetu pulſos loco rebelles,magna cæde,maiore cum trepidatione in fugam auerterint.Quo facto, Georgius,& amicum Regem præſenti periculo ereptum, arctius Emmanueli deuinxit;& ipſe nouo decore genti Luſitanæ parto, victor Malacam proceſſit. in ea vrbe, Prætorio munere aduerſa fama fungebatur is de quo demonſtratum eſt, Ninachetus indigena: multis magniſque in Luſitanos officijs eum gradum ab Albuquercio Imperatore promeritus. Eundem fortè honorem,acceptus nuper in fidem Abdala quoque dynaſta Camparis adamarat:præclarum ſibi ad celebritatem nominis ratus,in Malacenſi emporio tot tamq; varijs nationibus è ſuperiore loco ius dicere.huic Albuquercius gratificari cū admodū cuperet;eā tamen

distulerat rem, verecundia prohibitus coram super tali negotio Ninachetũ alloqui; tamque veteri amico (quamquam alioquin improbo viro, perque veneficia ac scelera Præturam exercēti) repente magistratum abrogare. Sed quod præsens nō erat ausus, absens postmodũ non omisit. Proficiscenti Malacam Georgio, in cæteris mandatis illud etiam dedit, Prætori Ninacheto Abdalā sine mora sufficeret; perductumque Malacam, in eo tribunali quā honestissimè collocaret. Ille, q̃ difficili ac periculoso loco Camparana res esset, ignarus, Georgium Botelliũ cum nauibus non amplius tribus, inscio Ninacheto, ad Abdalā aduehendum proficisci iubet. Cæterũ Linguæ Rex, qui Regis Bintani filiam habebat in matrimonio, tum maximè terra marique circunsessum Abdalā premebat. id vbi Lusitanis nauarchis in itinere cognitum est; confestim à Malaca subsidium per litteras & nuntios euocāt. Missi à præfecto Lusitani bellatores egregij centum, Malacenses ferme septingenti. Cum ijs copijs Botellius initio, Camparani ęstuari; fauces audacter inuectus; mox retrò flexit iter, propterea quod æstuarium ad instar fluminis longum & angustũ, depresso alueo, marginatis vtrinq; ripis, non sine causa metum afferebat, ne prætereuntes nostros barbari ex tuto supernè iaculis ac telis obruerent. igitur eo periculo animaduerso, portus aditum custodire, & mare commeatibus infestum reddere statuit; vt hostem vel extra muniones eliceret ad pugnam, vel victoria pæne iam parta inuitum ex obsidione detraheret. Neque inanis fuit coniectura. Linguanus, cognito nostrorum consilio, quod multitudine militum abundaret, in apertum prouehi, ac sese ad prælium offerre decreuit. ergo relictis ad opera stationibus, ipse cum sex armatorum millibus; actuarijs octoginta, quas vocant Lāciaras, in Lusitanos mouit æstu secundo. Classem præibat ipse cum naui maioris formæ, crassioribus munita pluteis, & machinis varij generis; ac, præter naualem turbam, propugnatoribus ferme ducētis. in eam conspectā Botellius hortatus ad pugnam suos, extemplò vim iaculorum tormētis emisit, adeò peritè libratis, vt remiges ad transtra complures vno ictu discerpserint. quo metu perterriti, qui in eo latere curabant nautæ; partim in mare sese præcipitant, partim infra salmos occulto loco se condunt. ita, ministerio destituta nauis, in obliquum intorta vorticibus, adeò tenaciter ad vtramque fluminis ripam inhæsit, vt neque ipsa moueri posset loco, & pone sequentibus reliquis transitum intercluderet. Tum, ex propinquo initum certamen; & Botellius cum suis in regiam nauem egregio conatu transcendit. Aequis viribus aliquandiu dimicatum est, dum Regem satellites obnixè tuentur. Sed vbi cæteri Lusitani ipso tormentorum strepitu exciti superuenêre; tum demum percussi nouo terrore barbari; & Rex metu ne opprimeretur, è naui desilijt; perque auia & lutulenta cum paucis diu errabundus denique in tutum euasit. at Lusitani regia naue expugnata, in cæteras gradum illicò faciunt. eæ cùm obstructo, vt diximus, exitu clausæ tenerentur, & in angustijs confertæ atque implexæ remis, atque armamentis, neque explicare se possent, & contra vim æstus reciprocantis frustra niterentur; naualis turba, tentato vix prælio, sequuta Regis exemplum, qua cuique licuit, se in terram eiecit. ita, multis primo impetu cæsis, vacua pæne classe, Lusitanus potitur. Et Abdala, præter spem obsidione exemptus, Malacam ouantibus Lusitanis ingenti pompa defertur. Ibi iussus Ninachetus magistratu se abdicare; non tulit ignominiam, veri honoris, & solidæ virtutis ignarus. confestim ex aloe, & sandalis odoratis exstructo rogo, quadratum iuxta suggestum nobilibus aulæis & alia pretiosa veste constrauit. ex eo suggesto, aurea ipse toga gemmisque præfulgens, ad circunfusam concionem de rebus ab se gestis, totoque vitæ suæ cursu disseruit: expositisque beneficijs, quæ in captiuos primùm Lusitanos, tum in Albuquercium ip-

cium ip-

A cium ipsum difficillimo tempore contulisset, nullo suo delicto spoliari se dignitate, dolenter admodum, & acerbè conquerebatur. Tum Lusitana ingenia detestatus (adeò funestas humano pectori subdit faces ambitio) è pulpito sese in ardentem pyram furibundus iniecit: mortemque paulo post sponte affuturam, deuexa iam ætate vir antecapere, quàm vel ad exiguum tempus, minus inter suos honoratus conspici maluit. Verùm, ne Abdalæ quidem diuturna felicitas fuit. Iniquorum criminationibus in suspicionem vocatus, quasi de vrbe Alodino prodenda clam ageret, per speciem consultandi, in arcem, Georgij præfecti iussu deducitur. ibi, nihil minus metuenti, diuinamque & humanam imploranti fidem, catenæ subitò iniectæ. ac ne ex ipsis quidem vinculis facta dicendæ causæ potestate, paulo post in foro palam iugulatus est: quæ res propter spectatam viri æquitatem, & amabiles mores, magnam apud eas nationes Lusitanico nomini conflauit inuidiam. Inde minus iam multi Malacam institores adire: nec regia modò vectigalia in dies minui; sed etiam ciuitas annonæ caritate primùm, tum etiam inopia laborare. Ob id à præfecto ad reconciliandas circa nationes missus Botellius, notæ probitatis ac prudentiæ vir,
B ciuitates ac regulos adeundo, virtute ac lenitate paucis diebus Malacam intermissa commercia reuocauit. In ea legatione cùm ad Siacanum dynastam Alodini vectigalem venisset, vltimū pæne salutis periculum adijt. Siquidem Alodinus pacis immemor post Maxelizij cædem factæ, Siacano cùm alia, tum filiæ nuptias offerebat; modò Botellium sibi viuum, aut mortuum traderet. processissetque haud dubiè fraus; ni Botellius, incolæ monitu, quem captum libertate donarat, maturè insidias præcauisset. Ea exspectatione delusus Alodinus, lanciaras ferme sex & triginta ad eum insequendum protinus misit. Eæ in Lusitanicos lembos nouem cùm incidissent; quibus Franciscus Mellus præerat, atrox diu prælium, & incerta victoria fuit, dum hostes multitudine maximè freti nostros circūuenire nituntur. Sed ad extremum, acrius instante, atque ad omnes occurrente impetus Lusitano, impares viribus ac dimicandi peritia barbari, magno suorum amisso numero, terga vertêre. Neque nostris incruenta victoria fuit: è socijs multi, è Lusitanis triginta quinque desiderati. Huius pugnæ fama tranquilliores in vlteriore India fecit res: & Botellius, annona leuata, rebusque ex animi sententia confectis, auro pretiosisque alijs onustus mercibus, Mala-
C cam reuertit. Neque segnius interim ad Goam Lusitana res ab Albuquercio Pretore administrabatur. Intentus omni cura constituendo & propagādo Emmanuelis imperio, nullam eius rei occasionem elabi sinebat è manibus. Ante omnia, captus opportunitate Diensis emporij, legatos ad Mamudium Cambaiæ Regem cum donis misit, vt munitum de more diuersoriū Lusitanis, negotiandi causa, in eadem insula certis legibus exstruere sibi liceret. Neque abhorrebat à conditionibus Rex, commercij spe illectus adeò fructuosi. Cæterùm Iazij, qui nihil minus, quàm Lusitanos accolas cuperet, opibus artibusque discussa tota res est. Cum Idalcane præterea, & Narsingano Rege confirmata per mutuos nuntios amicitia, actumque de communibus commodis. Verùm nihil tenacius in Albuquercij mēte, quā Armuzianæ rei cura insidebat. cuius tum regni status erat eiusmodi. Post Albuquercij discessum, & arcem scelere nauarchorum amissam, ingens rerum perturbatio erat Armuziæ consecuta. Primùm, Atar eunuchus grandi iam ætate, decesserat. Dein, Zeifadinum susceptis iam liberis regni potentem, Nordinus vrbis præfectus per Abassina mancipia veneno sustulerat: inque eius locum, præteritis filijs, suffecerat Zeifadini fratrem, nomine Torum. hunc, multis ante officijs, ac tum recenti beneficio sibi deuinctum, quò insuper magis haberet in potestate, fidis priuatim sibi ministris,

ac satel-

ac satellitibus cinxerat. Et ijs, tres germani fratres, Mudofar, Hales, Hamedes, quod Nordinum arcto affinitatis gradu contingerent, præcipuum dignitatis, & gratiæ locum obtinebant: sed ante omnes longè eminebat is, quem è fratribus tertium posui, Hamedes: vir & manu promptus, & libidine dominandi, & solertia in rebus gerendis, Atari eunucho persimilis. Is callidè conciliando sibi militum animos, & obnoxios sibi sensim in vrbem introducendo, & grauissima quæque in se vnum trahendo munia, paulatim eò potentiæ viriumque peruenerat, regnum vt omne suo arbitratu ageret versaretque. Quocirca & Nordinus iacere, & præ illo pæne ciuilis ac modestus videri; & gemebundus Torus nusquam eodem inuito commouere sese, nedum maioris momenti quippiam aggredi. Iam verò, quod ad Emmanuelem Regem pertinebat; Lusitanis quidem ducibus illac iter habentibus patebat hospitium; & Emmanueli annuum stipendium ex Albuquercij formula pendebatur: veruntamen ea erat conditio rerum, vt Hamedes nullo frænatus præsidio, vbi vellet, ab Lusitano Regem regnumque posset abducere: & Emmanuel, per fraudem arce deiectus, precariam quodammodo eius insulæ ditionem habere videretur. Hisce rebus probè compertis, Albuquercius, Torum teterrimo seruitio domesticorum eximere, & in fide ac patrocinio Emmanuelis omnino stabilire decreuit. Ea res quod in primis egebat silentio, ne se Hamedes ad obsistendum instrueret; per speciem Adeni repetendi, magnis nauibus duabus & viginti, & minorum nauigiorum ingenti numero comparato, circa initium insequentis anni Goa profectus; in medio itinere cursum ab Arabia repente in Persicum sinum auertit. Armuziam vt est ventum, nauigijs confestim circundat insulam, ne quid aliunde subsidij, vel commeatus eò subuehi posset. dein missis vltrò citroque nuntijs, de nouis amicitiæ legibus agi cæptum. Summa postulatorum Albuquercij erat; præter stipendium Emmanueli bona fide soluendum, vt arx, ac diuersorium Lusitanis ad vrbem daretur negotiandi causa. Neque Torus abnuebat; cessit quin etiam arce protinus: cæterùm, quò minus reliqua explicarentur, maximè obstabat Hamedes, continuandæ scilicet dominationis auidus; &, si alteri cedendum foret, in Ismaelem Persam, quàm in Lusitanum Regem longè propensior. Ea incensum cupiditate, cùm ad saniora consilia reuocandi nulla esset spes; molientem insuper insidias, Albuquercius immissis per occasionem percussoribus, anteuertit è medio tollere. Hamede interempto, cætera expedita fuêre; ac facile deinde omnibus de rebus communi consensu transactum est: & in arcem absoluendam cùm Albuquercius diligenter incubuit, tum ipse quoque Torus materiam, & alia necessaria largè subministrauit. Dein tormenta omnia, quæ ad rebellandum animos facere possent, Armuzianis adempta. & Lusitani regni stemmata, & vexilla in turribus cum ingenti clamore & plausu publicè posita. Viri fermè triginta è stirpe regia, ob regni æmulationem, à tyrannis candenti ferro occæcati, regio sumptu in vrbe alebantur. Hos quoque, Albuquercius, ne quid eorum causa tumultus existeret; Goam amandauit, dato Quæstoribus, & præfectis negotio, vt cuncta eis ad victum, cultumque liberaliter Emmanuelis impensa præberentur. Inter hæc, Ismael, non modò sibi de Armuziano stipendio bellum cum Emmanuele suscipiendum non existimauit; sed etiam admiratione captus rerum, quas à Lusitanis perexigua manu gestas, consentiens fama toto pæne terrarum orbe vulgauerat, legatum iungendi fœderis ac societatis, ad Albuquercium destinauit. is verò in gratiam tanti Regis ingenti apparatu ab Albuquercio exceptus. Missi ad eum deducendum, è Lusitana iuuentute præcipui. Pompæ autem ratio fuit eiusmodi. Præibant in equis, cum venaticis pantheris, Persæ rectores duo: tum

A tum equi cataphracti sex nullo sessore sequebantur: dein equites, in argenteis ferculis regalia dona, vestem magnificam varij generis, itemque natiuas & factitias primæ notæ gemmas, cum tibiarum ac tympanorum hilari pulsu gestabant. Postremò legatus ipse cum suo comitatu, Lusitanisque incedebat. is in ornatissimum solium, adstante procerum corona, ab Albuquercio perhonorificè acceptus; cum muneribus litteras ad Emmanuelem, & ad Albuquercium reddidit: expositisque mandatis, omni genere comitatis honorisque tractatus est. Ac demum redeunti, vicissim legatus ad Ismaëlem adiunctus Fernandus Lemius: & missa pariter dona: affabrefactæ loricæ duæ cum galea inaurata, ac thorace quàm optimo: armillæ aureæ quattuor: & nobiles pyropi complures: itemque alia pretiosa ex auro gemmisque monilia: necnon è singulis Indicorum aromatum generibus aliquantum. Accessêre, optatissimum Ismaeli munus, aliquot variæ magnitudinis ænea tormenta cum Lusitanis ballistis, æreque Cyprio, & stanno, ac postea magistri quoque eius fabricæ cum peritis libratoribus missi, vt quoniam ab Turca nouæ illius terrore procellæ nuper acie victus fuisset; ea quoque virium parte communi hosti esset par. Dimissa B legatione, & rebus ad Armuziam ordinatis, Albuquercius Torum hortatus est, vt Emmanuelis amicitiam cum fide coleret; certissimumque in eius maiestate præsidium suis fortunis repositum existimaret. Inde Goam classe renauigans, cùm iam sexagesimum tertium annum ætatis ageret, fluente sensim aluo consumptus, ægrè ad Goani portus fauces animam traxit. ibi, cùm sese è lectulo mouere non posset; in ipsa naui per confessionem elutis animi sordibus, & sacro ad supremam luctam oleo inunctus; Christum, cuius Cruci affixi in sinu fouebat effigiem, suauiter alloquens, inter carorum manus & lacrymas exspirauit, prorsus inuicti ad laborem ac patientiam æquè corporis animique vir: & cum quolibet suæ ætatis ducum, vel naualis rei scientia, vel expediti consilij magnitudine comparandus. Facinora duo apprimè gloriosa vasto dudum agitabat animo. alterum, vt Nili fluenta, nouo & spatij longè breuioris alueo, Abassinis adiuuantibus, in Arabicum sinum auerteret, ac totam Aegyptum Turcis redderet prorsus infructuosam. alterum, vt ab Armuzia vectos hippaginibus equites velocissimos ad trecentos, in intimum repente littus eiusdem Arabici sinus C exponeret: qui, ante quàm è vicinis regionibus concursus fieri posset; Mecam non amplius septendecim Leucarum interuallo aduolarent; & ex inclyto apud eas gentes fano, abominanda Mahometis ossa raptim aueherent: scilicet in perpetuam teterrimi impostoris & hæresiarchæ ignominiam Christiano ritu publicè concremanda. Talia meditanti, iniquorum obtrectatio primùm, dein mors interuenit, vt seni matura, sic rei Christianæ atque omnibus bonis acerba. Elatus est quàm amplissimo funere, & comploratione tanta, vt sacerdotum Christiano ritu psallentium voces nequaquam exaudirentur. Conditus est in ædicula MARIAE Virginis, quam Goa capta, vt supra dictum est, ipse construxerat: ac deinde Alphonsus filius (qui Olisipone hæc ibidem scribentibus nobis octogenarius agebat animam) suis impensis auxit, ornauitque. Oræ Indicæ imperium, quæque illo imperio continentur, Albuquercius decedens pacata Emmanueli reliquit; & bellicam rem (vt ijs locis ac moribus) egregiè constitutam. Paulo ante ipsius obitum, è Lusitania cum nauibus decem Cocinum appulerat Lupus Soarius prætor ab Emmanuele designatus. is cùm inijsset magistratum; anno qui Albuquercij mortem est insequutus, renouata cum finitimis Regibus amicitia, Fernandum Petreium Andradium cum nauibus octo misit in Sinas, ad instituendum cum ea natione commercium, & regiones è proximo cognoscendas.

Vnà

Vnà profectus etiam Thomas Petreius, Emmanuelis nomine, cum donis D ac litteris legatus ad Regem Sinarum: quorum nobis mentio quando nec semel facta est iam; & sæpius, vt videtur, in posterum incedit; aliqua hoc loco de gentis natura, moribus, opibusq; posuisse, non incommodum fuerit.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEXTVS.

SINARVM regio, quam hodie Cinam vulgus appellat, vltima terrarum Asiæ, ab Oriente, & à Meridie, alluitur Oceano, quem Sericum, vel Eoum prisci dixêre: ab Occidente Indiam vlteriorem attingit: à Septentrione, cingitur Massagetarum, Scytharumque limitibus. Multo latius quondam imperasse gentem, annales ipsorum, ac litteræ, & veterum ędificiorum illustria monumenta, & complures, in India præsertim, ab ijs denominatæ nationes, haud obscurè testantur. E Sed cùm sua ipsi mole viribusque fatigarentur (quod à Carthaginiensibus in re simili factum legimus) spontè misso veluti sanguine, & castigata luxuria, intra hosce fines recepêre se se; graui proposito edicto, ne quis iniussu magistratuum excederet. Regna, seu prouincias vastæ magnitudinis, numerant quindecim cum sua cuiusque metropoli: ad mare sex, mediterranea reliqua. Tellus, quod maxima ex parte intra temperatæ plagæ terminos continetur; radiosque Solis, suapte natura vitales puro ac patenti excipit sinu; sic fit, vt saluberrimo cælo, & purioris auræ dulcedine perfruatur; ac simul inclytæ fertilitatis gleba, frugum omnis generis fundat copiam bifero triferoque prouentu. Accedit ad eximiam soli fœcunditatem, summa cultorum industria. Et infinita est multitudo, quippe subolescente in dies prole, & in alienas regiones migrationibus interdictis. Neque in tanta mortalium turba cessare cuipiam licet. non priuato dedecore tantùm, & proximi cuiusque probris ac iurgijs; verùm etiam publicis moribus legibusque desidia plectitur. Itaque rustici F homines nullam agri partem incuria squalere patiuntur. Saltus & colles; pinu vitibusque: campi & planities; oryza, hordeo, frumento, cæterisque segetibus nitent. quamquam è vitibus more nostro non exprimunt merum. vuas quodam condimenti genere in hyemem adseruare mos est. cæterùm ex herba quadam expressus liquor admodum salutaris, nomine Chia, calidus hauritur, vt apud Iaponios: cuius maximè beneficio, pituitam, grauedinẽ, lippitudinem nesciunt; vitamque bene longam, sine vllo fermè languore traducunt. oleis alicubi carẽt: sed earum vice non desunt plantę, quæ humorem vnctui præbeant. Pascua sunt etiam gregibus alendis vberrima; & in hortis egregiè cultis cùm alia nostri orbis poma, tum sapidissimos melopepones, suauissima & optima pruna ficusq;, & medica citreaq; variæ formæ ac saporis, apprimè generosa mala conspicias. Ad hæc, perspicui fontes, & miro colorum decore odorumque fragrantia flores ac rosæ perennant. flumina verò, quę magnas quoq; patiantur naues, piscosa & amęna, viridissimo riparum vestitu, pinguibus aruis interfluũt. Quin, & ora maritima pluribus introrsum ęstuarijs ad omnium rerum copiam inuehendam euehendamque, facili patet accessu. Ingentem præterea volucrum & ferarum vim, ad au-

A ad aucupium ac venatum, paludes, luci, saltusque suppeditant. Metalla auri, & argenti, & ferri probatissimi, & alia, incolæ effodiũt. Margaritas, & pręcipuæ nobilitatis vasa fictilia, quæ vulgo porcellana dicuntur; pretiosas pelles ad frigus arcendum; itemque gossipij, lini, lanæ, bombycisque, & serici fila, vestemque omnis generis mittunt innumerabilem. Saccari, & mellis, rhabarbari, cafurę, minij, glastique tingendis vestibus expetiti, prouentus ingens: odoramentis cùm alijs abundant; tum præcipuè mosco (cuius nullam apud Latinos Græcosue scriptores mentionem inuenio) è feris quibusdam, vulpecularum effigie, crebro verbere enectis, dein putrefactis. Denique, nihil aliunde, non ad victum modò cultumque; sed ne ad delicias quidem ac voluptates requirunt. ac proinde nulla sub Sole gens est, apud quam aliarum gentium opes æquè consistãt. quippe vendentibus cuncta Sinis, nihil inuicem redimentibus, nisi fortè in vsum tectorij cuiusdam odorati, piper ex India. Neq; erat externo commercio locus; ni Sinam infinita quædam teneret argenti cupiditas. id præferunt auro; & cùm indidem effossum, tum è remotis regionibus illatum, auidissimè accumulant. Iam de ædificijs, priuatisq; ac publicis operibus explicare, infinitum sit. Vrbes præ-
B cipuæ magnitudinis celebrant fermè ducentas: inferioris autem ordinis, longè plurimas. porrò castella & pagi, quorum nonnulli tribus familiarum millibus incoluntur; vicique passim ita multi se se offerunt, vt summa iniri vix possit. sunt autem egregio situ plerique: scatent aquis, procera circundati sylua; ex qua turritæ prædiuitum aratorum eminent domus. Porrò, dispersæ in ęstiuos maximè secessus nobilium villæ, opere in primis eleganti; vel ad opacas amnium ripas garrulos auium concentus, & fugientis aquæ lene murmur excipiunt; vel è montium iugis verticibusque, subiectos vallium anfractus; & vasta maris ac terrarum spatia, longè lateque despectant. Sed ipsarum præcipuè vrbium pulchritudo mira. Nauigabilibus impositæ fluuijs, admodum profunda & lata fossa, mœnibusque cinguntur quadrati ab imo lapidis, lateritiæ ad summum structuræ. lateres autem, ex eodem argillæ genere quo porcellana vasa, confecti, & calce optima interliti, in eam duritiem ac firmitatẽ breui tempore coalescunt, vt ferramentis postmodum labefactari vix possint. crassitudo mœnium, quatuor, & alicubi sex capit homines: additis ad prospectum pergulis, ac mœnianis, & occultis ambulationibus, qua præfecti oblectationis causa pererrent: po-
C mœrium, intra extraque, libero ad circuitum spatio, senis in ordinem equitibus patet. Ad obliquos autem ictus, modico interuallo, turres & propugnacula prominent, artificiosis contecta fastigijs; & podijs elegantibus adornata. Ex ijs mœnibus cùm quædam ante bis mille annos constet; exstructa; nullam tamen in eis rimam, aut sinum, aut labem aspicias. adeò seuerè acriterque sarta tecta ab regijs curatoribus exiguntur. Vrbis verò totius, ea fermè dimensio est. Latissimæ viæ duæ se intersecantes, perpetuo tractu, qui lustrari oculis possit, præcipuas quattuor portas aperiunt, præferratas, ornatu magnifico, adituque ad aspectum præclaro. Ab hisce rectis vijs, aliæ dein aliæque transuersæ, priuata & publica ædificia, vicosque distinguũt. Et ab vtroque latere viarum, excurrunt porticus, quæ commeantem plebem, & fabrum atq; institorum apothecas ac tabernas, à tempestatum iniuria vindicent. iam verò, è lapide trifores vt plurimum, & quidem summo artificio perfecti cum inscriptionibus fornices passim visuntur. quæ monumenta, magistratu abeuntes, regij præfecti relinquunt. magistratibus autem ipsis, celeberrimo loco stant ampla & operosa prætoria, cultissimis hortis, capacibus piscinis, fontibusque pellucidis, & varijs aquarum deriuationibus ad omnem animi remissionem instructa. Nec desunt auiaria, & ferarum septa, & operis topiarij tonsiles syluæ, luciq; densissimi; & di-

& distincta floribus prata: vt singulę pręfectorum domus oppidi propemo- D
dum instar obtineāt. Priuatorum ædes, circa maritimā oram humiles. mediterraneis verò locis, multiplici contignatione tollūtur, vel pictura decoratæ, vel opere albario candoris eximij. A primo ingressu panditur atrium, armarijs circūquaq; dispositis: in quibus inanium Deorum statuæ collocātur. accedunt lacus pleni piscium, ac pēsiles horti. materia in ædificationes vtuntur mirè læuigata, & certo lenocinij genere in auri colorē ac splendorem adducta. Pari lęuore tegulū est, calce spissatū atq; commissum ad pluuias arcendas: durantq; seculis tecta talia, extremis imbricibus è marmorato perelegāter elaboratis. ad singulas verò ianuas, viridi opacitate arbores ad lineā directæ consurgūt: quarum gratissimo aspectu, quasi pabulo quodam, oculorum acies quālibet fatigata reficitur. Porrò vrbes, pręterq̄ quod magnis, vt dixi, fluminibꝰ plerę q; alluuuntur; sunt etiā quæ, ad subuectionis euectionisq; cōmoditatem, canales nauium capaces introrsum admittant. quales multis locis apud Belgas, & alicubi etiā in Italia cernimus; marginatis vtrinq; semitis ad terrestre iter adstructis. lapidei quoq; pontes egregiè facti, nō ad oppida solùm, sed etiam in agris plurimi. quæ flumina propter altitudinem pilas arcusq; reijciūt; ea, confertis & contabulatis nauibus pro ponte iunguntur. sin ex imbri vehemētius intumuerint; solutis interim or- E
dinibus, viatorē, gratuitæ cymbæ, Regis impensa transmittunt. Iam, voraginibus, & hiatibus terræ, & stagnantibus aquis, quæq; alia ad iter impedimento sunt, publicè occurritur. quin etiam, asperrimis locis ad montiū latera excisis cautibus, viæ patescunt, ea molitione sumptuque, vt Romanā in eo genere magnificentiā non requiras. Templa etiam cum turribus, culminibusq; spectantur (licet alioqui Deos contemnant Sinæ) pulcherrima, & maxima. Trans pomœriū dein, præsertim ad mare, suburbia, eodem ornatu, & laxitate viarum, aduenas fermè ac negotiatores frequētissimis diuersorijs, & cauponis accipiunt; in quibus, præter delicatas de gentis more potiones, omnium etiam generum cocti, crudiq; prostant cibi, & exquisita cupedia. Sunt autē Sinarum populi (quemadmodū eiusdem plagæ alij) prout ad Septentrionē, vel ad Meridiē vergunt; magis aut minus æneo colore, vel candido: simis naribus, exiguis admodū ocellis, rara barba, lōgis crinibus, quos accuratè comptos, & in verticē coactos illaqueant, & oblongum ex argento clauum in laqueū inserunt. neq; tamen vna est omnibus capillamēti ratio. quippe, cælibes, comam à fronte discriminant; mariti, confundūt; atq; hæc præcipuè nota, ordinem vtrumq; distinguit. Primarij, ac diuites, quique F
militiam exercent; versicolore serico: plebeij ac pauperes, lino, seu gossipio tegunt corpora. nam apud Sinas lana, cùm maximè suppetat, minimè texitur. Sagis ad veterem Hispaniæ consuetudinem vtuntur, media sui parte crispis ac rugosis; cæterùm fusa & explicata lacinia, & laxis manicis: ipsum verò sagum, ab læua parte confibulant. Accedit talaris tunica, quam qui è regia sunt stirpe, vel superiore aliquo magistratu funguntur, circa baltheum maximè; cæteri limbo tenus acupingunt. Caput operiunt præcelso ac rotundo pileo, è tenuissimis virgulis atro filo prætextis. Caligas induunt affabrè factas, & elegantes cothurnos, aut calceos bombycino obstragulo perpolitos. Vestimenta per hyemem pretiosis murium Scythicorum pellibus, quas vulgo martas, vel sabellinas vocamus, calore admodū suaui, & ventis impenetrabili densitate suffulciunt; ijsdēq; separatim pellibus circūfouent colla. Molestias flatuū, munitis egregiè fenestris, ac specularibus prohibent. Per æstatem verò, ad reliqua remedia caloribus leniendis, illud etiam accedit. Subterraneos idoneo loco effodiunt specus: inde conceptam auram, intensiorem aut remissiorem, prout libuerit, per omnes ædium partes admirabili machinatione dispensant. Mulieres,

circa

A circa curam capitis multæ sunt. crines diu pexos concinnatosq; in summo circumligant vitta gemmis auroque distincta. reliqui corporis ornatus, minimè lasciuus. Præcipuam decoris ac formæ laudem, in pedum breuitate & exilitate constituunt: atque ob id ipsum, tenellos ab infantia fascijs perquàm arctè constringunt. Magnus apud nobiles matronas honos pudicitię. rarò visuntur: nec in publicum prodeunt, nisi gestatoria sella, prætentis ex omni parte velis, &, occultæ speculationis causa, reticulatis ex ebore fenestellis ad latera appositis. succollant serui, magna vndique stipante familia. Deprehensum adulterium æquè viri ac fœminæ, capite luitur. Ad nuptias, dotem non viro fœmina, sed vir fœminæ defert. Singulæ vxores in matrisfamilias numerantur loco: pellices procul à conspectu varijs locis aluntur. Prostitutis ac meretricibus (ea ferè mancipia sunt) proprium ac separatũ in suburbijs domicilium est. Annum è lunaribus periodis duodecim ita conficiunt, vt tertio quoque anno ad duodecim vnam addant. Principium, à Martij mensis nouilunio auspicantur. Eum diem publica hilaritate, natalem quisque suum priuata gratulatione concelebrant. munera sibi & sportulas inuicem mittunt. apparatissimis dein epulis, noctu præsertim, exquisitissimi interponũtur ludi. Comœdias, ac tragœdias exhibent sumptuosas, B vel fabulis in præsens à poëta confictis, vel actionibus è vetere historia repetitis. petoristæ, aretalogi, præstigiatores, mimi non desunt. parietes fornicesque viridi fronde, micantibus rosis, & pretioso peristromate vestiuntur. fragrant odoramentis ac floribus viæ. accensis funalibus ac laternis, arbores, pergulæ, fenestræ collucent: neruorum pulsu; tibiarum vocumque cõcentu omnia personant. Conuiuiorum autem ratio est talis. Inuitantur multi. propria singulis mensa, aut summum binis, apponitur ex ligno ad instar ebeni splẽdidissimo, varijs syluestrium maximè rerum figuris, ac certis linearum ductibus (quo in genere Sinæ admodum excellunt) capreolatim ex argento, vel auro discurrẽtibus. Ea pictura nitorque pro mappa est. serica frontalia dein ad humum vsque dependent. Conuiuæ fucatis consident cathedris, præmolli, vt apud nos, culcitra ad gratiorem quietem obductis. Inde elegantissimi primùm canistri sertis redimiti, onusti baccis pomisue, toto margine disponuntur. Intra id veluti septum, admirabili structura cæteræ exsurgunt dapes. cumque sagina omnis generis, ferina æquè ac domestica, & piscibus, ostreisque, & cunctis fermè illecebris, & condimentis abundent; suilla tamen præcipuè caro summorum pariter & infimorũ expetitur mensis: neque ex alio vllo animali copiosior ganea. Cibos digitis attrectare (vt C sunt vulgo munditiarũ diligentissimi) rusticitatis putãt. bracteatis paxillis, vel argenteis aureisue fuscinulis, cõcisa minutim frusta in os inserunt. Exiguis poculis crebro haustu sedant sitim: & magno cũ honore verborũ mutuò sibi propinãt. Miro interim silentio atq; ordine lances ab atriensibus inferuntur: & in singula fercula mensæ instrumentum omne mutatur. Hæc separatim viri. ac matronæ item seorsum (quæ maritorum zelotypia est) eodem apparatu in penetralibus conuiuantur. Salutandi ritus, inter plebeios, eiusmodi: læuam in pugnum compressam obtegunt dextra. ambas dein pectori sæpius admouent, & simul, accõmodato ad gestũ sermone demonstrant, amicum sibi conditum hærere in medullis. At primores, brachijs arcuatim extensis, ac digitis vtriusque manus implexis, identidem se se ad terram vsque summittunt: certantque verborũ officijs inter se, vter posterior, alterius honoris causa quiescat. Opificum ac sellulariorum, ingens vbique numerus; & certus ordini cuique vicus est. sculpendi ac pingendi artem, itemque plasticen, toreuticen, encausticen, necnõ fabricas, ærariam, ferrariam, cæterasque metallicas, ac materiarias egregiè callent. neque ad conflandos ignes (quod vel in primis mirère) cuiusquam egent opera. quippe, certa ratione ita libratis tubulis quibusdam, atque ad caminum

 aptatis,

aptatis, vt acceptam è cauernis auram perpetuò reddant. mechanica quælibet, vel ibidem excogitata, vel ex alijs terris inuecta, celerrimè arripiunt. D
Aenea tormenta conflare; litteras imaginesque subiectis prælo typis excudere (quibus commentis Europa recentibus adeò gloriatur) vetustissimo in vsu apud Sinas esse, compertum est. Accedit ad artificium tormentorum, quòd ex ijs quædam solutilia faciunt; perque partes imposita baiulis, aut iumentis, quocunque opus est, sine vexatione circumferunt. Ad scribendum autem, arctas & oblongas adhibent è leui admodum ac tenui papyro pagellas. neque versus ab læua ad dextram, vt Græci; neque ab dextra ad læuam, vt Hebræi; sed ad imum ab summo perducunt. cuius generis impressum volumen, atque inde transmissum, Romæ in Vaticano, itemque in Laurentiana Philippi Regis bibliotheca videre me memini. Litteris vtuntur velut Aegyptijs, quas hieroglyphicas Græci dixêre. Eæ singulæ singulis nominibus seruiunt, atque etiam integris interdum sensibus. Ita fit, vt cùm Sinæ, varia lingua, quippe tam multis regionibus tamque disiunctis, vtantur; tamen, quæ litteris consignata sunt, peræquè omnes intelligant. Præter suum cuiusque nationis atque prouinciæ, certus insuper & communis eruditorum est sermo. Latinæ apud nos linguæ respondet. vulgo Mandarinum appellant. hoc aulici, scribæ, iurisconsulti, iudices, magistratus vtuntur: huic impensa cura dant operam. Qui per plateas erret otiosus, vt supra docuimus, vel manum supplex ad stipem porrigat, fermè est nemo. Manci, vel aliqua parte corporis debiles, vel morbo impliciti grauiore, quàm vt sibi parare victum vllo modo possint; cognatis affinibusúe alendi attribuuntur à magistratu. sin propinqui desint; vel propter inopiam alendo non sint; causa probè cognita, ne quid subsit fraudis, in regia valetudinaria deportantur. Luminibus capti, si premat egestas, pistrino ac molæ; manci, aut quoquo modo mutili, dum suppetunt vires, alijs alij ministerijs affiguntur. Denique nullus inertiæ, vel ignauiæ locus est. Itinerum spatia hoc pacto distinguunt. Minimam omnium mensuram patrio nomine vocant Li. hæc, interualli continet quantum æqua planitie, die puro ac sereno, vox humana percurrit. Li decem, vnum explent Pù, quod Hispaniensi fermè leucæ respondet; siquidem Pù dena, diei vnius iter efficiunt, quod vulgo ychan appellant. Peregrinationibus autem, non iumenta modò, sed etiam varij generis cisia, lecticæ, pilenta deseruiunt: accedunt rhedæ ac vehicula partim equis iuncta; partim etiam, vbi camporū æquora patiuntur, velis euntia. Nec verò minus peritè, ac scienter aurigæ quàm nautæ, & gubernacula moderantur, & varia velorum inflexione, prolato vel reducto, prout opus est, pede, ventos excipiunt. Pretia rerum (vt quondam in Latio) non moneta nummisúe; sed, ne locus adulterio pateat, concisi maximè argenti pondere metiuntur: atque in id ipsum, forfices, & habilem trutinam ligneolæ inclusam thecæ, in sinu circumferunt. ad maiora verò pondera, cum lancibus libram, publicè probatā obsignatamq; habent domi. teruntios duntaxat ex ære publica forma percutiunt, gestantq; pertusos in linea, supplendis argenti pretijs. vel etiā ad quisquilias coemendas. Nihil quod vlli vsui possit esse, perire per incuriam sinunt. excrementa sordesque ad stercorandū agrum; vilissima scruta, in chartarias officinas; ipsa deniq; canum ossa, in cælaturā & sculptilia conferunt. Fœneratores, vtpote reipub. noxij, cùm alijs pœnis, tū pecunia mulctantur in fœnore deprehensa. debilibus tantū aut cæcis ex infima plebe, ad sustentādam inopiā, aliquid vsuræ nomine exegisse impune est. Suarū quisq; mercium institor, descriptum indicē; pharmacopolæ etiam singulorum simpliciū quæ appellant, specimen ipsum coguntur pro tabernæ foribus habere propositum. Ea sæpe ab ædilibus inspiciuntur: neq; componēdi, miscēdiúe, nisi præsens necessitas

sitas

A sitas vrgeat;neque composita diutius ad seruandi, cuiquam omnino ius est. Vocales & gesticulatorias aues enutriunt impensa cura, venduntque, præter naturales colores, vario etiam vestitu ornatuque distinctas. Iam, naualium copia, ac totius rei maritimæ apparatus, pæne incredibilis: adeò largè, materiam & omne instrumentũ, cæduæ syluæ, & ferri optimi venæ, & lini gossipijque frequentissimæ textrinæ suppeditant. Maximas naues, vento duntaxat mobiles (quarum supra meminimus) vulgò iuncos appellant. ex ijs partim ad bellum parantur, eminentibus ad proram puppimque castellis: partim depressiores, ad mercaturam & onera. Sunt quas Lanteas, quas Bancones vocant: illæ, sex remis ingentibus; hæ tribus tantùm, quaterno vel seno in scalmum remige ad vtrunque latus instructæ. Longis etiam, triremium instar, vtuntur; sed sine rostro; & ad amnes, ac vada sulcanda plano alueo fabricatis. Aliæ conspiciuntur, maximè peragrandis animi causa littoribus, auro & argento cælata puppi, cubiculis, reticulatis fenestris, porticibus, pensilibus hortis pæne in maris contumeliam exornatæ. Ad summã, variæ magnitudinis ac formæ nauium tanta copia est; vt præfecti oræ maritimæ, si quid vrgeat subitæ rei, militares iuncos à quingentis ad mille contrahere momento dicantur. Neque vllo tempore anni desunt classes, ad tuenda & purganda piratis maria pluribus locis paratæ. Hæ, magno totius regni bono, mercatoribus, & nauicularijs omnium nationum præstare conantur non modò tuta, sed etiam secura commercia. Carinas oblinunt certo bituminis genere mirè fideli cùm ad explendas rimas, tum ad teredinem & noxia lignis animalia prohibenda. Purgandæ verò naui, pluribus confertã vasculis antliam, ad latera introrsum applicant eo artificio; vt vnus quilibet sedens, alterno pedum ac perleui motu, paucis horis quantamlibet sentinam exhauriat. Nauigiorum fluuialium incredibilis copia. quippe, in ijs magna pars hominum cum coniugibus, & liberis degunt: è quibus alij vecturam exercent; alij pro cauponibus & institoribus, in perpetua statione sunt: nec solùm in cibos, verùm etiam in cultum, ac vestitum, ipsasque deli cias habent cuncta venalia; vt in ipso itinere ac fluuijs, vrbana commoda & copiam non requiras. Sunt qui intra eas naues, altilium, atque anatum præsertim, ingentes alant turmas: & facillima est soboles; propterea quod ex ouis, non matris incubitu, sed leni tepore ex ignibus temperatis adhibito, quotquot visum est pullos excludunt. Noctu, animantes eas intra septa nauium cohibent; manè vt diluxit, in campos oryzæ feraces emittunt. ibi, non paruo agricolarum compendio, noxias frugibus herbas, mira quadam auiditate depastæ, sub noctem ad cymbali, seu tympani pulsum, in suas quæque chortes ac receptacula redeunt. Minutæ verò cymbæ, non fluuiatilem modò, sed ne marinum quidem saporis egregij piscem interioribus incolis deesse patiuntur. Verno tempore anni, tumescentibus imbre ac niue fluminibus, cùm ad ipsas maximè fauces fœtificandi causa æquorei greges ex alto succedunt; confestim è vicinis regionibus haud ignara prouentus magna hominum multitudo cum retibus & verriculis aduolat. ingens captura nullo negotio fit: inde amnici nautæ à maritimis quàm optimos pisces vili coemptos pretio, & vimineis conditos corbibus, peruncta charta ad continendum liquorem intectis; mutata subinde aqua, & pabulo iniecto, quamuis intima in loca incolumes vehunt. ibi ex angustijs in ampla transfusi viuaria, & latas vrbium fossas, ad lautiora conuiuia popinasque toto anno sufficiunt. Capiendi autem, cùm aliæ sunt artes, tum illa vel in primis iucũda. Prægrandes, ac domesticos habent coruos, eiusmodi prædæ assuetos. horum colla nodo ita laxo constringunt; vt nequaquam interclusa respiratione, cibos tamen transmittere, ac deglutire non valeãt. ita è caueis dimissi, admirabili solertia se se in aquas immergunt: pisciculos minutos ore con-

ceptos,maiores autem rostro apprehensos, domum, vnde abiêre, identi- D
dem referunt; quoad solutis omnino faucibus, ad satietatem ipsi quoque pascantur. Ea magistratuum oblectamenta præcipua. Rei litterariæ magna pars hominum vacat. Medicas artes, & physica, & astronomica attingunt pauci: iura legesque habent ante annos bis mille scripta, neque vnquam (vt ferunt) exinde mutata. his verò, quod fermè ad honores ac magistratus aditum patefaciant, plerique certatim insudant: deque politicis rebus, regnorumque administratione & quærunt ipsi inter se, &, vbi licet, è peregrinis auidè sciscitantur. Gymnasia cum egregijs doctoribus fermè oppidatim amplè, & copiosè sustentat Rex. in ea gymnasia è ludo litterario primisque rudimentis pueri & adolescentes leguntur. studiorum præfecti, quos cessatores, vel tardos animaduerterint; obiurgant primùm: dein plagis afficiut: ad extremum ignominia notatos expellunt. cæteros, pro cuiusque profectu ac diligentia, tollunt laudibus. Ad hæc, regij censores tertio quoque anno gymnasia publicè recognoscunt. ab ijs, ingenij & doctrinæ hoc fere modo specimen sumitur. celeberrimis in regni cuiusque gymnasijs, ad eam ipsam rem, mensis & subsellijs instructa visuntur ampla & spatiosa conclauia. In ea ex alijs prouincijs (ne quid gratiæ detur) euocati adolescentes, E
prætentato sinu ne quem secum inferant librum; manê cum pugillaribus includuntur. ibi à censoribus theses de repub. & regno, itemque de priuatorum controuersijs, ponuntur ex tempore. in eam sententiam, clausis ostijs, adhibitisque custodibus, pro sua quisque copia & facultate scribunt eò intentiore studio, quod in eiusmodi certamine non dignitas modò, sed etiam res vniuscuiusque disceptat. sub noctem, apertis foribus, pensa exiguntur, adscriptis auctorum nomine, origine, & patria. dein dimissa iuuentute; censores per otium ea scripta perpendunt: & ex vniuerso numero tria primùm millia; rursum ex hisce, trecenta; postremò ex trecentis, nonaginta quàm optima seligunt. atque is demùm habetur sapientiæ flos; neque vltrà subcernitur. quippe, totidem iuris peritos, ad supplementum, in singula regna describi solenne est. Post hæc, edicitur dies, quo die victorum nomina voce præconis pronuntianda sunt. Fit denuò ex omni parte concursus. qui palmam tulêre, ij cum exquisito verborum honore magistri appellantur: atque is dies magna conuiuiorum ac ludorum pompa & celebritate peragitur. Noui magistri, phaleratis in equis, ingenti omnium ordinum studio & comitatu, per vrbem incedunt. dein missos in regiam, referri Rex iubet F
in Loytias; quó maximè titulo nobilitas vniuersa censetur: & annuum singulis honorarium ad eam personam tuendam attribuit, ac tum denique inter se amplexantur, eiusque collegij necessitudinem persanctam existimant. Porrò, ex Loytiarum corpore iudices, & consiliarios, & magistratus creari mos est. neque per ambitionem, aut corruptelas, nullo sui dato in imis documento, raptim ad summa transiliunt: sed in inferioribus probati spectatique, gradatim ad superiora conscendunt. Magistratuum minorum ingens vbique numerus. maiores in vnaquaque metropoli, cum amplissima potestate quinque: neque ij indigenæ, quò magis inter ignotos, odio & amore vacui, rectam in administrando rationem sequantur. Inter hosce, omnium consensu, primum dignitatis & imperij locum obtinet Turan. is, quasi vicario Regis munere, vniuersæ prouinciæ præpositus est; ac dignitatis causa, proprio ac separato à reliquis præfectis habitat loco. ad hunc grauissima quæq; & maxima referuntur; pleraq; decidit ipse, ac de toto rerum statu subinde Regem per litteras edocet. Proximus huic honore habetur Ponchasius, penes quem vectigalium & fisci regij est cura. is cum ingenti scribarum & custodum copia, tuetur ærarium; rationes & codices recognoscit; annua stipendia, salaria, mercedesque distribuit. Sequitur Anchasius, qui cum consilio delectorum virorum, non de ciuilibus modò contro-

uersijs

A uersijs ac litibus iudicat;sed etiã rei capitalis quæstiones exercet:atq; ad hoc tribunal toto eo regno in causis grauioribꝰ prouocatio est. Porrò Aitan rē bellicam administrat,conscribit exercitus, comparat classes; ac præcipuè in id excubat, ne peregrini in vrbes ac mediterranea sensim irrepant. Aitani subest postremus omnium Luitisius, vir, militaris item rei peritus, qui ad Aitanis arbitriũ,prout opꝰ est, varias in expeditiones cum exercitu proficiscitur.Sunt qui præfectorum alia quædam tradant nomina,& plura: sed vtique magna omnium species:mira maiestas. ac singulis, excepto Luitisio,à consilio sunt viri decem lectissimi, verùm impari dignitate. superioris ordinis quini ab dextra sedent,quod apud Sinas honori ducitur: aureo baltheo,& (qui regius est color)croceo galero:inferioris classis ab læua totidē, cingulo argenteo, & cæruleo galero distincti. Si præsidem in prouincia mori contigerit; antiquissimus è consiliarijs in locum defuncti succedit. Ex eodem numero,ad obeundam,ac lustrandam Regis iussu prouinciam, legati mittuntur. Cæterùm cuncti peræquè præsides & consiliarij, regium insigne gestant ad pectus humerosque; serpentem ex auro textili. Neque minoribus præfectis,alijsue,magistro custodiarum excepto, quemquam è B superioribus hisce nisi de genu alloqui, aut compellare fas est. Euntibus in prouinciam,præter vestimenta,& famulos aliquot;nihil omnino vel ad iter, vel ad hospitium,vel ad cæteros vitæ vsus parandum. in singulis oppidis regij sunt parochi. ab ijs cuique pro dignitate cuncta benignè præbentur. quod si priuatis amicorum hospitijs vti malint; pro cibarijs numerantur pecuniæ. Ineuntibus magistratum,obuiam primùm sub signis peditum cohortes, & equitum turmæ; tum reliqui ordines cum insigni pompa; & vario symphoniæ cantu procedunt:ea frequentia per vicos vrbis, magnifico peristromate ornatos, non sine honore florum odorumque, nouus præfectus in prætorium vsque deducitur. Præsto sunt regij famuli& curatores, qui sine vlla ipsius molestia cibos,instrumentum, & suppellectilem ex maiestate suppeditent.intra easdem ædes proprijs conclauibus ac cœnationibus,asseclæ,scribæ,accensi,lictores,& forense ministerium omne alitur vnius Regis impensa: quò plures omnium actionum & vitæ quotidianæ arbitros ac testes habere se magistratus intelligat.Iura autē,hoc ferè pacto redduntur.à primo manê ad vesperam, paucis horis ad meridiandum intermissis,præcelso in tribunali considet prætor.cingunt latera iudices. cohors C ad imperium parata circunstat. qui ad ius petendum accedunt, intromissi ab ianitoribus,procumbunt illicò,& vel eminus ipsi,quid velint,elata voce pronuntiant; vel supplicem libellum recitandum propalam offerunt scribis.Prætor;agitata re,de cõsilij sententia respondet;ipsumq; responsum litteris consignatũ à scriba,ipse dein rubricato pigmēto sua manu confirmat.Ex aperto administrantur omnia.solitudo,& secreta colloquia,& arcani susurri vetantur,quò minor flagitijs & fraudibus, quæ oderunt lucem, aditus sit. Capitalis noxæ reos,identidem comperendinant: nec nisi lentè quæsita, & ad liquidum cognita causa,condemnant.itaque oppido pauci in tanta hominum multitudine carnificis manu finiunt vitam.Cæterùm interea, vincti,quàm diligentissimè adseruantur loco amplo,instar oppidi,celsis admodum parietibus circumsepto; eodemque rerum venalium copia, tabernis, & opificijs,ne quid extra petendum sit,ad omnes vitęvsus instructo.carceri, cum magno vigilum numero præest non leui auctoritate vir. is per se, perque suos, custodiarum seriem quotidie recognoscit: & quàm intentissima excubat cura, ne cui, delinitis pretio ministris, vel perfosso pariete, suspensisue alicunde funibus, aut alia quapiam ratione effugium pateat. Fori verò ipsius,& prætoriæ turbæ seuera admodum disciplina. graui malo, erratum, atque adeò murmur omne compescitur. qui deliquêre;ijs, quò

conspectior ignominia sit, vexillum quoddam in manus datur.cum eo vexillo,ad conuentum vsque dimissum, genibus nixi persistunt:ac demum ad Prætoris arbitrium verberibus acerbè mulctantur.ac multos passim videas (neque id propter adsuetudinem,probro est)vibicibus liuida,& medicamentis oblita facie.Porrò præfectis, cùm in publicum prodeunt, multo cum satellitio,gregibusque clientum & amicorum, sella, vti dicebamus, magnifica gestari mos est:& quidem defixis in vno obtutu oculis (quo in genere à prima ætate exercentur)ac toto vultu ad seueritatem tristitiamq; composito.Frænati sequuntur equi ; variæ vmbellæ circunstant: lictorum anteit manus:quorum,hi regia vexilla;arundines illi tostas ad verbera; alij clauas argenteas ferunt;alij,pendente ex humeris tabella gypsata cum sericis floccis,inscriptum magistratus imperium ac potestatem ostentant. Hi omnes, in ordinem bini,magnis clamoribus submouent plebem, quæ vel in domos festina se proripit,vel etiam honoris causa vias euerrit. in transitu verò,mirum silentium:non modò interpellare præfectum, sed ne contra quidem intueri fas est. Rem militarem, non tam audacia vel firmitate, quàm numero,& machinis,& egregia in primis disciplina sustentant. Præter extraordinarias copias,quæ varijs locis,vbi res postulat, comparantur; in singulis vrbibus,firma ac certa præsidia sunt.pro muris aguntur excubię, quas identidem obit circitor:itemque validæ stationes ad portas.earum fores,præter alia repagula serasque,impresso chartæ,& commissuris agglutinato signo,quotidie muniunt:nec nisi eodem à ministris inspecto ac probè agnito,aperire concessum est.Ad limites regni,crebræ & minutæ visuntur arces.qua verò Scythæ contigui sunt, insanæ substructionis murus in ducentas amplius excurrit leucas,quantum inter duos admirandę altitudinis montes interuallum est.Ea regionis claustra firmissima.Vbi ex illa parte increbuit belli rumor;confestim à custodibus dato signo,è vicinis castellis & oppidis concursus ad munimenta fit;quoad ab Rege duces iusto cum exercitu superueniant.Equites,elegantissimo ornatu armatuque prælium ineunt,quaternis ex ephippio pendētibus gladijs, quorum simul duobus perquàm scienter vtuntur.pedites item egregiè armati pugnam capessunt.largum vnicuique stipendium optima fide persoluitur.spectatæ virtuti certus ab imperatore honos:contra,ignauiæ perfidiæque supplicium. Qui ad militiam adscripti non sunt;ijs arma priuatim nulla : quæ maximè res ab intestinis tumultibus otium præstat.Atque vt cæteri magistratus, quò magis castè rempub.adm inistrent,ferantque incorruptam in iudicando sententiam;è longinquis petuntur locis:ita,ordinum ductores, ac militares præfecti,ea de causa leguntur indidem,vt eos ipsamet caritas liberorum & coniugū, ad subeūdā, belli pericula & acrius pro aris ac focis dimicandū accedat. Porrò,hisce tot præfectis,iudicibus,populisq;,cū regio nomine ac potestate vnus præest vir,necis ac vitæ omnium dominus.huius, vel è stipatorum & apparitorum frequentia,vel ex ædium admirabili ornatu & laxitate;vel ex ipso genere domesticę ;disciplinęverenerāda maiestas.Octo habet à consilijs, è toto Loytiarū ordine lectos viros:is ab Rege secundus dignitatis est grad⁹; summumque totius gentis oraculum.sexaginta circiter alit vxores. fœminæ tantùm,vel eunuchi ministrant.ipse,nisi mutandæ sedis causa, vel cùm ad bella procedit;fere nunquam excedere solet è regia. De omni statu prouinciarum,& præfectorum actis,certior assiduè fit;veredarijs seu cursoribus ita distributis;vt in singulos menses ex qualibet prouincia litteræ in regiam perferantur.ij, per equos paribus fermè interuallis in via dispositos, celerrimè peruolant ; suumque in singulas positiones aduentum,quò recētes equi,seu ad flumina traijciēda naues illicò expediantur;vel tintinnabulis perargutis è belluæ ceruice pendentibus ; vel etiam, vt apud nos, cornu

sæpius

A sæpius inflato prænuntiant. Super hæc, statis ipse temporibus idoneos viros ad cuncta coram inspicienda, per omnes regni partes cum ampla potestate dimittit. quin etiam, extra ordinem certos è suorum fideliũ numero in eam ipsam rem destinare cõsueuit, sacramento priuatim adactos muneris cum cura & cum fide fungendi. id vt quàm occultissimè fiat; multa Rex habet apud se diplomata, suo notata chirographo & signo; nominibus tantùm speculatoris, & locorũ, & personarum, ne quid emanet, consultò suppressis. Inde, vbi tempus est, clam accepto diplomate inspector idem & censor, quã Rex iusserit verbo prouinciam, tanquam vnus de populo circuit; præfectisque, ac prætoribus, inter publicæ rei administrationẽ, ac præsertim inter dicendum ius, dissimulanter assistit. Vbi quæ voluit, probè cognouit; tum demum adit consilium; & prolato repente diplomate; mira omnium veneratione summus totius consilij iudex & arbiter in solio collocatur. Inde, prout exigit res, alios ornat laudibus, atq; ad altiores extollit gradus; alios, nulla cuiusquã tergiuersatione, vel in ordinem cogit, vel etiã supplicijs grauioribus afficit. Atq; eo præcipuè metu magistratus ac iudices in officio cõtinentur. In singulis prouincijs aurea tabula velata inscripto Regis nomi-
B ne custoditur. Eã tabulam singulis nouilunijs velo reducto, Loytiæ, & præfecti omnes honoris causa inuisunt, & æquè ac Regẽ ipsũ adorant. Demortuo Regi, è filijs maximus natu; sin desint liberi (quod in tanta vxorũ turba perrarum est) proximus è regia stirpe succedit. cæteri, ne quid eorũ causa tumultus existat, remotis inde palatijs ad instar oppidorũ incredibili magnificẽtia, regio cultu apparatuq;, in libera custodia detinentur; proposita capitis pœna, si extra eos fines iniussu pedem extulerint. Legatos Regum, qui vel amicitiã expetunt, vel æquo iam ante fœdere iuncti sunt, missa obuiam nobilitate Rex comiter accipit: ac legatione peracta, Loytias appellatos honoris causa, cum amplis munerib⁹ domum remittit. Iã de thesauris, & coaceruatis auri & argenti laminis, admirãda narrantur. nec desunt qui ad nostræ monetæ supputationẽ; aureorũ annua millies fermè ac ducenties centena millia Regẽ capere pro certo perhibeant: quantũ vix moriẽs Imperator Vespasianus, & quidẽ pecuniæ diligentissimus, in ærario Romano reliquit. Ingens omnino summa: & in cuius contẽplatione haud immeritò laboret fides. veruntamẽ satis constat, in vno Cantonis emporio, quod alijs eius plagæ multis & celebritate, & diuitijs inferius est; ex annonæ salariæ vectigali,
C centũ circiter & octoginta millia coronatorum; & in mediocri quodã oppido eiusdem oræ Cantoniæ, è decimis oryzæ duntaxat, amplius centũ millia percipi. vt minimè dubitandum sit, quin ad fiscum perueniãt immanes pecuniarũ acerui quotannis: imperij magnitudinem, frequentiam populorum, exactiones capitum & ostiorum, portoria merciũ, frugum omnium decimas, fructus metallorũ, & cætera vectigalia reputantibus. Accedit non mediocris ad summã opulentiam momenti res: quod more Turcico & sectæ Mahometanæ totius, in ditione finibusq; Sinarum, tributa & stipendia, præter vnum Regem, nemo prorsus omniũ imperat. nulli, vt apud nos, Comites, nulli Duces, Marchiones, Barones, vel dynastæ censentur. Magistratus ac præfecturas, non tam in beneficij aut præmij, quã in laboris ac muneris loco tribuit Rex: neq; splendida honorum vocabula, & opimi reditus, hæredem sæpe degenerem sequũtur. suas sibi quisq; diuitias ac dignitatem, studio ac diligentia parat: nec virorum fortium & vigilantiũ loca, per nobilitatis fucũ, ignauia & segnities occupat. Hæc fermè Sinarũ bona laudesq;: quas tamen easdem grauioribus malis vitijsque superari non dubium est. Religionis, quæ iustitiæ prima & præcipua pars est, cura genti postrema. Sacrificulis (quos patrio sermone vocant Hoxiones) exiguus admodum honos. templa vulgo adeunt consuetudine magis & instituto quodam,

quàm

quàm quòd mortalia curari ab Dijs;vel humanis dictis,factis, cogitatis in- D
teresse cæleste numen existimēt.Sanè Euangelium accepisse olim ab Apostolo Thoma credūtur,vt supra dictum est:& imago testatur id ipsum proceræ mulieris, puerulum in sinu fouentis,cui ardentes hodieque lychnuchos more nostro suspendunt.Sed nec Apostoli vlla iam ibi mentio: & cuiusnam ea sit effigies, prorsus ignorant.adeò, vel ipsa regionum longinquitate,vel diuturno cultorum desiderio,in ea terra semen omne Christianæ pietatis interijt.Qui sapientiores habentur,ij arcanis & quæ non temere vulgent decretis,Pythagoræ fermè somnia de transmigratione animorum sequuntur:& pro meritis actæ vitæ, sua cuique præmia & supplicia, ex communi omnium gentium opinione constituunt; sedesque fingunt refertas cunctis ijs,quæ vulgo vel ad felicitatem prima,vel ad miseriam extrema ducuntur.Capillum tam diligenter iccirco nutriunt, quòd credant ea se tamquam ansa in cælum aliquando sublatum iri.sacrificuli cōtra (qui quidem cœnobiticam agunt vitam) abradunt capita, quòd sine tali adiumento sydera se conscensuros esse confidant. Mundum vniuersum ex aqua initio conditum affirmant, quæ vehementius agitata, è spumis ampullisque,cælo;ex imis partibus & crassioribus,materiam terræ præbuerit;reliqua reser- E
uarit sibi. Interrogati, quisnam initio aquas agitarit: sponte ciendi vim ijs inditam fuisse respondent. Rursus, vbi quæritur, à quo eam ipsam vim ac virtutem acceperint;subrident,quasi planè ibi sistendum,neq; sit vltrà procedere. Primos homines vnà cum cæteris animantibus ac plantis, aiunt è terra exstitisse:ac sine legibus,aut vllo iure, vagos ac feros,arborum baccis, & crudis carnibus initio vesci, & sanguinem potare assuetos, ipsa dein ratione duce ac magistra,frugibus ali,tecta moliri,vrbes condere didicisse:adhibitoque studio, paulatim à barbara & agresti vita,ad cultum & mansuetudinem fuisse traductos.Non pauci, muta simulacra, vel etiam informes adorant lapides;namque ij fermè Dij gentium sunt. Adhæc, artis cuiuslibet inuentores,aliosque priuatim aut publicè benemeritos, quidam etiam parentes,carosue, in numina referunt.ijsque & statuas ac tēpla ponunt,& vota faciunt,& adolent thura,non mortuis modò,sed interdum etiam (quod magis detestêre) viuentibus. Alij Solem,& Lunam, ac stellas, cælumq; præcipuè ipsum, vnde cuncta in terras bona promanent, omni studio colēdum existimant.Sunt etiam,qui inferna venerentur monstra succincta colubris, & igneo vomitu, cujusmodi cacodæmones in Europa depingimus.neque F
id tam impetrandi cuiuspiam commodi, quàm depellendi maleficij causa. quippe obuersantia interdum eiusmodi visa, maiorem in modum extimescunt.Sed qui simulacris diuinos habent honores;ij inter cætera illo vel in primis ridiculo genere superstitionis vtuntur. Ad captanda itinera,vel grauiores quaslibet auspicandas res,adhibita ad statuam precatione, sortes obseruant: quarum est ritus eiusmodi. Dimidiatos globulos è ligno duos, ad iuglandis fere magnitudinem,filo traiectos;coram simulacro ipso temere ac fortuitò iaciunt. Si ambo supini, vel etiam alterno consederint situ (quod vulgo infaustum putatur) idolum verbis ac iurgijs malè admodum accipiunt:dein, quasi cōtumeliæ pœniteat;rursum delinimentis,votisq;, ac supplicationibus propitiare cōtendunt. Si nihilominus aduersæ appareant sortes;idolum videlicet acerbius plectitur.ad verba accedunt verbera; in aquas proijcitur; amburitur igni: dein blanditijs denuò, ac promissis placatur.atque in hac vicissitudine tandiu persistunt, quoad iacta in sortes ambo missilia prona consistant. Tum verò, modulato carmine grates laudesque agunt inani Deo. mox etiam, egregiè conditas coctasque gallinas, anates, anseres,oryzam, &, quod præcipuo est in honore mensarum, offerunt suillum caput,& cantharum vini.Ex ijs vbi singulis aliquid in disco;porcini capitis

A pitisimas auriculas, reliquarum altilium vngues, vini guttas aliquot in ara simulacro apposuerint (qui vetus est libandi mos) cæteras ipsi dapes magno cum tripudio, & effusa lætitia comedunt. Mortuorũ exsequiæ celebrantur in hunc ferè modũ. Patrem familias, vt exspirauit, quàm optimis vestimentis indutum, in cathedra collocant. huic ad genua procumbens vxor primùm, dein filij, tum reliqui deinceps propinqui & amici cum lamẽtis & lacrymis vltimum dicunt Vale. Postea corpus in arcam includunt, ex odorata & minimè putri materia: cõmissuris cũ alio spissamento, ne fætor emanet; tum lamina ferrea diligenter obstructis. eam arcã in amplo cõclaui, vestitis lino parietibus, à terra suspẽdunt, ac linteo tegũt, in quo picta imago defuncti conspicitur. Ante id conclaue, aut in ipso ædium vestibulo, stant mensę opiparis onustæ dapibus. quindecim ipsos dies arca domi adseruatur: cognati & noti locum officij causa frequẽtant; sacerdotes verò, noctu præsertim, piacularia sacra Dijs manibus faciũt; ac pictilem chartam vel super demortui cadauer cum certis carminum præfationibus cremant; vel prætentis toto conclaui funibus appensam agitant; vociferantes, eo motu animum defuncti ocyus ad astra tolli. post quintumdecimum diem, arca in campũ sepulturæ dicatum solẽni pompa deuehitur. ibi cadauer inclusum, paulatim B absumit dies. interea sese identidem Hoxiones ingurgitant cibo: eaq; illecti sagina, locupletum præcipuè funeribus inhiant. Mortuos, proximi biennium, vel etiam triennium lugent. quo temporis spatio crassiorem tunicam apprimunt carnibus, & horrida se se reste præcingunt. filij, si personam gerant publicam, illicò se abdicant magistratu. Hæc de sepulcris. Ac ne maritimæ quidem res suis carent superstitionibus. Quæ naues primùm deducẽdæ sunt, hasce Lunæ, vel cuipiam fabuloso dicatas Deo, varijs expiamentis & supplicationibus lustrare mos est. Ac cæteris item in rebus alias alij cæremonias ac ritus obseruant. Sunt qui omnem de Dijs ac spiritibus opinionem planè & impunè derideant: vnum esse interitum hominum ac iumentorum; neque post mortem restare quicquã omnino, arbitrentur. Huic de superis persuasioni, consentanea hominum ipsorũ inter ipsos est fides: quã eatenus colunt, quatenus commercij necessitas, & fructuosa existimationis ratio postulat. ea remota, nequaquam ij sunt, quibuscum in tenebris mices; quin etiam, totius humanitatis multis in rebus videntur expertes. alienigenam fermè auersantur, & interiore (vt dictum est) vsu & hospitio prohibẽt. C Aere alieno pressi, liberos vel mancipio & nexui dant; vel etiam (quod multò flagitiosius est) adhibita omni lenociniorum arte, prostituunt. Vngues enormem in longitudinem excrescere patiuntur: quasi verò id (quemadmodum apud Græcos olim & crepidis vti, & comam alere) ingenui hominis, & sordidis operibus nequaquam occupati indicium sit. Cognitores capitalium rerum, amplianda toties causa, per speciem lenitatis, diram crudelitatem exercent. quippe rei, quorum magna semper est multitudo, interim onusti catenis, noctu præsertim, arctissimeque inter se constipati & constricti, adeò sęua ac tetra custodia detinentur; vt dilatam à iudicibus mortem haud pauci quotannis accersant, sibiq; ipsi afferant vim. Interea, in conspectu comessantis ac ludibundi sæpe iudicis, feriæ quæstiones per tormenta exercentur: quorũ cùm alia sunt genera; tum illud quotidianum. Pro virgarum fascibus cubitali arundine vtuntur, cuius ante meminimus, lata digitos quattuor, crassa vnũ; & quidem igne tosta, quò grauiorem faciat plagam. hoc sæuitiæ instrumẽto, humi stratorũ, ac sæpe insontiũ artus ac plantæ adeò acriter & acerbè cæduntur, vt qui nõ robustissimo sunt corpore, vel fracti ac debilitati discedãt; vel etiam inter ipsa verbera nonnunq̃ exspirẽt. Cũ hac gentis immanitate, profusa libido coniuncta est. abdomini cęterisq; indignis homine voluptatibꝰ intẽperanter indulgent. Leges & edicta magis

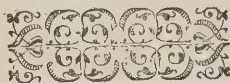
ad ser-

ad seruitutem & abiectionem; quàm ad virtutẽ & animi magnitudinem, D
informant populos: atque ob id ipsum, etiam in bellica re nationibus alijs inferiores haud immeritò existimantur. Externum ad grauiores expeditiones conducunt militem. Id firmamentum est belli. Rex, barbara & stulta quadam arrogantia, sese dominum mundi, cæli filium appellat. Priuatorum fortunas, & partam sudore & vigilãtia rem, per publicanos & exactores durissimos atterit: ex ipsis etiam capturis impudicarum, quod à Caligula olim factũ legimus, fœdissimo vectigali instituto. Externorum Regum oratores, quos quidem iure beneficiario sibi habet obnoxios (sunt autem plures varijs impositi nationibus, quarum olim imperium deposuit Sina) per summum fastum & superbiam tractat. Non nisi humili equo insidentes, qui pro habenis vili regatur fune; in regiam vrbem despicatissimi introeunt. dein pedites intra palatij aditum accepti; ad partem eam in qua latere audierint Regem (nam ipsius quidem aspectu prorsus arcentur) cum quina ex interuallis adoratione procedunt. tum elata voce, legationem, nixi genibus peragũt. adest regius apparitor, qui cuncta per scribam excipiat; idemque, veluti numinis internuntius, ferat ab Rege responsum. eo accepto responso, cessim orator, & subinde flectens genua, planè inhonoratus abscedit. Inter hæc, & alia longè turpiora, quorum vel mentionem bene E
morata horreat mens; nihilominus elato supercilio Sinæ reliquas omnes gentes præ se contemnunt: rudes, inertes, barbaras putant. de suis tantùm ipsi rebus magnificè & gloriosè non sentiunt modò, sed prædicant. Nostris tamen hominibus tribuere nonnihil videntur. quippe Sinas vtroque oculo præditos aiunt, Europæos altero, cæteros neutro. In hosce mores & instituta, Christi disciplinam inserere, quantæ sit molis, quilibet non imperitus rerum existimator facilè iudicauerit. obstant regia edicta, & difficultas introitus. Obstant conspirationes antistitum, qui peregrina in eas terras inferri sacra; & extorqueri sibi nefarios quæstus, & coargui mendacia minimè patiũtur. obstat regionis feracitas, & libidinum illecebræ, & cætera malorum irritamenta; &, quo nihil cœlesti philosophiæ inimicius est, fastus & superbia, & suarum omnium rerum amor quidam infinitus. accedit educatio puerilis, & fabulæ, & opinionum hausta cum ipso lacte peruersitas. Verùm nihil planè maiori est impedimento, quàm nostratium Christianorum (quos ethnicis prælucere ad omnem iustitiam & castitatem oportuerat) tanto nomini ac professioni minimè consentanea quotidianæ vitæ documenta. neque enim tantam spectata paucorum innocentia & virtus F
adstruit Euangelio fidem; quantam insignis multorum, & notissimi ferè cuiusque, auaritia & improbitas adimit. Hactenus de Sinarum moribus: quo in genere varia, tametsi nondum ad plenum explorata, subinde in Lusitaniam perferuntur: quæ ego si persequi velim, immemor propositi mei sim, quo mihi præcipuè nostrorum hominum acta, non aliarum gentium ritus, vel instituta, litteris mandare decretum est. Nunc ad institutum reuertor. E Sinarum prouincijs, maximè occidua est Cantonia. Eò priusquã peruenias, multæ occurrunt insulæ; quas præfecti regij præsidijs & classibus tenent: neque ipsorum iniussu progredi aduenas Cantonem est fas. Fernandus Andradius, vt exponere cœperã, cùm ad Tamum insulã peruenisset; post diuturnam moram, transitu ægrè tandem impetrato, cum duobus expeditis & egregiè ornatis nauigijs, cætera classe ad Tamum relicta, Cantonis portum inuehitur; ac magistratuum permissu Thomam legatum exponit; cui ædes & lautia de more attributa. ibi Fernandus, mira lenitate ac iustitia contrahendo cum incolis; haud ita difficili negotio aditũ ad ea cõmercia nostris aperuit: auxit probitatis existimationem, quod sub tẽpus reuersionis, de suo discessu per præconem tota vrbe denũtiari iussit; vt si quis
quid

A quid vel ab se, vel ab suorum quopiam, vel crediti, vel commodati, vel quouis alio nomine repetere vellet; maturè profiteretur. Ea res videlicet magni & innocentis animi visa. & ex vnius viri moribus, de totius nationis virtute nimirum existimabāt: apparebatq; maximo cum rei Lusitanæ incremento societatem hanc institutam; nisi post Fernādi profectionem, aliorum deinde nauarchorū cupiditas ac licentia, qui Malaca ad spem ingentis lucri, in eadem loca venêre, opinionem Lusitanicæ iustitiæ fideique propemodum sustulisset omnem. Siquidem ex ijs quidam ad Tamum in terram egressi primò ne appellatis quidem magistratibus, castellum excitarunt. ibi tormentis vigilijsque dispositis, imperium vsurpare, negotiationem communem interuertere, ac sibi propriè vindicare; externos æquè atque incolas iniurijs & contumelijs intolerandis afficere; virginibus vim inferre; à plagiarijs ingenuos ingenuasque coemere; nō popularibus modò suis, & optimo Regi, verùm etiam, quo nihil atrocius est, Christianæ disciplinæ, sanctissimisque parentum institutis, dedecori ac probro esse. itaque paucis diebus, instigante malo dæmone, meriti sunt; vt non pro socijs amicisve, sed pro immanibus piratis atque hostibus haberētur. neque verò sum nescius, hæc ipsa minuere Barrium & eleuare dicendo. cuius ego auctoritate fretus,
B multa reticuissem; nisi eadem illa Goesius primùm, dein Osorius planè disertis verbis arguerent. Igitur Lusitani, à præfectis regijs valida classe circumsessi, cùm in eo iam esset vt caperentur; sæua tempestas repentè coorta Sinarum naues dissipauit, ac distulit. Per eam occasionem elapsi, pecunia, quàm gloria conspectiores Malacam rediêre. Tristior multo fuit Thomæ Petreij legationis exitus. is magno labore quadrimestre amplius iter emensus; cùm ad regiam denique peruenisset; præoccupatas cùm aliorum; tum verò Cantoniorum magistratuum litteris & criminationibus, Regis & satraparum offendit aures. ita, non modò Regis conueniendi potestas legato facta non est; sed etiam de consilij sententia pro exploratore comprehensus, & Cantonem remissus, in carcerem conditur: vbi omnibus incommodis paulatim absumptus, inter maleficos furesque nocturnos vitam miserabili fine conclusit. Hunc maximè in modum, paucorum scelere alienati Sinarum animi, & famæ fideique inæstimabile damnum est factum. ac deinceps, quotquot ex orbe nostro in ea loca vel suis, vel alienis nauibus deuenêre; pessimè accepti mulctatique sunt: & complures in annos, nomini Christiano, ac Lusitano præsertim, ora nulla fuit infestior.

Libri sexti Finis.

HISTORIARVM INDICARVM
LIBER SEPTIMVS.

INTEREA Sultanus Campſon, ad abolendam acceptæ ad Dium cladis maculam,& arcendos Arabia Luſitanos, claſſem omni conatu ad Suezium reparabat, auctore maximè Hoceno Perſa, de quo ſupra docuimus. Is,cùm ex Dienſi prælio, Campſonis iram non ſine cauſa pertimeſcens,ad Mamudium perfugiſſet Cambaiæ Regem;placandi Campſonis,& recuperandæ priſtinæ dignitatis & gratię, tale conſilium inijt.Gidda eſt emporium in Arabico ſinu, diei fermè itinere à Meca; idemque portus peregrinis,qui praua inducti religione,ad falſi prophetæ ſepulchrum vndique confluunt. Ea vrbs, quod nullis clauſa mœnibus, nullo præſidio vel arce teneretur; & aliquoties iam à Campſone defecerat,& Arabum campeſtrium, quos vocant Baduinos,incurſionibus repentinis erat vehementer infeſta. Porrò Luſitani ſi frequenti nauigatione ijs regionibus adſueſcerent;metuẽdum erat, ne Gidda nullo negotio occupata,eodem impetu Mecanam euerterent ędem; ac Mahometis reliquias,ad ſolatium interceptę ab Saracenis Hieroſolymę, diſſiparent.Eo animaduerſo periculo Hocenus, totam rem cum Cambaiano Rege primùm,dein cum ſatrapis & principibus contulit. publicamque iactando cauſam;& religionem ac pietatem (vt ſæpe fit) priuatis rationibus prætexendo,facilè obtinuit,vt contra vim Luſitanam,cingendæ muris Giddæ magna ſibi cùm à Rege,tũ à priuatis,pecuniæ ſubſidia præberẽtur. Cum ijs ſubſidijs Giddam delatus, ingenti oppidanorum lætitia excipitur. Inde primùm auſus Campſonem compellare per litteras,culpa cladis nuper acceptæ,neglectas in religiones,& iuſtam numinis iram artificioſè collata;docet,ſibi eſſe in animo,ad ſacrarium Mahometis ab omni tuendum iniuria, & Luſitanos Arabico littore prohibendos,Giddam vndiq; apertam firmare munimentis: id vbi ſumma ciuium voluntate perfecerit; tum etiam, in Campſonis gratiam,nec opinantibus ijs arcem imponere;ne,quod antea fecerint,in poſterum ab eius imperio atque auctoritate deſciſcant. In eam rem affatim ſibi pecuniæ aliunde ſuppetere: tantùm à Campſone ſibi peritis munitoribus opus eſſe. poſtremò hortabatur, vt aduerſum conatus noſtrorum, claſſem ſine mora reficeret: accenſiſque ad Mahometanam tuendam rem,Chriſtianoſque pellendos, Indorum principum ſtudijs, ne deeſſet.Ea ſatisfactione, tamque enixo ſtudio religionis delinitus Campſon,nõ iras modò poſuit;ſed etiam ſtructores & architectos Giddam extemplò deportandos curauit:quorũ aſſidua opera,& Hoceni ſedulitate, breui murus cum propugnaculis vrbi circundatus eſt.arcis exſtruendæ, quod maturum eius rei tempus nondum eſſet,cura in poſterum dilata. Simul etiã,comprehenſis in Alexandrino portu naualibus fabris Italici maximè generis, & cũ noua materia tranſmiſſis,vt ante,Suezium; claſſis ædificata maiorũ nauiũ, quæ partim remis,partim velis agerentur,ſeptem circiter & viginti. In eas epibatæ

A epibatæ impositi ad tria millia, misti Mammaluci Arabesque; & ex alijs nationibus Christianæ fermè fidei desertores. Omnibus ijs præpositus cum summo imperio nobilis archipirata Solimanus Mitylenæus, qui tum propter latrocinia Turcicis finibus exsulabat, adiuncto legato eodem Hoceno; quem pro Mir Hoceno, Amirasen, vocabuli similitudine decepti, dixêre nonnulli. Erant tum Arabicæ fauces, quasi victoriæ præmium, Aegyptijs ac Lusitanis in medio positæ: neque erat dubium, quin vtri priores ea claustra custodijs occupassent; Arabicum pelagus, totamque eam nauigationem essent in potestate habituri. itaque ijsdem vtrinque artibus & consilijs certabatur. vtrisque propositum erat Adeno potiri: sin id minus è sententia cederet; vicinum aliquem locum permunire, atque obtinere præsidijs. Quod cùm Albuquercius iam ante frustra tentasset; tum Solimanus quoq; aggressus, cum vniuersa classe primùm omnium Adenum accessit. & initio conatus oppidanos ad voluntariam deditionem allicere; cùm ferocia responsa tulisset; vrbem summa vi oppugnare cõstituit, ignarus, præter muros turresque præualidas, quàm illa firmo ac fideli præsidio teneretur. Siquidẽ ad primos Aegyptiæ classis nuntios, Amiriani præfecti accitu, non è vicinis modò locis magna auxilia conuenerant; sed ipse quoq; Rex, ab Elach vrbe, B quæ caput est regni, cum haud contemnenda militum manu raptim eò sese contulerat. Igitur admotis ab Solimano triremibus, vario genere tormẽtorùm vrbs acriter quati cæpta. iamq; crebris ictibus labefacta nõ exigua muri pars cum ingenti fragore prociderat: & Solimanus Mãmalucos ad incũdam forti animo pugnã hortatus, veteremque militiæ gloriam nouo decore augendã; copias ad littus exponit. perque patefactum ruina iter ausus in vrbem irrumpere, prȩter opinionem acerrimè resistentibus oppidanis, cum magna suorum cȩde vulneribusque repellitur. Ergo, tum ex propugnatorũ frequentia; tũ ex vnius temerè tentati prælij euentu cõiectans, quã non suarum virium ea oppugnatio esset; conscensis trepidè nauibus, retrò ad Camaranũ auertit iter. Ibi, exposito omni fabrili instrumẽto, idoneus arci exstruẽdæ locus eligitur. ac positis fundamentis, intenta cura & labore murus ducebatur latus pedes duodetriginta. Cæterùm, superante in id multitudine, Solimanus, ne otiosa interim haberet statiua; Hocenum cum nauali maximè turba ad opus promouẽdum reliquit. ipse cum expedito milite in cõtinentem egressus; oppidum Arabiæ Felicis, Zebitum, duodecim fermè leucas à mari, improuiso aduentu cepit. Locus erat cùm refertus opibus; tum etiam C elegãtia & cultu visendus. ibi dum Solimanus partim amœnitate regionis, partim dulcedine prædæ retẽtus, moram trahit; interea ad Camaranum tristes nuntij incerto auctore afferuntur, Campsonem cum omnibus copijs ab Selymo Ottomano deletum. Hocenus, qui & ab innato Persis in Græcos odio, Solimanum auersaretur; & antelatum eum sibi in maris præfectura periniquo pateretur animo; oblatam occasionem auidè arripuit, ab eius auctoritate classiarios abducendi. concione aduocata, cunctos hortatur, vt quoniam Aegyptia res in extremum sit adducta discrimen; operosa, & inutili abiecta munitione, secũ ad vrbem Giddã è vestigio redeant; oppidumque in primis opportunũ, ac recenti firmatũ opere; itemq; classem tanto impendio & labore paratam, Aegyptio imperio seruare nitantur. Neque in id, cõsulto imperatore opus esse; qui & incerta fide vir, & natura Ottomanico addictus nomini; quȩ prima se dederit facultas placandi ac demerendi Selymi, nulla iurisiurandi religione rem Aegyptiam sit hosti teterrimo proditurus. Ea oratione gratius nihil ad aures Aegyptiorũ accidere potuit. nã prȩterquàm quod cæli, & aquarũ grauitate, valetudo maximæ partis tentari erat cæpta; fremebant insuper, se in sordido, ac laborioso, & nullius emolumenti ministerio relictos; cùm interim cæteri, partim vrbis opulentæ spolijs dita-

lijs ditarentur; partim etiam ad satietatem se se in somnum, ac cibum, aliasque voluptates immergerent. Inde, omissa ędificatione, vnanimes Giddam extemplò traijciunt; nauigijs aliquot ad Arabicum littus non tam in Solimani gratiam, quàm ad Mammalucos deportandos relictis. Id vbi resciuit imperator; ictus atrocitate facinoris, perfidum ac seditiosum Hocenum increpitans, cum ea quam habebat manu sine mora subsequitur. Ad vrbē Giddam appropinquanti portæ ab Hoceno clausæ. tum verò accensus rabie ac furore Solimanus palam se ad oppugnationem accingere, cruentaque inter ipsos Mahometanos haud dubiè pugna imminebat; ni Paracates, Mecanæ præsul ædis, cognito periculo, confestim aduolasset. Eius aduentu sedata certamina, patuitque Solimano introitus, ea lege, vt dum de Campsonis voluntate vel obitu certiora afferrentur, ijs quas tum habebat copijs dux vterque separatim præesset. Cæterùm intromissus Mitylenæus, fide nimirū egit Aegyptia. Comprehensum fraude Hocenum, vti opibus imperioque plus poterat, in vincula conijcit: dein silentio noctis prouectum triremi in altū, fluctibus mergi iubet. Ita, ad vnum Solimanum, rerum omnium potestas, & arbitrium redijt. Ac paulo post, explorato & cognito exitiali Campsonis exitu; vt in gratiam cum Selymo rediret, trahendis in Ottomanicam ditionem omnibus circa nationibus populisque, operam deinde nauauit egregiam: ac demum ab Solimano Selymi filio Cairi præfecturam adeptus est. At Emmanuel, de Sultani comparatione rursus ab Rhodijs certior factus; ad Prætorem Lupum Soarium de rebus ijs maturè perscripserat; mandaueratque vt contra eum apparatum summa ope instrueret se se: ac quanta maxima posset classe vltrò ad Arabiam tenderet; neu Aegyptios cum Indis coniungi (nam id erat ijs initiò constitutum) vlla ratione pateretur. Soarius, ab dimisso in Sinas Andradio, statim ad eam expeditionem omnes curas, & cogitationes intenderat: adhibitaque diligentia, naues, quot antea nunquā, septem & triginta, cunctis rebus ornarat. Cum ijs profectus ab Goa, præter Cambaiam Armuziamque, repente ad Adenum applicuit. Perculsus inopinato aduētu, & classis magnitudine Amirianus, qui magnam muri partem è recenti Aegyptiorum oppugnatione stratam adhuc ruinis haberet; excidium metuens, tempori paruit; & claues vrbis confestim ad Lusitanum suppliciter misit: & cur sibi minus cum Albuquercio conuenisset, causatus pręfractum & asperum ingenium viri; sese ad vrbem dedendam, accipiendum intro præsidium, & imperata facienda paratum ostendit. Omnino præclara erat occasio tam opportunæ potiundæ vrbis; & maximo rei Lusitanæ compendio, Saracenis & Aegyptijs Indicum mare in omne tempus intercludendi. Verùm Soarius, antiqui moris homo, qui nimirum alienam è sua æstimaret fide, ne quid copiarum in ea custodia relinquere cogeretur; atque vt quàm integerrimas ad hostem afferret vires; prauo, quin potius nullo consilio, rem in posterum distulit: in præsentia, commeatu multiplici in classem exacto, ad Camaranum processit. At Amirianus, & incolæ, ingenti leuati metu, nulla mora interposita reficere muros, alimenta conuehere, custodias augere, nitique certatim, vt tam eximiæ, tamque insperatæ superum in sese indulgentiæ, pro sua quisq; parte respondeant. Interim ad Camaranum fœda tempestate naues Lusitanæ amissæ quattuor; quibus, præter validam iuuentutem, omnis etiam vehebatur ædificādi apparatus. dein, cùm nusquam appareret hostis; dimissæ ad explorandos maris recessus aliquot actuariæ. In eas cùm incidisset excussum ex Aegyptia classe nauigium, in quo erant Italici fabri fermè triginta, cognitum ex ijs est, Solimanū Giddæ se continere, subductis in tutum nauibus. magnam ibi solicitudinem, magnum esse terrorem; quod Lusitani ad dimicandum parati omnium virium mole aduentare dicantur. proinde, si perculsis quàmprimū instent;

vrbem

A vrbem haud dubiè vel armis, vel conditionibus, in potestatem esse venturam. Hoc nuntio erectus Prætor, extemplò Giddam iter edixit. Vt in conspectu fuit classis, primò in vrbe vsq; adeò trepidatum est, vt desperata defensione oppidani vulgò pararent fugam: Prætoris dein mora, & Solimani adhortatio restituit animos. Et copiæ ab eodem extra mœnia productæ, ad ostentandam hosti fiduciam, instructo agmine decurrere. Addebat audaciam ipsa loci regio: quòd vrbs à mari, admodū insidioso accessu, cœcis & humilibus circa vadis, vno tantùm, & eo sinuoso ac perangusto aditur euripo. cuius cùm in ipso flexu castellum excitarant, tum etiam alijs locis tormenta in hostes opportunè direxerāt. Quæ omnia non tam ad reficiendos ex timore oppidanos, quàm ad absterrēdum à congressu Prætorem valuêre. Ergò, ne Lusitanam rem in discrimen obijceret, nequicquam exposcente pugnam milite, & minoribus præfectis tantam ignauiæ notam inuri nomini Lusitano querentibus, Prætor oppido abstinuit; paucas tantùm naues in portū succēdit: ac tanto apparatu nulla re gesta, explodentibus & exsibilantibus de more barbaris, ineunte iam hyeme ad Camaranum reuertit. Ibi, quòd nulla ad ædificandum cæmenta suppeterent, inchoatum ab Ae-
B gyptijs opus instituit demoliri. Quo in opere dum dies noctesq; naualis turba versatur; ex aeris intēperie grassari morbus in classiarios cæpit: ac paucis mensibus tetra lue absumpti permulti. accedebat ad grauitatem cœli, magna annonæ difficultas, vt in deserto loco, & hostili circa regione. Tantùm è Ceilifo proximo vico Arabes venalia cibaria ad littus comportare cœperunt. sed carè Lusitanis id subsidium stetit. Lembus vnus è classe ad commercium quotidie commeabat. Is, cùm nihil tale nostri timerent, ab duobus speculatorijs Aegyptiorum nauigijs, indicio & fraude Ceilifanorū excipitur. Lusitani septendecim in eo lembo nauigabant. Comprehensi omnes, & minimè tum vulgari munere, ad Selymum ab Solimano transmissi sunt. Inter hasce clades & ærumnas, hyberna transacta. & aperiente se iam vere, Prætor, ne nihil omnino egisse videretur, ex Arabico sinu ad Africū littus traiecit. Aualites ibi est emporium olim nobilissimum: nunc, vt humanæ sunt vices, negotiatoribus infrequēs; ac vulgò Zeila appellatur; nullis vallatum mœnibus, aut propugnaculis: ac tum, propter finitima cum Abassino bella, magna ex parte desertum, modico, tantùm in speciem, reguli præsidio tenebatur. Id oppidum, quod Solimano Adenum petēti eni-
C xè fauerat, omniaque necessaria benignè suppeditârat; Lusitanus Prætor oppugnare ac delere constituit. Expositis cohortibus aliquot, per minores duces haud ita magno certamine confecta res est: cæsisque custodibus, in ipsa tecta facibus & incendijs adeò acerbè sæuitum, vt ne alimētis quidem, quibus vel maximè egebant, Lusitani pepercerint: nimirum Adenica freti copia, quò Prætor tanquam ad certam possessionem tota spe & cupiditate ferebatur. sed eum improuida longè fefellit opinio. siquidem ab Zeilana clade transuectus Adenum, cùm ab Amiriano fidē promissi repeteret; magno suo dolore denique sensit; quàm fugacia sint occasionum momenta, & quàm irreuocabilis rerum bene gerendarum præteruolet opportunitas. Amirianus quippe, dum rubro mari Lusitani vagantur, non modò nouis operibus militibusque firmarat vrbem; sed etiam per exploratores, de naufragijs interituque nostrorum, ac turpi ab Gidda recessu didicerat. Itaque rediens quassata classe & imminutis copijs Prætor, adeò non mouit oppidanos, vt ijs etiam ludibrio & contemptui fuerit. In summa rerum inopia, portu exclusus, modica vix aquatione impetrata, plenus damni ac mœroris, Indiam irrita expeditione repetijt. Quietæ dein ab Aegypto res per aliquot annos fuêre, dum Ottomanus, extincto Sulthano, & sublatis ab radice Mammalucis, Alexandrinum imperium, & Africæ noua regna sibi constituit.

ſtituit. Per eoſdem fermè dies, quibus circa Arabiam naualis afflicta res eſt, D
ne Goa quidem vrbs multum ab extremo periculo abfuit vnius hominis temeritate, quem arcta ſibi affinitate deuinctum diſcedens Prætor, Goæ Præfectū perampla cum poteſtate reliquerat. Huic ſimultas vetus cum Calderia quodā intercedebat, Albuquercij alumno, viro egregiè ſtrenuo. qui poſt Prætoris profectionem, vbi ſummam rerum omnium penes aduerſariū vidit; veritus, ne is pro magiſtratu exerceret inimicitias; ex inſula in cōtinentem profugit Pondam, quo nomine portus vicuſq; abeſt ab Goa paſſuum circiter octo millia. Pro Idalcane Ancoſtan ijs finibus prçerat. Ab eo, propter fortitudinis famam Calderia comiter acceptus, in honore habebatur. Id vbi Goanus reſciuit; per internūtios inimicum exſulem ab Ancoſtane vehementer expetijt. Ancoſtan, qui ad rem ac dignitatē Idalcanis pertinere arbitraretur, tutum ad ſe cuilibet eſſe perfugium, præſertim cùm in fœdere nihil eiuſmodi nominatim cautum fuiſſet; adduci ſe nō eſt paſſus, vti receptum in fidem Luſitanum expoſcenti proderet inimico. Ea re accenſus Goanus, per interpretem cōuitia primùm & minas in Ancoſtanem iacit: dein, ſpecie transfugæ, percuſſorem Calderiæ ſubmittit Ioannem Gometium, virum audacem, & ad eiuſmodi promptum facinora. Is à Calderia in hoſpitium benignè acceptus, & in Ancoſtanis amicitiam ac familiaritatem breui perductus; cùm inuitatu Ancoſtanis, oblectandi animi cauſa, E
in campum vnà cum cæteris primoribus prodijſſet; per cauſam ſecretioris colloquij ſeductum paulisper à comitatu Calderiā, pęne in Ancoſtanis cōſpectu, nihil minus opinantem interficit, ac ſubditis equo calcaribus inde ſe proripit. Enimuerò indigna res omnibus viſa: & dimiſſis continuò equitibus, è fuga retractum inſidiatorem ſua ipſe manu Ancoſtan iratus obtrūcat. Tum verò amens furore Goanus, omnibus modis amicum vlciſci, ac priuati odij cauſa, publicam rem in diſcrimen vocare non dubitat. Paſchales tum fortè agebantur feriæ; & inſtabat quinquageſimæ diei celebritas, quam Græco nomine Pentecoſten appellant. In eum diem Præfectus, per ſimulationem ludorum atque certaminum coacto milite, Fernādum fratrem, & Ioannem Machiadum, de quo ſupra commemorauimus, Pondam quàm occultiſſimè iubet inuadere, & Ancoſtane ipſo interempto, vicū prçda exhauſta delere. Octoginta non amplius equites in eam rem vtrique attributi, & pedites Luſitani ſeptuaginta, & Indorum maior aliquāto numerus. Ij noctu vado tranſmiſſo, cùm, ſi maturatum foret, hoſtes alto ſopore merſos in tenebris opprimere potuiſſent, atque idipſum enixè Machiadus F
hortaretur; Fernandus, penes quem erat imperiū, lucem opperiri æquè ſtolido ac pertinaci conſilio maluit. atq; hæc ducis ipſius: illa militum fuit culpa. Campum, in quo Ponda iacet, ab Goa petentibus, arctior & impeditior ſaltus intrandus eſt: cuius fauces vel pauci homines facilè tueantur. Ad eas obtinendas anguſtias, quò tutum, ſi res poſceret, copiæ receptum haberent; prouido Machiadi monitu pedites relicti complures. ij, vt agmen præceſſit, ne prædæ poſtmodum expertes forent, ſtatione per ſummum ſcelus deſerta, protinus antecedentium veſtigia ſubſequuntur. Vti Pondam appropinquatum eſt; obſcura nox & quies vtrinque texit inceptum. Aduentante dein luce, fremitus equorum, & armorum fulgor inſidias prodidit. Conclamatum ergo confeſtim ab incolis ad arma eſt: & primò ignari quanta Luſitanorum eſſet manus, Ancoſtane duce, fluuium qui Pondam præterfluit, raptim tranſgreſſi, in tutum ſe ſe recipiunt. mox, paucitate noſtrorum animaduerſa, collectisque è repentino pauore animis, denuò traijciunt flumen; & in hoſtes palatos, atque ad rapinam potius quàm ad pugnam intentos, conferti ipſi & conglobati dant impetum. Vix primam impreſſionem ſuſtinuit Luſitanus; &, paucis exceptis, cæteri curſu anguſtias repetunt,
loci

A loci difficultate, si minus virium præstantia, sese defensuri. verùm eas quoque nudas custodibus, barbari iam insederant. ita, in medio deprehensi Lusitani passim cæduntur. Machiadus, egregia corporis & animi fortitudine cùm aliquandiu restitisset, neque vllam cerneret spem salutis; ad Fernandū conuersus, erumpe tu, inquit, si qua potes, dum hostem ego vtcunque summoueo: & Goam vbi perueneris, fratri tuo renuntiato; dum iracūdiæ doloríque intemperanter indulget, quàm expetenda ad præmia opimamq; prædam præcipuos è Lusitano præsidio miserit. His dictis, miro animi ardore se rursus in hostem concitat; & egregiè dimicans, multis confossus vulneribus ipse & circa eū quinquaginta fermè Lusitani pedites aut equites cadunt. è reliquo numero capti septem & viginti. in ijs nobiles & honorati viri aliquot ex Emmanuelis familia. E socijs Indis, amplius cētum aut occisi, aut in seruitutem abducti. cæteri notis callibus trepida fuga latebras ac nemora petière. Fernandus, inter hostium tela, stragemque suorum, pernicis equi beneficio præter spem euasit. Ad eius cladis nuntium, ingens luctus & mœror in vrbe fuit. ac vulgo liberis, aut cognatis orbati æquè viri ac mulieres, præfecti temeritatem & furorem exsecrabantur. Idalcan verò, non tam eo

B successu, quàm violata ab Lusitanis pace lætari; oblataque sibi occasione, quam dudum expetijsset, Goæ bello recuperandę. quippe tum prælio custodibus imminutis, tum etiam ineunte per eos dies hyeme, quæ in aliquot menses clausum externæ opi mare esset habitura. Addebat fiduciam, deletæ in Arabico mari Lusitanæ classis quamquam incertus rumor; & quod inducijs nuper cum Narsingano Rege Crisnarao pactis, vniuerso apparatu ac totis viribus in bellum Goanum sibi liceret incumbere. Hisce adductus rationibus Idalcan, primarium è suis ducibus, Ancostane adiuncto, Zufolarinū, cum sex & viginti peditum, quattuor equitum millibus ad Goam proficisci iubet. Eo terrore in vrbem allato; Præfectus quotquot per ætatem ferre arma possint, custodire muros, & locis opportunis stationes agere iubet. ad Benestarinum præcipuè intendit vigilias: & quoniam in eo publica salus verti videbatur, ne hosti pateret introitus; quicquid naualium copiarum fuit, partim vada obsidere, partim circumire interdiu noctuque insulam imperat. ad hæc, paganos, & agricolas, ne, vt olim, iter barbaris aperirēt; intra vrbem euocatos, vel in opera, vel in præsidia maturè distribuit. Zufolarinus, admotis ad littus copijs, cùm aliquoties transitum frustra tentasset, ad extremum

C operibus insulam cingere; & quoniam à mari (vti dictum est) nihil eo anni tēpore subuehi posset; terrestribus quoque cōmeatibus omnino instītit prohibere. Ita, præciso omni vndique aditu, penuria primùm, dein fame laborari tota insula cæptū. ventumque ad vltima foret; nisi, vixdum hyeme exacta, singulari Dei beneficio primùm à Quiloa Ioannes Sylueria cum vario cōmeatu, & quadringentis armatis; tum ex vlteriore India Raphael Perestrellius cum fortibus viris; ac demum ex ipsa Lusitania cum nauibus sex Antonius Saldania subuenissent. Huius noui subsidij fama, non absistere modò obsidione Zufolarinum coegit; sed etiam Idalcanis nomine pacem ab Lusitano petere: quę ex vetere formula Idalcani est data; cum eo, si nuper ad Pondam capti restituerentur; & eius pacis Prætor adueniens auctor fieret. sequutum vtrumque. & captiui cum fide redditi, & Prætor Goam delatus, ratam habuit pacem. Hoc maximè modo Goa tertiùm ab Idalcane obsessa, & in summum adducta discrimen, ex hostium faucibus præter opinionem eripitur. Eodem fere tempore, fœdioribus etiam de causis, dum nihil minus Lusitani præfecti, quàm de officio cogitant, amissa Malaca propemodum est. Georgio Albuquercio, qui Abdalam summa populi inuidia damnarat indicta causa, Georgius Brittus in vrbis præfectura successerat. Is, vixdum sanatis ijs, quæ exulcerata per alios erant; Malacen-

ſibus æquè incolis ac peregrinis admodum grauis eſſe; & inſitam ingenio D
violentiam in omne genus hominum cæpit expromere. Mamudianæ fami
liæ ſeruitijſve, quæ portorijs vel munitionibus, Alphōſi Albuquercij decre-
to, operam dabant; mercedes quotidianas, & alimenta ſubtrahere; alios à ca
lumniatoribus circumuentos, in ergaſtula condere; ereptas iuſtis poſſeſſori
bus villas & prædia, quaſi ad fiſcum deuoluta, amicis aut affinibus peſſimo
exemplo donare; iuncorum magiſtris, qui antea noſtrorū merces quoquo-
uerſus bona fide vectare conſueſſent, non modò cuſtodes apponere Luſita
nos; verū etiam, nullo eorū delicto, ipſas nauium præfecturas adimere; deni
que, crudelitatis & auaritiæ, nefaria paſſim edere documenta. Iis rebus terri
ti qui nuper ad vrbem redierant, cùm denuò diffugiſſent; ac nihil fermè vl-
la ex parte ſubueheretur; tāta rurſum Malacæ ſolitudo, & rerum omnium
caritas conſecuta; vix vt magnis propoſitis immunitatibus præmijſque, &
præcone circumquaque dimiſſo, turbatæ hominum mentes ſedari, atq; ad
modicam celebritatem frequētiſſimum nuper emporium redire potuerit.
Cùm in peius quotidie cuncta inclinarent; acceſſit ad res propemodum ex
toto euertēdas, inteſtina diſcordia. Primum eo tempore & maximum erat
Malacæ munus, arcis præfectura: quod nimirū tam recēti dominatu, tamq; E
infeſtis circa nationibus Regibuſque, Luſitanorū ſalus in eius arcis tutela cō
ſiſteret. ac proinde, omni cōtempto periculo, reliqui duces ac magiſtratus,
eū honoris gradū certatim expetebāt. Georgius Brittus per eos fortè dies do-
lore corporis animique confectus, cùm ſupremam ſibi horam adeſſe intelli
geret; Pręfectum vrbis Nonnium Vaſçum Pereriam, vxoris fratrem ſibi ſub
ſtituit, Regis decreto; quod ita mandarat Emmanuel, vt ſi arcis præfecto diē
obire contigiſſet; in eius locum vrbis præfectus extemplò ſuccederet. Britto
igitur defuncto, arcem Nōnius occupat. enimuerò id nullo modo ferre An
tonius Patiecus maritimæ rei præpoſitus; quod eam præfecturam ad ſe per-
tinere affirmaret; præiudicata iam ante re Alphonſi ipſius Albuquercij ſen-
tentia; qui Rhoterico Patalino ea lege tradidiſſet arcem, vt eam poſtmodū
ipſe relinqueret Fernando Petreio Andradio, penes quem eo tempore naua
lis item rei erat ſumma. itaque nullum eſſe dubiū, quin Georgio demortuo,
protinus ea ſibi vigilia debeatur. Hoc certamine accenſis animis, cùm ſuos
vterque ſectatores haberet; nulla publicæ rei cura, duas in partes diſceſſit
nomen Luſitanum: ac veritus Patiecus ne quid ex ea concitatione tumul-
tus oriretur; claſſem omnem, & quicquid naualis erat turbæ, paruam ad in- F
ſulam recepit è regione Malacæ. Cùm dies aliquot obſtinati ambo ſuſpecti-
que inuicem, in prauo conſilio perſtitiſſent; neque demoueri ſe de ſentētia
vllius precibus vel auctoritate paterentur; feſto die quodam Patiecus in cō
tinentem exſcendit ſacrificij cauſa. ac præter ipſam arcem cum honeſto co-
mitatu ad templum eunti, Nonnius (edicto prius ſuis quid fieri vellet) in ip-
ſo limine apparuit; hominemque blanda compellans voce; Quin, ait, Patie-
ce, noſtrarum litium ac diſſenſionum cognitoribus vtimur, communibus
amicis ac popularibus noſtris, eorumque arbitratu redimus in gratiam?
cùm ad ea audiēda Patiecus propius ad portam appropinquaſſet; è latebris
repente proſiliens præualidis lacertis Thomas Nonnius elatum inter ma-
nus Patiecum in arcem rapit. Patieci comites, nouitate rei primùm attoni-
ti; parumper hæsêre: dein ſtupore in iram verſo, cùm ducis caritate vim pa-
rarent; partim præſidij metu; partim regijs minis ac denuntiationibus ter-
riti, deſtitêre. Ea res momentò vulgata, non modò nouam furoris & amen-
tię labem Luſitanis adſperſit, quod omiſſo cōcordię bono, tot vndique cin-
cti periculis, inter ſe ſe contenderent; verùm etiam locum Alodino dies no-
cteſq; in id ipſum intento, ad regnum omni conatu repetendū, aperuit. Ciri
biges erat apud eum Raia, inter ſuos clarus bellica laude. Is, valida longarū
nauium

A nauium classe ab Alodino accepta; Muaris fluminis ostia petijt, leucas à Malaca non amplius quinque: aduersoq; amne subuectus, in terram egreditur; ac loco peropportuno, è robusta materia densatoque aggere permunit castra: inde, vti nuper Lacsamana, repentinis excursionibus mare prorsus infestum habere, & in conspectum vrbis Malacæ identidem prouehi, & mox recipere sese; vt, si qua posset, irritatos certamine Lusitanos, ad paratas intra flumen insidias de more pelliceret. Harum rerum nuntijs Goam per Verissimum Patiecum Antonij fratrẽ allatis; Prætor Soarius, qui ex Arabia paulo ante redierat, Alexium Menesium cum nauibus tribus, in quibus erant bellatores trecenti, Malacam celeriter misit. ac sub idem fere tempus illuc è Sinis etiam Fernandus Andradius, non exiguo cum apparatu & copijs appulit. Horum aduentu atque auctoritate, gliscens denuò Lusitanorum intestina discordia, quamuis ægrè sublata: & simul, à Menesio ad Sionis Regem, quicum ab ipso iam Albuquercio instituta erat amicitia, legatus Emmanuelis nomine, Eduardus Coelius mittitur, partim eius amicitiæ firmandæ causa; partim etiam vt eadem opera colonos ab Rege peteret frequentandę Malacæ, & quæstuosissimo eius oræ commercio Mahometanis eripiendo.

B Coelius ad vrbem Hudiam, quod regni caput est, Sionia naui delatus; Emmanuelis litteras ac dona reddidit Regi. dein iureiurando vtrinque renouatum est fœdus. cuius fœderis testem Coelius celeberrimo vrbis loco prę celsam ligneam Crucem summa Regis voluntate defixit. Ita Coelius, rebus admodum ex voluntate transactis; ac duarum insuper nauium prę sidio adiutus ab Rege, lætus Hudia soluit. & Camboianã oram pæne præteruectus, quod à Patanis accessu tempestate prohiberetur; dum ad Sincapuram necessario cursum intendit, transuerso repente Euro in littus Panis eijcitur. Potiebatur eius terræ, vt supra demonstratum est, regulus is qui Alodini sororem habuerat in matrimonio: ac tum fortè ab Alodino ipso, incertum quibus de causis, grauiter diffidebat. naufragos igitur Lusitanos haud immeritò sibi diffidentes, metuentesq;, non modò nõ pro accepta olim ad Malacã ignominia damnoq; tractauit; sed etiam contra gentis morẽ benignè & comiter excepit hospitio. Quin, proposito Lusitanæ societatis cõmodo simul & ornamento, ac Malacensis præcipuè commercij vberrimo quæstu; facilè sibi persuaderi à Coelio est passus, vt multorum exẽplo dynastarum & Regum, se se cum honorario vectigali ad Emmanuelem adiungeret. ita, vas au

C reum librarum circiter sex, in annuum tributum est pactus. quam tamen deinde fidem, ab ingenij mobilitate non diu coluit. Inter hæc, Alodinus de Menesij Andradijque aduentu per exploratores certior factus, tot in vnum coactis Lusitanis vtique aperta vi se se imparem ratus; ad solitas artes dolosque confugit: simulato belli tædio, pacem eo consilio petijt; vt nuntijs vltrò citroq; mittẽdis rem in discessum vtriusq; ducis extraheret: quippe quos & reuersionis auidos, & secum vnà florẽ Lusitanæ iuuentutis deportaturos esse non ignorabat. Neq; sagacem astutiã viri, frustratus euentus est. Deceptos iã aliquoties Lusitanos, improba negotiãdi cupiditas, & nimius reuisendæ patriæ amor, nouam in fraudem impulit. Iactatis vtrinque conditionibus, atque ita approbatis, vt nihil ad firmum stabilemque concordiam, præter Soarij Prætoris auctoritatem, deesse videretur; eius auctoritatis impetrandæ suscepto munere, quæ prima nauigandi facultas data est, Menesius, & Andradius cum egregio comitatu Goam petiêre. At Alodinus à Bintano progressus ad Pagum (id vico nomen; alij Pagodem appellant) occultè paratam interea classem, ad eas quas habebat naues adiunxit: auditoque ducum Lusitanorum discessu, ad arcem oppugnandam extemplò copias omnes æquè maritimas ac terrestres admouit. Nihil tam inopinatum nostris accidere tali tempore potuit. oppressi, vix ad arma capienda spatium habuê-

habuêre.itaque eo die defensa ægrè mœnia sunt. Inde, cùm sæpius vrgeren- D
tur; nec vigilijs tantùm, sed etiam omni vndique commeatu prohibito, fame laborarent; longè peiore quàm antea, loco res Lusitana esse cæperat: actumque de ea procul dubio foret; ni planè insperatum subsidium Deus rebus iam perditis attulisset. Iauensis quidam erat in hostium castris vir cùm pecuniosus & clarus, tum etiam consilio manuque promptissimus. Is, grauibus ab Alodino acceptis iniurijs, quas salua dignitate ferre non posset; accensus vlciscendi cupiditate, ad Lusitanos capta occasione transfugit. eo duce atque adiutore, vt erat locorum ac temporum bene peritus, Lusitani fidis aliquot Malacensibus in expeditionem assumptis, agmine silenti profecti, subitò vicissim impetu castra hostium cum magna cæde expugnarunt. prædæ haud ita multum in ijs inuentum. tormenta, pleraque ex ære, auecta ad trecenta. quominus Pagum victrici classe porrò contenderent, ipsumque Alodinum oppugnarent; obiectis transuerso flumine munitionibus, custodijsq; passim in ripa dispositis, in presentia prohibiti sunt. cęterùm eo facto repressa interim tyranni ferocia, atque ad leuandam annonam, in aliquot menses laxamenti nonnihil nostris est datum. Dum in hac rerum vicissitudine Malaca vrbs fluctuat, Soarius Prætor ducibus alijs aliò missis ad E
maria tutanda; ipse cum septingentis armatis ad Ceilanum siue Traprobanam, nauium vndeuiginti classe contendit. Cum Callensi regulo ante multos annos (vt supra memoraui) Laurentius Almeida pacem ac societatem inierat: Soarius, Columbani præcipuè reguli amicitiam & commercium expetebat, quod in eius potestate laudatissimi cinnamomi syluas esse non dubiè comperisset. cuius item rei fama commotus Emmanuel, id ipsum per literas accuratè mandauerat. Igitur delato in conspectum Ceilani Soario; & Columbanam præcipuè oram oculis perlustranti, locus occurrit ad nauiū appulsum, & arcis ædificationem idoneus. hami figura littus in mare procurrit; curuoque anfractu capacem efficit portum, in quem ex insula nauigabile flumen illabitur. huc applicita classe, nuntij confestim ad regulum missi, fœderis & amicitiæ causa; postulatumque de more, vt in vsum diuersorij, merciumque custodiam contra insidias maximè Saracenorum, castellum ibi liceret exstruere, non tam Lusitanis, quàm incolis & regulo ipsi, pręsidio ac munimento futurum. EBrachmanum disciplina, vt cæteri fermè Indi, erat regulus, atque adeò Brachmanes ipsemet. neque ita pollens habebatur ea tempestate viris armisque. quocirca, & patrijs institutis peregrinas religiones auersabatur; & in tam tenera insula haud immeritò Lusitanam ex- F
timescebat vim. Attamen, reputans apud animum suum, quàm ex tenui fortuna vicinus Cocini Rex, post initam cum Lusitano amicitiam, ad quantas opes breui tempore peruenisset; eiusdem successus, & emolumenti cupiditate ac spe captus; & de fœdere, & de castello, non tamen sine aliqua solicitudine assensus est. Cæterùm haud ita diu in sententia perstitit. Saraceni ex cōtinente profugi, vel in primis vtilem in ea insula negotiationem paulo ante instituerant. ij, morte tristius rati, inde quoque ab Lusitanis pelli se; toto connixi impetu, regios consiliarios pecunia muneribusque; regulum ipsum adhuc fluctuantem, cùm alijs rationibus, tum proposito miserrimę seruitutis metu, facilè ab ea mente deducunt. neque id modò, sed etiam ad arcendos aditu Lusitanos, vltrò suam ipsi nauant operam: ijsque præsertim instantibus operi, hortantibusque insulanos, munitiones raptim excitātur. ibi ferrea nonnulla tormenta disposita; & simul, ad nouam societatem planè dirimendam, Lusitani pauci, qui, vt in pacatam regionem securi descenderant, intercepti. Soario ad opus inchoandum in terram egredienti, obiecta munitio præter exspectationem apparuit. missi protinus ad rem cognoscendam aliquot expediti, renuntiant, mistos insulanis Saracenos in statio-

ne ver-

A ne verſari.ita Mahometanũ ſcelus haud dubiè patuit.&Soarius,omiſſa interim ædificatione,copias ad pugnam exponit:magnoq; vſus militum ardore,quamquam aſſiduè iaculantibus contra barbaris,ad ipſa tormenta ſuccedit. Aliquãtum laboris ac periculi fuit, dũ telis eminus dimicatur.aſt vbi ad manus ventum eſt,momentò diſiectis munitionibus, hoſtes in fugam auerſi:tum fugientibus acrius inſtare Luſitanus;neque aut ignotis callibus, aut occurrentibus fluuijs ab inſequendo deſiſtere, quoad Prætor ſigno tuba dato,palatos iam ac diſperſos ab effuſo impetu reuocauit.Magnus hoſtium numerus cæſus eo prælio.nec Luſitano gratis victoria ſtetit. vulnerati iaculis fermè ſagittiſque complures:nonnulli etiam deſiderati,in ijs Veriſſimus Patiecus,qui Malaca paulo ante redierat.Ab ea pugna, Soarius, vnius diei quiete militibus data,poſtridie prima luce rurſus cum omni fabrili apparatu deſcendit;ac foſſam à portu vaſtum ad mare duxit prohibente nemine.intra eam foſſam vallum erigitur,tormẽtis in hoſtem obuerſis:dein modico interuallo additur murus,barbarorum terrori magis,quàm operis firmitati propter calcis inopiam interlitis argilla cæmentis.Hæc ingenti claſſiariorum certamine confeſtim peracta.& regulus,cùm aduerſa ictus pugna;tum ſurgentis operis nec opinata molitione perterritus;miſſo confeſtim

B legato , veniam petijt eorum, quæ alieno ſuaſu,inconſultè ac temere egiſſet:atque ad iungendam ex integro ſocietatem hoſpitiumque ſe ſe paratũ oſtendit. At Soarius grauiter queſtus non opera tantùm ſibi cum armatis oppoſita,ſed etiam comprehenſos interpoſita pactione Luſitanos; præcisè negauit, ſe pro tam atrocibus iniurijs aliter ſatisfactionem accepturum, quàm ſi regulus ipſe in Emmanuelis fidem ac ditionem cum annuo vectigali concederet.Neque abnuit Columbanus,Luſitana horrẽs arma. cumq; ſuper ea re præfectus regius aliquoties non ſine interprete cõmeaſſet; ad extremum ita conuenit:vti regulus Emmanueli quotannis perſolueret ſtipendij nomine,cinnamomi pondo centum & viginti millia; annuloſque duodecim,ſapphyris,aut pyropis ex eadem inſula incluſis:& elephantos præterea ſex.Emmanuel autem,receptum in fidem Columbanum,ab hoſtium vi conatibuſque, ipſe & ſucceſſores ipſius,terra marique defenderent.His maximè legibus data pax:& nulla interpoſita mora, Soarius deſtinato loco arcem condere aggreſſus eſt.opus,adiuuantibus etiam regijs,breui abſolutũ. in eius arcis cuſtodia Prætor Ioannem Sylueriam valido cum præſidio col-

C locauit.oram maritimã nauibus quattuor tuendam Antonio Mirandæ Azeuedio tradidit.ipſe, rebus ex animi ſententia confectis,& Arabicæ nauigationis magna ex parte compenſato damno,circa initium Decembris ouans Cocinum eſt reuectus.Hęc fermè in vtraque India cis Gangem & vltra,Soario Prætore per triennium geſta.Prouinciam dein ab Soario accepit Didacus Lupius Sequeria, is,qui primus Emmanuelis miſſu Malacam adierat. Huic , magna Indici exercitus parte varijs caſibus abſumpta ; naues nouem cum bellatoribus mille quingentis Emmanuel in ſupplemẽtum attribuit,cum quibus anno ſeculi huius decimo octauo profectus Oliſipone,Cocinum ſecunda nauigatione deuenit.in eo curſu,circa promontorium Bonæ ſpei,contigit res minimè prætereunda ſilẽtio.Magnitudinis vaſtæ piſcis eſt in Africo Oceano,quem piſcem, à figura videlicet, acum appellant (Xiphiã ego fuiſſe crediderim)prælongo roſtro,& in mucronem deſinente; eodemq; ita duro atq; hiſpido, vt ferrum deterat in modũ limæ. Ex ijs belluis vna, dum ſubterfugientem prædam furibunda perſequitur,in aduersã onerariã plenis euntem velis, toto impetu illata,in imas compages, pertuſo alueo,acutiſſimum caput infixit. Ex eo laqueo dum ſe ſe per vim conatur excutere;quamuis libratam ſuis ponderibus nauem adeò quatefecit, vt ſe in Syrtim impactos nautæ non ſine horrore putauerint. Quo dein ex foramine,

mine,cùm,ignaro quidnam esset rei magistro,sentinam traheret nauis;Co- D cini demum subducta,insertum in carinam, vt dixi,planè cubitale rostrum ostendit:quod illicò extractum,& in Lusitaniã argumẽti & miraculi causa, deinde transmissum est. At Sequeria,inito magistratu; primùm circa oẽs arces præsidia noua disposuit.dein Regulũ Baticalę,detrectantem iugum;pactumq; nuper Emmanueli stipendium persoluere (vt sunt leuia barbarorũ ingenia)recusantem;misso ad eius portus fauces obsidendas cum nauibus aliquot Alphonso Menesio, subsequuturus ipse mox,ad fidem officiumque aut minis,aut malo redegit.Simul etiã, cognito Malacam rursus ab Alodino grauiter premi;Antonium Corream cum onerarijs ad cõmeatus petendos,eoque importandos,proficisci iubet in regnum Pegu.cuius regni, vltra Gangem positi nõ longè à Malaca,Triglypton olim vrbem,caput fuisse quidam existimant.Correa,prospero cursu ad Martabanum emporium Pegusiorum delatus;ne in terra adhuc ignota longius ab suis nauibus ipse discederet,Antonium Passanium,& Melchiorem Caruallium cum honesto comitatu muneribusq; misit ad Regem in vrbe Pegu (ex qua tota regio denominatur)inde aliquot dierum itinere commorantem.Magna tum erat (vt sæpe diximus) toto pæne Oriente, gloria nominis Lusitani:magna cùm bel- E licæ virtutis,tum opum ac diuitiarum existimatio.neque minor, si per Lusitanos licitum esset,omnes circa nationes tenebat,in Malacensi emporio negotiandi cupiditas.Itaq; Pegusianus Rex, quamquam in primis tum potens ac nobilis;tamen haudquaquam indignatus, Antonium Corream nuntios pro se misisse;comiter ijs acceptis,duos vicissim ad eum ipse cum donis remisit,stabiliendæ societatis & amicitiæ gratia:satrapam vnum;alterum põtificem;hunc,Raulinum;illum,Samibeleganum, Pegusiorum vulgus appellat. Vt Martabanum est ventum,post mutuæ salutationis officia,conscriptæ communi consensu,pacis & fœderis leges.tum,ad eas solenni iureiurãdo firmandas, in celeberrimum vrbis fanum Antonius Correa regijq;,summa populi frequentia conuenêre.totius autem cæremoniæ ordo fuit eiusmodi.Samibeleganus prior,in aurea plagula diligenter inscriptas eius amicitiæ leges,tum Pegusia,tum Lusitana lingua;vt & populares,& hospites intelligerent,elata voce recitari iussit.idem à nostris vicissim est factum. lectis,& subscriptis conditionibus,Raulinus,seu sacrificulus, quædã ex ritualibus Pegusiorum libris de more pronuntiat.papyracea dein segmenta crocei coloris(qui colos apud eam gentem cultui diuino dicatus est)& aliquot F simul arboris odoratæ folia certis notata litteris,igne subiecto comburit. Tum, suis insertam manibus, manum vtramq; Samibelegani, cineribus ijs imponit,pauca ex eo percontans, quibus ille ita respondebat; vt sui Regis nomine ratam & fixam eam societatem fore, iureiurando promitteret. Hæc omnia,summa attentione miroquę silentio peracta. Dissimiles animorum habitus Antonius Correa comitesque in eam cæremoniam attulerant:quippe qui vano errore ducti,Christianam fidem ethnicis iureiurando obligari fas esse vix ducerent. itaque Antonij accitu, linteatus antistes, qui nauticis præerat sacris;diuini humanique iuris haud multo quàm cæteri Lusitani peritior,in medium prodit.sacræ paginæ,Christiano ritu, erant ab Antonio cum solenni imprecatione tangendę.atqui sacerdos pro Euangelijs biblijsve,librum ex composito protulit,elegãter & artificiosè compactum ; in quo varij generis lusus & cantica Lusitanico sermone scripta continebantur;nonnullis tamen immistis, vt fit,sententijs moralibus,atque diuerbijs. Huic ergo libro dum Antonius fallacem admouet manum ; diuinitus factum est, vt in ea verba ex Ecclesiaste incideret: VANITAS VANITATVM, ET OMNIA VANITAS: quod ille vbi præter omnem exspectationem animaduertit, subita perculsus religione cohorruit;

A horruit; ac præclarè sensit, quàm integram & inuiolatam fœderum fidem, vel cum ipsis barbaris ethnicisque; esse cœleste iubeat numen. ergo apud se perinde iustum atque legitimum id iusiurandum Antonius habuit, ac si pro vulgari eo libro sacrosancta vtriusque testamenti volumina contigisset. Sancito in hunc modum fœdere; impositisque in onerarias mercibus, & omni genere cõmeatus, Correa peropportunè Malacam defertur. Eius aduentus, non modò ex diuturna fame & squalore obsessos refecit; sed etiam animos ijs addidit ad Alodinum ipsum vltrò lacessendum, &, si qua fieri posset, ex tam vicinis sedibus tandem aliquando exturbandum. Quod ille quasi præsagiens, ad omnes eiusmodi casus multo ante sese parauerat. transuersis primùm cancellis non vno loco intersepserat flumen, angusto dumtaxat singulis paronibus lembisve transitu relicto. dein, sub aquas passim fistuca stipites præacutos adegerat. ad hæc, densissimas vastæ magnitudinis arbores, quæ ripas fluminis dextra læuaque prætexunt, ad radicem ita incidi præceperat; vt perleui momento impulsæ, nauigantes obruerent. Deniq; non longè à Pago, qua sinuoso fluminis ambitu longiorem in cubitum prominet ripa; confibulatis è valida materia trabibus, & cespite ingesto, nouum castellum excitârat; idque non modico præsidio, nec paucis ex B ære tormentis ad hostem ex obliquo feriendum instruxerat. His rebus cognitis (neque enim deerant qui cuncta renuntiarent) Correa, & Eduardus Mellus, contracta minorum nauium classe, quarum pleræque remis agerentur, & bellatoribus circiter quingentis impositis; Muaris fluminis ostia petiêre. inde præmissi cũ securibus dolabrisque, & firmo præsidio militum fabri ad hostiles munitiones amoliendas. ij quò validiores, ac peritiores talium erãt artium, eò celerius confecta res est. disciSSi cancelli; euulsi ex imo stipites; insidiosæ arbores in diuersum proiectæ. ita sequẽti agmini tutus ad castellum vsque fuit accessus. neque ita magno negotio, admotis nauibus machinisque, deiectũ inde præsidium. Hinc, magna concepta fiducia, Lusitani ad Pagum victrici succedunt classe. Vt in conspectum oppidi vẽtum est; dispositæ extra vallum Alodini copiæ cum elephãtis, & sublatus de more ingens clamor, & emissa tormenta, nonnullam cruenti prælij speciem præbuêre. sed vbi egressus è nauibus Lusitanus in sicco signa constituit; & cominus gladijs contisque dimicari cœptum est; tanta planè diuinitus formido (veterum Hebræorum victoriam diceres) tantus terror hostes inuasit, vt oppido ad prædam relicto, sese in proximos lucos, & nota latibula C fœdo cursu coniecerint. nec pauci ex ijs in fuga verius quàm in pugna cecidêre; cùm è Lusitanis (quod præsenti diuinæ opi acceptum sine controuersia referas) ne vnus quidem desideratus sit. Fusis fugatisque hostibus, ad spolianda tecta raptim discurrit miles. exhausto quicquid erat pretiosi; oppidum concrematum. dein Alodini parones, & varij generis nauigia in vnum coacta ferè centum. quorum erant aliquot, puppi proraq; regium in morem cælatis inauratisq;: ex eo genere nonnulla in triumphi speciem reseruata. cæteris ignes iniecti. Hac tam insigni victoria parta Lusitani cum summa gratulatione redeũtes in vrbem accepti. Alodinus, fracta, sed nondum perdomita ingenti ferocia, ad recolligendas è tanta clade vires, Bintanum insulam fremens gemensque repetijt. Interea, vicini Malacæ barbari, alienas angustias & incommoda suam rati occasionem; multis & grauibus iniurijs nostros affecerant: ac Pacenorum præsertim tyrannus, qui nuper in id regnum inuaserat; delatosq; in Pacenum portum negotiatores aliquot Lusitanos partim exuerat mercibus, partim etiam per summum occiderat scelus. Ac ne Acenus quidem, quamquam societate ac fœdere iampridem nostris obstrictus, in ea rerũ difficultate sat se pro amicitia gesserat. Ad eas vindicandas iniurias, regulosq; ab instituto latrocinio deterrẽdos; Garzias

Sala Malacæ Præfectus, Emmanuelem Patiecum, vnica, verùm egregiè instructa naui dimisit. is, præcipuo in Somatranos odio instinctus, quòd Antonium fratrem paulo ante in vincla coniecerant, cùm alia Somatræ littora, tum verò Pacenum, Acenumque breui adeò fecit infesta; vt non peregrini modò institores multi ab ea nauigatione desisterent: sed etiam incolæ, piscatu, quo maximè alimento victitat ea gens, intolerabili cum dolore damnoque abstinerent. Neque præcelsam Patieci nauem, atque à machinis ac milite paratissimam, semiermes ipsi, minoribus nauigijs aggredi satis audebant: tantùm ad opportuna insidijs loca excubare instituerant, si quos, vt fit, in terram egressos, per occasionem excipere possent. Fortè ita accidit, vt Patiecus, aquandi causa, Malacensi quàm exercitatissimo remige instructam scapham intra Iacaparini fluminis ostia mitteret. abest ea aquatio à Paceno portu millia passuum fermè quattuor. neq; ad remigum præsidium propugnatores plus quinque attributi, Antonius Veranus Portuensis, Antonius Passanius Alanquerianus, Franciscus Gramaxius, Ioãnes Almeida Quintelanus; postremi nomen intercidit. Aquatione per otium facta, priusquam ad suos Lusitani sese recipiant, à barbaris agniti. Et Pacenorum Præfectus, Raia Sudamicinus, rei subitæ nuntio excitus, lanciaras tres cõfestim expediri iubet; correptisq; quæ fors obtulit telis, in singulas, aptas instructasque remigio, centum & quinquaginta armatos imponit. Ea dum parantur, coorti repentè ab vtraque fluminis ripa barbari, sagittis & iaculis abeũtes nostros detinere non desinunt. & ea quidem mora non admodum Lusitanos retardat. quippe hostium tela, densatis vtrinq; scutis excipiunt. grauius aliunde malum instabat; quod vno eodemque tempore contrarius ventus & æstus accedens, exitum intercluderet: neque ab socia naui, procul in salo iactis anchoris, erat in re trepida cur opis quicquam exspectarent. iamque raptim instructæ lanciaræ haud dubiam ad prædam cum ingenti clamore festinant. longè tamen reliquas antecedit ea, qua Sudamicinus ipse cum iuuentutis flore vehebatur. Ea re animaduersa Lusitani, tot vndique pressi difficultatibus, consilium ab ipsa desperatione capiunt, vltrò in aduersum hostem eundi; vt, quemadmodum sit nomine Lusitano dignum, fortiter dimicãtes occumbant prius, quàm per metum mortis, in teterrimam seruitutem abducantur. Hoc ergo consilio scapham repentè circumagunt: validoque remorum impulsu vix dum concurrerant proræ, cùm Lusitani salutari IESV nomine pariter inuocato, strictis gladijs aut hastis, priores in nauigium hostile magno ausu transiliunt: ac ferro primùm summouent barbaros: dein conglobatos in vnum, ipsaq; audacia obstupefactos, haud tamen incruenti ipsi ad satietatem trucidant. Nec in longum extracta est pugna. Paceni, cùm ad vehementes gladiorũ & cuspidum ictus nuda præbuissent aliquandiu corpora; & emicantem è Lusitanorum oculis ardorem ferre vltrà non possent; quà cuique commodum est, certatim sese in flumẽ eijciunt. Sudamicinus, perterritos nequicquam precibus minisque cohibere conatus; denique se ipse quoque de naui præcipitat; doloreque ac rabie accensus, vt quemq; suorum nando adeptus est, elato pugione confodit. Cæteri duabus lanciaris ex interuallo sequẽtes, cùm, si acrius institissent, nostros vulneribus affectos ac propemodum exsangues nullo negotio conficere potuissent; nec opinata suorum clade perculsi, terga verterunt. Ita, IESV adiuuante, è rebus perditis repentè Lusitanus victor euadit: ac nullo è suis amisso, captiuam ipsius Præfecti lanciarã in altum abducit: eò maiore omniũ gratulatione ac lætitia, quò propior exitio fuerat res. Eius tam præclari facinoris fama cũ cæteris circa populis, tum præcipuè regulo ipsi Paceno magnum terrorẽ incussit. Missis extemplò ad Patiecum, mox ad Garziam Salã legatis, demisè petijt pacem; eaq; conditione impetrauit;

A trauit;vt cuncta per scelus ac fraudem ablata Lusitanis cum fide redderet. Hoc rerum Malacensium statu,Sequeria nouus Prætor enixè operam dabat,vt pedem,si posset,in Maldiuis insulis figeret.Eæ, vt supra docuimus,Canarino, & Malabarico littori obiectæ, numero plus mille censentur. Multitudinem hanc,intercursantes euripi faciunt, adeò angusti, vt alibi nauium antennæ iubas arborum deterant:alibi etiam,qui valentiores sunt viribus,ramo quopiam manibus apprehenso,ex vna in alteram insulam saltu transmittant.Multis rebus ad victum necessarijs carent incolæ:sed pro ijs omnibus:vna est palma(sic enim appellant) Iudaicis & Africanis, careotas ferentibus,longè præstantior. quippe,non proceritate solùm & pulchritudine excellit;verùm etiam tota prorsus in vsu est ita multiplici,vt vulgo, si quem frugi & industrium laudibus efferre volunt,palma vtiliorem appellent.Prima dos,in fructu ipso. Tengam Narlem ve Indi;cocum,seu nucem Indicam Lusitani dixêre:humani fermè capitis magnitudine,duplici operimento:quorum exterius,in summo læue,stupea intus densitate(cairum vocant)netur ac texitur, cannabis & sparti modo,cùm alios in vsus,tum præcipuè in vitilium nexus, & anchoralia: neque materia vlla ad nauticos B funes & maris impetus obsequentior. namque, vt salsuginem amat ea planta; cairum quoque ex ea prognatum, & marinis aquis immersum, identidem reuirescit:& anchoris illigatum,fluitantes in salo naues egregiè continet,non tam ab innata duritie,vel operis firmitate, quàm viriditate ipsa,& lentitia quadam ad instar corij: vt se se vel in altum elato nauigio,miram in tenuitatem extendat; vel residente, rursus in crassitudinem contrahat. quod secus in nostris euenit rudentibus: quæ nimirum ipsa vi ac pertinacia sæpe rumpuntur. interior autem calix, rufo colore,& globosa rotunditate prædurus, addito auro vel argento, in pocula figuratur. ipsa verò pomi caro, amygdalæ in modum, pinguedine quadam & grato sapore lactescens, non per se tantùm in cibo grata est, ac salubris; verùm etiam, vbi visum fuerit, exhausto lacte, paulatim in oleum eliquatur. totus autem racemus, dum ex eo tener adhuc emicat fructus, nodo constrictus, ac leuiter incisus, in obdita oris angusti vascula opimum instillat succum,ex quo varijs artibus coctionibusque, veteri, vt Strabo ipse testatur, inuento,mel seu saccarum, vinum,acetumque perficitur. iam folia,cùm & librarijs pro papyro sint, & loco tegularum imposita domibus, C arceant imbres; tum etiam in vestes formam facili simul ac spisso contextu nectuntur. Denique,vna eademque arbor,omnia prorsus ad rē nauticam instrumenta ac materiem præbet. quippe truncum & ramos; in malum,assamenta,clauosque: comam in vela:cairum in funes (vt dictum est) omnium optimos,filaque ad laterum suturas:postremò cocū ipsum, quæque ex eo conficiuntur,in onera.ita,non sine miraculo quodā,omnibus planè rebus ex semet apta & instructa nauigat palma:eademq; discissa per hyemem,viuaces ad prunas,lenta ignium alimenta suppeditat. Incolæ importato lino, sericoque,talares tunicas eleganti opere texunt: quibus honestius multo,quàm cæteri Indi velant corpora.Piscantur etiā palmeis verriculis minuta conchylia(sunt qui Venereæ conchæ genus putent)miro splēdore,& colorum varietate.hęc,saburrę loco in onerarias indita,ac diuersas in regiones euecta,apud Gāgaridas & Sionios, vilioris monetæ explent vicem ad res parui pretij coemendas:apud Hesperios aūt Aethiopas, cum rebus etiam carioribus permutantur.Insularum omnium caput est Maldiua;ex ea cæteris cognomentum. ibi frequenti emporio domicilium est Regis.qui cū inita iam à Soario per Ioannem Sylueriam, vt supra demonstratum est, amicitia;ad eam stabiliendam,locumque munitæ apothecæ de more petendū Sequeria deinceps Ioannē Gometium destinauit.Neque magnæ cōtentio-

nis fuit res. Ab homine donis ac promissis illecto; & cũ Lusitanæ felicitatis D opumque haud ignaro; tum vectigalibus nouis rem augendi percupido, facilè non de societate modò, sed etiam de castello impetratum. id castellum ad mare Gometius, quod lapidibus & calce careret; è lignea materia glebisque raptim exstruxit, ac munijt. Eius deinde operis, & quadam nominis Lusitani fiducia, vix quindecim armatorum custodia septus, cùm iã non pro inquilino vel hospite, sed pro tyranno ac domino sese gereret, & commeantes in id emporium peregrinos varijs vexaret iniurijs; repentina conspiratione Saracenorum oppressus, vnà cum suis occiditur. arce, & ijs quæ intra arcem asseruabantur, Mahometanus potitur. ita Lusitani, quàm facili aditu in eas irrepserant sedes; tam leui negotio mox deinde sua culpa deiecti sunt. Nec leuiores alibi plagæ per eos dies acceptæ. Goana oneraria cõmercij causa Ciaulum petens, in Saracenorum, qui Dabulum incolunt, biremes illata, prælio commisso deprimitur. In easdem biremes Lusitana carauela postmodum incidit (rotundæ nauis genus, cùm ad onera, tum ad militiam vtile; dromonem Græco vocabulo haud incommodè fortasse quis dixerit) contracto mox certamine, dum tormenta exercentur, ignea scintilla in sulphurei pulueris cadum illabitur. inde sæuum repente coortum incẽdium, E nautas vectoresq; omnes, vna muliere excepta, protinus hausit. Ad earum rerum nuntios, ira percitus Christophorus Sosa, qui cum nauibus aliquot Canarini maris custodiæ præerat; nocte sublustri, Calacinum (is locus est agri Dabulensis) inuasit. Sosæ aduentu præcognito, incolæ paulo ante diffugerant. Lusitanus ad prædam versus, quamquam erat barbarica vilisque suppellex; tamen ab ea dulcedine auelli non potuit; quoad, illucescente demum die, Saraceni circiter quadringẽti, sagittariæ artis peritissimi superueniunt. Aduersus eam multitudinem Sosa cum centum & quinquaginta armatis egreditur: quorum erant sclopettarij seu fistulatores non pauci. Accensis vtrinque animis, atrox pugna coorta. Saraceni arcubus tãtùm instructi; primam hostiliũ glandium procellam submissis corporibus excepêre: tum ad sagittandum ipsi consurgunt. tamque densus ac perpetuus fuit spiculorum imber; vt Lusitano, ad fistulas replendas nihil vnquam temporis aut loci reliquerint. Inde cùm, sensim cedendo, ad mare se se reciperet Sosa; minimè fefellit hostem. circummissus illicò iuuenum globus, reditum interclusit. itaque Lusitani vndique vrgeri cæpti: nec sine multo sanguine, vix tandem ad naues effugium patuit. Soluentibus dein oram simul, F & iaculantibus, adeò pertinaciter institêre Saraceni, alienato ab sensu periculorum animo, vt semet aquis vmbilico tenus immergerent, nauigijsque, remorandi causa, propemodum inijcerent manus. Ex eo discrimine Sosa denique elapsus, Ciaulũ ad saucios curandos, minimè secunda fama se contulit. Eodem fere tempore quattuordecim nauium classis, cui Georgius Albuquercius præerat, Olisipone profecta, malè admodum nauigauit. quattuor tantùm eo anno in Indiam peruenêre. è reliquis vna è medio cursu in Lusitaniã vento reiecta. aliam in ipso itinere Castellanus quidã nauarchus ab Indicis commercijs ad latrocinia piraticamque cõuertit. tertia, superato iam promontorio Bonæ spei, circa Quiloæ, & Mombazæ littora, magis etiam miserabili genere cladis interijt. Mahometani eas incolũt regiones: hi, Anconino Rege interfecto, iampridem ab Lusitana societate defecerant. Cũ dira necessitas cogeret, aquandi gratia, ad Matuam, eius oræ vicum, quadraginta viri ex naui Lusitana appulerant scapham; in quibus erant primarij duo: præfectus, & gubernator. Dum egressi ad fontes doliola cõplent; interim scaphã, remigibus vacuam, recedens æstus in sicco destituit. Ad eam deducendam, aptandosque remos, semiplenis vasibus illicò Lusitanus accurrit. nec segnius barbari, animaduersa re, duo circiter hominum millia infen-

A infenſis animis aduolãt: nautasque partim ſub oneribus, partim à terra molientes, ad vnum omnes occidunt: nequicquam cæteris Luſitanis, cùm ad bombardæ ictum accedere propter vada non poſſent, indignam ſuorum cædem ex alto ſpectantibus. Ac ne ipſi quidem lætiorem exitum deinde ſortiti. quippe, vrgente ſiti, dum alias aquationes in vicino côquirunt; rectore vacua nauis haud longè ab Quiloa in ſyrtes impingitur. Ad conſpectam eminus prædam, ingens repentè affuit hoſtium vis. momentò ſpoliata oneraria: & quotquot ea vehebantur cæſi, vno duntaxat relicto adoleſcente, quem tyranno Mombazæ muneri mitterent. Albuquercius, diſſipata claſſe, ignarus, ex ijs quæ non comparebant, quò quæque delata eſſet, cum cæteris nauibus ad Moſambicum exegit hyemem: atq; inde, tranſmiſſo mari, Goam inſequenti demum æſtate peruenit. Circa idem ferè tempus, Prætor Sequeria, toties iam ab alijs infelici ſucceſſu tentatam Arabicam expeditionem aggredi ſtatuit. Contractis ex omni ora nauibus maioris formæ quattuor & viginti, bellatorum tria millia impoſuit; quorum erant Luſitani mille & octingenti: cæteram ſummã, è Malabaribus & Canarinis expleuerat. Cum ijs copijs Goa profectus Februario menſe, anno ſeculi huiuſce vi-
B geſimo, ad Aromata promontorium Africæ, ſecunda nauigatione tranſmiſit. Ibi cognito ad Giddam ſtare ſex Turcarum triremes; manuſque armatorum cogi ad fauces Adeni occupandas; intra ipſas fauces inuehi, & longitudine ſinus emenſa, circa Giddam laceſſere bello Turcas decreuit; vt ſi ſe occaſio dediſſet, ſignis collatis de rubri maris poſſeſſione decerneret. Hoc animi propoſito legens oram, ad Meten vicum, aquandi cauſa, applicuit, metu deſertum ab incolis. vna tantùm vetula inuenta: cuius indicio in ſumma ſiccitate aqua patuit. amnis erat alueo glareoſo. ſub eam glaream, æſtate, curſu tacito ſeſe ita latices condunt; vt nihil humoris in ſummo prorſus appareat. Anum indicem remuneratus, & in eius gratiam flammis ab eo prohibitis vico, Sequeria in Arabiam non longè ab Adeno traiecit. ibi dum ad Aram (id loco nomen) anchoras iacit; in ſcopulum ſub aqua latentem illata Prætoria, ſolutis incuſſu compagibus extemplò diuellitur. quæ in ſummis tabulatis erant, cùm parte machinarum ægrè ſeruata. cætera demerſo alueo periêre. naualis turba (quadringenti numerabantur) in cæteram claſſem diſtributi. à Sancto Antonio nomen erat Prætoriæ.
C ex eo, Diui Antonij ſaxa, locus appellatus. Ab hac ſtatione cùm ad Giddam rectà contenderet Prætor; adeò pertinaci complurium dierum Aquilone prohibitus eſt; vt interim aduentante hyeme, idoneum rei gerendæ tempus effluxerit. Itaq; omiſſo bello, ad pacem cum Dauide Abaſſino Rege firmandam animum adiecit. cuius Regis imperium, cætera mediterraneum, modica tantùm ex parte ad rubri maris littora pertinet. Eam oram Dauidis nomine tenebat Præfectus maximus, quem honoris titulo Barnagazium vocant. oppidis ac vicis, Præfecti minores præerant. Cum hiſce Præfectis de ſocietate agendum erat Sequeriæ, & legati duo in terram exponendi. alter, Matthæus Armenius, is, qui ab ipſo Dauide Helenaque ad Emmanuelem cum donis ante decennium venerat: atq; ob ſuſpectam eius legationis fidem, ab Luſitanis nullo ſuo merito indigna & acerba pertulerat. alter, Emmanuelis ad Abaſſinum erat legatus, Rhotericus Lima, ſuffectus in locum Eduardi Galuani, qui ſuperioribus annis in ipſo itinere, nondum peracta legatione, deceſſerat. Simul etiam erat ei Mazua inſula (quæ Ptolemais ferarum olim fuit) haud procul à Camarano viſenda, ſi fortè locus arci ad eius regionis cuſtodiam ædificandæ idoneus foret. ea inſula Arquico oppido maritimo Abaſſini littoris obiecta, perangûſto freto ab continente dirimitur: & lunato ſinu in idem littus obuerſa, in primis tutam ac placidam ſtationem nauibus prębet. ad hęc, ciſternis, armentiſque varij generis,

 neris,

neris,in vſum claſſium & præſidiorum abundat. Prętor,totam inſulam per D
otiũ contẽplatus,tametſi Mahometani incolebant;tamen,vitandę inuidiæ gratia,ſuos ab incendijs ac præda cõtinuit: Mahometis verò fanum ritè expiatum, intemeratæ Conceptioni Deiparæ Virginis dedicauit: ibi per eos dies Chriſtiana ſacra peracta non ſemel. Interea ab Arquici Præfecto oratores affuêre cum donis & commeatu: quibus, vtpote Chriſti cultoribus, ſericum vexillum Cruce inſignitum, amicitiæ cauſa, datum eſt. illi, cognito Chriſtianos & Luſitanos aduenas eſſe, cuius gentis fama iampridem eo tractu increbuerat, mirum in modum gratulati;primùm omnium de Matthæo Armenio cum cura perquirunt. hunc ipſum vbi adeſſe præter exſpectationem audière;& mox in conſpectum eſt productus veneranda canitie ſenex;obortæ cunctis præ gaudio lacrymæ. &, vulgata eius rei fama, certatim ad optatos viri amplexus, & manuum oſcula confluebant. Ea demum celebritas,& Matthæum omni ſuſpicione liberauit; & Luſitanis, quod inſontem adeò aſperè & inhumanè tractaſſent, dolorem ſimul ac pudorem iniecit:eò magis,quod etiam aliquot è ſacra Viſionis æde monachi (multa autem cœnobia, ex Diui Antonij fermè inſtitutis, eo toto regno viſuntur)
ſalutandi eiuſdem Matthæi cauſa,ad claſſem acceſſerant: qui ab Luſitanis E
ſacerdotibus linteatis, cum ſymphonia & pſalmis accepti, magnam animi voluptatem præſeferebant, non è Matthæi ſolùm, ſed etiam ex ipſo Luſitanorum aduentu: quod vetus oraculum ſibi à maioribus traditum ferrent; ex occiduis aliquando regionibus, Chriſtianæ religionis homines in ea loca venturos. Eius vaticinationis promiſſa, tantæ claſſis appulſu, tandem eſſe confecta;& in illo ſacratorum hominum cœtu, Heſperiam cum Eoa Eccleſia, tanto locorum interuallo, dextras quodammodo miſcuiſſe;magnoperè lætabantur. in ſermonem dein cum Arquicano Præfecto ventum eſt; & paulo poſt, ad ſtabiliendam ſocietatem (quod ita Dauidem velle non ignoraret) Barnagazius cum peramplo comitatu Arquicum proceſſit. Paululum ibi altercationis fuit, dum dies locusque colloquio conſtituitur: littus ipſum aduena: Arquicum oppidum Barnagazius pręoptabat, nonnulla fraudis ac periculi ſuſpicione ab Saracenis iniecta. Ad eam ſuſpicionem tollendam (quando per obſides tranſigi, indignum Chriſtiana amicitia & hoſpitio videbatur) cùm ſynceri animi pignus Crucem nudari & porrigi ab ſacerdote iuberet Antonius Saldania, Luſitani Prætoris internuntius; ſeuero vultu Barnagazius confeſtim exſurgens obſtitit; negans, tam leui de re, F
tam auguſta attrectanda myſteria. Quin ego potius, inquit, de iure meo decedam, meq; vltrò in omne diſcrimen obijciam. ita, mediæ regionis campus, inter oppidum & mare, cõſenſu deligitur. Barnagazius cum equitibus ducentis, peditum duobus millibus ab Arquico; Sequeria cum ſexcentis nõ amplius armatis è claſſe deſcendit. ijs copijs in ſtatione vtrinque conſpecta relictis; cum ſenis ambo comitibus in medium prodière. Primus cõgreſſus fuit, mutuò blandè & amicè conſalutantium: & Regis vtriuſq; in alterum, beneuolentiam ſtudiumque accurata oratione teſtificantium. dein ſocietas ac fœdus hoc maximè modo ſancita. Claſſiarius ſacerdos argenteam Crucem in medium attulit: ea Barnagazius prior apprehenſa, nixus genibus: Quam, inquit, pacẽ IESVS Chriſtus, generis humani Redẽptor, diſcipulis reliquit ſuis; eadem eſto inter nos, qui eiuſdẽ Chriſti cultum profitemur, ac fidem. Hanc ego pacem (quantum in me fuerit) Regis mei nomine ſpondeo; atque ita iuro per hanc ſacroſanctam noſtræ ſalutis effigiem. In eandem fermè ſententiam conceptis verbis iurauit Prætor. dimiſſo dein colloquio, per triduum ex vtraque parte donis officijſque certatum. & ingens omnium fuit lætitia, quod opulenti duo Reges terra marique, contra Chriſtianæ rei aduerſarios arma iunxiſſent. Poſt hæc, Sequeria Rhotericum

A cum Limam legatum Barnagazio commendauit, ac tradidit, ad regiam vſque tutò mittendum. cuius in comitatu cùm alij honeſti viri complures fuêre; tum verò Franciſcus Aluarus ſacerdos: qui dein reuectus in Luſitaniam, eius peregrinationis ſeriem patria lingua deſcriptam edidit: eodemque poſtea auctore, Paulus Iouius gentis ritus moreſque latino ſermone diligenter eſt perſecutus. Per eoſdem ferè dies, quibus in Arabico ſinu Luſitanus agebat Prætor, è Paceno Somatræ inſulæ regno, ſummus Mahometicæ ſuperſtitionis Califa ſeu antiſtes, nomine Molana, ſupplex illuc vſque contendit. puerum adducebat duodecim fermè natum annos, Paceni Regis filium: cuius parente occiſo, Geinal tyrannus, ab Alodino ſocero adiutus, regnum inuaſerat. huic ſi contra communem hoſtem ſuppetias Luſitani tuliſſent; reſtitutum in patrias fortunas puerum, in Emmanuelis auctoritate cum annuo tributo Molana ſpondebat futurum. Et pupilli orbitas, & Califæ obteſtatio apud Sequeriam valuit. Ad Geinalem ex ea poſſeſſione pellendum, ſex naues cum valida manu armatorum, Georgio Albuquercio attributæ. Cuius rei, & iunctæ cum Dauide amicitiæ nuntios qui ad Emmanuelem afferret, Petrus Vaſæus in Luſitaniam à Prætore miſſus. magna toto regno
B omnium ordinum gratulatio fuit; & in ſingulis oppidis miro populi ſtudio ſupplicatum eſt. Prætor, cùm egreſſus freto Calaiatum petijſſet, Armuziam inde proceſſit. ibi, clauſo iam mari, cum magna nauium parte hyemare coactus eſt. Dum hæc ad Arabiam, & Perſidem fiunt; Goę Præfectus interea Rhotericus Mellus Luſitanam rem, haud contemnenda, ſi crimen abeſſet, vectigalium acceſſione ditauit. Idalcanem inter, & Criſnaraum Narſingæ Regem, atrox ac funeſtum per eos dies exarſerat bellum; dum reconciliatæ nuper amicitiæ leges ambo parum ſyncera fide cuſtodiunt. Idalcan perfugas & noxios è Narſingæ regno contra ius & fas clam admittere, graſſari occultis latrocinijs, ac repetentem res Narſinganum, dolis fallacijſque fruſtrari. Criſnaraus viciſſim, otij impatiēs, bellum denuò optare; & in Raciolū vrbem Decani regni munitiſſimā, ſpe atq; auiditate imminere: quam ſibi maioribuſque ademptam, Idalcanis acceſſiſſe regno ægrè ferebat. Eius ergo repetendæ vrbis, & Idalcani arma rurſus titulo ſpecioſo inferendi tale conſilium inijt. Saracenus erat in ipſius aula, Cides Mercar, Mahometano cultu ingenioque, induſtrius vir, & experiens. Hunc, ad Arabicos equos
C in vſum belli coemendos magno cum auri pondere Criſnaraus Goam miſit: & quò teſtatior eſſet res, ad Goæ Præfectum ſuper tali negotio ſeparatim litteras dedit, haud dubius, quin per Decanios fines neceſſariò iter habenti bene nummato viro, Idalcan, prædas eiuſmodi ſagaciter odorari aſſuetus, de more ſtructurus eſſet inſidias. Quod putarat, euenit. Ingreſſum Decanios limites Cidem, vtpote eiuſdem ſectæ hominem; quin etiam è Mahometis, vt ferebatur, ſtirpe genitum; Idalcan benignis admodum promiſſis ad ſe per litteras inuitauit. Cides, vel ſocietate ſuperſtitionis, vel vberioris ſtipendij oſtentatione adductus; vel etiam interuertendæ regię pecuniæ ſpe; haud grauatè ad Idalcanem ſeſe contulit. ille, comiter acceptum, per ſpeciem honoratæ præfecturæ, Dabulum extemplò amandauit. ibi, ne quid rumoris emanaret, pecunia ſpoliatū, per idoneos talium facinorum adminiſtros è medio ſuſtulit. Criſnaraus interea, ſpeculatoribus clam appoſitis, cùm rei geſtæ ſeriem haud magno negotio comperiſſet, lætus oblata belli occaſione; miſſis quoquo verſum ad Reges ac dynaſtas epiſtolis; manifeſtam Idalcanis perfidiam, & violatas pacis leges minaciter & acerbè conqueſtus eſt: dein, maximis equitum peditumque contractis copijs, Raciolum vrbem obſidione cinxit. Ad eam ſoluendā obſidionem Idalcan profectus; commiſſo prælio, magna parte ſuorum amiſſa, cū paucis elabitur. Criſnaraus victor, non caſtris modò Idalcanis eſt potitus; ſed etiā Raciolum

ciolum vrbem valido instructam præsidio, crebris iã oppugnationibus fru- D
stra petitam; metu denique in ditionem accepit. Idalcan interea, remotis oppidis, quò propter siccitatem Crisnaraus cũ exercitu peruenire non posset; amissa in præsens renouandi belli fiducia, sese inglorius continebat. Ad eius cladis famam, cùm alij ab Idalcane defecêre; tum Gini, gens in Decano regno prænobilis. Eius gentis principes, germani duo fratres, Comus, & Appa, contractis octo fermè armatorum millibus, in subiectos Gateis iugis agros impetum fecerant: inde sine dubio in oram maritimam transgressuri, crebris portubus & vectigalibus quæstuosam (Concanum vocant è regione Goæ) quam Ginorum olim familiæ Mahometani eripuerant. Eius oræ Præfectus, Idalcani hero auaritia & fraude non absimilis, magna pecuniæ summa è vectigalibus portorijsque collecta; id vnum laborabat, quo pacto, inter eos tumultus, domini rem ad suum peculium adiungeret. Omnia circumspectanti, commodissima ad fugam, Goa Lusitanorum vrbs visa. id quò tutius faceret; Lusitanum sibi præfectum ante conciliandum ratus; ad specimen probitatis ac fidei petijt ab eo per nuntios, primùm vt Idalcani contra Ginos tumultuantes opem pro amicitia ferret. id si facere grauaretur (quod ita fore haud erat nescius) tum libero mẽdacio suadebat, E
vt ipse potius in eos portus & vicos, Emmanuelis nomine inuaderet. æquiore animo Idalcanem in afflicta fortuna laturum, suas opes & vectigalia in Lusitanorum, quàm in perduellium potestatem venisse. Hoc nuntio accepto Mellus Præfectus, rem ad consilium detulit. ac tali tempore nemini dubium erat, quid ius, quid æquitas, quid amicitia postularet. verùm apud homines lucra pensantes, vtilitas valuit. Mellus cum octingentis fermè Canarinis peditibus, Lusitanis equitibus ducentis & quinquaginta, euripo traiecto, Concanum sine certamine vllo occupauit, non ausis Ginis aduersus Lusitanos arma ferre: & Rhotericum Iusartem cum modico præsidio ei regioni præfecit. At Idalcanis procurator, domino prodito voti compos, Goam plenos argento auroque loculos tulit: & quò res occultior esset, amico Lusitano cuidam æquè fallaci custodiendos initio tradidit. Dein, cùm hic depositum ex occasione repeteret; ille alter se quicquam accepisse impudentissimè pernegaret, neque chirographum exstaret vllum; ex dolore ac desperatione Mahometanus in furorem & insaniam versus, mentem simul cum pecunia perdidit. Fraudator verò, dum thesauris malè partis incubat securus; inopinata morte postmodum, ab eo quod carissimum habebat F
in terris, auellitur. Quin etiam ipse Crisnaraus deinde malis artibus receptam vrbem Raciolum, bello vicissim superatus, amisit. quę bella, & numero peditum equitumq;, & vniuerso apparatu (alioquin fides Barrium, & Osorium, & alios rerum Indicarũ auctores appellet) orbis nostri expeditionibus longo interuallo pręferenda, enarrare nostri instituti non est. Postremò, ne Lusitanis quidem ipsis, vt in loco exponemus, diuturna stetit, minus honestè quæsita possessio. Ita, per omnes eorum scelerum affines peruagata cælestis ira, breui tempore pœnas à singulis improbæ cupiditatis exegit. Per eosdem fere menses, nouum & multiplex aliud in mari miraculum exstitit. Classis nauium nouem duce Georgio Britto dum ex Lusitania Indiam petit; rostrata celsior Rhoterici Vasæi Pereriæ, in medio cursu, repente, veluti fræno equus adducto, ita substitit magno cum aquæ sonitu ac motu, qualis, vbi in vada & syrtes incurritur, edi consueuit. Eo ipso terrore perculsi nautæ, demissa vtrinque bolide, profundum sine dubio mare comperiunt. Cùm inflatis vento velis hæreret nauigium nihilominus; dispiciendi causa (quòd esset nox) admotis ad marginem luminibus; implexam alueo ingentem belluam vident. Carinæ centum & quinque dodrantium lõgitudine, applicuerat corpus; cauda gubernaculũ illigarat; alis immanibus
latera

A latera ad summum vsque cingebat: quas iam in alas per imprudentiã nonnulli manus iniecerant. Ad spectaculum adeò tetrum, ingẽti videlicet horrore nautæ militesq; perfusi. vt verò, dolij magnitudine, vasto hiatu nouissimè caput extulit; metu exanimati pænè omnes, infernum profectò monstrum diuinitus immissum credere, ad viua tot noxiorum corpora glutienda. Pauci, quibus in tanto discrimine mens animusque constiterat, consultandi gratia in vnam partem secedunt. erant qui contis, & iaculis, ballistisq; depellendum suaderent cetum: alij contra, nihil magis tali tempore vitãdum aiebant; ne tantæ molis animal vulneribus irritatum, concussu ipso & agitatione violenta nauem euerteret. in summa inopia consilij, cùm nihil explicaretur; & maior in singula momenta terror instaret; suppliciter ac demissè veniam pacemq; Dei & cœlestium exposcere, atque ad vota precesq; confugere placitum est. Neque ea irrita fuêre. Sacerdos cum linteo, & stola, & signo Crucis in mediũ prodijt. ab eo, sacris carminibus, & exorcismis delinita bellua (mirum dictu) nulla cuiusquam noxa relicto nauigio, cũ è portentosis narium fistulis ingentem reflasset aquæ vim, sese admodum placido lapsu in mare demisit. Lusitani, tamquam ex orco preter spem erepti, de-
B bitas diuinæ clementiæ laudes & grates agebant. Circa idem ferè tempus, in Somatram Georgius Albuquercius cum orbo extorriq; delatus est puero. Ante eius aduentum, tyrannus Geinal, Pacenorum erga se voluntati diffisus, non longè ab vrbe munierat castra; seque intra id munimentum cum tribus millibus armatorum tenebat. Albuquercius, missis qui tyrãnum iuberent iniusta possessione decedere; cũ denuntiatione minisq; nil nisi verba & frustrationes eliceret; fauente Aruano finitimo regulo, castra cũ trecentis dumtaxat Lusitanis aggressus, nõ sine sanguine suorũ expugnat. ac Geinale interfecto, & prædæ parte Aruano concessa, qui inter oppugnationem auersas castrorum portas obsederat; pupillum magno populi assensu plausuque Regem acclamatum, & cum annuo tributo in verba Emmanuelis adactum ex fœdere, in patria sede ac domicilio collocat. Eius pueritiæ regendæ, Molana præpositus is, qui pupilli susceperat causam: & rei maritimæ cura, Lusitanorum amico Ninacunapani concredita: dein ad Mahometanos in officio continendos, castellum ipso in aditu portus exstrui cæptum. Quæ ne res, adeò secundæ, nimium Lusitanos efferrent; quo die Geinalis capta sunt castra, ipso die ad Acenum oppidum, leucas à Paceno
C fere viginti; dein ad Bintanum longè dispari successu pugnatum est. Georgius Brittus, nauibus quinque ab Cocino Molucas petens; cùm ex itinere Acena littora tenuisset; auri occæcatus auiditate, cuius vim ingentem in proximo delubro esse audierat; cum centum & viginti armatis in terrã egreditur. Huic Abrahemus tyrannus obuiam cum sex elephantis, peditibus mille progressus, pugna commissa, Lusitanos complures temere inuectos, & in ijs Georgium ipsum interficit; cæteros grauiter saucios retro ad mare compellit. Inde in Georgij locum Antonio fratre suffecto, Lusitani Malacam traijciunt. quò cùm item Albuquercius paulo post à Paceno superuenisset; duodecim amplius coactis in vnum nauibus, & propugnatoribus fermè sexcentis, Alodino, infestum de more Malacense littus habenti, arma inferre denuò placuit. Is nuper ad Pagum victus, vt supra demonstratum est, in Bintanum haud longè à Pago receperat sese. Ea insula, Sincapuranis obdita faucibus, nobili secatur amne; qui ponte iunctus, dein se in mare euomens, portum nauigantibus præbet. Huic impositam amni vrbem, insulæ cognominem, Alodinus, pulso, vti supra docuimus, vetere domino, præclarè munierat. ad põtis, caput propugnaculum excitarat; à cæteris partibus, serratæ structuræ, ad latera ferienda, vallũ & aggerẽ obiecerat. Portum ipsum, & fallacia vada, & adacti fistuca flexuosi de more stipitum

ſtipitum ordines;& in aſſidua ſtatione paratę lanciarę ſeu lembi egregiè tue D bantur. Luſitani, prope certa victoriæ ſpe profecti, nondum probè explorata regione, deſcendunt; duabuſque ſimul partibus ad mœnia ſubire conati, cùm neque ſcalas attuliſſent, & ſtagnantibus circum aquis ac voraginibus impliciti tenerentur; deſtinatis vndique hoſtium telis ac tormentis, promptiſſimi quiq; ſternuntur. Nec felicius mari tentata oppugnatio eſt. cùm & incognita obſtarent vada, & hoſtilium nauigiorum agilitas, onerarias Luſitanas, magnitudine ipſa inhabiles, crebris detrimentis afficeret. Ita, omiſſo incepto, & præcipuis è ſuorum numero deſideratis, diuerſi duces; Albuquercius Malacam redijt: Brittus ad Molucas, quò intenderat, nauigare perrexit.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER OCTAVVS.

DVM hæc apud Indos alterna ſuccedunt vice; interim ex alia quoque parte, atque adeò planè diuerſa, perquàm inſigne ab homine Luſitano facinus editum eſt. Fernandus Magalianes agebat Oliſipone, ingenti animo vir, & rei naualis apprimè callens. Is, quod in India ſub Albuquercio duce ſtipēdia multa feciſſet; nequaquam pro ſpe præmiorum (vt in ſuis plerunque meritis æſtimandis nimium ſibi fauet humana cupiditas) ab Emmanuele tractari ſe queſtus, ad opulentiorem Caroli Cæſaris Caſtellæ Regis aulam tranſijt. ibi, cum aſtronomis aliquot communicato conſilio, & implacabili odio in Emmanuelem accenſus, Cæſarem & conſiliarios docet; Molucas inſulas, quarū celeberrimis toto iam terrarum orbe diuitijs Luſitani fruantur; intra Caſtellanæ conquiſitionis limites haud dubiè contineri. idque non pluribus tantùm argumentis è mathematica ſupputatione contendit; ſed etiam acceptis inde litteris à Franciſco Serrano, de quo ſupra cōmemorauimus; in quibus de admirabili quadam eius regionis cùm opulētia, tum ab aurea Cherſoneſo lōginquitate diſſereret. Profectò, ſi à fortibus & peritis hominibus tentetur ex Occidente iter; haud ita magno negotio è Peruana terra in eaſdē inſulas penetrari poſſe. opem dein addit monitis. ac ſe, modò in eam expeditionem neceſſaria præbeantur; in omne diſcrimen, experiundi cauſa paratum oſtendit. Mouit Cæſarem & magnitudo promiſſi, & Fernandi auctoritas cum teſtimonio Serrani coniuncta. Quinque compactis egregiè nauibus, eximio & nauta & milite ad Hiſpalim inſtructis (quo in numero exſules erant Luſitani complures) vnus Magalianes cum ſummo imperio ac poteſtate præficitur. Cum ijs nauibus, Bæti fluuio in altum Oceanum euectus; Canarias primùm inſulas, tum Braſiliam certo iam pridem itinere petijt. inde, velis in Auſtrum datis, cùm ignota littora diu legiſſet; ad magni fluminis oſtia ventum eſt; quod Sancti Iuliani vulgus appellat. is locus quinquaginta gradibus ab æquinoctiali abeſt circulo. neque inde longè, infeſto rigore, & æterno preſſa gelu, niuoſa montiū cacumina in cælū exſurgunt. terram incolunt homines immani duodecim amplius dodrantiū ſtatura, efferis moribus, crudis in cibū carnibus adſueti. è quibus duo ad claſsē attracti, blandimentiſq; ac muneribus à Magaliane deliniti, intra paucos dies ex inſolita victus cōſuetudine periêre. Ad eam orā explorandā miſſa nauis vna, cui præ-

A cui præerat Ioannes Serranus;in ſcopulos illata,ſaluis tamē hominibus,frā gitur. Hiſce rebus conterriti claſſiarij,&,præter alia maris incōmoda,ſæuiſſimo frigore enecti;incerta vitæ,& perueniendi quò intenderant ſpe; reuerſionem plerique ſuadere,quidam etiā conuitio efflagitare inſtiterunt. Hoſce Magalianes,obfirmato ad omnē patientiam animo,benignis adhortationibus aliquandiu ſuſtentare conatus;comperta demum coniuratione;partim capite,partim exſilio punijt. qua ſupplicij ac minarum acerbitate,obſtupefactis interim ab omni rerum nouarū conatu reliquorū animis; vltrà eū locum tres fermè gradus, hoc eſt leucas circiter quinquaginta,proceſſit. atque ibi demum ſeſe oſtendit euripus, ſinuoſo meatu Oceanum vtrumq; cō iungens. Ea re tum ex incitatiſſimo aquarum æſtu animaduerſa;tū ex cetorum oſſibus in littus eiectis;quaſi peracto iā itinere,gratulatio ingens à Magaliane facta;& euripo ipſi,ab inuentore,perpetuū ac nobile nomen inditū eſt. ibi, commeatibus valdè imminutis,cùm denuò fremitum vel querimonias quorūdam inaudiſſet;capitis pœna propoſita, vetuit ea de re ſermones inferri. Tum alia nauis ad inquirendū exitum præmiſſa;ducē fruſtrata per tenebras retrò vnde venerat,Hiſpalim reuertit octauo menſe quàm ex eo B portu diſceſſerat. Eam nauē miſſis qui quærerēt,incaſſum dies aliquot prę ſtolatus,cum reliquis tribus audacter ipſe progreditur: perque varios mæādros,& cæcas ambages,crebro velorum flexu tandem ex altera parte vaſtiſſimum rurſus in æquor euaſit. & quoniam ſub æquatore ipſo poſitas Molucas eſſe didicerat;in eam partē proras dirigere magiſtros iubet. Leucas mille quingentas procul ab omni terræ conſpectu prouecti,in deſertas aliquot inſulas incidere;quas ex aduerſo Italiæ oppoſitas nonnulli arbitrantur. inde continuato in Septētriones itinere,ad Subū inſulā leucarum fermè duodecim ambitu,auri feracem,frequentē incolis ventū eſt. Ibi Magalianis labores exitu necopinato concluſi. quippe inſulæ regulus,quod armis eo tēpore cum finitimo Rege Mathani cōtenderet;oblata recentis auxilij ſpe,aduenas non ſolùm hoſpitio libenter excepit;ſed etiā in eorum gratiā ſeſe cū vxore,liberiſque,& popularibus circiter octingentis, Chriſtianum fieri voluit;& honoris cauſa in ſacro baptiſmate Fernandi nomen aſſumpſit. Hiſce neceſſitudinum vinculis magis magiſq; Luſitanus obſtrictus, petenti opem & Chriſtiano,& hoſpiti,negare non potuit. Deſcenſione cum præſtantibus aliquot facta, Magalianes,cùm ſemel iterumque fudiſſet hoſtes;tertiò deni C que ex inſidijs ipſe circumuentus occiditur. Ceteri,partim,circa eum interfecti,partim elapſi vix ad naues cū triſti nuntio peruenēre. Neq; hic finis miſeriarum fuit. ex quo facilè exiſtimari poteſt,quā non temere,nec ſine diligenti præparatione,barbaris Chriſtiana ſint impertienda myſteria. Regulus,qui vix adhibito catechiſmo,vel anteactæ vitæ ſceleribus cū ſalutari deteſtatione damnatis,amicitiæ & tēporis cauſa, peregrina ſacra ſuſcepiſſet; qua mobilitatē Chriſtū induerat,eadē paulo poſt & Chriſtū ipſum, & vnà cū Chriſto ius fœderū,fas,humanitatem,fidē penitus exuit. Oblatam ab hoſte pacē,cum eo ſi aduenas è medio ſuſtuliſſet; recentia merita & iūctas nuper dextras oblitus,minimè recuſauit. Tam ſcelerati dein facinoris perpetrandi,cùm in aperta vi nulla eſſet ſpes;primarios è claſſe ad viginti,per officij ac beneuolentiæ ſpeciem ad ferale conuiuium inuitatos,repente inter ipſas dapes & pocula contrucidat; vno Ioanne Serrano vel ad ludibrium, vel ad lucri ſpem reſeruato;quòd ex redemptione ſe partem aliquam ſulphurei pulueris,& aliquot ænea tormenta(cuius machinæ in ijs locis nihil vnquam ſimile viſum fuiſſet)capturum eſſe confideret. Atq; vna hæc ſpes ſalutis afflicto quoq; Serrano reſtabat. Verùm vtrumq; poſtmodum euentus fefellit. namq; productus in vinclis ad mare Serranus;noua clade exponenda primò ſocios ad miſericordiam lacrymaſq; cōmouit: eodemq; interprete,

prete,per consuetos iam nutus ac symbola, cum incolis agi de pretio cæp- D
tum. Paciscebantur vtrinque pecuniæ loco, duas minoris formæ bombardas,&pulueris aliquãtum. Ea cùm lintribus ad terram nautæ admouissent; subitò pretium augere insulani,& recedere à conditionibus, ac redemptorem varijs artibus detinere. Inde altercatione cum iurgijs orta, cùm maior maiorque hominum frequentia ad littus afflueret, veriti fraudem & insidias classiarij, sese ad naues re infecta subducunt: anchorisq; sublatis, miserum Serranum, frustra fas religionis,amicitiæ,patriæ,lamentabili vociferatione obtestantem,in barbara & crudeli terra destituũt. ad insulam decem leucas inde prouecti, varijs casibus imminutas recensent copias.fusis ac laceris magna ex parte armamẽtis, centum & octoginta non amplius homines in vniuersum inuenti. Cùm in tres ipsas naues,neq; nautæ,neq; funes, neq; vela sufficerent;alueo vno,qui præ cæteris quassatus erat, incenso; turbam cum instrumento omni in alteram transferunt. ita, duabus tantũ reliquis nauibus ex eo loco discedunt: ac proris in occidentem Solem obuersis,diu errabundi,ad Molucas insulas tandem aliquando perueniunt. ibi cum Tidoris regulo haud ægrè societas iuncta. Lusitana tum aberat classis:eò facilius corrasis vndique frugibus, regulo enixè adiuuante, per tot ærumnas & E
pericula petitum ex insula specimen auehunt.ac trito inde itinere vtraque primũ institit nauis.dein Lusitanarum classium iniecto metu; altera fluctibus quassata, cùm omnibus compagibus aquam acciperet, ad Molucas recurrit;ibiq; egressis in terram hominibus,ad scopulos allisa diffringitur.altera Indis ad dextram relictis;immani ausu protinus altum præcidere, & rectà Bonæ spei promontorium petere intendit.eo superato, cùm ad Hesperidas vsque insulas processisset;inaudito post omnium seculorũ memoriam cursu totũ orbem emensa,& æmulis classibus illuc vsque feliciter euitatis; ab Lusitano demum Limenarcha in eo portu detẽta est; & pauci qui superfuerant semianimes in custodiam traditi:è quibus tamen aliqui,naui deinde recuperata,in Hispaniam,vnus etiã,patria Vicetinus, obstupescentibus cunctis miraculi nouitate,in Italiam redijt.Huic naui non sine causa Victoriæ inditum fuerat nomen. Nauclerus erat Ioãnes Sebastianus Canus,ex oppido Guetaria Vardulorum,ad Pyreneum;vir animi fortitudine,peritia gubernandi,& inaudita felicitate sanè promeritus, vt ipsius ac patriæ nomen, nullus vnquam casus,nulla temporum lõginquitas obruat. Neq; me fugit, hæc aliter ab Iouio ęquali eorum temporũ tradi.Sed nos rem totam ex fide F
retulimus: haud mediocriter locupletẽ huiusce narrationis auctorem sequuti Ioannem Barrium Lusitanum:ad quem,præter cæteram notitiam,& habita cum superstitibus ex ea classe colloquia;conscripti insuper ab ipsis gũbernatoribus eius peregrinationis commẽtarij peruenêre. Ex eo deinde tempore sæpius in Molucas è Bætica primùm,ac postmodum è noua Hispania nauigari cæptum. quæ res ingentem discordiarum molem inter Lusitanos ac Bæticos peperit;nec sine magno motu, cùm in Europa legibus, tum in Asia ferro, de illius maris & commercij possessione certatum est. Magalianes è Bætica Septembri mense anni vndeuigesimi soluerat. biennium circiter in ea nauigatione consumptum.Inter hæc,de rebus in Ceilano gestis nuntij ac litteræ in Lusitaniam venerant. Ad ea tam opportuna & fructuosa tuenda commercia, & fluxa fide Regem in officio continendum; arcem instaurari, & aucto præsidio diligenter custodiri Emmanuel iussit.Eius rei causa Lupus Brittus cum supplemento fabrum ac militum in Ceilanum profectus, accepto à Ioanne Sylueria castello;primùm omnium concharum vim ingentem è proximo petijt;è quibus Indico more calce confecta;nouos muros prioribus iam collabentibus ex arte perduxit; ac fos-

A ac fossam probè purgatam statumine munijt. Ea re offensi vehementius insulani, quos communi vocabulo Cingalas vocant: quod contra ipsorum salutem ac libertatem cuncta parari haud absurdè suspicarentur. Et Saraceni inquilini de more suspicionem ac metum augebant, in conciliabulis dictitando, veros videlicet vates initio se fuisse; cùm exitialem Columbanæ terræ Lusitanorum aduentum fore prædicerent. Per speciem societatis illapsos inaudita auaritia & crudelitate homines, paucis diebus malè mulctato hospiti Regi stipendium imposuisse. post hæc, aliarum gentium homines, nullo iure aut exemplo ab ijs littoribus arcere cæpisse: non quieturos, quoad iniecto ad arbitrium fræno, populis perinde ac iumentis abutantur; nec eorum fortunas modò, sed etiam succum & sanguinem hauriant. Habere Columbanum digna factis & moribus præmia; qui, spretis fidelium sociorum consilijs, nouam & incognitam veteri & expertæ amicitiæ prætulisset. Huiusmodi facibus ad exsecrabile odium nominis Lusitani accensa plebs; venalia primùm alimenta cibosque castello subtrahere: dein eò audaciæ ventum; vt Lusitanos longius ab arce vagantes, vel iaculis eminus peterent, vel iniquo loco circumuentos occiderent. ad hasce tam atroces B iniurias, principiò, pacis & cōcordiæ causa, leniter agere, & conniuere Pręfectus. Sed conuitia militum, segnitiem & ignauiam increpantium, diutius ferre nō potuit. meridianis horis, quod æstiuæ maximè quietis est tēpus, cū centum & quinquaginta armatis Columbū oppidū arci pæne coniunctum, quàm tumultuosissimè inuadit. Barbari, qui vt in summo otio, nullis cincti mœnibus, neq; stationes neq; vigilias agerent, metu perculsi repēte capessūt fugā; re familiari, pauidis coniugibus, paruisq; liberis in tanto periculo destitutis. Brittus sine certamine oppidum ingressus; militem à direptione cædibusq; continuit: tantùm fœminas puerosque ad fores ædium alligari iussit; vt cùm in sua potestate omnia fuisse redeuntes Cingalæ cernerent, ex eo ipso, quàm non hostiles in Regem populumq; animos gereret, existimare facilè possent. Simul etiam ad retardandam eorum ferociam, si ab tergo instarent, patentioris viæ quæ ad castellum fert, tectis ignes iniecit, salutari sanè consilio. quippe barbari, non celerius, attoniti metu, sese ex oppido eiecerant, quàm icti desiderio & solicitudine pignorum, conglobati furentesque in prælium rediêre: instantesque Lusitanis iam se recipientibus, eo- C dem impetu in arcem irrumpere potuissent; nisi eos cùm demendi vincula suis; tum restinguendi incendij detinuisset mora. Inde nostris ad arcem maturè adipiscendā occludendasq; portas spatiū est datum, cùm extremi tamē agminis fermè triginta saucij redijssent. Neq; is terror (vti putarat Britt⁹) ad pacandam valuit gentem. quin, exasperati potius animi, signoq; dato per agros, armati ad viginti millia conuenêre. ea multitudine freti, cùm temerè ad arcis mœnia subijssent; magna cum cæde vulneribusque repulsi, castra communiunt. in exitu iam æstas erat: eò maiorem in spem venerat regulus, si min⁹ oppugnatio procederet; interclusis propter anni tempus maritimis commeatibus auxilijsque, obsessos ad vltimam inopiam redigendi. Neque tamen interea quies ab armis & ab operibus erat. aggerem assiduo labore ad mœnia Cingalæ proferebant. missilibus dies noctesque fatigabant hostem: inferiores vtique Lusitanis tormentorum magnitudine, & artificio; sed molem supplebat numerus. ferreas contraxerant ballistas fermè sexcentas. eæ vel brachijs collibratæ, vel innixæ canterijs, indita in fistulam plura simul veruta decem palmorum longitudine, apprugno aduersus ignem pennata corio, ita excussè emittebant; vt ad passus fermè ducentos obuia quæque perfringerent. hisce verutis interdiu impetebant inclusos: noctu ignitis iaculis militares intra arcem casas & diuersoria, ramis & frondibus raptim exstructa, incendere conabantur.

Lusitano, in magnis rerum angustijs nihil erat æquè difficile, atque aquandi ratio, quod puteus extra arcem non sine cruore adeundus esset, neq; eò per cuniculos, vt olim Cananore, penetrari loci natura permitteret. Accedebat aduersus tantam hostium multitudinem, mira defensorum paucitas; vt sine vlla interdum vicissitudine ijdē perstare in stationibus & excubijs cogerentur. Vna tantùm fiducia restabat venturi ab continente subsidij, si rem vsque in æstatis initium extrahere potuissent. Verùm ea quoque spe excidêre, postquam exacta iam per ingentes labores hyeme, Antonius denique Lemius ab Cocino cum vna tantùm trireme, neque plus quinquaginta propugnatoribus, affuit; & ijs quidem ægrè coactis, quod & Sequeria eo tempore cum maxima parte copiarum abesset; neque è præsidijs, in tanta infensarum circa gentium propinquitate, deduci milites expediret. Interea barbari diurnis nocturnisque operibus promoto vallo, turres insuper è palmea materia, cespite ingesto, duas erexerant: vt è superiore loco, dum fossæ complentur, sagittis & iaculis hostē in muro consistere prohiberent. Eo periculo animaduerso Brittus, antequam allati subsidij tenuitas emanaret, vltrò in hostem erumpere statuit. Concilio conuocato, Lemium trierarchum postera luce circa meridiē repentè à mari oppugnationem ostendere, & maioribus tormētis quatere turres iubet. ipse intento in eam partem hoste, cum trecētis & quinquaginta Lusitanis ex alia parte, semiplenas & incautas stationes aggreditur; turbatosque ipsa audacia barbaros vallo deturbat. inde transgressus munitiones, eodē impetu simul vtramque turrim inuadit; auersosque hostes, è propugnaculis deijcit. Turribus ab Lusitano captis, clamor extemplò circa vicos & palmeta perfertur; palati in vnum coeunt barbari; vt omni conatu Lusitanum expellant. iamque instructa acies tota Cingalarum, Saracenis immistis, admouebatur. cētum & quinquaginta erant equites, haud spernenda in ijs regionibus ala; peditum ingens numerus. elephanti quinque & viginti præibant. ex ijs erant primi ordinis quattuor; nō turres modò cum sagittarijs dorso vectare assueti; sed etiam in decussim alligatas ad proboscidē falces, tanta vi ac dexteritate vibrare, vt quicquid ab latere vel à fronte se obiecisset, ancipiti ferro proscinderent. is terror Lusitanis offusus, primò referre pedem coegit: mox, quòd sæpe fit, in ipsosmet recidit hostes; cùm densis ictæ glandibus belluæ, spreto rectorum imperio, terga vertissent. Vrente dein magis magisque introrsus plumbea peste, doloris impatientes, quacunq; ruerēt, latè stragem edere; ac simul cuspidibus iaculisq; ab tergo Lusitanus instare. Ita suismet auxilijs cū ingenti clade barbari dissipati fusique. Brittus fugientem hostem aliquādiu persecutus; vbi ad lucos & nemora ventum est; contentus eius diei victoria substitit; & priusquam se barbari ex pauore ac trepidatione colligerent, nō sine multo suorum sanguine se in arcem recepit. Atq; is dies obsidioni attulit finem. Amissis ex amicorū numero præcipuis, regulus Mahometana hortamenta stimulosq; exsecratus, vnà cum arcis potiundę spe, consilia belli deposuit: missisq; ad Brittum oratoribus, veniam erroris & pacem denuò petijt: atq; ab Lusitanis, vel quietem ex longa defatigatione desiderātibus, vel absente Prætore Sequeria nullam exspectantibus opem; haud grauatè concessa. Ceilani res in pristinum rediêre. At Prætor ineunte iam æstate ab Armuzia profectus, Cambaiæ legens oram, ad Dium applicuit. ea vrbs, quòd magnas (vti diximus) habet opportunitates, & furtiuis Aegyptiorum & Saracenorum nauigationibus tutum ab Calecuto receptum dabat; Lusitano præsidio locum aliquem ibi obtineri ad hostes arcendos magnoperè cupiebat Emmanuel. itaque inter cætera Sequeriæ mādârat in primis, vt Cambaiani Regis, & Iazij dynastæ voluntate, si fieri posset; sin minus, vi atque armis aream arci ad Dium ædificandæ occuparet. Et Cambaianus

A nus quidem Rex, haud multum ab ea societatis conditione abhorrebat. Iazius verò, summa vi, cùm apud Regem, tum apud satrapas nitebatur, ne Lusitanis in eiusmodi possessionem pateret introitus: & simul, quantum ex tuto & occulto poterat damni prӕternauigantibus inferebat: miro inter hӕc artificio eximiam quandam in Prӕtores, ipsumq; Emmanuelem obseruantiam ac beneuolentiam simulans. Neq; tamen eos planè fallebat. ergo pari vtrinque fuco ac fallacijs agebatur. Sequeria cũ ab Armuzia rediens Dium applicuisset, vt dicere institueram; bona cum pace in speciem acceptus est. nec modò commeatus in classem benignè prӕbiti, verùm etiam ipse & nauarchi donis egregiè culti. Verùm appellatus de potestate ędificandi Iazius, ita se ad id propensum ostendit; vt rem interea totam sui arbitrij negaret esse. legatos necessariò mittendos in regiam (vrbs erat Madaba, sexdecim ferè leucas à mari) magnoperè confidere se, cùm Emmanuelis honori; tum etiam suis ipsius precibus ac suasionibus id facile ab Rege datum iri. ita, blandis promissis, ac singulari comitate extrahebat rem. At Lusitanus fraudem sentiens, vt verbis transigi nihil vidit; ad vim atque arma adiecit animum: neque ita difficilis videbatur futura oppugnatio: quòd cùm à mili-

B tibus imparata eo tempore vrbs erat; tum in eo ipso littore stationem habenti Sequeriӕ noua ab Emmanuele auxilia superuenerant. Sed tanta fuit Iazij in agendo lenitas, tanta in ostentandis viribus & omnium rerum apparatu solertia; vt Prӕtor, mitigata in prӕsens ira, neque ausus tali tempore summam rem in discrimen adducere; sine vlla noxa recesserit: maioribus videlicet copijs anno proximo rediturus. Sequeriӕ profectio, duplici voluptate Iazium & amicos affecit: quod non modò prӕsentem arcis apparatum consiliumque sine cruore discusserat; sed etiam ad vrbem nouis operibus muniendam, & externo, quo maximè nitebatur, firmandam milite, spatiũ erat nactus. itaque in neutro cessauit: idoneis locis propugnacula exstruxit, instaurauit mœnia, & in ijs tormenta vigiliasque disposuit. Castellum est in medio fermè introitu atq; ore portus. ab eo castello catenam ingentem ex ea parte quӕ latius patet, ad oppidum vsque perduxit. ab altera, tres onerarias collocauit põderibus adeò degrauatas; vt perforato, cùm opus foret, alueo, repentè subsiderent. à fronte autem, ne subire triremes ad murum possent, prӕgrandia saxa & cautes in mare deiecit. tortuosos prӕterea cancellos, & varijs ad errorem flexibus in se recurrentes, obliquo

C amne defixit. ita omni aditu terra marique intercluso, lembos biremesque centum & octoginta, & aliquot insuper negotiatorum naues in portu cohibuit. Arabas denique, ac Turcas, Persasque, & ex alijs nationibus Christianӕ maximè fidei desertores, mercede conduxit: ac, nequid interea de ӕdificatione per legatos Prętor Lusitanus ab Rege impetraret; omnem per se perq; suos conatum adhibuit. Neque segnius eodem tẽpore, diffisus legationi Sequeria parabat bellum. Ab Dio Goam, atque inde Cocinum delatus; veteres naues, & quassatas refecit, nouas deduxit, complures nauarchos, quibus in beneficij loco Emmanuel quӕstuosos ad Malacam, vel in Molucas, aut in Sinas, aliove dederat commeatus, pro imperio ac potestate, Cocini detinuit. ita, summo studio adhibito, duodequinquaginta maiorum nauium classem varij generis, cum cӕtero instrumento machinisque, tum validis militum centurijs adornauit. è Lusitana sobole tria millia; ex Indica impositi Canarini, ac Malabares octingenti. Cum ijs copijs Sequeria, prӕtextu Armuziӕ repetendӕ, quod Rex Torus tributum Emmanueli soluere distulisset; rursus ex itinere Dium accessit. sub eius aduentum Iazius, per exploratores iam ante de Lusitanorum apparatu certior factus; ne corã agere cum Sequeria cogeretur, tanquã euocatus ab Rege magnis itineribus eò contenderat; Saca filio cum idoneis rectoribus eius adole-

ſcentiæ tribus, firmoque militum præſidio ad vrbem relicto. Is, de area blã- D
dè per internuntios ab Luſitano appellatus; è ſeniorũ ſententia benignè reſpondit: Si cõmeatu, vel re quauis alia in claſſem opus ſit; ſe affatim pro amicitia & pro conſuetudine præbiturum: neque id, in tanta rerũ omniũ copia, quanta vrbi tũ ſuppetat; in magni obſequij loco numeraturũ eſſe. quod verò ad aream arci deſignandã attineat; ſe in poteſtate parentis eſſe: nec ſuper tali tantaq; re ſibi licere quicquã eo abſente decernere. mirari, cur ad eam diem Sequeria nullos ad Mamudium procuratores aut nuntios miſerit. integram etiamnum eſſe rem: & Iazium patrem, ab Rege accitum, eò etiam aduolaſſe libentius, vt præſens, auctoritate, ſtudio, gratia, poſtulatis Luſitanorum adeſſet. ſimul, quoniam Sequeria per interpretem ambiguè intulerat, Luſitanos in eo genere iamdudum exercitatos, modò ſeſe in id ipſum intenderent, arcem nullo negotio excitaturos; ipſe viciſsim obſcurè iecit; non vnam omnium locorum eſſe naturam; haud æquè facilem in eo emporio ſtructuram fore, atque in alijs Indiæ, vel Africæ littoribus exſtitiſſet. Sequeria, vbi Mahometanos non minus artibus ad eludendum, quàm munimentis ad propugnandum inſtructos videt; de ſumma rei præfectos in concilium aduocat. ibi, ſententijs in diuerſa tendentibus, aliquandiu certatum. Erant qui non diutius ferendam ludificationem, atque admotis vndi- E
que machinis mœnia protinus quatienda cenſerent. in ijs, tormentorum magiſter; circumuectum ſpeculatoria nauicula ſe, ad dextram oppidi partem, quæ in mare imminet, animaduertiſſe haud ita firmi operis muros. ſi placeat; ſe celeri ſtrage illac tranſitum in vrbem eſſe daturum oſtendit. alij contra, & ij præcipuè, quos Prætoris iuſſu ad Cocinũ ſubſtitiſſe docuimus, nunc oppidi vires, & armatorum frequentiam; nunc ipſius Regis opes, quem bello prouocari non expediret; nunc naturæ gentiumq; memorabãt ius: quod vtiq; magno piaculo violatum iri, ſi non ante explorata Mamudij voluntate; inter ipſa beneuolentiæ & caritatis officia, oppidanis repente vim attuliſſent. quin Prætor, vti Saca & Iazius ipſe hortarentur, legatum & litteras ad Regem protinus mitteret! à quo ſi nihil æqui impetratum foret; tum denique armis decerni poſſe: neque vnquam Iazij oppugnandi honeſtas Luſitano cauſas defuturas. Hæc à nauarchis propalam iactabantur: illa tacita ſuberat cura, ne, ſi dimicari cæptum eſſet; creſcente in dies mole belli; interim ad optatos cuique portus & commercia nauigandi facultas effugeret. Eò vrgebant acrius, & alijs aliquot in eandem ſententiam adductis, facilè tenuêre, vt ab armis abſtineretur, quoad legationibus tentata res eſ- F
ſet. Id vbi manauit; claſſiarios, victoriæ ſimul ac prædæ incenſos cupidine, & pugnæ ſignum in ſingula momenta exſpectantes, magnus repente dolor inceſſit: vulgo, ſe deceptos deluſoſque fremebant: nec modò querelæ, ſed etiam probra & maledicta in Prætorem exaudiebantur. atque etiam præfecti, ſe bellum ſuaſiſſe per ſummam impudentiam mentiendo, aſſentandoque militibus, in Sequeriam ducem (cui vel in primis parci oportuerat) omnem decreti eius inuidiam transferebant. Ea re Prætor cognita, rurſum eoſdem in conſilium vocat: &, Quandoquidem viri nobiles, inquit, è »
vobis audio eſſe complures, qui ſeſe militibus venditent, totamque dilati »
huiuſce belli cauſam in me conferant vnum; & aliter in conſilio, aliter in »
circulis ac cœtibus diſputent; denuò perrogare ſententias placet; nec ver- »
bo ſolùm, ſed etiam tabulis publicis conſignare, vt quid quiſque ſenſerit, »
dixerit, ſuaſerit, palam exſtet: neu quis poſthac ex mea alteriuſue infa- »
mia, vel inuidia, ſplendorem ad vulgus, & gloriam quærat. Sub hæc dicta, »
rogati præfecti, eadem illa de belli difficultatibus, de Cambaiani potentia, de ſpe legationis, deque amicitiæ legibus iterarunt; cunctas deinceps in codicem ſcriba publico referente ſententias. Hiſce ita peractis, communi decreto

A creto missi à Prætore qui Sacæ nuntiarent: Quando nulla super tali negotio habeat à patre mandata; nihil, ipso incõsulto, nedum inuito, Lusitanos de arce conaturos. pacem eius, & Mamudij Regis, & sibi, & ijs qui ante se pro Emmanuele Indiam rexerint, antiquissimam semper fuisse: & quoniam ita omnibus visum fuerit, se duos è classe primarios ibi relicturũ: Rhotericum Fernandum, qui ad Mamudium ea ipsa de re contendat; & Didacum Pacensem Beianumue cum nauibus paucis, & fabrili instrumento; vt simul atq; cum Rege conuenerit; sine vlla cuiusquã iniuria in optatam, & vtilem vtrisque ædificationem incumbat. interea se Armuziam, vti instituerat, perrecturum: petere ab Saca, & rogare, vt procuratores Emmanuelis pro consueta humanitate, & hospitij necessitudine tractet. Ad ea cùm Saca, non exiguo leuatus metu, liberaliter admodum respondisset; ex condicto Rhotericus legatus in terram expositus; Beianus cum nauibus tribus responsum ab Rege ibidem expectare iussus. aduentitij nauarchi ad viginti, mercaturæ causa alij aliò dilapsi. Prætor cum cætera classe Carmaniæ oram legens, Armuziam venit. ibi cum Rege Toro, & Lusitano præsidio collocutus, dilatæ ab Toro pensionis causam reperiebat eiusmodi. Baharenum est, cuius ante meminimus, insula & vrbs in Persico sinu (sunt qui olim Icha-
B ram dictam putent) cùm fertilis agro, tum verò margaritarum piscatu prænobilis. Hanc insulam iure beneficiario possidebat Mocrinus Arabs, vectigalis Regum Armuziæ. Is, cùm viribus & ingenio contumax, tum etiam Mecani antistitis affinitate subnixus, cuius filiam habebat in matrimonio; indignari cæpit, seruire se Armuziano Regi, qui à paucis Mahometanæ sectæ aduersarijs, ex vltimo occidente profectis, regnum defendere paulò ante nequisset. Non esse verum, alijs imperare, qui sua seque ipsum tueri non valeat. Ergo, non modò iugum apertè detrectare instituit Arabs; verùm etiam prædatorijs nauibus omnes circa regiones infestas habere; & commeantes Armuziam vndique negotiatores auertere. è quibus incursionibus, tantum paucis mẽsibus Armuzianæ rei damnum illatum est, portorijs magna ex parte imminutis; vt Regi ad tuendam vix personam, nedum ad vectigal Emmanueli soluendum, nummi suppeterent. Hasce querimonias Torus cùm ad Sequeriam ante per litteras detulisset; tum verò coram vrgere acrius institit, vt sibi aduersus rebelles auxilium ex fœdere præberetur. Neque abnuit Prætor. Virum eximiè fortem, ac bellicæ rei peritum, Anto-
C nium Corream expeditioni præposuit cum septem egregiè instructis nauibus, & Lusitanis militibus quadringentis. quorum, è prima nobilitate centum numerabantur iuuenes ad omnia prompti, laudisque ac decoris apprimè cupidi. Ad eas copias, Torus, lembos, quos vulgo terradas vocant, ducentos adiunxit, Xarafo ex amicis præfecto, cum tribus circiter Persarum, aut Arabum millibus. ex altera parte Mocrinus, ipsa meritorum conscientia monitus, haud dubiè tali apparatu peti vnum se; tamquam indicto iam bello, sic omnia ad oppugnationem arcendam summo conatu parauerat. ac primùm, ex insula vicinisque locis, armatorum coegerat millia fermè duodecim: in quibus erant equites trecenti Arabes, è Perside sagittarij quadringenti; fistulatores præterea Turcæ, & ex ipsius Mocrini ditione, perpauci. reliqui, de gentis more, gladio & iaculis vtebantur. Ad hæc, qua in Baharenum oppidum est descensus, vallum aggeremque perduxerat; passim obuersis in mare tormentis, & suis cuique præfecto stationibus ordine distributis. Correa, mense Iunio profectus Armuzia; aduersa tempestate diu retentus est; ac demum in Bahareni conspectum delata classe; & extra ictum bombardæ anchoris in salo iactis, habitoque consilio; placuit duabus simul partibus aggredi vrbem: & hinc Armuzianos, inde Lusitanos in terram exponere, non modò ad hostem ancipiti prælio distinẽdum;

ſed etiam, quod Correa, in tam exiguo Luſitanorum numero, diffiſus Arabum ac Mahometanorum ingenijs, ſeparatim & ex diuerſo rem gerere tutius putabat: præſertim cùm contra Baharenios eiuſdem & ſectæ, & ſanguinis gentem, inuitos arma ferre nō dubijs indicijs comperiſſet. Neque eum prouida fefellit opinio. Xaraſus, infra hoſtiles munitiones facta deſcenſione, copias proximum in collem ſubducit, & explicandis per tumultum ordinibus, & imperia turbando imperijs, data opera tempus terit, ſpectator interea futurus alieni certaminis, & conſilium ex partis alterius euentu capturus. Correa, ne ipſe quidem auſus in aduerſum vallum rectà ſubire; & militem in mari fluctuantem deſtinatis hoſtium iaculis ac tormentis obijcere; paulo ſupra vrbem perincommodo loco deſcendit: cùm exſpatiantibus latè vndis, alibi femore, alibi genu tenus aqua pertingeret. expoſitis tandem ſine vllo certamine armatis; Correa, vt nuſquam niſi in virtute ſpes eſſet, Triſtanum Caſtrium, nauali turbæ præpoſitum, ſcaphas procul ab terra iubet abducere. Nihil inde temporis acie inſtruēda conſumptum. quippe Luſitani vel à præferuido ingenio impatientes moræ, vel è nauibus fermè viritim depugnare aſſueti; ſi quando terreſtri Marte certandum eſt, in ijs vtique regionibus, ad ſigna atque ad ordines ægerrimè continentur; ſed vagantibus manipulis, palati, ac diſperſi qua tulit impetus, in prælium ruunt: & cum denis interdum ſingulos concurriſſe, egregiam laudem ac decus exiſtimant. quæ audacia, vti aduerſus tumultuarium & concurſantem valet hoſtem, cuiuſmodi Numidæ, & Arabes, Indiq; cenſentur; ita, vbi cum ordinatis equitum turmis, ac pedite veterano res eſt, circumuentis plerunque, vel in medium acceptis, perniciem extremam afferre conſueuit. Igitur ab Luſitano tum quoque de veteri conſuetudine immutatum eſt nihil. Arius erat Antonij Correæ frater, ætate ferox, & celebritatis ac nominis præter modum appetens. hic prior in hoſtem cum nobilibus tendit. raptim Antonius cum reliqua manu ſubſequitur. ac tantus fuit ardor, vt barbaros cum cæde primùm vulneribuſq; intra munimenta compulerint: dein, eodem impetu illati, longè ſummouerint. Ita, pæne iam conceſſum ab ijs de victoria videbatur; cùm effuſo repente omni equitatu, Mocrinus elatum ſucceſſu hoſtem repreſſit; & ſenſim cedentem, vallo, & munitionibus pepulit. Ibi, patentiore campo, affluente rurſum ex oppido multitudine, recruduit pugna. cuius, non ex numero tantùm, ſed etiam ex ipſo genere armorum, prorſus erat iniqua cōditio: cùm Arabes è ſuperiore loco prælongis triginta dodrantium haſtis aduerſa hoſtium ora crebris ictibus foderēt, priuſquam ij venabulo gladioue ſuccedere ad vulnus inferendum poſſent. ac nihilò ſeci⁹ obnixi animis Luſitani perſtare; balliſtiſq; pręſertim ac fiſtulis equitē ſeſe audacius inferentē arcere. in eo tumultu dum Arius temere in hoſtiū catervas inuehitur; duabus primùm ictus ſagittis, dein aliquot acceptis vulneribus concidit. eius cladis nuntij mœrore pleni, cùm ad Antonium aduolaſsēt; Vos verò pergite, inquit ille, vt cæpiſtis: nam frater quidem meus, præclarè vitam in ſuo munere poſuit. His dictis, accenſi rurſus ad prælium animi: ſed laſſitudo & vulnera degrauabant. Medium fermè erat diei: & feruentiſſimo deſuper Sole, arenaq; infra æſtuante, cum intoleranda ſiti miſtus cruore manabat ex artubus ſudor. Quæ cùm defatigatio ſimul hoſtem cepiſſet; quaſi tacitis inducijs, paululum vtrinq; fuit quietis & ſpatij ad ſaucios è prælio ſubtrahendos. Inde, renouato impetu Luſitani priores in pugnā redeunt; ac ſublato pariter clamore, Sanctum Iacobū appellant. Audijt Apoſtolus voces, ac ſuis de more propitius, repentinū hoſti metum ac trepidationem incuſſit. Mocrinus, inter prima ſigna, duob⁹ iam equis inſidenti ſuffoſſis; dum tertio arrepto reſtituere pugnā conatur; acerrimè dimicanti femur plumbea glande traijcitur. ex eo demum ictu, cùm

ſangui-

A ſanguinis copiã funderet,fracta viri ferocia eſt:&elatus ex acie, pręcipuis ex amicorum numero proſequẽtibus, cùm ſeſe deſperatis reb⁹ in latebras abdidiſſet,intra tertium diem emoritur. Barbari, vt ſeminecem Regem prælio exceſsiſſe vulgatum eſt; armis paſsim proiectis momentò diffugiunt.ac tum denique Xarafus,deducto in campos exercitu, ad Luſitanos, victoriam gratulaturus, ac tarditatem purgaturus, acceſſit. Correa,tametſi perfidiam præclarè ſenſerat; tamen, ne res,alieno tempore,in iurgia; dein, vt fit,in certamen excederet; in præſentia, dolori & iracundiæ moderatus; fugienti ſaltem perduelli Xarafum inſtare, & parta iubet vti victoria. Mox ipſe quoque, refectis parumper ex laſſitudine & calore militibus, aderat. Cùm nuſquam apparerent hoſtes, ad prædam victores illicò verſi; quæ non contemnenda ex ædibus præſertim regijs exſtitit. Simul etiam, centum & quadraginta nauigijs ignes iniecti: & Xarafo ad cuſtodiam vrbis relicto,Correa ſe ad curandos maximè ægrotos ac ſaucios,quorum magnus erat numerus,in claſſem recepit. At Mocrini cadauer,dum ex inſula in Arabiam ſepulturæ cauſa traijcitur; ab Sadradino Xarafi propinquo interceptũ,ſummo cum gaudio in vrbem aſportatur. ibi abſciſſæ ab trunco ceruices; & corium è caluaria perquàm artificiosè detractum,Arabes goſſipio B inferciunt.id certum victoriæ ſignum, Toro miſſum munere, & cum ingenti gratulatione, in medio Armuziæ foro conditum eſt,addito titulo, qui Arabica & Luſitanica lingua rei geſtæ ſeriem contineret. Ab ea clade, cognatus Mocrini Hametes,pactus vti omnis generis mercenarij,relictis armis equiſque,in continentem ſine fraude trãſportarentur; quod reliquum erat inſulæ, cum Catifa oppido, in poteſtatem Regis Luſitaniæ tradidit. Mercenarij cum fide tranſmiſſi. & propoſita venia, in ſuas domos incolæ reuocati: iuriſque inter eos dicundo præpoſitus notæ probitatis ſenex,nomine Bucatus, natione Arabs; quæ res ad pacandos gentis animos haud mediocriter valuit: ſiquidem Perſas præfectos,populi Arabes ęgerrimè patiuntur.Inſula deinà Luſitanis Regi Armuzię reſtituta;&ab ipſo mox Rege tradita eſt Bardadino cuidam,Xarafi propinquo; cum eo, vt ſeraſinum quadragena millia quotannis tributi nomine penderet.At Correa, inſigni parta victoria,& compoſitis ad Baharenum rebus, Armuziam reuertit. Aduenienti,vt æquum erat,magni cùm à Toro,& omnibus ordinibus; tum à Sequeria Prætore habiti honores. Inde Rhotericus Botus, C cum Antonio Abulæo ſcriba, & Luſitanis præterea ſeptem, Baharenum petere,& ibi Emmanuelis negotia procurare iuſſi.Et Sequeria,cùm Torum externo malo ac metu leuaſſet; inteſtinis præterea ſuorum fraudibus eripere aggreſſus eſt; quod certis auctoribus iam ante audiſſet, regia vectigalia & rationes,à miniſtris & Quæſtoribus interuerti. Ergo, præter Mahometana mancipia,Luſitanos quoque iudices,& ſcripturæ magiſtros, magno Arabum dolore,in portu conſtituit. dein, confirmato Regis animo, & arcis pręſidio inſpecto,claſſem ab Armuzia ſoluit, ac Dium rectà petenti, Beianus cum triſti occurrit nuntio; Rhotericum Fernandum à Mamudio irritum rediјſſe: & Sacam, haud dubiè patris imperio, infida cum Luſitanis amicitia tandem abrupta, magno lemborum ac biremium numero in ſuas naues feciſſe impetum: circumuento & oppreſſo pæne ſibi vix ad fugam exitum patuiſſe: bellum atrox ab Iazio alijſque piratis inſtare. Hiſce rebus cognitis Prætor; amiſſis nuper bene gerendæ rei occaſionibus nequicquam ingemuit, ſuam ipſius leuitatem accuſans, quod omnibus rebus ad dimicãdum inſtructus, ſemet ab imparato Iazio blandimentis infringi, rurſus mercatorum conſilijs auferri ſe paſſus fuiſſet.Cùm ſimul ira pudorque verſarent animum; in præſentia ab Dio tentando copijs adeò imminutis abſtinuit: vltra Dium eſt locus millia paſſuum circiter quinque &

que & viginti, sat capaci portu, & ad mercaturam exercẽdam idoneo: Madrafabam appellant. ibi Sequeria, Diensibus inuitis repente castellum excitare decreuerat. Sed Iazius, de nuper captis Lusitanis cognito maturè cõsilio eam ipsam regionẽ firmis pręsidijs occuparat. Igitur, ea quoque spe deiectus Pretor, Ciaulum inde se contulit; & ab Nizamaluco tyranno potestatẽ petijt arcis ibidem exstruendæ. In societate cũ Lusitanis dudum erat Nizamalucus, vt supra docuimus. ac tum fortè aduersus Idalcanem gerens bellum, equis præcipuè militaribus indigebat, quos neque India fert, & ab Armuzia capta venales ad vnum Goanum emporium Albuquercij decreto deuehebantur. Quocirca Nizamalucus, de potestate arcis ædificandæ à Prætore appellatus, ea in primis lege annuit; vt trecentos quotannis equos è Perside, vel Arabia, Ciaulum importari liceret; atque vt ab institoribus, quantum in Goano portu, quadragenos in capita pardaos (nummus aureus est, denarium circiter octo æstimatione) Lusitani procuratores exigerent. Conscriptis conditionibus, expositi à Sequeria in terram fabri: atque ad ipsas fluminis fauces dimenso ædificio, confestim opus fieri cæptum. Ea re vulgata, Iazij quidam præfectus ab Dio celeriter quinquaginta biremes ad opus impediendum adduxit. cum ea classe ab Lusitanis vario euentu certatum. ac nihilominus interea dies noctesq; cõtinuato labore, ad iustam altitudinem, E muri & propugnacula excreuerant. Ad ea diruenda, pellendosque Lusitanos, cùm longè maiore apparatu opus esset, Mahometana classis in periculosa statione multis acceptis incommodis, tandem irrito conatu discessit. Et Sequeria ad custodiam loci præsidio terra marique relicto, Cocinum reuectus, Eduardo Menesio successori prouinciã tradidit: vna re maximè memorandus. quod ab insita pietate primus in vrbe Goa Diuo Francisco templum; & coniunctas templo ædes cœnobiumúe, sodalibus Franciscanis exstruxit. At Eduardus inito magistratu, quod cõtra piraticas classes leuioribus nauigijs opus esse intelligeret; biremes duodecim ædificari iubet. cum ijs ad oram arcemque Ciaulanam Simon Andradius obtinendam profectus, in itinere audit, duas Turcarum triremes ab Dio Dabulum delatas (Mahometanum id emporium est dextra Ciaulum à Goa petentibus) intra eius portus fauces metu nostrarum nauium delitescere. haudquaquam negligenda res visa. Confestim ad vim ac pugnam paratus, Dabulum accessit. oppidanisque primò tergiuersantibus, dein terrore commotis, non modò triremem extorsit vtranque; sed annuum insuper vectigal imposuit. ijsdem F ferè diebus, graues & periculosi ad Armuziam motus fuêre, initio à scribis & Quæstoribus orto; qui Lusitanos custodes ac præsides ad scripturam appositos, instar mortis ducebant. Xarafus eo tempore plurimum Armuziæ poterat. Hoc maximè patrono ac fautore, Mahometani qua veris qua falsis criminibus Torum in Lusitanos accendere; superbum & immodicum peregrinæ gentis, & cuncta paulatim in se trahentis, imperium conqueri; furto surreptos ingenuos ingenuasque, & per vim ad Christiana sacra compulsos; & super omnia, destinatos ab Toro legatos ad Emmanuelem, fraude Præfecti retentos, indignari. Hæc, & alia id genus identidem deplorando, Regem ingenio mobili adolescentem, ac libertatis auidum, adduxêre tandem, vt acerbissimę seruitutis iugum excutere; & regnum Armuzianum in pristinam dignitatem omni ratione vindicare decerneret. Iam tum in exitu erat autumnus anni seculi huiusce vigesimi primi: & commodũ Sequeria Prætor omnem ferè classem ab Armuzia abduxerat, Emmanuele Sosa cum paucis admodum nauibus ad oram tutãdam relicto. Ergo, secretis inter se colloquijs habitis Persæ, ficto primùm rumore disseminant, Arabicã oram, quæ ditionis Armuzianæ sit, à Balochijs prædonibus è Perside maritima deuastari. hoc mendacio consequuti, quod vel in primis optabant,

vt Sosa,

A vt Sosa, ad eos piratas fugãdos, ab vrbe discederet; certam & inter se, & cum cæteris oppidorum magistratibus noctem occultè condicunt, qua ad Lusitanos vbique delendos vno temporis momento consurgant. Vbi ea nox aduenit, regiæ classi præpositus, quem Xebandaram vocant, cum terradis octo, duas in portu reliquas Lusitanorum naues, triremem ac dromonem agmine silenti circumuenit. ac triremequidem à custodibus pæne vacua extemplò potitur: & flãmas illicò tabulatis, arida palmarũ fronde conspersis inijcit; qui tamen ignis, paulo post ab latitante puero extinctus est. dromonem verò, quod iusto nautarum numero tenebatur, ne aggredi quidẽ est ausus. Cæterùm, vt ex triremi splendor emicuit (id conuenerat signum) confestim è turribus, dein ex omni vrbis parte, cum ingenti æris crepitu, cuiusmodi Saturnalibus à plebe cieri solet, ad arma, necemque Lusitanorum conclamari cæptum. multi ex ijs, ad maiorem laxitatem ædium, & liberiorem negotiandi facultatem, extra muros arcis, domicilia comparauerant. ergo, in semisopitos, vndique impetus ab hoste factus, quibusdam etiam circundati ignes: & simul exitus itinerum stationibus occupati. exinde cùm clamor, & discursus, & nocturna trepidatio, nec audire, nec ꝓuidere quicquam sinerent; Lusitani partim intra domos oppressi, partim cursu proti-
B nus arcem petentes, aut flammis hausti, aut insidijs armatorum excepti sunt. nonnullæ tamen familiæ conglobatæ, cùm per media tela ferro sibi viam fecissent; intra arcis portas cum tristi nuntio penetrarunt. Pari audacia eodemque tempore, ne mutui subsidij vlla esset facultas, ad Curiatum, Soarem, Baharenum, quotquot agebant Lusitani, vel trucidati, vel in vincla coniecti. vnius etiã fuit memorabilis exitus, Rhoterici Boti: varijs quippe tormentis discruciatus, vt ab auita religione deficeret; constanti ad extremum vsque spiritum animo, Christum vnum Deum Dominumq; contestans, gloriosi martyrij palmam adeptus est. Desiderati in eo tumultu, præter seruos seruasque, Lusitani centum & viginti; numerus in tanta pręsidij tenuitate non modicus: & apothecæ omnes ac diuersoria momentò direpta. Hisce noctu fermè patratis, vt primùm illuxit, emissi raptim ex arce qui residuos è cæde conquirerent; nauesq; frustra tentatas, intra iactum teli reducerent: simul etiam, oneraria Lusitana, cùm iam esset in cursu referta caricis, peropportunè retenta; & onera in cibũ, & solutis de industria compagibus, asseres trabesque in munimenta suffecit. aliquot etiam hosti-
C libus nauigijs in ipso portu ignes iniecti. hæc omnia ingẽti cum ardore, nec sine sanguine multo peracta: & prius quàm arx ab hoste cingeretur, Ioãnes Meria dromonem expedire, & Goam petere iussus ad opem à nouo Prætore implorandam. At Sosa, per Mascati Præfectum (qui vnus Tori mandata aspernatus, in fide manserat) de hostium fraude certior factus, ad Armuziam extemplò iter intendit. Verùm ab eius cursu fœda tempestate diuulsus Tristanus Vasæus Vega prior ad vrbem decurrit, ac noctu per medias hostium stationes, deceptis ipsa audacia classiarijs, cùm quempiã è suorum numero putarent esse; felici conatu ad arcem ipsam applicuit. Solennia Dei natalitia tum fortè agebantur: & sacrificio nocturno dabant operã Lusitani, eò attentiore obsecratione, quò vehementius erant de communi salute soliciti. itaq; inter ipsas preces Tristanus Vega repentè superueniens, cunctos ingenti spe lætitiaq; perfudit, quòd vel ex eo miraculo, sua vota salutemq; Deo cordi esse haud dubiè cernerent. Sosæ dein exspectatione suspensis, & è specula identidẽ, vt fit, omnes circa regiones oculorũ acie collustrãtibus, tertio die, qui D. Ioanni Apostolo est sacer; duas ꝓcul ab arce leucas, anchoris in salo iactis apparuit. Rostratã onerariã ex ijs quos galeones vocant, & vnam dũtaxat biremem ducebat, easq; propugnatoribus valdè infrequentes; compluribus, coniuratorũ scelere, ad Calaiatum nuper amis-

sis. cæ-

ſis.cæterùm aquæ,cuius maximè inopia laborabatur, & varij commeatus, D
petitam è proximo vim attulerat. Eius rei non ignarus Vega, ſuadere Præfecto arcis Garziæ Cotinio inſtitit vehementer, vt Soſæ, priusquam opprimeretur, opē ex arce ſine mora ſubmitteret. Res erat periculi plena in tam exiguo bellatorum numero, & Armuzianis in proxima ſtatione ad omnes eiuſmodi caſus intentis. Attamen, id ſibi periculum, is ipſe qui ſuaſerat Vega magno animo depopoſcit: neque fortius obtulit, quàm præſtitit operam. Spectato milite crebriſque tormentis in paronem impoſitis egregiè velocem; præter hoſtium & Regis ipſius ora oculoſque incitato remigio ad Soſam tetendit. interea, qui remanſerant, ſupplices ad cælum manus pro felici euentu cum precibus tollere. hoſtes audaciæ magnitudine attoniti, propemodum hærere. Regis dein imperio, terradis octoginta raptim inſequuti, cùm aliquandiu ab tergo allatraſſent; duce & triginta viris amiſſis, & faucijs alijs, malè mulctati rediêre. Vega, è ſummo diſcrimine elapſus, ingenti ſuorum gaudio ſe ad Soſam adiunxit. Ad id ſpectaculum percitus ira & furore Torus, domo ſe proripit; pauoremque & mollitiem territis ac mœrentibus exprobrans, reuerti cunctos in prælium iubet. atque vt pro meritis quiſque ſibi aut præmium, aut ignominiam paratam eſſe non dubitarent; menſas in littore collocat duas: quarum in altera fulgentes conſpicieban- E
tur aurei nummi; in altera muliebres mitellæ, ac delicata velamina, quo notæ genere apud eas gentes acerbius nullum eſſe conſueuit. Equum dein conſcendit properè, fuſteque arrepto, promiſcuam inſuper multitudinem cogit in naues: poſtremò cum ſtipatoribus in editum ſubit collem, vnde, ſingulorum virtutis aut ignauiæ teſtis, conſpicere ſimul & conſpici poſſet. Ac Luſitani pariter cuſtodes, è pinnis feneſtriſque proſpectant, commilitonum vicem anxij, quippe quorum in virtute dextriſque, non modò imperium, ſed vita omnium verteretur. Aucta claſſe nouis copijs, terradæ omnino centum & triginta infeſtis in Soſam roſtris citato curſu feruntur. Soſæ, in ſumma rerum iniquitate, illud etiam accedebat incommodi: quod omnis tum fortè ceciderat ventus: vnicum onerarijs nauibus, quæque velis dumtaxat aguntur, aduerſum frequentes actuarias agileſque, remedium. Deprehenſus, cùm nulla niſi in cæleſti auxilio, & vltima neceſſitate eſſet ſpes; Deum enixè precatus, vti extremis in rebus, quemadmodum antea ſæpè, ſui numinis præſentiam oſtenderet; ſocioſque ad honeſtum & Chriſtianis dignum exitum paucis adhortatus; exiguas copias magno animo ad pugnā inſtruxit. Ac primùm, ne impunè circuiri ab hoſtium multitudine poſſet; F
neu quis caſus, inter pugnandum, ſuos ab ſe diuelleret; paronem ac biremem, epibatis ac libratoribus ad idonea loca diſpoſitis, demiſſiſque armamentis, ad onerariam ita reuinxit; vt cùm ad opem, vbi res poſtularet, ferendam, facilis ex alia in aliam nauim tranſitus daretur; tum, ad arcendos vndique hoſtes, libera in omnem partem eſſet eiaculatio. dein ad auram, ſi quid afflaret, excipiendam, antennas tantùm onerariæ ſuſtulit; quod eæ, propter celſitudinem, nihil ad expeditum certamen obeſſent. Vbi propius ventum eſt; miſſilium nubes atro miſta fumo tantam caliginem exciuit; vti mutuum hoſtibus conſpectum prorſus adimeret. Certius tamen Luſitani è ſuperiore loco figebant, cùm in adeò denſa nauigia vanum prope nullum incideret telum. Auſi dein Mahometani aliquot, oſtentandæ fortitudinis, & Regis demerendi gratia, è propinquo certare; adhortati inter ſe, magno impetu in Luſitanam biremem è terrada tranſiliunt. Eo ſucceſſu elati, cùm onerariam porrò ſcandere niterentur, concurſu ad periculum facto, partim contis ac ferro detruſi; partim etiam abſciſſis brachijs interempti: quæ res cæteros ab eiuſmodi temeritate deterruit. Inter hæc, tum ipſe maris æſtus accedens, tum etiam lenis ex alto flatus

vela

A vela vtcunq; percutiens, onerariã per medios Armuzianorũ ordines paulatim ad arcẽ admouerat. inde maioribus tormẽtis ex destinato summoti hostes: ac demũ octoginta desideratis, vulneratis plurimis, cum ingẽti luctu ac dedecore se in portũ, vnde prodierãt; recepêre. è Lusitanis, triginta saucij, occisus puer vnus duntaxat è nauali turba: spiculorũ verò tanta vis intra onerariã & actuarias alligatas apparuit; nauiumq; fragmenta collecta ita multa; vt complures dies materiam igni præbuerint. Sosa & Vega, cæteriq; victores, insigni parta gloria, gratulantibus ouantibusque cum effusa lætitia socijs, in arcem accepti. Ea re maiorem in modum exterritus Torus, concesso Lusitanis mari, arcem à terra oppugnare constituit. Tormentis librandis, regia & valetudinariæ Lusitanorum ædes electæ. inde cõtinuis aliquot diebus arcis mœnia quatiebantur. inclusi, nouas ita pro dirutis obijciebant moles; vt spei multo plus in virtute, quàm in muro fossisúe reponerent. Ergo, post editam locis aliquot stragem ausos ad mœnia succedere Mahometanos, & scalis appositis in summum eniti; cùm alio armorum genere, tum supernè vibratis ponderibus ac trabibus vndique deiecêre. Multi in eo congressu, & fortissimus quisque, exanimati. Neque ad iterandam vltrà oppugnationem Toro affuit animus. Et, circumagente se hyeme, ictus conscientia
B admissi facinoris, & Lusitanæ classis aduentum extimescens; consilium formidine ac desperatione plenissimum cepit. Queixome insula distat leucas tres ab Armuzia. eò, cum vniuersa ciuitate, congestis raptim in terradas ijs quę tolli poterant, ingenti popularium dolore migrans: tectis vrbis, quorum erant complura egregio opere & picturis ornata, vltrò subdidit faces: hinc, toto quatriduo peruagatum incendium, cuncta propemodum hausit. Lusitani, rei nouitate defixi, primò ignium contagia, dein hostium insidias timuêre. postremò, vt flammæ quieuerant; satis comperta vrbis solitudine, ad reliquias fumantis Armuzię diripiendas egressi, paucis tantùm exceptis commeatibus, omnia fermè in cineres & fauillam redacta comperiunt. Inter hæc, Eduardus Prætor, de suorum cæde, & arcis periculo certior factus; Ludouicum fratrem cum nauibus decem & firmo præsidio, Armuziam proficisci iusserat. Eius rei timore perterritus Xarafus, ne vulgata postmodum consilia rebellionis in suum reciderent caput; incautum & obnoxium sibi Regem, opibus ipse & auctoritate præpollens, per satellites ad scelus omne paratos, è medio sustulit; eiusque loco substituit è Zeifadini li-
C beris Mamudium, tredecim circiter annos natum. Ludouicus, tetro spectaculo Armuziæ incensæ commotus; & cognitis ijs, quæ nouo Xarafi scelere ad Queixomen accidissent; fluctuauit animo, vtrum commeatibus interceptis (quod erat perfacile) deprehensos intra desertam insulam hostes, omnium rerum inopia & fame subigeret. dein, ex ijs quæ ab exploratoribus deferebantur, non sine causa veritus, ne si afflictos vrgere acrius institisset; malis coactus Xarafus cum regia gaza, Regeque ipso secederet in Persidis interiora; leniter agere, & ostentanda veniæ spe, rebelles ad pacem & concordiam allicere statuit. Neque difficilem habuit exitum res. quippe, Lusitanis, emporij quæstuosi; Armuzianis, patrij soli desiderio laborantibus. Pax ergo in has fermè conuenit leges: vti Mamudius cum suis Armuziam inhabitandi causa rediret. debita ad eam diem stipendia; & ex ea die in singulos annos vicena serafinum millia Emmanueli persolueret. Ciues, ablatas inter tumultum Lusitano res, captiuosque omnes cum fide redderent. Lusitani autem, neque iuri inter oppidanos dicundo, neque administrandis vectigalibus, exigendisúe portorijs, vlla ex parte sese immiscerent. vtrique amicitiam & societatem rectè & ex animo colerent. Per hunc modum compositis rebus, læti Armuziani in patriam rediêre; instauratisque ædificijs, & restituto commercio, propter eximiam loci opportunitatem, Armuzia

zia

zia breui in veterem celebritatem est restituta. Dum hæc ad Persicum ge- D
runtur sinum, in Africo item Oceano rei & existimationi Lusitanæ præclarè consultum est. Reguli duo, Zenzibaris, & Pembæ, aliarumq; circa insularum, vectigal annuum pacti, sese in Emmanuelis amicitiam fidemq; iam ante contulerant. Id ægrè passus Mombazæ tyrannus; magnum earum insularum numerum, & in ijs prænobilem vnam, Querimbam nomine, ab regulorum imperio varijs artibus ac promissis auertit. reguli, cùm à tot simul populis destituti, vectigali soluẽdo non essent; à Lusitanis ducibus, qui ad Mosambicum aduersa tempestate hyemem exigere coacti erant; per nuntios opem rebus afflictis implorant. Digna Lusitanis institutis & consuetudine visa res est. Et Petrus Castrius, ne otiosa hyberna traduceret, paucis nauibus ad Querimbam appulsis; bellatores non amplius centum in terram exposuit. oppidum erat littore peramæno; & cùm diuitijs celebre, tum etiam incolis, & inuecto nuper à Mombaza præsidio frequens. Castrius multitudine haudquaquam exterritus, bifariam suos diuisit. Cum vna parte Christophorum Sosam occultè circumire; seque ab tergo ostendere iubet: ac simul ipse cum cætera manu à frõte hostem aggreditur. Certaminis aliquantum ac periculi fuit; dum eminus barbari iaculis de more pugnant. vbi co- E
minus geri cæpta res est; micantes Lusitanorum gladios, & præpilata hastilia non tulêre. Ac paucis nequicquam resistentibus, cùm proximum quemque hostis cæderet; omnes, qua pauor tulit, per stragem corporum in agros effusi. Lusitanus, haud contẽnendis egestis opib9, oppido flãmas iniecit. Eius rei fama rebelliũ fregit animos. & confestim legati dedentiũ insulas, & in regulorũ ditionem redeuntium, affuêre. Castrius, minimè vulgari (si paucitatẽ militum spectes) relata victoria; & regulis nouo beneficio obstrictis; ineũte iã æstate Indiam petere intendit. Interea Antonius Brittus, vti narrare instituerã, ab Georgio Albuquercio digressus; ad Molucas lõga ac difficili nauigatione peruenerat. Bacianum inter cæteras illius regionis insulas est. ea tũ Laudino dynastæ parebat. Ibi, quod è Simonis Correæ iũco, Lusitani aliquot paulo ante per occasionem interẽpti fuissent; eam fraudẽ necemq; protinus vlcisci placuit: & exposito milite Brittus, insulæ agros ferro igniq; vastauit; abegit prædas; ac documento nõ leui sanxit, ne quis Lusitanos homines, vel tẽpestate, vel quouis alio casu in ea loca delatos, quamuis paucos & inermes; opportunos ad cædem & iniuriã duceret. Inde Tidorẽ progressus; F
ab incolis comperit, Boleifem Ternatis Regẽ, Almansoris filia in matrimoniũ ducta, ac deinde Franciscũ Serranum, è vita migrasse. Boleifis maximè accitu Brittus ab Cocino fabros & ædificandi instrumentũ aduexerat; cũ vltrò non Boleifes modò, sed Almansor etiã, in sua vterq; ditione, Lusitanis, quo potissimũ vellẽt loco, arcis extruendæ optionem deferret: & auaritia cæci ambo, dum peregrina commercia, & noua lucra sectantur; certatim in multas indignitates, & in ipsum pæne seruitium ruerent. Verũtamen in Boleife præcipua quędam nominis Lusitani caritas eminebat. Is, vti supra docuimus, & Lusitanis, cũ primùm in eas regiones delati sunt, hospitio inuitandis, Almansorẽ pręuerterat. & Franciscum dein Serranum, aliosque diu apud se detentos, mira comitate officioq; tractarat: & cũ se suaq; omnia Emmanueli per litteras amicissimè detulisset: tum etiam nuper ab Indiæ Prætore classem & structores castello apud se Lusitanis ædificando per legatos admodum enixè petierat. Denique, morbo confectus, cùm hæredem regni tenera etiamnum ætate relinqueret filium, nomine Boahatem; vxori, tutoribusque, & cognatis præcepit moriens, vt Lusitanam societatem summo studio retinerent; neque alias quærerent amicitias; sed in vnius Emmanuelis fide opibusq; sat firmum sibi fortunisq; suis præsidium constitutum arbitrarentur. Hæc præcepta, defuncto iam Rege, infixa in reginæ

A ginæ & propinquorum animis, ad continendam aliquot annos in fide gentem, haud mediocriter valuêre. Ac proinde vbi nouam diuq; exſpectatam ex India claſſem, Britto duce, Tidorem aduenisse cognitum eſt; Aroezius illicò, Regis tutor, cùm nauibus feſtoque apparatu, ad eum ſociosq; in hoſpitium deducendos accurrit. Nec leuem interea voluntatem Almanſor detinendi apud ſe Luſitani, & renouandæ ſocietatis oſtendit. Verùm Brittus inſulam vtramque per otium contemplatus; Ternatem Tidori ad ædificationem, & domicilium antetulit; non modò loci natura adductus; quod aliquanto commodiorem Ternates habeat portum; ſed etiam haud obſcurè infenſus Almanſori; quod poſt iunctas cum Serrano dextras; nouis Bæticorum ſeſe fœderibus illigaſſet. Ergo Ternatem ab Aroezio perductus in hoſpitium Brittus, ingēti reginæ, reguliq;, & oppidanorū gaudio excipitur. dein locus ad ædificium, contiguus vrbi delectus; materiaq; & cæmentis eò conuectis; Brittus, lætitiæ cauſa, caput perinde ac cæteri, ſertis ac floribus redimitus, primus omnium & raſtello fodit humū, & lapidem in fundamenta coniecit viij. Kal. Quintileis, anno ſeculi huius altero & viceſimo: qui dies eò etiam maiore cum iucunditate tranſactus eſt, quod in eum ipſum diē

B D. Ioannis Baptiſtæ ſolennia inciderent: cuius felicem lætumq; humano generi exortum, è cæleſtis oraculi promiſſo, totus pęnè orbis terrarum exquiſitis ludis, & anniuerſaria gratulatione concelebrat. In hunc ferè modum, perpetua (vti rebantur) ac propria Luſitano cū ijs gentibus commercia conſtituta. Eadem tempeſtate funeſtus in Indiam nuntius allatus de Emmanuelis Regis obitu. Circa finē prioris anni deceſſerat, duos & quinquaginta natus annos; cùm ſex & viginti regnaſſet. Huic, vt maieſtas ipſius ac merita poſtulabant, plurimis Europæ, Africæque, atq; Aſiæ locis cum ſumptuoſo apparatu iuſta funebria perſoluta. Neque Chriſtiani modò Reges luxêre defunctum, verùm etiam ethnici, Cocinenſis, Cananorius, Armuzianus; ijdēque, poſito luctu, poſtmodum Ioanni ſucceſſori per nuntios, litteraſque, obſequium & operam officij cauſa detulêre. Ioannes, anno ætatis vigeſimo acceptis regni gubernaculis; ad propitiandū cæleſte numen, ac populos in officio cōtinendos, illud curabat in primis, vti ſtudium Chriſtianę religionis antiquiſſimum ſibi eſſe cuncti perſpicerent. Idcirco, & in Luſitania ſalutariter in eo genere multa decreuit; & per litteras Eduardo Indiæ Prætori mādauit; cultui diuino, & ſacerdotum commodis enixè proſpiceret; ac nomi-

C natim, diuini Apoſtoli Thomæ ſepulcrum in Coromandelio littore, perueſtigandum curaret: daretque operam, vti ſacroſanctæ illæ reliquiæ (quāquam eaſdem, vti ſupra dictum eſt, vel earum certè partem Meſopotamia ſibi vindicat) cum dignitate cuſtodirētur. Eduardus, Emmanueli Friæ, præpoſito Coromandelicæ oræ, cum ſacerdotibus aliquot, & architecto id negotium dat. Profecti Meliaporem (nam ibi ſitū Apoſtoli corpus audierant) æquatam ſolo ingentis amplitudinis vrbem offendunt. Paucæ tantùm pyramides, turreſque, & columnæ, miſerabili è ſtrage ſupererant. necnon varij coloris lapides, ac veluti porphyretica peregregiè ſculpta fragmenta, quæ antiquum vrbis ornatum & elegantiam ſatis arguerent. In ijs viſebantur operoſa magnifici cuiuſdam templi veſtigia, vno tantùm ſuperſtite ad orientalem plagam ſacello, crebris intus foriſque lapideis Crucibus è vetere diſciplina conſperſo. Sub eo tecto latere Apoſtoli oſſa cùm accolæ pro certo affirmarent; primùm omniū ſarcire ipſum ædificium placuit; quòd teſtudinis pondere preſſi parietes, aliquot locis vitium feciſſent. Ad eos ergo fulciendos, ac renouanda fundamenta, conductis è vicino operis, dum effoditur humus; ad quintum fermè dodrantem apparuit loculus lapidea tabula tectus: in quam ab interiore parte inciſæ priſca gentis lingua (vti à peritis cognitum eſt) litteræ teſtabantur; templum id ab Sancto Dei Apoſtolo

Thoma quōdam extructū:ei tēplo tuendo colendoq;,mercium quæ in vr- D
bē importarentur, decimā ab Sagamo Rege attributam.accesserat obtestatio ad posteros,ne quid ex eo vectigali ac donatione imminutū vellēt. paulo infra eam tabulam,ipsius Regis (vti ex priscorum traditione Indi asseuerabant) cadauer inuentum. Altius dein molientibus terram, quadratū, primò lateritiæ, postremò lapideæ structuræ septum apparuit, multiplici operimēto, pedum circiter nouem altitudine. ibi quòd sepultū haud dubiè corpus Apostoli dicebatur esse; adhibiti ad amouendū operculū Lusitani duo (nam Indis rem eiusmodi committere non est visum) non nisi noxis per sacram confessionē expiatis, & reconciliato per Eucharistiā Deo, aggredi rem ausi, locum aperiunt. Immista calci & arenæ, candidissima specie ossa, & apposita lanceæ cuspis, & viatorij baculi frustum, itemq; vas fictile, fidē inuenti demum sacri thesauri Lusitanis fecêre. Sub hæc repertū aliud cuiusdam è Thomæ discipulis cadauer; cæterū tetro ac terreo aspectu, quemadmodū & Sagami Regis. vt, si alia argumenta defuissent; ex ipso propemodum colore dignosci Apostoli ossa potuerint. Eò maior gratulatio fuit Christianorū: & affabrefactas, arte Sinarum, arculas duas, è proximo emporio Paleacate confestim afferri placuit: quarum in altera eximij operis argento cælata, ipsius Apostoli; in altera, discipulorum eius reliquiæ inclusæ: & cōmune gaudium solenni supplicatione pompaque, & priuatis omnium qui aderant studijs celebratum est. Propositis deinde in ipso altari arculis, adhibitoque custode; claues vtriusque Emmanuel Frias Cocinū Prætori Menesio detulit. Hoc maximè modo, per eos dies, & sacello, & religioni consultum. Biennio deinde post, eadem ossa intra ipsam aram occulto loco, duobus tātùm conscijs Lusitanis, abdita, ac postremò Goam, Constantino Brigantio Prorege (qui Diui Thomæ templum in ea vrbe exstruebat) à fratre quodā Franciscano translata fuisse comperio. Circa idem tempus, quo nuntij de Emmanuelis Regis obitu in Indiam allati sunt; Idalcan otium à Narsingano bello nactus; recuperando Concano littori animum adiecit: quod ei Rhotericus Mellus, per occasionem, paucis ante annis ademerat. Exiguis admodum copijs ea loca tum Lusitani tenebant, cæteris vel ad Persicum & Arabicum sinum; vel ad Molucas obtinendas paulo ante profectis. Eius rei non ignarus Idalcan, misso præfecto cum quadringentis equitibus, & quinq; millibus peditū; Lusitanos custodes, haud tamen sine cruore ac certamine, pepulit: portusq; & agros opimæ fertilitatis recepit. Et in Somatra insula, tyrannus Acenorum Abrahemus, ab cæde Georgij Britti & comitum ferocior factus, oræ totius maritimæ iam haud dubiè affectabat imperiū: nec ferro solū, sed etiā (quo nullū acrius telum est) auro muneribusq; pugnabat. Ad hæc, mistæ blanditijs accedebant minæ, &, vbi commodū esset, fraudes ac doli. Nullus amicitię fœderumve respectus: nulla affinium caritas: nulla fidei vel iurisiurandi religio. Exacta iam ætate patrem, à nefarijs moribus & cōsilijs abhorrentem, oneratum catenis in caueam incluserat: ibidemque, veluti nouum & inusitatum animal, illuuie & squalore confecerat. Pedirensem Regē, opibus & auctoritate præcellētem, cui & cognationis vinculo, & iure beneficiario erat obstrictus, pellectis ad se popularibus, exegerat regno. Simili scelere Daianum dynastā, cuius sororē habebat in matrimonio, per summum scelus, omnibus fortunis euerterat. Inde magna eius oræ parte in potestatē redacta, infestis signis ad Pacenū vrbē, quò pulsi confugerant Reges, pergit ducere. Peditum millia quindecim habebat in armis, & cōplures elephantos. ij pro equestribus copijs genti sunt: nam equos non alit insula. Cū hoc exercitu castris duo millia passuū ab vrbe positis, primùm omnium, ad tentandos oppidanorum animos, per præconem edixit; qui ciuis Pacenus intra sextum diem ad se transisset; huic nihil, ipsi, familięque, & bonis ipsius damnâ

A damni illatum iri: cæteris non eandem veniam & clementiam fore victis, quæ ante dimicationem pateret. Hoc edicto vulgato, magna pars ciuium transijt. alij clam elapsi, in saltus auios refugêre. ita, infrequentem defensoribus vrbẽ tertiò adortus Abrahemus expugnat. Restabat arx, in quam Pacenus regulus, & exsules duo Pedirẽsis, Daianusq; confugerant: lignea quidem illa, & multis iam locis præ nimio Solis ardore fatiscens: veruntamen haud leui præsidio Lusitanorũ fermè trecentorũ & quinquaginta, & maioribus minoribusq; tormentis instructa. Abrahemo nullæ dum eius generis machinæ suppetebant. tantùm ingentẽ vim sagittarum, quas letali inficiũt succo, & sarmentorum faces, oblitos naphta, ad excitandum, vbi res ferret, incendium, scalasq; plurimas ex arundine crassiore, leues gestatu, ascensu stabiles; necnon ferramenta operibus faciendis aduexerat. Ergo, vt sine certamine, si fieri posset, rem cõficeret; Lusitanis per interpretem iusserat nuntiari: arcem eam ad suum imperium pertinere: proinde cum bona pace abirent; secumque suas res, dum liceret, auferrent. Ad ea cùm ferocius responsum inclusi dedissent; appareretque armis rem gerendam; summa vi, priusquam auxilium ijs alicundè ferretur (mare autem liberum, vicinamq; Malacam, & amicos Reges nonnullos habebãt) arcem aggredi statuit. Atq; ad
B vitanda hostium iacula, qua maximè virium parte erat inferior; cuniculos agere ad arcem cæpit. nocturnum præterea tempus ac pluuium, ad oppugnationes captabat; vt neque per tenebras nostri collineare possent; & madefactus imbre sulphureus puluis planè inutilis fieret. ad hæc, arietis loco elephantos ipsos ad arcem admouebat: qui, rectorum instinctu valida impressione facta, munitiones euerterent; sublatoque interdum ingenti clamore, interdum summo silentio arcem corona circundabat; scalisque erectis, ex omni parte simul transcẽdere nitebatur. & obsessi quidem, hostium opera nequaquam extimescebãt. excepti obstructique ex aduerso cuniculi; nonnunquam etiam felici eruptione certatum est. Sed crebras ac repẽtinas oppugnationes diutius ferre vix poterant: cùm Abrahemus, in magna copia militum, identidem alios aliosq; summitteret; ipsi, propter paucitatem, assiduis pæne stationibus circa munimenta dispositi, dies noctesque in armis traducere cogerentur. Accedebat vulgata graui cælo vis morbi, & extremæ inopiæ metus; quòd per intestina de more dissidia, dum suæ quisque intentus rei, publicam negligit; ad tolerandam obsidionem cibaria segniter
C ac malignè conuexerant. Præsidio pręerat Henricius quidam. Hoc demum auctore, quòd relatas nuper è captiua naui pretiosas merces, in Indiam venum asportare gestiret; non exspectato subsidio, fœdum consilium ineunt arcis deserendæ. cuius flagitij, post patefactam armis Indiam, Lusitani ad eam diem nihil simile admiserant. Id vt quàm occultissimè fieret, minora primùm tormẽta inuolucris obtecta, ne ab hoste dignoscerentur, in naues imponunt. maiora, quòd amoliendi in tanta hostium propinquitate non erat spes, ita ad plenũ inferciunt, vt, si flammas conciperent, ipsa (vt fit) boli magnitudine rumperentur. Sulphurei dein pulueris exiles humi tænias quoquouersum, ac præsertim ad ipsius pulueris cellam, atque ad muralia tormenta perducunt: iussis agmen claudere magistris; &, cùm iam omnes extra arcem essent, ignes inijcere. Vix dum euaserãt, sarcinis quisq; suis dissimulanter elatis; cùm, exorta repentè flamma cum ingenti fragore fugam hostibus prodidit. Pars ad incendium extinguendũ audacter accurrunt (&, incertum qua de causa, nondum ad sulphureos cados, ac muralia tormẽta peruaserat) pars ad littus effusi, turbatos auersosq; Lusitanos cum cæde insequuntur: ac denique appulsæ ad terram naues, perculsis ac trepidantibus, magna ex parte impedimẽtorum amissa, vix atq; ægrè effugium præbuêre; dum in magno tumultu, ne simul hostis irrumpat, alij confestim anchoras

orasque præcidunt; alij ad naues adipiscendas, collo tenus sese in aquas immittunt. Abeuntibus cum oneraria vna, nauigijs tribus, per ludibrium barbari tum inter fugam ereptas, tum superstites ex incendio res, machinasq; præsertim ostentant: plenumq; cladis & ignominiæ agmen cum probris & cachinnis exsibilant. Auxit pudorem, in ipso pæne portus exitu sociæ classis occursus. naues triginta cum omni copia rerum ab Aruano Rege aderant; ipsumq; Regem terrestri itinere cũ quattuor millibus peditũ auxilio venire nuntiabant. Eæ naues, cognita præpropera desperatione abeuntium, retrò, vnde venerant, in patriam reuertêre. & Lusitani Malacam delati, Antonium insuper Mirandam, & Lupũ Azeuedium, cum recenti milite, & bellico instrumento iam in cursu ad opem ferendã paratos inueniunt. Eò magis & suum factum ipsi damnârunt, & omnium conuitijs & maledictis excepti sunt. E regulis tribus, qui comites fuerant fugæ, Pacenus cum rectore matreq; Malacæ remãsit; reliqui duo sese institorum nauibus ad Aruanum Regem supplices contulêre. Lusitani è Somatra insula in perpetuum exacti. Et Abrahemus, pulso mox etiã Aruano, regnis quattuor auctus, æneisq; tormentis (qui vel maximè terror gentem premebat) omnibus circa nationibus, atque ipsis adeò Lusitanis formidãdus euasit. Alodinus item, elatus nouo successu rerum, & à Bintano reiectis Georgij Albuquercij copijs; classes denuò ad vexandam Malacensem oram instituit mittere; & cum Lusitanis obuiam ex vrbe progressis, aliquot secunda prælia fecit. Iam apud Sinas, in Lusitanum nomen acerbiore etiam odio & immanitate sęuitum est. Martinus Alphonsus Mellus cum sex nauibus eò contenderat, confirmandæ amicitiæ, & statuendi commercij causa, nondum probè gnarus, quid Thomæ Petreio legato, de quo supra diximus, accidisset. Lusitanos adesse vbi Cantonem allatum est, extemplò præfectis oræ maritimæ à magistratibus imperatum, nefarios prædones vel comprehenderent, vel ad internecionem delerent. Nihil tale metuebat eo tempore Mellus, quamquam à peritis rerum semel iterumque præmonitus. eò facilius repẽtino Sinarum aduentu cum suis opprimitur. & initio quidem, vt sese concordiæ & societatis cupidos probarẽt Lusitani, vel pluribus iaculis appetiti, certare supersederunt; dein, cùm vndique instaret hostis, ac nullam pacis mentionem admitteret; iniquissimo loco & conditione committitur pugna. Multitudine tormentorum ac nauium, vt in suo regno, longè superabant Sinæ. itaque circũuentos aduenas partim bombardis è tuto discerpunt; partim fessos ac sese dedentes, in potestatem accipiunt. Mellus, cùm aliquandiu egregiè sese defendisset, ad extremum, singulari Dei beneficio, per mediam hostium classem malè mulctatus elabitur. In captos, magistratuũ iussu, grauiter acerbeque consultum. in carcerem conditi omnes; & pro latronibus piratisque damnati, aut pedore ac tabe in vinculis exspirârunt, aut ad supplicium producti summo plebis cõcursu, vel sagittis confixi, vel in frusta dissecti sunt, præconibus vetera gentis piacula, & recentem insuper audaciam referentibus; quòd in regios portus ac fines armata manu non dubitassent redire; in quibus omniũ flagitiorum ac scelerũ paulo ante vestigia reliquissent. Hæc, & alia id genus, elata voce de scripto subinde recitabãtur, ad tollendam è vulgi animis opinionẽ, quam de Lusitani olim generis virtute ac probitate conceperãt. Dum hac tam repẽtina rerum inclinatione tot simul regionibus Lusitani exercẽtur, ne ad Molucas quidẽ insulas otium fuit. Rerum ibi summa penes Aroeziũ erat. Hunc, Lusitana amicitia opibusq; subnixũ, & immodicos gerentẽ spiritus, regina cæteriq; primores minimè cõcoquebãt. Arx insuper, eodẽ in primis adnitẽte, non parũ excreuerat: dispositaq; in muris tormenta, longè lateq; terrorẽ inferebant. Id sibi suisq; iugũ, per causam hospitij ac societatis impositum, regina serò ingemiscens; clam com-

A communicatis cum Almanfore parente confilijs;fugam vnà cum liberis ac præcipuis amicorum parabat: vt per eam occafionem popularibus paulatim abductis, vrbem defertam ac nudam Lufitano relinqueret. Ea re per indices comperta, Brittus arcis præfectus, adiutore Aroezio, regias ædes militibus repente circundat, elatumque inter manus Boahatem regulum,&parvulos fratres Aialum,& Tabariam, in arcem afportat. Regina, per occultos exitus inter tumultum elapfa. Inde consternatus Regis defiderio populus, cùm frequens ad arcem accurriffet, Aroezij auctoritate,& Britti accommodata ad tempus oratione fedatus eft, cùm inter cætera perfanctè ambo affirmarent, confilium id publicæ falutis caufa neceffariò fufceptum fuiffe, fidemque obligarent fuam, Boahati Regi diadema regnumque manfurum incolume. Tum pluribus in æmulum diuitiarum ac dignitatis Almanforem inuecti, barbaros natura cupidos belli cædifque, ad inferendum ei bellum haud magno negotio perpulêre. Inde, inter vtramque gentem paruis, nec dignis relatu prælijs vario fucceffu certatum eft. fuperior tamen ad extremum Ternatenfis fuit res. Mariacum oppidum in fummo editi montis vertice, quod infulæ Tidoris olim caput fuerat; Lufitanorum ope ab Aroe-
B zio cum multa cæde captum incenfumque; & Maquienum infula, quam reguli ambo æquis portionibus obtinebant, metu coacta, in Ternatenfem ditionem vniuerfa conceffit. Hæc fermè Eduardo Menefio Prætore per triennium gefta. Succeffit Menefio Vafcus Gamma, dux cùm alijs laudibus, tũ aperta præfertim India clarus, ac memorabilis. Huic, pro trienni trimeftre imperium fuit. ornatiffimas naues è Lufitania fexdecim, in ijs tria millia delectæ iuuentutis ac nobilitatis abduxerat. Vt in Cambaiana littora ventum eft(nam eam in primis regionem explorare placuerat) in fumma repete malacia, filentibus ventis, ab imo fluctus intumuit; inde naues inter fe nutare; crepitare compages; tabulata concuti cæpta. Nautæ, fubito pauore icti, cùm in Syrtes illatam haud dubiè claffem crederent, in fumma perturbatione rerum omnium, alij bolidem demittere, alij ad exhauriendam fentinam, vel ad clauum tenendum accurrere. Sapientiores alij, circunfpectare fugam, atque doliola ac tabulas ad enatandum arripere. ipfe imperator, initio nequaquam expers timoris ac folicitudinis fuit: fed mox comperto eum effe terræmotum(quem nauigantes quoque fentire nõ dubium eft)
C ad focios hilari fronte conuerfus; Adefte animis, inquit, viri; aduentu noftro perterritus Cambaianus Oceanus intremit. Atque hoc periculo defuncti Lufitani, Cocinum incolumes deuenêre. Vafcus, accepta prouincia, dum à Cocino varios huc illuc præfectos dimittit; nomenque Lufitanum in priftinam dignitatem conatur afferere; graui morbo implicitus, in ipfo impetu mouendarum rerum, exceffit è vita. Vrbi Goę tum Henricus Menefius præerat, eximia virtute & integritate vir. is continuò in Gammę locum fuffectus è fucceffionibus, vt appellant: quarum eft ratio eiufmodi. Tranfmiffos è Lufitania regios codicillos, minimum tres, olim apud Queftorem, aut fcribam, nunc apud Goanum Archiepifcopum, diligenter complicatos obfignatofque, cuftodiri mos eft. quibus in fingulis, quafi per gradus, ad rem cautius celandam, adnotatum regio ipfo chirographo latet nomen illius, qui, fi Prætorem in prouincia diem obire contigerit; è Regis auctoritate fubftituendus eft. ijs autem codicillis, ordine fuperfcribitur, prima, fecunda, tertia, vel quarta fucceffio: ita, vt, fi eius qui primo loco nominatur, copia fuerit; fecundum codicillum refignare, vel aperire fit nefas. Ergo, vbi Prætor morbo, aliove quopiam cafu deceffit; confilium cogitur. ibi, coram Archiepifcopo,& magiftratibus, qua diximus obferuatione, vt nullus aut fraudi aut errori fit locus, codicilli & figna foluuntur: cuius primum exierit nomen, huic defertur imperium; reliqua nomina, rurfus occulta, ad

O 3 Regis

Regis nutum arbitriumque adseruantur. Id, ne per summi magistratus o- D
bitum prouincia diutius orba periclitaretur; neu ob id ipsum inter præfe-
ctos certamina existerent; sapienter in tanto locorum interuallo prouisum
est. Per hunc modum renuntiatus Prætor Henricus, ad regia negotia confi-
cienda, Cocinum petijt: & ex itinere multos Arabum parones, Malabari-
ca onustos fruge, vel cum ipsis oneribus cepit, vel dissipatos in littus eiecit.
Tumultuantes præterea ad Cananorem piratas, socij Regis rogatu com-
pescuit, & vicos aliquot eorum exussit. Inter quæ, ad Calecutum, ab Lusita-
nis ac Malabaribus denuò turbata pax est. Odiosæ primùm cõtrouersiæ in-
ter negotiandum exortæ; & partis vtriusque animi suspicionibus irritati:
dein vltrò citroque factæ iniuriæ: postremò, instigantibus è consuetudine
Saracenis, bellum exarsit. Hisce rebus cognitis Henricus Prætor, quinqua-
ginta variæ formæ nauibus, in quibus erant duo armatorum millia, Coci-
no Pananem oræ Calecutanæ contendit. ibi, cùm ablatas res nequicquam
repetijsset, munitum denuò locum & celebrem, terra marique simul ador-
tus, pulso aut cęso Mahometano præsidio cepit, ac direptum incendit. Mul-
ta inde relata tormenta: quorum aliquot antea Lusitanorum apparebat
fuisse. Lusitanus desertor ac transfuga præfuerat vniuersis. huius pro- E
iectum humi cadauer, densis concisa vulneribus facie, vix vt agnosce-
retur, inuentum est. A Panane in conspectum vrbis Calecuti prouectus Prę
tor, haud mediocrem hostibus terrorem incussit. Naues erant ibi complu-
res. in eas flammæ confestim iniectæ; & simul, qui arcem tenebant, suorum
aduentu animati; eruptione facta, varijs locis ignem suburbijs intulère. In-
de Prætor, confirmato arcis præsidio, perculsisque hostibus; leucas in Sep-
tentrionem fere sex ad Couletum emporium eiusdem oræ processit. curuo
in theatri modum, & accliui littore is portus est, ac mirè facto ad iacula cer
tis in omnem partem ictibus dirigenda. eo cliuo aggerem ac munitiones
Mahometani perduxerant; infra, stationem habebant parones ferè cẽtum
& quinquaginta, proris longo ordine in altum obuersis, vt duplici vallo,
tormentisque aptè dispositis, & ingenti armatorum numero (viginti homi
num millia conuenisse dicebantur) contra omnes incursiones oppidum e-
gregiè tutum videri posset. Henricus, comperta hostium multitudine, sub
ipsum portum anchoras iacit. inde contemplatus naturam loci, & genus
operum, ac lintribus ad vada exploranda præmissis; tribus è partibus vno
tempore, distinendi hostis causa, oppidum aggredi statuit. Simonem Me-
nesium cum bellatoribus trecentis in terram egredi iubet; ac læuum cornu F
munitionum inuadere. ipse cum centum & quinquaginta, non amplius,
descensu facto; ad læuam ducit: classiarijs imperat ad hostium naues re-
ctà succedant. ita, clamore sublato, simul à fronte ac lateribus pugna com-
mittitur. Non exigua tum hosti, officinis iampridem institutis, tormen-
torum copia suppetebat. eò maiori tenebantur spe, Lusitanum congressu
arceri, & iaculis eminus obrui posse. quippe seminudi ipsi, patẽte ad plagas
corpore, Hispanienses gladios, & ingentia pila, galeasque, ac thoraces hor-
rebant. Verùm eos longè fefellit opinio. Siquidem inter iaculandum coor-
tus è tormentario fomite fumus ad instar nebulæ, subeuntem audacter Lu-
sitanum egregiè texit. & flammæ intermicantis indicio, hinc parones inie-
ctis ferreis manibus nostri apprehenderant; inde in vallum erepserant, & in
tra munitiones coniecerant signa, prius pæne quàm eos appropinquare sen
sisset barbarus. Lusitanis, tum Saracenorum aspectus; tum pax à Calecutano
toties per fraudem violata acuebat iras. Nec diutius tulère dimicationem
hostes. Pauci tantùm coniurati ad extremum vsque spiritum acriter obsti-
têre. cæteri, quibus patrio more nihil erat pudoris ad fugam, strage suorum
exterriti, terga verterunt. Henricus, in magna hostium cæde, non plus
quinde-

A quindecim è suorum numero amissis; vulneratis duodequinquaginta; & oppido, & classe hostili potitur. Inter cæteram prædã, tormenta variæ magnitudinis auecta trecenta & sexaginta; & minorum fistularum ingens numerus. parones abducti quinquaginta tres, Indico aromate onusti plerique: reliqui flammis absumpti: ac postremò, totum oppidum, subiectis per iram ignibus, conflagrauit. Lusitanus gemina intra paucos dies victoria lætus, ouansque; Cananorem, inde Cocinum reuertit. Et Zamorinus, confecto quod per id tempus cum mediterraneis populis gesserat bello, omnibus dein viribus ad Lusitanam arcem expugnandam incubuit. Arx ea Calecutano erat imposita littori, quod, vt initio diximus, insidiosum asperumque, vix in summa malacia, paruis nauigijs accessum præbet. Iamque hyems aderat. eò acrius Zamorinus, ne id anni tempus elaberetur, militares copias, & omnem oppugnandi apparatum vndique contrahebat: vt interim vel operibus ac vi arcem caperet; vel necessitate ac fame Lusitanos in deditionem acciperet. itaque extemplò, præfectus cum duodecim ferè millibus peditum, ad vrbem præmissus. quo in numero Siculus quidam erat perfuga, non ignobilis architectus; qui Rhodiæ expugnationi cum Solimano Turca interfuerat. hoc maximè artifice ac præceptore, barbari vallo & fossa lata pedes ferè octodecim, ad dimidiatæ Lunæ figuram, amplecti arcem instituunt. & ex vtraque parte, qua vallum in mare desinebat; arcendo nauali subsidio castella erigebantur duo, quæ obliquis ictibus totũ littus abraderent. dein, per ambitum fossæ, modicis interuallis, propugnacula quinque excitabant; vnde maioribus tormentis ad idonea loca dispositis arcis mœnia quaterentur. Hæc opera, licet in munitores crebri ex arce impetus fierent; tamen abundante multitudine, adhibitis pluteis vineisque, & instantibus præfectis, breui ad exitum peruenêre. Arcem, Lusitani haud amplius trecenti obtinebant. præerat Ioannes Lima, vir & militiæ callens, & gloriæ in primis auidus. is, cùm nulla superesset nisi ab Oceano spes; duplici doliorũ ordine; ingesta arena, & lorica extrinsecus addita, brachium ad mare protenderat; alternis inter dolia tormentis, ad arcendum ab latere hostem, aptè locatis. & per expedita nauigia Prætorem Henricum de statu rei Calecutanæ fecerat certiorem. Sub hæc, ineunte Iunio mense, cùm hyems in ea regione sæuiret; Zamorinus ipse cum reliquo belli apparatu, & nonaginta millibus hominum affuit. Arcu & sagittis plerique; alij gladio & parma; alij etiam ferreis fistulis instructi conuenerant. in speciem despicabiles, cæterùm vsu armorum, & corporum agilitate metuendi. Vt eæ copiæ consedêre; Siculus architectus Zamorino perfecta opera diligenter ostendit; rudique ad eiusmodi commenta barbaro, certam cum admiratione fiduciam iniecit, arcis breui tempore potiundæ. atque id ipsum vti quàm minimo Indorum damno fieret, Siculus, petito colloquio, Lusitanos cùm alijs rationibus, tum hostilis exercitus magnitudine proponenda, institit ad deditionem hortari. Verùm eiusmodi oratione tantũ abfuit vt Limæ constãtia moueretur; vti etiam ad lacessendum hostem vltrò cum paucis eruperit. sed magna fuit merces audaciæ. Concursu ab hostibus facto, pæne circumuenti Lusitani, multis acceptis illatisq; vulneribus, ægrè ad suos receptum habuêre. Inde exasperatis vehementius animis; magno conatu & oppugnari, & defendi arx cæpta. Tormentis vtrinq; certabatur: è quibus erant Calecutano, quæ dodrantali diametro emitterent globos. Sed iaculandi erat dispar admodũ ratio. Ab Indis libratoribus, quippe nondum sat in eo genere exercitatis, ictus languidi, infrequẽtes, incerti; & si qui muris inciderant, egregia laterum & structuræ firmitate respuebantur. Ab Lusitanis, crebri, destinati, vehementes; & vbi hostis arci succederet; confertæ ac seminudæ multitudini certam stragem perniciemque afferebant.

Multos etiam squamis arborum & fragmentis(sunt autem ibi palmeta fre- D
quentia)repente carpi, vel exanimari cõspiceres. Verùm ea damna hostes, vt in tanta militum copia, facilè sarciebant: cùm deserta stationum loca alij subinde alijque supplerent; saucijs ac fessis integros recentesque submitterent. Longè iniquiore conditione erant Lusitani: quos, prꝫter cæteras belli difficultates, ipsa qua laborare semper solent, paucitas fatigabat. Præfectus, idoneis ad propugnandum locis, notę fortitudinis viros cum suo quẽque manipulo collocauerat. ipse reliquos è præsidio circa se habebat: cum quibus circumspicere, & obire ad repentina pericula posset. Verùm & militem conficiebant, præter certaminis laborem & plagas, diurnæ pariter ac nocturnæ vigiliæ: & præfecto, ad subitos ac diuersos clamores, prout res exigeret, occurrendi vix erat facultas. Interea Henricus Prætor, cognita obsidione, duas naues cum propugnatoribus centum & quadraginta subsidio miserat. quarum alteram Christophorus Iusartes; alteram Eduardus Fonseca ducebat. Iusartes feliciore cursu paulum antegressus, propius ab Calecutano littore constitit. Fonseca, quod tardius aliquanto nauigasset; ventis repente cadentibus, ab longiore spatio anchoras iecit. Ad eas conspectas naues, erecti partis vtriusque animi. inclusorum; optati auxilij spe. obsidentium; metu, ne tot iam exhausti labores in irritum cederẽt: & locus ipse sus- E
pectus, iamdudum mentes Indorum curasque conuerterat, ne quid falleret tale. Lima, cùm ad littus accurrisset; animaduersa paucitate eorum qui aduenerant (non plus octoginta milites eo nauigio vehebantur) ne descensionem cum euidenti periculo tentarent; nutu & significationibus admonebat. & ex ipso auxilio plerique, conspectis Indorum castris & frequẽtia, subeundam eiusmodi aleam pernegabant. Verùm Iusartes cupiditate gloriæ omne discrimen impauido vultu contemnens, cum triginta quinque voluntarijs in paronem desilijt; cæteris custodire nauem, & vbi primùm terram attigisset; missilibus procul hostem arcere iussis. Inde contento remigio ad ipsum loricæ os, actuarij prora dirigitur; quò subeuntes facilius protegeret statio Lusitana. sed illuc nautæ dum pari conatu enituntur; interea (vt fit) paronem paulo infra eum locum vehementior æstus abripuit. Eò ferocius progressi extra vallum barbari complures instare: atque, vt erant nudi, se se ad prohibendum accessu hostem aquis immergere. Nec Lusitani segnius è parone se certatim eijcere. ibi conserta in vadis manu, quàm acerrimè dimicatur. Cæteri ad spectaculum intenti, propter ancipites ictus, ne su- F
os impetant hosti permistos; iacula cohibere coguntur. Cùm aliquãdiu dubia stetisset pugna; Lusitani ad extremum deprimentibus vestimentis ingenti labore eluctati, quatuor è suorum numero desideratis, pluribus saucijs, cum magna vicissim hostium cæde, intra loricæ fauces audacissimè penetrarunt: ac nihil propius factum est, quàm vt instantes ab tergo Indi simul irrumperent. In eo tumultu eximia Emmanuelis Cernicij constitit fortitudo. is, cùm iam introisset munitiones, & fatigatus, & saucius; circũuentum respiciens præcipuum è commilitonibus quendam; recurrit protinus: ac laborantem, summotis acriter Indis, recepit in tutum, magna vel mercede, vel gloria; quippe, omnium consensu ciuicam promeritus coronam; ipse post dies aliquot è vulneribus exspirauit. Sed interim dum ad mare Lusitani præsidiarij suis adiuuandis atque intromittendis insistunt; ex altera parte frequentes barbari desertas rati stationes, arcem scalis inuaserant. Eo nũtio excitus ab littore Lima, cum promptissimis aduolat: & pluribus locis conantem scandere Malabarem; contis, gladijs, telis, igne deturbat. Erant Lusitano varia nouæ artis iacula, ad hostem cominus eminusque impetendum. Sed è propinquo nihil Indos æquè terrebat, atque incendiariæ bolides. quod est inuentum eiusmodi. Ollam ex argilla semicocta, quò facilius deinde

A deinde rumpatur;circundatis ansulis tribus quatuorve,sulphureo cōplent puluere,& osculum diligenter obturant.tùm ad eas ansulas igniti funiculi è gossipio vel stupa alligantur. vbi ad coniectum eius teli ventum est;contorta brachijs olla repente diffringitur;& simul arreptis è fomite adalligato fauillis,ingenti circunstantium damno,flammas edit ineuitabiles. quod missilium genus,in prælijs duntaxat naualibus primò vsitatū; ad terrestria quoque certamina exitiabili commento deinde translatum est. Hac maximè pernicie repulsi à mœnibus Indi vstulati cum insana trepidatione sese intra munimenta recepêre.Interea præfectus nauis alterius Fonseca, quamquam probè animaduerso discrimine eorum qui in littus exscenderant;paratus tamen eandem aleam,si res ita postularet,subire;per litteras ad sagittam reuinctas quæsiuit ab Lima, quid sibi tali tempore faciendum censeret. Ille verò, eadem vsus arte sagittæ, de consilij sententia respondit: Nequaquam se Fonseca suosque in apertum adeò periculum obijceret: tutum in arcem introitum haud minus quingentorum Lusitanorū pręsidio posse obtineri. Proinde rediret Cocinum properè;ageretque cum Pretore diligēter(ad quem simul ipse in eandem sententiam scriptas litteras dabat) vti mi B litum quingētorum spectata virtute subsidium,& sulphurei pulueris vim, & ad obsidionem tolerandā alimenta submitteret.Cum hoc responso Fonseca per infensos infestosque fluctus hyeme summa Cocinū reuertit.& Pretor,cognito suorum periculo, Antonium Syluium ad opē obsessis ferendā cum aliquot nauibus,& viris quot Lima petierat, extemplò proficisci iubet.ipse interea classi ornandæ operam dabat;vt cùm primùm se aperuisset mare,cum maioribus copijs eò contenderet.Hæc vbi per exploratores Calecutum allata;confestim Zamorinus,antequam inclusis accederent vires, omni conatu rursus oppugnare arcem aggreditur. Neque Siculus architectus,egregiè se se barbaro venditans,incitatissimæ deerat ipsius cupiditati. aggerem ex Turcica disciplina promouendo, mœnibus adæquarat. Cuniculos præterea sub terras agebat;locis etiam quibusdam statuebat oris vasti mortaria;è quibus in sublime iacta ingentia pondera cum horribili strage in arcis tecta deciderent.Sed operum eiusmodi, quæ Zamorinum inani fiducia inflarant, vbi ad pugnam ventum est, haudquaquam exspectationi respondit euentus.Indi telis ac missilibus ex aggere deturbati: cuniculi excepti cuniculis:& mortaria,quemadmodū,vbi à perito magistro locantur, C magnum hosti detrimentum important;ita,si artificium absit; in eandem pæne regionem recidente globo, machinatoribus interdū ipsis exitio sunt. Quocirca Zamorinus,haud mediocri suo malo peregrinas artes expertus, reliquum spei in sæuitia hyemis,& fame reposuit. neque ea spes fefellisset hominem,si ad arcendos commeatus vel modicam classem instructam in proximo tenuisset. Ex quo verum apparuit Themistocleum illud: Qui mare possideat,omnia possidere.Lusitani,Syluio duce ab Cocino præmissi,quamquam atroci tempestate disiectis nauibus;tamen vt sese ex iactatione refecerant,alij subinde atque alij Calecutum accedebant.Lima,fatigatis iam,& ab oppugnatione deterritis hostibus,vnam inopiam metuens; modica militum auxilia recusabat:affuturum mox cum iustis copijs Henricū exspectans.Tantum sulphurei pulueris & commeatus præsentem expetebat copiam. Vtraque, noctis intempestæ silentio, scaphis paulatim in arcem inuecta.& vulgo iam è muris,Lusitani,suadenti deditionē hosti,recentes carnes,aliaque cibaria,& ipsum denique in delicias betele ostentabant. Ea res Zamorini contudit animos.& circumacta iam hyeme,cum nauibus viginti,bellatoribus mille quingentis aderat Prætor.is,tum à mari,tum ab arce tormentis hoste summoto;cum ingenti clamore pluribus locis armatos in terrā exposuit: immisisq; intra hostiles fossas audacissimis è suorum numero,

numero, cùm ex alijs quoque partibus alij ad vallum intrepidè subijssent; D
ad tria Indorum millia partim ferro, partim igne deleuit: in quibus ipse quoque architectus, proditæ ac desertæ Christianæ fidei noxam luit incendio. è Lusitanis eo die paulo plus triginta cecidêre. saucij relati amplius ducenti: & Henricus, proruto Indorum vallo, fossisque oppletis; idoneo prope arcem loco castra communijt. Inde Zamorinus & suorum territus strage, & simul veritus, ne in proxima palmeta Lusitani sæuirent (quo detrimento, vt supra diximus, nihil genti grauius aut acerbius est) misso caduceatore inducias petijt. in quatriduum datæ. interea de pacis conditionibus actum: neque conuenit, eò maximè quod Zamorinus insignem quendam è Cocinensi ditione perfugam tradere abnueret. Ac demum Henricus pertęsus Indicæ leuitatis, & Mahometanæ perfidiæ; præsidium abducere ab Calecuto, & arcem à fundamentis excindere statuit: præsertim quod ita velle Ioannem Regem è commentarijs Vasci Gammæ didicerat. ergo, muris & propugnaculis, opere subterraneo, sulphurei pulueris de more copiam subdi iussit. dein militibus, & machinis, omnique instrumento raptim in naues imposito (cuius rei facultatem & natura loci, & nautica turba præstabat) ignes cauernis iniecti; & barbaris illicò, si quid fortè prædæ relictum esset, stolida temeritate in arcem ingressis (tanta inest hominibus rapiēdi libido) E
interim è specubus cæcis erumpentes momentò flammæ plerosque hausêre; & cùm horribili strepitu mœniū structura dissilijt. Atque is finis & arcis, & obsidionis fuit. Henricus, incolumi classe & exercitu Cocinum reuectus; alios aliò præfectos dimisit. ipse inde septendecim nauibus Cananorem petijt. ibi, dum expeditionem in Cambaiam, Diumque meditatur; cùm nō toto biennio rem Indicam administrasset, graui oppressus morbo, paucis diebus è vita migrauit anno post Christum natum M. D. XXVI. Hoc Prætore, fama nominis Lusitani, reflorescere visa quodammodo: req; ipsa comprobatum est; tanti militem, quanti ducem esse. Atque in ciuilibus etiam rebus non vulgari prudentia fuisse dicitur: &, quod perrarum in eiusmodi prouincia est, ab auaritia, & à sordibus alienus. Sub idem tempus ad Malacam pariter bene gesta res est. Alodini copiæ, cùm vrbem terra marique vehementer vrgerent, perpaucis egressis obuiam Lusitanis, cum ignominia fusæ & fugatæ. Et ex acri obsidione, Linguanus regulus, parua manu Lusitanorum exemptus est. Raia Nara, gener Alodini, Linguam obsederat. ex eius exercitu cæsi sexcenti, & plurimi vulnerati feruntur, vno tantùm è no- F
stris desiderato. Et è Molucis aliquot Lusitani ad Celebes populos auri causa profecti, cùm littoribus arcerentur; fœda tempestate ad insulam trecentas inde leucas abrepti sunt. incolæ, moris antiqui homines, mira simplicitate ac securitate sese per nutus & nonnulla Molucensis linguæ commercia, in consuetudinem extemplò dedêre. Egregio in primis habitu, & amabili vultus hilaritate sexus vterque est. promissa barba & capillo sunt viri. præmollibus storeis tegunt corpora. Ad fabriles vsus, spinis pisciū pro ferramentis vtuntur. Ignoti ad eam diem & nominis, & regionis erat insulatum primùm, à nauclero Lusitano, dimensis cæli plagis, nauticam in membranam ex arte relata est, deque ipsius naucleri nomine Gometij Sequeriæ insula exinde appellata. Non eadem erga Lusitanos comitas eo tempore in Arabici maris accolis exstitit. Hector Sylueria cū aliquot nauibus Erythræas angustias tuebatur. Hunc, in Arabia, qui Dofarem vrbem incolūt, accessu prohibere conati, audaciæ pænas dedêre. profligati qui cum armis ad mare prodierant: oppidum captum, & direptum est. & insulæ duæ, Mazua, & Dalaca, quod sese ij populi infestos prætereuntibus Lusitanis præberent, ab eodem Sylueria domitæ, &, annuo stipendio imposito, in ditionem redactæ. Simul, Aethiopica legatione perfunctus, anno sexto quàm ad Ar-
quicum

A quicum exſcenderat Rhotericus Lima, in claſſem acceptus. Acceſſit ab Aethiopico, ſeu Abaſſino Rege legatus ad Luſitanum Regem nomine Zagazabus: itemque cum donis ac litteris ad Romanum Pontificem Franciſcus Aluarus, cuius ſupra meminimus, Rhoterici comes. Is in Luſitaniam reuectus, Italiam deinde petijt. ac Bononiæ, in celeberrimo conuentu, cū Cæſar coronatus adeſſet; Clementi VII. vti Eccleſiæ vniuerſæ Paſtori, & ſummo in terris Dei Vicario, paratam ad omne obſequium voluntatem Abaſſini Regis ac ſtudium, ſolenni cum adoratione, & pedum oſculo detulit.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER NONVS.

B HENRICO Meneſio vita functo, à primoribus Luſitanis ventum in curiam eſt: ibi apertus alter codicillus, inſcriptum oſtendit nomen Petri Maſcareniæ, qui Malacæ vrbi tum præerat, vir bello fortis, & natura munificus, atque ob idipſum apud omnes ordines gratioſus. Verùm illud erat in ea ſucceſſione incommodi; quod, niſi vertente anno, Maſcarenias à Malaca, propter tempeſtatum rationem, adeſſe nō poterat: cùm interea ſimul à Calecutano, & Cambaiano Regibus, &, quod magis erat formidandum, ab ipſo Turca bellū immineret: minimeque expediret, eiuſmodi rerū ſtatu, parente ac prẹſide tandiu carere prouincam. Ob eam maximè cauſam, Alphonſus Mexias regius Quẹſtor, cuius tū erat ſumma in Senatu auctoritas, cēſebat, nulla mora interpoſita, tertiū deinceps codicillum aperiendū: neq; exſpectandum è tā longinqua regione Maſcareniam: quem, quò melior eſſet ciuis, & Regis reiq; publicæ amantior; eò æquiore animo ferre oporteret, in tanto talique diſcrimine, ſaluti cōmuni potius, q̄ proprio ipſius honori conſultū. Aduerſus hæc, amici Maſcarenię tendere; tā inſignem iniuriā deprecari; ac poſtremò denuntiare, haud leuiori quàm quod in præſentia proponatur malo, geminam ſucceſſionem inteſtinis odijs ac certaminibus materiam vtique præbituram. nec verò dubitandum, quin ipſa dulcedo imperij, & ratio dignitatis, è duobus Prætoribus alterum ad retinendam; alterum ad repetendā omni conatu prouinciam, poſtmodū eſſet incitatura. Cùm hiſce alijſq; difficultatibus non inueniretur exitus; multis altercationibus diu agitata, eò denique deducta res eſt; vt tertium codicillum inſpicerent, prouinciamque nouo ſucceſſori mandarent ea lege, vt ipſam, quiſquis ille eſſet, aduenienti Maſcareniæ confeſtim redditurum ſe iureiurando promitteret. In hāc ſententiā conuenêre omnes: & reſignato palam Codicillo, Lupi Vaſæi à Sācto Pelagio (contracta vt aſſolet voce Sampaium appellabant) nomen apparuit; qui per id tempus Cocini prẹfecturam gerebat. Is, cum ſolenni adiuratione pollicitus, ſeſe Maſcareniæ, vt primùm adeſſet, honore ceſſurum; Prętură interim inijt: cognitoq; prouinciæ ſtatu, alios atque alios duces, ad obtinenda præſidijs maria, deſtinauit. ipſe cum nauibus aliquot, in quibus erant Luſitani circiter mille; Malabaricam oram ſibi tuendam deſumpſit. Profectus Cocino, circa initium Februarij menſis anni milleſimi quingenteſimi vigeſimi ſexti, Cananorem petijt. ibi, dum commeatus in claſſem imponit, ſubitò certior fit, Mahometanos è Calecutano emporio ad duode-

duodecim hominum millia, intra Bacanoris fluminis ostium cum naui- D
bus onustis latere. paratos ad exitum, quæ prima se se occasio nauigandi ob-
tulisset. Ea re cognita, nō dubitauit Prætor, quominus in angustijs deprehē-
sos quamprimum inuaderet. Ergo sublatis anchoris eò contendit infestus.
Res erat difficultatis ac periculi plena, nō modò in tam dispari numero co-
piarum; sed etiam quod contra omnem eiusmodi casum egregiè se se Ma-
hometani munierant. Fluminis alueum de more fixis vtrinque sudibus at-
que cancellis, in arctum ita coegerant; vt singulis tantùm nauigijs aditus pa
teret. cæcos præterea sub aquam, veluti laqueos, idoneis abdiderant locis;
in quos illata ex alto nauigia sese induerent. & munitionibus in vtraque ri-
pa excitatis, crebra tormenta locauerant. Ad hæc, ex oppido fluminis cog-
nomine, qui locus erat Narsinganæ ditionis, omnia illis ad victum necessa-
ria suppetebant. Hæc, Prætor, cùm partim ab exploratoribus accepisset, par
tim speculatorijs nauigijs obeundo per se nocte sublustri notasset; submis-
sis primùm vrinatoribus, laqueos funesque prętentos ab imo præcidi iussit:
dein, sublato ingenti clamore, concinentibus vndique tubis, aduerso flumi
ne subijt: præibant obtectæ centonibus, & maioribus tormentis instructæ a-
liquot scaphæ; tum cętera nauigia simplici propter angustias ordine seque-
bantur. In ea conspecta, illicò barbari vim omnis generis telorum emisêre: E
quibus propter assuetudinem haudquaquam exterriti Lusitani, cōtento re
migio ad ipsa munimenta succedunt. Ibi atrox & ambiguum aliquandiu
certamen fuit, dum conferti & obnixi corporibus Mahometani hostem
descensu prohibere nituntur. Sed postquam impetu ex omni parte capto se
se Lusitanus in mediam aciem saltu mittebat, & dextris gladijsque res geri
cœpta est; tum verò iniecta formidine pulsi vndique barbari, & magna cum
cæde præcipitem in fugam auersi. ac Prætor veritus, ne ab ira & cupiditate
miles oppidum diriperet; & Narsinganum Regem, cuius tum in ditione Lu
sitani complures negotiabantur, alieno tempore prouocaret; vallo potitus
receptui cani iussit, suosque à præda, & ab insequendo vltrà hoste cohibuit.
Apotheca & diuersorium erat Mahometanorum in ipso portu, frugibus,
& merce pretiosa refertum. Eam apothecam, Prætor, & hostiles vnà lēbos
incendi iussit, octoginta ferè tormentis, quorum erant ænea pleraque, ex in
cendio ad classem abreptis. Neque, in magna hostium strage, Lusitani de-
siderati plus quattuor. quò tristior, acerbiorque Calecutanæ ciuitati, atque
ipsi præsertim Zamorino cladis nuntius accidit: vt, non retentæ quacunq; F
conditione cum Lusitano pacis & amicitiæ, magis in dies hominem pœni-
teret. Ab ea victoria Prætor ad excidium Dabuli perrexit: quem in portum
Mecanis negotiatoribus receptum dari contra fœdus cum Idalcane ictum;
& præterea, armatas inde triremes ad oram infestandam egredi pro certo
compererat. Appropinquanti, nouus pręses loci, quem Indi Tanadarem ap
pellant, vnico nauigio prodijt obuiam supplex: & culpas omnes in eum cui
successerat, transferendo; seque affirmando, vti oporteret, in fide officioque
mansurum; haud magno negotio Lusitani Prætoris mitigauit animum: &
renouata pax, ita, si Dabulanæ biremes cum tormentis à præside traderen-
tur. Eductæ extemplò omnes, ac traditæ. Et Prætor ex animi sententia gestis
rebus, Goam victrici classe contendit. Inter hæc, Ioannes Rex, Henrici Me-
nesij morte nondum audita, quatuor miserat in Indiam naues, & cum ijs
noua successorum nomina, ac separatim ad Mexiam Quæstorem litteras,
quibus erat in extremis, vt superioris temporis codicillos irritos duceret,
& clausos obsignatosq;, vt erant, in reditu ad se perferret; recentibus hisce v-
teretur, si fortè Menesium è vita discedere contigisset. Eam clausulam Me-
xias, quod Mascareniam sibi minus propitium fore suspicaretur, ad res no-
uandas arripuit. E regijs litteris ad concilium refert, quandoquidem vete-
ra ina-

A ra inania fecerit Rex;de nouis diplomatibus aperiendis: quemcunque illa iusserint,hunc denique iustum ac legitimum Indiæ Prætorem fore. Hæc, præter omnium exspectationem,à Quæstore dicta,magnos animorum motus fecerunt:ac fermè aduersis auribus(vti par erat)accepta relatio.Inter cæteros, Vascus Deza,Cocinensi arci præpositus, apertè disseruit, non modò superuacaneam,sed etiam perniciosam eam inspectionē futuram. Nuper declarato Prætore Mascarenia,per causam absentiæ,dignitatem optimi & clarissimi viri haud obscurè impugnatam;superinducto contra omne ius fasque nouo successore.Cùm inde certamen ac periculum ingens non sine causa timeretur,iureiurando ac promisso reddendæ aduenienti à Malaca prouinciæ,id periculum Dei benignitate discussum. Quid opus esse, certis & cōstitutis iam rebus,denuò solui codicillos?& pessimo publico labefactari concordiam & pacem;cùm tantum belli pæne in manibus sit, cùm tot vndique terrores immineant?Nam quod huic actioni regia prætexantur mandata;profectò si in tanta regionum distantia,cùm Ioannis ipsius consulendi facultas desit;ad interpretationem regiæ voluntatis atque iudicij referenda sint omnia;nulli dubium esse debere, quin Mascareniæ delatum B è prioribus codicillis honorem,non quietis modò,sed etiam hominis causa,ratum,inuiolatum,ac proprium esse Rex iubeat.Id,vel ex eo apertè intelligi,quod veteres codicillos ad se clausos atque obsignatos referri mandauerit,quos ille si vel apertos irritos omninò esse voluisset;id ipsum vtique disertis verbis adscripturum fuisse.Proinde supersedendum hoc successionis malè auspicatæ periculo;noua Regis exspectanda responsa;atque interim coniunctionem animorum atque consensum,quo vno maximè inter hostilia circa omnia Lusitanæ stent res, omni studio & cura fouēdum. Maiori & meliori parti eorum qui aderant, admodum grata fuit oratio Dezæ: quinimmò ex oraculo missa videri quodammodo potuit.Siquidem paulo ante,Ioannes Rex à nauarchis,qui ex India illo ipso anno redierant,audita morte Menesij,& Mascareniæ successione;veritus,è missis ad Mexiam quas dicebamus litteris, ne quid controuersiarum existeret; Petrum Annium Gallum cum nauigio expedito submiserat ad ea reuocanda mandata; & Mascareniæ nominationem sua auctoritate firmandam.Sed Annius, nondum tempestiuo ad nauigandum mari profectus, superato iam Bonæ spei C promontorio, circa Sancti Laurentij insulam naufragio petijt. Inde, non ad liquidum explorata Regis voluntate;cùm plerique ex æquo & bono agendum,& cauendas omnes discordiæ causas prudenter monerent; Mexics tamen,paucis assentientibus,omne id periculum in se recipiendo, premēdoque verbis ijs quæ retulimus ex epistola Regis; peruicacia & obstinatione tenuit,vt nouissimi codicilli consulerentur.ij primo loco Prætorem declarabant Lupum Vasæum ipsum, qui secundum in priore nominatione tenuerat.itaque elatus hoc de se iudicio Regis;pro fiduciaria legitimam ac propriam sibi vindicare Præturam;& ad arcendum honoris aditu Mascareniam,si promissa repetere instaret;omnia præmoliri constituit.Ea re multorum animi grauiter offensi:nonnulli etiam Vasæi imperium detrectare palam ausi.Interea de interregno, & Mascareniæ successione, deque vicario Vasæi munere, Malacam litteræ nuntijque peruenerant. Et satis comperta re,vtriusque Indiæ Prætorem Mascareniam ritè consalutauerant socij colonique. Proinde, ne quid se absente respublica incōmodi acciperet; maturandum ratus Mascarenias,Malacæ Georgium Capralium præfecit: ipse, non exspectata motione quam vocant;reclamantibus naucleris citeriorem Indiam petere intendit. neque impunè cessit illi temeritas.ad Pulopuarem insulam tenuit primùm.ibi dum stat in anchoris;subita procellæ vi,malo diffracto,lacerisque armamentis,pæne submersus,Malacam retrò

P vnde

vnde abierat, redire coactus est. Natus ad res gerendas, & gloriæ in primis D appetens erat Mascarenias. Ergo, dum anniuersarius recurrat Eurus; ne frustra interim tempus absumeret, quod parum feliciter Georgius Albuquercius ante tentarat, hærentem lateri tyrannum Alodinum oppugnare, & receptaculum piratarum insulam oppidumque Bintanum, omnibus modis parat excindere. Fortè tum Malacæ substiterant præfecti aliquot Lusitani, Borneum insulam alij; alij Molucas, alij Somatram ipsam Regis iussu petentes. Hisce non approbantibus modò expeditionem, sed etiam operam suam in idipsum enixè offerentibus, Mascarenias variæ formæ naues vndeuiginti contraxit: & Lusitanis trecentis, Malacensibus fermè sexcentis impositis, ad Bintanum vela fieri iussit. Alodinus ad eius classis famam, pontem vrbemque nouo præsidio & munitionibus auxerat, venenatis tribulis circumquaque dispersis; plurimisque tormentis ad idonea loca dispositis. præterea, quàm acerrimè defixis in imo longurijs, tignisque in lapides molares impactis vt pondere ipso detinerentur, obstruxerat portum: & super hæc, opem à propinquo regulo Panensi petierat. Lusitana classis, ob naturam vadosi maris, & frequentes insulas, cùm tardè admodum nauigasset; ante ipsam Bintanum denique in anchoris constitit. Inde præmissus ad om E nia contemplanda cum speculatorio nauigio Eduardus Coëlius, retulit, fauces portus, nisi euulsis cancellis, omninò esse impenetrabiles. porrò descensum ad vrbem planè exitiabilem fore: adeò locum & præaltis munitionibus, & crebris tormentis, & omni apparatu bellico tutum videri. Hisce rebus permotus Mascarenias, vallum omittere; pontem ipsum (vti Albuquercius olim in expugnatione Malacæ) admota celsiore naui, & repagulis per vim extractis, adoriri decreuit. Ad eam rem, eximiæ fortitudinis nauarchus deligitur, Franciscus Serranus Eborensis; Lusitani propugnatores cũ magno tormentorum numero additi quinquaginta: & nauis, partim validis asseribus pluteisque, partim etiam culcitris, & gossipio, quæq; alia sunt missilibus eludendis, egregiè tecta. Hisce mandatum, vt ostio repurgato, & faucibus vtcunque patefactis, pontem inuaderent: laborantibus in tempore subsidium affuturum. Tum, ad breuia vitanda, catures duo, biremium instar, prætentatis canalibus, nauem remulco trahere iussi. Primus labor aperiendi aditus fuit. adacta ad imum tigna, immissis ductarijs funibus, ergata conuellere nitebantur, eò quidem impetu, vt nonnulli præ nimia contẽ F tione sanguinem euomerent: atque vt initia sese dabant; multorum dierũ id opus proculdubio fore apparebat. Dum huic vni rei, in orbem succedentes alij alijs, dies noctesque dant operam; noua repentè ab alto conspicitur classis. tres & triginta erant lanciaræ à Panensi regulo missæ: quibus, præter varios commeatus, duo circiter hominum millia vehebantur. Ea re animaduersa Mascarenias, ne si propius accessissent, elatus recenti subsidio Bintanius confestim erumperet, ancipitique prælio Lusitani postmodum vrgerentur; anteuertere, & cum parte copiarum ipsemet quàm longissimè obuiam ire Panẽsi decreuerat: sed præfectorũ dein precibus victus, ne se temerè in discrimẽ obijceret; Eduardo Coëlio cum lãciaris quatuor, calaluzijs quinq; (eiusdem ferè magnitudinis vtraque actuaria sunt) id negotij dat. ipse ad exitũ portus tuendũ cũ cætera classe subsistit. Barbari, quamquã multitudine superiores; tamẽ, & oneribus impediti, & à tormẽtis imparati aduẽtabant; seminudo corpore, sagittis maximè freti. Ergo, vti propius ventũ est; primũ bõbardæ fragorẽ, & radiãtia fulgetra non tulêre. Perterriti, aliquot suorũ amissis, turpẽ in fugã extemplò auertũtur; & hærẽtibus tergo Lusitanis, lãciaræ viginti tres, ad proximã insulã directis proris, in littus eiectæ: & certatim exsiliẽtes barbari; nullo nisi vitę respectu, omnib. fermè relictis rebus, hac illacq; dispersi. reliqui, cùm insulam tenere nequissent, contento
cursu

A cursu prælati, nocte iam imminente, per tenebras euaserunt. Coëlius, haud parua sine vllo suorum sanguine parta victoria, relictas ab hoste lanciaras cum ipsis oneribus ad Mascareniam cum ingenti gratulatione perduxit. Inter hæc, quod ad transitum satis esset ostio patefacto, Serranus, attracta remulco naui, ad frontem valli processerat. hic verò longè acrius desudandum Lusitanis fuit: dum ingruentem ab latere missilium vim excipiūt: atque alij recentia foramina raptim obturant, alij conceptas exhauriunt aquas, alij pauentem ad præteruolantium globorum sibilos, abdentemque se remigem, adhortantur. Magnus in primis vsus cētonum & gossipij fuit: nec dubium, quin alioqui nauem, quamuis firmis compagibus tabulatisq; munitam, creberrima pilarum grando pessumdatura fuerit. E tanto periculo elapsi diuinitus, quintodecimo instituti operis die ad pontem appropinquant: iactisque idoneo loco anchoris, in modum propugnaculi nauē ex omni parte stabiliunt. Tum verò indignatione atque ira percitus Alodinus furere, & suos incusare, quod in omniū conspectu claustris effractis, hostem ad interiora penetrare sint passi. Confestim è gentis consuetudine submissi, qui nando clam oras præciderent, vt ipso fluminis impetu nauis in va-
B da ferretur. Sed Lusitani, fraudem, iniectis ad anchoras ferreis catenis eluserant. Ea quoq; spe destitutus Alodinus, euocatum è statione Laqueximenā præfectū, lanciaras vndecim raptim deducere, & cū quingentis armatis interclusam à cętera classe nauem inuadere iubet. Simul, ne quid interim Serrano auxilij superueniat; custodibus edicit, quàm intētissimas pro vallo excubias agant; &, vbi postulet res, tormenta sine vlla intermissione in prętereuntes exerceant. Vti imperauerat, factū. Laqueximena lanciaris momēto deductis instructisque; nauem petit infestus: ac nequicquam arcere conāte Lusitano, circumuentam barbari à prora maximè ascendunt: cumq; abundante multitudine integri succederent fessis; & paucitate, & labore, & vulneribus fatigatos Lusitanos, capta iam prora, ad malū vsque summouerāt. Ibi Serranus grauiter saucius, egregiè dimicans cadit; & pro mortuo habitus, collectis dein vtcunq; viribus, acrior in pugnā resurgit. Verū libero introitu, irruentibus alijs super alios Mahometanis; nulla ope obsisti iā poterat. Cùm in eo statu res esset; conspicatus Mascarenias è pretoria discursum hostium, & circumfusas naui lanciaras; atq; ex ipso numero & vociferatione, haud absurdè coniectans, præsidium in extremo versari discrimine; cō-
C festim Eduardo Coëlio, & strenuis aliquot assumptis, in balancum, quod leuioris nauigij genus est, ad fallēda missilia, desilit; ac nulla deterritus vi, pertinaci remorū pulsu, præter ipsas munitiones, nequicquam eiaculantibus barbaris, ad locū certaminis appropinquat: disiectisq; ignifera bolide lāciaris, qua proximum est; conscendit nauem; atque vt prope serum auxilium suis iam iamque captis, ita vniuersum gaudium & requiem attulit. neque ascendentem (adeò certamine occupati erant introrsus dimicantium animi) sensit quisquam. recentes dein, respirātibus cæteris, pugnam capessunt: neque ea diuturna, vel ambigua fuit. Exterriti nec opinato aduentu hostes cefsêre primùm; dein, cùm dolor cadentis ad irritum rei, ad rabiem atq; ad iterandum certamen accenderet; cæsi ad vnum quotquot nauem intrauerant; & è Lusitanis (quod pæne fidem excedat) in tanto sauciorum numero, ne vnus quidem amissus. Mascarenias, per summam fortitudinem præsidio seruato; magnam sibi ad omnes laudem & gloriam peperit. dein festinandum ratus, ne denuò barbari nauem adorirentur; vel rates, vt solent, secundo flumine ac vento cum ignibus ad incendium immitterent: adiuuandi ratione vires, & rei sine mora perficiendæ, tale consilium expedit. Duæ, preter amnem, ferebant ad pontem viæ: alteram, qua vrbs condita est; munimētis & custodijs obtinebat hostis: altera, propter vligines & palu-

des,inaccessa & clausa putabatur.hoc ipso itinere,quo minus erat suspectũ, D
Mascarenias noctu pontem aggredi statuit. atque vt ab eius rei sensu quàm maximè Mahometanos auerteret; quasi à vallo vrbẽ inuasurus;ab ea parte pluteos erigi,vineas agi, & tormenta aliqua collocari iubet: inque hac statione primis tenebris Sanaiam præfectum Malacensiũ,cum quadraginta Lusitanis, & cum auxiliaribus collocat.ijs mandat, vt cùm primùm à ponte micantes viderint flammas;confestim clamore sublato, continentibus tubis, tormenta displodant, & quàm tumultuosissimè ex eo loco oppugnationem ostentent;hostemque inde omni ratione distineant.ipse cum cæteris Lusitanis,obseruato maris recessu, primę vigiliæ silentio,tria millia passuum à ponte,diuersum in littus egreditur.inde per tenacẽ limum atq; voragines ingenti labore eluctati,cùm alibi vmbilico, alibi humeris tantùm exstarent; integras tamen ac recentes haud sine miraculo vires ad pontem attulêre. Quarta fermè erat vigilia,quæ gratissimæ quietis hora est: & peruigil in naui Serranus, ad incẽdium ollas è composito paratas habebat. ijs Mascareniæ iussu in castella coniectis, simul ex arida materia splendor eluxit,& in id ipsum intentus è condicto Sanaia,clamorem tolli,canere tubas,& cum horrendo fragore,globorum vim in munitiones emitti iubet. E
Dum simulato prælio Malacenses Laquleximenam egregiè cohibent,& in eum vnum locum ex omni vrbis parte concursus fit; interea Mascarenias cum suis,castelli portas & claustra perfregerat. Inde prælio in vrbem illato, cùm cædes multis iam locis fieret; trepidi ad Regem conuolant ciues: hostem intra mœnia grassari cum fletu renuntiant.ille,inania videlicet ex inconsulto metu ratus afferri;pauidos ac tumultuantes cum iurgijs increpat.Neque fuit fides,donec ipsa lux vniuersam aperuit cladem. Tum verò Alodinus,conscenso properè elephanto,fugam arripuit;& mox insequentem à tergo hostem extimescens (namque Lusitani, omissa in præsens præda, vnum tyrannum petebant)ad pedes,ne dignosceretur,degressus,densas primùm petijt syluas:dein,parum tutam ratus insulam,occultis itineribus ad mare se contulit,atque ad Vgentanam continentis oræ transmisit. ibi, diuturna ægritudine & morbo, vti Mamudius olim pater, absumptus est. Lusitani interea,dimissis per omnes insulæ partes,qui tyranno indagando, & comitibus ipsius excipiendis insisterent; Bintanum oppidum, cæso aut dilapso præsidio,diripuerant iure belli;neque contemnendam, cùm è reliquis tectis,tum verò è regijs ædibus prædam exhauserant. tormenta insuper, & quidem ænea pleraque, reuecta omninò trecenta,quorum non pauca Lusitanis Alodinus ademerat.Propugnaculis dein ac munitionibus ignes iniecti,triduoque omnia prorsus absumpta.Sub hæc, pulsus quondam ab Alodino dynasta Mascareniam victorem adijt supplex:ac tyranni questus iniurias;nõ modò pacem impetrauit;sed etiam in solium restitutus est legibus ijs,vt Ioanni Regi annuum persolueret vectigal;arcemque aut propugnacula, non nisi ex auctoritate Lusitani Prætoris exstrueret. Per eosdem ferè dies,haud contemnendæ rei spes,cæterùm inani successu, Lusitanis affulsit. Sunda est oppidum Iauæ maioris,ad Borealem plagam, Somatranis littoribus obiacens.id oppidum,præter maritimas opportunitates,agro est etiam cùm aliarum frugum feraci, tum verò egregij piperis. ei tum oppido Mahometanus dynasta imperabat.is,finitimo bello cùm valde premeretur;coactus inops ad potentiores confugere,oratores opis implorandæ ad Mascareniam destinarat:ac simul idoneum Lusitanis apud se locum & exercendo mercimonio,& arci ædificandæ promiserat. Mascarenias, legatis comiter acceptis & confirmatis, peracto demum Bintanensi bello, Franciscum Salam cum aliquot nauibus,&,præter aliam turbam,Lusitanis trecentis misit,nimis lentũ perditis iam rebus auxilium.quippe hostes interea Sun-

A rea Sundam expugnarant, locumque operibus nouis, & valida militum custodia sepserant. At Lusitanos à Bintano profectos, in conspectu pænè Sundæ atrox tempestas oborta dispersit. Lembo etiam vno ad terram alliso, circumuenti à barbaris & cæsi triginta, nequicquam inspectante ac miserante procul Eduardo Coëlio trierarcho. inde, hostilia esse omnia patuit. Et Sala, collectis in alto nauibus, cùm ad Sundanum littus tandem appulisset; vi armisque descensione prohibitus, Malacam re infecta redire coactus est. Cęterùm capti Bintani fama, in primis læta cùm vniuerso nomini Lusitano ac socijs accidit; tum ijs præsertim, qui Malacensem oram incolebant. magno quippe eorum detrimento, Bintanij prædones, non mare solùm infestum, sed omnes circa agros iam diu fecerant. Et Mascarenias, insignis gloria militari, Malacam reuectus, maturo iam ad eam nauigationem Oceano, citeriorem Indiam petere intendit; ignarus quid, post priorem successionem, è regijs litteris accidisset; ac minimè dubius, quin aduenienti sibi, Vasæus, vti receperat, illicò prouinciam traditurus esset. Ergo, Malacensi re constituta, & iuncto vel renouato cum vicinis Regibus fœdere, Mascarenias à Chersoneso cum aliquot rostratis maioribus profectus, præter Gangeti-
B cum sinum, Cori promontorium superat; flexoque in Septentriones cursu, Colanum applicat primùm. ibi à Lusitanis negotiatoribus Prætor honorificè salutatus, acta Mexiæ, & occupatam à Vasæo prouinciam graui cũ dolore cognoscit. Neq; tamen iccirco despondet animum. Experiũdi causa Cocinum prouectus, qua tum in vrbe Mexias agebat, cùm egressum è naui, & introitum in vrbem peruicacius tentasset; concitante populum Mexia; vi & armis ad naues, haud sine damno vulneribusque, repellitur. Perculit grauiter ea res insolentem iniurię virum. nec deerant suasores, qui ad contrahendas vndique copias, & vlciscendam iniuriam accendere niterentur. At ille, de communi salute solicitus, ac memor moderationis eius quam Alphonsus Albuquercius in re simili præstitisset; iracundiæ temperare, & iure potius quàm ferro cum inimicis disceptare constituit. Ac primùm reposcenti Regis nomine classem cum nauali instrumento Mexiæ tradit: vno dromone contentus: inde ad Cananoris arcem delatus, cùm à Simone Menesio pręfecto non nisi priuatus admitteretur; omni non modò vi, sed etiam minis ac verborum atrocitate sapienter abstinuit: ipso quinetiam dromone socijsque relictis, cum cature vnico, amicis duobus, toti-
C dem pueris, Goam ad Vasæi colloquium rectà contendit. Vixdum eò perlatum erat, aduentare Mascareniam, cùm ab amicis & necessarijs ipsius, magna & inter ipsos & cum alijs gratulatio facta: facileq; apparebat, simulatque præsentis Mascareniæ copia foret, consensu maximæ ciuium partis, coactum iri Vasæum vel magistratu sese abdicare, vel certè rem totam bonorum cognitioni arbitrioque permittere. Id ipsum veritus Vasęus, Antonium Sylueriam, & Simonem Mellum propinquos suos, cum magno numero nauium ad custodiendas fauces Goani portus celeriter mittit: iubetque, appropinquanti Mascareniæ denuntiare, in Cananoris arcem extemplò se se recipiat; ibique se ad Vasęi nutum in libera custodia fore cũ iureiurando promittat: atque inde Goam sua postulata litteris consignata trãsmittat: id si voluntate abnuat facere; constrictum vinclis Cananorẽ asportent. Nil recusatum à Vasæi cognatis. Perinde ac si hosti occurrendum foret, ita quàm maximis coactis copijs, maritimos aditus occupant. vbi Mascareniam adesse nuntiatum à speculatoribus est; præmissi confestim qui missilibus vela submittere cogerent: dein Vasæi exposita mandata cũ minis. Et Mascarenias quidem, quominus antennas honoris causa demitteret, nõ recusauit: vt verò Cananorem se rediturum, atq; ibi in custodia sponderet futurum, adduci nõ potuit. Vnum illud enixè petebat, vt inermi sibi vrbem

intrare,& cum Vasæo coram disceptare permitterent.Hæc identidem ex- D
postulanti,Regisque imploranti fidem clarissimo viro,per summam indignitatem iniecti compedes:atque ad Cananoris arcem asportatus, Simoni Menesio præfecto adseruandus cum iureiurando committitur. duo item comites Mascareniæ, ab eius complexu Goā abstracti, & pariter in vincla catenasque coniecti.Hisce actionibus,quod magnam partem ciuitatis admodum offenderent; Vasæus publicæ salutis & otij causam prætexebat; videlicet,ne per Mascareniæ introitum,ab rerum nouarum cupidis & factiosis hominibus,tam alieno tempore tumultus excitaretur.Sed frequētes hominum cætus & voces cohiberi nequibant commemorantium Mascareniæ cùm egregia merita virtutesque;tum verò causæ bonitatem,qua fretus nihil nisi ius posceret: cùm Vasæus interea,nimirum ex conscientia sibi diffidens,grassaretur armis,omnique ope iudicium subterfugeret. Eiusmodi sermonibus (neque enim erant obscuri)permotus Vasęus, insignes aliquot è Mascareniæ fautoribus in carcerē trudit.Nihil tam aut infirmum,aut fallax,quàm humana consilia. Quod vnicum remedium opprimendæ seditioni putarat fore, hoc ipso vel maximum excitauit incendium. Namque vt eius rei fama peruasit Indiam (adeò lenibus medicamentis gaudent E
homines;tristia,& acria, & aspera detestantur) extemplò alienati à Vasæo multorum animi:& Mascarenias occasione capta, per litteras & coram deplorando calamitatem suam, memorando æquitatem postulatorum, querendo iniuriam,& vim,& sæuitiam inimici; non Simonem modò custodem; sed alios quoque complures in causam traxit.Ita, paucis diebus, non sine extremo discrimine rerum, duas in partes Lusitanum nomen omne discesserat; vltimamque dimicationem dubio procul adesse apparebat.Hic è spectatoribus,amici socijque,miserari gentis vicem, quod in tanta paucitate, quas vires ad imperium vel tuendum, vel proferendum conferre oporteret;eas per intestina dissidia in suam ipsi cladem perniciemque cōuerterent.iniqui verò atque inuidi,ridere amentiam,quod remotissimis in regionibus,cùm tot vndique pericula circunstarent, adeò certamen prauum imbibissent animis;vt neque patrij soli recordatione(quæ populares homines peregrè deprehensos, admirabili quadam suauitate coniungit) neque communi metu, quod firmissimum amicitiæ vinculum est,ab letali peruicacia flecti ad æquitatem & concordiam vllo modo possent. Hostes verò, tam præclaræ occasioni delendi funditus Lusitani sanguinis, haudquaquam indormiebant. Inter alios Calecutanus, tum veteribus odijs, tum F
recenti incitatus damno;nouam classem habebat paratam, vt vbi sese vnius corporis duæ acies ciuili bello attriuissent; ad reliquias ipse conficiendas accurreret. Neque fefellissent hominem cogitata;nisi propitiatus piorum prece Deus,Vasæi mentem ad saniora consilia reuocasset. Quippe cognito præter cæteros, Simonem quoque Menesium,& Sosam Caiuli præfectum, sese ad Mascareniam aggregasse; tandem extimuit; secumque agi de iudicio est passus.prima conditio disceptationis fuit,vt ad causam vsque cognitam, vterque pro priuato se gereret. dein, commeantibus vltrò citroque internuntijs (namque ipsi congressum inter se, ne mutuo conspectu recrudescerent iræ, consultò vitabant) arbitri electi tredecim. qua item in re Mascarenias haud parum de suo iure decessit.siquidem cunctos è Cocinensi colonia creari est passus,quam sibi vel in primis aduersariam senserat.eo consessu,neminem fefellit quorsum euasura esset res. arbitri, tum conscij sibi quid de Mascarenia meriti essent,tum etiam Mexiæ priuatis de causis obnoxij,intra paucos dies adiudicata Vasęo Prætura, Mascareniā primo quoque tempore in Lusitaniam redire iusserunt.Insigni infamia id iudicium fuit;neque ex altera factione moderatius pæne quisquam eam rem tulisse

A tulisse fertur,quàm ipse cui facta erat iniuria. Sed non diuturna Vasço lætitia mansit. Namque Ioannes Rex,coram audito Mascarenia,Cocinensium acta rescidit;liteque insuper æstimata,Vasæum Mascareniæ aureorum millibus ferè viginti damnauit,quantum ex honorario Præturæ per bienniũ ceperat.Simul,ne quid in posterum simili de re controuersiæ oriretur; ab Rege decretum;vt in codicillis,vbi res postularet,aperiendis;cuius nomen exisset,hunc,si per id tempus vltrà Cori promontorium, vel cis Dium (qui vlterioris Indiæ fermè sunt limites)vel publicæ,vel priuatæ rei causa abesse contingeret;eius,in eiusmodi successione,ratio nulla haberetur. Hunc exitum habuit lis, quæ Lusitanam rem in extremum pæne discrimen adduxerat.Interea Vasæus,vir,si commune malum, imperij cupiditatem demas, haudquaquam improbandus,amoto æmulo,ad componendas res, armandamque aduersus imminentia bella prouinciam, intendit curas.ac primùm,omnibus qui Mascareniam secuti erant,veniam & obliuionem præteritorum indulsit.Dein Antonium Mirandam cum sex rostratis maioribus,vna longa naui, & biremibus aliquot,& armatorum mille præsidio,ad Erythrça ostia;Simonem Mellum cum modica manu ad Maldiuas insulas; Ioannem Dezam cum vna triremi,lembis sexdecim, ad Malabaricam orã B obtinendam;& alios,prout exigebat res,in alia loca dimisit.Dum apud Indos,quas dixi turbæ sedantur;ad Molucas interim,haud minus atrox ac detestanda incidit res.In eius emporij præfectura Garzias Henricus Antonio Britto successerat.Is,& belli tædio fessus, & paucitate suorum adductus;Tidorensi regulo expetenti pacem dederat in has leges; vt intra sex menses, tormenta,& alias res omnes per bellum Lusitanis ablatas, necnon fugitiua mancipia redderet.Lætus optata pace Tidorensis, id laborabat vnum,quomodo perpetuam eandem ac stabilem faceret.In hac deliberatione versanti,optimum visum est,Cacilem Aroezium Ternatensem, cuius supra meminimus,quàm arctissimo necessitudinis vinculo sibi coniungere;quod is cùm apud populares opibus,tum apud Lusitanos gratia & auctoritate plurimum valeret.Ergo per fideles internuntios, cum egregiæ cuiusdam voluntatis testificatione,Aroezio filiam in matrimonium offert. Id Garzias interpretatus ad labefactandam ipsius potentiam haud dubiè pertinere; omni conatu dirimere atque impedire nouam affinitatem instituit. Ad eã rem aptius occurrit nihil,quàm arrepta qualibet occasione recentia fœdera C soluere;& eodem Aroezio adiutore,quem natura leuissimum, & quietis inimicum nosset;Tidorensibus arma quamprimum inferre. Cùm hæc sententia placuisset;extemplò per legatos ab Almansore ex conditionibus efflagitare instititcùm cæteras res,tum verò tormenta;quippe quorum partem ex insula abesse,atque haud ita facilè restitui posse intelligeret.Ad hæc regulus benignè respondit;necdum exijsse diem in fœdere præstitutum; & sibi nihil maiori esse curæ,quàm vt omnia sua Lusitani recipiant.Et cæteris quidem in rebus,non magnã fore cunctationem.tormenta se aliquot Bactiano regulo commodasse:ad ea exigenda reuehendaque spatio esse opus.veruntamen daturum se operam,vt ad condictum tempus Ternate cuncta sistantur.interim se,præter cætera incommoda, morbo etiam implicitum teneri.petere ab Garzia,& rogare pro reconciliata gratia, moram eam boni consulat,ac simul,vt medicum aliquem ad se mittere ne grauetur. At ille, minimè patrijs artibus,cùm se excusationem accipere simulasset; medicamentariũ,nescio quẽ, è suo comitatu submisit. is, è cõdicto videlicet,nihil minus metuenti ægroto venenũ pro pharmaco miscuit:ex quo paucis diebus,per speciem ægrotationis fraude vtcunque celata, decessit. Defuncto regulo, magnus in vrbe luctus fuit, magna perturbatio rerum omnium. Eo acrius Garzias mœrentibus ac perculsis instare;& nisi tormenta extemplò

plò restituant, denuntiare bellum. Ad ea Tidorenses coacto ægrè concilio D
respondent: orbam ciuitatem in summa tristitia & mœrore versari: Almã-
soris insepultum adhuc iacere corpus: id vbi terræ mandarint, ac iusta suo
Regi persoluerint; nihil habituros antiquius, quàm vt Lusitanis omni rati-
one satisfiat. Hæc demisse ac suppliciter agebant ciues: & status erat rerum,
qui vel ferrea pectora lenire ad clementiam posset. At verò Garzias, vno
tantùm interposito die, nauibus ad Tidorem accedit, paratas ad cædem &
rapinam copias confestim exponit. oppressi oppidani extemplò diffugiunt.
Ille desertam inuadit vrbem; contra omne fas diripit, direptam incendit.
Nihil eo facto grauius ad vicinorum aures accidere potuit. Ex eo tempore
cùm à cæteris littoribus, tum à Baciano præsertim, Lusitani minis armisq;
procul haberi cæpti. Sub idem tempus, ab Hispali naues quinque ad Molu-
cas intenderant iter, ducibus ijs, qui Magalianis è comitatu supererant. Eæ,
nondum probè explorato cursu, varijs casibus dissipatæ sunt. optatos por-
tus vna tantummodo oneraria tenuit. Martinus Ignatius Carquicianus
præerat, homo Cantaber, cum propugnatoribus fermè trecentis. Is cognita
Tidorensium clade, destitutam insulam summa accolarum voluntate oc-
cupauit, ac munijt. Inde inter Ignatium & Garziam, cum contestationibus E
minisque nuntij commeare. Molucense emporium ambo sibi iure finium
asserebant, & alterum vterque excedere ex ijs locis, ac nihil eius negotiatio-
nis iubebat attingere. Ex hoc, iurgijs primùm, tum etiam prælio leui certa-
tum est. Postremò induciæ factæ, quoad ea de controuersia suum vterque
consuleret Regem. Vixdum externi quieuerant motus, cùm inter ipsos Lu
sitanos tetra visu, fœda relatu exorta dissidia. Georgius Menesius, successor
Garziæ, Ternatem aduectus; inter cætera illud habebat ab Indiæ Prætore
mandatum, vt Garziam in reditu per Borneum insulam cursum tenere,
iterque illud explorare iuberet; quod multo compendiosius Molucas à
Malaca petentibus esse diceretur. At Garzias, qui ad Bandam insulam (qua
vetus erat nauigatio) vnà cum alijs instituta mercimonia dudum haberet;
perculsus nec opinato Georgij præcepto; varias excusationes afferre, tergi-
uersari, denique omnia malle, quàm negotia priuata relinquere. Et Geor-
gius, ne contra virum pertinacem cum suæ dignitatis iactura diutius tende
ret; Garziæ loco Vascum Laurentium, virum egregiè fortem ac fidelem,
cum vna caracora, quod nauigij Molucensis est genus, ad ea compendia F
perquirenda proficisci iussit. Hoc inter Garziam & Menesium simultatis
initium exstitit. Per eosdem dies, Ioannis Regis nomine edictum est, quo-
niam in stipendia militum, & arcis munitionem magni sumptus fierent;
ne cui omnino, præter apothecæ regiæ curatores, aut coemendi ab incolis
caryophylli, aut externis venundandi esset ius. Inter ipsos autem curatores,
& magistratus vrbis, conuenerat pretium, quo ne pluris vel optimæ fruges
Regi constarent. Id monopolium ægrè admodum passi Lusitani, quippe
qui mercaturæ impensius multo, quàm militiæ insisterent. Ergo per sum-
mam impudentiam contemptis edictis, vnusquisque venditores ad se pri-
uatim allicere; vberiorem offerre mercedem; nullam regij quæstus, aut pu-
blicæ vtilitatis rationem ducere. Aduersus ea Menesius, monitis, precibus,
minis, aliquandiu niti: sed posteaquam se frustra conari, & cupiditatem im-
perio potentiorem animaduertit; suo periculo sapiens esse diutius noluit:
remissa paulatim seueritate, cæterorum exemplo suam ipse quoque rem
agere aggressus est. Inter hæc, Martinus Ignatius Castellanorum dux è vita
migrauit. in eius locum suffragio militari suffectus Fernandus Turrianus
indignari cæpit, suæ cohorti leges dictas à Lusitano; virosque fortissimos,
emenso per tot pericula tanto pelagi spatio, in aliena terra sedere otiosos.
Cùm eadem alij fremerent, & apertè vociferarentur, vi atq; armis hostem
inde

A inde pellendum; Turrianus de communi sententia rupit inducias; exstructaque & ornata biremi, hostiliter insectari Lusitanos instituit. Contra hoc malum Menesius vti pari magnitudine actuarium sine mora pararet, cùm aliunde, tum ex inchoato Garziæ (necdum enim ex ea regione discesserat) iunco, fabros pro imperio accersit. Id Garzias non necessitate, sed odio ac maleuolentia factum ratus; extemplò ad amicos refert. in ijs erat mysta quidam, consors eiusdem negotiationis (adeò sacratas quoq; mentes amor pecuniæ de recto sensu detorquet) cui, modò ne sordidum lucellum amitteret, nihil erat pensi quid faceret diceretve. Huius maximè instinctu Garzias, indignum facinus clamitans, profectionem suam sine causa impediri; naualia, vbi tum præfectus agebat, petit infensus: abductas operas reposcit; iniuriam acerbè ac vehementer expostulat. Menesius contra; & iure factum tueri, & ipsas temporum difficultates obtendere. Eam excusationem cùm alter haudquaquam acciperet; magis magisque accensi ambo: & inter altercationem prouectus intemperantia linguæ Menesius Garziam insanũ appellat. Ad eam verò vocem Garzias adeò exarsit; vt stricto gladij capulo audacius quàm priuatum hominem decet, præfecto cum maledictis in-
B tenderet minas. Concursu dein hominum facto, sedata rixa. tum verò Garziæ sectatores laudare constantiam viri; suadere vt in incepto persistat: suorum laterum, si periculum immineat, oppositus polliceri. Contra Menesiani, Garziæ facinus & impudentiam exaggerare verbis; pessimi exempli rem nulla mora interposita vindicandam; & seditiosi vnius capite sanciendum imperium dicere. Hisce rationibus adductus Menesius, misso viatore Garziam citat. quo ille spreto cùm insuper vim pararet; iusto dolore commotus Menesius, tormenta ex arce ad ędes Garzię diruendas obuerti iubet. Minuit nonnihil ea res ferociam viri. & abiectis in præsentia pugnæ consilijs (sic tamen vt in voce vultuque contumaciam cerneres) contemptim obit vadimonium, atque inde semet in custodiã dat. Hic amici & fautores Garziæ, licet factum ægerrimè ferrent; tamen quieuêre aliquandiu, rati fore, vt ea satisfactione lenitus Menesius iras poneret; solutoq; Garzię tandẽ aliquãdo cum suis proficiscẽdi faceret potestatem. Sed longè eos fallebat opinio. Vim sibi propemodum illatam, & imminutam in sua persona maiestatem regiam fremens præfectus, apertè iactabat, sibi certum esse, primo quoque tempore vinctum Garziam ad Prætorem Indiæ mittere. Ab ea sententia cũ
C à familiaribus deduci nõ posset; deprecator adhibitus Aroezius ipse, ex quo vel maximè tum Lusitani pendebant, nihil omnino impetrauit. Tum Garziani, præcipites iracundia, conspiratione facta, consilium capiunt amentiæ plenum; vt hostes vltrò ad vrbem aduocent, ijsque vtantur adiutoribus ad opem vincto ferendam. Eo terrore perculsus Menesius, ne per domesticas dissensiones portam externo aperiret hosti; occupat eam ipsam rẽm sui beneficij facere. Garziam per communes amicos leni castigatione monitũ ne pertinaciam adderet culpæ; hortatur vt condonatis Regi optimo inimicitijs, bona fide secum in gratiam redeat: quo in summa rerum difficultate, communi animo viribusque rempub. à Castellano defendant. Haud incassum hortatio adhibita. Victus nec opinata clementia & comitate Garzias agit gratias præfecto: si quid vel aliorum impulsu, vel animi perturbatione deliquerit, ignosci postulat sibi: & in posterum non Regis modò, sed etiam ipsius Menesij causa in eius potestate se se futurum esse confirmat. Iunctæ dein dextræ, & demptis compedibus extemplò Garzias in pristinum splendorem est restitutus. Læta ea res coniuratis accidit: atque ob id ipsum à proditionis incepto nefario destiterunt. Pungere mox cæpit eosdem arctior in dies Garziæ cum præfecto concordia: nam vt ad Garziam tegendum adiuuandumque, vbi discrimen ingrueret, parati erant

omnes

omnes;ita familiarem eius cum Menesio consuetudinem oderant, & con- D
sensum in bello cæterisque rebus administrandis: quippe quibus, militiæ deserendæ, atque ad suas cuique nundinas abeundi spes erat vna, turbidæ res, & obstinata ducis vtriusque dissensio. Ergo communicatis iterum consilijs, reconciliatam nuper amicitiam denuò labefactare & conuellere omni ratione conantur. Varias primùm causas offensionum serere aggressi;& ad alterum alterius confictas vel querimonias, vel maledicta deferre. Vbi artibus hisce parum proficiunt, ad nouum scelus adijciunt animum. Aethiops erat quidã, præualens viribus, è Menesij domo. hunc ingentibus promissis adducunt, vti se ab hero ad Garziæ cædem solicitatũ esse mentiatur: ipsi dein rem per arcanos susurros, quasi mysterium tradentes alij alijs, ad Garziam denique detulêre. Qua ille criminatione tametsi commotus est; tamen adduci nequibat, vt inter mutua quotidiani conuictus officia, tam recenti præsertim ac tam illustri gratiæ reconciliatione, tantum nefas à Menesio conceptum existimaret. Ast, vbi testis idem & index mandati maleficij accessit Aethiops; enimuerò, quasi certa iam re, Garzias & vultu & animo penitus crimen accepit. ac ratus in eo rem verti, vter facinus antecaperet; primò coacta manu interficere Menesium cogitabat: dein veritus ne cę- E
dis eius inuidiam sustinere non posset; comprehendere hominem, & vicissim in carcerem condere statuit; hortantibus idipsum amicis;& asseueranti bus haudquaquam defutura postmodum crimina ac testes, quibus premi reus, ac detineri, atque ad extremum obrui posset: interea Garzię, pro ipsius auctoritate, compositis ad arbitrium rebus, quæ primum nauigandi facultas daretur, ex residua copia non defuturum quem ad nouum vsque Regis decretum arci præponeret. Hisce ita constitutis, in omnem occasionem rei bene gerendæ cuncti excubabant. Ac demum Garzias nactus opportunitatem, quod Menesius partem suorum ad Maquienum insulam cum Aroezio miserat, vt Castellanum ab eo commercio prohiberent; alios insuper ipse ad conuiuium in diem certum inuitandos curauit à Francisco Castrio quodam ex suis intimis, ad Tolocum, qui vicus à Ternate distat fermè quatuor millia passuum. Vbi ea dies aduenit; circa pomeridianas horas, quod remissionis & otij fermè tempus est; satis comperta custodum infrequentia, certos è suorum numero in arcem præmittit; qui præfectum lusu facetijsque detineant. dein cum audacissimis aliquot ipse paruo interual- F
lo subsequitur. Nulla in introitu difficultas fuit, quippe, assueto quotidie admitti;& tum desertis planè stationibus, & ex patēte ianua clauibus incredibili socordia & securitate suspensis. Eas coniurati detractas immittunt seræ, foresque silenter occludunt. Inde ad penetralia familiariter intromissi, accepta & reddita salutatione considunt. Neque ita multo post Garzias Menesium aleæ intentum repente medium corripit: reliqui, pars duobus, qui fortè ibi aderant, præfecti administris, ne vociferando tumultum excirent, ora manibus obstruunt; pars hærentem in tergo Menesij Garziam adiuuant. Erat Menesius insigni corporis firmitate, ac tum vires addebat dolor. itaque per summam indignationem exclamanti, lacertisque, & morsu, & calcibus diu multumque eluctanti, ægerrimè tandem vincula iniecta;&, quò tutius adseruaretur, detractus in imam arcis turrē includitur. Garzias denuò præfecturam vsurpat. Cæterùm neque eius rei sat probabilē in vulgus causam afferre poterat: & reputans apud se atrocitatem facinoris, iudicia nimirum, & offensionem Regis extimescebat. Augebat solicitudinem, quod Menesiani ad Maquienum, cognita præfecti iniuria, fremere, atq; ad eam vindicandam propediem affuturi nuntiabantur. His anxius curis Garzias, haud inepto consilio venundandum ratus quod mox amissurus erat, Menesium alloquitur; iacentique & afflicto quas vult conditiones imponit;in

A nit; in ijs, vt sibi ad profectionem (quando iuncus nondum esset absolutus) Petri Botellij nauem attribuat; liceatque sibi quos velit à Molucis abducere. Ita Menesius è carcere missus, cum libertate gubernaculum recipit. Concio dein ab eodem vocatur. In ea concione questus Garziæ perfidiam & latrocinium; conditiones omnes quippe coacto expressas, rescidit: Garziam etiam ipsum comprehendere, & eius bona publicare cupijt. Verùm ille tormentis in arce confixis, ne in abeuntem exerceri possent, arreptaque naui, iam vela fecerat. Absentem ergo Menesius (quòd reliquum erat vnum) per duellionis crimine condemnauit; totamque causam testato descriptam, ad Prætorem vrbis Malacæ transmisit; ac simul, fessis rebus auxilium ab eodem expetijt. Dum ad Molucas in tam varijs ac peruersis hominum voluntatibus, alterno tanquam accessu recessuque æstuant negotia Lusitana; interim ab alijs in alia regione præfectis multò commodius acta res est. Ad Longum oppidum non longè à Malaca, Mahometani incolæ paucos primò Lusitanos, dein missum à Malacę præfecto ad eam rem cognoscendam Aluarum Brittum, triremi, quam ducebat, exutum, vnà cum socijs occiderant. Ad eas vlciscendas iniurias denique profectus Martinus Correa, triremem recepit; ac magna cum hostium cæde captum oppidum concremauit. Et Ioannes Deza, præpositus oræ Malabaricæ, secunda aliquot prælia B fecit. Zambucis aut paronibus quadraginta octo cum magna Mahometanorum cæde potitus est. Idem, aliquot locis descensione facta, prædas abegit: vicos & villas exussit. atque exeunte demum æstate Chinacutiales Calecutanæ classis præfectus, quæ sexaginta paronibus, & magna armatorũ copia constabat, ab eodem Deza memorabili pugna victus, cùm sese in mare eiecisset; inter enatãdum è fuga retractus, haud parua dein mercede in libertatem est restitutus. Eadem æstate præter spem fuit otium ab Turca. Et Antonius Miranda custos Arabici maris, classe in stationes idoneas trifariam distributa; alias atque alias Mahometanorum naues cum oneribus pretiosis excepit; Armuziamque profectus, prędam in eo emporio vendidit. ex eadem classe Mirandæ, scapha vna Ciaulum petens, in manus latronum Diensium incidit. Lusitani septendecim ea scapha vehebantur. Comprehensi omnes, gratum in primis donum Cambaiano Regi sistuntur. Ille Didacum Mesquitam ex eo numero, apprimè generosum ac strenuum, à Christo ad Mahometem allicere blanda oratione conatus est. Id verò Didacus C cùm fortiter ac præcisè negaret; quinetiam vltrò in pseudoprophetam probra & maledicta ingereret; horribile dictu, in os hiantis bombardæ totus inseritur, cum grauibus minis, ni extemplò pareat, ignis ab tergo applicandi. Cùm ne hoc quidem terrore de fide constantiaque decederet; varijs tormentis excruciatus, in asperum denique ergastulum vnà cum cætero comitatu coniectus est. Circa idem tempus ab Cocino profecta classis nauium ad quattuordecim, repentina procella, circa ostium Catuæ fluminis oræ Malabaricæ, ad terram allidditur. Laceris nauibus Lusitani cùm ægrè in littus euasissent; à barbaris aut capti, aut hostiliter trucidati sunt. Eo successu inflatus Zamorinus, ad pellendum maris possessione Lusitanum, nouam classem ornauit nauium varij generis centum & triginta. hisce præpositus Cutiales, vir & militiæ peritus, & magna insuper sanctitatis existimatione, quod paulo antè à Meca redierat. is intra portum Termapatanum copias continebat, vt in prætereuntem cum exigua manu Simonem Mellum, è ducibus Lusitanis vnum, ex occulto impetum faceret. Ea re cognita Vaſçus Prętor, quã intentissima cura intra sextũ diẽ rostratas maiores sex; lẽbos tredecim instruxit. Et Antonio Miranda, qui ex Arabia venerat, ad custodiam insulæ Goę relicto; ad Termapatanũ ducit infestus. Tũ Cutiales, pro certo putãs adesse Mellũ, è portu raptim egreditur. Concursũ acriter

initio

initio eſt: procedente dein pugna, Calecutanis (vt ſæpe aliâs) mira diuinitus incuſſa formido. tanto ſuperiores numero nauium militumque, nulla parte certaminis pares Luſitano fuêre. Interfecti aut capti duo circiter millia; parones trigintaquinque abducti, aut depreſſi: tormenta relata quinquaginta circiter. è Luſitanis, diuina ſcilicet protegente clementia, planè deſideratus eſt nemo. Inde magno ſuæ genti decore parto (in conſpectu enim Cananoris vrbis hæc gerebantur, omni ad ſpectaculum effuſa multitudine) Prætor ad populandum Malabaricum littus victrici claſſe contendit. multis ibi nauigijs repentino aduentu ſubditæ faces; palmeta ſucciſa; mortales varijs locis aut cæſi, aut auecti. Sed in Catuam præcipuè vicum, impoſitum eiuſdem nominis flumini, ab ira malè acceptæ nuper naufragæ turbæ, ſæuitum eſt. ferro flammiſque cuncta deleta. Ab ea ſtrage, claſſis ad Porcam eiuſdem oræ proceſſit. Locus erat opportunus, & æſtuarijs à mari præclarè munitus. Et dynaſta, qui patrio nomine Arel vocatur; prædatorijs nauibus haud exiguas opes eò congeſſerat. Huius auaritia ſimul & inconſtantia, quod ab Luſitanis paulo ante ad Zamorinum defeciſſet, Prætor incenſus; expoſito militi prædam edixit. Ea verò mercede propoſita, nullæ paludes, nullæ voragines militari cupiditati obſtiterunt. per vias & inuia cuncti enituntur. Et quod per eos fortè dies Arel cum iuuentute in expeditionem abierat, ſine vllo certamine, quod vix optare eſſent auſi, potiuntur oppido, atque ad prædam ſecuri diſcurrunt. In ædes Arelis præcipuè impetus eſt factus. magna inde ſignati vis auri, & argenti, gemmarumque, & pretioſæ ac peregrinæ veſtis exhauſta. ac prænobiles fœminæ duæ, Arelis vxor, & ſoror, monilibus & margaritis regium in morem excultæ, detractis ornamentis, in ſeruitutem abreptæ; quibus Arel poſtmodum ingenti ſumma redemptis, ad Luſitanorum ſocietatem & amicitiam precario redijt. Ab ea populatione nauibus Goam reductis, à Franciſco Pereria Ciauli præfecto nuntij trepidi cum litteris affuêre; Dieſem claſſem bene magnam in eo tractu vagari: Ciaulanam arcem perexiguo teneri præſidio: ni properè ſubuentum ſit, ingens ab hoſte periculum imminere. Aduerſus eum terrorem extemplò Prætor naues variæ magnitudinis quinquaginta duas, & in ijs duo millia bellatorum eduxit. Vbi Ciaulum eſt ventum; per exploratores cognoſcit, hoſtem ad quatuor inde leucas abeſſe. biremes erant quatuor & ſexaginta, milite, remige, tormentis inſtructæ. Mahometanus Hali præerat. Contra eas copias Prætor, intentus vltimæ dimicationi, ab Ciaulo ſub veſperam prodijt. Hectorem Sylueriam actuarijs præpoſitũ, orã quàm proximè legere iubet: ipſe cum maioribus nauibus altum tenuit, claſſe diuiſa, quò minus hoſti pateret effugium. Atque illo die, tenebris iam imminentibus, nihil eſt actum. pugna tantùm in diem inſequentẽ edicta. & quoniam præcipua in dextris erat ſpes, mandatum nauarchis, ne tormenta in hoſtem emitterẽt, priuſquam è propinquo manus conſerere ſe poſſe diffiderent. Præmium pronuntiatum, qui primus nauem hoſtilem inuaderet, aurei centum. Simul, quò magis propitium haberent Deum, peccata Luſitani per confeſſionem expiarũt. Vbi poſtera illuxit dies, ad Bombainum ſinum, applicita promontorio Mahometana claſſis apparuit, cognito iam Prætoris aduentu, ad certamen parata. Triplex erat agmen. primum & medium minores præfecti, poſtremum Hali ducebat. Inde mutuo conſpectu irritatis animis, vti ad bombardæ ictum eſt ventum: tormentis, quibus iam tum abundabant Mahometani extemplò rem gerere. Luſitanus, quemadmodum imperatum erat, ſuperſedere iaculis; perque volitantes globos ac fumi nebulas omni conatu ad hoſtem appropinquare. Inter hæc, ne barbaro, ſi de more fugam arriperet, ab tergo receptus daretur; circumuecti ſilentio nauarchi octo Maini fluminis oſtium occupant. & ex altera parte commiſſo

A misso prælio, primus Antonij Fernandi lembus in hostilem biremem incitato remigio illatus, durioris materiæ repercussu longè resilijt. ex eo lembo vnus Franciscus Barrius Paiua in ipsam biremem transilierat primo statim in cursu: destitutus, cùm telis vndique peteretur; tumultuosæ pugnæ procellam, ad suorum vsque reditum, summa cum omnium admiratione sustinuit. Certatim dein transcensum ab alijs est. ac Barrio seruato, dum instant perculsis, inter ipsam fortè dimicationem sulphurei pulueris olla ex ipso carchesio decidit; conceptisque repente flammis, tabulatum omne à malo ad puppim cum superstitibus in mare proiecit. inde sine labore, semiusta biremi Lusitanus potitur. Neq; minus acriter interim à Sylueria cæterisque conserta manu res geritur. Multi è barbaris, aut intra naues, aut in ipsis fluctibus cæsi. Cæteri, vt inclinatam rem videre, passim in fugam effunduntur. neque multum in ea præsidij fuit. Maxima pars, intento ad Mainum amnem cursu, in stationem hostium incidunt. ita, ex vniuerso numero biremes in medio deprehensæ quadraginta sex, cum omnibus tormentis in potestatem venere; flammis absumptæ tres; quatuor à Maino exclusæ, cùm Nagotanem oræ Ciaulanæ subijssent; ab accolis Indis oppres-
B sæ. Hali dux ipso pugnæ initio, postea quam collato pede certandum animaduertit; diffisus suorum virtuti, præceperat fugam: ac primò flectere promontorium instititi; dein segni vento æstuque reciprocante detentus, leuiore arrepto nauigio Tanaham, atque inde Bazainum oppidum petijt. fugientem biremes aliæ sex inter tumultum adeptæ. E Lusitana classe, iterato miraculo, non modò nauis, sed ne vir quidem vllus amissus. Quod si cui fortè incredibile videatur; Fernandum Lupium historicum interroget (nam alij auctores nondum exstant) quippe is non solùm æqualis eorum temporum fuit; sed etiam ad hæc ipsa commentanda Indiam sese consultò peragrasse testatur. Equidem, & ex alijs id genus euentis, quæ multa iam ante retulimus, facilè adducor vt rem ita se habere concedam; & quæ in diuinam haud dubiè potentiam referuntur; non est cur humanis laudibus afficta videri cuipiam debeant. Cæterùm Diensibus audita clades, mistum pauore luctum ingentem fecit: constansque opinio est, si protinus ab Hali fuso, Prætor Dium processisset; primo aduentu capi oppidum potuisse. Neque in eam rem Vasæo consilium aut animus defuit; sed partim successoris aduentantis fama retardatus; partim intercessio-
C ne minorum ducum atque obtrectatione deterritus; omissa re, naues cum ingenti præda Goam reduxit incolumes. & quando foris aliorum culpa non poterat; domi certè, Lusitanam rem omni conatu promouere perrexit. Atque è portorio & scriptura multis iam ante fraudibus ac rapinis, magno commeantium bono sublatis, deinceps in administrationem rei naualis toto pectore incubuit; vt paratas haberet successor maritimas copias, si, vt pro certo putabatur, ad expeditionem Diensem animum adiecisset. Ergo, adhibita diligentia, paucis mensibus classem ornauit, quantam rarò aliâs habuit Lusitanus, nauium centum & triginta sex. in quibus erant rostratæ celsiores quatuordecim; triremes quas vocant regias, sex; celoces octo; dromones sex; biremes aut lembi, duo supra centum. Inde ad ædificia & sarta tecta conuersus, in Armuziana arce nouum è regione portæ propugnaculum exstruxit; muros ac templum instaurauit. Ciauli, intimam turrem, vbi præcipua quæque adseruantur, maiorem in altitudinem extulit. portum, qua descensus in oppidum est, quadrato lapide munijt, & duo armamentaria facienda curauit. Goæ partem mœnium ad mare versam expleuit; & ædem vrbis maximam dudum inchoatam absoluit; & Frãciscanum cœnobium nouo tegulo operuit. Cananore, puteum, de quo inter obsidionem acriter dimicatum fuisse docuimus; perducta fossa, ca-

stelloque ad labrum fossæ excitato, intra munimenta complexus est. nec- D
non arcis mœnia labefacta refici; & præfecti domum & apothecam am-
plificari iussit. Itemque Cocini quæ pars ad mare vergit, armauit mœni-
bus turribusque, & alia non pauca peropportunè ad eas munitiones ad-
iunxit. ac demum, debitis militi trecentorum millium aureorum sti-
pendijs cum fide & cum gratia persolutis; prouinciam optimè constitu-
tam explicatamq; successori Nonnio Acuniæ tradidit. Is, anno priore, ma-
gnis nauibus vndecim, & Lusitanis epibatis ter mille Olisipone profectus,
magna parte nauium infortunijs amissa, circa Melindem aduersis tempe-
statibus hyemare coactus erat. asperum littus & importuosum habet Me-
linde. tutior longè ad Mombazam statio. Ea statione prohibitus ab tyran-
no (ad quem ob id ipsum oratores præmiserat) exposito milite se se ad
oppugnationem parabat. Neque ausi certaminis aleam subire Mahome-
tani; raptim defosso quod pretiosum erat, vnà cùm tyranno profugiunt.
Lusitani sine sanguine oppidum ingressi, quod reliquum erat è suppelle-
ctili cibarijsque, diripuêre: atque exacta demum hyeme, ac refecto milite
nauibusque, Nonnius Armuziam venit. Ibi, ex Ioannis auctoritate Ra-
fus rector olim Zeifadini pueri; vir facinorosus ac subdolus, in vincla con- E
ijcitur. Ea re commotus Bardadinus Rafi cognatus, is qui Baharenum in-
sulam beneficiario nomine obtinebat, ab Armuziano Rege desciuit, pro-
babilem causam nactus, quod Rafus intra ædes regias fuerat comprehen-
sus. quæ res tametsi planè inscio acciderat Rege; tamen id ipsius iniussu
Lusitanos ausos persuadere sibi non poterat. Ergo iracundia in Torum ac-
census, intra arcem egregiè munitam sese cum coniugibus, liberis, pecu-
nijsque receperat: ac stipendium Armuziano palam abnuebat. Ad eum
opprimendum missus ex fœdere Simon Acunia cum nauibus sex, & mi-
litibus haud plus trecentis; aduerso vento diu detentus, ad portum deni-
que Bahareni defertur. Sub eius aduentum Bardadinus non tam præsen-
tis classiculæ metu, quàm ne in posterum aduersus se Lusitanica arma con-
ciret; candidum vexillum petendæ pacis in muro statuit; ac simul per inter-
pretem Acuniæ nuntiari iubet, se ab Armuziano iustis ac pijs de causis dis-
sidere: cum Lusitanis verò nullas exercere inimicitias; quinimmo, quo-
niam ab Toro stent, paratum se in Ioannis Regis gratiam cum suis rebus
abire, arcemque ijs vacuam tradere. Haud aspernabatur conditionem
Acunia: sed militum clamoribus, qui prædæ spe illecti, coercendum vti- F
que rebellem, & saltem pecunia mulctandum fremebant, ab salutari sen-
tentia abductus; vnam pacis rationem esse respondit; vt Bardadinus &
cæteri cum singulis dumtaxat vestimentis excederent. Tum ille candido
vexillo apposuit rubrum: vti se æquè ad bellum atque ad pacem (quan-
do ita vellent) animatum Lusitani sentirent. Erat Acunia, præter pau-
citatem copiarum, à bellico etiam instrumento flagitiosè imparatus.
Ergo suorum conuitijs coactus exscendere, cùm admota bombarda mu-
ros quatere instituisset, vix toto vertente mense tormentarius eum pul-
uis defecit. & Arabes, cùm pro muris dimicando, & obstruendo obmo-
liendoque vbi quid perforatum aut dirutum erat, acriter obstitissent;
tum verbis insuper Lusitanorum temeritatem, & conatus irritos elude-
bant. Bardadinus quidem, adeò se metu omni vacuum præbuit; vt Lusita-
nis perquàm amico suaderet animo, integris rebus abirent: quippe &
oppugnationem infeliciter experti; &, si obsidione inclusos vrgere per-
sisterent, ab ipsa regionis & cæli intemperie; grauiores etiam quàm ipse vel
pertinaciæ pœnas daturi. Neq; vana fuêre prædicta. & loco graui, & calori-
bus maximis, cũ arena vehemẽtissimo Solis ardore æstuaret; ad hæc, odore
tetro, ingruere morbi in milites cæperunt. breuiq; adeo grassata pestilentiæ
vis; vt

A vis;vt ex omni numero vix triginta ad arma sustinenda sufficerent. Neque hæc Bardadinum fallebant:qui,si vti occasione voluisset;stratos passim opprimere ac delere facili negotio potuit.Sed partim Ioannis demerendi gratia, ab eruptione continuit suos;partim etiam ne Lusitanorum clades, propinqui sui Rafi capite lueretur. At Simon Acunia, in summa rerum desperatione,cùm aliquandiu hæsisset;ad extremum,omisso incepto proficisci constituit.Non longè à mari posuerat castra. ac nihilominus tanta erat lues, vt cùm baiuli & iumenta deessent;ægrotos,iniecta pedibus reste, veluti cadauera ad naues pertrahere valentiores pauci cogerentur.ac Simon ipse,impositis admodum ægrè tormentis,cùm vela fecisset; ab dolore malè gestæ rei paucis diebus extabuit.Circa idem tempus,Hector Sylueria, dum Cambaianos agros circa Nagotanem flumen effusè vastat, ac vicos incendit; ab Regis præfecto,qui cum sexcentis equitibus, & duobus millibus peditum propinqua oppida tuebatur;retrò ad naues compulsus est. Ceterùm nihil turpitudinis in receptu fuit.Tenorem pugnæ seruantes Lusitani,cùm agmen Sylueria clauderet,ad littus peruenêre. Vnius etiam (cuius immeritò intercidit nomen) in eo tumultu insigne facinus exstitit. Is, parma hastaque extra ordinem pugnans, infestum conspicatus equitem in se

B venientem; mansit intrepidus: tollentique ad vulnus brachium, vltrò ipse ferrum in axillam adegit: ac fuso ex ephippijs hoste, victor equo potitus est.Nec mora.nouus repente eques è pedite, cum alio item, haud absimili euentu,concurrit.per medium pectus,nequicquam obstante lorica transfixum,humi præcipitat.apprehensum habenis equum, ad Syluerıam præter omnium ora sine vlla trepidatione perducit.Neque, ad incitamentum aliorum,tam strenuo bellatori præmium defuit. Equestribus insignibus ab duce, virtutis ergo, donatus, atque à Prætoribus Indiæ præcipuo deinde in honore semper est habitus. Ab ea populatione Sylueria legens oram, ad Bazainum oppidum aduerso flumine subijt. is locus tria circiter millia passuum distat ab aperto mari; ac tum sine arce aut mœnibus erat vllis.tantùm ad flumen, qua è nauibus in terram exscensus est,lignea munimenta & aggerem cum propugnaculis tribus, tormentis sexaginta, barbari obiecerant. Præsidebat è prælio nauali nuper elapsus Hali cum tribus peditum millibus, & equitibus grauis armaturæ quingentis.atque ad eas tuendas munitiones parte copiarum relicta, cùm re-

C liquis ipse intra oppidum occultè consederat, vt si vallo superato Lusitani ad frequentia tectis loca proueherentur; in arcto deprehensos, vel etiam ad prædam palatos opprimeret.Sylueria,admotis ad littus nauibus, cùm ex omnibus locis pugnam posceret miles;Canarinos ducentos ad primum hostium impetum frangẽdum præmisit. subsequuti mox Lusitani cum ingenti ardore, obuijs in aduersa tormẽta pectoribus,ad ipsas munitiones celeriter euasêre.ibi atrox fuit prǫlium:dum saxis partim ac sagittis,partim etiam contis & gladijs barbari obstinatè resistunt. Sed ad extremum vndiq; pulsi,ad tecta refugiunt;& Lusitanus vallo potitus cùm tergis fugientium instaret,eodem impetu ad vrbem defertur.Tum Hali dux cęterique ex insidijs præpropera festinatione consurgunt.neque Syluerıæ in re subita defuit animus. dato repente signo,milites ex vrbe in campum eduxit.ibi densatis ordinibus impauidi hostem excipiunt. Et Hali ratus fugere Lusitanum, cataphractos primùm immisit:quæ res barbaris fuit exitio.siquidem Lusitani fistulatores plumbeo nimbo in equitatum effuso (quo tum missili barbaria carebat,maiora tantùm tormenta conflare didicerant) equi & ad fistularum bombos pauore consternati, & vrentibus introrsum globis in rabiem acti, domitis frænis in suos auertuntur;atque in perturbata peditum acie tanto maiorem stragem dedêre, quanto magis in orbem sine

 inter-

intermiſſione fiſtulas exercens ab tergo Luſitanus inſtabat. inde haud magno certamine cuncti fugam arripiunt: neque pugnam inſtaurare deinde quiſquam eſt auſus. Tum Luſitani direpto oppido flammas inijciunt: ac deinceps omnem circa regionem ferro atque igne peruaſtant. eo metu, maris accolæ ad interiora compulſi: Tanahenſis verò dynaſta finitimus, annuo ſtipendio impoſito in fidem acceptus. Per eoſdem fere dies, intra oſtium Ciales amnis oræ Malabaricæ, Calecutana ingens nauis latebat, opimis onuſta mercibus, curſum ad Mecam exſpectans. hanc parones duodecim, tripli ci ordine, validis retinaculis inter ſe conſerti, & crebris à fronte & vtroq; latere tormentis inſtructi, pro muro atque aggere tuebantur. Ea re cognita Antonius Miranda, qui eam regionem claſſe obtinebat, adiuncto Chriſtophoro Mello, qui cum vnà triremi & ſex lembis ab Goa nuper acceſſerat; duplici agmine ab vtraque parte fluuij ad hoſtem ſubijt. Tormentis primùm eminus vtrinque certatum. dein cum primo paronum ordine congreſſi cominus Luſitani, tanto ardore prælium iniêre, vt non ferentes impetum barbari ſe ſe partim in mare præcipites darent; partim in ſecundum ordinem haud magno interuallo ſe ſe reciperent. Sed ne ibi quidem territis conſiſtere licuit. Circumuenti extemplò omnes, vel incendio exuſti, vel ferro cæſi, vel in ſeruitutem abducti ſunt. è paronibus item arsêre quatuor: reliqui ſimul cum oneraria mercibuſque in poteſtatem venêre. Inde Miranda populatus agros, nemine obuiam armato, onuſtum ſpolijs militem in naues recepit. Fama dein repente accidit, Calecutanos aduentare parones circiter quinquaginta. Cum ijs haud procul à monte Formoſo quem appellant, proſperè dimicatum eſt. Paronibus quatuordecim non ſine magna hoſtium cæde captis, fugatis reliquis, cum ingenti æquè terreſtri ac nauali præda, Chriſtophorus Mellus Goam, Antonius Miranda Cocinum in hyberna conceſſit.

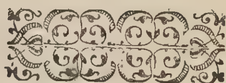
Libri noni Finis.

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER DECIMVS.

AT Nonnius Acunia cùm solennibus cæremonijs & supplicationibus inito magistratu (is fuit annus apertę Indiæ trigesimus secũdus) nouos de more præfectos, ad obtinenda præsidijs maria destinauit. In ijs Antonium Sylueriam cum nauibus longis quinquaginta tribus, & Lusitanis epibatis nongentis, è
B quibus erant fistulatores quadringenti, Cambaiam bello vrere, atque omni clade vastare iussit. Hectori Syluerię, ad Arabici freti custodiam, rostratas celsiores quatuor, dromones duos, quatuor lembos attribuit. Oræ Malabaricæ, Didacum Sylueriam cum duabus biremibus, dromone vno, sex lembis præfecit. itemque alijs alia munera ex regijs commentarijs delegauit. Ab ijs vario euentu gestæ res. Antonij Syluerìæ præcipuum decus inter omnes fuit. Is, cum ea quam dixi manu profectus ab vrbe Goa, Ciaulum tenuit. inde Rainelum Cambaię petit infestus. Mahometani oppidum habent, ex eorum genere quos Naiteas appellant. Campestris est locus, quattuor circiter à mari leucas, amni adiacens tortuoso, qui, propter tenuitatẽ, leuiora duntaxat nauigia patitur. Ager circa, frumenti & oryzæ ferax, multa insuper in lautiores dapes abundat alite; & incolæ, accipitrum genere, quos vulgo falcones vocamus, aucupium scienter exercent. Oppidum, ædificijs è polito lapide, & multiplici contignatione frequens, non modò propter soli vbertatem, sed etiam propter opulenta Sinarum commercia, scatebat ea tempestate omnibus diuitijs, & egregiam bello iuuentutem iuxta in terrestres,
C ac nauales expeditiones præbebat Regi. Præcipuum tamen (vt in plana ac fertili regione) robur in equitatu, quo fermè cataphracto, more Persarum vtuntur. & cùm nulla pars corporis ad vulnus patet; tum ad feriendum hostem pugione præcincti equites, bina vel terna spicula gestant manu; & pręter hæc, ex ephippijs arcus & pharetra suspenditur. Syluería ad fauces fluminis classe delatus, maiores naues cũ ducentis armatis in salo reliquit. Ipse caturibus cũ cætera manu subuectus; Surratum oppidũ, metu incolarũ desertum, ex itinere incendit. ac Rainelani, tum agrestiũ fuga, tum fumãtibus tectis admoniti, quod mœnibus carerent; ad amnis ripam, atq; ad oẽs viarum aditus munitionibus raptim excitatis, maiora tormenta & militũ stationes opponũt. Inde in Lusitanos cum ingenti clamore ac tubarũ sonitu appropinquantes, horrifica vis telorum emissa: cæterùm propter ipsam nauigiorum humilitatem nocuit nemini. Simul, ad prohibendum descensione hostem, equites prodierant circiter quadringenti. hos, præmissa fistulatorum cohorte, Sylueria, territos facili negotio intra oppidũ repulit. Tũ egressi in terrã cęteri, submissis identidem ex arte corporibus vitabũdi, nemine prorsus amisso, ad ipsa tormenta succedunt; ac pede collato, ardentibus animis ineunt pugnam: quam aliquandiu ancipitem oppidani fecêre, dum in arcto conglobati, pro tectis ac focis egregiè dimicãt. Sed ad extremum valida

 impressio-

impressione facta Lusitanus intra munitiones irrumpit: neque sustineri vi- D
tra impetus potuit. pulsi è statione barbari, & decumanę vię faucibus captis, ex omni dein parte fugam capessunt. Sylueria victor, hoste profligato, suos ignaros locorum ab insequendo cohibuit: custodijsque contra subitos incursus ab continente dispositis; diripiendi oppidi signum dat. in omnes partes extemplò discurritur. nitidissima suppellex; &, præter pecunias, multum eboris nobiliumque vasorum, & varij generis pretiosæ mercis egestū est. Expleri quāuis auidus prædæ miles potuit, si catures oneri ferendo fuissent. sed veritus Sylueria, ne immodico pondere mergerentur; cæteris opibus ac tectis inijci flammas, & hostilia tormenta, ex ære omnia, in medium fluminis alueum proijci iussit. Ad hæc, naues incensæ viginti, & cotiæ, quas vocant, multæ, mercibus & commeatu, cæsaque materia in ædificationem onustæ. Neque minus atrociter in villas, hortosque & sata sæuitum est. Pleraque, vt ne vestigium quidem exstaret, ignis absumpsit. Ea clades omnem latè regionem terrore compleuit. & Lusitanus, victoria vsus, impetu eodem oppida vicina, Damanum, & Agazinum, vicosque ignobiles complures quasi procella peruasit. Inde cum ingenti præda & magno captiuorum numero, in Bombainum insulam recepit sese: atque ibi, dum à E
Tanahensi dynasta, alijsque exigit tributum, aliquandiu substitit. Hæc ea æstate ab Antonio Sylueria gesta. Eodem tempore Cambaiæ Rex cum Nizamaluco per præfectos gerebat bellum. ij, cùm è Ciaulanis maximè finibus agerent prædas, aduersus eam pestem, oppidani, à Pereria Ciaulanæ arcis præfecto, ex fœdere opem efflagitant. ille cum paucis equitibus peditibusq; inconsultè prouectus, multo maiores ac paratiores in hostium copias incidit: & plerisque suorum amissis, dissipatis alijs, ipse trepida fuga vix in arcem euasit. ob eam rem à Prætore Nonnio præfectura deiectus, inque ordinem, haud leui apud Lusitanos animaduersione redactus est. Interea Malabaricæ regioni præpositus Iacobus Sylueria Calecutum petierat iussu Prætoris, vti coram commodius ageret de conditionibus pacis; cuius haud mediocriter cupidum sese denuò Zamorinus ostenderat. Vbi eò peruentum est, immutato repente animo barbarum, nouis aliorum fœderibus illigatum, & à societate Lusitana prorsus alienum offendit. Ea ne impunita esset leuitas, ignem Sylueria tectis immitti, & oppidanos, qui ad extinguendum accurrerent, missilibus è classe impeti iussit. vtrumque impigrè factum. & incendiariæ ollæ in proxima coniectæ ædificia, & è nauibus tela F
in concursantem ignis opprimendi causa multitudinem mittebantur: atq; vti aridam simul & valentem materiam flammæ occupauerant; deleri pæne tota vrbs potuit, si modò paulum adspirasset venti. Cæterùm per aeris tranquillitatem præcipuè stetit, quò ne plus ducentæ ædes arderent. Inde Sylueria populabundus, ad omnia maiorum fluminum ostia nauium stationibus collocatis, quod è Lusitana re imprimis erat, egregiè obtinuit; ne quid eo anno Malabaricæ frugis Mecam transuehi posset; & Mahometani mercatores, exclusi temporibus, imposita iamdudum in naues onera magno cum detrimento ibidem exponere; nauesque propter hyemem subducere sunt coacti. Hisce rebus peractis, Sylueria, nouis ab Goa copijs auctus; Mangalorem, oræ Narsinganæ opulentum emporium, arcemq; emporio coniunctam, vi atque armis adortus, expugnat. Prædiues negotiator eum locum habebat in potestate. is, cùm iamdudū lateret sub vmbra Lusitanæ amicitiæ, occultum cum Zamorino percusserat fœdus; ac mutua collusione Calecutanas merces, cùm ius ab Lusitanis nauigandi impetrasset, suo nomine in Arabiā transmittere consueuerat. Ea fraude comperta Lusitani captum oppidum arcemque diripiunt; ad sexaginta maiora tormenta, & æris Cyprij, coralij, argenti viui, purpureæ & bombycinæ vestis, itemque tor-

A mentarij pulueris,& varij generis commeatuum, quantũ nauigia pati poterant, auectum: cæteræ gazæ, vnà cum ipsis tectis murisque, subditæ faces: quod flammis absumi nequiuerat, ferramentis excisum. naues tredecim concrematæ: nihil in agris frugiferum, nulla felix arbor in hortis relicta; multi mortales aut capti, aut occisi. Dynasta ipse, desperatis rebus, cùm inter tumultum elaberetur; plumbea glande traiectus occubuit. Per eosdem ferè menses, quibus hęc in India gerebantur, in Arabico littore noui motus exorti. Turcica mancipia duo, Mustafa quidam peritus rei bellicæ, & Sofar Chius natione, sed oriundus ab Italia, Quæstor Aegypti, Solimano prefecto per fraudem interempto, & grandi interuersa pecunia; cum militibus fermè sexcentis Suezium petunt; comprehensisque in eo portu nauibus, in Arabiam, expugnandi & obtinendi Adeni causa traijciunt. Castris loco idoneo positis, maior in dies multitudo ad famam belli, ac prædæ spem, è vicinis regionibus affluebant. Inde, cùm quintum iam mensem tormentis Adeni mœnia quaterent; & intenta custodia commeatus arcerent; Lusitanę demum classis aduentu deterriti, quam Hector Sylueria ducebat; irrito incepto ab obsidione discedunt. & Sylueria, circa Aromata promontorium, one-
B rarijs aliquot haud incruento certamine captis, postremò Adenum accessit: liberoque mendacio abusus, Regi nuntiari iussit; sese, cognito vrbis discrimine, sine mora, ne Turcæ pedem in Arabia figerent, instructis egregio milite nauibus, aduenisse, paratum prælio dimicare; Turcasque inde per vim expellere; ni spõte ipsimet, eo perculsi metu, abscedere maturassent. De in pluribus exsequẽdo, post occupatam à Turcis Aegyptum, & finitimas Adeno terras, quantum ab immani & inexplebili gente periculum vniuersæ instaret Arabiæ; ac simul in posterum Lusitanas opes & auxilia pollicendo; Regem & recenti obsidione fatigatum, & suis in præsentia diffidentem rebus, haud magno negotio perpulit, vt aliorum exemplo in Ioannis Tertij fidem solenni cum iureiurando veniret. Fœderis conditiones fuêre, vt Adenicis nauicularijs institoribusque, omnes in partes, vna Meca excepta, commeare liberum esset; Regemque ac regnum, Lusitani, quoties tempora exigerent, ab hostibus tuerentur. Rex Adeni viciſsim, Lusitaniæ Regem patronum ac defensorem agnosceret; eique tributi nomine in singulos annos dena serafinum millia Armuzianæ monetæ persolueret. In
C has maximè leges iuncta societas; & serafini millequingenti extẽplò ab Rege curati ad coronam auream Ioanni in Armuzia vrbe fabricandam, quæ stipendij primitiæ in Lusitaniam primo quoque tempore mitterentur. Cęterùm profecto inde Sylueria, barbarus metu solutus, ad ingeniũ redijt. & coalitam nuper amicitiam, ac fœderum ius, inexpiabili facinore violauit. onustam pipere nauem Lusitanam, quæ in Adeni portum secura decurrerat; cœcus auaritia, & vetere in Christianos odio, circumuentam repente diripi, & Lusitanos omnes, quique ea vehebantur naui, quique in Adeni emporio relicti ab Sylueria fuerant, per summum nefas spoliari, & interfici iussit, magnamq; sibi pecuniæ summam eo scelere peperit. Cùm hæc cis Cori promontoriũ fierent; in Molucis insulis hoc pacto se habebãt res. Euersam ab Garzia vrbẽ, Tidorẽses, adiuuãte Castellano, haud magna mole, quippe è lignea materia folijsque, refecerant: & in defuncti Almansoris locũ suffecerant adolescentulum (quo nomine, quibusue parentibus, nihil traditur) is dum ad puberẽ perueniret ætatem, tutela regni penes Radem erat Cacilẽ. in eadem insula Castellani exstructum iã ante ab Ignatio ad portus fauces propugnaculum, arcis instar, vallo & fossa munierant. Cæterũ è trecẽtis bellatoribus ad centum fermè varijs redacti cladibus, cùm alijs, vt in tam longinqua regione, difficultatibus, tum paucitate maximè laborabant. Eadem Lusitanos quoq; premebant incommoda; verùm eo meliore conditione,

quod & ab suis ipsi colonijs emporijsque aberant propius; & Boleifis de- D
mortui Regis liberos omnes (vti supra demonstratum est) obsides insulanorum fidei, inclusos intra arcem habebant. Sed huic locorum opportunitati, hominum industria, & publicæ rei studium deerat. siquidem neque à Malaca iamdudum, neq; ex India, quasi nullæ iam essent insulæ Molucæ, quicquam vel in supplementum, vel in alimenta, vel in stipendia militum aduehebatur; ipso vel in primis eam negligentiam demirante Aroezio: & Georgius Castrius à præfecto Menesio ad Bandam insulam missus, vt in eo emporio, quod Molucensi diœcesi erat contributum, pecunias mutuas ab Lusitanis, qui ibidem negotiabantur, & militares viros aliquot Regis nomine sumeret; spernentibus iussa mercatoribus, nihil omnino impetrauit; ac per idipsum tẽpus Tidorenses pauci admistis Castellanis eadem loca petierant ad solicitandos populos, atque ab commercio Lusitano auertendos. ij, in circulis cœtibusque magnitudinem Castellani imperij viresque iactando; Lusitanę verò ditionis fines & copias eleuando verbis, & vtraque regna comparando inter se; haud paruos ad præoptandam potentiorum amicitiam in ea gente motus animorum fecêre. Castrius æmulos ac seditiosos cõprehendere casso labore conatus, Ternatem, vacuus nummis & commea- E
tibus, desertissimo comitatu reuertit. Ita, Menesio quoque, in magna rerum inopia, fluxaque gentium fide, ex omni numero paulo plus centum & triginta Lusitani supererant. Deleri à barbaris vtraq; natio potuit, si cõmuni consilio ad facinus conspirassent. Sed sordida lucri cupiditas, & ciuile odium ad mutuam perniciem præceps, ad tutelam publicæ libertatis incautum, adeò distrahebat animos, vt discordes infensique inter se, domesticis certaminibus externa fouerent arma. Ab Lusitano Ternatensis; ab Castellano Tidorensis iamdiu stabat: porrò ad Ternatensem Bacianius, incertum quas ob causas immutata in successorem Almansoris voluntate; ad Tidorensem Catabrunus Geilolij regni procurator, puero admodum eo quoq; Rege, se adiunxerant. inter vtranque partem, ducibus Europæis minuta prę lia ferebantur. Sed ex omnibus maximè bellum ciebat Geilolius, spe concepta inter eos tumultus imperij proferẽdi; cuius rei facultatem quietis rebus cernebat nullam. Mauricæ sunt aliquot insulæ, de quibus ante dictum est. Morum vulgo omnem eum tractum appellant. Harum partẽ cùm singuli obtinerent Reges, quod in primis opulenta est terra, mutuò sese inde pellere conabantur. Ea res, ad euertendum Tidorem, ne receptum vltrà æ- F
mulis daret is locus, aditum denuò Lusitanis aperuit. Quippe in eam ipsam expeditionem, vt fines Ternatensium inuaderent, Rades & Geilolius cum sua vterque classe in Mauricas profecti, Castellanis adsumptis circiter quinquaginta, Tidorensem vrbem arcemque cum imbelli plebe, & præsidio Castellanorum haud amplius quadraginta reliquerant. Ea re comperta Menesius, confestim arce Gomezio Ario cõcredita, centum & viginti Lusitanos eduxit: adiunctisq; Aroezij, & Bacianij auxilijs, per speciem occurrendi hostium nauibus, cùm à Ternate soluisset, repente ad Tidorem flexit iter. & copijs bipartitò in terram expositis, vrbem & malè munitam, & defensoribus pænè vacuam, primo impetu cepit. Oppidani cum regulo dilapsi. vrbs iterum direpta & incensa. Inde ad Castellanos, qui sese in arcem vrbe capta receperant; missi à Menesio codicilli, cum clementi adhortatione, vti rerũ suarum statum agnoscerent; captiuos & cætera per bellum ablata redderent; & incolumes ipsi cum suis rebus abirent; neu barbaricum solum respergi vltra Christiano sanguine paterentur. Quod si Cęsarem respicerent, gratiorem illi haud dubiè lenitatem in disceptando, & animi æquitatem in complectenda concordia; quàm in perditis iam rebus, improba partium studia, & pertinaciam in bello extrahendo, futuram. Ad ea ferocius primò respon-

A responsum à Castellanis. dein, vbi admoueri tormenta scalasque vidêre; Fernandus præfectus, accepta fide, ad colloquium prodijt. In eo colloquio, post multam altercationem, denique pax ita conuenit. Castellani, captiuos & cætera ablata Lusitanis cum fide redderent. inde ad Zamafum oppidum oræ Mauricæ cum suis rebus abirent. nullas præterea plagæ illius adirent insulas; neu quam eius mercaturæ aut negotiationis partem attingerent. Ternatensi Regi ereptam paulo ante Maquienum insulam restituerent; neu illi, neu Bacianio, aut alijs Lusitanorum socijs arma inferrent; nec Tidorensem, aut Geilolium, cæterosue illorum hostes, vlla iuuarent ope: sed ibidem quieti responsum ex Europa super commercij controuersijs, vti cũ Ignatio ante conuenerat, exspectarent. Menesius naues ijs præsidiumque Zamafum vsque præberet; neu Castellanos, Tidorisue aut Geiloli Reges dein lacesseret bello. In hasce leges iusiurandum vtrinque exactum: & datis qui prosequerentur, Castellani Zamafum sine mora transuecti. Sub hæc, Tidorensi quoque Regi data pax, & instaurandæ rursum vrbis potestas facta, cum eo vt Ioanni certum quotannis tributum penderet, neque Castellanis in posterum, alijsue nationibus contra Lusitanos adesset. Additum etiam, vt Lusitanos aliquot haberet apud se, ad gentem Europæis institutis B & moribus imbuendam. Per hunc ferè modum compositis in præsentia rebus; adulta iam ætate Boahates intra arcem emoritur. Neque abfuit veneni suspicio, in Aroezium vulgò collata, quod vereretur (vt est solicita omnis ambitio) ne maturo ad imperium adolescente, dominari postmodum ipse desineret. Suffectus in Boahatis locum germanus frater, natu minor, Aialus. Is verò vt sibi tandem aliquando restitueretur, summa ope orare infelix institit mater. sed apud surdas aures nihil ea deprecatio valuit. Aroezius, continuandi imperij cupidus, obstabat in primis: sentiebatque in ea re cum Menesio, quamquam alioquin grauiter eidem infensus, cùm alias ob causas, tum verò, quod Cacilem Vaiacum, è primoribus vnum, plus æquo fouere, sibique palam anteferre videretur. quæ res non Aroezium modò prorsus alienauit à Lusitanis, sed etiam ipsi Vaiaco exitium attulit. quippe, non ferens æmulum Aroezius, fictis primùm criminibus hominem insectari cępit; dein etiam, cùm parum criminatio procederet, necem inuiso capiti apertè moliri. Vaiacus, cùm se imparem opibus aduersario cerneret; vndique insidijs appetitus (quod vnicũ erat præsidium) in arcem ad Menesium C confugit supplex. Verùm ne ibi quidem tutò esse licuit. inclusum, Aroezius, quasi maleficum & facinorosum, extemplò ad supplicium à Menesio expetijt. Menesius, cùm neque Aroezium exacerbatum, & amico inopi afflictoque consultum vellet, suos in consilium vocat. Ibi dum sententijs certatur; Vaiacus interea, metuens, ne postmodum noxæ dederetur inimico; sese præceleri desperatione è turri præcipitat. Huius viri interitu, Menesiũ haud mediocris inuasit mœror. Accessit ad iras acuendas, parua dictu res; sed quæ in ijs gentibus magnos animorum motus exciuerit. Petitam è Sinis paulo ante suculam (vt fit) Menesius habebat in pretio. hanc extra muros fortè pascentem, oppidani aliquot ex insidijs occidêre. Causa occidendi fuit, partim praua religio, quod Mahometicis & Iudaicis addicti superstitionibus, eam pecudem vulgò exsecrantur; partim etiam odium Menesij ipsius; quem id peracerbè laturum non ignorabant. & sanè maior quàm pro re dolor hominem pupugit; ac proinde quàm intentissima habita quæstione, affinem eius culpæ comperit Cacilem Vaiduam, qui & princeps tum erat sacrorum, & Aroezium Regemque ipsum arcta affinitate attingebat. Hunc, nulla vel personæ, vel affinium, vel publicæ quietis habita ratione, in arcem arripi iussum, Menesius in carcerem condidit. Vulgata dein re, concursus ad Menesium factus ab Aroezio & primoribus ciuitatis;

quorum vel auctoritate, vel precibus vtcunque placatus, acceptis vadibus D
Vaiduam è custodia emitti imperauit. id ministerium Petro cuidam Fernando mandatum, infimæ sortis homini; qui, vt est procax hominum ingenium in alienis miserijs, inter soluendum Vaiduam, os eius ac faciem, frustra quiritantis ac diuinam humanamque implorantis fidem, peta sone pingui perunxit: qua ille contumelia adeò accensus est, vt lacrymas non teneret. Producto dein ad arcis portam, præstò fuit honoris causa Aroezius cū magistratibus, & magno ciuium numero. quos, Vaidua, suam sortem miserans eiulansque, cùm appellaret, aruina succulenta madentibus genis; Lusitani quidem adstantes, ingenti sublato cachinno, vrbanum Fernandi factum efferre laudibus: at verò Ternatensibus, ad eam deformitatem lacrymæ pariter obortæ: atque ita superbum & indignum id ludibrium visum est; vt nisi arx atque tormenta ceruicibus imminerent; arma extemplò capturi, iniuriamque summi apud eos antistitis vlturi haud dubiè fuerint. Sed præsenti metu ac dira necessitate coerciti, quieuêre. Vaidua, ignominiæ ac doloris impatiens, voluntarium sibi in aliquot annos consciuit exsilium: ac vicinas interim insulas cum quærimonijs & obtestationibus obeundo, E
gentem vniuersam contra Mahometis contemptores omni arte solicitare non destitit. At verò Ternate, incolis iam sat superque irritatis; longè etiā atrocior ad exulcerandos omnium animos consecuta res est. Intra arcem, vti supra demonstrauimus, & pecuniæ, & commeatus penuria erat ingens. Inde milites cùm è tabernis atque è macello alia atque alia, vt fit, non præsentibus nummis, interposita fide coemerent, ac postea soluēdo non essent; concursus à plebe cum expostulationibus ad Aroezium fieri cæptus. ille, quando Lusitanos neque in ius vocare poterat, neque ad satisfaciendum creditoribus cogere; quod reliquum erat vnum; annonam in vrbe comprimi iussit. Ex eo Menesius milites increpare, quod ipsorum improbitate atq; auaritia, nihil iam venale prostaret. illi contra, in Menesium Prætoremque Indiæ conferre culpam; ac simul ferociter stipendium exposcere. Cùm nihil eiusmodi altercatione proficeretur, & inopia cresceret in singulos dies, Gomezium Arium ad conquirenda cibaria cum armatis aliquot insulam peragrare placuit. Haud longè ab vrbe Ternate vicus est, Tabonam appellant. Eò progressi pauci ex Arij comitatu, quasi ad populandum, non ad precandū venissent; ita in ædes irrumpere, cibos efflagitare; si mora fieret, per F
vim egerere. Cùm maior quàm pro numero & loco audacia esset; non tulêre diutius insolentiam incolæ: arreptis quæ sors obtulerat telis, Lusitanos minis deterrere à rapina institerunt. inde rixa cum iurgijs orta: & Arius procul clamore suorum audito, ad opem ferendam & sedandum tumultū accurrit. Neque segnius, ac maiore cum manu affuit præses loci, vir egregiè fortis: accensisque ad iracundiam animis, cùm nihilominus in temerario incepto Lusitani perstarent; pauci à multo pluribus circumuenti, multis acceptis plagis, quidam etiam armis exuti, in arcem ad Menesium reuertuntur. Horum conspectu & vociferatione ostentantium vibices, & sese fustibus indignum in modum acceptos ab agresti plebe querētium, commotus haud satis cognita causa Menesius; per iram, auctores eiusmodi facinoris ab Aroezio postulat. graues additæ minæ, ni extemplò dedātur. Aroezius, licet malum id sibimet Lusitanos contraxisse non ignoraret; tamen vrgente metu inuitus obtemperat. Tabona citati præses & duo è primarijs, Menesio sine mora sistuntur. è quibus ille duos præcisis manibus domum remisit. Præsidem verò brachijs post tergum reuinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molossis obiecit. quorum impetum ac dentes, varia corporis declinatione, aliquandiu frustra euitare conatus; horrente supplicij fœditatem effusa ex oppido multitudine; circumspectare primò cæpit fugam:

A gam:dein, cùm terrestres omnes exitus milite obsessos cerneret; in mare se (quod supererat vnũ) ad incertam-spem salutis immisit. neq; canes, quippe iam inescati, ab insequendo abstitêre. pedibus tantùm nanti, pone cùm adhærerent; dolore ac desperatione in rabiem actus, repente se se conuertit; dentibusque, horribile dictu, certare cum belluis institit: atque ad extremum, vnius aure mordicus apprehensa, cùm iam sanguis viresque deficerent; moribundus, molossum vnà secum ad ima detraxit. Atrox & inhumanum id pœnæ genus haud immeritò visum, eò magis quod Lusitano ex patrijs institutis ac legibus gloriari licet; nullam gentiũ in homines dãnatos mitiora exercere supplicia. Et Aroezius eo facto, ad implacabile Menesij aduenarumque odium efferatus; de tollendis è medio Lusitanis pariter & Castellanis agitare cæpit. Ac per fideles primũ internuntios placatũ sibi Catabrunũ facilè adduxit; vt simulatq; cæsos ad Ternatem Lusitanos audiret; Castellanos ipse vicissim ab Toloco ad Geilolum allectos, ad vnũ interficeret. Additum magno vtriusque consensu, vt sublatis peregrinis, regulũ vterque suũ necaret, ac regnum inuaderet. Hisce de rebus dum occulta consilia B ineuntur; atque ad fraudem, quãdo in aperta vi spes non erat, tempus & ratio exquiritur; indicium interim conspirationis ad Menesium defertur. ille, per summam dissimulationem Aroezium in arcem (vti solebat) accersit, itemq; ex Aroezij amicis, quos ille in sceleris communionem asciuerat, præcipuos duos, Tamaranum & Boium: quorum hic iudicijs capitalibus; ille rei maritimæ præerat. Hi separatim interrogati de coniuratione, primò satis cõstanter negabant: dein tormentorũ admoto terrore, seriem totius rei sine cũctatione prompsêre. Hoc tanto periculo Menesius ictus, damnatũ de cõsilij sententia Aroeziũ, in elato suggesto (vti principes viros moris est) toto spectante populo securi percussit. Reliqui duo quo genere leti perierint, incertũ est. Eo casu perterriti primores vrbis, ad locum natura munitũ, cui Turoto nomen, simul cum Regina, liberisque, & coniugibus effugerũt. Inde Regina denuò per legatos Aialum filium à Menesio summa ope repetere aliquandiu perseuerauit. Postremò, vbi clausas aures frustra tentari perspexit; Aroezij exemplo venale quicquam ex agris ad vrbem deferri vetuit, adeò vt pæne obsessi non modò penuriam, sed etiã famem Lusitani sentirent. Interea Consaluus Pereria successor Menesio destinatus, cùm dies C aliquot Malacæ ex itinere substitisset; idoneam nactus tempestatem, in Borneum traiecit; pacemq; & hospitium cum Rege libentissimo instituit. Ea insula est perampla. ducentas circiter & quinquaginta leucas ambitu colligit. Mahometem colunt populi: carnibus, oryza, & varijs alimentis abundant; & super hæc, laudatissimam caphuram, & primæ notæ adamantes, agallochum; itemque apprimè expetitum vicinis gẽtibus factitij vini genus, quod patrio vocabulo tampoi dicitur, cum veste Cambaica, ære, argento viuo, rubrica miniove permutant. Portus & oppida numerant multa: sed præcipua nobilitate Borneum regia est vrbs. hæc nomen fecit insulæ, lateritijs mœnibus, & sumptuosis ædificijs mirum in modum exculta. Inde Pereria Ternatem delatus, perturbata omnia; Lusitanos macie ac fame luridos ac deformatos offendit. Accepta dein præfectura, Menesium ab Reginæ oratoribus pro atrocitate facinorum dolenter & grauiter accusatum, in custodiam dat. habitaque ritè quæstione, sicuti à Prætore Nonnio in mandatis habebat, testata omnia crimina, & litteris consignata, ipsumque Menesium vinctum remisit in Indiam. Tum, iustè ac leniter agẽdo cum incolis, Regemque puerum laxius & liberalius habendo, Reginam & cæteros profugos cum omni rerum copia ad vrbẽ reduxit. Simul etiam arcem (quippe alicubi aggere tantũ exstructo murus & propugnacula deerant) ab-

soluere

soluere aggressus est: quam rem quò enixius ipsimet oppidani adiuuarent; D cum solenni iureiurando palam Reginæ promisit; ædificatione absoluta, se se confestim ei filium incolumem fide optima redditurum. Post hæc, ad Lusitani Regis negotia procuranda, & prohibendum mercatura militem, toto pectore incubuit. Neque solùm edicto graui, vti Menesius antea, cauit, ne cui prçter ministros regios contrahere cùm incolis liceret; sed etiam circummisso conquisitore, mensuras omnes atque stateras è priuatorum ædibus ablatas aut concremauit, aut fregit; certam præterea caryophylli partem eius quod sibi quisque iam emerat, pretio dominis persoluto, in regiam apothecam conuehendum curauit. Id verò acerbissimum accidit Lusitanis: militiæ quippe munia perosi; vetito commercio dudum assueuerant, coemptisque frugibus, tanquam serpentes thesauris, incubabant. Ante alios Fernandus Lupius pro Episcopo (vicarios tum, sacerdotes eiusmodi, vulgò appellabant) qui cæteris exemplum omnis disciplinæ ac sanctitatis deberet esse; interdictam sibi negotiationem, & ereptum è faucibus nefarium quæstum, pati nullo modo poterat. Proximus huic Vincentius erat Fonseca, vir seditiosus ac turbulentus. Atque hunc quidem, Prçfectus, arrepta occasione, quod exigenti vigilias circitori ferocius & contumacius re- E spondisset; in vincla coniecit. Verùm cæteros ex eadem factione coercendi, haud æquè expedita erat ratio: quippe complures, & paratos ad facinus; & incolarum, quibus tolli edictum pariter expediret, opibus ac fauore subnixos. Hisce rebus elati plerique milites, primò arcem præfectumque deserere; ac partim ad Castellanos, partim etiam ad Mahometanos transfugere cogitarunt. dein, veriti, ne si adeò apertè nudassent animos, periculum affinibus ac liberis in Lusitania relictis crearent, sibique receptus à tam prçcipiti consilio non daretur; tutius ac satius fore statuũt; per ipsosmet Ternatenses exitium necemque præfecto moliri. Nec mora. mutuis adhortationibus inflammati; non modò plebem, sed etiam magistratus, atq; adeò Reginam ipsam in præfectum accendere. Venisse nouum ex India non hospitẽ aut amicum; sed dominũ ac tyrannũ: qui, dum à Prætore Indiæ, & regijs Quçstoribus gratiam ineat; gradumq; sibi ad opes & imperium struat; aliorum omnium rationes & commoda negligat: & iniquissimis edictis, contra naturæ & gentium iura, totum commercium interuertat. Neque verò blanditijs & fucata eius comitate decipi se patiantur. Simulatque arcem absoluerit, certum esse illi, non Regem modò è custodia nullo pacto dimittere; sed etiam F Reginam ipsam vnà cum proceribus repente comprehensam, in eundem carcerem includere; quò pluribus obsidibus obnoxios ad omnia sibi habeat insulanos; nec tantùm alimenta subtrahere, vt antea, sed ne hiscere quidem in posterum audeat quisquam. Ni talia machinantem occupent è medio tollere; non modò grauia fortunarum damna; sed etiam teterrimam haud dubiè seruitutem omnibus imminere. Hæc, & alia eiusmodi, quæ in tali re praua cupiditas & malitia suggerebat; secũdis auribus cùm à populo, tum à Regina in primis accepta. ac læta mulier, quicquid irarũ ac simultatum cũ alijs fuerit, totum id in ipsos vertisse Lusitanos; tam præclaram occasionem vlciscendi acceptas iniurias, delendique gentem insociabilem, è manibus elabi passa non est. Vocatis ad concilium affinibus amicisque, demonstrat; agitatos partim conscientia scelerum; partim intercepti lucri dolore Lusitanos, capitali inter semet odio diffidere; atque ipsius maximè præfecti necem omnibus votis expetere. Collata in eos à Boleife coniuge beneficia, dextrasque iunctas & hospitij sanctissima iura in memoriam reuocat. Pro ijs quàm malè relata sit gratia, reputare apud se quemque iubet. Vixdum vita functo Boleife, paruulos liberos fraude in arcem abreptos; se se ægrè ex impiorum manibus elapsam, relicto solio, vagam inopemque tamdiu tole-

A toleraſſe vitam; maiorem natu filium, vt primùm ad capeſſenda regni gubernacula pubeſcere inceperit, veneno ſublatum. hunc, qui ſibi afflictæ ſuperſit vnus, per quotidianos dolos & callidam fruſtrationem in cuſtodia detineri: ad hæc, intolerandas contumelias, & inaudita poſt hominum memoriam inſontium ſupplicia cruciatuſque commemorat. Hortatur, quandoquidem ipſimet Luſitani ad facinus adeò glorioſum inuitent, ac dextras quodammodo porrigant; ſeſe ad tyrannum interficiendum ingẽti animo parent. Vbi eam belluam, adiuuantibus vel certè approbantibus inimicis, in ipſo cubili mactarint; tum ſubitò aucti ſubſidijs, quæ in tempore ſint affutura, occæcatos inteſtina rabie lupos ad vnum omnes occidant; arceque occupata, & excuſſo impotentiſſimi dominatus iugo, innoxium Regem orbæ parenti, ciuibus, vrbi tandem aliquando reſtituant. Haud magni negotij fuit cunctos in ſententiam adducere; quippe Luſitanis & natura cultuque diſſimiles, & publicè dudũ infenſos, & proprijs inſuper damnis atque offenſionibus irritatos. Cùm certatim in id operam ſuam deferrent, dies rei peragendæ condicitur. Interea Regina ad omnem ſuſpicionem auertendam, officia in præfectum intendere; operas in arcis ædificationem vltro ſuppeditare; hortari vt munimentis perficiendis inſiſtat; ſcilicet quò ſibi optatis vnici filij amplexibus quamprimum perfrui liceat. Vbi deſtinata affuit dies; delecti viri tùm in Mahometis fano ſub arcem, tum etiã in proximo luco, eoque denſiſſimo, clam in inſidijs collocantur: qui vbi è turri ſignum editum ſit, extemplò per inchoata vel intermiſſa opera in arcem irrumpant: dein coniurati cum gladijs, ijdem fermè qui familiariter ad Regem itare conſueuerant, circa meridiem de more intromiſſi, ad intimam turrem ſine vlla interpellatione perueniunt. ibi cùm Rege collocuti, ſimul expediunt ferrum, & colligunt animos. Maximè opportunum erat diei tempus: cuſtodibus ac miniſtris, vti ſolebant, meridiãdi cauſa dilapſis; & præfecto per ſummam ſecuritatem intra cubiculum quieſcente. Vnus Vincentius Fonſeca vinctus vigilabat in proximo. Is, è corporum motibus vultuque confuſo rem haud obſcurè coniectans, cunctantes hærenteſque, nutu ac verbis inſtigando perpulit tandem, vt in cubiculum præfecti impetum facerent. Ergo ſtrictis gladijs hortati inter ſe, alij fores effringunt; alij gypſatos arundine intertexta parietes, calcibus proruunt. Pereria, arreptis armis cùm ſeſe acriter defendiſſet ac diu; transfixo denique duobus ictibus

B

C pectore, moribundus occumbit. Interea qui ſub arcem in delubro latebãt, geſtientes cupiditate cædis & ſanguinis, non exſpectato ſigno teneri non potuerunt, quominus in prætereuntem fortè Luſitanum irruerent. Eo argumento, nec non clamore ex præfecti ædibus vociferantis ancillæ, patuit fraus. Tum excitati Pereriæ famuli aduolant: ad arma vocatur: atque, vt in communi metu, ab vtriuſque factionis hominibus ad turrem extemplò concurritur. ibi, mira celeritate, antequam ſignum ederent percuſſores oppreſſi partim cæduntur; partim è muris feneſtriſque ſeſe præcipites dant. Ab Luſitanis, vt in re trepida, occluſæ portæ; & pro mœnibus & propugnaculis vigiliæ ſtationeſque pæne ſerò diſpoſitæ. Ac per hunc modum eo die ſeruata non arx modò, ſed, vno Pereria excepto, vita omnium ac ſalus; euidenti profectò Dei benignitate, credo propterea quòd futuræ poſtmodum in ijs locis Chriſtianæ meſſi conſuleret. Sub hæc, inter Luſitanos de ſucceſſore, vti conſueuerant, ingenti contentione certatum eſt. Atque ad extremum, adnitente Vicario, per ſeditionem ac tumultum, præteritis ijs quorũ habenda erat ratio more atque inſtituto maiorum, è vinclis ereptus Fonſeca in locum defuncti peſſimo exemplo ſufficitur. Ab hoc, tametſi non tam voluntate, quàm vi, quod alioquin ex omni circa regione commeatibus arceretur, commodius factum eſt nihil, quàm quod expoſtulanti Reginæ

Aialum filium reddidit. Cæterùm, militari neglecta disciplina, & contem- D
pto Ioannis edicto, liberam negotiandi poteſtatem atque licentiam Lufita nis indulſit. Et ipſe poſtmodum apud Indiæ Prætorem accuſatus (incertum quibus artibus) omnium criminum & flagitiorum impunitatem adeptus eſt. Aialo regnante, nihilo quietiores, quàm antea, res fuêre. Quippe dum ſeuerius exercet imperium, & à magiſtratibus cæteriſque, quos ad eam diē publici peculatus pauerant, acrius rationes repoſcit; principum ſibi odium ſimultateſque irritauit. ij probabilem nacti materiam criminandi, quod per eos fortè dies vagi ad rapinam aliquot ex arce ab agreſtibus interfecti fuerant, eius cædis culpam in Regem conferendo, aliaſque comminiſcendo calumnias, Fonſecam adduxerunt, vt inſontem Aialum vi atque armis pelleret regno, eiuſque loco Tabariam ſpurium ſubſtitueret, è ſtirpe regiâ minimum natu. Ea res multitudinis animos vehementer offendit: ac vulgo Fonſecæ diras omnes imprecabantur. atque etiam è Luſitanis nauarchis minimè deerant, qui cum eo palam exercerent inimicitias, & indignam Conſalui Pereriæ necem, amiſſamque propemodum arcem, & ſumma iniuria occupatam ab eo præfecturam exprobrarent. Ita, domeſtico ſimul & externo ſolicitus metu, peræquè omnibus adeò diffidebat, vt non die non E
nocte arma deponeret, nihil ab vllo porrectum, niſi ſiniſtra acciperet manu, quò alteram ad ſtringendum gladium expeditam haberet; &, quod in conſcientia magnorum ſcelerum accidit, vmbras horreret. Interdum etiā, congreſſus hominum vitabat, ac lucem; & in ſolitudinem abditus; ſtatum rerum ſuarum tacitus apud ſe deflebat. Eò libentius de ſucceſſoris aduentū nuntium accepit (is erat Triſtanus Ataidius) eique ſine vlla tergiuerſatione claues arcis & gubernacula tradidit. Hoc præfecturam gerente, haud contemnenda occaſio amplificandæ in eo tractu Chriſtianæ religionis affulſit. Momoia eſt vrbs in Moro. Simulacra colebat gens, atq; inde Mahometani quotannis prædas agebant. eam iniuriam & calamitatem querenti Momoiano dynaſtæ, Conſaluus Veloſus, qui tum ibi negotiabatur, ſpem fecit, ſi Chriſtiana ſuſcipere ſacra in animum induceret; auxilium contra eas incurſiones à Luſitanis impetrandi. Haud aſpernatus conditionem barbarus, auctore Conſaluo legatos ad Ataidium mittit. ij, dies aliquot à præfecto comiter habiti, ſacro fonte abluuntur: dein muneribus culti ac Luſitano veſtitu ornatuque; in patriam reuecti, plenam promiſſis legationem dynaſtæ renuntiant. Ille, tam læto ſucceſſu, magnam in fiduciam erectus, Ternatem F
extemplò contendit. Ibi iuncta cum Luſitanis amicitia; magnifico pro copia loci apparatu, ipſe comiteſque baptiſmo luſtrati, atque alijs quidem alia de more impoſita nomina: dynaſta in Luſitani Regis videlicet gratiam, Ioannes eſt appellatus. Momoiam redeunti, comes additus Simon Vaſæus ſacerdos. huius opera, præſertim Ioanne adnitente, multi paucis diebus ad Eccleſiam adſcripti. Cumque in dies creſceret numerus; laboranti Vaſæo Franciſcus Aluarus item ſacerdos paulo poſt ab Ternate ſuccurrit. Tum verò ſummi infimique, credo magis imitandi principis cauſa (vt euentus poſtea docuit) quàm quò neceſſaria Chriſtianæ fidei capita probè tenerent, relictis in ſpeciem ſimulacris vni Deo nomina profiteri inſtiterunt. Simul, delubra non pauca, ſtatuis dæmonum comminutis atque ſublatis, ritè expiata, & cultui diuino dicata ſunt. & ab Ataidio, vti receperat, Luſitani milites aliquot Momoiam tranſmiſſi, qui vrbem munirent; ac nouellos Chriſtianos à Mahometanorū incurſu rapiniſq; defenderēt. Dū hæc ad Momoiā fiunt; Ternate ab improbis cupidiſq; rerū nouarum, Tabariæ nomen ad Ataidiū defertur, quaſi de occupanda per dolū arce cōſiliū iniret; ipſiuſq; præfecti vitę in primis moliretur inſidias. Ea criminatio, innoxio adoleſcē-ti, vt initio calamitoſa, ita exitu ſalutaris fuit. Quippe ab Luſitanis fraude in

arcem

A arcem illectus, repente in vincla conijcitur. dein crimina diluere, atque iras lenire præfecti frustra conatus, cum valida custodia in Indiam ad Pretorem est missus. atque ibi demum causa cognita, verbis honorificis absolutus, repudiato Mahomete Christianus efficitur. Inde patriam repetẽs, cùm ad Malacam ex itinere substitisset, extinctus est morbo. Cæterùm Ataidius, præiudicata re, neque Nonnij exspectata sententia; Cacilem Aerium eius loco fecerat Regem, Boleifi pariter ex pellice natum Iaua: quæ, filij saluti non sine causa metuens, cùm acrius tenderet, ne tam infaustæ successionis aleam subiret; satellites puerum à complexu parentis auulserant; ipsamque muliebriter vociferantem, væsano perciti furore, ex ædium fenestra præcipitem dederant. Hoc tam atrox facinus, non Ternatensium modò; sed omnium eius plagæ Regum ac populorum iras denuò in Lusitanos accendit. ac vulgo in cœtibus concilijsque, præter cæteras querimonias & maledicta, fremebant, indignam atque intolerabilem esse rem, ab ijs qui pæne precario nuper in eas regiones irrepserint; Reges incolis ex libidine dari adimique. Id verò in primis pro suo quisq; sensu & ingenio deplorare. Ac per eos ipsos dies, ad cumulandam inuidiam, fœdum Pinti cuiusdam factum B accessit. Is ad explorandum Mindanaum, & alias circa insulas, ab Ataidio missus, à Mindanao ad Siriagum deuenit. ibi clementer acceptus, cum Rege hospitium ac societatem mutuo sanguinis haustu sanxit. is genti solẽnis fœderum ritus. inde, cùm securi insulani quasi ad amicum & socium, vel contrahendi, vel etiam visendi causa familiariter in ipsam nauem adirent; Pintus, aliquot ex ijs repente correptos, abdito loco infra tabulata conieci, asportandi causa. Non latuit ea fraus incolas. quippe, dum se ad iter expediunt nautæ; sensim vnus è captiuis in mare desilijt; nandoque cùm ad suos peruenisset; rei gestæ seriem exposuit Regi. Ille accensus ira, extemplò celoces deduci, & in eas armatos imponi iubet. ab ijs Lusitanus prope inter moliendum oppressus, sæua postmodum coorta procella pæne submergitur. Inde ad leuandam onere nauem iactis in mare tormentis, magna cum formidine ac trepidatione Ternatem applicuit. Hasce ob res, omnium animis maiorem in modum exasperatis; Molucenses Reges ad extinguendum nomen Lusitanum, missis vltrò citroque nuntijs, cum Ternatensi populo coniurauerant; in eandem societatem regulis quoque Papuarum insularum assumptis, Vaigamano, Vaigeo, Quibibio, & Mincimbo. Consili C um erat, sparsos varijs locis Lusitanos, ad internecionem delere: Ternatensis arcis præsidium, quando muralia tormenta deerant, subtractis vndique alimentis fame conficere: si id minus è sententia cessisset; felices omnes arbores vltrò succidere, & cum familijs longè inde migrare; vt quoniã noxia & inuisa natio armis ex ea terra pelli non posset; certè solitudine ipsa, & inopia rerum omnium, excedere cogeretur. Hisce rebus ita constitutis; initiũ belli factum à Ternatensibus: ij, quàm occultissimè suis rebus in tutum egestis, ne quid hosti ad prædam reliquum esset; postremò, ante lucem omnes ex vrbe profecti sunt. frustraque Ataidius; vt primùm id resciuit, abeuntes omni ope reuocare; eorumque iras pollicitationibus & blãditijs permulcere tentauit. Maritima primùm loca procul ab arce petiêre: dein cùm à Lusitanis nauibus vexarentur; in abditos saltus ac prealtas rupes recepêre se se. inde furtiuis expeditionibus, in aquatores maximè & lignatores Lusitanos fiebat impetus. quinetiam, vt nullam secum pacis conditionem esse Ataidius intelligeret; patriam ipsam Ternatem, vbi erant aliquot domicilia Lusitanorum, subito aduentu iniectis ignibus concremarunt. Eodem fere tempore cæteræ quoque gentes in arma coortæ: & Lusitani, qui alijs alijsque in regionibus, vt apud amicos agebant, repente circumuenti cæsique. Et in Moro, præter alios, Simon quoque Vasæus sacer-

dos occubuit. Franciſcus Aluarus, multis vulneribus acceptis, ægrè nauicu- D
la Ternatem euaſit. Peſſimum verò ex ea coniuratione illud accidit, quod Catabrunus veneno adoleſcentulum Geiloli Regem ſuſtulit, regnumque per ſcelus inuaſit: dein ad occupandas in eo tumultu Mauricas inſulas magna claſſe profectus, neophytos Momoianos, vtpotè Chriſtianis præceptis leuiter admodum inſtitutos, ab recta in Deum fide, metu miniſque deduxit, vno incaſſum reclamante dynaſta Ioanne: quippe qui Chriſtianæ diſciplinæ præcepta, & Euangelij veritatem, in pectus altè demiſerat. is, vbi obſtinatos ad deditionem, atque ab ſuſcepta religione per ſummam leuitatem atque perfidiam auerſos populares animaduertit; locum extra vrbem tumultuario opere munijt; fruſtraque hortatus Luſitanos aliquot quos circa ſe habebat, ne aſperis in rebus deſponderent animum; ipſe cum paucis familiaribus oppugnationem hoſtilem à matutino tempore ad veſperũ præclarè ſuſtinuit. Nocte dein, deſperata corporum ſalute, ad animos præſertim domeſticorum quacunq; ratione ſeruandos incubuit. Vxorẽ habebat Chriſtianis nuper ſacris initiatam; hanc vnà cum paruulis liberis, ne propter infirmitatem naturæ vel ætatis, de baptiſmi præmijs periclitarētur, in opinionis errore optimo vtens animo, ſua ipſe manu peremit. inde cùm ſibi quo- E
què manus pararet afferre; domeſticorum interuentu prohibitus, & non ſine magno animi dolore, Catabruno traditus eſt. Ab eo cùm interrogaretur, cur tam triſte conſilium cepiſſet, immeritam coniugem cum innoxia prole occidendi per ſummum nefas; vxori quidem ac filijs egregiè ab ſe cõſultum eſſe reſpondit; quorum ſexus ætaſque ab ſalutari Chriſti confeſſione abduci facilè potuiſſet; at ſe ſe, vti virum deceret, nec tyranni minas horrere, neque extrema ſupplicia cruciatuſue, Chriſti cauſa defugere. Hac orationis libertate Mahometani ſæuitiam acrius concitauit: cumque in eo iam eſſet, vt carnifici traderetur, amicorum ac procerum deprecatione ſeruatus eſt. Dignus profectò qui non in vltima barbarie, ſed in Europa media naſceretur. quippe, tam generoſum ingenium, cultoribus peritis adhibitis, ad eximiam virtutum omnium frugem haud dubiè perueniſſet. Et Ioannes quidem, quam dixi conſtantiam ac fortitudinem præſtitit. De cætera neophytorum turba vtrum vel vnus in fide manſerit, nihil comperti eſt. adeò (vt eſt in ſacris litteris) malè fundata ędificia, ingruentibus ventis atque procellis, facili momento ſoluuntur. Hæc, & alia eiuſmodi audienti Ataidio peracerba erant; ſed acrior & præſentior erat ſenſus quotidianæ penu- F
riæ, omnibus circa populis infenſis infeſtiſque. itaque ingraueſcente in ſingulos dies annona, oryzæ precium in modios à ſeſtertijs binis ad quadragenos fermè peruenerat: iamque fames vrgebat; actumq; de ſumma rerũ procul dubio foret, ni per idipſum tempus cum commeatibus & modico militum ſupplemento, Simon Sodreus à Malaca, & à Mindanao Pintus, cuius paulo ante meminimus, affuiſſent. Hoc aucti ſubſidio Luſitani, varijs eruptionibus Turutum caſtellum egregiè munitum, itemque Palatiam, & Calamatam, & Gicum haud ſine certamine capiunt. quibus victorijs laxatę dũtaxat in præſens anguſtiæ ſunt. deficiente dein rurſus commeatu, imminutoque varijs cladibus pręſidio, premi denuò longè vehemētius cępti, vtique poſtquam commiſſo nauali certamine cum Tidorenſibus, præter conſuetudinem, ſemel iterumque malè pugnatum eſt. Ex eo tempore de maris poſſeſſione deiecti, egredi ex arce nuſquam audebant: & diuina magis benignitate, quàm viribus humanis, in aduentum Antonij Galuani extracta obſidio eſt. Eduardi, cuius ſupra mētio eſt facta, filius erat Antonius, in Abaſſina legatione ad Camaranum inſulam vita functi: vir excellenti cùm in Deum ſuperoſque pietate ac religione; tum erga homines æquitate, & incorrupta in Regem ſuum fide; & ſuper hæc, admirabili quadã nauticæ rei ſcien-

A ſcientia: quippe gubernatorum, in ſyrtibus euitandis & dirigendo curſu errata corrigere; deſperantes vt ſæpe fit, de ſalute vectores nautaſque confirmare; & morbo laborantes mira ſedulitate ſuis etiam, vbi res ferret, impenſis curare iamdiu ſolitus. Is, cùm in India priuatam rem ageret, ex regijs repente litteris Molucarum præfectus ab Nonnio declaratur. ac tametſi non ignorabat quàm affecta atque adeò exulcerata Molucenſis eſſet res; tamen obſequio in Regem, & ſtudio rei communis adductus, plenam laboris ac periculi præfecturam haud grauatè ſuſcepit. cumque ei, è fiſco regio, in ſtipendium & ſumptus neceſſarios nummi tardè admodum ac malignè præberentur; ſua ipſe pecunia (habebat autem in numerato non exiguam, qua negotiari ſi cùm induſtria pergeret, ad opes ingentes peruenire breui tempore potuiſſet) & militem conduxit, & varios commeatus, & molas, & plumbum, & omnis generis ferramenta, quibus rebus carent Molucæ, coemit. itemque ad propagandam Ternate ſobolem, hoſteſque de ſpe deijcien dos eius coloniæ vel pręfecturę extinguendæ, Chriſtianas mulieres aliquot ſecum auexit, quas ibi cum Luſitanis in matrimonio collocaret. Cum hoc apparatu à Cocino profectus, Malacam venit: inde per Borneum inſulam B ad Ternatem incolumis appulit. Deſcendenti, non præfectus modò, & vulgus militum; ſed etiam ſacerdotes cum hymnis & ſacris carminibus obuiam prodiêre, quaſi ad certam eius præſidij ſalutem ac libertatem è cœlo deſcenderet. Neque eos fefellit ſpes. quippe, expoſitis à Galuano commeatibus, annona primùm leuari cæpta, ædileſque macello præpoſiti; & in ſingulas res pretium ſtatutum, quò ne pluris quæque væniret. Præter hæc, ad clericorum diſciplinam regendam, curandoſque popularium animos, recentia Alphonſi Cardinalis Luſitani decreta, ſeu conſtitutiones eccleſiaſticas Vicario tradidit. dein ad militiæ munera, & arcem vbi opus eſſet inſtaurandam, curas intendit. iuſtitiaque in ſuos; fortitudine & vigilantia in hoſtes, cùm arma nunquam exueret, & pro vallo excubaret, & ad ſubita ac periculoſa primus accurreret; enixè operam dabat, vt omnes in ſalutari concordia atque in officio contineret. Ad Tidorem eo tempore conſtiterat moles belli, quò coniurati Reges, Aialo exſule aſſumpto, armatorum millia plus quinquaginta contraxerant. neque vrbem tantùm cinxerant muro foſſaque, ſed etiam, in præalta ſupra vrbem rupe, caſtellum, arcis inſtar, exſtruxerant. Inde cùm Ternatenſe infeſtum haberent littus, & prodeũtes ad C piſcationem & quotidiani victus miniſteria Luſitanos exciperent; veritus Galuanus ne per belli moram in priſtinas recideret rerũ omnium difficultates, miſſis primò Tidorem legatis, Reges ad ſuperioris temporis offenſiones voluntaria obliuione delendas, atque ad renouandum cũ ingenti quæſtu commercium eblandiri conatus eſt. dein, cùm inflati nouo ſucceſſu barbari omnem pacis mentionem aſpernarentur, atq; adeò in Luſitanum nomen conuitia & probra iactarent; Galuanus, fuſis ad Omnipotentem Deum precibus, & cæleſtium vniuerſorum ope ſuppliciter implorata; rem eſt auſus portenti ſimilem, & meritò carituram fide; ni alia complura id genus euenta, hoc etiam ipſum omni ſuſpicione mendacij apud æquos rerum æſtimatores eximerent. Naues habebat in portu maiores, non amplius quatuor: & præter eas, aliquot leuiora nauigia. in claſſiculam hanc impoſitis circiter quadringentis armatis, quorum erant Luſitani centum & ſeptuaginta, reliqui, Aërio & paucis exceptis, infimæ ſortis homines, ac Luſitanorum ferè mancipia; Triſtano Ataidio cum eius familiaribus amiciſque ad cuſtodiã arcis relicto, Tidorem petit vltrò; & nullis (incertum quare) hoſtiũ nauibus obuiam egreſſis, idonea ſtatione extra ictum teli anchoras iacit. inde obſidentem littora multitudinem, & ſitum vrbis, ac totius circa regionis naturam attentè perluſtrat. Aduocato dein concilio, optimum

visum, imminentem vrbi rupem arcemque, vt in tali nullo metu ad hoste D neglectã, inuadere. Ad eam rem Lusitani delecti centum & viginti; hisce additi è reliqua turba qui trecentorum summam explerẽt. cæteri, classem tueri, & ad hostem distinendum, huc illuc circumagere naues, & varijs locis descensionem ostentare iussi. Galuanus interea, die qui fuit Indorum præsidi & Apostolo Thomæ sacer, anno à partu Virginis supra sesquimillesimũ trigesimo septimo, quendam è captiuis nactus peritum itineris ducem, remotiore ab vrbe loco, circa quartam noctis vigiliam cum ea quam dixi manu descendit; silentique agmine & expedito, per syluestres maximè semitas ad montis verticem occultè succedit. Iam itineris magnam partem, lento gradu, lassitudinis vitandæ causa, confecerat; cùm orta lux, & micantes procul galeæ, rem hosti prodidêre. extemplò ad arma conclamatum horrẽda cum vociferatione: quam, repercussu multiplici, nemorum densitas, ac sinuosi conuallium anfractus augebant: & omni ex parte, quasi ad prædam haud dubiam, concursus illicò fieri cæptus. Ante alios Aialus, quem ex amisso regno præcipuus vrebat dolor, ad præoccupandos transitus cum parte copiarum accurrit; & modica in planitie Lusitano è syluis egredienti fit obuiam. ibi contracta repente pugna Aialus casside armatus, & maculis ferreis, prælongam vibrans vtraque manu romphæam, in hostes furibundus inuehitur: ac dum hastatis & fistulatoribus incautius obijcit se se, cùm vndique peteretur, vulneribus aliquot acceptis, in arma procumbit; & simul, vt erat egregijs viribus, momentò resurgit; ac dissimulato aliquandiu dolore ne suis trepidationem inijceret, ante prima signa prælium ciere perrexit: dein, cùm latius manaret sanguis, quippe nullo medicamento suppressus, linquente iam artus animo, & oculis offusa caligine, rursus occubuit; tantum ad stipatores effatus, vt inde se quàm ocyssimè tollerent; ne canes (sic enim Lusitanos vocabat) optato ad ludibrium corpore potirentur. Vti iusserat, non sine periculo factum. & ipse quidem elatus ex acie, paulo post efflauit animam: reliqui attoniti casu Regis (vt est fugacissimum genus) extemplò terga verterunt; ac per inuia cautesque præruptas passim arma iactantes, pars nota nemorum latibula; pars vrbem trepidi repetunt, ac veniẽtem subsidio alteram aciem, per angustos calles vnà secum auertunt; pars montis cacumen contento cursu occupare nituntur: horum maximè tergis institit Lusitanus; cæsisque compluribus, vno tantùm amisso mancipio, immistus fugientium turbæ in arcem irrupit. Ibi Galuanus tam insignem victoriam, ac planè diuinam, Christo domino superisque gratulatus, ignes arci confestim iniecit prudenti consilio. quippe oppidani pariter & externi, vbi supra caput grassantes flammas vidêre, subito pauore perculsi, cum imbelli plebe se se certatim è portis ac propugnaculis in apertum effundũt: Lusitanus interea, collectis vtcunque viribus; cum incitato clamore, ac tubarum cantu, ex arce decurrit; ac sine certamine vacuam defensoribus, refertam diuitijs vrbem ingreditur. ad quas cùm extremo periculo diripiendas, ne cæca præceps auiditate discurreret miles, ædificijs omnibus iussũ Galuani subditæ faces: magnoque omnium dolore, quique vt in tutũ suas opes eò congesserant; quique subiectam oculis adamauerant prædam; cuncta, exceptis commeatibus, intra paucas horas arsêre, & ex ea quæ tardior ad fugam fuerat, vrbana multitudine, capti plurimi, iuncusque in portu vnus, & actuaria nauigia permulta. Minutis dein prælijs terra marique fatigari hostis cæptus: quem ad huiusmodi machinas rudem adhuc, nihil æquè ac tormenta Lusitana terrebãt. simul etiam, prægrauante multitudine, in tam parua insula cibariorum difficultas vrgebat. Super hæc, aduenis Regibus non sine causa iniectus timor; ne Lusitana classis aucta nauium numero, in eorum fines impetum faceret. ac proinde (vti omnis fermè cõiuratio, vbi pro-

A vbi proprij periculi incessit metus, quamlibet leui de causa dissoluitur) Tidorensi valere iusso, fœderati Reges domum quisque suam repente dilapsi. Eam occasionem Galuanus denuò tentandæ cum Tidorensi pacis idoneã ratus, si fortè rebus aduersis ferociam exuisset, legatos ad eum & litteras misit: neque ita difficilè fuit, desertum à tot auxilijs, & recenti clade perterritum, ad æquitatem & concordiam reuocare, adnitente præsertim Cacile Rade, Regis fratre germano, qui inter cæteras causas, vulgata Galuani virtutum fama commotus, amicitiam & societatem cum eo vehementer optabat. Pacis conditiones fuêre; vt Tidorensis ablata Lusitanis arma & machinas omnes redderet: caryophyllum insulæ totum Lusitani duntaxat Regis procuratoribus è Ternatensi formula venderet: neminem contra Lusitanos aut armis, aut vlla iuuaret ope: Lusitani pretium sine dolo persoluerent; & vrbi reficiendæ vnà cum insulanis instarent. Hasce in leges renouata societas est: eaque magis in dies mutuis deinde congressibus donisque, & egregia in primis Galuani fide ac liberalitate coaluit. Inde aduersus Geilolium, minitantem adhuc, & de Christiana religione in primis pessimè meritum, Galuanus classe profectus, Ternatem sæua tempestate reijcitur. Ibi, quod stati nauigationis Indicæ aderant dies, nefaria militum sedi-
B tio rursum exorta. & missionem, & frugis priuatim auehendæ potestatem ferociter postulabant. eos, Galuanus, quando per vim coercere non poterat; tum verbis, tum exemplo ad officium reuocare conatus est. quippe, non solum ipse, contra aliorum consuetudinem, ab omni negotiatione prorsus abstinuit, sed etiam vltrò sibi collatum à Tidorensi Rege proceribusque magnum caryophylli numerum, in Regis Lusitani apothecas à scribis & custodibus iussit inferri. Sed videlicet nullum in rebus humanis remedium efficax est, vbi mentem, de cælestium bonorum cõtemplatione deiectam, fædus auaritiæ morbus inuaserit. Facta conspiratione permulti collectas fruges furtim in naues imponunt: tum intentantes arma palam, si quis eos retinere aggressus esset, non modò contra leges amicitiæ, sed etiã contra iurisiurandi fidem, inter infestas gentes ducem repentè destituunt, & impia velificatione in Indiam intendunt iter. neque tamen de facinore tam atroci vlla dein quæstio ab Indiæ Prætoribus habita. At Galuanus, quamquam asperis in rebus à magna suorum parte desertus; consilio tamẽ atque animo stetit. Ac primùm, quod omnes in partes magnopere interesse
C cernebat; profugos & ipsa desperatione in furorem versos Ternatenses mitigare, & in patriam reuocare adhortationibus, monitis, ac præsertim illustribus iustitiæ & sanctimoniæ documentis instituit. quam ad rem, Tidorẽsium quoque suasiones haud mediocris momenti fuêre. Paulatim ergo positis odijs, relictas dudum sedes & incunabula repetebant. Quominus frequentes redirent; Tabariæ desiderium (quippe nondum defunctum audierant) Aialo præsertim extincto, erat in causa. Aerium, inter cætera, quod & ætate minor, & è peregrina pellice natus esset, auersabantur. Galuanum orabant, vt innoxium Tabariam ab Indiæ Prætore deposceret: atque ipse interim arbitratu suo regnum administraret. Neque conditio erat spernenda, quandoquidem ex huiusmodi procuratione, præter cæteras vtilitates, nullo prope negotio Galuanus ditari affatim poterat. Sed partim, credo, incertus vtrum ea res Ioanni Regi grata esset futura; partim haud ita decorum ratus, Christianum hominẽ in parẽtis pastorisq; loco Mahometanis præesse; oblatũ sibi honorem opesq;, magno animo & excelso repudiauit: omniq; arte ac studio, muneribus etiã è sua pecunia consecutus est, vt in patriã cuncti remigrarent, & cõmunis concordiæ salutisq; gratia, Tabaria interim omisso, Aeriũ Regẽ volentes agnoscerẽt. Hac maximè ratione Galuanus rẽ Ternatensem diu multumq; iactatã, haud sine magno labore ac

difficultate restituit. Cæterùm ab Geilolio, & Bacianio adhuc restabat bellum. Nec dubitauit Galuanus Regem vtrumque ad singulare certamen prouocare; vt vnius, aut alterius capite potius, quàm multitudinis damno & vexatione, certamina finirentur: & in arenam haud dubiè ventum esset, ni Rades, cuius modò meminimus, pro amicitia intercessisset. Hoc vel in primis adiutore & sequestro, non prouocatio tantùm oppressa; verùm etiã inter Lusitanum & Reges ambos reconciliata pax, & longo interuallo renouata commercia. Post hæc, ad reficiendas vrbes per bellum dirutas, curę conuersæ: qua in re fidem Tidorensi Galuanus egregiè præstitit. dein, calcarijs institutis, Ternatensem ipse arcem augere ædificijs & propugnaculis aggressus est: portusque aditum, antea insidiosum & peranguslum, scopulo qui medium occupabat, ferramentis exciso, reddidit ampliorem. Ad hæc, Lusitanos colonos, contractis ad sobolem nuptijs, hortando perpulit, priuatas ædes pro arundineis cœmentitias facerent; puteos foderent; hortosq; & allatas ex India vites, & poma sererent; quàm ipsam ad rem & ad cætera vitæ ministeria, largas aquas à duodecim fermè passuum millibus ad arcẽ vsque perduxit. Insuper Aerio Regi, ducta iam ad propagandam stirpem vxore, consulenti popularibus suis, & ædificandi æmulatione vehementer incenso, rectas vias atque transuersas, & cæteram vrbis dimensionem summa eius voluntate descripsit. neque ipsum modò Regem, sed omnes peræquè incolas, omni officio & humanitate demerebatur. Ex quo apud barbaros tantum huic viro beneuolentiæ & venerationis accessit; vt eum æquè ac parentem cuncti obseruarent: ipse quoque Rex, & magistratus; nihil ferè grauioris negotij, nisi ex eius auctoritate susciperent. Per idem tempus, in Mauricis insulis archipirata quidam, haud contemnenda classe non modò gentem importunè vexabat; sed etiam Ternatensibus atque adeò Lusitanis apertè minabatur. Aduersus id malum Galuanus caracoras aliquot ab Tidorensi Rege commodatas, cum paucis Lusitanis & auxiliaribus alijs misit, Fernando Vinagrio sacerdote, viro impigro, expeditioni præposito. is, Christo duce ac præside, insignem ex hoste victoriam tulit. Archipirata, & ipsius frater, alijque multi occidione occisi; cæteri turpem in fugam auersi. Inde Vinagrius ad Mauricas res componẽdas adhibito studio: cùm plerosque ex ijs qui per metum à Christo paulo ante desciuerant, in gratiam cum Ecclesia reduxit; tum alios quoque non paucos ad fidelium numerum aggregauit. Hanc lætam adeò victoriam, alia mox neque magnitudine, neque fructu inferior subsequuta. Iunci complures ab Iaua, Banda, Macazare, & Amboino insulis ad coemendum caryophyllum Molucas petebant. Ea re cognita Galuanus, ne per huiusce classis aduentum Lusitana commercia turbarentur; caracoris viginti quinque, Lusitanos haud amplius quadraginta, & auxiliares circiter quadringentos imposuit. Cùm ea manu profectus Iacobus Lupius Azeuedius, Molucensi mari præpositus, ad Amboinũ occurrit hosti; neque vlla pugnandi mora est facta. fusi fugatique magna cum cæde barbari; & ex ipsis iuncis, aliquot in potestatem venêre. in ijs tormenta complura; telorum vis ingens; & pecuniæ non parum inuentum est. Inde territis latè nationibus, victor Azeuedius Amboini oram legens, accolas maris vniuersos aut voluntate, aut vi ad nomen Lusitanum adiunxit: ijs qui Atiuam, Mantelum, & Nucivelem præcipua eius littoris habent oppida, enixè petentibus, Christiana sacra per sacerdotes impertijt. ac demum rebus è sententia gestis, magna cum præda Ternatem reuertit. Iisdem ferè diebus, Galuani missu, Ioannes Focatia ad Papuas insulas delatus, consilio ac lenitate magis quàm viribus, regulos omnes ad societatem atque amicitiam perduxit Regis Lusitani: præbitamque ab ijs magnam commeatus copiam, incolumi classe Ternatem aduexit. Hoc tam secundo rerũ progressũ;

ne quid

A ne quid ad gloriam Galuani præfecturæ deesset, ex alia quoq; parte ostium repente ingens Euangelio patuit. Macazar est insula, cuius modò meminimus, leucas à Molucis in Orientem quinque circiter & quadraginta. Eadem ab Aquilone in Africum perpetuo tractu leucas fermè ducentas excurrit: atq;, vt aliæ fermè vicinæ, plura in regna diuiditur. Abundat in alimenta mortalium oryza, sale, carnibus, pisce: in reliquos verò vsus atque delicias, cãdida veste, sandalo, ebore, auro, margaritis: &, quę corporũ firmitas & studiũ est gentis, valentissimo in primis & exercitatissimo remige. Super hæc, amnibus ad euectionẽ subuectionemq; scinditur multis, qui è montana introrsus regione decurrũt. Ex hac insula germani duo fratres, Ternate nuper baptismi sacramentũ, sponsore eodem & hortatore Galuano, susceperant: nouisque de more nominibus Antonius Galuanus alter, alter Michaël vocabantur: ambo deinde cùm in patriam reuertissent; Euangelio vtcunque prædicando, magnam popularium partem ad contemptum fictilium Deorum, ac miram in cupiditatem nouæ ipsis quidem, ac peregrinæ religionis impulerant. Ea re permoti, legationis munus ijdem ad Galuanum gentis nomine haud ita grauatè recipiunt; atque ad conciliandam facilius societa-
B tem, vario genere mercium, quas terra fert, in naues imposito, nobiles insuper aliquot adolescentes baptismi causa Ternatem adducunt. Periucunda Lusitanis eá legatio fuit. Macazares confestim sacro fonte lustrati, & Franciscus Castrius notæ probitatis & industriæ vir, ad firmandam cùm ea gente, & ineũdam cum vicinis Regibus amicitiam, haud sine muneribus à Galuano missus, ex itinere primùm ad insulam Celebiorum appulit Cetiganũ. ibi clementer acceptus, Regem vnà cum fratribus tribus, coniuge, ac filio; itemque è nobilitate ad centum & triginta, & è plebe non paucos ab idolorum seruitute, ad vnius Dei cultum, ingenti omnium animi voluptate conuertit: & elutis baptismate maculis, neophytos alios aliter, ipsum Regẽ nouo nomine Franciscum appellauit. duo & viginti dies in tam salutari negotio positi. dein, magno sui desiderio relicto, Castrius ad Mindanaum insulam accessit; ac legens orã, denique ad insigne oppidum Siliganũ haud frustra delatus est. quippe Regem (quem Antonium exinde Galuanum vocarunt) Reginamque, & filias duas, & è populo centum circiter & quinquaginta ad Euangelicam veritatem ab impia superstitione traduxit. In eadem insula baptizati cum vxoribus, fratribus, liberisque, & magna popularium
C turba Reges alij tres, Butuanius, Pimilaranus, & Camiguinus: illorũ vtriq; Ioannes; huic Franciscus inditum nomen. His rebus peractis, à Mindanao Castrius cùm ad Macazares vela fecisset, aduersis repente ventis, ac sæua tempestate pæne submersus, Ternatem necessariò redijt, Macazarensi expeditione in aliud tempus dilata. Interea Galuanus magnopere lætus relatis in horreum Domini, quamquam oppido paucis ex infinita messe, manipulis; ad nouas operas comparandas diuino prorsus instinctu seminariũ puerorum instituit. quod vnicũ labenti Christianæ disciplinæ remedium, tanto deinde pòst Tridentina Synodus approbauit. In id Seminarium adlectos è varijs nationibus adolescentulos indolis bonæ, qui matura dein ætate, in sua quisque patria Euangelio insisterent; summa cura, ac diligentia, quoad permitterẽt occupationes, per se, perq; suos, Christianis & litteris imbuebat, & moribus. quin etiam, parẽtes barbaros, quò facilius desideriũ ferrent, & verbis, &, vbi res posceret, etiam donis, admirabili quadam benignitate ac mansuetudine leniebat. Hic Molucensis rei cursus Nonnio Indiã regente per nouennium fuit. Eodem Prætore Nonnio primus ex Episcoporum numero ad ecclesiasticã rem inspiciendã ordinandamq;, Fernandus è Franciscana familia in Indiam venit: ibi cùm cæteris functionibus; tum sacramentis præsertim Confirmationis, & Ordinis ritè ministrandis, necnon

per sa-

per ſacras conciones & priuata colloquia Luſitanis ad diſciplinam atq; ad D
officium reuocandis;ethnicis ad Chriſtianam alliciendis fidem;Epiſcopale munus egregiè præſtitit.nec dubium,quin multa & ab hoc viro, & ab alijs in eo genere digna relatu & præconio, geſta ſint. Sed admodum raræ tum quidem in ijs locis fuerunt litteræ:& ſi qui exſtant ſcriptores; ij fermè inſtitorum peregrinationes atque commercia,& ducum res bello geſtas,ac domeſticas plerunque diſſenſiones per otium explicant;Chriſtianæ rei (quod caput erat)progreſſum,& in erudienda barbarie piorum labores & fortia facta,quaſi ab inſtituto aliena,vel omnino prætereunt, vel mira breuitate perſtringunt.Inter cæteros multa eſt mentio Zufolarini, quem ad Goam obſidendam, Albuquercio Prætore, veniſſe docuimus. Is deinde, honoris, & gratiæ cauſa Azedecan ab hero Idalcane appellatus, & aliquot inſuper auctus vicis atque caſtellis, ad amplas breui peruenit opes:ac Pondam vicum,de quo ſupra diximus,ad multa opportunum,& vrbi Goæ imminentem,lata foſſa & egregij operis muro circundedit. Veritus deinde propter interpoſitas offenſiones(qui Mahometanis Regibus ac tyrannis eſt mos)ne ab Idalcane per calumniam omnibus bonis ac fortunis euerteretur; occultum fœdus cum Nonnio Prætore percuſſit;atque ad Luſitanorum animos E
demerendos,Bardeſiana,& Salſetana portoria opimi & propinqui reditus, Ioanni Regi ſponte aſſignauit.Miſſi confeſtim ab Goa exactores & ſcribæ, fixo in ijs locis domicilio,aduentitiæ & inſperatæ pecuniæ non exiguas colligebant ſummas.Haud ita multum dein effluxit temporis, cùm Azedecã, vel purgatis, vt fit, ſuſpicionibus; vel deprecatoribus apud Idalcanem adhibitis,priſtinum gratiæ locum recepit:demptoque metu, pœnitere cæpit hominem,proiectæ ſine cauſa tantę partis fructuum; & præualidæ gentis in eas terras inductæ.Multa viſuntur apud Indos fanis dœmonum adiuncta domicilia,non modò virorum,ſed fœminarum etiam; præſertim quæ defuncto marito ſeſe cremandas eundẽ in rogum inferre non auſæ(quã vetuſtiſſimam eſſe conſuetudinem,& Propertius,& Strabo demonſtrant) metu deinde ignominiæ,lucem & celebritatem hominum fugiunt;& remotis ab vrbe locis intra ſepta quædam incluſæ, quod reliquum eſt vitæ,in exſecrabili Satanæ famulatu conſumunt.Ex hiſce vnum commodo ſitu, Luſitani Quęſtores inuaſerant.locus,de nomine cacodęmonis,cui dicatus erat,Bardor appellabatur.Eos inde,facta manu,duce Solimano barbarus pellere,& vectigalia ſibi vindicare fruſtra conatus,occaſionem inſuper Luſitanis prę- F
buit,arcis egregiæ,quam Raciolum appellant,in ijſdem finibus exſtruendę. Tum verò Azedecan,auctis externo milite copijs;nouem circiter millium ſummam expleuit:in quibus cataphracti erant equites quinquaginta,leuioris armaturæ ducenti.Cum hiſce copijs idem Solimanus Raciolum acceſſit primò.dein ad eliciendum in inſidias Luſitanũ reducto exercitu,duas inde leucas,circa montis cuiuſdam flexũ,occultè conſedit.Interea excitus à Raciolanis Ioannes Pereria Goę pręfectus,abſente per eos dies Nonnio Prætore,cum Indis mille,& Luſitanis quadringentis; quorum erant equites non amplius centum,extemplò Raciolum accurrit.inde,cupiditate certaminis ad hoſtẽ parũ explorato prouecti Luſitani,iniqua repente cernunt omnia, numerũ peditum equitumq;; naturam loci;corporum habitus.quippe,longè ab arce ſubſidioque,non modò cum multiplici, ſed cum recenti aduerſario,feſſis ac paucis prẹlium inſtabat.Solimanus interim, ad circumeũdos Luſitanos extenuata maiorem in ſinum acie,pedites ab lateribus; cataphractos in medio;expeditos equites centenos in vtroque cornu locauerat.iamque promotis agminibus,ad iactum miſſilium, quæ ignea erant pleraque, ventum erat;cùm ex imminente periculo turbatę Luſitanorum,præſertim auxiliarium,mentes;& inſolitus quidam oculis animiſque terror offuſus.

Ea re

A Ea re animaduersa Ioannes confestim aciem interequitans; Quæ vos (in-
„ quit) noua formido, commilitones, quis præter consuetudinem horror in-
„ uasit? scilicet ex longa defatigatione, incommodo loco deprehensi, nec opi-
„ natam hostium multitudinem extimescitis: quasi verò nunquam adhuc,
„ ex eiusmodi periculis ac difficultatibus, Dei benignitate, cũ incolumes, tum
„ victores etiã euaserimus. Nonne, qui rebus in asperis ad hãc vsq; diem nobis
„ maioribusq; nostris affuit Christus, nunc quoque præsens ac propitius fore
„ putandus est? aut non idem hic est hostis, quem antea sæpe fudistis? cuius to-
„ ties in terga pugnastis? cui per hosce dies inuito ac renitenti munitissimam
„ arcem imposuistis? Proinde, state animis viri, & omnem salutis spem, secun-
„ dum immortalem Deum, in dextris ac virtute reponite. Nam de receptu,
„ ne deliberatio quidem reliqua est vlla. Cędetur patẽti campo fugacissimus
„ quisq;, prius quàm fractis metu viribus ad mœnia Raciolana tanto inter-
„ uallo perueniat. Inter hæc dicta, conspicatus intentos ad orbem clauden-
dum hostes; Iordanẽ Freitam cum delectis equitibus triginta, in cataphra-
ctos immittit. ipse cum pugnacissimis nouẽ (nam reliquos tardabat metus) antequam hostium cornua inter se coirent, in alterum, ardentibus animis
B impetũ dat. Et quamcunque in partẽ sese ferox iuuenũ concitat globus, perturbant hostiũ signa, & maiorem quã pro numero edunt stragẽ: atque instãtibus nuper, vltrò ipsi pauorem ac trepidationem incutiunt. Eo spectaculo Solimanus accensus, ex altera parte cum suis in auersos incurrit. Ita abruptum ab reliqua acie cornu; & solutis ordinibus, promiscuè geri cæpta res est. Et Lusitani socijq;, cùm inter pugnæ fugæque consilium aliquandiu trepidassent; pudore demum per ignauiã deserẽdi ducis, & mutuis inter se adhortationibus incitati, dẽsata acie, & pariter clamore sublato, medios in hostes inferunt signa: & corrigendæ tarditatis ac demendæ ignominię studio, valida facta impressione, hostem impellunt primò: dein redintegrato impetu prorsus auertunt. Fusos inde passim Pereria cum equitibus, ad proximum vsque flumen acriter insequutus, latè cæcidit; cũ quidem Canarini & Decanij, ne in fuga dignoscerẽtur, virentes ramos, quod sociorum Lusitani nominis erat insigne, capitum tegumentis insererent: ex hostibus, eo prælio, præter captiuorum turbam, mille & septingenti desiderati. è Lusitanis & auxiliaribus, icti, sagittis fermè, complures; ne vnus quidem (quod portẽ-
C ti simile videatur) occisus. Tum castra, plena omnis opulentiæ, momẽto direpta. & Pereria, euidenti planè Dei superumq; auxilio, cuius maximè fiducia inierat pugnã, memorabili parta victoria, spolijs diues & barbarica suppellectili, Goam reuertit; omnique obuiam effusa ciuitate, cum laudibus, & cum solenni supplicatione ouans vrbem introijt. At Azedecan, quãquam tristi nuntio perculsus, non tamen iccirco abiecit belli consilia: quin, Solimano dimisso, cuius ductu iam toties malè pugnatũ erat, Carnabecũ Turcam Asiaticum, virum & corporis robore, & armorũ arte præstantẽ, & sub eo præfectos octodecim ex eadẽ natione conduxit. ij cum octingentis equitibus, & peditum quatuor millibus ad eadem vectigalia recuperanda profecti; rursus ab Lusitano vincuntur. Carnabecus ipse inter alios, ac Turcæ præfecti, eo prælio ad vnum omnes occisi. Neq; tamen incruenta Lusitanis victoria fuit. promptissimi aliquot, partim profundis foueis hausti, quas consultò occæcauerant hostes; partim etiam ipsius Carnabeci manu perempti sunt. Ea pugna fractus tandem Azedecan, ab armis absceßit: & pacata in aliquot annos regione, Lusitanus traditam sibi vectigalium possessionẽ, haud sine magno prouentu retinuit.

Libri decimi Finis.

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER VNDECIMVS.

DVM hæc à minoribus præfectis geruntur, ne ipsi quidem Nonnio Prætori fuit otiosa prouincia. Is ingentem nactus naualem apparatum, quem decedens Lupus Vasæus partim Goæ, partim Cocini reliquerat, ad expeditionem Diensem, quam Lusitani dudum coquebāt, animum adiecit. ac primùm, idoneos homines, magnis præmijs inuitatos, mercatorum specie Dium ex vrbe Goa præmisit: qui cuncta probè cognoscerent; ac Lusitanas vires augendo verbis, Tocanem dynastam, Sacæ demortui fratrem, ad vitanda certamina, & componendam quauis conditione pacem impellerent; ac demū appropinquanti sibi omnia explorata clam ex vrbe renūtiarent. In horum opera & fide, quam multis rebus perspectam habebat, magnam rei perficiendæ spem collocauerat Nonnius. Dein, satis prouisis omnibus, quę ad rem pertinebant, diem ad conueniendum nauticis omnibus Ciaulum edixit. Ab Ciaulo profectus cum ornatissimis nauibus variæ formæ trecētis, in quibus erant Lusitanorum tria millia, Malabarium totidem, & Canarini bis mille, Damanum oppidum oræ Cambaicæ processit, metu desertum ab incolis. ibi, solenni peracto sacrificio, Antonius Petronius Franciscanus, pro concione cunctos ad obeunda fortiter militiæ munera, pellendosque ex vrbe Dio nefarios Christiani nominis hostes, Mahometanæ sectę cultores, hortatus est. Ab Damano classis, præciso Cambaico sinu, Betelem tenuit. E Hoc nomine insula est, perexiguo circuitu leucæ fermè vnius, angusto admodum freto à continenti disiuncta, difficili accessu, pęnè vndique septa præruptis haud modicæ altitudinis rupibus. Ea, quod leucarum cito non amplius traiectu peropportunè imminet in vrbē Dium, & circundata muro inexpugnabilis reddi facilè poterat; ad eum locum muniendū paulo ante Cambaiæ Rex quendam è suis præfectis, Turcam natione, cum duobus millibus armatorum, & structoribus operisque circiter mille transmiserat. Sed nondum eò peruenerat opus, vt arceri munimento externa vis posset. F ac proinde repentino tantæ classis aduentu perterriti milites, & præter cæteras difficultates etiam nauigijs ad transmittendum, vel accersenda è propinquo auxilia destituti; consilio habito, de arce honestis conditionibus tradenda consentiunt. Dux ipse, quò plus auctoritatis inesset legationi, accepta fide, ad colloquium prodijt. Petebat vti sibi cæterisque insula excedere, suaque secum exportare tutò liceret. Cui Prætor, insolito ferox apparatu, & auidus rei gerendæ, ipsi quidem id petenti dare se dixit: cum reliquis, nisi permittentibus omnia, negauit vllam pacis conditionem esse. Hoc tam triste responsum in arcem relatum, mistam desperatione iram in militum pectoribus accendit. Extemplò regius Quæstor, ex obuijs trabibus raptim conserta rate, per tenebras pecuniam regiam in continentem auexit. hunc, nando subsequuti ex imbelli turba qui poterant. cæteri, fero & infando consi-

A consilio, vxores, & liberos, & quæ habebant carissima, in vnum congesta cumulum, ea ipsa nocte succendunt. & ex vniuerso præsidio septingenti fermè, certo deuotionis genere, monachorum instar vertice capitis ad coronæ seu diadematis figuram abraso (adeò is ritus apud barbaras quoque nationes defunctum humanis curis animum, & ipsius prodigum vitæ significat) ad mortem fortiter oppetendam obstinata mente coniurant. Inde cæci furore & amentia, non sine probris conuitijsque, Lusitanum vario telorum genere supernè lacessunt. Ea commotus audacia Prætor, non exspectato, vti decreuerat, Solis ortu (& fortè nox erat Lunæ radijs admodum illustris) exposito milite, à quatuor simul partibus adortus inchoatam arcem expugnat. Varijs inde locis, vti se se passim conglobauerant hostes, atrociter dimicatum est. Dux ipse cum egregijs aliquot, eques primò, tum pedes ingenti animo prælium ciens, haud inultus occubuit. Cæso duce, fuga in omnes partes illicò fieri cæpta. cumq; hinc infestæ cuspides; inde vastæ crepidines, & obsessum nauibus mare ad salutem obstarent; vrgēte metu alij per saxa cautesque se se deuoluunt; alij specus & latibula circūspiciunt: multi eminus traiecti missilibus, multi cominus gladio hastaue B confossi, pauci admodum in seruitutem abducti. Cæterùm vnius memorabile in primis exitium fuit. is, in angustijs deprehensus, cùm adhærentem lateri comitem interfectum, & in se deinceps intentam Lusitani lanceam cerneret; nulla cunctatione in vulnus ac ferrum vltrò semet impellens; ad corpus aduersarij per ipsum hastile furibundus affluxit; & stricta sica, nec opinantis abscidit femur. ita, mutuis ictibus, alterius vterque sanguine expleti, in eodem pænè vestigio corruerunt. E Lusitanis desiderati nobiles viri septendecim. vulnerati centum & viginti, quorum nonnulli postmodum exspirarunt. Post hæc, euersis, aut incensis Cambæorum operibus; eorumque tormentis in classem acceptis, Prætor circa eādem insulam octo fermè dies in anchoris stetit; nuntium ab exploratoribus de statu rei Diensis ibidem exspectans. Ea mora saluti Diensibus fuit. Siquidem per eos ipsos dies Mustafa, & Sofar, qui nuper ab Adeni obsidione recesserant, fugitiua, vti supra demonstratum est, Turcarum tyranni mancipia, nouam & conditionem & sedem quærentes, Dium classe deuenêre; secumque sexcētos Turcas, Arabas mille & trecentos, &, præter minora tormenta, basiliscos æneos egregiæ formæ tres in vrbem inuexêre. Hoc tam insperato C subsidio magnopere confirmatus est Tocan, cùm paulo ante, Lusitanæ classis fama conterritus, ad deditionem haud dubiè inclinaret. Exinde, Mustafæ suasu, emissa extra oppidū cum pretiosis rebus puerorum ac mulierum turba; reliquos oppidanos recensuit. inuenti qui arma ferre possent, præter nouos auxiliares, vndecim ferè millia; & omnes graui edicto vetiti egredi ex vrbe. Tum, eodem hortante atque adiuuante Mustafa, stationes ad portas, in muris tormenta vigiliæque dispositæ: & sub præcipuas vrbis vias acti, & sulphureo puluere completi cuniculi; quibus, si in vrbem irrupissent hostes, in extremam eorum perniciem ignis applicaretur: & intra ostium portus, quod ferrea catena claudi solitum esse docuimus, tres & septuaginta biremes instructæ: denique nihil omissum, quod ad vrbem, præsertim à mari, firmandam tali tempore pertineret. Nonnius, vti dicebamus, consultò ad Betelem interea trahebat morā. dein, cùm ij quos ob idipsum ab Goa præmiserat, neque ipsi venirent, neque nuntium aut literas mitterent; quippe custodibus ad exitus omnes appositis; ignarus omnium quæ apud hostes fierent, ad incertum euentum à Betele Diū ire perrexit; haud dubiè ratus, ad conspectum tātæ classis, motum aliquem in vrbe futurum. Vbi eò peruentum est, vixdum in salo iecerat anchoras, paratus per colloquia tentare animos incolarum; cū ex omnibus repente pro-

pugnaculis in classem vis ingens pilarum emissa.è quibus,inspectante Nō- D
nio,in ipsam pæne Prætoriam tres illatæ,magnam consternationem fecē-
re.Inde subducta extra ictum classe,& omni spe non voluntariæ deditionis
modò,sed etiā pacis abscissa;cum speculatorijs nauigijs missi, qui è proximo
quoad liceret lustrata oculis vrbe,certi quippiam referrent.ij, abraso
ad iacula vitanda littore,sensim progressi,ingentem aspiciunt pro muris
hominum frequētiam,& nauium multitudinem in portu paratam, &
omnia telis,atque tormentis,micantibusque cum ingenti sono flāmis horrentia.
Simul animaduertunt;non æquè ab terra atque à mari difficilē oppugnationem
esse:& sicubi descēnsio facta sit;à Septentrionibus maximè
succedi ad mœnia posse.Hisce rebus cognitis Prætor, quod in vnam rem
naualem intentus,terrestris pugnæ machinas & instrumēta nequaquā aduexerat;
portus claustra perfringere;classemq; adoriri, & simul è nauibus
mœnia diuerberare decreuit. In eam rem postridiè cum tormentis maioribus
promotæ,centonibus & pluteis tectæ, scaphæ complures ; triremibus
ab tergo & ab latere adiunctis:quæ simulatq; per stragē aliquis aditus daretur,
ad irrumpendum inter volitantia tela militem audacter exponerent.
Hæc,turbatis inexspectata hostiū vi plerisq;,aduerso insuper æstu, per me- E
tum ac trepidationē ægrè fiebant:& simul periniqua erat verberādi conditio:
quippe cū oppidani,è fixo & immobili,ad ictus destinatos tormenta librarent;
Lusitani,è fluxo & instabili,prope in incertum mitterent tela. Ergo,
vt in huiusmodi conditione,alteris nihil fermè illatū damni;ex alteris,
propugnatores & nautæ non pauci pæne momēto discerpti sunt: & , quod
vel in primis oppugnantium fregit animos,omnia fermè tormenta, maioribus
quàm quos paterentur bolis,& nimia defatigatione disrupta. Hoc tā
infelici successu perculsus Nonnius; ne simul ad procellas ac tempestates
expositam in salo classem haberet, simul milites remigesque tāto cum detrimento
densissimis hostium globis obijceret;sublatis anchoris, frendens
gemensque irrito conatu ad Betelem redijt. Inde , Antonio Saldania ad
peruastandam Cambaicam oram cum parte copiarum relicto, cæteras ipse
Goam reduxit incolumes.Eodem paulo post Saldania quoque redijt,inter
cæteras clades euersa Goga (id oppidi nomen) & onustis Indica fruge
quinque & viginti paronibus vno incendio absumptis,Cābaici sinus custodia
viro egregiè forti Iacobo Syluerię tradita. Goæ hyems iure dicundo,&
nauibus reficiendis exacta . deinde vbi sese æstas aperuit ; Cialem Prætor F
classe contendit. is locus vltra Calecutum duas leucas apprimè nauigabili
æstuario impositus, mirè factus erat ad Arabum infestanda commercia;
& Zamorini consilia exploranda,conatusq; opprimendos. Ibi ergo Prætor,
quieto Calecutano , neque ad impediendam ædificationem auso inire
certamen, arcem egregiam opere militari paucis diebus exstruxit. In
eam rem agri pars cum palmetis ab Cialensi regulo præsentibus nummis
coempta:& regulus ipse,ne Zamorini vim extimesceret,in fidem ac societatem
acceptus est.Eadem æstate,Iacobus Sylueria, Tanahensem dynastam
Diensis auxilij fiducia tributum pendere recusantem aggressus, oppido
exegit;ipsumq; oppidum egesta præda cremauit. In eodē tractu Bandoram,
qui locus erat in Tocanis ditione,& opere magno, & valido præsidio
munitus,vi cepit,ac diruit. Multos præterea Cambaicę oræ vicos euertit;
naues partim subductas exussit,partim cum oneribus Dium petētes
excepit,aut depressit.ad hæc,in remigum supplementū, quattuor millia
captiuorum abducta ; & clausis vndique maritimis cōmeatibus,Diensi
portorio & annonæ , ingens eo anno detrimentum illatum est. eadem pęne
vastitas, eodem Sylueria duce,anno insequenti propioribus etiam vrbi
Dio littoribus atque agris inuecta. villæ, vici, nauigia passim incensa.
multi

A multi mortales abducti. opulenta emporia duo, Pate, & Patane, haud sine certamine capta & direpta. Mangalor oppidum insigne (quo item nomine emporium est in ora Malabarica) dilapsis metu Mahometanis, deletum: ditati præda milites: nec parum pecuniæ in regios quoq; fiscos redactum: impunè cuncta: cùm & nouo Cambaiæ Regi Badurio interioribus implicito bellis, haudquaquam vacaret opem ferre quamuis adeò laboranti oræ maritimæ; & Melicus Tocan, circunferenti bellum Lusitano occurrere nec posset, nec satis auderet absente Mustafa, qui post repulsos ab Dio Lusitanos, in regiam cum læto nuntio ad prœmia petenda, & venditandam in posterum operam suam Regi, haud sanè magna Tocanis voluntate contenderat. Eo adiumento ac præsidio destitutus Tocan, omnibus circa populis ob recentia damna terrore nominis Lusitani perculsis, quicquid habebat copiarum ac virium, partim ad vrbis Dij custodiam, partim ad muniendum Bazainum summo studio conferebat. Et Nonnius, ardens dolore susceptæ ad Dium labis, ad eam eluendam, excidium Bazaini tacitus dudum apud se voluebat. Ac maturandum ratus antequam ab terrore populationum reficerentur hostium animi; cum nauibus amplius octo-
B ginta, & bellatorum quatuor millibus, quorũ dimidia pars Lusitani, cæteri Malabares aut Canarini erant, Ciaulum accessit. inde præmisso cum expeditis nauigijs Emmanuele Albuquercio ad portus introitum occupandum, ipse Iacobo Sylueria trans Dium accito, cum cætera classe subsequitur. Bazaini tum agebat Tocan magno equitum peditumque numero ad famã classis Lusitanæ contracto. Munitionis autem ratio erat huiusmodi. arcẽ idoneo loco ædificatã habebant. præterea, ad euripi fauces, qua descensuros putabant hostes, propugnaculũ excitarant. inde perpetuã fossam immisso mari, itemq; aggerẽ cum crebris turribus, magna tormentorũ im posita vi, ad oppidũ vsq; perduxerant. neq; oppugnari, nisi eo munimento superato, arx poterat; & frequentia tectis loca protinus petenti hosti, nullis circa syluis aut collibus, turres ab latere minabantur. Nonius, duce trãsfuga locorũ perito, paulo supra id quod dixi propugnaculũ, tripartitò exposuit copias. Primo agmini Iacobus Sylueria; secundo Fernandus Deza, & nauarchi aliquot præerãt: postremum ducebat ipse. Vbi propius ad munitiones ventum est; Lusitani, tẽtata dein omissa propter altitudinem fossa; præter hostium oculos ad oppidũ rectà contendunt. Scilicet in præter-
C euntes confestim ex aggere sęuus imber telorum, perpetua iaculatione cõ iectus. quacunque audax incedit agmen; igniferæ bolides, plumbei ac ferrei globi, spicula densa circumuolant. Mirum profectò, & quod, nisi in potentiam Dei referatur, planè fidem excesserit. Puro & patenti littore, cùm è turribus ac fenestellis vndique peterentur; nemo prorsus omniũ ictus est. quo miraculo commoti auxiliares multi, spontè dein Christianam fidem amplexi, cùm ita affirmarent: angustis in rebus nullũ omnino ęquè atq; Lusitanorũ Deum suis cultoribus esse præsentem atq; propitiũ. Ad extremas munitiones cũ decem amplius millib⁹ armatorũ sese Tocan ostẽdit. Ibi acrior cõcursu primo, quàm perseuerantior pugna fuit. Inuehentem se magno impetu Lusitanũ, gladijsq; & hastis aduersa ora & pectora fodientẽ, diutius non ferentes Mahometani, transmisso per pontem euripo, ad proximos montes celeri fuga succedũt, eodemq; loco castra communiunt. Nec maior inclusis intra arcem, ad sustinendam oppugnationem animus fuit. Eminus conspicati suos abeuntes, & hostium aduentans agmen, extẽplò sese per auersam arcis partem omnes eijciũt: traiectoq; pariter euripo, Tocanis vestigia subsequuntur. Per hũc modũ arx oppidumq; minore quàm timebatur certamine in potestatẽ venit. è Mahometanis, tum in prælio, tũ in fuga, cæsi quingenti & quinquaginta. è Lusitanis, desiderati nõ amplius

ſex. Multùm ibi ſulphurei pulueris & globorum inuentum;& maiora tormenta circiter quadringenta. Prætor, collaudato præcipuè Sylueria & ijs qui in primo agmine dimicarant(nam ad ſecundam aciem & ſubſidia prælium non peruenerat) doniſque militaribus de more diſtributis, in ipſo littore caſtra poſuit: inde quicquid erat fertile in agris, ferro igniq; corruptũ; oppletæ hoſtiũ foſſæ; prorutum vallũ;& arx ipſa, quod ad eam tuendã copię non ſuppeterent, à fundamẽtis exciſa. & Nõnius, per ſe perq; ſuos egregiè repenſo barbaris quod ad Diũ acceperat damno, incolumi claſſe Goã hyemandi cauſa repetijt. Circa idem tempus, Vgentanæ Rex, Malacenſem oram crebris excurſionibus habebat infeſtã. Aduerſus eum cũ quadringẽtis Luſitanis à Malaca profectus Stephanus Gamma, qui tũ vrbi præerat, aduerſo flumine ad hoſtẽ ſubijt: ac munitiones primũ in itinere obiectas, expoſito milite per vim cepit: dein, fugato Rege, deſertã arcem & vrbẽ Vgẽtanam incendit; tormẽta cõplura, naueſq; captiuas cum inſigni laude victor Malacam reduxit. Sub hæc, è Luſitania cũ onerarijs quinque Martinus Alphonſus Soſa, præfectus maris Indici deſignatus, Goam defertur. Is, acceptã à Nonnio claſſe, nauibus quinq; & triginta, in quibus erant Luſitani ſexcenti, ad Damanum duxit oppugnandũ. Cambaici littoris id quoque oppidum eſt, ſupra Bazainum leucas fermè quattuordecim. Carebat mœnibus, atque ob id ipſum oppidani cognito claſſis aduentu diffugerant. Sed firmi operis arcẽ Turcæ admiſti Reſbutis, quæ gens latrocinijs dedita Carmaniæ fines attingit, quingenti numero tuebantur. ijdem, vrbis aditum à portu, tumultuarijs munitionibus crebriſque tormentis obſepſerant. Soſa in conſpectum hoſtium delatus, leui primùm nauigio ad contemplandã loci naturam & opera circunuectus eſt; dein vitato portu, nocte intempeſta in aſperum littus non ſine periculo repente deſcendit; ac partim ſcalis ad muros appoſitis; partim, dum pauidi quidam elabuntur, portis raptim occupatis, in arcem irrupit. Intra mœnia, cum Turcis præſertim, intercluſo exitu, atrociter dimicatum eſt: ac, paucis exceptis qui inter primũ, vt dixi, tumultum euaſerant, cæteri ad vnum omnes occiſi. è Luſitanis, decem deſiderati non amplius: grauiter icti complures. Arx triduo diruta, & ſolo, vix vt veſtigium exſtaret, æquata eſt. Inde victor Soſa totam Cambaicam oram, non ſine magno terrore, Dium vſque percurrit. Capti & euerſi Damani fama Badurium valdè commouit; præſertim quod eo ipſo tempore grauia ex alijs partibus bella imminerent. in quæ dum totis incumbit viribus, ne interim acrior ab tergo Luſitanus inſtaret; oratorem petendæ pacis ad Nonnium miſit; ſcriptiſque & obſignatis conditionibus, Ioanni Regi Bazainum, vicinaſque inſulas, quo in numero Salſetanæ ſunt, & partem inſuper continentis attribuit. Pace cum Luſitanis facta, ſeſe ad cæteras expeditiones accinxit. Duo tum à Septentrione hoſtes in primis vrgebant: Cremẽtina vidua, Sangæ Regina, eximia ſpecie, cæterùm præferoci & plus quàm virili ingenio mulier; à prima ætate militiæ rudimentis imbuta, pugnamque inire, Amazonum inſtar, intrepidè ſolita. itemque Mogores, Scythica gens, præpollens viribus; & cum finitimis Perſis bello certare aſſueta. horum Rex Miramudius, à magno Tamberlane originem trahens, Mandoo dynaſta ſolicitante(cuius auunculum Badurius pepulerat regno) paulo ante in Cambaiæ fines valido cum exercitu irruperat. Inde ſublatis animis Crementina, filij gerens tutelam, ſtatutum olim vectigal Badurio abnuebat pendere; coactiſque duobus equitum, triginta peditum millibus, in regia ſe ſe continebat vrbe, cui nomẽ Citor. Hę duę maximè Badurium eo tempore diſtinebant curæ. Super ijs cùm aliquãdiu apud ſe deliberaſſet(nam alienis conſilijs admodum raro vtebatur) Sangam edomare quamprimũ, dein Mogoribus omni conatu obuiã ire cõſtituit. Apparatus

autem

A autem huiusce expeditionis erat eiusmodi, quemadmodum à Christianis cognitum est, qui in eo ipso bello Badurij stipendia meruêre. Equitum sub signis habebat centum & quinquaginta millia, è quibus erant grauis armaturæ triginta. peditatus quingentorum millium explebat summam: in ijs, externi variarum nationum ad quindecim millia. id erat exercitus robur. Fartacas & Abassinos, alij præfecti; Turcas trecentos Mustafa ducebat. accesserant Christiani captiui, demptis ad militiam vinculis, non plus octoginta; quorum erant quinquaginta Lusitani, Galli reliqui, incertum quo casu, Dobriga quam vocabant naui, ad Cambaicas regiones appulsi. Armorum telorumque omnis generis vim ingentem, curulia tormenta mille admodum ex ære cuncta parauerat: in ijs, vastæ magnitudinis quatuor basiliscos, intremente solo, centena singulos boum iuga trahebant. Hisce addita sulphurei pulueris pilarumque plaustra quingēta, & libratores, ac fusoriæ artis magistri complures, cum omni iaculandi & conflandi instrumento. ad hæc, turriti elephanti amplius ducenti; quaternas alij minores fistulas, maiusculas alij binas, totidemque milites dorso vectabant. Signato in stipendium auro argentoque, vehes onustæ quingentæ, & super hæc omnia, Satra-
B pæ ac dynastæ permulti cum suis quisque thesauris, & magno comitatu sequebantur. iam verò mercatorum, opificum, lixarumque & calonum summa iniri vix poterat. Cum hisce copijs è Mandoo regno, quod nuper inuaserat, profectus in Sangæ fines Badurius ad Citorem castra posuit. Ea vrbs edito loco duodecim millia passuum obtinet ambitu, sumptuosis admodū ædificijs publicè ac priuatim ornata, mœnibusque ac propugnaculis egregiè cincta. itaque propter maiestatem ac pulchritudinem, quamquam arroganti vocabulo, Mundi vmbella (id enim Citor gentis lingua significat) appellatur. & quoniā, si vel ad muros ex inferiore loco succedere Cambæus, vel fame subigere inclusos instaret; cùm anceps oppugnatio, tum lenta fore videbatur obsidio; consilium cepit hosti planè exitiale: magnis operibus machinisque ex tuto vrbem adoriundi. neq; difficilis erat ei molitio quantauis, nimirum exsuperante ad omnia multitudine. Ergo ad vrbis radices, densum ordinem trabium, qui munientes ab tergo protegeret, pluteorum vice defixit. post hosce pluteos breui tempore duas turres, quæ fastigio altitudinem æquarent mœnium, latas pedes quinquaginta, è lapide & argilla excitauit; gradusque ad ascensum adstruxit. in ijs turribus delecti bellato-
C res, & muralia tormenta disposita cùm neq; in aduersis propugnaculis quēquam consistere paterentur; & tectis ac delubris vltimum haud dubiè minarentur excidium; Regina, alioquin ad defensionem parata, admoto hoc tanto terrore despondit animum: perque notos calles, cum liberis & paucis familiaribus clam ex vrbe profugit. oppidani frustrà hostem aliquandiu arcere conati, ad extremum perditis rebus, in auri, argentique, & pretiosæ vestis aceruos (quos in idipsum ex publico priuatoque collegerant) ad Betelanam conuersi rabiem, subditis ignibus iniecêre se. tres ipsos dies incendium tenuit. ad septuaginta millia sexus vtriusque mortalium per eam desperationem absumpta. Sultanus vrbem ingressus ingenti lætitia, purpuratos amicosque nouis beneficijs ac vectigalibus auget; militi stipendia duplicat; se ipse adeò magnificè & elatè circunspicit, vt omnium Regum vni sibi, qui Citorem expugnasset, vmbellæ honorem deberi haud absurda quidem allusione iactaret. Verùm, quæ sunt humanæ vicissitudines, non diuturnum Sultano eius victoriæ gaudium fuit. aduentanti copijs auctis Mogori obuiam progressus; ad Docerem vrbem semel, ad Mandoum iterum profligatur, & castris exuitur. inde cùm ab alijs, tum ab ipso Mustafa desertus; barba, ne dignosceretur, abrasa, gregali cultu, perpaucis comitibus Diū vsque contendit. Ibi, à concepto pauore, de asportandis Mecam thesauris,

qui supererant,& regno relinquendo agitasse dicitur. Sed suorum hortatu D retentus,dum hostes populando agro,& egerenda è desertis vrbibus præda morantur,& ditati spolijs,vt fit, patriam cogitant; interim ad opem à Solimano Turcarum tyranno petendam oratores misit:ijs dona ad ipsum Turcam data,quorum æstimatio ad sexcẽtorum millium aureorum summam ascenderet;ad milites verò quàm exercitatissimos(nam id vnum ab Turca implorabat auxilium)mercede conducendos, magna pecuniæ vis. Hoc in præsentia reparandi belli consilium Badurius cepit. Veritus deinde,ne serũ afflictis rebus id remedium esset;fracta demum superbia, Sosam, ab Ciaulo (nam in ea tum statione classem habebat)dein ab Goa Prætorẽ ipsum Nonnium ad se per legatos ac litteras inuitauit:ijsq;,modò partẽ capesserẽt belli; potestatem arcis ad Dium ædificandæ(quod frustra iã toties omni arte quęsierant)vltrò detulit.Hisce nuntijs allatis,ab neutro in tam pręclara occasio ne cessatum est.Sosa prior,tùm Nonnius Dium instructa classe contendũt. Ibi nouis vtrinque fœderis & amicitiæ legibus in publicas tabulas testato relatis; designati communi consensu fines arcis, in extremo insulæ promontorio,qui locus imminet in ipsum introitum portus, vt claustra maris haud dubiè Lusitani tenerent. Annus tum agebatur seculi huiusce trigesimus quintus. Area dimensa,confestim ad structuram admotæ manus, non E fabris tantùm & nauali turba, sed ipsis etiam militibus & præfectis enixè rem adiuuantibus.Triquetra, vtpote in promontoriũ desinens,loci est figura.iactis fundamẽtis,ab aperto mari ad interiorem tumulum, è regione oppidi,murus est ductus pedum septendecim crassitudine,altus ad coronã vsque viginti.in eo tumulo,rotũda,vti mos tũ erat,cespite ingesto erigitur ante omnia turris dodrantiũ nonaginta diametro. Thomæa appellata, quod eius Apostoli festo die exordiũ sumpserat:inde rursus ad alterũ insulæ marginẽ continuata mœnia sunt;qua rupes abscissæ portũ attingunt. ibi turris altera exstructa diametro dodrantium sexaginta. Huic ab Diuo Iacobo Hispaniarum præside inditum nomen. Muris fossa circundata quoad cautes & præcipitia tulêre.Inter duas turres medio fermè spatio,portã cum lorica in vrbem aperiunt.intra mœnia sacellum, & præfecto præsidij militibusque tecta militaliter excitant. Per hunc modum in præsentia duntaxat arx ab vrbe intersepta est;laterum munitio, quod ea mari alluuntur, in aliud tempus reiecta:Cæterùm opus vndequinquagesimo die, non sine Sultani admiratione perfectum. Simul,ad recuperandum in Cambaiæ finibus F Variuenem pagum,arcemque appositam Indo flumini, missus rogatu Sultani Vascus Petreius à Sancto Pelagio cum Lusitanis ducentis & quinquaginta;Sofare adiũcto cum Turcis trecentis. Mogores centum & quinquaginta,incenso pago, arcem obtinebant.ij,quandiu leuioribus missilibus dimicatum est, hostibus egregiè restitêre. Ast vbi prouectis è classe maioribus tormentis mœnia quati cæpta;diffisi viribus arcem deseruêre. Ita Variuenes denuò in Sultani potestatem redigitur.Præterea in maritima Cambaiæ oppida præcipua Lusitanorum manipuli aliquot præsidij causa profecti.cuius auxilij fama è longinquo,vt fit,in maius aucta,retardatus Mogor; spolijs Cambaianis grauem exercitum trahens,instante iam hyeme,domũ reuertit. Is Mogorici belli finis Badurio fuit. Inde Sultanus ad refouenda quæ recentibus cladibus afflicta & prostrata iacebant, itemque ad continendos in fide populares intendit animum.quippe,non pauci ea tẽpestate, Sultani tyrannidis iugum excutere conabãtur. Per eosdem ferè dies,ad naualem nominis Lusitani gloriam, vnius viri virtute ac felicitate, haud mediocris accessio facta est.Iacobus Botellius erat nauarchus egregiè strenuus idemque,maritimæ scientiæ laude præcellens. is,cùm aliquot annos in India & Emmanueli & Ioanni Regibus operam fortem ac fidelẽ nauasset;in Lusita-

A Lusitaniam deinde rediјt ad præmia de more petenda. ibi dum suã agit causam, resque, vt fit, ab se gestas exponit; ab inuidis in crimen repente vocatur; quod fretus nauigandi peritia, Magalianis exemplo, res nouas cum regni periculo moliretur; atq; ad Regem Galliç, qui tum erat Franciscus eo nomine primus, transfugere cogitaret. Per eam criminationẽ oppressus, relegatur in Indiã. in eo exsilio, non tã de patria, quã de existimatione solicitus, id maximè laborabat, quo pacto iniquorũ calumnias refelleret factis; ac suam in Regem obseruantiam & fidẽ, insigni aliquo documẽto probaret. Iuncta per id tempus inter Lusitanos, & Sultanum amicitia, locoq; ad arcem Diensem dato, quod Ioannes dudum ardenter optabat; pergratum se Regi facturum existimauit, si omnes tam lætæ rei nuntios celeritate præuerteret. Modicã biremem pedes minus octodecim longam, sex latã habebat, ære suo in bellicos vsus exstructam. In eam egregijs aliquot nautis, ignaris consilij, assumptis, (quos in itinere deinde tumultuãtes partim donis mitigauit; partim metu minisque coercuit) tam paruo nauigio protinus Lusitaniam petere intendit. Dabulum ab Cocino prouectus, præciso Indico mari, ad Arabiæ littora vehitur; & aquatione facta, cùm ex eo loco ad Bonæ spei promontoB rium incredibili audacia processisset; inter flectendũ aliquoties pæne merso actuario, caligine tum obtectam insulam Sanctæ Helenæ præteruectus, contento cursu Tertias, ac demum Olisiponem per summos labores atque pericula tenuit: resque ad Dium gestas ab Lusitanis, libentissimo narrauit Regi: quam narrationem ab Nonnio Prętore mox nuntij & litterę, deflorata iam eius nouitatis gratia, comprobarunt. ita, non modò purgatus Ioanni, sed etiam præmijs donatus, patriæ redditur. Permultos dies in ore omnium ea nauigatio fuit. Quod si paria tã fortibus ausis vir sortitus esset scriptorum ingenia, scilicet Argo illa, tot poetarum carminibus inclyta, præ Botelliana biremi haud immeritò rideretur. Compositis vtcunque ad Diũ rebus (nam inde diuertit oratio) Prætor ad arcis tutelam relicto cum octingentis militibus, & idoneo tormentorum apparatu, Emmanuele Sosa, Goam hybernandi causa reuertit. Eodem tempore bellum atrox inter Zamorinum, & Cocinensem exarserat. Cocinensi, pro amicitia missus confestim auxilio, cum virtutis expertę militibus, Martinus Alphonsus Sosa. is, conantem ingenti exercitu in Cocinensem agrum irrumpere Zamorinũ, ad Repelini vada, Eduardi Patieci quondam nobilitata victorijs, parua item manu, C magna cum laude repressit. Repelini regulum, Zamorini socium, ex oppido per vim exegit: dein ad naues reuersus; Calecutanam classem ad Couletem oræ Malabaricæ fudit, fugauitque. ac rebus terra mariqùe præclarè gestis, Lusitani nominis gloriam apud eas gentes non parum auxit. Inter hæc, Sultanum Badurium, vel ab ingenij leuitate; vel quod Prætor non pro spe copias ad persequendum bello Mogorem misisset; pœnitere cæpit indomitæ gentis in suum regnum admissæ. Ninarao Diensi præfecto mandat, vti extemplò per speciem cingendi ex omni parte oppidi, & includendi quod in extremo patebat regij stabuli, modico interuallo murum arci Lusitanæ prætendat. Id cùm se Lusitani passuros negarent, quod ex eo munimento periculum ingens immineret arci; elatus iracundia Sultanus, conuitia in eos, & minas intemperanter effudit: dein, simulata rursus amicitia; incautos adoriri, atque adeò Prætorem ipsum, vt ferunt, simulatque rediret, ad epulas inuitatum opprimere statuit. Super hæc, ad distinendas quàm maximè Lusitanas vires, missis clam litteris nuntijsque, Zamorinum cęterosque eius oræ dynastas in Lusitanum instigabat nomen. Prætor, pluribus ac minimè obscuris indicijs fraude cõperta, ineunte seculi huius anno trigesimo septimo; nauibus triginta, in quibus erãt Lusitani quingẽti, Diũ iter edixit. Eodẽ cum sua classe Martinũ Alphonsũ ex ora Malabarica subsequi iubet;

paratus, vbi res facultatem daret, Sultani insidias anteuertere. Ea facultas D
opinione celerius oblata. Cùm enim in Diensi portu sub arcē iactis anchoris Prætor morbum egregiè simulans, Regi salutem nuntiari iussisset; ac se, quominus ad eum adiret, valetudine prohiberi; Sultanus, nimirum ad sua tegenda consilia, vltrò ipse parua biremi ad inuisendum in prætoria Nonnium accessit, venatorio amictu viridi, atro capitis diademate, gladio inaurato succinctus. Vehebantur eodem nauigio, præter Emmanuelem Sosam (quem ipse pro amicitia ex arce euocarat) Satrapæ vel amici non amplius tredecim; præterea pueri duo, regium pugionem alter, pharetram alter & arcum de more gestabant. Lembi quatuor cum cætera familia sequebātur. Vbi ad prætoriam applicuit, conscendenti, Nonnius aperto capite obuiam ad scalas magna cum obsequij significatione progreditur; acceptumq; perhonorificè, in puppim instar cubiculi, regio apparatu exornatam induxit. intromissi cum eo, præter interpretem & puerum vnum, præcipui Satrapæ tres. in prętoria Lusitani milites erant ducenti. Scilicet ingrediens Rex, à cōscijs arcanorum illicò morti destinatus: intentique ad imperia exsequenda, suspenso omnes exspectabant animo, quàm mox Prętor ad occidionem vocaret. Sed apud Nonnium, tantisper dum in naui moratur Sultanus, hospitij valuit fas. Taciti ambo, & alter concepti facinoris, alter aditi periculi magnitudine confusi, aliquandiu perstitisse dicuntur. ad extremum Sultanus, cùm à suis Persico sermone quæsisset, num in pergula quæ ad gubernaculum est, armati laterent; responsumque esset, nihil videri tale; tandem, prosequente officij causa Nonnio, ad scalas redijt, suamque in biremem saltu se misit, defunctum periculo vana opinione confidens. At Nonnius, vti abeuntem vidit, quasi omni religione solutus, confestim suos aspera voce vultuque cessatores increpitat. Illi, dudum ad cædem instructi, in expedita nauigia extemplò desiliunt; contentoque remigio Sultanum intra Lusitana præsidia classemq; deprehensum inuadunt. Emmanuel Sosa cū promptissimis in regiam è sua naui transcendit. Alij ab lateribus circunsistunt. Atrox circa Regem pugna cooritur. multi vtrinque vulnerantur, aut cadunt. in ijs Sosa, ab Sofaris genero, quē Tigrem mundi à virtute appellabant, gladio confossus, in mare proijcitur; & puer is, qui pharetram & arcum Sultani ferebat, artis sagittariæ peritissimus, octodecim spiculis totidē Lusitanos, nullo prorsus in irritum misso, confixit: atque ipse ad extremum glande traiectus occubuit. In eo tumultu, armatę celoces regiæ tres à Mangalore superueniunt; in quibus erant mercenarij Turcæ complures. ij, vt Regem in extremo discrimine circumuentum vidêre; haudquaquam exterriti, ad eum eripiendum per media hostium tela nauesque perrumpunt. neque à prælio abstitêre, quoad affluente in singula momenta maiore Lusitanorum numero, ad vnum omnes interfecti sunt. interea regiam nauem promiscua cędes vacuam epibatis fecerat. Rex ipse, vulnere accepto, nautis ac remigibus omni ope adhortandis instabat. iam prope littus erat nauis, cū è remigibus duo tresve, vno tormenti ictu discerpti sunt. inde biremis, præsertim æstu recedente, transuersa repente vadis inhæsit. neque segniter Sultanus ad vicinam salutem in mare desilijt. sed nimirum frustra eluctanti extremus aderat dies, inter enatandum, affecto corpore, cùm in aduersos fluctus aliquandiu tetendisset; denique ad Lusitanum actuarium, cui pręerat Tristanus Paiua Scalabitanus, ipso aquarum impetu abripitur. ibi, spem inter ac metum, cum ingentibus promissis ac precibus vt reciperetur, qua Regem, qua Sultanum se clamitans miser, dum illi remum ad euadendum porrigit Paiua; præter exspectationem, à quodam è nautis infimæ sortis homine, conto seu hasta conficitur. Exanime corpus cùm diutius fluitasset, subsidit deinde, neque vnquam apparuit. Ita, opulentus in primis Indiæ Regum, cùm nuper
maria

A maria terrasque sui nominis terrore complesset; ab ijs demum quos magna mercede conduxerat, teterrimo genere leti, suorũ in cõspectu peremptus, cæcitatem humani consilij, & vanitatẽ eorum, quę vulgo solida ac præclara putantur, exitu cõprobauit. Ex ijs qui pugnæ superfuerant, semineces aliquot in classem accepti: quo in numero Sofarem Nonnius clementer habitum, curatis vulneribus, misit ad comprimẽdos in vrbe tumultus. namq; omnis multitudo (& erat eo tempore frequentissima) vt in eiusmodi perturbatione rerũ, incendij ac direptionis metu perculsi, ad portas ac muros, fugæ causa ruebant eo impetu, vt, præ conferta in angustijs turba, elisi aut obtriti sint aliquot. is pauor ac trepidatio, Sofaris demum aduentu atq; auctoritate sedatus. Badurij mors, non tam interfectoribus gloriosa, quàm læta ijs gentibus fuit: fœdam quippe in populares tyrannidem exercuerat: vitijs omnibus à pueritia deditus; numinum contemptor; æquè sui prodigus, & rapax alieni; potentiæ viriumque per libidinem & sæuitiam ostentator dirus: multos per calumniam omnibus fortunis euerterat; multis beneficia dederat idem, ademeratque; multos etiam ex amicis, in ijs duos Iazij filios, vt Dium inde reciperet, omnibus tormentis excruciatos necaB rat. Ergo, tot scelerum sibi conscius, adeò omnes homines, omnia loca tẽporaque suspecta habebat, vt cibum suis ipse sibi pararet manibus, perque summam indignitatẽ, principis simul & coqui munere fungeretur. Quò magis mirandum est, ad inuisendum Prætorem venisse tam exiguo comitatu. Sed illum videlicet vltrices furię in eam amentiã impulerunt, vt quibus perniciem extremã haud obscurè machinabatur, eorum potestati semet vel nimis callida simulatione, vel stolida temeritate permitteret. Sublato Sultano, tota insula in Lusitanam ditionẽ extemplò concessit. Custodes ad castella tuenda, itemque vectigalibus in portu exigendis ad Dium, atque ad Rumæpolim (nam eò quoque facili appulsu commeabant naues) scripturæ magistri à Prætore dispositi. In regijs thesauris haud ita multum pecuniæ inuentum: in horreis verò & armamentarijs, commeatuum & instrumenti bellici omnis generis ingens copia. in naualibus etiã haud exiguus nauium variæ formę numerus. omnium ratio in codices à Quęstoribus relata. Neque multo post, contra omnes belli casus arx ab vtraq; parte, qua in mare vergit, muro circundari cœpta; & è vasto specu, in quem medio fermè spatio tellus recesserat, admodum capax effecta cisterna; & euerC sa Rumæpoli, quod ad eius præsidium copiæ non suppeterent, eius loco nouum propugnaculum excitatum est. Dum hæc parantur, quidam è Gangaridum gente, quam hodie Bengalam vocant, ad Prætorem adijt, natus, vt ferebatur, annos trecentos triginta quinq;. neque mẽdacij suspicio suberat: nam & seniores qui tum erant, se de hoc eodem grandæuo aiebant à maioribus accepisse; & ipse filium habebat nonagenariũ; & cùm litteram nosset nullam, quæ referebantur ab eo de veterum gestis rebus, ad fidẽ annalium optimè congruebant. Huic aliquoties iam deciderant dentes, alijs continuò subnascẽtibus: & barba vbi prorsus incanuisset, in atrum denuò colorem, idq; paulatim, semet ipsa vertebat. ante centesimum annum idola coluerat: inde æquè miserabili errore ad nefariam Mahometis transierat sectam. is propter miraculi nouitatem Sultani stipendijs ali consuetus, idem vitæ subsidium ab Nonnio petijt: Nonnius haud grauatè assignauit: dein arcis custodia cum sexcentis ferè militibus Antonio Syluerię cõmissa, Goam, vti solebat, in hyberna se contulit. Vulgato Sultani casu, Cambaiæ proceres Mamudium puerũ, eius sorore genitum, creant Regem. rectores pueritiæ, ijdemq; tutores regni, tres, Driacan, Madremalucus, Alucan adiuncti. Ad hosce, post Nonnij profectionem, Sofar, vel ob nouas offensiones, vel Christianæ religionis odio in Lusitanos accensus, omnibus suis re-

suis rebus miro silentio in tutum auectis (& erat totius ciuitatis lõgè ditissimus) triginta fermè leucarum itinere ad vrbem Madabã ab Dio contendit, iamq; ad bellum spontè inclinatos, facili negotio perpulit, vt omni conatu ad pellendos ex arce Lusitanos incũberent. Confestim habito delectu, conscripta decem peditum, quinque equitum millia. Alucan dux ijs copijs datur. Præterea Sofar, egregiæ virtutis pedites ter mille, equites mille suo ære conduxit. Pari fermè imperio vterque ex vrbe Madaba Iunio mense profecti, non longè ab Rumæpoli castra locant. Ex recentibus eius loci ruinis, continuò Lusitani in nouum necdum omnino absolutum, de quo dixi, castellum sese recipiunt. Id castellum Sofar, Alucane interim operibus occupato, cum suis magno impetu adortus, dũ muros incautius subit; altera manu plumbeo globo transfixa, prælio excessit. Eo vulnere spatium Lusitanis datum perficiendo castello; itemque cisternæ intra arcem, conuectis è vicino aquis, ad iustam altitudinem implendæ. ac primò consilium Antonij Syluerię fuit, totam insulam tueri, atque ob idipsum nauarchos aliquot, cum suo quemque manipulo, ad loca idonea toto freto disposuit, qui transitum hostium ex continente impedirent. Simul, quoniam Diensem populum aliena ab se voluntate, multosque institorum habitu peregrinos milites in vrbe versari didicerat; eorum cœtus aliquoties vi minisque discussit; arma plerisque ademit; & mercatores quatuor, in primis pecuniosos, qui obsidum loco essent, repente in arcem arripuit. Dein, cùm promotis munitionibus Alucan fretum omne tormentis infestum faceret; nec possent sine pernicie Lusitani diutius in ea statione perstare; nauibus insuper aliquot tormentisque, alieno sanè tempore, subitæ procellæ impetu amissis; Antonius, de suorum sententia denique relicta insula, nauarchos in arcem recepit. Rumæo castello Franciscum Patiecum, adiunctis ex vniuerso præsidio militibus ad septuaginta, præposuit. in marino propugnaculo, quod in ipso aditu portus olim lazius exstruxerat, Franciscum Goueam cum delectis locauit. itemque in arce, prout res postulabat, alijs alias partes custodiendas attribuit. Relicta ab Lusitanis insula, confestim hostes libero transitu summa ciuium gratulatione in vrbem admissi. Alucan regijs in ædibus procul ab hoste consedit: neque in aleam pugnæ, grãdi iam ætate vir, sese facile committebat. Sofar, prope arcis mœnia locum cepit, atque communijt. Inde per occasionem leuia certamina seri cæpta, quibus fermè superior Lusitana res erat: duce plerunque Lupo Sosa Cotinio, qui cum præsidio lignatoribus aderat, idemque postea totam hanc obsidionem duobus libris diligenter est persecutus. Dum hæc in Cambaia geruntur; Ottomanus interea alijs alijsque Badurij nuntijs precibusque fatigatus, ac demum de eiusdem cæde ab vxore vidua & profuga coram edoctus; non tam ad lacessendum bello Mogorem, quàm ad pellendos ex India Lusitanos, & Orientis regna ad suum imperium adiungenda, conatus omnes adhibuit. Classem ad Suezium, cura Abrahemi purpurati ædificatam & instructam habebat maiorum nauium (quarum pleræque remis agebantur) ad sexaginta quatuor: ad quas accessêre deinde Cambaicæ septem, Malabaricæ tres. Ei classi cum summa potestate præposuit Solimanum Peloponnesium, præsidem Aegypti, virum enormi non minus adipe, quàm auaritia & crudelitate notissimum. huic, remigum ad septem millia, bellatorum sex attributa; in quibus erant Ianizari seu prætoriani mille quingenti: Turcæ bis mille; aliarum gentium cæteri, maritimæ fermè rei callentes; qui & militum, vbi opus esset, & nautarum partes obirent. Solimanus, lustratis ad Suezium copijs, cùm remigum pars imperium detrectaret; ducentos vno imperio iussit occidi. eo metu seditione compressa, profectus, ad Giddam appulit vrbem ab incolis metu relictam. dynasta,

A nasta, cui Solimani rapacitas & immanitas haud erat ignota, cum popularibus in auia loca secesserat. Ab Gidda ad Camaranum, inde ad Zebitum traiecit classis. Nocoda Hamedius Turca oppido imperabat. is, largè & munificè accepto Solimano, eiusdem iussu repente securi percutitur. oppidum Mustafæ Mammaluco donatum. Ab Zebito Adenū superatis faucibus ventum est: præmissis iam ante legatis, qui ab Rege commeatum, vacuasque in vrbe ædes curandis ęgrotis pro amicitia peterent. vtrumque cum cura præstitit Rex. & alimenta in classem, & hospitium laborantibus datum. in id hospitium, simulato morbo, singuli milites à quatuor valentibus à mari transuehebantur, armis in lectulo sub veste contectis. per eam fallaciam, nihil eiusmodi suspicante populo, quingenti paulatim intromissi. Tum Solimanus ex composito per satellites Regem ad naues accersit. ille, cùm suæ dignitatis haudquaquam oblitus, indignabundus abnueret; confestim insidiatoribus, quod iam ante conuenerat, è classe proponitur signum. ij cum armis extemplò coorti, stupente ad inopinatā rem ciuitate, regiam circūsistunt, comprehensumq; Regem ad Solimanum vi pertrahunt. Ibi superbè interrogatus ab eo, cur tertium iam diem ad se officij B causa venire distulisset; cùm liberius responderet, quàm prædonis aures ferre consuessent; arreptus propalam ex ipsius prætoriæ nauis antenna suspenditur. Vrbe dein crudelem in modum direpta, præsidioque imposito, Solimanus ex eo portu soluit. ac tametsi ex Ottomani mandatis Goam primò intenderat cursum, tamen mutato postmodum consilio, Dium flexit, haud dubius quin facili negotio Lusitanam esset expugnaturus arcem; ac simul potiturus insula magni ad vniuersam Indiam obtinendam momenti. qua tota de re cùm litteras ab Sofare iamdudum accepisset, Sofarem deinde ipsum in itinere ad leucas ab Dio circiter quindecim obuiū habuit. Interea de Turcarū aduentu & ante rumor, & ipsi postremò speculatores ad Antoniū Syluerиam attulerant. Ille tā multis varijsq; terroribus minimè fractus; pro ea quam habebat copia vigilias intendit; custodias auget; munitiones instaurat: simul, ad petendū à Prætore subsidiū nuntios Goam cum epistolis mittit. iam Turcæ appropinquabant, in hunc ferè modū instructi. dextrum cornu è quatuordecim triremibus, quas regias vocant, in altum Solimanus extenderat. sinistrum, è triremibus non amplius septem, propius ad terram admouerat. medium locum tenebant onerariæ, totū agmen C reliquæ triremes & rostratæ claudebāt. Vt in conspectū fuit classis; ad nobiles, qui ad spectaculū ex arce conuenerant, Sylueria per q̄ serena fronte cōuersus; En, inquit, viri, tēpus, acceptam à maioribus bellicam gloriam, debitamq; tum Deo, tum Regi nostro fidem nobis ob oculos proponendi. horum vtrumq; si attentis animis intuebimur, profectò labores omnes atque pericula, quæ ex hostili tanto tamq; multiplici apparatu nobis impendent, præ officij ac pietatis fructu leuia ducemus. Equidem, & ex ipsa quam agimus causa, & ex vestra virtute commilitones, magna in spe sum, fore vt de immanib⁹ hisce barbaris illustrē intra paucos dies victoriā reportemus. qua vos eadem fiducia quoniam teneri certo scio; superuacaneū reor hoc loco trophæa recensere, quæ toties iam ex communibus & Christianæ religionis, & Lusitani sanguinis hostibus, Deo bene iuuante, retulimus. Ab hisce dictis, ad stationes disponendas animum intendit. Fessis in tutum receptis, alios de more substituit. Cespitis & materiæ ad renouādos aggeres, itemq; lanæ & centonum ad protegenda mœnia vim sedulò cōportari iubet. ad hæc, seruitijs, ne quid eorum perfidia occultæ fraudis erumpat, custodes apponit. in primis verò annonæ diligens habita est cura: vt salubri temperamēto ac dimēsione per idoneos ministros erogaretur. Super omnia, propitiādo immortali Deo diurnæ pariter ac nocturnę supplicationes

adhi-

adhibitæ. At Solimanus, in salo ancoris iactis, ad tentandam arcis oppugnationē septingentos prætorianos in proximum littus exponit. ij, misti sagittarijs egregio ornatu fistulatores, cùm ad mœnia subijssent, repentina missilium vi, sex è Lusitanis occidunt; viginti consauciant. Neque segniter ab inclusis reddita iaculatio est. Ianizari quinquaginta interfecti, vulnerati complures. Cæteri, minoribus quā venerant animis, ad Sofaris munimenta se recepēre. Per eosdē dies, transuersò cum sordidis nubibus Austro, classis propemodum ad terrā allidutur. Eo metu Solimanus, & quod telis ex arce peteretur, ad Madrafabæ portum, leucas vltra Dium quinque processit. Descendenti, paratus iterum ad omne obsequiū præstò fuit Sofar. Cum eo Solimanus consilia de totius belli ratione, atque adeò de ipsius Cambaiæ occupando regno communicat. Exposito dein milite, muralibusque tormentis, Dium terrestri itinere accedunt. Eodem fere tempore Alucan, haud leuibus argumentis suspectum habens Turcicum scelus, ac dominandi libidinem; cum parte copiarum (nam reliquas promissis & auctoritate Sofar apud se retinuit) omissa obsidione, in mediterranea loca secedit; Regemque Mamudium & rectores de suo consilio per litteras edocet. Rex & factum probauit; & missis circum populos & dynastas edictis, nequicquam expostulante Solimano, cōmeatus in castra subuehi vetuit: quæ res non paruo Turcis impedimento ad victoriam fuit. Inter hæc, operibus, ad statuenda maximè tormenta, instabant barbari. Illud etiam incendiariæ machinæ genus ab ijsdem excogitatum. Vastæ magnitudinis, ad onera transuehenda, nauis erat in portu. Huic naui præcelsam ex arida materia pyram, pice, sulphure, nitro, alijsque ad fœtorem simul ac fumum excitandum rebus, imponunt. Consilium erat, ardentem struem in marinum propugnaculum æstu reciprocāte demittere, vt vel præsidiarijs flamma tetroque vapore spiritum includeret; vel certè, dum extinguendis ignibus occupātur; inter eam trepidationem atque caliginem, Turcæ traiecto celeriter euripo, scalis in muros euaderēt. Verùm ad eam molitionem, quò tanti ponderis machina innatare fluctibus, & muris applicari posset; nimirum exspectanda erant summa per plenilunium incrementa maris, quas vulgo nautici aquas viuas appellant. Ea re animaduersa, Lusitani, vltrò nauem incendere, Albuquercij ad Goam exemplo, & illud vtcunque seu exitiale commentum, seu inane ludibrium amouere constituunt. Ad eam rem Franciscus ipse Goueanus eligitur, qui maritimæ rei, & propugnaculo præerat, insigni constantia vir. is proxima nocte duobus egregiè armatis caturibus eò sensim accedens, non fefellit excubias. continuò è stationibus densæ pilæ in prætereuntes emissæ. at ille nihilo secius in incepto persistit; perque media tela, fauente Deo, ad locum sine damno prouectus; in pyram multis simul partibus ignes conijcit. custodes ad viginti confestim in mare desiliunt: ij è caturibus plerique confossi. Vbi materiam flammæ tenacius occuparunt, quàm vt opprimi facilè posset; pari audacia & felicitate, Goueanus, volitantibus vndique globis retrò vnde venerat, cum suis incolumis abijt. Ea spe delusi Turcæ, haud omissa interim arcis Diensis obsidione, sese cum magna parte exercitus ad Rumæi castelli mœnia quassanda conuertunt. Inde cùm vtrinque summa vi pugnaretur, & multi quotidie occumberent; in Lusitana muliere (Barbaram nomine appellabant) inuictum animi verè Christiani robur enituit. Huic, amisso coniuge, duo supererant filij, ætate viribusque florentes, Aloisius, & Christophorus. ille ad Rumæpolim, hic in eadem arce Diensi agitabat excubias. Fortè ita euenit; vt Christophoro, cùm pro muri corona staret armatus, contorta ab hostibus è transuerso pila partem ventris vnà cum intestinis abriperet. extemplò semianimis domum relatus, vti erat de æterna salute solicitus; parentem

A parentem optimam interrupta compellans voce; Peto, ait, abs te, quæsoq; „ mater; vti mihi prius ad expianda crimina sacerdotem, quàm ad prosequẽdum obitum, lacrymas ac suspiria præbeas. Vereor enim, si te ingemiscentem audiero; ne dolor tuus ac mœror, meam ad supremum hoc iter „ necessariam exigui temporis præparationem impediat. Cui parens, inter „ adstantium singultus & complorationem vna siccis oculis, & placido vultu; Ego verò quod doleam, inquit, fili habeo nihil, nisi noxæ aut piaculi „ quippiã tibi superesse, quod eluas. Nã alioqui probè intelligo, ijs qui istud „ obierint leti genus, præclaram esse mercedem paratam in cælo. Tu modò „ clementis Dei pacem ac veniam fidenter implora: teq; in hoc transitu virum præbe. Id vnũ in hac orbitate maximo mihi solatio fuerit. Inter hasce adhortationes, labentia moribũdi viscera manu suffulciens, fugientis animæ reliquias tandiu fouit, quoad accito in id sacerdoti peccata cũ salutari detestatione confessus, & absolutus; in sinu parentis animam efflauit. Vixdum demortui corpus vidua terræ mandauerat; cùm de alterius filij nece nuntius affertur. in propugnatione Rumæi castelli paulo ante ceciderat. scilicet nemo fuit, quin geminato intra paucas horas vulnere, confectum B iri fœminam pro certo putaret. At illa, in tam acerbo casu, tantũ abfuit vt quicquam Christiana spe & grauitate indignũ admitteret, vt etiam venientes ad se doloris leniẽdi causa notos ac familiares vltrò consolaretur. Huius mihi matronæ sensus, & in liberos caritas, laudabilior haud paulò visa, quàm eius quæ ad primum de morte filij nuntiũ exanimata est; aut illius, quæ lætitia conspecti repente nati quem mortuum crediderat, exspirauit. Cæterùm Patiecus Rumęo castello præpositus, magna parte muri diruta, cùm hostium multitudini vltra obsisti non posset; saluis, præter arma, rebus atque corporibus, deditionem fecit. Vix ea facta deditione, hostes ex omni parte in castellum irrumpunt, Syluerianis, qui freto diuulsi rem ex arce ipsa cernebant, ad spectaculũ adeò triste collacrymantibus. inter eam irruptionem, planè memoranda contigit res. Vexillũ erat Christi Domini in summis mœnibus de more defixum. id vexillum Turca signifer contemptim raptum abiecit, & Mahometanum eius loco substituit. Non longè inde aberat Ioannes Petreius, exacta iam ætate vir; cæterùm egregiè pius idem, ac strenuus. is, vbi strata humi diuina trophæa conspexit, generoso quodam ardore succensus, eos qui circa se erãt, ad illam vnà secum vindi-C candam contumeliã inuitat. Sex fermè sequuti. Cũ ijs ad locum intrepidus vadit; euulsisq; pseudoprophetę, Christiana reponit insignia. id conspicati extẽplò victores accurrũt; Lusitanis interminãtur; Mahometana restituũt. nil valuerunt minæ. Turcis vixdum digressis, pari cõstantia Petreius & socij ad locũ aduolant; Mahometis afflicta rursus imagine, Crucẽ extollũt. hoc ipsum tertio vel quarto, Lusitanorũ incredibili perseuerantia factum est. neq; certamini modus fuit, quoad exasperati & perciti rabie barbari, obtruncatos Christianę dignitatis assertores in mare deijcerent. Hinc mira visu dictuq; res. Militũ Christi cadauera, diuino scilicet nutu, ne honore sepulcri carerent, obliquo euripo, cõtra vim ęstus rapidissimi, sponte ad ipsam arcis Lusitanæ portã euasêre; haud obscuro sanè documẽto, cùm tanta sit corporũ diuinitus habita ratio in terris, q̃ gloriosa fuerint eorum animis in cælo prẽmia persoluta. reliqui dedititij, cùm honestæ morti antetulissent exiguę lucis vsurã; initio comiter accepti ab Solimano, atque adeo donis culti, sed ijsdem postea, in reditu, ab ira malè gestæ rei, capita ad Zebitũ præcisa dicuntur. Capto Rumæo castello, in vnam Diensem arcẽ tota belli moles incubuit. ac simul terra mariq; oppugnatio cępta. Maioribus primùm tormentis per dies aliquot sine intermissione muri quatiebantur; Lusitanis, vbi quid procidisset, impigrè obmolientib⁹. Aspera dein pręlia,

promoto ab hostibus aggere vineisq;,commissa.acti vtrinq;cuniculi:sæpè D
eruptionibus,sæpè in ipsa mœnium strage pugnatum est. Verùm atrocissima omniũ postrema dimicatio fuit. Triplici acie deinceps ad mœnia successerãt Turcæ. quatuor ipsas horas mira contentione certatum. ac tantus fuit ardor animorũ, vt Lusitanus fistulator, assidua neq; irrita iaculatione iam loculis pilarũ exhaustis; dentẽ excusserit sibimet, raptimq; ad in fistulã inditum plũbi loco in hostes emiserit. E Turcis quingẽti eo die desiderati: vulnerati circiter mille. è Lusitanis fortissimi viri cecidêre quatuordecim; è reliquo numero partim ambusti, partim grauiter vulnerati adeò multi, vt non plus quadraginta idonei ad sustinẽda arma superessent. iamq; ad extrema ventum erat. vnà cum viribus annona quoq;, & tormentarius puluis, & pleraque instrumenta belli defecerant. Vicit nihilominus pertinacia Lusitanus, quod nulla vi, nullis cladibus, non modò ad arcis deditionẽ, sed ne ad pacis quidem mentionem adduci potuit: ipsis quoque fœminis puerisque, supra sexum & ętatem, omni ope adiuuantibus viros; eosque ad certamen, ac decus, & oppetẽdam in Christiana causa mortem adhortantibus. Inter hæc, ab Nonnio, dum ad subsidium inclusis ferendum reliquã ornat classem, celeriter præmissæ liburnicæ sexdecim, ad Madrafabam accesserant noctu, quaternis in singulas puppes luminibus ad speciem augendam haud frustra sublatis. eo quippe terrore Turcæ perculsi, trib⁹ iam millibus suorum amissis, & super alia damna, arctioris etiam in dies commeatus, & imminẽtis hyemis pauore perterriti, Sofarem exsecrantes, vrbem incendunt; & noctis intempestæ silentio conscendunt naues, duobus circiter mensibus in obsidione consumptis: ac vela dant in Arabiam tanta cum trepidatione, vt saucios quingentos, & magnam tormentorum partem fędè reliquerint. Is dies fuit festus Sanctorũ omnium: quò etiã pulchrior lætiorq;, Lusitanis, exitij metu præter spẽ liberatis, illuxit. Turcico amoto auxilio, Sofar quoq; cũ suis in loca remotiora discessit. Insulã dein totam Lusitani sine certamine recepêre. Inclyta per gentes ea fuit victoria; bonamq; Asiæ atq; Africæ partem, Europamq; pæne totam noua cum nominis Lusitani laude peruasit. quippe, non cum incondito ac semiermi Aethiope, vel cũ fugacibus Indis, sed cum paratissimo & exercitatissimo milite & imperatore, in summa propugnatorũ inopia fuerat res. Ergo Franciscus ipse Rex Galliæ, magnus virtutum æstimator, captus admiratione Syluerię, pictam eius imaginem è Lusitania postmodum expetijt, præstantium virorũ F
ac ducum tabulis inserendam. Dum Lusitani obsidentur, paranti Nonnio quàm primùm inclusis auxilium ferre, præter opinionem successor è Lusitania venit Garzias Noronia. Huic, ob Turcici belli famam, naues vndecim, armatorũ septem millia tribuerat Rex. Qua in expeditione atq; apparatu minimè silenda res accidisse fertur. Ad maiorem delectus copiam, vt in tanto periculo, Ioannes, insuper natura misericors, facinorosos, ac noxios, & rei capitalis damnatos, qui ad militiam idonei viderentur, conscribi & centuriari imperauerat. ij, quò notior eorũ esset opera, separatim vnam in nauim impositi: Callaicam appellabant. Hæc Regis clemẽtia diuino iudicio haud satis cõprobari visa. Cæteræ quippe naues, Olisipone profectæ, cursum tenuêre omnes: vna duntaxat, qua cœnũ illud atq; colluuies vehebatur, incertũ quo infortunio quoúe loco, prorsus in itinere perijt. Ac ne reliquarũ quidem magnus in publicum vsus fuit; quippe soluta, vti dictum est, obsidione Diensi, profectisq; iam hostibus. Pręter militares autẽ copias, episcopo Fernando iam vita functo, virum egregium, qui eo munere fungeretur, secum Garzias adduxerat Ioannem Albuquercium è Franciscana familia, Castellanũ, eiusq; comites atq; adiutores, Vincentium ex eadem familia, catechistam eximium; & clericum quendam, nomine Iacobũ, ex

oppido

A oppido Lusitaniæ Borba, notæ facundiæ concionatorem. Horũ verò, cùm in episcopatu administrando, tum in excolendis atque ad Christum alliciendis hominibus, fructus pietatis & industriæ constitit. Vincentio etiam memorabile quiddam contigisse perhibetur. Cùm enim Episcopi iussu in Malabarica regione iuuentutem Christianæ doctrinæ rudimentis imbueret, pueris aliquot vel tardioribus, vel aliud forsan agentibus colaphos infregit, quæ res apud eas quoque nationes probro vel maximo ducitur. Inde ira parentibus mota. cumque furore perciti, ad eam, vt ipsi rebantur, ignominiam demendam, arreptis armis in Dei famulum irent; quamuis læsa puerilis ætas, tantum abfuit vt patrum facinus adiuuarent, vt etiam facta manu lapidibus eos arcere non dubitauerint. Cuius rei miraculo stupentes barbari, gradũ illicò retulêre, & suam quisque domum re infecta dilapsi sunt. At Nonnius tradita successori prouincia, cùm circiter decennium Indiæ præfuisset, in patriam deinde renauigans, graui correptus morbo, circa frontem Africæ moritur. Defuncti corpus, nequaquam tanto viro dignis exsequijs, in mare piscibus esca proiectum est. Noronia, vt primùm inijt magistratum, ad componendas maximè res Diensés, iniuria belli profligatas ac perditas adiecit animum. Id quia non nisi pacatis Guzaratibus fieri poterat; tentatis ante procerum voluntatibus, legatos de pace ad Mamudium misit. Aegrè impetrata. nam etsi rectores iam tum propensi ad quietem & otium erant; duæ tamen faces Regem adolescentem assiduè ad vlciscendam auunculi cædem omni arte incendebant; Badurij mater, & Sofar: quanquam is quidem occultè ac dissimulanter, vt spatium ad reparandas interim vires, ab Lusitanis haberet. Pax in has maximè conuenit leges. Vti portum arcemque Lusitanus; reliquam insulam & oppidum Cambæus haberet, dimidiumque portorij caperet. Eidem quandocunque libuisset, murum è regione arcis liceret ducere; veruntamen remoto ab arce, & nequaquam suspecto præsidiarijs loco. ij fines communi consensu præscripti. Iacobus Lupius Sosa, loco Syluerię, cùm nongentis militibus arci præpositus: & otium, quod ita vtrique parti expediret, in multos annos fore videbatur. Cæterùm inquietus adolescens, auiæ præsertim stimulis agitatus, ad recuperandum ab Lusitanis Bazainum, vicinasque insuper insulas, quod nihil in nouo fœdere cautum de ijs diceret, præfectos cũ modico exercitu misit. Cum ijs ab Rhoterico Laurentio Tauora, qui Bazaino C præerat, minutis aliquot prælijs prospero ferè semper euentu pugnatũ est. Guzarates ad extremum fessi bellicis incommodis, vltrò pacem ab Laurẽtio petiêre. Neq; ea cõcessa. per vim omnes haud sine magna cæde ex ijs locis exacti. Circa idem tempus, Ceilani Regem Zamorinus acri bello premebat. Missus à Prętore ad auxilium socij Regis & amici cum haud magna classe Michael, Ferreria, Calecutanos cõmisso prælio superat: cæsi ex hostibus fermè notissimi, in ijs Patemarcar ipse classis præfectus: pleræque naues cum magno tormentorum numero in potestatem venêre. Michael, defuncti ducis caput abscissum, munus gratissimum Ceilanio misit Regi. ob eam rem cùm grandi pecunia donaretur; pecunia reiecta, contentus victoria, domum ouans reuertit. Ea clade, Zamorini maritimæ vires accisæ: pacemque dein à Prætore haud æquis cõditionibus impetrauit. Dum hi duces in India Lusitanas opes ac nomen armis amplificant; in Moluccis interim Christianam rem pietate ac iustitia Galuanus augebat. Post Celebios dynastas ac Reges ad veri Dei cultum adductos, magnus in Moluccensibus quoque populis, ac Ternatensi præsertim, ad eadem sacra motus animorum exstiterat. Ea re animaduersa, Mahometani Cacizij, quippe quorum priuata res ageretur, omnes insulas circumire; proceres ac Reges obiectis religionibus admonere, orare, obtestari, vt orienti quamprimum

occurrerent malo: neu tã insignẽ summo prophetæ cõtumeliam imponi permitterent. Horũ precibus ac denũtiationibus fatigati Reges, minaci edicto, si quis Mahometanos ritus atque instituta desereret; exsilium, & omnium fortunarum proscriptionem intentant. Eo edicto, aliorũ studia Christianæ disciplinæ restincta: aliorum, vti sæpe fit, multo magis accensa: in ijs Colanus Sabia ex intimis Aerij Regis amicis, & cõsiliarijs, nullo terrore de sententia demoueri se passus; in arcem Lusitanam repẽtè confugit, ac mox ipse cum suis baptismo expiatus, Emmanuelis Galuani sibi nomen desumpsit. Post hunc, Geilolij quoque Regis consobrinus, Mahometica superstitione contempta, Christianam religionem amplexus. Accessit quinetiam è Caciziorum ordine primarius quidam, natione Arabs, ex ipsa Mahometis progenie: quod summum apud eas gentes nobilitatis est decus. Huius verò conuersione, nequicquam mœrentibus collegis atque frementibus, maiorem in modum plebs vniuersa commota: atque adeò Aerius ipse Rex parum abfuit, quin patrijs ritibus relictis, illicò se se ad Christum adiungeret. Alij certè complures auctoritatem Arabis apertè sequuti. quos omnes Galuanus in fidem ac patrocinium benignè receptos; opera, consilio, pecunia tuebatur. Neque tamen iccirco quicquam apud alios ipse vel de existimatione, vel de gratia perdidit. Mira quædam erat caritas & veneratio viri; nihil magis æquè summi atque infimi, quàm ne sibi Galuanus eriperetur, timebant. Ergo, re sæpius agitata; permissu denique magis quàm voluntate Galuani, legationem communiter ad Ioannem Tertium decernunt cum litteris; in quibus exposita priorum præfectorum auaritia, crudelitate, superbia; itemque commemoratis ex altera parte Galuani beneficijs, integritate, prudentia; enixè petebant, salutis & pacis omnium causa, vti proprium ac perpetuum, quoad viueret, Galuanum Ternatis præfectum esse pateretur. Addita, si hoc petentibus daret, promissa, quæ ad Lusitani Regis dignitatem & commodum magnopere pertinerent. Hæc à Regibus proceribusque, communi omnium nomine missa legatio. Cæterùm tanto locorum interuallo satis maturè peragi ac renuntiari nõ potuit. iam Georgius Castrius erat in cursu, designatus Galuano successor. Huic Ternatem appulso, auideque expetenti prouinciam, Galuanus nondum spatio sui magistratus exacto, minimè peruicax vel ambitiosus, extemplò concessit. Nihil tam acerbum aut calamitosum ijs nationibus euenire tali tempore potuit. Vixdum abierat præfectura Galuanus, cùm tota Molucensis res, illius viri lenitate atque consilio quàm optimè cõstituta, ijsdem fermè quibus olim de causis, in pristinos fluctus ac perturbationes cum inæstimabili detrimento Christianæ fidei recidit. Quæ quoniam vulnera sine acerbo dolore tractari non possunt; consultò faciam vt ea posthac vel attingã leuiter, vel etiam silẽtio prorsus inuoluam. Dabit, opinor, haud grauatè pius mihi lector hanc veniam: contentus videlicet ijs quæ superioribus libris, ad genus indicandum, inuiti retulimus. Hoc rerum Molucensiũ statu, Garzias Indiæ Prætor, lætali correptus morbo, sesquiannum circiter administrata prouincia, anno seculi huius quadragesimo è vita migrauit. Garziæ statim è regio chirographo substitutus est Stephanus Gamma, qui Malacæ vrbi paulo ante præfuerat. Martinum Alphonsum Sosam multis rebus præclarè gestis insignem, primo loco nominauerat Rex: sed cùm is nuper in Lusitaniam redijsset; ad Stephanum, qui proximum ab Sosa gradum in ea nominatione obtinebat, omnium consensu delata res est. Per idem ferè tẽpus, nouo Lusitanorum beneficio cum Thoma (quẽ alij Tamasum vocant) Persarum Rege firmata societas. Reixelanus tyrannus, de quo supra demonstratum est, ab Ismaele defecerat. idem è Persicis finibus magna cũ incolarum trepidatione ingentes agebat prædas. Ad eũ coercendũ plecten-

dumque

A dumque missus ab Thoma Cazican præfectus cum duodecim millibus equitum,& magno peditatu, ad Reixelum locauerat castra.sed oppidi præclarè muniti neque facilis erat expugnatio,& in obsidione spes erat nulla, quoad mare liberum tyrannus haberet.iccirco, ad commeatus vndique prohibendos,nauale subsidium Persa iure amicitiæ ab Lusitano, arcis Armuzianæ præfecto,per legatum ac litteras petijt. In eam expeditionẽ profectus ab Armuzia cum celocibus aliquot Martinus Alphonsus Carualialius,adhibita cura,vigilijsque dispositis, breui maritimos omnes ad oppidum aditus intersepsit. Tyrannus, inopinato ictus malo, cùm in singulos dies inopia cresceret;magno primùm auri pondere Lusitanum aggreditur,vt onerarijs duabus alimenta vehentibus transitum dissimulanter ad se permittat.dein,vt inuictũ ab auaritia sensit animum viri; desperatis iam rebus,in eius maximè fidẽ concedere voluit: sed Caciziorum verbis ab ea mente deductus est:cùm ita disſererent,multò satius,vt in malis, esse, Persarum quàm Lusitanorum arbitrio sese committere.quippe,si in potestatem Mahometanorum veniret;corpori duntaxat imminere discrimen: sin impijs magni prophetæ aduersarijs vltrò se dederet; non corporis mo-
B dò,sed animi quoq; damnum dubio procul esse facturum. Ea superstitione obiecta ,miser, ad cruciatus ac necem sese Cazicani permisit. Capti latronis nuntio valdè lætatus est Thomas, eamq; victoriam Lusitanis præcipuè tulit acceptam. At Carualialius,hoc facto Persis maiorem in modũ nomini Lusitano deuinctis,nõ minus integritatis ac fidei,quàm rei naualis ac bellicæ decus Armuziam retulit.Dum hæc in sinu Persico fiunt,Stephanus Gamma interim & viribus ferox,& paterna gloria stimulante, haud leuis momenti rem , cùm à Vasco parente olim,tum nuper à Garzia Prætore cogitatam suscepit;vti subductas ad Suezium Mahometanas triremes, ingenti cum Turcicæ rei detrimento combureret.In id classe instructa ornataque,per speciem Diensis reuisendæ arcis,vel Adeni mox oppugnãdi;ad Arabicum fretum rectà contẽdit:& successissent vota;si protinus ab sinus introitu Suezium petijsset.Sed visendi studio applicita ad dextrum littus classe,dum agros vicosque maritimos,& veteris Arabiæ monumenta perlustrat; interim de ipsius aduentu , & malè tecto consilio,ad regionis præfectum citatis equis nuntij perferuntur. Neque ille cunctandum ratus in tali re,validas equitũ ac peditum copias ad loci custodiam extemplò sub-
C misit.Ea re segnes Lusitanorum conatus elusi. Appropinquanti Suezium Stephano,à præcursoribus nuntiatum,Turcica naualia magnis firmisque militum præsidijs obtineri.Non plus triduo(tantum in celeritate momenti est)Suezium Turcæ præoccupauerant.Lusitanus Prætor, magna spe deiectus,& grauiter semetipsum incusans; in Arabem ac Saracenum effudit iras,totamque oram nullo obuio latè vastauit: Philoteras, hodie Alcoceris portum , itemque Elanam seu Torum,& Suaquenum olim Aspidem, vrbes,nauesque permultas incendit.inde abiturus,cùm ad Mazuam applicuisset insulam , Lusitanæ classis fama excitus Barnagazius, & vnà orator Asnafasagaris Abassini Regis(quem alio nomine Claudium appellabant) cum ipsius Regis,& Elisabethæ matris litteris affuit. Fessis rebus auxilium cõtra communem aduersarium ex fœdere postulabant. Gradaametes Adelis ac Zeilæ tyrannus,Solimani Turcæ stipendiarius,infestissimus nominis Christiani hostis,in Abassiam dudum cum exercitu irruperat:multisque cladibus Regem penitus in intima Aethiopiæ cõpulsum , magna parte finium exuerat; religiosissima templa,cum sacris monachorum cœnobijs euerterat;prædas pecorum hominumq; identidem agebat.Hæc Abassini cùm miserabiliter exposuissent; indigna,vti par erat, visa Prætori Lusitano res.confestim aduocato concilio, suppetiæ Christianis contra Mahometanos communi consensu decretæ.Reliqua erat consultatio, quem

potissimùm expeditioni præficerent.in magna competitorum turba,cùm D
id pietatis & officij munus certatim sibi quisque deposceret; Christophorus Gamma Prætoris frater,acri ac præferuido ingenio adolescens, cæteris antefertur.Huic,ex vniuersis copijs,Lusitani cum armis duplicibus quadringenti,& magnus tormentorum numerus attributus.Cum hac manu Gamma profectus Iunio mense,anno seculi huius quadragesimo primo, ad puteos quosdam salsos prima nocte consedit.Inde caloribus maximis per loca partim à feris infessa,partim etiam confragosa & arentia,summo labore fieri cæptum iter est pedibus.tormenta, commeatumque, cameli ac mulæ vehebant,Barnagazij cura contractæ.vbi angustiæ occurrerant, qua transitus onusto iumento non esset;detracta belluis onera Lusitani, atque ipse ante alios Gamma, subibant humeris.ita, septimis demum castris peruentum ad præalti montis iugum,ex quo in vberes & irriguos Abassiæ campos longè ac latè prospectus est. Ab iugo degressi,aliquot amnibus facilè superatis,tertio die Baroam procedunt. Vrbs est in ditione Barnagazij ampla,& exornata ædificijs;piscosus præterlabitur fluuius,circa ripam vtramque frequens vicis pagisque;sed per id tempus Mahometanorum iniuria desertis. Appropinquanti Lusitano, sacerdotes & monachi E
obuiam prodiêre cum infulis,Dei primùm, tum Gammæ & commilitonũ implorantes opem:quartumdecimum annum premi sese dura atque intoleranda Zeilani tyrannide.oppida euersa;incolas miserrimam in seruitutem abductos;antiquissimæ religionis ædes atque cœnobia nefariè spoliata ac diruta:iam sibi ne aras quidem,quò supplicandi aut sacrificandi caussa confugiant,superesse.Pergerent porrò alacres,ad salutem eius gentis è cælo demissi:ac violatæ religionis,contemptique Christi Domini pœnas, ab impio & sacrilego tyranno repeterent.Hæc,monachi,& alia quæ in tali re iustus piusque subijcit dolor,cum flebili vociferatione conquesti, adeò confudêre audientium animos; vt in tanta rerum indignitate lacrymas nemo teneret.Gamma,seruis Dei bene sperare iussis,ad proximi templi parietinas adorandi causa concessit. nobiles erant columnæ,& lapidis elaborati fragmenta:neque ausi Christiani ædificium instaurare, temporarium sacellum rei diuinæ faciendæ,vili desuper tegete paleisque operuerant. A precatione, Gamma cum suis in statiua extra vrbem locata se contulit. ad noui auxilij famam,Abassini subinde aliquot in castra affluebant.Mox, duobus eorum præfectis & Barnagazio in consilium ab Gãma vocatis, de ratione gerendi belli deliberari cæptum.Victoriæ spem in eo verti censebãt F
omnes,si cum reliquijs copiarum Abassini Regis maturè se se coniungerent.Sed quod is bimestri fermè itinere ab eo loco distabat,nemini erat dubium,quin sæpius interea cum Zeilano certãdum foret.in præsentia, cùm ad Lusitanorum existimationem,tum ad commeatus facultatem & copiam expedire visum in primis,vti Elisabetham Regis matrem in castra perducerent.Eam si apud se haberent;& maiorem hominum concursum ad signa futurum;& audacius multo ac libentius alimenta ab agrestibus vndequaque subuectum iri.Elisabetha non longè inde sese munitissimo tenebat loco,quo Regum filij natu minores, ne quid eorum gratia seditionis existat,Sinarum more includuntur.excelsa & vndique abscissa est rupes;quæ ab satis lato fundo paulatim fastigiatur ad summũ. inde ad fungi maximè speciem,circumquaq; prominet labrum,mille ferè passuum ambitu,ex quo subiecta quæque ita lustrantur oculis;vt nullus circa latebris insidijsue sit locus.Intra eius proiecturæ planitiem, regia tecta, cum capacissimis duabus cisternis,& ornatissimo templo cœnobioque visuntur:accedit agri,quod probè cultum,in annua quingentorũ ferè hominum alimenta sufficiat.Vno duntaxat, eoque perangusto ac tortuoso anfractu ad
certum

A certum vsq; spatium ascensus est.ab eo spatio ita arrecta sunt saxa;vt funibus corbibusq; extollantur demittanturue homines, queq; alia vel importanda, vel euehenda sunt.ac demũ ea natura est loci, vti prorsus neque vi, neq;fame sit expugnabilis.Gamma lętus propinquitate Reginę,litteras primũ ac nuntios ad eã officij causa;tum ad ipsam deducendam armatos pręmisit centũ.Elisabetha,ne publicæ rei pro sua parte deesset, ex diuturno veluti carcere haud grauatè descendit,liberis & arce, parenti quæ ibidem agebat exacta iam ætate,concreditis.Instratæ mulæ(nam equis minimè vtũtur Abassini)ad saxi radices,opera Barnagazij præsto erãt. Regina, præter Lusitanam centuriam famulis quinquaginta, ancillis non amplius triginta sequentibus,in viam se dedit hoc ferme ornatu.Vestes erant ex Indica telà niueæ, tenuissimo textu.hasce bombycina penula contegebat cinerea; ramis floribusq; subtiliter ex auro conspersa. Caput Hispanico more velatum,faciem etiam,nisi quã cerneret,linteo obductam habebat; phaleratę, & serico ad pedes vsq; vestitæ insidens mulæ,quam Barnagazius ipse, obsequij causa,nudo exerto brachio,tygridis exuuijs humeros tectus, loro ducebat:cingebant latera linteati dynastæ pedites duo.Pro vmbella, pelluci-
B dum conopæum ingens, ita omnia contegebat,vt nisi reducto linteo,nequaquam introspici posset.Aduenientem,Gamma festo vestitu,ac densis tormentorum bombis,quibusq; alijs rebus lætitia significari solet, venerabundus accepit:idemq; quod ante per litteras,coram per interpretem docuit;se à Stephano fratre Indiæ Prætore,quod ita velle Ioannem Lusitanię Regem intelligerent,cum ea manu missum ad ipsam filiumq; adiuuãdos. proximo anno maiores,Deo volente,copias affuturas.interea paratum se cæterosque qui aderant, pro Christiani nominis dignitate,& Abassini regni salute mortem oppetere. Ad hæc Regina paucis ita respondit; vt magnas Lusitano primùm Regi,tum Gammę cæterisque gratias ageret. sperare se tam firmo præsidio collapsas Abassiæ res in pristinum statum breui esse redituras.Inde,transacta iam ad Baroam hyeme,castra mota; certusq; & in castris & in agmine locus Reginæ assignari cæptus; eidemque custodes corporis,Lusitani fistulatores centum attributi, Michaele Castanosio præfecto,qui hæc ipsa in commentarios retulit.Aduentu Reginæ vulgato, Abassini frequentiores adesse,& è sua inopia,quippe finibus ab hoste vasta-
C tis,certatim cibos in castra conuehere.Per hunc modum Gamma,dierum aliquot iam iter emensus,munita loco excelso castella duo, haud incruento certamine cepit.complures populos,qui ad Zeilanum metu defecerãt, ad Abassini fidem imperiumque reuocauit.Maturanti dein cum Rege se se coniungere,à quo binas iam in itinere acceperat litteras,compendijs viarum antegressus Zeilanus occurrit, multitudine copiarum longè superior, cæterùm armorum ac telorum genere minimè par. ducentos non amplius ferreis instructos fistulis Turcas auxiliares habebat. cæteri, leui armatura, sagittis, hastisque, & gladijs vtebantur. Vbi propius ventum est, neque iam vitari congressus poterat;in aciem dux vterque copias educit. ac primùm Lusitanorum paucitas contemptui Mahometanis esse. dein, vbi tormentis geri cæpta res est; equi flamma & fragore consternati, domitis plerique frænis, in fugam seque & sessores auertunt; tum sagittarij destinatis ictibus toto passim campo sternuntur. Denique Gradaameti in primis ordinibus restituenti pugnam, femur, vnà cum equo plumbea pila transfigitur. inde super moribundum equum ad terram corruens, concursu suorum ex acie in tutum effertur. Ad casum tyranni, fuga Mahometanorum ex omni parte fieri cæpta. instant Lusitani, & quoad vires tulêre, ferociter hostem insequuti, magna edita strage, non plus vndecim suorum amissis, victores in castra re-

 uertun-

uertuntur. Idē, iterati paulo post prælij euentus fuit: hoc etiam lætior, quod D
nuda pręsidio castra Mahometana direpta sunt. deleri eo die hostis potuit, si ad persequendū equi Lusitano fuissent. grauis adhuc ex vulnere Gradaametes lectica in aciē exierat. nō nisi transmisso vicino flumine, ab effusa cō stitit fuga. Lusitani, gemina intra paucos dies victoria gratulabundi, onusti manubijs, in statiua rediêre. ibi dū saucijs curandis operā dant; Barnagazi cum popularibus quingētis, & paucis insuper Lusitanis è maritima ora superuenit. Inde territus barbarus, magna suorū parte dilapsa, retro ad Māgadasum præcelsum montē, qui fauces in Arabicas imminet, hyeme iā aduētante concessit. nec Lusitani à vestigijs abstitêre. cumq; se se Gradaametes tū loci natura, tum anni tēpore tueretur, Gāma itē vicinum montē, Ofalā nomine, ad hyemandū elegit. ibi dum Lusitani partim intercipiendis com meatibus; partim finitimis pagis vicisq; in Abassini ditionē aut vi, aut volūtate redigendis insistūt; Gradaametes interea, quàm occultissimè per legatos ac munera, trans fretū ab Zebitano pręfecto aduersum Christianos opē implorat. Missi Turcæ fistulatores admodum mille, quò maximè genere militum opus erat, cū tormentis curulibus decē: quos ille per auersam mō tis partē inscio Lusitano, vere iam appetente, lętus accepit. neq; interposita E
deinde mora, quò minus vltrò vallū & castra Lusitanorum inuaderet. Sensit illicò Gamma non mediocriter auctas hostium vires: ac primò, distributis manipulis; in subita re stationes ad idonea loca disposuit: dein, vbi curules admouebantur ballistæ, munimento diffisus, vti per vices in hostē erūperent suis edixit. dictis obtemperatū: & in summa rerum omnium iniquitate Lusitani pugnā acriter initio sustinebant: dein perpetua ferri ac plumbi procella stratis plerisque; cæteri priusquam ab hoste circumuenirentur, fugam in saltus auios rupesque præcipiunt. De Barnagazio nihil traditur. Elisabetha cùm saucijs curandis aliquandiu piam, vti solebat, ac sedulam nauasset operam; perditis ad extremum rebus pauida perexiguo comi tatu profugit. Castanosius pręfectus, & è stipatoribus triginta sequuti in Reginæ tentorio vulnerati complures incerta spe vitæ relicti. in eos parta victoria Mahometani cum fœdè sæuirent; quidam è Lusitanis, atrox ac triste facinus ab vltima desperatione commisit. accenso funiculo, tormentarij pulueris cadis (nam ibidem adseruabantur) sensim adrepens, applicuit ignem; flammisque momentò diffusis, seque & quotquot intra id tabernaculum agebant, eodem absumpsit incendio. Gamma, cùm egregiè aliquan- F
diu dimicasset, ad extremum grauiter saucius, hortatu suorum, intendentibus iam se tenebris, præter ipsa castra cum paucis effugit. dumque egerenda è castris præda hostes distinentur; tota nocte per summam vexationem itinere facto, orta demum luce, ne conspici posset, in proximam conuallem, & densas circa syluas è via deflexit. ibi, dum ad abditum fontem è longa defatigatione colligit vires; ab equitibus insequutis, indicio vetulæ cuiusdam oberrantis, inter curandum vulnus opprimitur. Ad tabernaculum dein regium cum ingenti plausu raptatus, cōgestis in eum ab Gradaamete probris minisque, detracta primùm veste, virgis acerrimè cæditur: tum ad ludibrium & contumeliam totis castris per militum & calonum ora traducitur. postremò, cùm omnes iniurias & cruciatus inuicto propter Deum animo pertulisset; ad se retrahi iussum, ad impotenti sæuaque iracundia suismet ipse manibus tyrannus obtruncat. Sunt qui, ex ipso mortis & causæ genere, Gammam in cælestium numerum pro certo referendum existiment. Sanè, Abassinus Rex in ea quam ad Indiæ Prætorē de his rebus misit epistola, Christi martyrē non dubitanter appellat. Caput Gammæ præcisum, & cum eo primarij Lusitani duodecim ad Solimanum Ottomanum ab Turcis dono transmissi. Ea victoria intemperanter elatus

Gradaa-

A Gradaametes, conuiuijs ludiſque, aliquot deinceps dies indulſit. Cæterùm inſolenti barbaro, lætitia primò in mœrorem, mox etiam in perniciem vertit. Dimiſſis cum congiario Zebitanis, quaſi nil iam ſupereſſet periculi, cum vxore liberiſque, & cætera multitudine, ad Nili fluenta, valetudinis & animi cauſa conceſſerat. Ibi, nihil tale metuentem Claudius cũ Luſitanorum reliquijs è fuga collectis, & Abaſſinorũ peditum octo millibus, & equitibus quingentis inuaſit. Contracto certamine, Gradaametes, ab Luſitano cuius nomen ignoratur, cùm vnum tyrannum ſimul omnes impeterent, plũbea glande traiectus occubuit. Magna dein edita Mahometanorum fugientium ſtrages. & caſtra cum tormentis & cætero belli apparatu direpta. &, quod omne ſuperauit gaudium, haud exigua Chriſtianorum omnis ætatis & ſexus vtriuſque multitudo, è miſerrima ſeruitute ac vinclis erepta. Gradaametis vxor, cum trecentis equitibus, quos circa ſe præſidij cauſa habebat, & cum theſauris effugit. Certa dein pax Abaſſino Regi aliquandiu manſit; ijs qui per bellum ab eo deſciuerant, cum lacrymis & infima deprecatione ad fidem atque ad officium redeũtibus. Tam inſigni parta victoria, Claudius, in ijſdem locis, anniuerſarias hebdomadæ ſacro-
B ſanctæ ferias admirabili pietate celebrauit. quandiu corpus Domini clauſum in ſepulchro adſeruatum eſt, atratus & ſqualidus veteri gentis more, nihil omnino guſtauit, nec pedem è templi finibus extulit. idem à Regina matre, & proceribus factum. Nec minore cæremonia ſtudioque paſchalia dein peracta myſteria. elutis per cõfeſſionem ſordibus animorum, ſalutari cæleſtis agni cibo refecti, ſummi atque infimi, ad extremum agmine compoſito collucentibus vndique cereis, cum ſolenni pompa ſupplicationem obiêre. Neque ita multo poſt, Luſitanis qui in bello ceciderant, iuſta funebria, & regalis apparatus exſequiæ, cum inſigni erga pauperes benignitate, & piacularibus ſacrificijs, & ſumma omnium ordinum frequentia perſolutę. Luſitani ſuperſtites, virtutis ergo donis ab Rege donati, & liberaliter habiti, quod reliquum erat vitæ, ferè omnes in Aethiopia tranſegêre.

Libri vndecimi Finis.

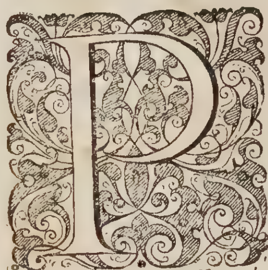
HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER DVODECIMVS.

LVRA iam hinc,& vberiora,de progressu Euangelij,deque rectæ in Deum fidei propagatione dicentur. Quippe, ad hæc vsque tempora, constituendis emporijs,arcibus exstruendis,tuendo mari,& propulsandis finitimorum armis distenti Lusitani duces ac proceres,in magna illustrandi nominis Christiani voluntate,humanæ tamen magis quàm diuinæ rei operam dederant. Et è Franciscana familia fratres,cùm domicilium in India pridem constitutum haberent,essentque amplificandæ religionis Christianæ percupidi,tamen quotidiana psalmodia,funeribusque,& cæteris diurnis pariter ac nocturnis cæremonijs impediti, satis otij nequaquam suppeditare poterant peregrinationi,catechismo,alijsque muneribus, quæ ad conuersionē gentium,& curationem, & cultum haud dubiè requiruntur.De cæteris, neminem illorum temporum,ego quidem cum Antonio Galuano, vel prudētiæ laude,vel caritatis ardore contulerim.Proximi Galuano habebantur, Michael Vasæus,totius Indiæ pro Episcopo: (Vicarium generalem appellabant)& Iacobus,de quo supra dixi,Borbanus, Episcopi comes: itemque Cosmus Annius,regius scriba.ij, communi consensu, Stephano Gamma prætore,& Fernando Rhoterigio Quæstore approbātibus,cuiusmodi Ternate Galuanus,collegium seu Seminarium in vrbe Goa instituerant puerorum è varijs nationibus,ad fidem Christianam(si fieri posset) vsquequaque disseminandam:atque ob id ipsum, ei collegio ab Sancta fide nomen indiderant.Sed mox, in stadio equestri (ita enim vocatur is vicus)attributa huic operi noua Diui Pauli conuersionis ædicula, priore appellatione antiquata,cognomen collegio fecit.eidemque alendo,prædia & reditus qui paulo ante in Ticuarino,Diuare,& Ciorano insulis, dæmonum cultui deseruierant; fanis eorum ac delubris Vasæi cura disturbatis euersisque, ex Regis auctoritate assignati.Per eosdem fere dies,haud contemnendum etiam aliunde incrementum Christiana res ceperat. Parauæ sunt populi ad Comorini seu Cori promontorium, imbelles ac mites,piscatui margaritarum præcipuè dediti.Inde Piscarium,quinquaginta fermè leucarum spatio,littus appellant.idque ab ipso promontorio initium ducēs, meridiem spectat primò,tum in septentriones reflexum, ad vsque Remanacoris vada,& Manarem insulam,fronte in orientem solem obuersā protenditur, tanta in tā breui locorum interuallo cœli varietate, quemadmodū supra demonstratum est,vt ijsdem anni mensibus,cis promontorium, æstas & calor;trans idem illud,hyems & frigora sæuiant. pagis vel oppidis quinque circiter,& viginti,ora ea tota censetur.ij ergo populi ab inquilinis Mahometanis adempto piscandi arbitrio,cùm grauioribus in dies afficerentur iniurijs,coacto concilio,de re communi consultant.Fortè in ijs tum locis negotiabatur è Christianis Malabaribus quidam Ioannes Cruceius; qui nuper

A nuper in Lusitania fuerat, eumque Ioannes Rex comiter acceptum, honoribus ac beneficijs auxerat. Hoc maximè auctore, Parauæ, in summa consilij inopia, rerumque difficultate, legatos opis petendæ Cocinum mittunt magistratus ac decuriones (Patangatini patrio sermone dicuntur) hisce imperatum, spondeant, si rebus afflictis auxilium latum sit, paratos Parauas omnes, publico gentis decreto, Lusitana sacra suscipere. Ei promisso quo maior esset fides, Cocinũ delati Patangatini, mandatis suorũ expositis, confestim salutaribus abluuntur aquis, & Christo dant nomina. Hoc veluti pignore cæterorum voluntatis accepto, nõ dubitauêre Lusitani suppetias laborantibus ferre. Classis ab Cocino ad Piscariũ littus missa, non modò Mahometanorũ audaciã repressit, sed etiam Parauis erepta piscationis iura magno cum ipsorum emolumento restituit: & sacerdotes aliquot eadẽ classe delati, lustrandis baptismo Parauis æquè summis atq; infimis, nemine repugnante, institêre. Ac per hunc modum, paucis diebus, voluntaria conuersione, in Christi fidem gens pænè vniuersa concessit. Ad huiusmodi veluti subitarios fidelium greges, aliqua subinde mancipia, vel socij & auxiliares Indi temere adiungebant sese (certorũ hominum testatam & il-
B lustrẽ vocationem excipio) magis quò dominis aut Lusitano prætori gratificarentur, quã quòd suis ponderibus religionũ discrimen ac momẽta perpenderent. Ergo, multo maxima neophytorum pars, præter intincti lympha corporis, & nominis immutati memoriam, Christianæ disciplinæ retinebant nihil. Id autem, partim socordia gentis fiebat, partim etiam cultorum inopia, quippe qui, propter paucitatem, nec probè subacto sererent solo, neq; sata deinceps ab initio vsque ad extremum, æquali cura prosequerẽtur. Ita, labores in semine destituti, optatã segetẽ virtutis ac pietatis ferre non poterant. Inter hæc, è quotidiano commercio nationũ quæ ignorant Deũ, multa & grauia in hominum nostratiũ mores irrepserant vitia: propiusq; aberat, vt Europæi aduenæ aliquid in singulos dies ex Asiatico traherent luxu, quã vt indigenis ipsi Christianę sanctimonię & seueritatis quicq̃ impertirẽt. Ad hanc morum contagionem, accedebat ingeniũ soli cœliq;, mirè factum ad corrumpendam vel generosam indolẽ; quodq;, ni summa cautio adhibita sit, quamlibet Martiũ vigorem animorũ, otij dulcedine, & varijs voluptatum delinimentis extinguat. Hæc, Ioãnes Rex, cùm & litteris multorum, & sermone didicisset; angebatur intimis sensibus, quippe cui sa-
C lus hominum, ac præcipuè popularium suorum, carissima semper fuisset. præterea, stimulabat animum illa quoque religio, quod ex decretis Pontificijs, & iure communi, non nisi tuendi augendique diuini cultus, & promulgandi Euangelij nomine, si promulgationem eam impedirent, bellũ ignotis inferre gentibus, & Indicarum frugum opumq; decimas, & vectigalia capere sibi liceret. In tanto autem reliquarum artium studio, tantisque diuitijs, & copia rerum, languere Christianam industriam, & adeo paucos existere, qui mortalibus inani spe & praua cupiditate deceptis, rectum viuendi monstrarent iter, haud immeritò nefas arbitrabatur. Ac proinde, quo pacto hisce occurreret malis, dies noctesque agitabat animo. Sed in summa rei expediendæ voluntate, nihilominus hærebant consilia Regis: quippe, ad tantam hominum vim in arctam & angustam ab lata & spatiosa via traducendam, tot peragrandas terra marique regiones, tractandã tam variarum nationum ingenia, multorum inimicitias atque odia subeũda, refellenda iã inueterata, & penitus infixa captis errore mẽtibus, Brachmanicæ vanitatis aliorumque mendacia; & numero magistrorum, & spectata innocentia vitæ morumque, & egregia corporis animique firmitate, & sana multiplicique doctrina, & super hæc, non vulgari prudentia, magnoque rerum vsu opus esse non ignorabat. Huius autem generis magna

magna per id tempus erat in Lusitaniæ regno penuria. Sacri concionato- D
res è finitimis regionibus accersebantur. Liberalium artium studiosi, Complutum fermè aut Salmanticam adibant. nonnulli etiam, Regis impensa Parisijs alebantur. Vnicum erat regni totius Olisipone gymnasium infrequens, ab Dionysio Rege inchoatum, ibi, pars iuuentutis iuri maximè ciuili operam dabat. atque id sanè gymnasium, nuper ipse Ioannes, in posterũ longè prospiciens, ex Olisiponensi tumultu Conimbrigam transtulerat, in vrbem antiquam, & Musarum otijs iam ante dicatam; ac tum quidem, castigato præterlabentis Mondæ fluminis alueo, salubris pariter & amæni secessus. Eò clarissimos dicendi magistros, ac mathematicæ rei ac medicæ professores, & humani diuinique iuris, & sacrarum litterarum interpretes, non ex Hispania tantùm, sed etiam ex Gallia, Germania, Italia, magnis præmijs euocabat: scholisq; ex Parisiensi formula & disciplina institutis, aliquot insuper adolescentiũ collegia in eadẽ vrbe fundauerat. Sed necdum ad maturitatem ea peruenerat soboles; & Indicæ necessitates præsentem efflagitabant opem; & domesticis hisce præsidijs, ad excolendam Lusitaniam ipsam, & supplendos magistratus, & sacerdotia tuenda, egebat Rex. Neque porrò verum erat, quò remotæ fouerentur partes, intestina ac vitalia E
membra destitui. Hisce anxio curis, atque ad Indicam subleuandam rem, externa circũspectanti auxilia; tale remedium haud obscura Dei prouidẽtia oblatum est. Ignatius Loiola Cantaber agebat Romæ, qui paulo antè, cum eximijs aliquot eiusdem propositi viris, afflatu diuino se se ad vineæ Christi culturam, atque ad Euangelij prædicationem, sine vlla prorsus aut temporum aut locorum exceptione deuouerat. Ea societas IESV ab ipso Pontifice Maximo, qui tum erat Paulus hoc nomine Tertius, postmodum appellata. Iamque varijs Europæ locis haud obscurum egregiæ cuiusdam pietatis ac doctrinæ specimen dederant. Id Ioannes certis auctoribus vbi cognouit; Petro Mascareniæ, suo apud Pontificem oratori, mandat, etiam atque etiam agat cum Ignatio, vti alumnos disciplinæ suæ minimum sex mittat ad se. quando generis humani salutem, & Christi Domini gloriam vsque adeo sitiant; non defuturas in Asia atque Africa scaturigines, quibus eam aliqua saltem ex parte releuent sitim. præterea, nullam in eas terras nauigandi moram fore, simulatque commoda tempestas affuerit: quæque ad nauigationem necessaria sint; ea ab suis procuratoribus largè & copiosè præbitum iri. Hoc accepto mandato Mascarenias Ignatium F
appellat. Ignatius ex auctoritate summi Pontificis, quod alijs quoque regionibus pro sua parte consultum vellet, expetenti sex oratori duos tantùm assignat, Simonem Rhoterigium Lusitanum (quem Ioannes ipse Lutetiæ in studio litterarum aluerat) & Franciscum Aspilcotam Nauarrum claro inter suos genere natum, cognomento Xauerium. Ac Simon quidem, maturè præmonitus, quod quartana tum laborabat febri, in Lusitaniam naui transmisit comite Paulo Camerte, egregia probitate fideque viro, qui se se cum alijs ad Ignatium per eos dies adiunxerat. Xauerio autem, quò maiorem videlicet in re subita ferret obsequij laudem, non nisi pridie quàm illi cum Mascarenia itinere terrestri abeundum fuit, denuntiata res est. Ac, tametsi, confirmata nondum societate, nihil in cæteros iuris erat Ignatio; Xauerius tamen ad imperium vsq; adeo durum, ac repentinum, non modò tergiuersatus vlla ex parte non est, sed etiam incessit omnibus lætitijs: acceptoque spatio vix quod salutandis amicis, & resarciendæ attritæ ac laceræ tunicę satis foret, postera luce cum oratore discessit. Huius mihi profectionem viri (nam Rhoterigius, Regis ac procerum deinde rogatu in Lusitania substitit) paulo fusius persequi est animus: vt promulgandi Euangelij studiosis hominibus, recens propositum sit Apostolicæ peregrinationis exem-

A exemplar. Quamquam huiuſmodi narrationem exſequẽti mihi, ſubit illa ſuſpicio, fore vt quæ de piorum hominum in ægrotos, ac pauperes, & infimam plebem officijs, vel prodita ſunt, vel in poſterum prodentur à nobis; aut friuola, aut etiam ſordida videantur ijs, quorum videlicet aures, magnificis de republica, de moribus, de natura diſputationibus, vel ſumptuoſis bellorum apparatibus, terreſtribuſque ac naualibus prælijs, & inclytarum vrbium expugnationibus adſueuêre. Sed habet hoc vtique philoſophia Chriſti. nihil primo aſpectu contemptius; nihil in receſſu diuinius. quippe, animos, non ad ſitim cædis ac ſanguinis, vel ad inanis gloriæ cupiditatem; ſed ad humanitatem ac manſuetudinem, atque ad amorem ſolidæ ac veræ virtutis inflammat: quæque ab alijs de officio, vel oſtentationis, vel etiam animi ſæpe cauſa quæruntur, ea rebus ipſis ac vita quàm verbis multo libentius explicat. Ergo Chriſtianæ documenta virtutis, tanto & ad bene viuendum aptiora, & ad narrandum grauiora cenſenda ſunt, quanto facta dictis; & pacis munera bellicis artibus antecellunt. Xauerius igitur, vbi profectionis affuit dies (annus tum agebatur huius ſeculi quadrageſimus) ita ex vrbe deceſſit, nihil vt ſecum præter ſimplicem B corpori tegendo veſtitum, & in quotidianas preces Romanum breuiarium extulerit. Vt fieri cæptum eſt iter, illud ante omnia mordicus tenuit, vt intimam ſui cuſtodiam, & certa precandi commentandique ſpatia non omitteret. indè vegetior in dies atque robuſtior, ad opem alijs ferendam ſemet acriter incitabat. Hi quò libentius curationem vbi opus eſſet acciperent, cunctis interim officiosè demerendis, atque omni ratione ſibi conciliandis inſiſtere: depoſita ſeueriore perſona, comiter alloqui ſingulos: hilari ac ſereno reſpondere vultu: faciles ad ſe cuilibet præbere acceſſus; contemnere omnino neminem: gloriam æquè fugere atque alij captant: nihil in victu cultuque ſibi præcipuum ſumere; minimis viliſſimiſque contentus eſſe: vti quiſque peſſimè ſe acceptum à prodromo quereretur, ita huic libentiſſimè ſuo lectulo tectoque cedere: vbi quis per niuoſa, ac lutulenta, & prærupta itinera laberetur, ad eum ſubleuandum raptim, ad pedes vel cum periculo deſilire: alio quouis caſu periclitantibus, vbi non poſſet manu, prece votiſque ſuccurrere. Inter cæteros, primarius quidam, contra omnium ſententiam auſus tumenti fluuio ad tranſitum ſe ſe committere, cùm aquarum impetu vorticibusq; ad exitium raC peretur, pia (vt affirmant) Xauerij ſupplicatione ſeruatus eſt. ad hæc, laſſos & imbecilles omni obſequio ac ſedulitate refouere: poſtremus cubitum ire, primus exſurgere. denique, famuli dum quieſcunt, ipſis operam dare iumentis. Hac ille ſummiſſione, officio, ſuauitate, clementia, cæteriſque artibus, quas ei ſpiritus cœleſtis haud dubiè ſuggerebat; breui omnium animos ita ſibi deuinxit, vti deinde nihil ad cuiuſquam reprehenſionem ab eo profectum; aut acerbum vlli videretur, aut nimium. Neque ipſos dumtaxat qui in comitatu erant legati, meliores quotidiè reddere conabatur; ſed etiam in cauponis ac diuerſorijs, cùm ſe occaſio daret, promiſcuè cunctos docendo, monendo, iuuando, excellentis cuiuſdam virtutis & caritatis relinquebat impreſſa veſtigia. Per hunc modum ſuperatis iam alpibus & Pyrenæo ſaltu, in Pompelonis veniunt fines. cumque inde Xauerius ad ſuos facillimo negotio poſſet excurrere, nunquam adduci ſe eſt paſſus, vt quicquam omnino carni aut ſanguini daret; atque ad patriæ ſaltem incunabula reuiſenda, quamuis modico diuerticulo de via deflecteret. Inter hæc, ſagaci viro Maſcareniæ, cognoſcendi noui comitis, atque introſpiciendi penitus eius animi ſenſus, maxima dabatur facultas: nihil enim vitia virtuteſque hominum ita explorare conſueuit, vt bene longi itineris diurna pariter, & nocturna cõſuetudo; quippe

quæ ſimulationem quamlibet callidam & artificioſam, diu ſuſtineri non D
patitur. eò liquidius Maſcareniæ de Xauerio ferre ſententiam licuit. cumque in dies notitia pariter & admiratio creſceret viri; præmiſſo ex itinere tabellario, de ipſius laudibus ad Ioannem ita multa perſcripſit, vt Rex miram in eius videndi ornandique cupiditatem incumberet. Oliſiponem denique tertio menſe peruentum. ibidem agebat Simon. huius quartana vetus, cuius acceſſum eo ipſo die exſpectabat, Xauerij demum læto ac ſalutari amplexu diſcuſſa. Poſt triduum Xauerius euocatur in regiam. accedenti, ſeſe Rex perhonorificum præbuit, ac verbis ampliſſimis, quid de illius meritis ac ſanctitate ſentiret, in amicorum ac procerum corona teſtatus eſt. At ille, peracto ſalutationis officio; cùm ei lauta ad diuerſandum hoſpitia non deeſſent; ab regia protinus ad publicum valetudinarium, quod Miſericordiæ ſodales procurant, vnà cum Simone, & Paulo Camerte ſe confert. ibi, dum naues ad curſum parantur, de more tempus ita diſtribuunt patres, vti nocturnas horas, breui duntaxat excepto ſomno, ſacris carminibus, & rerum diuinarum contemplationi: diurnas, ægris omni ope refocillandis, confeſſionibus quamplurimorum excipiendis, & quotquot ad ſe venirent, aut conſilio, aut re iuuandis inſumerent. Hiſce fermè occupationibus, quod reliquum erat hyemis, ſumma populi Oliſiponenſis approbatione tranſactum. Iamque Indicæ nauigationis appetebat tempus, cùm regij œconomi, & Caſtanerianus in primis dynaſta, iuſſu Regis inſtare Xauerio, vti, conſultis hominibus peritis, indicem ederet eorum, quæ vel ad iter tam longum, vel ad prouinciam adeò remotam neceſſaria duceret. ita ſibi etiam atque etiam ab Rege mandatum, vti prorſus nihil, ipſi vel ſocijs; neque ad valetudinem, neque ad commodum cultumue deeſſe pateretur. ſeorſum dein illi Ioannes totam Indicam rem accuratè commendat: conuertendis ad Chriſtum ethnicis, neophytis in fide firmandis inſiſtat, Luſitanæ ditionis arces atque præſidia luſtret, deprauatos corrigat mores; deque omnibus rebus quàm diligentiſſimè ad ſe perſcribat. Poſtremò, quò ſibi aptiorem & expeditiorem fore prouinciam intelligat; tranſmiſſum ad ſe ex vrbe Roma diploma litteraſque Xauerio reddit; quibus eum Summus Pontifex Nuntium Apoſtolicum in regionibus Indicis ampla cum poteſtate creauerat. Et Xauerius Regi quidē paucis ita reſpondit, vt cùm eximiæ illius benignitati gratias ageret immortales; tum verò, quod ad procurationem Indicæ rei pertineret, ſe ſe, quantum liceret ac poſſet, ſerui fidelis officio functurum eſſe reciperet. Regijs verò curatoribus, & Caſtaneriano præſertim, cōplura in vſum nauigationis identidem offerenti, aliquandiu obfirmato reſtitit animo: dein, ne per contumaciam ſuperbiamúe cuncta reſpuere videretur, perpelli ſe tandem eſt paſſus, vt ſibi comitibuſque duobus (nam ad Paulum Italum, paucis illis diebus, ſtudio pietatis incenſus acceſſerat Franciſcus Manſilia Luſitanus) ſingulas craſſiore textu lacernas ad arcenda circa Bonæ ſpei promōtoriū Antarcticæ plagæ frigora, itemq; ſacros aliquot libros, cuius generis inopia laborare India dicebatur, in nauim imponi p̄mitteret. reliqui verò cōmeatus atq; viatici genus omne reiecit, cū ita diceret: ſuſcepto paupertatis voto, & vnius Dei cauſam agenti ſibi nequaquā eſſe de craſtino laborādum. Hortāte dein dynaſta, vti puerū ſaltem vnum adſumeret, victus quotidiani adminiſtrum; Mihi verò, inquit Xauerius, dum pedibus manibuſq; „
vti licet meis, opus miniſtro non eſt. Cùm ille nihilominus vrgeret ac pre- „
meret; indignū ea fore perſona quam gerebat, affirmans, ſi in tanta vectorum ac nautarum turba palam conſpiceretur, aut veſtem ad nauis marginem abluens, aut cum cæteris ollam foco in quotidianos cibos imponens;

A nens; Atqui clarissime vir, Xauerius inquit, dignitatis tuendæ, artes istæ & „ præcepta quæ narras, quo vides loci Christianam rempublicam adduxe- „ runt. itaque mihi, & ollas, vbi res postulauerit, inspectante populo, „ non attrectare solùm, sed etiam tergere, & lauare pannos, & infima quæ- „ que, modò peccatum absit, obire ministeria certum est. Cuius veritate responsi, & in præsentia œconomo vocem inclusit, & magnam apud eum de se in perpetuum præclaræ cuiusdam ac diuinæ sapientiæ opinionem reliquit: quam Castanerianus postea prædicare libenter solebat; illudque crebris vsurpare sermonibus; in classis discessu, non minus cum Xauerio sibi certaminis fuisse, vt plus acciperet, quàm cum alijs hominibus, vti ne plus exigerent. Ab eo colloquio, & Simonis deinde amicorumque complexu, Prætoriam nauim Xauerius Regis iussu conscendit. ibi verò, quàm in omnes partes fructuosa eius caritas & industria fuerit, quo facilius possit existimari; pauca de vniuerso genere classium Indicarum hoc loco præfari est necesse. Præter nauigia permulta, quæ varijs anni temporibus ex Olisiponensi portu ad alia atque alia commeant noui orbis emporia; quatuor fermè vel quinque in Indiam onerariæ destinan-
B tur, magnitudinis adeò vastæ, vt cùm inflatis aura secunda feruntur velis, oppidi propemodum instar obtineant. Harum singulis, præter commeatus, instrumenta, mercesque, complures hominum ordines vectari mos est. Primus ordo, nauticæ multitudinis. ij certis inter se legibus ac disciplina constricti, cursum ex arte moderantur. Secundus est præfectorum ac magistratuum, qui vel ad obtinendas arces ac maria; vel ad ius dicendum, & curanda publica negotia, in orientem ab Rege mittuntur. Tertius militum, quique ad naues tuendas, quique ad Indica præsidia supplenda conscripti sunt. Quartus est mercatorum, qui cum vxoribus interdum ac liberis, in colonias Indicas migrant. Accedit famulorum ac mancipiorum ingens numerus. Nec desunt medici seu quos vulgo physicos, seu quos chirurgos appellant. Populus vnius onerariæ, in vniuersum capitibus modò sexcentis, modò octingentis, interdum etiam plus mille censetur: &, obuersante plurima leti specie; culeum è sparto, & linteum quisque secum in nauim infert, quibus insutus, si diem obire contigerit, deijciatur in mare. Porrò, cunctorum expiandis animis & rei diuinæ procurandæ, mercenarius plerunque præest: qui morien-
C tium vbi confessiones audierit, & mittendos in pelagus, lustralibus aquis & piaculari precatione fuerit prosecutus; nimirum sat suo muneri, sat legi factum existimat. Ab Olisipone Goam; inde Cocinum, coemendi maximè piperis causa, nauarchi petunt. is cursus, vt nullus grauior interueniat casus, quinto haud citius mense conficitur. interea, pro locorum ac temporum varietate, modò cadentibus ventis, malaciæ lentissima tædia; modò sæuientibus procellis, iactatio vehemens, sæpe sine exitu nausea, fastidium cibi, terror assiduus, diuturna insomnia toleranda. adde malignè diuisa, & sæpenumero vitiata cibaria; vicissitudines immoderati caloris & frigoris; grauitatem cœli sub æquinoctiali maximè plaga, quæ superando Bonæ spei promontorio, semel iterumque traijcitur. Ad hæc, non leue incommodum in ipsa quoque habitatione consistit. ab ima carina ad summam nauis oram, contignationes quatuor vel quinque attolluntur. in infima, nautici saburram ad æquilibrium sternũt. in cæteris, tormenta constituunt, vasa disponunt, mercimonia capsasque cõstipant. vectoribus, admodum exigua sub ijs tectis agẽdi spatia relinquũtur. à prora puppiq; gemina in pugnam surgũt castella. in horum vtroque, & simul ad gubernaculum, ligneas casulas ac tuguriola fabri concinnant. hasce, qui sunt pecuniosi, magno in breue tẽpus conducunt pretio. cætera

turba, ni sæuiant venti, prout cuiq; datur, sub dio in angustijs cubant. sin atrocior tempestas discursum nautarum ad repentina imperia postulet; pauidi confertiq; sub tabulata coguntur. ibi, concluso halitu æstuque, teterrimus odor sentinæ, pædorq;, & illuuies afficit corpora. Inde cùm graues alij morbi, tum verò lethargi, apostemata, febres variæ, fœda oris vlcera, & purulenti gingiuarum tumores existunt: & ipsos etiam haud raro sacerdotes, medicosque corripiunt. Iam, in tanta plebis colluuione, militumque licentia, quot quantæque sint labes animorum ac vitia, enumerare superuacaneum est. tacitus ea sibi quisq; subijciet. Omnem hanc benemerēdi syluam, & sempiternę glorię segetem, in sua nauigatione Xauerius habuit. D
Martinus Alphonsus Sosa cum summo imperio præerat classi, Prætor Indiæ designatus: qui in eius maris præfectura paulo ante præclaras gesserat res. Huic primùm, Xauerius, & asseclis eius apparitoribusq;, ad iustitiā colēdā ac fidē, plena prudētię, plena salutis monita per occasionem dabat: tū ad aliorū animos pariter sanandos & corpora, omnes cōferebat vires. excitare afflictos, consolari mœrentes, adsidere ægrotantibus, interdū etiam ijsdem sua manu condire & coquere cibos, præbere sorbitiunculas, atque vitalem instillare succum, sternere lectos, ac sordes euerrere. quibus esset spes vitæ, hisce, auertendi cœlestes iras, & mores in posterum corrigendi præcepta inculcare. quorū deplorata esset in terris salus, ijs æternæ vitæ facere spem, & simul ad supremam pugnam arma contra dæmonum incursus ac petitiones induere. valentes, ad officia pietatis & humanitatis hortari, detrahentes de aliorum fama, serentes iurgia discordiasque, vel impia in superos verba iactantes, vel rem alea dissipātes, leni simul & graui oratione cōpescere; plurimā diuinæ tum iustitię, tū clementiæ mentionē & recordationem inferre; controuersias rixasq; dirimere; lenire odia; religionis ignaros ac rudes, Christiana doctrina instituere; omnib⁹ omni ratione prodesse. inter hæc, se ipse inuictum ab omni perturbatione præstare, cibo potuque vti parcissimo; nec dies modò totos exerceri, sed etiam noctes: & fatigatos vigilia cadentesq; oculos, tādiu in opere continere, quoad somno & lassitudine oppressus, vbi vbi sors ferret, tandē aliquando succūberet. Atque ex hoc tam abiecto, tam in speciem seruili genere vitæ, tantùm abest vt quicquam vel de auctoritate, vel de existimatione deperderet; vt eum, summi infimique, tamquam salutis omnium præsidem, & è supernis demissum sedibus, intuerentur. Inde primùm & patris, & sancti cognomentum inuenit: sic enim in oriente postea semper, & vocitatus, & habitus est. Cæterùm in hoc itinere, Xauerij virtus, eò maiorem habuit campum; quò tardius illo quidem anno ab Lusitanis nauigatum est. non nisi Augusto mense exeunte ad Mosambicū deuenêre: ibi ad Aprilem vsque hyemare coacti sunt. & ęgris, qui permulti erant, in regium nosocomium è classe deportatis; in eorum famulatu pater tanta denuò cum assiduitate vigilijsque versatus est, vt præ sui corporis negligentia grauem & periculosum in morbum inciderit: in eo morbo cùm maximè arderet febri, teneri non poterat, quin, vacillante corpusculo, periclitantibus tamen ac moribūdis adesset. in ijs, nauticum infimæ sortis adolescentem; cui exitialem exitum haud sine causa metuebat; è faucibus tartari, si qua posset, eripere statuit. iacebat miser humi, destitutus ab omnibus; eique per extremam phrenesim (quod erat in primis dolendum) ad detestanda & confitenda crimina tali tempore neque mens, neque sermo constabat. Hunc tolli à valentioribus iussum, in suomet cubili Xauerius collocat. ad eum contactum (mira dictu res) confestim ad se iuuenis redijt, & peccata Xauerio ritè confessus, magna cum salutis æternæ spe sub vesperam excessit è vita. Inter hosce labores exhausta iam hyeme; Prætor Sosa, quod certis de causis præuenire cuperet; quæ E F

prima

A prima facultas nauigandi fuit, rostrata maiore celeriter antecessit, neque Xauerium, viribus vtcunque receptis ab se diuelli permisit. Paulus & Mansilia, in nosocomij procuratione, quoad classis abiret, iussi persistere. Xauerius interim, de instituta vitæ consuetudine remisit nihil; certam ei nauis particulam ibi quoque Sosa in hospitium assignauerat. hanc item pater alijs egentibus vltrò cõcessit. ipsi pro culcitra funis anchorarius in spirã con uolutus, pro ceruicali fuit ipsamet anchora. Ex itinere primùm ad Melindem, tum ad Socotoram nauis appulsa. vtrobique, in erudiendis ac subleuandis hominibus, pro temporis breuitate, Xauerij nauitas ac diligentia constitit. Goam denique anno seculi huius quadragesimo secundo peruētum est, pridie nonas Maias, quo die Romæ quondam sanctus Ioannes Apostolus ex olei feruentis dolio illæsus emersit. Descensione facta, pater ad Regis valetudinarium, vti solebat, extemplò se cõfert. Eodem paulo post cum classiarijs ægrotis Paulus & Mansilia comites magna omnium gratulatione succedunt. Goanæ tum Ecclesiæ præerat Ioãnes Albuquercius (de quo supra commemoratum est) præstanti sapiētia Pontifex. Ad hunc, Xauerius, antequam vllam reipublicæ attingeret partem, adijt honoris & obB sequij causa: eique sine ambagibus id quod erat exposuit: se Pauli Pontif. Max. & Ioannis Regis Lusitaniæ missũ, ad impertiendum ethnicis euangelium, stabiliēdos in fide neophytos, Christianos aduenas & inquilinos pro viribus adiuuandos, in ea loca venisse. attamen, ita sibi certum esse fixumque: communis rei nihil omnino, nisi ex ipsius Episcopi auctoritate ac sententia gerere. Simul, Pontificias litteras, quibus Nuntius Apostolicus fuerat declaratus, eidem offert venerabundus: ac profitetur, se se iure illo ac potestate nequaquam vsurũ, nisi quatenus episcopus ipse permiserit. Hac seu altitudine animi, seu modestia captꝰ Albuquercius, illicò ruit in amplexus viri: perlectum probatumque diploma restituit: postremò, etiam atque etiam Dei seruum adhortatur, vti animo soluto ac libero Christianã rem è præscripto summi Pontificis administret; valdè confidere se se, illius aduentum, ad Indicæ ecclesiæ vel tutelam, vel amplificationem magnopere profuturum. neque in præsentia modò Xaueriũ comiter ac libenter accepit; sed etiã in posterum præcipuo semper tũ in honore, tum in amore cun ctis approbãtibus habuit. Ab ea salutatione regressus in domiciliũ hospita C le Xauerius, cõsueta pietatis & caritatis munia cũ suis obire perrexit. Præter hæc, salutarem publici catechismi ritum, in regionibus ijs vtiq; primus instituit. Quotidie fermè prodibat ipse cum tintinnabulo, & ingentē promiscuæ turbæ numerũ in tēpla cogebat. ibi rectæ fidei capita, & Christianæ vitæ pcepta, vulgi sermone breuiter ac dilucidè cõprehensa (quæ ipsemet postea certioribus ad modulandũ adstrinxit numeris) decantabantur hoc ferè pacto. Verba præibat pater, inflexis ad aures populi demulcendas leniter vocibus. easdē voces reliqui extēplò reddebant. id cũ pro populi captu bis terue ac sæpius fieret; sequebatur, vt sonus ille, ad aures blandè ac suauiter accidens, integra paulatim sensa, totasque periochas penitus in pectora demitteret vulgi. Ad extremum, vt silentio indicto symphonia cõquieuerat; certos ex eadem institutione locos, Dei famulus fusè ac populariter explicabat. Ita, pueruli, fœminæque, ac tarda plerunque mancipia, paucis horis ac pæne ludibundi, multò plura percipiebant de rebus altissimis atque diuinis, quàm illa noua ac vetus Academia, lycæumque illud inclytum, & omnes antiquæ philosophorum scholæ, tot seculis, tanta contentione, tantis lucubrationibus extundere valuerunt. Hæc tum in vrbe Goa per hyemem à Xauerio gesta: & simul, optimatum rogatu, Paulus Camers, Diui Pauli seminario collegiove, quod iam puerorum numero haud paruo constabat, administrando regendoque præpositus. At Xauerius,

rius, quod per eos dies de recenti Parauarũ & Piscariæ gentis conuersione D
cognorat; Mansilia comite ad eos edocendos & confirmandos vere ineunte profectus est. ij populi, vti supra docuimus, magna Michaelis Vasæi & sociorũ alacritate, salutaribus illi quidẽ abluti fuerant aquis; cæterũ eius mysterij vim, & reliqua ecclesiæ sacramenta, itemq; precãdi formulas, & Christianæ fidei articulos, & legis diuinæ præcepta penitus ignorabant. Neq; sacerdotibus Europæis quive Goę, quive Cocini degerent, vlla ostendebatur facultas barbariæ illius erudiendæ: quippe in magna distantia locorum, & nullo propemodum linguæ commercio. ex quo nimirũ facilè conijci potest, dum peregrinus homo Xauerius ignotũ sermonẽ addiscit, cœcamquè ignorantiæ noctem ex ijs mentibus conatur expellere; quàm graues illi miseriæ, quantus molestiarum cumulus fuerit perferendus. Cùm Brachmanis præcipuè magna seruo Dei fuêre certamina. Abduci à se populũ, fraudesq; suas ac mendacia detegi, mortis instar ducebant. cumque à vi cædibusque eos turbarum absterreret metus, frustra Euãgelici præconis linguã donis ac mercede alligare sæpe conati sunt. Interea, vicino quodam in oppido, quod tyranni metu in patria superstitione perstabat, fœminæ quartũ iam diem ex partus difficultate grauissimè laboranti agentiq; animã, Xauerius accitus interuenit. fidei summam exponit: certũ ad salutem iter ostendit. assensa est mulier: baptismum expetijt: illicò peperit. ea re adducti propinqui, dein populares vniuersi, tyranno mitigato, repudiatis idolis, Euangelio credidêre: quos omnes probè institutos pater sacro item baptismate proluit. Hæc & alia plurima Xaueriũ mirè districtũ habebãt: atq; vbi quod in præsentia satis esset, eodem substiterat loco; delectos ex omni Christianorum numero hypodidascalos (ij patrio sermone canacapoli vocantur) & probitatis, & ingenij laude præstantes, in ea locabat specula, qui cæteros in officio continerent, sacras tuerentur ædes, baptismate fungerentur; & si quid accidisset grauius aut difficilius, cõsignatum interea litteris memoriæ causa, postmodum ad se referrent. Hisce vicarijs commendato grege, ad aliud ipse aliudque deinceps oppidum aut pagũ, pedes, & quidem sine sacculo semper ac pera, transibat. Vbi oram omnem ijs quæ dixi caritatis officijs, & prædicatione Euangelij peragrauerat; orsus iterum à capite eandem pari diligentia prouinciam obibat, pensum cùm à cæteris Christianis, tum verò à canacapolis exigens. Atque huic hominum ordini, quò commodius tam pię ac necessariæ functioni vacarent; certum auri pondus impetrauit quotannis in Lusitanæ Reginæ socculos ab Indis conferri solitũ; cùm quidem ad Catharinam scribens, Ioannis vxorem, insigni virtute ac pudicitia fœminam, haud ineptè lusisset, nullis eam soccis æquè facilè scãsuram in cœlum, ac precibus neophytorum, in quos Christi causa id opis ac beneficentiæ contulisset. Amplius annum Dei famulus in Paraua regione traduxit; eumque Domini agrum adeo reliquit probè cultum & consitum, vt hodie in primis totius Indiæ felix ac fertilis habeatur. Harũ rerum fama commoti Macoæ finitimi populi è Trauancoris regno ad Comorini latus occiduum, Parauis multitudine fermè pares, Xauerium ad se baptismi causa per supplices nuntios ac litteras euocant. ille profectus, eodem & institutionis, & peregrinationis ordine, plus decem hominũ millia vertente mense ad Christum adiunxit. noui dein ad eum concursus quotidiè fieri, atque vbi patrio sermone proposita principia Christianæ doctrinæ didicerant; cùm alia suspicere, & laudibus in cœlum ferre; tum verò ipsa pręcipuè decem diuinæ legis præcepta. mirari quàm illa æquitatis plena essent, quàm vera, quàm rectæ rationi consentanea. oblatã sibi è cœlo haud dubiè lucem gratulari inter se; deplorare suam, & maiorum suorum amentiam, qui ad eam diem in tam densis errorum tenebris, ac tanta vitiorum fœ-

A rum fœditate iacuissent. inde se mutuò ad Christianam religionem adhortari: mox cateruatim ad fontem æternæ salutis accurrere. Hisce abluendis cùm maximè instaret Xauerius; noui à Manare legati superueniunt, id ipsum orantes: hoc nomine insula est, extremæ Ceilano ad septentriones apposita. eam quoque gentem, ne ipse ab inchoato opere abduceretur, missis interea pro se idoneis vtcunque viris, initiat. Is verò ager, non fidelium modò, sed etiam martyrum vberem segetem paucis diebus effudit. Si quidem Iafanapatani Ceilaniæ terræ tyrannus, cuius in ditione erant Manarenses, idolis ad insaniam deditus, audita re, insitam ingenio feritatem nouellos in Christianos exercuit. immissoque satellite, partim eorum occidit, partim varijs supplicijs per summam indignitatem affecit. pauci ex insula in continentem elapsi (in ijs regius quidam adolescens) terrestri leucarum amplius ducentarum itinere Goam vsque se contulêre. ibi ritè instituti omnes, & mystico partu renati sunt. Neque hac tãtùm regione se se tenebat animorum ardor. Macazares quoque, leucas in ortum quingentas ab Cocino disiuncti, Christianos doctores maiorem in modum expetebant. ij legatos primùm ea de re ad Antonium Galuanum (vti supra commemoratum est) miserant. Galuani iussu cùm ad eos tenderet Franciscus Castrius; B aduersa tempestate prohibitus, Ternatem redierat infecta re. Felicius deinde nauigauit, cùm Sosa Indiam regeret, Antonius Paiua, coemendi sandali causa missus in easdẽ insulas ab Rhoterico Vasæo Pereria, Malacæ Præfecto. Iam antè, in illis emporijs negotia gesserat Paiua, ac proinde multos ibi notos habebat; neque erat Macazarici sermonis ignarus. Vt in Supanos deuenit (hoc nomine gens est) Rex ipse, iam septuagenarius, in primis totius Macazaris potens & bellicosus, vltrò (quæ facilitas Regum illorũ est) ad inuisendum aduenam accessit. Filium ducebat secum, annos quindecim natum; itemque adolescentulas, aureis armillis ornatas, triginta. Eo comitatu cùm ad portum venisset; accepta salutatione redditaque, varijs de rebus, vt fit, cum peregrino mercatore sermonem instituit. inter cætera quæsiuit ex eo, quid ita, Lusitani Mauris (sic vulgo Mahometanos appellant) infensi infestique potissimum essent. Ea occasione arrepta, Lusitanus, in hæresis Mahometanæ vitia, & ipsius auctoris ambitionem, fraudes, auaritiamque pro ea quam habebat fandi copia inuectus; ijs dein vitijs fraudibusque, veritatem, ius, fasque Christianæ religionis opposuit: deque ipso C Christo Dei filio, generis humani liberatore, nonnulla subiũxit. Inde affirmauit, nomini Christiano cum sceleratissima & corruptrice animorum secta, proprium ac perpetuum bellum esse susceptum. Omnia Regi probabilia admodum visa: &, quod iam aduesperasceret, domum regressus, Paiuæ xenia misit ad nauem. Postero die, ac sæpe deinceps, multa ex eodem sciscitari perrexit: in ijs, illud etiam; quisnam esset Iacobus quidam, quem in prælijs inuocari ab Lusitanis, ad se Mauri detulissent. Ad hæc, Paiua, de Christi discipulis ad Euangelium prædicandum à magistro dimissis, pauca perstrinxit. in ijs, præcipua sanctitate meritisque fuisse Iacobum, qui primus lætissimum Hispaniæ, patefacti hominibus cœli, nuntium attulisset: atque idcirco in eius præcipuè Apostoli tutela ac patrocinio Hispanos latere vniuersos. ac proinde, inter dimicationem ab ijs inuocatum contra Christianæ fidei hostes adesse fulgentibus armis horrificum, igneo equo insidentem. eius rei, vel Mauros optimos esse testes, qui conserta cum Lusitanis pugna, plures ipsi ac paratiores, tali viso non semel cæcam in formidinem, fugamque præcipitem acti sint. Sub hæc Paiua è Christianis institutis, de inuocatione præsidioque cœlestium pauca disseruit. Cùm hæc & alia id genus complura, mira quadam approbatione per eos dies audisset Rex, neq; tamen de capessenda peregrina religione statueret quic-

ret quicquam; Paiua,quod in eo emporio tempus vltra negotiandi non D
esset;ad Siani regnum leucas inde quinquaginta processit. Cum Sianio Re-
ge familiaritas intercedebat Paiuæ;quippe apud quem ægrotus olim in ho
spitio fuerat,multaque cum eo de Christianis initijs egerat.Hunc vbi adef-
se cognouit Rex,confestim ad eum,iactis procul à portu anchoris in salo
stantem,prior visendi gratia transmisit.& mirifica quadam ex eius aspectu
voluptate perfusus,post mutuam salutationem;Auguror,inquit , faustum
ac felicem mihi meisque tuum esse aduentum,ò Paiua : quãdoquidem , ex
quo te aspicio,tanta ac tam noua me gaudia pertentant. multo dein ac sua
ui cum peregrinis habito sermone,digreditur.Insequẽti luce,cùm ad eum
salutandum honoris causa vicissim in vrbem Sianum Lusitani venissent;
conuersus ad Paiuam Rex,Caue,inquit, putes excidisse mihi,quę,hic apud
nos cùm esses,de vestræ nationis in vnum Deum fide ac pietate narrasti.
hærent ea mihi penitùs infixa;neque vnquam ex eo tempore voluntas mi-
hi eiusdem amplectendæ ac profitendæ fidei defuit.Sed hactenus , me , po-
pularium metus,si ab auitis institutis abscederem , nec non existimationis
ratio,si,grandi iam natu,repentè immutatus viderer; ab hoc tam honesto E
consilio retardarunt.easdem ob causas adhuc animi pendeo: teque pro a-
micitia consulo , quid mihi faciendum putes.ac simul quæso vti corã his-
ce proceribus(adstabant autem plures) aliqua de fidei vestrę mysterijs,deq;
hominis Christiani officio disseras.Tum Paiua,se indoctum præfatus , ac
minimè dignum qui tam sublimia tamque diuina tractaret , ac nihilomi-
nus incenso pij Regis studio pro sua parte non defuturum ; orsus à primo
decalogi præcepto,cætera singillatim deinceps quàm planissimè potuit ex
plicauit:eaque cuncta summatim ad illa duo capita redigi ostendit:amoris
erga Deum,& proximum.Magno assensu, Regis præsertim,ea oratio audi
ta.sic ille abijt dies.Postero,eædem scholæ pari auiditate repetuntur. Pai-
ua,ad ea quæ tradiderat, sermonem adiunxit de officijs operibusve miseri-
cordiæ,quæque ad corporis,quæque ad animi auxilium pertinent ; ijsque
operibus præcipuas Christiani muneris partes docuit contineri.Ab ea per-
oratione dimissus Paiua,proximo die reuocatur in regiam.ille,Deum eni-
xè precatus,vti mortalibus cœcis lumen aliquod æternæ veritatis offerret;
ad vrbem properauit,in rerum diuinarum cogitatione ita defixus , vt viæ
laborem,ac tempus omnino fefellerit . Vbi ad Regem peruenit , adstante F
nobilium corona,rursus de Christianis præceptionibus verba fecit.exinde
quæsiuit ab eo Rex,num quid de mundi creatione cognosset: ille , totam
eius creationis seriem,à sanctis hominibus & prophetis conscriptam esse
respondit.Cùm, Sanctus quidnam sibi vellet,rursum interrogasset Rex(id
enim verbum Paiua reddere Macazaricè nequierat, propterea quod ij po-
puli,vt sanctitatis ipsa re ; sic etiam vocabulo carent) sanctos esse , inquit,
eos,qui proposita nuper ab se præcepta seruarent ; ac se quàm maximè à
corporis contagione seiungerent.huiusmodi fuisse rectæ religionis inter-
pretes,Dei plenos;ac proinde nullum in eorum scriptis inesse mendaciũ.
Tum Rex;quid est,ait,mendacium? Atqui, vt ad hoc respondeam (inquit
Paiua) liberali venia est mihi abs te opus, ò Rex. quod si nihilominus a-
cerba & aspera mea tibi visa erit oratio;peto quæsoque , vti omnem in me
vnum iram exerceas: Lusitanos meos cum suis rebus incolumes abire per-
mittas.Cùm ille continuò quidlibet expromendi potestatem fecisset,Scire
aues,inquit,mẽdacium quid significet. Ego verò,nulla comparatione hu-
iusce tibi vocabuli vim facilius aut clarius demonstrauerim;quàm ista ipsa
quam vos agitis vita.Cùm enim IESVM Christum,Dei filium,totius ve-
ritatis auctorem, penitus ignoretis;sic fit,vt erroribus infinitis impliciti , à
veritate semoti,in ipso mendacio volutemini. Cùm hæc & eiusmodi ma-
ximè

A ximè dicerentur, subitò coactæ nubes, magno cum cœli fragore, tonitribusque, & procellis, ingentem vim imbrium effudêre. quæ res eò & mirabilior visa est, & gratior accidit, quò maiore cum detrimento frugum, diuturna siccitate laboratum in ijs regionibus fuerat. Cùm dein Regem vrgeret Paiua, vt in Christi verba sine dubitatione iuraret; ille nouem insuper dies ad deliberandum sumpsit. Obstabant egregiæ ipsius voluntati, maximè sacrificuli, quos vocant Becos, teterrimum genus. ij, quemadmodum Satanæ ministros decet, ipso amictu ornatuque corporis, muliebrem sexum certatim ementiri non dubitant, expilant faciem, crines alunt comūtque: dentes artificio quodam inaurant: denique fractis motibus gestibusque, luxum atque mollitiem produnt. ijsdem fœminam attigisse capitale est: ardenti viuus crematur pice qui tale quippiam admiserit. at verò ipsi (quod vix auditu fas sit) certis inter se legibus nubunt: & praua insuper vulgo serentes dogmata, miseram gentem nefariæ turpitudinis ac superstitionis implent. igitur hi præcipuè, ab noua religione absterrebant Regē; quippe qui omnibus adsueti flagitijs, Christianæ seueritatis & castimoniæ nomen horrerent. Accedebant ad labefactandum, si qua possent, Regis pro-
B positum Mahometani quoque complures, qui mercaturæ causa in eius regnum ex Vgentana, Pane, Patane conuenerant. Horum sceleri & conatibus dum obuiam itur, Supanus interim Rex, bene comitatus, ornatissima classe, nec opinato superuenit. ac primùm omnium interrogat Lusitanos, num Sianius Christo se addixerit. Cùm ab ijs responsum esset, Sianium cunctari deliberabundum adhuc; Supanus, in re adeo salutari, tam longa deliberatione quid opus est? inquit. ego quidem, nulla interposita mora, Christianum me volo fieri. Tum Paiua, quod sacerdotibus careret, ipse per se perq; suos raptim ara excitata, quā maximè festo apparatu, Regem sacro baptismo ritè lustrandum curauit à quodam è comitibus, cùm cætero corporis habitu, tum ipsa canicie venerando. post Regem, alij quoque complures amici & propinqui eodem sacramento expiati. Regi, Ludouici nomen impositum. cætera cohors, alij aliter appellati. Summa dein cum lætitia, & gratulatione bombarda perstrepuit; reique gestæ fama longè ac latè manauit. eo exemplo incitatus, tandem aliquando Sianius omni contempto periculo rupit moras. à Paiua ipso cum primoribus aliquot ba-
C ptizatus, Ioannem appellari se voluit. Bonorum ingenti gaudio celebratus hic item dies: & Reges ambo prẹter veterem amicitiam ac vicinitatem, nouo insuper sacræ necessitudinis ac societatis vinculo magis magisque constricti. Abeunte dein Paiua cum suis, veriti, ne duce, ac magistro destituta gens, breui pristinos in errores ingeniumque recideret; oratores ad Malacæ præfectum implorandi tam necessarij subsidij causa misêre. Hic admodum Euangelij cursus (quod quidem exstet) gerente Præturam Sosa, per triennium fuit. Interea Prætor ipse, tuendæ atque administrandæ prouinciæ diligenter operam dederat. Is, vt primùm Goam est delatus, inito magistratu, hyemem totam fermè iure dicundo consumpsit. atque illud ab eo in primis laudabiliter institutum, vt sexta quaque feria valetudinarium publicum ad consolandos ægrotos inuiseret: ibidemque rei diuinæ palam interesset. custodias præterea singulis hebdomadis adibat: vinctorum cognoscebat causas, curabatque vt salua æquitate ac fide, quamplurimi soluerentur. idque toto præturæ tempore solenne seruauit. Exacta hyeme, præfecturas de more distribuit. ipse ad Baticalæ Reginæ ferociam edomandam arma conuertit. Hæc mulier, stipendiaria Lusitani Regis, non modò vectigal dudum abnuebat pendere; sed etiam piratis & hostibus nominis Christiani tutū in suos portus dabat receptū. Sosa, quadraginta nauibus, in quibus præter auxilia Lusitani erant mille quingēti; ad Baticalam

ticalā profectus,in ipſo portus aditu conſiſtit.inde miſſi ad Reginā,qui debi- D
tas penſiones,& prætereà piraticas parones ad vnũ exigerent.illa, metu repentino icta, quatuor in præſentia mittit parones.indè cùm varias ad fruſtrandũ excuſationes afferret;deſcenſione facta Pretor inſtruit aciē.Mahometani,primò è palmetis in hoſtem intrepidè ſubeuntem,varij generis tela conijciunt.dein,vbi ea ſperni ſenſêre,ad vrbem citato recedunt gradu. ibi rurſus conglobati in conſpectu liberorum, & coniugum (nam Regina tum aberat)prælium inſtaurant.anceps aliquandiu dimicatio fuit, ſed inſtante ſe acrius Luſitano,fuſi per agros, fugatique omnes: oppidum nullo defenſore captum & incenſum eſt:è Luſitanis deſiderati duodecim, vulnerati complures.è barbaris maior multo numerus cecidit. Cæterùm in ea pugna inſigne traditur facinus Franciſci Almeidæ Scalabitani.is,conſpicatus commilitonem in extremo diſcrimine,hoſtiles manipulos impetu capto perrumpit:circumuentum Luſitanum egregiè protegit: & in eodem hærens veſtigio,intentos in ſe mucrones ac tela tandiu ſuſtinuit;quoad ſuis ad opem vtrique ferendam ſpatium datum eſt.ita,coronam is quoque ciuicam;populari ſeruato præcipuam victoriæ laudem, abſterrito Mahometano promeruit.exinde Prætor,ſuccedentibus in orbem centurijs, Baticalanos fines,non intermiſſa dierum aliquot clade vaſtauit.ac metu maliſq; demum,Reginam & conſiliarios,ad piraticas tradendas naues, pernumeranda ſtipendia,& pacem renouandam adegit.poſtremò victor incolumi claſſe Cocinum petijt:ab Cocino dimiſſis varia in loca nauibus, in vrbe Malaca primus portorium & ſcripturæ magiſtros inſtituit:ex quo,ad regia vectigalia non mediocris acceſſio facta eſt.Inde Goam in hyberna reuectum,cupido inceſſit Tremelani delubri exſpoliandi,credo, quod eo cultu ac donarijs indignum idolum duceret.in Coromandelio tractu delubrum id eſt;cùm cætera ſuperſtitione,tum auro ac diuitijs inclytum. in eā rem,Soſa,permultis iiſque aptis remigio nauibus quò facilior eſſet ad terram appulſus, & tribus ferè armatorum millibus, ineunte verè cùm ab Goa ſoluiſſet,vixdum in altum euectam claſſem atrox tempeſtas oborta pæne demerſit.maximo in periculo prætoria ipſa triremis fuit.diſperſæ cæteræ,Cocinum denique tenuêre.Inde ad inſulam proceſsêre, quam à vaccis appellant.ibi ab exploratoribus cognitum,Coromandelium littus omne,contra quàm Prætor ab alijs audierat, aſperum & importuoſum eſſe: F
nullam ibi tutam ſtationem forè.Hoc nuntio reuocatus;ne nihil omnino tali apparatu egiſſe videretur,ad Colanum repente flexit. ibi arcem, vti docuimus,Luſitani habebant.Rex erat ſocius:ac tum ab vrbe cum exercitu aberat,bellis finitimis occupatus. ab arce leucas circiter quatuor, à mari non plus vna,diſtabat fanum,in quo magnā item pecuniæ vim aſſeruari ferebat fama.Prætor in terram egreſſus,per ſpeciem amicitiæ paulatim ad locum progredi . populus mirari quid in pacata regione ſibi vellent armatæ Luſitanorum cohortes.vbi templum intrantem vident Soſam; tum demum ſenſêre quid peteret. extemplò reliquias militum ex agris euocant:atque ad naues redeuntem Luſitanum anguſta ac depreſſa via (quod ad Calecutum olim Albuquercio euenerat)è ſuperiore loco,ſyluiſque ac ſepibus,Naires minus centum adorti;ſagittis ac fiſtulis magno detrimento affecêre.Soſa,cùm agmen clauderet,ex equo degreſſus quò minus ad ictus pateret;fermè triginta ſuorum amiſſis, vulneratis compluribus, ægrè ad mare peruenit,haudquaquam ſatis magno operæ pretio:ſiquidem effoſſis templi penetralibus,auream ollam extraxerant numulis argenteis plenā, quos Indi ſanones vocant,neque ſeſtertium plus vnum continent ſinguli. Eam ollam Ioanni Regi dono miſſam, conſulti Pontifices reddendam Colanio cenſuerunt. reuecta quamprimum in Indiam, & eodem loco

Regis

A Regis iussu reposita est. Per idem tempus, crescendi ex aliorum malis, præclara se Lusitanis dedit occasio. Inter Azedecanem & Idalcanem (vti sunt eæ gentes ad omnem flatum spei vel timoris mobiles & infidæ) noua odia & simultates exstiterant. Idalcan Azedecanem, beneficiarium & vectigalem suum, in regiam pro potestate euocabat. ille capiti metuens, pariterque thesauris quos diuturna parcimonia rapinisq; congesserat; palam imperium detrectabat. Inde mutuò sibi struere insidias, mox etiam bellum apertè moliri: ac demum in eius belli societatem pro se vterque muneribus ac promissis Lusitanos allicere. Inter cætera, Azedecan, exturbandi è malè parto imperio Idalcanis, consilium cepit eiusmodi. E stirpe Decanij Regis, quem à satrapis ducibusque circumuentum & captum fuisse memorauimus, Meales erat quidam. is, ad otium magis quàm ad arma natus, & sæuitiam Idalcanis haud sine causa pertimescens; veniam ab eodem impetrauerat, religionis ergò secedendi Mecam. ibi cum vxore liberisque aliquandiu commoratum; Solimanus archipirata, de quo supra diximus, Indiam petiturus, auexerat, iniecta quidem spe auiti regni recuperandi: sed, quod multo similius veri est, quò per eum, si res ita ferret, seditiones ac turbas in B ijs regionibus excitaret. Hisce ergo promissis inflatus Meales, & comiter in classem acceptus; in Cambaiæ deuenerat fines. Cæterùm à Lusitanis paulo post victo & fugato Solimano, haud quaquam suis viribus fidens, ibidem in exsilio sponte substiterat. ea re cognita Azedecan, ex vrbe Bilgano leucis ab Goa quatuordecim, per occultos interpretes ac litteras instare Garziæ Castrio Goæ præfecto (nam Sosa tum aberat) vti Mealem è Cambaia quamprimùm accersat. is vbi Lusitano præsidio septus in terra Decania pedem posuerit, concursum ex agris vicisque, ab importuni tyranni odio, ad iustum ac legitimum Regem extemplò futurum. se quoque in id ipsum paratas habiturum copias: & Lusitanos, Meali tum inopi egentique quibus velint impositis legibus, si eum in patria locauerint sede; pro insidioso & rapaci accola, vicinum Regem ad omnia fidum atque opportunum habituros. Hisce atque alijs rationibus facilè persuasum præfecto, vti magnis pollicitationibus Mealem cum vxore liberisque Goam euocaret. Eò vbi peruenit; confestim admonitus Prætor, qui tum erat Cocini, Goam repetit. ibi in concilio dies aliquot anceps deliberatio tenuit. nam & pacem cum Idalcane factam, repente violare, nefas; & Mealem vltrò C accersitum repentè deserere, turpe non sine causa videbatur. Variantibus inde sententijs, cùm aliquandiu hæsisset Prætor; tandem è dignitate fideq; nominis Lusitani statuit esse, Mealis afflictas fortunas omni ope excitare; & cum Azedecane, iamdiu id exoptante, vires atque arma coniungere. Habito delectu, clam dies ad reducendum Mealem præfectis edicitur. iam ad primos Decanij regni fines præstò erat populariū manus, Meali excipiēdo submissa. Vbi dies affuit, Prætor ipse cū armatorū copijs Mealē sine fine gratias agentē ad littus honoris causa deducebat. vix ad arcem Benestarini peruenerant, vnde in continentē ex insula traiectus est; cū seuocatum Prætorem Petrus Faria Lusitanus vir bello egregius, & magno rerum Indicarum vsu monere etiam atque etiam institit, integris rebus videret quid ageret: perfida barbarorum ingenia, inconstantiam rerum humanarum apud se reputaret: neu florentes tùm Lusitanas opes cum perditis misceret exsulum rebus; neu Idalcanem tāta potentia Regem, amicum ac socium, sine causa lacesseret. mittendi Mealis, quandocunque sit opus, arbitrium penes Prætorem fore: sedandi belli, si temerè moueatur, non quoties libeat, facultatē fore. Hac oratione, & simul auctoritate viri permotus Prætor, qui adhuc fluctuaret animo, repente, quasi noua res aliqua maioris incidisset momenti; redire vnà cum Meale cunctos in vrbem iubet. id cū initio

sermo-

sermonem æquè ciuibus atque aduenis præbuisset, sapienter dein factum D
apparuit. siquidem quintodecimo fermè post die, nuntius venit, ab Idalcane debellatum esse. Profectus magno cum exercitu ab Vrbe Visapore (ea distat ab Goa leucas circiter sexaginta) Bilganum acri obsidione cinxerat. Azedecan inclusus, vrgente animi ægritudine senioque, extremum obierat diem. eo demortuo, Idalcan vrbem facili negotio captam diripuerat: magnas ibi opes, ingentem rei bellicæ apparatum inuentum aiebant. Hæc vbi Goam allata sunt, Prętor necessitatem in consilium vertit: celato quid nuper egisset, legatum victoriæ gratulandæ ad Idalcanem mittit. Mirè opportuna ea fuit legatio. Idalcan, inter ipsam rei tantæ lætitiam, vel Prætoris officio, vel ipsius legati dexteritate captus, Bardesios & Salsetanos vicos agrosque; & extra suam ditionem quicquid Azedecanis fuisset, Lusitanis attribuit; cum eo tamen, vti Mealem cum coniuge & filijs Malacā amādarent, ibiq; custodiendum curarent, ne ad nouos tumultus ciendos redire posset in patriam. Prætor, ea donatione gaudens, misit extemplò qui possessionem locorum adirent, & vectigalia nomine Lusitani Regis, vt olim, exigerent. De Meale incertis implicans responsis, callidè rem extraxit, neque ab Goa dimisit hospitem; verbo, vti in oculis populi Goani tutius adseruaretur: re vera, vt in tanta locorum vicinitate, hoc metu Idalcanem in officio contineret. ex eo tempore Meales nequicquam è proximo auita intuens regna, & Lusitani præfecti fidem implorans, Goæ in libera custodia dissimulanter est habitus. Hæc fermè ab Sosa Prætore gesta; quem deinde virum, in Lusitaniam secundo cursu reuectum, & auctoritate florentem & opibus, præcipuo in honore semper habuit Rex. Cæterùm eius præturam vna res maximè fecit insignē; aperta per id tempus, & primùm cognita nostris hominibus terra Iaponia. cuius de terræ & cultorum ingenijs ritibusque, tametsi non pauca dudum à nobis alibi tradita sunt; tamen hic etiam exponi quædam aut ex eo tempore allata, aut etiam liquidius comperta, locus haud dubiè postulat. Quem igitur vulgo Iaponem vocant, eæ præcipuæ tres insulæ sunt, circumfusis alijs minoribus interfluo euripo disiunctæ. Prima & maxima, in satrapias aut regna tria & quinquaginta diuiditur: eius caput est vrbs Meacum; inde insula tota denominatur. alterā Ximum appellant. hæc satrapijs regnisve cēsetur nouem. nobilissimas habet vrbes, Vosuquim & Funaiū regni Bungensis. Tertia dicitur Xicocum: satrapias aut regna continet non plus quatuor; insignis F
maximè Tosa vrbe regni cognominis. ita Iaponis vel regna, vel satrapiæ (sunt enim complures in quas vocabulum regni minimè conuenit) in vniuersum numerantur sexaginta sex. Totius terræ longitudo fermè in ducentas, vti ferunt, leucas excurrit. huic nequaquam respondet latitudo: decem tantùm alicubi patet; summum triginta non amplius. de ambitu nil dū certi proditum est. Iacet ab Aequatore in Arctum à trigesimo gradu ad trigesimum ferè octauum. Ab oriente obuersa est nouæ Hispaniæ, centum & quinquaginta leucarum interuallo. A Septentrione, Scythas vel Tartaros, & alios ignotæ feritatis populos, ab Occidente adspicit Sinas, varia pro littorum flexu excursuue distantia: siquidem ab vrbe Liampo, qui Sinarum regnis in ortum est limes; ad Iaponis insulam Gotum, quæ prima inde nauigantibus occurrit, leucas numerant sexaginta: ab Amacano autem, occiduo Sinarum emporio, vbi Lusitani fermè negotiantur, ad eandem Gotum, leucarum ducentarum nonaginta septem traiectus est. A meridie, vasto mari interfuso, inexploratas habet terras, è quibus casu nautas olim quosdam in Iaponem delatos fama est, neque inde soluisse. Tellus, maxima ex parte, niualis ac frigida, neque admodum ferax. Septembri mense oryzam (is cibus est communis omnium)

A omnium)quibuſdam etiam locis Maio triticum metunt: neque ex eo panes more noſtro,ſed genus quoddã offę,ſeu polentę cõficiunt.Salubris cœli temperies:aquę bonæ:calidas etiã alicubi,medicos in vſus emicare cognitũ eſt.Editi præruptiq; montes cũ alij paſſim,tum duo præcipua nobilitate viſuntur,quorũ alter, incertæ appellationis, aſſiduè flammas euomit;inq; eius cacumine,certis hominibus,poſtq̃ voti cauſa diu ſe macerauerint,ſplẽdida circumfuſus nube ſe ſe cacodæmon oſtendit;alter Figenoiama nomine,Leucarum aliquot aſcenſu trans nubes attollitur.E terræ viſceribus incolæ varia effodiunt metalla:& longinquas nationes ea merce pelliciunt. Arbores vel ad amænitatem,vel ad fructum ferunt haud abſimiles noſtris. vnius tamen, quæ palmam imitatur, ignoto nomine, admirabile prorſus ingenium.ſiquidem(vti perhibent)humorem quẽlibet reformidat: ſi fortè maduerit,contrahit illicò ſeſe,|ac veluti peſtifero contactu marceſcit. remedio eſt,auulſam radicitus, in ſole ſiccare; & in vacuum ſcrobem ſcoriam ferri contuſam,vel ſitientem arenam infundere: ibi, poſtquam aruerit,rurſus depacta,reuireſcit, ac priſtinum nitorem decoreq; recipit.rami
B quoque decidui ſeu defracti, ſi clauo ad truncum affigantur, velut inſiti coaleſcunt.Plurima verò varijs locis exſurgit cedrus,tantæ proceritatis, & craſſitudinis,vt inde fabri,baſilicarum columnas,&cuiuſlibet quamuis capacis onerariæ malos efficiant.Ex animantium genere, oues,porcum, gallinam,anſerem,fædaſque alias domi haudquaquam alunt Iaponij: ſi carò guſtanda ſit,ferina veſcuntur.Campos, boum & equorum militarium armenta:ſaltus atq; dumeta,lupi, cuniculi, apri, cerui pererrant. è volatilibꝰ, phaſiani,anates amnicæ,palumbes,turtures,coturnices,ac ſylueſtres gallinæ cernuntur.Piſce cùm alio abundant incolæ,tum verò fluuiatili trutta, ſeu ſilare,& marina tamquã aloſa;huic honos plurimus.Butyrum neſciũt: oliuo carent:factitio vtuntur,è cetis ad littus eiectis:pineas tædas ac faces, alicubi etiã paleas ad lumen adhibet vulgus.Procera ſtatura,ſi cui contigerit,& decoro corporum habitu gloriantur.lenta pleriſque viuacitas;firmę vires:in ſexageſimum vſque annum militaris ætas extenditur . Barbam alunt modicam:in capillo varius eſt mos: volſella depilant, pueri ſinciput, plebeij ac ruſtici dimidium caput, viri nobiles totum fermè, paucis ad occipitium relictis capillis,quos attigiſſe quempiam,cõtumeliæ loco vel ma-
C ximæ ducitur.Mortalitatis incommoda,famem,ſitim, æſtum, algorem, vigilias,laboreſque admirabili patientia tolerant.in lucem editi, vel hyeme ſumma,protinus lauandi ad flumina deferuntur.ab vbere auulſi, venatu exercentur, & procul à matre ac nutrice locis habentur aſperis, quod ita ſentiant,nulla re magis infringi animos, quàm molli ac blanda educatione.Storeis, culcitræ in modum tumentibus, nitidiſque, pauimenta conſternunt.in ijs & ſomnũ,ſubiecto ceruicibus lapide vel tigillo,& cibum capiunt genibus nixi,cruribus inſidentes. Munditiarum apud eos haud minor quàm apud Sinas cura. paxillulis item ipſi duobus inter edendum ita ſcienter vtuntur, vti neque excidat quicquam, nec digitorum terſu opus ſit.cænationem intrant excalceati,ne cataſtromata calcando coinquinẽt. tenuiores,ad mare præſertim,victitant herbis,oryza, piſce:diuites, ad conſuetudinẽ, Sinarum,ornant ſplendidè atq; apparatè cõuiuium.in ſingula fercula, ſine linteis aut mappis mutatur ſua cuiq; conuiuæ menſa è cedro pinuúe,palmi ferè altitudine,binum dodrãtium quadro,nitidiſſima,lectiſſimisque diſtincta coloribus.cibi cõfecti, in pyramidem exſtruuntur,auro conſperſi,cupreſſinis ramulis ad gratiam prominentibus. nonnunquã etiam,roſtro pedibuſq; inauratis aues integræ nobilibus patinis inferuntur. Hoſpitem & conuiuam hilarè ac libenter accipiunt. conuiuandi ac pro-

 pinandi

pinandi multas habent leges cum ritibus exquisitis: hasce cuncti diligenter obseruant. Vsum vitis ignorant. oryza exprimunt vinum: sed ipsi quoque ante omnia delectantur haustibus aquæ pæne feruentis, insperso quem supra diximus puluere Chia. circa eam potionem diligentissimi sunt; ac principes interdum viri suis ipsi manibus eidem temperandæ, ac miscendæ, amicorum honoris causa dant operam: certasque habent ædium partes, huic ministerio dicatas: in ijs foculus assiduè stat, cortina è ferro liquato superimposita. inde, venientibus & abeuntibus amicis pocula porrigunt: hospitibus verò, in digressu, contemplandam etiam offerunt gazam, quæ apud eos maximi fit. ea fermè sunt illius quam dixi potionis instrumenta, focus & olla cum tripode, infundibulum, figlini calices, cochlearia, & vascula, tum herbæ ipsi, tum pulueri qui ex ea conficitur, adseruando. Hæc, vtique certi generis, quod non nisi peritus eiusmodi rerum inspector intelligat, haud inferiore apud Iaponios habentur loco (quandoquidem hæc opinione gentium constant) quàm apud Europæos anuli gemmati, & baccata monilia. Mira etiam dignitas, omni ornatu remoto, nudis gladiorum laminis certorum opificum. prorsus, vti nonnullæ aureorum quinque circiter millibus æstimētur. Magnus insuper honos papyri plagulis quibusdam læuoris eximij, in quibus, atro monochromate singulæ tantùm aues, arboresúe, nobilium artificum penicillo pictæ retinent oculos. Hæc igitur, vt dixi, Iaponij, dynastæ præsertim, & auidè sibi comparant, & alijs ambitiosè proponunt. Ligneis plerique ob crebros terręmotus, quidam tamen ab imo lapideis vtuntur ędibus, elegantia atque arte visendis. magnifica item exstruunt templa, & sacerdotum vtriusque sexus ampla & sumptuosa cœnobia: quamquam ingentem eorum numerum, hæc scribentibus nobis, præpollens tyrannus Nubunanga, non tam Christianæ rei studio, quàm exsecrabili quodam omnium religionum ac superstitionum odio, nuper euertisse nuntiabatur. Sermo Iaponiorum, vnus & communis est omnium; sed ita varius idem & multiplex, vti plures haud immeritò videantur esse. quippe vniuscuiusque notionis ac rei, multa vocabula sunt, quorum alia contemptus, alia honoris causa; alia apud principes, alia apud plebem; alia denique viri, alia fœminæ vsurpant. ad hæc, aliter loquuntur ac scribunt; & in ipsa scriptione, aliter epistolas, aliter volumina librosq; conficiunt: habent autem plurimos, tum soluta oratione, tum elegantissimo versu conscriptos. porrò notis vtuntur eiusmodi; quarum singulæ, singulas, vel etiam plures dictiones, Aegyptio ac Sinensi more, cōtineant. ad summam, à nostris haud imperitis rerum æstimatoribus, Iaponica lingua, Latinæ, vel genere ipso, vel vbertate præfertur. Itaque ad perdiscendum, & magni laboris, & longi temporis indiget. Armis verò apprimè dedita gens est. ea sunt, præter ferream fistulam, arcumque & sagittas, gladius incuruus, & pugio (queis ab duodecimo ætatis anno se se præcingunt) tam egregia chalybis temperatura, vti ferrum nostrū acie propemodum illæsa diffindat. accedit pilum auro argentoúe bracteatum, falce præfixum: nanguinatam appellant. hastis item egregiè vtūtur, quæ nostras & leuitate, & longitudine superant. Amictus ab infantia ad iuuentutem sumunt varios, idque cum cæremonijs, & solemni apparatu. Cæterùm, qui adulti iam sunt, talarem gestant versicolorem tunicam. hanc domi demittunt; prodituri autem, in caligas infundunt, ad imum æqualiter laxas; easque circa renes leui subligant nodo. Tunicæ amiculum superinduunt breuiorem (quimonem vocant) manicis non vltra cubitos eminentibus. hasce vestes per æstatem gerunt simplices, ac subtilissimo textu: per hyemem scilicet densiores ac duplices, inserto item serico tomento; easque, ne incommodè tumeant, perquàm artificio-

A artificiosè perpungunt. Calceis crepidisúe sine obstragulo, sandaliorum instar, vtũtur, corneo ad extremum exstante hemicyclo, quē, firmitatis causa, primum inter & secundum inserunt digitos. Flabella gerunt, tum ad velandam faciem, tum ad auram colligendam, auro sericoq; intertexta. sub vmbella fermè proceres, alioquin aperto capite, in sole pariter ac pluuia vterque sexus incedit. è coloribus festum habent nigrum atq; puniceum: albus in luctu est. Ac plurimis quoque alijs in rebus, credi vix potest, quantopere à nostro, victus eorum & cultus abhorreat. In olfactu, suffitus nostros minimè ferunt; alia ipsi quædam odoramenta succendunt. In gustu, nostras illi epulas, nos vicissim illorum condimenta aspernamur. Aquam nos gelidam, illi calefactam æstate pariter & hyeme potant. In auditu, symphoniam eorum, nostræ aures omnino refugiunt. Nobis, dentium, in candore; illis, quod mirêre, in ipsa nigritie decor est. itaque atro quodam eos pigmento identidem inficiunt. fœminas in publico viri & cognati præcedunt, famuli subsequuntur. equum nos ab læua, illi ab dextra conscendunt. Inter salutandum, nos caput; illi, perleui crepidarum vel B sandaliorum excussu, pedes aperiunt. aduenienti amico nos adsurgimus, illi subsidũt. nobis gemmæ, illis ferrea vel fictilia vasa in honore sunt. Iam, in curationibus, nos dulcia & bene cocta, illi salsa, & acria, & cruda ægrotis apponunt: nos, pullos & altilia; illi pisces atque conchylia. pharmacis nos fermè olidis & amaris: illi perquàm suauibus & odoratis vtuntur. nos crebrò sanguinem, illi nunquam eliciunt. Atq; alijs item in generibus ita multa obseruant eiusmodi; vt si minus plãtis (neq; enim id probè dũ exploratum est) moribus certè orbi nostro planè oppositi videantur esse. Neq; verò, cur ita faciant, probabilem plerunq; rationem afferre non possunt. vt illa: sidere quã attolli, maioris venerationis indiciũ: cuiuslibet vsus vasa, quàm nullius cõmodi lapillos, quantauis mercede, sapientius emi: frigida cõprimi fibras, irritari tussim, & pectoris vitia, restingui natiuos ignes: feruida foueri calorem insitum; laxari meatus, eoque facilius leuari sitim; ægro, quas appetat natura potiones, non quas horreat, propinari: sanguini, quippe vehiculo vitæ, parci oportere defendunt. & alioqui, non minus illis Europæi, quàm Europæis illi ridiculi sunt. ac, si quando per mun-C ditiarum aut elegantiæ contentionem, vt fit, cauillis agatur; par pari nobis egregiè referunt. Sed cùm in eiusmodi rebus tã vehementer à nostra cõsuetudine discrepent; ijdem tamen in constituendis hominũ classibus ordinibusúe, haud absimile nostro discrimē ac rationē sequũtur. ordines ij, quinque præcipui. Primus, eorũ qui cũ imperio sunt, rerumq; potiuntur: hosce communi cunctos nomine Tonos appellant, quamquam inter ipsos Tonos alij dein existant dignitatis gradus, vti apud nos Regum, Ducum, Marchionum, & Comitum. ij omnes, non tã auro pecuniaúe: quàm cęteris opibus, & clientelis abundant. quippe ad regnum euecti, militibus amicisq; agros (iure fundi sibi retento, ac nullo imposito vectigali) diuidunt ea lege fruendos, vt & in pace, descriptis ordine ministerijs appareant Regi; & in bello, suis ipsi cibarijs ac reliquo sumptu militiã obeant. sic fit, vti dynastæ, quamquam in magna numorum inopia, tamen & multitudine bellatorum, & aulæ frequentia cæteroque apparatu, vim imperij, ac speciem regię maiestatis obtineant. Illud verò præclarum, quod animo excelso, nõ morte demum aut vltima necessitate cogente excedunt gubernaculo, sed vbi vrgere cæpit senium, certis ad victum cultumúe sibi prædijs reseruatis, filiũ aut si quem alium successorem destinarunt, artibus regnandi ac præceptis imbutum; plerunq; ipsimet in solio collocant; ac iuuenilē eius ætatē exinde prudentia, rerũ vsu, consilijs iuuant. quod ipsum apud nos ab Carolo Quinto Cæsare, quò latius ac felicius imperabat, eò maiore moderationis

 ac sa-

ac sapientię laude factum animaduertimus. Altera Iaponiorum classis, eorum est qui nefaria gentis illius procurāt sacra, capite ac mento prorsus abraso, inter quotidiana & occulta flagitia & stupra, cœlibem nihilominus ac sobriam professi vitam, atque ad mortales decipiendos, conciliandę pecuniæ causa, in omne argumentum sanctimoniæ grauitatisq; cōpositi. iijdem nobilium ac diuitum exsequias ducunt; & alternantibus in odæo choris, carmina suo more decantant; & dicendi copia & facultate præstantes, concionibus populum arbitratu suo circumagunt. Variæ ac multæ numerantur eorum sectæ: nec desunt qui ad quandam Rhodiorum equitum speciem (Christianos quippe ritus hac etiam ex parte malus effingit dæmon) bellicas vnà cum religione res tractent: sed communi omnes appellatione Bonzij vocitantur, honesto loco nati pleriq;: nam proceres, multitudine liberorum, & angustia rei familiaris vrgente, ex ijs aliquos ad Bonziorum instituta ac familias aggregant. Multa insuper varijs habent locis gymnasia, quas Academias dicimus, copiosis instructa vectigalibus; atq; ob eas res præcipuum, ante hanc hominum ætatem, toto Iapone obtinebant honoris ac dignitatis locum; sed post illatas in ea loca faces Euangelij, fraudesque vulgo nudari & coargui cæptas, multum videlicet vniuerso generi de auctoritate atq; existimatione decessit. Tertius ordo, ciuium ac reliquæ nobilitatis est; è quibus, in cultu Regum plurimi, ac simul in militaris gloriæ studio consenescunt; nec pauci, artibus ijs quas ipsi liberales existimāt, atque inter cætera pangendis carminibus delectantur. Sequūtur institores, ac sellularij, & variarum opifices rerum, egregia fermè solertia. Multas armorum habent fabricas; atque ipsi etiam typis ad impressionem vtuntur. Postremus est agricolarum locus, & eorum qui propter inopiā, in ditiorum famulatu ac ministerio victitant, quorum longè maior quàm apud nos multitudo censetur. In vniuersum, acuta, sagax, ac bene à natura informata gens est: iudicio, docilitate, memoria, non Eois modò, sed etiam Hesperijs nationibus antecellit: quæ res in rusticis ac pueris liquidò cernitur. illi, vrbanos pæne mores, vegetum ingenium, ac minimè agrestem indolem præseferunt. hi, celerius multò quàm Europæi nostri, latinas, & litteras, & artes arripiunt. Paupertas dedecori aut probro est nulli: vix etiam in multis agnoscitur, adeo accuratè familiarem dispensant rem, & pro sua tenuitate concinni ac nitentes incedunt. Maledicta, furta, impiam temerè iurandi consuetudinem, aleæ genus omne auersantur. Famæ gloriæque auidissimi, dignitatis verò supra quàm credi possit retinentes æquè summi atque infimi sunt. nullam non modò contumeliæ speciem, sed ne dictum quidem paulo asperius ferunt. ergo reuerentur inter se, præcipuè nobiles, certantque officijs & honore verborum. quin, ipsi rerum vilissimarum artifices, quique se in diem locant, comiter appellandi, si eorum vti velis industria. nam alioquin irritantur, ac spreto lucello, cęptum opus abijciunt. Constantiam ac decorum ita custodiunt vulgo, vt vel ab imminente ruina, sensim ac sine trepidatione vlla recedant. cauentque diligenter, ne quid abiectum, aut timidum, vel in dictis vel in factis appareat. atque ob id ipsum, animi perturbationes, ægritudines, impetus, in speciem cohibere, atque iræ præsertim notas omnes obruere, vel potius in contrarium flectere didicerunt. tum enim & gradus lentior, & frons hilarior est. intemperantiam verò linguæ, maximo animo minimè dignam putant. ac proinde, vociferationes ac iurgia, neq; inter populares in publico, neq; domi inter maritum vxoremq;, parentes ac liberos, herum ac famulos audiuntur. Sedatè grauiterq; quod agendum est, agitur. si quid odiosius accidit, internuntij commeant: quin etiam, inter ipsas noxiorum pænas, conuitia remouentur, & verborum acerbitas. prouocationes autem ac rixę, contra

quàm

A quàm apud nos, admodum raræ. ferociam illi minasque in tempora belli reseruant. Iam verò (quæ haud postrema amicitiæ lex est) mutuis in congressibus, domestica incommoda, necessitates, ærumnas, amicis haud temere impertiunt: tristitiam & curas egregiè condunt: neque alienam pacem & iucunditatem, ineptis querimonijs, & superuacaneo mœrore solicitant: ab alijs interrogati, rem totam vel renidentes eleuant, vel certè modica significatione perstringunt. denique asperis atque aduersis in rebus, planè incredibilem animi æquitatem ostendunt, ac velut in gradu perstant, & quicquid euenit, sine gemitu excipiunt: credo, ipsa varietate casuum edocti, & inconstantia rerum humanarum, quæ in ijs regionibus vel maximè viget. infimæ sortis homines ad regiam celsitudinem euehi repente, alios è summo fastigio ad ima præcipitari, pæne quotidianum est. hac illi vicissitudine scilicet eruditi, lætissima quæque sic optant, vt interim difficillima cogitēt. Firmus autem est animus ad quæ diu meditatus ac præparatus accedit. Neque prouectæ solùm ætatis eæ laudes: in puerorum consuetudine, atque adeo in ipsis lusibus & remissione animorum, senilis prope maturitas, & moderatio quædam elucet. Hæc fermè Iaponiorum bona: quæ tamen eadem, B ingenti malorum cumulo compensari nil ambigas. Ac primùm, in Dei cultu, quod potissimum iustitiæ munus est; & in finibus bonorum ac malorum, vnà cum cæteris quæ Christum ignorant gentibus, miserādum in modum errant. Magistris religionum ac sapientiæ vtuntur ijs quos dixi Bonzijs. hi, vario alioquin dogmate mēdacijsq;, omnes tamen (quod facili negocio deprehendas) in tollenda pariter Dei prouidentia, & animorum immortalitate consentiunt. Inter docendum interest, quod impietatem hanc pauci palam & promiscuè cunctis hominibus; alij non nisi nobilibus ac dynastis ex arcano tradunt: vulgus ac multitudinem, tartari metu in officio continendam affirmant. Duobus hisce generibus interiecti scelere & amentia sunt, qui veteres quosdam impostores, Amidā, & Xacam suppliciter adorandos inculcant plebi, verbisque conceptis deprecandos identidem, neq; id per hæsitationem angoremúe, sed animo planè securo; certaque, si tantùm hi ritè inuocantur, salutis æternæ fiducia; quippe quorum vtriusque, dum in terris agerent, tanta durities & asperitas vitę fuerit ad generis humani luenda peccata, vti vltra solicitum esse de superum pace veniaq;, C aut hoc nomine corpus diuexare quēquam, vel quoquomodo pœnas delictorum ab semet exigere, non modò stultum & superuacaneum, sed in ipsos beatæ vitæ parentes contumeliosum ac nefarium sit. hoc Bonzij multi & priuatim & publicè suadere non desinunt, nequitia Lutherianæ persimili: vt vnum vtriusque auctorem facilè agnoscas. Porrò, quos dixi, Amidam, & Xacam, & si qua sunt alia primæ notæ numina, à quibus futuræ vitæ bona expetantur, patrio cognomine Fotoques vocant. alios dein habēt veluti minorum gentium Deos, bonæ valetudinis, liberorum, pecuniæ, & eorum quæ ad corpus attinent, largitores: hosce Camis appellant, Reges olim ipsos, Regumúe filios, aut inuēto quopiam, insigniúe alio facinore, falsæ diuinitatis gloriam consequutos. horum de vita rebusque gestis, vti de Ioue, Saturno, Libero, cæterisque inanibus Dijs Greci poëtæ, absurda quędam, & ridenda, & turpia fabulātur. Inde Iaponij paulatim extinctis quæ Deus indiderat, veritatis igniculis; conscientiæ magisterium exuunt, effractisque pudicitiæ claustris, in choreas, ludos, compotationes, ac venerem intemperāter effusi, cœci cum cœcis ducibus viatores ad sempiternum interitum præcipiti celeritate festinant. ijdem, per causam retinendæ grauitatis atque constantiæ, dum animorum sensa motusque à primis annis obtegere ac celare adsuescunt, facili deflexu, à prudentia ad astutiam, calliditatem, perfidiamq; degenerant. inde prauum simulandi studium,

dium,& fallendi certamen.vti quemque peſſimè oderunt, ita familiariſſi- D
mis oculis intuentur:bona fides, & aperta ſimplicitas, & candor illuditur.
Accedit ſæuitia morum, & immanitas dira.leuiſſimis de cauſis, & quidem
nec opinantes & auerſos inuadunt homines, vnoque aut altero acuti ac
ponderoſi acinacis ictu conficiunt;dein, compoſito ac ſecuro vultu, quaſi
facinus ad ſe nulla ratione pertineat, ferrũ vaginæ reddunt. inſuper, nacti
occaſionem ex tuto, gladij acumen in capite humeriſue inſontis cuiuſpiã
interdum experiri non dubitant.In bello,captis per vim oppidis,aut pagis,
certum exitium; cuncta ferro flammiſque vaſtantur:non ætati,non ſexui
parcitur.in prælio victi,ſi palantes effugiant,nullo diſcrimine ciues hoſteſ-
ne ſint, ſpoliorum cauſa plerunq; ab agreſtibus opprimuntur. aliena, vt
diximus,furto ſubducere dedignantur;cædibus rapiniſq; graſſari nõ item.
terra latronibus,mare piratis vehementer infeſtum.prægnantes fœminæ,
partum haud rarò medicamentis abigunt, idq; Bonzijs auctoribus ac ma-
giſtris;vel etiam editos in lucem infantes, alendi tædio, inopiaue,crudeli-
ter iniecto præfocant pede.egentibus ægrotis,aut peregrinis publica & gra
tuita diuerſoria nulla.ſub dio pernoctant, miſeramq; trahentes animam,
deſerti ab hominibus, vel ipſa die ſanantur, vel extincti morbo,abijciũtur E
in ſterquilinium. Eo maiore cum approbatione Iaponij Chriſtianam cari
tatem erga deſtitutos & calamitoſos,itemque ſepulturæ ac funerum inſti-
tuta mirantur. Sontibus, quolibet nomine, haud leuiora quàm exſi-
lij, aut proſcriptionis,aut capitis ſupplicia conſtituta ſunt. gladio fermè
trucidantur improuidi.nam alioqui ſe haud inultos cadere patiuntur.qui-
buſdam tamen locis comprehenſos latrones, certoq; ad ignominiam ve-
hiculi genere per ciuium ora tranſuectos, extra vrbem cruci, ab ignaris
quanta ſigno illi veneratio debeatur,affigi mos eſt.In ſeditioſos etiam, qui
quidẽ potentes ac principes viri ſunt,ex antecondicto interdũ animaduer-
ti ſolet in hunc ferè modum. Aedes noxij,Rex,vbi viſum eſt, milite arma-
to circundat,eidemq; facit liberũ aut pugnæ aut mortis arbitrium. Si pug-
nam optarit,commiſſo protinus certamine,cum familia planè tota dele-
tur,ac perpetua in omnem poſteritatem notatur infamia. ſin volũtariam
elegerit necem, vltrò ſibimet ventrem alta plaga in obliquum, nonnulli
etiam animoſiores duplici in decuſſim incidunt. vbi effluere inteſtina cæ-
pêre,parato in idipſum famulo ceruices amputãdas præbent; & ex amicis
pręcipui illatis pariter ſibi manibꝰ,ſupra mortuũ corruere ſibi glorioſum F
putant.Atq; idẽ facinus,in alijs quoq; periculis,præſertim vbi agitur exiſti-
matio & fama, valdè vſitatum eſt,& obductis denſa caligine mentibus ho
neſtiſſimum ducitur.quin,ipſi interdum pueri vel à parentibus exacerbati
vehementius,vel grauiore aliqua indignatione concepta, genus id leti pa-
lã ſibimet ipſi conſciſcunt.Forenſis res,nulla propemodũ: non iuris ciuilis
formulæ;non reſponſa prudentũ;non vadimonia;non carcer: non iudicũ
teſtiumúe reiectio;non citatio reorum, aut cauſæ dicendæ poteſtas.ius to-
tum in armis,aut principum placitis:horum in proceres duceſque;ducum
in ciues; ciuium in ſuam cuiq; familiam formidabile vitę pariter ac necis
arbitrium:neque ab inferioribus acta pro poteſtate, à ſuperioribus in cog-
nitionem reuocari, aut reſcindi conſueuêre.ipſi autem dynaſtæ Regeſúe,
quamquam ab externo ac mercenario milite planè imparati,atque ob id-
ipſum indigenis vehementer obnoxij; tamen barbaro quodam faſtu, vti
de Sina retulimus, adorari colique ſe volunt: ſtipati armatorum caterua,
difficiles aditus,delicatas præbent aures:adductoque vultu,nutibus fermè
vel ſcriptis agunt:ſermonem grauatè cõſociant:nil opis habent in populi
caritate repoſitum: regit omnia metus:huic adiunctum eſt odium: inde
crebræ, & occultæ conſpirationes ac ſeditiones erumpunt; excuſſoque
recto-

A rectore,sceptrum ad alios aliosque,in summa rerum omnium perturbatione transfertur.vetusta imperia,& principum longa serie deductas imagines oppidò pauca reperias. Sanè Iaponium omne nomen vni quondam parebat Imperatori,cui titulus Vo,seu Dairi:quoad is diuturna pace in delicias atque socordiam resolutus;præfectis, & satrapis, ac præcipuè Cubis (sic enim duo primarij vocabantur,quorum alter deinde extinxit alterũ) contemptui cæpit esse. Viri ergo militares,talem aliquandiu perpessi, mox indignati dominum;tandem abrupêre frænos, & suam inuasêre quisque prouinciam:ita,momentò vnitas illa,& maximi contextus imperij, multas in partes ac veluti fragmenta dissilijt;ius tantùm Dairi mansit in hunc vsque diem,honorum vocabula proceribus diuidendi,quæ pro graduum varietate mutantur identidem,certisque characteribus designantur. inde haud spernendas cogit pecunias:alioqui pæne precariam obtinet dignitatem. Summus verò & potentissimus Iaponiorum omnium habetur ille, quisquis Meacum,& Meaco finitima nobilissima regna(quem tractum cõmuni nomine Tensam appellant)armis atque arcibus occuparit. Ea loca nuper obtinebat Nubunanga,quem dixi,tyrannus. huius in solium à con-
B iuratis ante hoc biennium interempti;liberis eiusdem aut pulsis aut occisis,per factionem ac vim præcipuus è ducum numero Faxiba successit. Hactenus de moribus institutisque Iaponiorum,quod adhuc in tanta locorũ longinquitate cognosci potuit. Cæterùm aditæ primùm eius terræ titulũ, decusũe,& alij quidem Lusitani ad se trahunt:sed ego Antonio Galuano crediderim,in eo libro quem de inuentoribus orbis noui conscripsit,apertè narranti, Antonium Motam, Franciscum Zeimotum, & Antonium Pexotum,cùm ex vrbe Sionis Dodra peterent Sinas,pertinaci vento ad insulas Iaponiorũ abreptos anno seculi huius quadragesimo secundo, cùm Sosa(vti dicebamus) Indicam prouinciam regendam accepisset.Is,eo perfunctus munere,Ioanni Castrio successori gubernacula tradidit, qui felicissima vsus nauigatione,præter militum supplementa,egregios tres viros è Societate IESV ad Xauerij labores adiuuandos aduexerat: Hispanum vnum,Ioannem Beiram è Ponteuetere (id oppidi nomen, oræ Callaicæ) Italos duos,Nicolaum Lancilotum Vrbinatem,& Antonium Criminalẽ Parmensem,qui deinde,vti explicabimus, præclaro martyrio coronatus
C est. Hisce comitibus Goam delatus Prætor,forensi primùm composita re, nouisque magistratibus & scribis cum cura suffectis,in reficiendam exinde augendamque classem,& reuocandam omni studio militarem disciplinã incubuit. Circa idem tempus, Moluci Rex Aerius,Goam vinctus defertur. Solio deturbatum nulla ipsius culpa; ferroque & criminibus oneratum Iordanus Ternatensis præfectus cum armatis custodibus ad Prætorem Indiæ miserat. Aduenientem,Castrius,detractis catenis,regio apparatu excepit;& in separato hospitio liberaliter habitum,causa probè cognita,de cõsilij sententia clementer absoluit:ornatum inde laudibus & honesto comitatu,in regnum,haud sine tacita Iordani suggillatione restituit. Hoc item Prætore feliciter administrata Christiana res est. Michael Vasæus, de quo supra commemorauimus,eximia virtute sacerdos,deque Ecclesia Christi optimè meritus,consilijs cum Francisco Xauerio communicatis, sub aduentum Castrij nauigauit in Lusitaniam;Indicæ rei vitia demonstrauit Regi;vt ea tollerentur,omni ope curauit;ab eodem Rege, anno sequenti litteras ad Castrium Prætorem eiusmodi retulit:IOANnes Rex, Ioanni Ca-
„ strio Indiæ Prætori,amico S. Quod non ignoras,idololatria tam graue pia-
„ culum est,vt ea in meis regnis vllo pacto ferenda non sit. delatum est au-
„ tẽ ad nos,in Goanis finibus,tũ publicè,tum priuatim coli sacella idolorũ,
„ præterea ludos,ritusq; ethnicos celebrari palã. Ac proinde,tibi etiam atq;

etiam mando ac planè iubeo, idola omnia per idoneos administros inue- D
stigata, & vndique sublata comminuas, comburasque, & cum grauibus e- “
dicas minis, ne cui prorsus vllum eiusmodi simulacrum aut signum ex æ- “
re, ligno, argilla, gypso, alioúe metallo, materia, massa, fundere, ducere, “
sculpere, fingere, exprimere, figurare: aut aliunde importatum habere, “
seu sacra ludosúe ethnico more facere, aut Brachmanas concionatores “
magistrosúe, teterrimos Christi aduersarios, vlla ope iuuare, vel tecto re- “
cipere liceat. Qui secus faxit, pœnis in edicto propositis nulla remissione “
mulctator. Et quia gentes ad legitimum vnius Dei cultum, non modò spe “
futuræ beatitudinis, sed etiam præsentibus interdum præmijs inuitandæ “
sunt; curabis enixè, vti redempturę vectigalium, curationes publicæ, & alia “
munera quæstuosa, in homines ethnicos ad hanc diem cõferri solita, in ip- “
sos Christi neophytos primo quoque tẽpore transferantur. Ad classes me- “
as deducendas audio promiscuũ cogi vulgus Indorũ. Placet excipi Chri- “
stianos. quod si necessitas, eorum quoque operas interdum exegerit; vide- “
bis omnino posthac, vti quotidiana illis merces ac iusta soluatur. Atq; hoc “
toto de genere Michaëlis Vasæi sententiam exquires: quem nos virum & “
publicæ rei bene peritum, & Christianæ religionis apprimè studiosum ani E
maduertimus. Ad hæc, certis auctoribus magno mihi meo dolore cõper- “
tum est; ab Lusitanis hominibus vili pretio coempta mancipia, quæ apud “
Christianos dominos perfacili negotio ad baptismum adduci possint; Ma- “
hometanis ac barbaris mercatoribus, ad non dubium animorum interi- “
tum, vberioris quæstus causa venundari. Id piaculum ne admittatur in po- “
sterum, neu seruitia vlli nisi Christiano emptori aut licitatori addicantur, “
item graui cauebis edicto. Fœneratorum licentiã, quam certo capite Goa- “
narum legum ali didicimus, fac imperio atque auctoritate coërceas: idq; “
caput è legum serie quamprimum expũgas. In oppido Bazaino templum “
Diuo Iosepho exstruitor, idoneumque stipendium alendo Vicario, & be- “
neficiarijs aliquot, de meo adsignator. Annua porrò tria pardaum millia, “
in impuras Mahometis ædes, & nefarium cultum, ab eius sectatoribus im- “
pendi antehac solita; euangelij præconibus, & conuersionis adiutoribus “
in posterum numerantor. In agro Cialensi, neophytis à Michaële Va- “
sæo institutis, & si qui pręterea ad Christum accesserint; è meis vectigalibus “
trecenti quotannis oryzæ modij ab antistite diuiduntor. Pondera, pretia, “
pactiones, olim cum Thomæis Christianis initas, qui in Cocinensi ditione F
diuendunt piper, à nostris mercatoribus labefactari violarique cognoui- “
mus: nec non subtrahi corollaria, quæ ad pretium addi ex pacto conuen- “
to cõsueuerant: idque magno cum eorum damno pariter & offensione, “
quibus multas ob causas præcipuè consultum oportuerat. Ac proinde cu- “
rabis quàm diligentissimè, vt in hisce commercijs, Thomæi prorsus inco- “
lumes indemnesque seruentur: eosque cæteris etiam in rebus, vti Christia- “
nos & socios æquum est, liberaliter comiterque tractabis. Ages etiam cum “
ipso Cocini Rege, vti ritus quosdam ethnicos ab ipsius auguribꝰ in piperis “
venditione adhiberi solitos (quandoquidem nihil ipsius ea res interest) è “
nostro cõmercio tolli permittat. Ab eodem Rege aiunt Indos ex eius di- “
tione, qui relictis idolis Christiana suscipiũt sacra, fortunis omnibus illicò “
spoliari. Ab eiusmodi immanitate & tu omnibus neruis amicum Regem “
niteris auertere: & nos ipsi quoque in eandem sententiam ad eum litteras “
dabimus. Socotoranam causam diligenter ipse tu mihi, coram & per “
litteras commendasti. eos ego populos, è miserrima seruitute ereptos ad- “
modum cupio; sed cum eo, ne Turca, cuius in imperio sunt, acriꝰ irritetur; “
classesque in isthæc maria mittere paulatim adsuescat. Hoc totum, adhibi- “
to Michaële Vasæo, tu pro tua prudentia rerumque istarum vsu, videbis “
cuius-

A " cuiusmodi sit. Piscarij littoris incolas, cùm alijs iniurijs affici à meis duci-
" bus ferunt; tum verò cogi ad ea quæ piscantur, sibi tantùm, iniqua condi-
" tione vendenda. Cauebis igitur etiam atque etiam, ne populis ijs liberum
" vendendi arbitrium adimatur: ducesque mei in commercio eiusmodi ne
" quid sibi proprium arrogent. atque ad cæteram quoque tollendam vexati
" onem, videbis num ea littora sat custodiri, meaque vectigalia, sat commo-
" dè exigi sine classibus possint. quæ res si facultatem habuerit; non est cur il-
" luc in posterum nauigent. Præterea, cum magistro Francisco Xauerio con
" sultabis atque dispicies, vtrum ad eius Ecclesiæ incrementum expediat, fas-
" ve sit; piscandi potestatem patere duntaxat ijs qui Christum induerint: cæ-
" teros; quoad sapiant, eo quæstu & commodo prohiberi. Qui ex ethnicis ad
" Christum se se conuertunt, eos audio tanquam sceleratos & sacros, à parẽ-
" tibus, cognatis, amicisque tecto eijci, bonis euerti, ac summa protinus in so
" litudine atque egestate versari. Horum tu inopiæ subleuandæ, communi-
" cata cum Vasæo re, annuam è meis reditibus pecuniæ summam decernes,
" distribuendam à sacerdote, qui eiusmodi neophytorum institutioni præ-
B fuerit. è Ceilano insula, regius, vti fertur, adolescentulus, impias, auunculi-
" ne an parentis? effugiens manus, Goam baptismi gratia se contulit. Huius
" in persona quando ad aliorum conuersionem haud leue momentum est,
" dabis operam vti doctrina quidem ac moribus, in Diui Pauli collegio cũ
" alumnis cæteris imbuatur: quod verò ad victum cultumque attinet, lauto
" separatim hospitio, impensa mea copiosè ac liberaliter habeatur. Signifi-
" cauit is ipse mihi per litteras, ad Ceilani regnum, sibi ius actionemque cõ-
" petere: videbis quidnam hoc sit: totamque rem probè exploratam & cog-
" nitam ad me perscribes. Quod autem tyrannus in suos populares, qui Euã
" gelio credidêre, tam crudeliter sæuijt; feras quidem illas, veruntamen debi
" tas tanto sceleri pœnas ab eo per te quamprimum exigi volo: & grauem
" audaciæ mercedẽ statui; quò intelligant omnes, nihil esse mihi antiquius,
" quàm vt omni ex parte integri incolumesque seruentur, qui à dæmonum
" castris ad Christiana signa transierint. Ab ethnicis artificibus, Christi Do-
" mini, Virginis Matris, & sanctorum imagines pingi, atq; adeo circumferri
" venales; minimè decorum est nomini Christiano. Tu ergo, cum proscripti
" onis ac virgarum minis edices, ne cui profano tabulas eiusmodi pingere,
C aut vendere quoquomodo in posterum liceat. Parœciale Cocini templũ,
" itemque Colani, dudum inchoata, patere imbribus putrefacienda, turpissi
" mum est. Vtrunque tu, architectis ac fabris adhibitis, quamprimum tegen
" dum ac perficiendum curabis. Placet etiam, in vico Noroa templum Di-
" uo Thomæ Apostolo fieri; Calapore cæptam sanctæ Crucis ædem absol-
" ui; itemque in Ciorano insula templum excitari. præterea, locis idoneis
" auditoria & scholas institui, ad quæ statis diebus non Christiana modò
" plebs catechismi causa; verùm etiam ethnici ad Euangelium audiendum
" vel inuiti conueniant. Quandoquidem in ista mea ditione mihi primùm
" omnium & maximum est obsequium Dei, & Christianæ religionis ampli-
" ficatio; cupio vehementer è Salsetanis quoque & Bardesijs finibus, quibus
" mihi nuper Idalcan cessit: idolorum cultum, ac profanas gentium super-
" stitiones prorsus euelli. Id quò citra tumultum ac vim, hoc præsertim ini-
" tio fiat; expedit, rationibus ac disputationibus quàm lenissimè populos e-
" doceri, quãto in errore, ac veritatis ignoratione versentur: quamq; vel per-
" uersum vel impiũ sit cultum, vni debitum Deo, simulacris lapidibusq; ab
" homine tribui. Porrò, ad eas pellendas tenebras, cùm alios viros adhibebis
" virtute & eruditione præstantes; tum verò ipse tu primarios gentis euoca-
" re, alloqui, monere non desines, atque omni ratione ad Christum allicere.
" Qui se se dederint; hosce, in fidẽ receptos, nõ tueberis modò, sed etiam pro
suo

suo quemque captu fouebis ornabisque. Hæc omnia scito nobis maiorem D in modum esse cordi: quæ singula, te pro tua industria & probitate sedulò " curaturum esse cõfidimus. Almerini viij. Idus Martias. M.D.XLVI. Epistolam igitur hanc, indicem regiæ pietatis ac sapientiæ, Vasæus in Indiam pertulit plenus optima spe. Cæterùm salutaria principis mandata, itemq; Prætoris edicta, non quãtum par fuerat ponderis habuêre. obseruata & exhausta fermè facillima quæque. reliqua, partim quod priuatis obstarent commodis, haud æquo animo in vulgus accepta: partim, nondum maturis ad agendum rebus, in aliud tempus dilata. Eiusdem Regis decreto, ad reditus quos antea capiebat Diui Pauli Collegium, aureorum insuper annua bina millia Goanis è vectigalibus accessêre. Xauerius interim, Parauana Ecclesia constituta, Molucas (quam Domini vineam à Galuani discessu fœdum in modum squalere didicerat) Parauis illum apud se retinere summa ope conantibus, petere nihilominus intendit. Meliaporem ex itinere primùm, inde Malacam: à Malaca in Amboinum, & Mauricas insulas, postremò Ternatem defertur. Omnibus locis bene ac feliciter gesta re, plantarijs de more institutis pro copia præsenti villicos atque custodes apposuit. Hinc ad reuisenda quæ liquerat, operasque in Christi latifundia diuidendas (quippe recentes interim ex Europa cultores aduenerant) haud sine magno Molucensium fletu Goam renauigare est coactus. Interea Tolanus Mauricæ terræ dynasta, in Ecclesiam Dei (& erat ibi neophytorum ingens numerus) odium exprompserat nominis Christiani. multos acerbè torserat, quosdam occiderat, plerosque omnibus fortunis exuerat. Ad ea facinora punienda profecti ab Ternate Lusitani, locum tum cætera munitione, tũ sudibus præacutis, ac tribulis ferreis vndique septum offendũt. adeò, conscius quid meruisset Mahometanus, oppidum ad hostes arcendos omni quidem arte, veruntamen irrito conatu firmârat. siquidem eructantibus è vicino verticibus montium, tanta repente cecidit cinerum vis, vti munitionibus coopertis obrutisque, liberum ac tutum Lusitanis ad vrbem accessum daret. hinc, non solùm exitu læta, sed etiam miraculo insignis parta victoria. Circa idem tempus Meliapore item insignis ad memoriam accidit res. Lusitani, suburbano in colle, vbi mactatum à barbaris Apostolum Dei Thomam fuisse docuimus, nouum eidem Apostolo sacellum exstruebant. Aperientibus fundamentum, insculpta quadrato lapidi, sanguineis & in speciem recentibus cõspersa guttis apparuit Crux, F lapideo item circulo inclusa; repandum in lilium desinens. insidet in summo columba: lætæ ab imo herbæ luxuriant: in eo circulo incisæ notæ cernuntur, quas propter vetustatem legi adhuc potuisse negant quidam; alij, seorsum ad legendum adhibitos diuersarum nationum Brachmanas duos præcipua eruditionis fama; haud paruo quidem labore, veruntamen congruenti ambos interpretatione respondisse ferunt, notas eas, plurium litterarum singulas obtinere vim. ijs Apostoli Sãcti martyrium, quale nos è vetere traditione descripsimus, breuiter contineri: atque illud nominatim (quod ipsæ testentur guttæ) Christi famulum, inter eius Crucis adorationem & oscula cecidisse. Extractam ergo tabulam ac probè purgatam, Lusitani confestim in ara gratulabundi constituunt: intentiore cura sacellum absoluunt. Noua inde loco frequentia, nouus honos accessit. sed miraculo mox euidenti maiorem in modum aucta religio. octo ante Christi Domini, tribus ante Apostoli natalem diebus, cùm ab Ecclesia celebratur exspectatio Virginei partus, in eam ædiculam Christiani rei diuinæ causa cõuenerant. Mirum dictu: simulatq; ab sacerdote cœptum Euãgelium est; vniuerso inspectante populo, Crux ea modicis primò stillis, largo dein sudore manauit. admota hinc tersui linteola sacra, liquido cruentas ebibêre ma-

A te maculas. Color etiam Crucis, è candido sensim in pallidum, è pallido in atrū cessit: grato posthęc splendore cęruleus effulsit: ad extremum, sacrificio peracto, natiuus rediјt. Scilicet, res tā noua & illustris, ineffabili quodā gaudio delibutis adstātium animis, altos gemitus, pias acclamationes, vim lacrymarum exciuit: neque verò proprium illius duntaxat diei cœtusúe, id spectaculum fuit. ex eo tempore, singulis fermè annis, eadem festa luce, eodem non modò sacrificij, sed etiā Euangelij momento recurrit. si quando intermissum est, ipso doctus euentu dirum aliquid portendi populus putat. Ac, ne quis apud nos in tali tantaq; re dubitādi foret locus; totā dein & facti seriē, publicis consignatā litteris, & operis effigiē è lapide ipso diligēter expressam, Cocinensis Episcopus in Europā sub initia Concilij Tridentini transmisit. Cæterū thesaurus ipse, repertus Castrio demū obtinēte prouinciam; & Euāgelio adstruxit fidem, & opportunè Prætori ad omne periculum ac dimicationē pro Christi nomine subeundam, animos addidit.

HISTORIARVM INDICARVM LIBER TERTIVSDECIMVS.

B TRanquilla tum Lusitano res erat Indica, finitimis tyrannis dynastisq; partim vi ac metu subactis; partim etiam æquo fœdere in amicitiā ac societatem adscitis: cùm repēte periculosum & graue bellū, vnde minimè putabatur exortū est. Eius belli cōcitator ac princeps fuit Sofar, qui post fœdū ab vrbe Dio Solimani discessum, pacemq; redditā Lusitanis, nunq̃ animum remiserat à colligēdis per otiū viribus, quibus, vbi maturū esset, ad eorum perniciē vteretur. Sex amplius annorū spatiū liberum in oēs apparatus habuerat. quo tempore ita se se in Mamudij adulta iā ætate Regis gratiā insinuarat, vt omniū arcanorū non particeps esset modò, sed pæne moderator & arbiter. ac simul animū adolescētis, & suo ipsum dolore, & muliebribus iam sat incensum facibus, ad vlciscendos auunculi Badurij manes, delendumq; ex India Lusitanū omne nomē, miris artibus incitarat. In eā rem, præter veteres copias, nouos quotidiè varijs è nationibus milites, ducesq; belli peritos, ingentibus præmijs euocabat Rex. ijs in disciplinam tyrones & collectitij tradebantur: fabrū, artificum, ac munitorū multitudo quàm maxima cogebatur: ac p̄ter C cæteros, architecti etiā & machinatores egregij quinq; à Byzantio vrbe cōducti, menstruo in singulos trecentorū aureorum pacto stipendio. armorū ac tormentorum omnis generis officinæ locis idoneis peramplæ institutæ. solicitati occultis legationibus Indi Reges ac principes ad puniendas iniurias, & recuperandam maris possessionem, quam latrones pauculi, specie mercaturę subreptā, aliena magis ignauia, quàm sua virtute obtinerēt. Sibi esse certū ac fixum, primo quoq; tempore Diensem arcē inuadere. si vnà cuncti cōsurgant, libertatēq; ac dignitatem, quia nihil prius debeat esse, tandē aliquando respiciant; tam exiguā profectò manū, tot sparsam pręsidijs, ab ope domestica toto pæne terrarū orbe disclusam, mutui demū inter ipsos auxilij cōmunione sublata, nullo negotio prorsus obrui & extingui posse. Cū eiusmodi fere mandatis dimissi quoquouersum legati. Et omnia hęc interim clandestinis agitata consilijs, altò silentio tegebantur. Vniuersæ comparationi, tantisque delectibus, probabili sanè commento prætendebatur imminens in singulos dies à Patanio Rege bellum, quicum propter vicinitatem, quotidianæ discordiarum causæ non deerant. Sofar, simulandi æquè ac dissimulādi magister, tum vel maximè cum Lusitanis, honore verborum, officijs, humanitate certare. Neque verò callidi veteratoris fucum astutiamque inscitè Mamudius imitari: quippe, tum suopte ingenio tectus ac perfidus; tum domesticis disciplinis ad omnes

dolos

dolos atque fallacias eruditus: adeoque se per id ipsum tempus in Lusitanos bene animatum ostendere; vt noxios etiam perfugasque, si qui ex eorum ditione in suos transissent fines, magna cum beneuolentiæ significatione iisdem ad supplicium redderet. Porrò, artificium hoc dupliciter proderat Cambaianis: quod cùm suas ipsi cogitationes vario obtentu celaret; tum Lusitanos (vt est omnis incauta securitas) ad cuncta quæ nosse cuperent de viribus ipsorum opibusque, de numero militum ac nauium, deque omni statu prouinciæ palam & sine ambagibus promenda perlicerent. Erant autem, siue superiorum temporum vitio, siue inani fiducia diuturnę pacis, tum eiusmodi res, quæ vel quietum hostem & otij cupidū, pæne explorata victoriæ spe irritare facile possent. Disciplinæ bellicæ studium, ad mercimonia quæstusq; conuersum. regius fiscus, vario sumptu & fraude multorum exhaustus. classis in naualibus, interna vermiū labe ac situ corrupta. nautæ remigesq;, neglectis custodijs infrequentes: milites, è statiuis atque præsidijs, causati sibi stipendia non pernumerari, pleriq; diffugerāt, atque arma flagitiosè vendiderant. in ipsa Diensi arce, quæ maximè omnium erat, propter loci naturā, subitis ac varijs belli casibus opportuna, è defensoribus nongentis, quos ibi Garzias pace cōstituta reliquerat, ad ducentos circiter & quinquaginta redierat summa. atq; hos ipsos, Ioannes Mascarenias præfectus, priuata magis munificentia & comitate, quàm auctoritate imperij, vel sacramenti religione retinebat. ibidem adseruabatur pulueris tormētarij, si acrior instaret necessitas, quod vix vnum in mensem esset satis. ac, ne frumenti quidem, vel oryzæ, & reliqui commeatus, ex anteconuecto atq; seposito copia suppetebat. Hæc, Sofar, in primis, & alia id genus, ab Lusitanis, qui in Cambaia negotiabantur, separatim ac sæpius, ꝑ familiari consuetudine percunctando, probè cognorat. Inde Regum exterorum, præsertim qui mare accolunt, pertētari animos denuò placuit. missi rursus legati. ijs auditis, Reges alij pecunia & milite iuuêre Mamudiū: alij, quominus eandem coirent societatem, intestino ac propius vrente bello distenti sunt. apud quosdam etiam, rei euentū exspectantes, composita nuper cū Lusitano pax & amicitia valuit. At Cambaianus, posteaquam sat sibi copiarum viriumq; paratū ad omnes conatus animaduertit; gerendi belli hanc maximè rationē instituit. Sofarem, ingentibus inflatū promissis, summæ rerum ampla cum potestate præfecit. Rumecani Sofaris filio, rei tormentariæ procurationem attribuit. hyems ad obsidionē arcis delecta, cuius initium, vti supra demonstrauimus, in ijs locis est à Kalen. Aprilis: vt ipsum anni tempus, præclusa nauigatione, Lusitanos maritimis, quæ vna supererant, auxilijs prohiberet. Rebus ita constitutis, ad earum suspicionē quoad fieri posset auertendam, rumorem insuper è cōposito dissipant; vrbem Dium Sofari pro amicitia donatam ab Rege; in eamq; possessionem breui Sofarē esse venturū: nec sine magno comitatu; reuocādæ veteris frequentiæ causa. quæ res eò propius ad veri similitudinē accedebat, quod & plenus certaminū & controuersiarum esset is dominatus, vt non multū ex ea largitione Rex damni facere videretur; & huic eidē Sofari oppida nobilia duo, Surratū, & Reinelum paulo ante concesserat. ea fama vulgata, Sofar, Surrato, vbi tū agebat, litteras ad Mascareniam dat: in quibus erat scriptum: Ad cætera loca, quę Mamudij Regis benignitate obtineret, nouissimè Diū vrbem accessisse. id munus eò sibi accidisse iucundius, quò maiorē inde facultatem sit habiturus, optata Mascareniæ tanti viri consuetudine perfruendi. simul sibi esse in animo, vrbem superioribus belli cladibus magna ex parte dirutam & euersam instaurare, & in pristinam, si fieri possit, celebritatem reducere; tumultus ac rapinas arcere; aduenis ac mercatoribus, quò libentius affluant, pacem, annonam, fidem omni ratione præstare; ne-

A re:neq; id sua tantùm,sed etiā ipsius Regis Lusitaniæ causa. hæc quoniā in tanta hominū perfidia,tamq; seditiosis incolarū ingenijs fieri sine magno apparatu copijsq; non possint;petere se & orare,si armatus, & cinctus amicorū frequētia,Dium aduenerit;ne quid idcircò aduersus Lusitanam rem aut amplitudinē ab se,vel à Mamudio cogitatū interpretetur.id adeò reapse daturū operam,vti æqui pariter & iniqui omnes intelligant.Si fallat; diras omnes in se,caputq; suū,fortunas,ac liberos,imprecatur.Hæc per summam impudentiā à Sofare in præsens tēpus de more conficta.Mascarenias haud ita pridē in eius arcis præfectura successerat Emmanueli Sosæ (alteri ab eo qui à Badurianis est cæsus)cognomētò Sepuluedę.atq; is initio præfecturæ,cū in Cambaiæ finibus multa misceri ac parari contra Pataniū Regē audisset;haud sanè cōmotus est.quippe nec sine causa,Mamudio , rebus iā à Mogore accisis,æmuli atq; opulenti Regis insidias omni conatu precauēdas putabat;& quò minus temere Lusitanum,cōstituta iam pace, Cambæi lacesserent,vel sibi obnoxiū ducerent;sat magna ipsorū mercede recentibus euētis edoctos arbitrabatur.Hæc fermè principio Mascareniā solicitudine liberabant.Ast vbi,tempore procedente, Patanius nihil mouebat; ac B nihilominus Cābaia erat in armis;& militari concursatione, machinarū opificio , carrisq; ac iumentis omnia perstrepebant; enimuerò tū suspicari Mascarenias cæpit,subesse fraudem,atque ad Lusitanæ arcis excidiū ea cūcta spectare.suspicionem auxêre commeatus atq; tormenta, in pagos Dio propinquos paulatim subuehi cæpta.Postremò dubitationē exemêre omnem,Sofaris ipsius litteræ,tanta præsertim adulatione blanditijsq; conspersæ;necnon magna calonū lixarumq; turba cū plaustris & impedimentis in vrbem ingressa;itemq; sub signis cohortes armatorū aliquot subsequutæ. Annus tùm numerabatur seculi huiusce 46. & exacto iam autumno Martius mensis erat in exitu.Mascarenias,quamquā atroci ac subita perculsus re,tamen extemplò colligit animū;seque in omnes firmandæ arcis, & seruandi præsidij partes intendit. Prima fuit propitiādi præpotentis Dei cura. cælestem opem & supplex implorauit ipse;& aliorū precibus iussit exposci.Tum per expedita nauigia Castriū Indiæ Prætorē,itemq; Bazaini & Ciauli præfectos Hieronymum Menesiū,& Antonium Sosam;de hostium apparatu & conatibus edocet:ni suppetię quamprimū ferantur,vltimum haud dubiè sibi suisque imminere discrimen.In eadem loca mox nauibus instiC torum amandat imbellem turbam, exceptis aliquot vsus quotidiani mancipijs,& paucis insuper matronis,quæ sexus oblitæ,ne desererent viros,societatem periculi,& diuturnæ obsidionis incommoda minimè recusabāt. Lusitanos præterea negotiatores, quibus erat arctior cum Diensibus amicitia,hortatur tum publicæ salutis,tū priuati compendij causa,vti coemptā frumenti & oryzæ vim,carnes piscesq; sale duratos,& alia id genus alimenta militibus deinde vendenda,celeriter in arcis apothecas importent.id,vti potuit in tāta temporis angustia,& Diensium iniquitate,sedulò factum. Simul,tecta & tabernæ in vestibulo arcis euersæ.tigna, tabulæ, ferramenta,mali nauium introlati.Inter hæc,Mascarenias pari dissimulatione,&ijsdem quibus peti se videt artibus,ad Sofaris epistolā ita rescribit: Quod Sofar,præter cętera in eum à Mamudio collata ornamenta,honoresque,nuper etiam Diensi toparchia decoratus auctusque sit; neque mirari se, qui præclara eius in Regem regnumque Cambaiæ merita dudum norit;& magnam cepisse animo voluptatem,non ipsius modò Sofaris, verùm etiam reipublicæ causa;quod bonorum omniū intersit,fortibus & industrijs viris laborum præmia pro dignitate persolui. Quod ad ipsius aduentum in vrbem attineat,nequaquā se illi concedere,vti maiorem fructum, è mutuo conspectu & familiari consuetudine percepturus sit.De copiarū numero,

 quas

quas ad vrbem varijs de cauſis cogatur adducere;neq; pudoris, neque arbi- D
trij ſui eſſe,definire quicq̃:tantùm admonere pro amicitia, videat etiã atq;
etiã,ne quid in tanta hominũ colluuie,& Luſitani præſidij vicinitate turbe
tur.Hiſce litteris acceptis,magnopere lætari Sofar,tam bellè tecta ſua con-
ſilia;tam læta initia dare ſeſe.neque diutius morandum ratus;inſtante iam
hyeme,Dium alias identidem aliaſq; ſubmittit manus. interdiu milites ac
lixæ cum ſarcinis,noctu maiora tormenta cum reliquo inſtrumento op-
pugnationis intrabant. Poſtremò Sofar ipſe ad XIV. Kalend. Maias cum
Rumecane filio vrbem inuehitur.millia quinque Turcarum ducebat.ij e-
rant exercitus nerui.ſequebatur longè maior è varijs gentibus multitudo.
Nouus dominus,vetus inquilinus,ingenti gratulatione & plauſu ciuitatis
exceptus,diuertit in regiam. inde per cauſam Maſcareniæ ſalutandi, ſpe-
culatores in arcem mittit.à Maſcarenia viciſſim ad eum, honoris & officij
cauſa deſtinatur Simon Pheus Limenarcha,notæ prudentiæ vir.Hunc So-
far aduenientem primò comiter accipit:mox,varijs de rebus inſtituto ſer-
mone, deliberatum eſſe,ait,ſibi,ad rixas vitandas,muro vrbem ab arce di- E
uidere;valde optare ſe,ne Luſitani,vt olim,adeò ſalutare impediant opus.
dein eorundem iniuriam inſtitit queri,quod pęnè precario in eas regiones
admiſſi;totum ſibi vindicent mare;& cùm alios populos ac dynaſtas,tum
verò ipſum quoque Cambaiæ Regem iniuſſu nauigare prohibeãt. Sat iam
peregrinos & aduenas veteribus incolis inſultaſſe: tantam indignitatẽ fer-
ri non poſſe diutius.hæc Pheum renuntiare ſuis, ac ſimul reputare iubet
quemq; apud ſe,quã pauci,quàm procul ab domo, quã à rebus omnibus
imparati,quàm incommodo anni tempore,tot tamque infenſis nationi-
bus ad prædam obiecti ſint.ad ea ſi prudenter animum aduerterint; profe-
ctò fore,vti,vel cum iactura,paci atque otio conſulant, nedum in tanta re-
rum iniquitate deprehenſi,validiorum opes atque arma vltrò laceſſant.
Cũ hiſce mãdatis Pheus in arcẽ regreditur. Maſcarenias ad conſiliũ refert.
ac tametſi liquidò cunctis apparuit,à Sofare non certamen iuris quęri,ſed
vim;tamẽ, ne furendi materiã hoſti armato præbuiſſe viderẽtur;de cæteris
rebus placuit reſponderi,nihil ipſorũ iuris aut poteſtatis eſſe. haud longè
diſtare Prætorẽ Indiæ Caſtriũ. ſi ad eum legati mittãtur, ſperare pro eius iu
ſtitia,quod fas æquumq; ſit,facilè impetraturos. Quod verò ad murum at- F
tineat exſtruendũ,in Garziano fędere diſertis verbis cautũ eſſe de limite. ſi
intra id ſpatiũ ædificare Sofar animũ inducat;ſe non modò nõ prohibitu-
ros,verũ etiam adiuturos manu.Sin terminos tranſilire,&,quod Ninaraus
ante fruſtra tentarit,arci obmoliri atque officere cogitet;daturos operam
vti denuo Cãbaia atq; India omnis intelligat,Luſitanos nullo terrore,nul
lis difficultatibus,vel de iure finiũ,vel de gradu conſtantiæ demoueri. Hæc
Pheus idem referre iuſſus in regiã,& vnà exemplũ fœderis, teſtato deſcrip-
tũ.Ad ea denũtiata,nimirũ Chriſti deſertor excãduit: traditũq; ſibi à Pheo
libellũ,incenſus ira,diſcerpſit.id Sofari,& committendi belli principiũ; &
finis alienæ gerendæ perſonę fuit.confeſtim iniectę legato catenę:& ambu
lantes in proximo Luſitani alij duo repẽte cõprehenſi, & in cuſtodiã tradi-
ti:nimbus telorũ in arcem ſubito procurſu coniectus. Per hunc modũ ho-
ſtili ſcelere patefacto,Maſcarenias,quò propius cernit periculũ, eò in ſpe-
ciẽ erectior celſiorque;ſuos omni ratione cõfirmat.hortatur ne improui-
ſo malo icti contrahant animos.proprium eſſe Luſitani generis & ſangui-
nis,demonſtrare quidnam diuino fulta præſidio, neque tamen idcirco in
ſocordiam reſoluta,paucitas poſſit.Eius rei multa eaq; illuſtria varijs orbis
terræ partibus edita documenta.Sed ne longè abeant, nuper hãc ipſam ar-
cẽ,Antonio Sylueria præfecto,maioribꝰ etiã copijs terra mariq; oppugna-
tam obſeſſamq;.Luſitanos perexiguo numero ad vltimũ inopiæ redactos,

A multo maxima parte suorum amissa, tamen stetisse cœlesti subnixos ope; & quæ pati in ijs angustijs possit humanum corpus, omnia pertulisse, quoad fracti metu aduentantis ab Goa subsidij, Turcæ pariter & Guzarates, atque adeò Sofar idem ille, relictis per summam trepidationem impedimentis, abscesserint. Inde, prædicatione omnium & fama, nomini Lusitano ingens additum decus. haud disparis exitus, in simili causa, nunc quoque præcipiendum animis gaudium. nam & aduersus ruptores fœderum, contemptores diuini atque humani iuris, teterrima dæmonum mancipia; pro insontibus & circumuentis, &, quod caput est, rectæ fidei defensoribus, haud dubiè superos bellũ esse gesturos: & accita iam ab Goa, Bazaino, Ciaulo, & alijs oppidis fidelissima suorum auxilia propediem affutura. Neque verò, quod ad timorem vel maximè proponatur, extimescendam esse hyemem. Lusitanæ pietati, virtuti, nauigandi scientiæ, non regionum interualla, nõ ventos, non tempestates, quominus vltima experiantur, obstare. Tantùm interea se ipsi viros præbeant: omni conatu enitantur ad laudem; neu committant, vti vel Christiana fiducia, vel duritie militari, Syluerianis aut alijs inferiores vlla ex parte fuisse videantur. Eiusmodi vocibus publicè priua-
B timque obfirmato ad omnem patientiam milite; Mascarenias, pro tenuitate præsidij, stationes vigiliasque disponit. Septem, instauratæ paulo ante arcis erant propugnacula: in ijs totidem duces cum vicenis fere militibus collocat. Marinum castellum Fernando Caruallio committit. huic defensores triginta attributi. Cambaicam oram Iacobus Lacteus duobus caturibus tueri iussus, & hostẽ, quoad liceret, maritimis commeatibus interclude re. Reliquam manum sibi Mascarenias ad subita belli reseruat. Duces ad sua quisq; digressi loca, se se alacriter ad opus accingere: cẽtonibus ac molli tomento protegere muros: aggerere cespitẽ: farta glebis dolia inter pinnas locare: arma, contos, machinas, & quicquid ad repellendum hostem opus est, pro copia præsenti raptim xpedire: ad nominis Christiani gloriam retinendã; subeunda pericula; famem, sitim, vigiliasq;, & vltima perferenda; mutuis adhortationib9 incitari. Inter hæc, Sofar, omnibus iã rebus in proximo cõparatis, qua parte ex oppido est aditus, aggerẽ vineasq; ad arcẽ agere instituit. apertam quippe oppugnationem, & repentinum ad mœnia successum impediebat, præter defensorum virtutem, ipsa quoque altitudo
C & latitudo fossæ; quam post Syluerię discessum, Emmanuel Sosa duplo quàm antea capaciorem effecerat. Sofaris autem, muniendi ratio fuit eiusmodi. Ab vtroque insulæ margine vallum arci ad teli iactum obiecit. in eo vallo turres locis editioribus excitantur è soluto lapide, frontibus duntaxat ad lineam exæquatis. ab tergo bauili atq; operarij terram adaggerãt. in summo, ꝑtentis gossipij sarcinis, muralia tormenta; in medio atq; imo, relictis ex arte fenestellis, minores fistulæ collocantur. Hæc omnia paucis diebus admirabili celeritate perfecta. noctu fere muniebant, quò minus ad certos Lusitanorum ictus paterẽt. interdiu, sicut ab opere cessabatur; ita ab arce diuerberanda, & fatigando pręsidio nulla dabatur quies. A vallo dein multiplex murus cæptus duci, flexuosis Indico more mæandris: quò & oppidani tutius ad arcem subirent, aggeremque protruderent; & præsidiarij, si fortè erupissent, non modò ad transuersas ex occulto iaculationes præberent corpora; sed etiam ignotis anfractibus & errore viarum impliciti tenerentur. Dum hæc fiunt, Sofar optimum statuit, ex alia parte marinum adoriri castellum: vt eo capto, & portum haberet in potestate, & arcem ab latere tormentis impeteret. Eius rei causa ingentem onerariam in recessu intimo procul ad hostium telis, ad castelli fastigium adæquandum, pluribus tabulatis attolli iubet; multoque bitumine ac pice diligenter oblini: quam deinde, ad castellum admotam æstu secundo, succen-

 D

dant;concepto igne,in ſcaphas deſiliant armati; auctoque tumultu inter fumum & clamorem,ſcalis aſcenſum in muros obtineant.Hæc res,priore bello fruſtra tentata,eundem rurſus habuit exitum. quippe, tabulata paulatim in ſublime creſcentia conſpicati è turribus Luſitani, rem ad Maſcareniam deferunt. Extemplò negotium datur Iacobo Lacteo,qui captiua iã aliquot nauigia ad arcem traxerat, vti quamprimũ occupet parato ad incendium pegmati nec opinatos ignes inferre. Noctu profectus cum fiſtulatoribus haud plus viginti,quamquam tectis ſub manus vola funiculis, leniſſimoque remorum pulſu ,non latuit Sofarem ipſum, ea fortè hora circumeuntem excubias.ille confeſtim ad arma littuſq; dat ſignũ .tollitur clamor. ex omni parte concurritur. Lacteus,ad ſimilẽ caſum præparatis iam antè ſuorum animis, rectũ curſum rectaſq; proras in periculum tenet .nec minus feliciter quàm antea Goueanus ,circumfrementibus ferreis globis atque ſagittis, ad onerariam penetrat, vt in nullo tali metu,minimè cuſtoditam. Confecta iã videbatur eſſe res,cùm in ipſo(vt fit interdum) articulo, ingens præter omnem exſpectationem difficultas oboritur. hoſtilis pyra, quam vel è longinquo concepturã ignes crediderant Luſitani, aduerſum coniectas è proximo tædas ardenteſque ollas,repẽte contumax & inuicta perſtare:iteratis vndique iaculis nihilo magis lædi:iaculãtium oculos animoſque ipſa rei nouitate confundere. Tum Luſitani,ancipiti vrgẽte malo, quod & in mora exitiũ,& in irrito incepto deformitas foret; cõſiliũ à cupiditate gloriæ mutuantur audax ac pænè temerarium . inciſis momento anchoralibus,nauem ipſam remulco ad caſtellum vſq; per media tela perducunt.ibi demum facibus per otium ingeſtis, in hoſtium conſpectu,relucẽtibus latè flammis abſumpta. Id euentum,ſicuti eximiam in ſuos Dei benignitatem,& priſtina miracula retulit,nullo,ne tum quidẽ, è Luſitanis in itu redituq; inter tantam miſſilium procellam deſiderato,vno tantùm leuiter ſaucio;ita Sofarem,primò indignantem,dein ſtupore defixum,ab cõſilio maritimæ oppugnationis auertit.eò acrius ab terra munitiones vrgeri cœptę.& abundabat multitudo,vt ſi quid tormẽtis ab Luſitano dirutum eſſet, Mamudiani extemplò reficerent;& mortuorum loco (plurimi autẽ quamquam per tenebras fixi cadebant) fuſtuario coactos alios alioſque ſubmitterent. incluſis contra,neque ad erumpendum copiæ,neque ad perpetuos & temerarios ictus iacula ſuppetebant. Per hunc modum, vertente menſe,ad arcis pæne foſſam agger vineæq; perductæ. huic rurſus aggeri lapideum præſtruunt murum,tredecim pedum latitudine:& in eo noua caſtella,crebraſque ſtationes,& varia tormenta conſtituunt. Hanc fermè circumuallandæ quacunque licuit,arcis formam ſequutus eſt Sofar. Interea Caſtrio Prætori,ad claſſem, vt dictum eſt,reparandam ſat per ſe incitato,acres addiderãt ſtimulos, Maſcareniæ nuntij ac litteræ. Confeſtim,è duobus filijs Fernandũ natu minorẽ,egregiæ indolis adoleſcentem, cum nauigijs compluribus,& vario commeatu,cadiſque ſulphurei pulueris, & nobilium manu, Dium quàm celerrimè iubet præcedere. Hoſce, dubio profectos cælo , atrox in medio curſu tempeſtas adorta diſiecit. pars Bazainum & vicina littora petiẽre:Fernandus cum octo caturibus inſtando & remigando peruicit, vti Dienſem teneret arcem; inuitiſque , & inſpectantibus Mamudianis,militem, & commeatus,& omne bellicum inſtrumentum exponeret. Ingenti Luſitanorum gaudio id ſubſidium acceptum : ac minimè dubia ſpes victoriæ conſequuta. initur bellatorum numerus : ad quadringentos & quinquaginta peruenit. Suppletæ dein auctæq; cuſtodię, & Fernando infirmiſſimum omnium propugnaculnm Diui Ioannis(ſuum cuiq; propugnaculo fermè ab cæleſtibus patronis indiderant nomen) cum fortiſſimis iuuenibus eſt datum . Per eoſdem fere dies , Mamudius, ad vi-

A ad visenda opera militesque animandos, cum nouo exercitu Dium aduenit. id suspicatus è concursatione plausuque Mascarenias, Fernandũ Caruallium è marino castello rem per exploratores iubet cognoscere. Transmissi multa iam nocte nandi periti & spectatæ fortitudinis viri sex, ad viciam hostium stationem adrepunt; & è custodibus vni manus inijciunt. ad cuius vociferationem cõcursu facto, Lusitani duo tresve inter tumultum occisi. reliqui, tenaciter apprehensum vigilem, præualentes ipsi viribus, ad suos illicò transtulêre. Ex eo, de Regis aduentu cognitum est, itemque de consilijs hostium nonnulla comperta. quibus rebus adeò nõ exterriti sunt Lusitani, vt etiam per tenebras, crebro igne, bombisque, & tubarum cantu signa effusæ cuiusdam gratulationis ediderint. Inde cùm admiratio cepisset hostes, ausi è proximis vigilijs percontari quidam (è diuturno commercio haud ignari linguæ Lusitanæ) quænam esset causa tantæ ac tam repentinæ lætitiæ. Respõsum ex arce est: efferri gaudio Lusitanos, quod Mamudium ipsum in castris versari didicerint. quippe, hactenus cum fugitiuis & desertoribus, mistis ex omni colluuione, turpiter dimicatum. deinceps, cum Rege regnique proceribus multo honestiùs fore certamen. eo

B responso irritati vigiles inuicem probra Lusitanis ingerere, seruitium Sofaris, æternas compedes, acerba supplicia minitari. Verborum iaculationẽ ferrea vtrinque sequuta missilia. Per continuos dein dies, inspectante atq; adhortante Mamudio, arcis mœnia quatiebantur. Sub testudine basiliscos (noxiorum plerunq; nominibus animantiũ hodie ballistas appellare mos est) & alia id genus tormenta Mamudiani promouerant. ijs Thomæum, & Iacobęum propugnacula, & quantum inter vtrumque erat muri, cum ruinæ minis, ac terribili fragore feriebant. Minora verò tormenta, in ipsas potissimum fenestellas ac pinnas obuerterant ita scienter, vt sine præsenti exitio se vix quisquam propugnatorum ostenderet. Inter cæteros nobili viro Iacobo Gnaiæ (à quo multa de his rebus accepimus) in hostem collineanti globulus in fomitẽ fistulæ illatus; fracto impetu, oculũ ipsum quo collineabat, excussit. Puluis autem, eo erat artificio ac subtilitate perfectus, vt è flammis emicantes ouales pilæ, dolia cespite plena transfigerent. Mortarium etiam idoneo statuerant loco (& peritissimus aderat librandi magister) inde immani ambitu globi triginta paucis diebus in arcem immissi, maiore tamen inclusorum trepidatione, quàm damno: quod tum è genere soni

C tus, tum è magnitudine impendentis è sublimi pestis ac ponderis, plerique spatium ad præcauendum haberent. tecta fermè perforabantur, & dissilientibus lapidum fragmentis nihil erat in proximo tutũ. magister dein fortuito ex arce telo perimitur. successit huic artifex, nequaquã vsu vel scientia par. huius culpa recidentibus in castra globis, tres è Mamudianis obtriti: neque vltra exerceri machinam placuit: ita is terror amotus. Cæterùm ex alijs partibus haud intermissa verberatione aliquantum prociderat muri. & propugnaculũ Diui Thomæ, solutis cõpagibus, metuẽdo hiatu discesserat. Aduersus id malum interior murus latitudine pedum viginti maturè perductus. diruta prius ædificia materiam & saxa variæ magnitudinis præbuêre. A præfecto ipso cum nobilissimis primùm admotæ operi manus: horum industriam cæteri deinceps acriter subsequuti: magnoque certamine continuata structura, intra septimum diem murus absoluitur. Sub hæc Mamudius, longiorem quàm putarat obsidionem, & sine vlla pacis mentione obstinatos cernens Lusitanos, è suo comitatu Iusarcanem ducem impigrum, & bellicæ compotem laudis, cum Abassina legione in castris reliquit. ipse, procerum hortatu Madabam vndecimo quàm venerat die regreditur: verbo, ad expediendos commeatus nouumque subsidium: re vera, præter moræ tædium, metu quoq; perfusus, quod è cognatorũ

numero quidam hoſtili glande traiectus,ad ipſius pedes exanimis corruiſ- D
ſet.At Sofar,incenſus dolore & rabie, quod nullam admodum inſignem
operam præſenti nauaſſet Regi, præcelſam aliam ſtruem è ſaxo terraque,
interſtratis ad firmitatem ramis ac frōdibus (vnde Ramoſa appellata eſt)
erigebat;vt libero in arcem proſpectu, Luſitani præſidij diſcurſum ad be
lica miniſteria,deſtinatis è ſuperiore loco ictibus impediret.Aduerſus ea...
perniciem,Maſcarenias,opportunitatē captans iaculandi, tormenta iden-
tidem alio atq; alio transferebat.turrim dein è regione creſcentis machi-
næ raptim excitauit.in eo præſidio poſitus Antonius Paſſanius cum fiſtula
toribus quadraginta;quot ipſe quamquam arctis in rebus priuato ſumptu
propter diuitias ac ſplendorem alebat.ij ſumma contentione opus impe-
dire iuſſi.id quò commodius facerent,nocturnis horis (quo maximè tem-
pore muniebat hoſtis)ferrea candelabra permagna,crebræq; faces ad ido-
nea loca diſpoſitæ:quæ,fuſo longè lateque lumine,cùm ſitum caſtrorum,
genus operum,multitudinem hominum veluti diurna luce nudarent; ma
gnus videlicet, vilium præſertim operarum interitus conſequutus. Sed ea
erat agreſtis turbę copia,is ab tergo inſtantium atque vrgentium præfecto-
rum terror,vt plagis coacti miſeri ſeſe volitātibus palam telis obijcerēt; ac E
peremptorū loca noui ſubinde recenteſq; ſupplerent. ita,nequicquam co-
nantibus prohibere Luſitanis,ad ſummum perducta moles,& omni belli-
co apparatu confeſtim inſtructa.Inde,cùm arcis interiora in dies magis in-
feſta fierent, Maſcarenias ante ſacram ædem edito loco tumulum extol-
lit:collatiſque eo tormentis, & ingenti præcipuè baſiliſco, Ramoſam ita
quatefecit,vt magna cum ſuperſtātium clade proſterneret. neque ſtratam
rurſum exaggerare auſi Mamudiani.Conatus dein omnis ad foſſas opplen
das,& opera mœnibus ipſis iniungenda conuertitur.iam ad marginem vſ-
que perduxerāt vineas. acceſsêre validis ex aſſeribus muſculi, quàm duriſ-
ſimo corio tecti,ſub quibus operæ ſine periculo commearent. Ex ijs mu-
ſculis tabulæ decliues ita prominebant, vti per eas deuoluta ex occulto ſa-
xa,trunciq; arborum, & glebæ vltra mediam foſſam impetu ipſo ferren-
tur.Inter hæc Mamudiani per tenebras clara voce maledicere obſeſſis,
quod more fœminarū intra ſepta latitantes,non haſta gladioue,ſed miſ-
ſilibus tantùm è longinquo rem gererent.at non hiſce artibus qui primi è
Luſitania ad Indos venerint,gloriam quæſijſſe: non ita nuper Syluerianos
bellum exercuiſſe:verùm in dextris & pede collato propoſitā habuiſſe vi- F
ctoriæ ſpem:neque ſe mœnibus,ſed armis mœnia tutari ſolitos.attamen ſi-
bi nō eſſe dubium,quin eius deſidiæ,nō tam penes militē,quàm penes præ-
fectū reſideat culpa.quippe qui communem ſalutem proprio timori præ-
texat:viroſq; (ſiquidem eius diſſimiles ſint)vitæ prodigos, laudis appeten-
tes,ad conſerendam cum hoſte manū paratos,fame poſtmodum & omni-
um rerum inopia perituros,exemplo ſegnitiæ, & imperij vinclis intra mu-
nimenta cohibeat.Hęc & alia eiuſmodi ad excitandam ſeditionem,vel ad
prouocandos ad temerariā pugnam Luſitanos, iactare ſub muris ac portis
identidem barbarus,nimirū Sofaris iuſſu:quod magna eſſet in ſpe, ſi aper-
tum ad certamen elici poſſent,paucis prælijs abſumptum iri omnes præſi-
dij vires.Sed neque milites, in id vſque tempus obedientes duci, neque du-
cem,minimè leuem,aut bellicæ artis ignarum, admodum mouebant im-
portuna & quotidiana cōuitia.Magis illa cunctos angebat cura, vt ingru-
enti à muſculis damno quàmprimū obuiam iretur:quæ res magnas habe-
bat difficultates.nā & coniectos è muris ignes coria reſpuebant: & maiorū
balliſtarum vſum, quo vel maximè incluſi valebant, ſpatiū ipſum propin-
quitatis ademerat.His rebus anxio , multaq; apud animum ſuum agitanti
præfecto;remedium tale in paucos tamen dies oblatū. Fornix erat in imis
mœnibus,

A mœnibus,simplici lapidum ordine in speciem obstructus.Eo animaduerso,locum aperiri ac repurgari Mascarenias imperat;postibusque validissimas imponi fores.Immissi dein qui perpetuo egestu,succedentes inuicem alij alijs,fossam latentes exhaurirent:ac tradita per manus rudera silentio in arcem asportarent.ij deciduam vndequaque materiam ita subducebāt, vt quàm integerrimum cumuli fastigium,fallendi hostis causa, relinquerent.Quatriduum totum nocturnus diurno continuatus est labor .interea Mamudiani munitores fabrili bolide fundum subinde explorare . ac primò admirari cur minimè cresceret, neque respōderet operi aceruus. dein, posteaquam magis etiam ac magis imminui sentiebant (extenuatus quippe,demum assidua subtractione corruerat)noscendi causa, periculo contempto,capita proferunt.Lusitanos,quæ iaciebantur,impigrè amolientes cernunt.confestim & è musculis in fossam,& è muris in musculos tela con iecta.Et Sofar à præfectis fabrum admonitus aduolat.is,dum ad oram valli,in dextrum innixus cubitum, Lusitanam cryptam attentius contemplatur,suspenso & cogitabundo,nequaquam in spem tantæ rei missus ex arce globus,manum simul & sinciput abstulit.Ea vulgata re, tantus exercitum B incessit pauor,vt parum abfuerit,quin desertis operibus vineisque,obsidio solueretur.Obstabat maximè Rumecan,ferox ingenio viribusque,&odio nominis Lusitani à primis annis imbutus. Is, domestico luctu minimè fractus,celebratis more Mahometano paternis exsequijs,tum vniuersos,tum singulos appellare:hortari ad perseuerandum: tot iam exhaustos labores; tantę molitionis opera sudore perfecta;ex hostibus in ipsa paucitate perijsse non paucos;&qui supersint,vulneribus,fame,vigilijs, defatigatione con fectos, hominum simulacra non homines, vix iam sustinere arma,latitare in angulis, desperato nouo subsidio fugā haud dubiè meditari.sed & maritimos exitus,aduerso anni tempore,&terrestres,vallo & stationibus intercludi;immanes belluas indagine cinctas teneri; victoriam esse in manibus; tam propinquæ spei exitum nullo pacto deserendum :tot nationum salutem,tantum discrimen opinionis in hac obsidione verti : si paulum adnitantur Mamudiani;& liberatæ Indiæ decus æternum , & nauatæ Regi suo operæ mercedem opimam laturos.Hisce dictis animati plerique,Rumeca nis consilium approbant;in tanta tamque recenti clade tantam animi ma C gnitudinem vulgo admirantur.denique dum à Mamudio veniant manda ta, summam belli administrādi consensu militari ad eum deferunt. mittū tur ad Regem legati.ille per litteras iubet duces oppugnationē vrgere;noua identidem supplementa,confecti belli præmia pollicetur amplissima: prærogatiuam suffragij militaris de Rumecane confirmat. Lusitanis interim,cognita è fugitiuo quodam Sofaris nece, magna videlicet spes tranquillitatis affulserat:ac,veluti pactis inducijs,dum sedatur in castris timor, vtrinq;otiū fuit.Sed mox nec opinato recruduit bellum,nouo imperatore adeo impigrè obeunte munia;vt Sofarem deesse,neq; hostes,neq; ciues vlla ex parte sentirent.Ad fossam pręcipuè aggerandam,ex patris destinatione curas intenderat.itaq; præter eam turbā quam in castris habebat,alia insuper ex agris oppidisq; multitudo contrahitur:ac turmatim diuisa,ad tintinnabuli pulsum in orbē subit: neque iam è musculis tantū,sed propalam è vallo,cùm interea missilibus certaretur, variæ magnitudinis lapides, arbores totas,virgulta,cespitem iactāt:occisorum cadauera, ne cęteri spectaculo terreantur,obruta ruinis accumulant.postremò,vineas ac vallum ipsum vndique prorutum,cum ingenti fragore deuoluunt:neq; iam vlla ope resistere Lusitanus valebat.Fornix primùm assiduo iniectu materiæ obstructus:dein,quod supererat spatij, quotidianis incrementis occupat moles.Inter hæc,Mascarenias,tot vndique cinctus angustijs,nouum à Castrio

Prætore auxilium efflagitare per litteras nuntiosque, quos in apertum vitæ discrimen speculatorijs nauigijs hyeme sæuiente mittebat. Rumecan verò, quamquam libero iam ad mœnia successu, cruentam nihilominus dimicationem prospiciens; Simonem Pheum sub muros misit, qui varijs conditionibus popularium tentaret animos; Mamudij, & Rumecanis clementiam prædicaret; obsessisque, si abire incolumes animum inducerent, naues ad profectionem offerret. Ad ea cùm ferocius responderetur, negaretque Mascarenias, cum violatoribus fœderum atque periuris, vllam sibi pacis conditionem esse; confestim Pheus è conspectu subtrahitur: coniectisque per iram telis, Lusitani duo, qui ad colloquium pinnas muri fidenter ascenderant, occiduntur. Postridie sub vesperam è Mamudianis promptissimi, excelsos nauium malos transuersis iunctos tigillis, ad Sancti Ioannis propugnaculum erigunt: elatisque super capita scutis, in summum enituntur. Fermè triginta iam ascenderant, cùm Lusitani ad periculũ propulsandum, ac demendum dedecus mutuò se cohortati, impetu capto, alios è corona præcipites dant; alios in scalis obnixos, contis detrudunt; detrusos, iaculis, & flammarum alimentis, & saxorum ponderibus obruunt. in horum locum succedere conantes alij, pari defensorum constantia repelluntur. pauci incolumes, magna pars ambusti, aut vulneribus confecti recedunt. neque vltra tentari pugnam ipsa patitur nox. Paulo dein segnior obsidio fuit, dum ad summum certamen Mamudiani se comparant: accẽsisque vrbe tota luminibus obeunt templa, suumque Mahometem inani prece solicitant; multi etiam solenni vouent coniuratione, se non nisi victores ab arce redituros. In diem viij. Kal. Augusti certamen edixerant. is Diui Iacobi Apostoli natalis est dies: quod ipsum victoriæ mox omen Lusitanus accepit. Vbi tempus affuit, Mamudiani instructis ante lucem copijs, ad arcem silentio primùm, vt fallerent; dein, postquam vigilare hostem sẽsêre, magna cum vociferatione succedunt. Lusitani præsentibus animis corripiunt arma, Sanctum Iacobum ingeminant; tentantes ab omni parte aditum hostes, igne, ferro, lapidibus prohibent; vbi plurimum periculi ostenditur; ibi frequentiores obsistunt. Rumecan interea suis hortator adesse; alios castigationibus, alios promissis ac laudibus incitare, alijs voti ac iurisiurandi religionem incutere; acerrimè vtrinque prælium cieri; confusus imperijs, minis, gaudio, metu clamor, itemque tremendus tormentorum sonitus ad astra ferri; subeuntium audacissimi quique passim occumbere. in Thomæũ præcipuè & Diui Ioannis propugnacula ingruerat belli moles. Eò dum intenti propugnatorum oculi pariter animique sunt, è Mamudianis interim eximia corporum agilitate complures, obseruato æstus recessu, ad maritimum arcis latus, antequam dilucescat, accedunt: perque præruptum, eoque desertum ab hoste saxum, partim brachijs humerisque, partim qua cautes patiebantur, scalis innixi, in arcem scandunt, inque ædium tectis Mahometana vexilla constituunt. dein, stolida capti auiditate, armorum atque hostium obliti, ad prædam illicò dilabuntur. Mulierculæ quædam, alijs omnibus ad pugnam digressis, in ea parte curabant. ex ijs nõnullæ virili animo arreptis hastis, prædatores locorum ignaros, & incerto concursu nocturnoque pauore perterritos, intra tecta coercent; aliæ ad opem à præfecto exposcendam ad mœnia prouolant. Mascarenias trepido nuntio excitus, ne pugnantium frangantur animi, silentium imperat; ipse cum expeditis ad locum accurrit: ibi hostes partim in ædibus inclusos; partim in angiportibus errantes obtruncat. triginta fermè, cùm sese conglobassent, ad vnum cæsi. cæteros ex arce deiectos, tum altitudo præcipitij, tũ prominentes è rupe silices acuti dilacerant. intentiore dein cura locus custodiri cœptus: & Mascarenias, ab ea parte victor, in prælium festinè regreditur; suis

A tur; suis laborantibus omni arte animos addit; neque verbis tantum, sed etiam corpore miscet certamen;ducisque pariter ac militis partes egregiè sustinet.Sex fermè horas dubia victoria pugnatum est. Ad extremum Rumecan suorum clade perculsus, receptui cecinit. Lusitani tantis defuncti periculis, primùm omnium Deo superisque, ac patrono præsertim Diuo Iacobo laudes,gratesque agunt: cæsorum deinde ineunt summam. è suis tantummodò septem;ex hostibus comperiunt amplius mille & trecentos. capta etiā militaria signa non pauca.Christianorum funus magno omniū studio celebratum est.Laudati pro cuiusq; merito milites ac præfecti. Ludouicus Sosa,& Fernandus Castrius, quorum alter Thomęo, alter Sancti Ioannis propugnaculo præerat,præcipuū fugati hostis,arcisq; seruatæ decus tulêre.Antonius quoque Passanius, interiorem aggerem turremque magna cum hostium strage tutatus est.Ac,fœminarum etiam, illo potissimū die conspecta virtus:è quibus aliæ furtiuo, vti dicebamus, ascensu trāsgressum munimenta hostem Mascareniæ trucidandum obiecerant; aliæ ad mœnia dimicantibus viris arma & saxa,itemque fascias & medicamenta suggesserant,versatæque inter ipsam dimicationem erant adeò pertina-

B citer,vt sauciæ nonnullæ constanti dextra sibi spiculum euellerent,plagisque obligatis ad institutum redirent.Is,bene iuuante Deo,pugnæ illius exitus fuit.Secundùm eam pugnam, obstinatis vtriusque partis animis, aliæ deinceps haud absimili euentu pugnatæ.in ijs,præter cætera tormenta ferrumq;, ardētibus maximè iaculis certabatur, maiore oppugnantiū, quàm defensorū pernicie. quippe gossipio,quo Indi ad vestē vtuntur, ignis tenaciter adhærescens,momento excitatum incēdium per confertos manipulos cuneosque latè fundebat.quos autem flamma comprehendisset;ij, abiectis armis,cùm simul vestimenta proijcere non valerent, cæterosq; ab ijs adiuuandis exuendisve,sui quemque periculi metus auerteret, cæci amentesque crebro cum gemitu,incerto vestigio,extra ordines ferebātur. Hinc, deformatos vultus;exusta lumina;pendentem è nudatis artubus cutem,ac velut in lora dissectam;horrendo spectaculo cerneres.At Lusitanum multo minus lædebat ignis,amictu laneo, & insuper ocreis & chirothecis ac thorace munitum.& corio deficiente,præfectus,in eundem vsum, è pellibus inauratis peristromata pretiosa militibus diuidenda curauerat. Ex eo

C tempore Mamudiani cùm aperta parum proficerent vi, subterraneis operibus(& suppetebat ad omnia multitudo)occultè grassari constituūt.Cuniculos plures ad arcem agunt.interea,vt ab sensu operis Lusitanū abducāt, fabros cum dolabris ad suffodiendos muros quàm tumultuosissimè subigunt:maiores globos cum fragore terrifico ac densa fumi caligine iaculātur.Porrò cuniculorum dispar,neq; vno tempore fuit exitus. alij specubus puteisq;,quos Mascarenias maturè in id ipsum effoderat,inutiles facti: alij non interrupto successu ingentibus detrimentis rem Lusitanam affecêre. Longè perniciosissimus omnium fuit is,quem ad Sancti Ioannis propugnaculum pręcipua contemplatione direxerant:is vt infra fundamenta peruenit,locum tormentario complent puluere:eiusdemque pulueris tāquam institas ad cuniculi os perpetuo tractu perducunt. Posthæc, veluti ad vltimam oppugnationem instructi,sub signis ad eam maximè partem subeūt arcis;ac vix tentato conflictu se se recipiunt.dein rursus accedunt recedūtque simulato metu, nimirum vt è Lusitanis quamplurimos,propugnandi spectandique studio in fraudem illiciant.Tum Mascarenias,ratus id quod res erat, hostem dolo non metu pedem referre; mittit extemplò qui Fernando Castrio & reliquis præsidiarijs nuntiet,quàm primùm ex eo loco se cedant:hostilem trepidationem in tempus fictam:aliquid profectò occultæ machinationis subesse.illi,& vigore ætatis, & superiorum dierū victorijs

nimium

nimium sibi præfidentes;qua Indorum ignauiam irridere, qua præfecti seu D
monita seu iussa contemnere.Graue piaculum contumaciæ dedit nobilium cohors.nam simulatque frequentes in turri conspecti sunt; ignem cuniculo Mamudiani raptim inijciunt.is à primo aditu ad intestina momento perlatus,multiplicatis in arcto flammis,& in apertum impetu vasto enitentibus,euulsam ab radicibus turrem cum terribili strepitu qualis ex Aetnæ cauernis interdum cieri solet,in altum sustulit, longeque ac latè disiecit.è superstantibus alios,volitantia saxorum fragmenta dilacerāt: alij, sublime quantum prope oculorum sequi acies posset elati,dein ad terram afflicti,suo & armorum pondere conteruntur.alios,dira ignium vis,tamquā tormento excussos ad hostem vsque proiecit: quorum interitu nequaquā expletis odijs barbari,inanima & mutilata cadauera tum incesſūt probris, tum sparis & gladijs crudeliter fodicant.Viginti fermè ex ea statione tantæ cladi superfuêre:ad centum extincti, in Ioannis Regis familiam adscripti plerique,& claris orti natalibus. quo in numero Fernandus Prætoris filius fuit.corpora dein conquisita mulieres terræ mandarunt. Cæterùm vixdum resederant flammæ, cùm per stragem ac ruinas Mamudiani conantur in arcem irrumpere.aduersus eum impetum quatuor è superstitibus raptim opposuêre sese:nam reliqui incendio afflati,& recenti malo attoniti ac sopiti iacebant. & cum pugnacissimis aliquot Mascarenias confestim accurrit. huic manipulo sacerdos effigiē Christi Domini è Cruce pendentis intrepidè præferebat.eius admodum pijs adhortationibus, & occulta nimirum è cælo vi,non dubiè confirmati erectique Lusitani,tumultum ac periculum pugnæ sustinuêre,quoad opere tumultuario murus interim ab tergo ingenti aliorum sudore ac certamine obiectus est : & imminente iam nocte,Mamudiani,multis item è suorum numero amissis & saucijs,incepto irrito recesserunt.Eius diei casu admoniti reliqui præsidiarij, exinde cautius in muris agitare, atque ad primas talium incendiorum notas absistere.itaque & Iacobæa & Passania turris,item subditis ignibus,nullo defensorum interitu prociderunt.Thomæa verò(nam eò quoque cuniculus penetrauerat) procumbentibus in fossam ruinis,paratos atque imminentes in irruptionem trecentos è Mamudianis oppressit. Atque huiusce machinationis in vniuersum fermè hic erat euentus, vt Mamudiani introitu exclusi,spatia saltem obsessis eriperent, & intra mœnium excidia subitarias munitiones raptim excitarent:Lusitani contra, & per patefactum ruina iter conantem transcendere hostem,virtute atque armis arcerent;& nouū introrsus pro diruto murum summa contentione reficerent. Inde angustior in dies arx fieri,&vix ad explicandos ordines relinqui locus. Quatuor iam menses obsidionem pertulerant Lusitani, cùm ex adeo paucis aliqui fermè quotidiè aut vulnerarentur,aut caderent. Accessit inopia & fames, frugibus carnibusq; consumptis:& præter fœda animalia, quicquid etiam erat fruticosum aut herbidum,in alimenta conuerso. hinc vulgo ingruerant morbi:fessisq; & animis & corporibus, qui arma tractare possent,vix centum & quinquaginta supererant.atque ij admodum ægrè continebantur,quominus in hostium stationes vltrò impetum facerent, vitæque miserias & ærumnas honesta morte finirent. In hoc rerum discrimine diu exspectatum ab Goa subsidium aduenit. naues quinquaginta Bazainum facili tenuerant cursu.Aluarus Castrius Prætoris item filius,& Franciscus Menesius præerant. inde Aluarus cum meliore parte classis Dium protinus antecessit.reliquæ,carptim,prout agilitate vel robore quæque præstabant, captatis tempestatibus,ante Septembris exitum subsequutæ. armati supra nongentos cum omni rerum copia in arcem expositi. quę res Lusitano maiores quam pro viribus animos fecit. Auxit ferociam,basiliscus, qui demersis in

A fis in ruina rotis inhæserat, cùm eum ad se iniectis funibus Mamudiani attrahere niterentur, prospera pugna retentus. Ex hoc indignari postremus quisque, & accusare primos, quod hostium conatibus non statim ex arce obuiam ierint, quod opera mœnibus applicari, munitiones transferri, se se in tantas angustias cogi permiserint. recensere victorias (vt de Europa & Mauritania sileatur) ad Sofalam, Quiloam, Goam, Malacam, Armuziam, Calecutum, ad Repelini vada, ad Dium denique partas; ingentes barbarorum exercitus parua sæpe manu fugatos; peruagatum Africa atque Asia tota nominis Lusitani terrorem; scilicet quò tanta decora, tantæq; laudes, in vno demum præfecto atque in vno præsidio pereant. tuendum omnibus viribus quod à maioribus acceperint patrimoniũ dignitatis ac famæ. viriliter tandem erumpendum in hostium castra, & dignum aliquid rebus olim gestis & vetere gloria perpetrandum: quicquid ad eam diem acceptũ in arce sit damni, id fraude, cuniculis, tormentis illatum: si vera virtute, manu, & gladijs decernatur; Lusitanum impetum, & micantia ex propinquo arma Indos hauquaquam laturos: hæc initio pauci; dein velut ex contagione plures quotidie palam in circulis & contubernijs fremere; & in Mascareniæ
B cunctationem qua vera, qua falsa iactare. Postremò ad eundem conuenire frequentes; pugnam efflagitare; minari, si diutius torpeat, se quemlibet alium vel ex argilla ducem haud dubiè sufffecturos. Mascarenias contra, lenire furentes; de hostium genere numeroq; differere; iam nunc abũdare commeatu arcem; custodes vti ad hostem lacessendum paucos, ita ad prohibendum sat multos adesse; hyemem maxima ex parte circumactam; vniuersas ab Goa copias propediem affore; tum demum certioribus victoriæ præmijs, & minore suorum detrimento prælium inituros. Hæc & alia in eandem sententiam, surdis canere Mascarenias: adeo certamen penitus imbiberant animis plerique: nec deerant, qui ab insito liuore, solutæ obsidionis gloriam præreptam Ioanni Castrio cuperent; atque ad profligandos Guzarates eguisse Prætoris ipsius auxilio nollent videri. Mascarenias,
„ vt inflatos inani fiducia, fixosq; in audaci proposito animaduertit; Aequũ
„ fuerat (inquit) ciues, militem ab duce regi, non regere; exspectare signa, nõ
„ extorquere; scire, quæ ad rationem gerendi belli pertineant, præfecto & cõ
„ siliarijs curæ esse. Nunc, quando mihi prope manus inijcitis, & seditionem
„ vultu verbisque præfertis; vincat sanè maiestatem imperij, inconsulta spes,
„ & libido. ite, quod superi bene vertant: virtutem istam, lacertosque, & ar-
C morum scientiam expromite. ego, quos agere debueram, sequar; & quam-
„ quam alieno tempore, tamen partem periculi ac laboris vobiscum vnà ca-
„ pessam. Vos modò videte, vt quos ante pugnam spiritus atque ardorem o-
„ stenditis; eosdem in ascensu valli postmodum, atque in ipso conflictu præstetis. Cùm hæc dixisset, prout in arcto licebat, copias instruit: primam aciẽ Aluaro Castrio; alteram Francisco Menesio dat; cum cæteris ipse, modica manu ad custodiam arcis relicta, subsequitur. Facta secundum euripum eruptione (nam ex ea parte latior patebat exitus) ferocissimi quique vallo succedunt; ac defensoribus primo impetu perculsis aut deturbatis, ingenti ardore transiliunt. dein, signo ab hostibus dato, cùm noua identidem subsidia è castris affluerent, atrox esse prælium cæpit: & qui nondum transcenderant Lusitani, cùm proculcatæ priorum pedibus lætiores herbæ, altitudinem nudassent valli, quod ex arce prospicientibus nuper humilius apparuerat; icti re subita, primò hæsitare, dein, hoste imminente, fugam aut latebras circumspicere. Tum Mascarenias: Hæccine pugna est, quam poscebatis? increpitans; ante discrimen feroces, in ipso discrimine timidos & ignauos appellans; ad opem laborantibus ferendam frustra conatur accendere. Inter hæc Menesius intra vallum acriter dimi-

cans,

cans,& circa eum aliquot principes Lusitanæ iuuentutis occumbunt. Aluarus Castrius saxo percussus,cedente ad ictum galea cùm attonitus cecidisset,Mascareniæ interuentu seruatus est.Neque vltra sustineri superfundens se ex omni parte castrorum;poterat multitudo.Lusitani cùm vndiq; pulsi transfigerentur,& oppugnari è diuerso latere arcem;seu consilio seu temere sublata nuntiaret vox;nequicquam obsistente Mascarenia,nullius nisi vitæ memores ad mœnia portasque præcipiti cursu vertuntur.cupientem simul inuehi Mamudianum tormentis è muro deterrent.Hic temerariæ eruptionis euentus fuit.Exinde suo ipsi conatu segniores facti (vt in cōtrarium sæpe migrant vitia)vix pro muris obire stationes, vix recenti successu elatis,& subinde arcem aggredientibus Indis obsistere:quoad refectis tandem ex pauore animis,rursum alacres, & obliterandæ ignominiæ cupidi,ad consueta munia rediêre.At Mamudiani, quò se magis magisque obfirmatos ad continuandam obsidionem ostenderent;atque vt expeditiores ab continenti commeatus haberent;euripo ad Rumæpolim, iactis vtrinque molibus,alterum pontem imponūt ea magnitudine ac firmitate, vt quamlibet onustas vehes tutò ac largè transmitteret.Simul,dies noctesque fatigare ac premere Lusitanum;stantes muros frequenti verberatione concutere;quæ minus commodè ballistis labefactari possent;in ea subditis ignibus calefacta, syphonibus acetum immittere; putrefacta continuò excindere ferramentis;igniferos è stupa,gossipio,& sulphureo puluere globos in tecta conijcere;denique cuniculos, quod ea res prospere cessisset,ad arcem vniuersam euertendam pluribus simul locis agere. Aduersus ea, Mascarenias,operarijs auctus,non vna regione item obliquas aduersasq; excauare fossas;tormentis ac missilibus ab omni parte hostes impetere; intergerinos ædium parietes perforare; qua tecti milites & mancipia commearent.Iisdem ferè diebus,quibus hæc ad Dium fiebant, Goam de Fernādi & commilitonum clade nuntius affertur.inde grauis mœstitia simul & metus ciuitatem incessit.Prætor, quamquam acri doloris morsu perstrictus,tamen ad cæteros animandos,lugeri filium vetuit.ipse nitens purpura & ornatu alio sumptuoso,in campum vnà cum proceribus,velut animi causa,processit.ibi,tum in gyros flexo,tum cursu & saltibus incitato militariter equo,malum subinde Mamudianis interminans,cunctos vultu & oratione confirmat.mox in classis apparatum omnes de integro curas ac neruos intendit.ac mitescente iam hyeme, Aluarum Acuniam nauibus quinque,in quibus præter magnam instrumenti bellici vim,fistulatores erant quadringenti,protinus iubet obsessos adire,ac suo nomine prohibere quominus ante vniuersæ classis aduentum,pedes è munitionibus efferant: sese paratis omnibus ad pugnam rebus breui affuturū.Cùm ea manu profectus Aluarus,circa Dium in aliquot naues Arabicas incidit.ijs mercenaria variarum gentium auxilia propinquus Sofaris quidam ad exercitum subuehebat.Aluarus,commisso feliciter prælio,naues expugnat. captum ducem in arcem infert.huic magnum auri pondus ad redemptionem frustra offerenti,vnà cum primoribus abscissæ ceruices.capita in euripum cōsultò proiecta,vt in conspectum vrbis æstu accedente ferrentur. perlata atque agnita,iram in Lusitanos ac rabiem hostibus acuêre.At Prætor, appetente vere,Bazainum oppidum nauarchis & militibus ad conueniendum edixit.atque ad cæteros excitandos eodem ipse confestim celocibus circiter quadraginta contendit.Coactis omnibus copijs,quæ contrahi è vicinis regionibus potuêre(ij fuêre præter naualem & aliam turbam, Lusitani bellatores mille quadringenti,Canarini auxiliares trecenti) Cambaicam orā ferro ignique perpopulatus, ad Mortuorum insulam nauibus circiter octoginta peruenit. Huc euocato Mascareniæ mandat,vti ad exscensionē

cuncta

A cuncta quamprimum expediat, ac sine intermissione tormentis vndique vallum hostium,& densos aggeres quatiat, ruinaque patefaciat in vrbem iter. Dictis obtemperatum,& paulo post Prætor incolumi classe subsequitur. Ab auersa parte arcis per triduum sine tumultu expositus miles. naues portum inuectæ, quàm maximè tuto ab hostium telis recessu consistunt. Prætor, omnium postremus in terram egressus, vti munitiones intrauit; mirari faciem loci: solo æquatas turres ac propugnacula; alicubi nullum fossæ vestigium; inædificatos mœnibus ab hoste muros, duásque propemodum ex vna arces factas. contemplatus dein, quatenus licuit, hostilia castra, adhibitis proceribus, de summa belli consultat. Erant qui differendam eruptionem, & reficiendum è maritima iactatione suaderent militem. ipse, ratus ad nominis Christiani dignitatem pertinere, ne vno quidem die Prætorem Lusitanum ab Indis clausum teneri; nulla interposita mora certamen experiri constituit. militibus edicit, curatis maturè corporibus tertia vigilia præsto sint. Arcem, detractis valuis, ne qua in receptu spes vlli foret, Antonio Correæ cum idoneo præsidio inter prælij tempus tuendam adsignat: consilio dein adiuuat rem, quod consi-
B lium haud dubiè victoriam peperit. Turris erat ad dextrum vrbis latus, qua in apertum mare prospectus est: Sylucrianam appellabant. ad eam quatiendam, quasi ex illa parte descensio quæreretur, dromones pridie missi tres, è salo eminus muri partem vehementi iaculatione diruerant. id vbi cognouit Prætor, Nicolao Consaluo, impigro viro, & rei maritimæ in primis perito, mandat, vti naues quæ remis agantur, præter nautas ac libratores, imbelli turba, lixis & calonibus impleat: ij pariter ac nautæ hastas erectas singuli binas: remiges altera manu remũ, altera accensos funiculos teneant: libratores tormenta in hostem veluti ad oppugnationem exerceant. Hoc modo instructam classem iubetur Consaluus ad insulæ alterum latus, de quo dictum est, paulo ante lucem admouere; vociferatione, bombarda, tympanis, tubis, quàm maximum strepitum ac tumultum ciere; alijs alijsque subinde locis descensionem ostendere, multimoda arte hostiles distinere copias. Hæc mandata Consaluo. cæteris item præfectis, prout quæque res postulabat, sub vesperam edita imperia. Rumecan, haud satis certus qua potissimum ex parte Lusitani essent erupturi; ad omnes aditus æquè terrestres atque maritimos, tormenta vigiliasque disponit; telorum omnis generis ingentem copiam in muros aggeresque comportat: auget munitiones: &, qua ex euripo descẽsus ad oppidum
C est, præaltas fossas leui superiniectu ramorum ac terræ latenter occæcat. Externi selectique militis (præter Guzaratas Indósque, quorum maior multo erat numerus) in eam curam ac sumptum acriter incumbente Mamudio, viginti millia in armis habebat. Ex ijs ipsa robora ad primos impetus excipiendos in fronte castrorum locat, firmatque ab tergo subsidijs: Rumeum pontem septingẽtis militibus insidet; reliquam multitudinem, quò clamor, quò signa aduocarint, paratam ad omnia occurrere iubet. Rebus ita prouisis, tanta virium suarum Mamudianos cepit fiducia, vti Lusitanorum paucitatem conatusque irriderent, vixque vniuersæ pugnæ subituros aleam crederent. Lusitani contra, vti Christianos decet, vno Deo maximè freti, nihilominus expediunt arma: atque ad condictum tempus ante Prætorium armati conueniunt. Dies erat iij. Idus Nouembris, Diuo Martino sacer. Tum loco excelso, vt vndique conspici posset, Antonius Casalius Franciscanus insigni pietati sacrificat; Deumque precatus, vt in hostes Ecclesiæ sacrosanctæ, formidinem ac terrorem auerteret; Christianos, quò alacrius capessant pugnam, noxis omnibus Pontificia potestate expiatos absoluit. Eosdem, Prætor, quod pluribus agendi spa-

tium non eſſet, paucis adhortatur, vti Chriſto duce, cuius tueantur cau- D
ſam, forti ac fidenti animo prælium ineant. Ioannem ipſum Regem, vniuſ cuiuſque virtutis vel ignauiæ primò teſtem & ſpectatorem, mox remuneratorem aut vindicem adeſſe putent. Indici totius imperij ſummam in eius diei certamine verti nil ambigāt. poſtremò ſciant, præter naturam loci, ab ſe quoq; diligenter prouiſum, vti ſegnibus timidiſq; nullum neq; terra, neque mari effugium ſit. Ex arce detractas fores, è portu naues in expeditionē emiſſas. Magnanimis, certam vel in morte victoriam, vel in victoria ſalutem & prēmia conſtituta. Cū hęc agerentur, iam Nicolaus Conſaluus claſſem è compoſito ad alteram partem inſulæ circumegerat: varijſq; (vti conuenerat) locis deſcēſum & oppugnationem oſtentare pergebat. & nox adiuuabat inceptum, ex incerto ſpeciem omnium multiplicem oppidanis intuentibus reddens. & in Prætoria ſublime vexillum, ac lumen in puppi, ad hæc, denſi tota claſſe ignes, tormentorum fragor, micantiaque arma, & miſtus hominum vocibus ac tympanorum pulſu tibiarumque concentu Martius tubarum ſonus; Caſtrium cum omni exercitu adeſſe monſtrabāt. Eo terrore Conſaluus omnium oculos in ſe conuerterat: vt non ex vrbe tantùm, ſed etiam è caſtris, armatorum agmina, relictis præſidijs ad mare E
concurrerent. id vbi à ſpeculatoribus accepit Prætor, in primo tumultu, antequam dolum clarior proderet lux, inſtructas, prout anguſtiæ loci ferebant, copias, (fermè tria erant hominum millia) pluribus ſimul portis emittit. primum agmen ducebat Maſcarenias è veterano milite, ac perito locorum, atque ad eius imperia dudum adſueto: acceſſerant è reliquo exercitu quadringenti. cum cæteris modico interuallo ſequutus eſt Prætor. Cingebant latera ſpectatæ fortitudinis viri. Vnà Caſalius ornatu quàm auguſtiſſimo trabeatus, Chriſti ad Crucem affixi attollens imaginem, cōcionabundus aderat. Eius hortationibus inflammati Luſitani, ſimulque diuina & humana pleni ſpe, clamore conſentienti ad caſtra ſuccedunt: ac ſemiplenas adorti ſtationes, è vallo deijciunt: & partim ſtratos, partim integros aggeres muroſque, ſcalis, contis, humeris innixi tranſcendunt; hoſtēque obuium, haſtis, gladijſque conficiunt. Ad eius rei nuntium Rumecan vacuam ratus arcem, cohortes aliquot ad eam occupandam circuitu capto iubet extemplò contendere. ij, ab Antonio Correa, quamquam patentibus portis, magna cum cæde pulſi. Alia item manus ad opem caſtris ferendam à mari ſubmiſſa. inde aliquot locis atrociter dimicatum eſt. id F
adeò ex ipſa vulnerum fœditate perſpici potuit. Coſmo Paiuæ gladio femur abſciſſum. Vaſæo Fernando, cùm ſeſe in hoſtes acrius immiſiſſet; deciſus ab tergo thorax, perque plagam nudata vitalia: cuidam, quod ſuper aures oculoſque eminebat, à reliquo capite, prope ad oſtentationem artis, vno acinacis ictu diuiſum eſt. Circa vnam item è turribus, qua Prætor ipſe conſtiterat, multum ſanguinis fuſum: & vexillifer Eduardus Barbutus, inter ſcandendum ter ab hoſte præcipitatus, repetito quartùm conatu in pinnas euaſit, ibique per vim Luſitana ſigna conſtituit. Exinde ingens Mamudianos inuaſit pauor, & fuga paſſim fieri cæpta. perterritis, hinc Prætor, illinc Maſcarenias pertinaciter ab tergo cum ſuis inſtant, immiſtique fugientium turbæ eodem impetu in vrbem irrumpunt. ibi redintegrata pugna, & æquis aliquandiu viribus mercenarij ac transfugæ maximè reſiſtebant. Vrgente dein vehementius Luſitano, quantum ſe inuehebat hic, tantum illi de loco demoti. atque vti denuò inclinarat certamen, Luſitana vis vltra ſuſtineri non potuit. Fuſi Mamudiani, inſula trepidè relicta; ſuper alium alij ex vtroq; ponte ſeſe in continentē eijciunt. multi in turba obtriti, multi à perſequentibus interfecti. Caſtris & oppido Luſitanus vno die potitus. in oppidanos deinde nullo diſcrimine

A mine sexus ætatisve sæuitum est. Mascareniæ præcipuè cohors, dolori atque iracundiæ paruit: Mahometicamque perfidiam, cæsos tot prælijs commilitones, & diuturnæ obsidionis mala ad satietatem vlta est. armati iuxta & inermes, pueri senesque, viri pariter ac fœminæ trucidati. vsq; ad brutorum animantium cædem atrox ira peruenit. regium Cambaiæ vexillum, & alia signa relata complura. castrensis æquè atque vrbana præda militi cessit. vtrobique tabernas apertas, paratam expositamque rerum omnium copiam, triclinia strata, & appositos cibos, velut in media pace (adeò Lusitanum Indus contempserat) inuenerunt. Simon Pheus & socij, ad catenas demendas frustra quæsiti, ab irrito sub muris colloquio Mamudiani Madabam vinctos attraxerant. hosce dein, & vnà ciuem Goanum Athanasium Frerium cum militibus viginti, dum lembo Dium peterent, vi tempestatis ad Surratum nuper eiectos, ab nuntio cladis acceptæ Mamudius rabie furens iugulari omnes iussit. in cisternam proiecta cadauera. Cæterùm in prælio è nostris desiderati circiter sexaginta: ex hostib⁹ ad quatuor milia. Rumecan imperator (incertum à quo peremptus) inter cæsorum aceruos gregali amictu vix tandem est agnitus. sexcenti viui, in ijs principes B aliquot, in potestatem venêre. Præter innumerabilem armorum ac telorum copiam, ænea tormenta maiora in castris reperta quinque & triginta, è quibus vnum Arabicis inscriptum notis, rudi opere factum, sed inusitatæ magnitudinis, in armamentario Olisiponensi cõspeximus. Clara admodũ & gloriosa Lusitanis hæc quoque victoria fuit, vel magnitudine periculi, vel prædicatione omnium & fama: celebritatem auxêre diuina miracula, quod hostes ipsimet affirmarent, conserta iam pugna, maiores aliquot ballistas, applicitum quater ignem, cælo minimè pluuio, respuisse. & super ædiculam arcis, apparuisse mulierem cœlesti lumine radiantem, cuius fulgor ita adspicientium oculos mentesque perstringeret; vt, cæci propemodum, neque in ordines ire, neque in vnum conglobare se possent; ac tanto superiores numero, tamen, immutata repente rerum omnium specie, in denos Lusitanos pugnaturi singuli viderentur. inde consternationem, & fugam ortam. Prætor, ab tam felici euentu primùm Deo supplicationes habendas curauit. collaudato dein exercitu, laureatas ad Ioannem Regem litteras misit, militumque ac ducum virtuti minimè malignè testimonium tribuit: inde hostiles omnes munitiones æquauit solo: pontes C quibus insula continenti iungebatur, interscidit. Simul, ad reficiendam augendamque arcem, admotis ipse ante alios manibus, cunctos accendit: atque vt ingenti labore militum; ita non magno sumptu, intra paucos menses partim repurgatæ ruderibus fossæ; partim etiam turres ac mœnia restituta: ijsque, ad extremum, laxiore circulo noua fossa nouique muri circundati. Hisce rebus peractis, & stipendio militibus persoluto, Prætor ineunte autumno victor Goam insolita omnium ordinum gratulatione reuectus est. Per eosdem fere menses Idalcan in Bardesianos & Salsetanos fines, eadem qua nuper ijs Lusitano cesserat leuitate, ad vectigal portoriumque exigendum armata manu procuratores immiserat. Aduersus hosce, modicis copijs Prætoris iussu profectus Iacobus Almeida, eiectos ex agris, Pondam trepida compulit fuga, castellum, vti supra docuimus, magnis operibus ab Azedecane munitum. ijs cùm ab Idalcane subsidia mitterentur, Castrius ipse cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis in ea loca traiecit. Ad eius aduentus famam, pauidi hostes, ne exspectata quidem oppugnatione, castello agrisque excessêre. Castrius Ponda recepta & euersa, Goam redijt: inde aduersus Mamudium reparantem bellum, protinus classe contendit lemborum aut biremium centum & viginti, quibus Lusitani mille octingenti, & è socijs Naires quingenti ve-

ti vehebantur. Cum hisce copijs in Cambaiam delatus; alijs atq; alijs locis D milites sub signis ad populandam oram agrosque duxit. Cùm diu neminem obuium habuisset armatum; ad Barocum denique vrbem cum equitum millibus quinque acie instructa se se illi obiecit. Mamudius ipse Rex. Turritos elephantos, & curulia tormenta in prma fronte locauerat; post elephantos in dimidiatæ Lunæ figuram instructo equitatu substiterat. Neque Castrius detrectauit certamen. Vbi ad teli iactum est ventum, repente Mamudiani referunt gradum, haud tamen confusis turmarum ordinibus; & intra conspectum hostium, loco remotiore consistunt. Tam subiti receptus causa in occulto est. Sunt qui ab Turca quodam ex præfectis monitum dicant Regem, ne florem nobilitatis, & vnà suum ipse caput furentibus rabie ac temeritate Lusitanis obijceret. Sunt quì putent eo consilio recessisse, vti auiditate pugnandi pertractos intra sua præsidia Lusitanos, ex omni parte circumueniret. siquidem è toto regno copias ingentes equitum peditumque in loca vicina contraxerat. Vtcunque sese habeat res, Castrius ad ostentandam fiduciam, integris item ordinibus, aliquantulo spatio cedentibus instare perrexit: dein torrente desuper Sole, armisque degrauantibus, expressa ab tanto Rege timoris confessione contentus, incolumem exercitum præter oculos Mamudij, cum plausu cantuque ad naues reduxit. Patanem inde Arabum coloniam metu ab incolis relictam, itemque Patem eiusdem tractus oppidum celebre, & alia emporia multa, plurimas naues incendit: magnum mortalium numerum partim occidit, partim cum alia omnis generis præda captiuos auexit: sata, villasque, & conditas horreis fruges exussit. Eam vastitatem per se grauē, spatium temporis grauiorem fecit. Tres ferè menses circumlatus belli terror ac populatio: & Mamudij conatus in multum tempus ea clade repressi. Inde Prætor confirmato Diensi pręsidio, renauigans Goam, ex itinere Dabulum oppidum Idalcanis maritimum vi cepit, direptoque flammas iniecit. Idalcan, absente Castrio, in Salsetanum rursus agrum, externorum magna ex parte militum octo millia miserat, equites septingentos. Abassini erant, Arabesque Turcis immisti. Duces ijs quinque pari imperio præerant, ita vt pluribus sententijs in decernendo staretur. ad Marganum vicum munierant castra. Prætor, vti Goam insulam attigit; priusquam vrbem intraret, nouis copijs auctus, ab Agacino (id loci nomen ad veteris Goæ ruinas) illicò in Salsetanam terram transmisit ratibus. Lusitanorum peditum duo millia, equites centum & octoginta; pedites Canarinos ex eadem insula Goa item bis mille; Naires sagittarios peltatosque trecentos ducebat. Eius aduentu cognito duces hostium silentio noctis in locum natura tutiorem se recepêre. à fronte fluuius, ab tergo mons editus claudebat. eorum vestigijs acriter insistens Prætor, in castris ab hoste desertis ea nocte consedit. ibi refectus ex itinere miles. Postridie, diuisis quadrifariam copijs, intentus prælio ad hostem ducit. Lusitanos interim, tanquam non cum armatis ac pluribus dimicandum, sed quasi par pecorum grex mactandus foret, accensa cupiditas inuaserat pugnæ: minisque ac denuntiationibus plerique ad signa contineri vix poterant. ex ijs quinquaginta fistulatores, inconsulto Prætore, deuijs callibus antegressi, flumen vado traijciunt, interclusique ab suis temere hostem lacessunt. in eos continuò Arabicus equitatus emissus; cumque pauci à pluribus premerentur, atque retro ad flumen trepidi cederent; conspicatus laborantes Prætor, ad opem circumuentis ferendam amne transmisso cum paucis equitibus aduolat: perque ignium riuos, quos iactæ à Mahometanis ardentes duxerant ollæ, perque media tela hostem aggressus, tandiu sustinuit pugnam, quoad ab tergo reliqua superueniret acies. Eo primū certamine (ita per lit-

A per litteras iusserat Rex)cum Sancto Iacobo, Diuus quoque Thomas Apostolus inuocatus.& is ipse dies fortè natalis erat Apostoli; XII. Kalend. Ianuarias,quæ res animaduersa,fiduciam animosque militibus auxit. Simul etiam Casalius idem qui nuper ad Dium, Christi pro nobis è ligno pendentis effigiem excelsam gerens,cõmemoratione tantæ caritatis identidem addebat stimulos. Neque ad superos vota,neque ad homines hortamenta irrita fuere.Euidens tum quoque cæleste numen Christianis affuit rebus. Et Lusitani proceres,nouo ardore concepto, in Mahometanas cateruas impetum dant. Aluarus Castrius primo incursu duos ex equis præcipitat; stricto dein gladio sese medios in hostes immittit. Ioannes Ataidius vnum ex primarijs deturbat:inde non gladio tantum, sed manu atque impressione vrget aduersos. Franciscus Syluius, effuso item vno, cum tribus simul capessit pugnam,atque omnes interficit. Iacobus Almeida vnum è quinque ducibus hasta transfigit.Aluarus Camigna tres equites,Aluarus Gamma duos, Antonius Persona totidem sternit. Saluator Fernandus vexillifer, ad cæteros magis magisque incitandos, in mediam hostium aciem seque & signum intrepidus intulit. Dum hæc ab
B antesignanis fiunt, nequaquam ab alijs interea cessatum. acriter vbique gesta res.magna passim edita strages.ac nisi prælio interuenisset nox, è tanto hostium numero pauci omnino superfuissent. Sub vesperum cæpta pugna, circiter vnius horæ spatium habuit.arrepta dein fuga plenos vulnerum ac pauoris Mahometanos tenebræ simul ac syluæ tutatæ sunt. Eorum equites cecidere centum & quinquaginta: sexcenti pedites: è quinque præfectis,occisi tres.in ijs Celabatecan Turca, magna inter omnes auctoritate. è reliquis, alter duabus acceptis plagis ægrè tandem euasit: alter incolumis,per densas cohortes incitato equo sibi viam aperuit. E Lusitanis vnus tantùm desideratus,Ioannes Carriagius, Goanus ciuis, & Naires duo:vulnerati Lusitani quatuor,Naires haud amplius tres. Hæc omnia postmodum ad Ioannem Regem fusè perscripsit Prætor, idemque multiplici intra vertentem annum parta victoria, Goam vrbem specie triumphantis inuectus est.Sub hæc, perhonorificum de rebus ad Dium gestis decretum Regis allatum.ex eo cùm alia fortibus viris diuisa præmia;tum veteranis ad Bazainum agri assignati. Prætor ipse laudatus verbis amplissi-
C mis,& Proregis titulo decoratus est: eidem super honorarium stipendium,decem auri millia dono data,& in tres annos prorogatum imperium. Sed,quæ rerum humanarum vanitas est, Castrio non diu licuit vti honore ac beneficentia Regis.è magnis laboribus vigilijsque lenta correptus febri, gementibus bonis, intra paucos menses extinguitur, vir omnium consensu æquè belli ac pacis artibus clarus. Huius ingenium & industriam varij per omnem ætatem casus exercuere. Olisipone,adolescens, ob clandestinum matrimonium eiectus à patre,in aliam partem vrbis migrauit.ibi,quamquam in magnis rei domesticæ angustijs, cum Petro Nonnio eiusdem vicinitatis, illustri mathematico, familiaritatem inijt, multaque ab eo per otium de rebus astronomicis,ac de nautica in primis arte cognouit.Ab ea commendatione,ipsomet insinuante Nonnio, in Ludouici principis amicitiam peruenit.Ioannis Regis frater germanus hic erat: idemque eximius bonarum artium patronus ac præses. Ab eo cum auxiliaribus copijs ductus in expeditionem Cæsaris Tunetanam, egregium se se virum & manu, & consilio præbuit.Inde cum Garzia Noronia in Indiam ab Rege missus, magnam sibi rerum Indicarum notitiam peperit: eamque litteris ingenti labore ac subtilitate explicauit. Ab Olisipone Goam vsque, singulorum dierum iter; locorum aspectus ac situm; altitudinem

Solis ac poli, diligentiſſimè perſecutus eſt. Idipſum rurſus præſtitit oram D
legens ab Goa Dium vſque, & ex partium dimenſione, multis oppidis vicisque vocabula antiqua reſtituit. ij cōmentarij, Ludouico dicati, in Academia Eborenſi (quam Henricus dein Cardinalis regali munificentia condidit) adſeruantur. Exſtant eiuſdem Prætoris ad Ioannem Regem epiſtolæ: in quibus, præter communis boni ſtudium inſigne, non vulgarem insuper tum militaris, tum politicæ rei ſcientiam facilè animaduertas. Et, quod hæc omnia ſuperat, vſque adeò pius perhibetur fuiſſe, vti quantalibet ſtipatus aut nobilium aut plebis frequentia; ad Crucis adſpectum illicò poſitis humi genibus, oculos in cœlum cum attenta quadam veneratione defigeret. huic pietati non ſine cauſa victorias vulgo acceptas ferebant; quas breui tempore, paruiſque copijs, non paucas neque obſcuras de nominis Christiani hoſtibus reportauit: hoc etiam nomine felix, quod morienti Xauerius affuit, & in extremo illo certamine opem egregiam tulit. Caſtrio vita functo (annus tum agebatur ſeculi huius octauus & quadrageſimus) ſucceſſiones quas vocant, de more conſultæ. prima Ioannem Maſcareniam, cuius modò meminimus, nominabat. is, quod in Luſitaniam paulo ante redierat, ſolutus alter codicillus Prætorem declarauit E
Garziam Salam, grandi iam ætate virum, multiſque in eadem prouincia honoribus domi pariter ac militiæ clarum. Huic, ritu ſolenni tradita extemplò gubernacula. Atque eò lætius fuit eius initium magiſtratus, quod per eos ipſos menſes, è Dominicana quoque familia prædicatores in Indiam peruenêre. Duodecim erant numero. Antiſtitem habebant Iacobum Bermudium Caſtellanum. Hiſce, ac venturis deinceps fratribus, templum cœnobiumque Goæ magno rei Chriſtianæ bono, & vrbis ornamento conditum eſt.

Libri tertijdecimi Finis.

HISTO-

A

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVARTVSDECIMVS.

SVB idem tempus, quo hæc in India gerebantur, in vltimas quoque terras porta præter ſpem & exſpectationem ingens Euangelio patuit. Angerus erat in Iapone quidam, maritimo in oppido Cangoxima honeſto loco natus, regni quod Saxumam appellant. Is, contracta cum Luſitanis inſtitoribus amicitia, de religionis Chriſtianæ myſterijs, ac ſimul B de Xauerij ſacerdotis vita rebuſque quas gereret, multa ex ijs in familiari ſermone percepit. inde paulatim, & veritatis, & Xauerij tanto ſtudio eſt captus, vti ad eum inquirendum, vaſto & ignoto ſe ſe mari abſque vlla dubitatione crediderit. profectus ducibus Luſitanis ijſdem, poſt varios errores atque diſcrimina, Malacæ Xauerium (qui è Molucis Indiam repetens eadem in vrbe ſubſtiterat) ſumma ſua cum animi voluptate conuenit. atq; vt pater item de Iaponijs mira quædam audierat, aduenarum congreſſu & aſpectu valde lætatus, crebris deinde colloquijs varia ex ijſdem ſciſcitari non deſtitit. percommodè ad ſingula reſpondebant: minimeque vulgaris ineſſe cunctis, ac præſertim Angero, tum indoles, tum humanitas viſa. ergo Xauerius, vt primū Indica negotia transegiſſet, Iaponios (quod iam ante cogitarat) omnino adire cōſtituit. Interea, quod Parauana & finitimæ Indorum Eccleſiæ erant illi ex itinere inſpiciendæ; Angerum Goam via breuiore pręmiſit. Ioannem Beiram, Nunnum Riberium, Nicolaum Nonniū ſocios Molucas petere iuſſit. Malacenſis catechiſmi, quem negligi aut remitti nolebat, munus Vin-C centio Viegæ externo ſacerdoti egregiè probo concredidit. Mox ipſe perquàm difficili ac periculoſa nauigatione Cocinum delatus, inde ad Cori promontorium Piſcarioſque traiecit fines. ac ſuis, qui in ea regione curabant, Antonium Criminalem communi conſenſu præpoſuit: neophytos ad perſeuerantiam adhortatus eſt; oratoria recognouit; nec leuibus denuò ſignis atque miraculis Chriſtianæ fidei veritatem oſtendit. morbos depulit: dæmonia exegit: mortuos quin etiam reuocaſſe perhibetur; quod tamen vt poſtea fateretur ipſe, quamquam grauiſſimorum hominum prece fatigatus, adduci non potuit. Hiſce alijſq; in ora Piſcaria geſtis rebus, ad vrbem Goam ſumma ciuium gratulatione peruenit paulo antequā Prætor Caſtrius è vita diſcederet. huic animam agenti (vt ſupra ſignificatū eſt) affuit. Angerum vnà cum famulis probè inſtitutum, ſacro intinxit latice, ac Paulum appellauit. famulorum alter Ioannes, alter Antonius nominati. ea meſſis Iaponicę fuêre libamina. ſimul, è ſocios alios aliò: Alphonſum Cyprianū genere Caſtellanū, in Diui Thomæ Coloniam; Gaſparē Berzeū, ortum in Belgis, Armuziam deſtinauit. Goani collegij ac ſeminarij domeſticæ diſciplinæ conſuluit. Indica ſuorum domicilia, dum abeſſet, Paulo Camerti cuncta ſubiecit. Interim verò, Iaponicam ad expeditionem, inſtante iam die, ſe ipſe diligenter parabat. is vbi percrebuit rumor, piorum

greges ad illum protinus lacrymabundi conueniunt. monent, obsecrant, obtestantur, ne semet vltrò tam ancipitem ac periculosam in aleam det; neu publicam rem, quæ ipsius vel in primis nitatur capite, eiusmodi consilijs tantum in discrimen adducat. Sanè quàm multa erant, quæ quamlibet animosum hominem ac fortem, absterrere à tali itinere possent. primum ipsa longinquitas. quippe leucas amplius mille trecẽtas distat à Goanis finibus terra Iaponia. dein, multis in regionibus, ac præsertim circa Somatram ac Sinas, mare à piratis infessum, itemque à Sinarum præsidijs, quę sæpenumero in peregrinos omnes nullo discrimine tamquam in hostes inuadunt. idque tum erat extimescendum magis, quod Sinas inter & Lusitanos nondum essent planè reconciliata commercia, neq; locus foret Sinarum vllus, quò Lusitanis ad contrahendum apertè descendere, aut vbi tutò commorari liceret. memorabantur etiam varijs locis insidiosa vada syrtesque, nondum ad plenum ijs cursibus exploratis. itemque Eoi pelagi natura, quod sæuum, & vastum, & vorticosum, totas haud raro naues absorbet. & super hæc, præcipuus nautarum terror, ecnephias typhon, suetus in ea vel maximè plaga furere: & ipsa cum oneribus vectoribusq́; nauigia, in asperum sæpe littus ac saxa torquere. Cùm hæc & alia multa ad timorem proponerentur, satisque mirari se posse amici negarent, cur tanto rerum vsu, tali sapientia vir, tantis periculis obijceret spontè se se, relictaque in vicino segete, cuius ipsemet sementem fecisset, tam longinqua, tam operosa, tam incerti prouentus noualia peteret; Ast ego (inquit ille) satis mirari non possum, cur infinitam Dei vim pariter & clementiam quotidianis præconijs celebrare soliti, eidem nunc potentiæ ac bonitati, meo potissimum in capite diffidatis. Anne vos præterit, qui rerum omnium arbiter sit, huic animata æquè atque inanima, prorsus ad nutum omnia deseruire? Testis haud semel vnda, quæ se se Domini ac famulorum postea gressibus, mutata illicò natura, calcandã exhibuit. Testes venti ac procellæ, quæ perfusis vltimi exitij horrore discipulis, vno Christi imperio conciderunt. Testis inclytus ille Iob, in quem nihil omnino, nisi ex Domini voluntate, malo dæmoni licuisse comperimus. Testis denique (ne in re aperta sim fusior) veritas ipsa, quæ capitis nostri capillos omnes numeratos esse, ac ne vnum quidem ex ijs periturum, disertis verbis affirmat. ergo, sicuti Regũ dũcumve internuntij ac ꝑcones, regijs duntaxat insignibus freti, per media castra, ꝑ instructas armatorũ phalangas ac tormenta disposita, vadũt securi & inermes; ita, diuinarũ legum interpretes, gentiumq́; doctores, vna summi Regis tutela ac maiestate subnixi, per varia terræ marisq́; pericula, atq; adeò per intentas vndiq; machinas ac mucrones, quocumq; res postularit, intrepidi atque alacres penetrare non dubitant. At enim isti ipsi quos narras, in latrones incidunt, laniantur à feris, naufragia faciunt: varijs implicãtur morbis; æstu, frigore, fame, siti, rerum omnium egestate laborant; circumueniuntur consceleratorum insidijs, factionibus opprimuntur; tyrannorum iussu omnibus supplicijs excruciati mactantur. Concedo: & quidẽ hisce itineribus olim Apostoli ac martyres ad sempiternam gloriam peruenerunt. Sed idem contendo; hæc omnia ad illorum vel probandam fidẽ vel constantiam illustrandam, Diuina tantũ dispensatione permitti. Nam alioqui refertæ historiæ sunt exemplis eorum, quibus esurientibus angeli ministrarint cibos, quorum leuandæ siti, purissimi subitò fontes è terra emicuerint; quibus, posita extemplò sæuitia, flatus ac tempestates obsecundarint; quos, voracissimæ & in alios ferocissimæ belluæ, propalam blandiendo permulserint; quos vel exquisitissima lictorum carnificumque tormenta nil læserint; queis ferrum, equulei, virgæ, rotæ, flammæ pepercerint. Atque in eiusmodi certaminibus, tametsi non semper explorata victoria est, mul-

A est, multique ac magni sæpe conatus in irritum cadunt; tamen diuinæ gloriæ & hominum saluti seruientem, fidenter omnia tentare, moliri, experiri par est. Itane verò? ad leuissimam incertamque prædam, per densas acies, micantes gladios, & volitantia tela cæco impetu ruet miles; inanes honorum titulos, & speciosa vocabula, nihil aut modicum duratura, ambitiosus per summam indignitatem atque miseriam, quotidianis obsequiis, adulatione seruili, valetudinis damno, patrimonij profusione captabit; sordidarum mercium causa, quæque dumtaxat corpori seruiunt & vetustate facillimè corrumpuntur, institor ac nauicularius, terra vnde ortum habet, relicta, veluti ruptis naturæ fœderibus, ventorum ac maris iræ sese permittet; obiectusque fluctibus ac piratis, ignotum orbem, peregrinarum auium instar, ignota semper littora pererrabit; nos, propagandæ religionis, amplificandi Christiani nominis, omnipotentis Dei demerendi; seruandi humani generis gratia; inopiam, ærumnas, incommoda, mortem denique recusabimus? præsertim cùm illorum temporarios labores, ab improba plerunque cupiditate profectos, mortemque vnam, altera sæpe mors, & sempiterni labores, atque infiniti cruciatus excipiant; nostram industriam operamque, si in officio ac fide ad extremum vsque perstemus, beatissima æternitas, immortales coronæ, immensa præmia maneant. nihil ergo sit tanti, quo nostra de Deo, deque hominibus benemerendi

B studia retardentur. Nam quod Goanæ Ecclesiæ, viciniique huiusce tractus, absente me, solitudinem pertimescitis; agnosco pietatem vestram. sed ne in hanc messem operæ desint, satis à me, vt in tanta nostrorum paucitate, prouisum est. Paulū Camertem eximia caritate virum, Goano collegio; Antoniū Criminalem, insigni virtute pastorem, Ecclesiæ Parauanæ cum idoneis adiutoribus vtrumq; præfecimus. Ad hæc, episcopum habetis in vrbe vigilantissimum; Franciscanos, Dominicanosq; fratres, vestri amātissimos cupidissimosq;; præter hosce, alij quoque subinde sacerdotes è Lusitania superuenient. Vltimis, vltimis, inquam, nationibus, ad quas læti salutis nuntij, nullo vnquā tempore allati sunt, rectus ad vitam æternam callis tandē aliquando monstrandus; ac teterrima dæmonū seruitute miserādum in modū oppressis; Christianæ libertatis cominus attollenda vexilla. Neque enim pro Lusitanis tantùm, aut Canarinis, aut Parauis, sed pro vniuerso hominū genere, quot quot vbiq; sunt, fuêre, futuri sunt, redemptor idem & conditor IESVS vitam ac sanguinē in Cruce profudit. quibus miserrima captiuitate detentis, cùm in idipsum à præpotenti Deo vocatus destinatusq; sis, non omni ratione consuluisse, neque per inuia quamuis &

C aspera sacrū Euangelium pertulisse; extremæ non modò ignauiæ, sed etiā perfidię crimē esse quis ambigat? Proinde facessant querelę, absint complorationes, singultus ac suspiria sileant. quin potius, vti Christianos, & Dei hominumque amantes decet, meam hanc expeditionem, faustis, vt ita dicam, ominibus, & studio incensis apud Deum suffragationibus prosequimini. Hisce dictis leuato vtcunq; mœrore, conscendit nauim Aprili mense, anno post Christū natum M D X L I X. Comites habuit è societate Cosmum Turrianum, & Ioannem Fernandum Hispanos: de externis, Paulū famulosque Iaponios. Cocinum ab Goa primùm, inde Malacam exeunte Maio venêre. Hic patri quò intenderat pergere cupiēti, nauis Lusitanorū nulla sese obtulit. Iuncus erat Sinarū in Malacensi portu, & quidē piratica infamis. vulgo latronis iuncū appellabant. Cū hoc ipso latrone Xauerius (tanta inerat eius menti fiducia diuinæ tutelæ, tantus ardor liberandi ab dęmonum seruitute Iaponios) certa mercede paciscitur, vti relictis ad læuam Sinis; ipsum & comites in Iaponē extēplò perducat. soluêre viij. Kal. Iulias ipso D. Ioannis Baptistæ die natali. Post multa nauigationis incōmoda, & nau-

nautarum fraudes, Cangoximam, Angeri, vti dictum est, patriam attigêre D xviij. Kal. Septembris, qui dies Assumptæ in cælum Deiparæ Virgini sacer est. Xauerius à Pauli propinquis atque domesticis amanter exceptus, vixdũ recreatis à maritima iactatione comitibus, ad Christianam rem animum adiecit. linguæ primùm Iaponicæ rudimentis ad instar pueruli summo studio ac sedulitate institit operam dare. in præcipuis dein fidei Christianæ capitibus conuertendis, quamquam enixè adiuuante Paulo, tamen ob rei difficultatem, & mysteriorum altitudinem, & linguarum inscitiam, complures dies ingenti labore miseriaque desudatum est. postremò, ijs in codicem vtcunque relatis, ex eo codice Xauerius balbutire ad populum vnà cum socijs cępit. magni extemplò concursus ad eos facti. atque, vt procacia & acuta sunt Iaponiorum ingenia, ridere alij solœcos barbariemque; alij, quid ea lectione significaretur, ambigere; alij peregrinum habitũ cultumque demirari: alij etiam, communis consuetudinis ac morum ignaros, probris & cauillis petulanter incessere. nec deerant, qui eiusmodi ludibria detestati, miserarentur innoxios; nec spernendum vtique genus hominum E interpretarentur esse, qui tam remotis è regionibus, docendi tantùm gratia, periculo maximo, nulla mercede venissent. Xauerius interea socijque nihil de studio & contentione remittere. ad hæc, normam eam tenere viuendi, tamque illustria sobrietatis, patientiæ, mansuetudinis, omniumque virtutum exempla præbere; vti veram ac salutarem doctrinam afferre se, factis moribusque multo magis, quàm dictis aut scriptis ostenderent. Inde haud leuiter commoueri ciuitas cæpta; nostrisque non ad magistratus modò, sed etiam ad Regem, qui tum extra oppidum agebat, Paulo præsertim adnitente, facilè patuit aditus. Commercium is Lusitanorum auidè iamdudum expetebat, quos ad vicina emporia cum pretiosis oneribus commeare didicerat. apud eos quod plurimum gratia & auctoritate Xauerium valere Paulus & famuli testarentur; valde sese illi comem & humanum initio prębuit. quin etiam prolatam à Paulo, Christi & Sanctissimæ Virginis matris imaginem veneratus, idipsum fieri ab omnibus qui aderant, imperauit: ac prædicandi Euangelij, & baptizandæ ritu Christiano gentis potestatem haud grauatè concessit, eaque de re, publica edicta proposuit. Ac Bonzij etiam (quo de hominum genere supra demonstratum est) superstitionum Iaponicarum antistites, vel nouitatis gratia capti, vel suis opibus F ac maiestate confisi: cùm nihil ab ignotis præsertim externisque sibi metuerent, fauere tum quidem Xauerio videbantur. ergo Christiana paulatim sacra in vrbem inducta. Pauli primùm vxor & filia, tum propinqui & amici complures, eodem Paulo dies noctesque hortante, monente, docente, ad baptismum adducti. hosce deinceps alij subsequuti; quibus ad virtutem ac pietatem excolendis, operam Xauerius in primis impendebat assiduam. Decretum erat illi, simulatque aliquem eius linguæ vsum nactus foret, Iaponis caput Meacum adire, & quò expeditior ad cæteros prædicatio esset, Regi primùm ipsi vel Imperatori, quem vniuerso Iaponi præesse audierat, Euangelium afferre: sed Regis præcipuè Cangoximani promissis ac precibus, & oblata rei bene gerendæ spe, diutius quàm cogitârat in eadem vrbe detentus est. Inter hæc, negotiatores Lusitani cum mercibus Firandum regni Figensis appulerant. id vbi Cangoximæ cognitum est; periniquo tulit animo Rex, vicinos dynastas insperatis augeri opibus, at se diuturna lucri aduentitij exspectatione frustrari. ex eo tempore sensim auersari Xaueriũ cæpit, & ab ipsius doctrina præceptisque refugere. Bonzij quoque, posteaquam Christianis institutis vitia sua reprehendi; Euangelij luce mendacia prodi, sanctissimis decretis conuelli nefaria dogmata; denique discipulos & sectatores ab se auocari animaduerterunt; immutata subitò voluntate,

A Xauerium exſecrari, fictis criminibus ipſum & ſocios in inuidiam adducere; publicè priuatimque maledictis lacerare atque proſcindere; offenſum iam Regis animum nouis in dies facibus inſtigare. neque ab incepto deſtitêre; quoad reuocato priore edicto, rurſus pœna capitali ſancitum eſt, ne quis omnino, relictis patrijs auitiſque noua & peregrina ſacra ſuſciperet. Xauerius, æquitate animi ac ſummiſsione furentes lenire nequicquam conatus, multaque & grauia perpeſſus incommoda, Meacum quò pridem intenderat, abire decreuit. Chriſtianorum numerus in vrbe Cangoxima ad centum fermè peruenerat. Paruulum eum gregem, Paulo commendat. ipſe, vertente anno, mœrentibus lugentibuſque neophytis, & gratias immortales agentibus optimo patri, Firandum ad Luſitanos cum Coſmo Turriano & Ioanne Fernando progreditur. ibi verò, cùm à Luſitanis ipſis ingenti gratulatione, tum in eorum gratiam ab regulo perhonorificè acceptus eſt; &, quod optabat vnum, illicò facta legis Euangelicæ promulgandæ poteſtas. iam linguæ paulo maiorem notitiam noui præcones erant nacti. ergo, partim dicendo, partim alijs, alijſque, prout res poſtulabat, periochis è codice recitandis, & ſuper hæc, in oculis omnium innocenter &
B caſtè viuendo; plures paucis diebus Firandi, quàm toto anno Cangoximæ ad Chriſtum adiunxêre. ijs Coſmi Turriani curæ fideique concreditis, Xauerius cum Fernando Meacum petens; circa Octobris initium, ſæuiente iam hyeme, Amangutium, leucas fere centum à Firando proceſsit. ea tum erat vrbs perampla (nam aliquoties dein ferro & flammis euerſa eſt) in Iaponis ferme vmbilico ſita, ac Regem habebat longè lateq; imperantem. Ad eum Xauerius accitus Fernando comite acceſsit. ille de vno cœli terræque conditore, de lapſu angelorum hominumque, de redemptore generis humani IESV Chriſto Dei filio, de ſempiternis pœnis ac præmijs, ex eo quem dixi libro multa expromenti Fernando, vnius horæ ſpatio mirum in modum attentas aures præbuit: dein; vt ſine honore, ita ſine iniuria vtrumque dimiſit. eadem fermè noſtri quotidie bis ad circumfuſam multitudinem per vicos & compita prædicabant, obſoleto ac peregrino veſtitu, nulla pompa vel apparatu verborum. Nihil initio tam nouum aut abſurdum ad Amangutianorum aures oculoſque accidere potuit. ergo, non plebis tantùm inſanæ, ſed etiam nobilium infeſto clamore, ſibiliſque
C & cachinnis exploſi; & omni petulantiæ genere vexati ſunt nullo prorſus operæ pretio. Hæc per eos dies Amangutij geſta. Meacum inde abeuntes, duorum fere menſium iter excepit difficile & aſperum, à latronibus atque piratis inſeſſum; niue geluque, ſyluis ac ſaltibus; ad hæc, interueniente pelago vel æſtuarijs impeditum. Id iter ingreſsi humano præſidio nullo, difficile dictu eſt quàm grauia, quàm acerba ignotis regionibus terra marique pertulerint, pedites ambulabant, & quidem in humeros elata ſarcinula. in manicas oryzæ ſemitoſtæ indiderant bolos (auelam vulgus appellat) eo cibo famem, aqua profluente ſitim leuabant. Ignari viarum, & ſimul quò latronum inſidias effugerent, indigenas equites citato gradu, nunquam talari depoſita veſte perſequebantur excalceati, quod eo anni tempore torrentes amneſque occurrerent vado ſuperandi non pauci. itaque partim antecedentium feſtinatione, partim etiam aſſidua ſarcinæ vectatione laſsi, ad hæc lubrica plerumq; via incerto ac fallente veſtigio corruebant, pedibus interim glaciei & algoris iniuria miſerandum in modum intumeſcentibus: ac noctu demum imbre perfuſi, fame & algore confecti, ſicubi tecto ſaltem agreſti reciperentur, alia hoſpitalitate nulla; præclarè videlicet ſecum agi putabant. Nam in pagis quidem & oppidis, præter cætera vulgi ludibria, interdum etiã lapidibus petebantur. aſt vbi tranſmittendũ eſſet mare, vix atq; ægrè tandem in naues admiſſi, pecudum inſtar in ipſam

pæne

pæne sentinam detrudi consueuerant. Per eiusmodi vexationes atque mi- D
serias cùm ad vrbem denique Meacum sospites haud sine miraculo perue
nissent; minimè idoneum sationi Euangelicæ tempus, cuncta bello flagrã-
tia, surdas ad salutaria monita & obstructas incolarum aures offendunt.
Ad ipsum verò Imperatorem, quamquam adhibita diligentia conatu-
que, adspirare non licuit. ergo, terræ natura, gentisque moribus in præ-
sentia vtcunque exploratis, per easdem difficultates, iisdem itineribus, eo-
dem fermè spatio temporis, Amangutium reuertuntur. ibi, quod se se
haud iniquum illis ante præbuerat Rex, certum erat fixumque Xauerio,
terram eam rursus omni arte moliri, curaque & labore, quoad eius fieri
posset, sterilitatem soli maciemque peruincere. & quoniam experiendo
cognorat, Iaponios, Bonziorum fuco & ostentationi assuetos, plurimum
externa moueri specie, & animi bona fermè corporis habitu cultuque me
tiri; ad eorum mores, quantum sine peccato liceret, in præsentia confor-
mare se se; & Christi causa non nihil ad illorum salutem extrinsecus mu-
tuari in animum induxit. ergo, priusquam ad opus aggrederetur, Firan-
dum accurrit. ibi, Lusitani Regis impensa videlicet, augustioribus vesti-
mentis induitur; commendatitias ad Iaponios Reges litteras, quas ab In- E
diæ Prætore & Goano Episcopo sibi traditas, interim ibi reliquerat, sumit,
nec non à Malacensi Præfecto munera Iaponiis ante id tempus ignota. In
iis erat Lusitana vestis, vinumque prænobile; musica sambuca, & horolo-
gium ex iis, quæ inæquali ponderum exanime, pluriumque rotarum den-
ticulis inter sese implicatis, lento motu ac perpetuo, temporum interualla
distinguunt: quam Europeæ solertiæ machinam gentes illæ sine fine mirã-
tur. Hisce rebus in iumenta impositis; ipse, preter Ioannem Fernandũ duo-
bus tribusve Iaponiis comitatus, Amangutium redit: litteras & munera of
fert Regi: quibus ille magnopere delectatus, ac simul comitum numero
admonitus, & noui habitus dignitate; caput cum consiliariis contulit, iis-
demque approbantibus, maiore deinceps in honore Xauerium habuit. ac
primùm, auri argentique non leui pondere munificentiam aduenæ remu
nerari contendit: quæ cùm Xauerius obfirmato consilio cuncta reiecisset;
altitudinem animi suspiciens Rex, vacuas Bonziorum ædes illi ad habi-
tandum adsignat; dein publica per vicos edicta proponit, placere sibi, non
Amangutii modò, verùm etiam omnibus suæ ditionis finibus regnisque,
vnius Dei legem ac religionem declarari palam; eamque cuilibet ample- F
cti liberum esse: legis eius ac religionis interpretes nulla ratione lædi, vel
impediri. sub hæc, Euangelici precones ad instituta munia quàm acerrimo
studio retulere sese. interdiu, in areis triuiisque conciones habebant; no-
ctu, confluentibus ad se omnium ordinum, ætatum, sexus vtriusque mor-
talibus, aures ac responsa præbebant. erat autem tanta frequentia cele-
britasque, vti cœtum ædes ipsæ non caperent: alii, quæ in publico inaudis-
sent; priuatim ac per otiũ auere nosse: alii etiam, animi causa, incomptam
ac rudem peregrinorum atque hospitũ irritare linguã, & cum effuso ad-
stantium cachinno de industria disputationem extrahere. alii, denique va-
riis interrogationibus etiam atque etiam fatigare doctores nouos. Huic tã-
tæ curiositati cùm ab Dei seruis, partim ex vetere historia, partim è phy-
sica ratione, partim è Theologorum decretis atque responsis identidem sa
tisfieret; illi, voluptatum illecebris irretiti videlicet, in stultitiæ tenebris, &
cœno flagitiorum nihilominus hærebant. neque tamen idcirco Xauerius
despondere animum: quin potius omnem in partem versare semet, cæptis
que acriter ac perseueranter instare. Cùm aliquot iam menses crudum ari
dumque nouale tractasset, ac, nullodum fructu, diuini verbi semina pro-
iecisset; tandem è proscisso ac sæpius iterato solo, Christianæ fidei ger-
men

men emicuit. Germinis eius origo fuit eiusmodi. Concionanti, vt solebat, in publica via Fernando, præteriens è plebe nescio quis, attracta præpingui saliua, repente in mediam inspuit faciem. ille, sine perturbatione vlla sputum linteolo abstergit: ac ne verbo quidem reddito, cæptam orationem eodem prorsus tenore vultuq; prosequitur. id contemplatus ex auditoribus quidam haud imperitus rerum æstimator (ex quo facilè intelligas, ad permouendos ad virtutem animos, facta dictis quantò antecellant) cępit cogitare apud se; profectò nobilissimum atq; adeò diuinum philosophiæ genus esse, quod homines ad tantam æquitatem animi constantiamq; perduceret. dimissa dein concione, domum ad Fernandum venit; præcipua Christianæ fidei capita legesq; probè cognoscit: postremò, certis precationib⁹, Mosisq; decalogo, ac symbolo Apostolorũ è catechismi formula memoriter haustis, Amangutianorũ omnium primus, anteactę vitę detestatus peccata, sacro fonte renascitur. Hunc alij deinceps diuino impulsu imitati, quorum ad quingentos breui peruenit numerus; & quidem ita in proposito firmi stabilesque, vti per varias deinde clades, & bellica infor-
B tunia, & nefarias Bonziorum cõspirationes, magistris ac pastoribus haud semel orbati, suis tamen ipsi moribus ac vitæ ratione, Christianam fidem & disciplinam in hoc vsque tẽpus religiosè coluerint. inter quæ circumacto iam anno, Lusitanorum alia nauis portum Bungi tenuerat, quo nomine regnum Amangutio distat leucas circiter quadraginta. ab ijs de statu rerum Indicarum Xauerius cùm litteras accepisset, cùm alias ob causas eam sibi prouinciam repetendam existimabat; tum verò, vti rursus inde quocunq; opus foret, supplementum è noua copia mitteret. simul, quoniam apud omnes circa nationes magnum nomen Sinarum, magnam auctoritatem cõpererat esse: primò quoq; tempore Sinas ipsos Euangelij gratia adire cogitabat, haud absurda ratione cõiectans, si gentẽ illam Christo lucratus foret; eius lucri accessionem facili negotio postmodum vniuersos fore Iaponios. Hæc eo moliente, cæteri quoque dispersi per Indiam socij minimè segniter in suo quisque munere versabantur. Egregia in primis fuit opera Gasparis Berzei, quem Armuziam à Goa profectum, paulo ante docuimus. Is in Zelandia, seu Mattiacis Belgici Oceani populis, oppido Gousa, Francisco & Agnete parentibus, obscuro natus loco, à primis
C pueritiæ rudimentis Louanium ad studia grauiora se contulit. Inde per varios casus cùm in Lusitaniam deuenisset, in societatem adscitus, ac diu multumque probatus, in expeditionem Indicam vnà cum alijs octo deligitur. Conimbriga profectus Olisiponem anno seculi huius quadragesimo octauo, nauem Ioannis Mendozę conscendit. socij adiuncti quatuor: totidem cum Antonio Gomesio in aliam nauẽ impositi. Ac primum omnium, à nauarcho eblanditus est Gaspar, vti quotidie publicè tũ ad plebem erudiendam catechismum exerceri, tum ad propitiandum cœleste numen catholico ritu litanias adhiberi permitteret. Mox ad vitia tollenda corrigendosque hominum mores paulatim aggressus est: rem in primis arduam atque difficilem. præter naualem quippe turbam, colluuiemque seruilem, epibatę circiter quadringenti numerabantur, plerique scortis, aleę, rixis, calumnijs adsueti. Ad horum sananda ingenia, Gaspar, exemplo priusquam verbo opus esse ratus, cunctis, vti æquum erat, ad omnem virtutẽ & caritatem prælucere perrexit. Neque sanè ampla defuit illi de Deo pariter ac de hominibus benemerendi materies. primùm socij eius è maritima iactatione & nausea in morbum incidêre. ijs dum accuratè ministrat, & propalam coqui munere fungitur, ita despicabilis initio visus, vti paranti ad focum cibos ac satagenti, procaces circum pueri, præter cæteras contumelias, appositam quoq; ollam aut furto subducerent, aut per lasciuiã

frangerent:quidã etiam ab innocente vix colaphos pugnosq́; abstinerent. D perspecta dein patientia & grauitate viri,paulatim contemptus in verecũdiam vertit:nec defuêre,qui laboranti,per se perque suos opportunè succurrerent.simul etiã socijs melius cæpit esse.operã ergo ijs adiutoribus, ad verbum Dei prædicandũ,prohibenda flagitia,curandos ægrotos, vetere iã societatis instituto,conuertit.ex quo,mirũ dictu,quanta quã breui omniũ vitæ mutatio cõsequuta sit.bene moratã institutamq́; familiam; non promiscuam seruorũ,nautarum,militũ,institorum turbam,contineri marino illo domicilio diceres. Primus fermè Præfectus Mẽdoza,Gasparis consuetudine & admiratione sese collegit:pijsq́; priuatim exercitationibus ab eodẽ excultus,vltro deinde cũ alijs quoque opportuna de Christo deq́; cœlestibus rebus habere colloquia; suos primùm familiares,tũ cæteros in officio cõtinere;egenos & imbecilles quotidianis eleemosynis alere. Præfecti virtutẽ ac beneficentiam reliqui deinceps pro sua parte imitati:vnus etiam haud infimæ sortis negotiator,Christianæ caritatis pulchritudine ac specie captus,contempta rerum humanarũ inconstantia & vanitate, sese ad Gasparis ductum ac vitæ rationes applicuit. inter eiusmodi occupationes Guineæ malacia primùm,dein sæuissimis procellis duabus circa Bonæ spei E promontoriũ superatis,nemine(quod perrarũ est) tantis incommodis,tan taq́; morborũ lue prorsus amisso,ad Mosambicũ nauis appellitur.Ibi opta tissima dierũ quindecim capta quies;terrestribus etiã diuersorijs è maritima iactatione refecti pleriq;.Gaspari tantùm ac socijs,de aliorũ magis quã de sua incolumitate solicitis,integratus labor. lauta illis inquilinorũ hospitia minimè deerant;ac multi, vt ijs ad valetudinẽ tuendã vterentur, instabant;sed Gaspar, Xauerij æmulator egregius,deportatis in publicũ nosocomium ægrotis,eodẽ ipse quoq; successit:ac refouendis eorũ corporibus animisq́;(cùm ad centum & viginti decumberent) pari cura ac diligentia totũ sese rursus impendit. Per id ipsum tempus alia eiusdẽ classis naui, fratres Dominicani duo Mosambicũ delati. horum quoque, in eo valetudinario,magna cum omniũ approbatione caritas ac virtus enituit. Goã deinde peruentũ.Ibi Gaspar,nouo impetu capto,in omnes partes Christianæ adiuuandæ rei animũ ac vires intendit.varijs quotidie locis ad multitudinem;in ipso Prætorio ad selectã nobilitatẽ proceresq́; verba faciebat:quãto cum fructu motuque,è noua emendatione morũ,è voluntarijs diuitum ac delicatorũ pœnis,è plurima peccatorũ confessione, è frequenti restitu- F tione pecuniarum apparuit.disputationes etiam de religione cum Brachmanis habebat interdũ.Ex ijs primarius quidã sæpe conuictus; deniq; cum vxore & sororis filio baptismũ expetijt.Is baptismus octo ipsos dies tinnitu festo,symphonia,choreis,ingenti omnium ordinũ studio celebratus: viæ vrbis,vario peristromate,ac virenti palma elegantẽ in modũ ornatæ: neophyti magna tum Christianorum,tum etiam Brachmanarum frequentia in equis ad templum deducti;ibi ex aqua baptismatis,ab Episcopo ac Prætore,honoris causa ritè suscepti. Marito, Lucæ Salæ;vxori, Elisabethæ nomen impositum:adolescens Antonius appellatus. in hanc deinde familiã, ad cæteros ad Christum inuitandos,Prætor ipse,quod ita Lusitanum Regem velle non ignoraret,alia quoque propalam ornamenta & beneficia contulit.Hæc & eiusmodi multa Goæ Gaspar omni ope curabat. A Xauerio dein missus, vti dicebamus, Armuziam; in ipsa primùm nauigatione pristinam cunctos adiuuandi consuetudinem tenuit: eaque re ipsa commotos è vectoribus aliquot Christianos fecit. Mascatum Arabiæ felicis delatus; Europæos exsules, vel decoctores, qui tamquam ad asylum in ea perfugerant loca,quoad fas tulit,expiare, atq; ad fidem officiumq́; reuocare conatus est.A Mascato prouectus Armuziã;in ipso portu,officij causa obuios

A obuios habuit Proepiscopum,& sacerdotes. ab ijs cum honesto comitatu ad arcis Lusitanæ præfectum deducitur. ibi cùm inter se præfectus, & Proepiscopus de hospitalitate certarent; & Gasparem apud se retinere admodum cuperent; ille,gratijs vtrique actis, ad publicum videlicet nosocomium de more diuertit; eam veluti sedem belli contra Satanam & vitiorum monstra capturus. Hic, è Xauerij præceptis, quæ asiduè cogitabat, suum ante omnia pectus acri custodia sepsit ac munijt. simul, optimatum volũtates sibi cõciliare aggressus, breui perfecit humanitate,submisione, prudẽtia,vt omniũ nemo illis acceptior esset, aut carior.Per hos maximè, de statu emporij,& generibus negotiorum,& moribus hominũ diligenter cognouit. Deliberanti dein apud se, qua potissimum ex parte oppugnaret sceleris & nequitiæ munimenta; arcem ipsam protinus aggredi visum est. ea fermè contemptu sacrorum,inscitia diuini pariter humanique iuris,& alta quadam futuri seculi obliuione constabat.nec mirum.multos quippe annos Christiani cõuenæ & inquilini, magistris,ac monitoribus,parochisque caruerant: &, qui nuper aduenerant clerici, quæ tum erant tẽpora, pe B cuniarum haud paulo magis quàm animarũ inhiabant lucris.ergo passim enata virgulta vepresque,omnẽ ab infelici tellure benigni syderis radiũ ac lumen arcebant.hinc teterrima rerum,cæremoniarum, errorumque colluuies;artes magicæ; diuinatio; sortes; cõcubitus incesti ac vagi; quodque haud minus detestêre, fidelium cum infidelibus, Iudæis, Turcis, Arabibus infanda connubia; vt Christiana proles à matribus educata (proh nefas)in Mahometanos,& Hebraicos,& aliarũ gentium ritus moresque transirent.eam consuetudinem, Gaspar, admirabili spiritus vehementia, crebris concionibus,ac terribili cælestium irarum denunciatione discussit.Et auxerat opportunè pauorem auditorũ atque formidinẽ,terra per eos fortè dies horrẽdis motibus intremiscens.Prçterea Gaspar,ad synceritatẽ fidei reuocandam, & prauæ religionis procul habenda contagia,nullo non die statis horis,è Xauerij formula publicè catechismum habebat . id verò in omnes partes vnicè profuit. puerilis ætas,infima plebs, sexus vtriusq; mancipia,Christianis præceptionibus ac mysterijs erudita. simul etiã quotidianæ singulorum vitæ custodes adhibiti, qui ad Gasparem cuncta deferrent: propositisque præmijs ac pœnis,pudici paulatim ac probi mores in vulgus inducti. eadem illa rudimenta legesque, serui mox heris, filij parentibus, C fideles pueri æqualibus Mahometanis,alijsque priuatim edebant; eosque omni arte ad Christum allicere nitebantur.ac demum, sublatis ibi quoque prophanis & lasciuis cantionibus,castissimo versu ac salutaribus monitis dies ac noctes omnia personabant. Ita, religionis integritati,nõ in præsens modò,sed in posterum quoque magna ex parte consultum.Erant prætereà qui ferrum, & sulphur,vetitasque merces alias,Turcis ac Mahometanis inferrent, quod Pontificias diras,contra id facinus in cœna Domini cũ horrendo carmine fundi solitas,vel proteruè contemnerent, vel penitus ignorarent. docti quanto id piaculo fieret,à quæstu sacrilego destitêre non pauci,& pro ea potestate quam habebat Gaspar, in gratiam cum Ecclesia restituti. Ab hisce victorijs, Christi miles,teterrimam aliam generis humani pestem aggreditur ,auaritiam,& fœnebre malum : quo in genere tanta erat nonnullorum impudentia(qui se Christianos ferebant) vt aureorum vix decẽ iteratis per annũ vsuris,integra semper sorte, seque familiamque turpiter alerent.ad hæc tollenda scelera,Gaspar,de auaritiæ peccato disputationes instituit ea subtilitate doctrinæ,tam veris grauibusque sententijs, tam incensis amore diuino verborum fulminibus, vt hoc etiam dæmonis castellum pæne à fundamentis frequenti verberatione conuulserit.Id,graui multorum pœnitentia,& euidenti morũ ac vitæ mutatione declaratum

est;qui prima luce,ne salutato quidem Deo, ad argentarias tabernas protinus itare adsueti,atq; ibi nullo recti prauique discrimine res contrahere, pecunias huc illucq; traijcere, fœnus augere; iam,intima religione tacti, domo templũ rectà,inde forũ adibant.ibi, stupentibus alienigenis pariter incolisq;,tamquã in academia, de iure mutui, de legibꝰ permutationũ,de Christiani mercatoris officio,è Gasparis potissimum præceptis ac traditione quærebant.Neque labijs dumtaxat ac vultu sese philosophia continuit.ad rem atque ad facta peruenit: & inexorabilibus ad eam diem claustris obseratas aperuit arcas. Igitur ex malè parto restitutiones vel in duplum iustis dominis, aut,vbi ij non apparerent,in pios vsus;& super hæc eleëmosynæ factæ complures,atque ex ijs,auri argentique redactum,quod magno puellarum numero collocando, nosocomij laxandis angustijs, & multorum inopiæ leuandæ sat esset. opulenti præterea negotiatores, gehennæ metu perculsi,vltro suas omnes rationes ad Gasparis arbitrium contulêre, parati,quicquid ab se fraudatum fuisset, non pecunia tantùm, sed etiam, vbi satis ea non esset, corporibus luere. Per hunc modum, fraudibus & rapinis obuiam itum est.Ingens præterea, vt in celeberrimo portu, amplisque diuitijs,erat Armuziæ luxus.ea quoque Satanæ opera Gaspar aggressus,multorum excussit delicias, multos à scortis atque à nefario pellicatu diuulsit. inde ad lites dirimendas tollendasque inimicitias adiecit animum:monitisque & auctoritate viros aliquot honestos adduxit, vti datis inter se dextris,& venia offensionum petita, publicè ad ipsas templi valuas, magna populi frequentia,in gratiam optimo exemplo redirent. Non eundem cum sicarijs (quorum erat ibi summa licentia)successum habuit res:Gasparis dicta palam aspernabantur, negantes, futura damna lucraue sibi esse tanti,vt præsentem fructum ac dulcedinẽ vltionis amitterent. Hoc perditorum hominum genus,itemque blasphemi, & seditiosi, & grassatores,egit cum Lusitano præfecto Gaspar, vt oppido pellerentur; sed propter multitudinem impetrari non potuit. Crescebat interim occupationum moles. quippe non vnius nationis alteriusue salutem Gaspar complexus erat animo,sed omnium prorsus, quotquot in eadem insula versarentur. quò pluribus ergo sufficeret,spatia temporis certa ratione dispensare coactus est.Dominicam feriam, itemque tertiam, quartam, & quintam,populo Christiano:secundã ethnicis, sextam Mahometanis; sabbatũ Hebræis(quos harũ quæque secta festos obseruabat dies)attribuit.Christianis, quod eorũ potissimũ gratia missus in ea loca fuisset, idcirco longè plurimum operæ tribuendum putabat.igitur & ægrotis in nosocomio,quoad liceret,sedulus aderat;& custodias adibat frequenter;catechesim verò itẽque conciones,vel feruẽtissimo solis ardore(cùm intra tectorum vmbras immersi aquis incolæ sedent)habere pergebat tanto omniũ ordinum ætatumque concursu,loca certatim occupantium,vti pæne ante lucem templum auditoribus oppleretur. accedebat domestica & quotidiana cõsuetudo multorum;vt,quod è superiore incassum egerat loco,priuatis colloquijs,& familiari conuictu ad exitum haud rarò perduceret. Multo verò maximam temporis partem eximebat pœnitentiæ sacramentum, cui Gaspar non interdiu solùm instabat, sed etiam noctu:atque ita distinebatur interdum,vti ad necessariam corporis quietem,quantouis adhibito conatu,spatiũ horæ vix vnius eriperet.Auxit eã occupationem, publicè per eos dies accepta clades.Munitum & opportunũ castellum erat in Persidis continente,Monaianum, Armuzianæ ditionis.id hosti repente proditũ est.eò vehementius tum Regis,tum popularium animos inopinata res perculit. missus extemplò recuperandi causa Mahometanus præfectus cum quinq; millibus Persicę iuuẽtutis.additi ex fœdere,Lusitani circiter quadringenti. Panta-

A Pantaleon Sala præerat. Hosce, Gaspar, antequã ad bellum exiret, Christiano ritu ad confessionem conatus adducere, viginti vix persuasit, apud cæteros inania fuêre monita: flagitijs non minus quàm armis operti ad castra tendebant. Venienti dein ad se Pantaleoni salutandi causa, vereri se admodum dixit, ne graues neglecti numinis pœnas Lusitani propediem darent. Præsensioni respondit exitus. quippe, vt in statiua peruentum est, tetra Lusitanam cohortem inuasit lethargi lues. breui periêre ad quinquaginta. vulnerati præterea ab hoste circiter centum. inde cùm alij deinceps atque alij caderent, ac veluti pecora passim inhumati iacerent; consternata fœdo spectaculo reliqua cohors, & ex conscientia delictorum, sempiterni exitij metu perterrita; conuulsis repente signis ægrè Armuziam repetunt; Gasparem vnum omnes requirunt; vti se à peccatis absoluat, ac resipiscentes exaudiat, obtestantur. Nec mora; in valetudinarium admissi, & in lectulis collocati plerique. Tum renouato ad omnem laborem conatu Gaspar in corporum simul & animorum curationem totus incumbere. acciti extemplò medici adiutoresque. Sacerdotes etiam aduocabãtur; sed vulgo negarunt milites, vlli omnino sese, nisi Gaspari, arcana sui pectoris B velle committere. quocirca ita distringebatur, vti vno eodemque tempore, huic peccata expromenti, aures: illi animam agenti, voces & hortamenta præberet. Cecidit perincommodè, quod vi morbi emotis mente nonnullis, ad confessionem peragendam neque ratio, neque sermo constaret. in ijs quidam cùm ferrum in sese repente strinxisset; clamore & concursu retentus, extorto gladio, in Gasparis fauces inuasit manibus: ac minimum abfuit, quin spiritu intercluso præfocaret insontem. per vim auulsus, paulo pòst exspirauit. instinctu mali dæmonis in eam rabiem actus creditur, tantam à Dei famulo sibi quotidiè prædam eripi non ferentis. Inter hæc, solicito Rege populoque, quod extraheretur bellum, & amissi castelli obsidio malè procederet; supplicationes ad Beatæ Virginis ædiculam duo ferè millia passuum ab vrbe, Gaspar indixit. insigni pietate concepta excalceati nõ semel iêre quamplurimi, cælestem opem ac pacem consono clamore poscentes. haud in irritum fusa obsecratio. Monaianum, vi & armis ad eam diem frustra oppugnatum; conditionibus demum, ac subita volũtatum inclinatione receptum est. ea res præter spem nuntiata, ingentem Gaspari apud omnes gratiam & gloriam peperit. eximiæ viri sanctimoniæ C felix tribuebatur euentus. Accessêre ad nominis celebritatẽ ac famam, in alio genere nonnulla miracula. Lusitanus erat prædiues, mammonæ laqueis valde irretitus. is Gasparem salutaria dantem monita, identidem respuebat, hoc etiam nomine infensus patri, quod suum negotiãdi ac viuendi genus (vt est suspicax malè cõscia mens) publicis ab eo concionibus propriè perstringi putaret. cum huius pertinacia Gaspar interim officijs & caritate certabat. ac plurima nequicquam expertus, ad extremum magis magisque pro illo se macerat, preces & obsecrationes instaurat. nouissima demum hæc remedia valuêre. propitiati Domini in obstinatum indulgentia singularis apparuit: quippe sera iam nocte, secundum quietem Lusitanus præsentem sibi videre visus est sacerdotem, pulcherrima forma conspicuum, suauissimo quodam odore fragrantem. tum alter adstans iacenti nescio quis, amica voce; quid, inquit, dubitas, cœlesti huic medico, animi tui latebras & vlcera patefacere? nonne cernis quantus oris decor, quanta & quàm augusta corporis totius habitusque dignitas sit? Hisce dictis erecto mirum in modum homini, & experiendi causa manus ad tactum admouenti, apparere Gaspar è vestigio desijt. eam scilicet frustrationem Lusitanus ægrè admodum ferre. Tum alter ille, tristem ac mœrentem bono animo iubet esse, certam desiderati sacerdotis in proximo spondet copiam,

quippe, vbi diluxerit, in regio nosocomio publicè sacris operaturum. hæc D
effatus, item euanuit. Admiranda somnij virtus fuit. lapideum viri pectus emollijt; vim lacrymarum expressit. madentibus inde oculis ac genis euigilans, Gasparem è valetudinario precibus infimis domum accersit; perq; summam obseruantiam, ac mistum gratulationi pudorem accepto, actæ ad eam diem vitæ, quantum repetere potuit memorando, noxas edisserit; eidem seq; & sua cuncta permittit. mox tempestiuo dierum aliquot secessu, meditatiõe saluberrima vegetatus, cùm alia Christianæ sanitatis minimè obscura dedit signa; tum verò, quod in egentes, breui aureorum millia circiter quinque distribuit. Alium quendam, Gaspar, diu multumque obluctantem, ad euomendam animi saniem, plagasque nudandas tãdem aliquando perduxerat. is, peracta confessione, dum circa mediam noctem è præscripto satisfacit; ecce tibi, tetris animalibus fœdisque monstris cubiculum repente completur. ab ijs circumuentus, ac variè petitus, obriguit primò; & conscius offensionum, incertus gratię, ne viuus in tartarum cum ipsis, vt aiunt, vestimentis illicò raperetur, extimuit. dein, vbi se se paululũ ex pauore collegit, detractam è pariete sacram imaginem arctè complexus, magno clamore diuinum implorat auxilium. Ad eas voces (mirum E
dictu) confestim atra illa & feralis turba discessit tanto cum tumultu strepituque, vti domus tota concuti & conuelli funditus videretur. Id probè expiati purgatique animi argumentum nõnulli duxêre. certè magna tum sua, tum Gasparis laude, vir ille, haud paulò meliorẽ inde vitæ rationem instituit. Alius, cùm aliquot iam annos in flagitiorum tenebris & cœno iaceret; in Christi lucẽ extrahi nullo modo se patiebatur; affirmãs, mortem subiturum potius, quàm Gasparis vultum atq; iudicium. Veritus deinde, ne, si diutius in eadem vrbe mansisset, ad id ipsum quod adeò horrebat, amicorum aut conuitijs tandem adigeretur, aut precibus; mutare sedem, & in Indiã proficisci quamprimùm decreuit. eo consilio vixdũ conscenderat nauem, cùm subita vi morbi, miser, ac simul panico quodã ita correptus est, vt cœlestes in suũ caput minas vndiq; intentas putaret: quicquid increpuisset, se videlicet vnum peti sine dubio crederet. Hisce terroribus anxius, in terram exscendit: Gasparem aduocat: peccata fatetur: ac valetudine tum demũ recepta, castigato vetere luxu nouum induit hominem. eodem improuisæ mortis metu pertinaces alij multi ad Gasparis tribunal, arbitriumq; pertracti. Atq; horum, animi fermè: illorum, etiã corpora sanata diuinitus. Primarij viri filius, febri grauissima laborabat. eidem erat F
oculus diuturna tabe putridus, & sæuo tumore diruptus. duplici malo multis adhibitis effectu nullo remedijs; cùm in humana ope nihil iam esset spei, mœrens pater Gasparem demissè obtestatur & obsecrat, vti pro salute carissimi filij tam periculosè ægrotantis, litare dignetur. Fecit ille: neque diutius dilatum è cœlo beneficium est. eo ipso quo salutarem hostiã obtulit die, non solùm æquatis humoribus vniuersa febris abijt, sed etiam delapsis ex oculo maioribus squamis, planè restitutum est lumen. Tum parens, accito festinè Gaspari, liberatum vtroque simul morbo iuuenem, vix præ lætitia sui compos ostendit: agitq; gratias immortales, quod sibi pariter ac nato spiritum lucemq; reddiderit. At Gaspar, modesto vultu, constantiq; sermone, Deiparæ Virgini, cuius votiuum fuerat sacrum, tantam virtutem, adeò insigne miraculum tribuit. Idem pro amico pæne iam animam agente rogatus fecit: ille, sacro vixdum absoluto, conualuit. Mulier à dęmone propemodũ obsessa, spectrisq; horrificis agitata, in vltimũ venerat vitæ discrimẽ. Euocatus à marito Gaspar, vt afflictæ & exsangui manus imponeret; per occupationes ipse tum quidem adire non potuit; cæterùm schedulã, inscripto diui Ioannis Euãgelio, pro se misit, quam pesti amoliendæ

A endę mulier è collo suspenderet. id vbi factum, confestim leuata morbo, terroribusq; soluta, surrexit. Præterea, cuiusdā acutissimus laterum dolor, pia Gasparis deprecatione sedatus est. Neq; verò ad corporis morbos duntaxat leuandos, aut depellendos, valebant eius vota; sed etiam, vbi ad animi salutem id expediret, vltrò accersendos augēdosq;. Centurio nobilis quidam, insigni contumacia & procacitate pæne totius ciuitatis odia sibi conciuerat: ac proinde cū multis, vt fit, graues & apertas inimicitias exercebat. Is ad cōcordiā à Gaspare diu multumq; solicitatus irrito semper conatu, incertū cuius rei gratia ex vrbe secessit. regressus deinde, cùm in eadem obstinatione perstaret; quàm vellē (inquit Gaspar) ad flectendam istius mētis duritiē, diuina manu in corpus aliquid grauioris cruciatus immitti! nondū id planè optauerat, cùm ferus ille, sæua correptus febri, ad Gasparē, vrgente religione se contulit. à quo per Pœnitentię sacramentū ritè expiatus, cùm in eius potestate sese futurū omnino affirmasset; apprehēsum inermē ac supplicē, pater, ad petendā ab inimicis veniam offensionū tota vrbe circūagit: sanè opportunè: quippe, alij lapidibus, alij gladijs & ballistis instructi, varijs locis inuisum caput ad necem operiebantur: quorum in-
B census dolor, & puniendi propositum, centurionis humilitate, & Gasparis auctoritate subitò mitigatum est. Ita, quod ferreus miles, audacia & robore ægrè assecutus foret, vti aduersariorū iras atq; impetus frāgeret, id morbo subactus & Gasparis hortatu, Christiana virtute ac submissione perfecit. Alium item superbum, & sanguinarium; truciq; ore minaces gerētem spiritus, aduersa præter opinionem valetudo prostrauerat. Vsus occasione Gaspar, ad hominem, si qua posset leniendum simul & expiandum, clementer accedit. mulcere iracundiam; bona concordiæ & pacis, discordiæ mala; perpetuum è mutuis certaminibus angorem ac solicitudinem; Christianæ legis de reconciliatione vim ac necessitatem expromere. Ille, domita nondum asperitate sæuitiaque, patrem auersatus, vltrò contumelias ingerit, Deumque lacessit ipsum. abiret cum intempestiua sapientia: nullo pacto velle se inultum excedere: neque ipsius Christi gratiam existimationi ac dignitati præferre. hæc & alia, militariter, impia verba iactanti, renidens amarum Gaspar; Itane? inquit. Atqui non ante crastinus occidet sol, quàm tu plus quinquies, & quidem frustra, sacerdotē inclames. nec vana cecinit. postera luce ante meridiem acri symptomate oppressus, posita re-
C pente ferocia, magnis vocibus Dei seruum ægrotus implorat. ac parū abfuit, quin ad supplicium sempiternum, temeratus ac sordidus è vita discederet. Hæc & alia id genus, à Gaspare, cœlestis cuiusdam virtutis edita documenta. Præterea misti varijs è nationibus ad eum desertores ac transfugæ, necnon schismatici ventitabant Abassini, Armenij, Georgiani, & ex Europa non pauci. quos ille, per summam lenitatem ereptis opinionum erroribus, solemni ritu piatos, restituebat Ecclesiæ. Ex ijs vnus, Ioannes nomine, in ipso conatu Gasparis adeundi, præclarū martyrij decus tulit. Germanus erat genere, in vrbe Colonia patre natus admodū locuplete; annūque iam decimum in oppido Turcarū Catifa, nō longè ab Armuzianis finibus pro Mahometano sese gerebat, tormentarij pulueris artifex, atq; ob id ipsum genti percarus. is, audito Gasparis nomine, rebusq; ijs quæ Armuziæ gerebantur; ab impio ministerio ad famulatū Christi, si Gaspar adiuuaret, quamprimùm redire constituit. Id quò sine arbitris fieret, in atramenti librarij difficultate, sulphureum diluit puluerem: ex eo diluto litteras ad Gasparem vna eademque sententia, Latino, Belgico, & Franco sermone conscribit: vehemēter optare se, modò apud Lusitanos tutò liceat commorari, & in idipsum à Gaspare fidem accipiat; Armuziā venire, & Christo Domino per sacramentum pœnitentię satisfacere. eo nuntio lętus Ga-

ſpar extemplò reſcribit; fidenter accedat,ſibi ac Luſitanis aduētum ipſius D
gratiſſimum fore.Hæc epiſtola,incertum eius fraude qui perferendam acceperat,an alio quo caſu, ab Catifano præfecto intercepta, Ioannis conſilium prodidit.Confeſtim à Turcis de ipſius religione quæſitum.ille verò intrepidè ſeſe Chriſtianum fateri,atque ad omnia tormenta necemq; pro Chriſti nomine promptum oſtendere.Inde furentibus Mahometanis, fœdè laniatus atque diſſectus,ad vltimum vſque ſpiritum in veræ fidei confeſſione permanſit.Caput abſciſſum, & prælongo infixum haſtili, Turcæ in arcis mœnibus poſuêre. Haud ita multò poſt, Luſitana claſſis Armuziam tenuit. millia duo circiter hominum ea claſſe vehebantur. eius turbæ totius animorum ſordes Gaſpar eluit ſolus, quod ſacerdotes cæteri per eos dies in morbum incidiſſent. inde placato Deo Luſitanus ardentior ad Catifanum littus acceſſit,ac repentina deſcenſione oppidum cepit, atque diripuit.inter direptionem,Gaſparis epiſtola apud Præfectum reperta.eo argumēto de Ioannis nece cognitum eſt.refixum extemplò ca put, Armuziamque accuratè tranſmiſſum Gaſpar cum pſalmodia & laudatione perhonorificè condidit. Atq; hęc fermè Dei ſeruus cum his qui vel Chriſti cen
ſebantur nomine, vel quoquomodo ad ius ac ditionem Eccleſiæ pertine- E
bant. Cum Saracenis autem,& Arabibus, quique alij pſeudoprophetā ſequuntur,cùm ex occaſione aliâs,tum verò ſexta,vti dictum eſt, feria maximè verſabatur. Apud eos, contra quàm in Iapone Xauerio, magnā illi pepererat exiſtimationem perſpecta & voluntaria viri paupertas; & in tantis animi bonis, tantaque doctrina, tantus corporis neglectus, tanta externi cultus habituſque tenuitas.Gratiam verò conciliarat comitas, & manſuetudo,& ſuper hæc, fœneratoribus Europæis per illum incuſſa religio,& exhauſtis incolis pecuniæ reſtitutæ. Augebat venerationem, conſtans apud omnes de eximia illius ſanctitate, editiſque miraculis rumor. vt eum Mahometani magnum Chriſtianorum ſacerdotem, atque adeo ipſum Ioannem Baptiſtam Zachariæ filium vulgo appellarent.Ergo ab ijs,patri, inter cætera,nouum etiam & inuſitatum honoris genus illud habitum eſt. media nocte,videlicet ob calores,illum non modò in maximum Mahometis templum (Coranum, id eſt rem ſacram Arabes de ipſo Mahometicæ legis nomine appellant) quo Chriſtianis hominibus pedē intuliſſe capitale eſt; ſed etiam in ipſius templi faſtigium perduxêre frequētes,magna luminum
accenſa vi,manum ipſius ac veſtem ſubinde oſculantes: neque abnuit ire F
Gaſpar,quò gentis ritus ac ſuperſtitiones,refutandi gratia, certius propiuſque cognoſceret. Eadem fama permotus Armuziæ Rex ipſe, diuino impulſu paulatim in ſtudium Chriſtianæ religionis incubuit, atque in id ipſum viginti circiter millia traxit è multitudine,itemque è nobilitate nonnullos:neque ita multò pòſt ad ſe Gaſparem accerſijt, intrantique, non aſſurrexit ſolùm,ſed etiam in ſuamet ſella diu renitentem ſedere coegit.Ad colloquium, cæteris arbitris conſultò remotis, vnus interpres adhibitus Garzias Penna Luſitanus,fidelis vir,& ſolers ingenio; Latinis pariter & Arabicis litteris eruditus.In eo congreſſu,cognita Regis voluntate, quominus inuiſa proceribus foret,actum de coarguendis in publico cœtu & principum corona,vanitatis Mahometanæ fallacijs: dein condictum catechiſmo tempus,ac ſacro baptiſmati.& Gaſpar, collaudato Rege, lætiſſimus abijt.eam rem (neque enim celari diutius potuit)ſatrapæ ægrè admodum paſſi, blanditijs primùm ac precibus tentant Regem: aſpernanti, mox defectionem, & arma, & iras Thomæ Perſarum Regis magni denuntiant. Haſce comminationes, diuina tutela fretus & ſubſidio Luſitano,temnebat Rex.Cacizios inſuper (quo nomine Mahometanæ ſuperſtitionis antiſtites vocant)auſos in regiæ veſtibulo de auita religione tenenda vociferari,con-

ri,con-

A ri, confestim abigi lapidibus iussit, atque perpetuo mulctauit exsilio. Hactenus constantiam & fortitudinem Rex præstitit miram: sed matris ad extremum, intestina bella, patriæ excidium, occasum regni omni arte miserantis, obtestationes & lacrymas diutius ferre nō valuit. Regis exemplum cæteri extemplò secuti. Aliquot deinde interiectis diebus, vocato rursum ad se Gaspari plus etiam quàm antea honoris tribuit Rex. ingredienti ad scalas occurrit, ac dextram insuper apprehensam nixus genibus exosculari contendit. dein tarditatis purgandæ causa, docuit quāto in periculo res versaretur. Si pergant de baptismo agere; domesticos tumultus ac seditiones, externa imminere bella. cedendum tempori, neque experiendam tanto discrimine vim. vbi primùm atrox procella conciderit, & optata affulserit lux, se neque suis promissis, neque patris optimi caritati ac studio defuturum. Interea, quæ alioquin ad rei Christianæ dignitatem & incrementum attineant, quantum præsentes difficultates ac tempora patiantur, ab se cuncta nihilominus exspectet. Ad ea dicta Gaspar, magna nimirum spe delusus ingemuit; hortatusque Regem est; vti Deo, cui nihil arduum, fideret; eique totam rem ex animo commendaret. ipse item ab Rege B digressus, contra nouas dæmonum & hominum fraudes, nouum è cœlo auxilium petit: voluntarias pœnas, ieiunia, obsecrationes per se perq; suos instaurat: supplicationes de more per vrbem habendas curat. concinentes longo agmine incedebant pueri; validior ætas, quinquageni vel sexageni pariter, in sua terga flagris acerrimè sæuiebant: omnibus locis implorabatur diuina clementia. Aduersus ea Cacizij vicissim inflati pœnitentia Regis & popularium, concitata plebe, supplicationes item obire, inediā extendere, nouaculis cutem incidere, quàm maximas manus in Coranum & reliqua fana cogere, Mahometis exsecrabile nomen, ex omni parte dissonis clamoribus inuocare. Tum Gaspar, facinus indignum ratus, in vrbe quæ Lusitano præsidio teneretur. Christo Mahometem opponi: cum veritate mendacium, fabulas & ludibria cū recta fide sanctisq; mysterijs propemodū ex ęquo contendere; per summum animi ardorē aliquot maioris formæ comparat Cruces; ac nulla vi, nullo armorum strepitu, præuia dūtaxat psallentiū puerorum imbelli turba, ad Coranū tendit intrepidus. res mira: Crucis virtute ac fulgore perstricti atq; attoniti Mahometani re- C pente diffugiunt. Gaspar in Corano palā victricia mortis ac Satanæ defigit signa. Regis dein iussu fabris adhibitis, templi ianuæ cæmento & calce obstruuntur. Super hæc, graui edicto impiæ vociferationes insula tota prohibitæ. tū verò satrapæ & antistites fremere; violatas religiones, & sacra deserta, cum Armuziano corā, cū cęteris Regibus, Persaq; in primis, per litteras queri: cunctos ad arma atq; ad vltionē accendere; postremò, sese vrbē relicturos, & in perniciem vectigalium aliò commercia auocaturos minari. cùm parum terrendo proficerent, ac nihilominus clausę valuæ perstarēt, multò breuiorē, & magis cōpendiariam ineunt viam. Europæos aliquot, professione duntaxat ac nomine Christianos, perque eos nouū arcis Lusitanæ præfectū grādi adoriuntur pecunia, vti Coranum deniq; patefieri, & celeberrimæ religionis altaria sibi reddi permittat. Præfectus, quietis videlicet otijque causa inclinato ad assentiendum animo, nihil tamen inconsulto Gaspare ausus aggredi, patrē ad conuiuiū inuitat. in eo cōuiuio cùm blandè super ea re Gasparem appellare, & molli brachio negotiū tractare cæpisset, subito deliquio pæne exanimatus, cæptū omisit. de cæteris qui rem nefariam vrgebant, alij alio leto paucis diebus absumpti. de templo in præsentia nihil impetratum. Rex cùm aliquandiu Christi cultum agitasset animo, improborum artificio ac scelere sensim infatuatus, deniq; sapientem cogitationē abiecit, ac regno cœlesti (quod nimiū sępè fieri videmus)

huma-

humanas opes,& fluxa commoda vitæ præsentis antetulit. De populo tamen subinde fiebant aliqui Christiani. Sed Gaspar ipsa petebat capita;& legis peritos in certamen ac disputationem elicere nitebatur, vt Mahometica palam prauitate conuicta, gentem,si fieri posset, vniuersam ad Christum adiungeret.illi contrà,tergiuersari,congressum altercationemq; defugere,& quidem ipsius religionis obtentu, quod subdola falsi prophetæ sanctione vetari dicuntur,Mahometica dogmata ad examen ac trutinam reuocare, & in quæstionem vllo pacto deducere. Hoc maximè prætextu conatus Gasparis & prouocationes diu elusêre. Veriti deinde, ne si pergerent abnuere pugnam;prædamnare semet,& causæ diffidere viderentur; athletam denique producunt,ætate prouectum,natione Persam, cùm sobrietatis apud eos,tum verò doctrinæ fama præstantem:quippe nō Mahometica dumtaxat volumina,sed Aristotelem etiam lectitarat,ac medicam insuper callebat artem, eratq; in physicis apprimè versatus.Is in medium adductus,Gaspari ante omnia sponsionem obtulit; in montem natiui salis(quales in eo tractu multi consurgunt)squalidum, ac desertum,& omnis alimenti penitus inopem secederent ambo. vter diutius in eo monte inediam tolerasset,eius fides in Deum ac religio, rectior ac sanctior habe- E
retur.Ad ea Gaspar,tentato,quod aiūt,Deo,nihil op⁹ esse respondit:hominem à brutis ratione tantùm & oratione secerni:verbis agerent prius:concertatione verborum si decerni lis,atq; ad liquidum controuersia perduci non posset;tum demum sponsione certarent;atq; ad aspera quamlibet experimenta descenderent.Hisce auditis philosophus rubore statim,mox pallore suffundi: nolle se videri victum: nolle rursus infirmas ac friuolas theses in discrimen adducere.ad extremū,vincente pudorem metu,in aliud tempus dilata res est.Porrò,hæc nequaquā in occulto agebantur.Inter cæteros aderant ipsius philosophi vxor, & filia,non vulgari indole & ingenio fœminæ,& insuper, generis nobilitate insignes, è Zeidensi familia, quam ferunt ab ipso Mahomete originem ducere.hæ, perspecta pugilis Christiani constantia,Mahometani formidine; profectò nihil syncerum ac solidum subesse patrijs cæremonijs argutè coniectant. dein afflatæ diuinitus,quando paterfamilias in amentia perstaret, priuatim ipsæmet saluti suæ prospiciunt,baptismum à Gaspare seorsim petunt. ille fœminas illustres apud fidelem amicum & probum,catechismi causa in hospitio locat; ianuis quæ in publicum ferebant,diligenter occlusis.ea res ob illarum cla- F
ritatem atrox admodū incolis visa,magnosq; in vrbe animorum motus exciuit:sed partim Gasparis reuerentia, partim Lusitanorum arce machinisque deterriti,diuersorio vim afferre non audebant. Tum philosophus desiderio ac dolore agitatus, ad Gasparem adit; iniuriam dolenter expostulat;coniugem marito,parenti filiam reddi protinus æquum esse, Deos hominesque testatur. Gaspar contra,nihil iniuria factum dicere, fœminas vltro(& sapienter quidē)sibi consuluisse:vt Christo initiarentur, suppliciter exorasse:recta illarum studia deseri,sanctissima postulata repudiari nefas fuisse.Sub hæc,multis vltro citroq; habitis verbis,nouam conditionem philosopho Gaspar tulit;relictam paulo ante disputationem,ex condicto repeterent; testes adessent;si victor euaderet Persa, fœminas domū abduceret eum bona pace: sin victus;vnà cum illis ipse quoq; Christū indueret. Eam conditionem admodū grauatè Persa visus accipere:sed amor, & necessitudo,& præterea ratio dignitatis vrgebat. dicitur disputationi dies.ea vbi affuit,in idem conclaue conueniunt.sponsionis iudices ac spectatores certaminis Proepiscopus ipse, & Penna interpres, itemq; scriba publicus, qui dialogum ex fide mandaret litteris;nec nō alij partis vtriusq; viri graues adstabant:spectaculi autem eò maior fructus fuit,quod certantiū vterque

A que dialecticis artibus erat imbutus: vt non eminus inter imperitos tamquam velites, in irritum aut in diuersum tela ferrentur; sed vt inter statarios & exercitatos, collato pede, gladij mucronesque concurrerent. De natura Dei quæsitum in primis. quem solitarium, & generationis expertem, è Cerdonis & aliorum hæresi Mahometes affirmat. Hanc naturam vel maximè fœcundam validis argumentis Gaspar ostendit: effecitque ratiocinando, vti Persa Deum trinum vnicumque, ex fidei orthodoxæ decreto concederet. Deinceps de Christo Dei filio sequutum problema, quem ex Dei quodam halitu, & è Virgine matre conceptum genitumque Mahometani eximium illi quidem prophetam agnoscunt; veruntamẽ Deũ eundem, & pro generis humani salute mortuũ, prorsus negant. At Gaspar, verũ Deum pariter hominẽque, duplici in vnam hypostasim coeunte natura, non solum è Spiritu sancto conceptũ & natũ è Virgine, sed etiam omnẽ Dei patris iram in perfidum ac rebelle genus humanũ suo capite excepisse, diraque supplicia, & ipsam in Cruce mortẽ spõte subijsse; rationib9, exemplis, oraculis docuit. Iam, quæ Arabes de cœlesti beatitudine fabulantur, quam in fœda sensuum voluptate ac titillatione constituunt; quæque
B de immensis nescio quibus Angelorum corporibus ac ministerijs turpiter adstruunt, perleui momento cuncta Gaspar euertit. Denique, variè argumentando premendoque, paulatim aduersarium adduxit, vt Christianã religionem dignam esse quam prudentissimus quisque maximè foueret; Mahometicam nec sine stultitia suscipi, nec sine pertinacia defendi posse fateretur. Vbi ad hunc locũ ventum est; nouo perfusus gaudio Gaspar, ad Persã: bene habet, inquit; nõ longè abes à regno Dei. dein cũ instare pergeret, & clarius eandem confessionem exprimere; Persa confusus ac perturbatus, dæmone reprensante resiliens, tam longè sese prolapsum ingemuit, ac sibi talia excidisse responsa. postremò, ne manus omnino dedisse videretur, ad veterem cantilenam confugit: domesticis negotijs impeditum, ne fidem falleret, subitò se in arenam descendisse: certis insuper libris ad commentandum sibi opus esse, quò paratior instructiorque in pugnam rediret. vt proferretur dies, & ampliaretur iudicium, postulauit. inde furtim ex vrbe ad vicinum dynastam consultandi gratia secessit. ab eo acriter obiurgatus, quod cum veteratore ac venefico (ita enim Gasparem appellabat) egisset; camelis in Persidis interiora transmissus
C est, neque postea redijt. Insignis ad Caciziorum dedecus & ignominiam, illa fuga & exsilium fuit. vulgo, fractum & abiectum Persam latebras quæsijsse narrabant. Vxor interim eius, & filia, Christianis institutionibus eruditæ, diuisis in pauperes aureorum quatuor fere millibus, magno apparatu pompaque ad templum Christi adeunt. ibi summo omnium gentium ordinumque concursu, mira bonorum lætitia, sacro fonte abluuntur. matronæ MARIA, virgini Catharina inditum nomen. hanc dein Gaspar Lusitano viro dedit in matrimonium. Earũ præclara conuersio Mahometanos in diuersa distraxit: alij exemplo incitati, rectam fidem amplectebantur. alios contra, è tam secundo Christianæ rei progressu metus incessit, ne magia & præcãtationibus ad peregrina & inuisa cogerentur sacra. ac proinde, antistitũ admonitu, non modò vocem Gasparis ac vultus horrebant; sed etiam ad consuetum catechismi signum, oppositis illicò manibus obturabant aures, quod ita persuasum haberent, in ipso quoque illius tintinnabulo ac sono, vim inesse maleficam. Per idem tempus, modò præconum adesset copia, nouus in vicinas regiones aditus Euangelio patescebat. populi sunt felicis Arabiæ, celeberrimis quatuor oppidis incolentes: Ammonitas quidam opinantur: vetustissimi generis: in ipsum vsque Loth originem referunt. Horum maiores, fama est mortalium primos à Mahome-

Mahomete in fraudem inductos.ij, rumore excitati, qui de Gasparis admirāda virtute ac doctrina longè lateq; manauerat; communi consensu patrē ad se per litteras ac nuntios inuitarūt. magno studio se teneri veritatis & sapientiæ: ad sitientes aures accederet; non sine fructu verba facturū. ea res Gaspari mistū dolore gaudium attulit. solicitā de officij ratione, deq; æterna salute gentem in media apparere barbaria, magnopere lætabatur. obstructum sibi ad eos aditum, valde mœrebat. Optatum quippe Gaspari dudum fuerat; ad mortem ac supplicia pro Christi nomine subeunda, se se in medios Persas ac Turcas immittere; & Mahometanæ sectæ mendacia refutare palam: sed eo feruore comperto, Xauerius, publicæ magis rei quàm Gasparis gloriæ consulens, in ipso discessu illum ex insula Armuzia, ad triennium, suo vel certè Goani Rectoris iniussu pedem efferre, vetuerat. Itaque Gaspar, quamquam eundi ac periclitandi percupidus; tamē obsequium sacrificio antiquius duxit: legatos, adhibita præparatione, baptismo lustrauit: quominus in eam regionem ipse in præsentia tenderet, caussatus occupationes, per epistolam vniuersę nationi suasit, idoneos interim ad se discipulos mitterent, atque in amore ac proposito veri cognoscēdi perstarent. Hæc se se initia dabant expeditionis nouæ. necessariò dilata, multis, vt fit, difficultatibus interpositis deinde consenuit. At Gaspar à libero excursu, & ancipiti peregrinatione cohibitus, eò accuratius operam ac studium in omnes vnius Armuzianæ vineæ partes intendit. Inter alias nationes, vti dictum est, ethnici quoque simulacris dediti Armuziæ versabantur. In ijs aliquot erant Iogues, (de quibus ante cōmemorauimus) horrido in primis & aspero victu cultuque famam sanctimoniæ vulgo captare adsueti. suburbanum habebāt specum, ac delubrum: interdiu ad emendicandam stipem, & imbuendas varijs erroribus hominum mentes prodibant: noctu se se in eam recipiebant latebram: statisque horis (adeo ex omni parte Christianas cæremonias dæmon æmulari non desinit) dato signo ad certas primùm commentationes euigilabant; tum ad cælestes honores simulacro seu pagodi cuidam, vt vulgus Indicum vocat, habendos. vnus omnibus præerat, insigni duritia & austeritate vitæ: neglecta semper barba & capillo; asperso cineribus corpore; obsitus pannis, ac seminudus; dira macie luridus. hisce alijsq; id genus artibus in tātam sui admirationem adduxerat cunctos, vti qua pedes aqua lauisset, hanc Armuziæ Rex ipse religionis caussa potaret. Hūc præcipuo conatu Gaspar aggressus, paucis diebus arcta sibi familiaritate deuinxit; & crebra cum eodem instituit de omni virtute, ac præsertim de continentia & de castitate colloquia. quibus ille paulatim in studiū Christianæ religionis adductus, moram trahebat nihilominus; & inter consilium mutandæ vitæ perplexus hærebat. Ita nutanti & anxio, suasit Gaspar, vti diebus triginta continuis, quina verbera virgæ, totidem Christi plagas recolendo susciperet: certamq; sibi lucem à sole iustitiæ accuratis precibus imploraret. Fecit ille diligenter. ac demū nocte quadam diuinas laudes & bona reputāti apud se se, clara subitò ad aures accidit vox: Quin tu, quod tibi monstratur iter ingrederis? vna est ad salutem via, quam populus Christianus insistit. simul, vigilāti, magnificus nostratium sacrorum apparatus per speciem oblatus: pretiosa Pōtificum vestimenta: sumptuosa textilia: mitræ gemmis auroq; fulgentes: nitidissima lintea: nec non disposita in abacis vasa varij generis, auro argentoq; cælata. His ille visis, ac monitis, & intimo sancti spiritus hortatu vehementer incensus, ad Christum sine vlla dubitatione transire constituit. Manè, vitato Regis congressu, qui ad illum visendi caussa, vti solebat, accesserat, Gasparem ipse vltro conuenit; baptismum enixe petijt. adeptus, noua innocentiæ stola & inclyto Pauli nomine decoratus est. Goam dein pro-

A in profectus,& in Europam classe transmissus, iucundum aliquandiu spectaculum Regi Lusitano,ac popularibus præbuit.paranti postmodũ è Lusitania Romam ipsam adire, interuenit mors. Cæterùm Armuziæ sequuti rectoris auctoritatem Iogues alij, suaue Christi iugum, graui & acerba dæmonum excussa tyrannide,subière.insignis ad veri Dei gloriam,&rectæ fidei propagationem ea conuersio fuit: atque ad multum exinde tempus in omnium ore ac sermone versata.specum ac delubrum Gaspar solemni ritu expiatum,præalta ibi defixa Cruce, Deiparæ Virgini dedicauit. Idem Iudæos omni officio & caritate complexus,miram ab eorum plerisq; gratiam inijt.inde sese comiter illorum synagogis & cœtibus inserẽdo, quem frustra exspectant liberatorem ac Regem aduenisse iamdudum;atque ad infinitam eius clementiam quamlibet noxijs ac perduellibus aditum perfugiumque patere,firmissimis argumentis ac testimonijs demonstrabat:vti ab inanibus vmbris,& rancida superstitione ad nouam legem veritatis & gratiæ se se tandem aliquando transferrent;suadere & instare pergebat. duos præsertim magistros; quos vocant Rabinos, magna apud vesanam gentem auctoritate,in certamẽ vocabat:ac parum absuit,quin sæpius con-
B uictum vtrunque ad Ecclesiam aggregaret.quominus planè obsequerentur, nimia in vxores ac liberos indulgentia, & necessariò malè quæsitæ rei familiaris damno deterriti sunt. Hisce alijsque gestis rebus, celeberrimum in Oriente Gasparis nomẽ euasit.Vna res famulo Dei ad cumulum dignitatis & gloriæ defuit;occasio martyrij subeundi, quam ille palmam ardenter,vti dictum est,adamauerat.Felicior in eodem voto fuit Antonius Criminalis,quem à Xauerio Ecclesiæ Parauanæ præpositum fuisse docuimus.Is totam oram, ducenta amplius passuum millia, singulis mensibus ingenti labore nudis pedibus obire adsuetus; ad Remanacoris vada tũ erudiendæ insudabat plebi.Vltimus in Septentrionem Christianorum locus erat ille:Narsingano seu Bisnagensi regno finitimus, agri malè pacati: atque ob id Lusitanorum aliquot præsidio tenebatur.In eodem littore nobilissimum idolorum fanum habent Brachmanæ;ij ab Lusitanis militibus per lasciuiam lacessiti,ac varijs affecti contumelijs, ad proximos Narsingæ populos confugiunt,quos Badagas vocant.cum ijs acceptas à Lusitano queruntur iniurias:orãt obsecrantque,ne patriæ religionis antistites,Deo-
C rum immortalium interpretes ac sacerdotes,peregrinis,& profanis, & desertis hominibus,derisui ac ludibrio diutius patiantur esse. Præsentissimũ quemque spreti numinis vindicem vltoremque,maxima ab superis haud dubiè laturum præmia.Hisce vocibus incitati barbari,certis de more significationibus iuuentutem ad arma vocant:millia fermè sex momentò conueniunt:ad Remanacorem agmine infesto contendunt. Haudquaquam anceps erat expeditio.Pagus, nullo aut perexiguo septus munimento, ad incursum patebat:incolæ minimè feroces ingenio; &, super insitam lenitatem;piscando natandoque magis quàm bello aut armis exercitati.in Lusitanis tantùm erat spes:qui tamen ipsi vix quadragenarium explebant numerum:& quidem per eos fortè dies,cùm ab alijs imparati rebus, tũ à tormentario puluere,quo maximè malo territare vel pauci magna barbarorum examina,& in fugã agere consueuerant.Nota hæc Narsingano: speculatores quippe ac delatores occulti non deerant. eò maiore fiducia & impetu ferebatur ad prædam.Aduentu hostium cognito (& prouecta iam erat dies)Antonius præfectum præsidij Ioannem Fernandum Corream ad pacem duris in rebus petendam,placandosque aliqua honesta ratione Badagas, nequicquam adhortatus; templum, vbi rem diuinam manè peregerat,rursus ingreditur;ibi tenellum gregem æterno pastori commẽdat. tum de ipsorum incolumitate solicitus,ad portum accurrit.Miseranda ibi

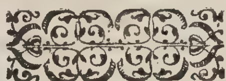
rerum facies.iam iamque adesse nuntiabatur hostis.inde alij protinus in a- D
uia fugam arripere:alij domo raptim elatis quæ quisque poterat, occupare lintres, vel vbi in ijs locus non esset, ad ipsas in salo stantes adnare naues; alij, deficiente consilio, incerti quid agerent, hac illac errabundi cursare. Mulierum in primis triste spectaculum.hæ paruos complexæ liberos, opē à viris implorantes; cuncta lamentis gemitibusq; complebant. Antonius, certatim offerētibus illi scapham Christianis; atque vt præsenti exitio subtraheret sese, etiam atque etiam obtestantibus; imbellem & opportunam iniuriæ turbam summa ope instat imponere. Inter hæc, Badagæ, nulla pacis mentione ad aures admissa, irarum & cupiditatis pleni, sine certamine irrumpūt: Lusitanos trepidè molientes à terra, telis eminus impetunt. lanceis multi; plerique sagittis, complures etiam, nuper illatis ad eos ferreis instructi fistulis aderant. ijs licet nondum ita peritè vterentur, tamen haud in irritum plumbea tela mittebant. Icti Lusitani periêre postmodum sex. Antonius, dum, suimet oblitus, pergit fidelis custos armento consulere; comitem suum & interpretem, eximia probitate virum, occidi circa se videt. ad eius casum, illicò manibus oculisque defixis in cœlum, procumbit in genua; quod ille quadragies fermè cum iaculatorijs precibus quotidiè factitabat. Inter eam supplicationem, ipse quoque mox impio ferro confossus, E
animam Deo reddidit. Abscissum caput, & madentem cruore subuculam, barbari ad ostentationem ex alto suspendunt. inde ad prædam versi, magnum fœminarum ac puerorum abducunt numerum; atque ad gratias pro bene gesta re idolo agendas, cum læto cantu ac tripudijs abeunt. Beati martyris truncum, tenui cespite à superstitibus incolis in summa tellure contectum, Lusitani deinceps altius effossa humo, cum lacrymis condidêre. Vir fuit insigni morum sanctitate; minimè vulgari consilio & vsu rerum; cibi ac somni parcissimus; patientia corporis animique mira; ac multo plura spiritus Apostolici relicturus exempla, ni strenuum probatumque operarium, diuina bonitas, ad gloriosam laborum mercedem ex agro maturasset educere. Felicem eius exitum, cum cura exploratum atque compertum, socij à Xauerio eidem attributi, cùm alij priuatim ad alios, tum communiter omnes ad Goanum Episcopum ex fide scripsêre.

Libri quartidecimi Finis.

HISTO-

A
HISTORIARVM INDICARVM
LIBER QVINTVSDECIMVS.

TALIS viri nece,ac neophytorum acerba vexatione commotis bonorum omnium animis,haud exigua spes aliunde rerum vtique lætiorum affulsit. Maritimum est oppidũ Tanor, leucas vltra Goam circiter octoginta,cis Calecutum ad quindecim. eius oppidi Rex è Brachmanarum ordine ac discipli
B na,cuiusmodi plerique Malabaricæ terræ sunt Reges;in Lusitanũ nomen à pueritia valde propensus, cum Cialensis arcis præfecto Ludouico Xiralupo (quam arcem à Nonnio Prætore exstructam in limite Calecutano docuimus)amicitiam ac familiaritatem inierat. Idem, Vincẽtium Franciscanũ, Goani Episcopi comitẽ,& Ioannem Soarium Cialensem antistitem,ventitantes ad se,libenter audiebat.horum præcipuè stimulis discusso torpore, baptizatus à Soario,susceptus à Xiralupo, & Cosmo Annio Questore(qui tũ fortè Cocino rediens,Tanore salutandi eius causa descenderat)Ioannis maximè nomen in gratiã Lusitani Regis desumpsit.Paulo post, vxor quoque sacro fonte lustrata,itemq; è Cialensis reguli præfectis vnus, & è Caimalibus seu dynastis alter.verùm hæc in occulto fiebãt,ne quis grauior popularium motus existeret;atque adeo Rex ipse Tanoris, trina fila, Brachmanicæ superstitionis insignia,palam è ceruice gestabat; cùm tamen idem ipse,Vincentij patris munus,æneam icunculam Christi ad Crucem affixi, abditam foueret in sinu. sub hæc, neophytum Regem adstringendæ cum
C Lusitanis amicitiæ causa,incessit cupido regiam ipsorum vrbem vltrò adeundi Goam;& familiariter cum Prætore & cum Episcopo colloquendi. id quò tutius faceret,litteras ad vtrumque dat; vetustum sibi hospitium esse cum Lusitano genere:nuper etiam,illorum sacra sibi & vxori suscepta. Valde se optare,si per eos liceat,ad maiorem percipiendum eius necessitudinis fructum,dextrasque iungendas,Goam venire.esse præterea,quæ cum vtroque communicari vehementer expediat. Eiusmodi litteris ad vrbem allatis, aduentus illius fama extemplò vulgata nouo gaudio cunctos affecit.præclarum atque honorificum sibi ducebant,sub nominis Lusitani tutela præsidioque latere quamplurimos; & Christianam religionẽ relictis patrijs ritibus induisse haud ignobilem in ijs locis Regem:atque, vt cupiditati est fermè adiuncta credulitas,vulgo ita disserebant: Malabarici littoris incolas omnes, viri huius exemplo atq; auctoritate,in Lusitanicã fidẽ breui esse venturos:simul,affuturo propediẽ hospiti,quod genus honoris habeatur,exquirunt.super eadem re Prætor ipse consiliũ aduocat.ei consilio interfuêre delecti è nobilitate viri triginta:Quæstores regij tres: custos Frãciscanorum ; & Goanus Episcopus.Ambigebat Prætor, vtrum aduenientem Tanoriũ,qui apud suos nondũ pro Christiano se gereret,neq; Brachmanicas è collo deponeret lineas,Goæ pro Christiano accipi ac tractari oporteret.ea de re cùm alia alij rogati censerent; negauit Episcopus, neo-

phyto Regi,patrium in præsentia gestamen , aut vitio verti, aut fraudi esse D
debere.Iosephum quoque ab Arimathia, quem iustum sacræ testentur lit-
teræ:itemque Nicodemum,& Gamalielem, qua fide,qua probitate viros?
occultos Christi discipulos fuisse propter metum Iudæorum . eandem ob
causam,ipsosmet Apostolos Christi, ante acceptã spiritus plenitudinem,
ianuis clausis dies aliquot in eadem cænatione latuisse.iam verò ,Diuũ Se-
bastianum, bellatorem illum ducemque fortissimum,suscepta dudũ Chri
stiana religione,tamen Romano militari ornatu,vt nulla re prorsus à cæ-
teris dignosci posset,custodias dissimulanter obire,& martyribus animos
addere solitum,quoad coram ipso Diocletiano demum aperiendi quis es-
set,quem coleret,cui dies noctesque seruiret, præclara sese dedit occasio.
Similiter,huic etiam Regi tam pio, nondum maturis ad Christum publi-
cè profitendum rebus, concedendum aliquid spatij,dũ Naires ac proceres
vitandæ seditionis causa paulatim ab insita superstitione diuellat.suum es-
se cuiusque rei tempus.id exspectandum vtique sapienti.sæpe, quæ patien-
tia ac lenitate sanari negotia possint, peruicacia & festinatione corrumpi.
Hæc,& in hanc sententiam alia dixit Episcopus, haud dubiè beneuolentia
in Regem,& quadam naturæ bonitate prouectus: nec satis animaduertẽs, E
quantum inter habitum nationis,& symbola religionis intersit. Vicit ta-
men auctoritas Pontificis,inque eius sententiam Prætor & reliqui frequẽ-
tes iêre.Confestim Ioannes Lupus cum octo biremibus, & idoneo cõmea-
tu,missus ad Regem aduehendum;in ipso Tanoris aditu anchoras iacit,de
que suo appulsu facit eum per nuntios certiorem.ille,sospitem gratulatus
accessum,ad profectionem extemplò se comparat.id vbi cognitum in vr-
be,propinqui,& primores,ac præcipuè Brachmanæ circumsistunt Regem;
monent,orant,obsecrant, ne regnum sine causa deserat;ne caput suum pe
regrinæ & ignotæ committat genti:ne sese vetustissimis cæremonijs prædi
tum augustumque,profana &impura contagione contaminet.Ea monita
precesque obfirmato ad iter animo cùm Ioãnes aspernaretur; enimuero
illi acrioribus remedijs opus esse constituunt:facta conspiratione, custodi-
busque ad portas adhibitis, Regem in arcem includunt triplici circunda-
tam muro.neque tamen idcirco ille de sententia demoueri se est passus.no
cte cõcubia,solus,reuincta capillis in ipso vertice, quam dicebamus,effigie
Christi,cuius opem subinde implorabat;subitariã restem, præligato quod
fors obtulerat adunco cerui cornu,retinaculi causa in pinnas iacit : eoque F
adminiculo in summum euadit.inde trãslato in partem alteram vinculo,
suspensus manibus ad ima sese demittit.ita, septum vnum atq; alterũ felici
ausu transgressus;in tertij descẽsu, quod altitudinem mœnium restis haud
æquaret,ex interuallo desiliens,caput & alterum læsit crus .inde ad statio-
nem Lusitanorũ ægrè progressus,in ascensu scaphæ,tumentibus aquis pæ-
nè submergitur. Hisce defunctus periculis, ad naues denique magna om-
nium gratulatione peruenit. Vixdum in Prætoriam erat acceptus,cùm
eius cognito discessu oppidani ad littus accurrunt:supplices tendunt ad il-
lum manus;eadem quæ paulo ante, cum lacrymis obtestantur . quos ille
partim præsenti largitione,partim celeris reditus promissione solatus, fa-
miliaribus paucis adsumptis Goam ire perrexit. Propius ad insulam ac-
cedenti , præfectus vrbis Franciscus Lima in ipso portus ore cum splen-
dido comitatu,& fulgentibus vndiq; serico versicolore caturibus ac lem-
bis,obuiam fit.Ad mutuum conspectum, vtrinque tubæ tibiæque,ac tym-
pana perstrepunt.Consueta dein salutatione accepta redditaq; Rex ad im-
positam littori suburbanam Antonij Personæ villam, regio instructam ap
paratu,deducitur.ibi noctem exegit.Postera luce,Hispaniensi decorus ha-
bitu & aureo torque, pari frequentia, nec sine horrisono tormentorum

A fragore ad vrbem classe prouehitur. ipsum Prætorem in arcis mole præstolantem; paratos item ciues populumque; structā summa ratione pompam offendit. eius pompæ ordo traditur talis. Ad portam qua intrandum erat, Lima præfectus in argentea lance claues vrbis tenebat; hospiti Regi more maiorum offerendas, adstabant decuriones auratis baculis holosericam ostrinam attollentes vmbellam, fimbrijs è cocco retorto pendentibus. Viam quæ recta vocatur, & præter Sabaianas ædes ad templum fert maximum, probè purgatam, aqua conspersam, virentique stratam iunco, parietibus ex vtraque parte pretioso textili & varia pictura nitentibus; clerici & sodalitia sacra cum infulis & insignibus religionum, longo agmine insederant. postremus omniū erat Episcopus, maioris formæ baiulans Crucem. Rex vrbem ingressus, cùm cætera lætus gratulatione, tum in primis honore clauium; sub vmbella cunctabundus incessit, adeò conferta occursantium ac deducentium multitudine (cùm interim è superioribus locis alij spectarēt plurimi) vti à lictoribus, vmbellam antecedenti honoris causa Prætori, magno labore submoueretur. Vbi ad Episcopum accessit Rex, solemni ab eo precatione lustratus, Crucem venerabundus amplectitur,
B pendentis Christi signum exosculatur: dein templum intrat, fusisque ritè precibus, ad pridianum hospitium eques eodem studio & comitatu reducitur. exceptus dein à Prætore quàm apparatissimis epulis, arcano colloquio tempus ac locum petit. confestim vacua pars facta Prætorij. ad colloquium Episcopus, & nonnulli theologi nominatim adsciti, ac præter hosce Lima vrbis Præfectus, & Franciscus Aluarus à secretis, & regij quos dixi Quæstores, & Gaspar Nonnius interpres. Coram eo consessu Rex omnem sui de religione consilij rationem exposuit. Sibi, posteaquam, singulari Dei beneficio caligine discussa, de tenebrarum profundo in lucem sapientiæ ac veritatis emerserit, nihil æquè in votis fuisse, aut esse; atque vt populares suos non solùm, sed vicinos quoque Reges ac Principes Christo conciliet; cunctisque de suo (quod aiunt) lumine lumē accendat. Verùm lenitate opus esse: quæ nisi tempus ac spatium datum sit, constare non possit; vsque adeò Malabaricam gentem suas amplecti ac fouere, alienas horrere atque auersari leges ac cæremonias: adeò auitis erroribus ac superstitionibus captam atq; implicatam teneri. interea sibi Christum eiusque præcepta penitus hærere in medullis: eius rei Deum & conscientiam testes inuocat. si-
C mul, ad certamina, vbi res tulerit, pro Christi nomine subeunda sacrosancto Chrismate confirmari se postulat. Ad ea Prætor, & Episcopus, collaudata viri pietate, cùm experiendi gratia dicerent, satius videri sibi, Regem, ad cæteros permouendos, Christianū sese fateri palam; & ope diuina præsidioque magis quàm humana prudentia vel dexteritate cōfidere; multo plus vniuersę genti exēplo factisq; quā arte ac simulatione & occultis hortationibus profuturum; Rex magna rursum pericula, magnos rerum motus obtendere. inter cætera incommoda, fratrem sibi esse æmulum regni, præpotentis dynastæ vicinis opibus & fauore subnixum. haud sine causa vereri se, ne si noua, & peregrina obtrudenda religione, populorum animi grauius offendantur, eorum alienationem ille suam occasionem putet. Lusitanis paululum modò exspectare ne graue sit. Si vita suppetat; domesticas pariter & publicas res ita se Deo adiuuante compositurum, vt quæ nūc temporis causa corde tacitus premat, ea postmodum vultu, sermone, rebus denique ipsis tuto possit exprimere. Aduersus hæc vltra tendere, neque Prætori, neque consiliarijs visum. ita, re infecta discessum est. seorsum dein super sacramento Confirmationis à Pretore consultus Episcopus, nequaquam negandum enixè petenti respondit; eodemq; approbāte Prætore, postridie ipsemet in priuato sacello, neophytū, paucis adhibitis testibus

ne rumor manaret,solemni ritu ad luctam spiritalem inunxit.ab eo myste- D
rio Rex nouis dein promissis optima spe tum Episcopum,tum ceteros om
nes impleuit.Decem fermè dies Goę in hospitio substitit.omnes hi dies Lu
sitano populo geniales ac festi fuêre.è cũctis ædium sacrarum turribus cã-
panum æs quàm citatissimo pulsu dies noctesque personuit. Exhibiti ludi,
taurorumque venatio;accessêre armatæ saltationes & Indicæ,& Aegyptia
cæ;mimi,sanniones,& petoristæ,quæque alia effusæ lætitiæ signa sunt:item
que ad Numidarum consuetudinem edita equestris pugnæ simulacra; in
quibus expeditos equites,vario distinctos ornatu, arundinum iaculis inter
se decertare mos est.Inter quæ reuocatus domesticorum epistolis precibus
que Rex,proficiscendi veniam petit. Multum illi à Prætore bombycinæ
vestis, multum gossipinæ famulis in discessu donatum.omni genere hono
ris & officij cultus, multo quàm ante Lusitanis amicior & obstrictior ab-
ijt. Hanc nos rei gestæ seriem cùm ex alijs auctoribus minimè spernendis,
tum verò ex ipsiusmet Episcopi Goani litteris hausimus, ad Catharinam
Lusitaniæ Reginam datis. quibus nuntijs mirum in modum lætus Ioan-
nes Rex, Tanorij conuersionem vnà cum Antonij Criminalis exitu glo-
rioso, non modò Lusitania tota prædicandam curauit, sed etiam Romæ E
Pontificatum ineunti Iulio iij. per Alphonsum Alencastrium oratorem
suum diligenter exposuit. quæ res, ingenti plausu, per eos ipsos dies re-
surgente Britannia quoque(perstitisset vtinam)bonorum ac fidelium vbi-
que gaudia cumulauit.Sunt qui totam eam conuersionem,captandæ Lu-
sitanorum gratiæ,in tempus ab Rege barbaro fictam putent, eo maximè
argumento,quod domum reuectus,promissa non præstitit. Mihi, circum-
spectis rebus omnibus,verisimilius videtur,metu potius quã perfidia neo-
phytũ à suscepto consilio destitisse: præsertim ꝙ alioquin & ipse contractã
cum Lusitanis amicitiam egregiè coluit,& successor eius hodie sese pręcla
rè in eosdem animatum ostendit.Circa idem tempus, extorres patria dy-
nastæ alij duo,cùm ad Lusitanam cõfugissent opem, tenera ætate vterque,
ad Christũ adiuncti,atque à Prætore Societati IESV in disciplinam dati.
Trichinamalo insulæ alter, quæ Ceilano adiacet;alter Maldiuis,quarum
de regione ac natura supra docuimus,imperabat. Ac Trichinamalio quid
postea contigerit,incertum. Maldiuanus,ducta in matrimonium nobi-
li Virgine Lusitana;exsul adhuc,& regno superstes, Cocini extremã ætatẽ
degit inglorius.eius maximus natu filius,Franciscus nomine, præstanti in- F
dole & humanitate adolescens,nuper,cùm in Lusitaniam ad Philippum
Regem suis ac patrijs de rebus venisset;per noctem ignotus Olisipone,à si-
carijs,contracta ex occursu rixa, magno bonorum dolore peremptus est.
Cæterùm inter eas quas dixi conuersiones,confecta iam ætate Garzias Prę
tor,anno seculi huius vndequinquagesimo supremum obierat diem;paca
tam nactus quidem ille prouinciam,veruntamen de Lusitana re inter ip-
sam pacem egregiè meritus.quippe imminutam varijs casibus classem, ro-
stratis celsioribus ad quatuordecim cum cura suppleuerat.sulphurei pul-
ueris in vrbe Goa instituerat officinas.Lusitanicæ ditionis oppida & propu
gnacula cunctis ad tolerandum bellum rebus instruxerat.inchoatam à Ca
strio Diensis arcis ædificationem, ex eius commentarijs ac destinatione
promouerat:multas ab eodem ob negotia bellica relictas in suspenso lites
& cõtrouersias,attenta & æquabili iurisdictione deciderat.In Garziæ locũ
Georgius Capralius è regio codicillo suffectus.oppido Bazaino tum præe-
rat:vir & bello strenuus,& pietatis laude præcellens. Hoc rerum Indicarũ
statu,Brasilicæ quoque syluæ ac dumeta paulatim interlucari ac subigi cę-
pta.Societati IESV id item onus impositum; cùm id ipsum Franciscani
iam ante fratres aliquot,Italici maximè generis,forti magis animo quàm
prospero

A prospero euentu tentassent. Namque ante partam eius linguæ notitiam, vnus ex ijs in traiectu fluminis ignoti submersus, celebre illi ab se nomen dedit. Fratris flumen exinde appellatum. reliqui, subitò coortis in aduenas Brasilijs, interempti. Succeßêre igitur è Societate primi omnium sex; Ioannes Azpilcueta Nauarrus, Antonius Pireus, Leonardus Nonnius, Didacus Iacobæus, & Vincentius Rhoterigius Lusitani. Rector ijs additus item Lusitanus, Emmanuel Nobrega, præstanti virtute ac sapientia vir. Thomã sequebantur Sosam, qui primus omnium Prætor ea littora petijt. Brasiliã attigêre ineunte Aprili mẽse, anno post Christum natum MDXLIX. cùm ante duos circiter mẽses Olisipone soluissent. Nauigatione sunt vsi admodum læta, ventisque adeo secundis atque ferentibus, vti cæptis illorum adesse Deum, haud obscurè appareret. Paucæ tum Lusitanici generis erant in ijs regionibus, ac vixdũ inchoatæ coloniæ, seu præfecturæ. antiquissima omnium, & ab Aequatore in meridiem prima, Itamaraca dicebatur. alteram Pernambucum, tertiam Illeos, quartam (Capralis quondam appulsu prænobilem) Portum securum; extremam à Sancto Vincentio nominauerant. ipsorum verò incolarum, nulli pagi, nulla oppida vrbesue. dispersis B (vti supra dictum est) mapalibus habitabant, sedem pabuli ratione mutantes Nomadum in morem: ijdemque ab externis alieni commercijs, & infandis epulis adsueti, paucos aduenas & imperitos regionum, haud sine caussa terrebant. Sosa comitesque ad villam quam vocant Veterem descẽsione facta, instructo agmine, Christianæ religionis insignia præferentes, puro & aperto loco præcelsa Crucis trophæa gratulabundi constituunt. Ibi mensis fermè vnius fuit mora, dum varijs artibus conciliantur animi barbarorum, & idoneus in vicino situs exquiritur nouæ vrbi condendæ, cui deinde Saluatoris nomen inditum est. Nec vani fuêre conatus. & pax cum accolis inita, & spatium ædificationi designatum duobus circiter passuum millibus à Veterevilla. inde Lusitanæ multitudini (aliquot exceptis, quibus priorem sedem mutare non placuit) in exstructionem areæ diuiduntur. Patres, facta optione, locum domicilio delegêre, vbi MARIAE Virginis adiutricis templum hodie cernitur. id templum ab ijsdem conditum est ingenti labore: siquidem populo domibus priuatim excitandis, & cingenda raptim vrbe, dies noctesq; occupato, aquari lignarique ipsimet, ac proximis è montibus materiam suis humeris baiulare cogebantur. Ac- C cedebat extrema propemodum egestas in ignoto incultoque solo; nulladum in eorum victum aut cultum ab Rege decreta pecunia. excalceati, ac seminudi, æstu & sole torridi, quotidianum obibant opus. nec rarò, planè omnibus defecti alimentis, cibaria ostiatim emendicabant euentu vario, quippe cùm alij sibi quoque angustam esse domi rem dicerẽt; alij commoti misericordia, ex eo quod suppetebat liberaliter impertirent. eiusmodi inopia conflictatis, ad extremum Prætor modicum quid, eleëmosynæ nomine ad tolerandam ex parte vitam adsignat, quoad reliquis deinde necessitatibus ab Lusitano Rege pro cætera ipsius munificentia ac pietate sub uentũ est. Inter eas tamen ærumnas, miseriasque (si vltro suscepta pro Christi nomine incommoda nominibus hisce appellare fas est) adiuuandis quã tum liceret, Lusitanorum animis, exemplo, verbo, sacramentis instabant. Sed non eo consilio tantum traiecerant pelagi, vti Europæis inquilinis, Christi notitia dudũ imbutis, atq; ab infantia ad numerũ fideliũ adscriptis, potissimũ operam darent. Indigenarũ illi salutẽ præcipua contemplatione spectabãt, in cæcis opinionũ tenebris, & in sũma veri numinis ignoratione versantiũ. itaq;, simulac popularis è Lusitania Sacerdos aduenit, qui curionis parochive munere fũgi posset, cõcessis illi ędibus tãto sudore cõstructis; extra oppidũ nouam in sedẽ loco edito cõmigrarunt, quem montem Cal-

uarium ipsi dixêre, circumfusis vndique barbarorum tugurijs; magno scilicet apertoque discrimine vitæ; sed sacra Deo & deuota iam capita, nihil pro salute hominum periculi recusabant. Atque hac maximè ratione Prętori ac cæteris, (quos tamen haud omnino relinquebant) satisfactum à patribus. Alia longè erat causa Vincentianæ coloniæ, quos exsules fermè, in vltimis finibus ab omni Christiano pastore disiunctos, atque ob id ipsum cœlesti carentes cibo, circumfrementibus barbaris, ipsa propemodum efferauerant loca. Ad hosce igitur omni studio recreandos refouendosque Nobrega ex ipsa suorum paucitate duos in præsentia destinauit: Leonardum Nonnium, & Didacum Iacobæum. ipse cum reliquis ad Brasilios indidem cicurandos & erudiendos incubuit. erat omnino laboriosa prouincia, & multis difficultatibus implicata. obstabat inscitia linguæ, quamquā haud ita copiosæ nec variæ, tamen ab omni Europæo sermone planè abhorrentis. obstabant ingenia moresque incolarum: quod super quotidianas cædes, ac finitima bella, & inexpiabile vlciscendi certamen, dapesque diras; in crapulam quoque ac Venerem proiecti, magis indies obtunderēt aciem mentis; & flagitiorum cæno quicquid erat indolis bonæ, demergerent. Accedebat indomitum ac latè patens malum, & quo valentius nihil E aditum atque iter obsepserit Euangelio; veterum Christianorum, indigna tali nomine ac professione licentia, procacitasque, cum anxia cupiditate sordibusque coniuncta: vt eorum aduentus in barbarorum vicos, vitæque consuetudo, cùm grauiter cūctos offenderet, tum ingentem nomini Christiano inuidiam infamiamque conflaret. Nec leue afferebat incommodū ipsa mobilitas gentis, & crebra, vti dicebamus, mutatio loci; vt sub ipsam interdum messem, fessis agricolis, & diuturnum laborem tædiumque spe largi prouentus de more solantibus, adultæ iam segetes repente apparere desinerent. Postremò deploranda erat hic etiam, in tam vastis terrarum spatijs tantula ac tam deserta operarum manus. Sed nequaquam idcirco fracti animis vel debilitati sunt patres, haud ignari videlicet, quàm exiguo numero Apostoli quantas olim res Deo duce atque adiutore gessissent. & Christus idem, talium consiliorum parens fautorque, recentibus his quoque famulis ipso potissimum præside fretis, ac nihilominus pro sua parte satagentibus, aderat. Igitur incommodo linguæ obuiam itum initio nonnullorum ope ex ijs qui ante Sosæ aduentum ad villam Veterem agebant. ij primùm adhibiti interpretes, vicē sermonis vtcunque supplebant. Dein, F quò facilius procederet tota res, ac minus ipsi aliunde penderent patres ad Brasilicam linguam addiscendam cuncti pariter animum adijciunt, acriq; studio ac pia æmulatione perfectum haud ita magno tēporis interuallo, vti essent ad confessiones audiendas, & habendas conciones idonei. Azpilcuetæ præsertim in eo genere enituit laus; vt cognitis iam rebus quæ à Xauerio apud Indos fierent, vulgo Lusitani affirmarent, peculiare ac propriū munus decusque Nauarræ gentis ac nominis videri conuersionem ethnicorum. Hoc instructi adiumento patres, doctrinæ Christianæ capita, certasque precationes, vt assolet, Brasilicè vertunt. dehinc vicos, & tuguria paulatim obire; modestia, comitate, beneficijs obligare sibi homines omnium ætatum: ac simul de rebus diuinis dicere per se ad populum incipiunt. Mirificos insolita prædicatio motus animorum effecit in rudi tenebrisque inuoluta barbarie; satisque apparebat, cùm alia, tum præsertim quæ de omnipotentia & infinitate Dei disserebantur, ingenti cum admiratione æquè à viris ac mulieribus accipi. Nostram etiam legendi scribendique consuetudinem ac peritiam, sine fine suspicere videbantur; cupereque sese in cultu ac religione nostris esse simillimos. verùm quominus id re ipsa perficerent, inueterata morum peruersitate ac feritate retardabantur. eò acrius

instare

A instare patres, vti eos humaniorem ad victum ritumque traducerent. Maximus fuit labor in cohibenda funesti ac feralis cibi cõsuetudine, quo Brasilius nullum palato gratius edulium norat. atque ob idipsum grauia non semel adiêre discrimina. Inter cætera illud memoratur facinus insigne. Captum in prelio ex hostibus quendã accolæ ad Caluarij mõtis radices attraxerant, ac diu pastum coactumq; pinguescere, in epulas ingenti cum exsultatione mactarant. ea re cognita, Christum suppliciter inuocãt patres, hortatique inter se protinus aduolant; in tugurium irrepunt; protensum cada uer in ganeam preparantibus interueniunt: palam ac fidenter afferunt manus. Ac virorum quidem, quies ac silentium fuit, iniecto pudore, quod cũ patribus nonnihil iam familiaritatis è vicinitate contraxerant. Non eadẽ fuit patientia fœminarũ. vetulæ adstabant aliquot præcipua crudelitate, & hostis puniendi libidine. hæ sibi nec opinato ereptam è faucibus prædã indignè ferentes, cũ clamoribus & quiritationibus concursare, iuuentutẽ ad vlciscendam adeò atrocem iniuriam excire. inde commoti nonnulli aufe rentibus aliquantulũ restitêre: sed mox vel ipsa repugnante natura, vel etiam diuinitus territi cæptũ omittunt. ita, corpus ablatum patres in horto B suo sepeliunt, aliquot cenotaphijs ad fallendũ appositis, si fortè barbari noctu ad effodiendum atq; asportandũ accederẽt. Nec vana fuit coniectura. Facta manu per tenebras in hortũ irrupêre Brasilij, pertentatisq; sepulcris, ac demũ inuento corpore (tanta sagacitas fuit) iã extraxerant brachiũ, cùm excubantes in idipsum patres accurrunt, eademq; orationis animique con stantia nefarios conatus infringunt: ac, ne sæpius certandũ foret; ablata denuò mẽbra intra vrbẽ ipsam accuratè defodiũt. exasperauit ea res vehemẽtius animos gentis, muliebribus præsertim incensæ facibus; ac parũ abfuit, quin agmine facto repẽte vrbẽ inuaderẽt. Patres quidẽ, iussu Pretoris intra mœnia remigrare coacti tantisper dum iræ mitescerent; aliud sibi hospitium condidêre, qua nunc collegij noui exstruuntur ædes. Idẽ Prætor, qua erat pietate rerumque vsu, iacta in eos crimina & voces vulgi repressit. Ipsorum culpa & rerum gerendarum auiditate misceri cuncta, pacem turbari, ferocissime nationis arma irritari conquerebantur. At ille negabat euentum belli extimescendum, quod eorum causa conflatum foret. Deum quippe vel meliori affuturum causæ, vel sedatis tumultibus, è turbido ac tristi, serenum repente nitidumque diem haud dubiè redditurum. Vera ce C cinit. mitigati preter spem animi barbarorum; & magno omnium gaudio redintegrata pax est. lentius inde cautiusque patres cum Brasilijs agere: nõ tam quod suo ipsi parcerent capiti, quàm ne sermonem aut offensionẽ popularibus darent: monendo, precando, fœditatem rei demonstrando, non paucos à nefaria laniena ac popina tandem auulsêre. ab alijs impetratum, vti ad eos, qui capti saginarentur, saltem sibi pateret alloquium. horum ergo, quando seruare corpora non dabatur, animis certè omni studio consu lebant: Christiana edoctos mysteria, atq; ad salutarem peccatorum detesta tionem adductos, priusquam raperentur ad necem, sacro lustrabãt latice; dabantq; operam, vti ex hostium ludibrijs ac teterrima seruitute, ad cœlestia regna protinus euolarent: sed ne hac quidem ratione miseris diu prospicere licuit. Mali dæmonis artificio sibi persuaserãt aiebantque barbari, intinctis eo baptismate carnibus multũ de pristina saporis gratia deperire. ac proinde immutata volũtate, ab illo religionis munere nostros arcebãt. Itaq; attẽta cõsultatione demũ eò decursum à patribus, vti neci destinatos, supremo die ad patibulũ vsq; prosequerẽtur, atq; interea madenti sudario super aliq̃ corporis partẽ furtim expresso, adhibita formula sacramenti, iã iamq; morituros dissimulãter abluerẽt. id aliquoties tentatũ, ex animi sententia cessit. Per idem ferè tempus Lusitanus quidã incolarũ casis oberrãs, incer-

incertum vnde orto iurgio, rixaue, perimitur. Accendit ea res maiorem in D modum animos Europæorum. nulla surgentis etiam tum vrbis habita ratione, vindicandam fremunt cædem, consulendum ipso initio incolumitati aduenarum; neque impunitate ac socordia diutius alendam gentis audaciam. hæc minitabundi & coram Prætore, & inter se iactare. nec dubiè ad arma itum foret; ni rem Christianam fouens Deus, barbarorum animos ad æquitatē repente flexisset. amicitiæ ac vicinitatis iura, sanguini prętulêre. deditus piaculum iræ noxius, &, inaudito apud eas nationes genere pœnæ, in os bombardæ propalam insertus, applicato ad spiraculum igne discerpitur. ea res per agros nuntiata, magnum Brasilijs terrorem incussit; simul etiam, vnius Lusitani casus, cæteros in præsentia nonnihil ab inconsulto ac temerario discursu cohibuit. inde patribus paulo expeditior Euangelij prædicatio cæpit esse. magnoq; ac fidenti animo sese multitudini subinde immiscentes, densam ignorantię nebulam, veritatis luce dispellere, opinionum portenta ac monstra fugare; magorum ac veneficorum (quibus derisui simul & quæstui captæ mēdacijs & errore sunt mentes) prę-stigias atque fallacias aperire ac tollere nitebantur. In ijs præcipua astutia veterator, summam sibi auctoritatem vbique pepererat; tamquā pro Aesculapio venditabat sese; ad ęgrotos omnes illicò aduocabatur. Hūc Nobrega data opera aggressus, rogat; qua tandē vi res tantas efficiat; illumne consulat Deum, qui totam hanc rerum vniuersitatem verbo condiderit, regiamque ac domicilium habet in cęlo; an tartarei cacodęmonis consuetudine vtatur & opera. impudentissimè arrogantissimeque respondit, se quoque Deum esse, & Deo prognatum; certum etiam hominem coram produxit, à quo grauiter laborante morbum ipse depulisset. illum præterea regnatorem cęli Deum, sibi esse amicissimum; ac sępe inter nubes, tonitrua, ac fulmina ostendere sese: & alia eiusmodi multa, superbiæ vanitatisque plenissima. Hanc Nobrega tantam audaciam impietatemq; non ferens, aduocata concione institit singula hominis dicta firmissimis argumentis maxima vocis contentione refellere; conuictumque tandem ac fractum, ad sententiam simul moresque mutandos adduxit; amicè comiterque pollicitus, se pro illo apud verum Deum fore deprecatorem. ac paulo post, cùm se ipse initiandum spontè obtulisset, in catechumenorū adscriptus est numerum. is numerus pro multitudine reliqua oppidò exiguus erat: ęgreque admodum necessaria Christianæ sapientiæ pręcepta & dogmata capiebāt. F post diuturnam institutionem, qui maximè idonei ad baptismum euasêre, vitali fonte lustrati, cumque vnica vxore, cæteris dimissis, ritè coniuncti sunt. ex ijs vnus, lætitia gestiens adijt patres: nutu gestuque significans & affirmās, proxima nocte se se apud superos fuisse, incredibili gaudio & suauitate perfusum. Cætera plebs à patrijs epulis, & ebrietate, & saltationibus impudicis, & multiplici coniugio abstrahi ac diuelli non poterant. neque in ijs colendis vllo pacto respondebat operæ fructus. quocirca socij, nequaquam vltra serere super spinas, sed puram aggredi tellurem è vetere præcepto constituunt. Infantes primū quamplurimos in tutum recipere (si cui fortè ante vsum rationis obeunda sit dies) & salutari summi Pastoris nota insignire festinant. patres dein matresque familias, precibus, promissis, blādimentis adducunt, vti puerilem ætatem ac sobolem, sibi in disciplinam dent. hosce postmodum ipsos, cibo & crepundijs paulatim illectos, omni arte mansuefaciunt. nec pœnitendus fuit labor. siquidem & tradita facilè accipiebant, & retenta fideliter, grandioribus natu, quotidianæ consuetudinis & linguæ beneficio per otium inculcabant; & suo ipsi exemplo sensim cæteros à nefarijs atque impuris moribus auertebant. Parentes interea (vt est etiam improbis ipsa per se virtus amabilis) filiorū obsequio, sobrietate, cul-

A tate, cultu, doctrina lætari, eosq; vltro ad proficiendum accedere. ac tantus erat Christianę institutionis amor, vt pijs catechismi carminibus, ac beatis vocibus IESV & MARIAE, littora, campi, luci perstreperent. Neq; ita multis interiectis diebus, Brasilij centũ maturi baptismo exstitêre. is baptismus quanto maximo licuit apparatu pompaq; celebratus est peracto Paschate, qui præcipuè dies, vetere Ecclesiæ instituto, sacris eiusmodi sunt destinati. cæteros catechumenos ad septingentos, dũ amplius erudirentur, in aliud tempus, quãquam ingemiscentes & impatientes morę, differri placuit. Sub eiusmodi rerum initia, subitò factum, vti neophyti pæne omnes in morbum alui, oculorumúe, ac varios abscessus inciderent. hæc magi videlicet ad baptisma inuidiosè referre. lauatione illa tentari valetudinẽ; doctrina ac prædicatione, pestem ac perniciem populis importari calumniabãtur. Sed ipsorum mẽdacia & improbitatẽ, Dei beneficio reddita mox Brasilijs firmitas, apertè redarguit. ea recepta, instítêre cum alijs, monitu patrum, oratoria sacraśúe ædes publicè exstruere, quò ad cõciones & catechismum vndique conuenirent. duæ duobus locis magno Christianæ rei bono exci-
B tatæ. Agitatum etiam à patribus (idq; dein tempore procedẽte perfectum est) vti quod de Theseo iactat Græcia, sparsos per tuguria indigenas, in pagos & oppida cogerent; agris colendis adsuefacerent; eorumque cœtus legibus ac magistratibus temperarent. Circa idem ferè tempus, quo Prætor in Brasiliam est missus, Conganis quoque Aethiopibus ab Rege Lusitano pari diligentia & caritate subuentum est. Alphonsus iam ante decesserat Rex, cuius de singulari virtute ac pietate initio demonstrauimus. Successor eius, Iacobus nomine, quamquã Christianis initiatus sacris, tamen ab illius viri vestigijs atque itineribus longè deflexerat. Hunc imitati populares, ad patria vitia leui momento ruebant. nec multum erat in Europæis vel institoribus, vel etiã sacrorum administris, auxilij. quippe tantũ aberant à miseris Aethiopibus verbo aut exemplo iuuandis, vt ipsi potius constringendi vinculis, maloq; ad officiũ cogendi viderentur. His rebus cognitis Ioannes Tertius, è Conimbrigensi collegio quatuor viros in vineam illam, cæteris eandẽ sortem ardenter optantibus, impetrauit: Christophorum Riberum, Iacobum Diazium, Didacum Soueralium, queis Georgius Vasæus præerat. ij ab Olisipone ad celebrẽ Sancti Thomę insulam nauiga-
C runt, ex qua facilis ad littora Congi traiectus est. in ea insula febribus alijsque morbis acerbè vexati, necdum recuperata valetudine Pindam emporium Cõgani Regni transmittunt. Eorũ aduẽtu audito Rex à leucis quinquaginta è proceribus duos obuiam misit. ab ijs in regiam ligneis equis de more perducti. rudis artificij tale commẽtum est. Cantherio seu tigno dodrantalis fermè crassitudinis, pedum octo longitudinis, bubulum corium ad sellæ amplitudinem intendunt. huic ephippio diuaricatis cruribus viator insidet, baiuli succollant duo, & vbi longius iter est, succedunt alij. huiusmodi caballis languidos adhuc patres in interiora prouectos, comiter accepit, in Ioannis videlicet gratiã, Rex, vnà cum liberis & ciuitate ad Crucem extra mœnia positam honoris causa progressus. Tum illis adsignatur hospitium, cuiusmodi Aethiopũ ędificia sunt, culmo paleisq; contectum. Ibi Soueralius publicè ludũ aperuit. sexcẽtos admodũ pueros labore maximo & litteris, & Christianis pręceptionibus imbuebat. Cæteri ad emendãdam populi ac procerũ vitam omni ope connixi primũ, dein ad prædicandum ethnicis Euangelium operã contulêre, nec sine fructu: quippe intra quintum mẽsem Riberus mille septingentos Aethiopas probè institutos, ad Christum adiũxit: Diazius quadringentos: Vasęus trecentos. idemque Vasæus cum fido vno duntaxat interprete, viatico prorsus nullo in proximos pagos egressus, duo millia & septingentos baptismo expiauit: ac

præ-

præter templa olim in vrbe Alphonſi beneficio condita, tria in finibus ex- D
citauit dicauitque; Saluatori vnum, MARIAE Adiutrici alterum, tertium Diuo Ioanni Baptiſtæ. ingraueſcente dein morbo, domum redire coactus: ac reliqui item aduerſa conflictati valetudine (ſiue id è grauitate cœli, ſiue ex inſolentia deterioris cibi contingeret) à ſpiritalibus miniſterijs ad neceſſariam corporum curationem haud ſine magno ipſorum dolore traducti. Acceſſit ad prædicationem interrumpendam, Regis quoque alienus à ſtudio religionis animus, cùm rei Chriſtianæ, quæ ipſius auctoritate ac munificẽtia in primis egeret, ſegniter admodum ac malignè pro ſua parte conſuleret: atque inter cætera peſſimi exempli delicta, ab improborum cõſuetudine, & à multiplici pellicatu auelli non poſſet. Haud paulo felicior, eadem tempeſtate, fidei proceſſus erat in India. & Capralius Prætor, tuendis ornandiſque neophytis ethnicos ad Chriſtum inuitabat. Conſilio, auctoritate, ope, Dei ſeruis & Euangelij præconibus aderat. Præter hæc attollentem ſe ſe denuo Zamorinum, exercitu maturè coacto repreſſit. Couletum, Tiracolum, Pananem Calecutanæ ditionis, vi cepit, facibuſque ſubiectis incendit; agros vaſtauit; palmeta ſuccidit; magnum numerum æquè maioris ac minoris formæ nauium flammis abſumpſit. ad extremum, oræ E
Malabaricæ proceres, Calecutani ſocios ac fœderatos, Cocino minitãtes, intra Ciembem inſulam deprehenſos obſedit: redactiſque iam in arctum rebus, nuntius de Alphonſi Noroniæ ſucceſſoris aduentu in caſtra perfertur. E Luſitania profectus, Ceilanum attigerat. ad eius rei famam dilapſi milites, Noroniæ viſendi cupiditate. & Capralius ipſe ad prouinciam illi tradendam, vix anno Præturæ circumacto, diſceſſit; inde ſoluta præter opinionem obſidio. Interim ex vlterioribus Indis valdè iniquos infeſtoſq; Euãgelio ſeſe præbebant reguli Molucenſes. ij cùm denuo in Luſitanorum cõſpiraſſent cædem, patefactis inſidijs oppreſſi, vires omnes atque conſilia ad neophytos ab Chriſti cultu abſterrendos, Caciziorum inſtinctu verterunt. neque ita difficile fuit, exacerbatos Europæorum iniurijs, flagitijs atq; peccatis offenſos, necdum in veræ fidei ac ſolidæ virtutis amore fundatos, partim ſuadendo, partim inſectando vexandoque conuellere. Ergo, cùm alij, tum verò qui Mauricas inſulas incolebant, quorum ingens in oppido Tolo erat numerus, Xauerij patrumque auctoritatis atq; inſtitutionis obliti, rupto baptiſmi ſacramento, propalam ab Eccleſia Chriſtoque deſciſcunt: F
ædem ſacram euertunt: Cruces & ſanctorũ ſigna ſuccidunt: Luſitano Rege contempto; Geilolij tyranni imperio ac ditioni ſeſe ſubijciunt. Neque impunè tanta illis impietas ceſſit: primùm ager, totius regionis antea feraciſſimus, mutata ſubitò natura, ſqualidus atque effœtus euaſit: conditæ in horrea fruges, dira tabe prorſus exeſæ: dulces aquæ, ſalſugine atque amarore contracto, noxiæ redditæ: fame dein ac peſtilentia multi omnium ætatum ordinumque mortales abſumpti. ac reliqui nihilominus in obſtinatione perſiſtere. ſatiſque comperto, ſibi nouum à Luſitanis imminere bellum, contra omni arte parare ſeſe; aditus alios muris, alios vallo foſſaque & operibus obiectis obſtruere; milites ac tormenta clam ab Geilolio ſubmiſſa locis idoneis collocare. Inde cùm ſe aduerſus omnem externã vim ſat ſuperque tutos putarent, ac deterrimus quiſque ferociſſimè loquere-tur; Luſitani parua, vt ſolent, manu, magnæ rei molem aggreſſi, cum auxiliaribus manipulis aliquot ſuperueniunt: miſſiſque è claſſe internuntijs, blando ac benigno ſermone deſertores ad ſanitatem reuocare conantur. ſe non armis aut multitudine fretos, aut ſanguinis auidos acceſſiſſe; verùm ſalutis ipſorũ ſtudio adductos, & omnipotentis Dei præſidio atq; ope ſubnixos: quem illi ſi pergant ſpernere, neque eos admiſſi facinoris pœnitentia capiat; maiore in dies mercede ſenſuros, quàm graui piaculo datam

Chriſto

A Christo fidem,& initam cum Lusitano Rege amicitiam, ac diuina pariter & humana fœdera violarint. Aduersus ea cùm inflato ac pertinaci animo respondissent barbari;sat iam ab ignoto & externo mercatore insultatum indigenis;non vltra ferendã impotentis dominatus acerbitatem;sibi quoque auxilia,machinasq; , ac bellica tormenta suppetere;deniq; se Christianos nullo pacto futuros; cõtinuò in amentes efferatosq; euidentior quàm vmquã aliàs,vindicta cœlestis apparuit.circa meridiem obscuratus repente sol.densas hinc tenebras cùm pauidi ac tremebundi palparent; ecce tibi rursus, vicini montis è vertice, cum horrendo mugitu crebrisq; tonitribus,qualia maioribus tormentis eduntur, sordidũ ac tetrum erumpit incendium ;tantaq; cineris pumicumque, & ambustorum igne lapidum vis, vti propugnacula & muri coronas æquaret.accessit terrarũ motus ingens, quo arbores auulsæ radicitus & inuersæ,tecta omnia diruta præter vnum templo nuper euerso contiguum.quin, proxima quoq; palus, oppleta saxis & improuisa congerie, latè restagnans, multos mortales vnà cũ brutis animãtibus obruit. neq; horas paucas,vt ante, sed ipsos tres dies noctesque B tartarei camini ardor ac sæuitia tenuit. Post triduũ stetêre flãmæ, & caligo discussa:faciliq; ac plano iam aditu Lusitani procul è nauibus omnia contemplati,descẽdunt.ac defensoribus aut exitio sublatis, aut metu dilapsis, iterũ nullo certamine cuncta peruadũt. Arma dein illata Geilolio.is duodeuiginti iam annos cuiusdam insulæ, septem à Ternate leucas, arce sese tenebat,partim situ manuq;, partim etiam æneis munita ballistis,quas ille Christianis,interposita hospitij fide captis, ac subinde mactatis ademerat. ea Lusitani arce tertiũ intra mẽsem Bernardini Sosæ cõsilio ac virtute potiti sunt.ipse tyrãnus,cùm viuus in potestatẽ venisset, memor flagitiorum ac scelerũ,sibimet mortẽ veneno cõsciuit. in eius locũ filius ab Sosa cæterisq; suffectus.His cognitis rebus confestim illuc ab Ternate Ioannes Beira trãsmisit.territos incolas palatosq;, suaui oratione ac familiari vultu contraxit: monitosq; per eam defectionẽ quanto quamq; nefario sese obstrinxissent crimine, docuit nihilominus, modò facti pœniteret, nõ esse cur de venia desperaret: quippe nullũ excogitari posse delictũ, diuinæ bonitati atque clementiæ par.Multiplici malo emollita iam & subacta erat gentis duritia.hoc altius amãtissimi patris monita penetrarunt. ergo vbi sat magno C acriq; dolore cõpunctos,& priora cõsilia cũ gemitu detestantes,ac sibimet ipsis iratos animaduertit; bono ac fidẽti animo iubet esse: tũ solemni ritu per sacram confessionem expiatos, Ecclesiæ sacrosanctę, Christoq; salutis humanæ parenti restituit.Inde noua rerũ omniũ facies.pariter hominibus recta mens,laticibus dulcor,telluri fœcunditas redijt:luctus, mœror, atq; formido,in gratiarũ actiones, hymnos,lætitiamq; cõuersa: deniq; inaudito miraculo,noxij quoq; mures,qui sata per id tempus in perniciem gentis eroserãt; aquę lustralis adspergine protinus ethnicorũ in arua cõpulsi, tanto quidẽ eorum damno, vti vulgo cũ Christianis iniuriam expostularent: mox etiã tantis ac tam varijs permoti prodigijs, gregatim ad Beirã baptismi gratia cõfluerent.ijs,quod pater solus cũctis ministrare nõ posset,socios à Ternate accersijt primũ:dein, cùm ne ij quidẽ sufficerent,magistratuũ rogatu in Indiam ad subsidia petenda profectus est. Interea Gaspar intra insulæ Armuziæ fines exacto fermè triennio, Goam superiorũ accitu reuertit, Iaponios inde Sinasque, si per eosdem superiores liceret, tum etiam Scythas, vt ex ea parte immenso circuitu Romam ipsam adiret, vasto & cœlestibus flammis ardẽti agitans animo. Verùm in digressu ab Armuzianis, haudquaquam ei leue negotium fuit. Non enim precibus duntaxat,lacrymisue, vti mos est, ne se desereret,summi pariter infimiq; tendebãt;amica parabatur ei vis;positęq; locis opportunis insidię.quas ille frustratus,celeri

lembo ad Lusitanam peruenit classem, capta & direpta Catifa Canarinos D ad portus eo ipso tempore nauigantem. ibi magno militum ac naualis turbæ gaudio in vnam è rostratis acceptus, ad Bazainũ applicuit. A Bazaino, Antonij Laurerij Franciscani inuitatu, ad salutãdos in vicino Christianos excurrit, ab eodem Antonio per Euangelium genitos. Multa, in eo tractu, priscæ artis & magnificentiæ monumenta visuntur. in ijs Canarini fanum quod appellant, vnà cum ædibus priuatorum multis, itemque vijs & angiportibus, nec non cisternis ad centum, è solido ac viuo lapide ferramentis excisum. aliud item ex vna petra fanum elephantis vocatur, multis insigne simulacris, ac duobus præcipuè colossis ingentibus, terna queis capita, totidem pedes manusq́;. eiusdem operis templum aliud incerto titulo, Antonius ritè expiatum, Christo dicauerat. in templum id Gaspar obuio Christianorum agmine, præcinentibus tubis, effusa cum lætitia exceptus, rem diuinam peregit, grauiq; & efficaci oratione animatis ad fidẽ officiumque neophytis, Tanaham inde, Ciaulumque, postremò Goã cunctis optatissimus appulit. At Xauerius, ex Iapone Indiã, ex India retro Sinarum littora petiturus, primùm Christianos in digressu confirmat. Cosmum Turrianũ, & Ioannem Fernandum, Amangutiano præficit gregi, ipse in Bungũ, quò E Lusitanorum appulsam audierat nauem, rectà contendit. Rex erat Bungi tum adolescens, & cœcis errorum tenebris inuolutus. attamen cognito quanta Xauerij esset virtus, quanta etiam apud Lusitanos auctoritas, (quorum ille, vt plerique eius tractus dynastæ, commercium ac societatem expetebat) aduenienti patri sese valde humanum & honorificum præbuit: abeunti, comitem è suis familiaribus cum epistola & donis ad Indiæ Prætorem dedit. idem, cæteris è Societate, qui in Iaponem postea missi sunt, eãdem humanitatem ac beneuolentiam præstitit; proprium in suo regno domicilium adsignauit; aditum ad Regum finitimorum familiaritatem gratiamque litteris ac nuntijs munijt: quin etiam, in maximo rerum suarum discrimine, inter grauissimas bellorum ac seditionum procellas, eorum saluti & incolumitati præcipua fide curaque consuluit; ac duodetrigesimo demum post Xauerij profectionem anno, Christiana sacra suscipiens, quæ ad id vsque tempus metu seuerioris disciplinæ fuerat auersatus, de tanti patris nomine Franciscum appellari se voluit. nouissimè verò, ad Gregoriũ xiij. Pont. Max. legatos è regia stirpe, venerationis & obsequij nomine destinauit: qui Olisiponem ipsius ferme triennij spatio, per quàm ancipiti naui- F gatione deuecti, & à Philippo Catholico Rege in primis munificè comiterque tractati, bonam Hispaniæ & Italiæ partem, vt inaudito post omniũ seculorum memoriam, ita gratissimo cunctis principibus populisque spectaculi genere peragrarunt. Cæterùm Xauerius, præter Bungẽsem, de quo dicebamus, Regis internuntium, ex ipso etiam fideliũ numero viros duos egregiè cordatos assumpsit, Matthæum, & Bernardum, ad vrbem vsque Romam Iaponicæ indolis exempli causa mittendos. quorum alterũ Goæ mors abstulit, alter, quò intenderat, cursu feliciore peruenit, & ab Ignatio in Societatem acceptus, quò in vulgus obscurior, eò per otium attentior, exquisitas Ecclesiæ Romanę cæremonias, religionesque, & sacrorum apparatum est contemplatus; celeberrima sanctæ vrbis templa insigni cum animi fructu, ac pietatis incremento non semel obijt; patriam deinde repetens, multa Iaponijs narraturus, in Lusitania letali correptus morbo, Conimbrigæ supremum vitæ actum haud sine plausu peregit. Hisce ergo comitibus à Bungo Xauerius Nouembri mense anni quinquagesimi primi, paucis diebus peruenit ad Sinarũ insulam Sanctianũ, quò commeabãt per ea tempora Lusitani, leucas ab vrbe Cantone triginta. ibi inter alios opportunè reditũ ad Indos parantem Didacũ Pereriã offendit, nauarchũ

A experientem, & industrium, & Sinarum vtcunque littoribus adsuetum. Cum hoc sua pater de introitu aggrediendo consilia contulit. Aptius nihil vtrique visum, quàm ab Lusitano Rege ad Regem Sinarum, amicitiæ, & societatis ineundę cum litteris ac donis orator. quam rē infeliciter olim quorundam culpa tentatam, mitigatis ipsa die Sinarum animis, modò temeritas abesset ac fraus, multo iam nunc melius cessuram, haud inani cōiectura sperabant. in huius porro noui legati comitatu posse Christi nuntios in ipsa mediterranea dissimulanter induci, qui vel aliquam linguæ consuetudinē, vel interpretes certè nacti fidos, magno deinde animo, diuina subnixi ope sementem Euangelij facerent. Cùm ea maximè ratio probaretur, legationem sibi (ni Prætor abnuat) Pereria ipse deposcit: cætera, nempè Xauerius. Hac mente profectos ab Sanctiano, atrox procella è regione Cincei portus inuasit, auulsamque repente scapham, & in ea duos è nautico ministerio Mahometanos, ex omnium oculis abstulit. Furebat ventus: aquarum insani montes vndique minabantur exitiū: nautæ maioribus demissis antennis, modico tantùm velo tempestatis vim subterfugere nite-
B bantur: memoriam scaphæ, propior metus ac terror cunctis excusserat. Xauerio tantùm ea insidebat cura. neque id, euadendi consilio si naufragium incideret; sed miserum illud animarum par ab sempiterno interitu vindicandi, nimirum diuinitus concepta spe, si reciperentur, Christianos aliquādo futuros. Hoc ille studio accensus, quamquam alieno tum tempore, intentos gubernaculo nauclerum ac præfectum aggreditur. diu renitentem vtrunque monitis, obtestatione, auctoritate peruincit, vti dolones demitti protinus imperēt. ægrè id exsequuti proretæ, mox, cū ne sic quidē è summo speculantibus appareret scapha; pelago sequiēte vela rursus expediunt. Tū, inuicto caritatis ardore ad proram aduolat pater: iniectis antennæ manibus, haud intermissa ad Deum prece, paululum adhuc morę per summam contentionem extorquet: puerum iubet, dispiciendi causa, denuò rudētes ascendere. Cùm hæc maximè fierent, ecce subitò aduentans præter omniū opinionem scapha conspicitur. Protinus clamore sublato contracti dolones: atque ad eam exspectandam, cursumque facilius inhibēdum, obliqua oneraria contra maris impetum sistitur. appropinquanti dein eminus iniici funem Xauerius vetat, affirmans ad ipsum nauis latus rectà accessuram
C esse per se: neq; aliter factum. per medios fluctus facili admota remigio, tā diu stetit, dum tenacius religaretur ad puppim. lenitū interea pelagus. Mahometani è tanto periculo sospites, instante Xauerio cæterisq;, ad Christū extemplò cōuersi. cūcta prorsus vti prædixerat, euenêre. scilicet magnitudine rei primò defixi omnium animi: noua dein perfusi lætitia, diuinam clementiam gratulantes agnoscunt: ac prospero demum cursu Malacam deferuntur incolumes. ibi solita celebritate pater acceptus, non diu substitit. inspectis tantùm & confirmatis in opere socijs, ex ea vrbe Cocinum, Cocino Goam deuenit Februario mense, anno seculi huius quinquagesimo secundo, quatuor non totis mensibus è Iapone illuc vsq; consumptis. eius aduentus, quò diutius ac longius abfuerat, eò maiorem vniuersæ ciuitati lætitiam attulit. ipse, à descensu, primùm omnium, publica nosocomia, & sacra cœnobia religiosorum inuisit; dein ad collegium diuertit. Ibi Gasparē ac socios perquàm suauiter amplexatus, reliquum vnū esse cognoscit, qui dudum in lecto decumberet. is è diuturno ac letali morbo desperatus à cęteris, nunquam tamen spem abiecerat ipse, modò Xauerius ante supremū adesset diem. neque mendax fuit fiducia. vti valetudinarium ingressus pater, iacentem grato sermone ac salutatione, vti solebat, impertijt; impositisque capiti manibus, consueta in eam rem ex Euangelio effatus est verba; illicò leuationem sensit ægrotus, mox etiam vires omnino recepit.

Obnitente dein amicorum turba, nihilominus in maturandam profectio- D
nem intentus, Episcopo Prætorique suas & Pereriæ cogitationes aperuit, laudabiles vtrique visæ. & Prætor haud grauatè principem legationis Pereriam declarauit, eidemque conciliandæ fidei litteras ad Regem Sinarum, nomine Lusitani Regis attribuit. Cæteris ornamentis donisq; regalibus Pereria suomet sumptu magnificè legationem instruxit. Xauerius interea, Indicæ prouinciæ res, ne quid per ipsius absentiam caperent detrimenti, accuratè ordinabat. Ante omnia Gasparem, Paulo Camerte pijs alijs muneribus occupato, quamquam inuitum, & comitandi per asperrima quæque patris cupiditate flagrantem, Goano collegio cæterisq; præposuit. Ad Bazaini culturam Melchiorem Nonnium; ad Tanahæ, Cōsaluum Rhoterigium; ad Cocini, Franciscum Henricum; in Piscarium littus Aloysiū Mendium (qui deinde propter Christum ibidem à Barbaris iugulatus est) ad Sancti Thomæ coloniam, Ioannem Lupium abire iussit. in Lusitaniam verò, atque inde Romam ad demonstrandum Ioanni primùm Regi, tùm Ignatio Indicæ prouinciæ statum, & petenda ab vtroque supplementa, Andreā Fernandum cum Bernardo Iaponio, vti paulo ante diximus, destinauit. In Iaponensem denique vineam, Cosmo Turriano, & Ioanni Fernando sub- E
sidiarios designauit Balthasarem Gagum, Petrum Alcaceuam, Eduardum Syluium. hosce Malacam vsque secum ducebat. Hisce alijsque rebus, tum è domestica disciplina, tum è publica vtilitate compositis; inter pias deducentium lacrymas faustasq; preces, & certantia vota discessit xv. Kal. Maij, tertio circiter mense quàm è Iapone redierat. Periculosa in primis ea quoque nauigatio fuit. secundo prouectos flatu, adeò subita ac fœda tempestas inuasit, vti neque nautarum conatus artesúe, neque vasorum onerumque iactura, superandis fluctibus, & naui regendæ sufficerent. Inde, cùm exsangues metu, humescentibus virorum etiam alioqui fortium oculis, relictas alij coniuges liberosque, alij tetrum & informe genus leti miserarētur; ingenti animo pater in medium prodiens, pauorem atque formidinem singulis demere; excitare iacentes; certo vultu ac sermone haud dubiam Dei benignitate salutem omnibus polliceri. Castellum dein onerariæ scandit intrepidus. reliquiariam thecam è collo sibi detrahit: lineaq; suspensam, vnius triniqùe Dei nominibus fideliter inuocatis, mari mergit; ac rursus ad cœlestium pacem exposcendam, sub tabulata succedit. Haud ita in longum extenderat preces: cùm è dira procella, turbidoq; ac fulminante cœ- F
lo, optata lux primùm, mox plena tranquillitas redijt. Hinc recreati Lusitani cùm se defunctos iam periculis crederent, apertè monuit Dei seruus, haud leuius adhuc superesse discrimen. neque falsa prædixit. in breuia syrtesque paulo post illata carina, cùm aliquandiu ipsa inarasset vada; vectoribus pariter ac nautis nouo horrore intrementibus, eodem deprecatore in altum euasit. Malacam deinde peruentum. ex ea vrbe pater Balthasarem Gagum eiusque consortes in Iaponem sine cunctatione transmisit. ipse cum Pereria sese ad reliquum itineris conficiendum parabat. Bono iā loco videbatur esse res. quippe non modico nauigationis emenso iā spatio: & oratore cæterisq; ad suas cuiusq; partes ritè obeundas accensis: cū repente, vnde minimè oportuerat, graui tum Christianæ rei damno, tum bonorum dolore discussa tota legatio est. Præfectus eo tempore Malacā obtinebat, haud satis æquo in Pereriæ dignitatem animo, ac proinde coloniæ infrequentiam causatus, acceptasque clades, & imminens ab Aceno bellū; nauē legati, legatum ve ipsum, è portu excedere vetuit. Neq;, obfirmatā illius mentem, aut amicorū hortamenta, aut Pereriç obtestationes, aut Prętoris decretum ac litteræ, aut Xauerij expostulatio, causæque bonitas, & Pontificia ipsa cum cœlestibus diris minisq; diplomata, flectere valuerūt.
deni-

A deniquè, quantam in eo negotio diligentiam & alacritatem, vel certa cum impensa periculoque præstiterat designatus orator, tam se alter hic, nobilissimæ legationi actionique infestum aduersarium præbuit. Neque verò, in hac etiam vita; (ne quis indormire Deum rebus humanis putet) debita meritis vtriusque stipendia defuêre: siquidem Præfectum exsecrantibus quacunque incedebat viris fœminisque, elephantiaca primùm inuasit lues: deinde, haud vno crimine, sed peculatus præsertim ac rapinarum accersitus, magistratu deiectus, catenis onustus, in Lusitaniam Regis iussu transuectus est. ibi cognita causa, damnatus, redactis in fiscũ bonis; ad hæc, morbo in dies ingrauescente, quod reliquum vitæ fuit, per summam, & animi ęgritudinem, & corporis fœditatem, egens, infamis, ab omnibus contemptus exegit. Contra, Pereria, egregij studij conatusq; non modò pręclarum ex optimi cuiusque commendatione, atque adeò ex ipsa conscientia fructum, sed etiam splendida & opima postmodum à munificẽtissimo Rege præmia retulit. Xauerius autem, quamquam tanto præsidio ac spe subitò destitutus; haud tamen idcirco despondit animum. neq; consilium saluberrimæ expeditionis abiecit. Solatus Pereriam, atque ad obliuiscendam

B iniuriam, & condonandas Christo inimicitias adhortatus, itinere cępto perrexit ipse cum vno è Societate Alexio Ferreria, externisque pueris duobus, quorum alter alienigena Sinensem linguam penitus ignorabat; alter, cui nomen Antonius à Sancta fide, genere Sina, in Goano diui Pauli seminario à primis educatus annis, pertenuem retinebat patriæ linguæ notitiam. Hoc tantulo comitatu Sanctianũ reuectus pater, ante omnia in littore temporariam ædiculam ex obuia materia raptim exstruxit. ibi rem diuinam quotidiè facere, & Lusitanos negotiatores omni officio adiuuare, vti solebat, instituit. simul, è Sinis, qui ad eam insulam commercij causa vetitabant, peritum interpretem sibi parauit, qui tamen postea iniecto iudicij pœnarumque metu, fefellit fidem. ab alijs, de gentis quotidiè moribus, legibus, institutis, diligenter quærebat, nec non de ratione insinuandi se in eas vrbes, hominumque colloquia. quam illi rationem, cùm sine euidenti capitis discrimine propter seuerissima interposita edicta iniri negarẽt posse; tamen Xauerius, ex ijs quæ de Sinarum indole ingenioque subinde audiebat, acriore in dies accendebatur studio, tam docilẽ, tam politam alioqui nationem è gentili caligine ac tenebris eruendi: ac modo Euangelium

C afferre miseris quo quomodo liceret; omnes cruciatus ac mortẽ cum eorum salute non solùm æquo, sed etiam libenti paciscebatur animo. Huic patris voluntati studijsque maximè Lusitani obsistebant, tum ipsius caritate, quem diligebant omnes ac reuerebantur vnicè; tum verò nimia quadã solicitudine, & anxia cura fortunarum suarum; graui scilicet pauore concepto, ne vetitos intra fines publica nulla fide subitò deprehensus Europęus aduena sacerdosque, non ipse tantùm acerbissimas illicò daret pœnas, verùm etiam denuò in Lusitanum omne nomen, regiorum satellitum furorem atque iras accenderet. atque ob idipsum crudelitatis eorum cùm vetera documenta promebant, tum etiam recens in Lusitanos aliquot edita, qui tempestate in littus eiecti, comprehensi confestim ab incolis, teterrimo etiamtum carcere tenerentur. quod si naufragis & eiectitijs euenisset; quid tandem illi futurum, qui se se, prudens volensque, nullis cuiusquam opibus vel commendatione fultus, intra illorum præsidia & septa non dubitasset includere? Deinde, vt maximè cuncta experiri libitum foret, quam tandem facultatem habitura esset res? calcaturumne cum comitibus ęquora? an, centum ferè millia passuum (quantum interesset spatij) trabe vel tabula traiecturos? nam portitoris quidem, & nauicularij nullam omnino

fore copiã. Lusitanos, omni appulsu continentis arceri. Sinis, capitale esse, D quemquam externum iniussu Præfectorum inferre. quod si quis adductus pretio, suam in id operam quamuis occultè detulisset; verendum tamen, ne pernumerata mercede, receptum cum inermi socio puerisque peregrinum, vel in deserta quapiam insula per scelus exponeret; vel breuiore faci noris compendio, ne quid indicij emanare posset, in altum è naui proijceret. Cùm hæc ad terrorem à Lusitanis haud absurdè proponerentur; nunquam tamen Xauerius de sentẽtia potuit demoueri: tantùm, quod ad ipsorum incolumitatẽ ac mercimonia pertineret, omnem illis dempsit timorem; persanctè pollicitus, non ante se quò tendebat iturũ, quã confectis ipsi negotijs ab Sanctiano soluissent. cæterùm à trãsmissione in id tẽpus præparanda non destitit, aliquãdiu nullo successu, quippe Sinę institores, ad quos erat necessariò confugiendũ, appellati ea de re, vulgo negabant. ad extremum tamen pecunia euictus est vnus. huic cum Xauerio in hæc pacta cõuenit. Sina lembum, occultandæ rei gratia excluso omni alio remige, nauta, vectore, suis duntaxat filijs famulisque ad iter in diem certam instrueret. trãsuectum in suburbia Cantonis patrem, ad tres quatuorve dies clam haberet apud se; tum intempesta nocte cum sarcinula & libris ad portam E vrbis nemine cõscio destitueret; vnde perductus (quod extemplò videlicet erat futurum) ad tribunalia, quicquid liberet ibi de religione, alijsve de rebus, periculo suo palam explicaret. Xauerius vicissim, cuius opera transuectus fuisset prorsus haberet occultum: eidemque nauli nomine daret piperis quod ducentorum paulo amplius aureorũ efficeret summam. id piper Xauerio Lusitani, quãdo eũ ab incepto reuocare nequiuerant, in idipsum pro amicitia fuerãt elargiti. ea pactione transacta pater interea omnis tormenti patiẽtiam assiduè meditari: martyrij palmã cum animarum salute coniunctã dies noctesq; sibi proponere: condictum profectioni tẽpus per summam cupiditatẽ exspectare. Inter hæc abeuntibus paulatim Lusitanis, aduersa valetudine laborantem Ferreriam, ne sibi in tam ancipiti re impedimento foret, in Indiam tempestiuè remiserat. mox ipse quoq̃ue in febrẽ incidit: qua dies aliquot acerbè vexatus, cùm onerariæ in salo iactationem ægrè admodum ferret; in casam inde sese recepit apertam, ventoq; ac frigori peruiam, ex ijs quas ad extremam littoris oram, Lusitani ab Sinis ædificatione prohibiti, è paleis ac ramalibus mométò excitare, atq; in discessu disturbare consueuerant. Ibi quinto ab discessu die, dum Sinam ex compo F sito portitorem exspectat, nauarchis iam Lusitanis pręter vnum cunctis ex eo loco profectis; cùm ad refocillandas vires nihil omninò suppeteret, in summa rerũ omnium egestate, germanus Christi in morte pariter & in vita discipulus, accensa diuino amore iacula è psalmis fermè petita subinde in cœlum emittens, IESVMQ. ac MARIAM suauiter inuocans, è corpore ex quo iampridem eminebat, excessit IV. Nonas Decembris, anno Christi nati (nam de ipsius quidem ætate nil traditur) supra sesquimillesimũ quinquagesimo secundo: Indicæ verò suæ peregrinationis, vndecimo. Ea de re serius moniti Lusitani mœrentes accurrunt: mirantur habitum quiescenti quàm mortuo propiorem: compositos artus; decoram faciem; ipsa denique pietatem adhuc spirantia lineamenta. dein rati id quod erat, indignum ac nefas, tanti sacerdotis corpus, tamque de Lusitano vel in primis genere benemeriti, nullo exsequiarum honore, desertis in locis & barbaro solo relinquere; cum ipsis vestimentis in arcam inclusum, viua operiunt calce; quò celerius excsis acrimonia carnibus, nuda secũ ossa deportẽt: ipsam dein arcam deserto & squalido quodam in eius insulæ colle defodiunt. post dies aliquot confectis negotijs ad sepulcrum vniuersi cõueniunt;

A niunt;corpus diligenter inſpiciunt attrectantque non modò integrum,ſo lidumq;,& aſpectu iucundum inueniūt, ſed etiam,quo magis obſtupuêre, ſuauiter admodum fragrans.læti ſuam de viri ſanctitate opinionem comprobari diuinitus,in eadem viuę calcis arca reconditum,venerabundi omnes in nauem imponunt.Inde Malacam deuectum,prodeuntibus obuiam cum ſolemni pompa oppidanis,excipitur,& ſua impenſa funus procurante Didaco Pereria,qui nondum abierat,in ædem Beatę Virginis,vbi collegium eſt hodie Societatis,defertur.iam tertius à morte agebatur menſis.arcam ſacerdotes & amici rurſus aperiunt:nihilominus incorruptum extrahunt mirabundi,ac Luſitanico more(haud dubio Dei nutu, quò liquidius poſtea de admirabili integritate conſtaret)terræ ipſi mandant nullo capſæ tabulæue munimine,puluino duntaxat ceruici ſubiecto, & obtecta ſudario facie.quinq; ipſos menſes cū in eo tumulo iacuiſſet, è ſocijs quidā miſſus ad Xaueriū inueſtigandum ab Goa ſuperuenit(quē nos deinde Romæ hæc eadem ab alijs ante perſcripta memorantē audiuimus) is auiditate ac ſtudio explorandi cernendique oculis quæ ferebat fama,ſarcophagum detegit.mirum dictu:puluinū ac ſudarium purpureo cruore tinctum offendit,dum funeris adminiſtri terram ſuperingerunt inculcantque inter ſepe
B liendum expreſſo.cæterum corpus totum planè illæſum,& eadem quæ ferebatur odoris ſuauitate:quin etiam (quod ſuper omne miraculum fuit) veſtimenta ipſa,crepidaſque,& extimum linteum,adeò recenti ſpecie, vt illo ipſo Melchior Nonnius in Iapone deinde,quemadmodum Diui Pauli eremitæ palmea quondam tunica Diuus Antonius, ita ad celeberrimas quaſque gratulationes & cæremonias vti conſueuerit. clara profectò ac teſtata ſancti patris virginitate ac ſanctimonia (quamquam alijs quoque argumētis ante iam nota)quando neque calcis viuæ cauſtica vis,neq; telluris humor ac ſitus, defuncti carnes aut amictum vlla ex parte labefactare valuerunt.Quo indignius viſum omnibus,vltra in defoſſo haberi corpus, tanto tamque honorifico Dei munere cuſtoditum.In ijs Didacus Pereria, memor amicitiæ ac meritorum,elegantiore materia formaque arcam aliam damaſceno ſerico ſubſuendam,aureo textili deſuper obtegēdam curauit.in eam tranſlatum corpus idoneo loco ad vſque tempus Indicæ nauigationis eſt habitum. quo ipſo tempore Indiam repetens Coſmi Turriani miſſu Petrus Alcaceua,Malacam ex Iapone delatus, impoſitum in onera-
C riam ſacrum theſaurum vnà cum altero de quo dicebam ſocio aſportat, præſens vtique nauigantibus ac ſalutare præſidiū;ſi quidē nauim,diffracto gubernaculo,vadis impactā aliquoties,præſenti illius ope,cuius vehebant exuuias,haud dubiè ſeruatam fuiſſe cùm alij, tum nauarchus ipſe teſtatus eſt:idemq; actuario Goā celeri curſu prȩueniens;rem totā patribus nuntiauit.ex ijs quatuor cū totidē à catecheſi pueris,biremi regia,tardius nauiganti onerariæ ad Baticalā occurrunt, arcā denuò reſerant ſextodecimo iam ab obitu menſe;æquè incorruptum corpus ac veſtimenta,gaudio ſimul ac ſtupore attoniti deprehendunt. Arca iterum clauſa in biremem eo quē dixi ornatu deponitur.nautæ ſublatis vndequaq; vexillis tormēta feſto cum reboatu diſplodunt.eo die ſub veſperam à Baticala ad Goā biremis rediit, arca noctem vnam in ædicula Deiparæ Virginis cuſtoditur,paſſibus ab vrbe mille quingentis.poſtridiè manè confeſtim Prętor ac proceres,Canonicorum ac Miſericordiæ ſodalitia, ingens prætera oppidanorum vis, & Diui Pauli collegium omne, corpori extra portas obuiam prodit. reliqua multitudo ad ſpectaculum effuſa,parietes,feneſtras,plateas, ita compleuerat,vt in reditu ſummoueri vix poſſet. cum cereis candidati nonaginta prȩibant pueri,ſequebātur clerus,& magiſtratus,ac nobiliū ordines:qua

cunque pium incedebat agmen, multa erant passim odoramenta dispo∫i- D
ta. feretri latus vtrunque thuribula ex argento affabre facta cingebant: Diui Pauli templum quo inferebatur, cùm per eos ipsos dies hebdomadæ sacrosanctæ agerentur solemnia, nihilominus albo peristromate conuestitum: cuncta sobriam ad hilaritatem lætitiamque composita. Hoc maximè modo corpus acceptum, & statim in Diui Pauli sacello, tectum vti erat, magna cum veneratione repositum est. ibi, quominus tertium aperto iam loculo palam ostenderetur, efflagitantibus pariter summis infimisq; negari non potuit: veruntamen ad introspiciendum obiecti cancelli; ne applicuisse rosaria, impressisse oscula virgineis carnibus, semel iterumque palpasse non satis habentes, insuper (quod apparebat futurum) in frusta, & præsegmina, cæterasque reliquias inuolarent. in eo sacello tres amplius dies ac noctes habitum summo ac perpetuo omnium ætatum, nationum, ordinumq; concursu. neque interea ab vno quopiā è superiore loco pater est laudatus, vt assolet. pro laudatore populus fuit. alij quippe reconditam viri doctrinam, & sapientiam, ac dicendi vim copiamque: alij prudentiam, vsumq; rerū, & longinquas peregrinationes ac plurimas; alij comitatem ac mansuetudinem, & sine fastu vel arrogantia grauitatem, sine indignitate summissionem, sine fuco pudorem atq; modestiam; alij castimoniam insignem, & voluntariam paupertatem, & longa ieiunia vigiliasque, alij subleuatas egentium angustias, orborum educationem ac disciplinam, viduarum ac virginum pudicitiam egregiè custoditam; curatos per summam patientiam ac sedulitatē ægrotos; diremptas plurimorum inimicitias; alij verissimas prædictiones atque miracula; (multò videlicet plura quàm quæ nos aliò properātes attigimus) ac partim Christianorū greges à pdito vitæ genere ad meliorē frugem, partim ethnicorū ab Satanę seruitute ad Christi fidem obsequiumque traductos; horumq; tutelæ, cōmodis, ornamentis omni ratione consultum; alij denique magnitudinē animi in rebus arduis capessendis, constantiam in promouendis, &, quod super omnia mirandū, adeò salubri tēperamento mistam actione contēplationem, vt cū vtranq; coleret propemodum ex æquo, neutra tamen officeret alteri: hæc, inquā, & alia pro suo quisque sensu lacrymantes in cœlum efferre. Interea exacto fermè quatriduo, cùm satis iam in aperto fuisse videretur, ab socijs arca iuxta maximam aram loco certo reponitur, & claustro munitur. Huic tantæ gratulationi Gaspar adesse non potuit, ad æterna, vti sperandum est, gaudia paucos ante menses euectus. Is Indicæ prouinciæ administratione suscepta, publicè priuatimque multa prçclarè instituit, quorum hodieque vsus cum vberrimo perseuerat animarum fructu. dumq; in domesticā pariter disciplinam, & communem Ecclesiarum vtilitatem intentus, affecto iam corpusculo acerbius grauiusque quàm ferre posset imperitat, inter cōcionandi ardorem & contentionem defectus repente viribus, intra pulpitum concidit. collecto dein spiritu domum regressus, acrique correptus febri, mox inter sodalium caros amplexus animam efflauit xv. Kalend. Nouembris, anno seculi huiusce quinquagesimo tertio. elatus est magno ciuitatis luctu, quam sibi suisque vniuersam excellenti caritate officijsque deuinxerat. Sub hæc, ab Iaponijs dynastis litteræ ad Prætorem allatæ. fœdus & amicitiam vltro petebant: ac siue id ex animo, siue gratiæ causa, nuntios Euangelij, & sapientiæ Christianæ magistros. ea re permotus, vti æquum erat, successor Gasparis Melchior Nonnius Lusitanus, commendata vicarijs citeriore prouincia, cum socijs aliquot Iaponem petere intendit. Ingēs dudum in ijs locis erat perturbatio rerum omnium. Amangutij Regem inter ac populares atrox ac periculosum exstiterat bellum, nec nisi Regis
& filio-

A & filiorum interitu restincta seditio. in Bungi quoque Regẽ, aliquot principum coniuratio eruperat. ij, commisso demum prælio victi cæsique. otij deinde nonnihil ab armis fuit. patres ad prædicationem & cõsueta munia rediêre. ac Deus item signis atque miraculis adiuuabat. ægroti debilesque, lustrali vt plurimũ aqua sanati: ex insessis diuturna possessione corporibus, Dei verbo fugata dæmonia. hæc & alia minimè deerant Euangelij firmamenta: sed nondum idcirco notabilis fiebat ad rectam fidem accessio. Pauperes fermè, & inferiorũ ordinum homines, colla salutari subdebant iugo. contumax etiamtum, & fastidiosa, veruntamen manus olim datura nobilitas, à Christiana humilitate, ac mansuetudine, egentiumque ac vulgi consortio valde abhorrebat.

HISTORIARVM INDICARVM

B LIBER SEXTVSDECIMVS.

INTER hosce tam varios dubiosq; rei Christianæ successus, repentinum & graue apud Ceilanios quoq; bellum exarsit. Columbano Regi, qui Cottam pariter insignem obtinebat vrbem, tres erant sororis filij, ad quos, de more gentis, hęreditas pertinebat. ij, expetitum ab insita dominandi libidine regnum, senecta auunculi detineri ægrè ferentes, facta coniuratione Regem interimunt. inde ita inter se opes & imperium partiuntur, vti natu maximus, nomine Parea Pandar, ius populis è regali solio diceret; minimus, cui Madunio nomen (medio paucos intra dies extincto) militaribus copijs cũ stipendio ac potestate præesset. Ac primo quidem concordibus inter se animis agere visi: mox (vt est omnis dominationis malè fida societas) capitales inter vtrumq; dissensiones exortę. Queri Madunius, non pro dignitate meritisque tractari se, quippe qui præcipuo periculo & audacia nefariã C vim ac sceleratas manus auunculo, cæteris hortantibus, attulisset; magisq; sese in dies à Parec̨ consuetudine rationibusque alienum ostendere. at ille, nouis quotidie sese caputq; suum præsidijs aduersus fraternas insidias impietatemq; munire. inter cætera, cũ Lusitano Rege per supplices litteras egit obtinuitq;, vti nepotem ex filia, contra cõsuetudinem, excluso Madunio, in regni successionem iusque adoptaret. Eò acriore incẽsus ira Madunius, exercitu coacto apertum fratri bellum inferre, Cottanos euastare fines, ad oppidum castra mouere non dubitat. Rex item, ne contra latronẽ ac perduellem, aggere mœnibusq; potius, quàm armis ac virtute sese tutari videretur; malè auspicato eductis extra oppidum copijs, idoneo considet loco. erat in eius castris auxiliaria Lusitanorum cohors. ex ijs gregarius quidam (temere, an à Madunio corruptus, incertũ) plumbeo missili, sine metu suis obuersantem Regem interficit. Tum proceres in vrbem extemplò sese recipiunt; nepotemque Pareæ, regijs communi consensu decoratũ insignibus, in auita collocant sede. mox, diffisi adolescentis ætati, ac popularium animis, instante præsertim ac minitante Madunio, nouũ ab Noronia Prætore subsidiũ petunt. Ille sine mora instruit classem: impositisq; Lusitanorũ millibus admodũ tribus, ipsemet eam expeditionẽ obire cõstituit. p̃tẽdebatur bello, vetus cum Colũbano fœdus, & pia pueri pænè circũuenti defen-

defensio.sed arcana suberat profectionis illecebra, quod à quibusdam pro D
certo accepisset Prætor, auri argentique thesaurum in vrbe Columbo re-
pertum, quo si potitus foret; & Lusitanũ crebra erogatione exinanitum ę-
rariũ opportunè suppleri, & se suosque facili negotio ditari posse confide-
ret. Hac mente consilioq; profectus, incolumi classe Columbum defertur,
leucas ab vrbe Goa ducentas. descensione facta, primùm omnium in the-
sauri perscrutationẽ toto pectore incubuit: & exacerbatis peracri quæstio-
ne oppidanis, adeò vt non pauci ad hostem subinde transirent; ingenti la-
bore miseriaq; tandem eruit quod aureorum centum milliũ summam ex
pleret, quantum in classis belliq; apparatum insumpserat. Inter hæc Madu
nius contractis vndique copijs intra Ceitauacam vrbem, à Columbo no-
uem introrsus leucas, intenta cura sese munire pergebat. Promotis eò si-
gnis Prętor haud magna mole vrbem expugnat: direptamque, ferro & flam
mis excindit: de Madunij exitu nihil traditur. inde, firmato pupilli regno,
quã inuenta pecunia lætior clariorq;, Goam sospes reuertit. Ab Goa, reno-
uato impetu, Ciembẽ insulam petit, receptaculũ latronum Malabariũ, in
Cocinensis Regis dãna perniciemq; imminentiũ. hanc frustra nuper à Ca-
prali circumsessam, ipse haud incruenta victoria tandẽ cepit; Malabaribus E
partim cæsis, partim in seruitutem abductis. Circa idem tempus, auidè cupi
enti Solimano Turcarum tyranno, occupandæ Armuziæ viciniq; tractus
oblata denuò spes, Mahometanis inquilinis odio Lusitanorum per clande
stinos identidem nuntios litterasq; solicitantibus. ea si obtinuisset loca, per
breui in Cambaiam & Indiam transitu, Lusitanos quęstuosissimi commer
cij fructibus, & iniusta longinqui maris possessione, facillimè depulsurum.
Eiusmodi stimulis incitatus Turca, cupidus præsertim delẽdæ ignominiæ
ad Dium priore bello susceptæ; Peribecum vnum è Præfectis, qui ad Me-
cam agebat, classem ab Suezio properè iubet accersere; & Adeni claustra
quàm occultissimè præteruectum, Arabiæ Felicis quicquid Lusitanorum
custodia teneretur, necnon Armuzianos fines, repentino aduentu (si res pa
tiatur) inuadere; cum eo tamen, vti ad colligendam clementiæ famam, in-
colarum animos benigna oratione ac promissis alliceret prius, quàm incẽ
dijs, cædibus, populatione vexaret. Ille, triremibus quinque & viginti, one-
rarijs duabus extemplò deductis ornatisque, celeritate vsus & secunda na-
uigatione, Mascatum applicuit. Lusitani sexaginta, duce Ioãne Olisiponẽ-
si eam arcem obtinebant. ij, vel subito classis appulsu perterriti, vel à com- F
meatibus imparati; Peribeco saluis corporibus & libertate deditionem fa-
ciunt: eiusque mox deditionis luêre piaculum; à barbaro contra pactionis
fidem, & Solimani mandata malè mulctati, & in custodiam & vincla con-
iecti. Eius rei fama pauidis illicò nuntijs Armuziam allata, cùm in maius,
vt fit, cuncta certatim augerent; ita occæcauit animos omnium; vti amen-
tes repentino terrore Mahometani pariter & Christiani diffugerint. Rex
cum proceribus in tuta iã sese receperat loca. ciues & inquilini, partim ar-
reptis quæ carissima habebant, partim etiam præ formidine ac festinatio-
ne relictis; auios alij montes, alij proximas insulas petunt. duo tum ad Ar-
muziã è Societate IESV agebant patres: eorum alter, ad nauandam in ex-
tremo discrimine Lusitanis operam, sese cum ijs in arcẽ inclusit; alter, neo
phytos, ne mortis metu à Christo deficerent, corrogatis in alimenta pecu-
nijs, ad Mogastanem continentis oppidum ingenti labore traiecit; eumque
ibi gregem ad vsque trãsitum illius tempestatis cum fide curaq; tutatus est.
At Peribecus obuio nemine prouectus, vacuã hominibus, gaza refertã vr-
bem, ad Turumbacũ ab arce procul ingreditur: aduersus Lusitanorũ eru-
ptiones militẽ idoneo loco disponit: dein cęteris diripiendi oppidi signum
dat. Pauca tum erant emporia Armuziano diuitijs comparãda: vsq; adeò
multi

A multi omnium fermè nationum institores, varias illuc primæ notæ merces opesq; congesserant. Ergo tantum pretiosæ vestis, gemmarum, & vnionum, auriq; & argẽti exhaustum; quãtum alioquin expedita ad iter faciendum aliquot nauigia capere potuerũt. exposita dein ad arcem oppugnandam & aptè locata muralia tormenta. queis Peribecus præcipuè infestum sibi vnum è propugnaculis tanta pilarũ vi sine intermissione quassauit; vti solutis iuncturis bona pars muri prociderit. adeoq; certis ictibus pares glob bi in aduersa tormentorum ora contorti; vt nostris amplius ex eo loco iaculandi facultatem eriperent; neq; inter verberationem omninò quisquã ostendere sese pro pinnis auderet. Ea edita strage haud tamen ad subeundum, conserendasq; manus Turcæ animus fuit; siue ad asportandam festinaret prædã, seu præsidij magnitudine territus, quod Lusitanos bellatores amplius octingentos omnibus rebus ad sustinendam vel oppugnationem vel obsidionẽ instructos, arce contineri non dubiè comperisset. Ostentata igitur in speciem, dein omissa pugna, Queixomem insulam, quò multos ex vrbe confugisse audierat, protinus petijt: oppressisq; ac variè cruciatis, quicquid secũ asportauerãt fortunarũ extorsit. inde grauem spolijs classem ad B Bazorã vrbem, quæ in intimo est Persico sinu Turcicæ ditionis, applicuit. ibi recognitæ manubiæ, & è molesta iactatione refectus miles. At Goam vt primùm circunsideri ab Turcis Armuzianos allatum est; Prætor, quanta maxima potuit classe exercituq; coacto; Dium sine mora processit. inde, ne præsidijs Indiam nudaret; cum parte copiarum Antonium Noroniam iubet Armuziam pergere. Profectus, desertam direptamq; vrbem; itemq; solutã dudum arcis obsidionẽ inuenit. intento dein reuocandis habitatoribus, triremes duas è freto in altũ egredi nuntiatur. Peribecus, Mecam ante hyemẽ rediturus, pretiosissimis vtramq; rebus onustam, nocte per summum silentiũ à Bazora soluerat, reliquis deinceps pari silentio sequuturis. Ad harum conspectum Antonius cõfestim anchoralibus præcisis, abeuntem latronem insequitur. at ille, antecapto iam spatio, per summam & remigum contentionem, & nautarum industriam, vix tamen atq; ægrè instantium ab tergo Lusitanorũ effugit manus. Inde mœrens tam paruo sibi momento elapsum hostẽ Antonius Armuziã reuertit; aditaq; Regis iussu arcis præfectura, classem, vti mandauerat Prætor, Didaco Noroniæ tradidit. Eius ope ac præsentia dum fauces freti, vicinamq; oram attentè percur C sat; profugi maris accolæ in patrias reuocati sedes; inclusiq; intra sinũ hostes, capto haud semel impetu cùm ex angustijs erũpere conati essent, onerarijs duabus amissis præclarè cohibiti, quoad vrgẽte demum hyeme Turca Bazoram, Noronia Goam in hyberna concessit. neque ijs dum exactis, Prętor, cui puniendæ Turcarum audaciæ cura viuebat in pectore, Fernandum filium cum magno nauium ac militum numero ad easdem obsidendas fauces maturè transmisit. is celeri cursu in Arabiæ cõspectum delatus; speculatorijs nauigijs quoquouersum dimissis; cognoscit partẽ triremiũ, cæteris ex interuallo sequentibus, cursum ad fauces intendere. continuò classiarios ad demendũ nomini Lusitano dedecus, atq; ad vlciscendas fratrum ac sociorum iniurias cohortatus; ad Rosalgatum promõtorium dirigi proras iubet. inde oram legẽs, circa Mascatum obuias triremes habuit octo: eæ, vitandi congressus causa cùm littus propemodum singulæ abraderent, Fernãdus è celsarum numero tres rostratas, castellorum instar, vltrò in arenam inflatis velis inferre non dubitat. inde transitu alueis ac missilibus intercluso, habiliores ad cursum dromones & expedita nauigia quæ remis agerentur, egregio milite instructa, in hostes immitit. ij, desperatis iam rebus, cùm iactura triremium sese in terram parantes eijcere; oppressi celeritate nostrarum nauium trucidantur: ac nullo pæne certamine

triremes

triremes abductæ, ceteris Turcis è longinquo spectantibus, qui suorum ca- D
su perterriti, ac Mecam ne si liceret quidem tanta accepta clade redire nõ
ausi, longiore ambitu in Cambaiæ fines ad Cindiscanem regulum perfu-
gêre. is, in fidem acceptos ac supplices, repetente dein Lusitano, ita seruauit;
vt in eius gratiam triremes ad vnam omnes membratim dissolutas, ad na-
uigandum prorsus inutiles fecerit. Eam satisfactionem Prætor Lusitanus
accepit. Fernandum interim, haud leui parta victoria, quominus syncero
gaudio frueretur, cura de illisis in breuia rostratis angebat: ne infixæ peni-
tus euelli non possent. verùm postquam pleniore accedente æstu paulatim
alleuari cæptæ; iamque salo prorsus liberæ atque agiles innabant; tum ve-
rò plausus & clamor militum ac nautarum exortus: velisque in Orientem
datis, Goam incolumes ingenti omnium gaudio peruenerunt. At Peribe-
co, cum duabus quas dixi triremibus prospera nauigatione Mecam reue-
cto, malè partis opibus diutius frui non licuit. Solimani iussu, cùm rei gestæ
seriem postea didicisset; exsecrandæ rapacitatis atq; perfidiæ pœnas capite
abscisso persoluit. Per idem ferè tempus, periclitãti Parauanæ Ecclesiæ pri-
uato consilio ac virtute subuentum. Indici maris oram, præsertim quæ ad
Cori promõtorium vergit, distractis tum in diuersa Lusitanis viribus, Ma- E
labares Turcis immisti, latrocinijs & incursionibus infestam nomini Chri
stiano reddiderant; nauibus ad viginti, anni vix spatio interceptis. ijdem
oppidum Punicale, oppugnantibus ab terra Mahometanis, admota ipsi
classe vi ceperant, Henrico Henricio è Societate IESV, necnon præfecto
præsidij Lusitani cum vxore ac liberis & quinquaginta militibus in custo-
diam datis: quodque multò erat detestabilius, Parauanos aliosque neo-
phytos ad quinquaginta milia varijs artibus ab Christo abducere niteban-
tur. Eius rei Cocinum multiplex iam fama peruenerat: itemque per litte-
ras Parauæ Christiani tam duris in rebus opem ab ea ciuitate precibus in-
fimis implorabant. ac demum, instanti minaciter hosti, vt Christiana dese-
rerent sacra, consensu responderant, nisi intra quintum diem subsidium
à Lusitanis venisset; tum se de religione deliberaturos. Interim Cocini co-
gnito sociorum extremo discrimine; ingens incesserat dolor, quod ærario
exhausto, & absente magna parte iuuentutis ac nauium, publicè Parauis o-
pitulandi nulla esset facultas. Inde cùm vulgò mœsti perplexique, casum
vicinæ Ecclesiæ miserantes, hærerent, Aegidius Fernandus Caruallius in
communi causa præcipuam Christianis operam nauare constituit, eximia F
pietate pariter ac fortitudine vir; quã nuper in obsidione Malacensi nobili
tauerat. Is contracta vndiq; pecunia, & omni pæne domestico instrumen-
to in idipsum oppignerato; quamuis tum è crure altero laboraret; bire-
mes quatuor, manciuam vnam (actuarij genus id est) confestim omnibus
ad bellum rebus ornauit. multis deinde cum lacrymis per sacram confes-
sionem expiatus, cœlestique refectus cibo, in hostes duxit intrepidus: eosq;
ad Calecarem vicum assecutus; vno IESV nomine fidenter inuocato, re-
nouatis quæ iam consenuisse videbantur militiæ Lusitanæ miraculis, ro-
stratas minores duodecim, lenunculos, quos vocant cialatones, amplius
quadraginta, momento fudit fugauitque: in terram dein egressus, Maho-
metanorum ædificijs ignem iniecit: Henricumque grauia & acerba multa
perpessum, cùm reliqua Lusitanorum manu è vinclis eripuit. Sub idipsum
ferè tempus quo aduersum Christi fideles Malabarica grassabatur impie-
tas, (ex quo facilè diuini cõsilij ac destinationis appareat altitudo) ex eadẽ
natione gloriosum euangelio testimonium perhibebãt Malabares adole-
scentuli sex circiter & triginta, ab nono ætatis anno ad septimum vsq; de-
cimum. hosce, Lusitana qua vehebãtur naui, circa Arabiam à Turcis exce-
pta, cùm à Christo ad Mahometẽ traducere summa ope barbari conaren-
tur;

A tur;postquam alternis blanditiæ minæque nil proderant; ad verbera cruciatusque descendunt. Adduntur ad cæteram immanitatem stillæ adipis igne liquati.ea tormenta multasque præterea iniurias, puerorum virtus fidesque vicit egregiè.Turcæ obstupefacti cōstantia,ab ijs vltrà vexandis tandem abstitêre.At Caruallius,præter insignē apud Indos gloriam,ab Lusitanis quoq;,& ab ipso in primis Noronia debitū tantæ virtuti, & caritati præconium tulit:dumq; digna talibus factis exquiruntur præmia;interim è regio fisco quicquid in eā expeditionē insumpserat, benignè repēsum. Eodē Noronia Prætore,cùm alia, tū duo præsertim horrenda fuêre naufragia. Emmanuel Sosa,cognomēto Sepulueda,qui Diensi(vti memoratū est)prefuerat olim arci,vir opulentus ac splendidus, ducta in matrimonium Eleonora Garziæ Salæ tū Prætoris filia,tactus desiderio patriæ; pressam diuitijs rostratā excelsam Cocini conscēdit.sequebatur vxor,ac parui liberi;& Pātaleon Sala,& nobiles aliquot;& præter nautas,famulorum etiā ac mancipiorū turba :in vniuersum capita fermè sexcēta.Ianuarij mensis initiū,Lusitaniam ex illā petentibus ora,statum soluendi tēpus. ventorum id vices, ac dudū explorata nauigandi ratio postulat.Sosa cum cæteris, quod impe-
B ditior ad Coulanū coemptio fuerat; non nisi Februario mense profectus; circiter Idus Aprilis Cafrariū littus aperuit.Inde leni flatu prouectis, circa Bonæ spei promontoriū vehemens ab occasu obstitit ventus,idq; cum fulgetris,& cœli fragore,tetraq; ac minaci nubium vi. Tum inhorrescens mare paulatim attolli,maioresq;in singula mometa ciere fluctus.Cū in aduersum obnitendi,remigio destitutis,nulla esset ratio;paulisper addubitatum à nautis,vtrū demissis antennis,in salo transitum tempestatis exspectarent. verùm Oceano magis magisq; sęuiente perterriti;simul propter anni tempus abiecta superandi promontorij spe,retrò in Indiam pari consensu vela dare constituunt.Sed ne id quidem è voto successit,adeo violenti ac repentini flatus ab Oriente, diuersisque coorti plagis, quassatæ iam nauis in perniciem conspirauerant.Horū impetu vela primùm discissa:malus deinde,mox gubernaculum,frustra fluctus euitante magistro,diffringitur.præterea costis immodica iactatione conuulsis,multo plus accipiebatur vndę, quàm vt exhauriri aut egeri summa turbæ naualis cōtentione & industria posset. Neq;, præcipitata leuandæ naui bona onerum pars,auertebat exitium. per hunc modum spoliati armamentis; obuersante perpetua mortis
C imagine,dies aliquot in alto iactati, postremò vrgentibus à meridie ventis,certum ad naufragium ad terrā appelluntur. neque erat in malis potius quicquam, ni viuentes videntesque hauriri profundo,vel in cęca vada syrtesq;adigi mallent.ad teli ergo missum iactæ ab vtraque parte anchore,dū scaphis,quæ vna supererat salus,in continētem euaderent. Sosa ante alios cum vxore filijsque, & primarijs aliquot, raptim elata pecunia gemmisque, transuecti haud sine ingenti periculo: vsque adeò immanes toto littore moles aquarum illisu reciproco frangebantur.neque idem effugium cæteræ multitudini patuit;scaphis,post vnum alterumve traiectum,in dorsuosa breuia impactis & comminutis. Eodem fere temporis articulo anchorarius funis in Austrum obuersus, quamquam valido nexu & crassitudine,rumpitur .Tum qui remanserāt,diuulsa nauis latera, & vasto dehiscentem hiatu alueum conspicati,erumpentia ex imo dolia, sarcinas, capsasve corripiunt;seque,incertam ad spem, qua cuique proximum est, in mare demittunt. Miserando hinc spectaculo, immistos fluitanti gazæ mortales,& naualia instrumenta passim agi ferrique cerneres. Periêre ab ipso statim deiectu, Lusitani circiter quadraginta; ex alijs nationibus, ad septuaginta:reliqui haud semel operti fluctibus, ac turgido spumantique æstu in diuersa raptati,ad hæc,scriniorum incussu liuidi,aut clauorū squa-

marumque ictu cruenti (tantus amor est lucis) tandem semianimes in sicco vestigia posuêre. Vixdum euaserant; cùm in conspectu omnium, vacua hominibus carina subsidit; & arenis illata, duas primũ, dein quatuor in partes, ad extremum in minutissima frusta dissilijt. hæc maximè clades ad vltimam pæne rerum desperationem Lusitanos adduxit. quippe, consilium fuerat, è reliquijs naufragij subitarium dromonem intẽtis vestibus ad cursum aptare; atque vbi licuisset, cum delectis retrò Sofalam aut Mosambicum opis petendæ causa transmittere. Eam quoque sibi facultatem ereptam videbant, cùm è discerpto nauigio laceroque, vix vlla fragmenta cubiti mensuram excederent. Paulatim dein, quæque supernatauerant, quæque obruta fuerant, pæne cuncta cum cadaueribus in littus eiecta: ipsę quoque demum anchoræ, hastæque, & minora tormenta, quamquam hæc quidem prorsus inutilia; sulphureo omni corrupto puluere, neq; vllo cõficiendi apparatu. Inter hæc autumnus abierat: &, quod ab æquatore in meridiem gradus vnum & triginta distat regio; refouendæ turbæ, frigore, inedia, vulneribusque torpenti, Sosa complures excitarat ignes. tum ex aliquot oryzæ semicorruptæ modijs, ac salsamẽtis, quæ tempestatis iniuriæ superfuerant, cibaria in singulos parcè diuisa: quod squalida circum arena, ac nullum esset cum incolis, fera & inhospita natione, commercium. dulces tantùm in proximo scaturigines emicabant. atque ob id, connexis in orbem scrinijs, aduolutoq; saxorum pondere, vti securas exigerent noctes, loco munimenta circundata; & quatuor in partes, vt assolet, vigiliæ distributæ, quas intempesta nocte haud semel circuibat Sosa; neque vllum, in tali calamitate, boni & ciuis & præfecti omittebat officium. Tredecim fermè dies curationi corporum dati. mox de summa rei deliberatum, quid agerent, quò se conferrent. nemini dubium fuit, quin oram tenẽtes, ad flumen contenderent, cui Laurentius Marchesius olim ab Sancto Spiritu nomen indiderat: eodemque Lusitani ab Sofala & Mosambico mercimonij causa commeabant. id flumen à statiuis in Orientem aberat leucas cẽtum & octoginta. Ab hoc decreto, Sosa, quamquam præcipua in clade, tamen cęteros ipse vultu ac sermone confirmat: ne asperis in rebus desponderent animos. qui se pelago committant; ijs famem, sitim, iacturas, ærumnas, omnia incommoda esse debere proposita. quæ si contingant, non ita mox cadendum, quasi ea nunquam euentura existimarint. ad hæc, pro suis quisq; delictis æterna supplicia meriti; breuia ac tẽporaria non inuiti persoluant. Simul, eo infortunio, non quid perdiderint cogitandum, sed quod euaserint. amisisse multa: sed perire vnà cum ijs quæ amiserant, potuisse. monuit insuper, vt inter efferas destituti gentes, nullum deinceps nisi in coniunctione & concordia præsidium collocarent. nemo seorsum; oẽs in commune consulerent. nihil neque dispersis, & vagis tutum, neque conglobatis & cõsentientibus noxiũ fore. postremò precatus est cunctos; in ratione itineris, Eleonoræ & filiorum vel ætati vel sexui parcerent; seque validi & robusti ad infirmorũ vires attemperare ne grauarẽtur. Ad ea succlamatum, duceret quò vellet, & quo modo. se ab eius auctoritate arbitrioq; nõ recessuros. Per hunc modum corporibus & animis vtcunque firmatis; hoc maximè ordine capessunt iter. Præcedebat Sosa cum vxore virilis animi fœmina, liberisque propter ætatem securis, & Andrea Vasæo nauis magistro (is præcelsum Crucis vexillum ferebat) & Lusitanis alijs octoginta, seruis prætera centum. hi puerulos tergo per vices; Eleonoram informi pilento gestabant. sequebantur cum ancillis & imbelli turba nautici. agmen infaustum Pantaleon & reliqui cum mancipijs Lusitani cogebant. Modicis inde itineribus, per infesta Cafrũ incursionibus, & noxijs animantibus loca progressos: inuię rupes, excedentia in nubes iuga, despectu horrẽdo conualles,

cœnosæ

A cœnosæ voragines, inflata imbribus hybernis flumina excipiunt. ijs dum superandis, humilia procul vada, clementesque montium ascensus ac descensus inquirunt; littoralis spatij triginta non amplius leucas, crebro ipsi ambitu flexuque, cœcis ad hæc erroribus, in centum prorsus extendunt. Mensis inter hæc voluitur. simul, extrema quoque inopia, consumptis iam omnibus alimentis, conflictari cœpti. Sustinebant famem primò conchylia, putresque cetorum artus, & alia maris eiectamenta. dein, vbi à littore abscesserant, syluestria poma baccæue: tum tenerrima frondium; postremò bestiarum cadauera & ossa quælibet igne tosta; pellesq; mollitæ. Nec leuius torquebat sitis: cùm oppidò pauci, nec nisi magna præsentis pecuniç mercede, aquãdi causa de via decederent, insidiantium ex occulto latronum impetus, atque leonum etiam ac tigrium ignota cubilia metuentes. enormia inde aquæ pretia: vti octo interdum aureis hemina constaret. Inter quæ subinde aliqui lassitudine, inedia, siccitate confecti, deploratis viribus, Aethiopi diro, belluisque, & alitibus præda restabãt, suprema ad suos mandata dantes antecedentibus: quorum in animis, vt fit, diuturni terrores & proprium cuiusque malum, omnem pæne miserationem ac sensum
B alienæ calamitatis exstinxerant. Sosam tamen, cari aliquot relicti, supra modum angebant. vxoris verò quotidiani labores miseriæque propemodum emouerant mente: quamuis illa quidem sese marito infatigabilem corpore pariter animoque præstaret comitem; ac baiulorum destituta ministerio, dudum suis ipsa pedibus ambularet addens cæteris animos; & in partem oneris, teneræ proli subleuandæ succedens. Quarto mense ad amnem Sancti Spiritus peruentum ab inscijs. causa latendi fuit, quod auditæ conceptæque animo magnitudini haudquaquam respondebat flumen (quippe tribus alueis ea regione decurrens, in exitu iungitur) & idonei ad percontandum explorandumq; interpretes deerant: siquidem Aethiopicis ex alia longè regione mancipijs quæ habebant in comitatu; nondum erat cum ijs populis tanta societas linguæ, vti per illos possent, quç vellent, probè cognoscere. Percõmodè cecidit, quod regulus ea tenebat loca, miti admodum præter aliorum consuetudinem ingenio vir, beneq; in Lusitanos animatus, quòd illi placidum & æquum paulo ante cõmercium cum ipso Laurentio Marchesio, & Antonio Calderia fuisset. Is, peramãter acceptum Sosam & reliquos, apud se, dum aliquis ab Sofala institor appareret,
C omni arte retinere conatus est, partim ab insita humanitate, partim etiam proprij cõmodi gratia, quòd finitimis implicitus bellis, tempestiuo firmoque sibi auxilio diuinitus oblatam hanc putaret manum. ac proinde, post multa benigni vultus inuitamenta, deniq; gestu, nutibus, & incerta vocum significatione denuntiat, haud procul abesse inde potentiorem se Regem, impium, & rapinæ adsuetũ: si pergant; præcipitis cõsilij pœnas daturos. Nec preces nec monita profuëre. quò liberalius habebatur Sosa, eò magis fraudẽ suspicatus, porrò abire cõtendit, nauiculisq; ab eodẽ regulo impetratis fluuium traijcit. Quinto die ad mediũ amnis brachium processêre, leucas iam à naufragio trecentos emensi; è quingẽtis comitibus ad centum & viginti varijs cladibus redacti non amplius. id quoq; brachium, cõductis pretio lintribus, imminentiũ ignari transmittunt. maiore dein vsu linguæ, per interpretes haud dubiè cognitũ, id esse flumen quod tanto iam diu labore quæsissent: & eiusdem habitus albos homines illuc nauibus itare cõsuesse. non longè à mari is locus aberat. salsi ex eo latices: neq; vllam dulcis aquç venam circum apparere cõstabat. ad hæc, solum planè incultum ac sterile. cùm ibi Lusitani, malis victi, sub noctem necessariò consedissent; postridie aduentãtes Aethiopas fermè ducentos adspiciũt. ac primò adesse prælium rati, arma quæ malè iam sustinebant, expediunt: reliquias virium ad repel-

lendos fugandoſque latrones intendunt. dein, poſtquam pacatus appro- D
pinquabat Aethiops;ac, quinam,& vnde profugi, blādè quærebat;ſumpta
fiducia, infortunij ſummam, & exhauſtos labores, per interpretem expo-
nunt.cibaria tantùm,neq; ea gratuita iure gentiū petunt:ferramenta genti
expetita conciliando commercio proferunt. Haud ſpernenda creſcendi
occaſio barbaris viſa.tantū de re ex tuto aggredienda ſoliciti,ac toti è frau-
de mendacioque conflati, reſpondent, nihil eſſe commeatus in promptu:
haud ita diſtare oppidum:eò ſi acceſſerint,hoſpitaliter ac benignè cunctos
ab Rege tractatum iri. Suadebat requiem vltima laſſitudo, & inuentus ag-
nituſque tandem exoptati fluuij terminus: væſana inſuper fames vrgebat
ac ſitis.age ſanè.ducibus iiſdem ad oppidum tendunt. iamque ſucceſſuros,
per viatorē ingreſſu prohibet Rex.denſę arbores in vicino adſignatæ,qua-
rum vmbra ſeſe vtcunque reficerent. ſex ibi dierū fuit mora:clauos fermè
reuulſos è naufragij tabulis, cum carnibus nutrituq; alio permutabant: ſi-
tim leuabat in proximo fons. contracta inde cū incolis nonnulla conſue-
tudine, pernicioſam in ſpem hoſpitij Soſa paulatim inductus,mercatoris
cuiuſpiam aduentum ab Sofala, ſi liceat, ibidē operiri conſtituit. idipſum
Aethiopes cùm valdè hortarētur; ex iis miſſi ad Regem, qui Soſæ interim, E
& coniugi, cæteriſq; pro inſtituta ſocietate paulo cōmodius diuerſorium
peterent. Ille, populariū haud abſimilis,omnibusq; artibus ad fallendum
inſtructus,iubet Soſæ renuntiari,ſe ſuoſque optimo eſſe in aduenas & cala-
mitoſos animo: ſed quominus eos adhuc intra oppidū admiſerit, duabus
maximè cauſis retardatum.altera,quod magna tum annonę penuria,vno
omnes loco ſuſtentari non poſſent:altera, quod ferro ſuccinctos, & vario
genere telorum, incolæ ſeminudi,ac ſudibus tantùm aſdueti,maiorem in
modum extimeſcerent. Si animum inducant Luſitani, ad pacatæ manſio-
nis fidem,arma interim apud ſe cuſtodienda ſine dolo deponere; ſe domi
ſuæ prefectum primoreſq; benignè habiturum: reliquos, circumfuſis oppi-
do vicis fida in hoſpitia diuiſurum. Dura omnino poſtulata viſa concilio.
ſed recuſantibus,extrema neceſſitas & egeſtas inſtabat.ergo nemine pręter
vnam Eleonoram diſſuadente palam; Soſa qui amicè monenti atq; inui-
tanti regulo priori abrogauerat fidem; repudiatis Eleonoræ precibus mo-
nitiſque, ſe ac ſua demū omnia inſidioſo huic præpoſtera credulitate per-
mittit. cohors reliqua ducis auctoritatem ſequi nō dubitat. tradita extem-
plò arma præmittuntur ad Regem:Soſa cum vxore,liberiſque,& fidelibus F
alijs fermè viginti ſubſequitur.cęteros quinos vel ſenos regij pręfecti varia
in loca diducunt.necdum ad inhoſpitales peruenerant caſas,cùm deſtitu-
tos ac diremptos ab ope mutua; non peculio tantùm,ſi quid abditum gere
bant,ſed veſtimentis etiam quamquam attritis ac laceris exuūt;eaq; nocte
malignè admodum paſtos, manè fuſtibus conuitiiſque per ſummam per-
fidiam & immanitatem tectis ac vicis exturbant.Rex, gemmis,auroque,&
argento,& quod pretioſi reliquum Soſæ & familiaribus fuerat,auidiſſimè
rapto, corporibus tantùm ac veſtimentis abſtinuit; domoq; cunctos item
exegit,inſuper increpans, clementia adductum ſe nō pro meritis tractaſſe
vagos piratas,& cōmunes humani generis inimicos.Tum demum ſenſêre
Soſa comiteſque, quàm ſtultè ſeſe inermes ignotæ ac barbaræ fidei credi-
diſſent.Neque hic finis miſeriarum fuit. nanque dum inopes conſilij,ſolu-
tis ordinibus, nullo rectore, nullo ſignifero, paſſim incerto errant gradu;
noua repētè Aethiopum manus, præacutis armata ſudibus, in Soſæ mani-
pulum inuadit: ipſumque & cæteros vtriuſque ſexus nullo diſcrimine ve-
ſtibus nudat,obnoxios,& contra ne hiſcere quidem audentes.adeo ablatis
armis ceciderāt animi.Eleonora tantū,generis memor,ac pudoris ad vlti-
mum retinēs;obniti acriter, pugnis quin etiā colaphiſq; barbaros vltrò ad
necem

A necem irritare:quoad mariti denique hortatu, & deficientibus iam planè viribus, abstitit.nec mora:detractæ direptæq; vestes; metu ac pudore confusis qui ex infelici comitatu restabant, atque ab tanta rerum indignitate auertentibus oculos.tum verò,castæ matronæ tristior omni morte lux visa:defodit arenis è vestigio sese:quæ supereminent,soluto raptim fusoque obtegit crine. mox ad Andream paucosque superstites, voce suprema: Vos
„ quidem,inquit, duci vestro fidem egregiam præstitistis, optimi viri.nil vl-
„ tra opus est.ite, vobisque ipsi tandem aliquando consulite.ac, si quem pa-
„ trijs olim finibus reddi contingat; renuntiate quo loci mea me maritum-
„ que delicta perduxerint.Mœstum inde silentium immobilis tenuit. cara tantùm intuenti pignora, iuges riui lacrymarum denso cum gemitu profluebant.Sosæ item,altus mœror ac dolor vocem incluserat. cumque defixo in terram obtutu,aliquandiu attonito ac stupenti similis adstitisset;paterna demum existimulante cura, proximam in syluam quærendo qualicunque nutrimento secedit.inde regressus, Eleonoram triduano ieiunio fletuque pæne consumptam,è filiolis alterum prorsus extinctum offendit, eumq; suis ipse manibus terræ mandauit.Postridie eodem pabulandi fun-
B ctus officio, coniugem vnà cum filio exanimem reperit,&lamentabili circum vociferatione complorantes ancillas. Hisce confestim summotis,in dextram iacentis manum aliquandiu reclinato capite incubuit: dein,ijsdem adiuuantibus ancillis,cadauer vtrumque sepelijt, nihil vnquam effatus.postremò se se iterum abdit in syluas. ibi laniatum à feris putant. nunquam deinde comparuit.Hunc exitum,inter paucas miseranda Sosæ peregrinatio terra mariq; sortita, cùm seculi huiusce tertius & quinquagesimus ageretur annus.reliqui ad centum, fœdo agmine, rerum omniũ inopes,diu errabundi,varijs casibus ad sex & viginti redacto numero,cùm pro captiuis haberentur,denique ab nauiculario Lusitano,qui eboris mercandi causa regionem eam à Mosambico petierat;sestertijs in capita quaternis redempti.in ijs Pantaleon fuit: qui ante hoc biennium, exacta iam ætate,verùm præualens viribus, Olisipone subito neruorum stupore apoplecticus obijt.Cæterùm tanta Sosæ calamitas longè lateque vulgata misericordiam hominum ciuit:cupiditatem & audaciam non imminuit. Anno quippe insequenti, nauarchi alij quinque Lusitaniam versus Cocino sol-
C uêre.Fernandus Aluarus Capralis cunctis præerat. ex ijs nauibus,vna tantùm Olisiponem post varia discrimina tenuit. aliarum incerti euentus, Prætoria excepta,cui à Sancto Benedicto erat nomen. Hæc quantum patebat constipatis ad summum oneribus, vix vt nautico ministerio spatia superessent;in medio cursu aduersis ventis & fluctibus labefacta; cùm deploratam duceret sentinam,ipsa item circa Bonæ spei promontorium ad littus quod appellant Natale,vi tẽpestatis allisa dirumpitur. inter enatãdum periêre ad ducentos.cæteri fermè debilitati ac semianimes, deserto in littore corpora prostrauêre.Mesquita Perestrellius,qui cladi superfuit,ac totam accuratè descripsit;varios insolitosq; addit terrores.ingruente procel la,cacodæmonum choreas in sublimi visas. ab infortunio dum se miseri ad viam parant,silẽtio noctis nautica errantium ibidem animarum exaudita celeumata. cæterùm hi naufragi ijsdem fermè quibus priores itineribus casibusq;, illuuie obsiti, macie enecti, cùm à trecentis amplius, ad tres circiter & viginti redijsset summa, redempti pariter à Lusitanis negotiatoribus;miseriarum & patientiæ documentum, ad Sofalam atq; ad Mosambicum ægerrimè peruenêre. Sub idem tempus, Alphonso Noroniæ,cùm circiter quadriennium prouinciam administrasset; successor aduenit Petrus Mascarenias idem,qui Xauerium olim ex vrbe Roma in Lusitaniã adduxerat. Is, qua erat in Deũ pietate, bonis maiorem in modũ approbanti-

bus,ante omnia ad euellēdos ethnicos ritus ac superstitiones, quarum adhuc erant in vrbe Goa multæ reliquiæ studium & cogitationes intendit. simul neophytorum libertati, commodis, immunitatibus, è Regis decreto cum fide curaque consuluit. Idem, solicitātibus iterum ab Idalcanis odio Mahometanis proceribus, ac præsertim Inele Maluco, Mealem, qui Goæ dudum in libera custodia tenebatur, cum equitum peditumque præsidio in finibus Decanij regni, Pondæ constituit. Goam dein regressus; vixdū anno vertente Præturæ; morbo decessit. Huic è regio chirographo ritè suffectus è prima nobilitate Franciscus Barretus. hoc Prætore, Mealem à Ponda Inel Malucus cum duobus equitum millibus in Decaniæ terræ interiora perduxit. Ab rerum nouarum cupidis, quique sæuo tyranni seruitio premebantur, ad mitem ingenio virum, ac iustum regni hæredem concursus illicò fieri cæptus. neque se Idalcan aduersus ea segniter comparabat. inter cætera, diffisus populariū voluntati, magnas firmasque copias è Narsingano regno haud leui mercede conduxerat, ac postremò signis collatis, haud dubiè victor euasit. Meales ad Nizamalucum è fuga se contulit. Goam inde repetijt. ibi reliquam exegit ætatem. Prætor interea firmando imperio intentus, Ciaulanam arcem, vicino subiectam & obnoxiam colli, in eum ipsum collē transferre statuerat. coacta ergo in id classe, cum fabris alioque apparatu Ciaulum petit. Nō latuit ea res Nizamalucum. is, ne geminum pro vno iugū acciperet, armato milite prior locum insedit. neque Prætori tentanda res visa per vim. dissimulato consilio, & renouata cum Nizamaluco amicitia; ad lustrādam Borealem plagam de more perrexit: nullaque memorabili gesta re; Goam ante hyemales motus reuertit. Sub hæc Idalcan victis perduellibus ferox; in Canarinum limitem præfectos cū exercitu misit. ij excelsis tumulis castra posuêre, præterfluēbat amnis incerto gurgite, præcipitibus vtrinque ripis. ex hisce munimentis Mahometani crebra excursione terrestres ab Goa commeatus arcebant. Aduersus eos Prætor ex insula peditū tribus ferè millibus, & paucis equitum turmis in continentem traductis, cis flumen è regione hostium in ipsa valle consedit. Mahometani interim è superiore loco incendiarias bolides, & varij generis tela torquere. Prætor, conserendæ cominus pugnæ auidus, quòd ponti materia deesset; transitum ex omni parte circumspicere. postquam dubias voragines, & cuncta vndique prærupta cernebat; admotis acriter equo calcaribus, vti erat cataphractus, qua in arctum coibat flumen, immani saltu transmisit: ac tanta fuit incitatio, vti diruptis ephippijs propemodum ex equo delaberetur. idem ausi ducis exemplo quidā, protinus in terram effusi, & ruentibus super eos equis obtriti. cæteræ copiæ, simulatque trans amnem conspectus est Prætor, qualicunque demum reperto vado, per æqua per iniqua traijciunt: ardentesque animis, in hostem aduerso cliuo succedunt. Non tulêre impetum Indi. vixdum inito certamine, queis nullum in fuga dedecus, terga vertêre. neque per aspera & cōfragosa euadentibus Prætor diutius institit. Missi dein vltrò citroque legati; & ex vtriusque gentis commodo redintegrata pax est. Nec minori felicitate per id fere tempus in Brasilia quoque compositi bellorum tumultus: cùm orto Lusitanos inter & Saluatoris accolas iurgio, ab Ioanne Rege Brasilij defecissent. Sequuta dein quies. perque eam tranquillitatem liberior excursus Euangelio patuit. Thomæ Sosæ Prætori iam ante successerat Eduardus Acosta: & peropportunè cum eo insignes aduenerant è Societate I E S V viri Ludouicus Grana, Blasius Laurentius, Gregorius Serranus, Ioannes Consaluus genere Lusitani, Antonius Blascus Castellanus, & qui prouinciam hodie regit, Iosephus Anchieta Cantaber. Hisce adiutoribus institutæ aliquot locis Ecclesiæ, atque in pago præsertim, cui Piratininga nomen:

vagi-

A vagique Brasilij, quò commodius erudiri possent, paulatim in vicos aut oppida contributi. atque hic etiam miraculis nonnunquam Deus prędicationi adstruebat fidem. inter cætera illud insigne referunt. Bello inter Piratiningæ incolas & finitimas gentes exorto; cùm in aciem exissent Piratiningani; necopinata multitudine hostilium copiarũ exterriti fluctuabãt. Erat in exercitu virilis animi fœmina, paulo ante sacro lustrata baptismate. Hæc, perculsos metu conspicata viros, magno animo hortatur, vti signo Crucis, Christiano more se muniant, ac prælium sine dubitatione cõmittant. Factum vti monuerat; ac dempto pauore tantus repente ardor atq; fiducia cunctis iniecta; vti alacres ac celsi pugnam inierint; magnaq; edita strage, hostẽ in fugam auerterint intacti omnes, duobus tantùm exceptis, qui salutaria piæ mulieris præcepta contẽpserant. sagittis ambo cõfixi: alter postmodum occubuit. Sub hæc, ad auri venas inuestigandas Lusitani milites cum fabris in mediterranea Prætoris iussu profecti. eorum animis Azpilcueta pastor adiunctus. ij per multos errores, varijs, vt assolet, conflictati miserijs & ærumnis, deniq; ad Saluatoris vrbẽ rediêre nullo tantæ operæ pretio. At Azpilcueta è summis laboribus ac lassitudine morbũ contraxit, quo sensim absumptus, magnum Brasilijs pariter ac Lusitanis desi-
B derium sui reliquit. Interea exciti fama rerum quæ à patribus gerebãtur Carigij & Ibiragiari populi Americæ interioris, dociles mitesq; natura, Christianæ religionis præstantiã adamauerant, Castellanis præsertim hortantibus, qui ad Paragaium amnem (is ex Argenteo defluit) sedes habebãt. Nec dubitauêre Carigij amplius ducenti, aliquot Hispanis admistis, audiendi Euangelij ac baptismi petendi causa, Brasiliam versus à sexcentis passuũ millibus iter periculosum ignotumq; capessere. horum piæ voluntati breuiore compendio satisfactum. siquidẽ à Tupinaquinis diræ immanitatis gente intercepti ac trucidati, labes criminum suo protinus cruore expiarunt, tãta beatitudinis æternæ concepta fiducia, vt inter ipsam necẽ percussores in hæc affarentur verba: Vos quidem arbitratu vestro, carnifices, fluxa hæc
" & olida membra concidite. animas certè non prohibebitis, quominus ad
" suum hodie conditorem ascendant. Per hunc modum mactati plerique;
" alijs vincla indita; vnus è Castellanis duntaxat elapsus, cùm ad Sancti Vincentij coloniam peruenisset, cuncta patribus ex ordine retulit. Missus
C extemplò ad Tubinaquinos haud sine aperto vitæ discrimine Petrus Correa, linguæ Brasilicæ (vt supra diximus) bene peritus; trucis ac sanguinariæ gentis ferociam blando sermone permulsit, ac duos qui supererant, exemptos è custodia Castellanos in Brasiliam perduxit incolumes. Cæterùm ipse Carigiorum indole magnopere delectatus, illam sibi prouinciam à Nobrega depoposcit. additus illi comes è Societate Ioannes Sosa Lusitanus, eximia sobrietate ac patientia vir: præfinito spatio temporis, intra quod spatium redirent. Haud otiosa vel irrita fuit legatio. Ingenti labore totum illud iter emensi, verbo & exemplo magnos in Carigia terra motus animorum fecêre; non plebe tantùm, sed primoribus quoque à patria vanitate magis in dies ad studium Christianæ veritatis accensis. Ab eo munere dum ad socios euocandos Brasiliam repetunt anno seculi huius quinquagesimo quarto, sub ipsum natalem Domini diem, quem Nobrega peregrinationis terminum dixerat; præclara vtrique tanti sudoris atq; operis præmia diuinitus persoluta. Vetus quidam erat Castellanorũ interpres, quem paulo ante Correa captum à Brasilijs, & in epulas de more saginatum, ex eorum faucibus eripuerat. magna huic erat cum Carigijs cõsuetudo, & auctoritas, varijs artibus & mira calliditate quæsita. Ab eius impuro cõuictu quod Correa, tollẽdę publicæ offensionis causa, concubinã auulserat; ira percitus ille, & immemor acceptę salutis; insimulare

Corream & Sosam apud Carigios institit, & in summum odium adducere, D quasi cum hoste vicino in eorum perniciem conspirassent. Inde suspectos vulgò & inuisos, ethnici aliquot in itinere adorti, Brasilios primùm duos qui cum ijs ambulabant, dein Sosam nixum illicò genibus, & in preces effusum, sagittis eminus impetētes interimunt. postremò in Corream ipsum arcus intendunt. is, aliquot iam acceptis vulneribus, cùm eos placido nihilominus vultu ac sermone lenire conaretur; contra illi pro verbis spicula redderēt; flexis item ipse genibus, baculo abiecto, manus oculosque tollit in cœlum, peccatisque hostium ingemiscens, inter supremam deprecationem densatis ictibus exspirauit. Sunt qui factum eiusmodi in dedecus & infamiam trahant gentis vniuersæ argumento probabili. sed mihi certis auctoribus compertum, clementi alioquin, vt supra diximus, ingenio viros, impij veteratoris dolo, & proditionis falso metu compulsos ad facinus. Certè, cùm hæc scriberemus, de instituendo inter eos publico liberalium artium gymnasio à patribus agebatur. & vineam hanc, vt in primis fructuosam, Correa Sosaque præcipua sibi cura colendam sumpserant. quorum ille ante Societatis aduentum, Brasilici nominis terra marique acerrimus insectator, postquam à patribus doctus est quanto id piaculo fieret: nouis beneficijs veteres iniurias obliterare, totumque sese Brasiliorum E saluti è patrum disciplina dicare constituit: præclarè secum actum iri putans, si in ea gente ad Christum adducēda vitam sibi ponere contigisset: ac proinde fideliter ac vigilanter admodum versatus in opere; quinto initæ Societatis anno voti compos effectus est. alter, ab olla & culina, quo in ministerio socijs aliquandiu deseruierat, ad gloriosam pariter ipse coronam ascitus, nouum patribus fratribusque solidæ virtutis ac summissionis certamen iniecit. Cùm hæc in Brasilia fierent, Ioannes Rex dignam ipsius virtute ac pietate susceperat actionē; Abassini Regis ac regni ad catholicam fidem, atque ad auctoritatem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tandem aliquando adiungēdi. nam etsi ab Dauide legatus, de quo supra commemoratum est, Clementi VII. venerationem obsequiumque detulerat; tamen, in tanto locorum ac temporum interuallo, ad ingenium deinde redierat Abassina gens, quippe cuius in animis hærebant Dioscori & Eutichetis penitus infixa mendacia; & ab adulterino Alexandriæ præsule nihilominus iuris diuini responsa, ritusque sacrorum, & publicæ ac priuatæ cæremoniæ petebantur. quapropter vna superesse videbatur salutis ratio, si ab Romano F ipso Pontifice legitimus & rectè sentiens Patriarcha ad eos pascendos regendosque populos mitteretur, & cum eo, spectata morum innocentia & sanitate doctrinæ theologi, qui concionibus, colloquijs, & frequenti disputatione, deceptis è mētibus letalium opinionum atque superstitionum fibras euellerent. Cuius rei perficiendæ hoc maiorem in spem venerat Ioannes, quod Claudius Rex, cui Gamma pridem suppetias tulerat, optimè sese in Latinos Francosue (vt appellant ipsi) animatum, & reconciliationis cupidum ostendisset. Rebus igitur cum Iulio iij. mox cum Paulo IV. diu multumque agitatis, ad consilium adhibito in primis Ignatio Loiola; tandem in id munus delecti è Societate IESV tredecim viri, sanctimoniæ nō minus quàm eruditionis laude præstantes: ijque varijs è nationibus. accessēre ex eadem Societate probi aliquot vitæ quotidianæ adiutores. Neque vlli, tam arduam in expeditionem, tamque laboriosum iter atque longinquum, alacritas defuit. tantùm ab honorum vocabulis & insignibus cuncti & suo ipsi iudicio, & Societatis instituto, valde abhorrebāt. ac proinde nominatim appellati ea de re quidam, præcisè negauerant. Eò dignior quæ extolleretur, tanta humilitas visa. ac ne tergiuersationi vltra esset locus; ab summo Pontifice pro imperio coactus ad Patriarchatum euehitur Ioannes

A annes Nonnius Barretus Lusitanus, qui nuper in Africa redimendis iuuandisque captiuis insignem operam summa cum prudentię & caritatis laude nauauerat: alterius Nonnij germanus frater, qui tum Indicā Ignatij nomine Societatem regebat. Huic, Episcopali dignitate coadiutores, vt appellant, ijdemq; si quid ei grauius accidisset, successores pro potestate insuper adiūcti duo, Melchior Carnerius item Lusitanus, & Andreas Ouiedus Castellanus, qui Collegio Societatis Neapolitano tum præerat, mitus & corporis domitor, & gloriæ humanæ contemptor. illum antistitis Niceni, hunc, Hierapolitani titulo decorauit Pontifex. Neque in quopiam eorum hærere potuit cupiditatis aut ambitionis vlla suspicio: cùm & inuitos tanta onera subijsse constaret; & per hosce dignitatis gradus, non ad opes, aut vitæ commoda, sed, vti declarauit euentus, ad vltimam egestatem, & ęrumnas, & quotidiana capitis pericula tenderent. Magnam verò exspectationē delectus ille conciuit. & cùm de successu rerum variè, vt fit, pro suo quisq; sensu loquerentur homines; tamen huic tantæ ac tam nouæ actioni vulgo fauebant. Ignatius verò in eandem, non solùm opi diuinæ implorandę assiduis per se perque socios votis & supplicationibus excubabat; sed etiam,
B fessa iam ætate viribusque, suum ipse nomen operamque (modò fulgor ac species honoris abesset) summo Pontifici spontè detulerat. cumq; eius ętati, & valetudini, maximis præterea occupationib⁹ parceretur; accurata meditatione ad Claudium Regem scripsit litteras hoc exēplo: Domine mi in Domino nostro IESV Christo: Gratia tuæ Celsitudini, & salus, & affluētia donorum spiritualium, à Domino nostro IESV Christo. Serenissimus Portugaliæ Rex, pro ea solicitudine ac zelo, quem illi Deus creator noster ac dominus dedit gloriæ sancti sui nominis, & salutis animarum, quæ vnigeniti eius filij pretioso sanguine & vita redemptæ sunt; non semel ostendit mihi per litteras, pergratum sibi fore, si è religiosis nostræ minimę Societatis, quam vocant IESV, duodecim viros designarem, è quibus ille Patriarcham vnum, duos coadiutores pariter & successores eligeret. ijsdemque à Summo Christi Domini nostri Vicario suppliciter peteret auctoritatem & ius, quò iure ad suas quisque partes ritè obeundas ipsi cum sacerdotibus alijs in tuæ Celsitudinis regna transmitti possent. Ego, pro eximijs inter cæteros Christianos principes, eiusdem Serenissimi Regis Portugaliæ meritis erga Societatem nostram vniuersam, nostraque vicissim omni-
C um in illum obseruantia & pietate, feci quod iusserat: consultoque sequutus numerum qui Christi Domini nostri, Apostolorumque eius collegium referret; præter ipsum Patriarcham, sacerdotes duodecim supplemēti ac velut seminarij causa, è corpore nostro cūctos excerpsi: qui ad subleuandas iuuandasque animas, tuæ Celsitudinis imperio ac ditioni subiectas, sese vitamque suam in omnem laborem atque discrimen offerrent. Atque hoc libentius parui, quod præcipua quadam alacritate sentio me sociosque meos omnes ferri ad obsequium & cultū Celsitudinis tuæ, haud immeritò, quippe quæ inter tot circunfusas vndique nationes infidelium & hostium nominis Christiani, vestigijs maiorum suorum insistens, ad cōseruandam ac promouendam Christi Domini ac Dei nostri religionem & gloriam diligenter incumbit. Quam ipsam ob causam optandum fuerat, vti ad hæc tam recta tuæ Celsitudinis studia conatusque, subsidium accederet spiritualium patrum, quibus & legitima potestas ab hoc Sanctæ Sedis Apostolicæ fastigio deriuata; & fidei Christianæ pura & syncera doctrina suppeteret. quæ nimirum duæ sunt claues illæ regni cœlorum, quas Christus Dominus noster Sancto Petro, & omnibus qui deinceps in eius erant solio sessuri, promisit prius, dein ipsa re tradidit. Promisit tantummodo, cùm ad eum dixit (vt legimus apud Diuum Matthæum Euangelistam).

Ego

Ego dico tibi quia tu es Petrus,& super hanc petram ædificabo Ecclesiam D
meam;& tibi dabo claues regni cœlorum;& quicquid ligaueris super ter-,,
ram,erit ligatum & in cœlis:& quicquid solueris super terram, erit solutũ,,
& in cœlis. Tradidit,ac promissa patrauit;cũ post resurrectionem,antequã,,
in cœlum ascenderet,sciscitatus ex eo ter(quemadmodum affirmat Diuus,,
Ioannes Euangelista)Simon Bariona diligis me plus his? subiunxit in singu,,
la responsa: Pasce oues meas:committens illi non partem aliquam ouium,,
suarum,sed totum prorsus gregem, vniuersa cum plenitudine potestatis,,,
ad alendos vitali Christianæ religionis pabulo cunctos vbique fideles, eos-,,
demque ad cœlestia sempiternæ beatitudinis pascua perducendi. Ac cæte-,,
ris quidem Apostolis,auctoritatẽ Christus Dominus noster impertijt de-,,
legatam,ac veluti extra ordinem:at Sancto Petro eiusq; successoribus, or-,,
dinariam dedit ac plenam;vti ab hoc summo Pastore, tamquam à fonte,,,
reliqui animarum pastores peterent, eidemque acceptum ferrent, quic-,,
quid omnino iuris ad suum quisque munus ac regimen obtinerent: quod,,
olim adumbrasse per Esaiam videtur Dominus, cùm de Eliachim loquẽs,,
Pontifice Maximo;Et dabo,inquit,clauem domus Dauid super humerum,,
eius;& aperiet,& nõ erit qui claudat;& claudet,& non erit qui aperiat.quo E
videlicet typo figuratus est Petrus,eiusque successores,quibus datam inte-,,
gram potestatem declarant claues,consuetum vtique symbolum & insig-,,
ne pleni atq; absoluti dominij. Quæ cùm ita sint;Celsitudo tua gratias de-,,
bet ingentes Domino Deo nostro, quod ipsa regnante potissimum,digna-,,
tus fuerit istis nationibus mittere veros animarum pastores, qui à Summo,,
pendeant Pastore ac Vicario quem reliquit in terris IESVS Christus Do-,,
minus noster;& quantamcunque habent potestatem, quæ sanè perampla,,
est,hanc ab eodem illo Vicario totam acceperint. Nec sine causa, patri a-,,
uoque tuę Celsitudinis displicebat sumi ab vrbe Alexandria Patriarcham.,,
quippe,sicuti diuulsum à corpore membrum, neque motum,neque sen-,,
sum,neque omnino vitam à corpore accipit suo;ita Aegyptius Patriarcha,,,
siue ille Alexandriæ,seu Memphi degat,cùm schismaticus sit ac disiunctus,,
ab hac sacrosancta Sede Apostolica, & ab Ecclesiæ totius capite Pontifice,,
summo;videlicet vitam gratiæ,& pastoralem auctoritatem, nec sibi reci-,,
pit ipse,nec alteri cuipiam valet legitimam impertire.Ecclesia namque Ca,,
tholica,vna tantùm est in orbe terrarum:neque fieri potest vt alia Roma-,,
no Pontifici,alia pareat Alexandrino.Vti sponsus eius Christus vnus est, F
sic sponsa illius vnica, de qua Salomon ait in Canticis ex persona Christi,,
Domini nostri; Vna est columba mea:& Oseas propheta: Congregabun-,,
tur filij Israel,& filij Iuda pariter,& ponent sibi caput vnum. & in eandem,,
sententiam multo deinde post Sanctus Ioannes,Fiet,inquit,vnum ouile,&,,
vnus pastor. Vna erat,quemadmodum in Genesi legimus,arca Noe; extra,,
quam nulla omnino salus.vnum tabernaculum quod fabricatus est Moy-,,
ses.vnum Hierosolymæ templum à Salomone conditum, quo in templo,,
sacrificare &adorare oportebat. vna,cuius staretur iudicio,Synagoga.Hęc,,
nimirum omnia Ecclesiam denotabant,quæ vna est item;extra quam ni-,,
hil boni.etenim qui cum eius corpore coniunctus non fuerit, nempe nul-,,
lum à Christo capite recipiet influxum gratiæ viuificantis animam,ac præ,,
parantis ad felicitatem æternam. Huiusce vnitatis declarãdę causa,contra,,
quosdam hęreticos in Symbolo canitur:Credo vnam Sanctam Catholicã,,
&Apostolicam Ecclesiam:damnatusq; à sacris Concilijs error est,priuatas,,
Ecclesias,ceu Alexandrinam,Cõstantinopolitanam,aut similes dari, quæ,,
communi omnium capiti subiunctæ non sint Pontifici Romano, ex quo,,
perpetua serie ab Sancto vsque Petro(qui Christi Domini iussu,vti à Diuo,,
Marcello martyre traditum est;Romanam elegit sedem,eamq; suo cruo-,,
re san-

A re sanciuit) perducti Romani Pontifices; Vicarij Christi citra controuer-
» siam à tot ac tanta sanctitate doctoribus Latinis, Græcis, omniumq; natio-
» num habiti; ab sanctis Anachoretis, Episcopis, & alijs confessoribus adora-
» ti; tot signis atque miraculis, tot denique martyrum qui in hac fide & vnio-
» ne Sanctæ Romanæ Ecclesiæ vitam profudêre, testimonio cõprobati sunt.
» Meritò igitur, consentienti Episcoporum omnium voce qui ad Chalcedo
» nensem conuenerant Synodum, Papæ Leoni pariter acclamatũ, Sanctissi-
» mus, Apostolicus, Vniuersalis. Et in Constantiensi damnata est hæresis ne-
» gantium super omnes & singulas omnium terrarum Ecclesias, Primatum
» Romani Pontificis eminere. Ad quas tam disertas firmasq; patrum sanctio
» nes atque decreta, Concilij quoq; Florentini, quod sub Eugenio IV. prętер
» alias nationes, à Græcis etiam, Armenijs, & Iacobitis tanto studio celebra-
» tum est; in hæc verba accessit auctoritas: Definimus, Sanctam Apostolicam
» Sedem, & Pontificem Romanum, in vniuersum orbem tenere primatum,
» ac successorem esse Petri, & verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiæ
» caput, & omnium Christianorum patrem & doctorem existere: & ipsi in
» Beato Petro, pascendi, regendi, gubernandi vniuersalem Ecclesiam, à Do-
B mino IESV Christo potestatem plenam esse traditam. Iure igitur Sere-
» nissimus Rex Dauid, tuæ Celsitudinis genitor, misso ad obsequium Roma
» no Pontifici deferendum legato, sanctam hanc Sedem omnium matrẽ ac
» principem agnouit. cumq; alia multa & præclara ipsius pariter & tuæ Cel-
» situdinis acta numerentur; tum duo hæc eiusmodi sunt, vt eorum pręstan-
» tiam nulla vnquam obscuratura videatur obliuio: ac proinde ab omnibus
» qui sub isto viuunt imperio, immortales auctori bonorum omnium Deo
» debentur gratiæ pro tam singulari in eos beneficio, vestra duorum opera,
» industria, virtute collato: cùm alter omnium primus se in illius potestate
» qui Christi vices gerit in terris, perpetuò fore professus sit; alter itẽ primus
» dictum ab eodem Christi Vicario Patriarcham, verum ac legitimum Sa-
» crosanctæ Sedis huiusce filium in sua regna perduxerit. Etenim si in mag-
» ni cuiusdam beneficij loco habendum est, vt profectò est, insitos esse corpo
» ri mystico Ecclesię Catholicę quod à Spiritu Sancto viuificatur ac regitur,
» quam, teste Euãgelista, idem Spiritus docet omnem veritatem; si eximium
» est munus, lucem sanæ doctrinæ intueri, & Ecclesiæ fundamentis insistere,
C quam Apostolus Paulus ad Timotheum scribens, domum Dei, colum-
» nam & firmamentum veritatis appellat; cui se promisit in æternum affore
» Christus Dominus, inquiens, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consum-
» mationem seculi, vt legimus apud Matthæum Euangelistam; est sanè cur
» sine fine gratulentur istę nationes Deo Domino & conditori nostro, cuius
» prouidentia, per tuam parentisque tui Celsitudinem tanto illos bono dig
» nata est. præsertim cùm iure sperandum sit, ex hac ipsa conciliatione con-
» sensuque, fore, Christo Domino moderante, vt cum spiritualibus tempo-
» raria quoque incrementa, non sine amplificatione imperij tui, & hostium
» abiectione proueniant. Sacerdotes qui mittuntur isthuc, omnes quidem,
» sed præcipuè Patriarcha, coadiutoresque, & successores eius duo, spe-
» ctata admodum virtute sunt, & nostra in Societate probati per omnia: ac
» propter illustrem caritatem, & exquisitam rectamque doctrinam ad hoc
» tanti momenti opus adsciti. neq; verò illis animus in idipsum aut alacritas
» deest, haud leui cõcepta fiducia, labores suos, ad Christi Domini gloriam,
» tuæ Celsitudinis rem, animarum auxilium, pari cum operę pretio collocã-
» di. Humanæ quippe salutis amor, illos, & Christi Domini aliqua saltẽ ex
» parte imitandi exstimulat studium; qui cruciatus ac necem subijt volens
» ac libens, vti mortales ab æterna calamitate redimeret: aitque per Euange
» listam: Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ouibus
suis.

ſuis.hoc exemplo incitati Patriarcha & cæteri parati veniunt, non verbo D
duntaxat, conſilioq;, & ſpiritualibus adiumentis; ſed ipſa morte, ſi res fe-
rat,periclitantibus animis opitulari.tua Celſitudo quò interiorẽ illos ad
conſuetudinem ac familiaritatem admiſerit; eò maiorem, vt ſpero, capiet
in Domino voluptatem.Iam verò, quod pertinet ad fidem ac pondus eo-
rum quæ ab ipſis vel publicè vel priuatim exponentur, non ignorat Celſi-
tudo tua,omnium (quatenus ritè legati ſunt) ſed Patriarchæ præcipuè di-
ctis, Apoſtolicæ fidei pondus & auctoritatem ineſſe: ac perinde illis & Ec-
cleſiæ credi oportere,cuius ab ipſis interpretanda ſunt verba & ſententiæ.
Et quoniam Chriſti fideles cunctos Eccleſiæ firmiter aſſentiri, eiuſq; de-
cretis obtemperare, & ſi quid exiſtat ambiguum aut obſcurum, eandem
conſulere neceſſe eſt; non dubito quin tua excellens pietas probitaſque
publico edicto curatura ſit in ſuis regnis, vti omnes omniũ ordinum ho-
mines tum Patriarchę ipſius,tum eorum quos ille ſibi ſubſtituet,dicta, prę-
cepta, reſponſa citra vllam dubitationem ſequantur.Conſtat ex Deutero-
nomio, de controuerſijs omnibus ac nodis ad Synagogã Eccleſiæ prænun
tiam referri ſolitum: hinc illa quoq; Chriſti Domini verba: ſuper cathe-
dram Moyſi ſederunt ſcribæ & Phariſæi.idipſum in prouerbijs docet ſapi-
entia Salomonis,cùm ait:Ne dimittas præcepta matris tuæ (ea eſt Eccleſia) E
& alibi:Ne tranſgrediaris terminos quos poſuerunt patres tui.ij ſunt eiuſ-
dem antiſtites.Deniq; tantũ Eccleſię ſuę tribui ac deferri vult Chriſtus Do-
minus; vt per Sanctũ Euangeliſtam Lucam apertè denũtiet: Qui vos audit,
me audit:qui vos ſpernit, me ſpernit.& per Sãctum Matthæũ: Si Eccleſiam
non audierit:ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Ex quo apparet, ne aures
quidem præbendas ijs, qui alienum quippiam à ſenſu & interpretatione
catholicæ Eccleſiæ attulerint; Sancto quoq; Paulo in epiſtola ad Galatas
idipſum præmonente,cùm ait:Si aliud vobis angelus de cœlo euangeliza-
uerit, præter id quod euangelizauimus vobis, anathema ſit.ad ſummam,
hoc idem Sancti doctores, Cõciliorum Canones, fidelium omnium con-
ſenſus & conſuetudo planè demonſtrant.Ac viciſſim Patriarchæ ac ſocijs
pariter omnibus certum eſt fixumque, tuam Celſitudinem aſſiduo cultu,
ſubmiſſione, atque etiam quoad fas piumque ferat, indulgentia proſequi.
Nos verò quotquot in hiſce terris è minima noſtra Societate retinemur,
tua Celſitudo ad omne obſequiũ in Domino paratiſſimos habeat. Noſtris
quidẽ certè precibus & ſacrificijs, vt iam inſtituimus, Deo ſupplicare per- F
gemus, vti Regiam Celſitudinem tuam, regnumque iſtud ampliſſimum in
Sancto Chriſti famulatu conſeruet: detque illi ita tranſire per bona tem-
poralia, vt non amittat æterna. Idem ipſe Deus ac Dominus noſter, om-
nibus nobis ad ſanctiſſimam ipſius voluntatem & clarè cernendam, & ri-
tè exſequendam, perpetuum lumen ac vires pro ſua infinita bonitate ſup-
peditet. Romæ vij. Kalen. Martias M. D. L V. Hæ litteræ, quas ad Claudi-
um, vt dixi, perferret, Ioanni Patriarchæ deſignato, cum Pontificijs diplo-
matibus, & ſacro pallio de more tranſmiſſæ. Legationem totam Ioannes
Rex pro ſua conſuetudine perquàm liberaliter inſtruebat. oratorem in-
ſuper declarauerat è ſuis familiaribus primarium virum Fernandum So-
ſam, qui Patriarcham honoris cauſa in Abaſſiam vſque deduceret. Ac-
cedebant regalis opulentiæ dona, intextæ auro argentoque veſtes, & ſa-
crorum inſtrumenta magnifica. Dum hæc parantur; maturè ab Goa Re-
gis iuſſu profectus ad Claudium Iacobus Diazius, qui aduentum Patriar-
chæ & comitum nuntiaret: eiſque aditum in ea loca muniret. Vnà miſſus
à Prætore Conſaluus Rhoterigius (de quo ſupra memorauimus) egre-
giè pius & eruditus è collegio Societatis Goano ſacerdos. huic man-
datum (nondum explorato ad liquidum ſenſu Abaſſini Regis) vti rem
totam

A totam probè cognosceret; conceptósque ab eo bonæ mentis igniculos, interim accuratè foueret, excitaretque. Simul, superstitibus è Christophori Gammæ clade Lusitanis, quorum plerique in ijs terris matrimonio sese illigauerant, spiritalem opem ac solatium afferret. Sapienter id prouisum ac prætentatum, exitus docuit. Biremibus duabus, vnius mensis nauigatione, ad Arquicum Abassinæ ditionis expositi ambo, in regia statiua (quæ subinde principi mutare mos est) terrestri aliquot dierum itinere peruenerunt. Biduo post admissi ad colloquium: & Lusitani Regis epistola publicè recitatur, in qua erat: Quod sese Claudius, aui ac parentis exemplo, rectæ in Deum fidei, & Catholicæ communionis cupidum ostendisset; gratissimum id omnibus Christi cultoribus, ac sibi præsertim accidisse. atque ob id se missurum anno proximo certum è sua familia virum, & cum eo perspecta morum innocentia, & doctrinæ synceritate patres, qui optimis eius studijs toto pectore deseruirēt. Sub hæc & alia in eam sentētiam, è Lusitanis adstantibus Abassinæ linguæ peritis cognita, Rex veluti oppressus, obducto vultu, sermone confuso, perplexa quædam & incerta respondit. ingenij mobilitate, vel improborum suasu immutatum haud dubiè cerneres. Modestè post hæc interrogatus, quid ita super ea re B litteras ad Ioannem vltro dedisset; reiecta in librarium aut interpretem culpa, se quidem fraterna in Lusitanum Regem volutate esse ac fore subiunxit; cæterùm nihil sibi minus in mentem venisse, quàm vt iccirco à maiorum institutis, ac tot seculorum spatio corroborata religione deficeret. Attamen Rhoterigius, ope fretus diuina, captatisque temporibus, Claudium omni ratione ad sanitatē reuocare conatus, miram in eo & primoribus regni, Conciliorum, & Ecclesiasticæ historiæ, ac diuini & humani iuris inscitiam deprehendit. Neque tamen astus aberat. callidè vel in primis ipse Rex agere; occupationes modò simulare; modò longis, & alienis, & non inuenientibus exitum sermonibus de industria tempus extrahere. in angusto comprehensus, palam eludere; pleraq; inficiari; interdum etiam infimi sacerdotis qua sortem, qua confidentiam acerbè perstringere. At Rhoterigius, cùm & malignos aditus, & iniquiorem in dies coram disputandi cōditionem animaduertisset; librum subseciuis interim operis ab se confectum, & Chaldaicè vtcunque redditum, obtulit Regi. quo libro, cō-C futatis Abassinæ gentis erroribus, Ecclesiæ Romanæ summum inter omnes Ecclesias culmen ac potestatem apertè monstrabat. Aduersus hunc librum dum Claudius petita è varijs cœnobiorum bibliothecis volumina dies noctesque perlustrat, neque tamen extricat quicquam; Latini sacerdotis nomen, & insignis in eo cuiusdam sapientiæ famam toto pene regno vulgauit imprudens. ac ni cautè suppressus liber fuisset, magnos proculdubio concursus ad Ecclesiæ Romanæ gremium apparebat futuros. auxit rumorem Abuna (sic enim Aegyptios Antistites vocant) nuper in eas regiones Alexandria missus. hunc Rex certaminis causa cum Rhoterigio committere cupijt, atque etiam vt scriptis Rhoterigij responderet hortatus est. At ille, rugosa fronte, supercilijs adductis, nullum, ait, sibi cum hæreticis commercium sermonis esse: neque se illuc altercandi cum peregrinis, sed cleri ordinandi gratia destinatum. quin religionem vltro incussit Regi, quod impia scripta legere esset ausus: idque ne in posterum faceret, minaciter vetuit. Inter eiusmodi frustrationes ac moras sextus effluxerat mensis. cumque iam tempus reuersionis instaret, Rhoterigius, per Sacramenta expiatis, & confirmatis in officio Lusitanorum animis, ab Rege veniam abeundi cum Diazio petit; ac simul obsecrāt, missis ambagibus promat, quid super aduentu Patriarchæ & comitum referri imperet Goam. ille, quòd ad patrum aduentum attineret, Mazuę præstò fore dixit è suis, qui

Ee descen-

descendentes exciperet, atque ad se cum fide curaque perduceret. vbi coram eos audisset; tum se, quid facto opus esset, deliberaturum. Simul, auri decem vncias Rhoterigio in viaticum erogari iubet. ille, accepta voluntate, pecunias reijcit. Goam dein repetentes, circa Zeilanam oram subita coorta procella euerso nauigio prope demersit. saluti fuit, suppliciter inuocatum Beatæ Virginis auxilium. eius præsenti ope, desperatis iam rebus, nullo nautarum ministerio suam in sedem carina redijt. ita fluctus exhausti. votiua dein casus effigies Goæ in eiusdem Dei Matris templo suspensa. Per eosdem fere dies quibus in Aethiopiam Rhoterigius erat profectus; è Lusitania præmissi, dum grauiora Patriarcham negotia morantur, ex eius comitatu decem; ac varias, vt fit, in naues impositi, Mosambicum incolumes deuenêre. A Mosambico dum vastum præcidunt Oceanum, abducta ab cæterorum conspectu oneraria vna, in syrtim per tenebras noctis impingitur. neque tumidum erat mare, & paruo interuallo, breuia, ignotam ad insulam exigui admodum ambitus pertinebãt. Eò tutius, dirupto alueo nautę vectoresque, trecenta circiter capita in terram effusi. verùm squalidus, & ab omni humano cultu desertus erat locus. & è commeatu nautico modicum quid vini, & cibaria eaque fermè vitiata supererant: vt ni properè subueniretur, vltima necessitas ac dira fames instaret. extemplò nauarchus opis petendæ gratia scapham cũ eximijs viris triginta conscendit, & leucarum quingentarum, vt nautæ supputant, spatium emensus, haud sine miraculo Goã applicuit. mox, è naufragij reliquijs raptim cõcinnato nauigio, quinquaginta fermè alij subsequuti. remansêre ad ducentos. in ijs è patrũ numero tres. Consaluus, Paschalius, & Alphonsus Lupius. hi ab antecedentibus liberaliter inuitati; præcipuã conditionẽ in communi discrimine recusarunt: afflictamq; turbam & inopẽ, suis quoque officijs ac præsentia destitui, quo erant caritatis ardore, passi non sunt. Eorum periculo cognito Prætor Barretus confestim cum duabus celocibus eundem nauarchum, & nauclerij ordinis præfectũ, quem gubernatorem maximũ appellant; ad naufragos quærẽdos ac deportãdos abire iussit. irritus fuit labor. & ingenti, vt diximus, interuallo distabant; & insula quò minor, eò ad inuestigandum obscurior. Ergò non ante inuenti, quàm inedia ad vnum omnes absumpti sunt. Eius rei nuntius Goam allatus, mœrore ciuitatem impleuit. Socij tres æterno virtutis & caritatis præconio celebrati, quod oblato ad salutem exitu, suis tamẽ ipsi capitibus aliena solatia prætulissent. Anno insequenti, Ioannes Patriarcha, Andreas Episcopus, & Ioannes Mesquita, oratore Sosa inter nauigandũ extincto, Goã deuehuntur incolumes. Ibi cognito Claudium, contra opinionem & famam, in veterum erroribus & impia secessione perstare; digna consultatione res visa. Adhibiti præter lectissimos è Societate patres, Ecclesiæ quoque Goanæ viri primarij. Ac Patriarcha quidem, quamquam asperis ac periculosis in rebus, tamen sese in omnem aleam Christi causa paratũ ostendere. cæteris nequaquam è Sedis Apostolicæ dignitate visum, eo loco fastigioque personam, tot tantisq; Pontificis Romani decretis ac iudicijs inclytam; seiunctę è Catholico cœtu genti præbere ad ludibrium & contumeliã os. Verùm, ne prædamnata & abiecta repente per metum vel ignauiam tantæ exspectationis apparatusq; legatio, &, si quid sanari experiendo posset, omissum vlla ex parte videretur; Andream Episcopũ duobus tribusve cum socijs Abassiam adire, quæq; Rhoterigius incassum egerat, pari fide, maiore auctoritate rursum aggredi placuit: & prout sese res darent, per litteras Patriarchæ Ioanni suadere vel dissuadere prouinciam. Ille, tam præclaram de Christo bene merendi & exercendæ patientiæ occasionem arripuit libens. Cũ Emmanuele Fernãdo sacerdote, & paucis præterea comitibus in

Abassiam

A Abaſſiam profectus; nihilo quàm Rhoterigius faciliorem aut æquiorem expertus eſt Regem. Maior dein illis oblata omnis virtutis explicandæ materies. Paucis namque poſt eorum aduentum diebus, Claudio à perduellibus acie victo ac perempto ſucceſſit Adamas frater, olim deſertor fidei Chriſtianæ, vir immanis ac ferus, & Apoſtolicæ Sedis hoſtis acerrimus. is, vinctum Andream, in caſtra bellumque raptauit; comites, probris & contumelijs; Abaſſinos quotquot catholicæ veritati fauere viſi ſunt, vario genere pœnarum affecit. atque ipſe demum à Turcis, quorum arma rebelles in regnum aſciuerant, ingenti clade fuſus fugatuſque eſt. & ab iiſdem, Andreas ac ſocij primò capti crudeliterque direpti, poſtmodum igne in hoſpitium iniecto viui pænè combuſti; denique tanta premi rerum omnium inopia cæpti ſunt: vti ad vitam tolerandam, ne à puſillo, quem ſupra dixi, Catholicorum abſcederent grege, bobus & aratro quæſitis, terram ſuis ipſi manibus colerent. Atque inter haſce difficultates & incommoda quotidiana, caritatis & obedientiæ gloria clarus Andreas, diuexato miris modis & fatigato corpuſculo tandem exceſſit. Per hunc modum de aggregandis ad Catholicorum numerum Abaſſinis elusæ bonorum ſpes. At Patriar-
B cha Ioannes, Albuquercio Goano Epiſcopo vita functo, cùm ad illius Eccleſiæ gubernacula vocaretur, nūquam, vt eam reciperet procurationem adduci potuit. Suum ipſe quin potius apicem, quoad liceret, ad Societatis normam & inſtituta ſubmittens; perpetuam abſtinentiæ, religionis, induſtriæ laudem ad vltimum vſq; ſpiritum æquali tenore perduxit. Melchior, Nicenus Epiſcopus, pari moderatione cùm ſe pænè in ordinem redegiſſet; in Thomæos Chriſtianos è conſuetudine Societatis excurrens, Neſtorianum pſeudoepiſcopum, inficientem praua doctrina populorum animos, egregiè confutauit ac fregit; alijſque deinceps viro forti dignis actionibus cùm iniquorū ſimultates & odia ſubijſſet; directa in eius caput ſagitta, pileoque decuſſo, propemodum interfectus; in Sinas deniq; iuſſu Romani Pontificis abijt. ibi ad Amacanum hodie Luſitanorum emporium, ætatis iam exactæ reliquias, propagandæ fidei, & Chriſtianorum animis ritè curandis inſumit. cæteri Patriarchæ ſocij varias ad functiones de more deſtinati, vitam in ſuo quiſque munere poſuêre. inſignem inter eos perhibent Antonium Quadrium Luſitanum, qui vniuerſæ dein prouinciæ quatuordecim annos magna cum ſanctitatis & prudentiæ laude præfuit. Verùm circa irri-
C tæ expeditionis initia; neque leuioris momenti aliam, neque meliore ſucceſſu tentauit Bomferrus è familia Franciſcana ſacerdos, natione Gallus, minimè vulgari vel doctrina, vel ſanctimonia vir. Is, rei Chriſtianæ ſtudio incenſus cùm in Indiam perueniſſet, audita Peguſiani regni amplitudine, vitijſque & ſuperſtitionibus incolarum, eam ſibi præcipuè gentem omni ope ſubleuandam, ac fidei rudimentis imbuēdam ſuſcepit. Igitur Goa profectus ad Diui Thomæ coloniam, ex qua frequēs in littora Peguſiana traiectus eſt; cùm eius coloniæ Vicario, & Alphonſo Cypriano, & cæteris Luſitanis amicitiam inijt. iiſdemque adiutoribus in onerariam admiſſus, difficili admodum ac periculoſa nauigatione ad emporium cui nomen Coſmi, deuehitur. Prorſus ignotæ paulo ante Correæ aduentum, de quo ſupra diximus, noſtris hominibus eæ gentes fuerant. ipſius dein Correæ & comitum relatu, multa de illarum diuitijs moribuſque comperta. Bomferri poſtea litteris de origine Peguſiorum præter fabuloſas quaſdam opiniones acceptum, ſtirpem eos ab Iudæis exſulibus ducere, qui ab Salomone damnati ad Offiranas aurifodinas, ea loca primi tenuerint. Fertiliſſimus verò ager, & exſpatiantibus latè campis, alendo pecori bonus, & affluens omni varietate rerum eſt. quippe, alueo nauigabili, & flexuoſo diſcurſu piſcoſi

amnes intermeant. è quibus vnus è Ciamaio lacu centum & quinquagin- D ta leucarum decurrit spatio; atque ad instar Nili statis incrementis in triginta circiter leucas exundans, præpingui ac feraci limo rigat arua felicia. Accedunt ad opulentiam, crebra introrsum æstuaria, facili cõmercio gentium exterarum, ac mira quidlibet importandi exportãdiq; copia & facultate. Cæterùm ignara Dei, & in omnem libidinem scelusq; proiecta gens est, ac miserandis opinionum erroribus inuoluta: è quibus nonnulla hoc etiam loco attigisse operæ pretium fuerit: vt ex ea comparatione, Christiani, cùm sua clarius agnoscant bona; tum ad eadem alijs impertienda vehementius inardescant. Iam primùm, qui apud eam barbariem sapientes habentur; infinitos perpetua serie ac successione mundos ab omni æternitate constituunt. innumerabiles item Deos: quorum aliquot in singulis mundis variante numero deinceps existant. qui nunc voluitur, hunc Deos quinque habiturum affirmant, quorum quatuor iam abierint. postremum hunc ante bis mille & nonaginta nouem annos aiunt è vita migrasse; nunc sine Deo sunt. post multorum annorum curricula venturum aliũ exspectant: eo quoque demortuo mundum hunc ingenti conflagraturum incendio; vti mox reparetur, succedatque moles noua, suos item Deos ac proprios habitura. in Deorum autem cœtum homines referuntur, E ea tamen lege, si prius in aquatiles, terrestresq;, & aerias omnium generum animantes varia transmutatione migrauerint. Qui ex hac vita decedunt, ijs triplicem fingunt sedem; Naxac, is tormentorum est locus; & Scuum, delicijs ac paradiso Mahometano persimilem: & Nibam, quæ vox, omnis essentiæ priuationem, & vltimum corporis & animi interitum notat. duobus in prioribus animæ tandiu detinentur, atque inde repetitis nascendi vicibus in mundum toties redeunt; quoad in Nibam admitti, hoc est prorsus ad nihilum redigi deniq; mereantur. Hęc & id genus alia Pegusiani dogmatis elementa sunt; exstantque multa de hoc genere toto conscripta volumina. Ex ijs principijs, & eiusmodi vanitate, quàm prauus numinum cultus, quàm absurdæ cæremoniæ, quæ portenta opinionum, quæ vitiorum sequantur monstra, non expers doctrinæ, vel rerum imperitus facilè quiuis existimauerit. Accedit ad cumulum malorum, quod hasce tenebras circunsepsit dæmon, vt solet, summa difficultate luminis inferendi. siquidem ipsius artificio planè persuasum ac penitus infixum habent Pegusij, cuiuslibet alterius, quamquam ex ipso demissæ cœlo doctrinæ vel F sectæ, decretis aut placitis, aures, nedum assensum, absque inexpiabili scelere præberi non posse. Bomferrus, in Cosmi de quo dicebamus emporio, tribus fermè annis, inter hæc exploranda mysteria, linguamque ediscendam, ingenti labore miseriaque consumptis (ita tamen vt adiuuandis per id ipsum tempus Europæis mercatoribus operam daret) sermones demum de Christiana religione serere pedetentim aggreditur. Vnius æterni trinique Dei prouidentiam; vniuersitatis huiusce molitionem ex nihilo; primi hominis crimen in posteros omnes letali contagione transfusum; necessitatem satisfactionis infinitæ, quam pręter Deum præstare cùm posset nemo; Deus ipse, redimendi generis humani gratia factus homo, volens prudensque pro sua immensa bonitate subierit; ad hunc humanæ salutis auctorem, quotquot sese per fidem, & imitationẽ, & caritatem adiunxerint; hisce omnibus inenarrabilia quædam & sempiterna esse in cœlo præmia constituta: qui secus; hisce in tartaro item exquisitissima in omnem æternitatem parata supplicia: ad vtram quisque pertineat classem, extremo voluentium seculorum die, cùm animæ vita functæ, rursum corpora induerint, Deum ipsum iudicem in celeberrimo superum inferumque

conuen-

A conuentu lata sententia planum esse facturum. Hæc igitur, & alia rectæ fidei capita, cùm per occasionem exponere, Dei famulus, multisque partim exemplis, partim rationibus affirmare tentasset; mirum quàm obduratos obfirmatosque contra omnem veritatem animos incolarum offenderit. alij, vt fabulas ac deliramenta ridere; alij, vt pestes & piacula prorsus abominanda respuere. neque multum ab vltimo exitio aberat ignotus præco, si nouam ab omni memoria disciplinam ac religionem porro inculcare instituisset. Ergo non sine causâ veritus, ne super discrimen capitis, & quotidianas ęrumnas, oleum quoque & operam perderet; amicorum suasu, re infecta, retrò vnde venerat in Indiam reuertit. Per eosdem ferè dies atrox Cocini facinus editum. in capsa, quæ piorum collationibus in maximo vrbis templo prostabat, nefariæ schedulæ à custodibus repertæ, cum horrendis in Christum salutis humanæ parentem maledictis ac iurgijs. Lacerabatur simul è Societate Consaluus Sylueria, qui ad Manomotapam Aethiopiæ deinde Christi causa peremptus est, ac tum in eadem vrbe conciones habebat, vir nobilis genere, sed virtute & eruditione multo nobilior. Huius tam sacrilegæ, tamque infandæ audaciæ crimen haud obscuro indicio
B hæsit in falsis è circuncisione fratribus, qua ex fæce aliqui ex Europa subinde, pretio à limenarchis aut nauium magistris furtim admissi, mercatorum habitu in Indiam peruehuntur. ibi cum Aegyptijs fermè Iudæis (quorum in ijs locis numerus ingens) aliarumque nationum, & sectarum hominibus, in Christiani deinde nominis damna perniciemque conspirant. Ex eo, de inducenda in illas regiones sacra Inquisitione agi cæptum ab Rege: quæ hodie per idoneos probatosque iuris diuini consultos iudicia Goæ magno rei Christianæ bono exercentur. Interea Melchior Nonnius, ab Goa per varios ancipitesq; admodum casus ad Sinarum littora primùm, inde, redemptis è custodia Lusitanis, quorum ante meminimus, in Iaponios biennij amplius nauigatione perfertur. comiterq; & benignè exceptus ab Rege Bungi, Cosmum Turrianum nec opinato ibidem offendit, qui ab euersa excisaque iterum per intestinas ciuium discordias rabiemque Amangutio vrbe, sese in ea loca receperat. Cedrinas ædes eleganti opere, itemque aream templo condendo, necnon annuæ pecuniæ modicum quid patribus adsignauerat Rex: eius areæ pars cœmeterio è Christia-
C na consuetudine dedicata: pars altera in vsum valetudinarij publici item diuisa bifariam: vti elephātiaci, quorum est in ijs terris magna multitudo, seorsum ab cæteris ægrotis haberi, curarique possent. Id opus, quò magis nouum insolitumque, eò maiore approbatione celebratum ab incolis; multique inde, sed vt antea plebeij fermè ad Christum accedebant. At Melchior, haud ignarus, ad excitandos ad virtutem, pietatemque populorum animos, quantum sit in principis exemplo momenti; Regem ipsum varijs rationibus ad verum Dei cultum conabatur adducere: successu tum quidem minimè læto: quod nequedum tumultus planè quieuerant; & Rex è Ienxuana hæresi, quæ negat spiritum esse vllum, aut omnino quicquam præter ea quæ sensu percipimus; à voluptatibus, queis dudum adsueuerat, ad Christianæ disciplinæ seueritatem traduci se nullo pacto sinebat. Egit cum eo Melchior, vti cum aliquot saltem Bonzijs præcipua sapientiæ fama, coram ipso regnique proceribus disputationem ac certamen haberi de religione permitteret: ne id quidem impetratum. Inde cùm exiguam in præsentia cerneret proficiēdi spem; Cosmo cum socijs ibidem relicto, ad suum ipse prouinciale munus reuertit in Indiā. Sextus & quinquagesimus tum seculi huius agebatur annus. eo ipso tempore Ignatius Loiola Romæ, non tam ætate confectus, quàm ieiunijs, vigilijsque, &

que, & ſuper omnia deſiderio Chriſti, deceſſerat. Huic, cùm alijs in prouin- D
cijs, (ipſas enim duodecim ab ſe Dei munere conſtitutas reliquit) tum in India præſertim, ſolemni ritu, & exquiſitis cæremonijs parentatum eſt. tametſi minimè deerant qui tam illuſtri ſanctitate viri patrociniũ implorandum potius, quàm fundendas pro eo preces haud abſurdè affirmarẽt. Certè ab illius exceſſu (vti optimum patrem in cœlo ſuorum cæptis adeſſe conijceres) per omnes fundatæ ab eo Societatis ordines, recens quædam ad pios labores alacritas, nouus mentium ardor, vigorq; diffuſus: & Indicus ager, culturæ & ſationibus vberiore quàm antea prouentu reſpondit. annis quippe proximis quatuor, Goæ duntaxat, præter incertam ſummam eorum qui à Franciſcanis & Dominicanis abluti ſunt, baptizati ab Societate IESV mille primùm & octoginta; mox mille nongenti ſexdecim; dein tria millia ducenti ſexaginta: demum incremento notabili duodecim millia ſeptingenti quadraginta duo. In ijs regia virgo fuit, adulta iam ætate, Mealis filia, ob generis claritatem Regi Mahometano cuidam in matrimonium deſtinata. hæc, tempeſtiuis nobilium fœminarum adhortationibus, itemque pſalmis, & catecheſi, & ſupplicationibus quæ per vrbem haberi conſueuerant, ſtudio Chriſtianæ religionis incen- E
ſa, dum Prætor Barretus tota de re Mealem docet, ac furentem ira placare contendit; matris ancillarumque pertinaces & impias eluctata manus, ad paratum in platea vehiculum, adiuuante Prætore, ſeſe proripuit. inde cum honeſtiſſimo comitatu ad ſpectatæ virtutis ac pudicitiæ matronam perlata. Didaci Pereriæ coniugem, adhibito ſcriba publico teſtibusque, Chriſtianam ſponte ſe fieri velle profeſſa, poſt aliquot dies in Diui Pauli templo ab ipſo Aethiopiæ Patriarcha vitalibus aquis abluitur, & ſacro MARIAE nomine decoratur, tanta ciuitatis vniuerſæ lætitia tantoque concurſu; vt Prætor ipſe, qua erat pietate, virga ad ſubmouendam turbam arrepta, lictoris munere fungeretur. eidem virgini cũ à primoribus Luſitanis priuatim, tũ à Prætore data publicè munera; & annui reditus aureorũ circiter octingentorũ è fiſco regio in alimenta decreti. Iam ex ipſis quoque Regibus Molucarum, is qui Bactianũ obtinebat inſulam, quamquam acriter obnitẽte ſocero Ternatenſi, tamen conſtanti animo ſe ſe ad Chriſtum applicuit; abolitaq; Mahometana ſuperſtitione, ac fanis euerſis, defixas haud vno loco prealtas Cruces adorari à popularibus iuſſit. Ac Soloris quoque Rex (quæ ſalubris admodum ora, gradus octo cũ quadrãtibus tri- F
bus ab Aequatore in meridiem ſita, leucas diſtat à Malaca trecentas) cum familia, regnique proceribus ab Luſitano quodam inſtitore baptiſmum accepit. patres deinde à Malaca per litteras inuitatos cùm propter paucitatem non impetraſſet, fratris filium Regem deſignatum, cui Laurentio nomen apprime bona iuuenem indole, Malacam ipſe tranſmiſit: nimirum vt ibi per otium expolitus, ad ſuos dein erudiendos reuerteretur in patriam. Hæc Solorani. Ac multæ inſuper eius plagæ nationes cùm Euangelij nomen pertenui accepiſſent fama, miram in cupiditatem Chriſtianæ religionis exarſerant. Quibus vt Ioannes Rex propter multitudinem atque diſtantiam cunctis opitulari non poſſet; Indicos quidem certè neophytos nouis decretis ornare, beneficijs atque muneribus augere pergebat. is audita Petri Maſcareniæ morte, cùm præclarè intelligeret ad amplificationem rei Chriſtianæ plurimum intereſſe, cuiuſmodi moribus ingenioque Prætor Indiam regeret; circumſpectis omnibus Luſitani primoribus regni, præfectum cubiculi Conſtantinum Brigantiæ Ducis fratrem, in id ipſum delegerat munus: qui prouinciam illam adeò ſanctè ac prudenter poſtmodum obtinuit, vti deinceps ituris eò magiſtratibus, officij

exem-

A exemplum ac norma vnus ipse proponi consueuerit. Iam in id quoque Ioannes acriter animum & cogitationes intẽderat, vti Francisco Xauerio pro sanctitate viri, & immortalibus in Ecclesiam Christi promeritis, cœlestes more maiorum honores à Pontifice Romano decernerentur. Atque idcirco per litteras Indiæ Prætori mandarat, vti quæcunq; per Xauerium Deus miracula perpetrasset, verè atque accuratè indagata colligeret: cuius nos inquisitionis autographum exemplar cum testimonijs publicis priuatisque apud Conimbrigense Collegium nuper inspeximus. Hæc meditantem ac molientem, neque sera, neque inexspectata Ioannem abstulit mors, cùm ætatis annum, viribus dudum affectis, ageret quintum & quinquagesimum: vir planè magnus, & venerabilis, ac præter cæteras laudes æterno præconio celebrandus, quòd imperij moderatione, cultuque bonarum artium, & studio religionis amplificandæ, formam speciemque benefici, & mitis, ac verè Christiani Regis expresserit.

Historiarum Indicarum Finis.

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA LIBRI QVATVOR,

IOANNE PETRO MAFFEIO INTERPRETE.

IOANNES PETRVS MAFFEIVS E' SOCIETATE IESV,

Christiano Lectori S.

VÆ de Catholicæ religionis progressu litteræ fermè quotannis ex India perferũtur; eas (quod facilè animaduerti) optimus quisq; auidißimè lectitare consueuit. Nec sanè immeritò. Quid enim ad honestam vitæ oblectationem accommodatius, quàm corpore domi sedentem, cogitatione ac mente peregrinari; transmeare Caucasum, Oceanumque; nouas identidem formas rerum, & (vt inquit ille) mores hominum multorum cernere, & vrbes? Quid porro, vel ad animi fructum vberius, vel ad virtutis æmulationem efficacius, quàm Euangelij face dispulsis errorum atq; opinionum tenebris, veritatis lucem longè lateq; fusam intueri; & in diuerso, vel aduerso potius terrarum orbe veluti renascentis Ecclesiæ sancita miraculis, testata martyrijs, distincta personis, notata locis temporibusq; primordia recognoscere? Quæ mecum ego cùm reputarem; & superioribus annis feci libenter, vti non exiguam earum litterarum partem in Latinum è Lusitanico sermone conuerterem; & nunc easdẽ sub Indicarum Historiarum opus intentiore delectu preßas ac repurgatas, & nonnullis insuper auctas epistolis, denuò in publicum edendas existimaui. Sanè recentiores supersunt aliæ, quas mihi si per occupationes ac valetudinem licitum fuerit, latinas facere pro mea tenuitate propositum est. Tu interim (amice Lector) fruere præsentibus; ac nostros qualescunque conatus pijs apud omnipotentem DEVM precibus adiuuabis. Vale.

SELE-

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER PRIMVS.

FRANCISCI XAVERII E Societate Iesu ad Socios in Europam.

VAM lætos atque vberes animarum fructus Indica ferat vinea; & non in Regijs modò præsidijs, verùm etiam in reliquis oppidis barbarorum, sanctissima Christi fides quàm feliciter crescat, fusius ad vos scripsi mense Ianuario superiore. Ego Iaponem versus ex India sum profectus Aprili mense, duobus è Societate nostra comitibus, altero sacerdote cui Cosmo nomen est, altero laico: itemq; Iaponijs neophytis tribus, quos mihi sanè videtur Dominus præcipua quadam benignitate clementiaque fouisse. namque vt in Diui Pauli Collegio Goæ, cœlesti lauacro expiati sunt, tanta eos diuina bonitas voluptate gaudioque perfudit, tantamq; ad suæ in ipsos beneficentiæ cognitionem adduxit, vt præ lætitia spiritali, piaque dulcedine lacrymas non tenerent. in virtutibus verò mirabile dictu est quantũ profecerint: planè, vt eæ nobis iucundam atque vtilem sermonis materiam præbeant. Ad hæc, & legere, & scribere didicerunt, ac distributis in horas precationibus diligenter vacant. Interrogati à me quonam sentirent se genere considerationis potissimum affici; passionis Domini recordatione, dixerunt: itaque huic vni maximè commentationi dant operam. Articulos fidei, Redemptionis generis humani caussas, & cætera Christiana mysteria per otium cognouerunt. Percontanti mihi sępenumerò quosnã religionis Christianæ ritus, quæue instituta sibi maximè crederent profutura; duo illa semper, scilicet Confessionem & Communionem sine controuersia responderunt. addentes insuper, sua quidem sententia neminem omninò fore participem rationis, quin auditis Christianæ disciplinę decretis assentiatur ac pareat. Vnius verò ex ijs, cui Pauli nomen, sanctæ fidei cognomen impositum est, illam quoque vocem audiui; cùm ingemiscens in hæc verba prorumperet: O miseri Iaponij; qui ea ipsa quæ Deus ad vestrum est fabricatus obsequium, adoratis vt numen. cui ego, quid ita? inquam. tum ille, quòd Solem, ait, venerantur ac Lunam; quæ res, ijs qui nouêre Dominum IESVM Christum, famulantur ac seruiunt. quid enim agunt, inquit, aliud: nisi diei tenebras ac noctis illuminant, vt ea claritate mortales ad magni Dei, & filij eius IESV CHRISTI cultum & gloriam in terris vtantur?

Verùm vt ad institutam itineris nostri narrationẽ reuertar, Malacam venimus pridie Calend. Iunias, anno MDXLIX. ibi Lusitanorum accepimus ex Iapone litteras, in quibus erat scriptum, principem quendam eius terræ virum velle fieri Christianum: itaque legari ab eo ad Prætorem Indiæ, qui aliquot è Societate nostra Christianæ religionis interpretes postularet. afferebatur etiam, quodam Iaponis in oppido, mercatores Lusitanos in hospitium iussu reguli diuertisse dæmonum incursibus vehemẽter infestum, atque ob id habitatoribus destitutum: cùm ignaris quid esset Lusitanis ve-

 stes de-

ſtes detraherentur, famulus etiam nocturno ſpectro perterritus exclamaſſet; excitatos eo ſtrepitu, arripuiſſe arma: deinde famulum Crucibus vndique circundediſſe hoſpitium: incolas verò & regulum mercatoribus aperuiſſe, domum eam ab dæmone inhabitari: & ſimul quæſiſſe quonam ad eum fugandum remedio vterentur: reſpondiſſe Luſitanos, nullum aduerſus dæmones Cruce firmius inueniri præſidium: itaque ex eo die Cruces domibus eius oppidi ferè ſingulis collocatas. Nuntiabatur ad hæc, peramplum patere euangelizantibus in Iapone campum; quòd ea gens moribus mãſueta ſit, ingenio docilis, & acuta: quocirca magnam in ſpem veni, ſi per noſtra peccata non ſteterit quò minus cæptis faueat Deus, ingentem animarum vim ad Eccleſię gremium acceſſuram. His ego rebus cognitis, tametſi ea mihi admodum læta videbantur, tamen aliquandiu ſubſtiti, mecum adhuc de profectione deliberans: ſed cùm certa conſtarent mihi iam diuinæ voluntatis indicia, viderem que, me, ſi ab incepto deſiſterem, ipſiſmet Iaponijs ethnicis multò deteſtabiliorem futurum, (quamquam perennis ille humani generis aduerſarius meum hoc iter ſumma ope nititur impedire) fidenti animo pergere, & primo ſtatim aduentu Regem ipſum Iaponis adire conſtitui, eique mandata quæ habemus à Domino, exponere. Et quamuis apud Regiam Academia dicatur eſſe percelebris; tamen haud dubiam nobis, ſi ad certamen ventum ſit, Deo fauente, victoriam pollicemur. nec nos litteratorum veremur ſophiſmata; nec barbarorum minas, vel dæmonum inſidias pertimeſcimus. quid enim nobis aut ab eorum ſcientia qui IESVM neſciunt, poteſt eſſe periculi; aut ab eorum vi, quibus nihil in nos, niſi quantum Deus ipſe permiſerit, licet? præſertim cùm nulla re alia, niſi diuinæ gloriæ ſtudio & ſalutis animarum adducti negotium hoc ſuſceperimus; & Iob à diabolo ſacræ litteræ non niſi concedente Domino lædi potuiſſe teſtentur. Illa verò nos vna aſſiduè cura ſolicitat, ne grauius ipſi pro humana fragilitate peccemus; neue Dei auxilio, quod laborantibus ille ſemper benignè ſuppeditat, abutamur. quòd tamen ne accidat, cùm ſacroſanctæ matris Eccleſiæ (cuius imperij fines, animabus ad creatoris agnitionem trahendis propagare ſatagimus) tum nominatim Societatis IESV meritis impetratum iri ſperamus.

Sanè quàm periculoſum iter hoc Iaponicum eſt, partim ob frequentia latrocinia, partim etiam ob tempeſtates, quæ paſsim hoc mari ita ſæuæ excitantur, vt præclarè agi cum ijs qui nauigant exiſtimetur, ſi tribus è nauibus duæ curſum incolumes teneant. Quocirca venit mihi ſæpe in mentem vereri, ne, qui è noſtra Societate ſapientiores videntur, ſi cui eorum in hæc loca mitti contigerit, temerarium eſſe negotium, Deum que tentari quodammodo, tam apertis adeundis periculis, putent: qua tamen eos ſuſpicione poſtmodum libero, quòd ſpero, Societatis noſtræ doctrinis ac litteris inhabitantem Domini ſpiritum præſidere. Illud quidem occurrit mihi ſæpenumerò, quòd aliquando patrem noſtrum Ignatium audiui dicentem: omnibus ijs, qui in Societate noſtra verſantur, ſummo ſtudio conatu que elaborandum eſſe, vt inanes ab ſe timores, & cætera cuncta depellant, quæ homini, quò minus totam in vno Deo ſpem collocet, impedimento eſſe conſueuere. Porrò, quemadmodum intereſt inter eos, quorum ita ſpes eſt in Deo repoſita, vt rebus tamen affluant neceſſarijs, & eos qui ob id ipſum vt Chriſtum imitarentur, & ſoli Deo confiderent, omnibus ſeſe vitæ præſidijs exuerunt; ſic proculdubio multum refert, vtrum quis, cùm vnicum habere ſe profiteatur in Dei bonitate perfugium, tum in tuto & quaſi in vmbra ſe exerceat: an, alia re propoſita ſibi nulla præter Dei honorem gloriam que, ſeſe caputq; ſuum volens videnſq; in diſcrimen offerat pæne quotidie: cuiuſmodi ſi quis exiſtat; nę illum ego propediem ſeculi tædio, migrandi que ad Dominum deſiderio affectum iri crediderim: quandoquidem hęc hominum quę dicitur vita, mors perpetua potius, ac triſte quoddam à cœleſtibus regnis exſilium eſt.

Vos interea valete fratres, dominum que precamini, vt noſtram diſiunctionem pro infinita ſua miſericordia coniungere dignetur in cœlo: nam in terris quidem ecquando poſt hac viſuri inter nos ſimus, incertum eſt. Malaca. x. Calend. Iulias. M.DXLIX.

EX EIVSDEM PARÆNETIca ad Gaſparum Berzæum, cùm is Armuziam peteret.

IN Armuziana iſta prouincia, primum, & antiquiſsimum tibi ſit Dei obſequium, & animi tui cultus. Ex hiſce fontibus cætera ad proximorum vtilitatem largè manabunt. ac proinde curabis, vt ſemel biſue quotidie te ipſe ad calculos voces: atque integer iudex cognitionem exerceas tum communem omnium illius diei cogitationum, & actionum tuarum; tum verò propriam earum, in quibus aliqua per id tempus præcipuo ſtudio vel præcauenda, vel corrigenda, vel ad perfectum expolienda ſuſceperis. In primis verò, Chriſtianę humilitati intenta cura ſtudeas velim: eaque potiſsimum obeas miniſteria prõptus ac libens, quæ cæteri velut abiecta & minimè ſpecioſa faſtidiũt. in eo genere catechiſmus eſt. quas tu partes ne alteri delegaueris. circa meridiem ſingulis diebus compita vrbis cum ſocio circuibis ipſe, plebem in templum elata ciens voce. ibi Luſitanorum filios, pueroſque, & libertos, necnon ſexus vtriuſque mancipia, ſalutaribus inſtitutis atque præceptis erudies: teque publicè præeunte, promiſcuum vulgus Chriſtianas precationes, & pia dogmata reſonabũt. Atque idipſum eò maioris apud te momenti debebit eſſe, quòd eius laboris patientia non modò imperitos idiotaſque ad notitiam Dei atque ad virtutem informat; ſed etiam reliquorum animos cum tacito quodam plauſu atque approbatione conciliat. Delatus Armuziam, Proepiſcopum adibis officij cauſa: eique ad genua protinus accides, & manum exoſculabere. ex eiuſdem auctoritate conciones habebis; in confeſsiones audiendas incumbes; & cæteris Chriſtiani paſtoris fungere muneribus. Simul, operã dabis, vt ab eo gratiam & beneuolentiã ineas, quò per te, ſi fieri poſsit, pijs animi ſaltẽ ritè purgandi meditationibus imbuatur. Reliquos item ſacerdotes omni ſummiſſione & officio demerebere: curabiſq; vt ex ijs quamplurimos ad eaſdem meditationes Deo adiuuante perducas. Præfectus item præſidij, qualis qualis ille ſit, enitere quantum poteris, vt amicus ac propitius tibi ſit: neq; res vlla erit tanti, vti dicto factoue illum exaſperes: vbi hominem tibi arctè deuinxeris; tum ſi & malè audierit, & monendo reddi meliorẽ putaris poſſe; & occaſio commoda inciderit; quàm amiciſsimè ac demiſsiſſimè, & ore placido eidem expones, quinam de illius actis & vita ſermones hominũ ſint: ſuadebiſque, vti famæ pariter & officio conſulat. Multi erũt, qui de illo ad te querimonias deferant; tuamq; apud eum prophanis in rebus implorent opem. hiſce tu occupationum tuarum & magnitudinẽ excuſabis, & genus. addes, vereri te, ne parũ ea legatione proficias. qui numen & conſcientiam ſpernat, hunc tua quoq; monita nihili eſſe facturum. Cum Sodalitio Miſericordię, fac vt quàm optimè tibi conueniat: ſodaleſq; ipſos, quoad eius fieri poterit, manſuetudine ac beneuolentia comprehẽdas: ac totum opus, quibuſcunq; licuerit rebus, pro virili parte promoueas. Aegrotos in publico noſocomio; & vinctos in carcere identidem viſes; hortaberiſq; ad cœleſtes iras per ſacram confeſſionem auertendas, quandoquidẽ ij, propter admiſſa piacula fermè plectuntur, & ſunt qui Sacramentum Pœnitentiæ nunquam obierint. Adhæc, vbi res poſtulauerit, ages cum præſidibus vtriuſq; loci, vti maturè cognoſcantur ſingulorum cauſæ; ac ſimul, vt egentibus miſeriſq; ad tolerandam vitam neceſſaria præbeantur. Iam, inter nauigandum, & poſteaquam exſcenderis; omni ope contendes, vti per idoneos certoſq; homines, Armuziani populi mores ac vitia domi foriſque; genera pactionum & quæſtuum; necnon in forenſi re corruptelæ, factiones, calumniæ, & alia id genus, quibus opprimitur veritas; tibi quàm notiſsima ſint: quò ad ea poſtmodum curationes ac medicinam ſcienter accõmodes. Hoc tibi ad rem ex animi ſententia gerendam longè vtilius fuerit, quàm librorũ attenta peruolutatio, minimè tamen alioqui omittenda. Mihi quidem, in omnes partes plurimum ſemper illam notitiam profuiſſe perſpexi. In capeſſenda autem Chriſtiana re, delectuq; negotiorum habendo; illud vitabis in primis; ne, quorum fructus ad vnum vel ad paucos pertinet, anteponas ijs, quæ plures, vel etiam vniuerſos

attingunt: sed quò latius quidque, eò potius & antiquius tibi sit. Quos in Societatis nostræ disciplinam admiseris; eorum profectum caue ne acrioribus tentamentis explores, quàm quæ pati, vt ægroti natura, sic tyronis imbecillitas possit. Sed semper infra potius, quàm supra vires probatio sit. alioquin exacerbantur multi, sensimque desperant; ac domitis ad extremum frænis, in auia & dirupta præcipites abeunt. Atque hoc toto in genere, prorsus vitanda censeo experimenta, quæ vel inani & absurda nouitate, vel etiam procaci quadã & cynica libertate, aut risum, spectantibus, aut stomachum mouent. Tu verò sectabere quę & in vulgus accepta sunt, & cum ratione pariter ac pietate consentiunt. cuiusmodi sunt quæ posui modò; carcerẽ & valetudinaria frequenter inuisere; vinctis & decumbentibus, in vtroque homine patiẽter ac sedulò ministrare; itemque, ad paupertatis voluntariæ documentũ, panes & nummulos emendicare palam; & alia id genus. Porrò, ad regendos, & in virtute promouẽdos alumnos, illa res vna vel maximè proderit, comitate quadam eos & paternæ beneuolentiæ significatione perlicere ad arcana pectoris sui planè tibi nudanda; sic prorsus, vti omnia cogitationum initia, quibus vel à deprauata natura, vel à malo dæmone solicitantur; extemplò ad te deferre non dubitent. Hæc deferendi & communicandi fiducia & consuetudo, mirum, in omnes partes quantopere conducat. siquidem occultæ hostium fraudes, & improbæ petitiones, in mediũ protractæ, vel ipsa luce protinus euanescunt; vel, si vrgere perstiterint, varijs remedijs opprimuntur. quibus in remedijs expertæ virtutis illud est; vbi quempiam inani gloria, corporum illecebris, aliaue parum honesta cupiditate irritari cognoueris, huic præscribere spatium aduersus ea vitia meditãdi: tum, quæ excogitauerit, iubere vt ea populo per occasionem adhortationis impertiat. Hinc duplex percipietur fructus; tenacioris memoriæ, quòd ferè quæ commenti sumus, promendo & cõmemorando, altius nostris animis infiguntur: salutaris verecũdiæ; quòd nos ea non exsequi pudeat, quæ ipsi alijs facienda pręcepimus. In Sacramento Pœnitentiæ, cum negotiatoribus præsertim amplis & opulentis, sunt quæ ante criminum cognitionem, in ipsa cognitione, & post cognitionẽ obserues. Ante cognitionem; curabis, vti reus idem & actor (nisi id mysteriũ frequenter obire consueuerit) biduum aut triduum sumat ad anteactæ vitæ reputãda peccata, & simul memoriæ caussa in schedulam ex ordine referenda: vt ne imparatus, & sine aliquo morsu doloris pudorisque, ad accusationem accedat. In ipsa verò cognitione, si turpitudine flagitiorum, aut magnitudine scelerum, quod sæpe fit, absterreri hominem senseris quominus ipse se prodat; hilari facie, blandoque sermone, quinetiam, si opus fuerit, varijs te quoque morbis animi olim implicitũ fuisse testando, vti singula probè fateatur, adduces. & cùm alia diligenter inuestiganda & elicienda sunt; tum verò accuratissimè, quæ ad nefaria lucra, & res dolo malo partas aut retentas pertinent. etenim, si quem fœnore contaminatum, aut peculatu, vel iniquis pactionibus, in vniuersum interroges, num aliena possideat; vt est procliuis ad sui tutelam, & sibimet libenter ignoscit hominum natura; facilè inficiabitur: sin genus vitæ artisue quã factitet, si vsuras, & contrahendi, mercandi, vendendi formulas nominatim exquiras, & (si regius fortè præfectus curatorue ille sit) si de interuersa interceptaue pecunia, de monopolijs per vim nefasq; institutis, deq; alijs quę magistratus contra voluntatem Regis, & ius commune plerunq; sibi pro potestate & imperio vindicant, singillatim percunctere; multorũ haud dubiè delictorum confessionem exprimes, quę reus alioqui, vel per malitiam, vel per inscitiam silẽtio forsitan inuoluisset. A confessione, si noxius tibi dura & perfricta visus erit fronte; comperendinabis videlicet, eiq; certos interea locos ad commentandũ assignabis, quorum consideratione, tamquam repetitis ictibus, è silice pectoris sui, pios gemitus, & aliquas amoris diuini scintillas excutiat. Quòd si fraudati quid fortè restituendum, vel condonandæ iniuriæ, vel scorta relinquẽda, vel eiusmodi quippiam expiandum sit; planè videbis, vti ante latam sententiam expietur, neu te largis cuiusquã pollicitationibus induci permittas: nam qui piaculis eiusmodi obstricti tenentur, ab sacerdote appellati, magis in promittendo interim faciles, quàm in pręstando postmodum fideles existunt. Vbi sine fallacia ab reo satisfactum esse didiceris, tum demum, æternis vinculis absolutum, temporario aliquo supplicio ritè iniuncto, dimittes. Si qua pecuniæ summa, seu propterea quòd iusti domini copia nulla sit, seu etiã pietatis ac beneficentię studio erit in pauperes conferenda; nequaquam ego tibi sim auctor, vt illius pecuniæ te sequestrum ac diribitorẽ exhibeas. sed eam tu (nisi si tibi secus interdum in re

præ-

præsenti videbitur) ad Misericordiæ sodales extemplò reijcies: atque id multis grauibusq; de causis. primùm, quòd tibi non æquè ac sodalibus nota est mendicorũ & egentium turba: quorum, alij sæpè morbum, alij probitatẽ & sanctimoniam, alij etiam inopiam ipsam egregiè simulant. Ad hęc, si percrebuerit, humanis necessitatibus & egestati paratum in tua facilitate subsidiũ esse; tanti vndiq; petentium concursus ad te fient, vti ad Apostolicas functiones, quæ tibi primæ esse debent, otij nihil supersit. Non est porrò æquum, te qui ad Euangelium prædicandum veneris, relicto verbo Dei, ministrare mensis. Postremò, si pecunias ipse tractare assueueris, metuẽdum est, ne famę tuæ atque existimationi aliqua labes ab iniquis, & omnia peiorem in partem interpretãtibus, adspergatur. Quæ cũcta incommoda effugeris, si hasce Christianæ caritatis, & officij partes, eidem Sodalitio delegaueris. Quotidiani vsus præcepta, ad æternam salutem præcipuè necessaria, in B. Virginis, & in Misericordiæ templo palam in tabella propones. Ad ea perlegenda, exscribenda, &, quod caput est, obseruanda, cùm cæteros inuitabis; tum verò pœnæ loco, si res postulet, adiges in tempus certum, quorum ipse confessionem exceperis: vt inde perpetuam, si fieri possit, eius disciplinæ consuetudinẽ spontè retineant. Singulis verò noctibus, voce ad commiserationem accommodata, vicatim populo commendabis opportuna deprecatione adiuuandas animas, quæq; in hac vita peccato letali tenentur; quæque in altera purgatorio igne torquentur. statis per hebdomadam diebus operam conferes ad simultates ciuium dirimẽdas, restinguenda odia, forenses denique controuersias componendas, quippe quarum impensæ magno ciuium damno sæpe sortem exsuperant. Ergo ijs omni ope obuiam ibis: atque ipsos etiam quorum interdum culpa lites aluntur, scribas ac leguleios, tibi aliquo pacto deuincire, & salutari quopiam remedio sanare conaberis. In concionibus autem, quò magis commune bonum id est, eò maiorem, vti dicebamus, industriam, & assiduitatem, & operam collocari, neq; illas ad vulgi oblectationem plausumque, sed ad morum emendationem, & vnius Dei gloriam omninò referri par est. Animorum quippe agitur salus: adhibenda vulneribus remedia; non, prurientes aures curiosis quęstionibus, & inani sermone scalpendæ. ac proinde accersita, fucata, dubia, obscura, controuersa, ne in medium adduxeris. virtutis amorem, vitiorum odium excitare contẽdes: & ex ijs quæ pro vniuerso mortalium genere Christus Dominus acerbissima pertulit, locum subinde aliquem inducendo, ad malè actæ vitæ detestationem, ad lacrymas, ad Pœnitentiæ & Eucharistiæ Sacramenta populum vehementer impelles. Inter dicendũ autem, vide ne quem eorum præsertim qui cum imperio ac potestate sunt, apertè perstringas. Exulcerare plagas hoc quidem est, non curare. & qui longius in eo genere prouehuntur, efficiunt nihil, nisi vt magno labore, fructu nullo, gratias perdant, odia colligant. Priuatæ obiurgationes in priuato adhibendæ sunt, & quidem plurima humanitate conspersæ. opulentis verò ac potentibus viris, quòd fermè delicatum & fastidiosum est genus, inter ipsam admonitionẽ subinde etiam te ad pedes abijcies; vel, si res tulerit, caros dabis amplexus: planè vt perspiciant non tristitia te vlla, vel seueritate, vel negotiorum appetentia, sed eximia quadam beneuolẽtia & caritate, ad officium reprehensionis adduci. Iam verò, de familiari cõuictu, & quotidiana cum hominibus cõsuetudine, haud leuis est animaduersio; multasque & magnas ea res habet cautiones: quarum prima illa est: Ita vtendum amicis, quasi non tu quidem illis, sed illi tibi olim infensi infestiq; futuri sint. Id si præsumpseris animo; longè attentius omnia circumspicies, teque ipse in officio continebis, neque in securitatem effusus, admittes quod aliquando tibi exprobrari, aut obijci possit. In vniuersum tamẽ, te cunctis mitem, iucundũ, affabilem præbeas velim; vt ea comitate illecti (nam alioqui anceps & periculosa curatio est, quod item supra monuimus) omnes tibi pectorum suorũ latebras, ac recessus aperiant. Alter locus cautionis est, operam des vti studiosos recti, verosque discipulos, à fictis prauisq; dignoscas; & conuenientem vtrisq; facias medicinam. Non enim deerunt plurimis obsiti vlceribus, qui, vel metu ne illa detegas, vel etiam captandæ ad cæteros commendationis causa, vltrò sese tuam in amicitiã ac familiaritatem insinuare non dubitent. ij, si te inter cætera ad prandiũ aut cœnam inuitent; i sanè; ac tu vicissim illos ad Sacramentum Confessionis inuita: curaque, vti prorsus intelligant, fixũ esse tibi certumque, eos omni ratione ad Christianam seueritatem, ac disciplinam, à laxiore vita delicijsq; traducere. sic fiet, vti vel in posterum te frustra interpellare desistant; vel (quod optãdum est magis) ad meliorem frugem, te duce ac magistro, tandem aliquando perueniant.

A donis muneribusque (friuola quædam excipio; quæ si recuses, largitor vtique Lusitanus contemni se putat) omnino abstinebis, vulgati prouerbij memor; Captum esse, qui ceperit. Ioannes tibi Rex omnia ad victum, cultumque necessaria detulit. eius vtere benignitate, atque idipsum modicè, vel etiam intra modum; vt votiuæ paupertatis religiosa professio constet. Si multis è partibus ad te cibaria cocta seu cruda mittentur; ea tu ad carcerem, vel ad valetudinarium publicè deportanda curabis. atque hoc pacto, in tractandis hominum ingenijs tua tibi ratio longè solutior & expeditior fuerit. Quos ad vitia proiectos, & in peccādi libidine perperam obstinatos offenderis; gehennę quidem illos, & futuri terrore iudicij maximè commoueri oportebat: sed quoniam hæc nimium abesse longè, stulti homines putant, multi etiam propter fidei imbecillitatē, sintne omninò vlla, turpiter ambigunt; at tu, morbos, ærumnas, calamitates, exsilia, vincula, cædes, orbitates, naufragia, bonorū proscriptiones direptionesque, & alia malorum genera sexcenta percurres, quibus in hac etiam vita impios ac praui tenaces homines afficit Deus: eaque denuntiatione perditos & insanos ab amentia reuocare conaberis. Si cum irato & flagrante cupiditate vindictæ, res tibi fuerit; blanda prìmùm oratione, quasi aliud agens, mulcebis hominem: dein, capto circuitu, sensim ad causam accedes, vt quam ille queratur iniuriam eleues verbis, & multo minorem opinione fuisse demōstres: aut etiam diuino permissu relatam, quod iniuriosum ille quoque se quondam in alios fortasse præbuerit. ad hæc & alia id genus dicta, si te auersabitur, cedes tempori scilicet: si dederit sese, premes paulatim acrius, & identidem instabis, quoad sedata perturbatione reliquam abs te medicinam libenter accipiat. eadem fermè obseruatione, ad leniendum dolorem, mœroremque, & cæteras animorum ægritudines, vti licebit. Atque hæc cum ijs qui Christiani censentur. Conuertendis autem ad Christum Iudæis, ethnicisque, suum item spatium ac laborem imperties: quam ad rem, ne longior sim, non pauca ex ijs quæ supra posuimus transferri commodè poterunt. Verùm de his hactenus. redeo ad prima. Tu fac in aliorum curationem ita, mi Gaspar, incumbas, vt interea tuæ ipsius perfectioni ac saluti quàm diligentissimè consulas. Vale.

EIVSDEM AD SOCIOS Goam.

IAPONEM Deo adspirāte attigimus Augusto mense, die Assumptioni Mariæ Virginis sacro, cùm festo ipso Diui Ioannis Baptistę die natali, Malaca sub vesperam soluissemus. Nauiculario vsi sumus ethnico, mercatore Sina, qui suam in id operam præfecto Malacæ detulerat. ac primò sanè feliciter nauigauimus: sed mox (vt sunt barbarorū ingenia ad leuitatem atque ad inconstantiam prona) profectionis mutare consilium nauicularius cæpit, & in occurrentibus passim insulis tempus frustra conterere. Nobis autem in eo itinere cùm alia multa, tum illa duo præcipuè molestissima contigerunt: alterum, quòd oblata diuinitus tempestate nautæ per nequitiam abuterentur; qua elapsa, ad oram Sinarum appellere, ibique totam hyemem, cursum exspectantes ponere cogebamur: alterum, quòd in eadem naui simulacrum vehebatur dæmonis; cui nautæ, quanquam inuitis nobis & inspectantibus, patrio ritu sacrificabant. ab eodem etiam per sortes de ipsa nauigatione petebant responsa; quæ (vt aiebant, credebantq; barbari) modò læta, modò tristia reddebantur. Centum à Malaca leucas, Sinas versus prouecti, quandam ad insulam stetimus: ibique aduersus maris illius sæuitiam naualibus instrumentis, aliaq; materia comparata, post multas cæremonias & sacrificia quæsitum est ab idolo, prosperam deinceps fortunam essemus habituri, necne. cùm valdè prosperam respondisset, proinde ne moraremur diutius; sustulimus anchoras, velaque gratulabundi fecimus omnes: illi, simulacro quod in puppi locatum candelarum luminibus, odoramentisque ex incenso ligno quodam Aquilano venerabantur: nos conditore cæli terræq; Deo, & eius filio Domino IESV CHRISTO confisi, cuius cultum religionemq; amplificandi studio in ea loca deferebamur. Cùm iam essemus in cursu, placuit nautis ab dæmone percontari, vtrum nauis qua vehebamur,

Mala-

Malacam eſſet ex Iapone reditura. cùm in Iaponem quidem peruenturam omnino, ſortilegi retuliſſent, verùm ex Iapone Malacam minimè reuerſuram; tum verò inſtitutę nauigationis pœnitere barbaros cæpit, ſatiuſque ijs videri apud Sinas hyemare, & Iaponicam profectionem in alterum annum differre. Noſter autem quis animus, quis tum eſſet dolor, cogitare vobiſcũ poteſtis ipſi, cùm de tota itineris noſtri ratione conſuleretur dæmon. Mox in oram terræ quam Cocincinam vocant, delati; duo, vno eodemque die (qui fuit Diuæ Mariæ Magdalenæ ſacer) veſpere, ſanè quàm aduerſa pertulimus. Etenim exaſperato vehementius mari, ingenteſque voluente iam fluctus, cùm iactis anchoris agitaremur in ſalo, apertum in oſtium ſentinæ vnus è comitibus noſtris Emmanuel Sina fortè præteriens decidit. mortuum credidimus: nam & altè ceciderat; & à capite pæne ad vmbilicum obrutus aliquantiſper in aqua iacuerat. verumtamen extractus magno cum labore exanimis grauiterque caput ſauciatus, adhibita curatione, paucis diebus, Deo fauente conualuit. Nondum huius planè curatum erat vulnus: ecce tibi eodem fermè caſu, eademque nauis iactatione, filia nauarchi in mare delabitur, & in omnium oculis fruſtra conantium opitulari, ſubmergitur. Cuius interitum tanti ſunt eiulatus ac lacrymæ conſequutæ: tanto præterea, quotquot in naui eramus, vitæ in diſcrimine verſabamur; vt admodum digna miſeratione res eſſet. Barbari ad propitiandum per ſacrificia dæmonem verſi, nulla capta quiete, diem noctemque totam mactãdis idolo auibus, ferculiſque apponendis operam dederunt, per ſortes etiam quæſiêre cauſam infortunij. Reſponſum eſt: ſi is qui prius in ſentinam ceciderat Emmanuel fato functus fuiſſet; puellam in mare nõ fuiſſe lapſuram. Cernitis ipſi profectò, quãtum nobis eo reſpõſo dæmon ab ſuis miniſtris crearit periculum: & nobis quid futurum fuerit, niſi furentis rabiem Dominus compreſsiſſet. ſed me tamen in primis graues illæ in Deum iniuriæ, & barbarorum ſacra illa ſacrilega permouebant. itaque fuſus in preces, Deum rogaui ſæpiùs, vt priuſquam fluctibus operiremur, homines ab ſe ad ipſius imaginem ac ſimilitudinem conditos, tam falſis opinionum erroribus impijſque ſuperſtitionibus liberaret. tetrum quippe ſpectaculum, & indignum eſt facinus, Dei vice ab hominibus ad vnius DEI laudem factis, adorari perpetuum ipſius humani generis inimicum. Cuius de minis atq; terroribus, quibus ille mortales, nactus occaſionem, aggreditur, quòd multa mihi eo die nocteque Dei beneficio contigit experiri, quamquam ea ſanè cognitu vtilia ſunt, tamen breuitatis cauſſą cætera prætermittam; vnum illud ſummatim attingam: huiuſmodi ipſius petitiones eludi nulla ratione facilius, quàm animi magnitudine quadam ac ſecuritate pręſtanda, non illa quidem, quæ proprijs viribus, ſed quæ vnius Dei tutela præſidioque nitatur. veniſſe tempus vlciſcendi ſui, crebrò mihi ponebat ob oculos. ſed magis tali in re ac tempore nobis timẽdum eſt, ne fixã in Deo fiduciam, quæ debet eſſe firmiſsima, remittamus, quàm ne ab hoſte (qui nihil valet niſi Domino permittente) vincamur. Porrò, quid nobis in extremo ſpiritu futurum eſt, fratres, cùm debilitatis corporis animique viribus grauiori quàm vnquam antea tentatione vexabimur; niſi per otium prius ſpem totam in Deo reponere, atque ad eum tempeſtiuè confugere didicerimus?

Ad nauigationem reuertor. lenita paulùm tempeſtate, vela ventis mœrentes dedimus, paucíſque diebus in portum Sinarum quem Cantonium vocant, peruenimus. Ac nautis quidem non dubium fuit, quin hyemandum eſſet ibidem; quamuis nos partim rogando, partim etiam eam iniuriam cum Luſitanis, & cum præfecto Malacæ expoſtulaturos minando, fruſtra eos reuocare à propoſito niteremur. Sed neſcio quomodo factum eſt, vt ſtationis mutandæ petendiq; portus Cincei (qui in eadem eſt ora) ſubitò conſilium caperent. Eò cùm iam appropinquaremus; nauarchus à quibuſdam præternauigantibus repentè fit certior, Cinceum portum à piratis compluribus obſideri. Præſens omninò periculum imminebat: eratq; ventus Cantonem reuertenti, aduerſus: Iaponem petenti, ſecundus. quocirca ſubita re perculſi nautæ, volentes, nolentes, curſum in Iaponem dirigere, & nos quò polliciti fuerant (& quidem reliquis portubus inſulæ excluſi) rectà Cangoximam, quæ Pauli noſtri patria eſt, inuito dæmone perducere ſunt coacti. ibi, cùm à Pauli cognatis, tum à reliquis oppidanis amiciſsimè excepti, dies ipſos quadraginta in addiſcendis Iaponicæ linguæ elementis haud exiguo cum labore poſuimus. iamque Decalogi præcepta, Deo fauente promulgare ſumus aggreſsi, quæ Paulus noſter, & cætera Chriſtianæ fidei capita patrium in ſermonem accuratè conuertit: ac nos quamprimum typis mandare decreuimus, quò

Christi notitia facilius latiusque fundatur. Idem cognatos amicosque homo impiger dies ac noctes ad salutem hortari ac docere non destitit: breuique vxorem, & filiam, multos præterea vtriusque sexus in ouile Domini compulit. Nec sanè (quod cernimus adhuc) eorum consilium improbatur in vulgus: & quia plerique norunt litteras, perfacilè Christianis precationibus assuescunt. Die qui fuit Archangelo Michaeli sacer, cum Rege Saxumano collocuti sumus: qui nos perhonorificè acceptos, vt Christianæ legis volumina diligenter adseruaremus admonuit. paucis deinde post diebus edixit licere omnibus qui sub eius imperio sunt, fieri Christianos. Hæc nobis initia sese dant: læta vtique, veruntamen admodum incerto successu. Magna quippe multitudo eorum est, qui nefaria huius terræ sacra procurant. Cum ipsorum placitis atque commētis, quòd Christiana tantoperè pugnat veritas; valdè suspicamur fore, vt licet in præsentia nobis fauere videantur, tamen cùm res paulatim progredi cœperit, nostram in perniciem tum sæuiant ipsi, tum verò populum concitent, alioqui per se minimè nobis infestum. Fixum autem ac certum est nobis, sicuti ab omni prorsus contumelia & iurgijs abstinere, ita ab gentibus ad cognitionem conditoris liberatorisque nostri IESV CHRISTI vocandis, nulla ratione desistere. Quod si euenerit, vt in caussa tam honesta, tamque pio ac salutari negotio vitam ponamus; næ nos id in magni beneficij loco accipiemus à Domino, cuius præceptis, animarum salutem, corporis nostri iactura mercari iubemur. Vtinam modò nos mentis candorem & simplicitatem, quæ Sancti Spiritus gratissima sedes est, cum fide præstemus. quam tamen ad rem multum nos loci opportunitas adiuuabit. Etenim remotis adeo in regionibus, inter impios dæmonum cultores ab amicorum conspectu longissimè positi, omnique pæne mortalium ope ac solatio destituti; nimirum nostrimet paulatim obliuiscimur: nosque in Deum totos necessariò effundimus. quod secus, vbi Christiana viget religio, fieri consueuit. parentum quippe vel patriȩ caritas, affinitates, necessitudines, amicitiæ, ad omnes corporis animique vsus parata subsidia, Deum inter & homines interponunt ferè sese: atque inde sensim ipsius Dei subrepit obliuio. quocirca eximiam in nos, hoc etiam nomine, Dei benignitatem experimur: qui cùm, hac suscipienda peregrinatione, aliquod præstare nos illi putaremus obsequium; ipsi nos potius singulari eiusdem beneficio affectos, multisque vinculis solutos agnoscimus, quæ spem in Deo nostram & cogitationem cœlestis patriæ distinebant. Ad hæc illud quoque non leue commodum accedit, quòd delicijs ijs, quæ alibi carnis stimulos irritare, mentisque & corporis vires solent infringere; hic caremus omninò. Etenim Iaponij nullum altile mactant vel comedūt, pisce vescuntur interdum, oryza & tritico nō abundant: herbis ac pomis vt plurimum victitant. & quidem ita prospera valetudine ad multam vsque senectutem vtuntur, vt facilè appareat, quàm paucis sit eadem, quæ alioquin est insatiabilis, natura nostra contenta.

Vos item, carissimi fratres, (quoniam tanta vobis prouincia patefit) vigilate animis; vestramque industriam ac pietatem in theatro cœlesti probare contendite. id assequemini, si Christianam humilitatem, & sensibus intimis colueritis, & moribus expresseritis ac vita: quod ad existimationem auctoritatemque attinet, totum id Domino permittentes, qui vobis eam ipse per se conciliabit profectò. quòd si facere omiserit: vestra caussa videlicet, ne, quæ Dei sunt vobismet arrogetis, omiserit. Illud verò vos ego etiam atque etiam obtestor, vt veram inter vos pacem atque concordiam omni ratione retineatis: summaque ope nitamini, vt ne qua in vobis semina dissensionis existant: præclaros illos vestros conatus ac studia patiendi pro Christo, conferatis interim ad omnem discordiæ spiritum debellandum, memores affirmasse Christum, ea re suos cognitum iri, si se diligerent inuicem. Gratiam suam Dominus Deus noster ac voluntatem animis nostris insinuet, quò ex ea quàm maximè cuncta faciamus. Cangoxima. Nonis Nouembr. MDXLIX.

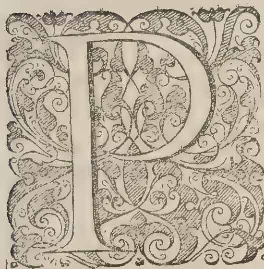
PAVLI

PAVLI IAPONII AD SOCIEtatem Iesu in Indiam.

VOD mihi maximè fuit optatum, vt in Iaponem redire, matrem meam, & vxorem, ac filiam, cognatos præterea ac familiares meos ab impio dæmonum cultu ac Christi religionem traducere mihi liceret; id iam Dei Domini nostri clementia singulari sum consequutus. Nunc autem alia me coquit cura, vt ij, quemadmodum ad Christum conuersi sunt, sic in fide quam ei dêderunt, firmi stabilesq; persistant. quod ego cùm à Domino precor identidem; tum vos, per Christum, vt in precibus vestris ac sacrificijs mei meorumque memores sitis, obtestor: quandoquidem ad salutem (nisi principijs consentiant exitus) cæpisse nil prodest. Iaponij me sanè quàm libenter audiunt de IESV Christo verba facientem. itaque multos, fauente Deo, Christianos fore confido. Nos hic omnes corpore (vtinam æquè spiritu) bene valemus. & quamquam à vobis locorum interuallo disiuncti sumus; tamen & animis in præsentia coniuncti videmur; & erimus aliquando corporibus: videlicet cùm ad extremum iudicium excitabimur vtinam cum Domino regnaturi. Cangoxima. Nonis Nouembris. MDLXLIX.

IOANNIS FERNANDI AD Franciscum Xauerium.

OST tuum ex hac vrbe discessum, inflati animis domum ad nos conuenere Iaponij, vt varijs nos interrogationibus fatigarent: videlicet rati, qui ipsorum argumenta refellèret, absente te, fore neminem. Sed Cosmus Turrianus, Deo fauente, spiritus eorum repressit: etenim interprete me ad singulas quæstiones ita respondit, vt satisfaceret: quas ego Iaponicè quoniam ipsius mandato litteris consignaui, deesse nolui quò minus ex ijs aliquas ad te perscriberem.

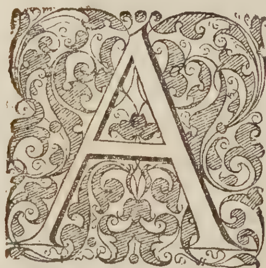
Quæsitum est, ex qua materia Deus animum condidisset. nam corpus quidem è quattuor constare elementis non ignorabant. Respondimus ad hoc; quemadmodum Deo, vt elementa, Solem, ac Lunam, & reliquum mundi fabricaretur ornatum, non opus fuit priore materia: sed vt existerent, ipso nutu verboque fecit; sic animos etiam ab eo creari sola ipsius voluntate, materia nulla. Tum illi percontari: qui color animi, quænam esset species. Nullam respondimus, etenim hoc proprium esse elementorum & corporum. Cùm inde efficerent, quoniam corpus non haberet, nihil esse animum; Cosmus vt eos verbis ipsorum conuinceret, interrogauit num esset aer in mundo: cùm annuissent, quæsiuit denuo, essetne coloratus aer: negarunt. Tum ille: si aer, cùm res corporea sit, nullo est colore; quanto minus (inquit) animus, cùm careat corpore? Hoc audito, cessere.

Quæsiere alij, dæmones quidnam essent. cùm responderetur esse multitudinem Angelorum duce Lucifero, qui elati superbia, quòd Deo sese æquiparare voluerant, cœlesti gloria sunt diuinoque aspectu priuati; cur, aiunt, homines tentat diabolus, estque eis ad eo vehementer infestus? quòd eos, inquit Cosmus, ad beatitudinem illam, quam ipse amisit, conditos nouit: propterea eis inuidet, laboratque vt in fraudem inducantur

Interrogauere nonnulli, cur, si erant cuncta quæ Deus fecerat bona, Luciferum spiritum malum & contumacem creasset? Ad ea, Luciferum, inquit, quique sunt eius sectam sequuti, condidit Deus & clara intelligentia præditos ad bonum dignoscendum ac malum, & libera voluntate ad vtrumlibet eligendum: vt eos, si bonum exoptassent, gloria, sin malum, inferni cruciatus exciperent. qua facultate quòd Lucifer ac reliqui dæmones abusi, pro Deo adorari cõcupiuerunt; idcirco pænas dedere, & sua

ipsorum culpa mali ac superbi euasère: quod secus bonis contigit Angelis, qui semet subdentes Deo, meruère gloriam sempiternam. Percontabantur alij, quid esset Deus, vbi esset, num aspici posset: alij, cur Deus cùm sit adeo clemens, aditum gloriæ tantis difficultatibus circunsepserit. denique tantus erat à matutino tempore vsque ad vesperam hæc & alia sciscitantium numerus, domus vt oppleretur. sed Cosmus (vt dixi) fecit omnibus satis. Bonzij nos, quòd eorum scelera coarguimus, maledictis insectari non desinunt. Confinxere quidam ex ijs, diabolum è simulacro pronuntiasse, nos ipsius esse discipulos: eundem nostra de caussa è cœlo, multis inspectantibus, regiam fulmine percussisse: quidam etiā humanæ carnis voracitatem, nobis exprobrant. Ad hæc, illa quoque incommoda vel Dei potius beneficia accepimus. Commotum est in oppido bellum, quod regis obitu deinde sedatum est, adeò exitiosum & graue; vt vrbs octo dierum spatio cōflagraret incendijs, & sanguine redundaret; quippe sublatis legibus, impune victrix vbique grassabatur improbitas: passim homicidia: passim rapinæ. atq; eo sanè toto tempore nos ad cædem inquirebamur assiduè, partim ab ijs, qui nos oderant, partim ab ijs, qui nostras qualescunque sarcinulas adamauerant: itaq; magno in discrimine vitæ sæpe versati sumus: verùm ex omnibus periculis eripuit nos clementissima Domini mater, quæ clientes adeò præcipua cura tuetur suos. Cùm enim status rerum esset huiusmodi; Cosmus Antonium misit ad Naetondoni vxorem, vt ab ea consilium peteret: illa iussit nobis renuntiari, confestim veniremus ad se. porro inter eundum complures in cateruas armatorum incidimus: ij inter se per eorum ordines transeuntibus nobis, quin, aiunt, è medio tollimus hosce de Cengecu (sic enim Europæos appellant) quandoquidem ipsorum culpa, lignea vel lapidea simulacra neque alijs, neque sibi salutem dare posse negantium, Dij indignati, excitata discordia, tantam huic populo cladem intulère? hæc autem dicebant illi, propterea quòd eo bello cœnobia multa cum simulacris ignis absumpserat: imminuta magnopere idolorum & præstigiatorum auctoritate, vel ob id ipsum, quòd Regi in primis, vt nosti, superstitioso, nihil eam superstitionem profuisse constiterat. Ex eo discrimine elapsi, Naetondoni domum peruenimus, cuius vxor dato puero qui prosequeretur, nos ad Bonziorum cœnobium, quos ea suis alebat sumptibus, amandauit: illi verò grauiter nobis offensi, respuere: dæmonas dicere, nec locum excipiendo tam improbo hominum generi sibi superesse. Cur nos Deus, qui habitat in cœlo, cuius legem exponeremus, ex ijs periculis non in cœlum eriperet? Tamen ad extremum siue Dominæ metu, siue famuli precibus adducti, phani particulam nobis ad hospitium assignârunt. ibi toto biduo commoratos mulier nos domum suam rursus accersit, & in posticis ædium partibus ambulatiunculam quandam nobis ad diuersandum attribuit. hic nos quot periculis, quot laboribus perfuncti fuerimus, ne longior sim, in præsentia sileo. Sanctis sacrificijs, & precationibus tuis non admodum commendamus, & patrum fratrumque carissimorum: quos ego ad hanc gentem salutaribus erudiendam præceptis, & veram in agnitionem Dei conditorisque sui trahendam, propediem venturos esse confido. Amangutio, 13. Calend. Nouembris. M D L I.

EDVARDI SYLVII AD SOcietatem Iesu Goam.

MANGVTIANAS res primùm, deinde verò Bungenses ad Diuinæ maiestatis gloriam hac epistola persequar. Postquam à nobis Petrus Alcaceua discessit in Indiam (discessit autem Octobri mense, anno Domini M D L I I I.) Amangutium veni cum Cosmo Turriano. ibi ex familia Regia multi insignes ac nobiles, & cum eorum singulis alij x v. fermè, vel x x, Christiani sunt facti. ad eum numerum accessere Meacenses Bonzij duo, quorum alter, earum legum in primis peritus, multa percontatus à Cosmo, totam illi suam vicissim de mundi opifice, deque hominis anima sententiam patefecerat, cuius erat summa, nullum esse planè verum omnium conditorem. Verumtamen ipsemet conditor suam illi gratiam impertiri dignatus est, vt quanto versaretur in errore, & quàm essent vera, quæ à Cosmo dicebantur, liquidò

cerne-

cerneret.itaque Dominum Deum nostrum ex animo colere statim decreuit. id quò meli-us faceret, omnibus rebus quibus ad eam diem vtebatur, abiectis, exiguum sibi tectum, aliqua ex parte à nobis adiutus, cum socio suo Barnaba exstruxit. ibi morantur ambo, & victum sibimet suis manibus operantes quærunt: nihil è domo nostra, nihil aliunde gratis accipiunt: vnam acquirendæ virtutis rationem sciscitantur à nobis, in qua, ceu nouellæ plantæ, adeo feliciter crescunt, vt mei me sanè ex eorum comparatione pœniteat. Eodem tempore Iaponius alius quidam ad Deum conuersus est, magna humanitate vir, acutoque iudicio, annos natu pslus quinquaginta: & quamuis, antequàm constituit Christiana sacra suscipere, diaboli tentationibus adeò vexatus est, vt in morbum inciderit; postea tamen quàm Deo sese commisit, manna absconditum affatim hausit, & nunc de pristina sua impietate deque excellentia diuinæ legis loqui non desinit. Is nouo nomine Paulus appellatur: & quòd magna prudentia & ingenio præditus est, & nihil vnquam adorauit in vita (nam Iaponiorum superstitionem inane semper nescio quid iudicauit) suo exemplo multos ad religionem impulit Christi: cui ille haud sanè fictè dat operam, siue transferendis in patriam linguam scriptis quibusdam, (qua in re valet plurimum, & stylus eius valdè probatur) siue alijs mortalibus omni ratione ad veritatis viam trahendis: præsertim verò confirmandis ac retinendis in fide neophytis, quos antea tam vehementer insectabatur. Vxor eius, & filij sunt iam Christiani, cum ipsius fratre non minus ingenioso, & ornato, alijs præterea ipsius affinibus, & amicis.

Septuagesimum vel octogesimum alius circiter annum agens, vir nobilis, ac dynasta, superstitionem suam cum Christiana religione commutauit: idolorum ante id tempus cultor egregius, quippe cui, simulacris humi de more statuendis venerandi caussa, præ assiduitate laboris occalluerant manus. nunc verò tanta ei lux veritatis oborta est, vt de laboribus ab se frustra susceptis, deque sua cœcitate verba facere nunquam desistat. is idolorum loco templum ædificare decreuit, quo Christiani ad sermones inter se de cultu diuino serendos augendæ pietatis caussa conueniant: & vniuersis qui sub imperio suo sunt, omni conatu persuadere constituit, vt ad Baptismum accedant: quo lustratus est eius quoque filius annos natus triginta, qui domum nostram Christianæ doctrinæ & sacrorum caussa ventitat. Tria passuum millia distat ab vrbe Amangutio vicus quidam. ibi ad quinquaginta, vel sexaginta neophytos rusticos operarios omnes, tantũ rerum diuinarum studium ceperat, vt litterarum prorsus ignari, litteratos homines populares suos argumentando conuincerent. Quin etiam eius loci Bonzius ipse, cùm illos sæpe sermone atque altercatione lacesseret, turpiter ab ijsdem superatus ac victus, existimationi suæ denique migrando consuluit. eius discessu neophyti valde leuati sunt. Ijdem pariter vniuersi certum in locum sæpe se conferunt, vbi de cultu diuino disseritur, admonentque inuicem sese, & ad fidem, ac religionem hortantur. Verùm de statu rei Amangutianæ plura cognoscetis ex epistola Cosmi Turriani, quam misit in Bungum; ex qua ego hæc quę sequuntur excerpsi. Ex hisce pauperibus multi facti iam sunt, fiuntque semper aliqui Christiani.
" ijdem precationes tenent, easque ad ianuam fere quotidie recitant: tum singulis caxa
" (quod monetæ genus est) in eleemosynam datur: quare illi admodum læti, & Domino
" gratias agentes domum sese recipiunt. ijdem, Dominicis diebus, cùm in ordinem discu-
" buêre; qui Christiani ad sacrificium veniunt, aliquid ijs præbent eleemosynæ caussa: ita-
" que & illi beneficio gaudent, & Christiani rei totius dispositione arque ordine delectan-
" tur, & omnes in vniuersum Domino gratias agunt; cuius sibi munere, anteactæ ipso-
" rum vitæ fœditas patuit. Paulus & Barnabas Meacenses Bonzij duo mirabiliter in fide
" proficiunt. Faxit Dominus, vt ad finem vsque perseuerent. Die qui fuit DD. Cosmo &
" Damiano sacer, vespere mortuus est Ambrosius Eunadus Faisumius, Regis œconomus.
" eius funeri mecum interfuêre plus ducenti sexus vtriusque neophyti. signum Crucifixi
" vnus è neophytis præferebat; & quoniam demortui domus à nostra plurimum aberat,
" pompa mediam per vrbem necessariò ducta est. Efferebatur autem corpus admodum ex-
" celso feretro, tantaque funalium multitudine, vt ipsam diei lucem repræsentarent; ac
" terræ quanto licuit apparatu cæremonijsque mandatum est. Commouit ea res aliquan-
" tum ad impias sectas deserendas cognatos ipsius, & maiorem ciuitatis partem: quas qui-
" dem sectas planè relinquerent, si diuinæ legis interpretum hic foret copia. Vxor autem
" eius continuò pauperibus fecit benignè: nam & ipso quatriduo præbuit ipsis epulum, & è
" domestica supellectili multa distribuit: in ijs etiam vestem sericam, ex qua conficietur

pecunia ad ædificandam illis domum in area, quam idcirco nobis neophytus quidam ››
attribuit. Hoc eius rectè factum, cæteraque neophytorum erga inopes beneficia, qui- »
bus bis terue cibaria singulis mensibus largiuntur, compenset Dominus: quem vos ro- ››
gate fratres mihi carissimi, vt hæc ab illis fiant, nullam ob aliam caussam; nisi vt eidem ››
placeant: & simul in officio me sua benignitate confirmet. ››

Domus ea, cuius meminit Cosmus, perfecta iam est. Absolutum est opus, v. Calend. Iulij, & diebus aliquot ibidem sacrificatum, sermonesque de ipsius fundatione sunt habiti. Hactenus de rebus Amangutianis. Nunc ad Bungenses venio. Anno M D L I I I. nostri lapidationibus ibi malè accepti sunt, cõfictis in eos criminibus, quòd carne vescerẽtur humana. sed Rex, caussa cognita, rem totam breui compressit, dispositis custodiæ caussa circa domum nostram interdiu noctuque vigilijs. atq; ea sanè pręclara fuit neophytorum probatio: quippe nos quò maioribus cinctos videbant angustijs, eò maiorem ipsi firmitudinem animi constantiamque præseferebant. Eo tempore multæ ad neophytos conciones, multæ contra Bonzios disputationes habitæ sunt: qui victi, cùm quid agerent non haberent, insigni mendacio populũ onerarunt, nulla re scilicet Christianam à Iaponica religione differre. Res erat sanè periculosa. itaque nostri diuinæ gloriæ zelo inflammati, nil aliud per eos dies docere populũ institerunt, nisi hæ duæ religiones quantopere inter sese differrent: legem quippe Iaponicam fabulis atque mendacijs: Christianam verò planè certissimis niti principijs. Atque ob id ipsum Balthasar Gagus librum Iaponico sermone conscripsit, ac dedit Regi, quem Rex coram se, suisq; consiliarijs recitatum, ac vehementer probatum, suo signo obsignauit, atque ad Balthasarem remisit, iubens ei renuntiari, se libri eius exemplum descriptum habere apud se: proinde exemplar obsignatum vt erat, ostenderet magistratibus, vt eos perspecta Christiana veritate & doctrina, beneuolos & amicos haberet. Ex eo tempore adhuc in pace fuimus. Bonzij in Dominum credidere complures. in ijs quidam legisperitus ex eorũ ordine, qui commentationibus vacant, noster antea vehemens aduersarius. huic ita deinde clarum veritatis lumen affulsit, vt in exquirendo Christiani hominis officio nunquam defatigetur. Tanta verò tranquillitate fruitur animi, atque ita Dei beneficia ipsius hærent infixa memoriæ; vt pro ijs à quibus Christiana mysteria didicit, & à quibus huc missus est, denique prò cunctis Euangelij pręconibus preces ad Dominum assiduè fundat. Anselmus est quidam Dominus vici non longè ab vrbe positi. is, vt vxorem ad cultum Dei traduceret; anno superiore venit ad nos, & Balthasarem domum suam adduxit; qui fœminam, & domesticos omnes, aliosque complures necessaria ad religionẽ rudimenta edocuit, & conuertit ad Dominum. Horum exemplo tãtus in reliquis eius vici incolis motus animorum est factus, vt omnes fere Christiana iam sacra susceperint. Vicus est alius, decem leucas ab vrbe: illuc item anno superiore lucri caussa se contulit neophytus operarius quidam, Antonius nomine: ibiq; reperit hominẽ, qui ab dæmone septem iam diebus ita præfocabatur, vt nihil neque esculentum, neque poculentum per fauces posset demittere. Hunc miseratus Antonius, & simul recordatus latronis eius, cui culpam suppliciter agnoscenti Dominus noster IESVS CHRISTVS ignouerat, aquam in vas infundit, expiatque manu sua per signum Crucis. deinde hortatur ægrotum, vt peccatorum suorum agat pœnitentiam, & credat in eum, à quo & conditus fuerit, & salutem possit accipere. Annuit ægrotus, & continuò porrectum sibi poculum aquæ totum penitus hausit, appositumque oryzæ paulum, sine labore comedit. Quæ res ægrotum ita permouit, vt cùm primùm per corporis vires liceret, ad nos conferre sese Christianæ religionis suscipiendæ caussa decerneret: itaque fecit: omnem superstitionem abiecit, Christianos ritus ac precationes edidicit, paucisque post diebus est mortuus. Alium etiam conuertit ibidem Antonius, claro admodum genere natum. Lucas nouo iam nomine dicitur. Is cùm Baptismi caussa ad nos venisset, postea quam ablutus est, Balthasarem domum suam cum Ioanne Fernando, Antonioq; perduxit. ibi dies aliquot instituendis baptizandisque ita multis vacarunt, vt ex vna tantùm Lucæ familia, sexaginta capita (in his vxorem Lucæ, duosq; filios virili ętate) cœlesti lauacro purgauerint. Quorum tanta constantia, tantum animi robur apparuit; vt suo exemplo alijs ad fidem trahendis numerum deinde trecentorum impleuerint. Annus circiter agitur, cùm quidam oculorum acie sanè debili baptizatus est. is Dei benignitate factum est, vt vnà cum animi lumine oculorum quoq; lumen reciperet: etenim cõtinuò

clarè cæpit videre:cuius rei fama cùm latius manasset; Iaponiorùm ad nos concursus hinc inde statim est factus, partim cœcorum, partim vario morborum genere, vt lepra, febri, alijsque huiusmodi laborantium, in quibus Dominus pro sua sapientia, cœlestis numinis vim sæpe declarat. Quod vt facilius cognoscatis, nonnulla referam,quæ in hoc genere contigerunt. In popularibus neophyti illius, quem ex oculorum debilitate repente conualuisse docuimus; iam inde ab ipso abauo quidam hæreditario veluti iure,& quasi per manus acceperat,vt à dæmone torqueretur. atque is impetrandæ salutis caussa,in victimas & impia sacrificia patrimonium pæne consumpserat.Verùm dæmones idolis inhabitātes,quò maiores sibi honores haberi cernebāt, eò vexabant hominem grauius;nec illius tantummodo cruciatu contenti, arreptum ipsius quoq; filiū annos natum triginta adeò malè accepēre, vt multos dies nihil omnino gustaret,nec iam patrem, vel affines agnosceret. Balthasar vbi id rescijt, contulit eò sese,cumque filium in ipsis tormentis offendisset, iussit eum Diui Michaelis nomen pronuntiare.paruit ille, & in ipsa pronuntiationis clausula tam vehemēter intremuit, tanta cum gesticulatione,motuque membrorum, vt qui astabāt,rei miraculo perhorrescerent.Verùm diuinæ placitum est bonitati,vt simulatque super eum Balthasar sacra illa effatus est verba:In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti; à nequissimo spiritu liberatus;continuò & cibum & vsum mentis rationisque receperit. Deinde verò vnà cum patre Christiana rudimenta edoctus,& vterque sacro fonte lustratus est;ac filius quidem,Michaelis:pater autē,Pauli nomen assumpsit.Paucis post diebus,eiusdem Pauli filia,soror Michaelis,ad templū nostrum accessit, quæ itē triginta iam annis malè à dæmone habebatur.Ea cùm velle se Christianam esse dixisset, vehementi pariter ipsa timore corripitur.Tum Balthasar ad exorcismos confugit,cæpitque mulieri suadere,vt nomen IESV, nec non D.Michaelis pronuntiaret.illa verò discruciata grauissimè,ore compresso,voce veluti in cantum soluta,respondit,si,Xacæ & Amidæ,qui legem dedēre Iaponijs,idola repudiarentur,neminem adorandum esse præterea: neque verò se cuiuspiam vi,ab eorum cultu posse abduci. Postridie (qui dies fuit Beatissimæ VIRGINI sacer)templo Christianis referto, cùm mulier quoque adesset; Balthasar sacro peracto,ad exorcismum redijt.Hic dæmon versum eiulare, iniuriam conqueri, fœminamque torquere. Cùm in eo statu res esset, Christiani qui aderant, in preces dedēre sese, nec ita multo spiritus ille nequam erupit, mulier autem valde leuata est, atque integra prorsus mente, potum petijt, porrectamque sibi aquam lustralem seu benedictam, ebibit. Tum iussa dicere IESVS, MARIA, tam suauiter pronuntiauit,vt vox Angeli videretur. Ex eo tempore nunquam deinceps à dæmone vexata est,iamque Christiana sacra suscepit. Qui ægroti huc deuenēre,ex ijs ad trecentos iam Christiani cernuntur.quorum sermones inter se de beneficijs à Domino post Baptismum acceptis,operæpretium est audire,dum hic patientiam in morbo ferēdo, ille recuperatam prope valetudinem prædicat.solent autem huiusmodi ægroti,decē alios, quinde cimve singuli ad Christianam religionem secum adducere, quorum corpora non alio medicamento curantur à nobis,nisi aqua benedicta, cuius virtus in hoc regno multis experimentis, præsertim verò in oculorum curatione, quibus Iaponij vulgo laborant,est comprobata:vt eius petendæ caussa à leucis decem vel duodecim vndique concurratur ad nos.

Hoc anno,qui post Christum natum est MDLV. in hac æde sacra Funaiensi, à Cineralibus ad Paschalia vsque solennia, conciones quotidie cum sacrificijs habitæ sunt, tanta neophytorum frequentia,vt eos domus nostra non caperet, tantoque animi ardore, nonnulli vt è pagis pridie domum nostram venirent,quò postridie manè ad tēpus concioni adessent;nonnulli autem ad templum duabus ante lucem horis accederent.quibus rebus homines ita vehementer inflammabantur, vt quotidie fermè deni, duodeni,vel etiam viceni post catechismum fierent Christiani. Itaque baptizati sunt eo toto Quadragesimæ tempore,quadringenti. A Paschalibus ferijs vsque ad Pentecosten eodem feruore ac studio continuatæ sunt quotidiè conciones, neophytorum rogatu, qui propitiandi Domini caussa mysterium Confessionis sanè quàm diligenter frequentant;quorum vitæ morumq; immutationē post Baptismum, noti affinesq; eorum valde mirantur,quippe,vt quisque maxima pro Christi nomine ignominia afficitur,ita se beatissimum putat.Quidā etiam,cū initio conuersionis,nonnullo pudore deterritus latitaret;ita se nunc palam penitùs in caussam Christianam tanta sua cum delecta-

lectatione demisit, vt verbo Dei potius quàm cibo sustentari alique videatur. Cæremonia quoq; nostra funebris magna cũ admiratione probatur ab ethnicis: vt funus quod primũ duximus, hominũ plus tria millia spectandi caussa celebrauerint. cùm autẽ pauperibus æquè ac diuitibus honorem à nobis vident haberi; tum verò legi Domini Dei nostri simile nihil fatentur esse. atque lex ea sanè latè vagatur in hoc regno Bungensi: nam præter vrbanum neophytorum gregem; Iacali quinquaginta, vel sexaginta, Siqui di totidem, Quinctani (pagorum hæc nomina sunt) plus ducenti visuntur. Neophytus quidam est, quem cæteri ob eius virtutem parentis loco venerantur & colunt; qui sæpe ad sacrificia & conciones huc ventitat. Is ea circuit loca, & cunctos ad officium adhortatur. Superioribus diebus Balthasar Gagus cum Ioanne Ferdinãdo Firandum profectus est ad Lusitanorum, qui ibi erant, confessiones audiendas. Rex autẽ ante quàm discederet, venit ad nos, iussitq; Balthasarem de commeatu sine cura esse: daturum se qui eum prosequeretur, & omnia ad iter necessaria compararet, idemque, si Balthasar vellet, præstaret in reditu: præfectis etiam, quacunque transeundum esset, iumenta & cetera quæ opus forent, se imperaturum. Eum nunc in singulos dies exspecto. mecum hic de neophytis remansere senex quidam, Antonius nomine, quinquaginta vel sexaginta natus annos: & alij præterea quattuor vel quinque homines impigri ad necessaria negotia obeunda.

Scriptis iam litteris, ex Ida pago non longè ab vrbe posito mulier quædam cum marito ad hoc templum Baptismi caussa se contulit. Sed vterq;, quod Balthasar aberat, domum suam re infecta, consilioque pæne mutato reuertebantur. Id vbi cognouit Antonius is quem modò nominaui, me appellauit, vt preces ab omnibus, qui aderant, ad Dominum pro vtroque eorum habendas curarẽ. itaq; dum orationem Dominicam elata voce multi pronuntiamus, conspecta mulier est adeò vehementer intremere, vt illã ipsi tres homines regere & continere nõ possent: dentibus verò tã acriter infrendebat, vt viderentur effringi. interea constrictis ipsius manuum digitis, mulierem signo Crucis, & aqua benedicta lustrabat Antonius: nobis ex altera parte in oratione Dominica & Angelica salutatione perseuerãtibus. Post hæc mulier aliquantulum consopita, simulatq; expergefacta est, iussa dicere, IESVS, MARIA, primùm veluti indignabunda pronuntiauit. tum ei manus arctius iterum vinciũtur, precationi simul omnes insistimus: nec ita multo post fœmina dolere manibus, & lamentari, & rogare vt sese quàm citissimè soluerent. Deinde, pia admodum voce proferens, IESVS, MARIA, verum Creatorem suum adorare se dixit, grauemque sese peccatricem agnoscere. Eadem mihi postea affirmauit, se toto septennio cordis ingentem sensisse grauedinem, sed iam ea leuatam, & exhilaratam esse. Postridie manè cum marito discessit: redituri ad Baptismum cũ primùm Balthasar Firando reuerterit. Mihi sanè magnam tota res attulit voluptatem, & ex eo die planè alia mulier atque antea, visa est. multa præterea in hac regione geruntur à Domino: qui nos pro sua bonitate idoneos vineæ suæ cultores dignetur efficere. è Bungo *12.* Cal. Octob. MDLV.

TAQVÆ REGIS FIRANDI AD Melchiorem Nonnium.

PATER Mag. Franciscus cùm meum in hoc regnum venisset, Christianos fecit magna animi mei voluptate nonnullos, quos equidem commendatos habeo, & ab omni iniuria tueor. Bis deinde ad nos venit etiam Pater ille qui Funaij versatur, baptizauitque cùm ex affinibus meis aliquot; tum ex reliqua nobilitate permultos: quem ego virum aliquoties audiui, eiusque doctrinam, quæ mihi penitus hæret in medullis, ita probaui, vt CHRISTVM sequi planè decreuerim. Quocirca te in meo Regno videre magnopere cupio: semel quippe mentitus, non mentiar iterum. Tu si ad nos te contuleris; & rem Deo gratissimam feceris, & à me quàm honorificentissimè liberalissimeque tractaberis. Firando.

Taqua Nombo Firandi Rex.

COSMI

COSMI TVRRIANI AD SOCIETATEM Iesu in Lusitaniam.

X quo tempore à Francisco Xauerio, qui postea migrauit è vita, Amangutij sum relictus; res per humani generis aduersarium minimè tranquillæ fuerunt: qui cùm intelligeret quantum Euangelij promulgatione proficeretur, omni ratione eam impedire conatus est: bellum enim Regem inter ac populares eius ita perniciosum excitauit, vt vigesimo post meum aduentum die, Rege ipso cum filijs interfecto, alium, qui Regis Bungi erat frater, in magna tamen principum dissensione, suffecerint. Nec tamen à nobis interea cessatum est: nam ad annum M D LVI. (quod spatium fuit annorum circiter sex) assiduis concionibus, cæterisq; ex instituto nostro ministerijs obeundis, Christianorũ duo millia fecimus: quo tempore nonnulli è proceribus, coniunctis viribus contra nouum Regem, sectatoresque ipsius, vrbi Amangutio sæuum adeò incendium intulerunt, vt cùm amplius decem millibus familiarum incoleretur, vnius horæ spatio vniuersam flamma peruaserit. Nec sanè domus nostra, templumque ab eo incendio fuit immune. Post hæc affertur nuntius, aduentare hostes; quo audito Christiani conueniunt, communique sententia statuũt, non esse mihi in ijs tumultibus commorandum: denique vigesimo post incendium die, cùm iam hostium exercitus ab vrbe non plus tribus millibus passuum abesset, vehementer à me efflagitant, orantque vt inde discedam. quorum ego precibus eo animo cessi, vt post eas turbas, ac seditiones redirem. Cõsilio profectionis meæ cognito, reliqui Christiani ad me concurrunt, nullam ea nocte partẽ capiunt quietis, cùm alij peccata cõfiterentur, meumque discessum lugerent; alij mecum vnà decedere decreuissent. quos ego vt potui, verbis solatus, discessi, multis me nihilominus ad nouẽ millia passuum prosequentibus summo cum dolore ac gemitu. mortuum parentem in conspectu eos habere dixisses. Nimirum præsagire iam tum videbantur calamitates, quæ postea contigere: quippe deinde, & vrbs funditus euersa est, & summa annonæ inopia, aliaque id genus multa incommoda cõsecuta. In itinere cùm diuellerentur à me, ecce tibi denuò lacrymæ virorum, mulierum, puerorum; quæ me sanè magno mœrore, tristitiaque affecerunt: atq; ita illi ad suos regressi sunt, ego Funaium iter intẽdi, qua in vrbe versabatur Balthasar Gagus cum duobus fere millibus Christianorum, quos ibi fecerat, eratque magna apud Regem in gratia, ad quem Prætor Indiæ certum hominem Regis Lusitaniæ nomine cum pretiosis muneribus misit, egitque gratias quòd nos adeò humanè liberaliterque tractaret. Hoc ille officio permotus, ædes nobis optimas ex materia cedrina est elargitus: è quibus templum exstruximus cum reliquis ad incolendum necessarijs ædificijs, operam suam in id nauantibus admodum impigrè Christianis. Decreuit etiam nobis aureorum quinquagenum vectigal. Inde cùm æstus belli iam deferbuisse videretur, ethnici multi ad verbum Dei confluebant, ac fere semper ad Dominum conuertebantur aliquot, decem interdum, interdum quindecim, pluresque aut pauciores, prout mentes eorum Spiritus sancti claritas illustrauerat. Amangutio etiam Rex, regnique proceres, missis per Christianos epistolis, nos ad se inuitarunt. qua de re cùm Regem ipsum Bungi amicitiæ caussa consuluissem, respondit adhuc maturum non esse: simulac foret, se moniturum. suspicati sumus occultam aliquam coniurationem ipso conscio aduersus Amangutij Regem esse conflatam: nec sanè temere, nam ex principibus quidam potens, Amangutium ex incendio fermè iam instauratum aggressus, diruit, magna ciuium parte vel spoliata, vel in seruitutem abducta, Regis etiam fratre cum omnibus ijs, qui partes eius sequebãtur, occiso. Ea re cognita, Bungi Rex magnas copias ad Amangutium occupandum misit, quo euentu, adhuc incertum est.

Anno M D L V. octauo Idus Septemb. Rex apud nos sanè quàm iucundè cœnauit: à cœna de Deo verba fecimus. ipse per quendam ex amicis iussit nobis renuntiari velle se certos pecuniæ fructus assignare alendis ijs, qui in sua ditione Dei legem docerent. Respondimus, nobis hoc non esse ita necessarium, sed in pauperum subsidium hospitalem

ſpitalem domum à nobis ædificatam eſſe,quæ huiuſmodi ope admodum indigeret, orare nos Regem, vt beneficium illud in eam domum conferret; quod fecit, & ſimul iuſſit nobis attribui aream in vrbe imperij ſui admodum ampla ac celebri Facata nomine, ab vrbe regia quinque dierum itinere, vbi iam Balthaſar Gagus aliquot fecerat Chriſtianos. Eò nunc Balthaſar idem eſt rediturus, vt ibi diutius commoretur, atq; commodius Euangelium prædicet.Chriſtus Dominus noſter,eas vires nobis eaſq; virtutes impertiat,quæ ad aſſiduos huius prouinciæ labores atque pericula ſunt neceſſariæ. Valete vj.Idus Septembris.M D L V I I.

GASPARIS VILELÆ AD Societatem Ieſu.

ANno M D L V.cùm in hæc loca Melchior comiteſq; perueniſſemus,nihil ad vos ſcripſi, propterea quòdredituro mox in Indiam Melchiore, ſatis fusè de moribus hiſce, ac regionibus ex ipſo vos cogn ituros putabam. Nunc ea perſequar, quæ poſt eius diſceſſum præſente me contigerunt, quò in omnibus immenſa Dei bonitas magis eluceat.

Vbi terram hanc attigi, iuſſus ſum Funaij habitare cum Coſmo Turriano, partim vt ingraueſcentem iam illius ætatem, in tantis ac tam multis laboribus aliquo auxilio ſublevarem; partim etiam, vt ex eius conſuetudine ediſcerem, qua ratione horum Chriſtianorum ingenia colenda tractandaque ſint. Balthaſar autem Gagus,qui ibi erat, Firandum eſt miſſus, vbi portus eſt in primis celebris, & Chriſtiani nonnulli: Regulus præterea vrbis eius valde nos diligit, fecitque nobis poteſtatem areæ coemendæ,qua in area Virginis Matris ædem ſacrã excitauimus ad pios Chriſtianorum vſus,cũ Iaponiorum incolarum,tum Luſitanorum,qui eò commeant. Gagus ad Regulo humanè exceptus eſt cum alio fratre noſtro, itemq; alio Iaponio Chriſtiano in rebus diuinis admodum erudito,quos ſecum adduxerat. Hos deinde cognouimus in neophytis inſtituendis magna cum laude verſari.poſt Gagi diſceſſum,aream coemimus patentiorem, donauitq; Rex nobis peramanter quaſdam ædes in proximo, quæ ſtatim nobis vſui fuere. ex ijs quippe templũ exſtruximus, addidimuſq; tecta nõnulla nobis ad incolendũ neceſſaria.Opus ad culmen perductũ eſt die ſanctis omnibus ſacro,anno M D L V I.Melchior primum in eo ſacrũ fecit ſolenne.Inter hæc tempus aduenerat,quo Melchiori in Indiã redeundũ erat.quẽ à nobis dimiſimus,nulla ſpe in hac quidẽ vita nos reuiſendi.Inde Chriſtianę rei ex inſtituto dedimus operã nõ ſine aliqua difficultate propter occultas conſpirationes aduerſus Regẽ in vrbe cõflatas à reliquijs coniuratorũ,quos menſe ante noſtrum aduentũ capitali ſupplicio affecerat,ac deinde ad cæteros minori ſuo cũ periculo puniendos in inſulam quandã, quæ arcis inſtar eſt, ſeſe receperat.Hiſce tumultibus & recentes Chriſtiani vehementer,& nos etiã aliquantũ perturbabamur animis,ꝙ ex Regis interitu(ſi fortè id cõtigiſſet)aut mors nobis imminere ſine dubio videretur,aut certè multa ac grauia incõmoda, ꝗ magno nobis impedimento forent quominus rẽ ex animi ſentẽtia gereremus:verũtamen nõnullis à Rege conceſſis,pax inter eum & ciues compoſita eſt,& qualecunque otium conſecutum.

Inſtituti aũt noſtri in Iaponijs adiuuandis eiuſmodi ratio eſt. Primũ, quoniam plurimis tantæ ſunt tenebræ,vt animã ſimul cum corpore interire,nullumq; Dei iudiciũ de rebus in vita bene vel malè geſtis futurũ exiſtiment; duos menſes quotãnis,Nouembrẽ ac Decembrem, vſque ad octauum diem ante Natales Domini ferias,ponimus in quotidianis,de morte,iudicio,pœnis inferni,deq; cęleſti beatitudine cõcionibus; ad quas vniuerſi fere conueniunt Chriſtiani. Die verò mortuorũ omnium cõmemorationi dicato,in eandẽ rem maiori etiã ſtudio ac cæremonia incũbimus.Toto aũt eo tempore, cenotaphium habemus atratũ:ſuper id, reſponſum vnum verbis conceptis quotidie pronuntiamus,& ſacra rituum illorũ myſteria populo exponimus.Quo quidẽ anni tempore tanta vis frigoris eſt,vt præter aſſiduũ gelu matutinũ,multa etiã è cœlo decidat nix. Sed Dominus pro ſua clementia,neceſſaria nobis remedia ſuppeditare non deſinit.

In feſta Natalia, dimiſſis per finitimas villas nuntijs, Chriſtianorũ conuẽtum indiximus;quorũ,à viginti quattuor,ac triginta millibus paſſuũ,tanta multitudo confluxit, vt eos

vt eos templa duo cõiuncta, ędesq; nostrę priuatę non caperent. Media nocte sacrũ solenne ritè peregimus cũ hymnis quibusdã pijs, de laudibus Nataliũ Domini, & nõnullas è sacris litteris historias exposuimus, quib⁹ rebus Christiani admodũ delectati, & in sacrosancta fide firmati sunt. Post eorũ dierũ celebritatẽ cũ æquum esse non videretur, vt intra domesticos parietes inclusi, animas IESV CHRISTI sanguine redẽptas in desertis regionibus perire pateremur; missus sum cum Ioanne Fernando ad vicum, quẽ Cutamen appellãt, vbi aliquot Christiani visuntur, quò & gẽtilibus viam veritatis ostenderem, & Christianis solatium aliquod atque vtilitatem afferrẽ. Et quoniam iter illud pedibus iniquo anni tempore sine vllo commeatu faciebamus; nec frigoris nec famis incommodum defuit. Peruenimus ad montem, vbi nos quidã ethnicus excepit hospitio, & paululum oryzæ dedit in cibũ: & quia lucebat adhuc, ab eo petijmus, vt viam nobis ad vicum quendam finitimum monstrare ne grauaretur: quo cùm peruenissemus, ad vetulam Christianam probi viri vxorem item Christiani, diuertimus. cuius nobis in ministrando studiũ, & alacritas, cum veteris illius, ac nascentis Ecclesiæ laudibus procul dubio comparanda, omnem pręteriti laboris molestiam, ac defatigationem abstersit. Cœnam pro ipsius angustijs parauimus ex herba iname quam appellant, atq; nasturtijs, cùm anus ad nos calefaciendos ignem paucis quas habebat paleis excitasset. Eadem monita à nobis, vt aliquos ad Euangelium conuocaret, quamquam nox erat, frigusque permagnum, tamen tantam in ea re diligentiam adhibuit, vt multos barbaros adduceret, ad quos cùm apud senem quendam de salutis ipsorum ratione verba fecissemus, decem ex ijs permoti diuinitus Euãgelio credidere: quos simulatq; opportunum est visum, magna nostra lætitia baptizauimus. Accessit ad hos etiam senex annos natus septuaginta, cuius domi sermo de Deo (quem diximus) habitus fuerat. Is cùm annos circiter octo graui admodũ valetudine laboraret, ita vt mẽbris pæne solutis, inter loquendum vehementissimè tremeret, multis in vita homicidijs perpetratis, dęmonis cultor, cuius speciem sese identidem offerentem adorabat vt Deum; biduo post Baptismum Dei beneficio sanus, ac liber ab omni tremore surrexit, & omnibus inspectantibus, diabolicas syngraphas aliaque id genus igne combusiit.

Ex eo loco profecti, antequam Cutamen peruenimus, nos in itinere nox oppressit: in magnis tenebris, frigore, gelu, incerti qua iter esset, aut quem percontaremur, Deum precati nos in viam dedimus, & in cuiusdam ethnici hospitium incidimus, qui nos ad Christianum honoratum hominem habitantem in ea solitudine misit, quem antequam inuenimus, iterum errauimus, sed ea ipsa noctis hora nobis obtulit Dominus, qui nos ad optatas illius Christiani ædes aliquando perduceret. Is nos simulac vidit, statim nobis prouolutus ad pedes, nunquã se tanto in honore fuisse dicebat. ea nocte in consolandis animandisque Christianis eius domesticis ibi posita, postridie manè profecti, Cutamen venimus, acceptiq; hilariter sumus à Christianis, qui cognito nostro aduentu obuiã nobis processerant. Hic, dierũ aliquot moram fecimus, quò & Christianos confirmaremus, & paganos ad Christũ adduceremus, quorum decem cõuersi, alij miserabili quodam errore liberati sunt: cùm enim sese de more dominis sacramento fidelitatis obstringerent, idque ante idolum stantes, sanguinemque mittentes è brachio, descriptis ex eo litteris quibusdam, quæ legi non possent, & ad extremum syngrapha concremata hero se fidem seruaturos esse iureiurando promitterent; omni studio fecimus, & effecimus, vt si ab ea cõsuetudine prorsus nollent absistere, saltem per Deum conditorem cœli terræque iurarent, quod nobis omnes se facturos esse polliciti sunt, potiusque mortem oppetituros, quàm ad pristinam iurisiurandi formulam redituros. Ea res Dominis eorum pergrata fuit, ipsorumq; fidem, nunc multo quã antea pluris æstimant. Circumspectis huius prouinciæ miserijs & inopia, Cosmo visum est, è re communi futurum, si in vrbe Funaio valetudinarium institueretur. Itaque consilio cum Rege communicato, peramplam domum exstruximus, bifariamq; diuisimus, vt altera pars elephantiacos (quorum magnus in his locis est numerus) altera leuioribus morbis ægrotantes exciperet. Cõfluxere ilicò elephantiaci complures, quorum curationi præfecimus vnũ è fratribus nostris chirurgię peritum, qui cõtemptis vt Christum pauperem sequeretur, delicijs diuitijsque quas possidebat, in Societatem nostram adscriptus est. Et quoniam vrbe tota montibusque finitimis multi præterea inopes, ægrotique versantur: constitutus est Iaponius Christianus annos natus quatuor & viginti, spectatæ virtutis adolescens, qui castitatis voto alijsque nõnullis Deo

sese dicauit, vt is egentibus, viduisque diuideret eleemosynas, quas Christiani coniji-ciunt in arcam ob eam ipsam rem publicè positam. Augetur autem quotidie huiusmodi pauperum, atque ægrotantium multitudo, in hospitali quam diximus domo, magno cum rei Christianæ adiumento, & barbarorũ pudore, cùm videant populares suos ægrotos omnes gratis à nobis curari, necessarijs medicamentis adhibitis.

Ineunte Quadragesima, instituti sunt sermones de sacra Confessione, quam Iaponij tanto cum labore, lacrymisque peragebant, vt nostrum nobis teporem tacitè exprobrare quodammodo viderentur.

Per idem tempus multa ac magna capitis pericula adiuimus; cùm enim Rex arce se contineret, quæ abest ab vrbe vigintiquinque millia passuum, cumque magna latronum vis, sublatis iudicijs, vrbe tota volitaret, quorum animi in cædem nostram à Bonzijs solicitabantur; hyeme toto, necẽ in singula momenta exspectantes, pauco vino in vsum sacrificiorum, alijsque rebus nonnullis vt potuimus absconditis, cùm vel in cibo capiendo mors nobis ob oculos versaretur, vigilijs inter nos distributis (quod nunc etiam facimus) vitam nostram, magno sanè labore incommodoque tutati sumus. Quo tempore iussit Rex nobis renuntiari, se nihil opis in tali re nobis afferre posse: proinde nostræ saluti consuleremus, molestum sibi fore si quid nobis incommodi accidisset. Ac reliqua sanè vrbe item vigiliæ agebantur, sed omnis nostra spes, atque fiducia ex vnius Domini clementia ac bonitate pendebat. Inter hos metus hyeme exacta, nullo tamen Quadragesimæ die non habitus est sermo de rebus Diuinis, aliquot sese quotidie diuerberantibus, cũ sexta quaq; feria noctu de passione Domini verba fierent, flagrisq; in corpus suum omnes domestici nostri vnà cum Iaponijs centum fermè, sæuirent, qui ad audiendum Euangelium ventitabant. Semihora dicendo absumebatur: inde Christi Crucifixi proponebatur vexillum: postremò extinctis luminibus veniebatur ad verbera, nec ante cædendi modus fiebat, quàm psalmus quinquagesimus ad finem vsque pronuntiatus esset, idque ea pietatis significatione, vt cuiusuis animus ad religionem, & lacrymas commoueri posset. Inter hæc rursus Amangutiũ inuitamur: sed quia in Bungo constabat operæ fructus; & simul, ne Ioannis Fernandi auxilio priuaremur (nam ei proficiscendum fuerat) Amangutianis rescripsimus, Paschalibus festis nos eò venturos. Sacrosancta hebdomada, quanta maxima potuit cæremonia religioneque peracta est. Primùm Dominico die Palmarum, solenni sacrificio facto, ramisq; de more distributis, prodijmus supplicantes, Crucemque præferentes permagnam; emensaque area spatiosa è regione ianuæ, foribus in reditu occlusis, Cosmus, qui extra templum cum signo Crucis populoque remanserat, clamare cæpit, Attollite portas: cui respondebat è templo chorus, vt assolet. cùm tertiò denique admissus esset, & ad aram maximam ordo comitantium, non sine summa omnium lætitia peruenisset; sacrum missæ continuò cæptum est. Passione Domini decantanda, ingens animorum motus, & eorum, qui recitabant, & eorum qui audiebant est factus: tantumque dolorem delictorum atrocissima innocentissimi Domini mortis narratio omnibus attulit, simulque intimum solatium ita magnum, vt satis appareret, omnia hæc à Spiritu Sancto proficisci, atq; ita sacrum peractum, & ritus illi sanctissimi quid sibi vellent, populo expositum est. ad hæc templi parietes pullo peristromate conuestiti, & sepulcrum excitatum est ad sacratissimum Christi corpus condendum, ac persoluenda iusta solennia, adiuuantibus quinque Lusitanis, qui in hac vrbe hyemauerant, seque ad nos Confessionis caussa receperant. Quartæ feriæ tenebras quas appellant, alternantibus choris canticum Zachariæ, cum symphonia; deinde psalmus idem quinquagesimus magno cum sensu, lacrymisque Christianorum; gentilium verò admiratione, & approbatione conclusit. Postridiè, ad sacram Eucharistiam admissi Lusitani & Iaponij aliquot, qui quidem ad tantum mysterium idonei videbantur: & quia tum primũ cœleste illud conuiuium inibant, summa animi dulcedine ac voluptate perfusi sunt. His ritè peractis, corpus Christi condidimus, templum circumeuntes accensis luminibus. In sepulcri præsidio Lusitani duo, cum totidem pueris, armati maculis ferreis, galeisque, sunt collocati: quæ res cùm tempus illud referrent, quo Christus liberator noster in terris versatus est; Christianos mirum in modum commouebat, magnoque malè actæ vitæ dolore afficiebat vniuersos. Sextæ feriæ exsequias maior populi frequentia celebrauit. decãtata passione Domini, & corpore Christi recluso non sine motu & comploratione omnium, mirabilis erat sacris peractis dolor ac mœstitia Christiano-

ſtianorum domum redeuntium. ijdem Sabbato ſancto ſacris adfuerunt. Ara in medio templo exſtructa, ſacello etiam maximo aulæis pictaque tabella exornato, in qua Chriſti reſurgentis effigies cernebatur, multis præterea candelis ardentibus, pullum prætendebatur ſiparium, id, ſimulatque chorus, Kyrie eleiſon, nouies cecinit, ſubitò demiſſum, aram ipſam, & Coſmum ſtantem aperuit, qui è choro clam ſe ſubduxerat, ſeque ornatu ſacrificantis induerat. Vbi verò Angelicus hymnus intonuit, confeſtim æra campana vi ſumma pulſantur. quæ res tanta ac tam repentina lætitia Chriſtianos affecit, vt mente pęne emoti viderentur, ſiue id ex præterito mœrore, ſiue ex rei nunquam ante id tempus viſæ nouitate contingeret. ſanè ij nobis dicebant ſe iam nunc in hac vita fructum cœleſtis beatitudinis prægustare. Atque his rebus in Chriſtiana fide non mediocriter confirmati ſunt. Paſchali die quæ conſequuta eſt, corpus Domini circumtulimus ſub vmbella, cereis & candelis accenſis. Symphoniaci, cęterique miniſtri ſertis amœniſsimis redimiti iucundè pſallebant. Nec tempeſtiuus tormentorum aliquot fragor, nec magna populi vis celebritati defuit. itaque concurſus multitudinis nullum eo die locum ſacro ſermoni reliquit.

Dum hęc geruntur, affertur Amangutio nuntius, dynaſtam quendam nomine Moridonum copijs adductis, Regeq; Amangutij & principibus interfectis, vrbem totam flamma ferroque vaſtaſſe. Ac nobis vtique ſi eò veniſſemus, fuerat moriendum: ſed videlicet nos Dominus dignatus hoc honore non eſt; quem habet ijs tantummodo, quos præcipuè diligit. vrbis excidium ingens fames excepit, quę cùm è barbaris multos, tum è Chriſtianis nõnullos abſumpſit; vniuerſum verò ciuitatis ſtatum ac ſobolem in multos annos omnino perturbauit, ac perdidit. Atque hi ſanè bellorum tumultus, quod adhuc experti ſumus, Chriſtianę fidei propagationem magnopere diſtinent; ſed nihilo minus eo ipſo tempore in Bungi regno multi Chriſtiani fieri cæpti ſunt, præſertim ex inopi plebe. nam diuites ferè mundo ſeruiunt, & obtrectatorum voculas pertimeſcunt. Firando etiam à Balthaſare Gago litteras accepimus, in parua quadam inſula, triginta vel quadraginta homines Baptiſmum petere, Chriſtianos eius regionis in IESV CHRISTI cultu proficere, phanumque exſtruxiſſe, quamquã pro multitudine populi exiguum. Quod verò ad nos ipſos attinet, nunquã occaſiones deſunt, quibus probemur & exerceamur. Etenim Bonzij fictis criminibus falſiſque teſtibus nos apud populum in inuidiam conantur adducere, quòd ſcilicet humana carne veſcamur: atque ad faciendam mendacijs fidem veſtes manantes ſanguine in ædium noſtrarum fores occultè conijciunt: idque non ſemel hoc anno fecerunt, qui eſt à Virginis partu M D L V I I. quocirca toto pęne Iapone percrebuit, nos dæmonas eſſe, nec verbis noſtris habendam fidem. quod etiam ſcriptis in ianua noſtra propoſitis palam edicunt. A pueris etiam interdum lapidibus petimur. Complures præterea nos fœdè & contumelioſè compellant, tametſi contra honeſti viri permulti reuerentur, & colunt.

Huiuſmodi periculis (vt dicebam) tentamur à Domino, & præclarè docemur, quàm parum ſine illius ope valeamus ipſi. Idem tamen hæc Iaponiorum peccata diſsimulans, clementiæ ſuę non obliuiſcitur, ad alliciendos ad ſe animos nonnulla ſupra naturam interdum efficiens. Quendam multis iam annis pęne paralyticum Baptiſmo luſtratum intra paucos dies ſanitate donauit. Mulierem aſsiduo ſingultu etiam dum loqueretur & cibum caperet, iam diu laborantem per Baptiſmum eo vitio liberauit. Aliam energumenam, vt primùm Chriſtiana facta eſt, dæmon reliquit. E montanis quidam cùm febri conflictaretur, ad templum noſtrum deſcendit, certus inde non ante diſcedere quàm ſanitatem reciperet, poſtridieque conualuit. Iam in ipſo valetudinario, quod diximus, vulnera, intereſque decem atque etiam viginti annorum abſceſſus quarto decimo interdum die ſanantur. Atque hæc omnia neceſſaria ſanè ſunt ad huius gentis tenebras diſpellendas, detegendoſque diaboli dolos, atque pręſtigias. ſimulat quis ex compoſito ſe mortuum eſſe, hunc venefici extractum è ſepulcro ſe ad vitam reuocaſſe mentiuntur. Interdum etiam adiuuante dæmone ægrotos aliquos curant. Quidam cùm multos iam dies nuſquam appareret, veneficorum opera repente comparuit. Defunctus cùm efferretur neſcio quis, vbi ad feretrum detegendum ſepeliendi cauſſa ventum eſt, nullum cadaueris ne indicium quidem inueniunt. Hiſce alijſque id genus artibus miſeros Iaponios diabolus decipit: quorum ad cætera ſcelera, quæ multa ſunt, illa etiam accedit immanitas, vt filios infantes crudeliter enecent, vel quòd vnum aut alterum ſobolis cauſſa ſatis eſſe, vel quòd in rei familiaris anguſtijs eorum felicitati hoc

pacto se consulere arbitrentur. Persuasum habent etiam alicubi: quæ mulieres ventrem ferant, eæ fœminam si pepererint, ad inferna damnari: qua re permotæ fœtum in vtero medicamentis interimunt. Iam verò vetantur Iaponij de vitæ exitu cogitare, ne videlicet mortis metu à flagitijs deterreantur. quocirca mortem repentinam exoptant, beatumque putant cui ita obire contigerit. Sunt etiam qui dæmonem colant, eoque familiarissimè vtantur, quos Iamambuxas hoc est milites conuallium appellant, ij ad famam sanctimoniæ colligendam, sese grauiter puniunt, stant, vigilant, cibo parcissimo vtuntur; altero denique, vel tertio mense, vbi satis factū esse diabolus pronuntiauerit; nō nullis amentiæ socijs vnà secum adhibitis emendicata à popularibus stipe, mare petūt, nauiculamque cōscendunt, cuius sentinam ita perforant, vt accepta paulatim aqua mergatur. Ad hæc, diabolus magnopere satagit quò brutorum animantium specie vulgo adoretur. atque vt boues colant, hominem occupat; percontantibus nomen, respondet se regem esse boum: rogatus vt abeat, negat se ex homine discessurum, nisi templum sibi exædificaturos esse recipiant. Si pollicentur, abscedit. si promissa non fecerint, rursus reuertitur, oppressumque hominem varijs cruciatibus torquet, quousque phanum ædificent, in quo varias belluarum figuras pro numine venerantur, capitali etiam alicubi proposita pœna, si quis bouem occiderit. Interdum etiam venatores, si quam feram interemerint, suis veneficijs in morbum inducit. Itaque eius rei metu feras pro dæmone suppliciter colunt. Quæ omnia facit ille nimirum ob eam caussam, vt mortales vero Dei cultu deserto mutent gloriam incorruptibilis Dei in similitudinē imaginis corruptibilis, hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Iaponiorum doctrina seu superstitio multiplex est. alij nescio quem iam mortuum colunt nomine Amidam, alij quendam, quem Xacam nominant. est etiam hæresis eorum, qui lingua patria Fotoqui vocitantur, in opinionum suarum prauitate vsque adeo pertinaces, vt aures Euangelio prorsus occludant. negant enim fidem habendam nisi scriptis ijs, quæ apud se habent: & pro miraculo est, si quis eorum Christiana sacra suscipiat. Denique Soli etiam, ac Lunæ deorum honores habentur, nec non ipsi dæmoni, cui templa erigunt, atque in ipsis templis effigiem eius multo quàm nos fœdiorem ac deformiorē depingunt. Multi sunt etiam cœtus cœnobitarum vtriusque sexus, albo vestium colore, rufo, nigroque distincti, vita moribusque turpissimi.

Societatis nostræ in his partibus tria domicilia sunt. Amangutij vnum, vbi multi erant Christiani: verùm ædes eæ vnà cum vrbe ipsa incensæ, & solum à barbaris templo Idolorum postea dicatum est: tametsi nunc audimus nonnullos qui superfuerunt Christianos, idipsum iudicio repetijsse, eiusque possessionem nostro nomine recepisse. Alterum est domicilium Firandi. Tertium, idemque omnium maximum est hoc Bungense, quod in primis stabile Deo propitio futurum videtur, tum propter Regis (quamuis nondū Christiani) eximiam erga nos beneuolentiam, & alijs rebus & in consilio dando probatam nobis, & cognitam; tum etiam propter existimationem à nobis apud præfectos regios magistratusque collectam. Accedit quod Rex Euangelij promulgationem in suo regno sibi gratam esse demonstrat. Ad quem si Rex Lusitaniæ Ioannes patronus ac parens Societatis nostræ legatum quempiam mitteret, multum ea res (vt arbitror) ad eius conuersionem valeret. Vos etiam atque etiam Dominum obsecrate carissimi fratres, vt Regem hunc excitet: nam vtique ex eius conuersione huius regni totius insularumque conuersio pendet; quippe cùm sit Iaponis Regum hodie in primis potens.

Septembri mense Firandum, cùm ibi Balthasar Gagus esset, duæ Lusitanorum naues appulsæ. Itaque à Cosmo ad eius subsidium in Confessionibus audiendis, alijsque laboribus, quos noua prouincia secum affert, eò sum missus. Meo aduentu Gagus, & Lusitani, & ipse regulus oppidi valde gauisi sunt. Et quoniam Christianorum veterum vita moresque apud hos populos in vtranque partem plurimum ad exemplum valent; primum omnium suadere Lusitanis instituimus, diligenter cauerent, ne quem neophytorum exemplo suo offenderent. Multos Confessione purgatos sacra Eucharistia refecimus. omnibus verò dominicis festisque diebus ad Lusitanos à nobis, ad prouinciales à Iaponio Christiano comite nostro magnæ virtutis homine, & salutis suorum cupidissimo conciones habebantur: semel etiam cum symphonia sacrificauimus, & solenni supplicatione. præibant sclopetarij quadraginta cum displosione festiua: hos tibiæ sequebantur: deinde Lusitani duo cum funalibus, & crucifer vnus dalmatica indutus. tum è fratribus duo Litanias concinebant: postremum locum tenebat ornatu corporis pretioso Bal-

thasar

thasar Gagus sacerdos. Vbi in conspectum nauium ventum est, in quibus erant vexilla sublata varijs Crucibus coloribusque fulgentia, prætereuntes nos maioribus tormentis honoris caussa consalutarunt. Frequens tum ibi fortè mercatus erat, quò ex omnibus fere partibus negotiatores conuenerant. Itaque spectaculum magna Christianorum lætitia, magno barbarorum conuentu atque approbatione celebratum est. Cùm ad Crucem peruenissemus, quam non longè ab ædibus nostris locauimus; habita de laudibus Crucis oratione, ad templum eodem ordine redijmus. Faxit Dominus vt per hos sanctos ritus qui cernuntur, Creatorem suum agnoscant homines, qui corporis oculis cerni non potest. Interim nuntiatur lætus rerum Bungensium progressus, simulque Pauli obitus natione Iaponij quem ægrum Funaij reliqueram, virum magnis virtutibus præditum. Hunc ferũt, agentem animam, intermortuis vocibus nihil tamen æquè clarè pronuntiasse ac IESVS, MARIA: cuius mortem homines pariter vitamque admirati sunt. Is triennium iam in vinea Domini laborauerat fidelis operarius comesque noster magno animi ardore, spiritu, curaque salutis humanæ. Itaq; multum eius morte damni fecimus. ægrè enim in tanta hominum nequitia similem Paulo reperias. Balthasar Gagus Cosmi iussu ex eo loco Facatam profectus est, vt possessionem adiret areæ quam Rex nobis ad ædes ædificandas attribuit. Inde Bungi Regem inuiset, vt is totam rem auctoritate sua confirmet. speramus autem id valde è re publica futurum. est enim ea vrbs cæteris aliquanto pacatior, quod mercatores opulenti, qui ibi commorantur, diuitijs metuentes suis, imminentis belli pericula largis muneribus, & congiarijs redimũt. Hic locus quartum iam quintumúe annum abundat annona. exspectamus vicissim vaccas Pharaonis strigosas, quas vtinam Deus arceat. effodit enim pectus, infantium multitudo à parentibus tali tempore pereuntium: quibus si nunc in ipsa vilitate non parcunt, quid in caritate putandum est? Magna enim (mihi credite) fratres carissimi sterilitatis incõmoda ac difficultates in his regionibꝰ sunt, prorsus vt ipsi diuites herbis tolerent vitã. Idcirco nos Iosephi prudentiam imitati, in annum insequentem aliquid semper custodientes, Christianorum inopię, ac necessitati consulimus: tametsi inter Iosephi horrea nostraque permultum interest, quippe apud nos nõ nisi nasturtiorum folia, lactucæque sole tostæ adseruantur. Res frumentaria in his locis est perexigua: nam triticum vbi maturum est, imbrium vi tempestatumque deperditur. Oryzam fere demetunt, eamque non ita multam, vt vniuersę vrbi sufficiat: nec ea pauperes, nisi si quando gratulationis caussa, vescuntur: quos tamen omnes Domini benignitas alit, ac sustinet.

Scriptis his litteris, cognatus quidam Reguli Firandensis armis Regi Bungensium illatis acie victus est: quem quoniam Firandensis Reguli ope adiutum Rex Bungi cognouit, vastitatem eius regno inferre constituit. propterea Funaio scripsit ad me Cosmus rumorem esse, Bungensem exercitum infestis signis in hæc loca venturum: proinde si opus esset, rebus nostris maturè prospicerem. Ex hoc denique intellexi quid esset, cur antea me Rex Bungi vt Octobri mense hinc discederem, per litteras monuisset. Huius belli metu perterriti afflictique Christiani quidam ad me noctu venerunt, professique sunt, si ego Firandi remanerem, se ad oppetendam mecum vnà mortem in templum nostrum esse venturos: sin minus, intra priuatos parietes vitę finem exspectaturos: quos ego salutaribus præceptis instructos, ijs verbis quæ tempori ac rei conuenire videbantur, bono esse animo iussi. Huius insulæ Firandi circuitus nouem passuum millia colligit, & aliquot habet vicos, quorum maximus est hic vbi sum in præsentia familiarum omnino ducentarum. In reliquis sunt Christiani nonnulli, quos, nisi bellum impediat, singulis hebdomadis inuisere statui.

Hæc habui, mihi carissimi fratres, quæ de hoc anno MDLVII scriberem. vos oro per IESVM CHRISTVM, vt precibus vestris mihi veræ summissionis, perfectæque obedientiæ virtutem ab eo impetretis, qui mea caussa ad ignominiosam vsque Crucis mortem esse obediens voluit. Ex insula Firando quarto decimo Calen. Nouemb. MDLVII.

MEL-

MELCHIORIS NONNII AD SOcietatem Iesu in Lusitaniam.

NNO post Christum natum MDLV. ad vos dedi litteras ex ora Sinarum, vbi hyemare coactus fueram, cùm Iaponem tenere non potuissem. Multa in eo itinere & magna vitæ pericula adiuimus, cùm aut in vada incideremus, aut naues inter se concurrerent. In eo autem portu Sinarum ad mensem Iunium vsque substiteramus, quod anni tempus Iaponicæ nauigationi vulgo putatur idoneum. Sed cùm repente decretum esset insequentem quoque hyemem ibi traducere; cõtinuò Lusitanos qui simul aderant circiter trecentos instituimus consuetis officijs adiuuare. Casa itaque & templo è paleis raptim exstructo, quotidie Christiana doctrina tradebatur: omnib⁹ verò dominicis festisq; diebus sacrum missæ & verba de rebus diuinis non sine magno fructu fiebant. Quo quidem tempore dici non potest, fratres carissimi, quantum voluptatis animo ceperim, cùm viderem in Sinarum regione, inter tot seculorum idololatras, diuina sacrificia peragi, & Euangelium promulgari: & præsertim hebdomadæ sacrosanctæ Paschatisque solênia multis eorum qui aderant lacrymis lętitiaque celebrari. Illud etiam percommodè factũ est, vt Lusitani aliquot redimerentur, ab incolis iam diu in vinculis habiti, & capite sine culpa damnati. Tenebantur autem adeo tetra immanique custodia, vt nisi hisce oculis ego ipse vidissem, nunquam fieri posse putassem, vt quisquam eo vitæ genere spiritum duceret.

Quadragesima exacta, Cantonem Sinarum vrbem (quæ Olisiponi magnitudine pæne par est) tristes nuntij perferuntur, quibus omnes valde perterriti sumus: in Sãcij prouincia, tantam repente aquæ vim scaturigine crebra è terræ visceribus erupisse, vt omnem circa regionem ad passuum centum octoginta millia inundauerit, vrbes septem villasque complures obruerit, omnibus incolis vel ipsa inũdatione demersis, vel si inundationem effugissent, demisso cœlitus igne consumptis. Quod ita pro certo est habitum, vt Chaurel, qui magistratum Cantone summa cum potestate gerebat, quod patrem atque familiam ea calamitate amisisset, administratione deposita (id enim in patris luctu solenne est) ad obrutam Sancij regionem magno cum squalore discesserit. Hæc autem de Sinis tantùmodò cognita sunt; nam Lusitanis alijsue omnino aduenis mediterranea penetrare non licet. Inde, anno proximo, Iunio mense Iaponem versus nauigare perreximus, & duas inter insulas certum naufragij vitæque discrimen Dei beneficio euasimus. cuius clementia, & in eiusmodi periculis cura salutis nostræ, nostram in ipso fiduciam non mediocriter auget, magnamque spem affert fore, vt Bungi Rex ad Christum adiungatur, præsertim cùm eius rei, Rex ipse, scriptis ad Prætorem Indiæ litteris, significationes dederit non obscuras.

Cùm ad Bungi oram appropinquaremus, ad oppidum quoddam appulimus, cuius oppidi principes, sumptis armis ab Rege defecerant. ibi ex incolis qui ad nauem accesserant, audimus vrbem totam euersam esse, aufugisse Regem, putare se nostros etiam Socios qui ibi commorarentur, occisos. Ea res quamuis falsò nuntiata, omnes quotquot eramus in naui, magnopere conturbauit, ac perculit. Sed illuc nihilo minus vento aduersò contendimus, & Socios omnes incolumes DEI beneficio offendimus. Quos ego nobis ad littus obuiam prodeuntes quanto meo gaudio viderim, verbis exsequi fratres carissimi nequeo, prorsus vt à morte reuocati mihi viderentur. Neque verò in eo congressu Cosmus ille Turrianus temperare lacrymis poterat, bonus vtique senex, & vir planè egregius. Annos aliquot Amangutij vixerat, in ea vrbe relictus à Francisco Xauerio. ibi rem Christianã administrauit egregiè, multis magnisq; laboribus, ac difficultatibus fortiter superatis. Etenim vel intra priuatos ipsos parietes à Bonzijs lapidibus sputisque appetitus, illusus, & contumeliosè tractatus est, cùm sine magno periculo domo pedem efferre non posset, idque ob eam maximè caussam, quod post Francisci Xauerij ex eo regno discessum, Rege ipso Amangutij ex insidijs interfecto, assiduo pæne bello ac seditionibus, cum vniuersæ fere nobilitatis ac magistratuum cæde regnum illud exarserat:

cuius rei

A cuius rei culpam Bonzij (quorum est magna apud plebem auctoritas) cùm in Christiana sacra suscepta, neglectasque Deorum religiones conferrent; tantam in inuidiam Cosmum adduxerant, vt & mundus illi crucifixus, & ille mundo vicissim iure optimo dici posset. Sed eum in hisce incommodis & ærumnis præclara nimirum conscientia sustentabat: quippe qui ad Christi Domini nostri gloriam retulisset omnia, & Amangutianam Ecclesiam interim conseruari atque augeri intelligeret. Denique mihi narrabat, nunquam se in vita, lætitiæ ac voluptatis tantum cepisse, quantum per id tempus Amangutij percepisset. planè vt existimem illum è lacrymarum mira suauitate & copia, magna ex parte oculorum aciem perdidisse. Vt in Bũgum veni, dedi operam vt Regem ipsum inuiserem, multisque eum rationibus ad CHRISTVM traducere sum conatus: sed frustra, partim quòd hostium metu in locum munitum sese præsidij caussa recepisset, partim etiam quòd sibi intelligeret Christiana lege mores esse mutandos. Accedebat illa quoque suspicio, fore vt populares sui Christianum regem ferre nollent. Sed illud maximè retardabat hominem, quòd dæmoni deditus est in ea Bonziorum secta, quæ animum ait vnà cum corpore interire, spiritum esse nullum, & nihil omnino præter ea quæ sensu percipimus. Sunt autem Bonzij cum regni proceribus affinitate coniuncti, nobis verò, quòd plebi eorum scelera fraudesque detegimus, iniquissimi, tantisque mendacijs populum onerant, nihil vt Euange-
B lio in his terris maiori impedimento esse videatur. Quòd idem Francisco quoque Xauerio (quamuis id nos celaret) vsu venisse nunc demum cognoui. Quot ille in ijs locis incommoda superauit; cùm pedibus iter assiduè faceret, cùm per vias, ædesque Bonziorum, ac principum concionaretur, vulgaribusque cibarijs, quæ insipidissima sunt, victitaret! In magnis verò frigoribus, instar famuli à pedibus, Iaponios equites citato gressu persequebatur, talari veste nunquam deposita, & quidem sarcinula onustus, vt eo comitatu insidias latronum effugeret. Idem in castigandis Iaponiorum flagitijs & superstitionibus adeò fuit liber ac vehemens, vt trepidaret comes eius, qui mihi hæc deinde cuncta narrauit. Quoties ille puerorum insectantium vociferationes, iurgia, lapidationes constanti semper inuictoque animo pertulit! Mortem verò pro Christo vsque adeo optabat, vt eam vltrò pæne quærere videretur. Regis quidem Amangutij nefario flagitio liberè atque acriter accusando, non obscurum adijt vitæ discrimen. Iaponijs proceribus quibusdam eum parum honorificè compellãtibus, trementem interpretem, & mucronis ictum in singula momenta exspectantem, ijsdem cõpellationibus (tametsi citra contumeliam) respondere iubebat. idque non contumacia elatus, sed quòd illud sentiret ac diceret: nullam (vt tum res erant) suæ doctrinæ dictorumque in ijs locis auctoritatem futuram, nisi maiore apud eos esset in honore, quàm ipsimet Bonzij, quos illi sanè valde reuerentur. Quam eius animi magnitudi-
C nem vitæque contemptum Iaponij vsque adeò mirabantur, vti Xauerius etiamnum magnum apud multos nomen sanctitatis obtineat. Ego in grauissimam febrim incidi magno sanè vitæ periculo: ex qua tertio denique mense præter opinionem euasi: cumque res Iaponicæ turbulentæ exiguam spem profectus ostenderent, infirmo etiamtum corpore ad meum prouinciale munus in Indiam mihi renauigandum existimaui. Huc nos (qualem nec videre me in vita memini, nec verò existere vnquam posse putaui) fæuissima dierum quinque tempestate iactati, incolumes Deo miserante peruenimus: cuius bonitatem supplices exoramus, vt quos è tot periculis ereptos in hæc loca perduxit, eosdem obedientia duce ad cœlestia regna sedesque peruenire patiatur. Cocino iiij. Idus Ianu. MDLVIII.

GASPARIS VILELÆ AD Societatem Iesu Goam. D

NNO ſuperiore, fratres mihi cariſſimi, ad vos fusè
perſcripſi res cũ alijs huius prouinciȩ locis, tum præ-
ſertim Firandi geſtas, vbi annum ſum commoratus.
quo temporis ſpatio Chriſtiani mille & trecenti fa-
cti, templaque tria Chriſto dedicata ſunt, quæ Idolo-
rum antea fuerant. quam rerum conuerſionem aduer
ſarius ægrè ferens, magnas in nos turbas per Bonziũ
quendam excitauit, qui ex incremento rei Chriſtianȩ
acri odio in nos iam ante cõcepto, habita inſuper no-
biſcum diſputatione turpiter victus, adeò exarſit do-
lore ac rabie, vt in perniciem noſtram ex illa die ner-
uos omnes intenderit. Confeſtim praua Bonziorum
dogmata atque mendacia vulgo prædicare aggreſſus eſt, idque eo euentu, vt cuius no
men Firandi ante id tempus obſcurum atque ignotum fuiſſet, plurimos iam ſectato- E
res haberet; nec plebs modò, ſed ipſi Bonzij ex eius ore penderent. Inter hæc ille popu-
lum in nos omni arte incitare; monere & hortari, vti nos, ſicuti Franciſcum Xauerium
antea, exterminarent, atque ita Deorum ab ſe iram ac minas auerterent. quibus rebus
effectum eſt, non ſolùm vt multi in nos falſum dicerent teſtimonium, ſed etiam (quod
Chriſtianos pupugit vehementer) vt Crucem effringere non dubitarent in ſacro cœ-
meterio poſitam: quam iniuriam & Regulus ipſe, & aliquot alij Chriſti gloriæ cupidi
quanquam vlciſci parati, iuſtis tamen de cauſſis patienter tulerunt. Dominus verò
Deus noſter nihil ijs alijſque multis eorum ſceleribus commotus, ſed recordatus miſe-
rationum ſuarum antiquarum, pro flammis atque fulminibus ſigna miſit è cœlo ad eo
rum tenebras fugandas perquàm clara & illuſtria: etenim in media aëris regione ſpeci-
es Crucis apparuerunt, aliaque prodigia valde conſpicua. verumenimuerò vſq; adeò
denſa caligine mentes eorum obductæ ſunt, vt inſolitam lucem intueri nequiuerint;
ſed potius in ſua pertinacia obfirmatiores, neophytos à Chriſti cultu ſumma vi reuoca
re conati ſint.

Meacum eſt vrbs totius Iaponis caput, frequentiſſima academia, litteratorumque
conuentu percelebris: cui ciuitati quòd Euangelij lux nondum affulſit, Coſmo Tur-
riano Rectori noſtro viſum eſt faciendum, vt aliquis noſtrum ad explorandum ciui- F
tatis ſtatum, ſimulque tentandum quis ibi locus Euangelio ſit, mitteretur. Eius rei gra
tia crebris ſupplicationibus ac ſacrificijs ritè peractis, hȩc mihi prouincia obtigit, quã-
uis ad tantum onus haudquaquam idoneo. Sed qui illud mihi impoſuit Dominus; idẽ
ferendo quoque ſuppeditabit vires. Equidem, quod ad me attinet, mortem, iniurias,
incommoda, & frigora quæ in ijs regionibus maxima ſunt, mihi propono. Iaponicæ
linguæ tametſi conſuetudinem aliquam nactus ſum, tamen quò facilius atque commo
dius cum Iaponijs agere poſſim, interpretem è Societate noſtra Iaponium mecum
duco, iamque me ad iter accingo. Itaque ne longior ſim, temporis anguſtiæ
prohibent. Illud à vobis fratres cariſſimi enixè peto quæſoque, vt me
in tali tantaque re omnis opis egentem, Domino quàm dili-
gentiſſimè commendetis. Ex Iapone. Cal.
Septemb. MDLIX.

A

IOANNIS FERNANDI AD Melchiorem Nonnium.

CTA proximi superioris biennij cognosces ex litteris ijs, quæ publicè missæ sunt. Nunc accipe quæ mihi in præsentia occurrunt. Bungensium Christianorum in suscepta religione maior in dies firmitas atque constantia cernitur: quippe sese pœnitentiæ, & Eucharistiæ sacramentis identidem muniunt: sacris concionibus adsunt, subinde se verberibus puniunt, aliaq; pia munera diligenter obeunt: horarias preces quotidie recitant, cruciatibus Domini in horas singulas ita distributis, vt vniuersam eius historiæ seriem singulis diebus ea ratione percurrant. Neque verò Facatæ, quanquam templo à militibus direpto & disturbato, cessatum est. Nam præter fœminas puerosque, patres familiarum sex baptizati sunt, quorum opera illam Ecclesiam propediem restitutum iri confido. Atque vt intelligas, Iaponij Christiani quantum in virtute profecerint; narrabo quid vni eorũ nobili genere nato contigerit. Is cùm esset Amangutij apud amicum opulentum, qui a-
B gros oryzæ feraces ei fruendos dederat, cumque videret se occupationibus distineri, quò minus Christo, quemadmodum optabat, totum se manciparet ac traderet; fundo vectigalibusq; relictis, Facatam vnà cum vxore, liberis, ac seruis venit, vbi non modò se ipsum Deo verè atque ex animo dedidit; sed filium quoq; indolis egregiæ nobis tradidit tenera adhuc ætate, Societatis nostræ doctrina præceptisque imbuendum. Idem, vt vni Deo vacaret, abiectis omnibus negotijs, totum Quadragesimę tempus posuit apud nos: quidquid à quotidiano sacro & concione supererat otij, totum id, precando, contemplandis sempiternis præmijs atque supplicijs, morteq;, & extremo iudicio insumens: quibus rebus in Domini nostri IESV Christi cognitione & amore crescebat in dies. Accedebat ad eius constantiam virtutemque corroborandam, rerũ à martyribus piè fortiterque gestarum assidua recordatio: è quibus, præcipuè diui Stephani delectabatur præclaro facinore, pro lapidatoribus suis in extremo spiritu Dominum deprecantis. Vbi hebdomadæ sacræ dies venerũt, vitæ maculis per Confessionem diligenter elutis, ipso Paschatis die cum alijs quattuor aut quinque cælesti pane sese pauit ac munijt. Quinto autem sextove post die, capta vrbe Facata, è principibus quidam qui seditione commota in Regem Bungi arma ceperat, is apud quem noster Christianus (vt diximus) Amangutij antea vixerat, se ab illo desertum indignatus, eum à sicarijs ad necẽ
C conquiri iubet: quos ille vbi se adorientes aspexit, nõ modò arma non sumpsit, cũ esset vir alioqui fortis ac strenuus; sed etiam quasi mansuetus agnus in genua procubuit, tãdiu ad Dominũ Deum oratione conuersa, quoad vsq; impio ferro confossus eidem animã reddidit. nec dubitamus quin pro interfectoribus fuderit preces. Etenim diui Stephani exemplũ intimis eius medullis inhæserat. Filius apud nos, vxor aũt & filia apud sanctã fœminã precationi ac pœnitentiæ deditæ, magnos in virtutibus habent ꝓcessus.

Alexander est quidam alius Christianus. is cùm esset in famulatu potẽtis viri in agro Facatensi, haberetque in eodem famulatu socrum & coniugẽ, quę vxori domini seruiebant; à Spiritu Sãcto permotus, ea familiaritate salarioq; relicto, Facatam, Baptismi petendi caussa concessit. quo impetrato, perceptis iam Christianæ fidei rudimentis, tota de re dominum fecit per litteras certiorem, eumq; ita IESV fauente commouit, vt coniugem socrum ad ipsum & continuò dimiserit, quæ item ad Ecclesiã aggregatæ sunt. & coniux quidẽ, quindecim post diebus excessit è vita, IESVS, Maria piè pronuntiãs: quàm multis rationibus in cœlum ascendisse confidimus: Alexander verò vxoris morte sanctissimè obita adeò permotus est, vt omnem pecuniam abijcere, vitam cœlibem agere, & quoad spirauerit, Cosmo Turriano parere decreuerit. Pijs sacrificijs tuis & reliquorum patrum fratrumque mihi carissimorum me valde commendo. è Bungo, iij. Nonas Octobris. MDLIX.

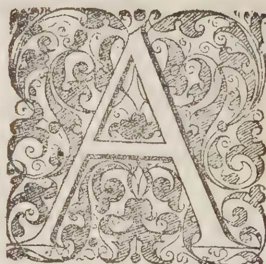
Libri primi Finis.

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER SECVNDVS.

LAVRENTII IAPONIJ ad Socios.

Ccepi vestras litteras, quæ mihi periucundæ fuerunt: & quoniam intelligo quanto vicissim desiderio teneamini aliquid de statu nostro cognoscendi; exponam paucis, quæ nobis in hac Meacensi prouincia contigerunt. Primùm igitur Didaci domum deuenimus in Sacomoto vico: qui vicus iacet ad montis Frenoiamæ radices, in quo cùm cœnobia litteratique permulti: tum verò insignis cuiusdam principis Bonziorum domicilium cernitur. ad eum montem cùm peruenissemus, misit me Gaspar cum litteris ad Bonzium nomine Daizembum, quibus ille perlectis, aduentusque nostri caussa cognita; respondit, magistrum suum ex principibus eius ordinis vnum, qui è Bungo nos euocauerat, anno superiore extremum diem obijsse; & se tenui re familiari, auctoritate nulla relictum, præsidio nobis esse non posse. ad eum tamen postridie Gaspar, & ego reuertimus: & quoniam nos auidè ipse decemque eius discipuli Bonzij audire videbantur; apud eos verba fecimus: à quibus admoniti nullas religiones in ea loca iniussu Bonzij eius regionis maximi induci posse; dedimus operã diligenter, vt eum conueniremus. Sed cùm res parum procederet; oppidi præfectũ postremò rogauimus, vt nos ad illum introducere ne grauaretur. tũ ille: Si disputãdi caussa venistis inquit; excludemini: sin ædium visendarũ, id spectaculũ vobis pecunia muneribusq; mercandum est. Gaspar, vt omnes aditus clausos Euangelio vidit; à Frenoiama profectus, Meacũ cõtendit. In ea vrbe quattuordecim dies in ędibus conductis morati ad docendum minimè accommodatis, in alias migrare coacti sumus loco celebriore positas. Huc Meacenses nonnulli iam ad audiendum Euangelium ventitabant. Post quintum aũt & vigesimum diẽ, Bonzio nos deducẽte, viro in primis ciuitatis honesto, Regem seu Imperatorem Gaspar adiuit. à quo ita amicè acceptus est, vt ex ipsomet eius poculo, honoris & amicitiæ caussa biberet. tum verò frequentiore etiam vrbis parte nobis ad habitandum assignata, magna vis omnis generis hominum ad nos, vel audiendi, vel disputandi caussa, confluxit: sed animis initio tam obduratis, vt verbo DEI audito partim blasphemarent, partim etiam irriderent nos, atque deluderent. per eos dies cùm honesta mulier Meacensis ad concionem venisset; vbi peroratum est, Baptismum petijt statim: sed rem distulit Gaspar, eò quòd mulierẽ nondum ad id Sacramentum idoneam repperit. Cungues præterea duo (magni honoris nomen id est) noctu ad nos audiendos ita se conferebant, vt nostram doctrinã valde probare viderentur: quidam verò è principibus oppidi Gamangoxini, qui Meaci habitat, cum decẽ alijs apud nos Christianus est factus. postea cùm Gaspar ad Mioxindonum, qui pręcipuum Meaci obtinet dignitatis locum, auxilij petendi caussa à primario quodã ciue deduceretur; tota vrbe percrebuit Mioxindoni iussu primarium illũ virum in vincula Gasparem cõiecisse. rursus, cùm vrbis præfectus per compita edixisset, ne quis Gasparem læderet; fictis rumoribus multi edictum esse mentiebantur, vt Gaspar oppido pelleretur. huius-

A huiusmodi multa prętereo, quæ singillatim enarrare nimis lõgum est. Sed iuuante Domino IESV CHRISTO confidimus, nos, vt adhuc fuimus, ita etiam in posterum incolumes futuros magna cum Diuini nominis gloria, rabieque ac dolore diaboli, quando iam nostri in hanc vrbem aduentus, ad Banduensem vsque Bonziorum academiam fama penetrauit, sexcentis passuum millibus Meaco distantem. interim Bonziorum minis, atque importunitate compulsus hospes is, ad quem diuerteramus, nos domo sua dimisit: itaque in aliam nos recepimus. Hic acrius etiam in nos aduersarij sæuire cæperunt, cùm nos alij simias, vulpes alij, alij denique à dæmonibus occupatos, anthropophagosque appellarent: pueri etiam eorundem instinctu cùm cæteris iniurijs, contumelijsque, tum etiam lapidum, glebarum, & arenæ coniectu infestarent, atque lacesserent. Quanquam his rebus, Domino adiuuante, minimè deterriti sumus, quò minus Euangelium ad mensem Aprilem vsque nuntiaremus, cui Iaponij centum circiter fidem habuere, baptizatique sunt. sub id tempus Bonzij quinque nos conuenerunt ex ea secta quam Baracaque appellant, qui meditationibus quibusdam vacant arbitratu suo confictis. ij cùm nonnulla de nobis quæsissent eiusmodi, vt appareret eos à dæmone agi; Gasparis responsis victi abiectique conciderunt. Duo præterea ex ea secta quæ Tendaui dicitur, cùm diu nobiscum de religione atque acriter disputassent; B concessere ad extremum veram nostram esse doctrinam, tametsi eorum nemo se ad Christum adiunxit.

Alius in primis eruditus, cùm è sermone Gasparis cognouisset vnum esse opificem rerum omnium, animosque hominum nunquam interire; idcirco negauit se Baptismum petere, quòd ex impurissimo flagitiorum cœno emergere, casteque viuere se posse diffideret.

In Bonziorum ordine magnum est nomen eorum, quorum eruditionem duo quidam ex principibus suo chirographo comprobauerint. Ea veluti quædam canonizatio est: in sella constitutos adorant, eorumque approbationem scripto testantur. ex eo tempore qui probati sunt, certos locos cæteris ad meditandum proponunt. Hunc dignitatis gradum adeptus Bonzius quidam, nomine Quenxu, qui ipsos triginta annos in meditando consumpserat; in charta pratum, & in eo aridam arborem depingendam curauit. ad arboris autem radices carmina duo descripsit iudicũm chirographo confirmata, quorum hæc erat sententia:

Prioris, Cedo, quisnam te seuit arbor arida?
Ego, cuius principium nihil est, finis nihil.
C Posterioris; Meum cor, quod neque esse, neque non esse habet,
Neque it, neque redit, nec retinetur vspiam.

Is igitur Bonzius cùm ad Gasparem venisset contumacia inflatus, quòd diceret iam sibi perspicuum esse, quidnam antequam nasceretur fuisset, quid tũc, quid deniq; post mortem esset futurus; seque non discendi caussa, sed animi tantùm, ad nos accessisse; diuinitus ita repente immutatus est, vt verè nihil esse quidquid sciebat, sibique Christianam doctrinam esse necessariam intellexerit. Baptizatus itaq; summa populi admiratione; vitæ exemplo, quam ducit sanctissimam, alios aliquot partim conuertit ad Christum, partim vehementer commouit. Cosmus autem amicus noster qui ante sexenniũ in Bungo baptizatus est, aduentu nostro cognito nos statim adiuit, parentibusque ac patria relictis Dominum cœlebs colere, & Gaspari obedire constituit. Bonzius erat quidam admodum senex, annos iam quadraginta in meditando versatus. is Christianam religionem ita auidè arripuit, vt id ætatis homo ad verbũ Dei audiendũ à sex passuum millibus ventitet. Ad hæc, Bonzij circiter quindecim Christũ secuti, partim legitimis iungi nuptijs, partim cœlibem vitam agere (quod in eo hominum genere maximè mirum est) decreuerunt. In vico Farima habitat Bonzius, qui piscibus, carnibus, tritico, hordeo, denique oryza abstinet, herbis tantùm victitans, arborumq; baccis ac pomis, quique æternę salutis adipiscendæ caussa voto se obstrinxit è libro quodam Xacę, quem Foquequiũ appellãt, se gratis plebem eruditurum. Narrauit aũt nobis, se ante decennium per nocturnam quietem sibi visum esse versari cum sacerdotibus, qui è Cenghequu, hoc est Europæ regione venissent, sibiq; rectum ad salutem iter ostenderent, experrectumque postridie, statim audisse Amangutij esse presbyteros quosdam è Cenghequu,

ghequu, de vita futura publicè disputantes. Hic audito Euangelio gauisus est; sed quoniam sine commeatu Meacum festinè venerat, dixit se Farimam rediturũ eo animo, vt sublatis rebus necessarijs, votisq; neglectis, & fallaci illa vitæ asperitate deposita, Meacum reuerteretur, & Christiana sacra susciperet. occultè etiã ad nos contulere sese audiendi Euangelij caussa viri insignes duo, quorum alter in meditãdo exercitatus, quodam quasi Episcopi munere fungebatur: alter erat Bonzius legum peritus, & concionator, qui in eo congressu Gaspari apertè confessus est, in Iaponica philosophia simplex nihil esse, vel solidum. Bonziorũ quoq; familia, quæ à Foxequu nomen duxit, vitamque seueriorem cæteris omnibus profitetur; audito Dei verbo, nostraque vitæ ratione perspecta, quòd Gaspar gratis populum doceat, & cùm ipse omni fœminarum consuetudine abstineat, tum laicos vna tantùm vxore iubeat esse contentos; offendi cæperũt in Bonzio quodam præfecto cœnobij, quem antea venerabantur vt Deum, quòd amicas habeat in occulto, & laboris in docendo sui mercedem exigat: cumque carnium ac piscium esu cæteris interdicat, ea ipse clam comedat; quocirca eum è cœnobio pellere, aliumque pauperem ac bene moratum in eius locum sufficere decreuerunt. Tres præterea ijsdem meditationibus clari, quintum iam diem conciones nostras assiduè celebrant, quos propediem baptizatum iri confidimus, eam rem ad exemplum magnopere profuturam. Non longè ab ædibus nostris incendium excitatum est: cuius incendij in nos vt veneficos, diaboliq; pręcones caussa cõferebatur: sed iam Bonziorũ furor aliqua ex parte deferbuisse videtur. quorum cùm ita multę, ac diuersæ numerentur sectę, suam quisque profiteri nos dicunt; Xingouini, idipsum Denichi, quod illi prædicent: Ienxuani Foben quoddam suum: Foquexani Mion (disciplinarum ea nomina sunt) Iondaxuenses Amidam: Xintani denique Quoquium: sed vt speramus, non longè aberit, quin omnes fateantur legem summi cœlorum terræque opificis nostro præconio promulgari: quem pro sua infinita clementia facturum esse confidimus, vt ipsum agnoscant, agnitoque omnem laudem, & gloriam tribuant. Vestras etiam atque etiam, fratres mihi carissimi, & istius Ecclesiæ, quibus egeo maximè, deprecationes imploro. Meaco iiij. Non. Iunias, M D L X.

CONSALVI FERNANDI AD quendam è Societate Iesu.

ISCE litteris nonnulla, frater mihi carissime, persequar, quæ, in Iapone dum essem, in vinea Domini gesta sunt. Versabatur eo tempore Firandi Gaspar Vilela, cuius iussu Gulielmus vias vrbis ære campano circumiẽs, pueros ad Christianam doctrinam Iaponicè discendam in templum cogebat: ex quibus vnus admodum paruulus nondum ad cœtũ Christianorum adiunctus; Gasparem adijt Baptismũ magnopere efflagitans. quem Gaspar, id ætatis puerũ, patre ethnico, cùm prius perdiscere iuberet capita Christianæ doctrinæ, respondit ille, nequaquam se inde abiturum, quoad Baptismo lustratus esset. denique domum ad suos regressus, ita cum parentibus egit, vt patrem, matremque, fratres, ac sorores ad Baptismũ adduxerit. Ad aliud venio non minus mirabile. Diuturno morbo vexatus ethnicus quidam ex optimatibus, cùm varias curationes frustra tentasset, suadenti Christiano cuidam, vt ad valetudinem recuperãdam, Christiana religione suscepta, ad templum nostrum accederet, aquamque lustralem ebiberet; paruit ægrotus: statimque in pristinam valetudinem est restitutus. alij præterea morbi complures in his regionibus eadem aqua pelluntur.

Alius Christianus cùm è graui morbo iam prope animam ageret; me accersitum rogauit, vt quoniam essem è Societate IESV, pro se Dominum deprecarer: sanitatem se continuò recepturum. psalmis septem pœnitentialibus recitatis, magnam ipsius fidem Dominus reddita statim valetudine remunerari dignatus est.

Profectus ex eo loco Gaspar in insulam quandam ad promulgandum Euangelium, incolas plus sexcentos triduo baptizauit, Christianæ fidei præceptis imbutos. quæ res tanto diabolum affecit dolore, vt vnum è Bonzijs eò miserit, qui populo persuaderet, falsa esse quæ Lusitanus concionator docuisset. qua re cognita Gaspar confestim eodem le-

A dem legauit è nostris, qui apertis rationibus aduersarij mendacia redarguerent: quæ res Christianos non mediocriter recreauit.

Haud ita multo post, barbari tres è principibus ciuitatis, communi consilio profecti ad excindendam Crucem in monte à Christianis erectam, vixdum scelere perpetrato, inter se rixari cæperunt, sibique inuicem idipsum facinus exprobrare: demum eò rixa peruenit, vt eo ipso in loco, vbi Crux posita fuerat, inter se ex prouocatione dimicauerint: quorum duo postridie manè mortui ibidem reperti sunt: tertius verò nusquã postea apparuit (ablatus à dæmonibus creditur) nec aliud quidpiam de illo auditum est, nisi quod biduo post adolescens quidam repente ab immundo spiritu occupatus palam dicebat: se nimirum esse qui Crucem præciderat, & propterea se in altera vita torqueri acerbissimè. quod vbi videre Iaponij, rei occultandæ gratia adolescentem abscondere statuerunt, atque ita ex oculis nostris euanuit, vt nihil de ipso deinde cognouerimus, incertumq; sit, eum ne interfecerint. qui partim hisce de causis, partim quòd sexcentos quos dixi neophytos viderent alios idola cremantes, alios in mare proijcientes; concursu ad Regem facto postularunt, vt Gasparem regni finibus pelleret. quibus Christiani cùm ex altera parte resisterent, resque iam ad arma spectare videretur; Rex misit qui Gaspari nuntiaret, nequaquam sibi placere eum in suo regno interimi: proinde ad Socios sese reciperet. quocirca in Bungum vbi erat eo tempore Cosmus Turrianus, inde concessit non sine magno quidem animi dolore: quippe qui in spem venisset, Regis ipsius ad Dominum traducendi. is enim sæpius Gaspari præsente me dixerat, se animo ac voluntate esse Christianum, & pro Christiano se gerere, quòd præclarè intelligeret patriæ superstitiones quantum à veritate distarent.

Valetudinarium & sodalitium, quod Misericordiæ vocant, à Cosmo institutum in vrbe Funaio Regni Bungensis, ethnici magna cum approbatione suspiciũt: cùm enim inter se ex animo ac verè non ament; mirantur in primis, reperiri in toto orbe terrarũ, qui pauperes curet, ijsque necessaria cuncta suppeditet.

Duo sanè admirabilia mihi narrata sunt, quæ in hoc oppido cõtigere. ethnicus quidam è primoribus ciuitatis ancillam habebat Christianam. atq;, vt ethnici fermè Christianos auersantur, conuersus ad famulã, Cur, inquit, tu Christiana es, cùm ego sim ethnicus? nisi continuò ab ista religione recesseris, hisce ego te manibus interficiã. Cui serua Dei, non eo consilio se Christiana sacra suscepisse respondit, vt ijs mox desertis ad barbaros ritus rediret. tum herus eius perseuerantia cognita, cum mortis minis interdixit, ne ex eo tempore ad Crucem adorandam sese conferret. illa verò diuino fulta præsidio, nihil idcirco ab instituta Crucis latria desistere, quoad eam herus obuiam in itinere factus, occidit.

C Alterum illud est. Paucis ante diebus, quàm ego ad hũc Firandi portum venirem, Sinarum nauis Lusitanum quendam qui apud Sinas in vinculis fuerat, in eundem portũ aduexit. Sinæ aliquot ibidem commorantes cùm ad nauim accessissent, vt Lusitanum viderunt; quærere de nauarcho Sina populari suo cæperunt, quo consilio Lusitanum in ea loca perducere ausus esset, cùm Rex Firandi sacerdotem Lusitanum ex oppido pepulisset; nisi spoliari se ab Rege nauigio vellet, cõtinuò Lusitanum interficeret. Hæc dum agitatur, diuinitus factum est, vt Christianus Iaponius quidam interueniret. is vbi mœrentem Lusitanum aspexit, ad eum confestim accedens, caussa mœstitiæ cognita manu apprehensum bono animo iubet esse: quantum per suas facultates liceat, nihil ei apud se defuturum. inde perducit domum, ibique hominem habuit quoad vsque nos eò peruenimus. Et sanè Lusitanos Christiani tanta beneuolentia prosequuntur, vt in eorum ædes æquè liber illis atque in suas ipsorum aditus sit: sed tum præcipuè preclarum amoris sui documentum dedêre, cùm Iaponij facta in eos coniuratione arma ceperunt. quod vbi à Christianis cognitum est, communi statim cõsensu ad eorum defensionem se vel capitis periculo compararunt: cùm ex eis quidam extrema iam ętate, reliquorum domos circumcursaret, hortareturque omnes ad mortem pro Christianis fortiter oppetendam: quare perterriti barbari, à suscepto consilio destiterunt. Obsecrate fratres carissimi Dominum, vt huius gentis animos ad suos errores ac miserias recognoscendas illuminet. Cal. Decem. MDLX.

LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOcios in Luſitaniam. D

N ijs litteris, quæ à vobis ad nos aſſiduè perferuntur, inſignes amoris erga nos veſtri, & caritatis cernuntur notæ. apparet etiam quanto ſtudio teneamini ad nos ſubleuãdos in hæc loca veniendi. hanc plenam pietatis voluntatem, quoniam nos remunerari nõ poſſumus, Dominus ipſe pro ſua benignitate compenſet: quanquam vt amori veſtro nos etiam aliqua ex parte reſpondeamus (quoniam auetis ſcire quid à nobis in re Chriſtiana geratur) anni huius præſertim acta ad vos perſcribere ſtatui.

Balthaſar Gagus hoc anno ex Iapone profectus in Indiam, aduerſa tempeſtate retentus, hyemauit in ora Sinarum: atq; id fuit cauſſæ, cur à nobis huiuſce anni litteras non acceperitis. Poſt eius diſceſſum nuntij Meaco allati ſunt, Bonziorum in Gaſparem Vilelam odium aliquantulum refrixiſſe. itaque rurſus aures dare cæpiſſe Euãgelio, fieriq́ue aliquos Chriſtianos, atque in ijs nobiliſſimos homines, E & in rebus phyſicis admodum intelligentes. Miſſæ ſunt etiam aliquot à Meacenſibus illis neophytis ad Bungenſes Chriſtianos epiſtolæ; quarum vna duodecim circiter paginarum magnam harum regionum Chriſtianis attulit voluptatem, ſępiuſq́ue deſcripta, omnia Chriſtianorũ loca percurrit, & ſimul recitabatur etiam ethnicis. Summa erat epiſtolæ, ſectarum Iaponis omnium (quæ plus vndecim ſunt) expoſitio ſimul & confutatio, cum religionis Chriſtianæ confirmatione: nec verò pacatas vnquam res Iaponiorũ fore, quoad omnes fierent Chriſtiani: atque idipſum multis apertiſq; rationibus probabatur. Menſe Iunio ineunte, ex Gaſparis ipſius litteris cognouimus illum iter cepiſſe ad vrbem Sacaium, quæ bidui diſtat Meaco; vbi ſpes magna meſſis vberrimæ oſtendebatur, non modò quòd ſit libera, & in primis ampla Iaponis totius; ſed multo etiam magis, quòd eum quidam è principibus ciuitatis illuc per litteras inuitaſſet, ædeſq́ue ſuas ipſi ad Euangelij promulgationem obtuliſſet. cuius tantum eſt eius rei deſiderium, vt in Bungum etiam certum hominem cum mandatis miſerit ad Coſmum Turrianũ. Recordabitur, vt ſperamus, pro ſua bonitate Dominus harum gentium, eaſq́ue conuertet ad ſe: nos autem in ſuo confirmabit obſequio.

Quod ad Bungenſem Eccleſiam attinet, quæ nunc quidem eſt Iaponis omnium maxima; admodum augetur in dies (cæptis adſpirãte Domino) cùm virtus veteranorum, F tum etiam tyronum numerus: quorum tanta eſt pietas, vix vt poſſim verbis aſſequi: nonnulla tamen attingam, vt ex ijs reliqua intelligatis. Primùm nulla nox præterit (vt mihi quidem videtur) quin verberationes in templo fiant, ac ferè ſemper omniũ quotquot ibidem eo tempore ſunt. quibus in templo non licet, ij ſeſe intra priuatos parietes cum vniuerſa familia verberant. Quotidiè, quamuis ningat, Chriſtianis refertum eſt templum: nec reſeratur fere, quin multi reperiantur ad limina præſtolantes. Feſtis autem anni celebrioribus, tanta vis hominum confluit, vt ad multitudinem capiendã vmbracula è frondibus raptim exſtructa cum templo continuare neceſſe ſit: atque alij quidem præcipuis anni feſtis, alij verò diebus Beatiſſimæ Virgini ſacris, alij quintodecimo, alij etiam octauo quoque die Confeſſione maculas abluunt. Sed Bungẽſium ſtudium ac pietas Quadrageſimæ præſertim diebus elucet. res profectò viſenda: quippe in ſingulos annos creſcit huius Eccleſiæ religio ac probitas.

In pueris ijs, qui ad nos Chriſtianæ doctrinæ gratia ventitant, aliqui ita parui cernũtur, vt nihil pænè præter catechiſmum eloqui poſſint: itaque idipſum quod tenent memoriter, oppido concinunt. Prope templum noſtrum duodecim circiter Iaponij patresfamilias habitant, quorum filij pueriq; ſingulis noctibus audito ſigno ſalutationis Angelicæ, ad Crucem conueniunt in ea vicinitate defixam; ibiq; nixi genibus totam horam quotidie in Chriſtiana doctrina decantanda conſumunt: idq́ue parentum iuſſu, quorum tanta eſt pietas, vt infantibus Chriſtiana rudimenta vnà cum lacte paulatim inſtillent, eoſq́ue tenera adhuc ætate noſtram in diſciplinam domeſticam traditos Domino conſecrent. nec verò parentum pietatem non imitantur liberi, atque vnus præſertim natu maximus omnium, annum agens tertium decimum; cui ſuper menſam cru-

A sam cruciatus CHRISTI Iaponicè recitanti, fluunt interdum ex oculis lacrymæ, nulla vultus mutatione. alij verò eorundem cruciatuum recordatione commoti, pijs Christum liberatorem verbis affantur, ita suauiter, vt cuiuslibet ferreum quamuis pectus emolliant. Itaque horum quos domi educamus operam ad cõuersionem harum gentium magno nobis vsui fore speramus: quippe cùm Iaponios auditores patria lingua magis quàm peregrina retineat. alios præterea quinque Iaponios apud nos habemus prouecta iam ætate viros admodum probos: tres videlicet Funaij, quartum Meaci cum Gaspare Vilela: postremus comes est peregrinationis meæ, annum agens alterum & vigesimum, tanta in dicendo suauitate ac lepore præditus, vt auditorum animos mirabiliter capiat: hæreses verò Iaponicas, multaque de physicis ita callet, vt hosce philosophos omnes refutet, ac vincat. faxit Dominus, vt eorum animis ignem inijciat. Christiani Facatenses, ac præsertim vnus è principibus, Cosmum missis nuntijs per Deum obtestati sunt, vt eò aliquem è Societate mitteret: velle se optimum templum exstruere, & suis alere sumptibus quotquot è nostris ibi commorarentur: quod iam fieri cæptum est. hisce de caussis, & simul, quod multi Christianorum vici alicuius è nobis aduentum sermonesque iam diu desiderabant, decreuit Cosmus, vt initio Iunij anni MDLXI. ad eos pagos, & loca finitima inuisenda discederem.

B Pridie quàm Facatam perueni, aduentu meo cognito Christiani obuiam mihi alij ad tria passuum millia, alij etiam longius magno cum gaudio processerunt. ego complures dies in ea vrbe moratus, incolas circiter septuaginta sacro fonte lustraui. in quibus erant Bonzij duo Iaponicarum legum sanè periti, cùm alter etiam regius concionator fuisset. is septem dies mecum disputando, interrogando, quæ dicebam in commentarios referendo consumpserat, cùm immensa Dei Domini nostri lux ei tandem affulsit, & illius exemplo multorum præterea tenebras dispulit.

In eadem vrbe Facata cùm alij complures, tum præcipuè duo morbo graui laborantes diuina ope sanati: quorum vnus paterfamilias tanto capitis dolore torqueri solitus, vt violentas sibimet manus inferre sæpe tentarit, tertiodecimo die Dei benignitate conualuit. alter erat iunior lepra fœdissima coopertus. is, quòd de Christianis honorificè pieque sentiret, putaretque iuuante Domino sibi per me sanitatem reddi posse; in meum conspectum adductus est: quem vt vidi, negaui me ei morbo posse facere medicinam: veruntamen ne planè mœstus à me discederet ipse, quique eum adduxerant; remedium quoddam illi præscripsi facillimum, & post tertium diem ad me redire iussi: ita nitidus redijt, vt nulla vnquam scabie laborasse videretur. equidem obstupui perspecta hominum fide, aperteque denuntiaui Christianis, ne sanitatem pharmaco, sed Deo Domino fideiq; suæ acceptam referrent: quæ quidem etiam in animos eorum qui morbo liberati fuerant, re-
C dundauit. nam vterque Baptismo petito, & post catechismum impetrato, ad Ecclesiam aggregatus est. cumque iam discessus mei tempus appeteret, quo æquiore animo id ferrent, spem illis maturi reditus præbui: quorum duo primores ita obfirmato animo itineris mei comites esse statuerunt, vt eorum studijs remittere, aut eos de sententia demouere nulla ratione potuerim.

In exitu Iunij Facata discessimus in insulam Tacaxumam, ambitu passuum sex millium, in ditione viri principis Firandensis, Antonij nomine: vbi cùm essent quingenti circiter Christiani, ethnici tantùm octo; ij quoque ad Deum nostro aduentu conuersi sunt. Præest autem eorum institutioni, excellenti virtute vir, qui è Bonzio Christi seruus effectus est. ædem habent, quæ idolorum antea fuerat, in primis ornatam: cuius vectigali, itemque eleemosynis quas erogat institutum ibi quoque Misericordiæ sodalitium non modò ipse antistes alitur, sed etiam inopes peregrini, qui illuc sanè multi (quod vidi per eos dies) religionis caussa ventitant. eadem stipis per Misericordiæ sodales ritè fideliterque distribuendæ ratio, seruatur etiam in vicina insula Iquicuchi, itemque in cæteris insulis, in quibus Ecclesiæ sunt. quò fit, vt ad iter in ijs regionibus faciendum sarcinæ & impedimenta minimè sint necessaria: quippe, quocunque peruenias, omnia tibi gratis, ac sedulò comparantur; maritimo itinere naues, terrestri comites & iumenta: quæ si recuses, iniuriam videlicet sibi fieri, seque in Christianis officiosis numerari non putant.

Firando cùm ad hanc inuisendam Ecclesiam aliquot Lusitani venissent, horum Christianorum religione, precandi studio, obedientia, amore non modò in sacerdotes nostros, sed etiam in omnes eorum vicarios, tantopere delectati gauisique sunt; vt mihi affirmarent, Socios nostros qui in cæteris orbis terræ partibus versantur, si vel

si vel particulam norint eorum, quę cum his Christianis geruntur, omnes Iaponicam hanc D prouinciam expetituros: quod equidem credo: nam vna profectò Christianæ doctrinæ decantatio multas vobis prę lętitia lacrymas exprimat. quid enim si videatis pueros centum, ac puellas, bis quotidie catechismi caussa conuenientes, qui paucis ante diebus dicati diabolo fuerant, iam Christianos templum ingredi, aqua lustrali se aspergere, demum ad precationem ritè genua flectere? quid si duobus eorum voce præeuntibus, subsequentes cæteros, doctrinæque præcepta concinentes audiatis? idque tanta cum modestia, ac verecundia, vt oculos semper humi defixos habeant, ac duo illi præsertim, qui voce præeunt (quos ego de industria non semel, & curiosè notaui) & quidem in maximis caloribus, cùm facies eorum sudore manarent, tanta fuere constantia, vt manus, oculos, pedes nunquam mihi mouere conspecti sint: raptos profunda aliqua contemplatione dixisses. nec verò doctrina tantùm decantanda contenti sunt. nam eius quoq; explicationē libentibus nobis requirunt. Iam verò quanta cum animi vestri voluptate intueamini Iaponios hosce Christianos positis genibus, manibusque sublatis, Christum è Cruce pendentem adorantes, lacrymis ad solum vsque fluentibus, in tormentorum Domini cogitatione ita demersos, vt pæne ecstatici videãtur? atque hæc quidem in hisce insulis prope desertis. quid de ijs locis existimandum est, in quibus (vt in Bungo) Sacramentorum est vsus frequens? quæ cùm ita sint; misereat (quæso) vos fratres carissimi harum Ecclesiarum, Deumque E cum gemitibus obsecrate, vt supplementum aliquod è Societate nostra dignetur huc mittere. quod si fortè nimis diu distulerit, quàm vereor, ne qui venerint, paucos superstites è nobis offendant: siquidem tres hac æstate magnum vitæ discrimen adiuimus, quam tuetur Dominus, vt opinor, quoad alij nobis ad nouam hanc vineam tuendam colendamque succedant.

Ex ea quam dixi insula, in aliam traieci maiorem, quæ Iquicuqui vocatur. incolas habet circiter mille quingentos, in ijs Christianos fermè octingentos. ij, quod iam ante de meo aduentu cognouerant, obuiam mihi nauem cùm primoribus aliquot Christianis miserunt: quam vt conscendi, in ipsa nauigatione, tribus passuum millibus ante quàm ad insulam peruenimus, Crucem aspexi edito loco positam, quam satis amplo interuallo circumiens murus, sepeliendis Christianis cœmeterium efficit. vbi descendimus, humanissimè excepti, continuò ad salutandam Crucem de more perreximus: inde templum eorum inuisimus, eleganter ornatum. atque illos in præsentia quidem ne inopem plebem non sine iactura ab institutis operibus auocarem, dimisi, concione in matutinum & vespertinũ tempus, puerorum verò catechismo in pomeridianum indicto. itaque tanti concursus fieri cæpti sunt, vt cùm multi excluderentur, aream, quæ ad vestibulum templum est, storeis pro re nata contegere necesse fuerit. Templum est autem excelso loco, lucoque denso, & ad aspectum iucundo. in id ascenditur gradibus, quibus in imis stagnum est F aquæ, nudis pauperum pedibus abluendis, non superstitione, vel cæremonia, sed ne templi catastromata calcata commaculent. Postridie quàm huc veni, cæteras quoque sacras ædes lustraui pulcherrimè positas, quippe quæ ante id tempus idolorum fuissent, quibus colendis optima loca diligenter exquirebantur: hoc autem tempore æditui Iaponij sunt illi ipsi qui nuper Bonzij, nunc Christiani appellantur, antea dæmonem, nunc IESVM Crucifixum supplices venerantur, & colunt. Et quoniam ex altero pago eiusdem insulæ sanè frequenti, ad alterius pagi templum trium ferè miliarium interuallo Christiani magno suo incommodo venire cogebantur; templum ibi quoque exædificandum curaui, quod paucis diebus multorum subsidio, magnaque omnium alacritate perfectum est, tabula picta, cæteroque ornatu ex vrbe Firando illuc aduecto. Christianorum animis recreatis, cælestique fonte purgatis ijs, qui ad Baptismum videbantur idonei; ad alium Christianorum pagum, quem Xixi vocant, ire perrexi, vt eos per Euangelium solarer, & simul vt in æde noua, quæ tum ab ijs ad tectum perducebatur, sacellum exstruendum curarem, Iquicuchensibus Christianis officiosè nobis in eam rem fabros lignarios septem, aliaque auxilia necessaria deferētibus. ibi igitur amantissimè excepti à Christianis; qui quasi regem exspectarent, ita sedulò vias ante purgatas ornauerant, prima luce, & vespere de rebus diuinis disputare instituimus, quò commodius cæteris horis diei sacello exædificando vacarent, quod summa eorum diligentia paucis diebus est absolutum. Catechismi deinde cura certo homini tradita, Iram traiecimus eo consilio, vt Facatam propediem reuerteremur, quod eius peregrinationis spatium Cosmus nobis ad Augustum exeuntem vsque præscripserat. Iræ, Cruce salutata, cum incolis egimus, vt ibi templum

A plum (nullum enim erat) communi consilio facerent. ad quod nobis Firando sacræ imagines, cæteraque necessaria ornamenta transmissa sunt. nonnullis concionibus habitis, quibus in fide Christiani sunt confirmati, Baptismoque lustratis qui lustrandi supererant, Casungam inde contendimus: vbi tanta nobis hominum multitudo sese obuiam effudit, vt festi alicuius diei solennis celebritas videretur. Cruce adorata, ad primarium quendam Christianum diuertimus, apud quem nonnullis concionibus habitis, magna omnium voluntate decretum est templum, in quo sacerdotes sacrificarent, si qui in ea loca venirent: quò item Firando necessarius sacrorum apparatus est missus. Interea dum hic agimus, mihi grauis homo narrauit Iquicuchi mulierem Christianam suadente diabolo, siue eius ministris, abortus faciendi gratia pharmacum sumpsisse eiusmodi, vt infantem ipsamq; parentem necauerit. Huius corpus Christiani, quippe quæ noxa capitali obstricta migrasset, in ipsorum cœmeterio in quo Crux est posita, sepeliri cùm vetuissent; illa post aliquot dies periculosè ægrotanti adolescenti cuidam Christiano per visum, Corpus (inquit) meum sacra sepultura prohibitum est illud quidem: sed ne idcirco me Christiani damnatam existiment: nam ante quàm è vita discederem, Dominus contritione mea lacrymisque placatus est. quibus rebus Christiani ex adolescente cognitis (namque is deinde conualuit) valde animati sunt.

B Ex eo loco rursus ad pagum Iquicuchi, atque inde, spe reditus Christianis relicta, Firandum discessi ad quędam sacrorum instrumenta accipienda, quæ nobis Lusitanorum nauis aduexerat.

Firandum vt venimus, nauarchum Lusitanum allocuti, ad Antonium diuertimus statim, qui cum vniuersa familia nos peramanter accepit, detinuitque ad multam noctem nonnulla de officij religione percontans: postridie nauarchum adiui, vt permagnam tabulam pictam in naui proponeret Christianis visendam, quos in proximum Dominicum diem (quod eorum commodo fieret) ad concionem simul & spectaculum, dimissis per agros nuntijs, euocauimus. interea nocturnis hortationibus cùm cæteri Christiani in fide animati sunt, tum ethnici circiter quinquaginta ad Baptismum adducti: in ijs, è proceribus quidam Antonio non inferior. Et quoniam Firandi sacra ædes erat nulla, petijt nauarchus ab Rege, vt in area nostra excitare liceret ædiculam, in quam Lusitani qui versabantur ibi nonaginta, religionis caussa conuenirent; eadémque Firandenses Christiani deinceps vterentur. cui Rex se deliberaturum respondit. ea erat dissimulata negatio. itaque id vbi resciuimus, apud Christianum in area nostra habitantem priuatum sacellum exstruere, atque adornare constitui. quod ille tanta animi alacritate studioq; recepit, vt ædium duarum quas possidebat alterius, vltrò C mihi optionem daret, seque custodem fore profiteretur. igitur, Antonio præsertim operas & cætera necessaria benignè suppeditante, paratum oratorium est, & omnibus rebus instructum, in quo singulis noctibus Litaniæ & sacri sermones habebâtur. vbi Dominicus dies aduenit, è pagis insulisque finitimis ingens Christianorum multitudo cōfluxit tum ad verbum Dei audiendum, tum verò ad sacram visendam imaginem, positam, vt dicebamus, in naui, loco peristromatibus, vexillis, virentibusque arborū ramis ornato, referta iam spectatoribus naui, cùm perorassem; eos omnes nauarchus, quod lōgè ab domibus suis abessent, liberali cibo, potuque refectos dimisit.

Iam dies obrepserat, quo die mihi in Bungum redeundum esset: quocirca sacra tabula ex oneraria in nauiculam translata, vt inde Facatam deueheretur; Christianos Iquicuchenses monui, me sabbato proximo (vt promissa facerem) ad eos ex itinere vēturum, & inde postridie vespere profecturum: qua illi re audita, parata naui continuò ad me deducendum venerunt. sub noctem conscendi, comitibus pijs aliquot Lusitanis, qui me rogauerant, vt mecum se ad illas Ecclesias inuisendas venire permitterem. Descendentibus nobis ad littus obuiam prodiere Iaponico more cum facibus multis eodemque comitatu ad templum venimus, vbi nos magna populi multitudo cum pueris exspectabat. Concione habita, & puerorum catechismo peracto, quòd iam intempesta nox erat, plebem dimisi, maneque postridie (Dominicus erat dies) post concionem incolas circiter tredecim Christiana doctrina iam institutos baptizauimus. Inde profecti, magna in itinere ac varia incommoda molestiasque pertulimus. Nam & mari, paruis lintribus, ijsque monoxylis, vastos interdum sinus præcidere sumus coacti, vixque imminentium piratarum manus effugimus, qui captos homines diu

multum-

multumque vexatos in seruitutem diuendunt; & terra, iumentis consultò relictis, lutu D lenta via atque teterrima cingulo tenus cœno demergebamur: quæ tamen sordes occurrentibus passim riuis eluebantur. Accessit ad hæc, assiduum pæne profluuium sanguinis, quo sanè grauiter acerbeque vexabar. Sed eas omnes difficultates, Christianorũ erga nos studium caritasque compensabat egregia: cùm & hospitij commorationisque nostræ mercedem constanter ac benignè respuerent: & abeuntes, viatico omnibusque rebus necessarijs liberaliter instructos vberrimo fletu prosequerentur: &, quod longè admirabilius est, impressa à nobis humi vestigia ipsa; obstupescentibus rei nouitate ac miraculo qui mecum aderant Lusitanis, oscularentur. Verùm, ne longior sim, modum epistolæ faciam, si vnum addidero, ex quo facilè iudicare possitis, quanta sit Iaponicę gentis ac nominis ad humanitatem religionemque propensio. Cùm fessus è via, morbo que pæne confectus, in quodam ethnicorum oppido substitissem; tametsi nullum erat desiderium cibi, tamen ne planè deficerem, oryzam reformidans, putridaque piscium salsamenta (hæc enim incolarum cibaria sunt) misi qui oua coëmeret. is autem mihi mox oua cum ipsis nummulis retulit. Caussam quærenti, respondit, incolas oua, quod dies ille festus ipsorum esset, vendere noluisse: quòd ægroto quærerentur, dono dedisse. Denique in Bungum ægrè peruenimus: ibi quanquam à Cosmo, ac Socijs amantissimè acceptus, humanissimeque tractatus, vix tamen adhuc è diuturna ægrotatione conualui. Vos clementissimum IESVM obsecrate fratres, vt mihi ad se perfectè colendum vires animumque suppeditet. è Bungo. Calendis Octobris. MDLXI. E

E SOCIETATIS IESV LITteris in Europam de obitu Consalui Syluerię Lusitani.

ONSALVI Syluerię nostri felicem obitum hac epistola persequemur. Is circa initium anni MDLX. cum Socijs duobus Goa discessit in regna quæ dicuntur Inhambanis & Manomotapæ, vt nationibus illis Euangelium nuntiaret, quod concionatorum inopia nunquam probè cognouerant. Vt primùm Inhambanem attigere, morbo corripiuntur ita graui, vti Consaluus natura valentissimus, oculorum acie vehementer hebetata fractisque viribus, propemodum extinctus sit. Vbi paulo melius habuere, ad vrbem regiam Tongen iter intendunt. ibi Regem vnà cum F vxore, sorore, liberis, cognatis, regnique proceribus, populo denique pæne toto intra paucos dies magna omnium gratulatione atque lętitia sacro fonte lustrarunt. Rex Cõstantini, Regina Catharinæ, soror Elisabethæ nomen assumpsit. Inde Consaluus rei Christianę caussa relictis apud Regem Socijs, Manomotapam ire pergit. comitabantur amici Lusitani sex. oram vnica biremi legebant. Mosambico insula superata, vix ad Masutæ fluminis ostium, leucas nonaginta processerant, cùm atrox coorta tempestas, Consalui deprecatione repente sedatur atque comprimitur. Inde exscensione facta, die qui fuit Diuo Hieronymo sacer, plicatilis ara in ipso littore ad sacrificium excitatur, ita vehementi Solis ardore, vt calceati Lusitani, terrę calorem ferre vix possent. Cõsaluo autem inter sacrificandum eruperunt ex toto capite pustulę: quas cùm ad curandas medicamenta nequaquam deessent, præclaro sui ipsius odio incensus ille cuncta repudiauit, seque naturæ dumtaxat sanandum permisit, ac tempori. Triduum ibi morati, tranquillo mari prouehuntur ad Colimanem fluuium. eò reflantibus iterum ventis ęgrè subuecti, ad Mingoaxanem Giloę regem veniunt amicum Lusitanorum: à quo benignè ac liberaliter accepti, facta etiam promulgandi Euangelij potestate, diutius tamen ibi non substitere, quod ad Manomotapæ Regem festinarent. quo vno ad Christũ adiuncto, finitimos reges lõgè viribus atq; auctoritate inferiores ad Christum deinde facilè perduci posse confiderent. Hinc ad amnem ingentẽ tendunt Cuamam, leucas à Sofala triginta, ex quo rursus in Lindem proximum sinum periculosa procella compulsi, tredecim ibi stetere dies. Ab Linde cùm ad Cuamam denuo peruentum esset, in ipso

A in ipso introitu fluminis re diuina peracta Consaluus à Lusitanis comitibus petijt primùm, vt quoniam fines Manomotapæ ingredi inciperent, totum legationis suæ negotium Domino suppliciter commendare ne grauarentur: deinde vt æqui boniq; facerent, si reliqua tota nauigatione se, vt precibus vacaret, ab eorum conspectu atque consuetudine remouisset: in rebus præsertim grauioribus, consulto potissimum Deo exoratoque opus esse. tum iubet in certa nauigij parte velum sibi prætendi. in eo recessu octo ipsos dies ita delituit, vt semel tantùm quotidie tosti ciceris pugillo, & exiguæ haustu frigidæ sese reficeret, & quicquid à precatione supererat temporis, in euoluendo libro consumeret, qui scriptas sanctorum continebat vitas.

Octauo igitur die, cùm ad Senam (qui terminus nauigationis erat) venissent, vicum sanè frequentem; ibi descensum est, nuntiusque à Consaluo ad Regem de suo aduentu in intima regni missus. à quo dum responsum exspectat, interim Christianos aliquot inquilinos à peccatis per confessionem absolutos, à turpi concubinarum consuetudine ad sacras nuptias legitimasque traduxit, catechismum publicè docuit, & è Lusitanorum seruitijs ibidem capita fere quingenta baptismo lustrauit. Regem etiam Inhamioris, Regis Manomotapæ stipendiarium, tribus passuum millibus à vico Sena, cùm aliquoties adijsset, cohortationibus suis ita permouerat, vt se vnà cum vxore & liberis, libentissimè Christianum fore profiteretur. Sed Consaluus, partim quòd non haberet quem apud illum catechismi causa relinqueret, partim etiam ne Manomotapæ Regis offenderet animum, si prius stipendiario quàm ipsimet Christiana sacra impertisset, Inha-
B mioris Regem vt potuit consolatus, hortatusque vt ipse cum suis Dei bonitate fretus in suscepto consilio permaneret; totam rem in tempus aliud distulit. Iamque alter effluxerat mensis, cùm Antonius Caiadus Lusitanus, qui morabatur in vrbe Regia Manomotapa, legatus à Rege ad Consaluum aduenit Manopotapam perducendum. Consaluus sacrorum ornatu cum sacrato lapide & calice in sarcinam colligato, sublatoque in humeros, se in viam dedit. Cùm ad fluuios ventum erat, qui multi in ea regione sunt, si quidem vado superari possent, quamuis ad iugulum vsque pertingerent, transibat, manibus elata seu capite sarcina: sin minus, vasi ligneo impositum peramplo. Consaluum, natantes ipsi propellentesque traijciebant Cafres, quo nomine gentes eæ appellantur. sub noctem natalem Domini ad Chetuchin pagum haud longè à Manomotapa ventum est, factumque ter sacrum summa Lusitanorum animi voluptate. Inde Natalium feriarum octaua, cùm vrbem Manomotapam introissent, misit cōfestim Rex qui Consaluum cum muneribus viseret, auri pondere ingenti, bobusq; permultis, & famulatu ad ministeria quotidiana: quippe qui de Lusitanis mercatoribus iam ante cognouerat, Consaluum non modò vitæ sanctitate virtuteque præstantem, sed etiam generis claritate ac nomine in primis esse conspicuum. Consaluus gratijs actis, muneribusque repudiatis, ex ipso legato Regem cogniturum esse respondit, quod genus auri, quasve diuitias quæsiturus in ea loca venisset. Obstupuit ea animi magnitudine Rex, venientemque ad se deinde Consaluum tanta gratulatione & significatione honoris excepit; quanta neminem
C vnquam antea. Nam & in ipsa penetralia, quò nulli est aditus, introduxit; & assidente matre, considere Consaluum etiam in tapete iussit, Antonioque Caiado è conclauis ianua interprete adhibito, Rex quatuor continuò sciscitatur, quot fœminas, quid auri, prædiorum, bouum denique vellet, quos incolæ non minoris quàm aurum ipsum æstimare dicuntur. Cùm nihil se præter ipsum Regem respondisset optare; conuersus ad interpretem inquit Rex: Profectò necesse est, qui nihil horum accipiat quæ à cæteris tantopere adamantur, longo interuallo à reliquis distare mortalibus. & nihilominus ad extremum multa benignè pollicitus, amantissimis verbis Consaluum ad hospitium remisit. Ibi dum ille manè rem facit diuinam, è principibus quidam prætereuntes cùm è foribus aspexissent in ara propositam perelegantem MARIAE VIRGINIS imaginem, quam in tabula depictam ex India Consaluus aduexerat, specie decepti ad Regem deferunt, Consaluum egregia forma puellam apud se habere, hortantur vt ab illo deposcat. Nec mora: mittit ille, qui Consaluo renuntiet, audisse se, illum vxorem secum adduxisse: vehementer cupere, vt eam sibi sistat. Tum Consaluus tabulam pretiosa veste inuolutam ad Regem affert. Cuius desiderium quò magis exacuat, præfatur illam esse effigiem matris Dei, cuius in ditione ac potestate sint omnes Reges, & Imperatores orbis terræ totius: ac tum denique tabulam aperit, Regis quoque matre præsente. Rex imaginem veneratus, Consaluum etiam atque etiam obsecrat, eam sibi largiatur, domi

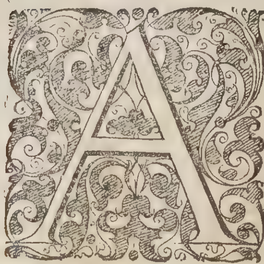
habere se velle. Libenter verò Consaluus annuit: quin etiam ipsemet in regio cubiculo collocat, ibidemque quasi sacellum quoddam precandi caussa periſtromatis pretiosis exornat. Narrant qui inde venêre Lusitani, noctibus deinceps circiter quinque, Reginam cœli ea ipsa specie quam tabula ostenderet, diuina circumfusam luce, suauique splendore fulgentem, augustissimo simul ac iucundissimo aspectu, dormitanti Regi astitisse. quod ille manè matri narrabat, rei nouitate vehementer attonitus, itemque Lusitanis, qui statim id Consaluo renuntiabant. Postremò Rex Consaluum ipsum accersit, ait se mirum in modum angi, quod sermonem Reginæ eius quæ secum singulis noctibus loqueretur, non intelligeret. Cui Consaluus cùm eam esse linguam diuinam dixisset, quam nemo nosset, nisi qui sacrosanctis eius Reginæ filij legibus pareret, quippe qui DEVS esset, generisque totius humani redemptor; Rex in præsentia quidem, si minus verbis, vultu certè ac significatione se Christianum velle fieri ostendit: bidui deinde spatio interiecto, per Antonium Caiadum Consaluo apertè denuntiat, certum esse sibi matrique Christiana sacra suscipere: proinde ad se baptizandum quamprimum veniret. Consaluo tamen dies aliquot supersedere satius visum, dum Rex Christianæ fidei præceptis ac rudimentis imbuitur. quibus, cùm satis iam operam dedisse videretur, quinto circiter & vigesimo post aduentum suum die Consaluus Regem simul & matrem non sine solenni pompa & gratulatione baptizat. Regi, Sebastiani: matri, Mariæ nomen est inditum. Eo ipso die Rex Consaluo, quoniam aurum respueret, boues centum donauit: ille ad Antonium Caiadum misit, vt in frusta dissecti distribuerentur in pauperes. Quam eius liberalitatem ac beneficentiam populus ingenti cum admurmuratione suspexit. Regem imitati trecenti ferme è regni proceribus, Christo sese pariter addixêre. Hi nunquam à Consalui latere discedebant. adferebantur etiam dona Consaluo: lac, oua, butyrum, hœdi, aliaque id genus: quæ ille nec aliud genus carnis omnino gustabat; cocto dumtaxat milio quodam exiguo, herbisque, & syluestribus victitans pomis. Iamque spectata vitæ morumque sanctimonia studioque salutis humanæ, tantam sibi summorum infimorumque beneuolentiam conciliauerat, tantosque in omnium animis effecerat motus, vt in Christianam religionem vniuersa multitudo videretur incumbere; cùm à Mahometanis quattuor potentibus & callidis viris, & apud Regem gratiosis, Consaluo parantur insidiæ. Auctor conspirationis Mosambicanus Minguames nefariæ superstitionis antistes, siue, vt ipsi appellant, Cacicius. ij Regi partim coram ipsi, partim per idoneum internuntium valde sibi dolere demonstrant, quòd tantum in capitis regnique discrimen vltrò se ipse demiserit. Consaluum, cui tantum fidei & honoris habeat, missu Proregis Indiæ, terræque Sophalæ regulorum, ad explorandum Regis statum, solicitandosque ad defectionem popularium animos aduenisse, vt motibus excitatis ipsi deinde infesto exercitu subsequuti, Regem opprimant. Addunt insuper fabulosa portenta, Consaluum magum esse teterrimum omnium, & sagacissimum, varia veneficia ac medicamenta secum attulisse ad incolarum animos occupandos, Regemque mactandum. quicunque caput suum aqua perfundi paterentur, conceptis præsertim verbis Langariorum (sic enim Lusitanos vocant) à Consaluo pronunciatis, confestim volentes nolentes in eius potestatem venire: id ipsum alibi contigisse. proinde videret etiam atque etiam Rex quò progrederetur, cui se suaque crederet. Si Consaluum abire permittat incolumem, fore vt ciues mutuis inter se cædibus amentes atque lymphati miserandum in modum grassentur atque concurrant. Hisce alijsque mendacijs onerato Regi, adolescenti præsertim, ac matri, facilè persuasum est, vt Consaluum primo quoque tempore interficiendum curarent. Nec dum ea consilia eruperant, clandestinis agitata colloquijs; cùm ad Antonium Caiadum Consaluus, haud ignaro (inquit) mihi, nec imparato, mors instat ab Rege. Caiado autem ita incredibilis visa res, vt subridens prorsus negaret. iamque dies aduenerat necis, vel vitæ potius, qui dies natalis erat idem D. Susannæ Virginis martyrisque: Consaluus ab Antonio magnopere petit, vt Lusitanos duos tresue ad se confestim accersat. Confessionem (inquit) illorum tuamque simul excipere, & sacra Eucharistia hodierno die reficere vos omnino constitui: nec enim postea potero. Hos ille dum absentes euocat, Consaluus ad meridiem vsque præstolatus, cùm non adessent, consecratas consumpsit hostias duas: factisque eodem die Christianis circiter quinquaginta, vestem ad corporis cultum, rosaria ad precandum diuisit. Lusitanos verò sub vesperam redeuntes, confessionis Sacramento, quoniam Eucharistiæ non licebat, purgatos, mira vultus hilaritate

A tate animique tranquillitate animabat inſcios quid ille conditum haberet in animo. Iiſdem ſacrorum apparatum dat in ædes Antonij deferendum. ipſe linteatus cum effigie Chriſti ad Crucem affixi, domi remanſit, reuertentique rurſus Caiado, pectus hominis manu leniter apprehendens, Antoni Caiade (inquit) profectò paratior ad mortem obeundam ego ſum, quàm ipſimet inimici ad inferendam: Regi autem ac matri libenter ignoſco. Mahometanorum quippe artificijs ac dolis inducti ſunt. Hæc ille ſerena facie atque hilari cùm dixiſſet, Antonius ab eo digreſſus, tametſi vix fieri poſſe putabat, vt Rex tam nefario ſcelere ſeſe obſtringeret; tamen, quoniam ex recenti quodam ſermone, eius animum exulceratum, contra quàm exiſtimaſſet, offenderat; famulos duos ad Conſaluum cuſtodiendum ea nocte miſit, à quibus ea quæ ſequuntur, accepta ſunt: Conſaluum, cùm ſecus diuerſorium in area ad multam noctem, quaſi è corporis cuſtodia exire geſtienti mora nimis longa videretur, ita citatis greſsibus ambulaſſet, oculis ſemper intentis in cœlum, manibus modò ſublatis ad ſidera, modò Crucis in figuram extenſis, ducens ex intimo corde ſuſpiria; ſuum denique tugurium ſubijſſe, fuſiſque precibus coram Chriſti ſigno, quod vnum ſolatium illi ſupererat; in arundineum ſtratum decubuiſſe, & in ſomnum incidiſſe iuſtorum: id enim ex inſidijs conſpicati ſatellites octo circiter, illicò irrumpunt; in ijs barbarus nobilis nomine Mocrumes, qui ſæpe cum Conſaluo conuiuium inierat, iacentis pectus opprimit inſidetque, arreptum inde pedibus & brachijs, humo tollunt alij quattuor: duo reliqui collo inijciunt funem, quo vtrinque adducto, Conſaluus expreſſam ex ore naribuſque magnam ſanguinis copiam effudit, & ſpi-
B ritum ſimul Domino reddidit. Tum verò CHRISTI ſimulacro ſacrilegis manibus comminuto, defuncti corpus reſte ligatum, attractumque interfectores in præterfluentem Monſengeſſem deijciunt, ne videlicet (quod Mahometani confinxerant) cadauer ipſum tam malefici hominis ſub dio relictum veneni ſui tabe cunctos inficeret. Hunc habuit exitum pia Conſalui legatio: quo ſublato, Rex eadem ſæuitia percitus Chriſtianos pariter quinquaginta, quos ille extremo die ſuo pepererat, magiſtri donis exutos iubet occidi. Id ſimulatque cognitum eſt, regni proceres, quos Encoſes vocant, rei atrocitate permoti conſenſu adeunt Regem; &, ſi hominibus (inquiunt) hiſce mors idcirco debetur, quòd aquam infundi capitibus ſuis à Conſaluo permiſerint; eadem & omnium noſtrum, & verò tua quoque cauſſa Rex eſt: omnibus vno eodemque leto occumbendum. Qua denuntiatione repreſſus Regis furor cùm aliquantulum reſediſſet, eum biduo poſt Luſitani quoque conueniunt, docent quàm graui ſcelere ſeſe obligauerit: terrores inſuper addunt, non Deum modò indignam innocentiſsimi viri necem debitis pœnis, ſed etiam homines ipſos nobiliſsimi, bello atque armis vlturos. Ad ea Rex diligenter excuſare ſeſe, culpam in ſuaſores impulſoreſque reijcere, magnum perpetrati facinoris dolorem oſtendere, denique vt factis verba conſentiant, è quattuor conſiliarijs duos confeſtim interficit: nam reliqui duo, quorum alter fuit princeps nefarij conſilij Minguames, rem odorati, maturè diffugerant: qui tamen quòd ſumma diligentia conquirebantur, nequaquam euaſuri potentiſsimi Regis manus exiſtimabantur. Hiſce rebus
C perlatis in Indiam, Antonius Quadrius noſter, id ipſum vehementer optante Prorege, idoneam nauigandi tempeſtatem exſpectabat, vt Socios aliquot Manomotapam mitteret, ad cæpta promouenda, quæ felicem omnino progreſſum habitura ſperabant, eius Eccleſiæ fundamentis tam innocenti caſtoque ſanguine poſitis.

Nobis interea, cariſsimi fratres, omni cultu & obſequio propitiandus eſt Dominus; ac præter cæteros ipſe quoque Sylueria ſuffragator adhibendus, vt pari ſpiritus ardore ſuccenſi, deuotas Chriſto animas, Dei gloriæ & ſalutis hominum cauſa tandem aliquando fundamus. Goæ.

GASPARIS VILELÆ AD SOCIOS. D

NNO superiore, Cosmi Turriani missu, è Bungo discessurus Meacum, de mea profectione feci vos per litteras certiores. Nunc, quoniam id fore vobis gratum atque iucundum existimo; ea persequar, quæ mihi ex eo tempore contigerunt: vt cùm Deo Domino gratias agatis; tum fratrem hunc vestrum à vestra consuetudine tanto locorum interuallo disiunctum, supplicationibus vestris adiuuandum intelligatis.

Anno igitur à Virginis partu M D L I X. comite Christiano Iaponio, Laurentio nomine, probo iuuene,& linguæ huius rerumque peritissimo, nauigium ethnicorum conscendimus: iter autem nostrum (quòd facilè iudicari potuit) aduersarius multis rationibus impedire conatus est. primùm enim ipso nauigationis initio, tanta repente malacia ac tranquillitas exstitit, vt nauis loco moueri non posset. Tum barbari vt muneribus pacem ventumque à Dijs obtinerent, stipem singillatim à vectoribus corrogare cæperunt. Vbi ad me ventum est, negaui me vnius Dei conditoris cœli terræque cultorem, in quo spes meas omnes haberem repositas, quidquam in ipsorum delubra collaturum. quo illi responso adeo excanduerunt, vt eius incommodi caussam apud me residere, ac proinde me in mare proijciendum esse affirmarent. Hic nos ad Deum mente animoque conuersi: cuius beneficio inflari vela manè postridie cæpta sunt. Sed cùm aliquot passuum millia processissemus, aduerso vento rursus retenti, quatriduum stare coacti sumus. Tum verò barbari planè in nos caussam eius rei conferre, verbisque & significationibus conceptam iram ostendere: quæ tamen Domino miserante cohibita est. Denique ad portum quendam delati, ibiq; decem dies tempestate coacti subsistere, communi sententia decreuerunt, nequaquam nos secum ex eo loco auehendos: & ipso quoq; nauarcho in eam sententiam adducto, nos descendere coegerunt: quem tamen, cùm aliam nauem nullam in eo portu offendissem, precibus placatum, inuitis omnibus perpuli, vt me vltra eum locum passuum sex & triginta millia deferret. Et quoniam nauarcho vlterius progrediendum non erat; barbari circum naues quotquot in eo portu erant circumcursare statim incipiunt, & gubernatoribus apertè denuntiare, si prosperam optent nauigationem, nos omnino reijciant: ita cunctis abeuntibus, nos in littore sumus relicti: sed paulò post diuinitus alio confestim nauigio appulso, tam feliciter nauigauimus, vt portum citius ijs qui ante nos soluerant (cùm etiam aliquot eorum in piratas incidissent) sine vllo periculo tenuerimus. Tum denuo instare barbari, & nauicularijs persuadere conati sunt, ne porrò nos ad vrbem Sacaium veherent: sed frustra. etenim incolumes eò peruenimus quarto Idus Sextileis: qui dies quoniam Diuo Laurentio erat sacer, ipsum Christi martyrem, eius nationis patronum asciuimus. est autem vrbs Sacaium perampla, plurimisque ac pecuniosis mercatoribus frequentissima, suisque legibus ac moribus more Veneto gubernatur. Hic nos ex itinere aliquantulum recreati, ad montem contendimus Frenoiamam, ab vrbe Meaco passuum millibus decem & octo. mons autem est permagnus: habitatur à Bonzijs, & caput est regni, ad cuius radices iacet lacus plenus piscium, passuum nonaginta millia in longitudinem, vnum & viginti in latitudinem colligens, quem multi confluentes efficiunt amnes. in eius littore locus est ad montem pertinens cœnobijs plus quingentis visendus, multis alijs bellorum iniuria deletis, quæ quondam trium millium & trecentorum summam implesse dicuntur. Hæc autem cœnobia Bonzij variarum habent sectarum, bipedum superbissimi: ac cæteri quoque montis incolæ ad litteras natura propensi videntur, in quibus (vt opinor) excellerent, si se ad Christianam religionem adiungerent. ijs nos Euangelij lumen inferre conati, nihil profecimus, & nemo nobis aures, præter senem quendam Bonzium, dedit: cui, & simul discipulis eius aliquot, demonstrauimus vnum esse Deum opificem rerum omnium, animosque hominum esse immortales: tum ille mihi in aurem insusurrans, orationem meam, quamuis placitis Iaponiorum aduersaretur, planè sibi probari dixit, & præsertim quæ de animorum æternitate à me fuerant disputata: sed quominus Christi sacra susciperet, se Bonziorum metu, capitisque periculo deterreri. vbi igitur frustra nos laborare intelleximus, inde profecti, paucis diebus

Meacum

A Meacum hyeme tùm ineunte peruenimus: est autem vrbs perampla, tametsi maior olim fuisse traditur, cùm esset eius longitudo passuum vnius & viginti millium, nouemque latitudo. Hanc montes editissimi cingunt: quibus in imis ingentia vbique & opulenta cœnobia, atque ædificia antiqua cernuntur: quanquam seditionibus & incendijs vnà cum ipsa vrbe, magna ex parte disiecta & excisa; vt, quòd nunc vrbis incolitur, priscæ magnificentiæ tenuis quædam velut imago esse perhibeatur. Regio est in primis frigida, partim ex copia niuium, partim ex arborum cæduarum inopia. Sterilis autem adeò, vt raphanis, rapis, malis insanis, & leguminibus vulgo vescantur. hæc autem ciuitas dicitur quondam religione ac litteris floruisse: cuius rei argumentum etiam illud afferunt, quòd ex eadem vrbe monteque omnes Iaponiorum sectæ manauerint, quarum principes ac magistri in his locis sibi in hoc vsque tempus sedes ac domicilia collocarunt. Meaci igitur, conducto hospitiolo, cùm nemo ferè ad nos ignotos adhuc, & obscuros audiendos accederet, mihi faciendum existimaui, vt primùm omnium Regem siue Imperatorem honoris caussa inuiserem, vt eo beneuolo, propitioque vteremur: deinde sumpta Cruce, in mediam viam ex ædibus prodiens Christum palam prædicare institui. quas ad voces ingens continuò populi multitudo conuenit, alij rerum nouarum studio, alij etiam cauillandi atque irridendi. Quorum interrogationibus cùm ita Deo adiuuante responderetur à nobis, vt ipsorum rationes planè infirmari ac refutari constaret; aduentus nostri fama totam vrbem ita peruasit, vt omnium sermone celebraretur: partimque improbaretur nostra doctrina, partim etiam defensores aliquos inueniret. Bonzij quidem furen-
B tes circumcursare vicos, plebem in nos incitare, Euangelium probris maledictisque proscindere, falsis etiam testibus criminari, nos carnes humanas vorare, repertaque domi nostræ ossa cadauerum: alij denique nos hominum specie dæmonas dicere: hortari etiam vicinos, vt nos finibus pellerent: ædium verò domino exprobrare, quòd nos in suis tectis morari pateretur: qui ipsorum dictis impulsus, mihi renuntiari iussit, vt confestim migrarem: cumque incertus quò me reciperem, haud ita continuò paruissem; stricto gladio in me impetum fecit, quamuis intelligeret, si me occidisset, se vel patrijs legibus capite punitum iri, vel eius ignominiæ vitandæ caussa, mortem Iaponico more sibi vltrò esse oppetendam. Ac meus quidem quis tum esset animi sensus ac status, cùm impendentem mihi è barbari manibus ensem aspicerem, existimare potestis ipsi. Et sanè mihi affirmanti credite fratres, permultum interesse, vtrum quis mortem apud se tacitus meditetur & cogitet, an oblatam sibi propius intueatur ac cernat. Ego me (ad quem enim confugerem?) Domino totum commendaui ac tradidi, cùm vna me res eo tempore solaretur, quòd inter eos terrores minasque, verbum Dei in hac vrbe, quæ omnium Iaponicarum superstitionum est parens, disseminari & crescere intelligerem. Eo periculo perfunctus, cùm iam aliquot Christianos fecissem, iniquorum furori concedere, & in alias ædes migrare constitui, quas nobis vini propola quidam exhibuit perincommodas. quippe quæ Ianuario mense in magna niuium copia, frigoribus maximis; & parietibus, & omni alio munimento carerent. Hic nos maiore etiam animo cœptis institi-
C mus, Dei beneficio parati, vitam, si opus esset, in Christiana caussa profundere, iamque & è ciuibus plures, & è paganis permulti Christo nomina dare non dubitabant, quamuis ob idipsum vulgo despicerentur; & Bonzij, quamuis aliqua ex parte placati, nondum tamen calumnijs ac maledictis nos lacerare desisterent, quinimmo ne vspiam consistere nobis liceret, communi consilio emptores ab eius taberna qui domum nobis locauerat, auocare cœperunt: quo ille permotus incommodo, sæpius egit mecum, vt inde migrarem: sed tamen solitudinem nostram miseratus, quòd nullus præterea foret nobis in vrbe locus, tres menses de habitatione commodare decreuit. quo temporis spatio multa frigoris, laboris, valetudinis incommoda non solùm æquo, sed etiam libenti animo (Domino auxiliante) pertulimus. Iamque æstas appetebat, cùm Regem rursus adiuimus, vt nobis in vrbe tutò manendi faceret potestatem. ac, tametsi obtrectatores non defuêre; feliciter tamen diploma statim abstulimus, mortis proposita pœna, si quis nos aut iniuria affecisset, aut quò minus suscepto munere fungeremur, impedire ausus esset. Ea re & iniquorum impetus retardati, & Christianorum numerus ita auctus est, vt necesse fuerit perampla domo ad eam rem coëmpta templum instruere, quò non Christiani solùm, sed etiam ethnici confluebant. quorum alij se ad Ecclesiam aggregabant, alij cùm verba nostra vehementer probarent, Baptismi tamen petitionem se differre dicebant, quoad latius res Christiana patesceret. Annum iam in opere versabamur, meliusque res ibat in

dies, cùm perpetuus ille hostis bonorum omnium, Bonzios, aliosque barbaros impulit, vt magna pecuniæ vi in commune collata magistratus corrumperent: qui muneribus deliniti inscio Rege nos summa cum ignominia exterminassent vtique, nisi cognita re ethnicus quidam primarius, vir bonus, & nostram caussam apud Regem agere solitus, nocte antequam domum nostram irrumperent inimici, me per nuntium monuisset, vt Bonziorum rabiem in præsentia declinarem, meque in arcem quandam suam ad sextum decimum lapidem ab vrbe, reciperem. Consilio à Christianis probato, magna eorum manu, ea ipsa nocte ad arcem vsque deductus, fere quatriduum latui. Sed cùm iam res postulare videretur, ne diutius, abessemus, Meacum occultè regresi, ad Christianum quendam diuertimus. quo tempore varius erat de nostro discessu populi rumor: cùm alij iniuria, alij iure optimo nos oppido pulsos dicerent. Christiani verò clam eò ventitantes, quibuscunque rebus poterant, consolari nos & iuuare conabantur: quorum opera quattuor mensium inducijs impetratis, vt interea de nostra mansione, vel profectione ageretur; in publicum magna omnium bonorum gratulatione prodiuimus, neque ita multò post sacra ædes nobis est restituta. Quæ dum geruntur; ad Regem delatum est, contra ipsius edictum quàm iniqui in nos Bonzij ac magistratus fuissent. qua re permotus, multo nobis in posterum diligentius cauit. aduersarij verò fracti ac debilitati non modò nos vltra vexare destiterunt, sed etiam facta iam nobis libera commorandi potestate, nonnulli fauere visi sunt. ita, quod consilium diabolus in nostram perniciem ceperat, idipsum vel maximè nobis diuinitus profuit. D E

Restat vt nonnulla de superstitione, sacrisque huius gentis attingam, vt ipsorum cæcitate perspecta, eò magis enixè pro ipsis Dominum deprecemini. Primùm Augusto mense concelebrant ludos quos vocant Gibon (quæ vox hominem significat) quòd ij ludi homini sacri esse dicantur: quorum eiusmodi est ratio. Primùm in vrbis vicos, opificumque collegia, describunt pegmata excogitanda moliendaque. inde vbi festus dies aduenit, veluti ad supplicationem populus coit. Agmen currus quindecim, vel viginti præcedunt sericis pretiosisque tapetibus cooperti: in ijs pueri multi psallentes, vel tympana pulsant, vel tibijs concinunt. Singulos autem currus hominibus tricenis, aut quadragenis impulsos sua quemque artificum turba sectatur. Alia deinde sequuntur vehicula hominibus armatis instructa, sericis item, varijsque priscarum rerum monumentis ornata. Hoc ordine pompa delubrum præteruehitur, cuius delubri ea celebritas est: qua in re matutinum tempus omne consumitur. Sub vesperam inde binæ lecticæ prodeunt: altera illius quem colunt Dei, lecticarijs ita compositis, vt præsentis numinis pondere valde fatigari premique videantur; alteram esse aiunt amicæ cuiusdam ipsius. neque ita multò post, tertia lectica vxoris iustæ gestatur, cui simul ac maritus per nuntium significauerit se vnà cum pellice aduentare; lecticarij statim huc atque illuc lymphati discurrunt, itqaue vxoris Zelotypiam insaniamque significant. Hic populus magna edit signa doloris, atque mœstitiæ: plorant multi, multique ad consolandum Deæ animum positis genibus eam supplices venerantur. denique lecticæ coniunctæ ad phanum redeunt: atque ita ludis finis imponitur. F

Neque ille minus miserabilis error est. Eodem Augusto mense biduum tribuunt colendis Manibus mortuorum. sub imminentem noctem in ædium foribus lampadas multas accendunt vario genere picturæ, & ornatu: inde vrbem tota nocte perambulant, alij religionis, alij etiam spectandi caussa: magna etiam populi vis, cùm aduesperascit, ex vrbe, aduentantibus (vt ipsi videlicet opinantur) suorum Manibus obuiam prodit. Vbi quendam ad locum peruentum est, quo loco eos sibi occurrere arbitrantur; humanis primùm verbis excipiunt: Felix (inquiunt) faustusque sit vester aduentus. Iamdiu aspectus vestri fructu caruimus: considete parumper, ciboque vos ex itineris defatigatione reficite. Tum oryzam, poma, & alios apponunt cibos: quibus ea per inopiam non licet, ij aquam calidam secum afferunt: ibique totam horam morati, quasi finem epularum exspectent, precibus eos in suas domos inuitant, aiuntque præcedere se, domus instruendæ caussa, parandique conuiuij. Vt biduum illud effluxit, accensis funalibus oppido plebs egreditur, lumina discedentibus præferens, ne scilicet in tenebris offendant, aut quopiam incurrant: inde in vrbem reuersi, ædium tecta lapidationibus diligenter excutiunt, ne qui fortè ex Manibus (à quibus nimirum aliquod sibi metuunt damnum) occultè remanserint: tametsi eos miserantur nonnulli, quòd paruulos dicant esse, &, si fortè eos in itinere imber oppresserit, extingui misellos. Interrogati

A gati Iaponij, cur illis epulum præbeant, respondent, eos ad paradisum tendentes suum, qui abest leucarum decies millies millena millia, quod iter non minus quàm triennio conficitur, fessos è via, recolligendarum virium caussa huc diuertere. Per eos etiam dies omnia sepulcra diligenter purgant: Bonzij autem videlicet regnant; nemo est enim re familiari quamuis exigua, quin ad expiandos ritè suorum Manes, Bonzijs munus aliquod afferat. Videtis fratres mihi carissimi huius gentis errores, & tenebras, in quibus hæret adeo pertinaciter, vt eam inde ægrè admodum eruas. Obsecrate Dominum, vt eos pro sua bonitate conuertat.

Ad hæc, alios etiam agunt celebri cum certamine ludos mense Martio sanè detestabiles. Conueniunt pòst meridiem quibuscunque libuerit, armati, deorumque suorum imaginibus picti humeros. tum duas in acies diuisi, pueri primùm lapidibus, deinde cæteri sagittis, & sclopis, mox contis, postremò gladijs dimicant. qua ex pugna semper ferè nonnulli desiderantur, complures vulnerati discedunt, omnibus qui in eo prælio quempiam occiderint, aut plagis affecerint, impunitate proposita. omnino bellicosa est natio. hoc ipsorum studium, hæc est oblectatio: militibusque pro numero ac dignitate capitum, quæ ex hostibus cæsa retulerint, præmia persoluuntur.

Dæmon autem tantò apud hosce miseros in honore est, vt ei magnificentissima phana exstruantur: in quibus horribili specie sese identidem offerens, cùm alibi adoratur à populo, tum præsertim in monte suburbano, in quo fuisse quondam aiunt cœnobiorum septem millia, quamuis nunc minus multa visantur: quorum est vnum in primis
B opulentum, & confluenti omnium ordinum multitudine vsque adeo celebre, vt cùm Reges bella gesturi ingentem auri vim ei delubro voueant, & victoria parta persoluant; tum infima quoque plebs in suis difficultatibus atque periculis eodem auxilij caussa confugiat. quibus dæmon per quietem apparens persuadet, se ipsorum religione placatum, eos è periculo eripuisse, perindeque ijs cætera in posterum cessura, vt ipsum ritè negligenterue coluerint. quibus ille artificijs ita imperium in has gentes exercet, vt magnopere metuatur, obseruetur, denique adoretur ab omnibus.

Ille quoque deplorandus hominum error est. Bonzium quendam Combadaxi nomine, ante octingentos annos ferunt in hac vrbe versatum: quem equidem existimo hominis forma dæmonem fuisse: adeo nefaria scelera ab eo excogitata, cæterisque demonstrata narrantur. hunc tradunt deducere stellas è cœlo, & futura prædicere solitum: inuentorem etiam litterarum fuisse, quibus Iaponij vtuntur, sibique multa eaque magnifica templa ædificari iussisse, extremaque iam ætate subterraneum sibi effodi specum, in quem vltrò se condidit, cùm diceret, se iam vitæ huius satietate teneri, & in eo specu viuentem velle quiescere ad annorum decies millies millena millia. quo tempore fore, vt magnus quidam in Iapone doctor existeret, seque tum in lucem hanc esse rediturum: eo sermone habito, se intra specum obturato ostio occludi imperasse. magnum est eius vbique nomen, & viuere etiamnum creditur, multisque se per visum
C offert, & ab eo plerique suppliciter opem implorant. anniuersaria verò illius diei solennia, quo die sese in specum abdidit, mirum quanta remotarum etiam nationum frequentia celebrentur.

Alij præterea alijs ætatibus fuere tres vel quattuor Bonzij summa eruditionis existimatione, quibus item magni honores habentur: sed vni præsertim, quem ante annum trigesimum vixisse perhibent, auctorem sectæ eius, quam Icoxos vocant: magna apud plebem auctoritate: cui sectæ Bonzius semper cum imperio præsidet, stupris, flagitijsque palam turpiter deditus. quem plebs nihilo minus tanta pietate, ac veneratione prosequitur, vt eum si modò aspexerit, vim lacrymarum profundat, soluique se admissis noxis ab eo suppliciter petat. eidem tantum pecuniæ deferunt, vt magnam Iaponicarum diuitiarum partem vnus obtineat. Festos verò eius dies quotannis ita conferta populi multitudo concelebrat, vt in ipso cœnobij aditu, cùm fores aperiuntur, obtriti aliqui semper intereant: quibuscum ita præclarè agi putatur, vt nonnulli religionis causa sese pedibus irrumpentium vltrò calcandos necandosque substernant. nocte autem, oratio de laudibus eius dum habetur, tanta auditorum comploratio oritur, vt si publicè magnum aliquod incommodum ac vulnus esset acceptum,

Magna est etiam sanctitatis opinio Bonzij Nequiron, qui ante quingentesimum annum floruisse dicitur, & Foquexanæ familiæ princeps fuisse.

Hactenus de rebus Meacensibus. venio ad Sacaianas. Ego Sacaium Cosmi iussu Meaco me contuli, vbi sum in præsentia: quam vrbem, cùm ex concursu hominum ad nos audiendos (quorum aliqui iam baptizati sunt) lætam nobis animarum segetem allaturam; tum quod copiosissima ac munitissima est, tutum nobis in tumultibus bellicis perfugium fore confidimus. D

Multa vidi post meum aduentum memoratu digna, è quibus ne longior sim, vnum dumtaxat exponam. Iulio mense festum diem agunt Daimaogini, quem excellenti sanctitate virum, asseclam aiunt fuisse prisci cuiusdam Imperatoris. hunc Sacaiani adorant, templis compluribus ei dicatis, & ludos eiusmodi faciunt. Horis pomeridianis viam vrbis longam ad passus ducentos transuersis vtrinque tignis ac tabulatis obsepiunt, ne plebi introspicere liceat: tum magna hominum multitudo à tribus passuum millibus eò contendit. in primo agmine idolum procedit equo insidens, stricta ingenti machæra, pueris duobus deinceps comitantibus, quorum alter arcum eius & pharetram, alter accipitrem gerit. pueros multæ equitum turmæ certis insignibus distinctæ sequuntur, & magna præterea peditum vis, qui voto sese ei celebritati obstrinxêre, saltantesque concinunt, Xenzairaquu, Manzairaquu; hoc est annos mille voluptatis, mille millena millia gaudij. Hanc turbam Bonzij primùm candidati psallentes, deinde vniuersa nobilitas in equis mitrata, postremò quinque vel sex veneficæ magno mulierum comitatu linteatæ sequuntur: extremum agmen claudunt ingentes armatorum copiæ ad excipiendam Daimaogini lecticam prodeuntes ad viam, quam clausam esse dicebamus. Lecticam verò ipsam inauratam lecticarij ferunt viginti, qui varias cantilenas velut intercalari quodam carmine concludunt, Xenzairaquu, Manzairaquu. Eandem, simulatque profertur in publicum, iactata suppliciter stipe, alijsque similibus veneratur populus. E Hanc ego superstitionem, & alias in hac vrbe conspexi, quas Dominus aliquando penitus abolere dignabitur. Meacum ad Natalem Domini cum Christianis agendum post menses quattuor cogitabam, vt mense Martio Sacaium denuo reuerterer, Christianamque rem omni conatu fulcirem, quoad nobis supplementum isthinc in tanta operariorum inopia submittatur. Vos per Dominum obtestor fratres mihi carissimi, animum inducatis ad hanc prouinciam adeundam. Etenim si quod vnquam tempus amplificandæ Catholicæ Ecclesiæ fuit idoneum, nunc certè egregia sese præbet occasio. Iaponica lingua haud sanè difficilis est, vtique ad intelligendum. patientia tantùm, animique submissione opus est, ad ea quæ Dominus permiserit, perferenda: quas ille virtutes pro sua benignitate profectò impertiet ijs, qui huic colendæ vineæ sese alacri animo obtulerint. Quem nos etiam atque etiam obsecramus, vt in animis vestris, & omnium semper inhabitet. Sacaio. XVI. Calen. Septemb. MDLXII.

EX EPISTOLA ARIÆ SANCTII ad Socios. F

GO in hac vrbe fratres mihi carissimi operam nauo curandis ægrotis, qui in Hospitali domo sunt; & simul pueros quindecim partim Iaponios, partim etiam Sinas, qui apud nos educantur, litteras & musicen doceo, quò maiore cæremonia cultuque sacra in posterum peragantur: quam rem ad conuersionem barbarorum non mediocriter profuturam esse confidimus. In his pueris duo numerantur, alter quattuordecim, alter vndecim natus annos, tam excellenti ingenio præditi, vt id ætatis, Christianos concionibus suis ad lacrymas vsque permoueant. Sed maiorem Cosmus Turrianus Meacum misit ad ædem sacram tuendam, & Gasparem Vilelam in opere subleuandum: minor apud nos remansit. Institutum nostrum in Iaponijs erudiendis, eiusmodi est. Ioannes Fernandus, qui bene iam nouit Iaponicè, edocendis neophytis primùm operam dat: deinde certum in locum se confert, quò multi ad eum sciscitandi & quærendi caussa conueniunt, quibus ille respondet; refutatque, cùm opus est, errores ipsorum; idque sæpenumero bis in die. vertendis etiam

Iaponicè

A Iaponicè necessarijs quibusdam libris vacat, adhibitis ad eam rem nonnullis incoli Christianis, vt versio purior, clarior, atque suauior sit: ex ijs qui Christiana disciplina instituuntur, aliqui sunt viri primarij, quorum vnus ante Baptismum, Bonziorum cœnobio cum potestate præfuerat, in Iaponicis superstitionibus litterisque apprimè versatus.

Ad conciones, quæ singulis anni festis diebus, per Quadragesimam verò multo sæpius habentur, operibus suis & ratione lucri neglecta, tam alacriter auideq; ventitat plebs, vti freno potius, quàm calcaribus egeat. quantum verò concionibus proficiatur, satis apparet vel ex pietate cultuque sacrorum, vel ex consensu mutuaque Christianorum beneuolentia, quam sanè augeri constat in dies. Hebdomadæ sacræ diebus cùm cætera solennia ritè sunt persoluta, tum verò quinta feria in cœna Domini, posteaquam pauperum pedes de more abluti sunt, agmen processit eorum, qui sese flagris cædebant: sequebantur tredecim pueri ornatu funebri, passionis Domini argumenta gestantes: ij suum quisque carmen elata voce tanto cum animi sensu pronuntiauerunt, vt nemo omnium, quotquot erant in templo, lacrymas tenere potuerit. Paschali autem die Dominico, historiæ quædam è sacris litteris actæ sunt: vt exitus Israëlitici populi ex Aegypto, specie rubri maris in vestibulo templi machinationibus artificiosis exhibita, quæ transitum Israëlitis præberet, ingressum autem Pharaonem vnà cum exercitu obrueret. Ionæ quoque Prophetæ casus, aliaque similia spectacula edita sunt. Supplicationibus absolutis, dialogus publicè est habitus, in quo superiorum dierum ex morte Domini luctus atque
B mœstitia cum Paschalis celebritatis lætitia & gratulatione conferebatur: quibus rebus mirum quanta voluptate affecti fuerint Christiani. Atque iam ante, ipsis quoque Natalis Domini ferijs, orbis terrarum totius inundationem, custodias Loth, Abrahami victoriam, denique pastorum aduentum ad oppidum Bethleem, sermonesque cum Virgine Dei matre habitos ita ad viuum effinxerant, non modò vt spectatores, sed actores etiam ipsi præ intima animi dulcedine collacrymarentur. Atque hæc de rebus Bungensibus.

Nunc de cæteris Iaponis partibus pauca complectar. Gaspar Vilela Meaco Sacaium profectus primarij cuiusdam viri precibus inuitatu, non solùm peramanter ab eo acceptus est, sed etiam eiusdem benignitate sumptuque templum ædificauit, quo populus ad Euangelium conueniret: statimque constitit operæ fructus, nonnullis ad Baptismum adductis, in ijs adolescente filio eius, apud quem Gaspar diuerterat, præclara indole puero, qui tam illustria virtutis ac pietatis dedit indicia, vt eius opera parentes quoq; ipsius, fratremq; natu maiorem, qui iam ad religionem Christianam valde se propensum ostendit, ad Ecclesiam Dei aggregatum iri Domino fauente speremus. Puerum hunc Gaspar deinde, parentibus non inuitis, quos nimirum adolescentulus precibus vicerat, in Bungum misit, vbi quid egerit, è Ludouici Almeidæ epistola cognoscetis.

Quod ad Amangutianam Ecclesiam pertinet, quam iam diu nobis lustrare non licuit, morem præceptaque sibi à Cosmo tradita Christianos studiosè retinere cognouimus.
C Dominicis diebus in templum sacra tabula picta, quam eo misit Cosmus, ornatum, frequentes conueniunt: atque vbi Deum ritè precati sunt, vnus eorum ex Catechismo Iaponicè scripto nonnulla recitat, de quibus deinde disserunt inter se.

Habent etiam quosdam quasi œconomos ægrotis ac pauperibus subleuandis pecunia, quæ tum ad eam rem, tum ad curanda Christianorum funera in commune confertur. Aliqui etiam in Bungum ad Confessionem, & audiendum verbum Dei se conferunt. eam Ecclesiam Cosmus, quoniam per operarios non potest, saltem per litteras consolari & confirmare non desinit.

De Firandensibus autem rebus illud accepimus, Regem hoc anno se denuò Christianis æquum præbere cæpisse, templique exstruendi iam nunc illis potestatem fecisse eo fortasse consilio, vt cum Cosmo in gratiam redeat, & hac ratione cum Lusitanis fœdus & hospitium renouet: quorum sibi amicitia, atque commercium quàm sit fructuosum, vt clarius desiderando sentiret; nauem eorum, superioribus diebus Firandum appulsam, & Cosmo, & Lusitano viro nobili, qui tum in vrbe Funaio versabatur, nauarchi eius auunculo visum est faciendum, vt in alias oras auerterent. Igitur abeundi potestate ab Rege Bungensi quamuis ægrè impetrata de Cosmi valetudine atque incolumitate solicito, Firandum vterque profecti sunt. Funaij autem, vbi à Christianis auditum est, Cosmum profectionem parare, mœrentes continuò ad eum ventitare cæperunt,

parentem

parentem illum atque pastorem agnoscere, manibus hi, illi etiam humi prostrati, pedibus oscula figere: quibus Cosmus exposuit, quàm iustis de causis iter illud ingrederetur, & simul mandauit, vt vicarijs, donec rediret (quod propediem erat futurum) diligenter obtemperarent: atque ita ab eis digressus est, multis eum viris, mulieribus, pueris magno cum luctu ac mœrore extra oppidum prosequentibus. quo absente, cùm barbari se in templum nostrum insolenter inferrent, ea re cognita Rex misit è familiaribus suis, qui templum assiduè custodirent, & in vincula abriperent, si quis in eum locum se contumeliosè gessisset: atque eiusdem præsidij negotium duobus etiam primarijs ciuibus dedit, in ea vicinitate habitantibus. In ipso autem itinere labores atque pericula Cosmo non defuêre: tertio quippe die in latronum insidias incidit, quorum vnus intentum iam arcum in Cosmi pectus non sine magno eius vitæ discrimine obuerterat, cùm ex ipsius comitibus quidam ante sagittam emissam, adductas arcus habenas præcidit. Firandi autem magna cum gratulatione à Lusitanis exceptus, qui nauis vexilla sustulerant, & tormentorum strepitu lætitiam significauerant, in ædiculam diuertit ab Ludouico Almeida raptim, dum templum ædificatur, exstructam: vbi cùm cæteros Christianos, cognito Cosmi aduentu terra ac mari vndique confluentes, tum nautas ipsos Lusitanos admissis noxis per Confessionem absoluit; ijsdemque facilè persuasit, vt cum oneraria ex eo portu discederent. Hæc habui de Iaponensium rerum progressu quæ scriberem. Vos Dominum precari assiduè insistite fratres, vt nos idoneos veritatis Euangelicæ præcones efficiat. è Bungo. v. Idus Octobris. M D L X I I.

LVDOVICI ALMEIDÆ ad Socios.

NNO superiore cùm Ecclesijs Facatæ, Firandi, alijsque lustratis in Bungum ægrotus ex itinere redijssem, vt primùm è morbo conualui, de tota peregrinatione mea feci vos per litteras certiores. quas quoniam vobis esse gratas intelligo, pergam ea scribere, quæ quidem in ijs locis euenêre, in quibus mihi versari ex eo tempore contigit: nam cætera ex aliorum litteris cognoscetis.

Firandi erat Christianus quidam quintum circiter, & sexagesimum agens annum, scriba Regis intimus, quem ille apud se in honore habebat, liberaliterque tractabat. is igitur Christianus cùm animaduerteret se iam ad vitæ exitum appropinquare; susceptas in vita maculas matura Confessione delere; & (quoniam nullus erat ibi sacerdos) Bungum vel cum Regis offensione, periculoque rei familiaris petere omnino constituit. rem itaque cum vxore communicat; quæ (vt erat præstanti virtute ac pietate mulier) consilium vehementer probauit: illud solummodo monuit, vt quàm occultissimè abiret, ne in se Regis iracundiam prouocaret. Quocirca nauem Christianus intempesta nocte conscendens, in Bungum iter intendit: cuius discessu postridie cognito Rex, partim quòd eius opera admodum indigeret, partim quòd se inconsulto inuitoque abijsset, iratus, nauigio statim instructo, misit qui hominem persequerentur. Iamque magno suo bono è finibus Firandensis regni in Reguli cuiusdam ditionem euaserat; cùm superuenientibus qui ad eum capiendum missi erant, Reguli iussu, cui cum Firandensi rege amicitia intercedebat, eodem Rege postulante oppressus, & in custodiam traditus est. Firandi vbi cognitum est illum inuentum fuisse, nec tamen vt rediret vllo pacto adduci potuisse; legauit ad eum Rex cognatos ipsius nonnullos, qui ad redeundum hortarentur: sed vxor contrà per litteras ei suasit à suscepto itinere nequaquam desisteret, bonoque animo esset, se laborum ipsius periculorumque breui consortem futuram. Sed videlicet currentem incitabat. Cosmus autem vbi id resciuit, egit cum Rege Bungi, vt Christianum ab regulo per litteras impetraret: quas qui pertulit litteras, offendit hominem magna in Deum fide, speque subnixum, de se ipso autem adeo demissè, maleque sentientem, vt non modò qui in Bungum ad Confessionem incolumis perueniret, sed qui vllo prorsus beneficio afficeretur à Deo Domino nostro, se prorsus indignum affirmaret: tantoque in se ipsum odio erat incensus, vt ad quotidianas verberationes, & pre-

A & precandi assiduitatem, alia quoque voluntaria supplicia adiungeret, tanta cum sui cognitione, vt precibus Christiani, qui regiam epistolam attulerat, nequiuerit adduci, quicquam vt de instituta vitæ austeritate remitteret. Denique solutus in Bungum ægrè peruenit tanta animi sui cum voluptate, tantasque Deo gratias agens, vt rem verbis assequi nequeam. Cuius aduentus cùm ad cætera multa profuit, tum ad Christianorum fidem ac spem in Domino augendam. Eum Cosmus, pueris, quos alimus domi, instituendis præfecit, & pijs quibusdam libris in Iaponicum sermonem vertendis. Magnum apparet in eo precandi studium, & caritas; &, licet extrema sit iam ætate, vix vnquam cessantem reperias. Eum Dominus ad finem vsque conseruet.

Per idem tempus nobilis quædam mulier, primarij ciuis vxor ex familia regis Bungensis, à dæmone agitata, per campos tanto cum vlulatu, atque impetu ferebatur, vt à nemine contineri posset. Hanc sibi Cosmus à Christiano quodam insigni viro commendatam ad se perduci, & in cubiculo publici valetudinarij, perpetuis custodibus adhibitis, collocari iussit. Et quoniam in spem venerat mulier, se Baptismi beneficio sanitatem esse recepturam, habebatque mentis eius animique vexatio dilucida interualla; ijs opportunè Cosmus est vsus ad eam Christianis præceptis ritè imbuendam. quibus vt satis erudita visa est, in magna Christianorum corona, eam Dominico die baptizare constituit. Erat mulier tum sanè quieta, sed cùm primùm caput salutari aqua perfundi cæptum est, tanta repente vi se commouit, clamoresque edidit ita magnos, vt omnes quotquot aderamus, perterrefecerit. Tum Cosmus à quattuor viris apprehen-
B sam, teneri ad finem vsque Baptismi imperauit. quo absoluto misera fractis viribus concidens, inter famulorum manus in hospitale cubiculum est relata. Ex eo tempore nullum eiusmodi incommodum, aut molestiam hucusque perpessa est. quare & Christianorum fides non mediocriter aucta, & maritus ipsius ita permotus est, vt ab Rege petierit, sibi per eum liceret Christiana sacra suscipere: quòd ei Rex ita prolixè libenterque permisit, vt diceret gratum sibi fore, si eum reliqua familia imitaretur. itaque baptizatus ipse cum liberis, cognatis, & famulis, sanè quàm in virtute proficiunt. Ego interea vires è morbo collegeram. quocirca mensis Octobris initio misit me Cosmus, comite è Christianis domesticis vno, ad templa quinque visenda, varijs locis regni Bungensis commodo Christianorum exstructa. mensem in eo itinere posui, multos baptizaui ethnicos; Christianos autem docui, qua ratione templa concelebrarent, sermonesque inter se de religione fererent, si quando ad vrbem venire non possent. quasdam etiam areas defixis Crucibus Christianorum sepulturæ dicauimus: deniq; in singulis templis benedictum, seu piaculare granum relictum cum codicillo, qui descriptas grani indulgentias contineret. Inde ad Cosmum reuersus, Cangoximam mense decembri tetendi. profectionis caussa fuit Emmanuelis Mendozæ cum sex Lusitanis aduentus, qui vt per Confessionem peccatis sunt absoluti, Cosmum rogarunt etiam atque etiam, vt me Cangoximam ad hyemem ibi cum ipsis exigendam, Christianos visendos, & promulgandum genti Euangelium mitteret. idipsum Regi quoque Cangoximano fore
C gratissimum, quippe qui magnam eius rei voluntatem scriptis ad Prætorem Indiæ litteris, itemque ad Antonium Quadrium eidem prouinciæ pro Societate Præpositum, ostendisset. è Bungo igitur (vt dicebamus) profecti, gelu, & frigoribus maximis, quatriduo ad mare peruenimus: cùm semper, vbi sub vesperam constiteramus, verba de rebus diuinis ad incolas fecissemus. Inde solutis anchoris, inter nauigandum, aduerso vento in oppidum sanè frequens coacti descendere, cùm spectaculi nouitate permota (nunquam enim Lusitanos antea viderant) magna hominum vis ad nos conuenisset, per eam occasionem eis Euangelium nuntiauimus; quo illi audito, obstupefacti, ad nos audiendos iterum ac tertiò redière, atque vniuersi pænè professi sunt, nisi Reguli metus obstaret, se Christo nomina libenter daturos, idque eo cum animi dolore sensuque, vt nos ad misericordiam prouocarent. Dixi me cum Regulo acturum (qui Bungensis Regis est stipendiarius) vt cuilibet Christiano esse impune liceret: eosque solatus vt potui, ex eo loco discessi. digressu meo lacrymæ nonnullis obortæ, vt si diu mecum vixissent, apud quos non toto biduo fueram. ex quo facilè iudicare possitis, quanta sit huius gentis ad humanitatem, religionemque propensio. Angunem delati, & à Regulo peramanter excepti, vt primùm opportunum est visum, de rebus diuinis, & animorum immortalitate cum eo colloqui cæpimus: multisque sermonibus vltrò citroque habitis, cùm etiam familiæ partem à cœna ad audiendum accersisset, sera iam

nocte ab Rege dimissi, nauarchum quendam Lusitanum sanè tempestiuè conuenimus: D
cùm enim nostra hortatione permotus, concubinam, ex qua duas susceperat filias, iusta cum dote in matrimonio legitimo collocasset, paucis post diebus est mortuus. Ex eo portu Tamarim tendentibus, vbi Emmanuelis Mendozæ nauis in statione erat, arx in itinere occurrit Hexandoni viri principis, in edito monte posita, omnium quas in vita videre me memini, & loco & opere munitissima. quippe quam decem fere propugnacula cingunt, inter se non nisi ponte subductili peruia, magnoque interuallo distantia, fossis ita profundis, vt despicientium oculis altitudo caliginem offundat, perpetuo (vt aiunt) silice ferramentis exciso: quod equidem vix hominum manu fieri potuisse crediderim. ibi cùm Hexandori vxorem, & quattuordecim præterea Christianos multis iam annis Franciscus Xauerius Deo peperisset, mihi faciendum existimaui, vt me ad eos consolandos, confirmandosque conferrem. qui me omnes, sed vxor præsertim Hexandoni amicissimè acceptum, multa cùm de Francisco Xauerio, tum de Bungensi, Meacensi, cæterisque in Iapone constitutis Ecclesijs percontati, felicique ipsarum progressu valde lætati sunt. me autem idcirco etiam libentius viderunt, quòd iamdiu neminem omnino è Societate nostra conspexerant. quo toto temporis interuallo eos in Christiana fide partim senis cuiusdam Christiani, honorati viri velut magistri familiæ studio, partim etiam quibusdam miraculis diuina prouidentia retinuerat. Relictum sibi libellum descriptis Xauerij manu Litanijs, alijsque precandi formulis, æquè ac sacras reliquias pia mulier admodum religiosè custodiebat, expertæ virtutis remedium. Etenim ægrotos complures, in ijs Hexandonum iam desperatum, corporibus ipsorum impositus E
libellus ille sanauerat. Nec minore cura senex traditum sibi ab eodem seruabat flagellum, quo singuli Christiani interdum (nec enim sæpius permittebat ille, veritus ne vsu nimio absumeretur) sese cædere consueuerant, quòd eam rem non solum animis, verùm etiam corporis prodesse diuinitus intelligerent: itaque mulier ipsa quam diximus, morbo grauissimo implicita, cùm varia medicamenta frustra tentasset, ad ipsum flagellum postremò confugiens; Francisci Xauerij, vt putandum est, meritis continuò in pristinam valetudinem est restituta. cum omnibus igitur de re diuina familiariter colloquutus, ara etiam excitata cum Beatissimæ Virginis imagine pereleganti, quam eò mecum attuleram; pueris nouem, in ijs duobus Hexandoni filijs Baptismo lustratis (quos iam senex ille Christianis rudimentis imbuerat) incredibili cum eorum mœrore postridie manè discessi, commeatu ab ipsis affatim instructus, atque pollicitus me in reditu quindecim dies apud ipsos commoraturum. Cangoximam simulatque peruenimus, Regem adiui confestim, eoque collaudato quòd Euangelium in suo regno promulgari cuperet, multisque præterea verbis habitis, petij vt liceret mihi in præsentia Tamarim vsque ad Lusitanorum stationem excurrere. quod ille cùm permisisset ea tamen conditione, vt auum ipsius ex itinere inuiserem; Tamarim tridui itinere, diuertentes ad Regis auum, ire perreximus, maxima niuium copia, quæ aciem oculorum retunderet, viaque teterrima, occultis passim occurrentibus foueis, è quibus iumenta sese ægrè admodum expedirent. In eo igitur portu, ægrotis primùm curatis, quorum ingens erat numerus partim sæuitia frigorum, partim etiam cibariorum inopia: F
deinde ethnicis nouem, qui idipsum à me diu multumque contenderant, baptizatis: certo præterea nauis loco, ad fœminarum tutelam de Iaponijs coëmptarum (quas illi ex ora Sinarum aduexerant) custodibus binis appositis; denique communi consilio indicta pecuniaria multa, si quis temere iusiurandum vsurpasset; (latè enim patebat hoc vitium) Cangoximam redij, & conciones ad Christianos habere institui. nam ethnici veriti Bonziorum offensionem, ad nos venire non audebant: quod ego cùm animaduertissem, cepi consilium familiaritatis, si quo modo possem, atque amicitiæ cum Bonzijs ineundæ, quo deinde populus ad nos maiore cum fiducia ventitaret. Erat in eo ordine vir quidam insignis, magna etiam ante id sacerdotium existimatione, tum verò & Regis ipsius consiliarius, & amplis cœnobijs tribus summa cum potestate præpositus. Hunc igitur adij, collyrio ad oculos curandos, quibus ipse laborabat, allato: atque ille meo sanè quàm lætatus aduentu, sibi valde optatum fuisse dicebat, quæ Xauerius disputaret, cognoscere; sed interpretem defuisse. Inde me multa de summo rerum opifice, de immortalitate animorum, de tempestatum varietate, terræ tremoribus, pluuijs, alijsque rebus huiusmodi interrogans, magna sua cum voluptate totam eam noctem apud se detinuit. Quibus ille sermonibus captus, cùm ad me sæpe,
alio

A alio item Bonzio comite, ego viciſſim ad illum familiariter ventitarem, cumque doctrinam noſtram tum apud alios, tum apud Regem ipſum ita collaudaſſet, vt Rex Xixona (hoc eſt ſanctam rem) publicè reſponderet; vel eo Regis teſtimonio, vel confirmata atque illuſtri mea cum Bonzio conſuetudine animati ethnici ad nos audiendos venire cœperunt: è quibus multos Deo adiuuante ad Chriſtum adiunximus. In eo numero fuêre primarij duo Regis ipſius cognati, quos catechiſmo inſtitutos vnà cum vxoribus & parte familiæ (triginta quinq; in vniuerſum fuêre) baptizauimus. quorum deinde omnium ope ac ſtudio ſacrum Deo Domino templum exſtructum eſt.

Rebus ita conſtitutis, per Chriſtianum nuntium in arcem Hexandoni magnis precibus accerſitus, optimis cùm Chriſtianorum, tum etiam reliquorum ſtudijs me magnopere expetentium deeſſe non potui: è quibus circiter quinque primarij audito aliquoties Euangelio ad Eccleſiam adſcripti ſunt: in ijs quidam adeò excellenti ingenio, vt in commentarium relatis ijs, quæ de me didicerat, librum confecerit exorſus ab ipſo mũdi initio ad vſque Chriſti Domini noſtri in terras aduentum, eius pręcipuè cruciatibus ſingillatim enumeratis. quæ ipſius lucubratio & hominibus illis, & alijs etiam populis, ad quos eam ego ipſe deinde circumtuli, maiorem in modum profuit. Idem iuſſus à me Iaponica quædam ſcripta de Chriſtiana religione deſcribere, mandatum ita auidè arripuit, vt opus vniuerſum (omninò folijs quinque & quinquaginta B conſtabat) vnius dimidiatique diei ſpatio abſoluerit. Hunc ego, & Hexandoni filium natu maximum, quem Xauerius baptizauerat, docendis in templo cæteris Chriſtianis præfeci, regula præſcripta, quam in eo munere obeundo tenerent. quam quidem in rem, vt quibus otium ſuppetit, diligenter incumbunt, præſertim verò librarius ille quem dixi: qui quidem Chriſtianis lectionibus, & commentationibus mirificè delectatur, ſeque cum libro quem à me deſcripſit, in lucum abdens, quæque legit ex eo ſecum identidem reputans, tanta voluptate perfunditur, quòd ad hanc Dei rerumque cœleſtium cognitionem peruenerit, vt lacrymas præ gaudio continere non poſſit. Is ipſe in Chriſtianorum cœtu poſt Litanias publicè decantatas interrogatus à me quidnam eſſet facturus, ſi Rex ei diceret, Chriſtiana ſacra fac deſeras, quoniam ex meis popularibus es, meiſque ſumptibus victitas, reſponſurum ſe dixit illicò: Here, vis ne me in te ſine fuco ac ſimulatione beneuolum? in re tua familiari procuranda fidelem? vis me ſubmiſſum? vis perferentem iniuriarum? vis denique in omnes clementem ac benignum? iube me eſſe Chriſtianum: haſce enim virtutes omnes vna religio Chriſtiana complectitur. Ac cæterorum quoque Chriſtianorum (ad quorum numerum ibidem alij ſeptuaginta per eos dies acceſſere) egregia pietas, aſſiduum precandi ſtudium, mirus inter ſe amor atque concordia cernitur. vna tantùm res ipſorum animos vehementer angebat, quòd Hexandonus communium meritorum Eccleſiæ expers tamdiu in C Iaponica ſuperſtitione perſiſteret. pro cuius conuerſione cùm preces ad Deum, & lacrymas cuncti, ſed vxor ipſius præſertim quotidie funderent: tum ego eiuſdem vxoris rogatu hominem adij, & ex eo quæſiui, cur veritatem ſæpe iam cognitam depoſitis Iaponiorum erroribus ſequi negligeret. Tum ille Deum teſtatus Chriſtianam religionem ſibi planè probari, alioquin permiſſurum ſe nequaquam fuiſſe, vt eam familia ſua tota ſuſciperet; vna re quominus eos imitaretur, impediri ſe dixit, quod vereretur, ne grauius animum Regis offenderet: ſperare ſe Deo propitio fore aliquando, vt Rege ipſo libẽte, Chriſtum, quem intimis ſenſibus adorabat, palam ac liberè profiteri poſſet. quo illius reſponſo Chriſtiani valdè lætati ſunt. Inde cùm rurſus ad Cangoximanos veniſſem, Coſmi litteris per Chriſtianum Bungenſem ad me perlatis eo conſilio ſum reuocatus, vt ad Regem Vocoxiuræ proficiſcerer, qui nos in ſuum regnum liberaliſſimis conditionibus inuitauerat: cùm præter alia multa, & Luſitanis omnibus in eum portum commeantibus, quique cum ipſis negotia contraherent, in decennium ab omni portorio immunitatem ſe daturũ eſſe promiſiſſet; & quicquid circa eſt agri ad paſſuum octoginta millia Coſmo obtuliſſet, vt intra eos fines ethnicus nemo ipſius iniuſſu habitare poſſet. Cangoximæ igitur inſtitutis qui Chriſtiano grege in templum ſtatis diebus aduocato, paſtorum vice ac munere fungerentur, baptizatiſque ijs, qui iam ad id Sacramentum idonei videbantur; cæteros quibus potui verbis ſum conſolatus: duos præſertim Bonzios illos, de quibus dixi: quos in diſceſſu meo perquàm ſtudioſè CHRISTO nomina profitentes, in aliud tempus idcirco reieci, quòd à curandis Iaponico ritu Regis procerumque funeribus, nulla ratione ſe poſſe deſiſtere dicerent, eaque re Chriſtiana ſacra, quæ ipſi apud ſe taciti colerent, minimè pullutum iri

arbitrarentur. denique à Christianis vario commeatu peramanter instructus, & magna cum doloris amorisque significatione dimissus, ad arcem Hexandoni (quæ ab oppido Cãgoxima passuum abest decem & octo millia) dum nauis paratur, biduum substiti. atque inde incredibili Christianorum dolore ac gemitu, ipsis etiam ex arce summa fœminis ad mare me deducentibus, &, quasi in eo salus omnium verteretur ita me vt celeriter ad se redirem enixè rogantibus, conscendi, & decimo septimo die in Bungum magna nostrorum gratulatione perueni. atque inde tertio Nonas Quintiles Vocoxiuram, qui locus vltra Firãdum est quattuor & viginti passuum millibus, discessi: quò vt perueni, salutatis ex itinere Facatensibus (qui cùm initio diu multumque Euangelio restitissent, bellis deinde perdomiti ac velut subacti, diuinum semen libentius acceperunt, bonamque in primis virtutum frugem tulerunt) Regem Vocoxiuræ primùm adij, qui me honorificè sanè bis conuiuio excepit. deinde cum eius ministro, qui Regis ipsius nomine ad Cosmum litteras dederat, de re communi agere institui. cumque ille quædam ex ijs quæ per epistolam nobis vltrò detulerat, reuocaret; faciendum mihi existimaui, vt ad Cosmum scriberem, eique totam rem integram reseruarem. Ad portum igitur reuersus, dum in Christianos ex instituto adiuuandos incumbo, Firando nuntij perferuntur, quanto cum rei Christianæ adiumento Damianus Iaponius familiaris noster excellenti pietate virtuteque iuuenis, qui nuper Facatensibus quoque summa cum omnium admiratione operam nauarat egregiam, in eo oppido versaretur. nec ita multo post, quædam parantibus nobis, quæ ad Cosmum mitterentur, ecce tibi repente affertur ipsum adesse Cosmum. Primò incredibilis visa res: ea Cosmi ætas ac valetudo, ea difficultas itinerum est; sed vbi iam ad portum applicuit, quanto gaudio affecti simus facilius est vobis existimare, quàm mihi scribere. is me confestim ad Regem legauit, vt cum eo rem omninò transigerem. quòd ego cùm fecissem ablatis etiam syngraphis, in Bungum ipsius Cosmi iussu ad epulas in ædibus nostris (id enim semel in anno solenne est) Regi Bungensi parandas excurri: quò secum ille filium hæredem regni futurum meo rogatu cum proceribus duxit. Cumque in eo conuiuio candidati pueri nostri domestici quattuor magna cum omnium delectatione fidibus canerent, Regis filius mensa relicta sese ad æquales suos hilariter ac festiuè recepit. puer ille quidem, ac pæne potius infans (annum quippe agit quintum) sed in quo sensus animi ac ratio longè præcurrat ætatem. è Bungo rursus Vocoxiuram reuersus, qui locus à Christianis incolitur, habetque in monte summo Crucem, quæ eminus valdè conspicitur à Petro Barreto nauarcho Lusitano defixam, quòd eodem loco tribus deinceps diebus sub vesperam, inspectante se, alijsque compluribus, sublime in aëre signum Crucis apparuisset; Cosmum sanctissimis (vt solet) occupationibus districtum offendi. Tanti ad eum Confessionis & Eucharistiæ caussa concursus vndique Christianorum fiebant, vt omnis perturbationis vitandæ caussa, triceni per vices ordine sibi succedere iuberentur. quorum erat ita magna in Cosmum obseruantia ac veneratio, vt coram eo oculos attollere non auderent: tanta religio ac pietas, vt in sacris mysterijs obeundis, ac præsertim in corpore Christi sumendo, copiam lacrymarum effunderent: ea denique animi virtus, ac probitas morum, vt barbari ipsi Christianorum vitæ admiratione sese collligerent, & seueriorem vltrò disciplinam induerent. Per eos dies Facatensium Præfectus nauigium cum hominibus ferè triginta ad Cosmũ misit rogatum, vt quoniã tres è militibus suis in prælio sclopis icti grauiter ægrotarẽt, opem illis ferre ne grauaretur. Fecit Cosmus, vt Facatam è domesticis nostris adolescẽtem Iaponium mitteret chirurgię laude præstantem, qui non modò vulnera extractis artificiosè glandibus mira felicitate sanauit, sed etiam oblatam sibi mercedis loco magnam argenti vim, stupentibus barbaris constanti animo excelsoque repudiauit. Qua re commotus Præfectus, vt nos aliqua ratione remuneraretur, immunitati nostræ toto suæ ditionis imperio, qua sæpe nobis iter habendum intelligebat, publicis diplomatibus cauit.

Restat vt epistolam hanc eximiæ indolis adolescentuli commemoratione concludam: in quem cùm omnia & animi & corporis bona quasi secũ ipsa certans natura congesserit; tum etiam dona accessere cælestia, quæ singulare pueri ingenium, memoriam, oris corporisque totius dignitatem ac speciem multo admirabiliorem efficerent. tanta enim in eo castitas ac sanctimonia cernitur, vt octauo quoque die post confessionem ritè peractam cæleste Eucharistiæ conuiuium non sine lacrymis ineat: tanta verò animi submissio & humilitas (cùm illustri admodum loco sit natus) vti ad Bungensem

A ſem inuiſendam Eccleſiam à Gaſpare miſſus ex vrbe Sacaio, bona cum parẽtum venia, quos puer precibus expugnauerat, eò ſimulatque peruenit, vt ſcilicet vnus è Chriſtianorum grege videretur, non modò comam ſibi totonderit, quòd in Iapone valde inuſitatum eſt, verùm etiam omni delicatiore cultu ornatuq; abdicato; de contemnendis rebus humanis publicè diſputare inſtituerit. Idem in patriam à parentibus reuocatus, Vocoxiuram, vt inde Sacaium renauigaret, à Coſmo perductus eſt. quem aiunt ex itinere in vrbe Firando apud vxorem Antonij viri principis, eiuſque ancillas, cùm ſe per id tempus ad ſacram confeſsionem pararent, de Pœnitentia ſanè opportunè verba feciſſe: quam ille Chriſtianæ philoſophiæ partem, iam antea ſæpius à ſe tractatã, callet egregiè. Huiuſmodi pueri ſunt (fratres mihi cariſsimi) quorũ opera faces amoris diuini Deo adſpirante Iaponiorum cordibus iniectum iri ſperamus: atque ob idipſum apud nos delectam eorum manum Societatis noſtræ præceptis atque inſtitutis imbuimus. Interea Socios omnes noſtros per IESVM CHRISTVM obteſtor, ab eo precibus impetrent, vt mihi det in ipſius obſequio ac famulatu vitam ponere. ex Iapone. octauo Calend. Nouembr. MDLXII.

REGIS CANGOXIMANORVM ad Luſitanum Indiæ Prætorem.

B ANNO ſuperiore cùm duo ex Societate IESV meum in hoc regnum concionandi cauſſa veniſſent; bellicis occupationibus impeditus, quem & ego cupiebam & ipſi merebantur honorem, illis habere non potui. Eadem fuit cauſſa, cur Luſitani ad Omangum portum naui delati, nõ modò perinde ac voluntas mea, & ipſorum dignitas poſtulabat, accepti non ſint; ſed etiam pro piratis habiti (quibus ora maritima per id tempus erat infeſta) commiſſo prælio Alphonſum Vaſæum non ſine meo quidem dolore, è ſuorum numero amiſerint. Tu ſi ad me litteras dederis, magno me decore auctum atque ornatum exiſtimabo, atque ipſe viciſſim ad te ſcribam quotannis. Luſitani verò, vel ſacerdotes tui ſi ad me cum tuis litteris venerint; eo erũt apud me loco, qui rebus tuis iure debetur. Xaxuma. anno quarto.

EIVSDEM AD ANTONIVM Quadrium Indiæ prouinciæ pro Societate Ieſu Præpoſitum.

C SOCII duo Coſmi Turriani, qui in Bungo verſatur, meum in hoc regnum ſe contulerunt: quorum ea eſt animi magnitudo roburque, ea in dicendo vis atque doctrina, vt mihi cœleſtia quædam tonitrua eſſe videantur. Sed illud in primis admiror, aut Luſitanos mercatores negotiorum cauſa, aut veſtri ordinis homines vnius rerum opificis gratia (præſertim cùm ita latè pateat propiuſque abſit India) è remotiſsimis regionibus totum pœne terrarum orbem circumeuntes, ad aquam calidam ebibendam paruas in haſce inſulas tam longa & periculoſa nauigatione contendere. Sanè ante Chriſtiana ſacra ſuſcepta nihil erat in his locis, præter calores maximos: vt mihi Socij veſtri Nauabangi, quaſi ventilatores videantur, qui corda mortalium ſalutari aura opportunè refrigerent: qui profectò libenter meum in hoc regnum eſt cur veniant, quamuis exiguum. nam vt alibi aduerſos maris æſtus, hic quidẽ certè ſemper ſecundos offendent. Ac licet populares mei Chriſtiani ipſorũ præſentia deſtituti, ſe interea Crucis aſpectu excelſo loco ſublatæ ſuſtentent; meum mihi tamen hoc regnum à

Socijs vestris relictum, quandam obducti nubibus cœli, aut Solis propria luce defecti D reddit imaginem. Simul etiam Lusitanos negotiatores, quorum mihi perspecta fides ac probitas est, in meæ ditionis terras commeare mihi gratissimum fuerit: qui sic habeant, se non modò ab omni iniuria tutos fore, sed etiam amicissimè, liberalissimeque tractatum iri. nec latronum insidias metuant, qui, quibus in oppidis Christiani sunt, nulli versantur. Te quidem certè obsecro, vt de tuis aliquos primo quoque tempore mittas, quos ego magno cum desiderio in ipso littore opperior. Datæ anno quarto, mense septimo, octauo die, & vigesimo.

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER TERTIVS.

E

GASPARIS VILELÆ AD Societatem Iesu.

ANNO MDLXI. Augusto mense vrbem Sacaium ingressus sum, quæ in Septentrionem sita, gradus obtinet quinque & triginta, & semis. Cumque Euangelium in ea promulgare cœpissem, multos repperi, qui verum id esse faterentur, sed quò minus ex eo viuerent, famæ & existimationis ratione impediri. gentem enim diuitijs affluentem, & dignitatis in primis auidam facilè absterret diabolus iniurijs & contumelijs proponendis, quibus in hac vita Christiani ferè semper obnoxij degunt, si ducem ac liberatorem suum imitari voluerint. quò fit, vt ægrè admodum Sacaiani ad Baptismum accedãt. quãquam in ijs ipsis difficultatibus quadraginta circiter baptizati sunt, in quibus erant milites quattuordecim prætoriani, quorum ita insignis, vitæ morumque mutatio constitit, vt è lupis agni mansueti non sine magna omnium admiratione F facti esse videantur.

Atque vt Sacaium per eos dies Meaco discederem, diuinitus equidem factum credo, ne videlicet in ea pericula inciderem, quæ mihi nec opinanti imminebant. Etenim mense postquam inde excessi, Meacum quadraginta millium armatorum obsedit exercitus: quæ etiam caussa fuit, cur ad Christianos, sicuti promiseram, non redirem. Illius autem incommodis belli Sacaium vrbs fuit immunis, in primis Iaponis totius contra omnes hostium impetus munitissima. nam ab Occidente alluitur mari, ab alijs verò partibus profundissima cingitur fossa, & aquis plena perpetuis. Atque etiam intestino omni tumultu ac seditionibus vacat, nec rixæ fermè audiũtur. cùm enim vrbis viæ suas quæque portas, & custodes habeant, statimq; cùm opus sit, occludantur; nullus noxijs ad fugam exitus patet, sed continuò comprehensi ad tribunalia pertrahuntur. Quamquam ij qui inter se inimicitias gerunt, si alter alteri ad iactum lapidis extra mœnia occurrant, se inuicem malè admodum accipiunt. Sed ad bellum Meacense reuertor, cuius exitus fuit eiusmodi. Cognita vrbis obsidione patruus Regis, confestim ei cum exercitu in subsidium venit: huic obuiam iêre ex altera parte Neugori Bonzij, qui hominum ordo quandam militiæ Rhodiæ speciem refert. Castris igitur Meacum inter, & Sacaium locatis, crebra prælia committebantur: ita tamen, vt res Bonziorum semper esset

A per esset superior. denique vigesimo die, cùm ad vniuersam dimicationem ventum esset, Regis patruus victus, quoddam in castrum confugit. Rex autem Meaci, eius rei nūtio audito, se in arcem recepit vrbe deserta, quæ ab hostibus capta, rapinis incendioque vastata est. ijdem sequuti victoriam, signis ad castrum de quo diximus, motis; patruum Regis, eiusque copias omninò delere parauerant: cùm Rex Meaci exercitu viginti millium hominum quàm occultissimè instructo, & ingenti flumine superato, hostes nec opinantes tanto impetu oppressit, vt cùm essent ad hominum triginta millia, fusi fugatique sint. quos Rex deinde coniunctis cum patruo viribus fugientes Meacum vsq; insecutus, tanta ipsorum cæde vrbem recepit, vt multos in annos ea victoria debellatum esse existimetur. Itaque aduersa factio extremam sibi perniciem metuens, pacem ab Rege petijt, seque interponente Vò, siue Dairi, qui rebus ad honorem dignitatemque pertinentibus toto Iapone præsidet, impetrauit. In his tamen belli periculis, & calamitatibus, templum nostrum Dei beneficio integrum, & incolume perstitit: & in ipsa obsidione Laurentius Iaponius Meacum bis penetrauit (nam me ipsum per litteras Cosmus ante sedatos tumultus eò redire planè vetuerat) semel ad celebrandas cum Christianis Natales Domini ferias: iterum ab ijsdem euocatus ad gratias principibus ciuitatis agēdas, qui Bonzios cùm templum nostrum per vim occupassent, iniusta possessione magno bonorum gaudio depulerāt. Toto eo belli tempore, quod annum circiter viguit, pia quædam munia Christiani Meacenses obiêre, tribus in singulos menses viris institutis ad pauperum incommoda subleuanda eleemosynis, quæ ob eam ipsam rem in commune conferebantur: cùm etiam semel in mense in consilio publico de ipsorum pauperum commodis ageretur. Mulier verò Christiana in primis locuples, & honesta, cùm liberos non haberet, partem suam bonorum à marito obtinuit; eamq; in mendicos, lepra vlceribusque tota vrbe finibusque Meacensibus laborantes, quamquam nonnullis obtrectantibus Bonzijs, magna tamen cæterorum omnium, qui nihil vnquam simile viderant, admiratione atque approbatione distribuit.

B

Multa in his locis cœnobia Bonziorum visuntur, in quę (vt aiunt) pœnitentię caussa se recipiunt, qui mundo nuntium remisere, densis adeo tenebris obcœcati, vt nefaria flagitia in hisce cœnobijs admittere nulla religio sit. nam discrimine rectè vel perperam facti confuso, seditionibus, furtis, rapinis, cædibus, cuncta miscētur. Quam etiam ob caussam ex ijs quidam nomine Cacubau; vt ex ea videlicet hominum colluuione, fæceque emergeret, socijs aliquot secum adhibitis, Bonziorum formam instituit, eorum qui Neugori nominantur: quorum alij precibus vacant, alij militiæ, alij quinis quotidie singuli perficiendis sagittis. Arma verò semper habent parata, principemque familiæ suæ Cacubau in deorum numero venerantur. Rectorem cui pareant, habent nullum. viribus namque certatur. & quamquam in consilijs, qui ætate præeunt, priores sententiam rogātur; suffragiorum tamen iura vsque adeo promiscua sunt, vt quòd reliqui omnes communi sentētia decreuerint, vnus modò si intercesserit, prorsus impediat. Itaque ad vnam eandemque deliberationem toties conuenitur, quoad planè dissentiat nemo. Vbi verò tenebræ se intendêre, sæpe sese inuicē perimunt, ac diripiūt: nec tamen idcirco se putant leges violare, cùm ijdem muscam, aut passerem necare nefas ducant, quod legibus suis quicquam animatum vetentur occidere.

C

Nunc paucis exponam, quod anno superiore me fugit, Iaponij miseri, cùm ad sedes, vt ipsi putant, beatorum migraturi sunt, qua ratione se ad iter accingant. Eas autem esse varias opinantur: alias infra maria, alias alibi, certis præpositis dijs, qui à quibus in vita culti sunt, eos in suum quisque domicilium præmij loco perducant. atque ad infernas quidem sedes qui profecturus est, hoc maximè modo se comparat. Dies complures stat vigilans, & ex quodam quasi suggestu de mundi contemptu concionatur. huic alij sese comites adiungunt, alij stipem eleemosynæ caussa largiuntur. nouissimo autem die orationem habet ad comites, qui pro amicitia simul omnes epoto vino, conscendunt nauiculam, imposita falce ad spinas rubusque qui occurrunt in itinere præcidendos: nouisque induti vestimentis, manicas lapidibus infarciunt: ad collum autem ingenti saxo religato, quò citius ad paradisum illum suum perueniant, sese è nauigio sponte præcipites dant. Quem mihi videre contigit, hunc septem comites sequebantur, qui quidem tanta cum animi alacritate & gaudio in mare sese proiecerunt, vt nouitate spectaculi planè obstupuerim. Qui autem Amidam venerantur, alium ritum obseruant. Cùm eos tædium cepit vitæ, in specum ad instar dolij, in quo considere pos-

fint,fefe conijciunt, ita ex omni parte contectum, vt vna tantùm ex arundine perforata fpiritum ducant. atque ita ieiuni ad mortem vfque perfiftunt, afsiduè Deum illum fuum, feu potius dæmonem inuocantes. Nuper in hac vrbe Sacaio contigit (quod tamen vt audio haud infolitum eft) vt Bonzius quidam pecuniofus, omni fcelere ac nequitia infamis, annos natus feptuaginta, cùm in morbum incidiffet, fe mori nolle affirmaret. Idem interdiu comedens repente ex omnium confpectu prorfus ablatus eft: quod ipfi quoque Iaponij malum & infauftum interpretantur. Eft autem in his locis opinio è falfis vatum prædictionibus, ex hoc tempore omnia fore femper pacata. id autem ea ratione confirmant, quòd annus hic poft millefimum & quingentefimum alter & fexagefimus; poftremus fit (vt ipfi aiunt) inferiorum, quos à quadringentefimo feptuagefimo numerant: & propterea hoc anno dicũt facinorofos omnes bello confumptum iri, vt pax in pofterum vigeat, quam illis dare dignetur Dominus, quò latius fanctiffima ipfius religio peruagetur. D

BALTHASARIS GAGI
ad Socios.

QVI ftatus effet rerum Iaponicarum, & quibus Deo fauente laboribus in vrbe Facata perfuncti effemus, per litteras vobis expofui anno MDLIX. nunc ea perfcribam, quæ mihi Goam ex Iapone repetenti in itinere fefquianni fpatio contigerunt. Cùm certis de cauffis Cofmo Turriano neceffarium vifum effet, vt aliquis noftrum proficifceretur in Indiam; ego eam peregrinationẽ obire iuffus comite vno è fratribus qui cælum Iaponium non ferebat, Rege, Socijs, & vniuerfa Bungi Ecclefia falutata, fexto Calend. Nouemb. MDLX. iuncum (nauis genus id eft) vterque confcendimus, & duodecim dies vento vfi fumus ita fecũdo, vt nobis iam in confpectu effet ora Sinarum, poftridieq; nos putaremus portu Veniaga potituros, vbi femper quingenti, aut fexcenti Lufitani morantur. vectores igitur & reliqua naualis turba, profpera nauigatione plus æquo elati, præmaturis gratulationibus atque conuiuijs commeatum nauticum confumere atque exhaurire cæperunt. In hac animi iucunditate, cùm ita prope ab continente abeffemus, vt quolibet vento littus teneri poffe videretur; eo ipfo die fub vefperam aduerfo repente flatu increbrefcente, imbribufque denfifsimis tam fæua tempeftas exorta, adeoq; ingẽtes excitati funt fluctus, vt iuncus modò attolleretur altifsimè, modò infimè magno omniũ cum horrore defideret. Augebat perturbationem ac metum, cùm intempefta nox cœcæq; tenebræ, tum minantes circa fcopuli. quo in difcrimine cùm aduerfo flatu retineremur, ecce tibi noctis hora circiter decima gubernaculum nauis effractum in mare delabitur, quo amiffo de huiufmodi nauibus planè actum exiftimatur, ftatimq; propterea præciditur malus, ne iuncus ex vehementi agitatione mergatur: & fimul ipfa quoque vela cum antẽnis in mare prolapfa funt. Tum verò omnes longè alijs ac pridie fenfibus animi, feriò de morte cogitare, certatimq́ue ad Confefsionẽ concurrere incipiunt, tanto omnes terrore perculfi, vt mente pæne emoti viderentur; neque iam in fumma naui quifquam appareret. vnus gubernator in vado explorãdo, contemplandoq́ue per magnetem curfu totam eam noctem abfumpfit. Poftridie, fæuiente adhuc mari, fufifq́ue armamentis, falutis fpes iam ferè nulla fupererat. tantùm argenti pondo ad aureorum centum millia vehebantur, quæ tali tempore nulli nobis vfui effe poffent, cùm ita vehemens effet agitatio, vt alterum in latus procumbente iunco, ima carina appareret: & fimul ex leuitate faburræ, & pondere tabulatorũ nõ modò diu retineretur, quò minus in alteram partem recumberet, fed etiam compagibus refolutis, carina fatifceret. quocirca tertio tempeftatis die malum alterum, qui ftabat ad puppim, nautæ præcidere, & mercatorum cubicula leuãdi oneris caufa difturbare, ipfos denique foros è craffis trabibus afferibufque compactos refoluere funt coacti, vafto iam nauis alueo, ac propemodum vacuo. hic velum exiguũ nauclerus è mappis, cubiliumq́ue linteis & ornamentis, vefte ferica, alijfq́ue nonnullis, quæ tum fefe obtulerãt, pro re nata concinnat & comparat: quod ipfum ftatim impetu venti difcerptũ eft. iamq; humanæ opis vnum illud fupererat: validior clauus ad extrema

(Margin letters: E beside "vobis expofui anno"; F beside "uibus planè actum".)

A extrema tempora referuatus, sed in ijs procellis metuendum erat, ne repositus ad puppim statim effringeretur. Verumtamen, ne in Bornei syrtes incideremus, quo in loco nnonulla nauigia Lusitanorũ è Sinis in Indiam cursu directo perierant (presertim cùm illuc nos impetus maris deferret, nec plus centum & quinquaginta millia passuum inde abessemus) tutius visum est, gubernaculum restituere, paruumque sarcire velum quod vnum restabat. Sed omni iam veste consumpta, mœrentibus omnibus, quòd nihil ad resarciendũ occurreret; diuinitus factum est, vt qui rimas iunci, obturandi caussa scrutabantur, in sarcinam vestium inciderent, cuius antea non sine luminibus diu multumque frustra quæsitæ, cùm merces in Iapone exponerentur, pretium domino magister nauis aureis octoginta persoluerat. Ex hac igitur sarcina aduersus venti vim duplici velo confecto, & baculis quibusdam, arundinibusque crassis aptato, clauoque summo conatu locato, quem ego prius precationibus pijs, & piaculari aqua ritè lustraueram, ceteris eo tempore vota nuncupãtibus variasq; fundentibus non sine lacrymis preces; diem vnũ noctemq; processimus: sed cùm nauis iustis careret velis, atroci tempestate vsque adeò quassabatur, diffractum vt denuo sit gubernaculum. Tum verò seruandi argenti spes prorsus amissa. accersiti nautæ barbari Sinæ, vt vectoribus in scaphã confugientibus, ipsi in iunco remanerent, aliamque sibi raptim exstruerent, se deliberaturos ea nocte respondẽt; inde ad sortes dæmonemq; inuocandũ conuersi: quòd ego cùm cernerem, orabã Dominum, ne nos dæmonis arbitratu interire permitteret. Manè, simulatque illuxit, nautæ sese statim ad alium clauum reficiendum, scaphamq; parandam expediunt. Clauus è refixis iunci tabulis refectus, & collocatus, non diutius
B sustinuit impetum maris, quàm quanto temporis spatio Litaniç recitatæ sunt: quò magis in suscepta sententia persistebant Christiani, vt in scapham, quotquot ea caperet, sese reciperent, & iuncum vnà cum argento cæterisque desererent. atque ego sanè liberaliter inuitatus in scapham, partim ne pericula adirem noua, partim ne plus ducentos mortales, scaphæ exclusos angustijs, omni solatio destitutos in iunco relinquerem, sacerdotes duos è nostris & fratrẽ vnum imitari omnino decreueram, qui superioribus annis è Lusitania proficiscẽtes in Indiam, ad insulas Maldiuanas naufragio & fame perire, quàm scapham conscendere, quæ Cocinũ incolumis tenuit, cæterisq; vectoribus desertis in extremo periculo vitæ, maluerant; inque eo officio vitam naturæ debitam Christo Domino piè fortiterque reddiderant. Sed interea fabri lignarij quartum iam gubernaculũ reparauerant, ad quod collocandum, pacemq; à Deo exposcendam stipe à vectoribus in hospitale domiciliũ Bungensis Ecclesiæ corrogata, miserante Domino factum est, vt clauus is omnium infirmissimus nos ad continẽtem aliquando perduceret. Quindecim ipsos dies ea tempestate iactati sumus, quotidie (vt erant pericula) morientes: cùm etiam vulgò neglectæ, nec iam clauibus custoditæ argẽti laminæ pedibus traherentur. Eiusmodi quippe temporibus pauper spiritu est quilibet.

Initio tempestatis eius, vectores nautasq; maturè monuimus, vt animarum saluti consulerent: qui in meã potestate se planè fore cùm promisissent, ego vt sublatis pec-
C candi occasionibus ad gratiam diuinam magis essent idonei, primum illud curaui, vt fœminæ quæ vehebantur in naui, certum in locum abderentur, vbi quinque menses remotæ à virorum oculis perstiterunt: deinde ad cæteros animandos confirmandosq; conuersus, tantum Deo adiuuante profeci, vt qui principio abiectis animis concidissent, ad æquitatem ac fortitudinem reuocati, pro admissis in vita noxis leue sibi supplicium illud atque incommoda ducerent: placandoq; Domino certatim dediti, vel precibus ac litanijs vacarent, vel sublatis in cœlum oculis pia cum prece suspiria mitterent, vel alta apud se cogitatione defixi lacrymas funderent: alij etiam flagris semet cæderent: alij mare sacris reliquijs, & aqua sancta lustrarẽt: alij deniq; nummos in cultum Diuorum à vectoribus peterent, quorũ vis tanta collecta est, vt quindecim dumtaxat viri locupletes, aureos ferè mille contulerint. Ac mihi sanè credite fratres, in hac vita labores & incommoda esse expetẽda, quippe quorum amaritudinem, magna suauitas, & firma spes comitetur: quòd secus in rebus prosperis vsu venire vel primis nauigationis diebus clarè perspeximus. Inter has igitur difficultates rursus in terrç conspectum delati, & cùm iam contenebrasset, nimia cupiditate prouecti, periculũ fuit, ne vi ventorum ad terram allideremur. Sed ex eo periculo, cùm primum illuxit, euasimus: & à Sinis nautis cognitum est, nos permagnam Sinarum ad insulam processisse, nomine Ainanem: ex qua insula nautici commeatus, & anchoralia à Sinis ferè petuntur. hic

dum portum subimus, qui in Septentrionem ad gradus decem & nouem est positus, in D aliud repentè omnium maximum vitæ discrimen incidimus. In ipso enim aditu iuncus in arenam bis adeò vehementer incussus est, vt planè iam carina dehisceret. ac pereundum nobis vtique fuerat, nisi Præfecti seu Limenarchæ permissu, præsentem incolæ nobis opem tulissent: quos nonnullis donis remunerati descendimus 11. Calend. Decembr. quem ipsum in diem Præsentatio Dei matris MARIAE VIRGINIS incidebat. & quoniam iunco afflicto, ac pæne iam dissoluto, ad portum Veniagam nauigari non poterat; Lusitanum quendam continuò ad Cantonem oppidum, atque inde Amacanē ad Lusitanos mercatores pedestri itinere misimus, qui de nostra salute iam desperauerant. Amacanem peruenit nuntius Natali ipso die Domini, anno MDLXI. statimque ad nos deportandos Lusitani aliquot nauigia submiserunt. Et quoniam in Ainane insula mēses quinque posuimus, ex qua deinde Amacanem trigesimo die peruentum est; de eius insulæ & incolarum natura ac moribus, ne longior sim, pauca de multis attingam. Est autem Ainanis regio cùm fructibus Indicis, & omni ciborum genere abundans, tum etiam margaritis & vnionibus nobilis: frequenter incolitur, vrbibus opere lapideo exstructis: gens verò ipsa moribus rustica, vestitu brachata, eminentibus è capite ad instar boum cornibus binis è tenui confectis velo, forficibusque ceu tonsorum è summa fronte, peracutis. eius ornatus caussam cognoscere nūquam potui, nisi, si fortè dæmonem effingunt specie belluæ sese offerentem. In hac ego insula sacrificaui aliquoties, & Sacramenta distribui. Inde proficiscentes ad Sinas, cùm parua nobis insula ipso Paschali die Dominico sese obtulisset; partim eius diei celebritate, partim etiam ipsius loci amœnitate inuitati, descendimus, & commodum in monte quodam ingenti specum & fornicem in templi formam excauatum offendimus. ibi, ara excitata, sacroq; peracto, cælesti pane Lusitanos refeci. Ex eo loco ad Sinas delati, idoneā tempestatem exspectantes, ad alteram vsque feriam Natalium Domini anni MDLXII. substitimus. atque inde solutis anchoris tertio decimo die Petram albam felici nauigatione tenuimus. Hic imminentibus tenebris territi quò minus fretum Sincapuranū inueheremur, exscensione facta Domino gratias agebamus vniuersi, cùm repente vela complura piratarum apparuere (Aceni vulgò appellantur Somatræ populi) ad regnum Iantanæ tendentium. Tum nobis Malacensis quidam denuntiauit, nos vt instrueremus, Acenorum regem centum nauium classe aduentare, quonam consilio, sibi incertum esse. Ea res nobis sanè metum attulit, quod oneraria pretiosis mercimonijs referta, ab armis autem esset inops. ac nihilo minus nautæ vectoresque sese ad pugnam expediunt. Sed classe Acenorum sine iniuria præteruecta, ad dimicationem ventum non est. Postridie verò Sincapuranum fretum inuecti, cùm ventus deficeret, anchoras iecimus. interim Acenorum naues fermè triginta, in ijs maioris formæ decem, quibus totius classis vehebatur Præfectus, ad nos aduentātes, partim ad puppim onerariæ sese opponunt, partim etiam latera ipsa pæne abradunt, vt appareret eos mercibus adamatis (neq; enim ignorabant ex quo loco profecti essemus) pugnā optare. cumq; biremes maioribus bombardis, atq; sagittis, quas præsenti veneno in ipsa naui assiduè inficiebant, nos infestare cæpissent, quamquam nostri, quorum erat numerus ad ducētos, arma parauerant, seq; omnes ad propugnandum instruxerant; tamen certissimo in capitis discrimine versabamur: cùm ex altera parte hostium classis multo viris armisq; superior immineret, ex altera verò littus esset propinquū, salo in quo stabamus non plus cubitos quattuor profundo. itaq; aut præcisis ab hoste anchoralibus, quod vrinantes faciunt, in vada incurrendum, aut in manus hostium planè deueniendum fuisset, nisi nos insperantes præsenti periculo Dominus exemisset. quippe hostes comiter amiceq; à nobis compellati, nonnullisq; muneribus deliniti, non modò nos lacessere desierunt, verùm etiam ita beneuoli discessēre, vt sibimet ipsi Lusitanos, & nobilitate, & belli gloria compararent. Malacam inde peruenimus tertio decimo Calen. Februarias, qui dies Diuo Sebastiano sacer est: vbi è socijs nostris amantissimè excepti, ad octauū vsq; Idus Februarij piratarum metu commorati sumus. Malaca dum ad Colanum portum, in quo arx est Lusitanorum, contendimus, Ceilanijs iam syrtibus superatis, vento admodum prospero in Cilanos scopulos rectà deferebamur, nisi ad iactum lapidis animaduerso periculo, & mutata repente velificatione Comorinum promontorium feliciter præteruecti (quòd vix fieri posse videbatur) ipso die Paschali Dominico, magna Melchioris & reliquorū Sociorū gratulatione, qui in eo matris Dei collegio sunt, Cocinū appu-

A appulissemus:quo ex loco ad hoc Goanum D. Pauli collegium dudũ exspectati quinto decimo die peruenimus. Cuius equidem collegij cùm egregia rei Christianæ adiuuandæ studia,tum varias plurimasque exercitationes,& spiritales,& litterarias,deniq; ipsius Ecclesiæ incremẽta vehementer sum admiratus: quam porrò Dominus ad gloriam suam tueatur,& augeat.Hactenus de nauigatione. nunc de Iaponicis rebus pauca perstringam. In Iapone Ecclesiæ numerantur nouem templo quæque suo instructæ: quorum templorum quinque circiter idolis ante dicata, nunc sacris altaribus, & IESV CHRISTI, MARIAEQVE VIRGINIS DEI matris imaginibus exornata diuino cultui seruiunt. Facatense templum Christianus quidam,Cosmus nomine exstruxit. idemq; vt nos in ora Sinarum tempestate retentos cognouit, argẽti laminam mihi in subsidiũ misit.Nam Cutamense (quod templum est permagnum in agro Funaiano regni Bungensis,passuum ab vrbe viginti quinque millibus)suo sumptu ędificatum Christianũs Lucas cœmeterio circundedit,excelsa lapidea Cruce in medio posita, ad quam se post mortem sepeliri iussit. Cutamensis porrò ager ipse, vectigalis est dynastæ cuiusdam ethnici,cum quo ipsiusque comitibus, dum Ecclesiam Cutamensem inuisimus,de rebus diuinis sæpè collocuti sumus.quibus ille sermonibus, nostraque consuetudine delectabatur adeo,vt quattuor horas totas interdum nobis aures præberet,atque ita cõmouebatur nonnunquam, vt velle se Christianum fieri diceret: sed hominum rumusB culos veritus(quæ res toto terrarũ orbe plurimum potest) à suscepta sentẽtia destitit. Idem apud Lucam rursus totum vespertinũ tempus nos audiendo consumpsit,clareq; perspectis ex ea disputatione Iaponicarum sectarum omnium erroribus atq; fallacijs: comitibus suis, qui secum aderant, apertè professus est gratum sibi fore, si quis eorum Christiana sacra susciperet.quæ res nonnullos ex ijs adduxit,vt conceptum animo Baptismi desiderium expromerent:quo ille ita gauisus est, vt eos ipsemet hortaretur, vti constanter in proposito permanerent. Ac ferè omnes Iaponij proceres nobis amici sunt.nam etsi aliqui, acie mentis retusa flagitijs,lucem Euangelij aspicere nequeunt; valetudinis tamen caussa, si quando ipsi, aut ipsorum familiares in morbum incidũt, ad nos confugere consueuerunt. vt iam in his terris Christianam rem nõ modò Theologi,sed etiam medici chirurgique promoueant.quod ipsum apud Sinas quoque propediem fore confidimus: qua in prouincia rumor iam dissipatus est, candidam gentem,promissa barba,Sinarum Imperij potituram .quod si (vt speramus)euenerit,paucæ omninò pro messis eius,itemque Iaponicæ,& Indicæ copia, Christianarum sodalitatum omnium operæ fuerint.

In Iapone, simulatque cognitum est me in Indiam profecturum, Christiani omnes à viginti septem passuum millibus ad me salutandi caussa venerunt: qui verò longius aberant, mihi se per litteras excusarunt. Itaque in meo discessu tanta hominum C multitudo conuenerat, vt eos nec templum, nec atrium nostrarum ædium caperet. Hic ego fratres mihi carissimi, Cristianorum lacrymas consultò prætereo, quorum mœrorem solari conabar noui supplementi spe, cuius caussa me ad Socios mecum ex India reducẽdos abire dicebam. Ad mare tendentẽ ingens me agmen omnis ætatis virorum,atq; mulierum ita obfirmato animo prosequutum est,vt ad eos domum remittendos bis in itinere subsistere necesse fuerit. quorum equidem precibus (nam ijs me magnopere commendaueram) nos è tantis periculis diuinitus ereptos puto. Sunt autem Iaponij acceptorum beneficiorum adeò memores, gratique, vt si modò ipsorum eleemosynas acceperimus,quòd illi sibi honoris loco ducunt(non enim dico si eos inuiserimus, at alia quapiam re adiuuerimus) eorum primarij ad agendas nobis gratias domum vsque contendant. quod ipsum interdum etiam ethnici eorum cognati faciunt.quòd si qui nobis(vt fit)in domesticis ministerijs operam dederint,illam dumtaxat mercedem requirunt,vt sub vesperam hilari vultu dicamus: Goxinro de oniar, hoc est,laborastis egregiè.Id si reticeatur; valdè mœsti afflictique discedunt.

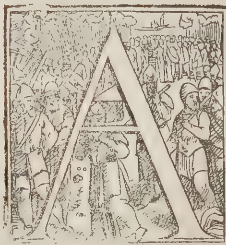
Bungensium Rex proficiscenti mihi dedit eleganti opere gladium, aureaque vaginã in anguis formam elaboratã,mittendum ad Regem Lusitaniæ,quem esse tenera adhuc ætate cognouerat, itemque præclarum Indiæ Proregi pugionem: quæ omnia in Iaponem idcirco remisimus, quòd tempestatis iniuria nitorem suum atque decorem amiserant. Ad ipsum autem Bungi Regem Constãtinus Prorex munera & litteras miserat: & simul eum affecerat laudibus, quòd Euangelij præcones in suis regnis tueretur,benigneque tractaret. quòd ille munus ac litteras ita illustri gratia excepit, vt non

modò

modò eum qui attulerat, aureis donarit amplius ſexcentis, verùm etiam ad Prætorem viciſſim miſerit in bellicos vſus affabrè factum thoracem auro ſericoque diſtinctum, cum inaurata galea, cupreoque frontali, item haſtilia duo pugionibus præfixa, argenteis cruſtis ornata, quas Nanguinatas appellãt, aliaque ſimilia. Nos autem ipſos mirum quanta beneuolentia proſequatur. nam cùm cæteris rebus amicè nobis fauet, & commodat, tum in conſilio dando fidem præſtat cum humanitate ac facilitate coniũctam, liberumque permittit, ſequamur id, quod optimum eſſe iudicauerimus. In Chriſtianorum verò negotijs, quanti nos faciat, planè demonſtrat. etenim vel infimorum hominum res, commendatio noſtra ſi acceſſerit, ſuas putat, eoſque nominatim appellat, quod magnum eſt apud Iaponios honoris indicium, adituſque eis ad ſe præbet facillimos: denique illis etiam internuntijs ad nos vtitur. quibus rebus Chriſtiani maiorem in modum animantur. D

Vos tanto Regi fratres meliorem in dies mentem: nobis ad cæpta ſtrenuè promouenda lucem vireſque precamini. Goa.

GASPARIS VILELÆ ad Socios.

ANNVM in vrbe Sacaio moratus, Meacum pacatis iam rebus diſceſſi anno MDLXII. magnaque Chriſtianorum lætitia acceptus, conciones habere continuò inſtiti: & quo maiore gratulatione ſtudioque celebrarentur inſtantes iam Natales Domini feriæ, Iobeleum promulgaui ſeptimo ante anno datum à ſummo Pontifice. quo illi ita permoti ſunt, vt ipſorum & in Confeſſionibus diligẽtiam, & in feſtorum Natalium exſpectatione pietatem ac ſtudium magnopere admirarer. Natalis Domini dies feſtus cùm adueniſſet; nouem, qui mihi maximè idonei viſi ſunt, expoſita prius ipſis auguſti illius ac tremendi myſterij ſanctitate ad ſacram Euchariſtiam admiſi, eo ſenſu pietatis affectos, vt magno temporis ſpatio lacrymantes ante perſtiterint. Reliquorum autem deſideria idipſum auidè expetentium, verbis leniui; totaque ea nocte in laudibus ſummi parentis ac Domini exacta, matutino tempore ſacrum feci, deq; ipſo natali, tanto cum omnium gaudio ac voluptate diſſerui, vt identidẽ priſca illa mihi ſubirent naſcentis Eccleſiæ tempora, cùm Chriſtiani omnes vno amoris vinculo caritatiſque coniuncti, ad feſtos dies agendos, & conuiuia ſpiritalia celebranda caſtiſſimè conuenirent. Peractis ferijs, deinceps ad conciones redij, ad quas ethnici multò iam tum pauciores, quàm antea ventitabant: credo propterea quòd initio ad nos audiendos cauillandi ſtudium ac petulantia complures impelleret, quos nunc perſpecta veritas ab ea deriſione deterret. Nec fere nobis iam aures atque operam dant, niſi qui ſeriò ſaluti ſuæ conſulere, ac rationi parere in animum induxerunt. quòd ipſum cæteri quoque Meacenſes vtique facerent, niſi eos fictis rationibus deceptos ab eo conſilio dæmon abduceret. aiunt enim, cùm perpetuum quendam innocentis vitæ curſum religio Chriſtiana requirat, ſe eiuſmodi militiæ ſacramento obligari, & pugnam aduerſus voluptates deliciaſque nolle capeſcere, vt cùm ſe magna ex parte huius vitæ iucunditate priuarint, tum ſempiternis in altera vita ſupplicijs, niſi ad finem vſque perſeuerauerint, deinde mactentur. E F

In hebdomadæ ſacroſanctæ Paſchalibuſque ſolennibus, eadem Chriſtianorum fides, atque religio conſtitit. celebritatem auxêre nouem Baptiſmo luſtrati, in ijs ciuis quidam locuples, & Iaponicis ſuperſtitionibus admodum eruditus, cuius oculos mentis, cùm nihil poſt mortem omninò ſupereſſe putaret, Dominus ita aperire dignatus eſt, vt ſacroſanctum Baptiſmum magno animi ardore lacrymiſque ſuſceperit.

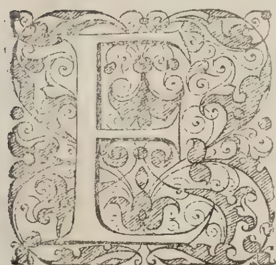
Per eos dies ſeditione Meaci rurſus exorta, quam iniqui in Chriſtiana ſacra conferebant (multò iuſtius Regis ipſius tyrannidi tribuendam, qui regna ſeptem vi metuq; tuetur, nec ſpei quicquam habet in ciuium caritate repoſitum) ad reuiſendos neophytos, Sacaium, de Chriſtianorum Meacenſium ſententia diſceſsi, Meacenſis templi Eccleſiæq; cuſtodia Chriſtiano admodũ ſeni relicta. Meacũ reuertar (vt ſpero) ad feſtum diem agendum natalis Reginæ cœli MARIAE VIRGINIS, cui ædem idcirco dicaui-

A dicauimus, quòd eo ipso die Meaci primùm sacra missæ peracta sunt. In hac autem vrbe Sacaio,non admodum magna mihi spes propinquæ messis, nunc quidem ostenditur.tanta enim est incolarū superbia ac leuitas, vt cœlum honoris existimationisque iactura mercari se nolle fateantur: quanquam tempore procedente sperandum est agrum hunc ipsum bonam pietatis frugem laturum. Rationem instituti nostri in Bonzijs hisce tractandis,aliaque nonnulla cùm de ipsorum ornatu cultuque corporis, tum de incolarum natura moribusque separatim perscripta ad vos mitto: quò ijs cognitis gratias Domino nostro agatis, qui nos ex infinito prope cœcorum numero exemit; & simul eidem supplicetis, vt ad ipsum conuertantur hæ gentes, Indica Brachmanarum superstitione deposita,quam ab Indico magistro ex regno Sionis acceptam huc vsque retinent:quòd ipsum ex delubris etiam apparet, quæ in oppido Indiæ Ceilano eadem quæ in Iapone videre me memini.idque vobis idcirco significandum putaui,vt praua huiusce religionis origine cognita, vos ad eam reprehendendam, & confutandam facilius comparetis. Precibus vestris, ac sacrificijs vt me Domino commendetis, à vobis etiam atque etiam peto.Sacaio.v.Cal.Maij M D L X I I I.

Scriptis iam litteris, rogat me per nuntium ethnicus quidam vir opibus prępotens, vti ad se baptizandum veniam in vrbem Naram. Omninò vereor vt verbis hominis fides habenda sit: grauem enim adhuc se rebus diuinis aduersarium præbuit.Verumtamen, quicquid sit, experiar: præclarè mecum existimans actum iri, si in Christiana caussa vitam ponere mihi contigerit. nec enim permittet Dominus, vt exiguam huiusce lucis vsuram animæ meæ saluti, atque immortalitati anteponam.Sin ethnicus ille vera narrauerit, seque ex animo ad sacrosanctam Ecclesiam aggregarit; næ ego tum omnia Societatis nostræ Collegia nouam in hanc messem per litteras euocare non dubitem. magnum enim in his locis eius viri nomen,magna auctoritas est. Faxit Dominus quòd è sua gloria maximè fuerit, cui me inter acies gladiorum, intentaque in me inimicorum tela versantem,planè commisi totum ac tradidi.

B

LVDOVICI FROII AD SOCIEtatem Iesu in Indiam & in Europam.

E MAXIMIS nauigationis periculis summo Dei ac Domini nostri beneficio liberati, ex ora Sinarum incolumes in hûc Iaponis portum deuenimus, quem Vocoxiuram appellāt: obuiosque habuimus in littore Christianos incolas omnes tanta ex aduentu nostro voluptate ac lætitia gestientes, vt nos humeris ipsimet suis sublimes tollere atque asportare velle viderentur, quorum ducēti circiter nos ad templum vsque deduxerunt.Cosmi verò Turriani gaudium fuit ita magnum,vt collacrymaretur,satisq; se vixisse iam diceret, quoniam quidem operarios sibi in subsidium missos à Domino in tanta negotiorum mole, tamque opportuno tempore cerneret. Ioannem autem Fernandum è magnis assiduisque laboribus ita consumptum macieq; confectum offendimus, vt animam agere pæne videretur. Etenim ad domesticas & quotidianas Cosmi occupationes, accedebat etiam magna frequētia principum virorum,& Christianorum tum ex alijs regionibus,tum ex hoc regno,vel baptizandi vel salutādi caussa aduenientium. Ioannes autem post sacra missæ à Cosmo peracta,totum ferè diem & sæpe noctem partim rudimentis Christianæ doctrinæ vulgò tradendis, partim etiam proceribus ac Bonzijs qui ad Baptismum accederent,separatim instituendis ponebat. Mihi verò baptizandi onus impositum est: ac nono post nostrum aduentum die primùm sexaginta Baptismo lustrati sunt,multique deinceps è prima nobilitate, Barptolemæi regis maximè hortatu ac persuasionibus incitati: quorum pleriq; catechismum sua manu continuò describebant,quò facilius memoriæ commendarent, eundemque domesticis traderent.singulis autem,à Baptismo, sanè quàm enixè ac studiosè petentibus, Crucis sigillum è collo gestandum,itemque Rosarium precandi caussa dabatur.

C

Firandi autem, simulatque Sodales ex India aduenisse auditum est; Antonius & vxor ipsius Elisabetha misso confestim nuntio Cosmum magnopere obsecrarunt, vt quoniam tres è nostris in hoc portu sacerdotes essent, vnum ex ijs ad Firandensem cæterasque

terasque eius tractus Ecclesias inuisendas omninò mitteret. quod si per litteras ab ipso non impetrassent, duos è filijs suis ab se legatum iri, qui idipsum humi strati supplices peterent. Neque ita multo post, ab vrbis Ximabaræ Tono seu regulo (qua in vrbe Christiani eo tempore plus mille & quingenti numerabantur) nobilis vir cum mandatis ad eundem Cosmum est missus, vt ab eo promissa exigeret. promiserat enim Cosmus, simulatque supplementum ex India aduenisset, missurum se qui Ximabaræ commoraretur. Eadem erât postulata Regis quoque Bungensis, quo in regno annum iam sacra missæ facta non fuerant. Atque in Bungum quidem, quòd eius Regis gratia ad rem Christianam iuuandam in primis est necessaria, Baptista Montanus paucis post diebus profectus, amicissimeque ab ipso Rege acceptus est. Antonio autem Firandensi, itemque Tono Ximabarano Cosmus respondit, simulatque per occupationes liceret, se ipsum ad illos esse venturum. Christiani verò, quique insulas, quique Firandum oppidum incolunt, vbi rescière nos piaculares orbiculos seu grana benedicta ex India, itemque Veronicas attulisse; multi cum vniuersa familia, ijque admodum pauperes, conductis mercede nauigijs ad hunc portum traiecere. interrogati cuius rei caussa, nullius præterea, respondebant, nisi vnius petendæ Veronicæ. nam qui orbiculum optabant, octo diebus ante, supplicationes ad Deum habebant, quò facilius impetrarent: atque etiam, cùm sibimet ipsi diffiderent, Lusitanis apud nos deprecatoribus vtebantur: eaq; dona quàm sibi grata essent, ipsis etiam lacrymis testabantur. Iam verò alij Christiani Amangutio, quinquaginta aut sexaginta leucarum itinere, alij Facata, alij deniq; alijs è regionibus ad nos hucusq; Confessionis caussa contenderunt. quorum sanè religio caritasque est admirabilis. Per idem tempus Barptolemæus quoque Rex ad Cosmum inuisendum in hæc loca se contulit: quem continuò adiuimus, eique xenia dedimus Rosarium ex equo marino, itemque granum vnum auro insertum. quę ille quanti faceret, vel ex eo ostendit, quòd vtrumque statim è ceruice suspendit. cuius aduentus magna Lusitanorum quoque gratulatione (namque illum omnes admodum diligunt) concelebratus est. Regis autem ipsius animi submissio ac pietas, cùm sacro missæ interesset, potissimum elucebat. etenim cùm in templum quotidie manè, multo ante lucem veniret, (maximam enim noctis partem fere Iaponij proceres vigilant) non modò sacerdotem ad statam horam vsque præstolabatur; sed etiam plebem infimam aduetu suo summoueri planè vetabat, vixque parato sibi honoris caussa stragulo ad considendum vtebatur: prorsus, vt quilibet vnus è populo videretur esse. Sermones verò de rebus diuinis ita auidè expetebat, vt sacro interdum peracto, ante recitatum à pueris de more catechismum templo nequaquam excederet. idemque vt quædam sacrificij & Eucharistiæ mysteria probè cognosceret, accersitum ad se eius rei gratia nocte Ioannem Fernandum summa sua cum animi voluptate pæne ad lucem detinuit multa percontans, quæ sibi partim ad comites suos docendos, partim ad Bonzios refutandos, necessaria diceret. quæ ille, & simul purgatorij ignis inferniquè supplicij discrimen à Ioanne cùm didicisset; ad Cosmum salutatum accessit: cui id honoris etiam habebat, vt in ædium ingressu pugionem cæteraque arma deponeret. Paucis diebus in his locis moratus, ad subsidium fratri suo germano Rimanorum Regi ferẽdum, qui bello erat implicitus, proficisci coactus est. & quoniam consueuere Iaponij principes Manibus mortuorum decemdialia ferè sacra, non sine magna Bonziorum præda saginaq; persoluere; Barptolemæus rex, patre qui eum adoptauerat, per eos dies vita functo, re cum Cosmo communicata, pro exsequijs illis, Bonziorumq; conuiuijs, totidem dierum epulum sex pauperũ millibus præbere constituit: partim vt sibi ipsi, quoniam impio parenti non poterat, diuinam gratiam conciliaret: partim etiam, ne post Christiana sacra suscepta, pristinæ benignitatis atq; clementiæ oblitus esse videretur. Idem, in rebus diuinis multo plura præstare quàm polliceri solitus, simulatq; Vmbrã regiam vrbem regressus est, demortui Regis imaginem, quam odoramentis suffire venerariq; solebat antea, igne comburi iussit: quod à Bonzijs ingens piaculum est habitum. cumq; ex itinere ad oppidum Omuram se contulisset, vbi erat eo tempore vxor ipsius Regina; multis ei rationibus persuasit, vt vnà cum omni famularũ comitatu ad baptismum accederet. quæ res eò mirabilior visa est, quòd antea Regem ab eo consilio reuocare ipsa tentarat. simul etiam Rex templum ibidem magnificum ædificare constituit, Bonzijs ad eam rem è cœnobio quodam ædeq; pulsis. quapropter etiam Aloysium præstãti virtute virum, regię vrbis præfecti fratrem, sibiq; in primis familiarem, ad

A ad Cosmum cum mandatis misit. quibus rebus ira permoti barbari impellente dæmone, Regi ipsi insidias compararunt. Capita coniurationis fuere duodecim viri vrbis administrationi præpositi. ij, ad rem occultandam, Regemque fallendum, Christianos fieri velle se simulant. quos tamen Rex, quasi eorum scelus præsagiret, diu multumque ante Baptismum probari iussit. Et quoniam Gotondonus spurius regis demortui filius, Barptolemæo in legitimi filij locum ab Rege ac Regina adoptato, hæreditario iure regnoque priuatus fuerat; Gotondonum coniurati cum alio quodam è proceribus facinoroso homine Feribo, in societatem consilij assumunt. omnes denique Barptolemæum hortantur vt regni possessionem cum pompa solenni aliquando capiat, & simul Reginæ Baptismũ ac cæterorum, Cosmo accersito, quanta maxima posit cæremonia & ciuium gratulatione concelebret: namque eo ipso die statutum facinus perpetrare decreuerant. sed veriti mox, ne ipsorum consilia patefierent, rem aggredi anteuertunt. Aloysium regis internuntium vltro citroque ad Cosmum rei Christianæ caussa commeantem Feribus in itinere adortus interimit: cuius in comitatu ne Cosmus esset, diuinitus factum est: præmisso quippe ad Regem Alexandro Aloysium subsequi deinde ipse decreuerat. Eadem ipsa nocte XII. viri regijs ædibus vrbique incendium inferunt, ex quo Rex cum præfecto vrbis Aloysij fratre paucisque præterea comitibus, in arcem proximam confugiens, haud ita mul-
B to post Rimanorũ Regis auxilijs regnum prope vniuersum ingenti Christianorum gaudio recepit, misitque Cosmo nuntiatum, se Vocoxiuram, cùm primum posset, ad ipsum inuisendum esse venturum. Interea Gotondonum, & Feribum, aliosque rebelles varijs locis Rex Rimanorum obsidebat, eorumque agros ita vastabat, vt ex hoc ipso portu incendia cernerentur. multi etiam seditiosi, Regis imperio capite plectebantur: quam rem ad Christianæ religionis propagationem magni momenti fore confidimus. Sed paucis mihi perstringendum videtur, quanam ratione Barptolemæus Rex sese ad Christum adiunxerit. Is claro in primis genere natus, Cegandono patre admodum sene (qui viuit adhuc) acerrimo & Bonziorum fautore, & Christianæ religionis inimico; ab Rege, vt dicebamus, adoptatus est, (quem arcta affinitate contingebat) populo magistratibusque approbantibus. Aliquot deinde post annis Cosmus, cùm Vocoxiuram se contulisset, Rex ad eum salutandum ineunte Quadragesima venit, quem antea nunquã viderat. Ad ipsum verò postridie Cosmus Lusitanis nonnullis comitantibus, qui in hoc portu hyemabant, honoris caussa adijt, eumque in ædes nostras in posterum diem ad prandium inuitauit. A prandio Cosmus partim suo ipse sermone, partim Ioannis Fernandi, qui bene Iaponicè nouit, opera, cùm alia multa Regem de rebus diuinis edocuit, tum de animorum æternitate, inscitiaque & errore illorum, qui nihil esse omnino præter materiam primam
C opinarentur. habita est hæc disputatio in sacello quodam optimè ornato, proposita MARIAE VIRGINIS imagine cum filiolo IESV, cuius ille tabulæ cùm cætero aspectu mirificè gaudebat, tum stupebat in primis, quòd quamcunque se in partem verteret, defixos in ipsum oculos puer IESVS habere videretur. Atque ille quidem omnia quæ dicebantur, clarè percepit. in digressu autem, Cosmus ventilabrũ aureum Regi donauit, Cruce præfixum cum clauis tribus, & nomine IESV eleganter sanè descripto: quod ventilabrum Gaspar Vilela ex vrbe Meaco miserat. cuius argumenti litterarumque nouitate permotus Rex, vt ea omnia per otium cognosceret, rursus ad nos cum magno comitatu se contulit, cæterisq; in atrio relictis, vno Aloysio secum adhibito, templum ingreditur, ibique rursus de sacris fidei Christianæ dogmatibus, deque sanctissimi nominis IESV, Crucisque mysterijs atque virtutibus, Regis ipsius rogatu Ioannes admodum fusè copioseque disseruit: è quibus multa Rex sua ipse manu in commentarium retulit. ex eo die, aureæ Crucis sigillo munitus, quod secum de Cosmi sententia dies noctesque gestabat, se idẽtidem IESV CHRISTO commendans, crebrisque Cosmi cohortationibus incitatus, denique nomen CHRISTO Domino dare constituit. Nocte igitur domum ad nos cum suis familiaribus venit, pijs de religione sermonibus ad insequentem vsque lucem aures præbet, quibus Cosmi iudicio iam satis institutus, sacro Baptismate ab eodem lustratus est, manibus in modum precantis magna cum submissionis pietatisque significatione coniunctis, comitum suorum è præcipua nobilitate corona circundatus, qui pariter eius consuetudine monitisque adducti, in eandem Baptismi voluntatem valde incubuerant. Xumitanda appellabatur antea: ex eo tempore Barptolemæus nouo nomine vocitatus est. Inde ad bellum discessit, Cosmum obtestatus, vt pro sua suorumque salute, ac felici vxoris partu Dominum precaretur. Porro in itinere Maristenis delubrum, quem

Deum rei militari præpositum Iaponij magno cultu cæremoniaque venerantur, iniecto igne consumpsit, eodemque loco signum Crucis erexit, quod ipse & vniuersus ipsius comitatus supplices adorarunt. In castra verò simulatque peruentum est, misit qui toto regno Deorum phana comburerent. Ex ipsis verò lucis materiam cæduam gratis ad naues parandas ac reficiendas Lusitanis attribuit. Quin etiam in castris, quicquid à bellicis occupationibus otij superest, id totum nocte dieque in militibus ad Christianã pietatem informandis insumit, quos paulatim ad nos, quò res minus inuidiosa apud ethnicos ac Bonzios sit, baptismi caussa dimittit. Eiusdem, in bello insignia sunt nomen IESV cum clauis tribus in humerali depictum, Crux è collo dependens, & piaculare granum in baltheo. Denique tanto rei Christianę studio incensus est, vt neminem intra insulæ huius fines habitare patiatur, quin concionibus sacris intersit. Christianos verò, contra omnium, etiam parentis Cegandoni iniurias ac vim tuetur egregiè. & quoniam Rex est splendore atque auctoritate præcellens; magnopere, vt dixi, fore speramus, rebus pacatis, vt Euangelium ipso adiutore Dominus longè lateque disseminet. Vos interim ego etiam atque etiam oro, vt sacrosancta sacrificia vestra, piasque suffragationes mihi deesse ne patiamini. Vocoxiura XVIII. Calend. Decemb. MDLXIII. D

LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOcios in Indiam. E

XPONAM his litteris fratres mihi carissimi, quanam ratione Rimanum in regnum, vrbemque Ximabaram nuper inducta Christiana religio fuerit. Ac portus quidem hic seu emporium Vocoxiuræ, quod commutato iam nomine MARIAE VIRGINIS adiutricis vocatur, compluribus Facata, Firando, Meaco, alijsque ex oppidis huc ad Cosmum Christianæ doctrinæ caussa commigrantibus, ita frequenter habitari cæptum est, vt Ecclesiam hanc regionis huiusce totius caput aliquãdo fore speremus; Barptolemæo etiam rege vnà cum ipso flore nobilitatis haud ita pridem ad fidelium numerum aggregato. Eius autem frater, Barptolemæi monitis precibusque sępius excitatus, vt à Iaponicæ superstitionis erroribus ad rectam veritatis Euangelicæ semitam se traduci pateretur; à Cosmo magnopere petijt, vt aliquem ad se instituendum in castra (bellum enim per id tempus gerebat) omnino mitteret. Missus ego sum, benigneque ab eo acceptus, nocturno tempore, quod à negotijs magis erat vacuum, de rebus diuinis ad Regem diu multumque dixi. quod ipsum deinde per alias occasiones alibi cùm ipsius rogatu fecissem, ijs sermonibus admodum delectatus permotusque Rex, certis de caussis Christiana sacra ipsemet in præsentia suscipere supersedit, sed duas mihi dedit epistolas, alteram ad Cosmum, cui potestatem per eas litteras faciebat Euangelij toto suo regno liberè promulgandi; alteram ad incolas oppidi maritimi Cochinoci, in qua erat scriptum, vt ad audiendum Euangelium ad me conuenirent. ad quos me qui perduceret vnum ex amicis ac familiaribus mihi comitẽ dedit: quò sanè breui peruenimus, hospitioque excepti ab vrbis Præfecto, verbum Dei disseminare instituimus. Nec sanè frustra. etenim baptizati sunt quinquaginta supra ducentos, in quibus fuit cum vxore, ac liberis ipse ad quem diuerteramus, vrbis præfectus. Deinde cùm in ędes regias in primis instructas loci maiestate deterriti timidius incolæ ad nos & ipsi venirẽt, & filios mitterent, veriti, ne ab ijs ædiũ ornatus, & catastromata fœdarentur; vbi id animaduerti, egi cum Præfecto de alijs ædibus, populi docendi caussa, cõparandis. ille mihi sanè liberaliter omnium quotquot essent in oppido, dedit optionem. delectũ est ædificium quoddam peramplum, sed magna ex parte dirutum, secus aream, quam nobis Rex templo ædificando attribuerat. Operæ centum ad ruinas instaurandas ædẽque sacram exstruendam Præfecti imperio ex censu ciuium exhibitæ, opus vtrunque celeriter absoluerunt. Tum verò liberius ad Christianæ doctrinæ rudimenta, sacrasq; conciones pueri senesque sese conferre: è quibus deinceps non ita multo temporis spatio centum & septuaginta Baptismo lustrati sunt. designatum est etiam Christianis F

human-

A humandis prope ædem sacram Cruce defixa peramplum soli spatium, quo primùm illati sunt infantes duo tertium circiter annum agẽtes, quos Dominus pro salute harum gentiũ deprecatores in cœlum asciuit. Secuta deinde est in Barptolemęũ regem cõiuratio, belliciq; tumultus, quibus tametsi oppidani commoti, atq; à Bonziorum fautoribus potentibus viris ad Christianam religionem deserendã solicitati sunt, Cruce etiam ipsa contumeliosè diffracta; ipsi tamen in fide fortiter perstiterunt. quod egomet deinde ex eorum sermonibus clarè perspexi, cùm ad eum portum per id tempus naui accessissem. cùm enim ab hostibus Christianæ religionis vrbe occupata, publico edicto nos intromittere vetarentur; ad stationem nostram, sera admodum nocte, parato nauigio frequentes venerunt, se diligenter excusantes, quod nos excipere hospitio sibi per aduersarios non liceret, pietatem tamen suam atque constantiam verbis testantes huiusmodi: Christiana religione deserta, quam porro sectabimur? in difficultatibus nostris atque periculis ad quẽ confugiemus? an ad lignea siue lapidea simulacra, quæ huc vsq; coluimus? quis insitam vnius Dei caritatem ex animis nostris euellet? Quibus ego verbis maiorem in modum recreatus, eosque vicissim, vt potui, consolatus; ad Cosmũ cæterosque Socios Vocoxiuram ex eo loco profectus sum, qui sese cum Christianis ad hostium furorem vitandum, in onerariam receperant. verùm sedatis iam maxima ex B parte tumultibus, & Barptolemęo, qui in arcem quandam ex incendio regię vrbis cum paucis vix viuus euaserat, in regnũ restituto, metus hosce omnes iuuante Domino propediem sublatum iri confidimus: sed de his hactenus.

Venio ad res Ximabaranas: quam ego in vrbem ab ipso Tono accersitus, Cosmo iubente, me contuli, benigneque exceptus, & in optimo totius vrbis domicilio sum collocatus. Postridie me Tonus inuitat ad cœnam. A cœna familiares suos atq; domesticos in cœnaculũ conuocat. Hic ego bene longam de Christiana religione disputationẽ instituo. illi verò multa ac varia me interrogant: quibus ego dum ad singula respondeo, noctis magna pars abijt. Manè cùm illuxisset, Tonus rogatu meo popularibus omnibus Christianæ capessendæ religionis fecit publicè potestatem. ex eo tempore ter quotidie concionari cæpimus, matutinis primũ horis, tum pomeridianis, postremò vespertinis, tanta hominum vi cõfluente, vt non domus solũ, sed etiam via auditoribus oppleretur. Secundũ hunc rei Christianę cursum more suo aduersarius nõ semel impedire conatus est. Tria visuntur Ximabaræ cœnobia Bonziorũ, qui cùm alijs de caussis plurimũ possunt, tum quòd principes ciuitatis affinitate contingũt. Eius ordinis hominum fallacias atq; superstitiones quod palã coarguimus, populumque ab ea secta ad Christũ omni ope traducimus, capitali nos vbique fere odio insectantur. Ximabaræ autem, simulatque ita propensam in nos populi voluntatem intellexere; inimicitijs quas antea C inter sese exercebant, communi metu suadente depositis; calumnijs fictisque criminibus nos oppugnare cõstituunt. Ad Tonum adeunt, mirantes cur in suis terris tã improbum genus hominũ versari patiatur, Anthropophagos esse nos, & quocunque Christiana sacra inferamus, eodem continuò bellum excidiumque importare. Si nobis in vrbe habitatio detur, Lusitanos ipsos illi imperium erepturos. Adhæc, plebem incitare conantur, partim vt nos ex vrbe pellẽdos vna voce abs Tono deposcat, partim etiã vt nos publicè conuitijs maledictisq; proscindat. Eam rem vbi parum procedere animaduertunt, consilium etiam audacius capiunt. Dum ego in ædibus nostris de re Christiana ad populum maximè dissero, facta manu quidã è Bonzijs de cõmuni cæterorum sentẽtia in ædes nostras irrumpit, positamq; ibi Crucem effringit. Sanè indigna visa res est, valdeq; omnes, sed hospes præcipuè noster, eo facto commoti. Itaq; nihil propius factum est, quàm vt eum interficerent. Bonzij autem furore elati scelus scelere cumulant. Mos est neophytorum susceptam à se Christianã religionem Cruce in charta depicta, atque in ædium foribus collocata publicè profiteri. id illi sibi non modò apud Deum salutare, sed etiam apud homines gloriosum existimant. Hęc omnia insignia Bonzij postridie, primoribus vrbis pro affinitate fauentibus, discerpere, ac lacerare decernunt. Quod vbi Tonus resciuit, Christianis confestim totam rem iussit renuntiari, eosq; hortatus est, vt tumultus vitandi caussa, eam iniuriam æquo animo ferre ne grauarentur; se ipsum in Bonzios vtique animaduersurum, sed tempore. Quorum amentia ac furor eò vsque processit, vt quicunque ad nos audiendos venirent, eos vsu etiam fontis arcerent in proximo siti, ad quem plurimi aquationis caussa ventitabant. prorsus, vt nobis eius molestiæ vitandæ caussa, in aliam vrbis partem migrare necesse fuerit.

Iam verò illa quoq; res accidit, non minus euentu felix ac læta, quàm initio tristis ac turbulēta. Adolescentes duo ad nos audiēdos rei nouitate inuitati ex oppido finitimo venerant, dumq; in ædibus nostris morantur, in familiari & iuuenili colloquio (vt fit) vnus eorum alterius procaci interrogatione lacessitus, stricto mucrone in socium præceps iracundia ferebatur; cùm illum ex his qui aderant Iaponij quidam (aderant autem fere centum) vi arreptum retinent, eiq; de manibus sicam extorquēt: quo ille facto ita iratus inde discessit, vt aut eam vlcisci iniuriam, aut mortem sibimet inferre Iaponico more, statuerit. Accessit ad exstimulandum iuuenis animum satis iam per se incitatum patris quoque denuntiatio vehemens, ne suum in conspectū veniret omnino, nisi prius ab ædium præcipuè domino apud quem res illa contigerat, doloris pœnas exegisset sui. igitur adolescens, amicis affinibusq; coactis, vim comparat: quod vbi Ximabaram allatū est, Christianos omnes magnopere conturbauit; me verò potissimū, verētem, ne si ad manus ventū esset (quæ res non sine multorum cæde erat futura) tum verò Bonzij ciuibus quod cupiebant planè persuaderent, nos rixarum ac seditionum vbique terrarum auctores esse perpetuos. Iamque se, quamquam in magno omnium mœrore oppidani ad Ioannis (sic enim appellabatur) hospitis nostri defensionem instruxerant, aduentabatq; armatum agmen aduersariorum; cùm iuuenis ille dux agminis repente præter omnium spem gentisque consuetudinē exterritus substitit, satis dignitati suæ, satis parentis imperio factum existimans, si vacuam nobilis cuiusdā viri domum ingressus in suburbano positam, resistente nemine, pugionem inde vicissim abstulisset, atq; ita (vt fecit) in patriam reuertisset. Id à Christianis vbi rescitum est, tanta voluptate lætitiaque perfusi sunt, vt ab ipso noctis crepusculo, quamquam eos domum dimittente me, nihilominus gratias Deo cuncti simul agentes, factum inuicem gratulabundi narrantes, ad insequentem lucem vsq; perstiterint. Nec tamen inter hasce aliasque difficultates, & Bonziorum insectationes, Domino Deo fauente, cessatum est. nam præter quotidianas conciones & catechismum, Baptismi celebres varijs tēporibus cōplures habiti sunt. Ac primùm ethnici quinquaginta nomen Christo dedere. deinde rursus circiter septuaginta. tertio deniq; Baptismo, candidati trecenti numerati sunt, è quibus baptizauimus dumtaxat eos, quos satis probè institutos Christianis præceptis inuenimus. cæteri qui minus adhuc idonei videbātur, in aliud tempus reiecti. Christianorum primitias libauit Dominus in hoc itē oppido, sex videlicet trimos aut quadrimos infantes: quorum qui primus excessit è vita, Christianæ fidei veritatem illustri sanè testimonio cōprobauit. cū enim iam ageret animam, sublatis ad sydera manibus; Tem iangate mairo, id est, confestim (inquit) in cœlū migrabo. cuius rei miraculo neophyti magnopere confirmati sunt. Ipse autem Regulus tametsi nec dū Christianus est, & certis de caussis in aliud tempus Bonziorū scelus ac maleficia debitis vindicare suppliciis distulit; suam tamen erga nos beneuolentiam, & Christianæ religionis vel tuendæ vel amplificandę studium plurimis rebus ostendit. primū enim nobis honoris caussa familiariter sępe cōueniendis nomē nostrū apud Ximabaranos in admiratione & in gratia posuit: deinde areā templo ædificando optimam, materiamq; suo sumptu conuectam, operasq; ducentas nobis attribuit ad arcis ruinas ęquandas solo, quæ arx quōdā illa ipsa in area fuerat. in templi verò ipsius apparatum & cultū familias septuaginta in ea vicinitate habitantes certum vectigal pendere iussit, exturbationis pœna proposita, nisi in officio perstitissent. Idem, quòd Christiani ad templum, æstu maris accedente, ęgrè admodū veniebant, ingenti ponte ad ipsius tēpli valuas vsq; perducto, facilem ijs tutumq; aditum præbuit. Auctus verò filiola (quā nos quòd clarissimo genere orta est, magno Christianę rei adiumento futuram aliquando speramus) eam nobis tradidit baptizandam, quod fecimus, & nomine Christiano MARIAM appellauimus, vt eam videlicet nomen ipsum ad omnem virtutem ac sanctimoniam incitaret.

Hæc fere in oppidis Cochinoco, & Ximabara gesta sunt: quam ego vtranque Ecclesiam per id tempus sępe reuisi, & alteri Damianum, alteri Paulum comites ac familiares nostros, interim dum ego abessem, præposui. Vos etiam atque etiā obsecro fratres, vt pro hac vniuersa Iaponica vinea Domino Deo nostro quàm diligentissimè supplicetis. Ex portu MARIAE VIRGINIS adiutricis. v. Calend. Decemb. MDLXIII.

IOAN-

A

IOANNIS BAPTISTÆ MONtani Ferrarienſis, ad Michaëlem Turrianum è Societate Ieſu in Luſitaniam.

NNO ſuperiore in Iaponem peruenimus, & maritimum in oppidum Chriſtianorum deſcendimus, vbi Coſmus Turrianus cum vno è fratribus noſtris rem Chriſtianam præclarè gerebat. quibus ego cùm nauare operam ibidem vellem, in Bungum à Coſmo idcirco ſum deſtinatus, quòd ſeſquiannum iam ea princeps Iaponis totius Eccleſia ſacerdotem deſiderabat. Ibi quanta Bungenſium & lætitia & benignitate acceptus fuerim, exponere nimis longum ſit. Regem ipſum etiam inuiſi aliquoties, à quo ſemper honorificè humaniſſimeque tractatus ſum, qui tametſi ethnicus

B adhuc eſt, in ea ſecta quę nihil ſupereſſe poſt mortem exiſtimat; Chriſtianæ tamen religioni tantum tribuit, rebuſque noſtris vſque adeo fauet enixè, vt vnus è fidelium numero eſſe videatur. credo propterea quòd ominibus ducitur, videtque ſe ex quo tempore Euangelium in ſuis terris promulgari cæptū eſt, non ſolùm imperio, atque opibus auctum, ſed etiam filio, quod vehementer optabat. Quod ad conuerſionem harum gentium attinet, Euangelium longè lateque iam peruagatum eſt, & ſanè probatur in vulgus, & fere ſemper ad Baptiſmum, Dei beneficio aliqui perducuntur. Ratio autem noſtra cum illis agendi eſt eiuſmodi. Quæritur primùm quam ſectam ſequantur. deinde, non modò quam ipſi profitentur, ſed etiam reliquæ omnes Iaponicæ ſectæ multis rationibus ita confutantur, vt earum ope ac præſidio æterna ſalute ſe nequaquam poſſe potiri intelligant. Id vbi perceperunt, docentur eſſe vnum rerum omnium opificem, qui ex nihilo cuncta creauerit, eaque omnia fungi officio præter Angelos deſertores, & hominem, qui è primo illo ſtatu ſua culpa exciderit, in quo ab Deo parente poſitus fuerat; idemque naturæ legibus, rectæque rationi aduerſetur. Diſcunt deinceps, Deum eſſe trinum & vnum, cuius imperium primus ille homo neglexerit. Et quoniam infinitæ maieſtati ac numini facta iniuria, infinitam quoque ſatisfactionem exigeret, ſecundam Trinitatis perſonam, cùm genus humanū,

C aliave omnino creata natura ſoluendo non eſſet, humanitatem noſtram vltrò aſſumpſiſſe atque induiſſe, vt idem homo ſimul & Deus innocentiſſimus pœnam noſtris ſceleribus debitam pretioſo ſanguine ſuo acerbáque perſolueret morte, ac nos in omnipotentis Dei gratiā reſtitueret. Hæc illis omnia clarè & copioſè explicantur. tum ad eorum quęſtiones probè reſpondetur, & omnis ex eorum animis, quoad eius fieri poteſt, dubitatio tollitur; atque, vt illis certæ precandi formulæ traditæ, præceptaque Decalogi expoſita ſunt, promittunt ſe barbaros ritus ſuperſtitioneſque depoſituros. denique ſacri Baptiſmi vis atque myſteria iiſdem explicantur, atque ita Chriſto dant nomina ac baptizantur. Verſamur autem in hiſce Iaponicis regionibus hoc tempore è Societate ſacerdotes ſeptem, fratres quinque. multi præterea ſunt incolæ familiares ac veluti ſodales noſtri, præſtanti virtute homines, qui nos in opere haud ſegniter adiuuant. Sed vniuerſi pro meſſis copia ſanè quàm pauci ſumus, nec nobis (quod facile credas) ab occupationibus multum ſupereſt otij. itaque ſubſidio vehementer indigemus. Pijs deprecationibus tuis & cæterorum me valde commendo. è Bungo. v. Idus Octobris. MDLXIV.

EX ALIA EIVSDEM IO. BAPtistę Epistola ad Ioannem Polancum è Societate Iesu Romam.

VNC aliqua mihi de Bungensium Christianorum pietate ac deuotione dicenda sunt: quæ virtus cùm semper in ijs apparet eximia, tum verò Quadragesimæ tempore prę sertim elucet. nam præter asperitatem vitæ priuatam, & assidua supplicia voluntaria, Christiani sexta quaque feria frequentissimi in sacram conueniunt ædem: atque vbi de passione Domini peroratum est, extinctis luminibus atrocissimè cuncti sese diuerberant. Equidē vt primùm interfui, attonitus rei nouitate miraculoque, prorsus obstupui. Neque verò dumtaxat virorum hoc decus est: ipsæ quoque mulieres in hanc partem se admodum strenuè atque acriter incitant. quarum nonnullæ cùm me summis precibus obsecrarent, sibi vt in templo sumptis ne dignoscerentur virilibus tunicis, echinatis globulis ferreis in sua terga sæuire liceret; negaui scilicet: primùm id minus decorum arbitratus; deinde etiam veritus, ne si ad cæteram austeritatem & pœnitentiam, qua se ipsæ pæne conficiunt, verberum quoque tormētum accessisset, certum adirent vitæ discrimen. idipsum graui admodum ætate senes à me magnopere contenderunt. Iam verò sacræ hebdomadæ officia, quo animi sensu ac lacrymis; Paschalia autem solennia quanto animi gaudio, atq; hominum multitudine celebrentur, dici vix potest. Nec sanè minor est Natalium feriarum gratulatio & celebritas. quin etiam pia simul & iucunda per eos dies spectacula committuntur, illustribus aliquot actionibus è sacra historia Iaponico versu descriptis: quæ poëmata Christiani magno suo bono memoriter hauriunt, namque ea ratione & magnam sacrarum litterarum partem addiscunt, & hisce carminibus identidem concinendis, profanas cantiones quibus antea assueuerant, paulatim dediscunt. Nam quid ego de Confessionibus dicā? quo in genere ita solertes accuratique sunt, vt aliud nil egisse videantur in vita. Quibusdam ego, id vehementer optantibus, per interpretem aures præbui: quorum nonnulli scriptam Confessionem suam secū attulerant. Credas mihi affirmanti velim, quotidianas me sesquianni totius (tam diu enim sacerdote caruerant) recognitiones actionum suarum, quę examina dicimus, in ijs scriptis liquidò comperisse: ea dispositione atque ordine in commentarium crimina suis quęque diebus notata retulerant, cùm ante id tempus octauo vel quintodecimo quoque die Sacramentum Confessionis obire cō suessent. quæ mihi eorum diligentia eò laudabilior videtur, quòd ex mediocribus interuallis peccata ritè confiteri haud ita difficile duxerim: ipsorū verò octodecim mensium errata in temporum seriem digesta proferre, id verò in primis mirandum est. Quid quæris? contritione sua animique candore ita me sibi obligarunt, vt cum CHRISTO Domino ingentes & agam & habeam gratias quòd me in hæc loca perduxerit; tum etiam tibi plurimum R. P. vel eo nomine debeam, quòd auctoritate studioque tuo perfectum est, vt aliqua mihi pars demandaretur huiusce tam fructuosæ prouinciæ: quam ego vt ex instituto ac spiritu nostræ Societatis geram, peto abs te, vt infirmitatem meam tuis ad Deum precibus ac sacrificijs subleues. è Bungo. VI. Idus. Octobris. MDLXIV.

LVDOVICI FROII AD SOcios in Indiam.

NNO proximo, Vocoxiura vico ab hostibus concremato, & exciso, Cosmus Turrianus cum Ludouico Almeida, & Iacobo Consaluo officij caussa conquisitus à Christiano quodam nobili viro Tacaxim oppidum Regis Bungensis æger naui deuectus est. Ego autem ab Antonio Firandési viro Principe accersitus, Cosmi iussu Tacaxumam contendi febri frigoribusque vexatus, quæ me quattuor menses malè habuerunt. Eodem venit post mensem Ioannes quoque Fernandus. Insulani sunt numero trecenti circiter & quinquaginta, Christiani omnes, quorū quibus licuit, aduenienti mihi nauigiolis obuiam prodiere, cęteris in littore præstolantibus, quorum omnium quanta sit pietas atque religio, ex eo facilè iudicabis, quod bis in nocte ad Dominum deprecandum, Christiue tormenta necemque secum reputandam surgere è lectulo consueuerunt. B Quin etiam primis tenebris multi cùm se in preces fuderunt, ad mediam vsque noctem in ea cogitatione suimet pæne obliti persistunt. Pyxidiculam ego cerearum agni cœlestis imaginum, quas Romæ summus Pontifex consecrauerat, Socijs nostris attuleram ex India. id vbi resciuit Christiana quædam anus Facatensis, multis precibus vnam mihi earum extorsit. Eius rei fama statim hoc toto tractu percrebuit. itaque ad me quotidie & Firando, & alijs ex locis nauigia veniebant virorum fœminarumque plenissima, è reliquijs illis amoris (sic enim appellant) aliquid à nobis efflagitantium; negarì non poterat. itaque totum eius ceræ consecrationisque mysterium exponebat Ioannes, deinde in eos distribuebatur. & sanè ceram in particulas ita minutas secare coacti sumus, vt Christianis mille quingentis ac triginta sufficerent. quas pro suis quisque copijs vel argentea theca, vel ænea, vel stannea, vel ex aurichalco includebant; ex altera parte nomine IESV spinea corona circumdato, ex altera tribus ad imam Crucem clauis incisis. Templum autem ipsum, quòd Firando, alijsque ex insulis confluentem ad nos multitudinem non caperet, per eos dies amplificatum, & sacrario atque ædificijs ad hyemem traducendam ornatum est. opere absoluto, dum Iaponius quidam apud nos ceram in candelarum vsum ad ignem liquat, arida palearum materia, è quibus parietes erant exstructi, flammam ita auidè arripuit, non modò vt hospitium nostrum C ædemque sacram, sed etiam quindecim fere vicina Christianorum tecta comprehenderit atque consumpserit. quorum sanè mihi æquitas animi ac patientia visa est admirabilis, cùm incensis domibus domesticoque instrumento, in publicum se coacti proripere, tempestate perfrigida, cùm è cœlo densa nix caderet, vna cum coniugibus liberisque, qui nonnullis eorum erant septini, octoniue, nostram tamen vicem magis quàm suam ipsorum dolerent. Ex ea clade sacrorum apparatus Dei beneficio ereptus est, & aliquid è supellectili vestibusque, quas nos omnes egentibus Christianis ijs, quorum domus arserant, miseratione commoti diuisimus. Ioannis verò Fernandi commentarius multis iam annis elaboratus, in quem ille sacras conciones, & catechismi explicationem Iaponico sermone retulerat, sanè quàm incommodè perijt. Ego interea cùm ægrotus decumberem, ex eo periculo me ad quendam Christianum recepi, ibique in summa egestate storea mihi pro stragulo fuit, lignum pro ceruicali: eò statim magna vtriusque sexus hominum ac puerorum turba confluxit, incommoda nostra & calamitatem, lacrymis prosequentium: mortuos parentes lugere dixisses: atque, vt est gens ad omnem humanitatem ac misericordiā prona, quamquam in summis rei familiaris angustijs, alij ad me contegendum suismet vestimentis exuere sese, alij in cibum duas tresue cochleas, alij virides cepas, alij deniq; syluestre allium afferre. aliquot etiam Firandenses, & Facatenses Christiani, qui in eam insulam anno priore Vocoxiura migrauerant, cocta nobis cibaria septem octoue dies è suis domibus misere. Eius incommodi nuntio Firandum vicinasque in insulas perlato, confestim ad nos subleuandos Christiani cum fabris, paleis, funibus, arundinibus aduolarunt: quorum opera cùm ædes nostræ, templumque, tum etiam incensa Christianorum tecta magno omnium gaudio ac voluptate refecta sunt.

Sed idem tempus ecce noua calamitas.Aduectum ex India pretiosum ornatum sacro-
rum vnà cum aureo textili, & simul vitrea vasa donanda principibus, Firandum Cos-
mus, vt ibi videlicet ab incendijs tutiora essent, ad Christianum amicum custodien-
da transmiserat. Hic dum ludos quosdã profanos ipso Cinerum die agunt barbari, v-
nus ex ijs temere arreptum ignem in ædificium conijcit,qui vento adiuuãte,adeò ve-
hemens ac seuum excitauit incendium,vt bonam vrbis partem cum ædibus Antonij
dynastæ,& Christiani eius qui nostra seruabat,momento pæne temporis hauserit. quæ
res magnam mihi præcipuè, febri,tali anni tempore,laboranti, patientiæ materiam
præbuit,quòd in eas ego quoque sarcinas,Diui Thomę partes,quæ appellantur, item-
que nonnulla valetudinis aduersæ remedia,quibus admodum inops est hæc terra,con-
ieceram.Inde, paucis interiectis diebus,vigilias agere sumus coacti latronum & hosti-
um metu,quibus paruum hoc Firandi regnum infestum est:paratisque nauigijs qui-
bus aliò,si res ferret, aueheretur sacra vestis & instrumentum,nos cum Christianis in
editum locum munitumq; recepimus.Sed belli tumultus ille Deo fauente sublatus est.
Et quoniam Iaponicę linguæ ignoratio rem Christianam magnopere distinet, ere-
pto ex assiduis occupationibus tempore,faciendum sibi frater noster Fernandus exi-
stimauit,vt de Iaponico sermone grammatica præcepta conscriberet.ijs duplex eti- E
am Lexicon addidit: in altero Iaponicas voces,in altero Lusitanicas alphabeti ordine
cum sua cuiusq; significatione prætexens.Sexto vel septimo mense, haud tamen idcir-
co intermissis concionibus, cæterisque muneribus, eam lucubrationem absoluit, in
primis vtique necessariam Iaponijs excolendis.

In ferijs Natalibus, atque Paschalibus, incolarum summa religio.Nocte Natali sub
vesperam ientaculo exceptos bifariam in templo diuisimus.Ibi alternantibus choris
certos ex veteri testaměto locos,sacrasq; Prophetarum prædictiones tempori accom-
modatas versu Iaponico decantarunt. Deinde solennia missarum sacra peracta sunt.
Dominica in palmis cùm sacrum fieret, Passione Domini per vices,vt fit, recitanda,
tanta populi comploratio orta est,vt vix inter pronuntiandum nos mutuo exaudire
possemus.Iam sexta feria,quæ proximè consecuta est,complures tum Firando,tum ex
finitimis pagis Christiani ad verberationem cum flagris ac tunicis cõfluxère,quòd Fi-
randi conuentus huiusmodi ab Rege prohibentur. nec sequientibus eo die procellis at-
que imbribus deterriti sunt,quò minus acriter sese cædentes, sanguinemque mitten-
tes,permultos passus agmine composito incederent.quod ipsum separatim mulieres
quoque, Christi amore incensę fecerunt,idque summa cum pietate,& sanctimonia.
Porrò aquam Sabbato sancto benedictam, magno studio ac fide ad morbos pellendos
partim apud se religiosè asseruandam sumpserunt,partim etiam Firãdum, cęterasque F
in insulas atque oppida Christianis dono mittendam.Paschali verò die Dominico, ad
summam gratulationem species tantùm & pompa magnifica défuit.cętera sanè egre-
gia.vnum dumtaxat pallium erat nobis, quo eodem pro vmbella in supplicatione vsi
sumus.sub ea gestabam ego sacratissimum CHRISTI corpus in calice, linteatus præi-
bat Fernandus corona rosea redimitus, & quamquam macie ita confectus,vt vix hæ-
rere vestigijs posse videretur; valde tamen iucundè canebat, Dic nobis MARIA,quid
vidisti in via? Cui respondebat ex altera parte Iaponius quidam senex, trullam bacil-
lo pulsans:nec enim vlla in his locis organa musica sunt.Eo die cibum apud nos cun-
cti sumpsere,quod festis fermè celebrioribus factitant,prętertim verò die Visitationi
MARIAE VIRGINIS sacro,quem diem pręcipuo cultu atque honore exigunt Mi-
sericordiæ sodalitia,conuiuij curatoribus in qualibet Ecclesia constitutis.

Ipsis hebdomadæ sacrosanctę diebus,Firandi res accidit ad prouidentiam Domi-
ni iustitiamque declarandam admodum illustris. Princeps Bonziorum erat in vrbe
quidam,Sasimandaq; nomine,regni totius huiusce tanquam Archiepiscopus,capita-
lis Christianę religionis inimicus.cuius scelere antea & Cruces præcisę,& Gaspar Vi-
lela cum reliquis omnibus è Societate nostra Firando pulsi exclusique fuerant. quam
rem Antonius dynasta grauissimè tulerat,nec tamẽ vindicarat,eò quod Bonzius prin-
cipum affinitatibus admodum potens esset.Is igitur ab eodem Antonio, qui tum regij
exercitus Imperator vnà cum Rege militabat, per interpretem petijt fundum quen-
dam continuandum prædijs delubrorum suorum. Id cùm Antonius apertè negasset,
accensus ira misit continuò Bonzius primùm,qui Antonij villas, deinde sex circiter
Christianorum Antonij popularium domos incenderent.Enimuero tum Antonius
rei atro-

A rei atrocitate commotus Regem adit, Bonzij improbitatem diutius ait tolerari non posse: nisi in ipsum Rex animaduertat, sese confestim rei militaris cura deposita, ad vlciscendam eam iniuriam profecturum. cui Rex quamquam inuitus ac mœrens, tamen quod Antonij viri nobilissimi, & secundum se opulentissimi opera plurimum indigeret, respondit se totam rem ipsius arbitrio plane permittere. Tum recordatus iniuriarum, quibus iste nos affecerat, postulauit Antonius, vt Bonziũ eo dignitatis gradu deiectum, Firandensis regni finibus in perpetuum exterminaret: &, ne qua spes reditus ei relinqueretur, agros illius ac bona alijs posside̅da assignaret: Quo statim facto; & Christiani molesto grauiq; aduersario liberati, & Bonzijs dedec°inge̅s, ac dolor inustus est.

Decem menses Tacaxumæ fuimus: quo temporis spatio vicinas insulas, quæ in Antonij ditione sunt, bis Fernandus inuisit. nec sanè frustra. nam & Christiani, ipsius aduentu mirum in modum recreati, & barbari multi ad ouile CHRISTI perducti sunt: in ijs vetula quædam annum agens circiter nonagesimum, mulier honorata, multisq; affinitatibus pollens. Hæc beatitudinis gratia, multa Iaponis delubra superstitiosis peregrinationibus circumierat, habebatque papyraceam tunicam, quæ descriptam Amidæ vitam continebat, quam illi cum alijs diplomatibus & indulgentijs (Ecclesiasticos enim ritus dæmon effingit) Bonzij pretio ingenti vendiderant, polliciti, si eo amictu, B supremo die suo efferretur, omnibus noxis solutam, rectà ad beatas Amidæ sedes proculdubio peruenturam. Aegrotum quendam eius propinquum Ioannes inuiserat, cuius domi casu ipsa quoque tum aderat. Eam igitur Ioannes accersi iubet, si pauca de Redemptore generis humani deque altera vita cognoscere cupiat. audituram se respondit mulier: verùm enimuero falli, si quis idcirco se Christianam futurã existimet. Sed vbi dæmonis malitiam, fraudes Amidæ, cui illa tantopere fideret, Euangelicam deniq; veritatem Ioannes aperuit; vt Iaponica ingenia facile rationibus cedunt, eius orationem mulier ita approbauit, vt lacrymis obortis Baptismum continuò peteret. quid multa? solennes precationes edidicit, chartaceam illam tunicam, aliaque Bonziorum scripta quæ diximus, ad Ioannem attulit comburenda, sibi post hac sacrum fore nihil, aut religiosum affirmans, præter nomen IESV. ac deinde baptizata, tantam animi pietatem atque ardorem ostendit, vt cùm vniuersos Christianos, tum eos præsertim, qui eam antea nouerant, ingenti gaudio affecerit: quam metuebant prius, nunc autem metu duplicatum in amorem conuerso, maximè diligunt: ac mirantur quæ prius præ imbecilitate corporis stare vix posset, eam nunc quotidie templum petentem, Angelicamque salutationem trecenties recitantem, & singulis noctibus orandi caussa bis è cubili surgentem. Eadem postea ad me Tacaxumam cum alijs Christianis naui contendit, vt rei diuinæ interesset, & granum aliquod benedictum & ceræ, quam diximus, con C secratæ particulam à nobis exposceret.

Hisce rebus, alijsque peractis, quas ego breuitatis causa prætereo, Fernandus ad me reuertit. Et quoniam Firandenses Christiani magno nostri desiderio tenebantur, mihi autem per Regem à Christiana religione, contra quam initio simulauerat, alienum, in ea vrbe rem diuinam facere non licebat; supplicationibus habitis, & re cum Antonio communicata, omnino visum est faciendum, vt saltem Fernandus eò sese conferret: vbi ille dum fideles in officio retinet, labantes in fide confirmat, ethnicosque præceptis Christianis instituit; interea naues Lusitanorũ duæ in hanc oram è Sinis delatæ, quarum magistri cùm iniussu meo Firandi portum inuehi nollent, Rex ratione lucri coactus (nam alioqui, secus ac primis aduentus nostri in Iaponem annis simulauerat, & nobis, & Christiano infensus est nomini) se mihi per quendam è suis familiaribus excusauit, quod bellicis districtus negotijs nondum mihi salutem nuntiari iussisset; & simul magnopere petijt à me, vt Lusitanos vrbis aditu ne prohiberem: se primo quoque tempore de mea quoq; introductione cum nauarchis acturum. Illi igitur, permittente me descendunt, & promissa ab Rege sæpius exigunt, templum ære suo se exædificaturos recipiunt. Rex tergiuersando rem extrahere, nosque iam apertè frustrari, cùm eo ipso tempore oneraria, cui à sancta Cruce est nomen, aduenit, sanè opportunè. nam & sacerdotes è Societate tres Melchiorem Ficeredum, Balthasarem Acostam, & Ioannem Capralem summa cum animi nostri voluptate ac lætitia nec opinantibus nobis aduexit, & occasionem optimam præbuit Regis ab ea perfidia reuocandi. Hanc ego nauem actuario quæsitam reperi in ipso cursu velis adhuc inflatis: & Petro quidem Almeidæ nauarcho pro excellenti eius probitate, & in Societatem nostram obseruantia, facilè persua

persuasum est, vt vela submitteret statim, ibidemque subsisteret: mercatores autem siue nauigationis nausea tædioque, siue alia quauis de caussa, nullis rationibus de sententia deduci potuere quò minus scaphis oppidum peterent, & mercimonia exponerent. magno illis ea descensio stetit: namque à furibus igne apothecis eorum iniecto, non exigua mercium parte vel flamma ventoque sæuiente consumpta, vel etiam ab ipsis furibus inter eam trepidationem ablata, aureorum circiter duodecim millium damnum fecere. Interea Petrus Almeida, qui iactis anchoris, ab oppido sex millia passuum stabat, rogatu meo Regi apertè denuntiat, se nisi nobis restitutis nequaquam appulsurū. Rex autem, dierum aliquot mora interposita, ad extremum metuens, ne si rem diutius distulisset, magna rerum suarum iactura nauarchus alios portus peteret; nobis & vrbē intrandi, & sacræ ædis exstruendę potestatem fecit. Descendentibus nobis ad littus die natali D. Barptolemæi Apostoli, gratulatio ingens & à nautis Lusitanis significata est, & ab incolis Christianis, cùm se præter spem, voti compotes factos viderent. Nos cum nauarchis & magno præterea comitatu Regem adiuimus, eique gratias egimus. accepti sanè frigidè, quod dedit accepimus. inde Antonio eiusque matre salutata, ad instaurationem templi continuò animum adiecimus. ex onerarijs Lusitanorum tribus, pecunia in ædificationem corrogata, opus celeriter ad culmen perductum est. Itaque in eo templo natalem diem MARIAE VIRGINIS egimus Balthasare sacrificante, & magno omnium gaudio concionante. Tanto autem studio à nobis de hac Firandensi commoratione multis de caussis laboratum est: primùm quòd ita mandauit Antonius Quadrius: deinde ne Christiani incolę summa virtute ac religione homines deserērtur: tum vt iacta à nobis in animis puerorū, qui sanè pręstanti sunt indole, semina Christianę doctrinę, ad bonam frugē nostra opera perducantur: postremò Lusitanorū etiam gratia, qui ad hoc emporiū libētissimè cōmeant, ad merces distrahendas ac diuendēdas opportunissimum. Dum hęc ad Firandum geruntur, cognitum est Cosmū Turrianum Buntensis regis hortatu, atq; auxilio ad oppidum Rimani regni Cochinocum peruenisse, eamque Ecclesiam, quam hostes afflixerant, eiusdem Regis ope ac beneficio restitutam. Eò Melchior Ficerdus cum mandatis ac litteris, quas afferebat ex India, ad Cosmum profectus est. Nec ita multo post Cosmus ad nos scripsit, vt ad se ego & Balthasar Acosta veniremus; Caprali, & Fernando Firandi relictis. quę prima nauigandi facultas fuerit, proficiscemur. atque ego me, nisi per mea steterit peccata, Meacum ad Gasparem Vilelam missum iri confido. nam nostrorum hominum subsidium aliquod non ipse modò, sed etiam Meacenses vehementer exoptant: quippe qui ad eum, sacrorum caussa, è remotis vrbis amplissimæ partibus ægrè admodum ventitant. Cuius profectò res gestę satis declarant, nihil esse tam arduum atque difficile, quod non animi robur ac perseuerantia superet. Nam qui primis legationis suæ temporibus, contumelijs, probris, lapidationibus nullo defensore appetitus, diuque vexatus est; tantum constantia, patientiaque profecit, non modò vt populo, sed etiam vt principibus, Regeque iam ipso æquo ac beneuolo vtatur. In agro Meacensi intra quadragesimum circiter lapidem Ecclesias septem instituit, multis è prima nobilitate ad Christi cultum adductis: magnum denique rei Christianæ studium in illis gentibus excitauit. Verùm hæc, & reliqua huius prouincię acta ex aliorum litteris fusius cognoscetis. Vos ego patres, fratresque mihi carissimi per Deum obsecro, vt vestris in sacrificijs precibusque memoriam mei retineatis.

Firando. Quarto Non. Octobr.

MDLXIV.

IOAN-

A IOANNIS FERNANDI AD FRANciscum Petreium è Societate Iesu.

T si putabam vos de rebus Meacensibus è Gasparis Vilelæ ipsius litteris cogni turos; tamen cùm Christiani duo certi homines nuper ad nos Meaco venissent, faciendum mihi existimaui, vt quæ ab illis accepimus, tibi per litteras primo quoque tempore exponere. Anno superiore, cùm Gaspar ad Bonziorum furorem atque impetum declinandum, ex vrbe Meaco Sacaium Christianorum hortatu precibusque se recepisset; Didacus quidam neophytus ad Xamaxinodonum in ius adijt, debitam sibi à nescio quo pecuniam iudicio repetens. hunc Xamaxinodonus vt agnouit, per ludibrium sitne Christianus interrogat. Ego verò sum, inquit ille: cui rursus Iudex: cedo, vestra quæ dogmata sunt? recusanti respondere Didaco, seque excusanti quod tyro esset etiamnum; acrius instare denuo barbarus, & vrgere, vt aliquid in medium afferret. Necessitate pæne coactus Didacus de animorum immortalitate, deque æterno totius vniuersitatis paréte cœpit nónulla differere: quibus permotus Xamaxinodonus, abi (inquit) nuntia magistro tuo, vt ad suam mihi doctrinam declarãdam accedat. nam si tu rudis adhuc & nouitius tam bene disputas, quid de ipso doctore tuo putãdum est? quòd si veritatem religionis Christianæ probarit; eam ego fortasse & Quequidonus collega suscipere non grauabimur. Didacus igitur non sine diuino consilio id factum existimans, forensi actione deposita, Sacaium illicò ad Gasparem excurrit, eique iudicis mandatum exponit. Gaspar rem cum Christianis, qui ibidem aderant, communicat. illi negant se dubitare quin ea sit insidiosa euocatio; proinde nequaquam eundú. omnino probabilis erat ea sententia: verumtamen, ne cui, verbum DEI audire se velle dicenti, aliquo pacto defuisse videretur; Laurentium Iaponium comitem suum ad eum legauit: qui, quamquam proposito vitæ periculo, libens discessit, ea conditione, vt nisi intra quatriduum reuertisset, minus commodè cum eo actum existimaretur. Dies duo, tres, quattuor: nec tamen redit. pro mortuo scilicet, vel certè malè accepto est habitus. mittitur de communi sententia Meacum vnus è Christianis Antonius nomine, vt cuncta Sacaium explorata certaque referat. Huic in ipso itinere occurrit Laurentius & comites duo cum iumento tendentes ad Gasparem deportandum, quod iam Xamaxinodonum & Quequidonum Laurentij opera Dominus ad se conuertisset. Meacum igitur cum Socijs tribus Gaspar profectus (ij sunt Iaponij Laurentius, Augustinus, & Damianus missus ad eum mense Decembri) Xamaxinodonum & Quequidonum Baptismo lustrauit. Erant ambo venefici, & dæmone familiariter vtebantur. ijdem iuris Iaponici peritissimi, summaque prudentiæ & eruditionis fama. itaque ab ipso Rege & ijs qui rerum potiuntur, de religione belloque consulebantur: Christianæ autem religionis adeo acres aduersarij, vt in ea affligenda & Gaspare exturbando Bonzij ipsorum præcipuè opibus, gratia, auctoritate niterentur. Nunc autem diuinitus immutati ambo tanto studio in Christianæ caussæ defensioné incumbunt, vt Iaponicarum opinionum prauitatem atq; fallacias scriptis arguere atque aperire instituerint, Euangelica veritate ad calcem operis addita: quem librum ad communem omnium vtilitatem salutemque sunt edituri. Sanè grauem ex eorum conuersione plagam ac dolorem Bonzij accepere, præsertim quòd illos imitatus Xuicaidonus quoque, vir in Iaponicis meditationibus exercitatissimus, & Mioxindoni rei militaris præfecti cognatus, ad CHRISTVM accessit, atque inde in patriam reuersus passuum ab vrbe Meaco viginti quattuor millia, quæ Imoris appellatur, estque in Mioxindoni ditione, tantum apud affines & amicos exemplo suo monitisque profecit, vt eò Laurentius ipsorum rogatu missus à Gaspare, patritios sexaginta eorumque familias, omnino capitum ad quinque millia, baptizauerit, æde sacra confestim exstructa. quorum tanta fuit in fide virtus atque constantia, vt post Laurentij discessum, à Bonzijs ethnicisque ad defectionem solicitati lacessitique partim altercationibus, partim etiã ludibrijs & insectationibus, non modò non ab incæpto destiterint, sed etiam pro defensione Euangelij dié vnum in armis fuerint. Quibus rebus Xamaxinodonus

donus cognitis, Gaspari persuasit vt ad Mioxindonum (cuius domicilium ab Imori castro, vnius diei distat itinere) sese conferret, caussamque Christianorum apud eum ageret. Ab eo Gaspar benignè acceptus, cùm de rebus diuinis ipso valde approbante verba fecisset, summa eiusdem voluntate obtinuit, vt Imorenses ethnici Bonzijq́; neophytis negotium postea ne facesserent. quare Christiani molestia liberati & magnopere confirmati recreatiq́ue sunt: ad quorum numerum tredecim alios in reditu Gaspar adiunxit, postridieq́ue Meacum reuertit. Ex eo tempore in agri Meacensis munitis oppidis quinque ad passuum non vltra quinquaginta millia totidem Ecclesiæ institutæ dicuntur. Regis autem ipsius Meacensium tanta esse fertur in Gasparem animi propensio, vt cùm Gaspar ab Amangutianis litteras accepisset, eam Ecclesiam à Moridono tyranno vexari, pijs ipsorum discussis cœtibus, euerso templo, areaque ipsa per vim occupata; Regem adierit, atque ab eo impetrauerit, vt ad Moridonum scriberet, gratum sibi esse facturum, si Christianos commendatos haberet, eorumque templi instaurationem atque ædificationem adiuuaret. Eam epistolam Rex insigni cuidam viro dedit ad Moridonum in castra leucas triginta vltra Amangutium perferendam; eiusdem epistolæ separatim exemplo ad Christianos Amangutianos allato, qui propterea magnā in spem rerum meliorum venerunt. Hæc habui quæ de Meacensibus rebus in præsentia scriberem, vt tam læti nuntij quàm primum in Indiam peruenirent. Gasparem ipsum de eisdē rebus aiunt scripsisse. Eius litteræ, quas Bungi itinere pergens alius nescio quis ferre dicitur, vt speramus, propediem subsequentur. Hactenus de alijs. Quod verò ad me ipsum attinet, te per IESVM CHRISTVM R. P. obtestor, vt mei in sanctis sacrificijs tuis nominatim memineris, atque idipsum à reliquis omnibus Socijs peto: quò ipsorum deprecatione placatus mihi Dominus tantum virtutis impertire dignetur, vt Societatis nostræ disciplinam ac leges ad finem vsque vitæ custodiam. Firando. VI. Idus Octobris. MDLXIV.

LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOcios in Lusitaniam.

OMPLECTAR his litteris, fratres mihi carissimi, ea dumtaxat, quæ mihi, certa Iaponis obeunti loca in itinere contigerunt: nam cætera nostri Meaco, Firando, atque aliunde, ad vos ipsi perscribent. Anno proximo Pater Cosmus Turrianus, Vocoxiura, vbi tum commorabatur, misit me, duo in oppida regni Rimani ad prædicandum Euangelium; quibus in oppidis intra tertium circiter mensem (quæ Dei benignitas est) non infimæ conditionis homines amplius mille ducenti ad ouile CHRISTI perducti sunt. Atque illa quidem iam cognouisse vos arbitror: Barptolemæum Regem valde potentem Rimani Regis fratrem, magna cum nobilitatis parte conuersum ad Christi fidem, aliosq́ue deinde complures. Didicistis præterea, vt opinor, Vicoxiura vicus ac portus, nostris ab eodem Barptolemæo attributus, cùm ædificijs, tum verò neophytis in dies quàm feliciter crescere cœperit. Hunc adeo lætum rei Christianæ progressum cùm diabolus ferre non posset, Bonzios permultos è popularibus Barptolemæi solicitare non destitit, quoad facta coniuratione armisq́ue clam sumptis, Reges ambos repentino impetu aggressi; Barptolemæum, quòd idolorum cultu sublato phana ipsa Deo vero dicasset, regno deturbatum, in arcem quandam compulerint, intra quam sese continebat hoc tempore; fratrem verò eius, quod in regnum suum patefecisset aditum Euangelio, dimidia fere parte oppidorum suæ ditionis exuerint. In eo tumultu, Vocoxiura vicus, iniecto furtim à vicinis hostibus igne, confestim incensus est. Cosmus in Rimani cuiusdam neophyti nauem confugit, Leonis nomine, qui periculo cognito statim præclarè instructis nauigijs duobus ad opem Ecclesiæ temploque ferendam aduenerat: quod tamen ipsum vna cum ædibus Christianorum agricolarum, cùm iam Cosmus, vt dixi, nauigium conscendisset, inspectantibus nobis eodem conflagrauit incendio. Spectaculum nostris oculis graue admodum, & acerbum. Vicus primùm exustus ac dirutus is, qui modò & conuenarum numero, & pluri-

A plurimo Dei cultu florebat: innocentes pueri permulti, quorum pijs vocibus, ac quo-
tidianis precationibus in Dei laudẽ nuper omnia perſtrepebant, raptim in naues impo-
ſiti, dilapſique: cætera neophytorum turba cum liberis atque familijs, ſine tecto, ſine
cibarijs, ſine vllo præſidio relicta crudelitati hoſtium atque ſæuitiæ. Rebus igitur de-
ſperatis mœrentes curſum direximus ad portum, qui primus regni Bungenſis occur-
rit, leucas à Vocoxiura circiter quinquaginta. In ea nauigatione, digna memoratu
nonnulla accidêre; è quibus hoc vnum in præſentia exponam. Cùm ad alias eius oræ
ſtationes, tempeſtatis cauſſa, coacti ſumus appellere; tum ad quendã regni Rimani por-
tum, citra eum locum quem petebamus, paſſuum millia quinque & viginti. Eius
portus atque oppidi facile princeps erat Leo: qui inde Vocoxiuram ad nos, vt dixi-
mus, nauigijs duobus erat profectus. Eò igitur delati, quòd Coſmus valetudine admo-
dum vteretur aduerſa, deſcendimus, ibique dies octo ſubſtitimus. quo tempore Chri-
ſtianorum concurſus ad Coſmum ingens fieri cæptus; quod neminem è ſacerdotibus
noſtris antea viderant. Verùm noctu ferè ventitabant, exploratorum metu, hoſtium-
que Chriſtiani nominis, quibus oppidum erat refertum. Nam Regis pater, qui ætate
iam exacta Regni adminiſtratione deceſſerat, cognita ſeditione ac bello in filium ex-
citato, rebellibus renuntiari iuſſerat, omnia ipſorum arbitrio compoſitum iri; ſpopon
B deratque, ipſum filium Regem, itemque nepotem, in exſilium ituros; Cruces Chri-
ſtiano ritu defixas auulſum iri, Chriſtianos ad patrios ritus Chriſto deſerto redituros.
Id erat cauſſæ cur neophyti minus apertè Coſmum inuiſerent, quorum erat numerus
fermè octingentorum. Ipſi verò pueri Chriſtiana doctrina ſic erant eruditi, vt cuncti
precãdi formulas, plerique etiam Catechiſmum totum tenerent. ij, curabat Coſmus vt
inter ſeſe, dialogi more, fictis ad tempus perſonis, de Chriſtiana religione, Gentilique
ſuperſtitione certarent; idq; tanta cũ animi voluptate, vt perſpecta gentis huiuſce fides
ac pietas, omnem pęne acceptæ cladis dolorem abſtergeret. Sed hoc ipſum quoq; ſola-
tium nobis humani generis hoſtis inuidit, ac Bonzios impulit, vt facta manu, diuerſo-
rij noſtri arundinea tecta nocturnis lapidationibus magno cum ſtrepitu peterent: quo
maximè tempore neophyti ſpiritalium ſermonum delicijs fruebantur. Quocirca ni-
hil hoſtium vim ac potentiam veritus Leo (quod alius nemo præter ipſum auderet)
nos ædium ſuarum excepit hoſpitio: cumque nihilominus Bonzij furerent, tanto do-
lore ipſe cum omnibus ſuis exarſit; vt inſcientibus nobis arma capere, ignemque cœ-
nobijs Bonziorum inferre, ſumma præſertim vxoris voluntate, decreuerit. Eam rem
odorati Bonzij, furere deſierunt. Verũ quia cõmoratio noſtra diuturnior, periculoſa
neophytis eſſe videbatur, idque ipſimet ita iudicabant; quamquam magno cũ dolore,
quem ex ipſorum ſolitudine & calamitate capiebamus, magnaque mutuæ beneuolen-
C tiæ ſignificatione, ſilentio noctis digreſſi; poſtridie Tacaxim oppidum Bungenſis oræ
tenuimus. Ibi Coſmus loco propinquo conſiſtere, & neophytorum animos, epi-
ſtolis, inter eos terrores atque diſcrimina confirmare, totiuſque rei exitum exſpectare
conſtituit. & quò eſſe ibi tutò liceret, ad regem Bungi me miſit, duarum & trigin-
ta leucarum itinere; vt is de manſione ſua cum Tacaxiano Præfecto per litteras age-
ret; quod Coſmus ipſe propter valetudinem longius progredi non auderet. Rex erat
eo tempore Voſuqui (id oppidi nomen eſt) quem vt conueni, Coſmiq; mandata expo-
ſui, Rex valdè lætatus Coſmum in ſuis verſari finibus, protinus mihi dedit ad Præfe-
ctum epiſtolam; Coſmo aream ædeſq; ad habitandum attribueret, & ex incolis, Chri-
ſtianum, quicunque vellet, fieri permitteret. Atque hæc quidem eo ipſo die: poſt men-
ſem autem, Coſmum regni proceribus per litteras magnopere cõmendauit. Poſt men-
ſes verò duos, cùm Chriſtianam rem parum procedere cognouiſſet, duas edidit tabulas
ornatas auro, nigroque colore diſtinctas, quarum alteram Coſmus apud ſe, alteram v-
nus è noſtris haberet in alio pago percelebri (Cauaxirim appellant) leucas à Tacaxi ſe-
ptem. Earum in vtraque rei Chriſtianæ tribus capitibus chirographo ſuo cauit quàm
diligentiſſimè. Primùm enim edixit licere in ſuo regno, ſummis, medijs, infimis Chri-
ſtianos fieri: deinde pœnas propoſuit, ſi quis diuinæ legis præcones, aut impediſſet, aut
vlla ratione læſiſſet: tertiò declarauit placere ſibi in perpetuum tota ſua ditione præ-
dicari Euangelium. Ac mirum ſanè, quantopere Chriſtianæ religioni faueat, quamquã
ei nondum addictus. Petentibus nomine Bonziorum quibuſdam, vt nos exterminaret;
alienum eſſe eius dignitate, ferre qui Deos ſuos tam impudẽter, tam contumelioſè pro-
ſcinderent; infames item edacitate carnis humanę (hoc enim illos non pudet crimen

nostris obijcere) & quocunque pergerent, euersiones atque excidia secum afferentes: D
cùm hęc, inquam, & alia sexcenta in nos probra iactarent; annus, respondit ille, circiter quartusdecimus agitur, ex quo hi homines in hæc loca magno vtique meo bono delati sunt: tribus quippe dumtaxat regnis ante præfueram, nunc verò quinque possideo. antea pecuniæ laborabam inopia, nunc Iaponis Reges omnes diuitijs supero; atque ad populares etiam meos hoc beneficium pertinet. denique omnia mihi ex eorum hospitio secunda acciderunt: quin etiam filio magna mea voluptate sum auctus, cùm nullum antea suscepissem. Quæro nunc ex vobis; ecquid attulerit mihi commodi religionis vestræ defensio? proinde cauete, ne in posterum ad me, istiusmodi verba faciatis. quo illi responso fracti abiectique cesserè. Idem fere Meaci contigisse cognouimus, cùm Bonzij ex ea vrbe Gasparem Vilelam exturbare conarētur. Mos est Iaponiorũ, cùm aliquam pecuniæ summam principibus largiuntur, chirographum illis offerre, ex quo ipsi deinde per suos domesticos eam pecuniam exigant. Eiusmodi chirographum, facta collatione, Meacenses Bonzij detulerant ei, qui caussas ipsorum apud Regem agere consueuerant, vt idem ille nostros Meaco pellendos curaret. Is auditum aliquoties Dei verbum (vt erat bonus natura) probauerat. Itaque rem sustinere, & chirographum apud se detinere constituit, quoad clarius, quæ tradebãtur à Vilela, cognosceret. Adit igitur & audit hominem magno cum assensu: redit iterum, ac tertiò: denique clariore oborta sibi luce Christianus efficitur. atque hac maximè ratione Dominus hominem hunc, sicut & cæteros qui se haud difficiles præbent, ad veritatem ab errore traduxit. Verùm, vt ad institutam narrationem reuertar, tabulas ego regias ad Cosmum misi, quarum vnam Eduardus Syluius Cauaxirim promulgandi Euangelij caussa pertulit. Ego in regia vrbe moratus sum à natalitijs Domini ad Paschatis vsq; peracta solennia. Interea quanta, quàm assiduo cõcionum frequentia; quàm crebri Baptismi; quæ in publicùm hospitale caritatis officia; quot eleemosynæ; ferijs verò Natalibus, quàm pia è sacris historijs spectacula exhibita: per Quadragesimã, qui ardor animorũ, quàm graues, quàm acerbæ pœnę à neophytis vltrò susceptę: Paschalibus deniq; diebus quàm festiuæ ac iucundæ gratulationes tũ publicè, tũ priuatim extiterint, quoniam ea vobis minimè noua sunt, nihil attinet scribere. Per eos dies Eduardus Cauaxire dum incensus rei Christianæ studio, immemor cibi potusq; ad Euangelium dies ac noctes prædicandum incumbit, grauem morbum è summo labore contraxerat. Ad eum ego curandum (abest autem Cauaxiris oppidum ab regia vrbe leucas paulo plus triginta) Cosmi iussu ingenti labore perrexi; quòd è perpetuis imbribus amnes adeò intumuerant, vt vado transmitti non possent. Ita coactus de recta via deflectere, quinto demum die perueni Cauaxirim, fratremque nostrum offendi humanis omnibus remedijs, in magna diuinorum solatiorum copia, destitutum; macieque pæne extrema confectum: sic prorsus, vt nonnulla, quæ mecum ad instaurandas ægroti vires attuleram, parũ illi exhausta prope iam naturali virtute profuerint. Et quoniã Cosmi visendi, antequàm migraret è corpore, magno desiderio tenebatur, noctẽ quietam nactus, ipsius Cosmi iussu Tacaxim eum naui transuexi, quem acceptum amantissimè, officiosissimeque tractatum, Cosmus frustra sanare conatus est: decem superuixit dies: sumpto bis corpore Domini lætus abijt, præclaro nobis cùm virtutum aliarum quæ in ipso elucebant, tum verò Christianæ humilitatis ac patientiæ documento relicto. Quàm multas ille, sui præsertim aduentus initio difficultates, & incommoda pertulit! quot imbecilli corpusculi vexationes pœnitentiæ nomine subijt! quãta verò industria, quãto fuit studio Christianę religionis propagandæ! equidem nil vidi simile, cessabat nũquam. itaque præter cæteros labores, non Iaponicas modò, verùm etiam Sinenses, quæ multo difficiliores cognitu sunt, didicerat litteras; artemq; Iaponicæ linguæ grammaticam, & copiosa lexica primus ipse confecerat. Sed redeo ad Cosmum. Is eo ipso tempore ab rege Rimanorum accersitus, tametsi cum eo congredi vehementer optabat, atque ob idipsum etiam in oppido Tacaxe remanserat; prius tamen regem Bungi constituit tota de re facere certiorem: binas, interea litteras ad Rimanum dedit, quas cũ mandatis ego deinde sum subsequutus: ignosceret moræ: ita de se meritũ esse Bungẽsem, vt illo inconsulto proficisci fas esse vix duceret. Rimam Tacaxe tendentibus pagus occurrit, quam Leonis patriam esse iam diximus. Eò vt perueni, me viso, & profectionis meę caussa cognita; neophyti, dici vix potest quanta lætitia affecti sint. Serum erat diei: totum id tempus confluentibus ad me salutandi caussa datum est: Baptizati quoque nonnulli;

A nonnulli;in ijs ethnici cuiusdam filius, qui pro ea consuetudine, quam cum Christianis sanctè institutam habebat, non modò sese Deo commendare iam cæperat, verùm etiã Christianæ doctrinæ rudiméta memoriter hauserat. Postera luce ex eo loco profectus Rimã quinq; leucarum interuallo deueni. Rex cùm cætera comitate, tum etiam cœna me excepit; multaque de Bungensi re percontatus, quod ad Cosmum attinebat, ita respondit: Cochinocum suæ ditionis emporium esse Christianorum (quadringenti & quinquaginta ferè neophyti numerantur) eò Cosmum posse concedere, ibique exspectare, dum debellatum esset; daturum se, qui me illuc vsque perduceret, mihique aream, ac domum in vsus Cosmi assignaret. itaque factum est; cessitque res è sententia. Cosmus bona Regis Bungensis venia conscendit statim, & Cochinocum naui delatus, magno omnium gaudio exceptus est; nullaque interposita mora, neophyti solum purgare, ædesque instruere aggressi sunt. Ille perspecta hominum virtute ac probitate magnopere delectatus; illud præcipuè mirabatur, cùm temporis spatio non plus trimestri ad CHRISTVM Dominum cuncti conuersi fuissent, tam recenti re, nullis hostium minis aut denuntiationibus de suscepta religione potuisse deduci. Grates Domino, qui illos tanto animi robore, ac fortitudine impertijt. è Bungo. Pridiè Idus Octob. MDLXIV.

B

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER QVARTVS.

LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOCIEtatem Iesu, in Indiam & Europam.

C

T communis officij ratio, qua ad alloquendos litteris amicos absentes impellimur, & præcipuus animi fructus, qué vos percipere ex Iaponicarum rerum cognitione intelleximus, me hortatus est, vt confectum Dei beneficio iter Meacense, carissimi fratres, hac epistola vobis exponerem. Cùm statuisset Præfectus noster Cosmus Turrianus, vt ego & Ludouicus Froius Meacum eo consilio peteremus, vt ipse quidem maneret ibidem, & Gasparem Vilelam adiuuaret in opere, ego autem vt Ludouicum illuc vsque profecutus, quod ad spem propagandæ in ijs locis Christianæ religionis attinet, comperta atque explorata referrem omnia; Cochinoco Rimani agri vico maritimo, quod his temporibus Cosmi Turriani domicilium est, ab ipso Cosmo non sine magna beneuolentiæ significatione faustisque precationibus ad nauem vsque deducti, solutis anchoris eo ipso die ad vrbem Ximabaram secundo vento deuenimus; atque ibidem (vt est grex ille neophytorum eximio quodam rerum diuinarum studio) vel concionum frequentia, vel eorum qui ad CHRISTI fidem traducti sunt genere ac numero, bidui fermè operam adiuuante Domino sanè quàm præclarè posuimus. Cùm iam hora profectionis adesset, à neophytis parato nauigio ad mare deducti sumus. quidam etiam (ex quo facilè hominum in nos amor eluceat) qui ad tempus adesse nequiuerant, curriculo tendere ad naues, & aquis eodem impetu se se credere, vt nos iam in salo stantes, affari sibi liceret. Ioannes verò dynasta proprio

nauigio nos longius prosequutus, cursum inde ad Barptolemæum regem intendit, D
qui paucis ante diebus Cosmo Turriano Crucem auream dono miserat cum epistola, in qua erat scriptum, se Crucis eius beneficio, quam secum semper tulisset, non modò magnis è periculis euasisse, verùm etiam multas ex hoste retulisse victorias. Id argumentum suæ fidei & amoris mittere se ad Cosmum, cupere tamen aliam sibi vicissim ab eo remitti; eam, quòd Cosmi fuisset, maiore etiam apud se in honore futuram. Crucem igitur Ioanni dynastæ Cosmus tradidit ferendam ad Regem; additæ muneri ab Ludouico Froio nonnullæ reliquiæ. Cui vos quoque Regi tam pio, tamque de Christiana religione bene merenti, fratres carissimi, felices bellorum euentus ab immortali DEO precamini. ijdem enim & Barptolemæum & Christianam religionem hostes oppugnant. Ximabara igitur Tacaxim, qui Bungensis Regni Rimanique est limes, atque inde Funaium terrestri decem fermè dierum itinere, non sine summa difficultate pereximus. nam præter vim frigoris acerbissimi, & confragosa atque inuia loca; diuturnus etiam imber calles ita lutulentos effecerat; vt sæpenumero prolapsi fuerimus: cùm interea defatigatis corporibus ad reficiendas vires in diuersorijs nasturtiorum & inhamis herbæ folia præberentur. Cutamis est pagus, à Funaio millia passuum septem & viginti, egregio templo visendus, quod ibi Christianus quidam exstruxit. In eo pago noctis vnius demum quiete capta, Funaium postero die peruenimus. Rex erat eo tempore Vosuqui. Eum conuenire septimo post die placuit, deque suscepta peregrinatione facere certiorem. Ille verò nobis benignè & comiter acceptis, litteras etiam ad amicos Meacenses commendatitias dedit. In vrbe Vosuqui Christiani visuntur aliquot: in ijs noster hospes in primis CHRISTO deuotus, & probus. Is non paruo nos affecit solatio, cùm totam precationum suarum nobis rationem exponeret. Ea erat eiusmodi, vt orsus à summo Pontifice cæterisque Ecclesiasticis ordinibus, & Regibus Christianis; ad vniuersos nostrę Societatis homines, sed nominatim ad vnumquenque nostrum, qui versamur in Iapone, descenderet; tum pro conuersione ethnicorum, sed regis Bungi præcipuè, supplicaret: longam inde pertexuit seriẽ petitionum, certis in singula rerum capita obsecrationibus distributis: tam copiosè præterea de contemptu mundi, tam scitè de alliciendis ad CHRISTVM Iaponijs proceribus disputauit, vt eius pietatem vehementer admirati fuerimus. Quid multa? nostram vicem Doctoris officio functus est. Nos Funaium inde reuertimus. Funaio Meacum versus iter intendimus, magno neophytorum numero nos ad passuum tria millia prosequente. Verùm aduersa tempestate Funaium reiecti sumus omnino ter: cùm ipsi palam neophyti faterentur, se nobis contrariam à Deo nauigationem enixè precari, vt apud se Natalem Domini diem festum agere cogeremur. Spatium id fuit mensis vnius: quo tempore nõ destitimus vicinis locis verba facere ad incolas; & hospites nostros ad CHRISTI fidem & cultum F suscipiendum hortari; cùm ipsi quoque Bonzij ementito corporis habitu se mulierum cœtibus inserentes, clam ad nos audiendos accederent, ijdemque à suis popularibus proditi, ac disputationibus nostris Domino adiuuante conuicti facile cederent. per eos dies Tonus ad CHRISTI ouile aggregatus est, insigni nobilitate vir, ingenioque præstanti. Iam Natalitia Domini aderant: ijs ingenti Christianorum gaudio celebratis, denuo soluimus, & vento secundo ad insulam nomine Hiu sanè haudquaquam securi peruenimus. Sæuiebat maiorem in modum mare: parua erat nauis: vectorum mira colluuies, Lunam, Solem, ceruos, aliasque belluas vario ritu adorantium. Metum augebant præterea in oculis nostris è recenti aliorum naufragio reliquię & sarcinæ fluitantes. Verumtamen nos Dominus, quo nitebamur vno, ad eius quam diximus insulæ portum, leucas à Bungo quadraginta perduxit. Eius circuitum insulæ passuum aiunt patere millia fermè trecẽta. Quattuor in regna diuiditur, oryzæ ferax. Locus autem ipse, ad quem sumus appulsi, Fore, gentis vocabulo nominatur. Ibi aliquot reperti Christiani, qui Euangelium in vrbe Meaco perceperant. Ex ijs quidam in primis honestus, continuò nos gratulabundus inuisit: noctemque totam apud nos traduxit alijs nullis nisi de benignitate diuina sermonibus. Equidem nullum adhuc vidi tanta vel auctoritate, vel prudentia, vel cognitione veritatis Christianæ Iaponium. Filium annos vndecim natum egregiæ puerum indolis, cultui CHRISTI dicauit. Reliqui eius domestici eximia sanctitate & religione sunt omnes, sed vxor præcipuè, quæ ventrem ferens, & quidem proxima partui, vt audiuit CHRISTI sacerdotes adesse, insperato gaudio elata, postridie cõfestim ad nos, ancillis ac liberis comitata,

bene

A bene longo interuallo se contulit, verboque Dei refecta, vespere cum suis domum reuertit, eaque ipsa nocte peperit filium, cuius rei nuntium diluculo misit ad nos. Dies octo ibidem commorati, sex incolis conuersis ad CHRISTVM, eadem naui Xiuaquini (nam eò vsque erat conducta) sexto die prouehimur, qui portus in itinere medio sese offert Sacaium è Bungo petentibus. Hyemis initium erat asperrimę: iuga montium niue cooperta, quæ assiduè cadebat densa adeo, vt iam tum experiri liceret, inter eius regionis & aliarum frigora quantum interesset. Ibi quòd nullam in cursu maioris formę nauem inuenimus, paruum nauigium coacti conducere, per infesta piratis loca (incertum maiore frigore, an metu) quem petebamus portum beneficio Dei tenuimus. Sacaium inde peruentum est, cùm quidem proxima nocte incendium eminus apparuisset nobis, quo mille circiter vrbis eius tecta consumpta sunt. Atque vt nos aduentare cognouit ex optimatibus quidam Christianus, nomine Sanctius, certos homines obuiam misit nobis instructo maiore nauigio, in quod è nostro myoparone transcendimus, ad eumque perducti liberaliter admodum & amanter excepti sumus. Domũ habebat peramœnam in vsus hospitum atque aduenarum intra ædium suarũ septa more patrio separatam ac propriam: eam nobis ad diuersandum assignauit. Ibi pòst quietem, nobis affuit illicò Sanctij ipsius vxor & liberi (quod ex ipso congressu facilè apparuit) admodum ingenuè & liberaliter educati. Horam circiter iucundè fuere nobiscum: inde
B recepere sese. Ac Ludouicus quidẽ Froius, quòd ita omnino statuerat, postridie bene comitatus Meacum iter intẽdit: ego remansi, vt negotijs quibusdã expeditis, sine mora subsequerer. Ille cùm ad oppidum Ozaquã vespere processisset leucas à Sacaio tres, ea ipsa nocte flãmis ædificia illius oppidi nongenta deleta sunt. qua re perterriti neophyti, qui Froiũ deducebant, veritiq; ne quid illi ab oppidanis incõmodi accideret (quòd nostri nominis fama iã valde percrebuit, rumoribus improbissimis dissipatis, nos vrbiũ clades & exitia circumferre) patrẽ ex vrbe quàm occultissimè tectum eduxere, eoq; ipso die tanta vis niuium cœlo delapsa est, quanta his annis quinquaginta nunquã. Verũtamen Deo adiuuante ex hisce difficultatibus Meacũ Froius euasit incolumis. Ego è frigoris, quod in itinere pertuleram, acerbitate, in magnos incidi corporis dolores, qui me quinq; circiter & viginti dies adeò vexauere, vt pæne confecerint. Eo aũt toto tempore Sanctius in me curando planè paternam assiduitatẽ ac diligentiã præstitit; cùm & nocte ipsemet cum duobus tribusve administris ægrotanti mihi sedulò adstaret excubaretque, & vxor ac filij subinde me amicissimè atque humanissimè inuiserent. Neq; verò medicus defuit prestanti eruditione Christianus. Conualui denique Dei beneficio. Et quoniam ad ingrediendum iter nondum suppetebant vires, erantque nõnulli, qui me audire cuperent; interea prædicare Euangelium institui. Credidere octo, baptiza-
C tique sunt, ad quos inflammandos excitandosque, Sanctij quoque & filiorum spectata pietas & ardor animi, vt puto, non mediocriter valuit. Per eos ipsos dies Sanctij filia venit ad me, nomine Monica (grandiori natu fœmina prosequente) fusisque ritè precibus coram Deiparæ Virginis effigie, quam ferre mecum in itinere consueui, ad me verba fecit in eam sententiam, vt diceret, se quidem summa Dei benignitate Christianam esse: & eiusdem CHRISTI, Virginisque Matris instinctu decreuisse iam pridem virginalem vitam ad mortem vsque traducere: quin etiam illud sibi certum fuisse, tondere comam, quod apud Iaponios relicti seculi susceptæque vitæ seuerioris indiciũ est; & à Sanctio patre contendere, vt se in vilibus ministerijs pro mancipio haberet in posterum: nunc autem inaudisse (nimirum suis peccatis id postulantibus) se auunculo suo à parentibus esse desponsam superstitioso in primis homini, & falsorum Deorũ libros, Bonziorum ritu dies noctesque peruolutanti: præclarè intelligere sese, quanto id cum salutis suæ periculo futurũ esset; proinde petere à me & orare, vt Sanctium patrem ab ea mente deducerem: se valde confidere, CHRISTO fauente, rem omnem feliciter esse cessuram. Ego, collaudato puellæ consilio, primùm admonui, vt secum reputaret etiam atque etiam, se tenera esse admodum ætate (sextum decimum agebat annum) necdum expertam varias dœmonis artes insidiasque, quas ille ad tam ardua nitentibus tendere consueuit. sanè, si ad extremum vsque spiritum in virginali castimonia perstitisset, ingens præmium à CHRISTO Domino laturam in cœlo: sin fortè offendisset, enimuero & sibimet detrimento, & parentibus nobilissimæque familię magno futuram esse dedecori. Quocirca si robur haud sentiret sibi inesse tanto certamini par, nubere satius esse, non tamen auunculo. Tum illa, Christi fretam auxilio spe-

rare se dixit & de se ipsa, & de inimico generis humani victoriam: sese periclitādi caussa D quid in eo genere posset, triduum totum, & quidem magna cum animi sui voluptate atque lætitia per inediam transegisse: itaque statuisse apud animum suum, qui in eo ieiunio & vires & solatia sibi suppeditasset IESVS, eundem sibi cæteris omnibus in difficultatibus affuturum. His ego auditis, tam pium eius propositum admiratus, hortatusque etiam atque etiam, vt vigilaret in retinenda constantia; virginem à me dimisi. postridie Sanctium alloquor, filiæ voluntatem expono, doceo matrimonium illud tribus maximè de caussis esse nefariū. Primùm quod vir sit ethnicus, & colendis Idolis adprimè deditus; deinde quod Monicæ auunculus; postremò quòd ipsa repugnet & renitatur puella. Ad hæc ille; neminem esse tota vrbe Christianum, quicum filiam matrimonio possit honestè coniungere; perditum idololatram per eam occasionem facilè ad CHRISTVM posse conuerti; denique sibi non esse iam integrum, quippe qui conscijs principibus ciuitatis, homini in primis opulento potentique, filiam enixè cupienti desponderit: vereri se, vt inimicitias & inuidiam sustinere possit, si rem inchoatam, ac pænè confectam, repente reuocare nitatur. quę cùm ita sint, tamen quoniam id matrimonium saluis Christianis legibus contrahi nequeat, se omnino, quicquid ego velim, esse facturum. Laudaui pietatem hominis. Ille perturbato in præsentia recessit animo: sed mox, vt est vir egregiè prudens, Deo duce ac præside, incestas nuptias mira lenitate discussit. Neque ego interea destiti Monicam salutaribus præceptionibus instituere. quas illa cùm & eximia quadam animi submissione, & magna gratiarum actione semper exciperet, priscas illas mihi Virgines reddere videbatur, quas optimo iure Catholica Ecclesia ob excellentem vitæ sanctimoniam in numero cœlestium collocauit. Est autem puella maiorem in modum solitaria & precationibus dedita: cubiculum habet remotum ab omni domestico strepitu, cum signo Crucifixi & spiritalibus libris, quibus, vt est legendi scribendique bene perita, dat operam. Frater eius est Vincentius nomine, annos circiter vndecim natus. Is, percunctanti mihi, quem sibi modum statueret amoris in IESVM CHRISTVM Deum suum ac Dominum; vt sanguinem (inquit ille) ipsius caussa profundam, & quamuis minutissima in frusta dissectus, me Christianum esse profitear. Interim ego iam firmior cęperam esse. Itaque nostrorum monitu, qui Meaci versantur, ethnicum quendam adire constitui in Sacaianis finibus eo tempore commorantē, cuius auctoritas & opes in vrbe Meaco magnæ esse dicuntur. Id iter pedibus conficere me Sanctius nequaquam est passus. nam & longius erat, & ego vires nondum planè receperam. Lecticam ab eo sum coactus accipere cum lecticarijs duobus admodum leuem, commodè sedentis hominis dumtaxat vnius capacem, quadrata forma, fenestellis ad latus additis, quæ ab insidente aperiri claudique ad libitū possint, quo maximè vehiculi generè vtuntur nobiles orna tu magnifico, & opere quàm elegantissimo. Sic igitur ad eum quem dixi dynastam alieno ministerio deferor. Scribam habebat Christianum apud se: cuius beneficio nobis F & facilis ad eum patuit aditus, & de rebus diuinis agendi benignè potestas est facta. Comes erat mihi Iaponius quidam in eo genere in primis exercitatus. Is cùm de vanitate plurium Deorum, de Iaponicæ superstitionis origine, itemque de vno rerum omnium opifice & conditore vero Deo dissereret (auditores autem aderant præter Dynastam viginti) eosque ipsos statueret iudices, vter cultus verior esset existimandus; ingens apparebat omnium approbatio: scriba verò gaudio triumphare, quippe qui Christianā religionem ante susceperat. & cùm omnes eo sermone commoti, tum tres præcipuè nobis aures deinde sępius præbuere, baptizatique sunt. Sed quia cognoueram eo ipso tempore Gasparem Vilelam esse Imori, quod castrum leucas distat ab vrbe Sacaio sex, reuersus ad Sanctium, dixi, discedere postridie statuisse me. Tum ille, quoniam quidem mihi abire certum esset, velle se, ait, nonnulla mihi è suis thesauris ostendere. Ritus est Iaponiorum, qui quidē nobilitate ac diuitijs præstant, hospitibus paulo honoratioribus in digressu beneuolentię caussa præbere spectanda, quæ apud sese pretiosissima sunt. id est omne instrumentum necessariū ad potionem herbæ cuiusdā in puluerem redactæ, suauem gustu, nomine Chià. Est aūt modus potionis eiusmodi. pulueris eius, quantum vno iuglandis putamine continetur, conijciunt in fictile vas, ex eorum genere, quæ porcellana vulgus appellat. Inde calenti admodum aqua dilutum ebibūt. Habent autem in eos vsus ollam antiquissimi operis ferream, figlinum, poculum, cochlearia, infundibulum eluendo figlino, tripodem, foculum denique potioni

calefa-

A calefaciendæ. Hæc igitur Iaponiorum est gaza, nec sanè apud eos minoris, quàm apud nostros homines annuli, gemmæ, & è carbunculis atque adamante monilia. Sunt etiam periti earum rerum æstimatores atq; proxenetæ. Puluis autem ipse magno admodum pretio venit, eiusque propinationem solennes præcedunt epulæ. Quinetiam certæ ædium partes dicantur hisce conuiuijs, quarum est mira munditiès, nec in alios patent vsus. Postridie igitur me per nuntium accersit Sanctius, cuius è cubiculis per angustam admodum ianuam cum neophytis duobus in xystum educimur. Inde scalæ nos excipiunt cedrinæ, admirabili quodam artificio elaboratę, eædemque ita purgatę mundæq;, vt nunquam ad eam diem calcatę pedibus esse viderentur. per eas in atriolum ascendimus. inde arcto aditu in cœnaculum ducimur conuiuio destinatum, vsque adeo egregio perfectum opere, vt hominum manu fieri potuisse vix credas. pars erat eius cœnaculi armarijs instructa more nostro. Stabat è creta nigerrima foculus vlnæ ambitu; ipsa nigredine (quod mirere) splendorem æquante lucidissimi speculi; olla tripodi admodum eleganti superimposita, pulchra ad aspectum, quam dixit mihi vnus è neophytis, optima conditione sexcentis aureis coëmptam à Sanctio, sed re vera multo pluris esse. Interea mensa nobis apponitur, non tam ciborum varietate (quos terra ipsa non fert) quā genere ministerij, & munditijs elegans. Eximia est enim gentis in conuiuiorū apparatu solertia. Nullus præterea quamuis in maxima discumbentium multitudine

B strepitus, vix hiscere famulum cernas. omnia ad modestiam & grauitatem mirè composita. peracto prandio, nixi omnes genibus (nam hoc apud Iaponios Christianos in more positum est) Deo gratias egimus. Tum Sanctius potionem quam dixi Chià, sua ipse manu miscuit nobis atque porrexit. Deinde supellectilia, quæ tunc ibi erant, exposuit. In ijs ferreum tripodem exiguum, paulo plus dodrantis circuitu, ad sustinendum ollæ, cùm aperitur, operculum. Eum ego tripodem attrectans manibus, quòd vetustate rimas ageret, ferruminatum duobus locis offendi. Ac nihilominus aiebat Sanctius eum in primis nobilem esse Iaponis totius, sibique aureis constitisse mille & triginta, quamuis eum ipse longè pluris faceret. Porrò hæc instrumenta sericis tegumentis inuoluta conduntur arculis pretiosis. Alia pręterea minimè vilia dixit mihi Sanctius in pręsentia non ostendere se, quòd ad manum non essent, verùm in reditu prolaturum. Quæ vobis æstimationes minus à vero abesse videātur, si reputetis id quod res est, Meaci esse quendam ex principibus ciuitatis, qui vasculum fictile ad vrceoli magnitudinem, in vsum eius quam dixi, potionis, aureorum triginta millibus æstimet: omnino carius, sed certè multi non deerunt, qui decem millibus cum eo libenter decidant. Nam quæ tribus, quatuor, quinque millibus æstimentur, idque frequenti commercio, alia vasa plurima sunt. Atque etiam gladijs quibusdam est eadem apud Iaponios dig-

C nitas. Iamque profectionis instabat hora. Salutata igitur vxore Sanctij & liberis, in suburbanum quoddam, ientaculo de more præparato, deducor ab ipso Sanctio, eiusq; filio, fratribus, & cognatis, & neophytis aliquot egregio corporis cultu, quòd ad honorem meum id pertinere arbitrarentur. Ab eo comitatu digressus, ad amnem deuenio nauigabilem hora post Solis ortum tertia, ab vrbe Sacaio nouem millia passuum. Præstolabantur ibi me duo nauigia, quæ nobis Christianus vir, Imorensis castri primarius, factus de profectione mea certior, ad tempus occurrere iusserat. quorum in altero filius erat ipsius, duodecim circiter natus annos, in humero sclopum gerens, virili planè ac militari corporis habitu; in altero largè & copiosè exstructa cibaria. Is, vt me ad conscendendum inuitauit, continuò mihi mandata parentis exposuit: ignoscerem sibi, quòd ipsemet obuiam mihi non prodijsset: se id cupijsse vehementer, sed quòd recentem hospitem Gasparem Vilelam sibi deserere non liceret, vicarium eius officij misisse filium, qui me domum vsque perduceret. Ad montis radices in quo summo castrum est positum, aduerso flumine sub occasum Solis delati, quòd arduus admodum & asper ad iugum vsque restabat ascensus, descendenti mihi præsto fuit lectica: & quamquam accelerantibus gradum lecticarijs, circa medium cliuum oppressère nos tenebræ in sylua cedris & pinis ingentibus frequentissima; sed opportunè obuiam habuimus è castro, cum accensis funalibus homines: quæ res ad itineris difficultatem leuandam non mediocriter profuit. Denique oppidum intrauimus, magna cum Gasparis Vilelæ, tum hospitis nostri ac familiæ voluptate. Castrum est totius regionis huiusce munitissimum in Mioxindoni ditione, qui rerum fermè potitur hoc tempore, ibiq; cum fidelissimis habitat, qui magna ex parte Christiani sunt. Ij postero die cùm

animarum sordes per Confessionem eluere cuperent, ad concionem, quæ bis habeba- D
tur quotidie de Sacramento Pœnitentiæ, conuenêre vestitu serico versicolori, inauratis fermè præcincti pugionibus, & quidem tanta nostrorum hominum reuerentia, vt eos plerumque manibus humi positis perinde alloquerentur vt reges. Crux erat domi nostræ posita; hanc vbi suppliciter adorarunt, Gaspare magna demissione salutato, aures admodum attentas Dei verbo dedêre. Inde multa sciscitati, quæ pertinerent ad refutanda Genxuensium mendacia (quod hominum genus & secta, Iaponicarum omnium vehementissimè Christianę religioni aduersatur) itemq; alij alia percontati, cùm Gaspar ad omnia respondisset, læti digressi sunt. Postridie Confessionum initium est factum. quo in opere Gaspar hebdomadam posuit. adiuimus etiam salutandi caussa Regem, quod semel quotannis Gaspar facere consueuerat. Ille verò nobis non poculum modò porrexit (quod summum honoris indicium est) sed etiam, quamdiu apud eum fuimus, flexis æquè ac nos genibus perstitit, ac verbis humanissimis vtrunq; dimisit. Insula est passuum mille & quingentorum fermè circuitu ad montis eius radices, quam grandis ambit fluuius, & in ea templum Christianæ religioni consecratum. Hanc possidet præstanti fide neophytus, & miro incensus desiderio nominis Iaponici totius ad CHRISTVM adiungendi. qui, vt ædem sacram in vrbe Sacaio ædificandam curarem, non modò me multis rationibus adhortatus est, sed etiam Caxarum (monetæ genus id est) in eos E
sumptus quinquaginta millia liberaliter detulit. eoq; subsidio rem aggredi nobis erat in animo. Ad hanc igitur insulam missæ celebrandæ gratia Sabbato sub vesperum venimus. Templum pro nostra tenuitate exornauimus in posterum diem. Tum prima luce Christiani affuêre: Gaspar diuina peracta re, de matrimonij Sacramento sermonem habuit, quòd nonnulli cuperent nuptias Ecclesiastico ritu contrahere. Baptizati sunt etiam nobiles ferè octo. Inter quæ me rursus è frigore tormina corripuêre acerbissima. Meacum igitur Gasparis hortatu delatus æger decubui menses duos. Exacta dein hyeme, vt cœlum intepuit, recreatus, quæ circa Meacum sunt Christianorum loca, quòd ita Cosmus Turrianus mihi mandarat, lustrare constitui. de quibus ad vos pauca perscribam, quoniam quidem separatim res Meacenses è Ludouici Froij epistola cognoscetis. Naram igitur veni primùm, diei vnius itinere. Vrbs ea ditionis est Daiondoni inter Meacenses proceres longè potentissimi, & apud Mioxindonum atque Cubum gratia & auctoritate summa. Neophytos è prima nobilitate duos adij protinus, hortatusq́ue sum, vt sacri Baptismi beneficium agnoscerent, & immortales Deo Domino gratias agerent. Illi me ad præfectum in arcem deduxêre munitissimam, aspectuque pulcherrimam. Collis erat præcelsus è lapide molliori. Eum collem ante quinquennium Daiondonus fabris adhibitis ad iustam planitiem ita depressit, vt eadem opera ex ipsomet lapide solidæ turres & propugnacula exsisterent. In medio autem complures effodit puteos negotio facili, quippe cùm ad F
tertium statim cubitum, aquarum copia scaturiret. Tum illuc è popularibus suis ditissimum quemque ac fidelissimum euocauit: solum in areas descriptum illis ædificandi caussa distribuit. Illi porrò certatim ædes exstruxêre magnificentissimas, contignationibus multis, & more nostro specularibus fenestris instructas. Illud verò præcipuè delectat intuentium oculos, quod non priuata solùm ædificia, sed mœnia etiam ipsa turresq; tectorio inductæ sunt læuissimo prorsus ac nitidissimo. Nihil in orbe nostro tale conspexi. Calcem quippe non arena commista, sed candidissimo quodam chartæ genere subigunt. Nam quid ego de tegulis dicam, quæ duorum digitorum crassitudine, nigricantes, & varietate figurarum oculos retinent, & in quingentesimum annum atque eo amplius durare dicuntur? Oeci porrò & cubicula cedrina sunt gratissimi odoris, pergulæ omnes ex vna duntaxat eiusdem materiæ tabula. parietes pretiosè cælati priscis annalium monumentis. quod inter effigies est spatij, totum id inauratum est. Columnæ cum epistylijs ac spiris ex aurichalco item inauratæ, cælatura magnifica, quibus è medijs eminent eiusdem operis rosæ peramplæ, visuque pulcherrimæ. Iam verò lacunaria tum alijs commendatis opificum, quæ dicendo assequi nequeo, admirabilia, tum verò tabularum iuncturis adeo artificiosè latentibus, vt quamuis defixos fallant obtutus. Sed mihi inter cætera mirabile visum est cubiculum vlnarum quaquauersus quattuor & semis, è ligno croceo vndatim crispante, venustatis eximiæ, ita polito ac splendido, vt cum speculorum fulgore certet. quamquam ego dotem eam ipsius materiæ fuisse minimè credidi, quòd ad eum modum sine aliquo artis lenocinio radiare vix posset. Huic ædium dignitati hortorum respondet amœnitas, quibus dici nihil puto posse iucundius. Multa sunt

Meaci

A Meaci visenda, sed nihil ad hæc. Itaque non immeritò locus hic confluentibus vndiq; animi tantùm & oblectationis caussa viris principibus celebratur. Nobilissima phana sunt etiam, quorum vnum Cobucui nomine, post concionem ad neophytos habitam adiuimus ipsorum rogatu postridie. Eius propylæa triplici cōstant atrio cum totidem peristylijs. In primo aditu egregij sunt operis lapideæ scalæ, quibus in summis, ad postes ianuæ, colossi duo plæclarè facti cernuntur, clauas, quasi custodiæ caussa tenentes. post tertium denique peristylium, templi sese facies aperit. In id gradibus item lapideis artificiosè factis ascensus est. Valuas colossæi leones duo custodiunt. In medio templo, sedentium habitu, septenûm cubitorum tria signa sunt posita, Xacæ & filiorum, latera ipsius cingentium. Pauimentum omne est è quadrato lapide. Sed miraculo præcipuè sunt columnæ septuaginta cedrinæ, diametro & altitudine planè visenda, quarum singulas caxarum decies, hoc est aureorum quinque circiter millibus constitisse, codices & rationes templi testantur. Eas cum reliquis parietibus valde iucunda miniati operis pictura conuestit. Tectum eo quo dicebamus tegulæ genere affabrè & variè laqueatum, ad vlnas quattuor porrigitur extra parietes, mirum vt videatur tantæ molis procurrens pondus sustineri ac suspendi posse. Ad templi latus cœnatio Bonziorum sanè magnifica, & eadem qua templum ipsum structuræ atque operis firmitate, vlnas in longitudinem quadraginta, duodecim in latitudinem extēditur. Dormitoria porro cubicula in duos diuisa ordines, & centum & octoginta numerantur. Multi

B præterea & perampli sunt Oeci, quorum vnus pensilis, columnis quattuor & viginti, vlnæ vnius & dimidiatæ ambitu superimpositus, bibliothecam continet Bonziorum, tanta quidem librorum copia, vt vel fenestras ipsas propemodum obstruere videantur. Balnea præterea, & cellæ in vsus domesticos, & promptuaria visuntur artificiosissimè elaborata. Iam verò culinæ quanta mundities, quod id Iaponiorum omnium commune est, nihil attinet dicere. Ahena quibus aqua ad potandum calefit (frigidam enim neque hyeme, neque æstate bibunt) vlnæ altitudine, duorum digitûm crassitudine, oris ambitu vlnarum trium, stant ex ære purissimo. Culinam riuus præterfluit. Tota nocte, vt in magnis ædibus (conclauia numerantur minimum quattuor & viginti) laternæ collucent. Ab huius templi ædificatione sexcentesimus iam annus est. Stagnum habet ante se vlnarum in omnem partem circiter quinquaginta plenissimum piscium, graui pœna proposita, si quis eos attigerit. Inde ad Casungæ delubrum accessimus dicatum idolo, à quo diuitias, honorem, vitæ diuturnitatem, & quicquid in hoc seculo est optabile promissum sibi cultores inani spe delusi, miserandum in modum exspectant. Itaque magna in veneratione & honore apud Iaponios est. Adeuntibus, pratum occurrit primùm, aspectu grato, herba non vltra dimidium palmum excrescente: pratum excipit

C lucus, isque densissimus; hunc perpetua & æquabili ad templum vsque latitudine limes intersecat, passuum longitudine circiter mille, planus ad iter vsque medium: inde in cliuum assurgit lapideis gradibus vlnas binas inter sese distantibus. Vtrinque admista pinu cedrus extollitur tantæ proceritatis, vt meridiano diei tempore totus pæne limes opacetur: stipitibus ita crassis, vt ex ijs mali in vsum cuiusuis quálibet capacis onerariæ nauis confici possint. Sanè cedros ex ijs vidi complures vlnarum quinque ambitu, rotunditate planè tornatili. Loci amœnitatem augebat pręterlabens etiã riuulus. Vt propius ventum est, duplex apparuit ordo pilarum è lapide quadrato cum basibus, laterna superimposita lignea nigricante cum emblematis ex aurichalco inauratis cælatisque magnificè, & lapideo tegmine turbinato ad flatus arcendos ac pluuias. Aliæ erãt laternæ è solido metallo, item auro coopertæ, opere admodū sumptuoso. ex vtraq; parte stant quinquagenæ, quarum singulæ omnibus ardent noctibus. Media autem pila nomen ostentat aureis litteris incisum eius, qui delubro laternam quamque dicauerit, annua pecunia in vsum perpetui luminis attributa. Tum ingens domus Bōziarum exsurgit nobilium fœminarum, quæ annum egressæ quintum & quadragesimum, sese delubri ministerio manciparunt. Student cultui corporis, ornatu serico, & maximè peregrinorum ex toto Iapone religionis caussa assiduè confluentium, leuandæ siti dant operam. Ex hac Bonziorum domo porticus admodum pulchra ad vsque adyta pertinet phani, quo nemini patet ingressus, nisi qui ipsius loci antistites sunt, quorum vidimus aliquot intra sedentes togis amplis è serico indutos, tectosque capita pileis plus dodrantem altis. In eam autem porticum nummi iactantur à populo. Aliud est in eadem sylua delubrum, quod Fachimanum appellant, simile cæteris: nisi quòd

laterna-

laternarum eſt etiam pretioſior cælatura,& auri maior copia. Circa,eſt atrium candi- D
do & nigro ſtratum lapillo,medicis conſitum malis,ordine certo diſpoſitis, magnitudine pari,in ſingulis interuallis vaſe lapideo collocato, quod fruteta continet,altitudine haud ſupra binos dodrantes,iucunda roſarum & florum varietate commiſta. Inde,quòd redeuntibus domum,minus nobis erat deuium,phanum inuiſimus aliud extra nemora poſitum conſecratum Idolo Daibut,quæ vox magnæ ſanctitatis denotat virum.Huius phani frons ianuas habet tres,ſed vnam præcipuam:atrij verò latera ſingulas,altitudinis atque amplitudinis omnes miræ. Patet autem atrium id quadrata forma vlnas omnino ſexaginta,quoniam eiuſmodi eſt apud Iaponios ædificiorum & priuatim & publicè ratio,vt quanta cuiuſq; menſura ſit, primo ſtatim intuitu intelligas. In eius atrij medio eſt phanum vlnas longum quadraginta, triginta latum.Scalę & pauimenta ex ingenti quadrato lapide:vbi portam intraueris maximam, duo ſeſe oſtentant coloſſi, maioris etiam formæ,quàm quos antea diximus.Duo pręterea ſtant ianitores ad latera,truci admodum aſpectu,vlnarum quattuordecim altitudinis,inſtar turrium,membris inter ſe præclarè conuenientibus: alter Tamõdea dicitur,alter Beſamondes, quorum ſingulos vni cœlo præeſſe vulgus opinatur, calcantque pede ſinguli dæmonem. In medio autem templo tria ſedent ſigna.Canon, & Xixi, parentem Xacam interlocant.Xacæ ſtatua ex ære cyprio in ampla & pulchra quieſcens roſa, quattuordecim vlnas latitudinis obtinet:reliquæ duæ nouenas, ligneæ, ſed omnes affabrè admodum auro intectæ,radijs tanta claritate micantibus,vt intuentis aciem pæne perſtringant.poſt hæc,alia duo ſimulacra cernuntur; Homocondis, & Zoiolis (quibus etiam cœlorum præfectura vulgo tribuitur) ſuperioribus omnino ſimilia.porrò ex vtraque templi parte pulpitum cernitur.ea eſt quadriforis manſio, parietibus duarum vlnarũ altitudine.Interius alia eſt eiuſdem formæ domuncula,in eius medio ſtat cathedra eximiæ maieſtatis.Totum verò ſuggeſtum parua ambit operis egregij porticus,trium dodrantium latitudine. Iam verò lacunaria templi columnæ cedrinæ ſuſtinent octo & nonaginta, miræ altitudinis,æqualiter teretes,ambitu vlnarum trium & ſemis. Templi conditi,ſeptingenteſimus annus eſt.Annis viginti exſtructum perhibetur fuiſſe.Idem anno abhinc quadringenteſimo conflagrauit,ac reſtitutum eſt denuò,ſed nequaquam pari magnificentia materiæque præſtantia, quod ipſum indicant lapideæ columnarum baſes ex incendio relictæ, quarum amplitudo longè maiorem columnarum formam poſtulare liquidò cernitur. Iam verò extra periſtylium templi, turris lignea firmo admodum opere ingentibus triginta pilis impoſita,tintinnabulum ſeu campanam ſuſtinet æneam tantæ magnitudinis, vt eam dimenſus præſente me neophytus quidam,vlnarum os duarum,ſex ambitum, trium & ſemis altitudinem; æris verò ipſius craſſitudinem dodrantis vnius dimidiatique compererit.Suauiſſimum edit ſonũ, F
exauditurque longiſſimè. Qua templi patent fines,itemque vrbe tota,& circa vrbem paſſuum ad duo circiter millia plurimi cerui & palũbes non modò vagantur impunè, ſed etiam tecta ciuiũ ſubeunt, attrectante nemine,propterea quia delubro dicati ſunt. Ac de phanis quidem huius vrbis & monaſterijs,ne ſim longior,hactenus. Quæ poſtquam rogatu,vt dixi,neophytorum inuiſimus, poſtridie Nara Tochim leucarũ quinque interuallo veni ſub veſperam, acceptuſque ſum à Chriſtianis incolis ingenti lætitia,credo quòd Iaponij cuiuſdam opera conuerſi ad dominum, cùm Gaſpar plurimis maximiſque occupationibus impeditus eos adire non poſſet,nullum adhuc è Societate noſtra conſpexerant. Gens eſt fere nobilis. præfectus Cubum cognatione attingit.Itaque vulgo cùm adeunt hominem,nõ niſi celſitudinem ipſius inter loquendũ appellare mos eſt.Triduum apud eos fui dumtaxat.Concio defuit nunquã.Multa de quibus ambigerent ſinguli quæſière: precationi verò mirum omnes ij quàm dediti ſint. Digredienti autem mihi non modò munuſcula quædam obtulère beneuolentiæ cauſſa, quæ,ne ſe contemptos putarent,recuſare non potui ;ſed etiam equos & exploratores itinerum peramanter dedère.Itaque Sauam,ſex à Tochi leucas,iter intendimus. Id caſtrum in editiſſimo poſitum iugo,leucas à Meaco viginti diſtat in Orientem, ſitu amœniſſimo,quippe omne circa ſpatium,cùm aliæ formoſæ varij generis arbores,tũ cedrus plurima pinuſque conueſtit:& inde in ſubiectos agros apprimè conſitos frequenteſque ædificijs atque cultoribus,ad paſſuum millia circiter ſexaginta proſpectus eſt. Huc ergo dum tendimus,medio fermè itinere,ſtratos equos duos, & quidem optimos nullo ſeſſore conſpicimus, ſagittarijs fere quindecim comitantibus , quos nobis Chri-

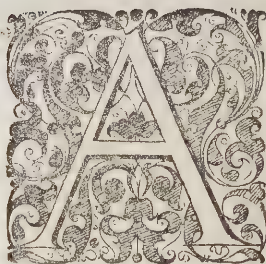
ſtianos

A stianos omnes, Christianus ipse dominus loci Franciscus obuiā miserat. Igitur Tochianis domum remissis, & gratijs actis, nouo comitatu Sauam magna Christianorum voluptate peruenimus. Franciscus autem ipse, vt nos lautius exciperet, simul etiā, vt nobis occurreret in itinere, venatū ex oppido excesserat eo ipso die. sed in nos idcirco nō incidit, quòd opinione celerius ambulauimus. Sauæ porrò diuertimus ad ædē Christianorum sacram, cui coniuncta domus est Socijs nostris excipiendis, itemque separatim laicis, qui se se nostris hominibus comites dederint, è cedrina ferè materia opere egregio fabrefacta. Hanc etiam porticus ambiunt, longissimo, vt dixi, gratissimoque prospectu. Sub noctem Franciscus affuit magna cum domesticorum & clientium manu, aprum ingentem afferens, non sine magno quidem & labore quæsitum & impendio, quippe non canes modò, sed etiam quosdam homines fera malè multauerat. Pictam in templo CHRISTI resurgentis imaginem, quam è nostro effingendam exemplari Franciscus egregij artificis manu curauerat, nixi omnes genibus pia cum prece venerantur primùm venatorio nondum ornatu deposito: deinde me perbenignè salutat Franciscus, agitque gratias, quòd ad se tam longè contenderim; tum, veritus credo ne mihi fesso de via molestus esset, magna cum amoris humilitatisque significatione se domum recepit. Vir est inter populares suos corpore simul & animo eminentissimus: nam & statura
B Iaponijs quotquot vidi ad hanc diem omnibus antecellit: & eximia humanitate atque animi magnitudine præditus est. Accedit summa cùm in armorum vsu dexteritas agilitasque membrorum; tum Iaponicæ superstitionis legumque peritia: quod ille studium cùm ad veritatem religionis Christianæ transtulerit, tantos breui tempore processus effecit, vt Dei magnitudinem assiduè prædicare, ceterosque ad virtutem exemplo vitæ, plenisque pietate sermonibus incitare non desinat. Sanè ego eum ex abdito quodam loco exaudiui cùm ad domesticos aliquot, quorum erāt ethnici nonnulli, de fide Christiana dissereret, doceretque quantum inter patria Idola Deumque verum interesset. Qua in disputatione, elatus ardore animi, eò deuenit, vt diceret, nō modò fidelis ministri, sed ne hominis quidem loco, qui Christianus non esset, posthac neminem apud se futurum. Atque hęc viri fides religioque eò admirabilior est, quòd vix ante annum ad Christum adiunctus est, eumque semel tantùm à Baptismo Gaspar inuisit. Castrum est Sauæ finitimum, cuius qui potitur à Daiondono rege desciuerat. Hunc quamquam magno proposito periculo non dubitauit adire Franciscus, nobis qui Sauæ remanseramus, enixè Dominum pro ipsius incolumitate precantibus: tantaque prudentia tractauit ingenium rebellis, vt quocunque voluerit flexerit hominem, eumque Daiondono, cuius in ditione sunt ambo, reconciliauerit. Magnam Sauanis
C lætitiam attulit ea res, pacem optantibus. Nec modò secularia procurauit ibi Franciscus, sed etiam nactus occasionem, Euangelio promulgato & Iaponicarum opinionum vanitate detecta, primarios quosque eius loci viros desiderio Christianæ religionis accendit. Paulo pòst, alium dynastam conuenit ethnicum, eumque cum familia tota conuertit. ij paucis ante diebus Baptismi Sacramento Ecclesiæ adiuncti sunt. Postea legatus ad Mini regem, duos regni proceres ad Christum eadem felicitate traduxit, quos ego cùm exclusus temporibus baptizatum ire non possem, ad Gasparem scripsi Meacum, vt aliquem eius rei caussa ad illos mitteret, quòd eorum Baptismus ad Christianam religionem augendam non mediocriter pertineret. Atque hæc & alia id genus multa Franciscus. Nos autem Sauæ & conciones, & priuata colloquia de rebus diuinis habuimus, & varia sciscitantibus incolis factum est satis. Baptizati præterea nouem: in ijs claro admodum loco natus adolescens, qui de Christianæ fidei mysterijs à populari quodam neophyto edoctus, ad me Sauam vsque leucarum decem interuallo Baptismi caussa venerat. Dum hæc geruntur, affertur ad nos nauem in portu Sacaiano stare paratam: quam ego ne occasionem amitterem, quamquam mœrentibus digressu meo Sauanis, inde discessi. Et quia Sacaium petentibus periculosa quædā loca erant prætereunda, Franciscus nō modò necessaria nobis ad profectionem omnia, sed etiam sclopis alijsque telis armatos quattuor & viginti custodes attribuit, nec omnino quicquam est passus nos in iter illud impendere. Compenset Dominus egregiam hanc in nos viri benignitatem. Vos verò carissimi fratres pro eiusdem salute Dominū assiduè deprecamini. Sacaiū vt veni, ingenti gratulatione me Sanctius eiusque domestici rursus excipiunt. Triduum substiti dum nautæ soluerent, nec interea neophytos cōfirmare, officijq; monere destitimus. Cognoui etiam Monicæ virginis in suscepto consi-

lio constantiam:quæ ab alio quodam Meacensi procere non mediocriter expetita, omnes conditiones animo excelso repudiarat. Sed cùm iam hora profectionis instaret, Imorensis oppidi Princeps, qui magna virorum nobilium manu Sacaium ad me salutatum accesserat, itemque è Sacaiano grege Christiani primarij nos viatico instructos, honoris caussa ad nauem vsque deducunt, nauarchoque commendant diligentissimè. Comes verò nauigationis nobis magno Dei beneficio accessit Sacaianus medicus eximia eruditione atque existimatione vir, qui à superstitionibus patrijs cōuersus ad Dominum, non modò communis officij laudem, verùm etiam Euangelicæ perfectionis culmen expetijt; seculoque planè relicto, se ad nostram Societatem aggregare decreuit. Itaque vt prorsus exiret de terra sua, & de cognatione sua, rogauit me, vt in Bungum, aliove se mecum adducerem. Cessi facilè hominis precibus, iussumque omni patrimonio cedere filio item medico, pretiosum dumtaxat ornatum corporis retinere, quò facilius nobis ea ratione ad Iaponios principes, qui externa fere specie ducuntur, aditus patefieret; ad Cosmum Turrianum inde perduxi, cuius mandato, ingenti neophytorum approbatione concionari iam de rebus diuinis instituit. Idemque nuper in vrbe Sacaio tam sumptuosè indui, & tāto comitatu incedere solitus, mirū quanta nunc humilitate, quanta mansuetudine versetur in domesticis ministerijs apud nos. Verùm ad rem redeo. Sacaij conscendimus circa Idus Maias, & Funaium die tertiodecimo secunda nauigatione peruenimus. Lætis nuntijs de re Meacensi, Ecclesia illa tota valde gauisa est. Quarto post die Vosuquim perrexi, vt regem inuiserem, à quo humanissimè acceptus, petij neophytis id in primis optantibus, locum templo, ibidē exstruendo: ille verò non areā modò nobis ad mare secus arcē optimo situ, verū etiam fabros ad ædificationē libenter attribuit, quā rem speramus ad Christianę religionis incrementum magnopere profuturam. His peractis Funaium redij: Funaio perueni octauo die Ximabaram, quò Cosmus etiam Turrianus trigesimo circiter ante die Cochinoco se transtulerat. Magnos ibi concursus offendi ethnicorum ad verbum Dei audiendum. Christiani facti paucis illis diebus ad centum & octoginta. Tonus etiam ipse, itemque separatim vxor stipata grege cognatorum & ciuium, Cosmum Turrianum adiere, & concionanti cùm aures præbuissent, magis etiam quàm antea propenso ac beneuolo in nos animo recessere. Tum confessionibus omnium Christianorum auditis, nauigijsq; duobus peramplis ipsorum opera comparatis, Cochinocum magna nos turba longè prosequente renauigamus. Et quoniam allatum erat, Ioannis Pererię Lusitani onerariam nauem appulsam esse ad portum Rimani regni Facundam, leucas à Cochinoco quinque circiter & viginti; misit eò me Cosmus ad Lusitanos visendos: eodemque Melchior Ficeredius quintodecimo post die ad eoru confessiones audiendas & sacrum missæ faciendum è Bungo peruenit. Hic dum vterque moramur, me Barptolemæus rex Omurā ad se per nuntios euocat. Ego approbante Ficeredio me in viam dedi Iaponio comite viro sectarum Iaponicarum in primis perito, nec Christianæ religionis ignaro. Aduentu nostro Barptolemæus, qui neminem ex nostris biennio toto vidisset, valde lætatus est. multa deinde percontatus, addit vereri se, ne familiares sui, & ij quidem quibus maximè fidat, inter diuturnas bellorum occupationes Christianæ doctrinæ rudimenta dedifcant, itaque renouata institutione opus esse. A cœna igitur è domesticis suis primarios euocat, iubetque arrectis auribus nostrum sermonem excipere. Non omittam hoc loco quędam ad huius Regis Christianam humilitatem & pietatem declarandam magnopere pertinentia. primùm ad mensam, diu renitente ac repugnante me, peruicit denique, vt loco superiore quamuis inuitus accumberem. Sublata mensa, familiariter se inter me & Iaponium comitem interlocat, & studiosè docet hominem (eo enim vtebamur interprete) quam potissimum in sententiam ad suos quorum optimè norit ingenia, verba facere oporteat. Inchoato deinde sermone, idem in inferiorem locum seorsim ac demissè in famulorum turbam eo sese consilio recipit, vt re ipsa exemploq; suo demonstret, quantus honos Euangelio, quantus Euangelij pręconibus debeatur. Ac prima quidē illa disputatione ex ipsis creatis naturis vnum esse omnium creatorem euidenter ostēdimus. Tum declaratum est, quæ Iaponiorum numina, quis Christianorum Deus esset infinita bonitate, potentia, sapientia præditus. Quæ illi cùm stupentes audirent, magnopere videlicet lætabantur, sese ab inanium Deorum veneratione ad talis tantique Domini cultum esse traductos. Reliquis verò diebus actum de cœlesti beatitudine, pœnis inferorum, alijsque rebus eiusmodi, quas maximè neo-

A mè neophytis initio proponere consueuimus. Et sanè talibus egere monitis visa est mihi Barptolemæi familia: nam ipsius quidem Regis in fide constantia planè vicit exspectationem meam. Quæ viri laus eò maior est, quòd nec ita pridem Christiana sacra suscepit, & eo ipso nomine à popularibus suis per summum scelus atque perfidiam regno spoliatus, finibusque suis exactus est, vix vno sibi relicto puero victus quotidiani administro. quanquam deinde in regnum est diuinitus restitutus, rebellibus partim supplicio affectis, partim, cùm ad sanitatem redirent, veniamque supplices peterent, in fidem receptis. Ego dies aliquot apud eum commoratus, Facundam ad Lusitanos reuerti. Ibi redduntur mihi à Cosmo litteræ vt ad se primo quoque tempore veniam, inde mihi necessariò in Bungum esse proficiscēdum. Cochinocum ergo traieci minimè tuta nauigatione, etenim nocte desertum quendam ad portum appulsos duo piratarum inuasere myoparones, qui tamen præclarè instructo nauigio nostro, propugnatoribus acriter dimicātibus reiecti sunt. Cosmus interea in febrim inciderat: ea simulatque leuatus est, in Bungum ab eo discessi, tum aliarum rerum caussa, tum verò vt Ioanni Baptistæ nostro in eius Ecclesiæ procuratione succurrerem. Primo post profectionem die Ximabaram delatus, Ariam Sanctium ibidem reperio in erudiendis Catechumenis occupatum. Et quoniam neophyti magno cōcionum desiderio tenebantur, dies aliquot rogatu ipsorum in eo munere posui. Candidatos etiam aliquot Christianis præceptionibus probè institutos, sacro fonte abluimus. Tonū ego præterea, & B ille me vicissim inuisit, audijtq; cum suis perattentè de rebus spiritalibus differentem. Quin etiam cœmeterio Christianorum, quod illi mirum in modū expetebant, locum idoneum, itemque nouo templo exstruendo, & in alios etiam vsus, insulas tres excelsa consitas pinu benignè largitus est. porrò grex ille neophytorum in primis flagrat studio rerum diuinarum. quod cùm alijs rebus plurimis clarè perspeximus, tum illa præsertim. Instabāt anniuersaria quædam ethnicorum festa ludiue celebritatis eximiæ, ad quæ, vt apud nos ad corporis CHRISTI solennia, omnes omnium ordinum homines ritu patrio conuenire consueuerant. Cùm se Christiani affuturos negarent, enimuerò Bonzijs cæterisque indignum facinus visum. Itaque Tonum adeunt, iniuriam Christianorum queruntur, obsecrant etiam atque etiam, ne patrijs dijs & ciuitati vniuersæ, sibi denique ipsi tantam inuri contumeliam sinat. Permotus hac oratione Tonus, vocatos ad se Christianorum primarios diligenter hortatur, ludos ne deserant. Aiunt illi, se Christianis legibus prohiberi, spectaculis interesse, quæ idolorum tribuātur honoribus: proinde nequaquam affuturos. Ad ea Tonus, si minus idolis, mihi certè meisque iussis hoc date. Illi verò in proposito omnes obfirmati, Quidquid volueris, inquiunt, nobis facito, leges nostras nequaquam violare decreuimus. atque ita ab Tono digressi, in templum sese vniuersi recipiunt, martyrium fortiter exspectātes. Et sanè (vt acri sunt & vehementi Iaponij fermè dynastæ natura & ingenio) mirum est Toni imperio cunctos non illicò fuisse mactatos. Sed eorum fortasse multitudine territus, iusC sit illis renuntiari, quoniam in sua religione tam obstinati persisterent, quod attinet ad ludos, agerent quod probarent, se illos vltrà non cogere. Quare neophyti magnopere in fide pietateque confirmati sunt. E principibus ciuitatis Christianus quidam Leo nomine, Toni propinquus, nuper est mortuus. Is, quòd ære suo templum additis liberaliter hortis exstruxerat, & Christianam religionem nō modò contra cæteros ethnicos, sed etiam contra ipsum Tonum, vbi opus esset, egregiè tuebatur, Bonziorum scelere creditur veneno fuisse sublatus. Hunc neophyti, vt mutuam inter se Christianorum caritatem publicè ostenderent, quàm magnificentissimè extulēre: feretrum cum Litanijs & precibus magnaque cereorum ardentium multitudine septingenti ferè neophyti sequebantur. arca vespere conditus est circumsuta serico. postridie lapideum additum est monumentum, & lignei circumquaque cancelli, Crucibus duabus, altera ad ostium septi, altera ad monumenti caput, impositis, opere politissimo. Itaque vulgò locus quotidie celebratur ac visitur. Verùm de Ximabaranis hactenus. Ego inde Funaium, mox veni Facundam: ibi hæc scribebam ad vos septimo Cal. Nouemb. MDLXV.

LVDOVICI FROII AD SOcios in Indiam. D

ANNO ſuperiore, fratres cariſſimi, ad vos ſcripſi Firando, conſtituiſſe Coſmum Turrianum, vt Meacum ſubleuandi Gaſparis Vilelę cauſſa proficiſcerer, quod multa eſſet ibi meſsis, operarij pauci; mihique comitem itineris ab eo aſsignatum fuiſſe Ludouicum Almeidam. Nunc mihi, tam lõga peregrinatione Dei beneficio peracta, viſum eſt faciendum, vt ea potiſſimum per litteras vobis exponerem, quæ vobis cognitu iucundiſſima putarem fore. Et quoniam totum hoc ſcribendi munus ita inter nos ego & Almeida initio diſtribuimus, vt ille iter ipſum quæque in itinere geſta ſunt, ego res Meacenſes, & alia nonnulla de Iaponiorum natura moribuſq; probè comperta perſequerer; omiſſa peregrinatione, ego quòd mearum eſt partium hiſce præſtabo litteris: vos autem maior videlicet huiuſce gentis miſeratio capiet, reputãtes quanto artificio, quanta ſolertia ſagaciſſimus ille humanĩ generis aduerſarius, per ſpeciem religionis, cæremonijs plurimis ritibuſque deceptas Iaponiorum mẽtes ad interitum perducat, ac pertrahat. Ac primùm in eorũ animis prorſus extincta eſt notitia omnis, E nõ modò CHRISTI liberatoris noſtri, verùm etiam vnius Dei rerum omnium opificis. Superſtitionum verò permultæ ſunt ſectæ, quarum quam quiſq; voluerit liberum eſt ſequi; ſed pręcipuæ duæ, quæ ab Amida & Xaca denominantur. Itaq; complura viſuntur cœnobia non modò Bonziorum, ſed Bonziarum etiã vario corporis habitu, quippe alij internis tunicis albis, extimis nigris vtuntur, alios cineraceus diſtinguit color, quorum idolum eſt nomine Denichi. Ab ijs Amidani magnopere diſſident. Bonzij porrò ferè omnes magnificè habitant, habentque perampla vectigalia. Iiſdem cœlibatus indicitur, nuptias contraxiſſe capitale eſt. In phano medio aram excitant: in ea ſignum Amidæ ligneum, corpore ſupra lumbos nudo, muliebrẽ in modum auribus perforatis, in roſa item lignea conſidet præclara ad aſpectũ. Ingentes habent bibliothecas, cœnationes ad cibum vnà ſumendum, ęramenta ſeu tintinnabula, quibus ad precationes horarias excitantur. Veſpere præfectus certum vnicuiq; argumentum ad meditandum proponit. à media nocte ante aram templi, alternantibus choris quaſi matutinas recitant preces è Xacæ libro nouiſsimo: prima luce horam vnã ſinguli meditãdo conſumunt. mento capiteq; ſunt raſo. ampliſſima periſtylia conſtruũt, & in ijs Fotoquiorum (hoc nomine Iaponij quidam ſancti appellãtur) ſacella. dies per annum feſtos agitant multos. Sunt autem Bonzij claro vt plurimum genere: namque Iaponij proceres multiplici prole onerati, quibus filijs amplum ſatis patrimonium relinquere ſe poſſe F diffidunt, hos ferè ad Bonziorum numerum aggregant. Inſignis eorundem ſacrificulorum eſt auaritia: omnes conficiendæ pecuniæ norunt vias. Vendunt artificio miro multa chirographa, quorum præſidio ſeſe tutum à dæmonibus fore vulgus putat. Mutuantur etiam nummos, quos in altera vita multiplicato reddant fœnore, dantq; cautionis cauſſa ſyngraphas creditori, quas è vita diſcedens ſecum ad inferos deferat.

Alia eſt familia ſanè frequens eorum, quos Ianambuxos vocitãt, criſpante ac vibrato capillo. ij res vel amiſſas, vel furto ſublatas ita comperiũt. Statuũt ante ſeſe puerum, hunc dæmon certis euocatus carminibus occupat: ex eo deinde puero: quod auent cognoſcere, ſciſcitantur. Horum preces in vtranq; partem multum valere creduntur. Itaque precationes eorum fauſtas æquè diraſque pretio populus comparat. Huius ordinis candidati, antequam admittantur, bis terue milleni ſimul montem quendam editiſſimum petunt. Ibi ſexageſimum diem pœnitentiæ nomine, vbi ſeſe voluntario ſupplicio macerauerint (quo ipſo tempore ſeſe illis dæmon varia ſpecie viſendum offert) quaſi iam laurea donati, & in cęteram adſcripti familiam, floccis quibuſdam albis ornantur è collo pendẽtibus, atriſque pileolis qui non niſi ſummum capitis verticem tegant: atque his tanquam inſignibus inde Iaponis prouincias peragrant, ſeque operamque ſuam vbique venditant, aduentum ſuum in oppida ſignificantes pulſu catilli, quem ſecum circumferre ſinguli ſoliti ſunt. Non deſunt alio nomine Genguis, qui res item furto ſurreptas, fureſque ipſos per diuinationem demonſtrent. Ij in præcelſo

montis

A montis iugo sibi domicilium collocarunt: oris atro colore ob assiduam solis, pluuiæ, venti, geluque patientiam. Vxores ducunt, sed non nisi ex suo genere ac stirpe. Iisdem (vt fertur) è capite quasi corniculum quoddam extuberat. Editissimas rupes atque cacumina subeunt, fluuios traijciunt maximos vnius arte dæmonis, qui vt infelices magis in errorem inducat, iubet illos montem quendam altissimum ascendere. Hic eum miseri ad præfinitum vsque tempus magno cum desiderio præstolâtur. Tum illis denique circa meridiem, aut sub vesperam sese offert dæmon, quem sub Amidæ nomine venerantur, transitq; per medium eorum cœtum. ex eo viso tanta in hominum pectoribus ac medullis insidet superstitio, vt nullis deinde rationibus possit euelli. Consueuerat etiam diabolus in alio quodam môte sese Iaponijs visendum præbere. Quisquis maiore beatarum sedium ac paradisi desiderio tenebatur, conferebat eò sese, eamque visionem exspectabat: deniq; oblatum sibi visum, eiusdem suasu, in interiores vsq; sequebatur recessus ad foueam profundissimam. in hanc dæmon desiliens, cultorem vnà secum ad interitum detrahebat. patuit in hunc modum fraus. Senem ea superstitione captum filius ab eiusmodi cõsilio reuocare frustra conatus, sumpto arcu & sagittis ad locum vsque occultè prosequitur. Cõparet ibi dæmon humana specie non sine splendore quodam. Hunc senex dum venerabundus adorat, adducit arcum properè filius, emissaq; in spectrum sagitta, pro viro vulpem immutata repente figura confixit. Inde
B fugientis cruorem bestiæ persecutus, ad præcipitium illud, quod dixi, peruenit, quo in imo permulta ossa reperit mortuorũ, quos dæmon per eam speciem ante deceperat. atque ita & à præsente parentem interitu, & cæteros ab opinione vsq; adeo pestifera liberauit. Ad hæc locus est frequentibus Bonziorum cœnobijs admodum celebris (Coiam appellant) quorum princeps auctorq; perhibetur fuisse Combendaxis veterator callidus, arteque dicendi famam sanctimoniæ consecutus; cùm tamen diabolica planè iura legesque descripserit. Inuentor etiam fuisse dicitur litterarum, quibus nunc vulgò Iaponij vtuntur. Is cùm ad senectutem peruenisset, sese vltrò defodit scrobe profunda quadratæ formæ, cubitorum circiter quattuor, eamque deinde seueris verbis aperiri omninò vetuit, neque enim in præsentia mori se; post aliquot millies millena annorum millia virum quendam doctrinæ laude præstantissimũ in Iaponis regna venturum, nomine Mirozu: tum se quoque demum è fouea proditurum: interea fessum diuturnis laboribus corpus quiete velle reficere. Circa ipsius sepulcrum lampades ardent multæ è varijs eò missæ prouincijs; persuasum est enim genti, quicunq; in id monumentum exornandum largi ac benefici fuerint, eos nõ in hac modò vita diuitijs auctum iri, sed etiam in altera ipsius Combendaxis patrocinio futuros incolumes. Eius porrò cultui qui sese mancipant, intra ea cœnobia quasi claustra concluduntur, capil-
C lo in speciem abdicatę vitæ secularis abraso, cùm tamen ibi deinde, prout eos egit libido, in omni flagitiorum genere volutẽtur. In illis ædibus, quæ (vt dixi) permultæ sunt, præter magnam laicorum turbam, Bonziorum sex circiter millia numerantur. Mulieribus aditus eò non est, capitali si accesserint pœna proposita. Fatonochaiti præterea domicilium est Bonziorum. Hi magnam puerorũ turbam varijs artibus ad omne doli furtique genus erudiunt. Si quos eximia nacti sunt indole, hos de regum singulorum edoctos prosapia ac stirpe, & procerum ritibus; armorum etiam vsu, dicendique arte exercitatos, regio ornatu in alias prouincias dimittunt eo consilio, vt sese regum filios ementiti, per commẽdationem speciemq; nobilitatis conciliata mutui nomine pecunia, bene nummati ad se reuertâtur. Itaque locus is tanta est apud Iaponios infamia, vt si quem ex ea disciplina fortè deprehenderint, confestim interimant; nec tamen impostores idcirco ab improbitate malitiaq; discedunt. Iaponiæ terræ in Septẽtrionem adiacet amplissima syluestrium hominum regio, leucas ab vrbe Meaco trecentas. Bestiarum pellibus induuntur, toto hirti corpore, ingenti barba, mystacibus maximis, quas paxillo subrigũt potaturi. Vini gens auida in primis, ad bella ferox, formidulosa Iaponijs. In pręlio sauciati, salitis aquis abluunt vulnera. id vnum genti remediũ est. speculum gestare dicũtur in pectore; ad caput gladios alligât sic, vt in humeros manubrium desinat. Sacra habent nulla, cœlum dumtaxat venerari soliti sunt. Aquita perampla est vrbs in regno Iaponis Geuano. illuc frequentes commeant mercimonij caussa, itemq; vicissim ad eos Aquitani, sed rarius, quòd illuc delati, ferè perimantur ab incolis. Multa erant præterea in hoc genere quæ scriberem: sed ne sim longior, ad Iaponiorum insanias redeo; qui ad memoriam sui nominis propagandam illud vel maximè pertinere

arbitrantur, inanis gloriæ cupidiſsimi, vt quanto maximo apparatu pompaq; vita fun D
cti ſepeliãtur. Funerum autem & exſequiarum in vrbe Meaco ritus eiuſmodi eſt. Hora circiter antequam domo efferatur cadauer, amicorum turba veſtitu quàm optimo ad rogum anteit. mox propinquæ ac notæ mulieres progrediuntur amictu candido (color ille funeſtus eſt) verſicolori velo caput obductæ. familiam etiã pro ſuis quæque facultatibus ducunt, albo item ornatu ſubſerico. quę verò dignitatę atque opibus præcellunt, cedrina ſingulæ magnifico apparatu & artis eximiæ lectica vehũtur. ſecundo loco incedunt pedibus viri permulti ſumptuoſo veſtitu. Longo deinde interuallo Bonzius earum ſuperſtitionum antiſtes auro ſericoque refulgens lectica geſtatur ampla & præcelſa pretioſi operis, Bonzijs ſtipatus ferè triginta pataſatis linteatiſque, atro ſuperindutis pallio textu pertenui. tum cineraceo quidã veſtiũ colore (nam is quoque funeſtus eſt) accenſa prælonga pinea face, demortuo (ne offendat erretue ignarus viarum) iter monſtrat ad pyram. Huic Bonzij fermè ducenti ſuccedunt, nomen concinentes dæmonis eius, quẽ defunctus in vita præcipuè coluit: ſimul etiam ingẽs catinus ad rogum vſque tintinnabuli vice pulſatur. tum chartacei duo perampla & expanſa figura caniſtri præfixi haſtilibus, chartaceæ item roſæ varij coloris copiam continent: quos qui geſtant, tardiori procedentes gradu, ſic haſtilia ſubinde concutiunt, vt flores illi paulatim in ſpeciem pluuiæ decidant, ventoq; flante ſpargantur: eum videlicet imbrem argumento eſſe aiunt, mortui animam ad paradiſi gaudia penetraſſe. poſt hæc autem, octo prima lanugine Bonzij diuiſi bifariam, prælongas arundines cũ vexillis cubi E
talibus, quibus item idoli nomẽ inſcriptum eſt, per terrã auerſa trahunt cuſpide. Tum ijſdem inſignes litteris, ardenti incluſa candela decem laternæ feruntur, obductis velo pertenui lateribus. Ad hæc iuuenes duo cinereis veſtimẽtis pineas præferunt faculas, dodrantiũ trium longitudine, haud tamen accenſas, quibus deinde rogo flammas inijciant. Eodem veſtimenti colore permulti ſequũtur, verticem capitis adoperti exiguis admodum pileolis mẽto ſubligatis, è nigro fulgẽte corio forma triquetra (quod apud eos honoris indiciũ eſt) ijdem ſchedula inſignes, capiti affixa, in qua nomen eius, quem dixi, dæmonis legitur: quod ipſum quò magis celebretur, pone certus homo tabellam oſtentat cubiti longitudine, dodrantis latitudine, albo velo tenuiſſimo tectã, inſcripto ex vtraq; parte eodem illo nomine litteris aureis. Tum demum à quattuor viris, lectica ſedens magnifica defunctus ipſe geſtatur in veſte candida, demiſſo capite, iunctiſq; precantis habitu manibus. ad cæterum amictum extima toga papyracea ſuperadditur libro exarata, quem Deus ille ſuus, cùm in terris ageret, ſcriptũ reliquiſſe perhibetur, cuius præſidio meritiſque vulgò ſe compotes fore ſalutis exiſtimãt. Cadauer filij ſubſequuntur, quàm elegantiſsimo cultu corporis: quorum natu minimus pineam item fert facem ad ignem pyræ inferendum. Extremum agmen eſt magnæ hominum multitudinis ijſdem quæ modò dixi pileorum inſignibus. Vt ad locum exſequiarum peruentum eſt, Bonzij vniuerſi & cætera ſimul turba cum ſtrepitu æramentorum catino- F
rumque horæ ſpatio dæmonis illius nomen magnis clamoribus inuocant. Deinde hoc maximè modo fit buſtũ. Area quadrata ſatis ampla, cancellis eminentibus, & velo craſſiore ita præcincta eſt, vt ſingulis in quattuor cœli plagas ianuis introitus pateat. In medio fouea referta lignis, tecto eleganti opere ex vndulata materia ſuper eam excitato, duas habet è regione menſas vario ciborũ genere (piſcibus tamen exceptis & carnibus) præſertim verò caryciſ, medicis malis, placẽtis affatim inſtructas. Stat etiam in earum altera vaporarium vaſculũ ſuffimẽti cauſſa prunis impoſitum, & lignum aquilanum in diſco. Vt igitur eò deuentum eſt, lecticæ vinculum inijcitur è fune prælongo, quem, qui adſunt, certatim manu apprehendẽtes vociferantur, vt diximus: poſtea totum ſeptũ introrſus terna luſtratione circumeunt. Deinde lectica pyræ ſuperimpoſita Bonzius earum cæremoniarũ antiſtes, carmen effatus, quod circumfuſa turba nequaquam intelligat, accenſam faculam ter ſupra caput in orbẽ idcirco circumagit, vt eo ſignificet gyro, defuncti animã nec originem habuiſſe, nec verò finẽ aliquando habituram eſſe. Rotatã inde faculam abijcit: hanc duo è defuncti filijs cognatiſue arreptã ſtantes ad lecticæ latera ad Solis ort alter, alter ad Occaſum, ſuper cadauer ipſum mutuo ſibi quaſi honoris & officij cauſſa ter vbi porrexerint, deinde in lignorum ſtruem inijciunt. Superinfunditur oleum ſtatim, cum aquilano ligno & alijs odoramentis, prout copiæ ſuppetunt, magnoq; incendio corpus in cinerem vertitur. Interea filij ad mẽſam accedunt, & aquilano ligno in vaporariũ indito, ſolenni ſuffitu parentem quaſi iam ad cæle-

A cœlestium numerum adſcriptum ſupplices venerantur. Adoratione peracta, merces laborum Bonzijs pro dignitate perſouitur: Antiſtiti quinque vel decem vel etiam viginti aurei nummi: cæteris vel argentei deni viritim, vel certus caxarum numerus: prandium verò paratum (amicorum ac Bonziorum turba dimiſſa) vel buſti miniſtris, vel pauperibus vlceroſiſq; relinquitur. Poſtridie liberi cũ affinibus & amicis ad rogũ reuerſi, cineres, oſſa, denteſq; demortui in vas inauratum impoſita, domum referunt, ipſumque vas veſte contectum in medijs ædibus locant. frequẽtes adſunt iterum Bonzij ad priuatas exſequias: eædemque ſeptimo die denuò repetuntur. Deinde tranſlati certum in locum cineres terræ mandantur, quadrato impoſito lapide, in quo ductis à ſummo ad imum vſque maioribus litteris, nomen deſcribitur dæmonis, quemcunque demortuus in vita coluerit. inde continuis diebus ad ſepulcrum ſe filij conferunt, ibi ſpargunt roſas, ibi calidam apponunt, vt habeat defunctus, vnde ſitim leuet. nec ſolùm die, ſed menſe etiam & anno ſeptimo priuatos intra parietes eadem funebria iuſta recurrunt, ingenti videlicet Bonziorum ſagina, crebriſque vindemijs. Omnino in hæc funera impenſa fit à locupletioribus aureorum trium circiter millium, à tenuioribus ducentorum trecentorumue. nam quorum tanta eſt inopia, vt funeri ſumptus deſit, eos per noctem ac tenebras nullo apparatu vel pompa in ſterquilinium abiectos humi B defodiunt. Aliud eſt etiam genus funeris, quod viuentibus in ora præcipuè maritima ducitur. Ij cùm Amidæ ſeſe eximio quodam cultu deuouerint, eius viſendi cupiditate flagrantes, mortem vltrò ſibimetipſi conſciſcunt. Ac primùm emendicata per dies aliquot ſtipe, & in manicas indita, publicè concionantur ad populum, totamque conſilij ſui rationem exponunt, magna omnium approbatione; tantam quippe ſanctimoniam cuncti ſuſpiciunt: deinde ſumptis falcibus ad vepres ac ſentes, qui ad beatorum ſedes iter impediunt, pręcidendos, nauigium conſcendunt nouum, ſaxiſque ad collum, brachia, renes, crura, pedeſque religatis, in altum prouecti, vel perforato de induſtria merguntur alueo, vel etiam deinceps in mare ſinguli ſeſe præcipitant. Alueo vacuo confeſtim ignis ab amicis ac propinquis officij cauſſa proprio ſeparatim nauigio proſecutis inijcitur, nefas putantibus nauem tantis religionibus conſecratam, ab vllo prorſus in poſterum attingi mortalium. Sanè, dum nos peteremus Meacum, octo diebus antequam ad Inſulam Hiu peruenimus, viri ſex, fœminæ duæ ſimul eo genere lethi perierant ad oppidum Fore. His deinde populus ædiculam vniuerſis, columnam pinumq; ſingulis perpetui honoris cauſſa prope littus erexerant, & impoſita baculis complura chartæ ſegmenta, ædiculæ toto tecto defixerant, carminibus plurimis intra parietes propoſitis, quæ beati illius cœtus egregias laudes celebrarent. Itaque viſebatur locus die nocteque ſuperſtitioſiſsimè. Ac fortè per eos dies dum ad quendam infantem Ba- C ptiſmo luſtrandum ego & Ludouicus Almeida tendimus, illac nobis iter facere contigit: atque eo ipſo tempore prodeuntes è ſacrario quinque circiter vetulæ cum globulis precatorijs, quæ vulgò roſaria dicimus, (adeò Chriſtianos mores Lucifer æmulatur) partim ludibrio noſtram ridere demẽtiam, partim ſeuero vultu nobis impietatem exprobrare, ſacrũ illud monumentum nulla veneratione honoriſue ſignificatione prætereuntibus. Reſtat vt de Bonziorum concionibus pauca perſtringam. Eæ ſi minus crebræ quã apud nos, certè quàm apparatiſsimæ. In tẽplo permagno cum ſerica supernè vmbella ſuggeſtus attollitur. In eo ſtat ornatu ſumptuoſo cathedra: ante cathedrã menſa cum tintinnabulo & libro. Vbi concionis tempus aduenerit, ad ſuum quæque doctorem in varia templa frequentes Iaponiorum ſectæ conueniunt. Ille ſuggeſtum aſcendens, & in ſella conſidens, magnificè ſeſe circumſpicit: deinde indicto campana ſilentio, pauca ex eo quem diximus, recitat libro, quæ mox idem fuſius explicat. Sunt autem hi concionatores viri fermè diſerti, atque ad flectẽdos animos auditorum idonei: & quoniam hiat ſemper auaritia Bonziorum, eò potiſſimum omnis ſpectat eorum oratio, vt populum inducant ſpecie pietatis ad ſua locupletanda cœnobia, tanto beatiorem in altera vita fore quemq; affirmantes, quanto, quæ ad ſacra vel exſequias pertinent, maiore pompa & impenſa curarit. Cumque ita multæ atque ita inter ſe pugnantes numerentur ſuperſtitiones atque familiæ; in eo tamen vel maximè laborant magiſtri, vt ſua quiſque mẽdacia & fabulas ita diſcipulis probent, nihil vt præterea verum, nihil ad æternam ſalutem tutum, nihil dignum quod audiatur, exiſtiment. Accedunt alia quoque artificia, inceſſus grauitas, oris atque habitus dignitas, denique ſpecies omnis exterior, quibus rebus Iaponiorum pectora tantis opinionum peruerſitatibus

imbuuntur, tantamque ex ijs fiduciam ac spem salutis æternæ concipiunt, non solùm vt domesticos intra parietes, verùm etiam in publico, totaque vrbe rosaria ferè semper manu percurrant, ab Amida Xacaque diuitias, honores, bonam valetudinem, sempiterna gaudia suppliciter postulantes. D

Quæ cùm ita sint, carissimi fratres, existimare potestis ipsi, quanto Dei auxilio indigeant, non modò qui in hæc loca Euangelium afferunt, sed etiam qui allatum accipiunt, seque relictis idolis ad CHRISTVM adiungunt: quippe tot à diabolo machinis oppugnantur, ita solicitantur assiduis Bonziorum dissuasionibus, postremò ab affinibus amicisque adeo contumeliosè, molestè, acerbeque vexantur, vt nisi diuina gratia sacrificijs ac precationibus Ecclesiæ Catholicę conciliata subueniat, multorum vel potius ferè omnium fidem atque constantiam his certè nascentium Ecclesiarum initijs valdè periclitari necesse sit. Quò magis vobis, qui salutem animarum tam vehementer expetitis, Iaponicos hosce greges præcipuè in Domino commendatos esse par est. Nos Sacaium ex itinere venimus quinto Calen. Februarias. Ludouicus Almeida quibusdam negotijs primùm, deinde etiam valetudine aduersa impeditus, ibi diutius substitit: ego diei non amplius mora facta, profectus inde, Meacum leucarum tredecim interuallo perueni pridie Calend. Februarias. Aduentu meo cùm cæteri Christiani, tum Gaspar Vilela præcipuè, qui neminem è nostris Meaci toto fermè sexennio viderat, mirum in modum recreatus est. Is quadragesimum nondum ætatis annum excedit, sed cani septuagenarium indicant, frigorum vi vehementer affecto consumptoq; corpusculo. Meacensi lingua, quæ, vt celeberrimi populi regiæque vrbis fertur elegantissima, iam nunc vtitur ita peritè, non modò vt confessiones intelligat, sed habeat etiam cōciones. Quosdam insuper libellos ad pietatem vtiles in eandem vertit linguam, aliosque deinceps non intermittit subseciuis operis vertere. Quod reliquum est, nos omnes Dominus pro sua bonitate perpetuò tueatur, opemque nobis ad voluntatem ipsius & rectè interpretandam, & ritè exsequendam impertiat. Meaco. 11. Calend. Martias. MDLXV. E

EIVSDEM AD SOCIOS.

EX ijs litteris, quas ad vos dedi mense Februario, multa de Iaponicis ritibus atque superstitionibus cognouisse vos arbitror: alia nunc de rebus præcipuè Meacensibus addam hac epistola, quam puto vobis fore non iniucundam. Ego, vt scripsi ad vos antea, Meacum attigi magna Christianorum lætitia pridie Calendas Februarias: incidit meus aduentus in ipsum noui anni initium, quod hac hyeme Iaponij à Calendis Februarijs auspicati sunt; varius enim est in his regionibus anni cursus; longè alia atque apud nos ratio temporum, atque descriptio. Vetus est autem gentis mos, vt anno ineunte, ab die nono Lunæ adusque vigesimum, regni proceres, & Bōziorum principes ad Regem quisque suum salutandum non sine donis accedant. Ea sunt ferè magnus chartæ numerus, aurea flabella, arma affabrè facta, & alia eiusmodi. atque hæc consuetudo, iam inde ab antiquis ducta temporibus, cùm in alijs omnibus regnis, tum verò in hoc Meacensi tanto diligentius retinetur, quanto Cubus, honore atque amplitudine cæteris omnibus Iaponis Regibus antecellit: atque idem honos vxori quoque ipsius, matrique tribuitur. Hos autem salutatores Cubus longo cubiculorum ordine admittit ille quidem in penetralia, operis eximij peristromatis aureis adornata; sed ad eorum verba salutationesque (ea loci & personæ maiestas est) nihil omninò respondet: insignibus tantùm Bonzijs quibusdam id habet honoris, vt flabellum quod tenet manibus, paululum inclinet; atque in hunc modum primę nobilitatis viri inducuntur: nam inferiorum ordinum hominibus, quamquā locupletissimis, & longè pretiosissima dona ferentibus, nullo pacto ad eum aditus est. Et quoniam ad viam Euangelio muniendam, & existimationem apud rudem ignarumque veræ virtutis & gloriæ populum colligendam pertinere magnopere visum est, vt Euangelij præcones nequaquam exclusos inde fuisse constaret; dedit operam Gaspar, vt illum ipse quoque per idem anni tempus inuiseret. ac superioribus quidem annis aulici cuiusdam beneficio potentis viri, ad Christianam religionem propensi, aliquoties introductus est: F

nunc

A nunc verò mihi quoque eiuſdem opera patuit aditus. Cubum ergo primùm, deinde vxorem, poſtremò ſeparatis in ædibus matrē inuiſimus, honeſto comitatu ad regiam vſque deducti: & cùm benignè accepti ſumus ab omnibus: tum verò à matre humaniſſimè, quippe quæ non modò potionem nobis miſceri iuſſit à famulis, verùm etiam Zacanam (ſalſamenti genus id eſt oliuarum inſtar) de more paxillis inſertam; ſuis ipſa manibus honoris cauſſa porrexit. Eam inuenimus in cœtu nobilium fœminarum ſedentem ante ſacellum ornatiſſimū, in quo erat Amidæ puerilis effigies egregiè picta cum diademate, aureis è capite radijs emicantibus. mirum ibi ſilentium, mira modeſtia, mira denique domeſtica diſciplina: vehemēter dolendum vt ſit, tantam indolem tantis diaboli fraudibus opprimi; orandusque ſit etiam atque etiam Dominus, vt haſce tenebras, Euangelij ſplendore pro ſua infinita bonitate diſijciat.

Vt eo functi ſumus officio, poſtridie Gaſpar ad neophytos reuiſendos abijt Imorim; ego Meacenſibus prædicare Euangelium inſtiti, cùm alijs, tum verò quibuſdam è Cubi familia viris illuſtribus, qui ad nos ventitare cæperunt: ex ijs tres audito iam aliquoties verbo Domini, Baptiſmum à nobis vehementer efflagitant; ſed idcirco differtur, vt interea melius Chriſtiana rudimenta atque inſtituta percipiant. Auditores habemus mirum in modum curioſos; nullum quærēdi finem faciunt, præſertim qui ſunt è Ienxuana familia, quæ omni ſublato numinis metu, corporis voluptates pecudū more perſequitur. ij nihil in animum inducunt credere, niſi quod cernunt oculis, manibuſque contrectant: quamobrem expugnātur difficillimè, nec niſi euidentibus planè demōſtrationibus cedūt. Obijciunt autem nobis inter alia; ſi quidem eſt Deus, vt dici-
B mus, idemq; adeo bonus eſt; cùr ad hoc vſque tempus celauit bonitatem ſuam, eamque tam ſerò Iaponijs declarauit? reſpōdetur autem ad hæc omnia ſic, vt contradicere nequeant: ſed tantæ, tam denſæ illis tenebræ ſunt, vt inſolitam Euāgelij lucem vix pauci admittant: qui tamen eo ſunt ingenio atque indole præditi, vt vbi verbum Dei quaſi terra ſemen acceperint, quò tardius acceptum, eò diligentius amplectantur ac foueāt. In vniuerſum autem, Iaponiorum ingenia ad Chriſtianam religionē in primis idonea ſunt, præſtantque non ſolùm in cognoſcenda veritate ſedulitatem ac ſtudium, ſed etiam in retinēda fidem atque conſtantiam. tres quidem ij quos modò diximus, aulici, tanta in eo genere diligentia ſunt, non modò vt Chriſtianæ doctrinæ præceptiones ac formulas ſuo deſcriptas chirographo deinceps memoriæ mandēt, idque celerrimè; ſed etiam quæ ex concionibus noſtris audiere, domum regreſſi in commentarios referant, præſertim quæ de mundi creatione, de immortalitate varijsq; viribus ac facultatibus animæ diſſeruntur. Eos deinde cōmentarios offerunt Socio noſtro Damiano recognoſcendos idētidem. Et cùm eiuſmodi gentis natura, tum illud quoq; vel maximè Chriſtianam cauſſam adiuuat, quòd multæ ſunt ſuperſtitionum ſectæ, nō ſolùm diuerſæ ac variæ, ſed etiam inter ſe pugnantes: quò facilius eſt, diabolica mēdacia fraudeſq; conuincere. Circa Meacū in patentibus campis plurima ſunt idolorū phana, è quibus adij Chriſtianorum ductu nonnulla: in ijs quoddam eſt Amidæ ſacrum ab vrbe quattuor
C ferè paſſuum millibus, à priſcis Imperatoribus cōditum ac ſubinde renouatum, longitudine vlnarum centū circiter & quadraginta. ingentes habet valuas in medio. ingredientibus obijcit ſeſe ſuggeſtus, in quo Brachmanis habitu, perforatis auribus, mentoque & capite raſo ingens Amidæ ſtatua conſidet. ſupra ſtatuam quaſi pro vmbraculo pendent excepta catenis multa magnaq; tintinnabula: circa, ludentium ſpecie triginta cernuntur milites ſtrictis telis armati, ſaltantes Aethiopes, anus venefica, dæmoneſq; teterrimi: effingitur etiam certa quadam imagine vētus, horrificoq; aſpectu tonitrua: ad hæc ſepteni gradus ad templi totius longitudinem porriguntur: in ijs ordine certo diſpoſitæ vnius Canonis Amidæ filij imagines omnino mille, hinc inde quingenæ, eadem omnes forma, ore venuſto, egregiè factæ, tricena brachia totidemq; manus oſtentant: è quibus duo tantùm ad reliqui corporis magnitudinem apta proportio ne conueniunt, cætera parua ſunt, duo etiam lumbos præcingunt. Singulæ porrò ſtatuæ bina tenent iacula, pectus inſignitę ſeptenis hominū vulticulis, corona capiti impoſita cum diademate radiante. Sunt autem cuncta eius templi nō modò ſimulacra, ſed etiam quę diximus tintinnabula, & ipſæ catenæ magna obryzi auri copia ſcitè admodum ab imo ad ſummum vſque verticem intecta ſic, vt fulgorem intuentes oculi ferre vix poſſint: locus eſt celeberrimus, multiq; eò longinquis è regionibus religionis cauſſa confluūt.

Inde paſſuum interuallo duûm circiter millium, collis attollitur, ad cuius radices

veterem quãdam academiam multis distinctam cœnobijs tenui fluens aqua riuus circuit amœnissimus: multa ibi delubra, quorum in aliquibus magno cultu adoratur statua cacodæmonis, facie magis etiã quàm apud nos pingitur, fœda & horribili. in summo autem colle ingentia tria lignea templa, ligneis item columnis mira crassitudine suspenduntur, infimo pauimento strato laterculis læuigatis. In eorum vno colossæum immanis magnitudinis Xacæ signum, singulas habet ad dextram læuamq; statuas paulo minores: à tergo autem quoddam quasi folium exsurgit, ex quo sigillorum vnius palmi duo circiter millia prominent, infantesque præterea bimi ferè quadraginta. denique latus vtrumque templi, sparis armati dæmones bini custodiunt: hæc autem aurata sunt omnia. Alterum est templum probandis, & laurea donandis veteri academiarum more scholasticis destinatum. In eo pulpitum, vexillis compluribus è superiori parte pendentibus, eminet ligneum, in quod scalis tribus ascenditur. est ibi mensa cum cathedra parata magistro, qui actibus eiusmodi præsidet, itemq; ad imum suggestum altera in vsum discipuli, qui eo iudicio probandus, insignibusque doctrinæ publicè decorandus est. templum autem ipsum lacertæ, seu stellioni dicatum est, quem vulgò Deum & præsidem litterarum & eruditionis existimant: huic nulla neque ara, nec statua, vt cæteris Dijs erigitur. in summo tantùm laqueari, multiplicem conuolutus in spiram ingenti orbiculari depingitur forma, vt scholastici dum eum supplices venerantur, oculos mentemque simul ad superna cogantur attollere. Tertium phanum altitudine duo proxima superans, clausum offendimus. è regione sunt ædes peramplæ, cælatura magnifica; scholasticorum id domicilium est. multa erant præterea ibidem visenda, sed imminente iam nocte reuertimus. D E

Hæc habui quæ ad vos in præsentia scriberem. ea si minus læta videbuntur, quòd parum videlicet ad rei Christianæ amplificationem attineant; eò diligentius orandus erit vobis Dominus, vt de Ecclesiarum incrementis, & rei Christianæ progressibus multa nobis in posterum ad vos, maiore cum animi nostri vestrique fructu, spiritalique solatio scribere liceat. Quamquam post nostrum ab vrbe Firando discessum non pessimè posita est opera: Deo quippe adiuuante Iaponij sexaginta ad Christianorum numerum adiuncti sunt. Quod reliquum est, nos omnes pro sua clementia Dominus perpetuò tueatur, ac protegat. Meaco, pridie nonas Martias. MDLXV.

EIVSDEM AD SOCIOS.

QVOD vos velle maximè intelligo, id hisce litteris agam, vt Ecclesiastica primùm, tum cætera persequar. Quadragesimæ diebus Dominicis omnibus Gaspar Vilela Euangelium declarauit. quarta quaque feria Damianus noster de Pœnitentiæ Sacramento copiosè disseruit. sexta, sacro missæ peracto, non destitit Iaponius puer ex ijs quos educamus, de Passione Domini verba facere: quam in sententiam, conuenientibus nocte neophytis, Vilela denuò disputabat, ijs præcipuè locis insistens, quibus auditores ad pietatem excitari maximè possent. Dominica in Palmis (quoad eius fieri potuit in tanta ædium angustia) Catholico more cæremonijsque transacta est. inde ex oppidis finitimis atque etiam remotioribus neophyti ad indulgentias (quas à summo Pontifice datas Catholico ritu proponimus) Paschatisque solennia frequentes venire cæperunt. in ijs quidam cum vxoribus liberisque nobiles viri, quamquam lecticis aut equis vsi, tamen assidua pluuia valde vexati, pietatis laudem cumulauère patientiæ meritis. Vilela ducentorum ferè & quinquaginta confessionibus auditis, quinta feria in cœna Domini mandatum Euangelicum de mutua dilectione publicè docuit. postea cùm de Eucharistia suauissimè perorasset, cœlestem panem Christianis circiter sexaginta distribuit: qui cùm ex intimo sensu, & gaudio spiritali, copiam funderent lacrymarum, sanè quàm ingenti nos affecere solatio. in sacello intimo Ludouicus Almeida sepúlcrum erexerat ornatissimum. in eo Corpus Domini conditum est, armatique custodes adhibiti. Vespere, solénibus officijs persolutis, puer Iaponius in exponenda Passionis Domini serie collecta è quattuor Euãgelistarum historijs, horas duas fermè consumpsit. quæ deinde explicatione potissimum indigere F

sunt

A sunt visa, in ijs Vilela ex instituto declarandis immoratus est, suadens auditoribus pœnitentiam; sed calcar videlicet currentibus: nam cùm sæpe aliàs, tum eo maximè anni tempore voluntarias ab sese pœnas, easque adeo acerbas exigere soliti sunt, summopere gratulandum vt sit, in vltimis hisce terrarum finibus, inter tot idolorum cultores, in ipso denique (vt ita dicam) regno diaboli, sacratissimæ Crucis trophæa, salutaremq; humano generi mortem CHRISTI Domini, tam incitatis hominum studijs, tanta religione, tam grata memoria celebrari. Maioris hebdomadæ luctum atq; tristitiam, ingens gaudium Dominicæ Resurrectionis excepit. à media nocte, domus Christianis completa est, liturgiam & supplicationem matutinam exspectātibus. ea peracta, simul etiam Christianis aliquot Eucharistiæ Sacramento refectis, concio habita est de Resurrectione Domini Paschalibusque mysterijs. inde conuiuio excepti sunt, quod Natali die & Paschate Domini solenne Gaspar instituit eo cōsilio, vt quàm arctissimis Christianorum animi caritatis ac beneuolentiæ vinculis inter se iungātur. simul etiam per eam occasionem colloquia de rebus cœlestibus habita, ductaque præ dulcedine ad vesperam. quædam præterea è diuinis laudibus decantata. quo strepitu exaudito gentiles, præsertim quòd nonnihil de apparatu ædiculæ nostræ cognouerant, instare vehementer vt fores aperirentur: obsisti non potuit: introiere permulti, plerǫque verò mulieres diuino quodam instinctu nixę ante aram genibus, manibusque sublatis, effigiem CHRISTI Domini supplices adorarunt. Posthæc neophyti, qui ex oppidis vicinis ad B festa conuenerant, Gaspare officiosissimè salutato digressi sunt. nunc autem id Gaspar agebat, vt sibi diuersorium conduceret prope regiā in superiore vrbis parte, quod toto iam ferè triennio frustra conatus est; vt ibi quoque posset Euangelizare cōmodius. Verùm satis iam de rebus Ecclesiasticis: ad alia veniamus. Ante discessum Almeidæ, cùm tempus eius reuersionis adesset, perducti sumus vterque ad insignia quædam vrbis ędificia ac templa, quorū tanta est religionis ac magnificētiæ fama, vt ad ea visenda ex alijs omnibus regnis peregrini Meacum fere assiduè confluant. Ex ijs nonnulla perstringam: infinitum est enim singula persequi. Aedes igitur quasdam Cubi primùm adiuimus eximio quodam artificio atque elegantia exstructas oblectationis & animi caussa. nihil ego nec in Europa, nec in tota India tale conspexi. ijs horti subiecti sunt cùm alijs arboribus ignotis in orbe nostro, tum cedro, cupresso, pinu, malis medicis consiti: quæ omnes arbores, varias in figuras artifici manu coactæ, cameras, tintinnabula, turres, aliaque id genus plurima referunt. iam lilij, cyani, rosæ, florumque tanta est copia, tanta colorum odorumq; varietas, non solùm vt aduenas ac peregrinos, verùm etiam domesticos ipsos atq; cultores cum voluptate atq; admiratione retineant. neq; horti modò, sed vrbs ipsa quoq; pulcherrima. viæ latæ ac directæ, foribus arcium instar (quę res furta & latrocinia maximè prohibet) occluduntur. in ijs variarum mercium institores, opifices, ac sellularij, cùm alia in vsus deliciasq; mortalium, tum præ C sertim aurea flabella conficiunt, sericamq; cuiuslibet operis textrinam exercēt. in medio celeberrimum Amidę phanum cùm omnibus horis diei, tum verò sub noctē clausis iam tabernis frequentissimè visitur, iactantur à populo nummi cum precibus, & simulacrum adoratur. nos eò ex hortis Cubi via lōga lataq; perducti, inde sumptuosissimas præfecti Meacensis nuper instauratas ædes adiuimus: quibus item horti coniūcti, non modò arborum multitudine artificiosisq; figuris delectant oculos, verùm etiam aquæ limpidissimæ copia, quæ à nouē circiter passuū millibus excisa rupe, regali sumptu perducta, lacum in hortis medijs efficit, in quo cōplures variæ magnitudinis insulæ, ligneis lapideisque peruiæ pontibus, vsquequaq; lætissimis arboribus opacantur. Inde quanquā fessos iam, ac reditū cogitantes, neophyti nos longius pertraxere. multa igitur prætereuntes phana, ingentem ingredimur lucum, in quo Bonziorum cœnobia quinquaginta miræ amplitudinis, à regum & principū liberis qui sacris addicti sunt, magnificè & sumptuosè incoluntur: facitq; ipsa vicinitas, vt eorum præfecti se inuicē elegantia munditijsq; superare contendant. Ex ijs aliquot inspeximus obiter. Cuiusdā est ianua lignea egregio quodā artificio, longeq; alia atq; apud Europæos forma. hæc nos in xystum induxit stratum quadrato lapide nigro, parietibus vtrinq; excurrentibus opere tectorio læuoris atq; candoris eximij. Xysto nouum quoddā genus hortorū prætenditur; in quibus manu facti colles è saxis ad eam rem è longinquo petitis, frutetis consiti, pontibusq; coniuncti cernuntur. Solum partim arena crassiore admodū candida, partim etiā atris lapillis obducitur, è quibus passim elati maioris formæ lapides,

ex imo leucoia, violas, ac flores emittunt adeo artificioſè commiſtos atque diſpoſitos, D
vt cùm in orbem ſingulis anni temporibus floreant, ver ibi perpetuum eſſe videatur.
Multa prætereo, tum ne longior ſim, tum quod ea verbis aſſequi me poſſe diffido; ſed
illud nõ omittam, quod in reditu vidimus. In medio phano quodam, machina lignea
ſculptilis varijſq; picta coloribus, multis forulis collocatos continet libros ab vno Xa-
ca conſcriptos. eademque, vt eſt verſatilis, quem quiſque voluerit librum offert pro-
tinus. & quidem tanta eſt voluminum copia; vt incredibile ſit, vel vna ætate à multis
auctoribus, vel multis ætatibus ab vno auctore confici potuiſſe. eorum autem vſus eſt
maximus non in Iapone modò, ſed etiam in Sionis regionibus, vnde omnis Iaponica
fabuloſitas & ſuperſtitiones primùm exſtitiſſe, atq; inde paulatim oram Sinarum, Pe-
guſiam, Bengalanam, totumque eum tractum in Biſnagam vſq; peruagatæ dicuntur.
Aliud etiam phanum in reditu vidimus inferorũ regi dicatum, cuius præcelſum hor-
rifico trucique adſpectu ſimulacrũ regio ſceptro inſignitum, duobus hinc inde ingen-
tis item ſtaturæ dæmonibus cingitur, quorum alter calamo deſcribit hominũ noxas,
alter deſcriptas in tabula recitat. parietes picti, varias inferorũ oſtentãt pœnas, quibus
plurimi ſexus vtriuſq; mortales dæmonum miniſterio cruciantur. Celebratur autem
ædes hęc, augeturq; pecunijs fere aſſiduè: nunquam enim deſunt, qui ad regis effigiem
timore perfuſi, ea ab ſeſe tormenta atque ſupplicia deprecentur. Atque hæc illo die.
Poſtero autem, Chriſtiani cuiuſdam principis inuitatu ad audiendas Bonziorum con- E
ciones in ſuburbana cœnobia (ſunt autem exitus ex vrbe ſpatiandi cauſſa gratiſſimi)
venimus. egreſſi, turbam virorum æquè ac fœminarum cum ſuo quemq; roſario ſup-
plicantes adſpicimus. percontati à neophytis, quidnã id eſſet, dimiſſam tũ concionem
eſſe reſpondent. interrogati de numero, aiunt homines earum rerum periti, capitum
eſſe quinque circiter millia. addunt inſuper, in eo templo quotannis centum diebus
continuis ab vno eodemque Bonzio conciones haberi, multis magniſq; indulgentijs
auditori perſeueranti propoſitis. Optatum erat nobis omnino aliquem ex ijs concio-
natoribus audire, cognoſcendi maximè ſtudio, ſaluaque religione & officio transfe-
rendi ad vſum noſtrum, quæ ad conciliandos permouendosque Iaponiorum animos
pertinere videretur. & quoniam allatum eſt, rem adhuc integram eſſe in alio quodam
cœnobio, pergere porrò illuc vſque decreuimus. eò tendentibus igitur nobis primò
Guiuani phanũ occurrit, quod ingenti frequentia, ſuperſtitione, anniuerſarijs mimo-
rum ludis varijſque ſpectaculis magnopere celebratur & colitur. Inde exeuntes, viam
ingredimur pinis vtrinque iucunda admodum ſpecie conſitam: ſimul adſpicimus po-
puli concurſum, ad concionẽ citato greſſu tendẽtis. nos vt ad locum peruenimus, mo-
niti à Chriſtianis periculũ eſſe, ne Bonzij ſi nos adeſſe ſentirent, concionari deſiſterent,
occulto loco ad initium vſque concionis nõ ſine magna quidem vel admiratione, vel F
pudore ſubſtitimus è conſcientia teporis ac negligẽtiæ noſtræ concepto, cùm interim
vnius horæ ſpatio auditores illi omnes ad parui pulſum tintinnabuli nixi genibus, in-
credibili quadam ſignificatione pietatis, roſaria manuſque tollentes in cœlum, in ora-
tione perſiſterent, vociferantes aſsiduè: Namu Amida Ambut. Hoc eſt: Da ſalutem A-
mida: quod ipſum nomen etiam domi foriſque, ſeu emant aliquid, ſeu vendãt, modu-
lata quadam pronuntiatione geſtientes ac libentiſsimè ſępius inuocãt. quin etiam pau-
peres ipſi inter emendicandum, ijs à quibus eleemoſynam petunt, propitium precan-
tur Amidã. Bonzij verò ac legiſperiti verba illa plebi inculcare nõ deſinunt: Ichinem,
Amidabut, Sucumet, Murioo, Zai: id eſt, quiſquis Amidæ ſanctum nomen ex animo
inuocauerit, proculdubio ſaluus erit. Imperato deinde maiore campana ſilentio, vt
concionator ſuggeſtum aſcendit, tum nos quoque ſenſim irrepſimus. phanum erat ad
fores vſq; ac porticus refertũ viris ac fœminis. in ipſis autem aræ gradibus multi Bon-
zij conſidebant manibus intra togam abditis, oculiſque demiſsis. Porrò concionator
claro, vt aiebant, genere, decora quidẽ in primis facie, aſpectuq; gratiſsimo, in excelſa
vnde ab omnibus conſpici poſſet ſedens cathedra, ſericis ad talos vſque perquàm ſplen
didè veſtimentis indutus, interiore candido, exteriore purpureo, flabellum tenens au-
reum; ex libro quem habebat in menſa propoſitum, quædam inſtitit ſubinde recitare,
tum fuſius explicare, tanta non ſolùm actionis venuſtate, ſed etiam (vt Gaſpar Vilela
affirmabat eius linguæ bene peritus, & cæteri qui nobiſcum aderant) orationis elegan-
tia atque artificio, vt mirum videri non debeat, eiuſmodi homines tanto in honore ac
veneratione eſſe apud veritatis ignaros. Mihi quidem hæc apud animum meum repu-
tanti,

A tanti, venit in mentem, non sine Sancti Spiritus vehementi quodam instinctu Franciscum olim Xauerium tam acri studio tam longinquam hanc peregrinationem expetijsse Iaponicam. profectò enim hæ gentes, naturæ bonitate, ingenijque præstantia multis Europæ nostræ (quod earum pace dictum sit) nationibus antecellunt. Quòd si minus magnificè de Iaponijs vel sentiunt negotiatores Lusitani, vel prædicant; id nimirum idcirco fit, quòd nō nisi cum populis maritimis negotia contrahunt, qui ab interioribus tantum absunt vitæ cultu, morumque elegantia, vt præ ijs rustici videri propemodum possint. Itaque per contemptum syluestres etiam vulgò à Meacensibus appellantur, cùm tamen alioquin ab humanitate ipsi quoque maris accolæ nequaquam abhorreant. Sed iam finis epistolæ sit. plura propediem: atque vtinam cuiusmodi omnes optamus. Meaco v. Calend. April. MDLXV.

EIVSDEM AD SOCIOS.

De statu rerum Meacensium, & religionis Christianæ processibus ad Paschatis vsque peracta solennia, superioribus litteris ad vos fusè perscripsi. attexam nunc fratres carissimi reliqua, è quibus facilè iudicare possitis, quàm assiduis vestrū omniū sacrificijs pijsq; deprecationibus egeamus.

B Postquam à Paschali conuentu neophyti in suas domos & vicina castella digressi sunt, nos Meacēsibus Euāgelium prædicare perreximus. auditores minimè deerant. multi etiā diabolicis fraudibus, & Iaponicæ superstitionis prauitate conuicta, sic immutabātur afflati diuinitus, vt constantissimè crederēt, in vno CHRISTO Domino ac Redemptore nostro omne salutis humanæ perfugium esse repositum. Vētitabat etiam ad nos cum alijs principibus ciuitatis, quidā Regis Mini cognatus, vir sanè perspicax: is cùm à nobis multa subinde perquireret, litterisque responsa mandaret commentandi caussa; tantus illi paulatim veritatis illuxerat splendor, non modò vt ipse in voluntatem Christianę suscipiendæ religionis vehementer incumberet, sed etiam spem nobis adferret fore, vt Mini regnum vniuersum ipsius opera atque auctoritate sacrosanctum acciperet Euangelij lumē. Ad hæc, Iobeleum à summo Pontifice datum, ad felicē euentum Tridentini Concilij precibus ac ieiunijs impetrandum, in hac vrbe propositū est octauo ante Pentecosten die. cuius rei nuntio in pagos & castella perlato, magno studio ac pietate sese comparauēre neophyti ad tam insigne CHRISTI Domini beneficium: & quanquam per eos dies Gaspar in febrim incidit, & ego non optima sum vsus valetudine, tamen concursu ad nos Christianorum facto, Dominica Pentecoste, imbecillitatem nostrā Domino fulciente, per occasionē tam amplæ consequendæ indulgentiæ, multos & verbo Dei, & sacratissimo CHRISTI corpore pauimus, quod illi nimirum, vt solent, vberrimo fletu crebrisque suspirijs percepēre. is erat Christianæ rei cursus, vt in tantis gentium tenebris, tantaq; aduersariorum potentia, sat secundus: iamq; parabat Vilela totam hanc Meacēsem obire prouinciam, & prout se obtulisset occasio, per ethnicorum pagos & oppida circumferre Euangelium; cùm cæptis interuenit atrocissimum, & post hominū memoriam inauditum facinus, quòd non modò conatus nostros omninò impediret, sed etiam nos ipsos in extremum vitæ discrimen adduceret. Nam Regulus Imorēsium (de quo scripsi ad vos antea) Mioxindonus, deuictis à se gentibus quibusdam potentia atq; opibus auctus, ipsum quoq; Cubum, vt in pace otioq; securum, & imparatum à rebus omnibus, certè nihil eiusmodi metuentē, imperio quòd magna cum ęquitate regebat, per summum scelus atq; perfidiam deturbare, ac tyrānidem occupare constituit: neq; apud inflammatū dominandi libidine animū, vel Cubi virtus & probitas, vel plurima eaq; maxima ab eodē in se profecta beneficia valuēre. Igitur assumptis latrocinij socijs duobus, Narensium tyranno Daiondono, & alio quodā dynasta; cum delectis armatorum duodecim millibus repente Meacū iter intendit eo certiore spe rei perficiendæ, q̄ & ipse Cubi nomine vniuersæ rei bellicæ præerat, & plurimos habebat in vrbe Meaco satellites & clientes. copijs ergo prope vrbē iussis opportuno loco subsistere, ipse cū fidelium manu specie officij Meacum introit, nimirum vt quibusdā recentibus honoris insignibus à Cubo decoratus, ei gratias agat. atq; vt quòd volebat quàm maximè sine tumultu transigeret, ad alia verborū officia illud etiam addit, vt Cubū in suburbanum

quod-

quoddam Bonziorum cœnobium blandis precibus ad cœnam inuitet.namque ibi cir- D
cumuentum adoriri placuerat. Sed cùm res parum procederet, quòd Cubus de confi-
dente prope Meacum exercitu factus denique certior, & ſuſpicatus id quod erat; non
modò ſe Mioxindono minimè crederet, ſed etiam fugam pararet (ex qua deinde im-
prudenti comitum ſuorũ conſilio reuocatus eſt)Mioxindonus apertè ratus agendum,
copias omnes ad regiam propius admouet: ac ne inexpiabili in ſuum Imperatorem ac
Regem odio accenſus eſſe videretur, dum inops conſilij Cubus cum familiaribus tre-
pidat, præmittit ad Regiam qui palam denuntiet, ſe Cubi ipſius caput minimè petere,
certis tantùm eius cognatis amicisq́; grauiter infenſum, eorũ potentiam vltra ferre nõ
poſſe:itaq; tum demum rem conuenturam,ſeq́; inde cum pace abiturum,ſi complures
proceres, quos nominatim in ſchedula deſcripſerat, quamprimum interfici iubeat.ad
hæc tam inſignis impudentię poſtulata,ira percitus is qui ad ea cognoſcẽda Cubi iuſſu
prodierat, grandis natu aulicus ille ipſe qui nos ad Cubum introducere conſueuerat,
abiecta quam legerat ſchedula, verbisq́; grauiſsimis in parricidas inuectus,ad extremũ
addit, rebus iam deſperatis quoniam quidem alia ratione non poſsit, certè voluntaria
morte ſeſe officio fideiq́; ſuæ ſatis eſſe facturum. His dictis regreſſus in regiam,coram
ipſo Cubo strictum pugionem gentis more ſibi condit in viſcera, & moribundus oc-
cumbit.eodem ipſo leto quattuor alij, cùm præ timore occluſis ianuis nõ admitteren-
tur, mox in ipſo regiæ periere veſtibulo. Senis verò demortui filius,vt patrem conſpe- E
xit exanimem, præceps dolore atque iracundia fertur in coniuratos infeſtus,pugnanſ-
que perimitur: tum illi pluribus locis palatio flammas inijciunt, quòd Cubus vbi ſen-
ſit;certus prælio potius quàm incendio mortẽ oppetere, ex honeſtiſſimæ grauiſsimæ-
que fœminæ matris amplexu ſe proripit, vaditque cum ſuis armatus in confertam ho-
ſtium aciem: ibi quàm acerrimè dimicans, vẽtrem haſtili, caput ſagitta confixus,duo-
bus præterea vulneribus acceptis in facie,concidit: ſuper eum præliantes egregiè cen-
tum circiter aulici primæ nobilitatis viri ſternuntur: quorum cùm animi magnitudo
ac fidelitas omnium, tum præſertim adoleſcentuli cuiuſdam quartumdecimũ annum
agentis enituit:qui cùm in certamine hoſtes pæne obſtupefeciſſet audaciæ miraculo,
eumque viuum ſublato vndiq; clamore conarentur excipere; ille Cubum defunctum
intuitus, ſibique turpiſſimum ratus Regi ſuo Dominoq́; ſuperſtitem eſſe; gladio con-
feſtim abiecto ſicam arripuit, abſciſſoque ſibimet gutture eandem ſicam adegit in vi-
ſcera.Inter hæc hoſtes, qua per incendia patuit aditus, in regiã frequentes irrumpunt;
fratrem Cubi Bonzium vnà cum matre, nequaquam vel huius ſenectutem vel illius
adoleſcentiam miſerati, acerbiſsimè contrucidant: regia gaza diripitur: cuncta ferro
flammaque miſcentur: honorariæ puellæ ac pediſſequæ regulorum fere ac principum
filiæ & clariſſimis ortæ familijs, omnia miſerabiliter eiulatu gemitibuſque complẽtes,
inter obſeſſos armatis exitus conantur ſibi fuga conſulere:quarum aliquæ veſtimentis F
etiam in illa ipſa immanitate petulanter atq; procaciter à militibus exuuntur: aliæ ve-
rò ad viginti,dum ancipiti metu diſtractæ, hinc micantes horrent gladios, inde ſæui-
enti perterrentur incendio; in conclaue quoddam abditæ quo nondum flammæ per-
uaſerãt,igne deinde graſſante opinione celerius,ibidem oppreſſæ atque ad vnam om-
nes abſumptæ ſunt. porrò Cubi ipſius filiæ duæ ad pedes hoſtium proſtratæ ſupplici-
ter,Chriſtiani cuiuſdam beneficio,in ædes propinquas amicorum,incolumes euasere.
at mater ipſarum regina,inter ancillarum greges tum quidem elapſa feliciter,in quod
dam ſeſe cœnobiũ recepit,paſſibus mille circiter & quingentis ab vrbe diſiunctum;ſed
paulo poſt à conquiſitoribus deprehẽſa,vbi ſeſe Daiondoni& Mioxindoni iuſſu mor-
ti deſtinatam eſſe cognouit; chartam atque atramentum popoſcit, ſcripſitq́; ſua manu
multis verbis ad filiam vtramque litteras,quarum erat clauſula, viro ſuo per ſummam
iniuriam à rebellibus interempto, ſe quoq; nullo ſuo merito ad necem rapi: verumta-
men æquiſſimo animo ſeſe mortem obire,nec dubitare quin hoc totum pro ſua infini-
ta clemẽtia de ſe ſtatuiſſet Amida,quò citius ad paradiſi gaudia peruenire, ibique Cu-
bo ſuo in perpetuum perfrui ſibi liceret.Deinde obſignata epiſtola,cùm Bonzijs apud
quos delituerat gratias egiſſet,ad arã Amidæ perrexit: ibi manibus ſublatis in cœlum,
obtinendæ indulgentiæ cauſſa Amidã bis inuocat nominatim, & ſimul cœnobiarcha
ad abſolutionis indicium manus capiti ſupplicantis imponit. inde regreſſa in cubicu-
lum,elatis manibus Amidã rurſus appellans, à militibus iugulata eſt.Iam verò qui Cu-
bo in extremo certamine affuerãt,eorum ædes direptæ, ſuburbana ædificia ſolo æqua-
ta,cor-

A ta,corpora simul cum ipso palatio concremata sunt. Cubi tantùm cadauer, hostium permissu,à Bonzijs ad rogum ac sepulturam elatum est in cœnobium, quod ille ad eã ipsam rem ingenti sumptu construxerat. primarius autem quidam è Cubi familiaribus peregre proficiscens,cùm rem gestam in itinere cognouisset,Meacum redijt illicò: atque vbi regiam deletam,& omnia versa vidit in cineres; sepulturæ locum rectà petijt, ibique dissecto sibimet ventre super Cubi tumulum corruit. Sorores Cubi duæ sunt Bonzię;quas,quamuis inclusas cœnobio,nihilo minus aiunt peti conuitijs atque ludibrijs hostium:atque ob idipsum à sodalibus perpetuò custodiri, vigilijs distributis, ne sibimet necem ex desperatione consciscant. Nos interea ciuitate ad acerbum adeo spectaculum ingenti pauore perculsa, cùm domum nostram neophyti confugissent, ad preces ac Litanias conuersi videlicet, mortem exspectabamus in singula pænè momenta. nec sanè, quod Bonziorum in nos odium est, quæque eorundem apud Mioxindonum atque Daiondonum gratia & auctoritas, multum ab extremo periculo abfuimus. sed cùm ad nos clam venisset pro amicitia scriba Mioxindoni, pectus feriens,& impietatem Domini sui grauissimè detestans increpansque; multis deinceps nuntijs atque interpretibus vltrò citroque missis,magno vix tãdem labore impetratum est,sacra iam veste cęteroque instrumento in pacata loca præmisso, vt exsula
B tum nobis abire liceret. Itaque Gaspar Imorim ad Christianos profectus est, ego paruam sum relegatus in insulam nomine Cangam. Atque vt intelligatis, nisi hæc tã atrox repente procella exstitisset,quàm lætos Domini vinea fructus ostenderet,quo die discessimus(is fuit sanctæ Mariæ Magdalenæ sacer) eo ipso die, quamquam in magna trepidatione ac tumultu,Bonzius vnus,laici duo è Mioxindoni familia Baptismi Sacramento renati sunt. Quod superest patres fratresque carissimi, vobis orandus est etiã atque etiam Deus, vt afflictas res pro sua bonitate sapientiaque restituat:ne stultis ratiocinatoribus, & occulta iudicia Domini parum æqua lance pensantibus, plus diabolus ad euersionem Ecclesiæ Meacensis,quàm Christus ad eiusdem tutelam defensionemque valuisse videatur. Ex Iaponis insula Canga. mense Augusto. M D L X V.

ORGANTINI BRIXIENsis ad Socios Romam.

C NON eram nescius(fratres mihi carissimi)quàm grata vestris auribus accidere soleant ea,quæ de nostrorum hominum laboribus atq; periculis ex India perferuntur ad vos. Quocirca prætermittere nolui,quin ex ijs quæ hoc anno pręcipuè contigerunt, nonnulla perscriberem,præsertim verò felicem Francisci Lupij obitum, qui vnà cum fratribus nostris duobus,ante vnum mensem, pro constanti Catholicæ fidei confessione à Mahometanis interfectus est: vt simul intelligatis & quantopere diuino subsidio vestrisque deprecationibus egeamus; & quæ maximè requirantur in eo, qui Indicam hanc expeditionem atque prouinciam expetat.

Illud igitur primum: Patres duos,Ramirum & Alcaram è vita migrasse(quos ignota quapiam in regione viuere putabamus) hoc anno denique pro certo cognouimus. Ij ante biennium Iaponis regna petituri,onerariam quandam in vrbe Cocino conscenderant,sanè inuiti,vel quod nauicularius vir potens,nimia lucri cupiditate, mercatores in suam vnius nauem merces imponere per vim & iniuriam cogeret: vel quod ob idipsum nauis iniusto pondere prægrauata pressaque interitum haud obscurè denuntiaret. Verùm,vt æquè clemens ac iustus est Dominus,sacerdotes hosce duos permisit in eodem versari discrimine, quorum officium ac pia sedulitas tot mortalibus per confessionem sacram expiandis confirmandisque in extremo spiritu non deesset. Secunda nauigatione Malacam vsque delati, atque inde prora in Sinas directa,cùm iam in Sionis peruenissent sinum,atrox repente procella cooritur, eo vento excitata quem Typhonem appellant. Is,ex Occidentali fermè plaga violentus erumpens, & rapida vertigine circa orizontem rotatus, assiduis incrementis horarum circiter viginti spatio

circulum conficit: impetu horribili sæuisque turbinibus vasta illa æquora vehemen- D
tissimè commouens agitansque: decumanis vndique fluctibus insurgentibus, qui inter
sese velut arietantes atque collisi, omnem salutis spem nauigantibus adimunt. Ad hanc
igitur tempestatem adeo periculosam, cùm ingens etiam oneris iniqui pondus accede-
ret, solutis carinæ compagibus totam nauem æstus absorpsit, sic, vt nullæ planè reli-
quiæ superfuerint. Erat in eodem cursu iuncus (onerariæ Sinensis est genus) qui sin-
gulari Dei beneficio portum tenuit. ex eo deinde cognitum est, nauem, cùm imminen-
tis exitij signum æneo tormento frustra dedisset Sinis, proprio metu laborantibus atq;
solicitis, paulo post haustam fluctibus apparere desijsse.

Perculit casus is vehementer Indiæ colonos: nam & aureorum quadringentorũ mil-
lium, & permultorum hominum damnum est factum, complures etiam viduæ atque
inopes relictæ mulieres. Neque verò, humana ratione rem æstimantibus, eius incom-
modi pars minima peruenisse videtur ad nos: duobus è Societate nostra viris amissis,
quorum opera magno rei Christianæ vsui in hisce regionibus esse procul dubio po-
tuit. quamquam speramus illos eò migrasse, vbi vel maiori esse nobis auxilio suis apud
Deum suffragationibus possint: neque enim parui ducendum est, in eiusmodi caussa
pro Christo laborantes, è vita excessisse.

Periculo simili perfuncti sunt etiam Andreas Fernandus, & Ioannes Capralis: alter E
Sinas, alter è Sinis Iaponem petens: quorum vterque asseuerat pro miraculo haberi, si
quis Typhonis violentiam effugiat, præsertim verò, si totam noctem seuire perseuera-
uerit: itaque in tali re, nautas, desperata salute corporis, ad vota potius quàm ad arma-
menta; ad expianda peccata, quàm ad humana remedia solere conuerti: quippe non
modò vela vis vẽti dilacerat, diffringit malos, & quicquid exstat ex aqua dissoluit; sed
etiam ipsa nauigia (præsertim si minus onusta sint) arrepta, & in terras vsque longo tra-
ctu contorta affligere dicitur. Occupat autem ventus hic marium quicquid est Mala-
cam inter & Iaponem, frequens à mense Maio vsque ad Septembrem, quo maximè anni
tempore hæc maria nauigantur. Vos itaque, fratres carissimi, qui Sinensem hanc & Ia-
ponicam expeditionem Christianæ fidei propagandæ gratia optatis, comparate vos
ad mortem in itinere obeundam, sicuti obiere duo illi priores: & contra, putate vos
iter incolumes posse conficere, quemadmodum posteriores hi duo, quos diximus,
confecerunt. qui in hisce versatur orbis terræ partibus, huic nihil minus quàm de
tuendo corpore laborandum est: ea quotidie vitæ pericula occurrunt. Et sanè ita
constitutum & affectum animo quemque esse oportet, mortem vt omninò contem-
nat: nimius quippe metus, & cura corporis, spiritalem & nostrum & aliorum pro-
fectum haud mediocriter impedit: quod in se quisque re ipsa experiri & cognoscere F
facile poterit.

Anno proximo, Franciscus Viera Goam è Molucis veniens cùm paululum proces-
sisset, nauis in syrtes & scopulos incidit, factoque naufragio, mari sese commisit impe-
ritus homo natandi: & bis ad ima demersus, ab vrinatoribus denique semiuiuus ad lit-
tus extrahitur: quò cùm cæteri quoque comites fere omnes, aliqua etiam parte com-
meatus tormentorumque recepta, se contulissent; nouum eos periculum confestim
excepit. cùm enim incolæ Mahometani à Lusitanis hostiliter dissiderent, magna eorũ
manus ad eos trucidandos accurrit: sed nostri in locum natura munitum sese recepe-
rant, cuius opportunitate, itemque tormentorum vsu, ab hostium incursibus tam diu
se defenderunt, quoad nauis alia Molucensis ereptos eo periculo Malacam abduxit.
Multa Franciscus capitis pericula narrat, quæ nostræ Societatis homines in Molucis
insulis fere quotidie subeunt: mira etiam de neophytis prædicat, qui eo præcipuè an-
no Christianæ fidei caussa crudeliter oppugnati, magna etiam ex parte varijs cruciati-
bus interfecti sunt: cùm quidem mulieres ipsæ filiolos partim sinu complexæ, partim
manu trahentes, opulentis instructisque domibus cõsultò relictis, per syluas errarent,
ne susceptam recens Christianam religionẽ eiurare aut deserere cogerentur: aliæ verò
vnà cum liberis, in IESV Christi confessione fideliter persistentes, gladijs impiorum oc-
cumberent: multi præterea adolescentuli, eiusdem fidei retinendæ caussa, ingentia ma-
ris spatia traijcerent, ex insula tranantes in insulam. Atque etiam illud, idem Franciscus
addebat: quo tempore Mahometanorum metu, post naufragium sese munito illo quẽ
diximus, continebant loco, eodem contendisse pueros, non plus decimum aut duode-
cimum agentes annum, qui noctu natantes, veriti ne per imprudentiam iaculis pete-
rentur,

A rentur, clamarent: Ne librate, ne librate: Christiani sumus: quorum cõstantiã nostri ad lacrymas vsque permoti, & cæterorum quibus opem ferre non poterant calamitatem miserati, eos in comitatum suum gratulantes acciperent. Quin petitis, fratres, vt vitam vobis in hisce regionibus ponere liceat, quoniam quidem ipsæ mulierculæ puerique ad mortem pro CHRISTO obeundam exemplo suo nos prouocant?

Qui è nostris in ora Comorinensi rem Christianam procurant, ijs grauissima impendent pericula tũ à Mahometanis, tum à Narsinganis, quos Badagas vocant, regiorũ fermè vectigalium exactoribus. Est etiam in primis importunum & contumax genus hominum militariũ, qui Naires vulgo dicuntur. Ex ijs quidam iuri dicundo præpositus, cùm in templo nostro forum ageret, Andreas Fernandus (qui Romano in isto collegio quõdam versatus est) indignitatẽ rei non ferens, Mahometanum inde amouere omnino constituit: ad eumque conuersus: An tu facilè patiaris (inquit) eiusmodi munera in vestris phanis exercere Christianos? respondit ille: nequaquam. Rursus Andreas: ita ne verò? delubra vestra dæmoni dedicata, nulli functioni quæ vobis minus decora videatur, patere permittitis: nos nostra templa vero Deo ac Domino consecrata per summũ scelus profanari ac pollui negligemus? tum acriori etiam spiritu: Apage, inquit, apage te. Atque hac increpatione permotus barbarus in præsentia excessit ille quidẽ, sed paulo post, vt erat animo elato ac superbo, doloris impatiens, armatorũ plus centum coacta manu redijt vt Andreã occideret: quasi verò non vnus in id facinus foret satis. Andreas aũt, cognita re, neophytum comitem suum, ne quid primo illo impetu caperet detrimenti, magna festinatione in templo conclusit: ipse pro foribus, innixus arũdine constitit, mortẽ exspectans. & Mahometani quidem arcubus & sclopis instructi cùm ad essent, hortati se inuicem ad manus Andreæ inferendas, ibidemque satis diu morati (ex quo diuinam prouidentiã in Andrea tuẽdo facile intelligas) deniq; re infecta, nullo planè resistente, discedunt, hominem prorsus intactum atque illæsum relinquunt: ille verò, eiusmodi euentu erectus, & in ea sententia confirmatus est, placere Deo, vt improba illa ethnicorum iuris dicundi consuetudo è sacris ædibus tolleretur. itaq; rem magno conatu aggressus, quod voluit ea tota regione perfecit. Idem cùm neophytum, qui à baptismo sese Mahometanis ritibus contaminare non dubitauerat, in custodiam tradi iussisset; pagani ij apud quos neophytus piaculũ illud admiserat, publicis nuntijs ab Andrea petunt vt hominem eximat è custodia, liberumq; dimittat. æquum esse negat Andreas. Illi iterum ac tertiò repetunt, mortem insuper minitantes. cùm nihilo magis flecteretur, facta manu in hominem ire constituunt. certior fit ea de re Andreas à quibusdam Christianis monentibus vt nescio quò se recipiat: verũ ipse recusat, vtrumq; locum inquiẽs hostibus æquè esse obnoxium. Tum è Christianis quidam: Vis ne, ait, pro C tua defensione populus ad arma concurrat? Nequaquam, respondit. nauigium vos mihi dumtaxat in fugam, si opus erit, instruite. Hæc verba dum fiunt, ecce tibi repẽte magna hostium multitudo superuenit; qui cùm Andreã aliquandiu circumstetissent (mirum dictu) ne asperioribus quidem verbis eo compellato, nedum occiso digressi sunt.

Pagus est alius Mahometanorum, qui, cùm acre incensumq; Andreę studium Christianę fidei propagandæ ferre non possent; communi consilio cùm primũ illac ei transire contingeret, ipsum è medio tollere decreuerant. verùm simulatque eò peruenit, tanto eos terrore Dominus perculit, vt quasi cum ingenti exercitu in oppidum irrupisset Andreas, ita sese abderent omnes, nec apparere quisquam auderet in publico.

Hæc, vt dixi, atque alia huiusmodi pericula in eo tractu sunt pæne assidua: vt nostri imminentibus hostibus, loca sæpe mutare, sæpe etiã lintres conscendere, atq; in mari pernoctare cogantur. Mahometana est natio Malabarica. ij fermè piraticam exercẽt, Christianis maximè infesti, quod multi iã è Societate nostra senserũt. Petrus Vaës vnà cum Socio missus Damanum, pæne iam absoluta nauigatione, quinque Malabarium biremes obuias cùm vidisset, quã celerrimè ad littus appulso nauigio, cum reliqua nauali turba vectoribusq; descendit: nec tamẽ ita maturare licitum est, quin Malabares extremum agmen assequuti, viros aliquot fœminasque perimerent. Nostri duo non tam pernicitate corporis, aut robore (triduana presertim inedia & valetudine prope confecti) quàm singulari quodam Dei beneficio præsentiq; ope, ex hostium elapsi manibus, imminente iam nocte sese ignotis inuijsque itineribus ac saltibus commisêre. Augebant metum hinc indagantes piratæ, inde incolæ Christianis infensi. cumque totam fere noctem errassent, denique labore ac defatigatione victus Alfonsus in itinere substitit,

ſociumq́ue compellans: Mihi quidem, inquit, harum gentium feritatem (quoniam ſic D placet Deo) diutius euitare non licet. Tu tibi, frater, ipſe conſulito. Interea ſe dies aperit, armatorum aduentantium manipulum adſpiciunt: haud dubiam rati ſibi cædem imminere, ad preces, vt in re tali, confugiunt, ambo ſe ſe victimas offerunt Deo. Sed res contra quàm putauerant, cecidit; nam Brachmanes quidam eius regionis in primis opulentus, deſcenſione piratarum audita, ad noſtros conquirendos periculoq́ue eximendos, eam armatorum manum vltrò dimiſerat. ij ſublatum in humeros Alfonſum, pone ſequente ſocio, ad Brachmanem perduxerunt, qui eos liberaliſſimè exceptos, cibo ſomnoq́ue refectos, datis etiam præſidij cauſſa comitibus, liberos Damanum abire permiſit. Eximiam huiuſce Brachmanis (in tanta præſertim barbaria) humanitatem ac beneficentiam Dominus pro ſua benignitate compenſet. Idem Alfonſus Damano Goam reuertens, in pirates denuò incidit, verùm euentu meliore, quippe à Chriſtianis prælio commiſſo, biremi vna, celocibus duabus prædones exuti ſunt.

Petrus quoque Martinius hoc anno Bazainum ex obedientia nauigans, in hoſce Malabares incidit: à quibus proculdubio captus eſſet, niſi egregiè inſtructum, quo vehebatur actuarium, medios hoſtes felici conatu atque impetu perrupiſſet: quæ tamen res, haud omnino ceſſit impunè: etenim nauarchus noſter in ipſo tranſitu grauiter à prædonibus ictus eſt.

P. verò Dionyſius hoc item anno tendens Cocinum, cùm ex itinere Mangalorem E attigiſſet, vbi tum caſtris poſitis Luſitani vrbem obſidebant Reginæ cuiuſdam Chriſtiani nominis inimicæ (quam vrbem deinde captam euerterunt) rogatus vt deſcenderet ad militis confeſsionem audiendam periculoſo vulnere laborantis, cùm iam eſſet in littore, barbari nec opinantes Luſitanos magna vi repente adorti, nonnullos etiam qui erant cum Dionyſio occidunt: ipſe vt ſe ad actuarium reciperet, non minori periculo in mare ſe proijcit, natandi peritia nulla, mortiq́ue præſenti quorumdam ope ſubtractus eſt.

In eodẽ exercitu verſabatur cum Socio vno Ioannes Franciſcus Stephanonius. is prę ter quã quod militũ confeſſionibus audiendis, cũ res exigeret, operã dabat, ſæpe etiam hoſtiũ telis caput obijciebat ſuũ. quippe qui, quotieſcunq; certandũ eſſet, in primis ordinibus imaginẽ præferens Crucifixi, militibus cohortandis inſtaret. circa quem pugnantes cùm caderent plures, incolumem ſemper eum diuina prouidentia præſtitit.

Naues Chriſtianorum duæ cùm ab Armuzia ſoluiſſent, in Malabares inciderunt, quarum altera capta eſt: altera Dei beneficio effugit, quam Petrus Touarius cum Socio item vno conſcenderat.

Iam verò tres alij è noſtris, in ijs Melchior Nonnius, Goa Cocinũ verſus profecti, circa mediam nauigationem Malabaribus hiſce piratis occurrunt, qui celocibus aliquot, F & hippagine equis onuſta, quã de Chriſtianis antea ceperant, onerariam noſtrã aggredi non dubitarunt, in primis totius Indiæ grandem ac validam. Sed non paruo ipſis ea ſtetit audacia: victi quippe fuſiq́ue ſunt, multis ipſorum in prælio cæſis: hippagine etiam à noſtris recepta. Nimis longum faciam, ſi cunctas eorum inſidias perſequar, quas nemo noſtrorũ hoc anno expertus non eſt, cui quidem hæc maria nauigare contigerit.

Salſetanæ inſulę in proximo ſunt, in quibus ethnicorum ducenta, Chriſtianorũ duo circiter millia numerantur, in eccleſias quinque deſcripta, quibus in ſingulis bini è Societate rem Chriſtianam adminiſtrant. Has porro inſulas euripus bene longus à continenti diſiungit. in euripi littore ſtatio quædam eſt, vbi à prætereuntibus etiam viatoribus Salſetani barbari vectigal per ſummam iniuriam exigunt. eò cùm perueniſſet vnus ex decem ijs, quos in ea diœceſi verſari diximus, paucis neophytis cuſtodiæ cauſſa comitantibus, vt è Socijs quendam inuiſeret, Mahometanorum actuariolis permultis, breui temporis ſpatio circumuentus eſt. Ac primò quidem ſat molli brachio de noſtris conqueri incipiunt, quod in tranſitu ad portorium ſoluendum appellere negligant: deinde, cùm ſacerdos mercatorem ſe negaret eſſe, nec huiuſmodi oneribus obnoxium; irati nauigiola ſenſim applicant, neophytorum arma nonnulla ſurripiunt, ſacerdotem ipſum iniectis manibus vi conantur abducere: quod vbi minus è ſententia ceſſit, vniuerſam denique feritatem ac malitiam expromunt: contis, iaculis, lapidibus hominem petunt, ingenti arrepta parma ſe protegentem, neophytis etiam egregiè propugnantibus: quorum vnus, cùm iam eius loci præfectus grauem ictum in caput ſacerdotis libraret, aliam nullam cernens defendendi rationem; ex arcu quem habebat adductum,

A ctum,emiſſa repente ſagitta Mahometanum traijcit:is continuò moribundus in mare delabitur,tum cæteri ſe recipiũt,ſacerdote ex altera parte ſemiuiuo relicto,parma(cuius munimento ſeruatus eſt) locis compluribus perforata.Eo caſu cognito vicini Brachmanes in ſubſidium frequentes accurrunt, & quadam quaſi lectica è lignis ac linteis raptim extructa, exceptum hoſpitio ſacerdotem admirabili quadam humanitate,quibus poſſunt medicamentis curant,deinde vehiculo ſatis cõmodo impoſitũ,ad ipſius ędem,vt inde Goam tranſueheretur,deportant:Goam demũ delatus ex vulneribus æger,dies amplius quadraginta decubuit.Atque iã antea ille ipſe præfect⁹ alios tres è noſtris ibidẽ interceptos domũq; ſuã abreptos,multis probris,cõtumelijſque vexauerat.

Nondum vigeſimus agitur dies,cùm ibidem Balthaſar Gagus eſt captus : ac Pondã perductus, à Mahometanis Præfecto regio ſiſtitur. Expoſtulanti quod vectigal ſibi nõ ſolueret,& quædam alia querenti, Balthaſar ſatisfecit egregiè. Tum ad Chriſtianos quoſdam iuſſus diuertere,incolumis ad noſtros poſtero die remiſſus eſt:nimirum propterea quod Prætor Indię cognita re, ſtatim omnes huius inſulæ exitus cuſtodijs occuparat, edicto propoſito ne cui prorſus Mahometano excedere liceret : multo etiam vehementius acturus atque ſeuerius,ni Gagus tam propere dimiſſus fuiſſet.

In eadem Salſetana regione Gagus in latrones cùm incidiſſet,ſummoDei beneficio manus eorum effugit:quod ſclopus iam in ipſum intentus,flammam è fomite non arB ripuit. Hoc verò tempore ea loca,Mahometanis alijſq; graſſatoribus admodum infeſta nuntiabantur,magno vtique noſtrorum periculo : quos tamen (vt ſperamus) Dominus pro ſua clementia proteget.Prætor etiam,quo die hæc ſcripſi, militum cohortẽ ad eos fines tuendos miſerat.

Iam verò de Franciſco Lupio noſtro quid dicã fratres?de cuius obitu è Melchioris Nonnij epiſtola,regionibus illis pro Societate præpoſiti, ſic accepimus. Idoneam nactus nauem,& cùm cæteris rebus, tum verò epibatis nautiſq; plus centum inſtructam, vnà cum fratribus, eiuſdem Melchioris iuſſu conſcenderat.iter vnius diei prouecti, poſtridie in Malabarium celoces quindecim incidunt. pugna committitur, quam noſtra nauis, vt erat egregiè ornata,ad veſperam vſque fortiter ſuſtinet.ad extremum,intentis in prælium Chriſtianis, tormentario pulueri caſu quodam ignis admotus adeo vehemens excitauit incendium,vt primo impetu, ſuperiore nauis parte diffracta, homines aliquot in mare proiecerit.quo viſo hoſtes nauigia propius admouent, partim vt natantes excipiant:partim etiam vt aliquid, ſi poſſint, ex onerum reliquijs rapiant. ſæuiebat ignis interea,multiſque iam partibus comprehenſis,oneraria inſtar fornacis ardebat. Vectores ac nautæ,prout ad quemque ignis acceſſerat,ita ſe quiſque è naui præcipites dare : cum vita ſeruitutem paciſci. noſtri quattuor,etiamnum in anguC lo,quo nondum flamma peruaſerat,continere ſeſe,& preces ad Dominum fundere,incerti quod potiſſimum optarent exitij genus : quippe,ſi eodem loco perſiſterent, iam iam deflagrandum:ſin mari ſe crederent,vel aquarum vi moriendum ſibi eſſe cernebãt, vel hoſtium certè iaculis,ni vellent in ipſorum poteſtatem venire,quos à Societate noſtra præſertim,capitali odio diſſidere non ignorabant. cùm diutius deliberaſſent, rem totam denique Dei bonitati committere, ac cæteros imitari conſtituunt. dum igitur in alto iactantur, Franciſcum è tonſura capitis pro ſacerdote cognitum illicò Mahometani in celoces accipiunt,certi hominem aut vita priuare,aut à CHRISTO diſiungere.quærunt ex eo proinde, velitne, CHRISTO deſerto, Mahometem ſectari:ego verò nequaquam,ait egregius CHRISTI miles.inſtare illi acrius, cædemque, ni pareat, ſtrictis intentare mucronibus.at ipſe fortioribus etiam oculis, eadem illa reſpondit. qua viri conſtantia ad rabiem concitati ac furentes barbari crudeliter hominem contrucidant.ille præclaro nobis veræ virtutis documento relicto,dæmonis victor migrauit ad Dominum. Huiuſmodi triumphi ad ſacroſanctæ fidei amplificationem vtinam Dei benignitate quàm plurimis nobis obtingant.

De reliquis,duo,vel eundem exitum ſortiti,vel inter natandum lanceis confoſſi putantur.id autem ex eo conijcitur,quòd omnium captiuorum indicem, ſeu catalogum accepimus,in quibus vnus dumtaxat numeratur è noſtris : quocirca duos,vt dixi,mortuos arbitramur. Melchior ab eodem loco abeſt propius.is totum euentum clarius fortaſſe cognouerit,Romamque perſcripſerit.

Reſtat quartus, Antonius Dionyſius nomine. hunc ad terram enatantem prædones cur diutius perſequerentur,non fuit:alij quippe iam in littore ad prædam parati

constiterant: à quibus Antonius, quæ gentis est impudentia & immanitas, omnibus etiam interioribus vestimentis exutus, in oppidum quoddam abreptus est. Hunc Mahometani incolæ adhuc ignari quisnam sit, in vincula catenasque coniectum ita benignè tractare dicuntur, vt nudus humi cubet stragulo culcitrave nulla, non plus scutellâ oryzæ quotidie in cibum accipiat. sed eum Goæ propediem affore sperabamus, quādoquidem in redemptionem est iam curata pecunia. D

Nunc, quoniā tum ex hisce difficultatibus & incommodis, tum ex alijs, quæ ad vos è Iapone fortasse perscripta sūt, satis vt arbitror intelligitis, in hasce Indię regiones venire, aliud esse nihil, nisi doloribus mortiq; Christi Domini caussa vltrò offerre sese; modum epistolæ faciam, & alia pericula silentio prætermittam, quæ maiorem etiā animi virtutem roburque desiderāt. Illud vos tantùm rogo, & per commune omnibus nobis beneficiū huiusmodi nostræ vocationis obtestor: vt pia quadam abdicatione rerum omnium (non omissis interim aut neglectis ijs, quæ vestræ fidei curæq; commissa sunt) expetatis ardenter, Deumque assiduè deprecemini, vt liceat vobis ad animas vestras & corpora eidem immolanda, in hæc loca contendere, vtique ad idipsum in primis accōmodata. Quod vt impetrent pauci, non parū tamen omnes ea petitione profecerint. etenim si Dei thronum atq; præsentiam frequentare, caput vitamque vestrā pro salute animarum ei deuouere non desieritis: profectò vestra ille studia non modò pro sua bonitate approbabit, sed etiam pro merito cuiusque remunerabitur. Pręterea, fieri non potest ad mortem vt se quispiam comparet, quin idem ab hac vita misera sese diuellat ac separet. Dicam planius: quisquis pro Christi Domini gloria mortem verè & ex animo exoptat, idem nullo negotio prauas animi cupiditates coercet, quę res ad Deum & sanctè colendum & facilè, valet plurimum. Itaque sic habetote fratres mihi carissimi: eos impetus animi eaque desideria, quæ fundamentis huiusmodi non nituntur, assidua precādi exercitatione coniuncta, nequaquam esse huic Indicæ legationi atque oneri paria: quippe, quò minus fundata sunt, eò facilius varijs & quotidianis incōmodis labefactata subsidunt paulatim & concidunt. contra, si matura stabilique virtute subnixa fulciātur, ingruentibus laboribus atque periculis non modò non quatiuntur, aut corruunt, sed etiam magis magisq; confirmantur & corroborantur in dies. Quocirca obseruet etiam atque etiam vnusquisq; se, videatq; quemadmodum ambulet: omnibus autem nobis ad sanctam ipsius voluntatem ac placita ritè exsequenda, spiritum Deus ipse, viresque suppeditet. Amen. Goa v. Cal. Ianuarij. MDLXVIII. E

FRANCISCI CAPRALIS, AD IO. Baptistam Montanum. F

SVPERIORIS anni res gestas in vinea Domini scripsi ad te antea fusius. nunc quæ sint deinceps acta narrabo. In ditione Barptolemæi dynastæ versatus adhuc est Ficeredius, vbi Christiani subinde facti cōplures, in ijs nobiles aliquot. Cætera ex ipsiusmet Ficeredij litteris cognoscentur. Porro in hac vrbe Cochinoco, vbi fermè agit Balthasar Lupius, multæ confessiones per interpretem sanè magno cum animarū fructu ab eodem exceptæ. Complures etiam insigni ante id tempus pertinacia, flexere tandem animos, & præter omnium spem sese ad Christum adiunxere. Præterea, cùm graue instaret huic neophytorum gregi periculum, partim ab ipsomet regulo, qui à Christiana religione vehementer abhorret; partim etiam à quorundam leuitate, qui nondum erant in fide fundati; diuinitus factum est nec opinantibus nobis, vt multi primū ad verbum Dei audiendum, deinde etiam ad Baptismi sacramentum accederent: & hoc ipso tempore numerus augebatur in dies. Quo de genere toto quoniam ad vos puto Balthasarem ipsum plura scripturum; hæc strictim attigisse contentus, veniam ad res Amagusanas, qua in vrbe ego, & Ludouicus frater, & Laurentius Iaponius hyemauimus hoc anno, ipsius Amagusani Toni rogatu: qui cùm Euangelij audiendi caussa crebris me litteris inuitasset; nec mihi, nec ijs quos ea de re consului, vllo pacto amittenda visa est adeò præclara Christianæ propagandæ religionis occasio. Fundum igitur venimus primùm. quo nomine oppidum in primis munitum ac frequens,

A frequens, quidam ex Toni popularibus obtinet. Hic, vbi è naui descendimus, obuiam nobis è nobilitate prodière permulti non sine lectica, qua trium circiter millium interuallo ad oppidum vsque deueherer. neque tamen ea sum vsus, quamquam id illis admodum ægrè ferentibus. Bonziorum deinde cœnobio excepti sumus, vnde ipsi cum suis idolis Toni iussu paulo ante migrauerant. Huc ille nobis cùm xenia protinus misisset, paulo pòst ipsemet nos gratulabundus inuisit. Affuère mox magistratus etiam, publicè gratias agentes nobis, quod ad legem Dei prædicandam venissemus ad se. Paucis dehinc diebus in adeundis officij caussa principibus, & ciuium beneuolentia concilianda consumptis; conciones in eodem cœnobio haberi cæptæ. ad quas præter cæteram turbam Tonus quoque cum arcis præfecto & alijs proceribus ventitabat, eo quidem animi sensu, vt ex ijs aliquot ipso statim initio baptismum expeterent. Sed enim Diabolus in humani generis perniciem intentus, cùm futuræ messis copiam cerneret, conatui nostro sese vehementer obiecit. Dynasta Xichiensis est Amagusano finitimus, cuius in ditione nonnullas habemus Ecclesias, Michaele Vasæo præside; is ad Lusitanorum allicienda nauigia, tantisper dum eos falleret, suscepta Christiana religione, deinde per summum scelus perfidiamque deserta; dæmonis instinctu (quem sibi apparentem aspectabili forma & adorare coram & alloqui dicitur) necnon Bonziorum suasu, quos plerunB que graues aduersarios experimur, cognita propensione Amagusani populi ad fidem Euangelicam; tam multiplices adhibuit machinas ad Tonum cæterosque ab ea mente auertendos; vt res tota frigere continuò cæperit. Quod ego magno meo dolore cùm vidissem; ne in ijs locis operam diutius perderem; parum abfuit quin re infecta redirem. sed ne nullum omnino exstaret operæ pretium, placuit experiri ecquid in oppido vicino profici posset, cùm alijs nominibus celebri, tum quod illic Tonus maiorem ferè partem temporis habitat: sed ibi quoque desertoris eiusdem, & aliorum Diaboli satellitum scelere aditus nobis omnes ad animarum salutem obstructos offendimus. itaque triũ circiter mensium ibidem spatio per ingentes labores, summamq; hyemis asperitatẽ exacto, cùm nulla iam superesset rei bene gerendæ spes; ecce tibi repente immutata diuinitus volũtate Amagusanus Tonus baptismum efflagitat, idq; cũ multis, quos imitati deinceps ex alijs quoque vicis, & oppidis plurimi sese ad Christianam Ecclesiã aggregarunt. in ijs etiam (quod mirere) Bonzius cõcionator insignis, idemq; princeps Icoxuanæ familiæ, quæ in his locis hominũ secta Lutherianę videlicet in Europa respõdet: siquidem ad beatitudinem requiri aliud nihil affirmant, præter vnius nomen Amidę: eiusque præstantissimis & salutaribus humano generi meritis iniuriam fieri, si quis opera virtutis, & suam cuiusq; industriam esse præterea necessariam ducat. Conuersus ad CHRISTVM est etiam Toni filius adoptiuus, eximia spe summæ virtutis adolescẽs: C huic ante baptismum magna fuère cum Bonzijs, & Camisama Toni vxore certamina. sed omnes difficultates Deo adiuuante perrupit amor cognitæ veritatis, & mira quędã animi inuicti cõstantia. idemq; duodecimo quàm renatus est die, cùm audisset nos profectionem parare; voluit omnino vel minima queq; delicta sacramẽto cõfessionis eluere. ac mihi neganti opus esse, quòd è recenti baptismo emersisset ab omni labe purus ac splendidus; institit nihilominus ille, cũ diceret ignorare se quidnã sibi euenturum esset absente me. Cessi igitur deniq; incensis officio precibus, & aures neophyto prębui, tam scienter, tam dispositè singula recensenti, vt non sine stupore ego quidem oblatam eius animo lucem, & impertita diuinitus charismata recognoscerem. Atque hæc antequam ego discessi. postea verò (quemadmodum ad me delatum est) Camisama accersitum adolescentẽ interrogat; num Christiana sacra susceperit quamquam inuita ac repugnante se. Ille verò quod erat fatetur ingenuè. Tũ indignata mulier, & sua in eum beneficia, & illius ingratum in se animum exprobrans; iubet illum vultu seuero confestim è sua domo facessere, neque suum in conspectum venire pòsthac. qua denuntiatione adolescens non modò non exterritus est; sed etiam disertè respõdit: ingenti sese gaudio exsilij ignominiam, & incommoda pro CHRISTI nomine subiturum. sed cùm ad templum à neophytis nuper exstructum venisset, reique totius manasset oppido rumor, adfuit Tonus ipse cõtinuò, & Bonzio quodam nobili secum adhibito, qui adolescentẽ à teneris educarat; multis precibus mitigata Camisama, in eius gratiã innoxium filium incolumi Christiana fide restituit. Cum his ergo manipulis Dei beneficio Bungum versus inde profectus; Fundum ex itinere attigi denuo: prolatisque Toni litteris quibus ad audiendum verbum Dei cũctos adhortabatur, ea fuit rerum conuersio, is ardor ani-

morum, vt qui paulo ante nefario conatu prædicationē Euāgelij vel maximè distinue D
rant, in ijs etiam quidam è numero Bonziorum, immutati subitò sese ad nos adiuuandos enixè conferrēt. Itaque diebus octo decemve quibus ibi substitimus, præter aliam turbam, plus viginti è principibus ad Christum adiuncti sunt. exædificandi præterea templi cura mādata certis hominibus, tantus denique omnium exstitit motus, vt cùm primùm huc redirē, se se Christianos fore vniuersi promitterent. ipse verò dynasta Fūdanus cur nomen Christo dare supersederet, id caussæ afferebat, quod è patrijs legibus necesse foret sibi, dū gens tota prophanos ritus abijciat, publicis eorum ludis atque celebritatibus interesse. itaque baptismo in proximum annum dilato, precandi formulas interim è catechismo ediscebat. Qui in Amagusanis finibus baptizati sunt, eorum numerus in vniuersum est duum circiter millium. In Bungensi autem ditione cōuersi aliquot: quidam etiam languentes erecti. Iam verò in ipsa quoque Xichi regione, quamuis desertore illo dynasta furente minaciter, cùm aliqua facta est ad Christi gregem accessio, tum insuper edita nonnulla sunt veræ fidei ac pietatis illustria documenta. Cùm enim è neophytis quidam proposita capitis pœna perterritus, quæ humana fragilitas est, à Christi nomine defecisset; id vxor eius ita indignè tulit, vt vnà cum filio sese à viri conuictu & consortio protinus remoueret, fortiter increpās: Auertat à me Dominus, vt cū eo viuam, qui mortis metu Christum eiurauerit: quo facto miser ille compūctus E
intimis sensibus, & culpam agnoscens, noctu clam ad Michaelem Vasæum accessit: & effusè flens, ducensque ex alto corde suspiria, locum pœnitentię suppliciter petijt, paratus tanti peccati quodlibet subire supplicium: quin etiam certum sibi esse affirmans, relicta patria fortunisque omnibus in Christianorum loca migrare, vt religionem susceptam liberius colere sibi liceret. nec fefellit fidem. nocte intempesta ipse cum fratre ac duodecim præterea consilij eiusdem socijs, abijt. qui omnes re familiari & agris, facta iam semente, neglectis; vagi & egentes Christo seruire potius, quàm domi diuites, & apud Principem gratiosi ac potentes idola colere, maluerunt. Nec minor in cæteris illius terræ neophytis, quamquam numero paucis tenerisque virtus enituit. Grauibus enim edictis contra Christi cultores à tyranno propositis; tantum abfuit, vt illi ab instituto recederent: vt etiam in exsilium voluntarium ad Christianorum oppida patrijs focis bonisque relictis abire; vel si res ita ferret, vitam pro Christo profundere communi cōnsensu decreuerint. Qua cognita re, dynasta damnum simul & inuidiam veritus, reuocauit edicta: & accito ad se Michaeli nostro multa promisit.

Facata est vrbs in primis celebris, quæ hostili rabie cum alijs oppidis nuper incensa & euersa, ac denuò propter loci opportunitatem exstrui cæpta, paulatim speciem veteris frequentiæ recepit: numeratque iam nunc ædificiorum ad tria millia, cùm decem millibus antea censeretur. hic ego & Ludouicus in transitu dies quattuor vel quin- F
que morati, Christianos aliquot fecimus; multo plures vtique facturi, si mensem vnū ibi ponere licuisset: is erat hominum vndique concursus ad nos. Aedificabat ibidē hoc tempore templum suo sumptu neophytus quidam. totus verò grex aliquem sacerdotem magnopere postulabat: sed nemo erat quē daremus, magno sanè meo dolore: nam & illius populi inclinatio ad fidem; & ingens nationum varietas eodem cōmercij caussa confluentium, præclaram ostendit copiosæ materiem frugis. Nuper etiam dynasta quidam decem circiter à Cochinoco leucis, & locum nobis templo excitando, & in parochi sumptus vectigal annuum detulit. Alijs item locis nostri ob idipsum valde expetuntur: sed tanta paucitas est, vt nedum alia quærere, sed ne parta quidē tueri possimus: perit enim non vno loco Christiana res operarum inopia: quanto animi nostri mœrore non dico. magna tamen eramus in spe fore, vt Dominus pro sua clementia ac bonitate subsidium nobis aliquod tam necessario tempore mitteret: præsagiebatque nescio quo modo mens, te quoque affuturum. optabam quidem certè vel maximè: nō solùm vt amicissimi viri congressu & colloquio fruerer: sed etiam vt exemplo tuo monitus ipse me recolligerem, quippe iam pridem varijs curis & occupationibus valde distractus. Nobis Deus vberem gratiam & sui nominis caritatem cunctis infundat, vt omnibus in rebus ei quàm diligentissimè seruiamus. Amen. Cochinoci. IX. Calend. Octobris. MDLXXI.

LVDO-

A

LVDOVICI FROII AD ANTONIUM Quadrium in Indiam.

VA mentis humanæ peruerſitate fieri dicendum eſt, Pater, vt quæ nobis Deus bona largitus eſt, ea carendo ferè magis quàm fruendo ſentiamus? Id adeò ex obitu Vatandoni Comidoni clariſſimi atque optimi viri quotidie certius ego quidem experior. cuius de incredibili ſtudio erga nos nomenque Chriſtianum vniuerſum, licet ſæpius te per litteras docuerim antehac; tamen hoc tempore, cùm ille ingenti mœrore bonorum omnium in bello ceciderit, faciendum mihi exiſtimaui, vti paulo fuſius ad te perſcriberem. nam & grati memoriſque animi officium id vtique poſtulat; & ipſa commemoratio laudum ipſius, leuat aliqua ex parte dolorem meum; & ad celebritatem & gloriam Diuinæ prouidentiæ pertinere videtur, intelligi, nobis,
B in tam remotis regionibus inter Bonziorum inſidias, & intenta in nos barbarorum tela verſantibus, non deeſſe ne ex ipſis quidem principibus ethnicorum; tum noſtræ ſalutis, tum Chriſtianæ religionis ac fidei propugnatores acerrimos. Ac quò res tota clarius pateat, repetam paulo altius initia ipſa & originem eius amicitię, quæ nobis cum illo interceſſit. Chriſtianus eſt quidam in hoc Meacenſi tractu non modò generis claritate conſpicuus, verùm etiam propter egregiam virtutem ac probitatē ſumma apud omnes gratia, nomine Darius Tacaiama Fidanus. Is cùm pro ſua in Deum pietate, proque ea neceſſitudine, quæ ſibi erat cum Vatandono, de rebus diuinis, deq; inſtituto noſtræ Societatis eſſet aliquoties cum eo familiariter collocutus; hominem denique perpulit, vt concionis audiendæ cauſſa ad templum noſtrū accederet. Cùm igitur ad Gaſparem Vilelam vterque veniſſet, ex ipſo Catechiſmi exordio diſputatum à noſtris eſt horæ amplius ſpatio, vnum eſſe Deum fontem & originem rerum omniū; qui quæ videntur quæque non videntur, ex nihilo cuncta creauerit; ac ſimul peruerſitas & amentia ſectarum Iaponicarū multis rationibus refutata eſt. Quę omnia Vatandonus homo ingenioſus cùm & patienter ad finem vſque audiſſet, & tamquam rationi rerumq; naturæ conſentanea valde probaſſet; egit in præſentia Gaſpari gratias, operamque ſuā illi benignè admodum detulit. & quoniam certis de cauſis erat ei confeſtim in regnum
C Vomi (quæ ipſius fuit patria) recedendum; ad extremum adiunxit, vbi vacaret, ſe ad audiendum Dei verbum eſſe rediturum. Sequuta deinde Cubi cædes eſt, cumq; ab iiſdem coniuratis, qui Cubū oppreſſerant, crudeliſſimis hominibus, & Chriſtianæ fidei inimiciſſimis, nos quoque ad necem inquireremur; fuga nobis coacti conſulere, multis peragratis locis, ad vrbem Sacaium denique venimus, vt ibi tuto loco, & Meacenſi ditioni finitimo, bellorum exitum, & occaſionem aliquam redeundi Meacum exſpectaremus. Interea Vatandonus, cuius animo altius inſederant quæ de vno cœli, terræque Domino ac Deo nuper audierat; mirabiliter auidus plura diſcendi, petijt à Dario Tacaiama per litteras, vt à Gaſpare Vilela Iaponium aliquem Diuinæ legis interpretem ſuo nomine poſtularet. quod vbi Gaſpar cognouit; miſit ad eum protinus Damianum, in erudiendis Iaponijs popularibus ſuis in primis exercitatum. qui dum magna ſpe rei bene gerēdæ concepta, Vomim iter intendit; eo ipſo tēpore demortui Cubi frater Cauadonus Voiacata, elapſus è coniuratorū cuſtodia, ad Vatandonum opis implorandæ cauſſa cōfugit ſupplex: quem ille non modò benignè exceptum ingenti ſumptu & munificentia plus annum in arce ſua Coca fouit atq; cuſtodijt, magno ob idipſum ære alieno conflato; ſed etiam, vt in fraternum imperium reſtitueret; finitimos Reges nationesque circumire, atq; omni ratione ſolicitare non deſijt, quoad Nubunanga Rex Voaris, armatorum quinquaginta milliumq exercitu comparato; & Mioxindoni & Daiondoni, qui coniurationis principes fuerant, repreſſa audacia, quem dixi exſulem, in fraternis opibus & gradu honoris ampliſſimi collocauit. Id fuit cauſſæ, cur Vatandonum abſentem patria, & rebus grauiſſimis occupatum Damianus inuenire, ac per otium (vti ſperauerat) religionis Chriſtianæ myſteria docere nequiuerit. Venit deinde Sacaiū Vatandonus vnà cum præcipuis ducibus exercitus Nubunangæ; cumque apud eum eſſet

etiam Da-

etiam Darius Tacaiama, tempus opportunum ratus Meacenſis Eccleſię ſubleuandæ; D
Vatandonum docet, occiſo priore Cubo; nos etiam factione Bonziorum per ſummã
iniuriam pulſos Meaco, nunquam poſtea redeundi poteſtatẽ impetrare potuiſſe; neo-
phytorum gregem paulo ante ab idolorum ſeruitute ad cultum vnius veriq́ue Dei
traductum; orbum paſtoribus in luctu & ſqualore iacere, de noſtra magis, quàm de ſua
ſalute atque incolumitate ſolicitum. orat, & obſecrat, vt dignum ſe ſuiſq́ue rebus geſtis
patrocinium noſtri ſuſcipiat, ſeq́ue pro æquitate ac iuſtitia perditorũ hominum ſcele-
ri furoriq́ue opponat: id ſi fecerit, magnam non à Chriſtianis modò, ſed etiam ab ipſo
CHRISTO Deo gratiam initurũ. Quæ vbi Vatandonus audijt; alacritate mirabili de-
latam ad ſe cauſſam recepit illicò: meq́ue confeſtim (nam Gaſpar in Bungũ iampridem
euocatus abierat) ad ſe nocte eadem accerſit, ad quem cùm adijſſem; tanta ſum ab eo
non dico comitate, ſed veneratione acceptus, vt in conſeſſu principum (quod Euro-
pæi noſtri vix credant) de ſella mihi quamuis enixè renitenti deceſſerit, aliaq́ue
more patrio ſigna ſummi cuiuſdam honoris habuerit. Mecum ego Laurentium noſtrũ
adduxeram: quem vbi Vatandonus Iaponium cognouit eſſe, conuerſus ad eum: Quin,
inquit, niſi incommodum eſt, mihi, & proceribus hiſce de Chriſtiana lege, deq́ue vno
rerum omnium conditore aliqua exponis? Tum ille, qua eſt facundia præditus, in eã
ſententiam ita copioſè tanta cum auditorum attentione diſſeruit; vt in mediam vſque E
noctem ſermo protractus ſit. cùm peroraſſet, eius orationem, & argumenta magnis lau-
dibus Vatandonus extulit, & ſimul noſtram cauſſam principibus qui aderant, ex animo
commendauit: quos ego cùm officij cauſſa poſtridie conueniſſem, non modò me per-
honorificè accepêre ſinguli, ſed etiam ſuum omnibus in rebus mihi ſtudium operam-
q́ue benignè polliciti ſunt. Ad hæc Vatandonus, qui Sacaiani populi tumorem & ſu-
perbiam noſſet, nec ignoraret, nos ex quo tempore Meaco ſumus exacti, quaſi profu-
gos & abiectos homines vulgo contemni; ad conciliandam nobis authoritatem & gra
tiam; ſemel iterumq́ue honoris cauſſa domum noſtram non dubitauit venire tanto ſti-
patus grege amicorum, vt multitudinem via ipſa non caperet. Quinetiam Fabium Reo
queium indidem Chriſtianum primariũ virum, quod nos in eo exſilio benignè fouiſ-
ſet, accerſitum ad ſe non modò magnopere laudauit gratiaſq́ue egit illi mirificas, ve-
rùm etiam hominem de ſuo liberaliter admodum muneratus eſt, addens inſuper, quic-
quid in nos officij ac beneuolentiæ contuliſſet vel conferret in poſterum, id ſe perinde
gratũ eſſe habiturum, ac ſi totum in ſemetipſum collatum fuiſſet.

Poſt hæc Meacum reuertit: pauciſq́ue diebus interiectis fecit me per litteras certio-
rem, ſe de reditu noſtro cum Nubunanga, & nouo Cubo tranſegiſſe: itaque Darium
propediem ad me reducendum eſſe venturum. itaq́ue factum eſt; quanto neophyto-
rum gaudio, tu ipſe exiſtimabis, cùm id propter aduerſariorum ſummam gratiam at- F
que potentiam ſperare vix iam vllus auderet. Tandem igitur veni Meacum, & quoniã
ædes noſtras quidam tribunus militum occuparat; diuerti ad Chriſtianum ciuem
Meacenſem, Antonium nomine, virum in primis honoratum, ac nobilem: ſtatimq́ue
nos Vatandonus ter deinceps inuiſit, hoſpitiq́ue noſtro item vt Sacaij fecerat, dedit
munera, ac petijt, nos ad aliquod tempus habere domi ne grauaretur: intellecturos bre
ui Chriſtianos quanta cum fide curaq́ue Vatandonus patrum negotia tranſegiſſet:
quæ tanta ſignificatio beneuolentiæ dici vix poteſt, quantam nobis apud illos exiſtima
tionem attulerit. Nec ita multo poſt (ſanè præter opinionem infidelium) quæſitum
ipſemet me magno comitatu deduxit in regiam, fecitq́ue & effecit omni artificio, vt in-
ſpectantibus, & tabeſcentibus Bonzijs, in magna principum frequẽtia, cùm à Nubunã
ga, tum à Cubo quã honorificentiſſimè admitterer. Ad hæc, noſtræ non modò manſio-
ni, & incolumitati, ſed cõmodis etiam & ornamentis per litteras regias diligenter cauit:
quæ quoniam ab ipſis etiam ducibus, atque à principibus Bonziorum, non niſi magno
auri argentiue pondere comparantur; cùm idcirco Vatandonus inſciente me ad Nu-
bunangam decem auri laminas iuſtæ magnitudinis attuliſſet; negauit ille ſubridens,
in tali cauſſa opus eſſe muneribus: decretum ipſemet, qua maximè vellet formula ſcri-
beret: ſe id confeſtim ſuo chirographo muniturum. Tum ille tanta regis in nos
propenſione animaduerſa, ſcripſit non modò vt nobis tutò Meaci habitare lice-
ret; graui pœna propoſita, ſi quis nobis negotium faceſſeret; ſed etiam vt ædes noſtræ
ab hoſpitio militum (qui fere in templa, & cœnobia diuiduntur) ac præterea vti

vicinitas

A vicinitas nostra tota à vigilijs obeundis, præbendis ad munitionem operis, alijsque id genus oneribus esset immunis. quæ omnia cùm à Nubunanga, & Cubo, quamuis contra nitentibus aduersarijs, impetrasset; subscripta diplomata (quorum ipse in suo tabulario exemplum retinuit) magna sui animi voluptate vocato ad se Laurentio tradidit; pollicitus insuper, se daturum operam, vt Tribunus ille qui nostras occupauerat ædes, iampridem à Christianis desertas, excederet: idque multis adhibitis internuntijs tam diligenter curauit, vt ille denique in superiorem vrbis partem ingenti populi admiratione migrauerit.

Multo deinde post, cùm Rex Micauæ inuisendi Cubi caussa Meacum ingenti comitatu venisset, exceptus est non ita remoto ab æde nostra diuersorio. cumq; ad accipiendos amicos eius, quotquot erant propinqua Bonziorum ædificia occuparentur; veritus Vatandonus, ne quid nobis quoque molestiæ exhiberetur, scribã suum, & aliquot præterea è familiaribus misit ad ædes nostras, qui speciem præberent occupati iam ab se hospitij: quæ res vtique nos ab omni eiusmodi incommodo liberos prȩstitit. neque verò id ipsum egregiæ beneuolentiȩ commentum ille significauit nobis; è scriba deinde cognouimus ipsius conscio secretorum. & sanè tum hisce, tum alijs in rebus, quȩ vel ad commodum, vel ad dignitatem nostri ordinis pertinerent; tanta fuit eius diligentia, & amor in nos; non modò vt preces nostras, verùm etiam voluntates suis ipsemet fi-
B delissimis consilijs, officijs benignitate præteruerteret.

Quandiu Nubunanga Meaci commoratus est; ad eum ego de Vatandoni sententia aliquoties accessi, tam facili mihi ex illius commendatione aditu ad regem, vt multis interdum dynastis, & principibus Bonziorum ad limina præstolantibus, ego extra ordinem intromitterer. Sed cùm proximè ad regem sub eius profectionem adijssem; longa illa disputatio, de qua scripsi ad te antea; de immortalitate animorũ incidit mihi cum Nichioxine Bonzio, viro in primis diserto, & propter egregiam rei militaris peritiam (neque enim hoc sacerdotum genus abhorret à bellicis artibus) magna apud regem auctoritate. ex quo certamine cùm ille turpiter victus abijsset; in eam exarsit rabiem, vt nunquam ex eo die perniciem nobis moliri desierit. cuius furori & amentiæ cùm locis omnibus apertè sese Vatandonus non modò consilio, sed etiam armis opponeret, nec illum vsquam consistere pateretur; superatus ille viri constantia, vbi se viribus imparem sensit; omni deinceps dolo & insidijs grassari constituit. Dissimulata igitur in tempus iracundia, falsis criminationibus circumuentum Vatandonum eo tempore ægrotantem, adeo artificiosè & callidè apud Nubunangam accusauit, multis diaboli satellitibus in eius flagitij societatem adscitis; vt Rex mendacijs oneratus, adeuntem ad se valetudine recuperata Vatandonum, non
C modò aditu congressuque per summam ignominiam arcuerit, sed etiam aureorum viginti millium annuo reditu, & nobili in primis arce multarit. quo ille tam insigni accepto incommodo, tantùm abest, vt quicquam idcirco de suscepta in nos beneuolentia, studioque remitteret; vt etiam palam dictitaret venientibus ad se consolandi gratia principibus, præclarè verò secum actum esse, cui nostra caussa in tantam calamitatem incidere contigisset: atque adeò, quò illustrior esset amor ipsius erga nos, quamquam tanta facta & rei familiaris, & dignitatis imminutione; tamen diligentius etiam quàm antea, vbicunque opus foret, nobis omni ope curaque affuturum. Interim ex altera parte Nichioxines, & cæteri Bonziorum antistites, oppressa innocentia impunè volitare; nobis ferrum, flammamque minitari; de templo nostro funditus euertendo, serendoque ibidem sale per ignominiam perduellibus constitutam, in suis cœtibus multa iactare; nec tamen cessit illis ea res è sententia: nam & Nubunanga, Cubusque nos nulla nostra culpa aut domo, aut ex vrbe pelli passi non sunt; & machinationis eius artifex Nichioxines, iusto Dei iudicio compluribus eiusdem flagitijs ac facinoribus patefactis, haud ita multo post à Nubunanga multis verbis malè acceptus, & omni dignitate spoliatus est: & anno vertente Vatandonus cùm ad Nubunangam, qui tum fortè Meacum redierat, sordidatus venisset; Diuino prorsus beneficio, amicorum deprecationibus ad caussam dicendam admissus, tantam suæ cladis misericordiam exciuit, vt illum Rex, viri meritis & probitate perspecta, in pristinum gratiæ locum restituerit, & insuper dena aureorum millia ad viginti quibus antea fruebatur, addiderit.

Iam, qui apud alios caussam nostram tam diligenter agere solitus fuerit, qui ad potentissi-

tentiſſimos Reges aditum nobis tam ſtudioſè munierit, qui denique pro nobis fortunarum & capitis diſcrimen adierit; ineptum arbitror explicare, quàm benignè, quamque honorificè nos accipere conſueuerit ipſe venientes ad ſe vel Meaci valde remoto à nobis loco; vel in ſuis extra vrbem oppidis, aut arcibus habitantem. Qua ille cura cauebat exceptis hoſpitio, ne quid nobis omnino deeſſet! quàm familiariter nos in ipſis ædium penetralibus, quò pauciſſimis è familia patebat introitus, vnà cum vxore, liberiſque adhibebat ad menſam! quoties, rei Chriſtianæ cauſſa iter habentibus per infeſta latronibus loca nobis equos & corporis cuſtodes attribuit! quàm ſæpe xenia miſit humaniſſimè! quàm ſuauiter ſi quid viciſſim ad illum nos allatum ex Europa, vel ex India mitteremus, quod Nubunangæ, vel Cubo gratum fore intelligeret, remiſſum idipſum ad nos, monuit vt illis potius opportuno tempore largiremur! Neque verò nobis fauebat ille tantummodò: ſed etiam Chriſtianam rem tàto erat ardore complexus, vt de Diuinæ legis præſtātia, de ſempiternis poſt mortem præmijs atque ſupplicijs, de virtutibus Chriſtianis in cœtibus principum ſereret ipſemet ex occaſione ſermones. Quinetiam multos, dum eſſet Meaci, per cauſſam inſpiciendi horologij, ignotæ in his regionibus machinæ, domum noſtram adductos, eadem opera ſacris concionibus admouebat; atque vbi peroratum eſſet, ſummam totius doctrinæ iterabat ipſemet, præcipuis locis inſiſtens, & Bonziorum fraudes & errata redarguens. D E

Iam verò neophytorum, quos omnes fratrum numerabat loco, defenſionem ac patrocinium quàm ex animo ſuſcepiſſet; cùm alijs plurimis rebus oſtendit, quas ego, ne longior ſim, conſulto pretereo; tum verò inſigni quodam pietatis & iuſtitiæ documento. id fuit eiuſmodi. Vetula quædam erat de grege neophytorum, Dominica nomine, cuius filius in templo noſtro miniſtrare conſueuerat. hanc ethnicus neſcio quis potēs cùm de quarundam ædium poſſeſſione deturbare per vim & iniuriam conaretur; confugit illa ſupplex ad Vatandoni fidem, cuius deinde beneficio quicquid cupiebat, obtinuit. ſed prima luce ad eum profecta, dum exſpectat ad fores, pueri quidam è Vatandoni familia, roſarium, quod de more muliercula percurrebat, interea per ludibrium, vt fit, vellicare; ſtanneam icunculam è roſario pendentem abripere. tum illa indignari, & impietatem facti muliebriter accuſare. contra pueri quò magis irritatam vident, eò inſtare acrius, & illudere. cùm ſtrepitus inualeſceret; exaudit è cubiculo Vatandonus fœminam quiritantem. quærit continuò, quid ſit rei. proteruitate puerorū cognita, iubet ex ijs tres protinus comprehendi, ſeuerè admodum increpans declaraturum ſe, quā topere velit Chriſtianos omnes ab omni contumelia tutos, domi ſuæ præſertim. cumque dubium eſſet nemini, quin grauiter eſſet in eos animaduerſurus, muliercula primū pro illorum ſalute deprecari: cùm nihil ipſa proficeret; monitus ego ſtatim ad eum mitto Laurentium: qui cùm nihilo magis hominem placare potuiſſet; ego ipſe denique ad illum acceſſi: multiſque rationibus iracundiam mitigare conatus ſum. ſed nec vetulæ preces, nec Laurentij legatio, nec noſtra contentio flectere animum hominis valuerūt, quominus vnum ex ijs, quippe notiore petulantia adoleſcentulum, in arcē ſuam ab vrbe amandatum, capite plecteret. tantam ille venerationem rerum diuinarum, tantū cultum religionis imbiberat. Denique, vt finem faciam, Chriſtianos omnes omnibus minimis maximiſque rebus fouebat, ſicuti liberos indulgentiſſimus parens. Miretur fortaſſe quiſpiam, quæ res catechumenum eo pietatis ardoriſque prouexerit. Primùm, vt ego quidem arbitror, inſita illi cōſtantia, & bonitas tam inſignis, vt fortes viri permulti relicto vberiore ſtipendio, ad ipſius ductum & imperium ſeſe vltrò conferrēt: deinde, ac multo etiam magis, frequens auditio, & cogitatio verbi Dei, cui quoties per bellicas aliaſque grauiſſimas occupationes licebat, aures dabat quàm ſtudioſiſſimè. captus erat quippe vehementer honeſti pulchritudine, & Chriſtianæ fidei veritatem & excellentiam magis admirabatur in dies. & ſanè, cùm primùm ei Laurentius æternitatem animæ, & varias ac multiplices eiuſdem vires expoſuit; ſtupore propemodum attonitus Vatandonus, qui ad eam diem in hæreſi fuiſſet Ienxuanorum, qui nihil omnino poſt mortem ſupereſſe opinantur; palam exclamauit: ſe tum demum ex quo ea didiciſſet, hominem ſibi videri: antea quidem in tantis errorum tenebris, infra ipſas pecudes iacuiſſe miſerrimum. atque etiam Tacacuquim (id arci nomen) eundem Laurentium ad ſe magnis precibus euocauerat, quò commodius catechiſmo vacaret: eoq; probè peracto; Chriſtianæ militiæ obligare ſeſe baptiſmi ſacramento decreuerat. ſed hæc paran- F

tem, &

A tem,& assiduè meditantem oppressit mors illi immatura, Christianis omnibus luctuosa; quem tibi casum exponam, vt potero.

Iquenda est regio finitima ditioni Vatandoni: quam regionem bellicosi admodũ incolunt populi. in eius limite cùm Vatandonus castella duo excitasset; non tulit factum Iquendæ regulus, exercitu repente coacto, primùm omnium præmia pronuntiauit aureos annuos M D. si quis ad se caput Vatandoni retulisset: deinde verò postridie ad vnius è castellis oppugnationem tetẽdit infestus. Quod vbi sensit præfectus præsidij Darius Tacaiama, citato equo misit protinus nuntium ad Vatãdonum in arce vicina Tacacuqui morantem. is cognita re, quas habebat eo tempore copias, præcipiti agmine ducit obuiam hostibus. ducenti eius latera stipabant lectissimi viri: cum his intrepidus antecessit, reliquos opinione sua pauciores (haud plus quingenti fuere) cum filio subsequi iussit. Hostis comperta paucitate nostrorũ, veritus ne si Vatandonus idipsum resciret; omissa pugna se in castella reciperet; maiorem partem exercitus iubet occultè considere ad montis radices: cæteris imperat, Vatandonum ad certamen eliciant. Vt propius ventum est, Vatandonus puniceo insignis galero, quem dono à Lusitanis acceperat, ardens cupiditate pugnandi, non exspectato subsidio, cùm sua cohorte dumtaxat, ex equo desiliens (neque enim equites in Iapone pugnare mos est) sese in ad-
B uersos ferociter intulit, neque ante prouidit insidias, quàm consurgente vndique multitudine circumfusus est. Pugnatum vtrinque acriter: quoad Vatandonum multis acceptis vulneribus egregiè dimicantem obtruncauit ex hostibus quidam, cùm quo gradum fortè contulerat; verùm is quoque letaliter saucius, dum certa præmij spe caput asportat, paucis confectis passibus moribundus occubuit. reliqui stipatores Vatandoni ex præcipua nobilitate ad vnum omnes cæsi. Qui erant in subsidijs, cùm se longè impares cernerent, fuga repente dilapsi. Vatandoni filius in arcem Tacacuquim cum admodum paucis confugit. hostes victoria vsi, vastatis agris, villis incensis ad arcem castra posuere. ego quo die malè pugnatum est, eram in insula Sanga ijs ipsis locis ita propinqua, vti fragorem tormentorum exaudirem. Sed nihil tale suspicati mihi tristis adest repente nuntius, Vatandonum cæsum esse cum suis. id vbi Meaci cognitum est, Organtinus Italus, & Laurentius Iaponius Bonziorum insolentiam verijt, neophytorum hortatu omnem apparatum sacrorum in tutum asportãdum curarunt. ego ne quid aduersarij contra Christianam rem audacius molirentur; quo ipso die hæc scripsi, manè Laurentium ad Nubunangã, & amicos ipsius cum muneribus miseram. omnino turbulentæ erant res: multi circumquaque inimici: neophytorum grex metu ac mœrore perculsus. auxerat inuidiam obitus ipse Vatandoni, & rumor improborum scelere dissi-
C patu; omnes quicunque nos foueãt, tandem iratis Dijs funditus interire. Nos in tanta solitudine periculisque vna scilicet fiducia bonitatis Diuinæ sustentat: quam quò magis magisque demereamur in dies: tuas pater optime, fratrumque nostrorum omnium pias pro nobis deprecationes, & sacrificia vehementer expetimus. Meaco. IV. Calend. Octob. MDLXXI.

EIVSDEM AD ANTONIVM Quadrium in Indiam.

QVANTA esset rerum perturbatio, qui Christianorum dolor ex obitu Vatandoni dynastæ viri fortissimi nostrique amicissimi; nuper ad te fusè perscripsimus. Ex eo die, insperata quedã, eademque cùm ad muniendam Euangelio viam, tum ad leuandum merorem nostrum in primis accommodata exstitere. quos ego euentus hac epistola persequar.

Quod ipsemet nostri iampridem, Frenoiama excelsus in primis est mons, nouem circiter millibus passuum ab vrbe Meaco situs ad orientem. In eo monte Rex quidam Iaponis, patriç superstitioni apprimè deditus, ante annos octingentos templa construxit ad tria millia & octingenta; ædibus adiunctis dumtaxat in vsum Bonziorum, qui legum ac disciplinarum in studio versarentur. quod vt sine vlla interpellatione quàm commodissimè facerent; non modò turbas, ac strepitus omnes agricolarum inde remouit; sed etiam vicos duos vnde omnia necessaria peterent, ad mon-

ad montis radices ædificauit, superum inferumque Sacomotum (id locis nomen) ijsdē- D
que Bonzijs insuper, tertiam fere partem vectigalium Regni Vomēsis attribuit. Quod
opus ab illo Rege fundatum, posteri eò impensius adiuuerunt; quod vniuersæ Acade-
miæ summo cum imperio præponi solitus est aliquis vel ex filijs regis, vel quàm arctis-
sima certè cum rege affinitate coniunctus. Itaque in tantam amplitudinem excreuerat
olim Academia, tantumque illi honoris, & auctoritatis accesserat, non solùm vt Meacē-
sis omnis iurisdictio illorum hominum arbitrio regeretur, sed etiā vt omnes fermè Ia-
ponicarum superstitionum interpretes, ducesque sectarum, inde tamquam ex perenni
fonte, vel seminario quodam existerent. sed imminuta paulatim regia potestate, rebus-
que (vt fit) bellorum iniuria ac vetustate labentibus, ingens ille templorum numerus
quæ sexdecim dispersa conuallibus, antea visebantur; ad octingenta vel paulo amplius
redijt. ac simul Bonziorū illa qualiscunq; disciplina sensim ita soluta est; vt omni abie-
cto pudore sese turpissimis voluptatibus flagitijsque dediderint; atq; ad armorum v-
sum ac latrocinia studio doctrinæ religionisque conuerso; cùm alia multa per vim ne-
fasque patrarint; tum verò annis ab hinc septem & triginta Meacum vrbem, ingenti fa-
cta hominum cæde pæne totam incenderint. Verùm iusto Dei iudicio, cùm prȩsertim
allatum ad se CHRISTI Euangelium obstinata respuerent mente; contigit anno supe-
riore, vt graui bello inter Nechienis Regem, & Nubunangam exorto; illius copias Bon- E
zij tecto & commeatibus iuuerint; Nubunangam verò præter cæteras iniurias etiam
transitu prohibuerint. Quare ille maiorem in modum offensus fremensque pactis cum
hoste inducijs, in regnum Voaris redijt; ac primùm Bonzios eius regionis Icoxos (qui
dicuntur) castellis omnibus exuit; & quotquot viuos vel ex ipsis, vel etiam ex eorum
popularibus capere potuit, omnes cruci suffixit: deinde aucto exercitu, victricia signa
repente ad Frenoiamam, ira stimulante conuertit. Tum primùm temerarios Aca-
demicos, & omnia sibi secunda pollicitos, verus belli terror inuasit, pœnituitque la-
cessiti Nubunangæ; cumque se viribus longè inferiores cernerent; missis legatis, ma-
gno primùm auri pondere, deinde loci religione, metuque numinum placare co-
nati sunt Regem: quibus ille cùm respondisset; nec se pecuniæ cupidum, sed vindicem
scelerum, & vltorem iniuriarum adesse: nec inanium Deorum vlla terreri formidine;
tum illi vt in re trepida, contra hostium impetus omni ratione se cōparant. Erat in ip-
so montis vertice templū Quanoni dicatum, quem deum vel dæmonē potius miro cul
tu veneratur Iapone toto cœca gentilitas, plurimique mortales votiua peregrinatione
suscepta eodem assiduè confluebant, quod persuasum haberent ab illo Deo longioris
vitȩ spatia, bonam valetudinē, diuitias impetrari: Frenoiamani verò Bonzij sacra quo-
tannis eidē ac ludos ingēti apparatu sumptuq; persoluere soliti sunt, quibus continuò F
in vrbe Meaco Gibonis solennia succedebant eo pompæ ordine, hominū frequentia,
commentis artificum, vt satis appareat æmulum diuinæ gloriæ Sathanam, in ijs locis,
anniuersariam apud nos corporis Christi celebritatē effingere voluisse. In illud igitur
montis cacumen & Bōzij, & è proximis pagis promiscua turba sese recipiunt: stationi-
busque dispositis, hostem ex eo loco prohibere constituunt. At Nubunanga Sacomoto
& Catata vicis cum incolarum internecione incensis euersisq;, montē ipsum Frenoia-
mam, ne quis è numero Bonziorum elaberetur, corona circundedit. deinde instructū
exercitum in eos aduersò cliuo submisit: restitere aliquamdiu è superiore loco Bonzij:
vrgente dein multitudine hostium, effractisque claustris, & superata munitione truci-
dati fere omnes: ac simul, iniectis maximo ac nobilissimo templo facibus, ea tota moles
horribili prorsus incendio conflagrauit: atque id ipso die festo Michaelis Archangeli,
3. Cal. Octob. vt ad hostes Christi delendos, tollendaq; prorsus illa nequitiȩ cubilia, &
scelerum officinam, princeps militiæ cœlestis præsenti ope affuisse videatur. Postridie
verò, qui dies fuit natalis Beati Hieronymi, Nubunanga circummisso milite, latitan-
tes ferarū instar Bonzios qui prælio superfuerāt, protractos è dumetis aut specubus in-
teremit. sub hæc domus eorū direptæ, fana plus CD. cum omni sacrorū instrumento pa-
riter concremata, ingens omnibus circa nationibus terror incussus. Meacū dein Octo-
bri mense ineunte victor Nubunāga se contulit. Hic ego & Organtinus ad eum officij
caussa cùm adijssemus; non modò comiter ambos accepit; verùm etiā (quod vix credat
quispiam) sese in nos peramanter effudit. Quod superest, te Pater etiam obtestamur,
vt nos totumque Iaponicum gregem hunc tuis & sociorum pijs deprecationibus &
sacrificijs adiuuare ne desinas. Meaci. Natali die Sancti Francisci. MDLXXI.

A Scriptis iamdiu litteris necdum datis, alia quædam interim euenere; quę ego ad Diuinæ iustitiæ ac prouidentiæ fidem gloriamque deesse nolui, quin adscriberem.

Germani duo fratres erant in vrbe Meaco, tum genere, tum diuitijs clari: ijdemque Xacæ cultores egregij. quorum vterque sese religioni Christianæ in primis acrem aduersarium assiduè præbuit, ijdemque superioribus annis antesignani fuêre factionis eius, cuius scelere nostri Meaco semel iterumque per summam iniuriam exacti sunt. Anno deinde post fere sexto, cùm ego Vatandoni opera ac studio restitutus ad Cubum salutandi caussa de more venissem, die quodam accidit vt ex his fratribus natu maior adesset, nomine Taquenus Vchisamidonus. Is, quo erat in nomen Christianum odio ac rabie, non potuit sese continere, quominus corā ipso Cubo, me sociosque maledictis incesseret; nobisque cùm alias calumnias, tum præsertim esum humanæ carnis obijceret; quæ tamen crimina ab iracundia ac furore profecta, apud Cubum cęterosque qui aderant, minimè valuerunt. Idem nuper, Euangelij progressum, & collabentem Deorum suorum existimationem incredibili quodam animi dolore cùm cerneret; fretus tū suis opibus, tum gratia principum, nouam Xacę sectam condere aggressus est. iamque repudiata coniuge, mentoque & capite raso, Bonziorum habitum & cultum induerat; cùm ad illum adiungere se dœmonis instinctu cæpêre cōplures: quibus ille magno sumptu amplum cœnobium exstruebat (numerus enim discipulorum ad C D. ascenderat)
B concionibusque pęnè quotidianis populum contra Christiana sacra legesq; miris artibus incitabat. sed cùm illum tantis debita sceleribus vltio Diuina maneret; accidit aliquando vt intemperantia linguæ prouectus præsente Cubo Nubunangam Regem dictis amaris haud obscurè perstringeret, affirmans illum iam ad summum potentiæ culmen euectum, diutius in eo fastigio stare non posse quin rueret, vel certè quasi matura vel potius vieta ex arbore bacca decideret. quibus temere iactis; nō defuere confestim, qui ad Nubunangam çuncta deferrent. quibus ille auditis, vniuerso Bonziorum generi multis iam ante nominibus infensus, vt diximus, adeò excāduit; vt in regnum suum Voaris Meaco decedens, comprehensum nouum hæresiarcham, & equo impositum, quamuis magnopere deprecante Cubo alijsque proceribus; quindecim à Meaco leucis in ipso itinere securi percusserit. ad hæc, liberi, euersis & solo æquatis domibus eorum, & cœnobio nuper ædificari cæpto, in exsilium acti sunt. triduo autem post (quod mirandum est magis) frater ipsius æquè acerbus Christi inimicus, in vrbe Sacaio infixa pedi spina dolore confectus, ac miserabili genere leti defunctus est: vt in vtroque euidenti significatione cœlestis iræ vindicta satis appareat.

Franciscus Capralis ad nostrorum lustranda in his Meaci partibus domicilia non
C ita pridem accessit. eum ego deinde in regna Mini, Ceunoquuni, Cauachisque deduxi. Paschalia verò festa Sangæ peregimus: quo fructu, ex alijs litteris (vt spero) cognosces. Te Pater optime Dominus tueatur incolumem. Meaci. IV. Idus Augusti. MDLXXII.

EIVSDEM AD FRANCISCVM Capralem.

Nullam puto regionem ex ijs, quæ Christianorum nauigatione, vel armis apertæ sunt, in tanta rerum vicissitudine ac varietate versari, quantā assiduè patitur hæc terra Iaponica. Mitto cætera quæ tibi nota sunt. Post tuum à nobis digressum, quot cædes, populationes, euersiones vrbium, & incendia consecuta! Cubo enim (vt nosti) Nubunangæ opibus restituto, cùm res Meacensis vtcumque pacata videretur esse, repēte quibusdam interpositis offensionibus (vt sunt irritabiles animi Regum, & omnis imperij suspiciosa communio) periculosum & graue bellum inter eosdem exarsit, cuius belli initio cùm se Cubus, euocatis vndique militibus, in arcem munitissimam recepisset, & cum hostibus Nubunangæ inita societate (qui multi potentesque sunt) tantum virium collegisset, vt Nubunanga nequaquam è suis finibus e-

gressurus in prǫsentia crederetur; tum ille nihil hoc apparatu perterritus, pręter omniũ D exspectationem cum robustis legionibus affuit: captusque misericordia populi, cùm frustra per interpretes de conditionibus pacis egisset, malo cogendum ratus, qui moni tis non pareret; quamquam inuitus, atque adeo illacrymans tantæ cladi (vt affirmant) omnibus passim tectis agrorum, multisque præterea idolorum fanis, Bonziorumque cœnobijs, ad hæc vicis frequentibus vno die centum exustis, prædaque ingenti rerum non modò agrestium, sed etiam vrbanarum abacta (quod ciues tumultus initio, veriti ne Meacum rectà contenderet, pretiosam supellectilem cum liberis vxoribusque in ea loca raptim auexerant;) rursus Cubum instititit ad pacem inuitare. At ille fœderatorum copias propediem exspectans, cùm interim omni ope resistere, & vltima experiri decresset; tum verò Nubunanga vehementius irritatus vrbem ipsam euertere statuit. Est autem pro situ loci diuisa bifariam, sic vt altera pars Meaci, superior; altera inferior nominetur. Superiorem longè celeberrimam totius Iaponis, præcipua nobilitas incolebat. ij direptionis & incendij metum ingenti pecunia conati redimere, nihil profecerunt. inferioris vrbis exitus felicior fuit: siquidem ciues, & in ijs Christiani permulti, non tam argenti pondere, quàm precibus infimis & humilitate veniam & pacem à Nubunanga impetrarunt: itaque totis castris graui pœna proposita iusit edici, ne quis inferiori Meaco damni quicquam inferret. Interim in superiori parte conscelerati ali- E quot, ne in patriæ direptione & exitio nulla ad ipsos prædæ portio perueniret, vltro ignem tectis inijcere anteuertunt, qui tota ea nocte longè lateque vagatus, tertiam fere oppidi partem absumpsit. postridie verò Nubunanga cum suis inuectus, quod erat reliquum omne combussit. eo incendio ædes priuatæ ad octo millia: Bonziorum cœnobia, viginti: & in ijs duo Xacæ, & Amidę nobilissima & maxima; minoris verò formæ ad octoginta conflagrasse dicuntur; quorum in vnum trepida fuga se se abdiderat Bonzię mulieres ad sexaginta ex ijs, quæ stipi cogendæ ad instaurationem fani Daibud in regno Thematis religionis caussa dabant operam. Non defuit in tam luctuosa clade res pæne ridenda. Manibus mortuorum ad inferos primùm, deinde ad beatas Amidę sedes, cùm tempus fuerit, deducendis, Ijzum nescio quem, ferali instructum tridente præfecit Iaponica fabulositas. Huius Ijzi delubro (quod in Meaco inferiori colebatur) Bonzij metuentes exitium, sortibus coram ipso iactis, quæsiere num illud inde amoueri expediret. cùm responsum esset vtique amouendum. idque continuò, etenim loco imminere sine dubio flammas; antistites templi, & vniuersa vicinitas magna cum veneratione ac cęremonia statuam in Meacum superius transtulere: cumque iam in tuto rem esse putarent, ecce tibi conflato repente, vt dicebamus, ibidem incendio, simulacrum penitus deflagrauit. Interea inclusus arce Cubus nihilomagis flecti, quoad F Nubunanga, castellis circa ipsam arcem quattuor excitatis, obsidione hominem premere, & operibus oppugnare constituit, minis insuper additis Imperatoriæ dignitatis ab ipso in Dairis filium transferendæ. Quo metu victus Cubus, positis tandem ferocibus animis, presertim cùm exspectata dudum auxilia non adessent, pacem expetijt: neq; abnuit Nubunanga, quamquam longè superior, & explorata pæne victoria. Scriptis itaque conditionibus obsides dati: qui tamen quod non primæ sunt notæ, negabant plerique Cubum in conditione mansurum; sed hanc moram interpositam, quoad auxilium à socijs quandoque veniat: adeo gratia quæ Nubunangæ à Cubo pro singularibus eius in se promeritis maxima debebatur (quæ humani est ingenij prauitas) in odium vertit.

Nobis inter hosce tumultus, quorum vix minimam partem hisce litteris attigi, tametsi rem Christianam amplificare non licuit, tamen haud omnino cessatum est. siquidem & neophytos exanimatos metu solati sumus, & multos inopia rerum omniũ pressos, conquisitis eleemosynis recreauimus, & plurimis rebus vicissim eorum in nos fidem ac beneuolentiam sumus experti. Qua illi cura sacrum instrumentum, & imagines, ne quid paterentur iniuriæ, locis idoneis abdiderunt! Quanto studio nos in eas arces & oppida certatim inuitarunt, quæ maximè remota ab hisce periculis videbantur! Quo sensu post sedatos tumultus incolumitatem nobis frequentes gratulati sunt! cùm quidem præ gaudio pleriq; lacrymas non tenerent. Iam verò illa quoque res magno nobis fuit solatio, quod inter ipsas armatorum cateruas multa militum vexilla salutari signo Crucis distincta conspeximus: in quibus Ioannes Naetondonus Tambæ regulus, idemque rei militaris laude insignis, in ipsa galeę crista nomen IESV maioris formæ litteris

A litteris aureis gestabat inscriptum; cuius viri egregia pietas atque constantia silentio mihi prætereunda non est. Primùm enim ethnica matre, cùm tu hic esses, ab hostibus interempta, anno deinde vertente à suis monitus, vt mortuæ ritu Iaponico parentaret, ac Bonzijs de more munera mitteret, ille verò sese paratum inquit iusta parenti persol uere; quippè si minus illi quę sua culpa euangelicæ lucis expers, è vita migrauerat, sibi certè ac fratribus haud dubiè profutura. Confestim ergo pauperibus è regno Tambæ inuitatis (conuenêre autem circiter mille) ante ipsa arcis mœnia & largum epulum vniuersis, & certam pecunię summam singulis prębuit; Christianas inferias ethnicis ingenti cum approbatione mirantibus. Idem, cùm ipso tumultus initio duo millia lectissimorum militum ad vrbem Meacum adduxisset (quo maximè præsidio fretus Cubus arcem tueri decreuit) sacramento rogatus Cubi nomine, verbis ethnico ritu conceptis, quibus ni fidem præstĕt Imperatori, vel Regi, Duces militesve, sese caputque suum æternis inanium deorum supplicijs deuouent; negauit ille se falsos deos fidei suæ testes adhibiturum, sed vnum Deum rerum omnium conditorem; nec alio iureiurando obligari se passus est; eodemque die sub vesperam venit ad templum Christianis dumtaxat militibus comitantibus. ibi cùm aliquandiu precationi vacasset; pœnitentiæ Sacramentū à me poposcit supplex, & simul rationem ac viam confessionis bene atque ordi-
B ne peragendæ. Præceptiones igitur illi quasdam tradidi Iaponica lingua conscriptas, quibus perlegendis, & notando si quid opus esset, totam eam noctem nulla capta quietis parte consumpsit, ac deinde peccata de more confessus, arcem introijt. Gerit autem ad assiduam mortis recordationem propalam è rosario maiusculæ formæ caluariam, aliaque eiusmodi religionis insignia præsefert eò clariore tum virtutis indicio, tum pietatis exemplo, quod idē & in ipso flore iuuentæ nunc est, & bellator egregius. Idem in illo Meacensi discrimine veritus templi nostri direptionem, non modò milites ad eius custodiam, sed etiam iumenta misit ad supellectilem auehendam, & summa cura quotidie ex arce, quo loco res esset, per internuntios exquirebat: meque codicillis monebat identidem, vt ex ijs periculis Tambam effugerem ad suos, datis ad eos litteris vt me perinde ac semetipsum acciperent. Rebus deinde vtcunque compositis, vt primùm Nubunanga discessit, confestim salutandi caussa venit ad me, suaque mecum assiduè negocia communicare non desinit; ac præter insignem probitatē & fidem tam docili est ingenio, vt Lusitanicas notas imitari bis terve dumtaxat aggressus, recentissimas ad me litteras dederit Lusitanico charactere cōscriptas. Præterea cum Bonzijs, apud quos diuersatur, de religionis veritate concertat: refellitque mirum in modum eorum insanias. quin etiam suis militibus pium aliquem librum quotidie lectitat ipse-
C met, eosque ad Christianam fidem studiosè adhortatur. In prædijs ac locis, quæ virtutis ac præmij nomine Cubus eidem attribuit, fanum est Massunogi nescio cuius, in primis totius Iaponis & ipso ornatu & genere structuræ visendum. id ille disturbare constituit, & ex ea materia in oppido suo Tamba templū exstruere ad populares suos Christiana religione imbuendos. & ego ob idipsum, sedatis motibus hisce, mittere illuc Laurentium cogitabam. Frater ipsius natu maior, Guembadonus nomine iam triduo pergit nostris concionibus interesse, quæ ter, quaterue singulis diebus habentur. alij præterea è Ioannis familia ventitāt, itemque Naitus Iosadonus ordinum ductor ex eadem regione, in Ienxuana secta valde versatus. is, quindecim concionibus auditis, baptismum efflagitat; sed eum ego, vt cæteros fere candidatos, ad finem vsque catechismi reieci. E militibus Naetondoni diem extremum obijt neophytus, cui nomen erat Romano; huic ego morienti affui in tempore: eundem extulimus publicè magna hominū frequentia: siquidem funus à Christianis omnibus Meacensibus, & ab vniuersis commilitonibus non modò fidelibus, verùm etiam ethnicis concelebratum est.

In Regno quoque Voaris, quamquam in summa operariorū inopia, feliciter admodum Christiana religio pullulat. Supplet autem doctoris vicem, egregia fide & caritate non ignotus tibi neophytus, Constantinus, cuius viri de laudibus mira perferuntur ad me. Domi suæ oratorium ornauit, quò Christiani omnes philosophandi caussa conueniunt. in eo cœtu explicat ipse præcepta Decalogi, ex commētarijs quæ habet apud se. mortuos etiam Christiano ritu sepulturæ mandat: baptizat infantes: ethnicis Euāgelium pręedicat: redarguit Bonzios: denique pusillum gregem pro viribus tuetur adeò, vt Voarenses Christiani vulgo Constantini discipuli nominentur. Conuertit etiā subinde (Spiritu Sancto adiuuante) ad CHRISTVM aliquos, è quibus nuper quosdam du-

 xit ad

D

xit ad nos eo animi candore, summissione, virtute viros, vt primitias spiritus in ijsdé fa cilè agnoscas. ij, cùm ad obeũda hebdomadę sacrosanctę solennia amplius quatridui iti nere per infesta latronibus loca Meacum venissent, templũ ingressi, prostrauere sese il licò ad aram, effusè flentes, agentesque Domino gratias, quod se ad sacra illa officia in columes perduxisset. Singulis ego piacularem globulum Roma transmissum donaui; quod illi munus perinde ac thesaurum quempiam ita simul & venerabundi, & læti ac cepere, vt vel eam vnam ob rem tanti fuisse labores itineris omnes, & omnia vitæ peri cula dicerent. Constantino verò præbui etiam icunculas, & stanneas Cruces, Voarensi bus diuidendas; itemque linteum in exsequias defunctorum. Hisce muniti præsidijs, & catechismo probè iterato, post festa Paschalia in patriam redicre, Meacensibus Chri stianis ad sex millia passuum officij caussa prosequentibus.

Venio ad res Cauachenses, quo in Regno complures item numerantur eximia fide ac probitate neophyti: cuius rei haud obscurum præbuit documentum Hector ille, qui ibidem ad te (si meministi) cum vxore ac liberis adijt. Cùm enim adolescenté eth nicum nobilem ipsius curæ concreditum, intemperanter agentem, amicè obiurgasset, vt sunt iuuenes, diuites præsertim, aduersus monita contumaces & asperi, ita offensus est nequam ille, vt paulo post percussores ad interficiẽdum Hectorem dæmonis instin ctu summiserit; quos bonus Christi discipulus vt in se repente vidit irruentes, deuexa iam ætate vir, & inermis, apprehenso quem è ceruice gestabat globulo, IESV dulce no men implorans, multis vulneribus crudeliter confossus occubuit. Eius vxorem quat- E tuor cum filiolis Christianis conquisitam recepit illicò in fidem suam Iquenda San gadonus primarius vir è Mioxindoni familia, eiusque inopiam ac solitudinem in oppi do Sanga sustentat sanè quàm insigni pietate vir, & Christianorum omnium quotquot in eo sunt Regno, parens tutorque fidissimus. Hunc arci Vacaianæ præpositũ, cæteros que neophytos commorantes ibidem, ethnici tres cùm occidere statuissent, arcemque hostibus prodere; conscelerata eorum consilia diuinitus patefacta sunt in ipso pane articulo aggrediendi facinoris. itaque & Christiani periculum euasere, & infideles illi paulo post, Mioxindoni iussu cogitati sceleris capite pœnas dedère, cuius euenti felici tas iure tribuenda videtur precibus meritisque Sangadoni.

In eadem loca (vt scripsi ad te antea) Organtinus Italus cum Laurentio, & Mattheo profectus paulo ante natalem Domini diem ingenti Christianorum lætitia acceptus est, cumque in ipsis natalitijs circiter quindecim sacro fonte abluisset plerosque è Mio xindoni domo; redire parantem, Sangadonus vnà cum reliquis Christianis magno ad hibito conatu, varijsque rationibus ad vsq; Paschalia festa retinuit. Interea quid actum sit à nostris, ex eiusdem Organtini epistola cognosces, cuius præcipua capita hoc loco mihi summatim addere visum est. Organtinus Brixianus, Ludouico Froio Meacum. ,,
Dominico die palmarum cùm Sangam vndique Cauachenses neophyti conuenissent ,,
amplius C C. (nam per Quadragesimæ tempus nonnulli se ad CHRISTVM adiunxe- ,,
rant) eo ipso die magno omniũ gaudio supplicantes incessimus; in Paschate verò, sacra- F
mentum confessionis obiere nonaginta quinque; Communionis autem septuaginta. ,,
quo ne maior esset numerus, sacerdotum inopia factum est, solus enim eram, sed in om- ,,
niũ animis vtique post illa mysteria liquidò vis gratię cælestis apparuit. deinde rursum ,,
alternantibus choris, fidibusque subinde canentibus, agmine composito processimus ,,
ad Crucem vsque magna turba spectante gentilium. ea cæremonia peracta ego sacrum ,,
ritu solenni peregi, concionem Laurentius habuit ingenti auditorum tum approba- ,,
tione, tum fructu; ac ne sua corporibus quoque refectio deesset, quotquot aderãt Chri- ,,
stiani Sangadonus omnes ibidem excepit admodum liberali conuiuio. Sic illi abierunt ,,
dies. Nunc ego Sacaium parabam excurrere, vt quibus neophytis Sangam venire non ,,
licuit, eorum ibi confessiones audirem. Vale. Sanga. Hactenus Organtinus, qui quoni- ,,
am Iaponijs iam nũc sine interprete ipse per se præbet aures, vel inde existimabis quàm breui quantum in huius linguæ cognitione profecerit.

Ego paucis hisce diebus baptismatis fonte lustraui Naitum Tosandonum, quem su pra dixeram concionibus frequentem adesse (is Thomam nouo nomine appellari se voluit) deinde Guembadonum Ioannis Naetondoni fratrem, qui hoc tempore in fa miliaribus est Cubi, eritque, vt spero, huic Meacensi Ecclesiæ non paruo adiumento. accessit etiam filius ipsius Guembadoni annos natus nouem, quorum alteri Iuliani, al teri Benedicti nomẽ indidimus. Is deinde Iulianus milites Cubi prętorianos, è quibus

A habet complures amicitia sibi coniunctos,cæpit paulatim ad nostras conciones allicere: audiuntque libenter,& capiunt quæ dicuntur,iamque nonnulli se ad Christum adiungere decreuerunt.

Organtinus, & Laurĕtius ante octo dies huc Sanga rediêre, itaq; Laurentiū celeriter misi Tambam, ad Euangeliū promulgandū, vehementer id efflagitante Naetondono.

In Regno Iquendæ vnus dumtaxat est Christianus,sed mirum in modū studiosus fidei propagandæ.Huius adhortatione permotus vnus è triumuiris Regno administrādo,venit hodie cum aliquot è suis ad me, audiendi Euangelij caussa;quod hisce militibus labore & diligentia maxima ab horis meridianis ad vesperam vsq; sine intermissione explicatur ac traditur. Ex ijs multi iam è catechismo cùm alia, tum ipsas precatiunculas chirographo suo descriptas,admodum facilè memoriter hausêre.Sanè quàm optatum fuerat nobis, in Iquendæ regionem inferre verbum Dei: gens enim est acri in primis ingenio, nec dum nobis ad eam adspirare licuerat.

Sed paginæ iam nimis multæ procedunt. itaq; modum epistolæ faciam, si quædam adhuc de Nubananga subiunxero. Præter Frenoiamensem, (quā ille Rex,vt antea ad te scripsi, funditus euertit) aliç sunt etiam Bonziorum Academiæ. in ijs & longa sexcentorum annorum pace,& varijs opibus ad omnes deliciarum vsus eò cōgestis, in primis
B clara celebrisq; fuit ea,quàm patrio nomine Facusangin appellant. Multa visebātur ibi cœnobia Bonziorum,& separatæ præterea ipsorum ædes numero mille quàm ornatissimæ, cōmodissimæq;. In horum quoq; Bonziorū perniciē intentus iamdiu Nubunāga, sustinebat tamen se, dū aliqua se offerret caussa probabilis.Ea vt apparuit,quippe præda quā è regno Voaris quidā ex hostibus eius abegerat,apud hosce Bonzios deposita & custodita; enimuero ille nihil cunctandū ratus, post factas cum Cubo inducias, confestim cum exercitu venit illuc: multisque incensis ædificijs, & cuncta illa Bonziorū gaza direpta,egregiè suas iniurias vltus est. Ac vide quàm non dissimulanter factis dictisque Iaponicæ superstitioni, eiusdemq; custodibus bellum indixerit. Xinguen est Rex Cainochuni,qui patre in exsilium pulso per vim,fratre autem natu maximo in custodiam incluso, regnum inuasit;insano deorum cultui vsque adeò addictus, vt post aditam regni possessionem,barba & capillo posito,se in Bonziorū ordinem adscribi voluerit: nec solùm eo habitu,& stola ornatus incedit,sed etiam ter quotidiè sacris operatur, sexcentos ad eam rem secum trahens Bonzios.Is per caussam instaurandæ Frenoiamæ, & diruta Quanonis tēpla reficiendi coacto exercitu,& locis aliquot dolo magis & fraude quàm vi aperta occupatis, antistitem se,& assertorem profitetur auitæ religionis:& sibi iactat esse propositum,in ea tuenda colendaque vincere Xacam ipsum,fama sancti-
C moniæ celeberrimum. Idem cùm ante aliquot menses dedisset ad Nubunangā litteras cum arroganti inscriptione, Tendaino, Taxu, Xamon, Xinguen, hoc est, summus in domicilio Regum,religionumque Xinguen; vicissim illi respondit hic alter cum horrendo planè sui nominis titulo: Dainoquu, tennomauon , Nubunanga: id est , Nubunanga domitor dæmonum, hostis oppugnatorq; sectarum.Nec sanè falsò: pergit enim diabolicos hosce ritus, & nefaria sacra, & omina,quibus Iaponij mirum in modum ducuntur,& sacrificulos omnes non modò palam irridere atque contemnere, sed etiam detestari, & omni conatu delere: vt non immeritò ab hisce neophytis flagellum diuinæ iustitiæ nominetur.nec desunt qui eūdem (licet nondum id apertè præseferat) intimis tamen sensibus esse Christianum existiment.Quæ cùm ita sint, pro certo putarat Iaponicum vulgus,Nubunangam religionis tam multis locis tam grauiter violatæ, breui pœnas daturum.Nunc verò contra,cùm videant omnia illi è sententia cedere, fieríque potentiorem in dies; valde offendi cæpere in suis dijs, & conceptam à pueris opinionem de ipsorum numine ac maiestate paulatim deponere: quæ res minimè aliena nostris rationibus videbatur, atque vtinam percrebrescat.

Hæc ego, Pater optime (quominus œconomiam in scribendo requiras) ex interuallis ad te fere noctu exarabam, erepto è summis occupationibus tempore. Si quid proinde acciderit litteris dignum, non deero vestris omnium desiderijs. Vos interim istic valete, nostramque imbecillitatem vestris holocaustis, pijsque supplicationibus fulcire quotidiè pergite. Meaco. xv. Cal. Iulias. M D L X X I I I.

Selectarum Epistolarum ex India Finis.

DE QVINQVAGINTA DVOBVS E SOCIETATE IESV,

DVM IN BRASILIAM NAVIGANT, PRO CATHOLICA FIDE INTERFECTIS,

EPISTOLAE DVAE.

PETRI DIAZII AD LEONEM Henricium Prouinciæ Lusitanæ pro Societate Iesu præpositum.

XPONAM his litteris felicem exitum Ignatij Azebedij Brasiliæ Præpositi Prouincialis, & comitum. Nonis Iunij, cum Aloysio eiusdem Brasiliæ prouinciæ pro Lusitaniæ Rege præfecto, classe nauium septem, Olisipone profecti, octauo die Materiam hanc insulam prospera nauigatione tenuimus. Nouem circiter & sexaginta in vniuersum è Societate nostra conscenderamus, in tres onerarias distributi. Quę S. Iacobi dicebatur, ea cum Didaco Andradio multisque alijs è nostrorum numero vehebatur Ignatius. Francisco auté Castrio cum fratribus duobus, & pueris orphanis, Ioannis Fernandi obtigerat nauis. Me Socijs cum amplius viginti, eadem quæ Aloysium Præfectum nauis exceperat. Et quoniam certis de caussis in hoc Materiæ portu aliquandiu subsistere decreuerat Aloysius; vectores & nautæ S. Iacobi, quod multa negotia haberent in Palma ex Canarijs, seu Fortunatis insulis vna, magnopere efflagitarunt, vti sibi liceret præire: se expeditis maturè negotijs, aduenienti reliquæ clasi præsto futuros. Atque initio quidem recusabat Ignatius, in tanto maris & piratarum discrimine à cæteris digredi periculosum ratus: verùm deinde victus precibus, abeundi veniam ab Aloysio petijt: qua impetrata, quasi diuinaret ea quæ postea consecuta sunt, pridie eius diei qui Apostolorum Principi sacer est, Sacramento Confessionis & Communionis præmuniendos curauit omnes, & simul diuisit ijs Agni cælestis cereas imagines aliquot, à summo Pontifice consecratas, & alia quædam religiosa munuscula, quæ ex vrbe Roma secum attulerat.

Hisce peractis, soluère pridie Kalen. Iulij vento secundo, qui tamen eos in medio cursu defecit. Porro Dominico die proximo, quinto nonas Iulias, allatum huc est, Iacobum Soriam maritimæ rei pro Nauarræ Regina præpositum (is Caluini sectator egregius, capitales inimicitias cum Papistis, sic enim Catholicos per ludibrium hæretici appellant, exercere sese palam profitetur, ac prædicat) stare cum nauibus circiter septem in portu ad quinque leucas hinc sito, cui à Sancta Cruce nomen est. Perturbauit is

nuntius

A nuntius vehementer omnium animos,statimque Aloysius, oppidique præfectus cum populo vniuerso ad pugnam comparauêre sese. Itaque Sabbati luce quæ consecuta est, tùm se Iacobus Soria in conspectum nostrum dedisset, occurrentibus sibi Catholicis, qui probè instructa militibus tormentisque nauigia decem eduxerant, perterritus cessit,fugaque sibi consuluit. Hosté fugasse contenti nostri postridie reuertuntur:Ille verò hoc perfunctus periculo,Canarias petijt,ac die Iouis insequenti ad aspectũ vsq; Palmæ Insulæ, & onerariæ nostræ, quæ portum capere nunquam potuerat vento destituta, sanè feliciter est prouectus.eo autem ipso die Ignatius manè cum cęteris fratribus ad Tertiæ cohortis(id loco nomen)vicum à portu leucas quinque circiter, scapha con tenderat eo consilio, vt si daretur facultas,ad portum terrestri itinere perueniret: sed cùm res exitum non haberet,in nauim se denuo recipere sunt coacti. Vt vel ex hoc satis appareat,expetendum id genus mortis paratũ illis fuisse diuinitus: eoque magis, quòd iter illud leucarum octoginta,vix diebus quindecim ab ipsis emensum,addo naui minimè impedita,vento etiam initio(vt diximus)valde secundo; id iter totum nauibus quinque(&quidem earum nonnullis admodum onustis)non plus triduò ab Iacobo Soria decursum est.Postridie nostri eadem malacia nouem fere millia passuum à littore detenti,vbi aduentantes Caluinianos aspiciunt,paucis dispositis tormentis ad defen-
B sionem extemplò parare sese:Ignatius autem sumpta MARIAE Virginis imagine, quã Roma secum extulerat,prout res & tempus postulabat,ad officium, atque ad pietatem cunctos hortari.Interea vnum è nauigijs hostes ad nostram onerariam applicant,in eãque tres primò,in ijs nauclerus magna apud eos existimatione,transiliunt.atque ij quidem statim à Lusitanis interfecti:sed maiore deinde hostium irrumpẽte numero, diutius obsisti nõ potuit. Tum Iacobus Soria, vbi cognouit nostræ Societatis homines ibi versari,omnes ad vnũ occidi imperauit, vociferatus:interfice,interfice,quoniã ad praua dogmata disseminanda Brasiliam petunt.In eorum numero, qui onerariam occupauerant, erat Iacobi cognatus quidam: qui cùm vitam aliquot Catholicis promisisset,id iussit Iacobo renuntiari.quæsiuit ille,cunctine presbyteri(sic enim nostros vocabat)essent interempti : cùm interemptos esse responsum fuisset, tum ab alijs manus abstineri non vetuit.quo facto sanè præclarè suum in nos odium exprompsit,presertim quòd paucis ante diebus, intercepto nauigio, quo Franciscani concionatores duo, totidemque seculares, vt appellant, sacerdotes in Lusitaniam vehebantur, eorum nulli necem intulit:nactus deinde nostros magna ex parte adolescentulos tyronesque, nulli pepercit omninò. Mactatus est autem omnium primus Ignatius, quem obuiam hostibus prodeuntem elata manibus ea quam dicebamus imagine,magnoque
C animo profitentem sese cum suis esse Catholicum,lanceæ tribus ictibus confoderunt, & sacram imaginem extorquere frustra conati sunt.tum Didacus Andradius in amplexum ruit Ignatij:atque ita coniuncti simul ambo confecti vulneribus præcipitantur in mare vnà cum ipsa imagine,quæ de Ignatij manibus nunquam exciderat. Inde tabulata onerariæ subeunt, quo Ignatius in eo tumultu fratres octo & triginta(tot enim erant eum ex hoc portu profecuti)condiderat:binosque, ac ternos ordine deinceps eductos ad nauis marginẽ,ac talaribus tunicis, quamquã exigui admodũ pretij,exutos, adacto bis terve singulis in viscera pugione,semianimes è naui deturbant:quorundam etiam præcidunt brachia,vt omnem prorsus euadendi spem ijs adimant.Atq; hunc exitum felix comitatus ille sortitus est. Postea quæsitum de trium illorũ cæde, qui ex hostium classe in onerariam primi transcenderant.Eius auctores cædis, onerariæ gubernatorem cum administris duobus,ad se perduci furore percitus iubet Soria. ibi, ipso non solùm imperante,sed etiam inspectante, viuentium pectora dissecantur, & extracta crudeliter intestina deijciuntur in pelagus.Iam verò hanc immanitatem Caluiniani illo etiam scelere cumulant.in onerariam reuertuntur, sacrosanctum caput vnius ex vndecim Virginum millibus,quod solatium neophytorum Ignatius in Brasiliam afferebat,è carchesij fune contumeliosè nefarieque suspendũt: deinde arreptam aliam Virginis Deiparæ effigiem,egregio perfectam opere, quam item Roma Ignatius auexerat, cum sacris alijs imaginibus permultis, in angulo nauis per ludibrium collocant: in easque vt in scopum sicas eiaculari lasciuientes incipiunt. Rosaria verò benedicta, ac sanctorum reliquias, librosque de religione, & alia scripta quædam ad Brasiliæ prouinciæ rem magnopere pertinentia, vt sibi minus vtilia, vel superuacanea potius,alto mandarunt. Huius rei gestæ seriem totius à Lusitanis duobus accepimus, qui spe-

qui spectatores affuerunt, cùm per eos dies à Caluinianis captiui detinerentur. Qui è D nostris occisi sunt, æquè nouitij ac veterani, præclaris erant adiumentis rerum gerendarum instructi: itaque ad rem Christianam promouendam valde habebantur idonei.

Obstupesco sanè, mecum ipse considerans mutationes migrationesque nostrorum è naui in nauem Olisipone primùm, deinde in hac insula Materia: vt felix ille manipulus, sicuti Gedeonis quondam milites, pæne viritim à Domino lecti fuisse videantur. Me in S. Iacobi nauem imponere, ipse apud Aloysiũ præfectum remanere Ignatius iam prope decreuerat, sed mutauit deinde consilium: partim vt equidem existimo, ne laborem atque periculum subterfugere voluisse videretur; partim etiam quòd ego tanto indignus bono videlicet fui. Reliqui sumus nunc è Societate ad triginta. Cæptum iter numinis fiducia persequi certum est: vtrum eodem euẽtu, nescimus: illud quidem intelligimus: Iacobum Soriam id vehementer expetere, nobisque tendere insidias. Sed iam instat hora profectionis, itaque finem scribendi facio, meque & comites tuis cæterorumque sacrificijs ac deprecationi commendo. Ex insula Materia XV. Kalend. Septemb. M. D. LXX.

FRANCISCI HENRICI Præpositi Domus Olisiponensis ad socios, Romam. E

EXITVM Ignatij Azebedij, & Sociorum nouem & triginta iam cognouistis, vt credimus; qui Brasiliam vnà cum Aloysio regio Præfecto petentes, vt in ea prouincia, rei Christianæ procurandæ caussa, more nostro collegia instituerent, in itinere à Caluinianis oppressi, vitam in professione fidei Catholicæ profuderunt. Nunc aliorum XIV. qui anno post, in eadem caussa parem præstiterunt animi fortitudinẽ (ad septuaginta enim è nostris Olisipone discesserant plures in naues impositi) persequemur eo ipso ordine, quo rem totam alter duorũ, qui Dei benignitate superfuêre, nobis exposuit.

Post obitum Ignatij, cùm Lusitanicæ naues è Materia insula cursu in Brasiliam directo soluissent; aliæ alium euentum sortitæ sunt: ea verò, qua Petrus Diazius cum Socijs aliquot vehebatur, ad Cubæ insulæ portum, cui à sancto Iacobo nomen est, fluctibus & procellis adeò labefactata peruenit; vt eã relinquere planè sibi necessariũ duxerint. Sed cùm alia esset ibi nulla, ad Abanam eiusdem insulæ portum, in Orientem procedere statuunt; ac tridui primùm iter emensi pedibus; & quidẽ excalceatis, imbre denso atq; perpetuo, via teterrima; difficultatibus præterea vt in eiusmodi regione, maximis; exiguo & aperto sese commisêre nauigio, ventis pluuiæque adeò expositi, vt non commeatus modò corrumperetur humore nimio, sed & ipsa quibus erant induti vestimenta pæne putrescerent. Eo nauigio quattuor & septuaginta leucas Abanam vsq; prouecti, maioris formæ naui in eo portu cõducta, Augusto mense denique ad insulas Tertias, Aloysium regium Præfectum, & è nostra Societate Franciscũ Castriũ, & quinque fratres qui antecesserant, assequuntur. Hic Aloysius, nauali turba vehementius imminuta, quod & ex oneraria ipsius, in tam difficili ac diuturna mensium quindecim nauigatione viri sexaginta perierant, & ad Antilias multi substiterant; multi etiã laboribus periculisque defatigati, mutato consilio in Lusitaniam inde reuerterant; cùm superesset vectorum & nautarum vix quod in vnam satis esset onerariam (in quibus tamen ipsis fœminæ quinque & viginti, imbelli cum puerorũ grege numerabantur) redactis in vnum omnibus, cæptum iter vnica naui peragere instituit; soluitque feria quarta, octauo Idus Septembris. Porrò è Societate nostra (totidem alijs fere tempestate disiectis, de quibus nihil dum certi compertum est) quattuordecim aderant, Patres duo, Petrus Diazius & Franciscus Castrius; duodecim fratres; Alfonsus Fernandus, Gaspar Goës, Andreas Pais, Ioannes Aluarus, Petrus Diazius, alter eodem, quo Sacerdos nomine; Fernandus Aluarus; & ex nouitiorum numero; Michaël Tarraconensis, Franciscus Paulus, Petrus Fernandus, Sebastianus Lupius, Didacus Fernandus, Didacus-

A dacufque Caruallius. Dies octo in altum Oceanum profpero flatu prouecti, naues quinque fole iam occidente confpiciunt, quarum erant Gallicæ quattuor, vna Anglica. Eæ, difsimulato in noctem vfque confilio, conuerfis deinde repente proris, vento fecundo nauem noftram infequuntur. Id vt animaduertit Aloyfius, ratus (id quod erat) & hoftes effe, & hæreticos; aduocata ftatim concione, focios nauales ad prælium acriter ineundum hortatur, mortemque vt Chriftianos deceret, pro Catholica religione fortiter oppetendam. deinde arma expediri, culcitras locis opportunis prætendi, faxorum vim congeri, fulphurei pulueris cados promi celeriter, imperat: difpofitis denique ad pugnam ftationibus, peccata ritè confeffus eft ipfe, & cæteri quibus ea nocte confitendi fpatium datum eft. verùm inalbefcente iam die, roftrata hoftium nauis ex earum genere, quos Galeones appellant, ad noftram appropinquauerat, amplior & eminentior multo; duabufque tormentorum fignificationibus, de more, iufferat à Lufitanis vela fubmitti. Cùm illi nequaquam parerent; tum hoftes facto ter in onerariam impetu, quinque ex eorum numero occidunt, feptemdecim, eofque ferè omnes in cruribus vulnerant, fic, vt funibus, ne caderent, altera manu apprehenfis, non nifi altera decertare poffent. Et quamquam hæretici è fuperiore admodum loco pugnabant; haud tamen incruentum eis fuit certamen: fiquidem & initio dimicationis de fuis ferè viginti amisère, vulneratis præterea circiter vndecim; & deinceps tribus bombardæ ictibus læfi grauifsimè funt, quorum vno diffractus ma-
B lus & vela proftrata; altero perforatum carinæ latus non fine magno eorum difcrimine aquas accepit; tertio difcerpti decem fimul hæretici: quæ tametfi erant omnia non leuia incommoda, nihil tamen hoftes æquè perturbauit ac vela deiecta, prorfus vt de fe actum iam arbitrarentur. Tum verò ex ipfa defperatione omnibus connixi viribus, quartum iam noftros inuadunt, & minore quàm putauerant negotio fuperant. decem quippe non amplius propugnatores erant relicti, quorum quinque in prora collocati, primo impetu cecidere. Itaque patefacto iam aditu, hæretici ad fexaginta vi maxima irrumpunt, quos Aloyfius, cùm duas ferreas glandes alteram accepiffet in pectore, alteram in crure, quamquam exhauftis iam corporis viribus, magno tamen animo conftituit opperiri; gladioque, & fcuto nunquam abiecto, ad extremum vfque fpiritum dimicauit egregiè. Eius morte à reliquis deditio facta. quæ tamen ad mitigandam hoftium crudelitatem minimè valuit. nam diabolicis inftincti furijs, obuios quofque obtruncant: Aloyfium, ignari quis effet, nudatum, itemque aliorum corpora multis adhuc fpirantibus, in vndas proijciunt. Verfus deinde in Sanctorum reliquias, & facras imagines furor, quarum erat ingens in ea naui numerus. Has hæretici Catholicis per vim extorquere, trahere per tabulata, calcare pedibus, in ignem denique gratulabundi conijcere: fimul, ore impurifsimo, in Sanctos quo-
C rum erant illæ reliquiæ, blafphemias euomentes, quas horret animus fcribere. quin etiam, repertas vigefimo poft die ftatuas duas, alteram facratifsimæ Virginis, alteram Angeli, elatas in publicum, facrilegis fregere manibus, caput Angeli per ludibrium tota naui circumferentes. Tertium & trigefimum vagati diem, capto etiam Algarbienfi nauigio, prædam expofuere poftremò ad Oruium promontorium oræ Callaicę. Clafsi prępofitus erat Ioannes Cadauilius Gallus, hęreticus vehemens, & Ecclefiafticorum ordinum inimicus acerrimus: roftrata vehebatur eadem, qua Iacobus ante Soria Ignatium Azebedium & comites ceperat & occiderat. In Aloyfium verò præfectum incidere Caluiniani, cùm ab infula Gomera, eam depopulati, foluiffent. atque is fuit Aloyfij & Lufitanorum obitus. cuius viri de fortitudine virtuteque frater nofter ita multa commemorat; vt pro certo habendum fit, animam eius in cœlefte domicilium commigraffe. Nunc veniamus ad noftræ Societatis homines, quod maximè nobis propofitum eft. Ij, cùm hoftes infefti aduentarent, à media nocte ad lucem vfque expiandis per Confefsionem criminibus quifque fuis vacarunt. Deinde tabulata fubire iufsi, non nifi commiffo prælio afcenderunt ad animandos milites, cibo recreandos, & curanda vulnera. Sed quo tempore facta eft deditio, in fumma naui, præter Caftrium exftabat eorum nemo: namque is paulo ante ad excipiendam vnius è gubernatoribus Confefsionem afcenderat, ad imam proræ turrim ex vulnere animam agentis. In eo munere occupatum, hæretici vulneribus quàm plurimis punctim cæfimque confodiunt, ira maxima perciti, nimirum eo quod Ecclefiæ facramenta miniftrantem offenderant. Nam in cæteros non adeo fæuière: in Caftrium verò certatim omnes. Sub idem tempus Petrus Diazius, qui ad eam vfque horam Confefsionibus eorum qui fub tabulatis erant, operam dederat, atque hilari femper ac fereno vultu animauerat

cæteros, Gaſpare Goe ſequente, in apertum prodijt. Vt primùm apparuēre, vtrunque
Galli confeſtim occidunt. nec puero quidem ætatis admodum teneræ parcunt, qui à
Petro ægrè ſeſe diuelli patiebatur. Atque hoc maximè modo tres ij primo congreſſu
cæſi ac nudati, deijciuntur in pelagus. Tum vndecim reliqui, ſedato iam paulisper tu-
multu, ſeſe inuicem plenis pietate ſermonibus adhortati, vltro in editiora nauis eua-
dunt: nec modò, latendi cauſſa, in cæteram turbam ſeſe nō inſerunt; ſed etiam in vnum,
dedita opera, conglobati omnes, apertè profitentur ſe & eiuſdem eſſe religionis cuius
tres modò perempti, & æquè paratos ad mortem communis Domini gratia ſubeūdam.
Quos, circumfuſi confeſtim hæretici, dictis factiſque eo die toto contumelioſè ac pe-
tulanter illudere ac diuexare non deſinunt, cùm illi reſponderent nihil, niſi ſi quid ad
honorem Dei, vel ad dignitatem Eccleſiæ Catholicæ pertineret. Vbi nox adfuit, ma-
nus ad terga religantur inſontibus: atque inter vinciendum, accidit vt Michael Tarra-
conenſis è vulneribus, quæ in brachijs principio acceperat, ingemiſceret. Quæ res tan-
tum abfuit, vt hæreticos ad miſericordiam permoueret; vt etiam arreptum furenter
hominem, multa ingerentes probra, è naui præcipitauerint; &, ne incomitatus abiret,
Franciſcum quoque Paulum (nam is erat proximus) eodem impetu deturbarint. Cæ-
teri omnes, vinclis (vt dicebamus) iniectis, in Aloyſij cubiculum detruduntur: adhibi-
tiſque cuſtodibus, totam eam noctem, partemque inſequentis diei, prope per inediam
tranſigunt: cùm interea ſuper alios alij ad oſtium adeſſent carceris, modò læta, modò E
triſtia nuntiātes: quidam etiam truci obtutu, ſtrictis minaciter gladijs fremerent: Papi-
ſtæ, Latrones, ecquis erit aliquando qui vitam vobis eripiat? & alia eiuſmodi. Interea
noſtri, quaſi futura proſpicientes, magno animo ſeſe ad extrema quæque parauerant:
nec eos fefellit opinio. Nam educti è carcere, damnantur capitis. Iamque parabantur
laquei vt ſuſpenderentur ſinguli è maximo nauis malo; cùm Præfectus, maioris prædæ
ſpe, quòd eos putaret pecuniam, ad templum in Braſilia exædificandum, ſecum attuliſ-
ſe, rem in præſentia diſtulit; ſed eorum comperta denique inopia, Petro Diazio, Dida-
coque Caruallio ibidem relictis, ſeptem reliquos in roſtratam ex oneraria transferri
iubet. Hic eos hęretici denuo circumſiſtere; nec ſolum in fratres noſtros, verùm etiam
in Romanum Pontificem CHRISTI Vicarium, in Eccleſiaſticos ritus, in Sanctos eo-
rumque venerationem, denique in Sacramentum ipſum altaris, contumelioſa atq; im-
pia verba proferre. ad quæ cùm illi fortiter admodum reſponderent, cædebantur pu-
gnis, alapiſque frequētibus, defenſores Catholicę fidei: quin etiā exquirebantur diligē-
ter in ſummis capitum verticibus, ſacrę quas appellant coronę, quarum hæretici ſi quas
inuenerant, has verò iterum iterumque ſinguli tundere; & ſimul iurgijs & maledictis
in eoſdem inuehi cùm alijs multis, tum illis præſertim: canes, fures, veteratores; per vos
ſtat quò minus conſpirent vniuerſi mortales atque conſentiant, ſublatiſque diſcordijs
ac tumultibus, tranquilla omnes pace atque otio perfruamur. Veſtro ſcelere non mo-
dò Germania, & Gallia, verùm etiam Braſilia, atque adeo toto terrarum orbe praua
doctrina diffunditur. Erat è nouitiorū numero Petrus Fernandus, faber lignarius; om- F
nium recētiſsimus ille quidem; ſed apprimè humilis, & magna virtute vir. Is, initio de-
ditionis, pileo talariq; tunica exutus ab hoſtibus, ne deinde fallente veſtitu pro ſeculari
haberetur, & præclarā pro CHRISTO moriendi occaſionē amitteret; aggregabat ſe ad
fratres identidem, vultu oculiſque ad modeſtiæ religioniſque ſignificationem ita com-
poſitis, vt vel ex eo ſatis intelligerent hæretici, hominem eſſe de noſtris. Quo etiam ve-
hementius irritati, caput eius arreptum, vtraque manu ſubrigere, colaphis petere, digi-
tis oculos aperire, palpebraſque diſtendere, paxillos denique mento ſubdere, ne vul-
tum dimitteret. ad hæc illum contumelijs inceſſere eiuſmodi: Canis, attolle faciē; fron-
tem exporrige. quæ ille nimirum excipiebat tanta non ſolum animi æquitate, ſed etiam
oris hilaritate, vt eo bono ſe indignum exiſtimans, conuerſus ad Deum, diceret: Quo
meo mihi merito hoc tribuis, vt pro te patiar, Domine? Per hanc ſimul procacitatem
atque ſæuitiam hæretici cùm ſeſe miſeri diutius oblectaſſent, alij demum alio varios in
vſus digreſsi ſunt; ſpatiumque fratribus datum ad inflammandos mutuis cohortatio-
nibus animos, vireſq; recolligendas: quo in genere Petri maximè Fernandi, eius quem
modò dixi caritas ac virtus enituit, cùm in ſingulos congreſſus, lętiſsimo ſemper vul-
tu, cæteros ad conſtantiam ac fidem accenderet, atque ad agnoſcendam inſignem hanc
in ſe Dei beneficentiam, multis rationibus excitaret. Cuiuſmodi ſermonibus dum
ſe inuicem confirmant fratres, magna rurſus circumuenit eos hæreticorum manus.

A Instituitur de religione certamen: ex quo, vt genus videatis, vnũ attigisse sat fuerit. Oppugnabant hæretici supplicationes & preces, quibus auxilium à Sãctis more catholico exposcimus. qua in disputatione acrior coortus quidam ex ijs: Nonne, inquit, cernitis, in nostra potestate vos esse captiuos? quin vos igitur Maria virgo, Sanctiq;, quorum opem implorandam affirmatis, è manibus nostris eripiunt? cui fratres: Si expediat nos esse superstites; Beatissima Virgo Sanctique, & vitam nobis à Domino, & libertatem obtineant vtique: sed quia emori præstat, idcirco non impetrant. Hæc & alia id genus respondebãt fratres: quę illi cùm ferre non possent, amentes iracundia & rabie, consputabant ora subinde nostrorum: quin etiam quodam Alphonsi Fernandi responso permotus vnus ex ijs, furensque: ob idipsum, inquit, quòd ita dixisti, peribis. cui Alphonsus, vtpote Prominister: Non solus ego, sed oẽs planè mori parati sumus. Atqui exspectate (ait hæreticus) molossi canes, caput egomet vobis pręcidã, vosque (meã fidem testor) in mare proijciam. Hac altercatione in cœnã vsq; ducta, discedunt hæretici: fratres verò tempus nacti rursus molestia vacuũ, de integro adhortari se mutuo; diuinam opem in tali tantoque salutis æternæ discrimine expetere; Christi morte cruciatibusq; memoria repetendis, se se ad perseuerantiã atque ad fortitudinem incitare; Deo denique pro tam præclara sibi oblata bene moriendi occasione gratias agere. Interea hæretici exple
B to epulis ventre, animi quoque feritatem extremo supplicio nostrorum exsaturare cõstituunt: nec mora: singulos octoni deniue circumstant, exutosque tunicis, quanta maxima vi, quàm possunt longissimè à nauibus in altum eiaculantur. Ac Petrus quidẽ Fernandus, & Ioannes Aluarus, natandi minimè periti, fluctibus hauriuntur illicò; cæteri quinque vnum in locum diuinitus congregati, diu sese sustentant, postremum vale sibi dicentes inuicem, ac veniam inter se delictorum petentes. Didacus verò Fernandus, quem vnà cũ Sebastiano Lupio (qui deinde superstites ambo fuêre) sub noctem hæretici quidam quasi diuino iussu, cibo potuque refecerant, validus viribus, classem, quòd è repentina pluuia venti quieuerant, tardius eũtem assequutus, & nescio quo pacto in vnam nauium acceptus, Diuinæ consilio prouidentiæ mansit incolumis. Luctantur cũ fluctibus reliqui, & quamq; in summa difficultate ac defatigatione, Apostolico Symbolo, precibusque fundendis ad Deũ, sese cõtra spiritales nequitias cõmunire non desinunt. iamque nox erat media, cũ Alphonso Fernando in verba præeunte, certos è quinquagesimo psalmo versiculos decantare cæperũt, atque illum pręsertim: Tibi soli peccaui, &c. Verùm lassitudine tandem victus, & aquarum vi obrutus Alphonsus extinguitur, spectata probitate, ac religione vir, cuius præcipuè robur animi ac virtus in hęreticis modò refutandis eluxerat. Hunc aũt eo consilio è Lusitania secum abduxerat
C Azebedius, vt Philosophiã, cui magna cũ laude vacauerat, in Brasilica prouincia profiteretur. Alphonsum secutus est mox, IESVM inuocans, Andreas Pais: postremus omniũ Fernandus Aluarus mergitur. Tum Sebastianus Lupius in mari medio, nocte intẽpesta, densis tenebris, imbre maximo derelictus, elatum forte quadã in classe lumẽ eminus intuens, mille circiter & quingentorum passuũ interuallo distantes consequitur naues; quarũ ad vnam, itemque alteram accedens, & vt admitteretur suppliciter postulans, cùm acerbè minitantes hostes, intentaque in se tela sensisset; quasi ad extremũ perfugium, contendit ad vnam è scaphis: cuius ad marginem stans fortè quidã hæreticus paulo mitior, tum Sebastiani angustijs, tum etiam fortassis ab se desertæ verę fidei religionisq; recordatione commotus, excepit hominem: penulaque contectum, ac furtim in nauem impositum, commentis quibusdam hostium furori atque immanitati subtraxit. Duos autem illos qui in Lusitanica naui relicti fuerant, eodem genere mortis, eadẽ animi magnitudine defunctos accepimus. Porro nobis hæc omnia Sebastianus ipsemet Lupius exposuit. nos totam rei gestę seriem his consignatam litteris eidẽ Sebastiano recognoscendam ostendimus: cuius ille narrationis veritatem ac fidem suo rursus testimonio comprobauit. Quo etiam studiosius fecimus, vt hanc ad vos mitteremus epistolam, rati eò vobis gratiorem futuram, quò certiora perferret. Quod reliquum est, vestris omnium sacrificijs, precibusque, nos etiam atque etiam Domino commendari per cupimus. Olisipone. v. Idus Decembris. MDLXXI.

FINIS.

IGNATII LOIO-
LAE VITA

POSTREMO
RECOGNITA.

CLAVDIO AQVA- D
VIVÆ PRÆPOSITO GENERALI SOCIETATIS IESV

Ioannes Petrus Maffeius S. D.

VÆ parens & conditor nostræ Societatis E
Ignatius, auctore ac duce Deo gessit in ter-
ris; ea profectò digna sunt, in quibus com-
mendandis immortalitati, scriptorum om-
nium certet industria. Id scilicet fuit caus-
sæ, cùm in eo munere alij non sine pietatis &
ingenij laude versati sint, cur ego quoq;, de-
latam olim ad me à Patre nostro Euerardo nonnullam huiusce
prouinciæ partem, neque ita grauatè receperim; & receptam, si
minus cum apparatu & copia, certè cum fide curaq́;, Deo adiu-
uante confecerim. Nec sanè dubium, quin, qui talem mihi labo-
rem iniunxerat, huic potissimum laboris eius & operæ fructus ac F
prima libamina deberentur. Nunc, quando, priusquā in vulgus
exirent lucubrationes meæ, ad beatos ipsius Ignatij complexus,
vti speramus, ille decessit; ei nempe qui in vtriusq; Præpositi lo-
cum & curas nutu diuino successit, optimo iure dicandæ fuerūt.
Ac tibi quidem, Pater humanissime & optime, in præclarum il-
lud exemplar dies noctesq́ue intuenti, minimè dubito quin opus
hoc qualecunque, gratum acceptumq́ue futurum sit. Cæteris vt
perinde iucundum ac fructuosum accidat; nimirum, ab IESV,
tuis incensis officio & caritate precibus & sacrificijs impetrabis.

A IGNATII VITAE LIBER PRIMVS.

Ortus eius, & educatio. *Cap. Primum.*

IN ea Hiſpaniæ regione, quæ ad Pyrenęum pertinet, ac vulgi ſermone Guipuzcoa nominatur, in primis clara eſt Loioleia familia. Eius familiæ princeps Bertramus, Ognis & Loiolæ dominus, quæ loca ſunt in finibus vrbis Aſpeithię, in matrimonium ducta Marina Sone, æquè clari generis B fœmina, quinque ſuſcepit ex ea filias, filios octo: quorum minimus natu fuit Ignatius is, quem Societas IESV parentem agnoſcit; cuius de vita & moribus, quæ nobis fuerint comperta, in vnius Dei gratiam gloriamque litteris mãdare decreuimus. Hiſce ergo parentibus natus Ignatius eſt anno poſt Virginis partum M.CDXCI. regnantibus in Hiſpania Fernando & Eliſabetha, cognomento Catholicis. Ac de prima ipſius pueritia id vnum conſtat, haud ita ſeuera diſciplina educatum à ſuis fuiſſe; atque ab ipſis incunabulis, vt in opulenta domo, profanos admodum hauſiſſe ſpiritus: deinde litteris vixdum à limine ſalutatis, cùm eſſet eximia & animi & corporis indole, continuò in Fernandi regiam à patre miſſum, veteri Hiſpanię more, quo in regno principum liberi ea fere conditione ac iure naſcũtur, vt maximus ætate dumtaxat in patrimonio imperioque ſuccedat; reliqui, ſiue ad acuẽdam gentis induſtriam, ſiue ad familiæ ſplendorem in vno capite retinendum, portiuncula quadam hæreditatis aſperſi quæ tenuem in victum cultumque ſit ſatis, vel ſtudijs doctrinæ militiæve dant operam, vel aulæ regumque præſidio ad opes gloriamque nituntur. Hic ille cùm honorarios inter ephebos aliquandiu apparuiſſet, aulicis imbutus moribus ad Antonium Manricum ſeſe contulit Naiarenſium ducem ex ijs, quos in C Hiſpania magnates appellãt; quo cum Loioleiæ genti neceſſitudo vetus intercedebat. Atque apud hunc domi foriſque in honore habitus, rei militaris tyrocinia poſuit: & quod ijs fermè vſu venit, qui nondum cæleſtes delicias deguſtarunt, id ipſum Ignatio contigit, vt ardenti laudis humanæ ſtudio, & communis conſuetudinis impetu abreptus, cùm eſſet in corporis ornatu elegãtiſſimus, equorumq;, & armorũ vſu præcelleret; quod ſibi datũ fuerat tẽporis ad negotiationem ſalutis æternæ, id ille miſerabiliter, vt plerique mortalium, partim in factionum rixarumq; periculis, partim in amatoria vęſania, & cætera ſæculi vanitate conſumeret. Verumtamen inter eiuſmodi vitia, & cęcos errores, præclara quædam emicabant bonæ ac religioſæ mentis indicia. Primũ enim in tanta licentia militari, tamque corruptis hominum moribus, quamuis animo conſternatus eſſet interdum, & multis vndique cinctus anguſtijs; nulla tamen ipſius atrocior vnquã audita vox eſt, quales multæ à nefarijs hominibus in Deum, ac Dei prouidentiam vulgo iactantur. Nec ſolùm ab omni verborum impietate ſemper abhorruit, ſed etiam ſacra omnia ſacrorumque antiſtites naturæ perpetuo inſtinctu admodum religioſè reueritus eſt. Erat præterea intactus ab auaritiæ ſordibus, & à lucri cupiditate vehementer alienus: quod cùm aliâs, tum verò in expugnatione vrbis Naiaræ, quæ in Cantabrię finibus eſt, perſpici potuit: quam iure belli, cùm dux militi diripiendam dediſſet; Ignatius, quamuis ad ipſum victoriæ pars non exigua pertineret, tamen nec pręſentis prædæ dulcedine, nec cæterorum exemplo adduci potuit, vt ſeſe alienæ rei contactu pollueret; non Chriſtiano ſolùm, ſed etiam ingenuo homine id indignum exiſtimans. Quę ipſius altitudo animi in priuatis quoque diſſidijs ac ſimultatibus eminebat, vt ſi quando ex certamine dignitatis (vt fit) ad manus pugnamq; veniſſet, ſi locus recõcilia-

ciliationi daretur, illicò vnà cum armis odium omne deponeret, & cum inimicis in gra- D
tiam planè bona rediret fide. Neque verò eidem in magnis arduisque negotijs capes-
sendis alacritas, vel gerendis consilium & cautio deerat. quocirca inter quosdam Can-
tabriæ populos graui orta seditione, legatus ad eos à duce Naiaræ, breui controuersias
omnes magno partis vtriusque consensu & approbatione diremit: ac licet iuuenis ad-
modum esset ætate, in agendo tamen, tractandisque hominum ingenijs, iam tum senilis
quædam in eo maturitas apparebat; prorsus, vt negotium nullum fermè susceperit,
quod non ad optatum exitũ sua lenitate ac virtute perduxerit. quamquam ob imperi-
tiam rerum diuinarum, hæc tam egregia animi bona, & quasi talenta non optimè collo-
cabat interdum: ad hominum videlicet gratiam, ac sui ipsius incrementa ijs artibus
vtens, quas ad vnius Dei honorem & gloriam omnino referri oportuerat.

Conuersio eius ad Christum. Cap. II.

VNC maximè in modum adolescentia, atque ipso ætatis
flore cõsumpto, cùm annũ ageret iam nonum circiter & vi-
gesimũ, à miserabili errore, certoque æternæ vitæ periculo
in rectum salutis iter summo Dei beneficio reuocatus est.
Tota autem eius cõuersionis ratio fuit eiusmodi. Ardebat E
eo tempore Hispania intestini belli tumultibus; quam na-
ctus occasionem Franciscus Galliæ Rex, Nauarræ Vasco-
num quæ Guipuzcoam attingit, Henrico Alibreto cogna-
to suo recuperandæ, cuius pater ex eo regno Fernandi Ca-
tholici armis olim exactus fuerat; Andream Foxium, co-
gnomento Asparotum, cum exercitu iussit in eas regiones impetum facere. qui ce-
leritate vsus, cùm aliquot loca improuiso aduentu cepisset; cumque nobilitas Henrici
cupida ad Gallum sese quotidie adiungeret; Naiaræ dux, qui Nauarrę summo cum im-
perio præerat, eius rei famą commotus, in vlteriorem Hispaniam ad auxilia cõtrahen-
da profectus est, Ignatio, paucisque præterea Pompelone custodiæ causa relictis. Ac cę-
teri quidem, appropinquante Gallorum exercitu, magnitudine pedestrium & eque-
strium copiarum exterriti, & simul diffisi oppidanorum animis, tempori cedere, & vr-
bem relinquere omnino decreuerant: Ignatius verò, multis verbis homines ab eo con-
silio reuocare conatus, vbi se nihil proficere hortando perspexit, ardentibus oculis de-
testatus ignauiam perfidiamque, spectantibus omnibus in arcem solus introijt, paratus
illam cum aliquot in præsidio relictis omni ope tueri. quo virtutis exemplo permotus
alius quidã Ignatij in studio bellicæ laudis æmulus, eandem aleam subijt: reliquis verò
salus, quàm aut fides aut gloria fuit antiquior. Ventũ deinde in consiliũ est à custodibus F
de summa rei: cumque in tanta propugnatorum paucitate contra tantas hostium copi-
as negarent plerique locum obtineri posse diutius, ac seniorum præsertim sententiæ ad
profectionem inclinarent; Ignatius, quo erat animi & corporis robore, quàm acerrimè
sese rursus opposuit, remque disiecit. Interea Galli, resistente nemine, propius ad vr-
bem accedunt, & magna ciuium voluntate admissi, castris ad arcem positis, præfectum
præsidij ad colloquium euocant. Ille accepta fide, cum tribus dumtaxat egreditur, in
quibus erat Ignatius; qui cùm ab hostibus proponi conditiones iniquiores vidisset,
exarsit nimirum, easq; conditiones tam acri ac vehementi oratione cõmilitonibus dis-
suasit, vt ad extrema omnia perpetienda potius, quàm arcem deferendam cunctos ac-
cenderit. Nec mora: Galli omisso colloquio, acrius instare, tormentis mœnia quate-
re, atque diruere; vndique ascensum tentare: Hispani contra, Ignatij præsertim exem-
plo atque adhortationibus incitati, fortiter sese defendere, subeuntem hostem gladijs,
telis, contis arcere; quoad Ignatio ante alios dimicanti, globi vi excussus è muro lapis,
læuam haud ita grauiter læsit tibiam; globus verò ipse quamquam impetu refracto
subsiliens, dextram adeo labefactauit atque confregit, vt è vestigio semianimis alienata
mente corruerit. Tum verò debilitati animis cæteri, & deditio facta. Ignatium porrò
stratum, vel ad colligendam clementię famam, vel etiam virtutem in hoste admirati
Galli benignè suscipiunt, & in vrbem ex arce translatum, in pristino hospitio collo-
cant, medicisque adhibitis, & rebus omnib⁹ necessarijs diligenter curant. Huic Gallorũ
benignitati, pro sua animi magnitudine egregiè respondit Ignatius. quippe tantũ abe-
rat, vt eos odisset, à quibus in illam calamitatem, vitæque discrimen erat adductus,
vt cùm

A vt cùm in lecto decumberet, singulos blandè comiterque compellans, omnia fere suà in eos amoris caussa diuiserit; atque hunc clypeo, illum pugione, alium thorace donarit. Interiectis deinde aliquot diebus, cùm grauius laboraret quàm vt breui tẽpore sanari posse videretur; ad ceteram humanitatem illud etiam additum à Gallis, vt Ignatium lectica Loiolam vsque (neque enim longè aberat) deportandum curarent. qui peramãter à suis acceptus, cùm ingrauescente in dies morbo periculosius ægrotaret, accersiti confestim vndique medici, crure inspecto, seuerè pronuntiant, ossa illa, siue id prioris chirurgi vitio, siue itineris agitatione contigerit, nequaquam esse bene locata: neque verò, nisi ea coagmentatione denuò resoluta, frustisque suo loco repositis, posse vllo modo fieri vt coalescant. Qua tam acerba denuntiatione Ignatius minimè exterritus, non modò statim ęquo animo sese paratum ostendit ad omnia subeunda, sed etiam inter ipsam curationem, quamuis esset asperrima, nullum aliud indicium dedit doloris, nisi vt coactos in pugnũ digitos valde constringeret. Ex eo die morbus maiorem in modum est auctus; cumque iam Ignatius omnes fere cibos haustusque stomacho fastidiente respueret, aliaque in eo cernerentur lethalia signa; suorum admonitu, sacris, quæ ad expiandum animũ pertinent, ritè procuratis, ipso B. Petri Apostoli peruigilio, cunctis mœrentibus, eò deductus est, vt medici prorsus actum affirmarent, nisi ante me-
B diam eam noctem vis morbi remitteret. Venerabatur iamdudum Ignatius præcipuo quodam cultu principem Apostolorũ: quin etiam eius laudes militariter olim carmine Hispanico celebrauerat: cuius profectò pietatis fructum non exiguũ tulit. siquidẽ illa ipsa decretoria nocte per quietẽ videre sibi visus est eumdẽ Apostolũ, optatam sibi valetudinem diuinitus afferentem. nec sanè in irritũ ea visio recidit: quippe continuò leuari doloribus, ciboque refici est cæptus. Iamque Dei beneficio periculum mortis euaserat, magnaque suorũ gratulatione melius habebat in dies: cùm repente animaduertit os quoddam genu sub ipso fœdius prominere: quod quoniam præter cætera incommoda impedimẽto etiam sibi videbat fore, quominus graphicè quàm soleret ac vellet, ocreatus incederet (vt erat idem & patientiæ militari, & vrbanæ munditiæ & elegãtiæ apprimè deditus) percontatus est medicos, possetne vllo pacto deformitas tolli. qui cũ respondissent posse vtique, sed dolore omnium quos ad eam diem sensisset, maximo & acerbissimo, propterea quòd in eam sedem fragmenta iam firmiter coaluerant, non dubitauit Ignatius ingenti omniũ vel admiratione, vel metu, cõcinnum ac decorũ corporis habitum anteferre manifesto vitæ discrimini: secarique de sententia medicorum os iussit, clariore etiam, quàm antea, fortitudinis ac patientię documẽto: quandoquidem in ea carnificina (quæ quò lẽtior, eò fuit horribilior) non modò ligari teneri ve se nõ est
C passus, verùm etiam, ijs qui aderant, pauore propemodum exsanguibus, ab omni prorsus querimonia gemituque se ipse continuit. Post hæc, doloribus magna iam ex parte mitigatis, nondum tamen gressu recuperato, nec pedibus ad insistendum idoneis, interea dum iacentis corpus terrestres medici persanare conantur, eiusdem animi vulnera curare medicus cœlestis aggreditur. Cùm enim affixus lectulo Ignatius, fallẽdi temporis caussa prophanum quempiam librum poposcisset ex ijs, quos antea per otium lectitare consueuerat; diuino planè consilio factũ est, nullus vt eo tempore domi liber esset eiusmodi: at verò longè meliores alij duo reperti sunt, Hispanico sermone conscripti; quorum alterius, Vita Christi, alterius (quo selecta virtutum exempla continebantur) Sanctorũ flores, erat inscriptio. Ea videlicet lectio salutis initium attulit homini. Dum enim oblatos sibi libros, varijs locis quasi aliud agẽs delibat, sensim capi cœptus est pulchritudine eorum quæ scripta reperiebat; atque adeo inter ipsam lectionem, vbi quidpiam insigne cognouerat, subsistere, secum ipse deliberans: Quid si præclarum hoc sancti Dominici facinus, quid si hoc sancti Francisci, Deo fretus aggrediar? Neque verò, cùm hęc & alia sibi multa proponeret, res occurrebat vlla tam ardua, tamque difficilis, quàm non perficere sese posse generosa quadam alacritate confideret. Quæ cùm apud se diutius agitasset, emergebant rursus rerum inanium voluntates, & sæcularia desideria: quorum sese nonnullis adeò manciparat, vt dum eorum vel adipiscendi rationem exquirit, vel potiundi spem animo concipit, plures interim horas per imprudentiam in ea cogitatione defixus hæreret. Iamque priora illa propemodum exciderant, accensosque nuper igniculos pietatis, voluptatum illecebræ, & perniciosa rerum fluxarum blandimenta restinxerant; cùm periclitanti seruulo diuina bonitas opem celeriter afferebat, ex eorum videlicet recordatione quæ legerat, meliorem ei mẽtem,

& consilia saniora submittens.atque in hac item commentatione tamdiu morabatur, D donec interuentu cuiuspiam,aliò mentem animumque conuerteret.Hac ille vicissitudine,& quasi conflictu dies aliquot mirum in modum exagitatus, cùm in eius pectore voluptas & virtus pæne ex æquo certarent;contrarias in partes magna sua perturbatione distrahebatur,incertus animi,hanccine viam,an illam,cùm primum posset, insisteret. Verũtamen inter alternas fluctuantis animi propensiones illud intererat, quòd blãdis illis rerum fluxarum imaginibus,quamdiu præsentes obuersabantur, tamdiu titillabatur Ignatij mens:abeuntibus verò,succedebat illicò amarus quidam torpor, & ægritudo,& sibimet displicentis animi tædium. At contra,præclari illi ad Christianam laudem impetus,cogitationesque de adæquanda vigilantia & sobrietate Sanctorũ,de votiuis peregrinationibus,de victu cultuque in primis horrido & aspero; non modò cùm aderant,animum insolita quadam iucunditate mulcebant,sed in recessu quoque, tristitia subeunte nulla, securum hilaremque præstabant. Sed enim tantùm hoc ille discrimen, sæculi tenebris occæcatus adhuc, hebesque ad subtiliora hominis interni iudicia,quasi ignotum quidpiam præteribat, quoad clariore demum oborta sibi luce, mentis aciem accuratius in eam varietatem cœpit intendere; ac denique non sine admiratione quadam animaduertit, ab illis cogitationibus, vt erant inanes ipsæ, sic se ieiunum & aridum, ab his autem, velut à pabulo salutari, lætum vegetumque discedere: liquidoque perspexit, fucata & insidiosa voluptas quantum à vero & solido E gaudio ac suauitate distaret. Atque hanc primam de intimis animi sensibus motibusque ratiocinationem habuisse fertur Ignatius : ad quam vbi maior deinde rerum diuinarum vsus accessit, tantam in spirituum discretione (quæ consummatæ sapientiæ virtus est) solertiam atque peritiam est consecutus, vt egregia etiam illius generis præcepta in eo libro, qui Exercitiorum appellatur,posteritati reliquerit. His ergo obseruationibus, & assiduis librorum monitis è lethali animæ veterno excitatus, anteactæ vitæ peccata,& infinitam in se Dei clementiam aliquando cæpit agnoscere; nec solùm de mutandis in posterum moribus,verùm etiã de expiandis omni ratione delictis, placandoq; numine,seriò cogitare.Atque in hanc deliberationem ingressus,denuò sese ad Christi domini,Sanctorumque sectanda vestigia occulto quodam instinctu acriter sentiebat impelli,& eorum præcipuè,qui in se ipsi quàm maximè duri ac seueri extitissent.artium quippe spiritualium,& Christianæ philosophiæ rudis & ignarus adhuc,omnem fere sanctitatis & officij perfectionem in asperitate vitæ, & in voluntaria corporis afflictatione statuerat. quocirca iam tum agitabat animo, simul atque per valetudinem liceret, nudis pedibus Hierosolymam petere, ac frequenti verberatione, longoque ieiunio tantas peccatorum pœnas vltro suscipere, quantas videlicet ab excelso magnoque animo, salutare odium sui, & ardens diuinæ gratiæ promerendæ studium exigebat. Iamque rectis euntem sensibus, & optima quæque expetentem, longè vehementius incitauit diuina visio. Etenim nocte quadam vigilanti, augustissima specie, ac beatissimo lumine fulgens MARIA virgo vnà cum paruulo IESV,non modò sese palam ostendit,verùm etiam incredibili benignitate spectãdam aliquamdiu præbuit:quo viso mirificè recreatus Ignatius,tantum repentè odium fastidiumque concepit eorum quæ apud cæcos mortales prima putantur,ac præsertim quæ cum inhonesta voluptate coniuncta sunt, vt omnes rerum illarum, quàm diuturno vsu ac vetustate corroboratas imagines, ex hominis memoria confestim aspectus ille deterserit.Accessit ad hæc illud quoque non leue Dei beneficium,quod ei in omnem deinde vitam proprium ac stabile mansit: vt quotiescunque sublatis in cœlum oculis astra suspiceret(quod sanè sæpe faciebat, ac diu) mortalia cuncta illi repentè sordescerent; & miro quodam æternæ patriæ desiderio raperetur.

Ad Mon-

A

Ad Montemſerratum religionis cauſſa proficiſcitur.

Cap. III.

INTEREA ſimul & animo & corpore conualeſcens, è lectu-
lo ſurgere, & intra cubiculi fines paulatim crura explicare,
atque ingredi cæperat; nihilq́; longius ei videbatur, quàm
vt de cognatione ſua, & de domo patris exire, & præteritæ
vitæ peccata quàm acerrimè vindicare ſibi liceret. Sed quia
nondum erat ad iter faciendum idoneus, conſtituit inte-
rim præclariſſimas quaſque Chriſti Domini, Sanctorumq́;
res geſtas memoriæ cauſſa deſcribere: atque ad id ipſum ex-
quiſiti cuiuſdam nitoris & elegantiæ codice cõparato, quæ
de virtutum exemplis præcipuè admirabatur, in eũ codicẽ
vario picturæ genere quã compoſitiſſimis & quàm clariſſimis litteris ordine referebat.
Atq; huic operi dum inſiſtit ardentius, quamquã ſua de inſtituendo nouo genere vitæ
conſilia mortalium nulli aperuerat; hæc tamen tãta ſcribendi ac legendi aſſiduitas, cõ-
temptus corporis, frugalitatis amor & parcimoniæ, ſermo quotidianus non ad vrbani-
B tatem, vel ad ambitionem, vt antea, ſed ad modeſtiam, pietatemque compoſitus: hæc i-
gitur, & alia non obſcura immutati animi indicia, celeriter illum domeſticis prodi-
derunt. In ijs Martinus Garzia frater natu maximus, qui demortuo iam pridem Bertra
mo in dominatu, reiq́; familiaris adminiſtratione ſucceſſerat, ſuſpicatus id quod erat,
Ignatium vel morbi vexatione, vel eorũ quæ legerat admonitione compunctũ, ac per-
tæſum vitæ prioris, nouum aliquid ac magnum moliri, atque etiã fortaſſe nuntium re
bus humanis velle remittere; cõmotus animo vehementer, hominem ſeuocat, varijsq́;
interrogationibus blandè pertentans, ad extremum per cõmunes parentes, perq́; fortu
nas omnes obteſtatur & obſecrat, videat etiam atq; etiã quid agat, quò progrediatur,
neuquid noui conſilij capiat, quod vel ipſi munitum & exploratũ ad gloriã & opes iter
impediat, vel ſempiternã Loioleiæ familiæ dedecoris notam inurat. Ad quæ Ignatius
breuiter, quò ſe quàm primum à fratre expediret, ſatis memorem fore ſeſe reſpõdit of-
ficij: & ſimul, quoniam de recuperata propemodum eius valetudine ad Naiaræ ducem
nuntij venerant, in oppido finitimo, cui Nauarreto nomen eſt, eo tempore commoran
tem; veniã à fratre petijt ducis pro amicitia reuiſendi; ac per eam cauſſam, duobus dũ-
taxat aſſumptis famulis, eques in viam ſe dedit, ac breui Nauarretum peruenit incolu-
C mis. Ibi duce amiciſque ita ſalutatis, vt arcana conſiliorum ſuorũ quàm accuratiſſimè
tegeret, ſimul etiam certa pecuniæ ſumma in vſus pios inſumpta, Barcinonem petere,
vt Hieroſolymas inde contenderet, famuloſque dimittere ſtatuit, quò liberius remo-
tis arbitris in ſuũ ſæuire corpus, & debita vitæ licentius actæ ſupplicia à ſemetipſo poſ-
ſet exigere. Solus ergo per ſummam diſſimulationẽ Nauarreto profectus, primùm om-
nium religionis cauſſa celeberrimam beatæ Virginis ædem adire decreuit, quę in Mõ-
teſerrato à monachis Benedictinis incolitur, eſtq; Barcinonẽ è Nauarra petẽtibus mi-
nimè deuia. Deinde reputans apud animũ ſuum partim voluptates, quibus antea indul
ſerat, partim etiã periculoſum & graue bellũ, quod ſibi rurſum à carnis illecebris, atque
ab inferioris animę viribus imminebat; omni ratione ſe cõtra domeſtici hoſtis inſidias
muniendũ eſt arbitratus. Ergo non ſolùm inſtitutã, ex quo die Loiola diſceſſerat, con-
ſuetudinem obfirmato retinuit animo, vt ſingulis noctibus pœnę nomine ſe acerrimè
verberaret; ſed etiam ratus nullũ continentiæ præſidium poſſe firmius inueniri, quàm
Dei matris eiuſdemq́; Virginis perpetuæ patrocinium, recẽti præſertim illius in ſe cle-
mentia ac benignitate inuitatus; in eius maximè cliẽtelam fidemq́; confugit, ac ſtudio
virtutis incenſus illicò fecit vt eidem Virgini Beatiſſimæ ſeſe irreuocabili voto caſti-
tatis obſtringeret. Quod religioſi animi obſequiũ & ſacrificium pro ſua infinita bonita
te ratũ & gratum Deus ipſe videtur habuiſſe: quandoquidem ipſa Virgine deprecante
videlicet, ex eo tempore ad extremum vſque diem Ignatius planè omni ſenſu libidinis
caruit. Cæterùm quò facilius omnes intelligant, quàm ſit periculoſum & anceps, in
Chriſtianę philoſophię curriculo ſine rectore ac magiſtro verſari; nõ omittam hoc lo-
co quod ambulanti in feruore ſpiritus per eos ipſos dies Ignatio contigit. Erant eo
tempore in Hiſpaniæ finibus, Maurorum multæ reliquiæ: quos nefariæ ſuperſtitioni
Maho-

Mahometis addictos, Fernãdus Catholicus haud ita pridem è suo pepulerat regno. Ex D
ea igitur fæce quidam insidens mulo, Ignatium fortè assecutus, comitem sese illi adiunxit; ac nonnulla primùm (vt fit) de itinere sciscitantur, varijs deinde sermonibus eò deuentum est, vt de singulari MARIAE virginitate dissvererent. quam cùm nefarius ille ante partum quidem integram illibatamque fuisse fateretur, à partu verò nequaquã; contra Ignatius ab eiusmodi errore quibuscunque poterat rationibus hominem reuocare contenderet; post multam altercationem magis magisque obstinatus impius ille, cùm oblatam sibi veritatis lucem intueri nollet, repente non sine rabie quadam subditis mulo calcaribus antecessit, seque celeriter ex Ignatij cõspectu proripuit. Quo facto vehementius irritatus Ignatius, parum abfuit quin citato gressu persequeretur abeuntem, & pugione confoderet; facinus indignum existimans non tam contemptum relictumq; superbè se, quàm de summa castimonia & sanctitate Reginæ Angelorũ ausum fuisse vilissimũ caput ore polluto detrahere: cumq; militari etiam tum spiritu religionis officijq; momenta perpẽderet, sese vix pietati satisfacturũ putabat, si tantas blasphemias pateretur inultas, neq; ab impuro dęmonis mancipio pœnas petulantis linguę reposceret. Verùmtamen incitatum iam generosi pectoris impetum retardabat suspicio latẽtis in tam speciosa cogitatione piaculi; metusq; probabilis, ne per hanc animaduersionem, & cęleste numen, & eam ipsam quam defendere conabatur, Virginem offenderet. Cùm igitur multa secum agitasset, motu corporis pariter atque animo varius; ad extremum, sanè quàm præcipiti consilio statuit ad biuium vsque procedere, E
vnde Maurum ex habito colloquio ad proximum pagum nouerat diuertisse. in eo biuio laxatis omnino mulæ, qua vehebatur, habenis, ita de re tota interpretari, vt si bestia ipsa per se Mauri vestigijs insisteret, non dubitaret quin accepta futura esset vltio Maiestati diuinæ: sin minus, pro certo putaret, nequaquam id à se officij Deum, Beatamque Virginem postulare. Hac ille mente processit ad biuium: cumque pagus ille, quem diximus, abesset diuerticulo passuum non amplius quadraginta, via facili ac spatiosa; planè diuinitus factum est, vt spontè sua iumẽtum angustiore via Barcinonẽ versus iter arriperet. Atque hunc in modum Ignatius in re tam graui, nullo pia ipsius studia regente periclitatus, lethalis noxæ crimen felicius effugit, quàm sapientius. Inde progressus ad vicum à Monteserrato haud longè distantẽ, de peregrinatione Hierosolymitana, deq; asperiore vita quamprimùm ineũda mirè solicitus, viatoriũ ibi coëmit ornatum, sparteos videlicet calceos, talarem è sacco tunicam, funemque pro baltheo, tornatilem baculum, & in vsum aquæ cucurbitam. Quę omnia, vt Christi paupertatem non erubescere, & peruersam recti verecundiam deponere paulatim assuesceret; suspensa propalam ex ephippijs, ad montem vsque lætus aduexit.

Acta eius in Monteserrato. Cap. IV. F

QVò simulatque peruenit, templum ingressus, ac numine salutato, nihil antiquius habuit, quàm vt per sacram totius anteactæ vitæ confessionem, contractas animi sordes elueret. qua confessione in primis fideliter atque accuratè de scripto peracta per triduum, summa deinde cum veneratione ad Sacramentum altaris accessit. Contulit etiam cum eodem patre, qui sibi confitenti aures dederat, omnia sua consilia cogitationesque de imitatione Sanctorum, quæ ad eam vsque diem prorsus nemini patefecerat. præterea, quidquid habuit pecuniæ, totum id in Christi Domini gratiam pauperibus benignè diuisit. Dein silentio noctis eius, cui dies festus Angelicæ salutationis illuxit, pretiosa vestimẽta quibus erat ornatus, quàm occultissimè potuit, pannoso cuidam ex infima plebe largitus, confestim optato illo sacco sese alacer induit, ac fune præcinxit; dextro pedi, quòd ex reliquijs morbi singulis etiam tum noctibus intumesceret, calceum induxit è sparto; sinistrum vtique nudum relinquere, & capite item nudo prorsus decreuit incedere. Sed quia non ignorabat plurimos pallio tenus esse philosophos, vestemque facilius multo mutari quàm mentem; omni ope sibi enitendum existimauit, vt illa exterioris amictus insignia, ad intimos animi sensus occulta quadam affinitate pertingerent. cumque accepisset in more positum

olim

A olim fuiſſe,vt nobiles equites antequam in ordines referrētur, in ſacris ædibus noctem
vnam armati excubarent(quod in Hiſpania peruigilium armorum appellant) milita-
rem illum ritum ad rudimenta Chriſtianę perfectionis in ſemetipſo transferre conſti-
tuit.Igitur gladio ac pugione, quibus antea mundo meruerat, è tholo ſuſpenſis, nouo
inſtructus armorum genere,totam eam noctem peruigilante aram ſanctiſſimæ Virgi-
nis,modò ſtans,modò nixus genibus,præteritorum veniā demiſſè precari, diuino cul-
tui deuouere ſeſe,ac beatam pręcipuè Dei matrē intenta ſupplicatione propitiare non
deſtitit. Atque hunc in modum Chriſtianæ militiæ nomen ex animo dedit Ignatius an
no poſt Chriſtum natum M. DXXII. quo fermè ipſo tempore, vt à multis non ſine
admiratione quidem animaduerſum eſt, Martinus Luther infamis hæreſiarcha, mag-
nis in Germania motibus excitatis,iuſſus à Carolo quinto Imperatore adeſſe Vorma-
tiæ,malè preſſum ad eam diem virus opinionum ſuarum effudit in illo conuentu pa-
lam; Sedique Apoſtolicæ & catholicæ veritati nefarium atque impium bellum temu-
lentus indixit: vt ſatis appareat, cùm maximè furiam illam contra omnia diuina & hu-
mana iura,legeſque ſacratas obarmaret Satanas; tum ex altera parte, præter alia mili-
tantis Eccleſiæ robora,nouum etiam hūc ducem excitatum diuinæ prouidentię nutu;
quem CHRISTVS Imperator, & ipſum, & ſectatores ipſius, obligatos religionis ar-
ctiſſimæ ſacramento,adactoſque nominatim in verba Romani Pontificis,furori ac li-
B bidini hæreticæ prauitatis opponeret.

Ardores eiuſdem in ſtudio pœnitentiæ.
Cap. V.

SACRA igitur vigilia; quemadmodum dicebamus, exa-
cta, quò celebritatem hominum,famamque ſanctitatis vi-
taret Ignatius nondum certa luce, relicto monachis iumen
to; pedes ipſe, obuoluto etiam tum faſcijs altero crure
claudicans,per ſummum laborem à Monteſerrato diſceſ-
ſit, & è via militari paulò poſt deflexit ad oppidū Barcino-
nenſis agri Minoreſſam (hodie Manreſam vulgus appel-
lat) nouem fere millibus paſſuum à Monteſerrato: vbi an-
tequam longinquæ & periculoſæ peregrinationi Hiero-
ſolymitanæ ſeſe committeret, ſæuiente præſertim Barcino
ne per id tempus peſtilentia, deuio & obſcuro loco aliquandiu deliteſcere, & humi-
C litatis Chriſtianæ,quæ cæterarum eſt parens cuſtoſque virtutum, ſolida iacere funda-
menta decreuerat. Interea mendicus ille, quem Ignatius pridie ſuis veſtimentis indue
rat, cùm ex inſolito ornatu in furti ſuſpicionem veniſſet, illicò à loci magiſtratibus
comprehenditur, & diuinam humanamque fruſtra implorans fidem in vincla conij-
citur. Cumque inter quæſtionem ea ſibi à viro quodam nobili clam donata iureiu-
rando affirmaret,notaſque corporis,ignarus nominis, ederet; conquiritur extemplò
diligenter Ignatius.cùm nuſquā appareret,mittitur ad eum inſequendum feſtinè via-
tor; qui ægrè procedentem facilè conſequutus, quærit ex eo,num cui quidpiā in Mō-
teſerrato donauerit. Ad eam vocē,id quod erat, ſuſpicatus Ignatius, ſubſtitit; coactuſ-
que innocētis periculo,pauperi cuidam veſtiméta ſeſe pridie largitū eſſe confeſſus eſt:
cumq; viator porro inſtaret,quis tu,aut cuias? nullum omnino ad ea verbum Ignatius
reddidit.ſed itinere cæpto perrexit tacitus,caſum inſontis apud ſe miſerans,ac ſemet-
ipſum incuſans,qui ne benefacere quidem ſine ipſius cui benefaceret damno, vel certè
diſcrimine,didiciſſet. Vt igitur Minoreſſam acceſſit, oppidum ingreſſus quo dice-
bamus amictu , ad publicum infimæ plebis hoſpitium precario ſeſe contulit ; ibi-
que ſanctæ paupertatis ac pœnitentiæ ſtudio inter egentes ac ſordidos quam exſe-
quemur vitam exorſus eſt. Victum oſtiatim precibus infimis emendicare quotidie:
totam hebdomadam , excepto die Dominico , ieiunare; in ipſo cibatū ſimplici pa-
ne contentus, atque vbi ſitis vrgeret , aqua profluente; ſomni parciſſimus humo nu-
da cubare,auctoque ſupplicio , ſingulis diebus ter ſeſe flagellis quàm acerrimè cædere.
Ad hæc,horas quotidie ſeptenas genibus nixus in oratione vocali perſiſtere; nam eius
quæ mentalis dicitur , vſum & conſuetudinem adhuc ignorabat. Præterea ſacrificio
matutino ; Veſperarum & Completorij officijs attentiſſima cura ſemper intererat:

obibat etiam octauo quoque die sacra Confeßionis & Eucharistię mysteria. Et quoniam superioribus annis (vt diximus) & humanæ laudis famæque appetentior, & munditiarum ornatusque fuerat studiosior: vt vitium vtriusque diligentiæ pari neglectu rependeret, natalium suorum generisque splendorem, ne quis illi honos haberetur, studiosè celare; & capillum quem pro eius sæculi more promissum impensius comere curareq; consueuerat, relinquere cæpit impexum & squalidum: quin etiam vngues ipsos excrescere per diuturnam incuriam pati: atque in hoc tam aspero, tamque horrido vitæ instituto, constanter id omne refugere, quod vllam posset afflictæ carni delectationem aut leuamen afferre. Itaque cùm esset decoro vultu, & egregia totius corporis firmitate; detractis paulatim viribus, omnis ille vigor acerrimi bellatoris, & forma viridis iuuentæ prorsus elanguit. D

Molestiæ scrupulorum, ac tentationes eiusdem. Cap. VI.

EIVSMODI vitæ cursum aliquandiu securus Ignatius magno animi fructu sine vlla offensione tenuerat, nôdum grauiora prælia & occultas dæmonum artes expertus, quibus incauta mens hominum ad preclara tendêtium, si presertim suis viribus ipsi confidant, facilè in fraudem inducitur; cùm repente quędam illi obijcitur species, cuius, quãuis identidem apparentis, formam & figuram satis explicare non posset, multis distincta luminibus, & grato quodã splendore collucens, quod spectrum diabolicum postea, vt dicemus, agnouit, ijsdemque ferè diebus cùm se illuuie & squalore obsitum animaduerteret, atrox illa cogitatio nec opinantem inuasit: Quæ, malum, ratio te, miser, impulit, vt relicta patria, cognatis, amicisque potentibus, pedore ac dira macie deformatus tristißimo & obsoletißimo vestitu, vel stipem in triuijs corrogares, vel inter infimas plebis minutæ quisquilias lateres inglorius? nonne intermissa militiæ honoratæ stipendia, dulcißimosque æqualium conuictus, & pristinę fortunæ cultum victumque, maiore cum tua tuique sanguinis dignitate repeteres? Hæc, & alia id genus vbi animo vehementer obiecta; auctorē sensit Ignatius illicò: & quamuis initio paulisper ea recordatione commotus, tamen vt se collegit, illam ita constanter ab se reiecit ac repulit, vt vltro etiam familiarius quàm antea, sese cœtibus atq; colloquijs egentium & mendicorum insereret. qua submißione victus princeps auctorq; superbię, rursus Ignatio templum ingredienti ad officia diuina celebranda, quibus mira cum attentione ac perseuerantia quotidie dabat operam, vt diximus; incæpti operis molem ac difficultatem ita repræsentauit, quasi eius ærumnas & incommoda miserans diceret: Hem infelix Ignati, annis vtique septuaginta, quot ætas tua recipit, in tantis tibi laboribus, in tanta vitæ asperitate degendum est: quos tu, præsertim vrgente senio, tolerare quî poteris? Tum ille fortiter, nec sine contemptu: Quasi verò, inquit, mihi tu vel vnius diei spatium præstare poßis. Hæc duo prima post conuersionem Ignatius de summa rerum certamina subijt: quorum vtroque turpiter superatus humani generis hostis, vbi se irruptione & aperta vi nihil proficere intelligit, longè diuersa bellandi ratione, dolo cuniculisque grassari constituit. Neque abnuit Christus, pugnarum eiusmodi iustißimus arbiter: qui vt neminem supra id quod potest, oppugnari permittit, sic militibus suis, quos gratiæ diuinæ præsidio, & liberæ voluntatis arbitrio ad omnem virtutem exercet, ne parta semel victoria per otium torpeant, nouam in dies gloriosi triumphi materiam deesse non patitur. Est igitur in dæmonis artibus, quas ad bonorum perniciem aßiduè meditatur, illa vel peßima; vt quos ita videt studio virtutis ac religionis addictos, vt inde terrestrium vel honorum spe, vel commodorum & voluptatum illecebris auelli non poßint, hos per speciē ipsiusmet honesti quod adamarunt, ad immoderatam inediam & carnis macerationem acrioribus incitamentis impellat, eosdemque præteriti temporis piacula reputantes, ac cælestis iræ seruili metu perculsos, in singula momenta misero quodam angore solicitet. id autē eo consilio, vt vel planè defecti viribus, per caussam recuperandę valetudinis paulatim ad socordiam atq; ad ignauiã delabantur; vel aßidua scrupulorũ agitati molestia, dum se ipsi calumniari non desinunt,

A desinunt, si minus inertia, certè defatigatione ac lassitudine ab incæpto desistant. cuius vtriusque cladis vtinam ne tam multa nobis quotidie exempla suppeterent. Hæc igitur eadem fraus Ignatium quoque in discrimen adduxit. Obtinuerat ille (quemadmodum dicebamus) ex quo sese ad Christum adiunxit, in summa vitæ austeritate perpetuam animi tranquillitatem atque lætitiam: quam ne ex quotidiana copia vilem duceret, neu suis ipse meritis per insolentiam adscriberet; ab ijs quas diximus, tentationibus cæpit illi pater cælestis vniuersam repente subtrahere, sic, vt interdum cùm maximè gaudens exultaret in Domino, tunc subitò nulla præcedéte significatione, prorsus exui nudarique se omni gaudio & iucunditate sentiret: nec iam in precibus, neque in psalmis, neque in cæteris, quibus assueuerat, pietatis officijs vllam inueniret omnino delectationem aut requiem. idque cùm ei frequenter accideret, attonitus rei nouitate, animo suspenso ac mirè solicito, caussas eius varietatis & immutationis inquirere, ac dubitare apud se, rectè ne confessionem in Monteserrato, quam diximus, peregisset? quidquam ne omisisset, quod ad integram criminum accusationem attineret? ac proinde num idcirco fortasse Deum adhuc iratum experiretur? Quæ ille dum anxius agitat, arrepta occasione diabolus perturbandi hominis, deque suo statu deijciendi, hanc ipsam suspicionem atque formidinem instititit illi vehementer etiam atque etiam incutere. Ex eo tempore tyro vanis agitari terroribus, dies noctesque fletibus iungere, nullam capere partem quietis. Itaque dum amissam recuperare conscientiæ pacem, &

B hærentem visceribus pestem omni ratione conatur euellere; non satis habuit peccata vetera, quorum de confessione ambigebat, iterum iterumque apud sacerdotem exponere; sed etiam cuiusdam cõcionatoris monitu, qui Minoressæ per eos dies agebat, totius vitæ noxas, quotquot reuocare in memoriam potuit, in libellum relatas, quòd ad Montemserratum antea fecerat, quàm accuratissimè rursus explicuit. Sed (quòd sæpe contingit) quòd sibi adiuméto fore putabat, id erat ei contrarium maximè. si quidem ipsa commemoratione rerum quas aliquando obliuisci oportuerat, fiebat vt etiam si quid ipsa die mitigatum fuerat, recrudesceret. Nec iam tantummodo superiorum annorum delicta occupatum animum amarissima superstitione torquebant, sed etiam præsentis temporis cura pauorque, ne inuisa Christo sua essent studia, neu Dominum suis omnibus dictis, factis, cogitatis offenderet. Quocirca multis iam rebus frustra tentatis, vnum dumtaxat occurrebat illi remedium, nec sanè spernédum; vt sacerdos pro potestate omninò sibi posthac eiusmodi suspicionibus ac recordationibus interdiceret. Sed id ipsum consilij ad eum deferre non audebat, peruersa videlicet ratiocinatione delusus, ac veritus ne sibi minus ea medicina prodesset, cuius auctor ipsemet exstitisset. Inter has ergo curas, graui pressus mœstitia cùm ita iaceret, vt nulla iam res mitigare dolorem posse videretur; inuasit hominem atrox & sæua cogitatio, vt iad luctus

C miseriasque fieniendas è fenestra cubiculi (Dominicanorum hospitio tum fortè vtebatur) semetipse præcipitem daret. Quam ille cogitationem, ope diuina cùm acerrimè repulisset, subijt animum firmitas & constãtia cuiusdam anachoritæ, quem in Patrum historia legerat, impetrandi gratia nescio quid quod vehementer optaret, omni cibo tamdiu abstinuisse, quoad per eam abstinentiam propitiato numine, voti compos existeret. & quamquam periculosa admodum ea ratio videbatur, metusque suberat, ne tam audaci incæpto Deum irritaret potius, quàm recõciliaret sibi; tamen tota re apud se diu multumque agitata, ne quid omnino intentatum relinqueret, illum ipsum rigorem perseuerantis inediæ sine vlla dubitatione experiri constituit, atque ita experiri, vt nihil interea de quotidiana precatione, verberibus, & cætera corporis maceratione remitteret. Dies igitur vnus, duo, tres, quatuor, nec tamen aut linqui animo, aut molestia liberari. itaque ad septimum vsque diem obfirmata méte ieiunium extendit, extendissetque porro, ni sacerdos idem, cui sua non modò vitia, sed etiam bona, & intimos omnes animi recessus ac latebras diuino quodam instinctu nudas & apertas habebat, pro imperio vetuisset eum longius progredi, minis insuper additis, ni paruisset, illum à sacra corporis Christi communione prohibédi. hac igitur tam seuera denuntiatione deterritus, cibũ sumpsit Ignatius, & illo quidem ac postero die fuit illi quies: tertio verò eadem illa peccata rursum occursare memoriæ. quarum cogitationũ initia dum admittit incautius, ac species (vt fit) speciem adducit, sensim in pristinos fluctus, æstusque solicitudinum reuolutus; cùm ex vna parte prorsus instaurandum Confessionis mysteriũ iudicaret, ex altera verò id sibi non modò non profuisse, verùm etiam

 nocuisse

nocuisse antea cerneret; ex vehementi fluctuatione tam graue tædium præsentis miseriæ mentem eius inuasit, non quidem vt de morte oppetenda, sed vt de abijcienda seueriore disciplina, & sæculi commodis repetendis magno quodam impetu cogitauerit. Verùm in tantis tenebris ac procellis nutanti, & in magnum adducto periculum, peropportunè radius diuinæ bonitatis affulsit, cuius beneficio diabolica discussa caligine, totius tentationis exordia progressusque attentè considerans, liquidò comperit, omnes illos conscientiæ stimulos, vanasque suspiciones, à malo spiritu fraudulenter immissas, ac proinde sine vlla dubitatione constituit, præteritę vitæ labes, quòd ad confessionem attineret, perpetua obliuione conterere. Atque in hunc modum singulari Dei beneficio, non modò infelicē illam sui calumniandi miseriam ac pœnam euasit ipse, verùm etiam alios curandi, qui eadem ægritudine laborarent, miram à patre luminum facultatem & scientiam est consecutus. D

Ignatij profectus in Spiritu. Cap. VII.

IS CE igitur periculis perfunctus Ignatius, ac veluti auulsus ab vbere; maiores quotidie efficiebat in solida virtute processus: & quò acrior ac diuturnior probatio fuerat, eò magis idoneus euasit ad noua omnipotētis Dei charismata capiēda: in quibus fuit illud eximium. Cùm enim religionis caussa ædem Pauli Apostoli extra oppidum peteret, & E in ipso itinere ad Rubricatum amnem, qui Minoressam interfluit, constitisset; nec opinanti repente diuina quædam oborta lux est tanta, tamq; mirifica, vt momento pæne temporis nullo magistro quàm plurima clarè perspexerit non solùm de fidei Christianæ mysterijs, verùm etiam de alijs vel subtilissimis philosophorum quæstionibus atque decretis: quasi nitidissimo quodam in speculo perspicuè cerneret ea, quæ post multam accuratamq; lectionem, maximosque labores ac vigilias vix demum solent homines intelligentia comprehendere: atq; in eo cælesti prorsus intuitu, non sine summa animi voluptate diutius acquieuit. Quo tanto, tamq; insigni accepto beneficio, cùm ad agēdas Domino gratias accessisset ad Crucem in propinquo defixam; oranti sese denuo in aëre spectrum illud obiecit, de quo diximus antea, sed (quæ nimirum virtus ac potestas est Crucis) nequaquam pari splendore vel pulchritudine. itaq; quòd suspicatus pridem Ignatius fuerat, tum denique clarè perspexit esse dæmonium: eodemque deinde sæpius apparente, tantum abest vt moueretur, vt illud etiam baculo per contemptum abigeret. Atq; eius fere generis per id tempus planè diuinitus alia multa percepit. Quodam die, dum indicta publica supplicatione Minoressæ religiosum agmen instruitur; & Ignatius interim beatissimæ Virgini psallit, insistens gradibus templi Dominicani; subitò in Deum ita rapta mens eius est, quasi per apposita quædam, & maximè illustria symbola, Trinitatis ipsius numen augustissimum cerneret distinctum personis, vnum essentia. Qua visione tanto gaudio est delibutus, vt neque in ipso mox agmine lacrymis & singultui crebrò temperare valuerit, neque verò totum eum diem alia vlla de re, nisi de sanctissimo illo fidei Christianæ mysterio disputare: idq; tanta similium & exemplorum varietate & copia, vt cuncti obstupescerent. quinetiā per eos ipsos dies non dubitauit homo litterarum propemodum ignarus, librum de Trinitate conscribere quoquo potuit stylo: vsq; adeo cęlestes typi quos diximus, in eius memoria atque intelligentia diuinas illas rerum altissimarū notiones impresserant. Ac licet antea quoq; & monadem in triade, & in monade triadem sanctissimè coleret, suasq; & naturæ diuinæ communiter, & separatim singulis personis preces hymnosq; persolueret; ab hoc tamen raptu longè studiosior & ardentior euasit in eodem officio pietatis; eamque laudabilem consuetudinem ad extremum vsq; vitæ retinuit, sic, vt præcipuam caperet voluptatem, & proprio quodā sensu rerum cælestium afficeretur, quotiescunque sanctissimæ Trinitati sacra perageret. Neque verò fuit hic finis mirabilium visionum: siquidē rursus per significationes arcanas, & mystica quædam exempla, oblatus est eius menti modus ipse, quē in huius vniuersitatis molitione summus ille rerum opifex tenuit: quas illustrationes atque doctrinas, vt omnino vires naturales excedunt, sic postea negabat Ignatius posse verbis adumbrari, nedū exprimi. F

Præ-

A Præterea cùm ſacrificio Miſſæ in eodem templo Dominicano intereſſet, dum à ſacerdote de more hoſtia ſalutaris attollitur, apertiſsimè vidit Ignatius illa ſpecie Chriſtũ Deum eundem & hominem veriſsimè contineri. Factum eſt etiam aliquando (idque ipſimet qui interfuére, teſtati ſunt) vt alienatus à ſenſibus, à Completorio Sabbati ad alterum vſque proximi Sabbati Completorium in altiſſimo quodam exceſſu perſtiterit; qua ipſa hora, multis adſtantibus qui rei totius euentum attentè exſpectabãt, quaſi è profundo ſomno excitatus, repente ſuſtulit oculos, IESVM perquàm ſuauiter inuocans. atque interim pij quidam homines mortuum rati, vtique terræ mandaſſent, niſi contemplati omnia diligentius, ac pertentato corpore, latentem in eo vitam ex tenui cordis palpitatione ſenſiſſent. Ad hæc, intento precationi, ſeſe non ſemel tum Chriſtus Dominus, tum Virgo mater oſtendit. quibus, & alijs id genus clementiæ diuinæ ſubſidijs in recta fide vſque adeo confirmatus eſt, vt etiam ſi nulla exſtitiſſent Chriſtianæ religionis monumẽta vel teſtimonia, nequaquam tamen dubitaſſet, ex ijs tantummodo quæ Deo ſibi aperiente cognorat, mortem pro defenſione catholicæ veritatis oppetere. & qui paulo ante vix vocalis noſſet orationis vſum, paucis menſibus tantam rerum ſpiritualium peritiam, ac tantam Dei familiaritatem eſt nactus, vt quidam, eius omnia vel dicta vel facta curioſè obſeruantes, intempeſta nocte ſupplicãtem animaduerterint (eleuante ſpiritu ſarcinam corporis) quatuor circiter cubitis à terra ſublimem: & quidem ex conſortio ſermonis Domini (quòd de Moyſe ſcriptum legimus) B tota facie mirum in modum radiante.

De ſtudio collato ad proximos adiuuandos. Cap. VIII.

VAE omnia, quamquam egregia atque expetenda per ſe, tamen eò pluris erant in Ignatio facienda, quò magis erãt cum aliorum fructu & vtilitate coniuncta. Nam in cæteris ornamẽtis ac beneficijs, quæ in eum Deus plena manu cõgeſſit, illud equidem vel præcipuum duxerim, quòd in tanto perfectionis ardore nõ dedit illi ſpiritũ ſolitudinis, animumve vni ſibi vacantem, ſed Chriſtianę propagandę fidei cupidiſſimum, ac mirè ſtudioſum diuinę gloriæ, ſalutiſque communis. Cùm igitur acta eius in Monteſerrato (quamquã ea ipſe occultiſsima voluerat eſſe) inſtitutamque vitæ aſperitatem ac ſanctimoniam vicinis locis fama vulgaret, ac nobilitatem viri præcipuè, rumor (vt fit) etiam in maius attolleret; ingens hominum concurſus ad eum fieri cæptus partim viſendi gratia, partim etiam conſulendi; quos ille vt omni conatu quàm acerrimè ad Chriſtum adiungeret, neu ſqualor ille nimius, & diutina illuuies ad C ſe adeuntibus terrorem incuteret; primùm deponere ſordes, & externum corporis habitum cæpit aliqua ex parte componere: deinde cùm intelligeret difficilem in primis & ancipitem eſſe curationem animorum; quò cautius rectiuſque in re tanta procederet, ope diuina ſuppliciter etiam atque etiam implorata, ſuæ cõuerſionis originem, ac ſeriem, variaſque tentationum procellas ac tenebras, & ſubſequutam mox tranquillitatem ac lucem, quàm accuratiſſimè ſecum expendens, demum ex ijs quæ partim cælesti magiſtro dictante perceperat, partim etiam ipſemet experiendo cognorat, de fructuoſa ratione meditandi orandique, præclaras obſeruationes & ſaluberrima præcepta conſcripſit: qui liber (vt antea dictum eſt) Exercitiorum ſpiritualium titulo, tempore procedente deinceps ab eodem auctus atque recognitus, & Romani Pontificis iudicio ac teſtimonio comprobatus, ita multos omnis ætatis atque ordinis homines, tum in eligendo genere vitæ, tum in componendis moribus, perturbationibuſque ſedandis, ac præſertim in retinenda conſtantia ſalutari, mirum in modum iuuit, iuuatque quotidie; vt iure optimo videatur hoc non in poſtremis numerandum eſſe remedijs, quæ diuina bonitas hac hominum ætate vel ad corrigenda ſæculi vitia, vel ad renouandam veterem Eccleſiæ diſciplinam clementer adhibuit. His ergo meditationibus, quos ad bonam perfectæ virtutis frugem Ignatius reperiebat idoneos, paulatim, & quaſi per gradus cæpit excolere: cæteros interim precibus monitiſque, prout ſeſe dabat occaſio, à vitiorum fœditate deterrens, atque ad ſtudium æternæ beatitudinis incitans: idque eò libentius atque ſecurius, quòd communicandis ijs, quæ à Domino acceperat, nihil interim ſibi religionis ac ſpiritus deperire ſentiret.

Nec solùm veniétes ad se, benigno excipiebat alloquio; sed etiam inuitatus interdum D ab alijs ad prandium, minimè recusabat accedere; nimirum eo consilio, vt ex re & ex tempore sumpta occasione, qui se in Dei gratiam terrestri pauissent cibo, eosdem ipse vicissim spiritualibus epulis, & opportuna quapiam adhortatione reficeret. Atque in hunc fere modum adiuuante Domino permultos ad arctam salutis semitam, à via lata & spatiosa traduxit.

E graui morbo periclitatur. Cap. IX.

ED in eiusmodi curam dum incumbit ardentius, nec tamen interea fere quidquam de assiduitate precandi, ac de quotidiana vitæ asperitate diminuit, morbum ex ingenti labore contraxit adeo periculosum & grauem, vt sæuiente atrociter febri proximè ad mortem accesserit. quo tempore & oppidi magistratus periculo viri permoti, publicè diuersorium illi curarũt necessarijs rebus instructum: & præter aliam amicorum turbam, honestæ matronæ, quę vitandæ pestilentiæ caussa Barcinone sese eò receperant, certatim ægrotáti assidere, & nocturnas agere excubias, perinde quasi in vnius vita salus omnium verteretur. Atque his populi officijs, ac pia sedulitate E bonorum, ereptus è pręsenti vitę discrimine, in id ipsum iterũ ac tertiò recidit ob eam caussam, quòd nondum planè confirmatis viribus (blandiméta videlicet carnis, & veteris hominis malitiá veritus) præpropera festinatione ad pristinas occupationes corporis animiq; redierat: quarum pondere oppressus, denique didicit ipse, alijsq; deinde pręcipere solitus est, imbecilla valetudine minuendos labores, curandumq́ue tali tempore, vt quantum de consuetis exercitationibus infirmitas demat, tantùm ad Dei gloriam, & proximorum ædificationem æquitas animi, & exemplum Christianæ fortitudinis addat. Vetabat idem etiam corpus debito somno ciboq; fraudari, multis eo tempore doctus experimentis, vt moderata sobrietate vegetatur animus, sic immoderata vigilia vel inedia vires adeo frangi ac debilitari, vt mens earũ ministerio destituta, vix munere suo fungi, aut ad cõtemplationem rerum diuinarum possit exsurgere. Vexatus igitur, vt dicebamus, diuturna & periculosa ægrotatione, demum ita conualuit, vt ex reliquijs morbi dolore stomachi molestissimo subinde cruciaretur: quapropter calceos induere, & panni crassioris tunica cinerea, & capitis tegumento contra sæuitiam hyemis munire sese piorum hominum benignitate precibusq́ue coactus est.

De inanis gloriæ vitio superato. Cap. X.

Ccessit ad illa corporis ægrotantis incómoda, grauis etiam F animi cruciatus, ab importuna quadam inanis gloriæ tentatione profectus. Dum enim ingrauescente morbo conscientiam suam diligentius excutit, seq́ue ad extremũ comparat mortis agonem; subijt illi repente, se iustum esse, neque vllo pacto sibi de sempiterna beatitudine dubitádum. Cui suasioni dum resistere vi summa conatur, intelligens vt quisque sibi maximè placet, ita Deo maximè displicere; diuturnum & anceps intra sese certamen tanta tentatione metuq́ue sustinuit, vt miris modis quotidie torqueretur, maioremq; ex offensionis diuinæ formidine, quàm ex ipsa grassantis morbi vehementia metum ac solicitudinem caperet. Versabat videlicet in omnes partes hominis animum dæmon callidus, Christi permissu; & quem desperationis iaculis paulo ante superare nequiuerat, eumdem rursus nimiæ confidentiæ ac vanitatis elatione supplantare & euertere nitebatur. Sed contra eiusmodi cogitationes Ignatius & in ipso (vt diximus) morbo, & recuperata postmodum valetudine cùm diutius dimicaret; partim agendis identidem Domino gratijs, partim naturæ humanæ fragilitatem apud se reputando; denique diuino pręsidio detestabile hoc ingrati animi vitium ita debellauit, euulsitq́ue radicitus, vt postea quotiescunque salus animarum, aut Dei gloria postularet, sua non minus bona, quàm mala sine vlla prorsus cenodoxiæ titillatione palam & ingenuè exprimeret.

De

A

De profectione Hierosolymitana. Cap. XI.

NTER hæc anni fere spatio exacto, partim spiritualium rerum scientia instructus, partim etiam arte quadã & consuetudine regẽdarum animarum imbutus, cùm nihil vulgare aut exiguum agitaret animo, sed egregia quædam & ardua in Dei gloriam ab ipso conuersionis initio concepisset; Hierosolymam, quòd iamdudum habebat in votis, petere omnino constituit, non tam vt Christi Domini sacratissima incunabula cerneret (tametsi idipsum vehementer optabat) quàm vt in conuertendis ad Euangelij lucem infidelibus qui ea tenent loca; vel operæ pretium faceret, vel certè martyrij palmam, cuius auidissimus erat, acquireret. Sed hoc suum de prædicando Euangelio consilium, vitandæ scilicet humanæ laudis caussa, nemini prorsus aperiebat: peregrinationis verò propositum, cùm necessariò amicis patefecisset, multi primùm id ei multis rationibus dissuadere, obtestari etiam & orare ne populum ab se nuper è somno vitiorum excitatum ad studia virtutis pietatisque, repente desereret, neu se ipse, affecta præsertim valetudine, itineri tam longinquo, ac tam periculoso committeret. deinde cùm nec precibus nec suasionibus eum de sentẽtia demo-
B uere possent, instare saltem & vrgere, ne incomitatus abiret; multa posse in tam remotis ignotisque sibi regionibus, ac tanta rerum humanarum varietate contingere, quæ præsentem cuiuspiam fidelis opem solatiumque requirerent. Omnino probabilia videbantur afferre, & humano iudicio rem æstimantibus, etiam necessaria: nec verò deerant homines impigri, peritiq; linguarum, qui sese illi comites laboris ac periculorum libenter offerrent. Verùm Ignatius, qua erat animi altitudine, in cælum semper intentus, atque à diuina prouidentia vsquequaque pendere mirabiliter cupiens, amicis omnia sua in eum studia profitentibus ita remisit, vt diceret, in præcipuis hominis Christiani virtutibus, non modò fidem & caritatem esse, verùm etiã spem. Eius porrò comparandæ gratia, certum sibi esse non modò sine viatico, sed etiam sine comite iter id ingredi; quòd clarè perspiceret, si, qualia multa possunt homini accidere, peregrinanti præsertim, sibi quidpiam euenisset, fieri non posse quin aliqua saltem ex parte comitis præsidio fideique confideret: proinde quidquid in eo spei locasset, id vtique ex ea detractum iri fiducia, quam totam in vno Deo clementissimo parente ac rectore vellet esse repositam.

Nauigat in Italiam. Cap. XII.

C

AC igitur mente sub initium anni MDXXIII. magno omnium dolore Minoressa profectus venit Barcinonem, vt in Italiam ex eo loco traijceret. cumque peropportunè paratam ibi nauem offendisset, egit cum nauarcho suppliciter, vt se mendicum egentemque gratis admittere ac transportare ne grauaretur. cui naulum quidem ille se remissurum promisit; ea tamen conditione, vt nautici saltẽ panis, quod erat necessarium, secũ inferret. Eo responso cùm vehementer angeretur Ignatius, quòd commeatus copiam quamuis exiguam, cerneret inopię illius quam sibi summam proposuerat, legibus aduersari; post multas anxiasq; cogitationes totam rem deniq; permittere statuit arbitrio sacerdotis, quem sibi paucis illis diebus Barcinone, tum suæ conscientiæ iudicem, tum interpretẽ diuinæ volũtatis elegerat. Ille re cognita, Ignatio respondit, ęqua postulare nauarchum: proinde non resistendum esse, nec verò timẽdum, ne si cibaria, tam vilia præsertim ac necessaria, sibi parauerit, quidquam idcirco cõtra consilium perfectæ paupertatis admittat. Tum Ignatius quamquam soluto vixdum religione animo, tamen partim sacerdotis impulsu, partim etiam metu occasionis eius amittendæ; emendicata de more pecunia, panes in nauẽ imposuit, & ne quid præterea secum inferret, paucos qui superfuerãt nummos reliquit in ipso littore: deinde solutis anchoris die quinta Caietam non minus periculosa quàm celeri nauigatione delatus, Romam pedibus iter intendit. ac prima nocte diuertit ad villam militibus refertam;

quibus nefaria quædam ac turpia molientibus, tanto animi ardore ac vociferatione se D
obiecit, vt illi partim verborum pondere, partim constantiæ miraculo obstupefacti, à flagitioso conatu destiterint. Inde laboribus maximis, cùm sæuiente per eos dies pestilentia luridus ipse ac macilentus, tectis ferè atque oppidis arceretur, denique in vrbem Romam haud ita acriter custoditam, lassitudine ac fame pæne confectus introijt ipso Dominico die Palmarum. cumq; venerabundus religiosissima quæque loca obijsset, Adriani VI. Pont. Max. pedes exosculatur. Mox paranti Venetias ire, vt in Palæstinam inde transmitteret; rursum Hispani amici nonnulli, qui Romæ eo ipso tempore versabantur, profectionem dissuasêre cùm alijs rationibus, tum præcipuè nauigationis longæ & infestæ periculis proponendis: quippe cùm paulo ante per summum nominis Christiani æquè damnum ac dedecus, Turca Rhodũ insulam expugnasset, quo nuntio videlicet omnis Italia cohorruerat. Sed cùm Ignatius ab instituta peregrinatione nullo terrore posset abduci; illud saltem hortari & orare institerũt, ne se daret in iter eiusmodi sine pecunia, tum in alios vsus necessaria, tum vtique ad naulum pro transmissione soluendum. nam vt Venetias emendicato victu peruenisset, quæ deinde ratio, quę spes homini externo & ignoto foret, in tam remotas regiones traiectum nanciscendi gratuitum? Proinde rectè amiceque suadẽntibus ne resisteret, iuuarique se in Christi gratiam aliquo saltem viatico pateretur. Cùm hæc, & alia eiusmodi asseuerantes pariter ac miserantes ingererent; sæpius eadem iterando, cunctantem, ac tergiuersantem denique perpulerunt, vt in ipso discessu aureos aliquot nummos acciperet. quo ille subsidio oneratus verius quàm instructus, non multum processerat viæ, cùm rem totam attentè contemplans, seque ipse accusans grauiter, quòd de fiducia diuina humano metu se deijci, fixumque paupertatis propositum oblato auro passus esset infringi; parum abfuit quin omnem pecuniam illicò indignabundus abijceret: sed quia id prodigum, ac Deo ingratum fore videbatur, decreuit certè in obuios pauperes paulatim insumere. quòd cùm alacriter præstitisset, breui & nummis omnibus vacuus, & stimulis conscientiæ liber euasit. Pergẽtem porrò Venetias, eadem quæ supra memorauimus incommoda & difficultates itinere pæne toto vexarunt. Sæuiebat etiam tum locis aliquot fœda lues atque contagio; dispositique custodes aditus oppidorum assiduè tuebantur. Ignatium verò ex ipso corporis habitu vel in summa cęli temperie metuisses. Obsita erat squalore vestis, & horrida; color exsanguis, cauum macie caput, conditi introrsum oculi, & inanes faucium sinus. quocirca fiebat, non solùm vt exclusus à diuersorijs omnibus pernoctare sæpe cogeretur in publico, sed etiam vt pallore & macie peremptum, rigentemque, prætereuntes aliquando nonnulli ceu monstrum quoddam aut triste simulacrum horrerent. Ipse verò linguæ imperitus, ignarus itinerum, cùm præ defatigatione sæpe deficeret; ad Fossam tamẽ Clodiam Deo adiuuante peruenit, quo ex emporio breuis & quotidianus Venetias traiectus est. Ibi certior factus à viatoribus, obseruari Venetijs omnia diligentissimè, & è suspectis F
præsertim regionibus venientes accessu prohiberi; flexit inde itinere terrestri Patauium, quorumdam consilium sequutus, qui idipsum periculi metuentes, faciliorem sibi ex ea vrbe Venetias transitum fore sperabãt: ijdemq; Ignatium adiunctum sibi comitem, præ imbecillitate haud ita æquantem gradus, in campis circumpadanis repente destituunt, vnius ope Christi subnixum: qui sanè pro sua infinita clementia laborãti seruulo in tanta solitudine minimè defuit, sed proxima nocte sese illi, quemadmodum antea sæpe fecerat, visendum obtulit; recreatumque mirificè, intra ipsa Patauina mœnia primùm, deinde Venetias sine vllo errore aut difficultate perduxit. nemo quippe ex Patauinis custodibus ad portas, nemo ex Venetis exploratoribus ad insulas frequẽtiores appropinquantem (cùm nauim ingressi de more singulos vectores diligenter excuterent) Ignatium nulla munitum valetudinis tessera, ne appellauit quidem: mirantibus, cognita postmodum re, Clodianis desertoribus illis; quibus per adulterata videlicet symbola introitus in vrbem vtramque non sine magna vel solicitudine, vel contentione patuerat. Venetiarum vrbis, in recessu intimo sinus Adriatici, ea regio ac situs est, vt leniter stagnantes ex alto aquæ illam ex omni parte circumluant. ea inclytę vrbi & ad merces copiasque inuehendas opportuna receptacula, & contra hostiles incursus munimenta firmissima sunt. Ex ijs porrò æstuarijs, maiores minoresque euripi totam vrbem intercursantes, varijs mæandris ac flexibus ita distinguunt, vt, quot in partes pedibus, in totidẽ fere mari aditus sit; egregio sanè vel artis, vel naturæ miraculo. In-

A lo.Inde vicorum,insularum,ac pontium ingẽs numerus: vt qui diutius ibi versati non sunt, viarum locorumq; modò varietate, modò similitudine sæpe fallãtur. Sed contra eiusmodi ambages, certum paratumq; remediũ est maxima multitudo cymbarũ, quæ vsquequaq; dispersæ, nominatim ad omnia & publica & priuata loca quemlibet haud ita magna mercede traijciant. Ignatius naui Patauina, ex ijs quę per Medoacum flumẽ assiduè commeant, in area Marciana sub noctem expositus, cùm neque vias ad publica xenodochia nosset, nec portitori conducẽdo suppeterent nummi; assuetus longo iam vsu malè cubare, sub porticu Procuratoria, quam appellant, intendentibus iam se tenebris, vacuum opificis cuiusdam fulcrum elegit, in quo fessos artus vtcumq; reficeret. Tenet fama, litterisque multorum est memoriæ traditum, dum ille ibi noctem exigit, vicinum senatorem M. Antonium Triuisanum (quem ipsi multo deinde post, eiusdem ciuitatis principem vidimus) cœlesti voce excitatum, increpitumque quòd in multa veste, molliq; strato decumberet ipse, cùm interim Dei famulus peregrinus non longè à vestibulo illius ædium iaceret in publico pauper, & omni humana ope ac solatio destitutus. itaq; ingenti metu & horrore perfusum prosilijsse confestim, & quæsitum diligenter Ignatium excepisse perhonorificè. Sed ille postridie cùm in amicum veterem Cantabrum incidisset, à lautiore hospitio sese ad eum familiariter transtulit.

Nauigat in Palæstinam. Cap. XIII.

B

BI cùm aliquandiu moraretur, in omnem nauigãdi occasionem intentus; ecce tibi nouæ amicorum pugnæ (quos illi vbiuis breui conciliabat cognita viri virtus atque modestia) eum varijs terroribus ab instituta peregrinatione reuocare conantium; quibus ille, Deo fretus, ita resistebat, vt diceret, pro certo habere se, vt cætera cuncta deficerent, vel vna solummodò tabula quò cupiebat vtique peruenturum. Nec eum fefellit bonitatis diuinæ fiducia. Cùm enim eo anno formidine Turcarum, vt diximus, solito minor esset in Iudæam peregrinantium numerus, & quotquot erant, simul omnes paulo ante soluissent; desperata iam à cæteris re, Ignatius repente fit certior, nauem in Cyprũ parari patricio Veneto, prætori eiusdem insulæ designato: cumque inde non ignoraret breuem atque facilẽ esse traiectum in Palæstinam; nullo adhibito deprecatore, cùm tamen multi nec aspernandi suppeterẽt, ad Venetorũ Ducem Andream Gritum adijt ipsemet, insigni non minus humanitate quàm prudentia principem: ac Deo fauente facile ab eodem impetrauit, vt gratis in Cyprum vsque deueheretur. Sed interea dum prætoria ornatur nauis, in febrim Ignatius incidit, factumque diuinitus est, probandæ scilicet eius constantiæ caussa, vt quo die pharmacum hauserat, eo ipso nautæ signum C profectionis ediderint. qua re minimè conturbatus Ignatius veniam petit ab hospite; qui pertinaciter ipsum etiam atque etiam retinere conatus, cùm nihil omnino proficeret, consulitur medicus. ille verò sine cunctatione respondet, hominem ad interitum ruere. Attamen Ignatius nihilo magis immutatus, & cælestis nimirum medici ductum sequutus, felici sanè consilio (quòd tamen admirandum potius, quàm imitãdum alijs duxerim) fluctuante etiam tum in stomacho potione conscendit; factumq; est Dei beneficio, vt ora soluta, inter nauigandum, ex ipsa maris agitatione tantam vim pestiferi ac vitiati humoris euomeret, vt morbo planè leuatum sese celeriter senserit. Recuperata valetudine institit suo more, quoscunque poterat factis dictisque ad virtutem & pietatem adhortari. cumq; in eadem naui per summam impudẽtiam committi grauia quædam flagitia comperisset, non dubitauit apertum dedecus detestari palam; & impuros illos homines tanta orationis acrimonia reprehendere, vt ij facta cũ nautis coniuratione molestum sibi monitorem in deserta quadam insula exponere, atque ab suo conspectu & consuetudine procul amouere decreuerint. quam rem odorati è vectoribus quidam Hispani ad Ignatium pro amicitia detulẽre, suadentes etiam atq; etiam, vt in loquendo cautior esset, sibique consuleret. sed ille nihilominus turpiter peccantes obiurgare perrexit, diuinæ prouidentiæ ope subnixus: cuius beneficio factum est, vt ad insulam sceleri destinatam appropinquantes nautæ, aduerso repente vento reiecti, volentes nolẽtes Ignatium in Cyprum vsq; peruexerint: vbi cùm stare ad salinas peregrinã nauem, de qua supra diximus, audisset; illuc itinere terrestri se contulit: in eamq; gratis admissus, nihilo plus viatici secum intulit, quàm in priores intulerat, Christo v-

no videlicet fretus, qui tota illa nauigatione ſeſe illi non ſemel oſtendit; eumque ma- D
gnopere confirmauit; ac denique incolumem ad portum Palæſtinæ perduxit.

Palæſtinæ loca ſancta perluſtrat. Cap. XIV.

NDE cum cætera peregrinorum turba progreſſus, vt ad conſpectum ſacratiſſimæ vrbis eſt ventum, incredibilem ex ipſo illius intuitu cepit animo voluptatem; ac deinceps partim in comitatu, partim etiam ſolus, loca illa CHRISTI Domini, MARIAE virginis, & Apoſtolorum nobilitata veſtigijs, eximio quodam animi fructu venerabundus haud ſemel obijt: modò inclyti quondam templi reliquias, modò ſepulchra Prophetarum intuens: hic naſcentis & vagientis; illic docentis, & miracula patrantis filij Dei monimenta conſiderans. Vbi verò ad loca eiuſdem acerbiſſimis pœnis inſignia, & morientis in cruce ſanguine conſecrata, atque ad defuncti ſepulchrum accederet; effuſus in lacrymas, humo pia oſcula imprimere, immortales agere Domino gratias, incredibili quadam ſpiritus dulcedine & ſuauitate compleri. Ad hæc, antiquum beatiſſimæ Virginis domicilium, itemque locum inſtituto primùm Euchariſtiæ myſterio, & ſancti Spiritus aduentu memorandum, & alia eiuſmodi quàm plurima, quæ per otiũ deinde reuiſeret, à myſtagogo quàm accuratiſſimè addiſcere. Erat Ignatio iamdiu deliberatum, vt diximus, in anguſtis illis Iudææ ſedibus pedem figere, atque ad conuertendos ad Euãgelij lucem infideles toto pectore incumbere; quòd non reperiret vel vbi ſanctius in terris vitam degeret, vel in quo munere fructuoſius operam collocaret. Neque, plurimis iam experimentis diuinæ bonitati cõfidere, & in diem paruoque viuere aſſuetum, rerum quæ ad corpus pertinent, habebat cura vlla ſolicitum. Id verò laborabat vnum, fragilitatis humanæ videlicet conſcius, ne ſpiritui quotidie deficienti, & noxarum ſordes aliquas contrahenti, opportuna ſacræ pœnitentiæ ablutio, & cæleſtis panis alimenta deeſſent. Quam ad rem idoneum ratus miniſterium fratrum è Franciſcana familia, qui loca illa religioſa tuentur, & peregrinis aduenientibus præſtò ſolent eſſe; adit ille ad cuſtodem cœnobij, ac litteras ei, quas ex Italia commendatitias attulerat, reddit; &, quòd ad conuerſionem infidelium attinet, nihil ei ſuorum cõſiliorum impertit; voluntatem verò ſuam in eiſdem ſedibus commorandi habitandique demonſtrat: rogat proinde, vti ſe fratres dumtaxat tecto recipiant, ſibiq; Confeſſionis & Euchariſtiæ ſacramenta miniſtrent: ſe, quæ ad victum cultumque ſpectent, nullo prorſus eorum incommodo curaturum. Cuſtos, partim commẽdatione amicorum, partim poſtulati moderatione permotus, bene ſperare iubet Ignatium, ita tamen, vt rem in aduentũ Prouincialis Miniſtri differret, qui per eos dies in Bethleem oppido verſabatur. nec dubitauit Ignatius quin æquè facilẽ Prouincialem eſſet habiturus, atq; cuſtodem habuerat. itaq; cùm reditus iam peregrinorum inſtaret, litteras ad amicos in Occidentem ſcribere aggreſſus eſt, quibus eos de ſuo ſtatu faceret certiores. Cùm igitur maximè ſcriberet, quòd in poſterum diem peregrinis erat indicta profectio; ecce tibi à cuſtode nuntius, adeſſe Prouincialem, & Ignatium accerſere. ad quem bonæ ſpei plenus cùm extemplò adijſſet, collaudat ille primò piam hominis voluntatem: ſed re apud ſe diligentius deliberata, videri ſibi ait ſatius, vt recedat; idq; cùm alias ob cauſſas, tum verò quòd ante id tempus nonnulli eodem ſtudio accẽſi, dum ſecurius vagantur, à Turcis excepti, vel miſerè perijſſent, vel certè in acerbæ ſeruitutis calamitatem incidiſſent, quos deinde propter officium ac vicinitatem Franciſcani fratres non ſine magno cœnobij detrimento redimere cogebantur. proinde ſe in diem inſequentem cum cæteris peregrinis ad iter accingeret. Ad quæ cùm ita reſpondiſſet Ignatius, vt ſibi certum fixumque eſſe affirmaret, Hieroſolymis omnino reſtare; ſimulque modeſtè ſignificaret, ſe, quamuis aliter ſentiente Prouinciali, nequaquam, niſi aliqua oblata religione, à propoſito receſſurum: tum ille poteſtatem ſe à ſummo Pontifice habere ſubiunxit ſacris interdicendi ſi quis inuito ſe ibidem remanere conatus eſſet: iamque poteſtatis eius diploma proferre paranti, confeſtim Ignatius, vt omnia eccleſiaſtica iura, & imperia valdè reuerebatur, nihil prolato opus eſſe reſpondit, credere ſe quæ diceret; & quoniam ita iuberet, dicto audientem fore.

Dum

A Dum igitur ad hoſpitium tendit mœrens, vt ſe ad reditum comparet; acris illum inceſſit repéte cupiditas montis Olíueti illius celeberrimi reuiſendi, quo in ſummo cernuntur adhuc IESV Chriſti aſcendentis in cælum expreſſa veſtigia: ac ne quis fortè in tantis temporis anguſtijs impedimento ſibi eſſet, re nemini patefacta, & (quod periculoſius eſt) nullo propter inopiam Turca ſecum adhibito ex ijs qui mercede conducti peregrinis in ea regione præſidio ſunt; ſolus ad montem excurrit: cumque à cuſtodibus non admitteretur, cultellum è calamaria theca detractũ mercedis loco ijs dedit, ſacri montis cacumen ſubijt alacer, & diuinorũ pedum notas multa cum prece & ingẽti gaudio veneratus, ad Bethphage properauit: vbi dum ſingula curioſè perluſtrat, ſubijt illius animum ſubitò, minus diligenter in Olíueti faſtigio ſeſe animaduertiſſe, vtra ex cæli plaga dextrum, vtra ſiniſtrum eſſet Chriſti veſtigium: qua dubitatione quaſi quibuſdam calcaribus incitatus, illicò ad montem recurrit, adnotauitque intentis oculis vel minutiſſima quæque ſic, vt locus in poſterum dubitationi non eſſet: vſque adeo inexplebile ſtudium ſacroſancta illa redemptionis humanæ monimenta, & incunabula Chriſtianæ religionis penitus etiam atque etiam cognoſcendi recolendique mentem eius inuaſerat. Interea, cùm abeſſet diutius, nec in turba peregrinorum appareret, ad Franciſcanos defertur deſiderari ex eo numero Ignatium. Frãciſcani ſuſpicati id quod erat, ac veriti ne per eam ſolitudinem Ignatius in aliquod vitæ vel ſeruitutis

B diſcrimen incurreret; Armenium quemdam in eo cœnobio miniſtrantem, ad illum perquirendum celeriter mittunt. qui deſcendenti ex Olíueto commodum Ignatio factus obuiam, fuſte primùm, ac truci vultu acriter minitari, ac temeritatem aſperè admodum increpare: deinde immiſſa manu & brachio ferocius apprehenſum, ad diuerſorium trahere minimè ſanè renitentem, quin etiam nouo cœleſtis gaudij rore perfuſum, quòd inter eas contumelias Chriſtum ſibi præſentem, & vſque ad hoſpitium prẹeuntem, incredibili quodam genere conſolationis aſpiceret.

In Hiſpaniam redit. Cap. XV.

T igitur poſtera dies illuxit, cum reliquo peregrinorum agmine Ignatius abijt præ deſiderio triſtior, & relictam prouinciam ſine fine reſpiciens: nec tamen, quoniam prẹſenti neceſsitate victus inde recederet, de muniendo in poſterum ſibi quandoque reditu ac manſione deſperans. Cumq; primo traiectu Cyprum tenuiſſet incolumis, tres ibi onerarias in Italiam paratas offendit: quarum vna erat Veneti mercatoris, maxima, & omnibus rebus inſtructa;

C altera minor, ſed bẹne firma, Turcarum: tertia Chriſtianorum, parua, & malè cõpacta. Ac cæteri peregrini, quòd tempus erat hybernum, & obnoxium tempeſtatibus, pro ſe quiſque tendere, ac certa mercede paciſci, vt in primam aſcenderent: cumque Ignatius propter egeſtatem à nauarcho repudiaretur, ijdem illum enixè precari, vt hominem ſibi notum, probum, atque adeo ſanctum ne recuſaret admittere. quibus ille non minus amarè quàm ineptè facetus: Atqui ſancto, nihil opus eſt (inquit) naui. calcabit æquora multorum exemplo. neque vnquam exorari ſe paſſus eſt: ſed magno ei ſtetit cauillus, & contumacia. Cùm enim Ignatius inde per contemptum excluſus, facilè obtinuiſſet ijſdem deprecatoribus, vt in illam debilem gratis admitteretur: cumque ſimul omnia nauigia vento ſecundo ſoluiſſent; repente cooritur atrox adeo ac ſæua tempeſtas, vt Turcica nauis in omnium conſpectu miſerandum in modum fluctibus hauſta, nullo prorſus euadente perierit; Veneta verò in ſcopulos illiſa naufragium fecerit, ſaluis tamen hominibus: tertia tantùm, quã vehebatur Ignatius, minimè valida, vẽtis ac fluctibus diu multumque agitata, altero denique menſe in Apuliam, lacera ac valde feſſa peruenit: quo ex loco ipſe deinde Venetias petijt, tam longa & perículoſa nauigatione mirè vexatus. Etenim ſtudio paupertatis, quæ fuit illi ſemper omnibus commodis & emolumentis antiquior, nudis cruribus, hyeme ſæuiente conſcenderat, femoralibus tantùm è tela, conciſaque ad humeros aploide, ac ſciſſili tunica breuiore ſemiamictus, cùm è cælo denſa caderet nix, ac triſti gelu cuncta inhorreſcerent. atque ad has cæli iniurias accedebant quotidiana vitæ diſcrimina, vigiliæque, & cætera maris incommoda: quibus ille

ille pæne confectus cùm Venetias peruenisset Ianuario mẽse anni MDXXIV. ab hospite Cantabro clementer acceptus, nummisque aliquot ad iter faciendum, atque ad fouendum stomachum nimio frigore languentem panni quodam frusto donatus, Ferrariam venit. ibi maximum vrbis templum ingressus, dum religiosè numen adorat, mendicus quidam ex ijs qui sacrarum ædium vestibula conterunt, precationi apprimè intentum intuitus, confestim ad illum accedit, manumque ad stipem porrigit supplex: cui cùm Ignatius ex ea quam habebat pecunia, nummulum hilari vultu dedisset, atque is (vt fit) rem ad cæteros pauperes detulisset; alius aliusque deinceps ad Ignatium accurrere: quos ille cùm se per Christũ obsecrantes frustrari fas esse vix duceret, à minoribus nummis ad maiores paulatim progressus, breui totam crumenam ita penitus exhausit, vt sibi deinde ad cibum illo die capiendum ostiatim emẽdicare necesse fuerit. quam rem pauperes ijdem mox cõspicati, & maxima quadam admiratione correpti; sanctum, sanctum illicò exclamant. quibus plausibus vocibusque nequaquam inflatus ipse, cùm vno bonæ conscientiæ testimonio niteretur, Genuam inde sine vlla cũctatione profectus est. Graue per id tẽpus inter Christianos Reges vigebat bellum; & præcipua quæque Cisalpinæ Galliæ loca, vel Hispanicis, vel Gallicis præsidijs tenebantur: cumque ob id ipsum valde infesta cædibus ac latrocinijs itinera esse constaret; admonitus à bonis quibusdam viris Ignatius est, vt per occultos tramites à via regia declinaret, ni cum ingenti vitæ periculo in manus militũ vellet incidere. At ille, quem ardens odium sui, & amor imitandæ Christi patientiæ intrepidum redderet, rectà nihilominus ire perrexit. neque ita multum viæ processerat, cùm ad oppidum nescio quod in stationes circũsidentium Hispanorũ incurrit, qui tam periculoso ac suspicioso tempore exploratorem sine dubio rati, comprehensum Ignatium, & in domunculam quãdam seductum, blandè primùm interrogant; deinde omni vestimento, & ipsis denique calceis férociter exuũt, singulas partes proteruè simul & curiosè pertractant, numquid ad obsessos vel nuntij, vel litterarum afferat, diligenter exquirunt. cùm nihil eorum quæ putauerant, neque percunctando elicerent, neque perscrutando inuenirent; ira commoti, Atqui te Præfecto sistemus, inquiunt, & confessionem quam pertinaciter supprimis, exprimemus: cùm nihil recusaret Ignatius, ac tantummodo peteret, vt sua se tunica tectum incedere paterentur; illi verò, ludibrij & ignominiæ caussa brachatum per media castra vulgo inspectante atque irridente perducunt. quam ille tam insignem contumeliam excepit ac subijt alacer, cùm alijs nominibus, tum præcipuè quòd interea sibi species quædam est obiecta Christi Domini, cùm à Pilato per mediam vrbem ad Herodis tribunalia missus esset, ab eo per summam iniuriam atque indignitatẽ spreti & illusi; & vniuerso irridẽte ac sibilante populo, per hominum ora semel iterumque traducti: cuius opprobrij se quoque factum esse vtcumque participem, mirificè lætabatur: sed vbi ad Præfecti diuersorium appropinquauit, repentino quodam timore perfusus, cæpit subitò cogitare apud se, quonã modo ipsum alloqueretur. Etenim Ignatius, quòd olim in regia, sermonis flosculos & verborum elegãtiam nimium studiosè captasset, ad eam vanitatem expiandam, consulto post conuersionem instituerat rudi & agresti sermone cum ipsis quoque dynastis ac principibus agere; & quò magis vulgò contemneretur, omne liberalioris educationis & nobilitatis indicium studiosè cælare. tum igitur subijt illius animum, expediretne tali tempore quidpiam de suscepta seu tarditate, seu rusticitate deponere. Sed cùm rem totam accuratius intuens, ab humano timore profectam animaduertisset; vsque adeo in semetipsum animo concitatus est, vt nulla habita ratione periculi, non modò mutata consuetudine, ad orationis lenocinia non descendere, sed nullum prorsus neque gestus, neq; verborum honorem habere Prǽfecto decreuerit. Quæ res cuipiam fortasse temeritatis potius quàm consilij videatur esse: sed vtique seruorum Dei, præsertim in ipso feruore pœnitentiæ, facta vel dicta, ad communem sensum ac normam exigenda non sunt. Cùm igitur coram illo stetisset; vt erat seminudus & squalidus, ne aperto quidẽ capite, oculos humi defigit. multa ac varia sciscitanti, nullam omnino reddit vocem. tantùm ad illam interrogationem: Es ne speculator? non esse, respõdit; idque ob eam caussam, ne si nihil contradixisset, silentio ipso, quod aiunt, rem affirmasse, & meritò quæsitorẽ in suam perniciem efferasse videretur. Tum ille insanum ratus Ignatium, acriter milites increpat, quòd in conspectum suum, non bene cognita re, dementem adduxerint; & simul, Abigite hunc, inquit, liberumque dimittite. qua reprehensione magis magisque

que

A que irritati, cùm aduerſus Ducem hiſcere non auderent, ſui doloris pœnas ab innocente Ignatio repetunt. nec modò iurgia & probra certatim ingerere, ſed etiam impetu facto, pugnis, cubitis, calcibus hominis latera faciemque contundere, mirabiliter in ipſo verberum dolore lætantis, quòd aliquid innoxio ſibi ad Chriſti exemplum perpeti contigiſſet. Cumque verberando & conuitiando feſsi denique deſtitiſſent, miſeratus alius quidam miles excepit exanimem, ac fouit, ciboque recreatum inſequenti luce tutum abire permiſit. Sed antequam Genuam accederet, rurſus in ſtatiua Gallorum incidit, verùm euentu admodum diſpari. ſiquidem Dux, vt eum in Guipuzcoa natum audiuit Vaſco ipſe eidem regioni finitimus, quaſi popularem clementer agnouit, ac benignè tractari à militibus iuſſum poſtridie dimiſit incolumem. Inde cùm Genuam perueniſſet, Rhotericum Portúdum ibi offendit Cantabrum, Hiſpanienſi claſsi præpoſitum, in Fernandi quondam regia ſibi notum; cuius beneficio dum Barcinonem traijcitur, nihilo pacatiori vſus eſt mari, quàm terra paulo ante vſus fuerat. Etenim à piratis conſpecta nauis, qui valida per eos dies claſſe infeſtum habebant mare Liguſticum, ingenti nautarum labore metuq; manus inſectantium effugit.

Barcinone ad ſtudia litterarum aggreditur. Cap. XVI.

B INTEREA Ignatium Hieroſolymitana commoratione prohibitum, grauis coquebat cura, quid ageret, quodnam potiſsimum vitæ genus eligeret. ac multa ſecũ agitanti venerat illi dudum in mentem, cœnobium aliquod ingredi maximè diſſolutum, vt ibi, dum lapſam religionis diſciplinam, & verbo & exemplo conatur ad veterum inſtituta redigere; & cæteris aliqua re prodeſſet, & ipſe interea (quòd neceſſariò futurum videbat ab ijs qui reſtringi ſe nollent, multa pro Chriſti nomine pateretur. Sed incertus num id maximè ad Dei gloriam pertineret, quam videlicet vnã in omni actione ſpectare cõſueuerat; multa ac diligẽti prece & ieiunio explorat numinis voluntatem: ac diu perplexus, in eam denique mentem ſeſe diuinitus planè ſenſit impelli, vt ſine dubitatione ſtatueret, primùm operam ſuam, qualis qualis eſſet, nequaquam intra vnius familiæ cancellos includere: deinde, quò latius pateret vtilitas ac fructus animorum, eiuſdem conſilij ac propoſiti idoneos aliquot adlegere ſocios atq; adiutores: poſtremò, vt ſine hominum admiratione verſari in adiuuandis hominibus poſſet, ad Sancti Spiritus vnctionem, doctrinæ quoque ſubſidium, ac litterarum cognitionem adiungere, præſertim quòd ea commendatione facultatem etiam repeten-
C dæ atque obtinendæ Hieroſolymitanæ prouinciæ (cuius illi cura viuebat in pectore) facilè ſe ab eccleſiaſticis magiſtratibus aliquando impetraturum ſperabat. Et quidem, quòd ad litterarum ſtudia pertinet, cùm nõdum intelligeret quàm illa ſibi totum hominem fere vindicent, ratus poſſe interim ſe animis quoque adiuuandis vacare, Minoreſſam ad gregem illum ſuum reuerti decreuerat, vbi & ſparſa in hominum mentibus pietatis virtutiſq; ſemina ad bonam frugem perducere, & Ciſtercienſis cuiuſdam monachi, ſpectatæ ſanctitatis ac doctrinæ viri, tum conſuetudine perfrui, tum induſtria erudiri magnopere cupiebat. Sed cùm illum, contra quàm putarat, demortuũ reperiſſet; Barcinonem ſibi ſtudiorum idoneam ſedem putauit fore, propter eam maximè cauſſam, quòd cùm paupertatem perpetuò colere, nihilque ab domo ſua & cognatis accipere decreuiſſet; in ea vrbe multos habebat ſpirituali neceſsitudine ſib coniunctos: in ijs Ardebalum quẽdam peritum, vt locis ac temporibus illis, ludimagiſtrum; & Eliſabetham Roſellam primariã fœminam, quorum alter operam illi gratuitam in docendo, altera in quotidianos vſus quidquid opus eſſet benignè detulerat. Vt igitur Barcinonem reuertit, ſeque Ardebalo dedit in diſciplinam, repueraſcere in gratiam Chriſti matura iam ætate vir (quippe tertium circiter ac trigeſimũ agebat annum) & elementarius propemodum fieri nõ erubuit. Cæterùm ad illa ſpinoſa rudimẽta grammaticæ capienda, ediſcendaſque verborum inflexiones & nominum, cùm alia erant ei impedimento, tum illud præcipuè, quòd animum ad rerũ cæleſtium ſenſa concipienda longo iam vſu promptum & agilem, ſi amandi vocabulum, vel alia quæpiam eiuſmodi vox admonuiſſet eorum, quæ piè ac religiosè cogitare & cõmentari cõſueuerat, ſubitò

fubitò pæne abſtractus à ſenſibus, in contemplationem diuinæ caritatis ac ſempiternæ D beatitudinis tota mẽte raperetur. Ex quo fiebat, non ſolùm vt nihil noui mãdare memoriæ poſſet, ſed etiam vt ſi quid antea impreſſum eſſet,id ipſum concurſu nouarum & præſtantiorum imaginum illicò deleretur. quam ipſam rem, quaſi futura præſagiens, pro ſua parte adiuuabat etiam vafer humani generis inimicus, eo maximè tempore crebra intelligentiæ lumina eidem offerens, & recondita patefaciens ſcripturæ ſacræ myſteria. Quod ille cùm cerneret, cumque adhibito ſæpe conatu,euagationem hanc fruſtra cohibere tentaſſet;pro ea diſcretione ſpirituum quam diuturna exercitatione parauerat, facilè ſenſit diaboli fraudem ſeſe à litterarum ſtudio reuocare conantis.ac, quo conſilio Barcinonem ſeſe contulerat, id ipſum labore ac diligẽtia conſequi maiorem in modum exoptans,hanc inijt rationem eius abigẽdæ moleſtiæ. Templum erat beatæ Virginis,cui à Mari cognomen eſt,gymnaſio proximum.in id templum fuſis ritè ad Deum, eamdemque Virginem precibus, Ardebalum pro amicitia accerſit; rem illi totam, vt erat, exponit; deinde ſe ad pedes abijcit homini, etiam atque etiam obteſtans, ne ab incæpto deſiſtat; ſe vtique, modò ſibi panis, & aqua non deſit,in proximum biennium, & eò amplius, ſi opus fuerit, ad ſcholas frequentem eſſe venturum, ſeduloque daturum operam litteris:petere & rogare,vt ab ſe quotidie nõ minus quàm à cæteris penſum exigat;ceſſantẽ, quaſi quemlibet vnum è grege puerorum, arbitratu ſuo & verbis & plagis accipiat. Miratus viri humilitatem ac probitatem Ardebalus, bonum animum iubet habere, ſuamque illi operam denuò pollicetur. Atque hac ſub- E miſſione victus denique dæmon abſceſſit, & importunis illuſtrationibus Dei beneficio recedentibus, operæ pretium Ignatius facere, & liberius in grammaticæ cognitione cœpit excurrere. Interea diſcendi mirabiliter auido,& omnia ſtudiorum compendia perquirenti,ſuaſêre nonnulli,ad pietatem videlicet cum elegantiore doctrina iungendam, vt Eraſmi Roterodami, qui ea tempeſtate Latinitatis auctor idoneus habebatur, Enchiridion militis Chriſtiani ſtudioſè perlegeret. quòd ille facere cùm cæpiſſet, celeriter ſenſit ea lectione ſpiritus feruorem in ſe quaſi frigida ſuperfuſa reſtingui: conſultoq; per preces Deo ita librum illum abiecit, vt neq; in manus poſtea ſumpſerit ipſe,& multo poſt, Generalis creatus, omnia ſcriptoris illius opera in Societate IESV legi vetuerit, non quòd ſingula hæretico veneno infecta putaret; ſed ne quis fortè captus facetijs ac dicacitate viri,ſenſim, vt fit,ab incorruptis ad vitioſa deſcenderet. Nec tamen eo tempore Ignatius,quamquam ſtudio litterarum adeo intentus,conſueta caritatis officia & ſtudium pœnitentiæ omiſit. quinimmo cùm Barcinonem valentiore quàm inde abierat ſtomacho reuertiſſet,non ille quidẽ ad ſaccum redijt,neque orationi ita multum temporis tribuit;ſed tamen veſtitu admodum vili vſus eſt, & calceos ad oſtentationem vitandam ita perforauit, vt ſoleis paulatim magis magiſque diſcerptis, hyeme iam ſæuiente, nudis humi plantis incederet: atque etiam ſubſeciuis operis, erepto è ſcholaſticis exercitationibus tempore, inſtitit pia paſſim colloquia ſerere; plebẽ F infimam doctrinæ Chriſtianæ præceptis imbuere;quoſdam etiam ſpiritualibus exercitijs ad virtutem ac perfectionem informare.Quarum rerum admiratione permoti pręcæteris viri quattuor, ſeſe ad Ignatij ductum atque inſtitutum aggregarunt (quibus tamen, vt ſuo loco videbimus, in propoſito conſtantia defuit) Calliſtus quidam, qui auctore Ignatio peregrinationem Hieroſolymitanam nuper obierat; alterum Artiagam cognomento appellabant; tertius fuit è Gotholaniæ Proregis familia, nomine Cazeres:ad quos vltimo loco Ioãnes adoleſcens,natione Gallus acceſſit. His ille ſocijs auctus; tametſi ſtudiorum metam quamprimum attingere optabat, quò liberius omnem curam atque operam in hominum ſalute conſumeret; tamen quòd ſibi nondum ſat firma grammaticæ fundamenta ieciſſe videbatur, numquam adduci potuit, vt ab Ardebali diſciplina diſcederet(quamuis ad ſuperiores artes vulgò idoneus haberetur) quoad inſignis quidam Theologiæ doctor, cui ſeſe excutiendum examinandumque tradiderat,facto periculo, ad reliquorum ſententiam acceſſit. Cuius auctoritatem & iudicium ne contemnere videretur, licet ipſe ſibi haud ſanè placeret, ad grauiora ſtudia Complutum vnà cum ſocijs abijt.

Eiuſdem

A *Eiusdem commoratio Complutensis. Cap. XVII.*

BI cùm ad publicum xenodochium suo more diuertisset: artium, vt appellant, curriculum inijt non admodum felici successu: quippe qui eadẽ illa præpropera festinatione incitatus, nullo pæne seruato vel ordine vel discrimine disciplinæ, multa & varia vno eodemque tempore aggressus est; & in logicis terminos, quos appellant, in physicis Albertum, in Theologia Magistrum sentẽtiarum (qui maximè libri tum in Hispania terebantur) euoluere, & plures quotidie in scholis audire cæpit interpretes; quæ res in speciem vtilis & compendiaria, vel maximo ei in id ipsum quod properabat, impedimento fuit. Etenim, quod in rebus humanis ferè fit, cùm auidè sequeretur omnia, nihil propemodum assequebatur: & ipsa varietas ac multitudo rerum, tum intelligentiæ tenebras, tum verò memoriæ perturbationem & confusionem afferebat. Ad hæc illud etiam accedebat incommodi, quòd in summa paupertate, non solùm ex emendicato viuebat ipse cum suis, verùm etiam aliorum inopiam ac difficultates, conquisitis vndique eleemosynis, magno labore & corporis & animi subleuabat. Præterea, quòd eius cursum vel maximè retardauit in litteris, tanta cupiditate B ardebat errantes animas ad bonam mentem atque ad legem Euangelicam reuocandi, vt se, quamuis alieno tum tempore, continere non posset quò minus & in scholasticorum circulis de vera virtute ac pietate sermones inijceret, & in triuijs pueros plebemque fidei Christianæ præceptionibus erudiret, & omnium ordinum homines passim ad cultum Dei, studiumque religionis acri, ac vehementi oratione incitaret. Quibus adhortationibus commoti multi cùm ad sanitatem & officium redirent, & crebris alijsque suspirijs veram cordis contritionem ac pœnitentiam testarentur; ab imperitis quibusdam Ignatius in suspicionem & crimen veneficij vocari est cæptus: quasi homines oratione sua cardiacos redderet. Præterea cùm insignes quædam in populo repẽte morum ac vitæ mutationes existerent, & maior in dies hominum concursus ad Ignatium fieret; breui rem ad sacros Inquisitores Toletum pertulit rumor. Gliscebat eo maximè tempore apud Germanos Lutheriana pestis, manabatque malum quotidie latius. Quinetiam in Hispania ipsa, insani conatus eorum qui sese Illuminatos ferebãt, paulo ante magistratuũ diligentia oppressi fuerant. Quocirca sacri Quæsitores in omne eiusmodi contagionis periculum excubantes animo, atque ex hac hominum frequentia & inusitato agendi genere veriti ne quod nouum incendium existeret, Complutum celeriter aduolant, in Ignatij doctrinam ac mores diligenter æquè ac dissimu- C lãter inquirunt. cùm nihil neque in dictis neque in factis à recta fide alienũ inuenirent, Ignatium ne appellant quidem; tota re delegata Vicario Archiepiscopi, Ioanni Figheroæ, qui deinde Regio consilio præfuit, Toletum ipsi ad sua tribunalia reuertuntur. Neque ita multo post, Vicarius ipse, magis vsurpandi iuris causa, quàm quòd rem vlla animaduersione dignã putaret, ad Ignatij diuersorium adit quietè, & pauca quædam ab eo percunctatus, ad extremum exponit, inquisitum in ipsius & sociorum vitam esse acriter, neque inuentum quidpiam vitiosum; proinde more suo animarum saluti operam darent, cum eo tamen, vt non vno eodemque omnes habitu incederent; ne tali tempore nouam aliquam sectam inducere viderentur. Natiui coloris lanea veste cuncti vtebantur. iussit ille Ignatium & Artiagam nigro, Callistum & Cazerem rufo colore distingui, adolescentem Gallum nihil mutare. nec recusauit Ignatius, vt erat magistratibus apprimè obediens. Interiecto deinde quattuor fere mensiũ spatio, cùm nihil de instituta docendi ratione remitterẽt, nec persuadere sibi Vicarius posset, homines idiotas, in ijs tractandis quę ad Christianæ fidei dogmata pertinent, nusquam labi; rursus in eos clam institit quærere. sed cùm nihilominus sana cuncta reperisset, rem totam sine vllo iudicij tumultu suppressit. Nec tamen ita multo post Vicarius idem tertiam in Ignatium quęstionem exercuit, quorumdam calumnijs ac suspicione compulsus. Confluebat ad nouum doctorem audiendum, vt diximus, populi turba promiscua. in ijs fœminæ duæ honesto loco natæ, grãdis natu mater, & filia forma elegãti. hæ publicis Ignatij adhortationibus incitatæ, vt est sexus ad pietatem propensus, adeo exarsêre, vt cuncta Hispaniæ valetudinaria peragrare, & in Christi Domini gratiam

toto vitæ ſuæ tempore pauperibus miniſtrare decreuerint. Hoc animi propoſitum Ignatio cùm aperuiſſent; diſſuaſit ille magnopere cū alias ob cauſſas, tum ne cuius oculos animumque ſolicitaret aſpectus adoleſcētulæ; non deeſſe Compluti pauperes, quos officij cauſſa, ſi vellēt, inuiſerent; poſſe etiam operam dare ſacro Euchariſtiæ ferculo proſequendo, & alia id genus obire permulta, vtriuſque ſexui, alterius etiam ætati magis congruētia. Quibus rationibus, & ſimul auctoritate viri deterritæ, cogitatam quidem illę depoſuēre prouinciam; verūtamen eadem agitatæ ſpiritus vi, temperare ſibi poſtea nequiuerunt, quominus inconſulto atque inſcio prorſus Ignatio, pedibus, ac mendicantium ſpecie aliud genus peregrinationis longæ difficiliſque ſuſciperent. Giennium in Bætica eſt vrbs, quam nonnulli Menteſam Oretanorum falſo putarunt, ſacro Sudario in primis viſenda, in quo crucem ſibimet baiulantis expreſſa Chriſti Domini adoratur effigies. Ad id Sudarium venerandum, pedibus, vt dictum eſt, paucis admodum conſcijs profectæ, duodecim fermè dierum itinere, cùm in vrbe non apparerent, admiratio primùm affinium ac vicinorum orta: deinde vbi à familiaribus cognitum eſt peregrinantium habitu petijſſe Giennium, variè pro ſuo quiſque ſenſu rem interpretari. nonnulli probare factum, plerique reprehendere quòd eo loco fœminæ ſine comitibus, nullo apparatu ſe in iter periculoſum dediſſent. Doctor verò Çirolius, cuius in tutela erant mulieres, auctorem eius conſilij ſuſpicatus Ignatium, vehementer excanduit, facinus indignum exclamans, hominem externum & ignotum, in aliena E patria ſuis concionibus cuncta miſcere, & ipſas matresfamilias à cura domeſticarum rerum auocare, nubiles verò puellas in pudicitiæ diſcrimen adducere. Atque his querimonijs Vicarium perpulit, vt Ignatium in carcerem, miſſo repente viatore, conijceret. Erat æſtiuum anni tempus, & ſatis laxa cuſtodia. itaque ad eum totis iam illis finibus celebrem, vel ſpectandi, vel audiendi cauſſa plurimi ventitabant. quibus ille ſecuritate mirabili tum Chriſtianæ doctrinæ rudimenta, tum etiam, vbi res exigeret, ſpiritualium exercitationum præcepta more ſuo tradebat. Georgius quidem Nauerius, inſignis ea tempeſtate doctor, & magna apud Carolum Cæſarem gratia, cùm ad eum viſendum acceſsiſſet; animi magnitudinem, & dicendi vim admiratus, vt primùm ad ſuos domum reuertit. Hodierna die vidi Paulum (inquit) in vinculis. Iamque ſeptimumdecimum diem ibi tranſegerat non ſolùm innoxius, verùm etiam prorſus ignarus cuius criminis nomine accerſeretur; cùm eius interrogandi gratia (multa quippe ad eum ab iniquis delata fuerant) Vicarius ipſe cum ſcriba publico in carcerem venit. At primùm (vt fit) varijs quæſtionibus verſat in omnes partes Ignatij animum: dein ſciſcitatur ex eodem, obſeruet ne Sabbata. cui ille, Vtique, in honorē beatæ MARIAE virginis (inquit.) nam cæteroquin & Iudaicos ritus ignoro, & verò Iudæum patria mea fert nullum. Poſtremò, noſtin, ait, mulieres quaſdam duas, matrem & filiam? Cùm F Ignatius annuiſſet, Numquid auctor illis fuiſti (adiungit) peregrinandi Giennium? Nihil verò minus, ait Ignatius: quinimmo credas mihi iurato velim, eiuſmodi curſationes & itinera in vniuerſum vtrique diſſuaſiſſe me: &, ſi profectæ ſunt, me ignaro, atque adeo inuito profectas. Tum hilari vultu Vicarius, humeros Ignatij leniter apprehendens. Atqui ob id ipſum, inquit, in cuſtodiam te ſcito fuiſſe coniectum. His ita peractis, ac tota ſerie quæſtionis per ſcribam in commentarios relata, Vicarius abijt. Interea peregrinatione confecta, ſecundo & quadrageſimo denique die mulieres reuertuntur. è quibus Ignatij innocentia clarè perſpecta, venit in carcerem ſcriba, & Vicarij ſententiam Ignatio recitat: qua primùm iubebatur ipſe cum ſocijs cæterorum ſcholaſticorum habitu incedere; deinde quadriennij perfiniebatur ſpatium ſacræ Theologiæ cognoſcendæ, ante quod exactum ſpatium, de fidei Chriſtianæ myſterijs ad populum verba ne facerent. Quibus auditis, quod ad habitum pertinet, nihil ſanè recuſabat Ignatius, dummodo in idipſum egenti ſibi neceſſaria præberentur; illam verò temporis finitionem ægrè admodum tulit, quòd ea re ſibi viam ad procurandam animorum ſalutem obſtrui cerneret. Itaque ſine vlla dubitatione Salmanticam ad ſua proſequēda ſtudia migrare conſtituit, cùm ſeſquiannum circiter Compluti moratus, inter eas ipſas difficultates & occupationes, non nihil tamen è logicis, phyſiciſque, & ex ipſis Theologiæ fontibus deguſtaſſet. Sed interim, ad gloriam Dei, ne quid in doctrina moribuſque ſuis reſideret infamiæ, Toletanum Archiepiſcopum (cuius in diœceſi Complutum eſt) ſibi ex itinere adeundum, totamque ei rem geſtam, & omnē conſiliorum ſuorum rationem explicandam exiſtimauit. Is erat Alfonſus Fonſeca, morabatur-

A rabaturque eo tempore Pintiæ. à quo benignè acceptus, animatusque ad cæpta strenuè promouenda, necnon instructus viatico, Salmanticam venit, quò comites iam ante præcesserant. quorum ille diuersorium ignorans, primùm omnium sacram ædem ingreditur, vbi orantem conspicata pia quædam mulier, instinctu videlicet numinis, vltro ad eum accesit, & sciscitata nomen, ad socios iam sibi notos læta perduxit. Verùm Ignatio ne Salmanticæ quidem quietò esse diutius licuit. Cùm enim quod supererat à studijs otij, in cohortandis ad virtutem ac pietatem & priuatim & publicè non modò plebeijs, verùm etiam principibus viris insumeret; neque verò, adiuuante Domino, frustra operam collocaret; omnium in se oculos repente conuertit, vrbemque totam celeriter eius nominis fama peruasit. Erat omnino inusitata res, & ipsa nouitate valde mirabilis; laicos homines, & externa re nulla differentes à cæteris (etenim eos Figheroa suo sumptu Compluti scholasticorum vestimentis ornarat) Apostolico ac pastorali propemodum munere fungi palam, & sacerdotes ipsos ad partes suas ritè obeũdas accendere. Et cùm eiusmodi vitæ genus valde probarent, suspicerentque permulti; tum verò non deerant, qui totam rem secus interpretarentur, ac diligentius cautiusque examinandam putarent. In ijs Dominicani fratres è diui Stephani preclaro cœnobio, quamquàm eorum pro potestate non erat eiusmodi quæstio, tamen, quo erant caritatis ardore, sat suum rati quod communem ad rem totius Ecclesię pertineret; Ignatium noscere, spiritumque ipsius, & doctrinæ genus, & vitæ institutum expendere omnino
B constituunt. Interim ignarus huiusce consilij Ignatius confessarium ex ipso cœnobio sibi delegerat. Is igitur confessarius aduenam iussu Vicarij (nam Prior, seu cœnobiarcha tum aberat) in proximum Dominicum diem ad prandium inuitat, nec renuenti, Fac (inquit) paratus accedas; quærenda ex te non pauca. Ac nihilominus, vbi dies aduenit, sine cũctatione promissa fecit Ignatius. Exceptus est cum vno è comitibus Calisto, comiter. Sublatis deinde mensis, vtrumque Vicarius cum eodem confessario, & alio è fratribus in sacellum quoddam seducit. consîdet omnes. Tum blando vultu Vicarius Ignatium intuẽs, gaudere se admodum inquit, ac valde probare, quòd ille cum socijs Apostolicum in morem peregrinando populos doceat, atque ad cultum Dei, ac studium pietatis impellat. verumtamen auere se nosse quibus maximè litteris operam dederint. Cùm id quod erat, Ignatius, minimè doctos fateretur esse: Quid igitur, inquit, expertes doctrinæ, conciones de rebus diuinis habetis? Nos verò nequaquam concionamur, ait Ignatius; verùm de virtutis pulchritudine, de vitij fœditate, cùm occasiò sese dat, familiariter & ex æquo loco disserimus, atque homines ad odium peccatorum, amoremque probitatis hortamur. Ad ea Vicarius: Sed vtique de virtutibus vitijsque sine liberalium artium cognitione disputari non potest, vel à magistris & libris accepta, vel infusa diuinitus: vos verò neque litteris, neque doctoribus operam
C dedistis, vt ipsi fatemini: restat igitur vt Spiritu sanctò vobis hæc tradita sint. atqui hoc ipsum est de Spiritu sancto, quod maximè quærimus. Tum Ignatius vt peti se vidit repentino dilemmate, cùm aliquantulum substitisset: De his, inquit, hactenus. Cùm nihilominus instaret ille, ac Spiritus sancti verbo hominem vrgeret, oppressus Ignatius tam perseueranti interrogatione, in eodem tamen gradu constantiæ perstitit, seque nihil præterea responsurum affirmauit, nisi quibus legitimè interrogandi ius esset. Quo loco Vicarius: Ita ne verò? inquit. Cùm nouæ impostorum sectæ quotidie pullulent, & in errorem ac fraudem ita multos inducant; vos in reddenda vestræ doctrinæ ratione tergiuersamini? Atqui efficiam vt omnino reddatis. Triduum deinde in sacros cœnobij fines detinentur, atque humanissimè tractantur à fratribus. Eo spacio exacto, ecce tibi à Baccalaureo Fria, Vicario Salmanticensis Episcopi, notarius ambos perducit in carcerem, includitque separato à reliqua reorum turba conclaui, mirum in modum squalido, ac peruetusto, odorisq; deterrimi; cuius tectum medium stipes ligneus fulciebat, ac stipiti ferrea catena erat affixa dodrantium longitudine circiter nouem, bifida ad extremum serie. huic ergo catenæ altero vtrumq; pede adstringunt, sic, vt nusquam alter sine altero progredi, aut loco pæne mouere se posset. Igitur tota ea nocte per summum corporis incommodum nulla capta quiete, in hymnis & canticis perstitêre. postridie, vt per vrbem vulgata res est, continuò boni viri complures cum stragulis, culcitrisque, & ciborum apparatu adfuerunt, quorum benignitate recreatus Ignatius, ac paulo clemẽtius haberi deinde in ea custodia cæptus est. Itaque, vt ante Compluti, sic eo tempore concursus ingens hominum ad eum fieri. ad

quos ille admirabili tranquillitate, de contemptu rerum humanarum, de futuro extremo iudicio, deque sempiternis præmijs atque supplicijs disserebat. In ijs Francisco Mendozæ (qui postea S.R. E. Cardinalis & Episcopus Burgensis est mortuus) miseranti casum ipsius, & amicè ex eo quærenti, grauiter ne ferret custodiam & vincula: Tantum ne malum tibi videtur esse carcer? inquit Ignatius. atqui, scito, vrbe Salmantica tota nō ita multas esse compedes, manicasve; quin ego plures Christi Domini caussa vehementer exoptem. Interea Baccalaureus Frias ad carcerem accedit, Ignatium & Callistum diuersos interrogat, ac varijs percontationibus, quales haberi à iudicibus solent, vtriusque sensus & animum diligenter explorat. Cùm illi congruentia responderent, nec modò sibi, sed etiam inter se mirè constarent; denique librum Exercitiorum, de quo inaudierat, poscit: nec recusat Ignatius; quinetiam sibi præterea esse tres in eadem vrbe socios aperit, editque diuersorij nomen, ac notas, quibus inueniri sine errore possint. neq; verò supersedit ille missis lictoribus eos in carcerem tradere inferiorem; ne quod ijs colloquium cum Ignatio, neu qua communicatio consiliorū esset. Post hæc, ablatum Exercitiorum librum & ipsemet accuratè perlegit, & examinādum præterea tradidit tribus Theologiæ doctoribus: qui dum singula diligenter expendunt, accidit interea res ad innocentiam Ignatij & sociorum declarandā non leuis momenti. Cùm enim cæteri, qui in vinculis tenebantur, per negligētiam custodum effracto carcere omnes repente dilapsi essent; Ignatius comitesque soli in summa fugiendi licentia postridie ibidem inuenti sunt, & cunctis admirantibus, approbantibusque, confestim in amplam domum & commodam inde magistratuum iussu traducti. Citatus præterea Ignatius ad Baccalaureum & reliquos libri sui recognitores, cùm & de Exercitiorū ratione, & de præcipuis fidei Christianæ mysterijs multa ex eo quærerentur, paucis ac demissè præfatus, neque se vacasse admodum litteris; & quæcumque sentiret, diceretve, Ecclesiastico iudicio & censuræ cūcta submittere; ad singulas quæstiones de sanctissima Trinitate, de Incarnatione Domini, de sacramento Eucharistiæ, aliasque complures ita respondit, vt iudices ipsi pæne obstupescerent. Præterea è iure canonico proponitur ei difficilis quidam nodus, quem ipse, cùm item responsa Doctorum se ignorare dixisset, illicò soluit egregiè. Postremò iussus primum Decalogi præceptum, vti consueuerant ad populum, sic ibidem repente explicare; in eam sententiam vsque adeo variè & copiosè dixit, vt omnem illis præterea interrogandi cupiditatem exemerit. His rebus ita peractis, cùm dies vinculorum esset secundus iam & vigesimus, vnà cum socijs euocatur ad iudicum sententiam audiendam. cuius erat summa, innoxios eos, & ab omni hæretica labe intactos videri, ac proinde posse arbitratu suo in adiuuandos homines ac plebem erudiendam incumbere; tantùm ne intra quadriennium in Theologiæ studio exactum, quæ cogitatio lethali, quæ veniali crimine teneretur (qui locus in toto pæne iure Pontificio ac Theologia dificillimus est) auderent ipsi per se definire, atque statuere: id autem propterea quòd in Exercitiorum libro signa quædam tradita viderant iudices ad peccata capitalia à venialibus dignoscenda: quæ tamen quòd nihil continerent à recta fide alienum, nominatim improbare non audebant. Recitata sententia; cùm honorificè tractatum ab se Ignatium putarent iudices; ille verò suis rebus è conscientia apprimè confidens, vehemēter indoluit, ab ijs quos veræ & Catholicæ fidei tutores ac præsides agnoscebat, nullo in suis neque dictis, neque scriptis deprehenso vitio, tamen in re tanta tamque necessaria sibi silentium imponi; atque iter ad excolendos ac pro viribus adiuuandos homines impediri. Quæ ipsa res inclinatum iam ante animum eius impulit, vti satius iudicaret ex hisce difficultatibus quas in Hispania obijci sibi subinde videbat, ad scholas Parisienses in Galliam vltrò sese transferre: vbi tum ob suam nouitatem, & eius linguæ inscitiam sibi minus interim negotij putabat fore, tum propter illius academiæ celebritatem atque frequentiam, non defuturos deinde quos ad suum institutum, atque ad Apostolica vestigia sectanda perliceret.

Lutetiam

A

Lutetiam proficiscitur. Cap. XVIII.

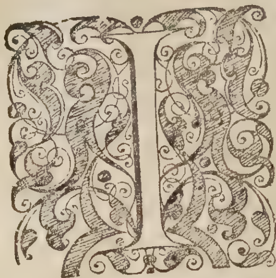

T quoniam ad iter adeo longinquum & anceps, non idem erat socijs animus: atque etiam, vt maximè incolumes eò peruenissent, incertum erat, apud ignotas nationes quam copiam in studijs litterarum degendi essent habituri; communicato cum ijs consilio statuit Ignatius antecedere solus ipse Lutetiam: & siquidem res facultatem habitura videretur, vt eos ibidem alere posset, ipsos euocare per litteras; sin minus, tota de re facere certiores; vt quamquam diuersis locis, eadem tamen coniunctione animorum, emenso interim philosophiæ ac Theologiȩ curriculo, intermissam ad tempus consuetudinem, Deo volente deinde repeterent. Rebus igitur ita compositis, quamquam è præcipua Salmanticensi nobilitate multis ægrè ferētibus, ac maiorem in modum renitentibus, vigesimo circiter die quàm è custodia exierat, in viam se dedit Ignatius, onustum libris asellum præ se agens; ac Barcinonem deuenit. Hic vero, vt inter veteres amicos ac familiares, omni ope certandum illi fuit, vt se à lacrymis atque à complexu carorum auelleret, etiam atque etiam deprecantium, ne patriã cum externa regione mutaret, neu se tali tempore in manifestum vitæ periculum vltro demitteret. Vigebat adhuc bellum inter Hispanos Gallosque, & circa regni vtriusque præcipuè limites infesta latrocinijs loca, & recentes multorum cædes ad metum proponebantur. Sed ille nec terrore, nec precibus de suscepto consilio demoueri se passus, certè illud recusare nõ potuit, quominus tum ad sumptus itineris, tũ ad necessaria Parisijs comparanda, nummorum aliquid partim in numerato, partim in nominibus ab Elisabetha Rosella, & alijs quibusdam amicis acciperet. Quibus ille subsidijs, ac præcipuè diuinȩ bonitatis ope munitus, hyeme summa, pedibus, vt solebat, nullo duce vel comite inde profectus est sub initium anni M D XXVIII. cumque Ianuarium totum in itinere posuisset, Februario mense Lutetiam sospes introijt. ibi quod ad studia pertinet, respiciens perexiguum præteriti temporis fructum, rationibus suis accuratè subductis ad Dei gloriam statuit in litteras toto pectore incumbere. cumque experiendo iam cognouisset, eam esse humanæ mentis imbecillitatem, vt in plura vno eodemque tempore vix atque ægrè sufficiat, damnata priore festinatione, in posterum, compendijs omissis, regia via procedere, & studiorum suorum nouum initium ordiri decreuit. Igitur ad Montis acuti collegium itare quotidie, ibiq; inter procacium puerorum greges, matura iam ætate vir, grammaticæ rudimenta repetere non dedignatus est. Simul etiam de stato precationis tempore, & vexatione corpusculi, quò plus otij ac virium studio superesset, multum imminuit, sic tamen, vt illa præcipuè tria nunquam omiserit: primum, vt quotidie sacrificio Missæ religiosè interesset: alterum, vt octauo quoque die post pœnitentiæ sacramentum cælesti pane sese reficeret: extremum, vt bis quotidie sua eius diei dicta, facta, cogitata quàm diligentissimè recognosceret; conferensque hodiernum cum hesterno die, hebdomadam cum hebdomada, mensemque cum mense; suos in spiritu vel progressus, vel regressus perquàm accuratè exploraret atque perpenderet. Procurationem quoque alienæ salutis, & institutam consuetudinem agendi cum proximis, tantisper dum litteris, ac præsertim philosophiæ vacaret, aliqua ex parte remisit, númquam tamen omnino deposuit.

B and C margin letters: B, C

Extremæ inopiæ incommoda superat. Cap. XIX.

AM verò, satis vsu ipso edoctus, quantum detrimentum studijs afferat mendicitas, & cura tolerandæ in singulos dies vitæ; & nihilominus optans CHRISTI Domini & Apostolorum exemplo nihil prorsus in hoc sæculo possidere; piorum benignitate ac facultatibus totam rem ita moderari constituit, vt neque in diem, vt antea, precario victitaret, & nihil idcirco de voluntariæ paupertatis proposito meritoque deperderet. Sed ea res primis vtique mensibus minimè cessit illi è sententia. Cùm enim sese in Hispanorum aliquot contubernium contulisset, qui plurimi Parisijs ipso belli tempore versabantur, & exactam è syngrapha Barcinonensi pecuniam cuidam ex eadem natione custodiendam dedisset, eam ille clam suos in vsus non optima fide conuertit; cumque postea reddendo non esset, reliquis iam nummis insumptis Ignatius, & à locupletibus amicis, quorum ope adiuuari posset, longo interuallo disiunctus, tanta subitò rerum omnium inopia oppressus est, vt ei cibum ostiatim quæritare quotidie, & in hospitalem sancti Iacobi domum, infimis precibus exorato eius loci præfecto, demigrare necesse fuerit graui sanè incommodo. Quippe Lutetia Parisiorum, vrbs in primis Europæ totius & magnitudine & celebritate visenda, trifariam E est diuisa, partem vnam, quam Sequana fluuius insulam efficit, regia vetere, foro, & tribunalibus nobilem, vulgò Ciuitatem appellant. altera, quæ nouam regiam continet, Oppidum dicitur. tertia pars iam inde à Carolo Magno dicata Musis, Vniuersitas nominatur. in hac, præter cæteram incolarum turbam, scholastici maximè inhabitant; ac numerantur ibi collegia permulta libero aditu, cum suis vnumquodque liberalium artium discipulis & doctoribus, & præfecto collegij, quem Primarium vocant. Igitur ex ea vicinitate in sancti Iacobi hospitium, quod procul inde est in suburbio, extrema necessitate compulsus Ignatius, in tanto locorum interuallo, cùm alijs afflictabatur incommodis; tum verò quòd cùm ante lucem in academia inciperent scholæ, nec nisi nocte desinerent; ipse, illius hospitij legibus, nec manè ante solis ortum egredi poterat, & vespere ante occasum regredi cogebatur, sic vt inter eundum & redeundum, quamuis industrio ac vigilanti discipulo multum & de magistri dictatis, & de tota scholarum exercitatione deperiret. Cui tanto detrimento cùm in præsentia nullum aliud remedium occurreret, consilium cepit more scholasticorum egentium ea conditione locandi operam suam alicui ex academię Primarijs, doctoribusve; vt quòd sibi à rebus domesticis otij superesset, id totum in scholastica disciplina, studijsque doctrinæ consumeret. Sed magis magisque probante Deo constantiam & patientiam viri, conditio- F nem eiusmodi, quamuis magna adhibita diligentia, nactus est nullam. Itaque deiectus hac spe, cùm id ærumnosæ vitæ genus aliquandiu tolerasset; & quos in Hispania reliquerat socios, de statu rerum suarum per litteras monuisset, hortatus vt ibidem ex condicto circulum studiorum absoluerent; rationem inijt multo commodiorem, vt indictis vacationum ferijs, in Belgium, atque interdum etiam in Angliam siue Britanniam, ad Hispanos negotiatores excurreret: quorum benignitate cùm facilè obtinuisset annuam pecuniæ summã Lutetiæ toto studiorum tempore certis pensionibus exigendam, commodius multo cæpit in liberalium disciplinarum cognitione versari. Cumque octodecim fere menses Latinæ linguæ tribuisset in Montis acuti collegio, in collegium cui à sancta Barbara nomen est, ad philosophiæ studia transijt alacritate mirabili: ac primùm occursantes denuò rerũ cælestium importunas imagines, quamquam eximia cum animi delectatione coniunctas, eadem spiritus constantia, qua superiores illas, iterum ab se reiecit, ac repulit; deinde magistris attentè audiendis, multa ac diligenti eorum quæ audierat commentatione, quotidianis denique gymnasij exercitationibus, triennio & mensibus sex (quod spatium temporis curriculo philosophiæ in academia illa tribuitur) ita profecit, vt honorifico magistri iudicio ac testimonio (is erat Ioannes Penna philosophus) post consueta certamina, ritu solemni, laurea, cæterisque doctrinæ insignibus decoratus sit. Post hæc in cœnobij Dominicani gymnasio sacram Theologiam aggressus est, ingenti sanè labore & industria, cùm præter cæteras lucubrationes, hyeme sæuiente, quotidie manè ante lucem ad scholas,

quæ

A quæ illa circiter hora ibi habebantur, accederet. atque ex eo studio tantum Deo adiuuante percepit, quod satis esset ad fidei doctrinæque suæ rationem, sine suspicione vllа nouitatis, ex Patrum decretis atque auctoritate reddendam.

Variè propter Christum exercetur. Cap. XX.

EQVE verò, quamuis interim à plebis catechesi atque à publicis actionibus abstineret, idcirco tamen, quoad per scholas licitum est, ab adiungendis ad CHRISTVM hominibus, animandisq; ad studium veræ laudis & gloriæ destitit. quapropter multi nec infimæ sortis viri, priuatis ipsius colloquijs ac monitis incitati, partim castigato vetere luxu, Christianæ disciplinæ seueritatem induerunt; partim etiam solemni voto varia religiosorum instituta professi sunt; partim deniq; ingenti academiæ totius admiratione, in CHRISTI gratiam pecunia egentibus distributa, pauperem vitam agere, atque adeo ad conculcandum penitus omnẽ sæculi fastum, & expianda superbiæ crimina, palam per vicos & compita manum ad stipem ipsi porrigere, victumque palam emendicare cæperunt. quos tamen amici, rem indignè ferentes, B cùm neque precibus neque minis à proposito reuocare valuissent, facta manu denique ab hospitali domo sancti Iacobi quò sese contulerant, vi armisque in pristinum academiæ diuersorium ad sua prosequenda studia retraxerunt. Ignatius verò tantam eiusmodi rerum inuidiam subijt, vt præter cæteras iniurias & maledicta, falsis etiam criminationibus ad sacrum Inquisitorem semel iterum delatus sit. Is erat ea tempestate Matthæus Ori, ex Dominicana familia Theologiæ magister, tum eruditione, tũ probitate conspicuus; qui accusatorum fraude comperta, Ignatium non absoluit modò, sed etiam miris ornauit laudibus, ipsumque Exercitiorum librum, qui præcipuè in suspicionem crimenq; vocabatur, tantum abfuit vt damnaret, vt sibi etiam eiusdem exemplum Ignatij permissu desumpserit. præterea absolutionis ac sententiæ formulam, publici scribæ chirographo & signo munitam, quam contra iniquorum calumnias, quandocumque opus esset, proferret, tametsi minus gratum id potentibus quibusdam viris fore videbat, Ignatio petenti concesit. Neque verò pro CHRISTI nomine solùm hac falsæ accusationis procella defunctus Ignatius est; sed eorum ipsorum opera, qui illum deinde vel maximè dilexerunt, virgarum quoque publicè periculum adijt. Mos est Parisijs in scholasticos improbos ac seditiosos, ad sanciendam academiæ disciplinam, in hunc fere modum animaduertere. Dissimulato consilio, ad condi-C ctam diem in aulam collegij Primarius, magistrique nodosa instructi virga conueniunt: comprehensumque repente noxium, & in medio consessu nudatum, certo plagarum numero singuli afficiunt. Id supplicij genus cùm ad sensum corporis peracerbum est, tum verò ad ignominiam ac dedecus longè turpissimum, deq; ipsius loci nomine aula vulgò appellatur. Hunc igitur cruciatum ac notam maleficis constitutam, Ignatio insonti, quòd condiscipulos festis præcipuè diebus à schola ad oratorium & sacra mysteria Confessionis Altarisque traduceret, vehementer iratus magister ipse Ioannes Penna parauerat, Iacobo Gouea Lusitano collegij Primario in suam sententiam facilè adducto, quippe qui iam ante priuatim erat infensus Ignatio, quòd familiarem quẽdam suum, Amatorem nomine, seuerioris vitæ præceptionibus imbuisset, atque (vt pietatem fere interpretantur homines) infatuasset abductum à curis inanibus, & iucundo conuictu amicorum, atque à pristina consuetudine. Vt igitur dicta supplicio dies illuxit; aduentans iam ad scholas, ab amico fideli maturè monetur Ignatius, ne intra collegij septa vtique illo die inferat pedem; concitatos in eum esse omnium animos; pœnas aulæ daturum extemplò, ni caueat. Ad cuius rei nuntium ancipiti deliberatione distractus Ignatius, quòd & pro CHRISTI nomine verbera & cõtumelias perpeti mirificè optabat, & supplicij apud homines adeo turpis infamia, metuebat ne complures è iuuentute, ipsius opera iam ad meliora conuersos, nec dum in bono stabiles, à sua consuetudine atque auctoritate auocaret, iterq; sibi ad alios etiam deinceps CHRISTO lucrifaciendos abrumperet; totã rem ad ipsius Goueæ arbitrium iudiciumque reijcere statuit: quod ille re cognita decreuisset, id ex diuina maximè

gloria & voluntate futurum. neque de eiusmodi sententia vllis amici denũtiationibus D precibusve demoueri se passus, quamquam horrenti pænę imminentis acerbitatem, & renitenti carni vim fortiter intulit: ingressusque collegium, & rectà Goueam petens nondum è cubiculo egressum, placido ac sereno vultu, & altam animi pacem ac securitatem indicante; Si meæ mihi (inquit) existimationis & incolumitatis, quàm diuinæ gloriæ, salutisque animorum cura prior esset ac potior; nequaquam hodierno die pedem intra fines huiusce collegij posuissem. neq; enim antequam huc venirem, ignarus eram Gouea, quãtum è vestra omniũ indignatione dedecoris, quàm acerba tormenta me maneant. Sed quoniã nihil omnino mihi vel ad meritum optabilius, vel ad veram dignitatem præclarius duco, quàm CHRISTI Domini caussa, tam grauia tamq; multa pro me perfuncti, vicissim probra, plagas, mortẽ denique perpeti; idcirco nimirum ad scholas accessi, & vltro memet in tantum & corporis & famæ discrimen obieci. Verùm enimverò mihi non modò quid votis meis ac desiderio, sed etiam quid proximorum rationibus, & sempiternæ saluti conducat, caritatis lege considerandum est. Multos habeo adolescentes Dei beneficio nuper è cœno flagitiorum emersos, ac vix dum auulsos ab improborum pestilenti consortio. hos ego vereor, ne si me in tam honesto conuentu publicè vapulasse constiterit, à meo sermone congressuque protinus auocet infamiæ metus; ac proinde, vt sunt flexibiles hominum voluntates, ad eadem illa saxa quibus paulo ante adhæserant, ingenti dæmonum gaudio, & feruor ætatis, & prauæ E consuetudinis æstus abripiat. Simul etiam (verum vt fatear) tui me Gouea, doctorisque mei Pennæ me miseret, qui Christianam pietatem ac fidem sacramento professi, cæterisque ad exemplum iustitiæ virtutisque prępositi; CHRISTI famulum, CHRISTI caussam agẽtem, adeo acerbè insectamini. & qui, qua pœna lex affici iubet eos qui scholasticos deprauare, magistris illudere, seditiones conflare voluerint; eadem dignum iudicatis eum, qui iuuentutem à vitijs, doctores à iurgijs, academiã à tumultibus vindicare conatur. quæ quoniam mecum ipse reputans, non leuis momenti ducebam esse, quamquam cupidus inimicorum odij vel meo sanguine explendi, tamen pro nostra necessitudine deesse nolui, quominus eadem tibi quoque, integra etiamnum re, considerãda proponerem. Mihi, vt dixi, pro CHRISTI nomine vexari ac torqueri optatissimum est: iamque si videtur, sponte ad patibulum pergo. tu, Lutetiæ Parisiorum, à sanctæ Barbaræ collegio, in eiusmodi caussa tale documentum vel pietatis vel æquitatis dari an expediat, pro tua sapientia ac religione constitue. Vixdum Ignatius dixerat, cùm Gouea, vir & ni concitaretur aliunde, suopte mitis ingenio, & tum instinctu diuino valde compunctus; illicò cæpta damnauit, ac maiorem in modum detestatus est; apprehensumq; amicissimè Ignatium deduxit in aulam, quò iam collegæ cum reliqua turba parati conuenerant. Ibi silentio indicto, repente contra omnium exspectationem de Ignatij laudibus orationẽ instituit; viri fortitudinem, innocentiam, caritatem extollens; se ipsum, & cęteros qui innoxio periculũ struxerant, vehementer accusans. F quam in sententiam cùm multa dolenter grauiterq; dixisset, ad extremum obortis lacrymis, ad Ignatij genua procidit, precatusque delicti veniam, & apud cæteros illum in admirationem gratiamque restituit, & ipse in omni deinde vita Ignatium & socios præcipuo amore studioque complexus est.

De socijs ad Ignatium adiunctis. Cap. XXI.

HASCE igitur, aliasque eiusmodi insectationes atque pericula Ignatius CHRISTI caussa contraxit. attamen idem plurimorum quoque sibi gratiam ac beneuolentiam optimis artibus peperit. Fuit enim in illo, præter diuinitus infusa charismata, mirum etiam atque efficax ingenium & studium ad animos hominum demerendos. In principum amicitias opportunè insinuare sese, easdemque obsequio & submissione tueri; pares facilitate ac suauitate morum allicere; inferioribus, & egentibus, auctoritate, opera, necnon è suis angustijs etiam pecunia præsto esse; morbo aliquo laborantes vel cum valetudinis & contagionis periculo adire, solarique amantissimè; eorum quibus cum viueret, ageretve, vel difficultatem naturæ, & arrogantiam per-

A perpeti; vel ineptias ac ſtultitiam, quoad ita res ferret, exſorbere diſsimulatione mirabili; ad aliorum arbitrium ac voluntatem, quibuſcunque rebus honeſtè poſſet, ſemper accommodare ſe ac flectere; omnibus denique in CHRISTI gratiam omnia fieri: vbi penitus in hominum ſenſus ac voluntates irrepſerat, tum demum officijs ac beneuolentia comprehenſos occupatosque, pro ſuo quemque captu, ſenſim & cautè progrediens, Chriſtianæ religionis & officij præceptionibus excolebat. Atque his fermè artibus, & ſimul ſanctimoniæ ac frugalitatis exemplo, multos, vt diximus, à turpi ac flagitioſa vita non modò ad ſobrietatem & continentiam, ſed etiam ad cõtemptum rerum mortalium, atq; ad ſalutaria conſilia CHRISTI conuertit. Complures præterea hæreticos, graſſante iam tum peſte Luteriana, tempeſtiuis diſputationibus monitisq; conuictos, ad ſacra Quæſitorum tribunalia volentes adduxit; & cum ſancta Romana Eccleſia in gratiam ſecreta abiuratione reſtituit. Iam verò, quòd ei vel in primis propoſitum initio fuerat, vt aliquos ingenio doctrinaque præſtantes, ad ſuum inſtitutum ac vitæ rationem aggregaret; in idipſum per Theologiæ maximè tempus incubuit; adiũxitque ſibi, Deo bene iuuante, iuuenes nouem ex academia vniuerſa lectiſsimos. quorum primus fuit Petrus Faber Allobrox, pago Villareto Gebennenſis diœceſis humili natus loco, ſed egregiè pius, quippe qui duodecimo ætatis anno per ſummum ſanctimoniæ ſtudium virginitatem Deo vouerat; idemque ad litteras à vita paſtorali tra-
B ductus, tantum ingenio induſtriaq; profecerat, vt eum in locis Ariſtotelis difficilioribus magiſter ipſe Penna conſuleret. Hunc igitur Ignatius & ſtudiorum & contubernij communione ſibi coniunctum; licet ſocium glorioſi operis ipſo initio deſtinaſſet, non tamen continuò illi rem aperuit, neque ad tantam perfectionem impellere confeſtim aggreſſus eſt. ſed conſcientiam excutere, & in ſe ipſum quotidie diligenter inquirere primùm edocuit, deinde ad totius ante actæ vitæ noxas per ſacram Confeſsionem expiandas adduxit, poſtremò, cùm iam philoſophiæ curriculum exegiſſet, ſpiritualibus exercitationibus perpoliuit; adeo propenſum ad pœnitentiam, tantoq; animi ardore ſuccenſum, vt hyeme ſumma, concretum glacie flumen Sequanam plauſtris impunè prementibus, in ſeparata Iacobæi vici domuncula propoſitas meditationes, & quidem inſidens niui ſub dio peregerit, ſexq; ipſos dies omni prorſus cibo potuq; abſtinuerit, inediam longius vtiq; protracturus, niſi eum, re animaduerſa, conſultoque ſuppliciter Deo vetuiſſet Ignatius. & ſanè reſpondit operi fructus. Cùm enim antea in eligendo certo vitæ genere Faber mira animi ſolicitudine, varijſq; ſcrupulorum moleſtijs adeo torqueretur, vt præ nimio angore ſeſe in auias abdere ſolitudines, ibiq; radicibus herbarum victitare pæne decerneret; ex hac ſpirituali exercitatione vocari ſe vnà cum Ignatio ad animorum ſubſidium non dubiè ſentiens, tantam ipſe pacem ac tranquillitatem conſcientiæ conſequutus, vt ex vehementiſsima tamquam agitatione
C ac ſalo, placidum tutumq; portum ſe deniq; nactum eſſe profiteretur. Ex eodem contubernio Franciſcus quoq; Xauerius nobilis Cantaber, idemq; non vulgari eruditione, quippe qui laurea magiſtrali donatus Lutetiæ poſtmodũ publicus Ariſtotelis interpres exſtiterit; quamquam principio ita non ſtudioſus Ignatij, vt eius pietatem (vt fit) etiam procaciter irrideret; tamen viri tum patientia, tum obſequijs adeo delinitus eſt, vt ad illius ductum arbitriumq; ſeſe omnino contulerit. Hunc & diuitiarum affluentia, & viuido ingenio, & viribus corporis prę ferocem, admirabili prudentia ac lenitate manſuefecit Ignatius, in eamq; rerum humanarũ deſpicientiam, & caritatis ardorem paulatim adduxit, vt inter ipſa Exercitia ſpiritualia, tum ad carnis macerationem quattuor dies ieiunus omnino tranſegerit; tum verò, quòd inter iuuenũ greges deſultor eximius, corporis agilitate ſibi nimiũ placuiſſet; ad eius piaculũ vanitatis, membris valido fune perſtrictis, nõ ſine acri ſenſu doloris dies aliquot in cõmentandi orandiq; labore atq; attẽtione perſtiterit. Hic eſt Xauerius ille, qui non multo deinde poſt, Ioannis Luſitanię regis rogatu, ex auctoritate Pontificis Romani miſſus in Orientẽ, plenus Apoſtolico ſpiritu, tota India maritima ſummis laboribus ac periculis peragrata, in vltimas Iaponiorũ terras Euangelij lumen primus intulit, atq; ingenti infideliũ numero ad CHRISTVM adiuncto; multis clarus miraculis, in ipſo aditu Sinarum exceſsit è vita. Porrò Xaueriũ & Fabrum imitati ſunt Iacobus Laines Segũtinus, qui deinde Societati noſtræ proximus ab Ignatio præfuit, vir de Chriſtiana repub. in primis optimè meritus; & Alfonſus Salmerõ Toletanus, Græcis & Latinis litteris admodũ eruditus: vterq; confecto Cõpluti philoſophiæ curriculo, Pariſioſq; partim Theologiæ cauſſa, partim etiam

etiam Ignatij noſcendi gratia profecti, cuius de laudibus iam tum in Hiſpania, conſtanti hominum ſermone multa cognouerant. Acceſsit ad hos etiam Nicolaus Bobadilla Palentinus, doctus iuuenis, & philoſophiam publicè profeſſus in oppido Hiſpaniæ Pintia: itemque præſtanti indole Simon Roterigius Luſitanus. & poſt aliquanto, Claudius Iaius Gebennenſis, & Ioannes Codurius Ebredunenſis, Paſchaſiuſque Broetus Ambianenſis, Fabri præcipuè (cuius iam erat nomen Pariſijs celebre) monitis & exemplo permoti. Hi omnes, impulſu planè diuino, cùm alter alterius conſilium ignorarent, poſt exactiſsimam totius vitæ confeſsionem ſpiritualibus exercitijs ab Ignatio perquàm diligenter exculti, vehementi quadam ſpiritus motione ſeſe non quidem in vmbrā ac ſolitudinem, ſed in ſolem ac puluerem euocari ad prælia Domini prælianda ſenſerunt. nec fuit è nouem vllus fere, quin ad propitiandum cæleſte numen, eiuſque voluntatem ſuppliciter exquirendam; præter cæteram abſtinentiam, & incommoda volūtaria, tridui, vt minimum, totius inediam ſponte pertulerit, nimis audaci fortaſse conſilio; niſi eos & multorum exempla, & feruor ſimul ætatis ac pietatis excuſet. Hoſce igitur ſocios Dei beneficio nactus Ignatius (quorum tres erant ſuperſtites hæc ſcribente me, Salmeron, Roterigius, & Bobadilla) quòd iam diu moliebatur & agitabat animo, re ipſa aggredi primo quoque tempore ſtatuit; vt Hieroſolymā Pontificis maximi permiſſu repeteret, genteſque finitimas Chriſtiana quondam religione præſtantes, deinde Mahometis nefaria ſuperſtitione deceptas, vel à miſerabili errore ad veritatem Euangelij reuocaret, vel certè (quod erat proximum) ſanguinē ac vitam in cauſſa tam pia, tamque glorioſa profunderet. Neque ſanè difficile fuit, cæteros iam ſponte currentes, & Dei amore incenſos, in eandem ſententiam & propoſitum adducere. & quia plerique Theologiæ ſtudia nondum abſoluerāt; ne interim conceptus ardor animi refrigeſceret, & ſimul vt ipſorum eò gratius diuinæ maieſtati obſequium eſſet, quò maiorem ſibimet ipſi neceſsitatem ſeruitutis ac religionis impoſuiſſent; implorato beatiſsimæ Virginis patrocinio, ac ſancti Dionyſij Areopagitæ, cuius in tutela Pariſij ſunt; in æde ſuburbana, quæ Mons martyrum dicitur, ſub Confeſsionis & Euchariſtiæ myſteria ſeſe voto obſtrinxēre ſinguli, emenſis Theologiæ ſpatij cōtinuò mortalibus rebus nuntium remittendi, atq; in paupertate perpetua ſeruiendi gloriæ diuinæ, ſalutiq; animorum: ac nominatim, ad conſtitutam diem Hieroſolymam eo conſilio nauigandi, vt in conuerſionem infidelium toto pectore incumberent; palmamque martyrij ſtudioſè captarent. id conſilium ſi qua re impediretur, anni circumacto ſpatio denique Romam adirent, ſuamque operam ſummo Pontifici CHRISTI Vicario ad ſpirituale proximorum auxilium ſine vlla vel præmij pactione, vel temporū aut locorum exceptione deferrent. Id votum in eo templo vouēre ingenti conſenſu & alacritate, anno poſt CHRISTVM natum M.D.XXXIV. decimooctauo Kalen. Septembris, quo die Aſſumptionis MARIAE Virginis anniuerſaria gratulatio celebratur. idemque votum eodem loco dieque pariter anno proximo ac tertio renouarunt, atque ea res tum ad conſpirationem ac vinculum animorum, tum ad confirmandas in ſuſcepto conſilio mentes omnium mirificè valuit. Incendebant præterea ſtudium alter alterius omni genere officij & caritatis, duce ac moderatore ſimul Ignatio, quem omnes vt parentem eundem & vnicè diligebant, & valde reuerebantur. ac primùm ſpirituales modò apud hunc, modò apud illud agitare cœtus; ibique ſuauiſsima de rebus diuinis habere colloquia, & ſeſe mutuo ad Chriſtianam laudem & decus hortari; deinde in ſtudiorum difficultatibus, locisque obſcurioribus adiuuare inter ſe; & lucubrationes quiſque ſuas, lumenque doctrinæ & ingenij, cùm res exigeret, in commune conferre; præterea inuicem ſibi omnibus in rebus adeſſe certatim; denique à frequenti ſacramentorum vſu, & aſsiduitate precandi meditandique, nullo pacto recedere. quibus rebus & varias dæmonum inſidias tentationeſque, conantium eos ab incæpto reuocare, vicerunt; & breui tanta coaluēre concordia, vt quamquam è diuerſis, nec non infenſis inter ſe orti nationibus, gratia tamen ſuperante naturam, intra eoſdem alti paietes, atque adeo ex vno propemodum omnes vtero in lucem editi viderentur.

LIBRI PRIMI FINIS.

IGNA-

A

IGNATII VITAE LIBER SECVNDVS.

Æger Hispaniam repetit. *Cap. I.*

INTEREA Ignatius graui morbo partim è maximis laboribus vigilijsque, partim etiam è Parisiensis cæli grauitate contracto; vexatusque subinde stomachi iam pridem affecti doloribus acerbissimis; post multa remedia incassum adhibita, iubetur à medicis ad patrium solum & incunabula se referre; quod vnum ad inueteratas corporis
B ægritudines certissimum perfugium vulgò arbitrantur. Nec recusauit ille, non tam valetudinis ratione, vel desiderio suorum adductus, quàm duabus alijs maximè caussis: primùm, vt quibus olim in regionibus, malo publico, iuuenilis licentiæ ac vanitatis ipsemet specimen exstitisset, ibidem ad spiritualem ædificationem vicissim aliqua Christianæ humilitatis atque modestiæ documenta præberet; popularesque suos & verbo & exemplo ad studium pœnitentiæ salutaris accenderet. deinde, vt, quoniam socijs aliquæ erant in Hispania rei familiaris tricæ; eas eodem itinere atque opera ipse expediret; neque per eam caussam illi vel auocarentur à studijs, vel recenti etiam tum vocatione, & expeditionis tam arduæ, tamque laboriosę consilio, patriæ dulcedinis, ac domesticæ tentationis, qua nulla fere periculosior est, aleam subire cogerentur. Simul etiam, è relictis olim in Hispania socijs, cogitabat, si quem in proposito constantem inueniret; secum in eandem expeditioné educere. Cæterùm ne quid è suo discessu res Parisiensis caperet detrimenti, primùm commilitones ad perseuerantiam ac fidem paucis adhortatus, Petrum Fabrum & annis & vocatione antiquissimum, illis præposuit; cui interim obtemperarent, quem parentis ducerent
C loco. deinde tempus certum edixit ijsdem approbantibus, quo tempore cuncti, rebus omnibus præter viaticum & necessaria scripta ex voto abdicatis, nauigaturi Hierosolymas Italiam peterent, seque iam antegressum Venetias conueniret. Dicta profectioni dies est viij. Kalend. Februarij, anno MDXXXVII. ineunte, qua die Apostoli Pauli conuersio beata recolitur. His ita constitutis, anno MDXXXV. per autumni tempus ipse non sine lacrymis, mutuique amoris magna significatione singulos in digressu complexus, cùm vellet de more pedibus quamquam ęgro corpore proficisci; coëmpto à socijs equo vti coactus est: breuique partim ex ipsa vectatione, locorumque mutatione, partim etiã è studiorum intermissione morbo leuatus, Pyreneo superato Guipuzcoam prouinciam attigit. Eius de aduentu propinqui festinè præmoniti ab ijs qui hominem ad Aquas Augustas, quam hodie Baionam appellant, in transitu agnorant; extemplò, quòd regni limes latrocinijs infestus esset, armatos homines ad eum excipiendum tuendumque dimiserant: atque hos primùm Ignatius in Guipuzcoæ finibus, deinde etiam, quæ iam tum erat fama de sanctitate viri, clericos omnes agmine composito ad oppidum Aspheithiam honoris caussa obuios habuit. cumque ab ijs, & ab ingenti præterea gratulantium turba deduceretur ad ædes paternas; ille, vt ostenderet quantopere ab eiusmodi fastu pompaque abhorreret; vt primùm potuit, ex eo comitatu sese proripiens, ad publicam hospitalem domum diuertit, victumque continuò emendicare ostiatim cæpit; fremẽtibus videlicet cognatis, eamque rem (vt fere deprauata sunt Christianorum quoque iudicia, & pauci ex animo crucẽ amplexantur) summi dedecoris atque ignominiæ loco sibi ducentibus. Deinde quamquam inuitis ijsdem, institit plebem Christianę doctrinæ rudimentis imbuere, priuatisque colloquijs eos qui ad se ventitabãt, è peccatorum veterno excitare; festis verò diebus etiã conciones ha-

nes habere tanta hominum frequẽtia, vt cùm eos templa non caperent, in agrum prodire necessario cogeretur, vulgoque arbores audiendi caussa conscenderent. Et sanè operę fructus egregius Dei beneficio constitit. Complures ad virtutem ac Dei cultum à vitæ prauitate conuersi, multæ sublatæ discordiæ, & odia inueterata restincta, contra aleatores lata publicè lex, pœnæque propositæ; institutũ præterea, vt preces pro salute quotidie funderentur eorum omnium, quibus lethalis noxæ piaculo obstrictis, in singula momenta exitialis exitus immineret: itemque vt ex Ecclesiæ Romanæ consuetudine, salutationis Angelicæ signum daretur manè, meridie, & vespere. iam verò grauia quædam vitia, quæ non in populum modò, sed etiam in sacerdotes irrepserãt, magna ex parte correcta. denique morbo incurabili affectis, & extrema pressis inopia, ne vel oppido errarent, vel strati passim in compitis cælum miserabili questu complerẽt, publico sumptu consultum. Atque hasce leges moresque custodiẽdi, ne (quod fere fit) bene cæpta propediem obsolescerent; curã & munus Loioleia familia, placata postmodum Ignatio, sibi desumpsit. qui cùm in eo xenodochio aliquandiu ita versatus esset, vt satis appareret ipsum exemplo CHRISTI Domini laboribus & paupertate multo magis, quàm otio & rerum affluentia delectari; ad extremum quotidianis propinquorum precibus exoratus, ne cognationi aut nihil omnino dedisse, aut etiam inimicitias palam denuntiasse videretur, in paternam domum ex hospitali se transtulit; ibique aliquot moratus dies, restituta domestica disciplina, cunctis ad officium ac pietatem animatis; valentior multo quàm Lutetia discesserat, ad sociorum expedienda negotia proficisci constituit. Atque hic nouum ecce tibi certamen Ignatium inter & cognatos exoritur; cùm ille pauperis habitu prorsus, & pedes iter facere destinasset animo: illi contra, quoniam quidem eum apud se diutius retinere non possent, certè non nisi bene comitatum, & pecunia instructum abire permitterent. Verùm certaminis denique is fuit exitus, vt Ignatius ne frustra diutius tenderet, ad viæ modicum in speciem deduci se passus, breui domum & famulos & cætera cuncta remiserit, pedibusque porrò perrexerit; Gallicano equo ministris valetudinarij iam ante relicto, quem illi deinde in Ignatij memoriam, veluti sacrum & immunem ab opere, vagari in pascuis ad extremum vsque senium permisêre. Ignatius igitur Nauarra primùm, deinde Castella peragrata, mandatisque recentium sociorum exhaustis, de veterum statu ac voluntate cognoscere nequaquam omisit: verùm illi partim exspectationis ac moræ tædio victi, partim etiam aspero virtutis itinere fatigati, in alia fere omnia dudum abierant. Ioannes tantùm Gallus, ne de animi salute periclitaretur, monasticę se addixerat vitæ. Calistus ab animorum cura, ad pecuniæ lucrum studio repẽte conuerso, in Indiam nauigauerat, vnde aliquanto post bene nummatus ingenti omnium admiratione qui eum antea norant, Salmanticam redijt. Cazeres cùm Segouiam patriam petijsset, mollioris vitæ commodis, & domesticorum consuetudine delinitus, otio ac voluptati sese dediderat. Artiaga verò, curriculum honoris & ambitionis ingressus, & è Commendatario factus Episcopus, cùm aliquandiu in eo dignitatis gradu vixisset, ad extremum ægrotus, epota per imprudentiam veneni laguncula (cùm duę starent, altera salubris aquæ, altera sublimati, quòd appellatur, medicamenti) miserabili genere leti defunctus est.

Venetias ingenti labore contendit. Cap. II.

GNATIVS ergo cùm in Italiam properaret, & hosce quos dixi socios tam longè lateque dispersos in vnum redigendi, atque ad pristina reuocandi consilia spes nulla se ostenderet; occulta Dei iudicia secum expendens, fusis pro ipsorum salute ad superos precibus, Valentiam venit, vbi videlicet nauem stare paratã audierat. Ibi dissuadentibus multis ne se tali tẽpore mari cõmitteret, quòd præter cæteras difficultates, etiã nobilis archipirata Aenobarbus, loca opportuna, & littorum flexus valida obsideret classe; nullis terroribus de sentẽtia decessit Ignatius. & nauis ꝑdones quidẽ effugit, verũtamen fœdissima tẽpestate coorta, clauo diffracto, fusisq; armamentis, cũ iã de salute vectores nautęq; omninò desperassent, lacera & quassata fluctib᷒ Genuen-

A Genuensem portum ægerrimè tenuit. Atque hæc tanta maris incommoda, non sanè leuius terrestris itineris discrimen excepit. Cùm enim solus, ignarusque regionum Ignatius per Apennini tramites Aemiliam peteret, viam ingressus initio spatiosam, sed in arctum deinde magis magisque coeuntem; studio procedendi, sensim in eas penetrauit angustias, vnde sese expedire humana ope vix posset. Primò igitur solicitè vestigium facere, deinde cùm neque progredi, neque iam regredi tutum esset, in exilitate salebrosa, & horrenda crepidine, torrente rapido minaciter supterfluente; hæsit aliquantisper stupenti similis, vbi repente sese tot periculis cinctum animaduertit. Sed ad extremum fidenter implorato diuino auxilio, quod vnum reliquum esse videbatur, humi procubuit; & genibus manibusq; reptando, quadrupedis instar, ac prominentia modò saxa, modo è saxis enata virgulta prensando, tandem euasit labore, quos ad eam diem pertulisset, omnium maximo. inde per immensæ altitudinis inuias rupes ac solitudines diu errabundus, cùm ad radices montium denique deuenisset, omnia rursus offendit partim niuium tabe, partim etiam hybernis imbribus impedita. Cùmque nihilominus vrgeret progrediendi necessitas; via teterrima (& est mollis & cretosus ager, ac semitę per horum temporum incuriam exiguo munimento, nec vllis, vt olim, stratæ lapidibus) cùm profundo ac tenaci limo diu multumq; luctatus, ad Bononiæ portas tandem aliB quando peruenit. Atque hic, ne quid deesset ad probandam æquitatem ac patientiam viri, ad cæteras miserias illud etiam ludibrium accessit; vt in ipso vrbis introitu, è ponticulo in fossam, limo cœnoso margine lubricante decideret, emersusq; luto deformatus ac madidus, ab ijs qui tum aderant, non sine ioco & facetijs (vt sunt procacia in alienis malis hominum ingenia) rideretur. Sed ille nimirum identidem exerceri se à patre cælesti prudenter intelligens, & in gratiarum actione persistens, sole siccatis vtcumq; vestibus, lassitudine ac fame confectus cùm vrbis magnam partem frustra emendicando perambulasset, in collegium Hispanicæ nationis demum exceptus, ibique dies aliquot clementer est habitus. Inde cùm itinere iam facili & certo Venetias peruenisset, exacta pecunia quam illi per trapezitas eadem Elisabetha Rosella benignè curauerat; interea dū socios è Gallia præstolatur, in varia pietatis opera ex instituto cæpit incumbere. Nec sanè frustra: siquidē complures omnium ordinū homines partim Christianę doctrinæ pręceptionibus imbuit, partim ab impura & flagitiosa vita ad castum Dei timorem, studiumque virtutis eodem Deo adiuuante conuertit. Quibusdam etiam primarijs viris tum patritijs indidem, tum externis, praua animi affectione ac vitio laborantibus, non sine copioso fructu, spiritualium exercitiorum expertæ virtutis medicinam adhibuit. In ijs Didacum Guiam, & Stephanum germanos fratres è præcipua C nobilitate Cantabriæ, sibi quondam Compluti familiariter notos, ac tum Hierosolymis redeuntes, earumdem commentationum beneficio tantam ad rerum diuinarum intelligentiam, & humanarum contemptum adduxit, vt omnibus diuitijs & honoribus abdicatis, CHRISTI consilia omnino sequi decreuerint. Atque hos imitatus est postmodum Baccalaureus Hozius, item Hispanus, Theologiæ peritus: qui cùm ad easdem commentationes peragendas valde propensus esset, verumtamen ex quibusdam iniquorum sermonibus haberet suspectam Ignatij doctrinam ac dogmata; demum se Ignatio exercendum atque colendum ita cōmisit, vt multos in cubiculum quo secessit, secum afferret libros, quibus Ignatij dicta scriptaque ad sanctorum Patrum & conciliorum trutinam expenderet. Sed vbi appositas ab Ignatio epulas degustauit; tantum abfuit vt in ijs veneni deprehenderit quidquam, vt etiam ardenti quodam rerum cælestium amore inflammatus, mortalibus commodis nuntium sponte remiserit, atque vltro ad Ignatij voluntatem & vitæ rationes adhæserit. Ex Veneta verò nobilitate in primis eo secessu ac meditatione profecit Petrus Cōtarenus Zachariæ filius, is qui multo post, magna cum integritate ac sanctimoniæ laude Paphensem Episcopatum administrauit. Sed & aliorum ex Ignatij consuetudine insignis vitæ morumque mutatio est consecuta. Quæ quoniam nec ab obscuris hominibus, & in oculis celeberrimæ ciuitatis fiebant, breui vt alijs locis antea, sic tum Venetijs Ignatij pietas in crimen inuidiamque vocari cæpta, non ferente diabolo, tantam sibi prædam è faucibus eripi: statimque vulgatum ab eiusdem emissarijs est, Ignatium prauitatis hæreticæ semel iterumq; conuictum in Hispania, elapsum è custodia, in Galliam profugisse; ac proinde eius effigiem ab Hispanis Inquisitoribus ignominiæ caussa publicè concrematam. eundem Parisijs nouas molientem res, inficientemque perniciosæ doctrinæ labe scholasticos; vbi

delatum suum nomen ad sacra tribunalia odoratus fuisset, fuga præuertisse lictorum D manus,& consilia magistratuum. Quas criminationes Ignatius cùm non modò in vulgus,iniquorum opera sparsas, verùm etiam ad Legatum Apostolicum Hieronymum Verallum, qui deinde S.R.E. Cardinalis fuit,delatas inaudisset; non tam de sua, quàm de sociorum existimatione solicitus, vltro ad Legatum adijt, & acriter institit, vt eorum criminum quæstio exerceretur. quod ita factum,& veritate comperta, honorificè à Legato est absolutus,incumbente in eius causæ cognitionem Gaspare Docto Legati assecla; qui ex eo tempore Ignatiũ vnicè dilexit, ac sacratissimæ domui Lauretanæ dein de præpositus, in Societatem vniuersam plurima egregiæ voluntatis officia contulit.

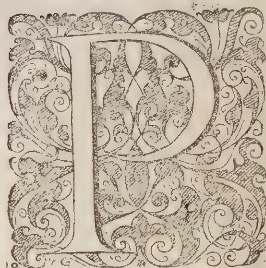
Venetias ad Ignatium socij veniunt. Cap. III.

VM hæc in Italia gerit Ignatius, interim bello inter Christianos ingrauescẽte Reges,cum exercitu formidabili Cęsar per Insubrum & Allobrogum fines in Galliam irruperat. Ea fuit socijs Ignatij caussa & profectionis maturandę, & itineris per Thulingiam,seu Lothoringiam atque Germaniam, sanè incommodo anni tempore faciendi. Igitur pecunia rebusque omnibus, præter viaticum & scripta,in CHRISTI Domini gratiam distributis, mẽse Nouembri, E anno circiter post discessum Ignatij, suo quisque baculo innixi pedites viam capessunt,& quidem tanta cum alacritate ac feruore spiritus, vt ne à Iacobo quidem Laine, viribus nondum è recenti morbo recuperatis, extorqueri potuerit, quominus & pedibus ambularet vt reliqui, & inter ambulandum insuper inualida membra discruciaret hispido in primis & horrenti cilicio. Vestitus erat omnium, vt peregrinorum & pauperũ, nequaquam elaboratus,& ad modestiam submissionemque compositus. pendebat è scapulis mantica ex corio, in qua sacra Biblia, & Breuiarium asseruabantur,& scripta, quæ diximus. Rosaria verò ad catholicam fidem vel inter ipsos hæreticos profitendam, palam gestabant è collo suspensa. Hospitium ingressi, primùm omnium, nullo adstantium respectu, nixi omnes genibus Deo gratias agebant; eundem in egressu pariter sibi propitium precabantur. Sobria & frugalis erat mensa; oratio ac meditatio non solùm in diuersorijs, verùm etiam in ipso itinere plurima. sacerdotibus, qui tres erant, sacrificantibus, cæteri quotidie cælesti reficiebantur pane. sermo nisi de rebus diuinis aut necessarijs ferè nullus. in decernendo si quid in deliberationem incideret, mira concordia: in superandis viarum difficultatibus periculisq́; summa cõstantia & æquitas animi. Autumnales pluuias tota ferè Gallia pertulerunt: occurrere mox Alpes pæne obstructæ niuibus: multa fuere F subinde famis, frigoris, defatigationis incommoda subeunda: nihil se illis obiecit tam arduum, aut tam extimescendum, quod eorum quemquam à concepta religione, officioque deduceret. Atque hac disciplinę pacisque custodia, cùm omnibus, per quorum fines transierant, populis, bonus odor in CHRISTO fuissent; cunctis non catholicis modò, sed etiam hæreticis nouum ac religiosum agmẽ magna cum approbatione mirantibus, ad tertium Idus Ianuarias anni M D XXXVII. Venetias ingenti omniũ gaudio,& mutua gratulatione sospites ad Ignatiũ peruenerũt. Atque vbi paululũ è longa contentione ac lassitudine quietis est captum; statim Hierosolymitanę prouinciæ cõsilia renouãtur. primùm omniũ, rati gratiora superis fore sua studia, si ad ea summi totius Ecclesię Pastoris auctoritas & cõsensus accederet; simul atque hyems remitteret, tũc vel maximè sęua, Romã ire cõstituunt,& à Põtifice maximo ius tum ad sacros ordines, titulo volũtarię paupertatis; tum ad mansionẽ Hierosolymitanã,& prædicationẽ Euãgelij sine vllo interdicti metu suppliciter petere. Interea Venetijs ne cessarẽt, atque adeò vt quędã quasi rudimenta futurę militiæ ponerent; publicis valetudinarijs inter se distributis, ægrotos ac pauperes omni ope adiuuare institerũt: Cõfessionis & Eucharistię sacramẽta gratis ministrare qui per sacerdotium poterant: cæteri solari iacentes; afflictos mœrẽtesq́; spe cælestiũ bonorum erigere; adesse animã agentibus; cunctos denique ad patientiã, fidemq́; adhortari: nec modò spiritualibus officijs fungi certatim; sed ne vilissima quidẽ ac seruilia corporibus pauperũ curãdis, defugere ministeria; sternere lectulos; euerrere sordes; purgare schaphia; cadauera defunctorũ ritè curata humi condere; interdiu pariter noctuque omnibus pręsto esse tãta cum alacritate ac diligẽtia; vt cuncti obstupescerent, vulgatoque rumore, principes etiam viri ad spectaculum conueni-

A conuenirent. Quibus in officijs cùm aliorum omnium, tum Xauerij præcipuè caritas ac virtus enituit. Is cùm in quendam incidisset morbo Gallico miserè deformatum, atque ad eius aspectum exhorruisset, vt ea re infringi ac debilitari sensit caritatem in proximum, ita repente in semetipsum excanduit egregius CHRISTI miles, vt manantem saniem ex vlceribus purulentis (cuius rei vel mentionem aures delicatæ refugiant) obfirmato animo, semel iterumque non dubitarit exsugere. qua re non modò se ipsum in præsentia præclarè vicit, sed etiam in omne tempus propriam quandam atque perpetuam in elephantiacos atque vlcerosos clementiam & misericordiam est consecutus: quam deinde, vbicumq; terrarum fuit, quotiescumque se dedit occasio, diligenter exercuit. Quidam etiam è sociorum numero, pauperem lepra toto corpore coopertum cùm præfectus nosocomij non admitteret, in suum lectum accepit ipse: cumque manè surrexisset cunctis ingemiscentibus eadem ipse quoque morbi fœditate correptus; postridie nō sine miraculo prorsus illęsus atque intactus apparuit. Hęc & alia eiusmodi veræ pietatis & officij documenta cùm in ea vrbe dedissent (quorum ibi grata in multos annos deinde memoria viguit) appetente iam vere, vti condixerant, Romam cuncti fere præter Ignatium, discesſêre. Ipse tum ad parta in Domino retinenda, tū ad expedienda quæ ad nauigationem pertinerent, ibidem interea substitit. Atque illi quidem eadem fere disciplina quam supra diximus, ijsdemq; imbriū difficultatibus, iter B ingresſi; ad superiorem parcimoniam ac frugalitatem illud etiam addidêre, vt neq; vllo prorsus viatico, diuinæ tantùm prouidentíæ bonitatisque fiducia, Romam vsque cō tenderent: & quia tum Cineralium, seu Quadragesimæ tempus erat; quotidie, quamquam in tantis laboribus, ritu catholico ieiunarent. Nec sanè defuit illis & exercendæ spei, & CHRISTI Domini inopiam ac perseuerantiam aliqua saltem ex parte imitandi materies: acciditque aliquando, vt cùm panis dumtaxat frustulum singuli manè sumpsissent, imbre densisſimo stagnantibus latè campis, vt alicubi pectore tenus aqua pertingeret, nullo præterea cibo, millia passuum fermè triginta nudis pedibus vno die peregerint, & quidem incredibili non modò tranquillitate animi, sed etiam hilaritate psallentes. Diuersorijs verò cū propter inopiam excluderentur, & ad publica xenodochia de more confugerent, quamuis oppido lassi, tamen ijs quæ supra diximus, caritatis muneribus fungebantur: seque ipsi domare ac vincere magis magisque nitebantur in dies. Sanè Rauennæ quidam ex ijs cum hospitalis lectuli sordes, ac manantia tabe stragula nauseabundus vitasset; quæ prima deinde occasio data est suimet puniendi, nō prætermisit. in pago nescio quo pauper phthiriasi consumptus è vita migrauerat. cùm in eum pagum nostri venissent, distributisque cubilibus nullū iam superesset, nisi quod phthi- C riacum fouerat; Pater ille amissam nuper palmam recuperare vehementer exoptās, nudus illico per summum animi ardorem easdem subijt lodices, ibique sese identidē versans, cùm ingentes animalium greges ea tota pauisset nocte; ad sudorem vsq; defatigatus, non leues ab se prioris fastidij ac deliciarum pœnas exegit. Denique sanctam Vrbem ingresſi, vt sacra Apostolorum limina, & præcipuæ religionis templa castè obierunt; à Petro Ortizio Hispano Cæsaris procuratore ad Pontificē maximum introducuntur. Is erat eo tempore Paulus III. è gente Farnesia, cuius nomini plurimum vtique nostra Societas debet. Consueuerat autem super mensam non fabulatores aut mimos inducere, sed præstantes philosophos atque Theologos; & ipsemet, veritatis indagandæ atque illustrandæ caussa ponere de quo inter se disputarent. ea erat grauissimi senis & prudentissimi Principis oblectatio. Ad has ergo disputationes post pedū oscula Patres adhibiti, cùm egregium qua Christianæ humilitatis atque modestiæ, qua eruditionis & ingenij specimen præbuissent; non modò quæ volebant de sacerdotio, deque Hierosolymitana prouincia, libente atque approbante Pontifice impetrarunt, sed insuper pecunia ab eodem instructi, & fausta cum prece dimissi sunt. Ad quam deinde pecuniam cùm è nationis maximè Hispanicæ collatione accessisset quod aureorum amplius ducentorum summam expleret; socij ne quid ex eo viatico præterquam in vsum votiuæ nauigationis attingerent, apud mensarios pecunia omni deposita, & Romæ victum emendicantes, admirabile dedêre spectaculū ijs qui coram Pontifice differentes illos audierant: & deinde quemadmodum venerant, sic Venetias prorsus egentes ac vacui reuerterunt.

Sacris initiatur Ignatius: & de rebus ab eodem & socijs in Veneta ditione gestis. Cap. IV.

OST hæc, diligenti adhibita præparatione, cùm ad eius-
dem Legati Veralli pedes perpetuæ paupertatis & castimo-
niæ nuncupassent vota, diuini amoris igne succensi, miran-
te, ac maiorem in modum approbante populo, sese denuò
ad pristinos illos labores, & assidua pauperum ministeria re
tulerunt. Deinde in exitu mensis Iunij, Diui Ioannis Bapti-
stæ die natali, Ignatius, & reliqui laici per omnes ordinum
gradus ad apicē sacerdotij à Vincentio Negosantio Fanēsi,
Arbensium Episcopo euecti sunt, tanta non modò ipsorū,
sed etiam ipsius Episcopi lætitia & animi voluptate, vt sese
inter eiusmomodi cæremonias nihil vnquā simile sensisse affirmaret. Interea Patribus
neque in eam diē vlla fuerat in Palæstinam transmittendi facultas; & eo ipso tempore
cùm graue bellum ex fœdere Christianorum principum, Venetos inter & Solymanū
Turcam exarsisset, sublato repente commercio, omnis non modò peregrinorum, sed E
etiam institorū nauigatio cōquieuit. vt satis appareat, cæleste numen iratū gentibus ijs
quæ creditum sibi regnū Dei per summum olim scelus negligentiamque amisēre; Apo
stolicū hunc, deuotūque sibi manipulum, in alias longè nationes atque prouincias iu-
sto iā ante iudicio destinasse. Itaque propter eam quā dixi causam, spe traijciendi sub-
lata, quamquā voti religione soluti videri propemodum poterant, tamē ne quis omni
no scrupulus animis insideret, finem anni vertentis, vti Parisijs ante decreuerant, pror-
sus exspectare, seque interim tū ad sacerdotij primitias diuinæ maiestati libandas om-
ni diligentia comparare; tum etiam pòst multam precationem & abstinentiam, proxi-
mis operam ex instituto nauare constituunt. Id quò liberius atque cōmodius facerent,
è tantæ vrbis celebritate ac frequētia, in finitima eiusdē ditionis oppida aliò atque aliò
recepēre sese: vt si fortè (quod tamen in præsentia vix fieri poterat) bello sedato præter
opinionem transitus patuisset, è propinquo Venetias cuncti simul accurrerent. Fran-
ciscus ergo Xauerius, & Salmeron, ad montem Celsum (id vico nomen ab vrbe Patauio
millibus passuum fere quindecim) secesēre, Ioannes Codurius, & Hozius, Taruisium:
Claudius Iaius, & Simon Roterigius Bassanum, oppidum agri Patauini; Paschasius &
Bobadilla, Veronam, Ignatius verò, Faber, & Laines cùm Vicetiam petijssent, hanc vi-
tæ rationem iniēre. Erat extra vrbem domuncula ruinosa & deserta nullis foribus aut
fenestrarum obicibus, vento cuilibet peruia. id sibi diuersorium, ne cui molestiam ex- F
hiberent, atque vt ab vrbano strepitu remoti liberius vni Deo vacarent, memores in-
super stabuli quod Regem ipsum Angelorum nostra caussa nascentem olim exceperat,
vnanimes delegerunt, quotidianis muneribus ita inter se distributis; vt vnus ad custo-
diā diuersorij, & paucula victus ministeria remaneret (qui fermè erat Ignatius, quòd
propter nimiam lacrymarum copiam grauiter ex oculis laboraret) reliqui duo vrbem
ingressi, cibum in singulos dies emendicarent: quod ab ea functione superesset otij, to-
tum id omnes cœlestium rerum contēplationi tribuerent. In hoc vitæ genere cū qua-
draginta iam dies nō minori cælestium donorū copia, & animorum voluptate, quàm
corporum vexatione, & carnis incommodo perstitissent, quanto nimirum spatio tem-
poris, Christum ipsum Dominum ac magistrum, ante quàm turbæ sese cōmitteret,
abstinuisse cibo, & in eremo cū bestijs latitasse meminerant; ad eos reuisendos Taruisio
repente Codurius affuit. cuius accessu læti, cùm spiritus vehemētiam ex ea solitudine,
assiduitate precandi, ieiunijsq; conceptam diutius cohibere nō possent; ad CHRISTI
gloriā ex vmbra in arenā prodire, & quæ diuinitus acceperant bona, cum proximis cō-
municare constituunt. Nec mora: Vicetiā ingressi, descriptis inter se celeberrimis op-
pidi partibus, eadē omnes hora de rebus diuinis ad populū dicere incipiūt, nullo pror-
sus aut loci apparatu, aut pompa verborū. In triuijs plateisve, prout cuiq; locus obtige-
rat, desumpto ex aliqua fortè officina scamno pro suggestu vtebātur. populū elata vo-
ce, & in gyrum acto supra verticem pileo, ad concionē inuitabant. sermo, vt peregrino
rū & hospitū, ex varijs linguis fere mistus, ac minimè propri⁹. Verūtamen is erat oratio
nis impetus, adeo graues ac veræ sententiæ, tāta in omni gestu atq; habitu pietas, deniq;

A is ardor in oculis emicabat, vt peritiſsimus quiſque rerum æſtimator hos demum eſſe Chriſtianos concionatores, germanoſque pręcones Euangelij dictitaret: multi etiam qui rei nouitate illecti cum cęteris initio per iocum laſciuiamque ludibundi confluxerant, prudentiſsimis eorum præceptis, & dicendi grauitate permoti, depoſita paulatim petulantia longè alij atque acceſſerant, dimiſſa concione recederent. Quòd ſi quis deinde ſeorſum ad Patres adiret, veritatis & officij ſtudioſior; hunc verò humaniſsimè acceptum, pro ipſius ingenio priuatis inſtitutionibus ad omnem virtutem ac religionem informabant. Illud verò præcipuè rem adiuuabat, quòd neque inanes plauſus, vt diximus, fucata oratione captarent; neque inter ipſam concionem, aut vbi peroratum eſſet, quamquam in ſumma rerum omnium inopia, quidquam à circumfuſa multitudine vel peterent ipſi, vel etiam vltro delatum acciperent. breuique conſtare cœpit, pauperе tecto ciboque contentos, & ab omni auaritia & vanitate abhorrentes, non aures populi ſcalpere, ſed vulneribus omni ratione mederi; nec ſuum potius, quàm Dei proximorumque negotium agere. Atque haud ſanè diſsimilis fuit cæterorum Patrũ in ſua cuiuſque prouincia probitas & induſtria; vt etiã aliqui ex magnis laboribus & incommodis extremum adierint vitę diſcrimen. Neque ita multo poſt, cùm euocati ab Ignatio vt de rebus communibus agerent, cuncti Vicetiam conueniſſent; tanta animorum B inclinatio, ac beneuolentia populi Vicetini erga peregrinos apparuit, vt qua nuper in vrbe, tribus duntaxat, cibarij panis, ac ferè mucidi, quotidiana vix circuitione colligebatur quod ſatis eſſet ad vitam ægerrimè tolerandam; in eadem, ipſis iam vndecim, ex voluntarijs ciuium eleemoſynis omnia ad victum cultumque neceſſaria largè ac benignè ſuppeterent. Ibidem igitur primas diuinæ maieſtati hoſtias immolauère noui ſacerdotes, vno Ignatio excepto, quippe qui ad ſe comparandum amplius adhuc temporis ſibi ſumpſerat, & Romæ poſtea ſacrificandi fecit initium ad ipſum Præſepe & incunabula CHRISTI Domini, quæ in æde ſacratiſsima beatæ MARIAE ad Niues religioſè coluntur.

Ignatio Romam appropinquãti CHRISTVS *apparet: & vnde Societati* IESV *nomen inditum fuerit.*
Caput. V.

C T quoniam expeditioni tranſmarinæ præfinitum anni ſpatium erat in exitu; & infeſtum adhuc claſsibus mare; quid proinde agendum eſſet, Patres inter ſe deliberant: nec dubiũ fuit, quin, vti Lutetiæ vouerant, cuncti ſeſe ad fidei catholicę propagationem, & animarum auxilium, Sedis Apoſtolicę cultui, & Romani Põtificis obſequio manciparent. Cuius officij procuratio (quoniam ſatis id eſſe videbatur) Ignatio, & duobus primarijs patribus Fabro & Laini mãdata eſt; Romam adirẽt, & (quod bene verteret) CHRISTI Vicario hęc ſociorum ſtudia ac vota quàm primùm exponerent. Interea reliqui, ne cõceptus è diuturna meditatione & ſacrificijs feruor ac ſpiritus euaneſceret, non modò ſe ipſi diligentiſsimè cuſtodire, ſed etiam præſidij diuini fiducia proximis omni ratione opitulari decernunt. ac præcipuis vrbibus inter ſe deſcriptis, præſertim in quibus litterarum ſtudia florere, & frequentiſsimam iuuentutem verſari cognouerant; Codurius Hoziuſque Patauium, Roterigius & Iaius Ferrariam, Xauerius & Bobadilla Bononiam, Paſchaſius & Salmeron Senas profecti, eadem fermè ratione quam paulò ante Vicetiæ adhibitam diximus, & priuatim & publicè cum hominibus agere, eoſq; è lethali flagitiorum veterno excitare, atq; ad contemptum rerum mortalium, & cogitationem futuri ſæculi omni conatu atq; artificio impellere atque adhortari cæperunt. Cumq; ipſa nouitate rei omnium in ſe oculos atq; ora vertiſſent, paucis menſibus, Deo aſpirante, non modò id effecere quod maximè optabant, vt magni animorũ motus, & inſignes ad CHRISTVM conuerſiones exiſterent; ſed etiã, quod minimè laborabant, vt ipſorum nomen ac fama Italiam ferè totã ingenti cum admurmuratione peruaderet. At Ignatius Romam duobus quos dixi comitibus rectà contendens, & ab eorũ altero quotidie corpus CHRISTI religioſè caſteq; ſuſcipiens; MARIA virgine potiſsimum præſide, atque adiutrice, ſeſe ad ſacrum ſuo tempore faciendum, ac multa pro

CHRISTI nomine subeunda, dies noctesque simul intenta quadam animi cura, simul inæstimabili spiritus dulcedine,& noua diuini luminis copia præparabat. Etenim ex quo primũ Hierosolymis rediens ad litterarum studia in CHRISTI gratiã animum adiecerat, de rerum cœlestiũ contemplatione, vt diximus,non sine magna difficultate remiserat multũ,seq; ipse Domini caritate, spirituali consolationi delicijsque sponte subduxerat.Sed studiorum exacto curriculo , deinceps & Venetijs,& in Vicetino secessu,& in hoc de quo dicebamus itinere,tam crebra diuinitus lumina, tã liquidas animi voluptates,eadẽ scilicet Virgine fauente percepit,vt in antiquum statũ illum Minoressanum(quẽ postea ob singularem & eximiam illius temporis in se Dei benignitatem religioso ioco primitiuam suam Ecclesiam appellare consueuerat)non solùm ex integro,sed etiã cum fœnore sibi restitutus esse videretur.Sed pręter cætera, quę quòd mortalem naturam exsuperant,verbis exsequi difficillimum est; quo die Romam accessit,res ei contigit vel ad memoriã posteritatis insignis,vel ad confirmandum in proposito Ignatium cæterosq; haud mediocriter efficax.Etenim orandi caussa non longè ab Vrbe templũ ingresso,qualia passim imposita militari viæ cernuntur, statimque vt sæpe solebat,abstracto à sensibus,atq; alta quadam animi contemplatione defixo, clarissima in luce per speciem illi se se Deus pater ostendit,IESV filio baiulanti crucem,&crudelissimis affecto supplicijs, præsentem Ignatium sociosq; commendans;quos ille cùm in fidem ac patrocinium libentissimè recepisset, ad Ignatium placido & sereno vultu conuersus,hæc ipsa effari verba dignatus est:EGO VOBIS ROMAE PROPITIVS ERO. Quo tanto tamque diuino solatio mirum in modum erectus & confirmatus Ignatius,ac socios deinde compellans:Quid nobis,ait,Romæ futurum sit,fratres;in crucem ne,an in rotam agi nos velit Deus, ignoro . vnum scio , quidquid eueniat,IESVM Christum nobis propitium fore. ac simul totius visionis ordinem exposuit.Quæ res non in præsentia tantùm illos insolita quadam lætitia & voluptate perfudit,sed etiam in posterum contra omnes difficultates atque pericula magnopere corroborauit,ac munijt:atque idipsum vel in primis fuit caussę cur Ignatius cõfirmatę post modum Societati salutare potissimum IESV nomen indiderit. quam tamẽ deinde verbo scriptoque minimam vocare solitus est,quòd reliquis religiosorum familijs (quas item societates IESV licet optimo iure appellare) cunctis omnino tùm de splendore, tum de antiquitate concederet.

Ignatius Romæ Christianæ rei dat operam:in Casinati monte animam Hozij cælum intrantem videt.

Cap. VI.

IGITVR tam secunda numinis voluntate,tamque liberali promisso mirum in modum læti, sic tamen vt non sine mysterio Christum Dominum crucifixi maximè habitu apparuisse apud se reputarent, cum gratiarum actione ac prece sanctam Vrbem ingressi, nihil antiquius habuère quàm vt viatici nomine sibi numeratam anno priore pecuniam, quoniam quidem nauigationis cõsilia in irritum cecidissent,prorsus ad nummũ ijsdem à quibus acceperant,redderent; quæ,vtpote sacra, in alios pietatis vsus & opera expenderetur. Deinde, quemadmodum ante conuenerat, suam & reliquorum operam Pontifici maximo in Apostolicis præcipuè functionibus, citra honoris titulos,& dignitatis insignia,detulère.Neque aspernatus est pia Patrum studia Christi Vicarius:atq; in præsentia,donec eiusmodi aliqua se se offerret occasio, iussi Faber & Laines in almo Sapientiæ Gymnasio sacras litteras profiteri.quo munere dum alter in Biblijs explicandis, alter in scholastica Theologia,vt appellant,pari cum eruditionis ac pietatis laude perfunguntur,atque etiam sæpe coram ipso Pontifice de grauibus rerum diuinarum quæstionibus disputant;interim Ignatius proximorum saluti de more operam nauabat cùm alijs artibus,tum verò spiritualibus præsertim exercitationibus,quippe ad curandas perturbationes admodum efficaci, virtutisq; iam pridem expertæ remedio : quibus ille per eos dies, præter cæteram turbam, insignes aliquot

A aliquot viros diligenter excoluit. in ijs Gasparem Contarenum Cardinalem, grauissimum Senatorem, eumdemque temporibus illis (quod eius varia monimenta præclarè testantur) ingenij & doctrinæ facilè principem. Is, Ignatij prudentia & consuetudine vsque adeò captus est, tantumque eius præceptis consilijsque profecit, vt qualem dudum optauerat animi regendi moderandique magistrum, denique sese Dei beneficio nactum esse affirmaret. idemque tradita sibi Exercitia (quod exemplum apud heredes hodieque asseruari perhibent) sua ipse manu perquàm accuratè descripsit. Hunc imitatus Cæsaris procurator (de quo supra dictum est) Petrus Ortizius Theologiæ doctor insignis, easdem exercitationes ad Christi Domini gloriā, & suam salutem omnino experiri constituit. Id quò liberius simul & fructuosius faceret, procuratione interim vicarijs delegata, cum paucis quotidianæ vitæ administris, & Ignatio præceptore in mõtem Casinatem secessit, quo in monte antiquissimum & nobilissimum cernitur sancti Benedicti cœnobium. Ibi, remotis arbitris, maxima diligentia dies ipsos quadraginta piæ meditationi ex Ignatij præscripto vacauit; idque tanto cum animi fructu, tantaq; accessione virtutis, vt quamquam Christianam philosophiam multo ante professus, tamen se tum demum verè philosophari cæpisse fateretur. ac parum abfuit, quin grandis iam natu vir, & Imperatoris legatus, illico mortalibus rebus abiectis magno animo sese ad laboriosum Ignatij vitæ genus adiungeret. B sed cùm id neque per ætatem liceret, neque per suscepta negotia; certè quod proximum fuit, egregiè præstitit, vt & sanctimoniæ ac pietatis exemplo in posterum sui ordinis hominibus præluceret, & Societatem deinde nostram quibuscumque posset rebus, perquàm studiosè ornaret, atque defenderet. Non omittenda videtur hoc loco res memorabilis, quæ Ignatio in illa Casinati commoratione diuinitus accidit. Dum enim pro salute Baccalaurei Hozij quem grauiter ægrotare cognorat, Domino supplicat, repente vidit in spiritu (quod ipsum ibidem D. Benedicto fertur olim in obitu Germani Episcopi contigisse) animā socij luce clarissima radiantem, deducentibus Angelis in sublime ferri, atque ipsa demũ cæli beatissima regna conscendere. eidemq; Ignatio, paulo post, dum ad rem diuinam accedit, in ipso Missæ introitu, Sanctis omnibus ritè appellandis, lucidissimum cælestium agmen subitò apparuit, sic, vt in ijs Hozium eximio fulgore micantem sine vlla dubitatione dignosceret. Qua ex vtraque visione tãto est gaudio delibutus, vt multos dies præ dulcedine lacrymis temperare nequiuerit. Huic Hozio Patauium (vt diximus) prouincia nuper obtigerat. vbi dum in officio, singulari cum industria & fide versatur, ex ipsa rei nouitate suspectus, & coniectus in carcerem ab Antistite Patauino, moxque ab eodem dimissus perhonorificè fuerat. cumque acrius denuò in proximorum salutem incubuisset, è magnis diurnis nocturnisque laboribus lethali morbo correptus, ex hac vi C ta migrauerat, cùm alijs miræ cuiusdam sanctimoniæ relictis indicijs, tum verò quòd qui ante obitum subniger fuisset, ac vultu deformior, in eiusdem demortui facie tantus repente nitor ac venustas apparuit, vt eo spectaculo Codurius consors prouinciæ animum exsaturare, & præ lætitia fletum cohibere non posset. Huius igitur tam felici exitu maiorem in modum gauisus Ignatius, è Casinate Romam vnà cum Ortizio peracta commentatione regrediens; obuium habuit in itinere Franciscum Stratam Hispanum, præclaræ indolis iuuenem, sibi antea non ignotum: qui cùm è cuiusdam principis viri familia, pertæsus aulicæ vitæ, militandi caussa Neapolim peteret, vno Ignatij congressu atque sermone (quæ hominis erat in dicendo vis) à sæculi stipendijs ad Christi vexilla facili negotio traduci se passus est: ac varijs deinde locis, eiusdem Ignatij missu, & Societati nostræ, & rei Christianæ vniuersę concionator egregius haud mediocriter profuit. Hoc igitur auctus commilitone Romam Ignatius reuertit: ad quem deinceps aliquot etiam alij rebus gerendis idonei diuino impulsu paucis diebus adiuncti sunt.

Romam Patres vniuersi conueniunt: veterem plebis erudiendæ morem, & frequentem vsum Confessionis & Eucharistiæ restituunt. D

Cap. VII.

VAE dum ardens Christi amore diligenter agit Ignatius, interim Patres cæteri, sua quisque prouincia bene gesta, Romam (vti decreuerant) circa mediam Quadragesimam cõuenêre. Is fuit annus post Christum natum MDXXXVIII. Tecto recepti sunt à Quirino Garzonio ciue Romano, ad villam Minimorum fratrum cœnobio proximam. Ibi in summa omnes egestate precario victitantes, communi cõsilio ad rem Christianam pro viribus adiuuandam aggressi, permissuque Antistitum varia Vrbis templa sortiti, concionibus primùm ciuitatem ad omne officium atque virtutem vehementer accendere; deinde etiam veteri Ecclesiæ instituto plebem puerosque Christiana catechesi (quæ iamdiu obsoleuerat) vicatim erudire instituerunt. Ac licet pijs eorum studijs dæmon omni conatu se opponeret; tamen partim exemplo vitę, partim assiduitate dicendi hortandique cùm alia multa propediem assecuti sunt, tũ verò præcipuè, vt sacræ Confessionis & Eucharistiæ frequens vsus (quo nihil est humano generi salutarius) diaboli fraude iampridem extinctus, magno vtique Christianę Reipub. commodo in principe magistraque orbis terrarum Ecclesia reuiuisceret. ex quo deinde paulatim effectum est, ijsdem scilicet adiutoribus, non solùm vt in Italia, Gallia, Hispania, cæterisque Catholicis Europæ regionibus, verùm etiã vt in ipsa India, atque adeo in vltimis terris, vbi paulo ante ferales dæmonũ dapes & nefaria sacra vigue-rant, iam nunc, ingenti bonorum gaudio, per pœnitentiæ sacramentum frequenter elutis animi sordibus, diuina passim conuiuia celebrentur. E

Falsis criminibus circumuenitur Ignatius, & absoluitur.

Cap. VIII. F

VAE nimirum satanas futura præsagiens, ipsis rerum initijs per se suosque satellites obuiam ire non distulit. Augustinus quidam erat ex Eremitana familia concionator; prorsus indignus eo nomine atque ordine. Is Lutheris impij sectator occultus, per ambages identidem perniciosa dogmata spergebat è pulpito: ac miris artibus auditores à recta in Deum fide atque à Romani Pontificis auctoritate sensim abducere conabatur. Id autem eò fidentius, quòd per eos fortè dies Pontifex aberat, maximis de rebus quæ ad salutem Ecclesiæ pertinebant, in fines Galliæ Narbonensis, Nicæam vsque profectus. Hanc rem odorati è Patribus quidam; ne ad perniciem animorum latius manaret; communi consilio totam ipsi cognoscere atque inuestigare non dubitant. ad eum concionatorem audiendum cum cætera multitudine semel iterumque conueniunt; quæ ratio disputandi sit, qui scopus totius orationis, diligenter attendunt. neque verò, peritos dogmatũ quæ per id tẽpus in controuersiam vocabantur, diabolici ministri fefellit astus, ac latens lupi sub ouis pelle rapacitas. Itaque satis iam comperta atque explorata re, primùm ex Euangelij præceptis priuatim ad hominẽ adeunt; quid ad se delatum, quid auribus ipsimet suis deinde perceperint, ijs potissimum verbis exponunt, quibus non de populi modò salute sese, verùm etiam de ipsius qui populum pestifera contagione inficeret, pro Christiana caritate solicitos esse demonstrent: rogant, hortantur, denuntiant, praua dogmata corrigat, ambiguè dicta, quæque ad contemptum Sedis Apostolicæ, & Ecclesiasticarum traditionum ac rituum facilè trahi possint,

A hi possint, ad conciliorum decreta, normamque synceræ fidei quàmprimum interpretetur: vtique à deprauanda Romana ciuitate, atque à perturbando ipso veritatis fonte in posterum abstineat. Ille (qui fastus hæreticorum est) homines nimirũ idiotas ex habitu ratus, eorum dicta primò eleuare, & eludere; deinde vbi se varijs vrgeri ac premi argumentis & rationibus vidit, versante animum simul ira metuque, pauca præfatus quæ ad occultandam in præsentia improbitatem valerent; cum inanibus promissis Dei famulos ab se dimisit. Deinde vt se à timore collegit; diabolicis actus furijs, & amicorum opibus fretus, quos ille sibi multos potentesque parauerat, ad institutam agendi consuetudinem pari scelere atque impudentia redijt. Quod vbi sensêre Patres, in re tã atroci, tamque periculosa nequaquam lenibus rati opus esse remedijs; consilium cepêre dignum hominibus diuinæ gloriæ studiosis, dignum sacræ Theologiæ doctoribus; vt improbi concionatoris mendacia palam, & ex superiore loco suis ipsi concionibus refutarent. Id ergo cùm facere instituissent, bonis maiorem in modũ approbantibus, cognita re Lutherianus vehementer excãduit; vocatisq; ad se confestim amicis rabiem doloremq; suum impertijt, etiam atque etiã obtestans, ne tantã ac tam insignem iniuriam inultã esse paterentur. Illi, & eadem laborantes opinionum insania, & magistri ignominia valde commoti, facta conspiratione, Ignatium & socios omni dolo per fas ac nefas B euertere, nec modò fama, sed etiam, si res procedat, vita spoliare constituunt. Primũ igitur tota Vrbe fictis criminibus dissipãt, Ignatium sociosq; omni scelerũ genere coopertos, tum in Hispania, tũ in Gallia, quin etiã nuper Venetijs, falsæ religionis, & probri flagitijq; damnatos; & elapsos è iudicum manibus, ad corrumpendam iuuentutẽ specie pietatis Romã se contulisse; ibi, quod bonis artibus nequeant, id, alios criminãdo ac cusandoque, per summã iniuriam quærere, vt sibi apud imperitum vulgus famã sanctitatis eruditionisq; concilient. Cùm aures nacti secundas, hæc & alia id genus quàm appositissimè ad veritatis imaginẽ & per se ipsi, & per emissarios oppido sererent; tantam in inuidiã & odium breui seruos Dei adduxerunt, vt eos multi iam quasi facinorosos ac fugitiuos horrerent; ipsorumque congressum & consuetudinẽ vulgo refugerent. Cumque iã res è sententia flueret, læti successu aduersarij, præterea promissis ingẽtibus onerant subornantque qui ijsdem ferè nominibus quæ sparsa in vulgus fuerãt, apud Vrbis Præfectum insontes accuset. Has verò partes inexpiabili scelere sibi desumpsit Michael Hispanus quidã, qui iam ante Parisijs in Ignatium debacchatus, ac deinde singularibus ab eodẽ Ignatio lucrandi fratris mirabiliter cupido prouocat⁹ officijs, egregiã viri beneficentiã (vt fere fit) minimè vulgari perfidia atq; impietate rependit; atque vt Ignatiũ & socios familiariter nouerat, confictis quàm maximè ad similitudinem veri criminibus, apud Præfectum sanè magnam in suspicionem cunctos adduxit. Omnino res erat C insigni infamia; nec modò in Vrbe vulgi sermonibus terebatur, sed apud exteras quoque nationes atque prouincias aduersariorum nuntijs ac litteris percrebuerat, Ignatianos cum suo capite, denique manifestorum scelerum, hæresisq; conuictos teneri: videlicet, vt quas noxij varijs locis effugissent pœnas, eas iusto Dei iudicio Romæ in celeberrimo totius orbis terræ theatro persoluerent. Interea Ignatius totius machinationis nequaquã ignarus; fretusque tum præclaro consciẽtiæ testimonio, tum etiam CHRISTI promissis, qui se illi Romæ propitium spoponderat fore; omnes inimicorum impetus, totamque belli procellam inuicto animo sustinebat; Deumq; vnà cum socijs pro aduersariorum salute precabatur assiduè. Iamq; caussæ dicendæ tempus appropinquabat; cùm incidit in eius manus epistola, quam antea Michael, recentibus quibusdam Ignatij meritis delinitus (quippe vel ferrea pectora interdum patientia & caritate flectutur) ad amicum nescio quem summa cum Ignatij & sociorũ laude perscripserat. Ea videlicet epistola, delatoris caussam iugulauit. namque vbi iudicij aduenit dies; citato ad tribunal Ignatio, multa in eius vitã ac mores improbè mentitus est Michael. ad quæ cùm Ignatius admodum sedatè respondisset, prolata ad extremũ epistola ac recitatã, institit ab aduersario quærere, numquid earum rerum meminisset? num chirographum agnosceret? Tum ille re inopinata perculsus, victusque conscientia, repente pallescere, titubare, frigido sudore perfluere. quod vbi animaduertit Præfectus (is erat Benedictus Conuersinus, vir prudens, & in caussis cognoscendis apprimè versatus) confestim suspicatus coitionem ac dolum, data opera Michaelem diligenter interrogat: cumque nõ obscuris vestigijs ad ipsa fraudis cubilia peruenisset, seuerum calumniæ vindicem sese præbuit: ac multis verbis increpitum calumniatorem (quamquam Ignatio pro ipsius

periculo

periculo deprecante) insuper multauit exsilio. Post hæc Ignatius flagitare & vrgere, vti D
conspirationis nefariæ principes, quæ priuatim in circulis cœtibusque iactarant, eadem coram Præfecto palam ac legitimè exponerent, vt sibi diluendi crimina, & se sociosque purgandi copia fieret. Misso igitur viatore, vadimonium obire coguntur. At illi, veteratores & callidi, & cùm in foro iudicijsque diu multumque versati, tum etiam recenti Michaelis malo facti cautiores, vbi ad tribunal adfuere, per summam dissimulationem se de Ignatio ac socijs & sentire quàm optimè, & ad eam diẽ sensisse respondent: neque vllum esse crimen, quod ipsi quidem in eorum vitam moresque coniiciant. Atque hæc, & alia eiusmodi coram iudice: rati nimirum fore, vt Ignatius præclarè secum actum existimans, quòd imminens calũniæ periculum euasisset; tã elustri præsertim acceptæ satisfactione proinde quiesceret. At ille multa ac magna quę ad iuuandam Ecclesiam pertinerent, mente ac cogitatione complexus; veritusque ne si quid suspicionis incommodæ, aut si qua dedecoris nota nascenti Societati adhæresceret, vel omnes in posterum ipsius conatus irritos redderet, vel certè magnum rebus gerendis impedimentum afferret, à Præfecto etiam atque etiam postulare, ne fictæ aduersariorum palinodię fidem haberet: eos quippe alia tum sermonibus, tum per epistolas lõgè lateq; vulgasse, ac quæ tunc ad tempus accommodata, iudicij metu perterriti dixerint. quæ nisi à magistratibus ritè cognita & quæsita publicè coarguantur, malo videlicet publico per summum nefas hæsuram in Societate magnam infamiam. proinde iure se postulare, vt in E
sua dicta vitamque omnem diligenter inquirat; se suosque ad caussam vsque cognitam in vinculis habeat, ac pro vt re ipsa compererit, ita pronuntiet. Hæc igitur, & alia id genus, Ignatius. Contra, aduersarij, veriti ne si quæstio perageretur, ingenti suo periculo ac damno paterent ipsorum artes atque mendacia; per se suosque omni ope contendere ac niti, vt Pręfectus ab instituta cognitione desisteret. Iamque vtpote qui plurimum opibus & gratia poterant; in suam sententiã non modò Pręfectum, sed Legatum etiam, qui Vrbi pro Pontifice summo cum imperio præerat, Cardinalem Neapolitanum adduxerant. quinetiam ex ipsismet Ignatij socijs non deerant, qui, aduersarijs iam à suscepta actione deterritis, & sponte cedentibus, non vltra instandum, vitandas lites, paci & quieti consulendum esse censerent. At verò Ignatius in posterum longè prospiciens, eoque iudicio non tam suam, quàm CHRISTI Domini caussam agi prudẽter animaduertens; nullis neque minis, neque promissis, nec suasionibus de sententia deduci se passus est. cumque omni ad eam rem conatu non semel adhibito, propter aduersariorum gratiam atque potentiam nihil planè proficeret; non dubitauit, consulto per sacrificia precesque Deo, ad ipsiusmet Pontificis maximi fidem opemque confugere, qui Nicæa per eos dies, adulta iam ætate redierat, & in Tusculano secessu valetudinis caussa mo- F
rabatur. Facili ergo ad principem aditu, quo die venit, admissus Ignatius, Latino sermone (quippe qui nondum satis Italicè nosset) eidem ex fide retulit, quo consilio à militari vita sese ad animorum auxilium, atque ad litterarum studia transtulisset: ac dum rem Christianam pro virili parte administrat, quoties, quot locis, quibusve nominibus accusatus & absolutus fuisset. Nuper etiam ab Hierosolymitana peregrinatione bello prohibitum (quod Pontifex ipse non ignoraret) se, ceterosque eiusdem instituti laborisque socios, qui se vitamque suam ad Christianæ religionis amplificationem Sedi Apostolicæ mancipassent, cùm maximè in vrbe Roma populum docere insistunt, paratique in omnem quamuis arduam atque longinquam expeditionem, eiusdem Pontificis reditum nutumque auidè præstolantur; circumuentos repente iniquorum insidijs, & summam in inuidiam non modò in Vrbe, sed etiam apud remotas nationes adductos, ne id quidem à magistratibus obtinere posse, vt iacta in suos mores vitamque crimina in cognitionem vocentur. Sibi quidem propriæ vtilitatis & nominis rationem (quamuis ea per se negligenda non sit) minus antiquam esse: sed quoniam eodem iudicio & ipsorum existimatio, & animarum salus agatur (omnium enim qui ad rem publicam accedant rationes, non veritate solũ, sed etiam fama niti) petere se & orare, ne grauetur pro sua sapientia ac potestate perficere, vt Præfectus Vrbis inchoatam quæstionem primo quoque tempore peragat; ne in Vrbe totius æquitatis parente, contra paucorum factionem opesque nullum inopiæ ac solitudini præsidium fuisse videatur. Sub hæc audita Pontifex bono esse animo iubet Ignatium; & collaudata (quod antea fecerat) ipsius & sociorum industria & pietate, Præfecto per codicillos imperat, iudicium vtique reddat Ignatio, caussam ritè cognoscat, feratque pro veritate sententiam. Et quidem hoc

A loco adesse mihi animis velim eos, qui Deum res humanas negligentem circa cæli cardines otiari, non minus inepte, quàm impiè fabulantur. ex ijs quippe quæ consequuta sunt, nemo sanus, paternam cælestis numinis curam ac prouidentiam in suos, non clarè perspiciat. Cùm enim tota aduersariorum actio ea maximè calumnia niteretur; Ignatium sociosque varijs locis iure damnatos, ambustosque iudicij flamma per dolum effugisse; cumque longum & operosum esset, nemine præsertim necessaria in eam rem impendia subeunte, ex tam remotis disiunctisque prouincijs rei gestæ seriem litteris consignatam, testibusque firmatam ex forensi formula petere; planè diuinitus factum est, vt quotquot in Italia, Gallia, Hispania Ignatij iudices extitissent, sub ipsum ferendæ sententiæ tempus Romam ferè omnes alius alia de caussa conuenerint. Ioannes Figheroa, quondam Archiepiscopi Toletani Vicarius, is qui Compluti primùm de Ignatij fama capiteque cognôrat, grauibus de caussis Neapolim à Cæsare missus, in reditu commodum Romæ substiterat. Venerat eodem è Gallia, Parisiensis Inquisitor Matthæus Ori, Dominicanus, apud quem Ignatius, vt supra dictum est, semel iterumque ab improbis fuerat accusatus. Denique in tempore Gaspar etiam Doctus à Venetijs adfuit, qui habitæ in ea vrbe in Ignatium quæstioni præfuerat. Hi omnes in iudiciũ adducti, aduersariorũ commẽta detexere, cum summa testificatione virtutis ac pietatis Ignatij.

B Præterea litteræ ciuitatum, apud quas Italia tota Patres aliquandiu vixerant, per idem tempus allatæ, magnum pondus ad illustranda ipsorum merita, & refellendas iniquorum calumnias attulêre. Iam verò Hercules quoque, secundus hoc nomine, Dux Ferrariensium, qui Patribus familiariter vsus, ijsdemque peccata ritu Christiano confessus, ex eorũ etiã manibus corpus Domini sumpserat; libentissimè fecit nõ modò vt per epistolam, sed etiam vt per legatum, perspectę ipsorum innocentiæ ac sanctitati debitu testimonium laudesque tribueret. Quibus rebus adductus Vrbis Præfectus, vrgente præsertim Pontificis iussu, quamquam aduersarijs omni studio contra nitentibus, denique sua sententia Ignatium & socios omni non modò culpa, sed etiam culpæ suspicione liberauit verbis amplissimis, eiusque sententiæ, ad vindicandam insontium famam, varias in prouincias testato descripta exempla dimissa. quibus ex rebus dici vix potest quantum Patribus vbique honoris & existimationis accesserit. Atque hac maximè ratione diu suppressa atq; occultata veritas extulit aliquãdo sese, ac malitia superata processit in medium: quæque machinamenta diabolus ad teneram adhuc Societatem deformandam atque adeo prefocandam artificiosè parauerat, ea ipsa, moderante rem numine, in eius maximè decus & incrementa cessere. At verò insidiatorum longè dissimilis fuit exitus. Namque administer conscelerratæ calumniæ Michael, fraude patefacta (quemadmodum dicebamus) in exilium actus est: E ducibus verò (quos nominare

C hoc loco necesse non est) vnus paulo post iudicium graui correptus morbo, semet acriter ac dolenter incusans cum insigni facinoris detestatione diem obijt. alter, cùm deinde manifestis hæreticarum opinionum indicijs teneretur, maturè sibi fuga consuluit, effigiemque suam pro se iudicibus cremandam reliquit. tertius eodem nomine comprehensus, & cognita caussa perpetuo addictus carceri, ad extremum tandem morte iam imminente resipuit; eidemque animam agenti quidam è Societate ad vltimum vsque spiritum assedit; quæque illi tempori tribui solent, pietatis & caritatis officia præstitit. Porrò Lutherianus ille concionator, qui totam conspirationem scelusque conflarat, intra catholicorum castra per fraudem aliquandiu versatus, cùm religionis ac pudicitiæ simulationem vltra sustinere non posset, larua deposita, palam fidei & continentiæ bellum indixit, atque ad optata hæreticorum lustra popinasque se contulit.

Ignatius

Ignatius & cæteri Patres de constituenda Societate deliberant.

Caput IX.

Ac igitur falsæ accusationis procella Ignatius socijque de
functi, primùm omnium (vt æquum erat) ingentes & vni-
uersi communiter, & singuli priuatim egêre diuinę clemē-
tiæ gratias: deinde, partim quòd aliqui subinde ad Ignatij
institutum aggregabantur; partim etiā quòd inaudierant,
aliquot è suo numero varias in vrbes atque prouincias iam
tum rogatu Principū à summo Pontifice destinari; visum
est faciendum, vti de stabilienda quàm maximè ad Dei glo
riam, salutemque animarum Societate primo quoque tem
pore inter se consulerent. ad eam quippe diem, communi
tantum officio ac pietate ducti, sine certis & proprijs legibus ac magistratibus vixe-
rant. Ergo precationibus, ieiunijs, & sacrificijs in eam rem quàm accuratissimè adhibi- E
tis, quotidianæ vitæ munera laboresque ita partiti sunt, vt diurna tempora Dei ver-
bo, consuetisque functionibus; nocturna verò priuatis inter se colloquijs, & necessariæ
consultationi darent. Prima igitur nocte quæsitum est, vtrum Pontificis iussu digressi,
prout se daret occasio, suam quisque sine aliorum consensu vel respectu rem agere; an
potius, quamquā corporibus locisq; disiuncti, animorum tamen conspiratione, & me-
ritorum communione, vt adhuc fuerant, sic in posterum coniuncti esse deberent. Di-
ctisque sine variatione sententijs, nullum fuit dubium, quin tam suauis, tamque arcta
societas, Dei prorsus munere ex tam diuersis moribus linguisque coalita, omni cona-
tu studioque retinenda foret, tum ne qua Spiritui sancto iniuria fieret, à quo diuini-
tus fuerant in eam cōsensionem adducti; tum verò, ne concordiæ atque vnitatis bonū
amitteretur, quo nihil est ad res magnas atque arduas moliendas, & obstantia quæque
perrumpenda, valentius. Cùm hæc & alia multa in eam sententiam ingenti alacritate
& gaudio spirituali pro se quisque dixisset, magnopere incensis ad mutuam caritatē &
beneuolentiam animis, cœtus ille dimittitur. Proximo deinde consessu de religione re
latum est, placeret ne ad vota duo Paupertatis Castitatisque ritè suscepta, tertium per-
petuæ item Obedientiæ adiungere, & è suo corpore eligere, qui cęteris ampla cum po-
testate præesset. In eam rem, quod maioris momenti videbatur esse, diem proferri pla- F
cuit, spatiumque seorsum singulis ad deliberandum dari, atq; interim instauratis pre-
cationibus & sacrificijs, diuinæ sapientiæ lumen opemq; diligenter exposci. Vt igitur
eius consultationis dies aduenit, omnium in vnū congruere sententiæ, quandoquidē
Christum Dominū ac magistrū sibi pro viribus imitandū cuncti susceperāt, quoniam
ille sese perfectum atque integrū holocaustū Deo parēti pro salute humani generis ob-
tulisset, prorsus oportere vt ipsi quoq; pro suo modulo Christum effingerent: ac quē-
admodum singulorum corporis bona per voluntariam inopiam, corpus ipsum per ca
stimoniam Deo immolatum esset; sic animus quoque ante cælestes aras per obedien-
tiam spiritualis victima caderet, prędsertim cum hoc sacrificio nullum diuinæ maiesta-
ti gratius aut suauius esse constaret. Ergo sine cōtrouersia deligendum videri, cui om-
nes in terris tanquam Christo parerent; cuius in verba iurarent; denique cuius sibi nu-
tum ac voluntatem instar diuini cuiusdam oraculi ducerent. Hisce ita constitutis, de-
inceps quæsitum de huius ipsius potestate, vtrum certo dierum spatio definitam, an ve
rò perpetuam esse oporteret. Perpetuā esse placuit omnibus, idque cùm alias ob caus-
sas, quas commemorare hoc loco necesse nō est, tum verò vt negotia grauiora, quæ ad
conficiendum non modò plenæ libertatis, verùm etiam longi fere temporis indigent;
leniter, & ex animi sui sententia posset ad exitum sine vlla trepidatione perducere. Ad-
ditum ad hæc, vt Societatis candidati, cùm alijs experimentis, tum verò præcipuè spiri
tualibus exercitationibus, peregrinatione, & infimis publici alicuius valetudinarij mi-
nisterijs probarētur. Itemque, vt qui Societatis instituta profiterentur, ij ad tria solem
nia vota, quæ nobis cum alijs dicatis Deo familijs fere communia sunt, quartum nomi
natim adiungeret; quascunque ad fideliū vel infideliū terras Christianæ rei caussa Pon
tifici maximo ipsos mittere placuisset, eò sine vlla tergiuersatione, atque adeo sine vlla
non mo-

A non modò mercede,sed ne viatici quidem petitione proficiſcendi:ac ſimul, concepta verborum formula ſeſe obſtringerent,puerili ætati per catecheſim erudiẽdæ; quòd eo remedio nullum fermè efficacius foret ad intemeratam fidem tuendam, ac prauæ religionis prohibenda contagia.Hæc igitur & alia id genus nonnulla per eos dies ab Ignatio patribuſque decreta ſunt:eidemque Ignatio negotium datum,vt ea in ſummam redacta,Pontifici maximo primùm Apoſtolicã auctoritate ſancienda atque approbanda proponeret;deinde vt eadem ipſe poſtea per otium fuſius explicaret ordinaretque , & quàm accommodatiſſimas ad Societatis vocationem & ſpiritum leges canoneſq; perſcriberet.

Patres in varia loca Pontificis iuſſu diſcedunt.

Cap. X.

VB hæc fermè decreta, Pontifex maximus aliquot operarios ab Ignatio in varias agri Eccleſiaſtici vineas poſtulauit.Id noſtræ Societati fuit Apoſtolicę peregrinationis exordium.Ennio Verulano,S.R.E.Cardinali per eos dies cũ ampliſſima poteſtate legatio Parmenſis obuenerat. Huic, B Pontificis iuſſu,legationis comites, & rerum ſpiritualium adminiſtri duo,Petrus Faber,& Iacobus Laines ab Ignatio dati:Senas verò in Etruriam, Paſchaſius ad inſtaurandam ſacri cuiuſdam cœnobij diſciplinam ab eodem Pontifice miſſus eſt.In Aenariam ſeu Inarimem inſulam ,pacificationis gratia non leuis momenti, Nicolaus Bobadilla: Brixiam in Cenomannos ditionis Venetæ,Claudius Iaius grauibus item de cauſſis abijt. Ac per idipſum tempus etiam in extremas terras primùm Societati patuit aditus.Braſilicã oram , & præterea quidquid inter inacceſſum olim Bonæ ſpei promontorium,vltimoſque Sinas interiacet maritimi tractus,Indo & Gange ſuperato,Luſitani,armatis claſſibus;ante annos aliquot ingenti auſu & labore,æquè fortiter ac feliciter aperuerant. neque Ioannem hoc nomine tertium Luſitaniæ Regẽ inſigni virtute ac pietate virum, vlla magis angebat cura,quã vt barbaras illas nationes à miſera dæmonum ſeruitute ad vnius veri Dei notitiã cultumque traduceret:atque ob idipſum,quos in ea mitteret loca præcones Euangelij,& moribus & eruditione præſtantes,tota Europa impendio conquirebat. Eius rei conſcius Iacobus Gouea , is qui Pariſijs in ipſo virgarum periculo ſingularem Ignatij fiC dem virtutemque, ingenti cum admiratione cognorat, proculdubio ſtatuit,illum & ſocios ad Indicam expeditionem fore quàm accommodatiſſimos,quoniam quidem ab Hieroſolymæ acceſſu bello impediti,quemadmodum audierat , in Italia ſubſtitiſſent. Neque tamen quidquam eius conſilij ratus impertiendum Regi antequam ipſius Ignatij voluntatem exploraſſet;pro amicitia ad illum ſcribit,quàm libente Luſitanię Rege,quàm ſpatioſus bonorum induſtriæ pietatique campus in India pateat.ſibi quidem, quando illum & ſocios ab Hieroſolymitana curatione arceat bellum,ſanctiſſimis ipſorum ſtudijs prouinciam in primis aptam videri. Si conditio placeat , vltro ſemet apud Regem totius negotij fore interpretem pollicetur. Ad ea, cum gratiarum actione reſcripſit Ignatius,neque ſe,neque ſocios eſſe iam ſui iuris,quippe qui ſummo Chriſti Vicario ſemetipſi perpetuo nexu Obedientiæ mancipaſſent.proinde agẽdum eſſe cum Romano Põtifice.quidquid ille iuſſiſſet,id verò ſine mora facturos.Quo accepto reſponſo Gouea,cùm facilè ſperaret à Pontifice impetrari poſſe; rem totam Regi ſuo per litteras aperit,ipſumque exemplar epiſtolæ Ignatij ad eum mittit cum ſummis illius & ſociorum laudibus, etiam atque etiam ſuadens,vt eiuſmodi virorum opera potiſſimũ vtatur , neu tam præclaram occaſionem elabi patiatur è manibus, cui ſimilem fortaſſe nullam ſit in poſterum habiturus.Haud incaſſum adhibita hortatio . quippe Rex & ſua ſponte iam incitatus,& Goueæ talis viri monitis & auctoritate permotus,cõfeſtim Petro Maſcareniæ,ſuo apud Pontificem maximum Oratori mandat mox in Luſitaniã redituro, det operam vt quàm plurimos ex Ignatij diſciplina ſecum deducat,Euangelij cauſſa mittendos in Indiam,eaque de re cum Ignatio quàm primùm agat :ſi res cum illo minus procedat, omni conatu cum ipſo Pontifice tranſigat. vtique,ne ſine tali comitatu reuertatur ad ſe. Hoc tam ſeuero mandato legatus accepto,ſine cunctatione

Ignatium conuenit, ac pauca præfatus (vt fit) conciliandæ beneuolentiæ; mandatum D
sui Regis exponit, Patresque minimum sex in missionem Indicam postulat. Ad quem il-
le submissa oratione, tam honorifico Regis de se iudicio gratias cùm egisset, eadē fermè
quæ ad Goueam respondit: quod ab se petatur, totum id è summi Pontificis voluntate
imperioque pendere. qui tamē, si, quid ego sentiam quæris (inquit Ignatius) vnum aut
alterum fortasse tibi concesserit, plures verò nequaquam. At ille cùm nihilominus in
eodem postulato persisteret, Dei fidem & hominum testans, nusquam operam colloca-
ri fructuosius posse; tum Ignatius, quasi futura præsagiens, familiari ac placido vultu:
Deus, inquit, meliora, clarissime orator. quippe si è tam exiguo numero, sex vnam dū-
taxat in prouinciam demas, quantulum, quæso, reliquo terrarum orbi supererit? Ne-
que tamen idcirco ille ab incæpto desistit. quoniam Ignatium flecti posse diffidat, ad
ipsum adit Pontificem, narrat quid sibi ab Rege mandatum sit, suppliciter etiam atq;
etiam obsecrans, ne in tam honesta caussa, tamque pia, frustrari se, Regemque suum cō-
cepta peropportuni subsidij spe patiatur. Hic Pontifex, quamquam lætus ab vrbe Ro-
ma potissimum, vt par erat, peti sacri Euangelij nuntios, & insuper, tanto Regi, tamque
de Romana Ecclesia bene merito gratificari vehementer exoptans; tamen, vt in tali ne-
gotio, ne videlicet seruis Dei ad omne paratis obsequiū abuti pro potestate videretur
(qua erat lenitate ac sapientia vir) audito legato, rem ipsam probauit, de numero ad ar- E
bitrium reiecit Ignatij. Is proinde (sanè quàm ægrè ferente Mascarenia, neque tamen
aspernante quod datum est) post multas in eā rem fusas ad superos preces, quemadmo-
dum antea significauerat, duos dumtaxat glorioso muneri destinauit; Simonē Roteri-
giū Lusitanum, & Nicolaum Bobadillam, qui cùm idcirco Romam euocatus, grauiter
ischiade laboraret, neque legatus Regius maturo iā reditu exspectare diutius posset; æ-
gro Bobadillæ, sibiq; vicem ereptam dolenti, Frācischus Xauerius repente sufficitur. E-
rat omnino laboriosa prouincia, iterque longinquum: &, cùm ferè nullam in spem re-
ditus, tum verò in apertum pæne quotidie vitæ discrimen. Sed quæ alios ab eiusmodi
consilio retardassent, ea ipsa incitamenta fuere Patribus, cùm se quisque tali sorte præ-
cæteris beatum existimaret. Ac Simon quidem parata in Lusitaniam naui celeriter an-
tecess it. ac deinde Regis Lusitaniæ iussu, procerumque rogatu, quamuis inuitus, in ea-
dem prouincia substitit. Xauerius autem, vti delatum ad eum est, confestim exsiluit
gaudio, datoque sibi tempore vix quod satis esset ad laceram attritamque tunicam re-
sarciendam, & salutandos fratres; cum legato postera die profectus est, immortales a-
gens Domino gratias, quòd se denique voti compotem effecisset. Perpetuas quippe
clades pereuntium ex ignoratione Dei, in vltimis regionibus, animarum, iam ante mi-
serari, & messis potissimum Indicę magnitudinem crebris consueuerat vsurpare sermo- F
nibus. Quin etiam per quietem non semel erat sibi visus Aethiopem in humeros sustu-
lisse vsque adeo ponderosum, vt ipsa oneris magnitudine excitaretur è somno mirè de-
fatigatus, membrisque omnibus dolens: continuoque rem omnem Iacobo Laini patefa-
ciebat eiusdem cubiculi socio. Hæc igitur fuere nostris hominibus Pontificiæ mis-
sionis initia: Patresque in varia deinceps loca profecti, maiorem in modum
aucta Societate, institutisque supplementi caussa tota ferme Europa
collegijs, domibusve, res eas Deo duce atque adiutore ges-
sere, quæ proprio, & quidem iusto volumine ipsæ
per se ad enarrandum indi-
geant.

Ignatius

A

Ignatius plebi fame periclitanti succurrit. Cap. XI.

NEQVE verò Ignatio & cæteris qui remanserant Romæ, negotium defuit. Erat annus à Virginis partu MDXXXVIII. insignis annonæ caritate, ac per hyemem præcipuè tanta frugum inopia, vt passim iacentes in publico pauperes frigore fameque confecti, miserandum in modum exspirarét. Quo spectaculo commotus Ignatius, tantæ calamitati sibi omni ope subueniendum putauit. Iamque è Garzonij villa, cum suis in Vrbis frequentiora loca migrauerat, laxiore sibi ab amicis domo conducta ad circum Flaminium, in ea regione quæ sancti Angeli ad forum Piscarium hodie dicitur. In eius igitur domus ampla cœnatione fœno stragulisq; dispositis, & in pauperum aliméta eleemosynis vndique corrogatis in omnes partes dimisit qui in id hospitium, vt quemque periclitanté extrema inopia inuenissent, vel inter manus, prout res ferret, vel gestatoria sella deueherent. Cùm strenuè curaretur, adhibitis etiam vbi opus esset, adiutoribus baiulisque, breui numerus decúbentium ad quadringentos ascendit. Hic verò, eodem Ignatio præside ac duce, Patrũ fratrumque sese caritas ac virtus exeruit.
B Diluculo quotidie linteati oés ad imperia accipienda præsto aderant. Inde ad sua quisque officia discurrere sine vlla perturbatione vel tumultu; alij recens illatos pauperes clementer exuere, & calida elutis corporum sordibus in lectulo collocare; alij assidere languentibus, eosdemque amicissimis consolari verbis. hi cibos aut domi excoquere diligéter, aut aliunde missos instruere, illi fercula inferre, & lõga inedia propemodũ enectis pretiosos liquores instillare: hi cubilia sternere, illi scopis pauiméta purgare: deniq; certatim omnes munere suo ita fungi, vt præclarè testaretur, in minimis illis agnoscere se Regé regum & dominũ dominantium. neq; verò corpora solùm egentiũ, sed animi quoque eadé opera curabantur. Plurimi quippe rudes, Christianæ doctrinæ præceptis probè instituti, multi à turpi quæstu, fraudibusq; deterriti, & quod caput est, sacra omnes confessione expiati, ac pane cælesti longo interuallo refecti sunt. Deinde, vt aliqui côualuerant, succedentibus inuicem alijs, cùm tegumentis ad frigus arcendum, & certo pecuniæ subsidio mittebantur. Ea res per Vrbem vulgata, magnã populi beneuolentiam conciliauit Ignatio. atque ad eam Christianæ humilitatis caritatisque officinam visendam interdiu promiscua turba, noctu verò etiam viri principes vétitabant: ac tanta fuit exempli vis, vt quidam, cùm præsentes non suppeterent sibi nummi, depositis illicò in vsus pauperum vestimentis, domum seminudi reuerterint. Alij etiam sancta æmulatione incitati, eiusdem conditionis homines, quorum non deerat passim co-
C pia, hospitio susceptos benignè curarũt. Multi prǝterea proceres, in gloriosi operis perfectioné, Ignatio pecuniæ summã vltro detulere non leuem. Qua in re Margaritæ Austriacæ Caroli V. filię, Octauio Farnesio nuptæ, Placentinorũ & Parmensiũ hodie Duci, pietas ac beneficentia vel in primis enituit. Atque eius pecuniæ, cùm Ignatius intelligeret, se vel maxima eorum qui contulerant voluntate, partem aliquam in suas & suorum necessitates erogare posse; tamen tanta fuit religione vir, vt ne obolum quidé nisi in externorum pauperum commoda insumpserit, relatis in codicem accuratè nominibus, vt omnium prorsus ratio constaret. Atque hunc maximè in modum labor ad exactam vsque hyemem secunda ciuitatis admurmuratione perductus. ac vere demum ineunte, frumenta partim ab ijs qui suppresserant, sponte prolata; partim à magistratibus aliunde conuecta sunt. Ea re non mediocriter annona laxauit; grauique perfuncta periculo plebs, Deo adiuuante, ad solitos quæstus & opificia redijt.

Confirmatur à Pontifice maximo Societas.

Cap. XII.

INTEREA, cùm ad Ignatium studio religionis aliqui subinde se adiungerent; nequaquam immemor ille, quod ad Societatem confirmandam attinebat, negotij paulo antè suscepti; quidquid à publicis occupationibus otij datum est, in eam ipsam rem diligentissimè contulit. ac primùm totius instituti formulam (fusius postea explicandam) ad certa capita dilucidè redegit, ac breuiter. deinde nactus opportunitatem, quòd Pontifex maximus per autumni ferias è turba negotijsque Tibur sese receperat; eam formulam auctoritate Apostolica sanciendam eidem Pontifici suppliciter obtulit per Gasparem Contarenum Cardinalem, de quo supra dictum est, ob egregiam virtutem sapientiamque Principi in primis acceptum, nostrique ordinis amicissimum. quam ille vbi perlegit; confestim: Spiritus, inquit, Dei est hic. ac multa præterea in eam sententiam adiunxit, quare confideret recentem huiusce manipuli ardorem, tali tempore diuinitus excitatum, afflictis Ecclesiæ rebus non leui tum præsidio, tũ ornamento futurum. Verumtamen, vt in tanta re ne minus consultè quidpiã statuisse videretur; totum negotium delegauit tribus viris è sacro Collegio Cardinalium, apud quos minimum loci fore putauit gratiæ. In ijs fuit Barptolemæus Guidicionius Lucensis, vir diuini humaniq; iuris apprimè peritus, idemq; nouarum religionum adeò nõ amicus, vt de ijs ad certum numerum redigendis librum etiam conscripsisse dicatur. Is, præiudicata iam caussa, collegas nequaquam propensos in Ignatium, facile in suam sententiam adduxit, certamque propemodum confectamque rem, consilio & auctoritate sua pæne discussit. Quod vbi sensit Ignatius, parum præsidij ratus in hominibus esse, ad opem diuinam de more confugit. ac præter ieiunia, supplicationes, cæteraque ad numen propitiandum adhiberi solita, cælestes insuper hostias eo tantùm nomine per se & per amicos immolauit ad tria millia. qua procuratione, intra finem anni vertentis, cùm cæterorum, tum præcipuè Guidicionij ita immutata voluntas est, vt cùm de multitudine religionum cohibenda idem quod antea omnino sentiret, huic tamen refragrari se vltra negaret posse, diuino videlicet monitu, & occulta spiritus operatione vehementer instinctus. Ita, qui diu valde anxios habuerat Patres, eorumque spem varijs frustrationibus propemodum extinxerat, idem vnà cum cæteris collegis repente placatus ac fauens, rem vltrò suscepit, commendauitque Pontifici, Tibure denuò commoranti; qui libentissimo animo & Societatem ipsam, & Societati inditum nomen ritè sanctèque approbauit V. Non. Octobris, anno M D X L. idque testatum voluit esse publicis litteris eodem die locoque datis; cum eo tamen, vt in vniuersum socij ne plures sexaginta numerarentur. Ea videlicet fuit nouellæ Societatis quædam quasi probatio. siquidem triennio post, cùm varijs locis atque prouincijs Deo aspirante constaret egregius opere fructus; ab eodem Pontifice limes ille omnino sublatus est, liberumque Ignatio & successoribus relictum, cuilibet petenti Societatem dare. quod item apparet diplomate dato pridie Idus Martias anno MDXLIII.

Præposi-

A *Præpoſitus Generalis creatur Ignatius. Cap. XIII.*

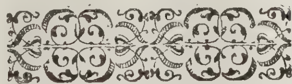
IGITVR poſt multas difficultates approbata denique Societate; gratiæ primùm (vt æquum erat) actæ ſuperis, quorum benignitate res bene feliciterque vertiſſet; deinde, quoniam in dies à Pontifice miſſio Patribus imminebat; è ſuo corpore Præpoſitum Generalem (ſic enim qui cũctis pręeſſet appellare placuerat) primo quoque tempore deligere viſum eſt. Societatis autem ſtatus per id tempus erat eiuſmodi. Frãciſcus Xauerius & Simon Roterigius in Luſitaniam erant profecti. Petrum Fabrũ Cæſaris legatus Ortizius ad Vormatienſem conuentum Pontificis permiſſu in Germaniam adduxerat. Iacobus Laines Parmæ, Claudius Iaius Brixię, Senis Paſchaſius agebãt. In Brutios Nicolaus Bobadilla diſceſſerat. Cum Ignatio Romæ duo dumtaxat è Patribus verſabantur, Salmeron, & Codurius. tyrones verò qui nomen dederant Societati, partim apud Ignatium erant, partim ſtudiorum cauſſa ab eodem Pariſios miſſi, neceſſaria ad bellum ſpirituale arma enixè parabant. quidam etiam ad res domeſticas componẽdas in Hiſpaniã profecti; & concionibus iam tum, & colloquijs, ingenti hominum approbatione, Societatis nomen longè lateque vulgauerant. Hoc Societatis ſtatu, cùm Præpoſiti eligendi tẽ-
B pus adeſſet, Patres, qui quidem in Italia erant, per litteras moniti, quòd rei Chriſtianæ commodo facere poſſent, creandi Præpoſiti cauſſa ad Vrbem accederent; ſub initium Quadrageſimæ anni M D X L I. conuenere omnes, vno dempto Bobadilla, quem in oppido Biſiniano tum maximè res gerentem, abduci rurſus ab opere Pontifex noluit. Is & cæteri qui longius aberant, ſuum quiſque in ſchedula ſuffragium ritè obſignatum, partim in diſceſſu reliquerant Romæ, partim deinde miſere incluſum epiſtolis. Ac primũ tridui ſupplicatio indicta, vetitumque inter ipſos de Præpoſiti electione colloquium eſt. deinde coniectis in vrnam ſchedulis, triduum inſuper continuatæ preces: ac ſeptimo denique die legitimè extractis recitatiſque ſuffragijs, Præpoſitus declaratur Ignatius, nemine præter ipſum Ignatium diſcrepante: namque is conſultò, ne vnum nominatim ex omnibus deligendo, cæteros quodãmodo notaſſe videretur; in ſchedula ſcripſerat, ſe ad eum accedere, in quem plurima ſuffragia conuenirent, vno ſe dumtaxat excepto. Igitur explorata iam numinis volũtate, ad Ignatium venerabundi accurrunt Patres. at ille, parendi nimirum longè quàm imperandi cupidior, ſeuero vultu iubet eos abſiſtere, negatque ſe munus viribus impar ſuis vlla ratione ſubiturum: multaque ſeriò diſputat, cur alium potius quemlibet ſibi ſufficere debeant. Sed videlicet quibus re-
C bus putabat voluntates Patrum aliò poſſe transferri, eæ ipſæ vel maximè ſtudia eorum incendebant. nihil enim ad conciliandos homines æquè valet, atque animi moderatio atque ſubmiſſio. quo factum eſt, vt nihil eorum quæ ad munus detrectandum Ignatius afferebat, aliquandiu non modò ad animum admitterent, ſed ne ad aures quidem. Sed poſt multam denique altercationem ægrè Ignatius tenuit, vt amplius in tertium diem obſecratione protracta, rurſus in ſuffragium iretur. quo die cùm idẽ prorſus omnium
„ cõſenſus exſtaret, neque iam locus tergiuerſationi videretur eſſe; tum Ignatius: Quan-
„ doquidem vos in me potiſſimum eligendo perſtatis, inquit, ego autem, meæ conſcius
„ infirmitatis, veſtro iudicio ſalua religione aſſentiri nequeo; reliquum eſt, vt huiuſce
„ controuerſiæ arbitrum deligamus eum qui mihi à confeſſionibus eſt; quoque, vt ſcitis,
„ vtor diuinæ voluntatis interprete. (is erat ante conditã Societatem frater quidã Theodoſius ex ordine Minorũ, cœnobij quod ad ſancti Petri in Monte aureo, qui fuit olim Ianiculus, appellatur.) Quod, ne fruſtra diutius tenderet Patres, eò facilius conceſſere, quòd minimè dubitabant, quin ipſorum ſuffragij prærogatiuam ille quoque ſua ſententia comprobaturus eſſet. neque eos fefellit opinio. Cùm enim rem totam ad eum detuliſſet Ignatius, imbecillitatem ſuam corporis animique commemorans, dein etiam atque etiam obteſtans, vt ſe tanto onere leuatum vellet; ille cognita re tantum abfuit vt precibus Ignatij cederet, vt etiam obiurgauerit hominem, quòd, tam explorata diuina volũtate, Spiritui ſancto diutius reſtitiſſet: & ſimul, ne diſſimulationi eſſet locus, vltro adijt Patres, ac de ſuo reſpõſo certiores fecit. Quibus reb' denique victus Ignatius, omni ſpe in vno Deo rei bene gerendæ repoſita, dedit manus, diemq; conſtituit X. Kal. Maij, quo die ad auxilium diuinum implorandum, præcipua ſeptem Vrbis templa ſimul omnes obirent, & in diui Pauli potiſſimum (quoniam eius maximè Apoſtoli veſtigia ſe-

gia sequerentur) solemni professione suæ religionis vota susciperent. Vt igitur ea dies D
adfuit, in eo tẽplo ad sacellũ beatæ Virginis, vbi tum Eucharistia custodiebatur, quod
sacellum ad imos gradus est aræ maximæ, sub ipsam cælestis panis communionem; ipse
primùm qui sacrificabat Ignatius, tum cæteri sua quisque vota clara voce de scripto ex
Apostolici diplomatis formula nuncuparunt. deinde sumpto ex Ignatij manibus cor-
pore Domini, post gratiarum actionem, sacratissima eius ædis loca religiosè cùm adijs-
sent, circa aram maximam sub qua Petri, & Pauli Apostolorum ossa condita sunt, cun-
cti consistunt, flentesque præ gaudio, & suauissimè amplexantes inter se, gratulantur
denuo superis, quòd cæptis adfuerint, suamque Societatem arctiori vinculo colliga-
rint: deinde reliqua templa pari lætitia ac pietate circũeunt. Quibus rebus ingenti om-
niũ consensu & conspiratione peractis, magistratũ Ignatius inijt. ac primùm omnium,
ad constituendam domesticam disciplinam adiecit animum, quæ digna tali instituto,
digna Christianæ Philosophiæ professoribus haberetur. Itaq; ad cæteros prouocãdos,
atque ad iacienda in tyronũ animis veræ humilitatis fundamẽta, in sordidis culinæ mi-
nisterijs aliquandiu versatus est ipse, tanta cũ alacritate ac diligẽtia, quasi tum primùm
ad suam ipsius emendationẽ, vitæ spiritualis curriculũ esset ingressus, neq; tamen inter-
ea grauioribus negotijs deerat, tẽporibus ita distributis, vt quantũ liceret, vtrique mu-
neri satisfaceret. accedebat adhæc, summus paupertatis amor, summa in victu cultuque
frugalitas: præterea in singulorũ officijs exigendis, erratisq; puniẽdis admirabili mista E
lenitate seueritas: in subleuãdis verò omniũ & animi & corporis necessitatibus, cura &
vigilantia plusquã paterna. cũque ad ea caritatis officia, prout res postulabat, opportu-
nas insuper adhortationes & publicè & priuatim adhiberet; haud sanè difficilè fuit, in
animos, recentissimo tũ Societatis spiritu, sponte incensos officio ac religione, eos mo-
res eamq; viuendi rationem inducere; vt (si cælestibus terrena cõparare fas est) intra il-
la tecta parietesque, angelorũ in humanis corporibus quidam conuictus videretur es-
se, nullæ tum querimoniæ, nullæ detractiones, nulli susurri quibus incommodæ sus-
piciones excitantur, & disiunguntur animi; sed acerrimum sui cuiusque deprimendi
submittendique certamen; in superiorum iussis excipiendis exsequendisque alacritas
ingens; mirus in communicando interpretandoque candor atque simplicitas; oculo-
rum ac sensuum intenta custodia; studium precationis ac solidæ virtutis ardens; quæ-
que ex his rebus necessariò prouenit, admirabilis in magna nationum, ætatum, ingenio-
rũ varietate concordia. Itaque coniectis, vt fit, omnium oculis in ordinẽ nouum; breui
non ad nostros tantũ, verùm ad exteros etiam, salutaris exẽpli manare vtilitas cæpit. A-
dolescens quidã, egregijs naturæ adiumentis, è Septentrionali plaga Romã aduenerat,
non modò Lutheriana tabe infectus ipse, verũ etiam mirè cupidus eiusdẽ longè lateq;
vulgandæ. Is cũ ex occasione sese in hominũ cœtus insereret, verbisque venenatis cleri- F
corũ vitam ac mores summam in inuidiam vocaret primùm, deinde abductis à sacerdo-
tum reuerentia mentibus praua dogmata sensim instillare quotidie pergeret; patefacta
re, iussu magistratuũ comprehenditur. qui cũ & ipsi per se, & sacræ Theologiæ magistris
adhibitis, illum ab opinionũ insania reuocare frustra conati essent; ne quid intentatũ
relinquerent, ætatem & ingenium miserati, prius quàm in eum lege ageretur, accersito
Ignatio rem totam exponunt. quoniam ipsorum neq; adhortationes, neque minæ pro-
ficiant; habeat illum aliquandiu apud se, videat etiã atque etiam vt errantem ouiculam
ad Ecclesiæ caulas aliqua ratione traducat. Ille clemẽter acceptum hæreticum domum
adducit. neq; verò sapiẽtes iudices frustrata spes est. siquidẽ adolescẽs ab Ignatio socijs-
que amicissimè habitus; eorũ dictis, factis, & institutis accuratè obseruãdis paulatim af-
fici atq; immutari Dei beneficio est cæptus; & quam antea respuerat medicinam, liben-
tius in dies accipere: ac demũ perseuerantibus Patrũ officijs, & diligẽtissima curatione,
eò processit res, vt euulsis lethalium dogmatũ fibris, priorem pertinatiam gemebun-
dus agnosceret: nec ante à salutari incæpto destitit, quàm volũtaria abiuratione detesta-
tus errores, ingẽti bonorum tum admiratione, tum gaudio, cum Ecclesia sancta in gra-
tiam redijt. Is deinde, quærentibus viris grauibus cur qui antea tot machinis oppugna-
tus peruicacissimè restitisset, Ignatij deniq; & Patrũ hospitio & consuetudine vinci se
passus esset; sine cunctatione respondit, se illorũ non tam disputationibus argumentis-
que (licet in eo quoque genere valerent plurimum) quàm spectatæ sanctitati virtutiq;
cessisse: quòd ita apud se propè necessariò statuisset: à tam incorruptis moribus, tanta
pace atque concordia, tam bonis operibus rectam in Deum fidem abesse nullo modo
posse.

A posse. Quæ res documento erit hominibus nostris; licet ad conuertendas ad Christum animas ingenij ac doctrinæ præsidia requirantur, tamen conspecta vitæ morúmque innocentia plus multo quàm litteris aut concertationibus profici. Alius quidam filius familias, desertis liberalibus studijs, ac repudiata omni disciplina, prorsus indomitus & effrænis, cùm neque à parentibus iam, neque à magistris regi vllo modo posset: Ignatio traditur. cuius lenitate, itemque cæterorum Patrum preceptis atque institutis accuratissimè excultus, posita paulatim ferocia petulantiaque, cunctis admirantibus ita pudicos modestósque induit mores, vt vix minimum in illo vitium reprehenderes. Multi preterea omnium etatum, atque ordinum, quos preceps in omnem licentiam natura cupiditasque corruperat, Ignatij consuetudine exemplisque incitati, collegere sese, atque ad bonam frugem Deo adiuuante rediere.

Generalis Ignatius denuò Catechistæ munere fungitur. *Cap. XIV.*

PER eos dies nomen Societati dederat è Pontificia familia Petrus Codatius Laudensis, vir honoratus, & opulento sacerdotio præditus. Is, diuino prorsus instinctu, diuitijs & commodis omnibus
B propter Christũ abdicatis, Marthæ munus in Societate sibi vltrò depoposcit, & egregiè præstitit; in alimenta Patrum (erat autem Vrbe tota notissimus, & apud principes gratiosus) eleemosynis vndique corrogãdis. quæ res Ignatium & socios magna molestia liberauit; quippe quos in spiritualem proximorũ salutem omni studio intentos, temporariæ curæ ad eam diem valde impedierant. Eiusdem Petri operа templum etiam proprium Societas nacta est sanctæ MARIAE à Strata, non satis amplùm illud quidem, aut commodum, sed tamen in celeberrima Vrbis regione, & ad Societatis functiones in primis idonea: cuius loco, dum hæc scriberemus, Alexander Farnesius Cardinalis, Pauli III. Pontificis maximi nepos, ædem nomini IESV magnificentissimam regio sumptu exstruebat. Ei templo deinde adiuncta domus est, quam hoc tẽpore Patres incolunt, Philippi Archinti beneficio, Salassiorum Episcopi, qui tum Pontificis vices in diœcesi Vrbana gerebat, viri de Societate vniuersa in primis optimè meriti. In eo igitur templo Ignatius, professionis lege, sex & quadraginta diebus Christianæ catechesi operam dedit è loco superiore, magna & assidua non modò plebis, verùm etiam præstantium virorum frequentia: prorsus, vt quidam ex optimatibus palã gloriarentur, beatosque se ferrent, quòd nullam omnino ex Ignatij concionibus omisis-
C sent. Agendi autem rationem sequebatur eiusmodi. Fidei præcepta, & mysteria cognitu necessaria, primùm ad vulgi captum explanabat, iterabatque, vbi opus esset, eadem sæpius: deinde opportunis digressionibus certos interim locos tractabat fusius, nõ tam ad ingenij vel doctrinæ ostentationem, quàm ad pietatem excitandam, populumque permouendum accommodatos. idque tam veris grauibusque sententijs, tam ardenti vultu oculisque, vt diuini amoris ignem vndique spirare videretur, minimè fucatæ eloquentiæ vir, nec in singulas voces numerosque solicitæ, sed ingenti animo, prout impetus tulerat, sua sensa prosequentis. Itaq; perorationem eius, non ineptus populi plausus, aut stulta facundiæ commendatio sequebatur, sed alta suspiria gemitusque, & anteactæ vitæ detestatio salutaris: vt vel defixis humi oculis, tristes ac sibimet irati discederent, vel etiam illicò sese ad sacerdotum pedes abijcerent confitendi caussa, tanto cum fletu atque singultibus, vt linguam soluere, aut vocem in verba formare vix possent.

Societas augetur, distribuuntur prouinciæ.

Cap. XV.

NTER hæc Societas maiorem in modum crescere, sublatisque Pontificis decreto cancellis quos initio idem Pontifex (vt dictum est) illi probandæ præfixerat, multi certatim ad militiam spiritualem Ignatio dare nomina. Cumq; noui ordinis fama, bonusq; odor instituti operis manaret quotidie latius; Patres varijs orbis terræ locis vehementer expetebantur. Itaque ab Romana domo tamquam à metropoli, disiunctissimas in regiones, ciuitatum Regumque inuitatu missæ coloniæ; domusque vel collegia ingenti approbatione constituta: primùm omnium in Lusitania, atque adeò in ipsamet India, sumptu ac munificentia Regum Lusitaniæ; tum aliorum pietate in Hispania, Gallia, Germania, Italia. sed cùm aliæ pleræque nationes auidè Societatem amplexæ sunt, tum verò Sicilia & inuitauit perhonorificè, & permissu Pontificis maximi acceptam, in primis copiosè ac benignè tractauit; adnitente præsertim Ioanne Vega Hispano (qui regnum illud pro Cæsare administrabat) præstanti non minus religione, quàm prudentia viro; cuius, etiã antea, dum Romæ legatus Cæsaris ageret, plurima & maxima in Ignatium & socios egregiæ cuiusdam beneuolentiæ documenta cõstiterant. Itaque tam latè iã fusa Societate, nõ modò collegijs domibusve rectores præficere, vt antea, sed etiã Prouinciales præpositos quos appellãt, cum ampla potestate in singulas nationes describere coactus Ignatius est. Ac primùm Lusitaniæ præposuit Simonem Roterigium, deinde Hispaniæ Antonium Araozium Cantabrum, Italiæ Iacobum Lainem, Indiæ Franciscum Xauerium, Germaniæ Petrum Canisium, Galliæ Paschasium Broetium, alijsque deinceps alios. Nam vrbanam prouinciam, nisi si quando grauiori valetudine premeretur, ad extremum vsque ipse administrauit. Interea de Societatis vniuersæ progressu mirè solicitus, à singulis Prouincialibus per litteras pẽsum exigere; vnicuique mandare diligentissimè quæ è re cõmuni essent: Romæ verò, præter domesticæ disciplinæ curam, de qua dictum est, ceterasque functiones, multa & grauia quæ ad incrementum ac defensionẽ catholicæ fidei pertinerent, partim cũ summo Pontifice, Cardinalibus, Legatisque Principum coram, partim etiam cum ipsis Regibus atque Principibus per epistolas interpretes agere. Accedebat ad hæc, solicitudo ingens, atque indefessus labor in subleuandis pauperum difficultatibus; orborum orbarũque educatione ac pudicitia procuranda tuendaque, & perditis mulierculis à turpi quæstu ad frugem & continentiam traducendis.

Variæ in Ignatium tempestates excitantur.

Cap. XVI.

VIBVS ille rebus dum CHRISTI caussam agit intrepidè, multorum, vt fit, odia simultatesque contraxit. In ijs aulicus quidam (cuius nomini parcitur) eo tempore potens & gratiosus, cùm abductam à se mulierculam, quam miserè deperibat, & in malè nuptarum, vt appellant, cœnobio collocatam ferre non posset: sæuiore in dies concepta rabie, quam libido & amor incendebat, ita demũ exarsit: vt pæne furere videretur. Ac primũ, facta manu, fenestras cœnobij lapidibus petere, custodes infestare, minari: deinde in Ignatium auctorem, & socios, in circulis cætibusque omnia maledicta conferre, quin etiam ex occursu probris & contumelijs eosdem incessere: denique ad eos funditus euertẽdos improbissimas in ipsorum vitam calumnias dissipare: quæ domos primùm nobilium circumlatæ, celebratæque sermonibus (quos partim prona in deterius persuasio, partim væsani illius artificium dolorque excitabat) ad Cardinales etiam, atque adeo ad ipsum Pontificem peruenerunt.

A nerunt. Igitur vulgus, vt est pluma & folio leuius, quos nuper summa cum approbatione suspexerat, eosdem repente contemnere, & acerbiore in dies odio exsecrari, & singulorum caput dira imprecatione defigere; prorsus vt iam non modò cum proximis agere, sed ne pedem quidem ianua tuto efferre possent. Principes verò, licet magna ex parte fictas criminationes putarent, tamen rati subesse profectò nescio quid, quod tantæ inuidiæ flammam foueret; vel immutata, vel certè labefactata in Ignatium voluntate videbantur. At Ignatius, quamuis à sua suorumque consuetudine multos abduci non sine rei Christianæ iactura cerneret; tamen ratus mitigari hominis ferociam posse, primò rem dissimulare, atque adeo officijs cum improbitate certare: deinde vbi malum serpere quotidie latius, & ipsa patientia corroborari audaciam sensit; non tam priuato dolore, quàm rei publicæ detrimento permotus, ad Summum Pontificem adijt, ab eoque suppliciter impetrauit, vt criminum, quæ sibi suisque denuo obijcerentur, acre iudicium exerceretur ab Archinto Vicario, & Francisco Michaelio Vrbis præfecto. Ij, citatis omnibus ad quos criminum vel suspicio vel conscientia pertinebat, ac per diligentem inquisitionem calumniatoris fraude comperta, Ignatium & socios non modò absoluerunt lata sententia, sed etiam debitis laudibus & honore verborum extulerunt,
B increpito valde aduersario, pœnaque proposita non leui, nisi à petulantia maledictisq; desisteret. nam, ne grauius in eum animaduerteretur, Ignatio in primis deprecatore perfectum est. ita, quod anteà semper, tum quoque Ignatij sanctitatem illustrauit hominum iniuria: & Deo duce, virtus ac veritas, dum violatur, effulsit. Ijsdem ferè insidijs postmodum appetitus Ignatius est à sacerdote quodam, qui cùm domum catechumenorum administraret, ferre non poterat in ea regenda familia maiorem à loci præsidibus Ignatij rationem haberi, quàm sui. Sed miser, Ignatio silente ac pro eodem orante, breui perfidiæ pœnas dedit. atrocibus enim anteactæ vitę sceleribus iusto Dei iudicio patefactis, quæ ad eam vsque diem astutè suppresserat; sacerdotio spoliatus, & perpetuo carceri addictus est.

Regimen fœminarum à Societate depellit Ignatius. Cap. XVII.

INTEREA Elisabetha Rosella Barcinonensis, quæ Ignatij prima litterarum studia fouerat, Societatis IESV coalitæ, & confirmatæ fama cõmota, Romam ex Hispania contulit sese, partim vt Ignatium longo interuallo reuiseret;
C partim etiam vt vnà cum quibusdam alijs pijs fœminis ad normam illius atque præscriptum ageret vitam. Atque Ignatius quidem, sospitem aduentum mulieri de se optimè meritæ gratulatus est, & omnia officia detulit quæ saluo religionis instituto præstare posset: curam verò fœminarum suscipere sese negauit posse, plurimis grauissimisque occupationibus impeditum. At illa nihilominus instare; sanctissima veteris amicitię iura testari; postulati æquitatem obtendere: denique vbi magis magisque obfirmatum vidit Ignatium, ad aulicas confugit artes: atque vt erat nobili nata loco, per viros principes facile tenuit vt Pontifex maximus Ignatio munus idipsum quod recusabat, iniungeret. Sed ea res magnum in Societatis commodum vertit, præter spem: ac nostros, non solùm in præsens, verùm etiam in posterum à tam periculosa prouincia liberauit. Etenim Ignatius, Pontificis iussu ea procuratione suscepta, paucis diebus tantam difficultatem ac laborem sensit, dum querimonias mulierum audire, superstitiones euellere, inanibus & curiosis quæstionibus respondere identidem cogitur; vt pæne plus ei negotij paucæ fœminæ, quàm Societas vniuersa facesseret. Itaque licet Elisabethæ, pro eius in se promeritis gratificari admodum cuperet, tamen reputans apud se, quantum ex huiusmodi tricis detrimenti respublica pateretur, simul etiam cogitans fore vt harum exemplo aliæ deinceps religiosæ mulieres virginesve idem à Societate in posterum expeterent; nequaquam ignarus quàm periculosa, & suspicionibus plena sit ea consuetudo; priuati officij rationem posthabere communi vtilitati, ac totum hoc genus administrationis à Societate prohibere omni ratione constituit. Igitur adhibita (quod in omnibus grauioribus caussis faciebat) præparatione

diligenti

diligenti, imploratoque per iteratas preces & hostias cælesti præsidio, ad Pontificem accessit, verbisque supplicibus demonstrauit, ex onere sibi nuper imposito, quàm exiguo cum fructu quantum laboris ac molestiæ pertulisset. ea ipsa re monitum quàm aliena sit à Societatis instituto eiusmodi præfectura, petere se & orare, vt non ab illis modò, sed ab omnibus in perpetuum fœminarum collegijs gubernandis immunem Societatem esse iubeat; non defuturos aliorum ordinum idoneos homines, qui id munus libenter & cum fide obeant: sibi quidem & suis, prouinciam videri minimè accommodatam. neque verò æquum esse, qui sese ad omnium gentium auxilium, sine vlla regionum aut locorum exceptione, CHRISTI Vicario mancipauerint, eorum operam & industriam, non sine graui communis rei damno, paucis regendis mulierculis implicari. Quibus rationibus ita permotus est Pontifex, vt supplicanti omnia largè ac prolixè concesserit. Itaque Societati ab eiusmodi munere vacatio in perpetuum data, eiusque vacationis auctoritas testata est trinis deinde litteris Apostolicis, quæ tempore procedente magno vsui fuere nostris hominibus ad eius generis pericula & molestias abigendas. D

Honoribus in Societatem nostram Ignatius aditum obstruit. Cap. XVIII. E

ATQVE ijs difficultatibus perfuncta Societas, prosperũ Dei beneficio cursum tenere videbatur, cũ noua rursus in eã coorta tẽpestas est, eò quidẽ grauior & periculosior, quò in speciem lenior blandiorque. In ijs, qui per Germaniam varijs locis Domini vineam excolebant, Claudius Iaius è primis Patribus vnus, virtutẽ & sanctitatem suam cũ genti vniuersæ, tum Romanorũ Regi Fernãdo ita probauerat, vt eo Rex nullum prorsus ad curãdas animas, atq; ad pastorale munus aptiorem existimaret. Is pro sua sapiẽtia cùm præclarè intelligeret, regni caussam cùm caussa religionis ita esse coniunctam, vt quantum de catholica religione detraheretur, tantum de obsequio multitudinis, & de imperij maiestate decederet; contra sæuientem eo maximè tempore Lutheranam pestem, velut vnicum remedium, quàm optimos animarum pastores & Episcopos omni diligentia conquirebat. Igitur vita functo per eos dies Tergestinorum Episcopo, quæ ciuitas est Istriæ (cui tum prouinciç, quam dixi lues, propter vicinitatem Germaniæ imminebat) circumspectis diligenter omnibus & personis & rebus, deniq; ecclesiam illam Claudio Iaio perspectæ sibi virtutis & doctrinæ viro tradere ac demandare constituit. Sanè, vt vulgo expetuntur huiusmodi sacerdotia, minimè timendum videbatur esse, ne delatum vltro præsertim honorem Claudius repudiaret: siquidem Tergestina cathedra cùm in primis eius regionis ampla & honorifica est, tum verò (quod potissimum hodie quçri solet) vectigalibus haud sanè contemnendis instructa. Verumtamen Rex, ne quid inscio Claudio cum Pontifice maximo ea de re transigeret; primùm omnium litteras ad ipsum Claudium dat, Tridenti per id tempus rei Christianç caussa commorantem, ac nihil cogitantem minus. quarum erat sententia, Tergestinum gregem orbum spirituali custode, circumquaque frementibus lupis, in maximò versari discrimine; dignam esse vigiliam caritate Iaij, studioque hominum seruandorum; petere se, vt si à Pontifice maximo id ei muneris onerisve imponatur, ne recuset subire; & populo vtilem, & sibi gratam operam vehementer fore. Perculsus inopinata re Iaius, primò cohorruit: non quò detestandum quid sibi oblatum putaret, sed quòd Episcopus, qua curam gerit animarum, diuinam pæne virtutem, & omnibus numeris absolutam postulet sapientiam: qua gradus honoris est (& quidem ad continendam in officio multitudinem fermè cum splendore opibusque coniunctus) à spiritu humilitatis ac paupertatis, quem profitetur Societas IESV, vehementer abhorreat. deinde, vt sese ex pauore collegit, fusus in preces lacrymasque, etiam atque etiam obtestatus est Deum, vt ab se tantum discrimen auerteret; neu se primum quasi ianitorem speciosos titulos honoresve in Societatem ad id tempus intactam inuehi sineret. tum rescripsit ad Regem, multis rationibus ei suadens, vt tam honorifico iudicio decoraret ali- F

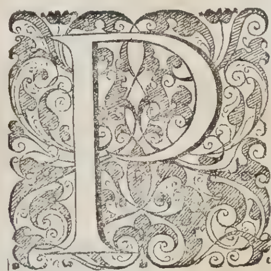
A ret alium digniorem; lõgè imparem suam imbecillitatem esse oneri: ac demum ita con clusit epistolam, vt omissis ambagibus, quod petebatur, præcisè negaret. Quæ res iam satis incensum studium Regis, multò vehementius inflammauit, quòd ita statueret; tantam in summa virtute & eruditione modestiam, nequaquam priuatæ vitæ quasi tenebris delitescere, sed in editissimo fastigio, vt luceret omnibus, collocari oportere. Ergo cùm ex litteris Claudij diffideret, vllis aut precibus aut promissis flecti eius animum posse; per Pontificem ipsum, inconsulto vltra Claudio, rem conficere statuit. Ad eum igitur quàm accuratissimè scripsit, quanto in periculo Tergestina ciuitas versaretur Episcopo destituta: se quidem pro sua parte diligenter circumspexisse, quem nominaret aptum ei muneri; nec vllũ inuenisse aptiorem Claudio Iaio, Societatis IESV presbytero, cuius innocentiam doctrinamque exquisitam plurimis rebus esset expertus; sed frustra per litteras tentasse eius animum, in studio Christianæ humilitatis ita defixum, & ab honorum insignibus admittendis vsque adeo alienum, vt nisi pro potestate cogatur, nulla sit spes laborantis illius ecclesiæ tam opportuno præsidio subleuandæ. proinde suppliciter se etiam atque etiam orare & obsecrare, vt Claudium pro imperio iubeat, delata sibi gubernacula munusque sine tergiuersatione recipere, quoniam vt quisque de se ipse minimè alta sentiat, ac proinde studiosè lateat, ita ecclesiasticis functionibus & ipso episcopatu dignissimus sit. Hæc igitur, & alia id genus mul-
B ta, ad Pontificem. & simul Didaco Lasso mandat oratori suo, vt idipsum & cum Pontifice, & cum quibus opus fuerit, quàm diligentissimè curet, prorsusque conficiat. Eius rei fama cùm per aulicos quosdam ad Ignatium peruenisset; primò haud ita sanè commotus est. nam & Claudij constantiæ, & Pontificis æquitati ac sapientiæ confidebat; & eiusmodi petitiones iam ante Societas, Deo adiutore, non semel illuserat. Verùtamen vt quid esset rei clarius cerneret; continuò Bernardinum Maffeium (qui tum erat Pontifici ab epistolis, ac postea in Cardinalium numerum cooptatus est) vltrò conuenit, ac tota de re familiariter pro amicitia sciscitatur. Ille haud sanè grauatè ipsam epistolam Regis ostendit, ad Pontificem summis cum Claudij laudibus & vehementi contentione perscriptam. qua lecta confestim Ignatius eadem de caussa ad Regis oratorem Didacum Lassum adit; qui litteras item ad se propriè datas demonstrat, & quidem magna ex parte ipsius Regis chirographo, etiam atque etiam postulantis mandantisque, det operam, vt Episcopatus ab se in Claudium collati primò quoque tempore auctor fiat Pontifex maximus, eiusque auctoritatis diploma ritè confectum ad se transmittat. His cognitis Ignatius, vbi tam iniquo loco rem vidit esse, pertimuit; sed ita, vti nequaquam animo caderet. ac licet se talibus aduersarijs longè imparem sciret esse, tamen fiducia numinis omni ope sibi contra nitendum existimauit. atque in
C præsentia Didaco suadere conatur, vt ab actione rationi Societatis tam aliena desistat ipse, & simul ab ea mente Regem aliquo pacto deducat. quibus verbis cùm nihil proficeret, quin potius ab homine rideretur, domum regressus quàm intentissimas preces & sacrificia de more suis indixit: deinde nactus opportunitatem, facilemque aditum, Pontifici demonstrauit quanto res ea damno esset futura & Societati nostræ priuatim, & Ecclesiæ vniuersæ communiter. non quo dignitatis gradus ac tituli ipsi per se mali atque improbandi sint, quippe ad Ecclesiam regendam & ordinum discrimina retinenda inducti diuinitus: sed quod & perfectos viros requirant, quales pauci admodum omnibus sæculis exstiterint, & insuper ab huius minimæ Societatis instituto valde alieni esse videantur. Etenim quibus artibus, quoue spiritu excitata & conflata sit, eodem profectò alendam & conseruandam esse: non amplitudinis & splendoris nimirum, sed humilitatis & parcimoniæ. Quòd si aditus in Societatem honoribus pateat; multum vtique de vera caritate imminutum iri, quæ nihil omnino habet in vita propositũ, nisi vnius gloriam Dei. nam (vt sunt hominũ ingenia) & complures fortasse ad hãc religionẽ accessuros opũ cupiditate magis, quàm diuini obsequij studio: & qui nuper adscripti sint, magnitudine laboris, & disciplinæ asperitate defatigatos, vt primũ prẹsẽtis prẹmij commodũ affulserit, mutato repẽte cursu, nouæ spei velificaturos. atq; vt maximè in officio cũcti persistãt; tamen nisi præsenti iacturæ eatur obuiã, sine dubio Societati exitialem (quod Deus auerteret) exitũ imminere. Id adeo vel inde facilè perspici posse, quòd paucis illis annis, quattuor viris ex ea familia pcipuis totidẽ Episcopatus delati sint, quos nisi fortiter ab sese Patrũ virtus & cõstãtia reiecisset, videlicet alio deinceps atq; alio dilabente, breui miseram Societatem ipsis luminibus carituram fuisse.

fuisse. Atque hæc, quod priuatim ad conseruationem ipsius religionis attineat. Iam, si D communem spectemus vtilitatem, nemini dubium esse quantum ex ea re detrimenti res publica perceptura sit. nihil enim omnibus ætatibus æquè deplorandum fuisse, atque in tanta messis copia tãtam operarum inopiam: atque ex ea ipsa paucitate, qui vni cuipiam agro addicti affixique sint, longè minus vtique perficere, quàm qui Apostoli co ritu soluti ac liberi omnes ecclesias peruagentur, ad eamq; potissimum reipublicæ Christianæ partem subleuandam accurrant, quam maximè laborare cognouerint. Præterea, ad faciendam, populis fidem, & animos permouendos, nihil esse efficacius vitæ ac morum exemplo. itaque adhuc Societatem (absit verbo inuidia) Ecclesiæ non mediocriter profuisse propterea quòd minimè ab eius dictis facta dissenserint. nunc autem, si ad id fastigiũ extollantur Patres, quomodo fieri posse, vt apud multitudinẽ insciã arcanorũ, ambitionis ac leuitatis crimẽ effugiant? qua porrò fronte, quo vultu, repẽte aucti ac decorati ipsi honorum insignibus, de imitatione CHRISTI, de fugienda gloria, de voluntario sui contemptu ac submissione verba facturi sint? Hisce, alijsque de caussis Pontificem maximum etiam atque etiam obtestari atque obsecrare, vt quam Societatem primus auctoritate & benignitate sua cõfirmauerit, ornauerit, auxerit, eamdem ab omni suspicione incommoda velit esse liberam, suaque in eam beneficia tam periculoso præsertim tempore tueatur. Audijt Ignatium Pontifex perbenignè, vt solebat; sic tamen, vt integritatem hominis admiraretur potius, quàm consilium approbaret. Itaque E collaudata initio ipsius fide ac probitate, sensim flexit orationem, & contra sententiam Ignatij cùm alia multa disseruit, tum verò ex veteri oraculo: Cor, inquit, regis in manu Domini: quasi diceret, in Claudio eligendo tantam Fernandi Regis contentionẽ planè diuinitus exstitisse; ac proinde clariorem esse numinis voluntatem, quàm vt obsisti vltra oporteret. Quæ cùm Ignatius grauiter ac dolenter accipere videretur; Pontifex, qua erat lenitate, ne Dei famulum tristem ac mœrentem ab se dimitteret, ad extremum iubet illum super ea re amplius consultare, precesque ad Dominum fundere; se quoque idem esse facturum. Interea Didacus orator negotium vrgebat acerrimè. iamque instabat dies, quo die in Senatu de Tergestina ecclesia referendum erat. qua re Ignatius cognita, confestim Cardinalium pæne omnium domos, quarum erant multæ longis interuallis inter se disiunctæ, ingenti diurno & nocturno labore circumijt, singulis eadem illa ferè proponens, quæ paulo ante Pontifici maximo. Sed videlicet eorum mentes iam ante occupauerat orator. Itaque mirè obfirmatos offendit in Claudij electione approbanda; partim quòd tanti Regis voluntati fauerent; partim etiam quòd vigiles & custodes Claudij maximè similes, tam formidoloso tempore, in Ecclesiæ propugnaculis atque speculis ipsimet collocandos putarent. Hac quoque spe deiectus Ignatius, vnum reliquum videbat esse remedium, si Fernandum ipsum Regem à suscepto consilio per litteras auocaret, quem pro ipsius pietate virtuteque ita in se suosque F animatum nouerat, vt minimè dubitaret, quin cognita re salutem Societatis, Tergestinorũ rationibus antelaturus esset. Sed ne illa quidem ratio habebat exitum: quippe insequenti luce de Tergestina cathedra Senatus erat futurus. Ignatius igitur exclusus angustijs temporis, numquam intermissis ad Deum precibus, quasi ad extremũ in rebus humanis perfugium sese contulit ad Margaritam Austriacam Cæsaris filiam, de qua supra dictum est, fœminam per id maximè tempus gratia & opibus florentissimam. Hanc pro spiritali necessitudine (erat enim illi à confessionibus) edoctam quanto in periculo Societas esset, infimis precibus obsecrat, vti Societatis caussam in se recipiat; & imminentem relationem auctoritate sua interposita tamdiu differat, quoad Regem ipse per epistolã alloquatur, & ab eo responsum accipiat. Fecit illa quod rogabatur, & illicò datis ad Pontificem codicillis, optatam dilationẽ impetrauit. ea demum res aliquid laxamenti dedit Ignatio. etenim spatiũ nactus, ad Regẽ scripsit litteras, deprecationis & querimoniarum plenas; illum etiam atque etiam per Christũ obsecrans, ne Societatem nuper ad gloriã Dei tanto labore conflatam, sine caussa perditũ iret; non ita de ipsius maiestate, regnisque & se & socios esse meritos, vt ab eo nulla eorũ existimationis, famæ, salutis deniq; ratio habenda esset. non defore idoneos viros, qui rẽ Tergestinam capessant, sineret modò sui ordinis homines qua cæpissent paupertatis & humilitatis via, ad Christi gloriam, & salutem animorum sine offensione pergere. id si (vt sperabat) permitteret; sese & socios immortali beneficio Regi obstrictos fore, precesque pro ipsius maiestate saluteque numquam intermissuros. Hisce alijsque id genus incensis officij religione

A religione rationibus precibusque minimè restitit Rex:& quamquam inuitus, tamen suis rationibus amicorum vtilitati posthabitis,quod vix fieri videbatur posse,per epistolam iussit oratorem suum ab instituta,vel potius pæne confecta actione desistere. Quæ res vulgata,& Pontificem maximum facilè in Ignatij sententiam adduxit;& Ignatium ipsum ac socios affecit ingenti lætitia. Itaque & in posterum supplicationes decretæ,& in præsentia solemnis hymnus in gratiarum actionem publicè persolutus est. Ac pari deinde constantia sese Ignatius idem opposuit, cùm nostris hominibus pinguia sacerdotia, quibusdam verò Cardinalatus etiam deferretur, ac nominatim Francisco Borgiæ Hispano dynastæ,qui amplissimis in eo regno perfunctus honoribus, diuino instinctu post vxoris obitum rebus mortalibus valere iussis,& sponte deposito Gādiensi Ducatu,magna hominum admiratione Societati se addixerat. Quamquam in Aethiopica legatione,quæ postmodum Lusitaniæ Regis rogatu à summo Pontifice nostris iniuncta est;cùm ad eam functionem Ecclesiasticæ dignitatis insignia, & honorū tituli necessario quærerentur,imperanti pro potestate Vicario Dei,resisti non potuit. præsertim cùm periti rerum æstimatores argutè cōijcerent,nouam hanc manum,non ad opes & copias,verùm ad labores & aperta vitæ pericula destinari.

B *Confirmatur à Iulio III. Societas.*

Cap. XIX.

POST hæc,Paulus III.Pontifex maximus,senio curisque confectus,è vita migrauit,comitiaque nouo creando Pontifici, in magna studiorum ac voluntatum varietate in aliquot menses extracta sunt.Quo ipso tempore cū Vrbs, vt in diuturno interregno,annonæ difficultate vehementissimè laboraret,nostrisq; numero in dies auctis, extrema fames adesse videretur; Ignatius cùm aliorum, tum præcipuè sacri Collegij Cardinalium eximiam in se suosque benignitatem expertus est.quippe in summis occupationibus Patres augustos pia nostrorum hominum recordatio subijt:communique consilio ad eorum inopiam subleuandam non leuis pecuniæ summa ex ipso Conclaui transmissa est:enixè in primis fauente atque adiuuante Rodulpho Pio Carpensi,quem Ignatius iam ante sibi socijsque patronum ac protectorem,vt appellant,è summi Pontificis auctoritate delegerat. Ac rebus diu multumque C agitatis, Pontifex denique declaratur Iulius eo nomine tertius, qui quòd in Synodo Tridentina Legatus Fabrum, Lainem, & Salmeronem Theologos Apostolicos familiariter nouerat, multaque tum ex ijs, cùm ex alijs de Societatis instituto didicerat;Ignatio supplicanti multa in societatis incrementum ac rem, admodum liberaliter tribuit; nec enim solum prioris Pontificis de ordine nostro iudicia & acta, firma rataque voluit esse; verum etiam eumdem ordinem nouis insuper ipse testimonijs atque decretis ornauit. Cuius rei publica diplomata exstant verbis amplissimis.

 D

Magistratu sese abdicare conatur Ignatius. Cap. XX.

ISCE rebus ita peractis, cùm satis in præsentia communi rei consultum esse videretur; Ignatius qua erat humilitate, vigiliam suam alteri tradere, seque Generalatu omni abdicare constituit. Igitur Patribus quotquot communis rei cómodo potuit, Romam euocatis; cùm in consilium conuenissent; ne, vt olim, sibi fortè coram dicenti reclamaretur, per epistolá disertis verbis exposuit, se, qui vitia nosset sua, & initio inuitum, atque adeò coactum, Societatis gubernacula recepisse; & nunc grauiore etiam valetudine ętateque, multo minus idoneũ esse tanto muneri. proinde per Christi Domini sanguinem petere atq; obtestari sese, vt sine vllo sui respectu, cōmuni vtilitati prospiciant, & quamprimùm sibi sufficiant virum & animo & corpore firmiorem. Id quò liberius faciatis, inquit, Ego in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vnius Dei ac creatoris mei, depono Generalatum simpliciter & absolutè, meque abdico hoc munere, priuoque; & omnibus animæ meæ viribus obsecro tum professos omnes, tum si quos professi adhibere ad hanc deliberationẽ volent, vt huic meo tam iusto desiderio faueant, piamque oblationem libenter admittant. Hac epistola recitata, magnus animorum motus est factus, cùm partim viri modestiam ac submissionem satis admirari non possent, partim etiam pro se quisque metueret, ne quis alius fortasis Ignatij voluntati assentiretur. Verùm vt ad suffragia ventum est, idem planè consensus omnium in eo retinendo exstitit, qui olim fuerat in eligendo: & enixè petenti, præcisè negatum. Denique per internuntium iussus Ignatius alia omnia cogitare: etenim se quidlibet potius, quàm alium gubernatorem ipso viuente passuros. Atque hæc communiter. dimisso deinde cœtu, priuatim singuli cum eodem expostulare, quòd ab inceptis desistere, quòd vixdum constitutam Societatem, omnique custodia egenté, quasi durus pater teneram adhuc filiam deserere conaretur. Pergeret porrò, & publicam ré ordinaret, legesq; perscriberet: Deum, cuius manus alligata non sit, in posterum quoq;, sicut antea, pijs ipsius conatibus adfuturum. Itaque Ignatius, quamquam inuitus, & religiosæ quietis, vitæque priuatæ auidissimus, tamen ne minus dicto audiens videretur esse, Patrum auctoritati ac precibus denique cessit, seque ad institutum opus legum scribendarum quàm diligentissimè retulit. Ac primùm, vnius Dei gloria, saluteque animorum sibi proposita, Societatem vniuersam, quò facilius administratio tota constaret, certas diuisit in classes: prouiditque quãtum ingenio & cogitatione assequi valuit, cùm vt cæteris vitijs, tum verò vt ambitioni & auaritiæ, quæ duæ perniciosissimæ sunt mortalium pestes, omninò obstrueretur aditus: veræque humilitati & paupertati, quàm maximus & maximè diuturnus honos ab omnibus haberetur. Ad hæc, rationem Præpositi Generalis creandi, necnon priuatam ac publicam disciplinã, quæque alia cœtibus hominũ regendis vsui solent esse, præscripsit. Nec modò maiora, sed minora quoque ministeria curationesve, certis legibus ac præceptis quàm accuratissimè persecutus est. Has deinde leges, quamquam longo tempore, summaque cura elaboratas & conditas, non tamen continuò pertulit, sed per idoneos homines tota Societate promulgandas curauit, vt vsu ipso, & magistra rerum experientia probaretur, satisne ad Societatis propositum, atque ad Apostolicam instituti formulam conuenirent. neque ante ratas fixasque voluit esse, quàm in proximo conuentu Patrum tota re agitata & planè perspecta, legitimè sancirentur. ijsdemque Patribus deinceps addendi, moderandi, immutandi, ac demendi prout expedire videretur in Domino, plenum ius ac liberam potestatem reliquit.

E

F

Societa-

A

Societati in Hiſpania valde laboranti ſuccurrit.
Cap. XXI.

PER idem tempus Societas, videlicet ne lætiore ſucceſſu intumeſceret, vel ad otium ignauiamque delaberetur, varijs in Europæ regionibus diuino permiſſu vehemẽter exercebatur, idque partim ab inuidis & obtrectatoribus, partim etiam ab ijs, qui temporibus ita periculoſis tã inſolitam concionum frequentiam, tam aſsiduam Sacramentorũ adminiſtrationem, & reliqua inſtituti noſtri munera, genusque doctrinæ ſuſpectum haberent. Quo in numero in alijs prouincijs alij, ſed in Hiſpania vel acerrimus noſtrorum inſectator exſtitit Ioãnes Siliceus Archiepiſcopus Toletanus. Is cùm à cæteris Societatis noſtræ miniſterijs valde abhorreret; tum Exercitiorum ſpiritualium, quibus noſtri eo tempore vel maximè in erudiendis hominibus vtebantur, B nomen ipſum pati non poterat. Compluti verò, in ſua diœceſi, piorum ciuium liberalitate Collegium Societatis IESV repente excitatũ, quò academia illa pæne tota confluere, ita ægrè ferebat, vt de noſtris è ſua ditione pellendis, toto animo dies noctesque cogitaret. Sed cùm in ipſos palam impetum facere vereretur, partim ſpectata vitę innocentia, partim etiam virorum principum gratia, & ſummi (quod caput eſt) Pontificis auctoritate ſubnixos; iracundiæ ſuæ fulmina in populares ſuos, familiares noſtros, apertè contorquet. Ac primùm, quod è ſuo clero complures noſtra diſciplina ac meditationibus imbutos eſſe cognouerat; edicto minaci, iuris in Eccleſia Toletana dicundi poteſtate priuat ſacerdotes, eos, qui è noſtra formula ſpiritualibus exercitationibus operam dediſſent. deinde, pręſenti anathematis pœna propoſita, vetat in academia Complutenſi omnino quemquam à noſtris hominibus Eccleſiæ ſacramenta ſuſcipere. Quæ res, vtpote inſigni infamia, varios illicò rumores hominum Hiſpania pæne tota commouit: cùm alij noſtrorum acta, mores, inſtituta defenderent; alij contra, non ſine graui aliqua certaque ratione tantum Antiſtitem ita de Societate ſtatuiſſe diſputarent. Noſtri, quamuis Dei clementia, & conſcientiæ teſtimonio freti, re tamen tam atroci, tamque inopinata perculſi, angebantur animo; neque tam ignominia ſua, quã Eccleſiæ damno permouebantur, quod ex tanta hominum alienatione, tantisque calumnijs imminere neceſſariò videbatur. Itaque cùm obſecrationibus & ſacrificijs, & voluntaria corporum caſtigatione cæleſte numen de more propitiaſſent; per communes amiC cos Archiepiſcopum docent, nihil ab ſe vel contra Eccleſiæ rẽ, vel contra ipſius Archiepiſcopi dignatatẽ eſſe cõmiſſum, cur in rebus diuinis occupati, & nihil niſi Dei gloriam, & proximorũ ſalutem ex Apoſtolica auctoritate quærẽtes, tantis iniurijs affici, præſertim indicta cauſſa, debuerint. Si quid ſecus ab inimicis ad eum delatum ſit, ſe ad purganda crimina, atque ad omnẽ ſatisfactionem in Domino paratos eſſe: tantũ ab eo ſuppliciter petere, vti conceptã iram, ad cauſſam vſque cognitã, pro ſua ſapientia ac pietate ſuſtineat. Cũ ille nihil idcirco de acerbitate remitteret, ſatiſque appareret, noſtri nominis odiũ altius in eius animo inſediſſe, quàm vt euelli, aut mitigari vlla ratione poſſet; Ignatij voluntatem atque conſilium per litteras quàm primùm exquirunt. Ille, circumſpectis rebus omnibus, Deumque per ſe ſuoſque enixè precatus, vt ea res ad ipſius gloriam, ſalutemque animarũ, bene ac feliciter eueniret; ſine vlla dubitatione, ſi Archiepiſcopus in incæpto perſiſtat, iubet noſtros ad conſilium Regium prouocare; litteras Apoſtolicas proferre: Societatis cauſſam cum Chriſti cauſa coniunctam æquè moderatè ac fortiter agere. ipſe interea ad Pontificem adit ſupplex; Archiepiſcopi factum exponit, ſummi tribunalis opem & auctoritatem implorat, ſine vlla tamen grauiore querimonia vel exaggeratione verborum. Ac noſtri quoque in Hiſpania ex Ignatij præcepto rem ad conſilium deferunt: Pontificia diplomata, & iura Societatis legitima oſtendunt: obſeptum ſibi aditum ad proximos adiuuandos expoſtulant. Quæ cùm nulla ipſorum culpa ab Archiepiſcopo acta eſſe conſtaret: eum denique exitum habuit res, vt & Regij conſilij decreto, & acri Pontificis obiurgatione, Archiepiſcopus edicta ſua reuocare, noſtroſque omni moleſtia atque ignominia liberare coactus ſit. Quæ res læ-

titiam bonis omnibus attulit eò maiorem, quò magis de nostra existimatione ac fama solliciti fuerant. Atque haud ita multo post; Archiepiscopo vita functo, nostri à Toletana ciuitate benignè inuitati, & in ijs ipsis ædibus publicè collocati sunt, quas idē Archiepiscopus paulo ante clericis quibusdam ædificauerat. vt ab ijs qui diuinam prouidentiam ex rerum humanarum euentis obseruāt, non sine caussa animaduersum fuerit, omnes tanti Præsulis in Societatē impetus & conatus eò denique recidisse, vt cùm maximè nostros, opinionis errore deceptus, ex vniuersa Hispania pulsos cuperet, tūc ipsum in sua Toletana metropoli domū illis exstrueret, ornaretque. Eiusmodi fuit igitur Hispaniensis illius procellæ transitus. Ac pari felicitate in alijs quoque prouincijs coortæ in nos tempestates, Ignatij lenitate prudentiaque sedatæ sunt: ac Dei beneficio vbique fere Societas maiora in dies incrementa capiebat. D

De Iulij III. obitu; & de Marcelli II. in Ignatium nostrosque beneuolentia. Cap. XXII.

NTER hæc Iulius anno Pōtificatus quinto demoritur: cui Marcellus Ceruinus Politianus ingēti bonorum omnium gaudio suffectus est. quidquid enim erat spei de publicis rebus, id pæne totum eius Pontificatus annis vulgo desponderant. Ad hunc Ignatius pro veteri familiaritate cùm adorandi & gratulandi caussa venisset; arctè amplexatus hominem Pontifex, & suauissimè exosculatus, multa cum eo inambulans de fidei Christianę propagatione, deque restituenda Ecclesiastica disciplina seriò contulit: atque ob idipsum nonnullos ab eo petijt viros, quos haberet apud se consilij caussa. Cæterùm in primis dilexit Iacobum Lainem, & Martinum Olauium, quorum videlicet vtriusque virtutem ac sapientiam optimè nouerat. nam de Francisco Xauerio, cuius fama, rebusque gestis valde permouebatur, iam ante exorauerat, vt illū omnino Romam ex India reuocaret: quòd tanti viri videndi, ruēdique in eius amplexum miro quodam desiderio teneretur. quinetiam nostros quotquot ea tēpestate Romæ versabantur, ad se in palatium adduci iusserat: quòd hasce copiolas recensere, & singulos coram quasi bonus Imperator milites vellet inspicere. denique multis de nostra Societate verbis vltro citroque habitis: Tu bellatores (inquit Pontifex) confice; nos vtemur. Cùm ab eo congressu, alijsque deinde colloquijs lætus admodum discessisset Ignatius, & optima spe Societatem implesset, breui ea lætitia cunctis euanuit. siquidem Marcellus altero & vicesimo die quàm Pontifex declaratus fuerat, febri exstinctus; ingenti omnium luctu Christianā rempublicam orbā ac debilitatam reliquit. E F

Ignatij obitus. Cap. XXIII.

VCCESSIT Marcello Paulus eo nomine quartus, qui cùm propter nonnullas interpositas offensiones acerrimus nostri ordinis inimicus fore putaretur, hominum opinionem longè fefellit. Nam & in Ignatium ipsum, cunctis admirantibus, perhonorificum sese præbuit; & Societatem multis rebus decorauit, auxitque: & nostrorū hominum opera maximis in rebus Ecclesiæ plurimum vsus est: & de fundando collegio seu academia, quam in Vrbe Ignatius magno reipublicæ Christianæ bono instituerat, seriò cogitauit. Hunc Pontificem inter & Philippum Catholicum Regem exorto graui & periculoso bello, quod breui deinde compositum est; cuncta misceri; compleri armatis Vrbs; tympanorum, ac tormentorum horrifico strepitu omnia personare; pacis artibus parum admodum loci esse. Quocirca Ignatius pertæsus temporum, & Societatis rebus vtcumque compositis, contemplandi studio secessit in villam, quam non longè ab æde sanctæ Balbinæ, ad Thermas Antonianas, in vsum præcipuè Romani Collegij, amicorum benignitate nuper exstruxerat. Ibi, vel tectorio noui operis malè acceptus, vel vrgente iam senio, lethalem in febrē incidit; sic (vt cū eius intima vrerētur præcordia, nullus in facie pallor, nulla in toto corpore signa mortis existe-

A tis existerent. tantùm insolita quędam lassitudo in membris ac motu apparebat. Itaque domum relatus, in lectulo collocatur. accersiti confestim medici bono animo iubent nostros esse. At ille cùm sibi vltimũ diem instare sentiret, mirantibus cæteris, misit qui à summo Pontifice sibi decedenti salutarem expiationem & indulgentiam ritu catholico precaretur. deinde cùm ad multam noctem de more vigilasset, quinetiam nonnulla cum domesticis in rẽ Collegij trãsegisset; sopori se dedit: itemque qui aderant, cubitum discessere, nihil admodum periculi suspicantes. at ecce manè postridie duo è fratribus, eius vitæ quotidianæ administri cubiculum visendi Patris caussa introeunt; ad lectulum sensim accedunt, ac præter omnium opinionem vitali spiritu pæne defectum offendunt. Accurritur illicò ad socios. alij ad medicum aduolant: alij interea ad resocillandas vires (vt assolet) iusculum porrigunt: quibus ille cùm nihil iam opus esse dixisset, IESVM intermortuis vocibus identidem appellans; placidissimè efflauit animam hora post solis ortum prima, feria sexta, pridie Kalendas Augusti, anno post CHRISTVM natum MDLVI. Qui verò ad Pontificem pridie sub vesperam fuerat destinatus, quòd nihil tale metueret, re in proximam lucem dilata, cùm quod volebat, statim impetrasset libente Pontifice, & verbis amicissimis Ignatium prosequente; grauiter deinde semet incusans, tempori non occurrit. Defuncti corpus tum inspiciendi, tum exenterandi caussa dissectum, summam viri abstinentiam & sobrietatem liquidò cõprobauit. B siquidem & stomachus, venterque prorsus inanis, & præ siccitate diuturna mirè contractus apparuit: & iecur ea ipsa de caussa ita obduratum aridumque, vt pæne lapidesceret. Sanè Realdus Columbus, egregius ea tempestate sector, qui aperiendo interfuit, in hepatis vena, quæ Porta dicitur, lapides tres sese inuenisse testatur in suo de Anatomia libro. vt pro miraculo non leui habitum sit, vitalibus adeò affectis, ac propemodum exustis, hominem tamdiu viuere potuisse, præsertim hilari semper eodemque vultu exsequentem Præpositi Generalis officia & munera. Mortuus est autem anno ætatis quinto & sexagesimo, suæ conuersionis fermè trigesimo quinto, confirmatæ verò Societatis sextodecimo. quam ille tam exiguo temporis interuallo tam longè lateque propagatam reliquit; vt iam tum ab ipso constitutæ numerarentur prouinciæ duodecim, & in ijs varia nostrorum domicilia fere centum. Vulgata eius morte, ingens cõfestim hominum concursus visendi caussa domum est factus, atque hi manus, hi pedes certatim exosculari: alia rosaria quæ vocantur, applicare corpori, multi etiam pilei, vestiumve, quibus vti consueuerat, frustulum aliquod enixè rogare: quibus tamen modestiæ gratia nihil à nostris est datum. Corpus in eodem cubiculo vbi exspirauerat, biduo fermè seruatum, sabbato sub vesperam inclusum arcæ, post exsequias mira populi frequentia celebratas, in templo nostro ad dextrum latus aræ maximæ humatum est. ac statim præsentem opem ex Ignatij patrocinio nostri sensère. Non C enim, vt multi putarant, orba tali parente Societas mœrori se dedit, aut concidit: quinimo stetere animis Patres; perque omnes ordines insolita quædam suauitas spiritus, & mentium vigor ad subeundos CHRISTI caussa labores, & cæpta strenuè promouenda peruasit.

LIBRI SECVNDI FINIS.

IGNATII VITAE LIBER TERTIVS. D

HACTENVS Ignatij toto vitæ cursu proposito, nunc præcipua quædam de ipsius factis, dictis ac moribus, & quidem quo magis in promptu sint, per species exsequemur. Ac primùm de studio precandi meditandique, qua laude in primis Ignatius floruit.

De orandi aßiduitate, & studio pietatis.

Caput I.

NITIO conuersionis, vt ante diximus, precandi contem- E
plandique caussa magnam sibi vim intulit, partim in rerum caducarum, quibus assueuerat, vitanda recordatione; partim etiam in scrupulorum molestijs abigendis. Procedente deinde tempore, cùm magis in dies à contagione corporis, Deo adiutore, se abstraxisset, tantam eius generis facultatem adeptus est, non modò vt è cæli, siderumque aspectu, quo maximè capiebatur, sed etiã vt ex intuitu floris, aut herbę, aut leuissimę cuiuslibet rei, confestim in Dei cogitationem amoremque suauissimè raperetur. Idque nostris hominibus cupiebat esse familiarissimum, vt in singulis creatis rebus, quoad eius fieri posset, creatoris potentiam, sapientiam, bonitatem agnoscerent. Eosdem monebat, vt contra quotidianas dæmonum insidias, ne circumuenti repente in fraudem inducerentur; vel instructo, quod aiunt, agmine semper incederent, vel certè dissipatis in varias curas & negotia viribus animi tamquam receptui canerent statis horis diei; & in semet ipsi descenderent, suaque omnia dicta, facta, cogitata, coram Deo quàm diligentissimè reputarent, adhibito etiam monitore, si opus esset, vel memoriæ, vel etiam notitiæ caussa: denique omnia probè contemplati, contra F
id vitium maximè pugnam capesserent, quo vitio se præcipuè vrgeri & laborare sentirent; nec ante desisterent, quàm Deo duce debellatum esset. Sanè ipse, quamquam se habebat semper in potestate, & ex diui Bernardi præcepto, non se rebus tradere, sed commodare consueuerat; tamen, qua erat diligentia, in singulas horas vltrò inquirebat in se: idque, propter diuturnam exercitationem, nullo negotio; magisque ac magis in spiritu proficere nitebatur, diem cum die, vt supra diximus, hebdomadam cum hebdomada conferens: qui cursus ad candorem animi ac perfectionem certissimus est. neque id solùm, sed etiam statis quotidie temporibus, erepto ex summis occupationibus otio, contemplationi vacabat. quam ad rem aliquoties à domesticis clam obseruatus est hoc maximè modo se comparans. Vt enim superiorem ascenderat ædium partem, vnde liber esset prospectus ad sidera: stabat aliquantisper oculis in cęlum defixis: tum prouolutus in genua, totius huiusce pulchritudinis conditorem suppliciter adorabat; deinde propter imbecillitatem, humili scabello simul atque consedisset, continuò ex oculis vberes lacrymarum riuuli profluebant; idque nullo prorsus vel singultu, vel strepitu. Atque in hunc fere modum, æquè animo & corpore immotus, excipiebat diuini luminis radios; ac patri cælesti mira quadam spiritus dulcedine iungebatur. Neque verò ad beatos hosce cõgressus, tantummodo sub orationis horã componebat ille sese, verũ in perpetua quadã erat vigilia contra omnes rerum mortaliũ illecebras, & otiosam mentis euagationẽ. nec minus accuratè animum ab omni labe tuebatur, quàm qui pretiosis ornati vestibus, via lutulenta coguntur incedere. intenta erat custodia sensuum; quotidiana

A diana cuiuslibet omissionis confessio; iugis recordatio beneficiorum Dei: in aliorum factis dictisque interpretandis nulla temeritas. denique summa obseruabat cura quidquid ad Christi gratiam vel tuendam, vel augendam quoquo modo pertinere intelligeret. Mortalium rerum curas, ac præcipuè quæ ad affines cognatósve pertinerent, omninò refugit, illud Apostoli dictum reputans apud se: Nemo militans Deo implicat se negotijs sæcularibus. Erat ei proneptis ex fratre, virgo, quæ deinde Ioanni Borgiæ nupsit hodie Philippi Regis apud Cæsarem legato. de hac in matrimonio collocanda cùm ad eum subinde referretur; totam ille rem semper ad cognatos reiecit, nec adduci vmquam potuit, vt vel minimam eius negotij partem attingeret. Oranti aliquãdo per hyemẽ clauso cubiculo, allatas è Guipuzcoa litteras ianitor festinè reddidit; ratus gratissimas fore, quòd nimirum longo & locorum & temporum interuallo afferrentur. at ille fasciculum, vt erat ligatus, illicò in ignem abiecit, re ipsa ianitorem admonens, qui sese cælesti militiæ addixerit, huic esse mortalia negligenda. Peregrinis hominibus, conditionem, ipso interprete (quòd multum apud principes auctoritate valeret) in aula quęrentibus, negabat sibi nisi cum summi Regis aula rem esse: ad eam si aditum optarent, daturum se operam, quantum labore ac precibus assequi posset, vt essent in intimis Regis amicis ac familiaribus. quo responso vulgato, minus multi iam in eo genere molestiam illi exhibebant. Nihil maioris momenti aggrediebatur vmquam, nisi attentè consulto ac propitiato Deo. nec vllum quamuis leue religionis obibat officium, quin eius animi ardor, ex toto corporis habitu, ac pręsertim ex fronte atque oculis emicaret. ex quo facilè existimari potest, qualem ille se in horaria precatione psalmisque, & in sacrificio Missæ præstiterit. Sanè, cùm initio sacerdotij, in medio Lateranensi templo, Christi natalitia celebraret ad aram sacris Apostolorũ Petri, Pauli, & Andreæ reliquijs inclytã, tanta est repente spiritus dulcedine delibutus, vt inter diuinam rem peragendã lacrymas tenere nulla vmquam ratione potuerit. Quo tã insolito spectaculo commotus è circũfusa multitudine quidam, ac rem longè secus interpretatus, Francisco deinde Stratæ Ignatij administro in aurem insusurrans: Facinorosum nempe virum, inquit, sacerdotem istum tuum, & omnibus flagitijs cooper tum, qui conscientiæ stimulis agitatus, crimina sua toto pæne sacro defleuerit. Visionum præterea exstat libellus, ac luminum, quæ illi fermè sacrificãti obuenêre, quo maximè tempore Societatem ordinabat: quas visiones ipsemet pietatis & memoriæ caussa in ephemeridem retulit. Eum libellum qui attentius legat, clarè perspiciat, qua pręparatione, quo spiritu ad Sacramentum altaris accedere consueuerit. Septem etiam Vrbis templa, & religione & Pontificũ indulgentijs celeberrima, certis anni temporibus diligenter & castè visebat pedes; & quidem per hyemem lacernatus, haud sine mãtelo: nec vlla corporis lassitudine, aut cæteros exemplo suo destitui, aut se tantorum bonorum communione fraudari patiebatur. Piacularia verò grana quæ dicuntur, & cereas agni cælestis effigies, pictasque Sanctorum icunculas, & alia id genus quæ ab impijs irridentur, ita studiosè tuebatur, & caras habebat; vt in eius scrinio post mortem nihil fere aliud apparuerit. Pro Ecclesia catholica, ac nominatim pro Christianis Regibus atque principibus, quotidie ardenter orabat: pro summo verò Pontifice numquam sine vberrimis lacrymis. Et quoniam denuo lacrymarum incidit mẽtio; non omittenda videtur hoc loco res memoratu digna. In cæteris ornamentis ac beneficijs, donum etiã lacrymarum Ignatius à Christo Domino acceperat, sic, vt in singulas preces illicò fletus erumperet. qua consuetudine eò denique adductus est, vti propter acrimoniam humoris paulatim exesa luminis vi, aciem oculorum pæne amiserit. hac ille iactura, quod ad ipsum priuatim attinebat, non sanè mouebatur: quinimmo triumphabat se in obsequio Christi oculos perdere. Sed quoniam id fieri sine magno communis rei detrimento non poterat; suorum præsertim accedente impulsu, precari Dominum instititit, vt sibi liceret interdum à lacrymis temperare. nec frustra. si quidem ex eo tempore tantum in lacrymas ius & arbitrium obtinuit, vt earum quasi habenas, prout vellet, adduceret idem atque remitteret. Quæ res cuipiam fortasse veritatis fidem excedere videatur: sed nobis vtique in tam recenti memoria mentiendi caussa non est.

Quod eius fuerit de perfectione iudicium.

Cap. II.

C licet precationi vsque adeò deditus esset, tamen eo studio, se vel à publica re administranda, vel à caritatis cæterarumque virtutũ officijs minimè patiebatur abduci, & quãquam certum vnicuique spatium temporis quotidie necessarium esse dicebat ad se colligendum, viresque diuinitus impetrandas; tamen eos non ita laudabat, qui dulcedine solitudinis, & diuinæ familiaritatis illecti, in arenam descendere, & sua primùm vitia euellere, deinde etiam proximos adiuuare negligerent. quinimmo, pluribus doctus experimentis, aiebat, qui minus in eo genere sibi temperant, eorũ plerosque (nisi periti cuiuspiam ductum sequantur, vel pręcipuo Dei fulciantur auxilio) partim dæmonum illusionibus obnoxios esse, partim etiam contumaces, & sibi placentes, & in sua sententia mirè obstinatos ac peruicaces euadere: qua peste nulla propemodum esset hominum cœtibus capitalior. itaque suorum ille profectum, non tam ex continuata precatione, vel diuturno secessu, quàm è solidæ virtutis officijs, ac præsertim ex mansuetudine atque animi æquitate spectabat. Cùm è familiaribus nescio quis, fratrem præstanti religioni collaudans, ad Ignatium cum admiratione dixisset: En hominem iugiter precationi vacantem: immò verò, mutata voce, en, inquit Ignatius, hominem sibimet acriter imperantem. Aliũ quempiam, quòd stomachosior esset natura, & subinde in amara verba prorumperet, sese fratrum consuetudini alieno tempore sub trahentem, Ignatius blandè compellans: Quin te, inquit, statutis horis in fratrum consuetudinem das? cùm ille iracundiã naturæ. bilemque prætenderet; Næ tu vehementer erras, ait Ignatius: etenim hęc & huiusmodi vitia, non fugiendo, sed resistendo vincuntur. Denique licet piæ precationis laude præcelleret ipse, vt dictum est, semper tamen spiritum, quem vocant mortificationis, spiritui speculationis antetulit. nam vt in eloquentiæ studio, cùm & ars, & vsus ipse sit necessarius, longè plus tamen à sapientibus viris vsui quàm præceptioni tribuitur; sic in parandis virtutibus cùm & commẽtatio, & actio requirantur; multo plus tamen agendo & pugnando, quàm speculando vel cogitando proficitur.

De caritate ipsius in Deum.

Cap. III.

CARITATE in Deum fuit, quanta par est eum esse, qui ipsius Dei gratia rebus humanis nuntium sponte remiserit. neque solum eatenus Dominum amabat, vt præ illo reliqua omnia nihili duceret, quæ virtutis huiusce præcipua est pars; verùm inerat in amore voluptas mira: prorsus vt quantislibet pressus curis, ac molestijs fatigatus, in vnius Dei recordatione, & quasi amplexu, per summam delectationem acquiesceret. CHRISTVM verò Dominum ac liberatorem videndi sicuti est, tanta flagrabat cupiditate, vt eam ipsam ob rem solui corporis vinculis vehementius in dies optaret. Itaque si quando grauiorem incidisset in morbum; concepta migrãdi spe, abstrahebatur illicò à sensibus non sine magno valetudinis detrimento; quocirca mentem à cœlestibus rebus interim auocare etiam atque etiam iubebatur à medicis. & quoniam acerbissima CHRISTI mors pro salute humani generis obita Ignatio semper obuersabatur; vicissim ille pro Christo per summos cruciatus quotidie cupiebat emori millies. Quoties verò ingesta in illum conuitia & ludibria reputaret apud se; non modò rei atrocitate permouebatur vt multi, sed etiam accendebatur generoso quodam imitandi studio; atque in semetipsum quasi tanti sceleris auctorem acerrimè exardescebat: ac nisi eum cohibuisset existimationis ratio propter salutem aliorum, simulata

A ſimulata dementia, ad plebem in ſe concitandam, nudus onuſtuſque cornibus, aut alio fœdo corporis habitu prodire non dubitaſſet in publicum; & inceſſentes cœno vel ſtercore pueros, voceſque improbas, & ſputa, & omnes alias inſanæ multitudinis contumelias libētiſſimè pertuliſſet. Sed quoniā eiuſmodi nulla ſe dabat occaſio; certè quod erat proximū ſedulò faciebat, vt immortalia Domini beneficia in ſe, memoria coleret ſempiterna; & in eiuſdem vel indaganda voluntate, vel gloria quærenda, ſuas omnes curas cogitationeſque conſumeret. cuius rei vel hoc ſatis magno argumento ſit. Inter ipſam negotiorum molem perditas meretriculas tanto ſtudio conabatur ab impuritate auocare, vt ſi qua ex ijs reſipiſceret, ſeque intra pudicitiæ ſepta recipere vellet; grandis iam natu vir, & Prępoſitus Generalis, antecedere ipſemet, ac perductoris quodammodo munere fungi, Chriſti cauſſa nō erubeſceret. In quo cùm admoneretur à quibuſdam, fruſtra tempus ac laborem inſumi, quippe inſanabiles eſſe eiuſmodi fœminas, ac licet in præſentia pænitentiam oſtenderent, breui tamen ad ingenium redituras: Ego verò, inquit ille, cuiuslibet iſtarum, vnius dumtaxat noctis impediſſe flagitia & iniurias in Deum, omnis operæ ac vigilantiæ pretium duxerim.

De caritate in proximos. Cap. IV.

B EX hoc tam incenſo in Deum amore, egregia nimirum illa caritas in homines redundabat. quos quoniā pretioſo eiuſdem ſanguine redēptos, ac proinde cariſſimos illi ſciebat eſſe, quidquid in Deum non poterat, nullius egentem rei, omne id, ipſius gratia in proximos cōferebat. Vt primùm è peccatorum cœno emerſit, confeſtim ad cæteros ex eodem cœno extrahendos incubuit. atque ob id ipſum (vti ſupra dictum eſt) ingenti labore & incommodo litteris operam dedit; & in Societate inſtituenda nihil ſpectauit aliud, niſi vt errantes animos ad rectum ſalutis iter omni ratione reduceret. Barcinone, cùm in grammaticæ ſtudio verſaretur, eodemque tempore, animorum quoque ſalutem acerrimè procuraret; virginum quoddam collegium, cuius nomen conſultò reticeo, ſoluta admodū diſciplina corruptiſque moribus, ad veterem ſanctimoniam ac ſobrietatem omni ſtudio reuocare nitebatur; ſuadebatque illis præcipuè frequentem vſum ſacræ Confeſſionis, & Euchariſtiæ. Quam ad rem, temporibus illis inſolitam, quò facilius eas adduceret, præire ipſemet illis palam decreuit, adhibito ad id Puialto ſacerdote; quo ipſe ad confeſſiones vtebatur, ſpectatæ virtutis ac ſanctitatis viro. Igitur ex eius manu corpus Domini cùm ſubinde ſumpſiſſet, fœminis ex odæo ſpectantibus; tam præclaro exemplo & aſſiduis hortationibus incitatæ, pleręque ad ſalutarem pænitentiam officiumque traductæ ſunt. quod nefarij quidam amatores vbi ſensēre, aditumque ſibi ad optata flagitia magis in dies obſeptum videre; in
C extremam efferati rabiem, Ignatium & Puialtum ex inſidijs adoriri conſtituunt: ac die quodam è templo redeuntem vtrumque fuſtibus ita malè acceperunt, vt Puialtus paulo poſt è vulnerum dolore ſit mortuus: Ignatius verò dies aliquot in lecto iacuerit. ſed vixdum receptis viribus, nec alterius nece, nec ſuo malo perterritus, ad inſtituta caritatis officia redijt alacer. cumque eum vulgo monerent, ac per Deum obteſtarentur amici, ne denuò in capitis diſcrimen daret ſeſe: Quid mihi optatius, inquit ille, quā pro Chriſto Domino, meiſque proximis emori? Pariſijs, amicum à turpi cuiuſdam fœminæ conſuetudine fruſtra ſæpe reuocare conatus, cuius ille flagitij cauſſa vicum ſubinde petebat, non longè ab vrbe poſitum, denique egreſſus hominis & itinera diſſimulanter explorans, deterrendi eius conſilium tale commentus eſt. Stagnum erat propter viam qua tranſeundum erat illi de more; eò maturè præuertens Ignatius, tempeſtate perfrigida ſeſe nudus aquis collo tenus immerſit; ibique ſalutares amico tetendit inſidias. nam vt appropinquantem aſpexit, Deum precatus vt ea res vtrique feliciter eueniret, horribili repente in aduerſum intonuit voce; Quò, quò miſerrime properas? non intelligis in quanto verſere periculo? nonne intentum in te diuinæ iuſtitiæ gladium vides? Perge porro, perge nefariam iſtam explere libidinem. Ego me hic tādiu tua cauſſa macerabo, quoad cæleſtes iras meo malo auertam abs te. At ille ſubita voce perculſus, atque ad Ignatij aſpectum veluti deprehenſus, obſtupuit: demiratuſque caritatem viri, nec dubio pudore concepto, retulit pedem, & in poſterum Deo

adiuua-

adiuuante sese ab illa pestifera familiaritate continuit. Alius quidam Ignatij alumnus, D præstanti vir ingenio, magnos in virtute processus effecerat, ac deinde (quæ humana fragilitas est) labore victus, dæmone solicitante, circumspiciebat fugam. quod vbi sensit Ignatius, varijs ad eum retinendum hortationibus monitisque incassum adhibitis, eò denique descendit, vt pro discipuli sanitate totum triduum omni cibo potuque abstineret, precesque cum lacrymis ad superos funderet, qua pœna, tamquam remedio, lãguenti animo applicito, resipuit ille, suumque errorem gemebũdus agnouit; ac deinde in suscepto genere vitæ cum laude perstitit. Parisijs, vt antea dictum est, deposita pecunia fraudatus à contubernali, sic, vt ad sese alendum stipem emendicare deinde cogeretur magno studiorum detrimento; non modò iratus amico non est, verùm etiam insigni beneficio rependit iniuriam. Cùm enim fraudator ille postea Hispaniam repetens, graui morbo ex itinere implicitus, Rhotomagi substitisset (quæ vrbs tridui fermè iter distat Lutetia) ingrauescente valetudine paulatim ad omnium rerum inopiam est redactus, cumque vt ignotus in alieno solo, spem nullam subsidij cerneret, licet præterita meminisset, ac præclarè sibi esse conscius, quàm malè de Ignatio meritus fuisset; tamen tantam opinionem de eximia viri bonitate conceperat, vt non dubitauerit illum de suo casu per litteras facere certiorem: & aliquid opis ab eo suppliciter petere. Tum Ignatius, quasi hæreditas aliqua sibi obuenisset, sic alacer nulla interposita mora se in viam dat; Deum pro amici salute etiam atque etiam obsecrans: quinetiam (quod longè E mirabilius est) ad propitiandum illi numen, iter illud totum pedibus nullo prorsus cibo potuque, ingenti celeritate confecit. Vrbem ingressus, conquisitum hominem amicissimè inuisit, affectum semianimemque sedulo ministerio recreauit. atque vbi morbo leuatus est, litteras ei commendatitias ad amicos in Hispaniam dedit; & mendicato ab se viatico instructum in nauem imposuit, cùm ille simul pudore gaudioque confusus, dexteram Ignatij tenens, Deum superosque omnes inuocaret ad gratiam illi pro se referendam, satisque mirari non posset, senescente iam mundo, tantum caritatis exemplum in terris exsistere. Per idem studiorum tempus, tametsi multum de spirituali functione remiserat, numquam tamen potuit se continere quominus ereptum ex litterarijs occupationibus quotidie tempus aliquod in proximorum salute consumeret. itaque & condiscipulos ad virtutem ac pietatem ex occasione incitabat: & ex collatitia pecunia multorum subleuabat inopiã, & ægrotos visendo recreandoque humanissimè solabatur. In ijs cùm ad quemdam adijsset, graui & contagioso vlcere laborantem: & ministrandi caussa, vt fit, decumbentem subinde attrectasset: in discessu metus Ignatium subijt, ne ex eo contactu dextera pestilentiam contraxisset: quæ suspicio cùm solicitaret hominem vehementius, eumque ab huiusmodi caritatis officio in posterum auocaret: ille cognita fraude confestim in semetipsum exarsit: dexteramque in os identidem inserens, increpuit vltro: Qui de vna manu tam anxius es, quid vniuerso F corpori facies? Aque hac fortitudine & præsentem depulit metum, & ad eadem porro exsequenda pietatis opera sese vegetum atque hilarem præstitit. Atque hanc ægrotos adiuuandi consuetudinem non modò priuatus, vbicumque terrarum fuit, verùm etiam Societati Præpositus diligentissimè tenuit. Nam è nostris vt quisque in morbum inciderat, cuiuslibet esset ordinis, & extemplò acciri medicum imperabat, ac nihil prorsus omitti eorum, quæ is præscripsisset, oppigneratis etiam, diuenditisque, si opus esset, lancibus, stragulisque, & cætera supellectili. Sanè, cùm ex laicis adiutoribus quidam sæua conflictaretur febri: ad eumque refocillandum delicatiori cibo opus esset, quidquid nummulorum domi erat, denarios tres eam vnam in rem insumi iussit. ac resistenti paulisper obsonatori, nihilque præterea pecuniæ ad cæteros alendos superesse dicenti: Atqui nos quidem, inquit ille, valemus: arido pane contenti esse poterimus. atque ita languenti coëmptum obsonium est. Ipsos verò decumbentes inuisebat subinde ipsemet, confirmans vnumquemque verbis planè diuinis atque cælestibus; dabatque operam, vt omni deposita solicitudine, superioribus esse curæ se suamque salutem, sine vlla dubitatione sentirent. Homines vel de se ipso priuatim, vel de Societate communiter bene meritos diligentissimè coluit, nullumque in eos neque viuos neque mortuos grati ac memoris animi officium prætermisit. quippe non modò pro ipsorum salute Dominum per se suosque precabatur assiduè: sed etiã, dum viuerent, sæpe domum veniebat salutandi caussa, eosdemque adeuntes ad se quanquã alieno tempore, accipiebat in primis hilariter: deq; Societatis progressu, ac rebus

A rebus præsertim Indicis,quarum ipsa longinquitas habet delectationẽ, pergebat amicißimè facere certiores: atque etiam,cùm opus esset,quibus rebus poterat, benignè adiuuabat. Hieronymo quidem Arzio, Hispano doctori(quicum erat ei magna necesßitudo)non modò grauiter ægrotanti frequens adfuit ipsemet,sed etiã fidelibus famulis destituto,probos & industrios è Societate viros ministrãdi gratia submisit. Andreas Lipomanus patritius Venetus,quem Trinitatis Priorem appellabãt, vir nõ pietate minus, quàm genere nobilis, Collegio nostrorũ hominũ constituendo Patauij, opimum sacerdotium eiusdem vrbis addixerat, dimidia tantùm parte vectigalium, sibi quoad viueret reseruata. At verò Ignatius,ne se vinci pateretur officio; patentibus litteris eum vltro perpetuum sacerdotij administratorem declarauit; neque è vectigalibus attigit quidquam,nisi quod ab ipso Priore quotannis ad paucos è nostris alendos per eleemosynam præberetur. quinetiam eius fratris filio pensionem decreuit annuam aureorum ad quadringentos: quam tamen bonus ille Prior nequaquam admisit. ac cæteros item, quorum beneficijs prouocatus esset, eximio quodam studio & obseruantia prosequutus est.

Mansuetudo eiusdem, & comitas. Cap. V.

B Bomni fastu & moribus imperiosis vehementer abhorruit. vestigium in eo cõtumaciæ cerneres nullum. &, quod difficillimũ est, lenitatem ita cũ grauitate miscebat, vt neq; facilitas de auctoritate, neq; seueritas quidquam de suauitate detraheret. Parisijs per iocum inuitatus à nobili quodã, vellet ne trudiculis ludere (quibus in oblõga mensa per angustũ fornicem, eburnea pila traijcitur) Ego verò ludã, inquit Ignatius. At enim qua sponsione, subijcit ille, qui pecunia careas? Tum Ignatius: Hac sponsione, respondit, vt certo vtrique dierũ numero tibi deseruiã: verùm tamẽ, arbitrãtu tuo, si viceris tu; meo, si superior ipse discessero. Cùm ea conditio placuisset: Age sanè. in certamẽ descenditur. cumq; nihil minus calleret Ignatius, diuinitus factũ est, vt in singulos omnino traiectus victor euaderet: subinde exclamante aduersario, se meritò plecti, qui Ignatiũ prouocasset: seque diuinũ iudicium prorsus agnoscere. Peracto deinde certamine, victũ victor ab inanibus curis & occupationibus, in aliquot dies abductum, è spõsione, spiritualibus exercitationibus diligenter excoluit: torpentemq; situ ac delicijs animũ ipsius, ad salutarem Dei metum, æ-
C ternæque vitæ cogitationem excitauit. Venetijs Patauium pedibus cùm iter haberet, domestica, eaque admodũ attrita lacerna ob inopiã indutus, Iacobo Laine comite; pecuarius quidã puer, qui à via non longè armenta pascebat, conspectis eminus peregrinis, ad eos repẽte propius aduolat: habitusq; fortasse nouitate permotus, defixis procaciter in Ignatium oculis, cachinnos tollere, eidemq; licentius cæpit illudere. cumq; Ignatius vultu placido substitisset; conuersus ad eum comes: Quin, ait, acceleras gradum pater, teque istius pueri petulantiæ subtrahis? Immo verò, inquit ille, cur puerum oblata sibi præter spem hac tanta oblectatione fraudemus? Itaq; consulto etiã diutius hæsit in ijsdẽ vestigijs: ac se curiosius intuendũ ridendumq; affatim proteruo adolescentulo præbuit: plus nimirum ex hoc qualicumq; sui contemptu ac ludibrio hauriens voluptatis, quàm alij ex vulgi plausu faustaque acclamatione percipiunt. Atque hunc mansuetudinis tenorem diligenter in omni vita seruauit: ac satis constat, annis ipsis triginta, quibus CHRISTVM sequutus est, neminem prorsus ab eo fuisse non modò contumeliosè tractatum, sed ne appellatum quidem acerbius. Si quid præciperet; roganti erat proprior quàm iubenti. Alloquendi verò eius caussa, nihil erat necesse tempus opportunum, aut molles captare aditus: qualibet adijsses hora, siue corpore melius haberet, siue deterius, prosperis æquè atque aduersis in rebus, & accipiebat benignè, & patienter ad finem vsque sine interpellatione audiebat: ac nullum quamuis infimæ sortis hominem stare coram se, nedum aperto capite patiebatur esse, nec modò ex destinato congressu, verùm etiam ex occursu fortuito, fratres ita lætis intuebatur oculis, vt vel ex hoc, insitã animo in omnes beneuolentiã satis ostenderet. Amicos pręterea, tum domesticos, tum externos interdũ ad prandiũ aut cœnam, siue, vt appella-

appellabat ipse, ad pænitentiam inuitabat; nec repudiabat si quis vltro se offerret: quin etiã interuenientes cœnæ, vel in ipso iã exitu, nihilominus iubebat accũbere, & frustula panis ipse carpendo, & simulanda appetentia, conuiuium cõsultò extrahebat, quoad nouissimus quisq; sine rubore aut solicitudine, per otiũ absolueret. Si quis ab eo quidpiam, sibi alijsve peteret; vel dabat hilare, verbis etiam, quod aiunt, munus exornans; vel si abnueret, caussas afferebat eiusmodi; vt ille sese contemptum nullo modo existimare posset. ac tanta ipsius erat in eo genere vel efficacitas, vel suauitas, vt qui ad eũ legati à quopiam venerant, cùm id quod volebant, minimè impetrassent, Ignatij rationibus interdum ita victi pacatique discederent, vt vltro ipsi mutata ratione, apud eos à quibus missi fuerant, ipsius caussam pertinacissimè tuerentur.

Grauitas eiusdem, & in custodia disciplinæ seueritas. Cap. VI.

AB hac porrò comitate, quemadmodum austeritas, sic etiam leuitas omnis aberat & ineptiæ. Ita enim cõpositus fuit moribus, vt neq; manum, neque oculum membrumve aliquod sine caussa & ratione moueret; & in statu, incessu, accubatione, sessione, decorum teneret. Iam in loquendo fuit adeò consideratus & parcus, vt nullum planè verbum nisi cõsultò ac meditatò proferret. neque figuris vel amplificationibus vtebatur, sed rei gestæ seriem, & rationum momenta sine fuco exponebat. qua simplicitate plus valebat in persuadendo, quàm alij calamistris & lenocinijs. De se ipso, deque suis rebus, nisi necessitas cogeret, vel Dei gloria postularet, nihil dicebat vnquam. ab aliorum verò factis dictisue exquirendis, nisi ad suam curam spectarent, omnino abstinebat. Consueuerat etiam eos reprehendere, qui de soluta Ecclesiæ disciplina, deque emendandis Principum moribus temere disputarent: quam tentationem se fugasse dicebat consideratione extremi iudicij, & eorum quæ tali tempore à semetipso propriè exigenda forent. quæ si pro se quisque reputaret, haud ita facile homines in aliorum vitam inquisituros. Denique tanta inerat in eius sermone prouisio, tarditaque longo vsu parta, vt cùm biliosus ac præferuidus esset natura, pituitosus ob id ipsũ ac lentus haberetur à medicis. Atque hi mores, cum admirabili vitæ sanctitate coniuncti, incredibile est, quantum illi conciliarent venerationis. nam vt quisque intimus erat Ignatio, ita suspiciebat eum maximè. Ludouicum quidem Consaluum Lusitanum, qui domus Romanæ minister aliquandiu vixit, magno rerum vsu, magna prudentia virum, dicere solitum accepimus: antequam cum Ignatio coram egisset, præclarè sese vtique de illo existimare solitum, qui tali Societati præesset. at verò, postquam ipso familiariter vsus est; Societatem magnifacere cæpisse, quam Deus tali præside ac moderatore donasset. Iacobus verò Laines, qui proximus ab illo Societatis gubernacula tenuit, cæteriq; Patres, quamuis humanissimè cum illis Ignatius ageret, tamen eximiam viri virtutem ita reuerebantur, vt bene moratos vel parenti liberos, vel magistro discipulos, adstare diceres. Quod si quando (quod tamen perraro fiebat) rei necessitate coactus, vultum indueret seueriorem, & aliquem increparet asperius; tanta erat vis põdusque verborum, vt contra ne hiscere quidem auderet quisquam. idque præsertim in caussa viri cuiusdam insignis apparuit; qui cùm turbulentior esset, quàm vt eum diutius ferri oporteret; cumque eius animum Ignatius blandis monitis præceptisque nequicquã sanare tentasset; ad extremum oratione conuersa, diuinam testatus iustitiam, ac cœlestis iræ minas intentans, tantum ardorem spiritus præ se tulit, ipsi vt parietes tectaque non dubio motu nutare & concuti viderentur. quo terrore perculsi qui aderant, illicò procumbentes, Dei pacẽ precibus ac votis exposcere. ipse verò qui accusabatur, exanimis ad pedes Ignatij sese confestim abiecit, ac supplex confusa voce, culpæ veniam petijt, seque posthac in officio fore pollicitus est. Continebat autem in disciplina cùm cæteros omnes, tum eos maximè qui vel insigni eruditione, vel generis nobilitate præstarent: quippe quorum dicta factave ad exemplum in omnes partes valeant plurimum.

Otium

A Otium verò, vt omnium vitiorum fomitem ac seminarium, in primis oderat: itaque duos tresve rei familiaris adiutores, cùm ad ianuam alieno tempore confabulantes è superiore loco aspexisset, illicò iussit aceruum lapidum in proximo situm, in summam ædium contignationem sine cunctatione transferre. eosdem tertio pòst mense cùm ibidem iterum otiantes animaduertisset, illam ipsam lapidum congeriem, vt in eumdem locum referrent vnde asportauerant, imperauit: amicè insuper admonēs, nihil in Dei famulatu periculosius esse desidia. Cùm quēdam in tradito sibi munere valde remissum atque oscitantem inuenisset; quæsiuit ex eo, cuinam in tali ministerio daret operam, Deo ne, an hominibus? cùm ille se Deo vtique deseruire dixisset: Plecteris igitur, inquit Ignatius; nam in rebus humanis minus accuratè versanti, iure forsan ignouerit quispiam; at immortali Deo ministrari negligenter, id verò nullo pacto ferendum est. Spectaculis publicis, quamuis alioqui licitis, vel etiam sacris, adesse nostros non ita facilè permittebat. quòd si qui, facta potestate, se ad ea conferrent; eos etiam atque etiam iubebat, sine vllo arrogantiæ seu leuitatis indicio modestiam ac submissionem tenere; cedere omnibus; & infimum semper locum (nisi aliter à circumstantibus cogerentur) eligere. Cùm è Romano ab se nuper instituto Collegio, adolescētes quosdam solutius in publico ambulantes vidisset; castigandos curauit palam, hortandosq; graui oratione, vt quem haberent insitum animis pudorem ac verecundiam, eum externo item corporis habitu præseferrēt: & quoniam Apostolò teste spectaculum facti B essent omnibus, cauerent etiam atque etiam, ne superuacanea locutione, curioso oculorum obtutu, aliove incondito gestu motuve corporis, quemquam offenderent; prę sertim cùm eo de genere toto, multa cum precatione lacrymisque conscripta pulcherrima ipse præcepta paulo ante edidisset. Nihil noui moris in Societatem induci se inscio est passus: principijsq; vigilanter & acriter obstitit: quippe qui exempli vim nosset, & rerum incrementa fallentia. Quosdam, qui ad vineam iniussu luserant pila, laicum etiam sapone manus lauantem, haud impunè abire permisit. seditiosos verò, & alienæ laudis obtrectatores, & rerum nouarum cupidos, non diu tulit: sed omnia expertus, quæ ad reuocandam dubiam indolem, & peiore loco positam facere viderentur; si parum proficeret, ad extremum è Societate pellebat. neque per ea tempora carcerem compedesve in Societatis mores induci permisit, negans, qui vinculis constringendi forent, eosdem esse ad nostrum institutum idoneos. itaq, custodiæ loco ianuam ostentare consueuerat. acciditque aliquando, vt iusta de caussa complures adolescentes exauctoratos vnà dimiserit. atque huiusmodi fere (quòd silentio prætereundum non est) è Societate pulsi homines, exitialem exitum sortiti sunt, satisque constat, alios inter symphoniam lasciuè saltantes repente occidisse, alios contracta rixa interfectos, alios denique alio miserabilis lethi genere perijsse. In puniendo autem id sequebatur in primis, vt noxæ responderet animaduersio, & in suo quisque vitio plecteretur: su- C peruacanea verba silentio; ignauiam labore; honoris cupiditatem ignominia lueret. ac fermè animaduersionum Ignatij genus erat illud: circulum humi describere, ex quo noxij ne iniussu excederent: colloquijs certorum hominum nominatim interdicere; verberationes ad præfinitum temporis spatium iniungere: & alia eiusmodi. Noxas autem leuiores & quotidianas intelligo; cuiusmodi in homines etiam studiosos perfectionis cadunt: nam grauiores Ignatius minimè tolerasset. Solebat etiam sontibus, ad humilem mensam in triclinio accumbentibus, obiurgatorem inducere, infimæ plerumque conditionis hominem, sed ingeniosum & acrem; qui cunctis audientibus, vitia reorum increparet, exprobraretque religionis annos, & negligētiam: idemq; cæteros carptim nec opinantes repente perstringeret; nimirum edomandæ superbiæ caussa, mentisque è pigritię veterno excitandæ. Sed qui deliquerant, priusquam ex consuetudine punirentur, quàm lenissimè operam dabat, vt suam ipsi culpam agnoscerent; atque vltro sibimet mulctam irrogarent: quæ tamen si grauior videretur, confessione contentus; ita moderabatur, vt multum sæpe de acerbitate minueret.

Eiusdem animi submißio, & quidnam de virtute Obedientiæ senserit. Cap. VII.

D

EGABAT, suo quidem iudicio, quemquam probè intelligere quàm vehementer in se quisque diuinæ bonitatis operationem impediat: quantave illius beneficia & dona per socordiam ignauiamque corrumpat. quo crimine sese accusabat in primis. atque ita de suis demissè & humiliter sentiebat, vt se mortalium omnium infimum, & opis diuinæ maximè egentem putaret: sibique cæteros omnes ad virtutem pietatemque & exemplo & incitamento fatetur esse. Priuatæ verò vitæ quanto desiderio teneretur, & initio declarauit in recusando magistratu; & deinde, cùm vt redigeretur in ordinem, aliusque sibi succederet, omni ope contẽdit. quòd tametsi consequutus non est; tamen obedientiæ studium quibuscunque rebus potuit, semper ostendit. Romano quidem Pontifici, cuius in verba præcipuo sacramento iurauerat, ita erat præsto, vt ad ipsius nutum sese paratum exhiberet confecta iam ætate, vnius baculi adminiculo, pedibus quocumque opus esset, peregrè proficisci, vel etiam nauigium ascendere planè exarmatum, seq; eodem Pontifice iubẽte, mari ventisq; sine E
vlla dubitatione committere. Quem ipsius animum vir quidam primarius cùm haud satis probaret, & in eiusmodi re consilium prudentiamq; requireret; prudentiam quidem, non obedientis, verùm imperantis esse, respondit Ignatius. Et sanè cùm in Societate nostra virtutem hanc cæteris omnibus anteferret; tum nihil huic laudi tam contrarium dicebat esse, quàm in superiorum iussis & consilio examinando moram, vel potius arrogantiam. negabatque obedientis nomine dignum haberi oportere, qui legitimo superiori non cum voluntate iudicium quoque submitteret. Id enim demum esse Deo gratissimum holocaustum, cùm omnes animi vires, ac præsertim intelligentia & mens, quæ summum in homine obtinent locum, in obsequium CHRISTI coguntur. qui verò inuiti ac dissentientes, actu exteriore dumtaxat, iussa præpositorum exsequerentur; hos inter vilissima mancipia, vel pecudes potius numerandos aiebat. Exstat eius epistola ad socios Lusitanos in hanc sententiam scripta, (qua nihil ego quidem in eo genere vidi subtilius) quam qui accuratè perlegerit, facilè intelliget, quàm iure Ignatius tantum huic vni mentis & rationis obsequio tribuendum putarit. Quinetiam in sermone quotidiano sæpissimè vsurpare consueuerat; qui ad superioris nutum, voluntatis propensionem solummodo, non etiam iudicij consensionem accommodarent; eos altero tantùm pede intra religionis septa versari. Neque verò eiusmodi F
præcepta verbis tantùm explicabat ille, sed, quantum ei res & persona concederet, etiam factis. Medico quidem, quoties ægrotaret, ita se dicto audiẽtem præbebat, vt eius monita pro oraculis duceret, ac quodammodo prudentiam penitus exuisse, & omnem suæ salutis curam & solicitudinem in eundem proiecisse videretur. Cùm stomacho grauissimè laboraret aliquando, ex nimio videlicet hepatis calore, vt supra diximus; adhibitus medicus, quo domus eo tempore vtebatur adolescente nec peritissimo; frigidæ corporis constitutioni caussam illicò tribuit. nec mora. quidquid excogitare potuit ad corpus & præcordia calefacienda, præscripsit. ac primùm fenestras, foresq; cubiculi, ne quid afflaret auræ obserari diligenter iussit; deinde languentem multa sub veste continere sese; postremò quàm calidissimo cibatu, & exiguo mero, sed quàm austerissimo refici. quæ omnia Ignatius licet sibi, non leuibus argumentis, minimè accommodata sentiret, ac medicum ipsum nec litteratissimum, neque exercitatissimum sciret esse; tamen ne cùm extremo quidem vitæ periculo, contra eius edicta nihil vmquam effatus est. Aestas erat summa: calores, vt in Vrbe maximi: ingenti stromatum pondere premebatur Ignatius: manabat è membris omnibus tanta sudoris copia, vt culcitræ ac vestes maderent; ac nihilominus ex præcepto se intra calida fomenta cohibebat ægrotus. ardebat siti; nihil omnino poscebat: discruciabatur doloribus acerbissimis, nullam edebat vocem; linquebatur animo interdum, neque tamen significabat; denique peruersa curatione eò adductus est; vt cùm vltimum sibi discrimen adesse intelligeret, Societatis administratione Patribus delegata, aditu cubiculi domesticos prohi-

A prohiberet omnes, vno excepto valetudinarij curatore: atque id demum exstitit signum, desperata iam valetudine, se ad vitæ exitum comparantis. Itaque Patres in re tam subita consilio habito, cùm non deessent qui medici præsertim iunioris placita reprehenderent; Alexandrum Petronium, ætate prouecta virum, & medicæ artis laude prestantem, extemplò acciri iubent. Is vt inspexit Ignatium, genusq; & ordinem adhibitæ medicinæ cognouit; per summam indignationem vociferatur, hominem calore necatum esse: pandi confestim fenestras & ostia; leuari stragulis lectum; frigidæ haustus affatim dari æstuanti imperat: quæ res prioris medici inscitiam planè coarguit; siquidem refrigerato hepate, ventriculi tormina quieuere; & obedientiæ meritis Pater auctus, pristinam insuper valetudinem breui recepit. Rursus, cùm ieiunia cineralia, seu Quadragesimam quamuis affecto corpusculo perseueranter nihilominus obseruasset; ipsa denique feria quarta sanctioris hebdomadæ, febri correptus est; nec dubitauit idem Alexander, quin totum id ex imbecillitate nimia proueniret; quocirca pulli gallinacei esum ad vesperam illi præscripsit, abijtque admodum incertus animi, vtrum Ignatius tali tempore iussa facturus esset. redit deinde postridie, queritque solicitus, num se refecerit pullo. cùm annuisset Ignatius: Fatebor, inquit Alexander, ingenuè id quod res est. Complures non custodita solemni abstinentia, nihilominus hoc triduo in morbum incidere. quibus ego cùm accersitus, carnium cibatum indixerim, vix ægreque ab ijs impetraui vt obtemperarent, propterea quòd per hos dies carnibus B vesci, nimis graue piaculum ducerent. tu contra, peracto iam pæne curriculo, ad ipsas metas meo monitu non recusasti desistere. hoc ego, Pater, satis mirari non possum. Ad ea Ignatius serena fronte, quæ animi tranquillitatem indicaret: Atqui obediēdum est, inquit. nec plura in eam sententiam effatus est. quo responso mirificè delectatus Alexander, & sanctitatem viri magis magisque suspiciens, totam rei gestæ seriem ipsemet mihi deinde narrauit. Atque ad sapientem hanc sanctamque stultitiam cœcę, vt ipse appellabat, obedientiæ; suos, vt essent ad subita ac seria promptiores, interdum fictis etiam in rebus erudiebat. Sacerdos quidam, edito iam signo, paratus ad sacrificium, & calicem tenens, cùm è vestiario pedem efferret, per nuntium ab Ignatio qui totam rem è propinquo obseruabat, repente iubetur, sacro deposito ornatu, pallium sumere prodeundi caussa. Paruit ille sine tergiuersatione, ac palliatus Patri confestim apparuit. Tum Ignatius quęrit ex homine; sit ne ægrè passus, in procinctu iam ad immolandum, subitò se iuberi sacra deponere vestimenta, remque diuinam omittere? Cùm ille, se, ne tantulum quidem esse commotum affirmaret: Atqui me, scito (inquit Ignatius) non quò te in præsentia opus habeam, sed periclitandi tui obsequij gratia id fecisse de industria. & sic habeto; plus te sacrificio deserendo esse meritum, quàm si id ipsum, vt D destinaueras, illicò peregisses: nam & si altaris mysterium tanti apud Deum est, quanti profectò est; tamen, vt scriptum legimus, melior est obedientia quàm victimæ. Quemdam etiam, cùm maximè confessionem nobilis cuiusdam exciperet, consultò vocari ad se iussit. cùm ille se peracto mysterio mox affuturum dixisset: accersit eum denuo: at ipse nihilominus confitentis rogatu hæsit paululum. ac venienti demum Ignatius: Ita ne verò? iterum, inquit, euocandus es? Et grauioribus verbis accepit hominem: non quò illius tum quidem opera egeret: sed obseruantiam & agilitatem experiri voluerat. Sic enim aiebat: cupere se, quemadmodum cæteræ Deo dicatæ familiæ, ex instituto aliæ paupertatem, aliæ silentium, aliæ psalmodiam, aliæ denique aliud præcipuo studio colerent: sic in Societate nihil haberi prius aut potius alacritate amoreque parendi: & maximè proprium insigne nostrorum hominum esse Obedientiam, quippe quæ, diuo Gregorio teste, virtus vna, cæteras omnes animo virtutes inserat, insertasque custodiat. Hisce ergo artibus, & huiusmodi, subinde alumnos exercere consueuit: vt ad quamlibet præfecti vocem, aut significationem parati, vel inchoatum apicem in scribendo relinquerent: seque expeditos vbi opus esset, illicò sisterent.

Paupertas eius, & castimonia. Cap. VIII. D

OLVNTARIAM paupertatem (quam ille religionis murum appellabat) ad extremum vsque cóstantissimè coluit; nec modò ipse proprium habuit nihil, sed ne alios quidem, quãuis genere nobiles, ac delicijs olim assuetos, quidquã habere permisit. quinetiam quemquam è professa domo apud Germanicum, Romanumve Collegium nisi admodum raró & iusta de caussa prohibuit vesci: quò nimirum, si opus esset, iurare verius posset, nihil omnino ad ipsam domum ex Collegiorum fructibus peruenisse. Pauperem autem spiritu eum sibi denique aiebat videri, qui erga ea quibus vteretur, ne esset affectus animo, vt instar statuæ cuiusdam videretur esse, quæ nullo pacto resistit recusatve, quominus omni quamuis pretioso amictu & ornatu cõfestim exuatur. Castitatis verò laudem Dei beneficio tantam adeptus est, vt ex quo die sese in beatæ Virginis fidem ac patrocinium cótulit voto: nullam, vt initio dictum est, deinde quamuis præferuidus natura, carnis tyrannidem senserit. Porro in Societate nobilissimam hanc virtutem tanto studio custodiri volebat, vt nihil omnino neque in dictis neque in factis lasciuum aut petulans appareret: ac quoad fieri posset, nostri E cælestem vitam in terris agerent, ab omni corporis contagione seiuncti. Quinetiam in scholis Terentium explicari (ni perpurgatus esset) quamquam optimum Latinitatis auctorem, & Romanæ comœdiæ principem, vetuit nominatim, quòd eum videlicet parum verecundum ac parum pudicum arbitraretur. Noluit igitur ea lectione puerorũ animos imbui; ne plus moribus noceret, quàm prodesset ingenijs. ex quo facilè existimari potest, in cæteris rebus quàm acer & vigilans custos pudicitiæ fuerit.

Aequitas animi, & constantia eiusdem. Cap. IX.

DVERSVS ea quę videntur acerba, & contra omnes varietates quæ in vita versantur, animo fuit semper ita præsenti, vt nunquam vel à statu naturæ, vel à religiosi dignitate discederet. Romæ cùm apud nobiles quosdam, vt solebat, de rebus diuinis familiariter ageret, instituto iã sermone, trepidus ab domo nuntius ei repente in aurem insusurrat, lictores in domesticam supellectilem à creditoribus immissos, cuncta miscere & euertere: vix ab eis impetratum sustinerent tantisper dum ipse tota de re certior fieret. His audi- F tis Ignatius: Bene habet, inquit: & inchoatã disputationem admirabili tranquillitate animi absoluit. Quærentibus dein amicis quid subitæ rei accidisset: Noster, inquit, œconomus ad necessariam ædificationem ęre alieno contracto, in præsentia soluendo non est. impatientes moræ creditores ad auferenda pignora ministerium forense miserunt. ij perturbare dicuntur omnia. sed me res non mouet. nam strata si abstulerint, humi pro nostra paupertate cubabimus. vnum vereor, ne inter tumultum, commentarij de religione pereant, magna cura & labore confecti. hos ego sanè velim saluos: cætera negligo. Tum ij qui aderant, Patris patientiam admirati, facinus indignum exclamant; domum nostram aduolant; prædesque pro Ignatio facti, satellitum proteruitatem magno conuitio cohibent. neque ea res cuiquam amicorum fraudi fuit: siquidem aureis ducentis ab Hispano doctore, cuius modò meminimus, Hieronymo Arzio, & quidem quid accidisset ignaro, postera die submissis, nullo ipsorũ incommodo æs alienum est persolutum. Suscepta negotia in finem vsque perseueranter vrgebat; neque verò, quos sibi socios expeditionũ assumpserat, torpere patiebatur. Vbi necessariũ iter, vel quid aliud grauioris momenti destinasset in diẽ certã, pręsertim si postularet occasio, nulla vi tempestatis, aut alia quauis difficultate deterrebatur, quominus ad constitutũ tẽpus cogitata perficeret. In adeundis principibus viris, quod ille necessariò & sæpe faciebat; cũctas aulę molestias, & indignitatẽ, & aulicorum contumaciã deliciasq; vorabat alacritate mirabili. acciditq; aliquãdo, vt aditu exclus⁹, commo-

A commodam admisionem horas ipsas quatuordecim ieiunus obsederit. Si quid, re bene perspecta, consiliarijs etiam adhibitis, decreuisset; haud ita facilè se ab eo deduci patiebatur. Ad Ecclesiasticam disciplinam pro sua parte adiuuandam, statuerat ne quis ex alijs ordinibus, quamuis eruditione, aut eloquentia, aut alia qualibet laude clarus, in Societatem admitteretur. quinetiam si quis per imprudentiam irrepserat, qui vel diem vnum in alienis castris fuisset, contra nitentibus interdum aduenæ propinquis, amicisque gratiosis, remittebat ad pristina signa, vel si minus pareret, certè è Societate pellebat: ne cęteri nimirū ordines de nobis conqueri possent; aut Societas quasi quoddam perfugium desertoribus esse putaretur. Neque minorem animi fortitudinem pręstitit in ijs tuendis, quos, probato ipsorum spiritu & vocatione, in Societatem adscripsisset. quorum constantia cùm à parentibus (vt fit) per amplissimos etiam viros acerrimè interdum oppugnaretur; Ignatius, vbi opus fuit, coram summo ipso Pontifice, suorum caussam contra opes & gratiam, diuino fretus auxilio, sine vlla dubitatione metuve, non solùm defendit, sed etiam obtinuit. Itaque principes etiam viros Iulius III. Pontifex maximus festiuè admonebat, ne cum Ignatio contenderent; vtique ni vellent è certamine victi discedere. Cùm lege cauisset, ne quis è nostris vel exsequiarū, vel sacrificij, vel cuiuspiam omnino ministerij nomine pecuniam aut eleemosynam vllam acciperet, nedum cogeret; eam ipse legem diligenter sanctèque in omni vita seruauit; neque commisit vnquam, vt fidem suam, in rebus præsertim sacris, temerè obli-
B garet; vel (quod vitandū est maximè) specie pietatis quæstum facere videretur. quo in genere illud insigne memorant. Grauiter ægrotabat ætate iam deuexa, idem Hieronymus Arzius. ad hunc, visendi causa (fuit enim in colendis amicitijs diligentissimus) cùm venisset Ignatius, hominemque benigno & spirituali alloquio recreare conatus esset; ille de futura vita solicitus, aureos ducētos ad piacularia sacra pro se facienda sudario inuolutos instituit Ignatio obtrudere. quos cùm obfirmato animo reiecisset Pater, quòd diceret se alieno periculo doctum, ab huiusmodi conuentis iam pridem abstinere, neque plus oneris velle suscipere, quàm quantum præstare cum fide posset; admiratus ille sanctimoniam & integritatem viri, eam ipsam summā paulo post ad eumdem sine vlla conditione transmisit. Tum Ignatius sponte complures hostias ad expianda amici peccata decreuit; neq; in officij & caritatis certamine vinci se ab laico passus est. Pacem & concordiam (quoad officium & Dei gloria pateretur) non modò cum suis, verùm etiam cum alienis omni cura studioq; retinuit semper; & cauit, ne, aut per se, aut per suos facto dictoue quemquam offenderet. Cùm Martinus Olauius, qui collegio Romano annos aliquot magna cum laude præfuit, excellenti vir ingenio doctrinaque, theses aliquot de more proposuisset, in quibus erat caput de Immaculato, vt appellant, Conceptu beatæ Virginis; licet ea de re Ignatius pro sua egregia in Deum & Virginem pietate minimè dubitaret, tamen ne Fratres Dominicani qui ad disputatio-
C nem inuitabantur, id ægrè ferrent, seq; nominatim prouocari putarent, (contrariam enim sententiam auctore D. Thoma tuentur eorum plerique) eam thesem induci tollique omnino imperauit. Anno CHRISTI nati M D L I I I. cùm Societas in Hispania, Deo adiuuante, maiorem in modum cresceret; grauia in nostros crimina repente conficta ab iniquis, & Exercitiorum spiritualium præcipuè liber in suspicionē apud sacros Inquisitores magno apparatu artificioque vocatus est. quo nuntio Romam allato, multi auctores Ignatio fuere, vt se suosq; omni ope tueretur; accusatorum calumnias & improbitatē in tanto præsertim suæ existimationis ac famæ periculo redargueret. At ille, consciētiæ testimonio ac Dei bonitate subnixus, nihil extimuit, remq; totam sine vllo tumultu magistratibus cognoscendam reliquit. quorum opera, & veritas breui patuit omnibus, & ex eo tēpore Societas in ijsdē prouincijs feliciores in dies habuit progressus. Nec minor anno insequente in nostros qui in Gallia versabantur, procella desæuijt. Siquidem graui ab aliquot illustribus Theologiæ doctoribus, decreto proposito, vsque adeo lacerata ac tantam in inuidiā adducta Societas est, vt eam non modò profanum vulgus, verùm etiam concionatores ipsi quotidianis probris & conuitijs è superiore loco proscinderent. Ei decreto criminibusque scripto refutādis cùm se aliquot è nostris Ignatio paratos offerrent; ac res indigna, minimeque toleranda cunctis videretur esse; verbis ex Euāgelio desumptis Ignatius: Pacem, inquit, do vobis: pacem meam relinquo vobis: neq; certamē cum aduersarijs vllo pacto suscipi est passus, quòd diceret, proculdubio fore, vt ipsa dies & nostrorum innocentiam satis probaret, & inimi-

corum cogitationes & consilia frangeret: id quod nō ita multo post, Dei beneficio est D factum: nam & accusatio tota breui consenuit, & ipsis criminationibus illustrata Societas radices in ijs regionibus egit altiores. Admirabilem verò facilitatem, vel potius animi altitudinem Romæ ostendit Pater in acerbissimis vicini cuiusdam iniurijs perferendis. namque is, vt nostros in proximam sibi domum immigrasse cognouit; cùm Ignatium sociosque, vt alij multi, sine caussa pessimè odisset; vna re valde lætatus est, quòd vendendi suas ædes, quippe nostris valde opportunas, & conficiendæ pecuniæ præclaram sibi occasionem oblatam putaret. Ergo, vt peregrinum ad conditiones quamlibet iniquas cogeret, varijs artibus patientiam hominis exercere constituit. ac primùm in atrij cuiusdam interiacentis, quod finibus nostris contineri constabat, possessionem impudenter inuasit: neque tamen Ignatius eam rem iudicio persecutus est: In id atrium deinde pauones, & alia demisit altilia; quæ obuersis in eam partem cubiculis nostris molestissimo clangore diu noctuque obstreperent: nequaquam expostulauit Ignatius. eidem, triclinij parietes in eam partem luminis caussa perforare volenti, per summam contumeliam restitit ille: nihilominus quieuit Pater, atque ob id ipsum cœco aliquot annos triclinio est vsus. Cùm hæc maximè ageret vicinus, vltrò Ignatium ac socios tota Vrbe institit criminari, bipedumque nequissimos & cupidissimos dicere, qui in alieno solo, non contenti malè parta ingenti pecunia, domibusque per falsam religionem occupatis, possessiones in dies continuare, seque ipsum patrijs ædibus pænè per vim exturbare contenderent. Quæ res cùm delatæ ad Ignatium essent, E non modò sedato animo tulit, vt cætera, sed etiam ex eo die Dominum deprecari pro aduersario cæpit ardentius. Denique cùm ille diuturna importunitate nostros ad quamlibet iniquum pretium perduxisset, & piorum subsidijs domus tandem esset coëmpta; ita ex ea migrauit, vt, quasi mox æquāda solo esset, sic omnia inde ferramenta, fores, fenestrarum obices, atque adeo elaborati lapidis quidquid potuit, secum asportauerit. neque tamen grauius ea de re questus Ignatius est. neque tali homini, aut vlli omnino mortalium vllo vmquam nomine litem intendit. Neque verò ab hominibus tantùm, sed etiam ab ipsis pæne temporibus, inuictum animum præstitit. siquidem nulla vmquam vel domestica inopia, vel publica annonæ caritate adduci potuit, vt contra CHRISTI consilium de crastino solicitus esset; aut, qui nomen Societati profiterentur, modò ad institutum idonei forent, eos, quamquam ingenti pressus familia, repudiaret. Atque hoc, eò magis homines mirabantur, quòd illo ipso tempore viri locupletes ac principes, inopiæ metu, multos è domesticis conuictoribus non sine rubore dimitterent. Itaque cùm ex Ignatio quidam è familiaribus pro amicitia sciscitaretur, quid ita alij diuites & pecuniosi, in tantis annonæ difficultatibus familiam sumptusque minuerēt; contra ipse nullis vectigalibus, nullo certo reditu fultus, eamdem augeræt? Non satis attendis, inquit ille, quæ sit vis ac natura virtutis illius, quam F in Theologicis virtutibus secundam Apostolus numerat; cui, certis & exploratis in rebus locus esse quî potest? Spes enim, vt idem ait, quæ videtur, non est spes. nam quod quis videt, quid sperat? Neque verò timendum esse, ne qui aues cæli pascit, & agri lilia splendidissimo vestit ornatu, quæ neque serunt, neque nent, neque in horrea congregant; idem suis operarijs in Ecclesiæ vinea nullo stipendio laborantibus, necessaria ad exigendam vitam alimenta deesse patiatur. Quod ille videlicet cùm iam inde ab ipsa conuersione multis documentis præclarè didicisset; tum verò post suscepta Societatis gubernacula, magis magisque experiebatur in dies. quo in genere, ne sim longior, nonnulla subnectam. Cùm in sumptus quotidianos aliquando esset opus præsenti pecunia; atque ad nescio quid coëmendum Ioannes Cruceius rei domesticæ curator exisset, incerta etiamtum luce quidam ei repente sacculum auro plenum obtulit, ac nihil effatus, illicò sese è conspectu proripuit. Ioannes verò, qua erat simplicitate, vt auri speciem vidit, illusionem ac præstigias diaboli suspicatus, in proximam ædem beatæ Mariæ supra Mineruam sese recipiens, diuinam opem suppliciter implorauit. domum deinde regressus, pecuniam inspectam, & forma & materia probam repperit: Deique clementiam ac benignitatem admirans, in ea quę destinauerat, sine cuiusquam damno vel molestia insumpsit. Idem, cùm in magnis rei familiaris angustijs Deo superisque in Laterano supplicasset; in reditu ad Colossæum theatrum illi subitò vir quidam ignotus aureos centum in manum dedit, ac statim apparere desijt. Quare Ioannes
non

A non tam lætitia quàm horrore perfusus, pecuniam domum attulit. Ignatius verò gratias quidem egit Domino, sed talibus iam pridem assuetus, nihil rei nouitate commotus est. Rursus nostris pecuniæ inopia laborantibus, quidam è Patribus dum nescio quid exquirit in arcula tomento scrutisque vilissimis plena; nihil minus opinanti venit in manus chartaceum inuolucrum aureis refertum ita nitidis atque micantibus, ac si tum primùm ex officina prodirent: quo tam insperato subsidio præsenti egestati peropportunè subuentum est. Quodam die sub vesperam, cùm domi panes, vinum, ligna penitus defecissent; postridie manè, præter omnium exspectationem, à nobili matrona vehes lignis onusta submittitur. ea ligna dum in cella vinaria, vt fit, condit ianitor; ianuam domus patentem reliquit imprudens: recordatus deinde, cùm ad occludendum accurrisset, repente modios aliquot frumenti, & vini cados in ipso vestibulo reperit: neque adhibita quantauis diligentia vmquam rescire potuit, quis ea dona misisset. Hæc igitur & alia eiusmodi subinde accidebant, quæ politico supercilio rem æstimanti, friuola cuipiam fortassè videantur, sed certè & paternam in famulos, Dei prouidentiam satis declarant; & Ignatij securitatem atque fiduciam ab omni stultitiæ, vel temeritatis infamia vindicant.

Eiusdem ratio gubernandi. Cap. X.

B IN consilio capiendo, & rebus gerendis, cùm Deum semper, vt dictum est, accurata supplicatione consuleret, tum verò (quòd mirum fortasse cuipiam videatur) non pietatis gustum, sed rationis ductum præcipuè sequebatur: vt non rationem spiritus dulcedo præiret, sed dulcedinem ratio. Hoc enim aiebat vno maximè belluis homines antecellere, quòd hi ratione vtantur, illæ nequaquam. Idem ad exsequenda consilia, quoad fas esset, omnes artes & humana præsidia sic adhibebat, quasi omnem spem in ijs repositam haberet; rursus ita Deum orabat, & ex eo pendebat vno, ac si nihil omninò in rebus humanis opis aut perfugij collocaret. atque hoc pacto (quòd longè optimũ ac perfectissimum est) prudentiam cũ pietate iungebat, ipsaq; negotia tanquam onera paribus examinata ponderibus, quãuis difficili ac lubrico itinere ad optatos plerumque exitus perducebat. Ad consultandum autem, illud obseruabat in primis, vt in quaque re semper eius rei peritissimos adhiberet. qua communicatione ac lenitate nimirum assequebatur, vt & rationes iniret optimas, neque in arte sua se quisquam ab eo vel præteritum, vel contemptum, iure conqueri posset. Ac cæteris etiam in rebus, videbat etiam atque etiam, vt vniuscuiusque dignitatis, ætatis, ac meriti ratio haberetur. Petronius erat Pisaurensis, qui ante aliquot annos mortuus
C est, egregia pietate & virtute presbiter. is, cùm tres minores natu germanos fratres ad Societatem suis adhortationibus perduxisset; eum semper Ignatius adolescentulis loco parentis ac præsidis voluit esse: neque de ijs grauius quidquam, nisi ex illius auctoritate ac sententia statui passus est. Ad officia vel negotia, quæ per se obire non posset, cum viris principibus transigenda, viros eligebat, rerũ vsu ac dicendi copia praeditos, atque ijs ita vel scripto, vel verbis mandata dabat, vt liberum ijs omnino relinqueret, cùm in rem præsentem venissent, suo ipsorum arbitratu cuncta ex re, & ex tempore moderari. Idemque sub vesperam ad se redeunti cuipiam ex ijs, cùm rei gestæ rationem ab eo reposceret, primùm omnium: Satin' (aiebat) ex animi tui sententia? quæ liberalitas hominis, & ipsi caussæ proderat multum; & suorum illi mirè deuinciebat animos: & eosdem ad exequendã negotia perquàm alacres promptosque reddebat. Anno post CHRISTVM natum MDLIII. cùm ad res in Lusitania componendas Michaelem Turrianum legaret, haud ita pridem in Societatem admissum; licet ei varias præceptiones ac monita ediderit consignata litteris; tamen cùm probè nosset fidem ac prudentiam viri, non modò permisit, vt cùm in prouinciam peruenisset, suo arbitratu consilia rebus aptaret; sed etiam permulta ei dedit folia pura, suo munita chirographo, quibus ille prout opus esset, quidquid videretur, inscriberet, ac deinde obsignatas epistolas cuicumque expediret, ipsius nomine redderet. atque hanc consuetudinem laxè cum procuratoribus ac nuntijs agendi, semper magno cum emolumento retinuit. Quin etiam præfectis inferioribus minimè malignè suum cuique ius ac

potestatē impertire consueuerat: cauebatque diligenter, ne, quæ per eos agenda forent, D vsurparet ipse; vel ea re quidquam omnino apud subiectos de illorum auctoritate vel existimatione minueret. Verùm tamen ijs ita laxabat habenas, vt easdem adduceret quoties vellet; nec non in eorum instituta, moresque & administrandi genus dissimulanter inquireret. Exstat epistola ipsius ad Præpositum prouinciæ Lusitaniæ, in hanc sententiam scripta; cuius mihi partem hoc loco inserere visum est: Neque verò Prouincialis aut Generalis Præpositi officium est, inquit, minuta quæque, ac temporaria „ præsertim, in administrando sectari: sed cùm ad personæ dignitatem honestius, tum „ ad tranquillitatem animi tutius est, ea præfectis inferioribus delegare, & rei confectæ „ rationem ab eis deinde repetere. Equidem in meo fungendo munere id ipsum sequor: „ atque huiusce consilij maiorem in dies fructum capio, quippe cùm & labore & solicitudine leuari me magnopere sentiam. ac tibi quoque valde sum auctor, vt curas & cogitationes tuas defigas in cōmodis & salute potissimū vniuersæ prouinciæ: & in rebus „ quidem singulis ordinandis ac disponendis, cùm opus est, & ipse versere, & hominum „ tuo iudicio peritorum sententiam exquiras; cæterùm ab ijsdem rebus per te curandis „ transigendisque vt plurimum abstineas, sed instar excelsi cuiusdam motoris, orbes tibi subiunctos æquabiliter & cum grauitate ciere pergas: à quibus deinde, vt à proximis caussis, propria cuiusque effecta proueniant: quòd si feceris, & plura, & magis tuo „ muneri conuenientia, sine tumultu ac trepidatione confeceris. Præterea illud est in „ hac ratione commodi, quòd si quid in agendo peccetur, eius peccati præstat in tuis ad- E ministris, quàm in te residere culpam: ac multo magis decet, quidquid ipsi deliquerint, corrigi abs te, quàm si tu erraueris (quod perfacilè est singula curiosius persequēti) te ab inferioribus emendari. Quod reliquum est, nobis Dominus IESVS CHRISTVS, ad ipsius voluntatem & clarè intelligendam, & ritè exsequendam pro sua benignitate lumen ac vires impertiat. Romæ XI. Kalend. Ianuarias MDLII. Hanc igitur „ Societatis gubernandæ regulam instinctu planè diuino tenebat Ignatius, eamque in omnes partes plurimum aiebat valere. Primùm, quòd inferiores præfecti, quò plus credi sibi, & quò liberalius tractari se vident, eò libentius, ne videlicet humanitate vincantur, vltrò ipsi cum superiore communicent. deinde, quòd multo acrius ac studiosius versentur in opere: nam vt quisque maximè suum habet negotium, ita summam in eius procuratione vigilantiā præstat. accedit, vt maior sit in dispiciendo ac statuendo claritas, maius auxilium Dei, quippe sicut in rebus communibus, cum vniuersali præposito numen cæleste præcipuo fauore conspirat; sic idem proprijs cuiusque præfecti muneribus, suo quodam ac peculiari munere assistit. quorum si facultas & auctoritas à superioribus nimis arctè circumscribatur, & quæ per hosce tractanda sunt, illi suscipiant; primùm ipsa diffidentia odiosa est, &, vt in alienis quodammodo rebus, continuò languescit industria. deinde per eam cupiditatem & ambitionem, peculiaris ille, de quo dictum est, diuinæ gratiæ quasi concursus amittitur. præterea, cùm ad rem F bene gerendam, & facultas & scientia necessariò requirantur; scientia plerumque inest ei, qui rem ipsam ex officio tractat, habetque subiectam oculis. huic si minuatur ius, & superior ipse, caussa non æquè bene cognita, rei transigendæ se immisceat; ingenti prorsus malo potestas à cognitione seiungitur: atque hinc nimirum in omni cœtu suspiciones, discordiæ, rixæ, cùm rectores & curatores non contenti suo munere, alter in alterius partes inuadunt: perque summam confusionem tollitur discrimen officiorum, & ordo ille, quo nihil est in hac rerum vniuersitate præstantius. Ad hæc, vbi is qui destinatus est quopiam, certis alligatur præceptis, rarum est vt quidquam è sententia possit efficere. magna enim consilij pars est in tempore, & nouis quotidie casibus interdum ipsa negotiorum species immutatur: quibus in rebus dum religione occupatus animus hęret, dum fluctuat apud se, dum cogitur ad absentes referre; interim, irreparabili sæpe damno videlicet, occasionis præteruolat opportunitas. Quæ cùm præclarè Ignatius nosset, cum suis adiutoribus procuratoribusve, nisi si res aliter postularet, ea quam dixi facilitate vtebatur. Itaque & in magnis & arduis plerumque actionibus voto respondebat euentus; & tanta erat ipso regente concordia, is ordinum consensus, vt societas tota vno eodemque spiritu ductuque agi videretur. Beneuolentiam & caritatem suorum erga se, non solùm affabilitate, mansuetudine, cæterisque virtutibus, verùm etiam industria quadam alebat: cauebatque, diligentissimè, ne quid admitteret, cur eorum quispiam ab illo se minus vel diligi, vel probari putaret. quòd in crean-

A in creando primùm Generali Præposito seruauit, vt dictum est; ac deinde retinuit in sufficiendo sibi, cùm ægrotaret, Vicario Generali: nec non in eligendis, qui Marcello Pontifici maximo, vt item supra dictum est, Pontificis ipsius iussu, in Palatio adsisterent. quam nominationem ad ipsorum Patrum consilium reiecit; ne certos ipse appellando, cæteros ad eiusmodi munera minus idoneos iudicasse videretur. Præterea, si quid pro imperio asperius exsequendum esset; eius inuidiam ad inferiores administros reijcere solitus est, ipsis videlicet non inuitis; communemque parentem piè ac religiosè tuentibus. Qui hominibus cum potestate præsunt, hos cùm aliæ fraudes & mala circumstant, tum illud in primis, de quo sanctus Bernardus ad
» Eugenium: Est item vitium, inquit, cuius si te immunem sentis, inter omnes qui cathe-
» dras ascenderunt, sedebis me iudice solitarius, quia veraciter singulariterque leuasti te
» supra te, iuxta Prophetam. Facilitas credulitatis hæc est: cuius callidissimæ vulpecu-
» læ, magnorum neminem comperi satis cauisse versutias. Ab hoc igitur scopulo, sicut à cæteris, magnopere Ignatius declinabat: quippe satis ad omnẽ animaduersionem ipsa varietate suorum temporum eruditus. ac delatoribus ita vnam aurem præbere consueuerat, vt semper alteram reo reseruaret absenti. Quin etiã accusatoris ipsius, inter dicendum, gestus, oculos, vultusque omnes attentè obseruabat: crebrisque ac minutis interrogationibus, veritatis eliciendæ gratia fatigabat hominem: totam deinde rem, si opus esset, per se & per idoneos viros omnibus vestigijs indagabat leniter ac sine tumul-
B tu: cauebatq; non modò ne quemquam damnaret indicta caussa, verùm etiam vt ne quid omnino præiudicati ad caussæ cognitionem afferret. Illud etiam, in rebus præsertim grauioribus, obseruabat interdum; vt accusatorem iuberet sua manu scribere, quæ deferret: primùm quòd hominum naturam pronam esse ad maledicendum intelligeret, & stylum quàm linguam longè facilius contineri: tum etiam, vt si quod mendaciũ, vt fit, tempore procedente exstitisset, id, ipso delatoris chirographo teneri & coargui posset. atque hoc temperamento fiebat, vt neque si quid grauius accidisset, ignoraret Ignatius, neque innocentes per calumniam aut per factionem circumueniri vel opprimi sineret. Idem omnes reipublicæ partes vigilanter curabat; neque committebat (in quo grauiter à magistratibus ferè peccatur) vt dum vnã amplecteretur, desereret alteram. Verùm tamen præcipua quadam fuit obseruatione in hominibus ad Societatem adscribendis. quam ille rem tanti momenti ducebat esse, vt cùm alioquin è custodia corporis euolare quàm primùm optaret, hanc vnam ob caussam in aliquot annos propagari sibi vitæ spatia cuperet; quoad nimirum tyrocinij formula ac disciplina, ad Societatis vsum & institutum probè constituta foret. Tyrones autem ille non à naturali quadam bonitate, vel potius tarditate; sed à vigore magis ingenij, & rerum gerendarũ adiumentis, legebat: negabatque, qui ad populi negotia factus non esset, eumdem esse ad ministeria Societatis idoneum. Quòd si quis bardum quempiam eo nomine obtru-
C deret, quòd ipsum vtique è sæculi naufragio diceret euasurum; nihilominus recusabat Ignatius, neminem affirmans è Societate IESV dicendum esse, qui ad suam vnius, non etiam ad aliorum salutem, & acriter & scienter posset incumbere. Quos autem ad probationem admiserat, eorum spiritum dabat operam vt quàm plurimis experimentis cognosceret penitus: neque illos tantùm ad suauem quemdam sensum pietatis (quo imperiti omnia metiuntur) sed ad veras ac solidas virtutes erudiebat: ac præsertim (quod sæpe iam diximus) vt ad nullius rei quamuis cæteroqui laudabilis amorem tamquam ad scopulum adhærescerent, sed ab omni alia cupiditate, vel etiam propensione soluti ac liberi, ex vno tantùm superiorum nutu ac voluntate penderent: neque assuescerét abditos eorum sensus exquirere, vel imperitia sciscitari; vel quem, quibusve de caussis, ijdem aut supra cæteros tollerent, aut etiam infra, suo arbitratu deprimerent: sed illis omne iudicium & consilium à superis datum; sibi simplicitatis & obsequij gloriam esse relictam putarent: essentque proinde ad omnia quamuis ardua & absurda & subita paratissimi. Omnes omnium querimonias perbenignè audiebat: ac solabatur verbis humanissimis. atque etiam diligenter curabat, vt salua religionis disciplina, & Præfectorum dignitate, vnicuique satisfieret. Neque verò minori vigilantia & seueritate Præfectos ipsos quàm reliquos omnes in officio continebat; quinetiam tanto plura maioraque ab illis, quàm ab his exigere solitus est, quanto superiores inferioribus, gradus & virtutum insignibus antecellunt. Idem, in respondendo agendoque, simplicitatem ita cum cautione coniunxit, vt satis appareret, alteram alteri non

alteri non modò impedimento non esse, verùm etiam ornamento atque præsidio. Suspensa, vel ambigua, vel obscura verba, perplexum de industria incertumque sermonem; vti barbaras artes; & subdola mendacij tegumenta, fideique ac societatis humanæ perniciem, semper est detestatus: ac suo monstrauit exemplo veritatis cultor eximius, quantum inter prudentiam & calliditatem intersit. D

Eiusdem ratio proximos adiuuandi.
Cap. X I.

IRAE fuit solertiæ in solicitandis mortalibus, & à diaboli seruitute ad Christi Domini obsequium traducendis. ac quibus artibus dæmon ad animarum perniciem vtitur, easdem ipse (quoad liceret, ac fas esset) ad hominum salutem ac beneficium transferebat. Voluntates ac naturas eorum quibus cum ageret, festinè odorari; ambitiosis splendida, auaris vtilia, voluptuosis iucunda proponere; & suo, quod aiunt, hamo vel esca quemque piscari. Iam in congressu, maximè Principum, id obseruabat in primis, vt sermonis initia illis daret, extrema reseruaret sibi: cauebatque ne de rebus etiam diuinis ineptè vel ad satietatem ac fastidium ageret. Tristem verò & horridam sapientiam (vtique postquam in lucem hominum prodijt) semper vitauit: cumque philosophiæ nomen ipsum, intelligeret, etiam si modestè tractetur, tamen satis odiosum esse per se; nihil in habitu suo, vel in genere vitę, rarum aut notabile conspici voluit: ac semper sese, quibus rebus honestè ac religiosè potuit, ad communem consuetudinem accommodauit; neq; commisit, vt quòd ipse non faceret, id in alijs reprehendere putaretur: prorsus, vt eius mores prima fronte, vel eminus intuenti, vnus aliquis è populo videretur esse: verùm quò propius illum inspiceres, quò diutius ac familiarius vterere; eò magis præstãtiam virtutesque viri, tanquam odorem ex affrictu sentires. atque id ipsum est caussæ, cur nostris nullam in vestitu ornatu ve, religionis iniunxerit notam: sed quò facilius in hominum cœtus & consuetudinem irreperent, ac tempestiuis colloquijs vnumquemque adiuuarent; vbicumque gentium versarentur, quàm modestissimo eius gentis habitu iussit incedere: neque vllum dare signum animi à sensu communi vel ab humanitate abhorrentis. Idem valde vituperabat moderatores animarum eos, qui vel vna eademque via, ac fermè quam ipsi tenuissent, cæteros etiam ad studium virtutis conarentur adducere; vel, dumtaxat si quis ad pietatem esset sua sponte propensus, formandum regendumque susciperent: sed ipse nimirum vel feros & barbaros homines non dubitabat aggredi, sic, vt à singulis quod dabatur acciperet: & quos ad consilia Christi prouehere non posset, certè ad pręcepta sensim allicere nitebatur. atque vt bonus agricola non tantũ rectas & fructuosas arbores, sed etiam deprauatas, neque ita fertiles colit; easque vel adminiculis erigit, vel circumcidendo castigat, vel sub aliena latentibus vmbra cælum aperit, vel telluris vitio laborantibus mutat locum; sic ille, rerum difficultate nequaquam exterritus, dispiciebat in primis quod ingenium qua ratione tractãdum esset; ijsdemque sæpe morbis, pro varietate naturę, non diuersas modò, sed etiam contrarias inter se medicinas adhibere consueuerat. Quòd si quem, omnia expertus, tamen è cœno peccatorum extrahere nequiuisset; non ideo contrahebat animum, vel se angori dabat, quasi oleum & operam perdidisset; sed conscientiæ & officij fructu contentus, acquiescebat in alto Prouidentiæ diuinæ consilio. De spirituum discretione (quam ille scientiam habuit maximam) deque moderandis affectibus, multa præcepit egregiè: quæ quoniam exstant scripta (quemadmodum initio diximus) nihil est quod à nobis hoc loco ingerantur. E F

Vita eius

A

Vita eius quotidiana, & domestica. *Cap. XII.*

OCIETATI Præpositus, deuexa iam ætate; viuẽdi priuatim hanc fermè normam tenebat. Manè, vt primùm euigilasset, certum tempus dabat precationi, & contemplationi bonorum cœlestium; deinde, si sacrificandum illi esset (quod munus propter summam animi attẽtionem, & corporis imbecillitatem, sæpe intermittere cogebatur) sacro, sub vesperam pridie, ad Vrbis consuetudinem ordinato, & accuratè præcognito, rem diuinam faciebat: quæ recitanda forent, vel in priuato sacello, nemine præter administrum adstante, contra morem Hispaniensem elata pronũtians voce. vsque adeo Ecclesiæ Romanæ ritus omnes & cæremonias adamauerat. A psallendo, quamquam inuitus abstinebat, quòd ei propter vim lacrymarum, & frequentem ecstasim qua corpus mirè affligebatur, eiusmodi officio summus Pontifex nominatim interdixerat. A sacro, si cuius negotij caussa prodeundum esset, comite vno prodibat: si minus, admittendis audiendisque vel domesticis vel externis operam B dabat, serena parique semper, vt diximus, fronte: minimè suspiciosus ille quidem, aut timidus; attamen apprimè circumspectus ac prouidus; vt illi non facilè quisquam posset imponere. Actiones autem omnes, è diui Basilij præcepto condiebat tacitæ precationis sale: seque ipsum, vt dictum est, excutiebat subinde, ne quid labis ex quotidiano mortalium rerum vsu contraheret. A prandio, post gratiarum actionem, remisionis caussa, de rebus haud ita serijs molestisve sermones habebat iucundos; qui tamen, vt plurimum, ad agendi & gubernandi scientiam facerent. Inde vel actibus publicis, vel subscriptioni lectionique epistolarum, tempus dabat. ac multa etiam, prout res exigeret, sua manu exarabat ipse. tum, si hora suppeteret, suorum acta recognoscebat. à cœna verò, insequentis diei negotia disponebat; accersitisque administris, vel procuratoribus, sua cuique separatim dabat mandata: deinde cum eo quem sibi à secretis elegerat, per otium agebat: eo dimisso, ad multam noctem solus inambulabat innixus baculo, maiorem in modum attentus meditansq́; apud se: postremò, quod supererat temporis, necessariæ tribuebat quieti; id erat spatium horarum circiter quattuor. Cubiculo vsus est perangusto ac tenebricoso; cuius formam nec successores quidem adhuc, religionis, vt puto, caussa mutarunt. cibi potusque fuit adeo parcus, vt gustatum funditus perdidisse videretur; nisi si quando pauculis vesceretur castaneis, quibus patrio more puer olim assueuerat. nulli vmquã ferculo quamuis famelicus ac ieiunus, arrisit; C nullum edulij vel condimenti genus cuiquam indixit; nihil vmquam inter edendum est questus; licet per adiutorum inscitiam incuriamve cibaria malè cocta conditaque; vinum etiam fugiens aut acidum prẹberetur. nihil denique sibi propriè apponi voluit vmquam: & grauiter administrum aliquando punijt, quòd vuæ racemum vni sibi præter cæteros attulisset. quæ sanè peritus rerum æstimator haud ita leuia duxerit, si hominis vel ætatem ipsam, cui multa dantur, vel infirmitatem valetudinis plura imperantem, vel denique summam inter suos potestatem & licentiam, vt ita dicam, suo arbitratu viuendi, consideret. Munditias in victu cultuque dilexit; sed faciles, & nequaquam exquisitas; cuiusmodi & viatorem, & CHRISTI famulum decent: placuitque ei semper, ad alliciendos præsertim homines, vt dictum est, non incompta frugalitas. Ac de Ignatio quidem (quòd me non fugit) alia id genus multa narrantur; verùm singula persequi necesse non est. tantùm ad viri mores virtutemque intelligendam, hæc pauca libauimus.

Pieta-

D

Pietatis opera publicè per eum instituta.
Cap. XIII.

NTER ipsam Societatis administrationem, cui potissimum inseruiebat, nō exiguam partem curarum alijs quoque rebus impertijt, atque ijs maximè, quæ ad salutem & commodum populi, atque ad splendorem ac dignitatem sanctæ Romanæ Ecclesiæ pertinerent. De curandis ægrotis, & pœnitentiæ sacramento, Innocentij tertij Papæ lex est: Aegrotos nisi peccata ritè confessos, à prima inspectione medici neve adeunto, neve curanto. Ea lex cùm ipsa desuetudine propemodum antiquata esset, perfecit Ignatius vt salutaris illa consuetudo, longo interuallo reuocaretur; visendi tamen spatio in alteram vsque vicem extracto: qua moderatione videlicet, simul & publicæ existimationi, & singulorum animis corporibusque consultum est. Mulierculas à maritis cum pudicitiæ capitisve periculo dissidentes, matronis ditioribus in officio continendas ac sustentādas diuidere consueuerat: sed cùm cresceret numerus; ne cui grauior esset impensa, locum ijsdem recipiendis alendisque publicè parare constituit; suumque consilium impertijt primoribus ciuitatis. quibus rem ita E probātibus, vt nemo tamen se profiteri vellet tam gloriosi operis principem, hanc rationem Ignatius inijt rei ad exitum perducendæ. Ex area templi nostri Petrus Codatius procurator lapides ingentes effoderat, cuiumodi multi ruinis veteribus continētur. hos igitur lapides, in magna rei familiaris inopia vendi, & summam ex ijs confici aureorum centum Ignatius imperauit: eam pecuniam cùm ad opus inchoandum primus in medio posuisset, tantum reliquis ardorē iniecit (insita mortalibus natura propere sequendi quæ inchoare piguit) vt ex voluntaria collatione institutum sit cœnobium, quo eius generis fœminæ sese reciperent; ibiq; securæ tamdiu delitescerēt, quoad compositis controuersijs in gratiam cum maritis redirent: atq; idcirco cœnobium (vt supra diximus) Malè nuptarum vulgò appellatum est. Ad eius autem loci custodiā atque administrationem Ignatius piorum hominum sodalitatem adhibuit, prudenti sanè consilio. Etenim in communem vtilitatem intētus, ne vno dumtaxat munere implicitus teneretur, vt quodq; opus absoluerat, confestim eius operis procuratione certis atque idoneis hominibus demādata, ipse animum & cogitationem ad alia deinceps atque alia trāsferebat. Parthenonem etiam sanctæ Catharinæ, cui à Funarijs vel à Rosa cognomen est, Ignatius idem instituit. quo in Parthenone puellæ forma eleganti, quarum pudicitia periclitaretur ob angustias rei familiaris, magna pręfectorum diligētia conquisitæ, interdum etiam pro potestate, si res exigat, è complexu parētum abreptæ, F hodie ad centum & quinquaginta sub claustris, & sanctimonialium fœminarum disciplina, magno labore & impensa educantur: eędemque, simul atq; maturum est, vel perpetuæ religioni & castitati spontè se consecrant; vel idoneis viris dantur nuptui, dote à loci pręsidibus persoluta. Non minus laudabile quod sequitur. Cùm plurimi bonæ interdū indolis pueri & puellæ, vt in Vrbe plena peregrinis & aduenis; destituti vel orbi parentibus, miserandū in modum per plateas & compita seminudi & egentes errarent; vtriusque sexus & commodis & saluti, eodem Ignatio suadēte, prouisum est. Itaque ex eo tempore duabus in ædibus, hoc est sanctæ Mariæ in Aquiro, & sanctorum quattuor Coronatorum, masculi seorsum ac fœminæ, & gratis aluntur, & rudimentis Christianæ fidei, ac partim litteris, partim etiam necessarijs ad vsum reipublicæ artibus atque opificijs imbuuntur. Vtriusque autem sexus est hac tempestate numerus capitum amplius ducētorum; quorum illi præter domesticas exercitationes, ad funera quoq; prosequenda psallentes & candidati procedunt; hæ, vbi adoleuerint, vel maritātur, vel in sacratarū virginū collegia sese conferunt. Quinetiam, quòd olim in patria sua perfecerat, idipsum Romæ quoq; molitus est: vt vlcerosi ac medici per compita miserè quiritantes, vnum in locū coacti, publica impensa ex censu & collationibus alerentur. eamq; rem ingenti ciuitatis approbatione ad exitū perduxisset, ni pauci potentes, nescio quo spiritu impulsi, huic tam præclarę actioni obstitissent. Ad hęc, è quisquilijs Hebræorū si cuipiā Euangelij lumen affulserat, hunc hospitio confestim acceptū Ignatius pro sua tenui-

A tenuitate liberaliter ac benignè tractabat, quoad Christianis præceptionibus eruditus baptismatis fonte renasceretur. neque à procurandis neophytorum commodis ante destitit, quàm ex auctoritate summi Pontificis ædes paratæ sunt, quas Catechumenorum appellant: quibus in ædibus hodie masculos seorsum ac fœminas, cùm aliorũ, tum præcipuè Gregorij XIII. Pontificis maximi munificentia largè sustentat. atque etiam (quod expresius caritatis argumentum est) baptizati ex eo loco non ante mittuntur, quàm aut litterarum præsidio quas interim edocentur, aut artis cuiuspiam, necessaria sibi in reliquam vitam adiumenta parauerint. quo pietatis officio multi ex eadem secta permoti, magno bonorum gaudio, sese quotannis ad CHRISTVM adiungunt. Illud verò optimum, quòd ad Catholicæ fidei reliquias in Septentrionali plaga fouendas, augẽdasque, auctore atque adiutore in primis Ioanne Morono Cardinali amplissimo, Seminarium clericorum in Vrbe condidit, dato negotio nostris hominibus, qui conquisitos bonæ indolis adolescentes Romam ex ijsdem regionibus mitterent. atq; id Seminarium, siue collegium Germanicum, vt appellant, acerbissimis deinde tempestatibus, ingenti labore ac perseuerantia tutatus Ignatius est; præstantissimis è tota Societate doctoribus ad eam iuuentutem & litteris & moribus instituendam adhibitis. quòd opus & Ecclesiæ Romanæ ornamento, & Germaniæ magno adiumẽto & fuisse, & esse hodie vel maximè constat, cùm in eius pæne collapsi instaurationem & amplificationem, idem Gregorius XIII. pro sua præcipua in eas nationes clementia & vo-
B luntate vehemẽter incubuit. Nec Germanicæ modò, sed cæterarum quoque gentium pueros & adolescẽtes Ignatius, pijs ac liberalibus disciplinis imbuendos (quam vnam expeditissimam emendandi generis humani rationem ducebat esse) per se suosque admonitu plane diuino suscepit: atque ob id ipsum, gymnasia, quibus æquè infimi ac summi gratis erudirentur, non Romæ solùm, sed etiam toto pæne terrarum orbe constituit, summa adhibita cura, vt ne quid professores nostri, quamuis acutum & plausibile afferrẽt peregrini vel noui dogmatis, nedum ab orthodoxa fide abhorrentis, verùm in singulis quæstionibus celeberrima quæque & probatissima doctorum placita sequerentur.

Quædam de Ignatio mira. Cap. XIV.

PRAETER ea quæ superioribus libris Ignatio diuinitus accidisse retulimus, non pauca de eodem admirabilia prædicantur: quorum aliqua nobis hoc loco exponere visum est. Recenti conuersione, Hierosolymam petens, dum Barcinone transmissionem exspectat, interea diuinam rem, sacras conciones, & alia religionis officia quàm accuratissimè obire non destitit. Accidit autem, aliquando, vt cùm in
C templo verbum Dei audiret; conspicata hominem fœmina princeps, peregrini habitu fœci plebis immistum, videre sibi visa sit eius caput ac faciem eximio quodam fulgore splendentem, idque tanta sua cum animi voluptate, vt quamquam inuita ac repugnãs modestiæ caussa, tamen ab eo aspectu oculos nulla ratione posset auertere. Igitur concione dimissa, nihil ei fuit antiquius, quàm vt mariti permissu, peregrinum per idoneos homines oppido conquisitum hospitio acciperet. qui domum ingressus, percunctantibus illis, quis aut cuias esset; peregrinari se Hierosolymam dixit, neque de se ipso verbum vltra addidit: verumenimuerò sermonem de rebus diuinis instituens, omnes qui aderant, cælesti quodam solatio lætitiaque perfudit. Qua re vehementius etiam permoti, operam dedêre, vt nobilis quidam vir, ipsorum propinquus, in Italiam traiecturus, vnà cum Ignatio conscenderet, rati, nauigium vtique tali vectore perire non posse; neque eos fefellit opinio: siquidem alia nauis, cùm eodem fere tempore vela fecisset, non longè à portu vi tempestatis absorpta est; at verò qua Ignatius vehebatur, celerrimo cursu Caietam incolumis tenuit. post reuersionem verò, dum Barcinone, vt initio dictum est, Grammaticę rudimentis operam dat, res accidit ad viri sanctitatem illustrandam haud leuis momenti. In parœcia beatæ MARIAE, cui à Mari cognomẽ est, ad plateam Lullianam, Lyssani duo fratres de patrimonio diutius litigauerant. Ac denique à iudicibus lata sententia, is qui caussa ceciderat, prę nimio dolore ad vltimam desperationem redactus, impulsu dæmonis è cubiculi trabe laqueo se suspen-

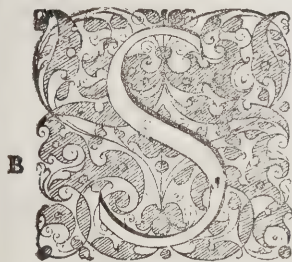
dit:ea re cognita vicini ad tetrum illud ſpectaculum confluunt, mirantes hominis facinus,miſerãtes inſaniam. Id ſimulatque Ignatius audiuit,confeſtim aduolat,pendentem ex infelici tigillo reſtem præcidit, hominem vel cadauer potius collocari iubet in lectulo. deinde ſeorſum nixus genibus pro ſalute ipſius Deum orare non ſine lacrymis inſtitit.Res mira.deprecante Ignatio, cunctis qui aderant in lectulum obuerſis, & exſpectatione ſuſpenſis; miſer ille repẽte ſuſtulit oculos, vociſque vſum eatenus dumtaxat recepit, quoad vocato celeriter in id ſacerdoti peccata ritè confeſſus, ac demum expiatus, animam è Tartari faucibus ereptam Domino reddidit. cuius rei fama totam vrbem, fineſq; illos magna cum omnium admiratione peruaſit;& ſuperſunt hodie,qui meminerint: à quibus ego id ipſum Barcinone diligenter quæſiui. Ac multo poſt,Romæ, conſtituta iam Societate aliud non minus mirum Ignatio contigit. Cum Alexandro Petronio, cuius ante meminimus,& medico & philoſopho inſigni,magnum vſum amicitiamque contraxerat. Ad eum ægrotum aliquando viciſſim ipſe, viſendi cauſſa cùm adijſſet, quamquam alieno tum tempore, tamen pro familiaritate à domeſticis introductus, occluſis feneſtris in lectulo quieſcentem inuenit. & ex tenebris ratus hominem ſopori ſeſe dediſſe, ſuſpenſo veſtigio tacitus adrepens, puluino ſenſim aſſedit. ac nihilominus Alexander è ſomno excitatus, & repente Felicitatem vxorem inclamans: Quis nouus hic ſplendor, quę tanta, inquit, lux cubiculum complet? At illa ſimpliciter, id quod erat, vnum Ignatiũ introiſſe reſpondit. Tum Alexander, homo grauis & prudens, non dubio argũmento viri ſanctitatem interpretatus, ex eo die Ignatium tamquam humano faſtigio celſiorem, magis magiſq; ſuſpexit:totamque deinde rem ipſe mihi alijſque ſeriò expoſuit.Pariſijs,Michael quidam Hiſpanus,quem Romę deinde falſæ criminationis miniſtrum in Patres fuiſſe diximus, impatienter ferens patronum ſuum Franciſcum Xauerium è medio honorum curſu ad ſtudium humilitatis Chriſtianæ traductum fuiſſe, ira percitus, Ignatium, vtpote eius rei auctorem, interficere omnino conſtituit:cumque in hoſpitium ipſius vltrò inuaſiſſet,ſtrictoq; iam gladio ſcalas furibundus aſcenderet,diuina repente voce perterritus: Quò tendis infelix? retulit gradum, totamque rem conſcientia victus poſtmodum ipſe confeſſus eſt. Anno à virginis partu M D L I V. Rodulphi Pij Cardinalis opera, Societatis collegium ad Lauretanã ædem inſtitutum eſt; acciditque,vt domus noſtris ad habitandum attributa,lemurum terroribus, & faunorum ludibrijs admodum eſſet infeſta. cumque, noctu præſertim, modò hi, modò illi detractis è cubiculi ſtragulis, vel inſolito quodam cachinno excitati per cœcas tenebras trepidarent; ad eam peſtem auertendam multa nequicquam experti, denique per epiſtolam ad ſacrificia & preces Ignatij, tamquam ad ſacram anchoram communi conſenſu confugiunt. Ille re cognita, Deum attentè precatus, reſcripſit ſocijs, bono eſſent animo, ac diuino præſidio freti (quòd in tali re fecerat ipſe non ſemel) dæmonum terriculamenta nihili ducerent. Mirum dictu. recitatis litteris, omnes confeſtim ea moleſtia ſpectriſque non modò in præſens, verùm etiam in poſterum liberati ſunt. Cùm Ignatij defuncti corpus exſequiarũ cauſſa iaceret in feretro, Bernardina quædam Romana, filiam ſtrumis iamdiu laborãtem, quam arte nulla medici ſanare valuerant, ad oſculandas mortui manus admouere vehementer optabat, certam ex eo contactu, filiæ valetudinem ſibi pollicita: ſed cùm præ turba, impetu ſæpe capto puella numquam ad feretrum accedere potuiſſet, denique mater, quippe quam filiæ caritas valẽtiorem audacioremq; reddebat, non ante deſtitit, quàm ex Ignatij veſtimentis fruſtulum adepta eſt. id fruſtulum virginis collo ſimul atq; alligatum; velut præſenti numinis ope morbus euanuit: cuius miraculi rumor cunctis, vt par eſt, admirantibus longè lateque manauit. Ac ne prophetiæ quidem inſigni dono caruiſſe putandus Ignatius eſt, ſiquidem aliqua partim abdita aperuit, partim longè à conſpectu remota monſtrauit; partim etiam multo poſt futura, ſine vllo errore prædixit. In ijs qui Barcinone Ignatium maximè coluêre, ac præcipuum ex eius conſuetudine & monitis fructum vtilitatemque cepẽre, vidua quædam fuit nomine Agnes, è Paſchala familia. hæc cùm cætera caritate Ignatium adiuuit, eiuſque ſuſtentauit inopiam, tum Pariſios proficiſcentem, ad vſque templum S. Andreæ tria millia ab vrbe paſſuum, officij cauſſa proſecuta eſt vnà cum Ioanne filio, optima ſpe ſummæ virtutis ac pietatis adoleſcentulo. Hunc in digreſſu cùm oſcularetur Ignatius, eique præcepta in reliquam vitam paterna daret: Cur, inquit ille, cùm alij abs te exculti, tuiſque monitis incitati, vel CHRISTI conſilia ſint ſequuti, vel certè in virtute magnos progreſſus effece-

A effecerint, me vnum, parens optime, rudem informemque destituis? quid misero mihi te absente futurum est? Atqui bono animo esto fili, respondit Ignatius, nequaquam tibi deerit exercendæ patientiæ, deque Deo bene merendi materies. namque vbi adoleueris, vxorem duces, multisque incommodis afflictaberis, quæ te solui delicijs, & in auxilio diuino implorando torpere minimè patientur. Neque abfuit dicto fides. siquidem post aliquot annos ille contracto matrimonio multos suscepit liberos; cumque haud ita diues esset, debitorum fraude, quibus non exiguam pecuniæ summam crediderat, rei familiaris naufragium fecit, hodieque confecta iam ætate senex, seque familiamque suam quotidianis laboribus ægrè sustētat. Eius deinde Agnetis mortem Barcinone sanctissimè obitam, Romæ Dei monitu præsensit Ignatius, vt litteræ Antonij Araozij qui morienti viduę affuerat, nihil ei super illa re noui postmodum attulerint. Quidam haud ita pridem in Societate versatus, cùm ex imposito sibi munere tanta molestia afficeretur, vt somnum capere vix posset, ac de repetendo sæculo cogitaret; Ignatius rem diuinitus odoratus, adolescentē nocte intempesta è lectulo vocari ad se iussit, alioqui fratrū necessitatibus mirum in modum parcere solitus. Is cùm animo valdè perturbato venisset; ficta persona quæsiuit ex eodē Ignatius, si quis hac vel illa tētatione solicitaretur, quidnam ei consilij daturus esset? ac per eam sermocinationem omnes illi obstupescenti sensim eius animi recessus ac latebras patefecit simul, & perturbationes admirabili dexteritate sedauit. eodemque caritatis officio erga alios quoque
B multos pari perspicacitate perfunctus est, qui cùm suos morbos propter inscitiā aperire non possent, vltrò ijs ipsemet ante medicinam, & genus ægritudinis, & caussas detegebat. Vicetiæ, Fabro & Laine comitibus, dum ex voto finē anni vertentis exspectat, cæteris item Patribus ob id ipsum Veneta ditione dispersis, repente affertur, Simonem Roterigium, Bassani, grauissima febri correptum, in extremo versari vitæ discrimine. quo nuntio perculsus Ignatius, licet ipse quoque febricula teneretur, tamen illicò surgit, ac Iacobi Lainis qui grauius laborabat, cura pijs hominibus demandata, sequente Fabro se pedes in viam dat, eodéq; die passuum octodecim fere millia confecit ea quidem celeritate, vt præcedentem vix Faber consequi posset. Cumque ex itinere, de Simone solicitus, orandi caussa paululum è semita diuertisset, supplicatione peracta, sensit auditas preces: atque ad Fabrum rediens, pro certo affirmauit, Simonem è morbo euasurum. ad quem vt venit, arctè complexus hominem læta omnia sperare, & certam sanitatem expectare iussit. Nec sanè frustra: quandoquidem Simon paulò post, contra omnium opinionem pristinæ valetudini redditus est; atque id beneficium hodieque secundum Deum Ignatio sese acceptum referre testatur. Haud longè à Bassani mœnibus loco edito templum cernitur beati Martyris Viti, ex quo in subiectam conuallem despectus est cum cætero cultu visendam, tum crebris aquarum è Medoaco amne deriuationibus. Id templum eo tempore tuebatur solitarius quidam, Antonius
C nomine, vir doctrinarum expers & idiota quidem ille, verumtamen seuerus, & grauis, & ipso totius corporis atque oris habitu venerabilis; ac proinde apud illas gentes magna virtutis & sanctitatis opinione. Is Ignatium nihil insigne præseferentem, elato supercilio (vt ipse postea fatebatur) contemnere apud se cæpit, ac paruifacere, quoad intentius aliquādo supplicanti demonstrare dignatus est Dominus, qui vir & quātus esset Ignatius, quamque multorum adiumento & saluti diuina prouidentia destinatus. ex quo suam ille temeritatem dolenter accusans, Ignatium studiosè dein colere atque obseruare instituit. Per eosdem fortè dies quidam ex Ignatij socijs, partim anachoritæ consuetudine, partim etiam ipsius loci amœnitate captus, ita cogitare cæpit apud se; Hem, Ignatij comites, vexatis tanto labore, tanta rerum omniū diffficultate corporibus, de animorum insuper salute periclitamur. rarò, quam extulimus domo, mentem spiritumq; referimus: nimium pulueris sordiumq; campestri hoc opere & exercitatione colligimus. ac cæteris quidem maior forsan gratiæ diuinæ fiducia, plus virium fuerit ad obuia quæque superanda: mihi verò meæ infirmitatis præclarè conscio, nonne conducat, procul negotijs tumultibusque cælestem in terris vitam vnà cum hoc sancto eremi cultore trāsigere? & abiectis multiplicibus curis vni Deo vacare? Hæc apud se identidem reputanti, occursabant ex altera parte Ignatij caritas, dulcedo sociorum, cæpta communia, datæ dexteræ, & deserendi nefas. Eiusmodi cogitationum æstibus cùm aliquandiu fluctuasset; denique consultandi caussa ad anachoritam ipsum adire constituit. sed nequaquam cessit illi res è sententia. quippe vixdum extra oppidum ex-

tulerat pedem, cùm ei vni ſpectrum eſt obiectum, armatus vir, trucibus oculis, ſtricto D gladio minitans. Exterruit primò ea ſpecies hominem: dein impetu capto cùm nihilominus pergeret; iratus ille ac furens in obuium irruere viſus. Tum verò peregrinus haud dubiè terga dat, ac ſine reſpectu in oppidum auolat, miratibus incolis quòd tam effuſè fugientem aſpicerent, nemine perſequente. At ille à præcipiti curſu non ante deſtitit, quàm in ipſius Ignatij diuerſorium ſeſe cum inſana trepidatione coniecit. Cui renidens Pater (totam quippe rem Deo reuelante cognorat) Siccine titubas? inquit: Modicæ fidei, quare dubitaſti? Qua ille interrogatione, & in præſentia valde compunctus, & in poſterum, ne ab inſtituto deficeret, magnopere confirmatus eſt. Cùm Ioannes Codurius, è primis Patribus vnus, è graui morbo in vltimum vitæ periculum eſſet adductus: ad rem diuinam pro ſocij ſalute faciendam Ignatius ædem ſancti Petri in Monte aureo petijt: cuius & loci, & Apoſtoli, vt ſupra diximus, præcipua quadam religione tenebatur. cùm ad medium fere perueniſſet pontem Ianiculenſem, qui Sixti pons hodie dicitur; ſublatis intentiſque repente in cælum oculis, retulit pedem attonito ſimilis; ac deinde conuerſus ad comitem (is erat Baptiſta Viola Parmenſis, ex quo hæc ipſa cognoui) Domum redeamus, inquit: Codurius noſter migrauit è corpore. Creditus eſt Ignatius ex illo ſtupore, & ſyderum intuitu, & repentina reuerſione, vt olim Hozij, ſic tum Codurij animam vidiſſe cælum intrantem: licet iuſtis fortaſsè de cauſsis de hoc celauerit, quòd iuſtas item ob cauſſas de illo non reticuerat. nam & id ipſum alius aſpexiſſe ferebatur, & ex horarum ratione compertum eſt, eo ipſo temporis momento Codurium exſpiraſſe: & alioqui non fuit, cur amiciſsimi viri cognito exceſſu, domum extemplò reuerteretur, vel ad piaculare ſacrum eius cauſſa de more faciendum, rectà pergere omitteret. Id autem accidit anno poſt Virginis partũ MDXLI. quarto Kalend. Septembris. Eodem fere loco deinde quiddam aliud accidit non abſimile. Cùm Stephanus Baroëlius Nouocomẽſis, qui viuit adhuc, periculoſo morbo implicitus teneretur, & cunctis de illius vita ſolicitis, Ignatius pro viri valetudine in eadem illa quam diximus æde ſancti Petri in Monte aureo perlitaſſet; in reditu comitem læto vultu compellans (is fuit Petrus Ribadeneria Toletanus, qui hæc ipſa mandauit litteris) non moriturum ex eo quidem morbo Stephanum conſtanter aſſeuerauit. nec vana fuit prædictio: ſiquidem haud ita multo poſt, ægrotus non ſine magna omnium admiratione conualuit. Cùm Patauij, noſtris ad gymnaſium & reliqua Societatis munera, ſanctæ Mariæ Magdalenæ templum, & eius templi vectigalia tribuiſſet Andreas Lipomanus egregia pietate vir, cuius mentionem antea fecimus; de adeunda loci poſſeſsione graue certamen à nobiliſsimis viris iniectum eſt. Venetijs tum Laines & Salmeron Societatis cauſſam agebant. ij ad rem perficiendam omni conatu nequicquam adhibito, cùm aduerſariorum potentia valde premerẽtur, ac pæne ab incæpto deſiſtere decreuiſſent; poſtremò (quod vnum reliquum videbatur eſſe perfugium) per litteras totam rem Ignatio commendant. Ille, cùm quinta circiter feria litteras accepiſſet, F poſtridie (qui dies erat natalis Deiparæ Virginis) re diuina peracta, reſpondit CHRISTI cauſſam ne deſererent; eodem adiuuante, voti compotes fore, nec vana fuẽre promiſſa: quippe, re in Senatu diu multumque agitata, denique poſſeſsio noſtris adiudicata eſt cunctis fermè ſuffragijs: atque à peritis rerum æſtimatoribus non leue miraculum eſt habitum, in eiuſmodi ciuitate, à duobus ignotis & peregrinis hominibus, clariſsimorum ciuium opes & gratiam ſuperatam fuiſſe. Paulo IV. Pontifice maximo, cùm inter bellicos tumultus vir quidã princeps, qui nuper eſt mortuus, Collegij Germanici tutelam, ac patrocinium, oneris & impendij grauitate defatigatus abijcere cogitaret; idemque auctor eſſet Ignatio, vt, ne in re iam deſperata ac pæne collapſa, diutius operam & oleum perderet; ſanè fortiter Ignatius illi reſpondit; Faceret ipſe quod vellet: ſe quidem, quoad viueret, eam procurationem numquam eſſe depoſiturum. neque verò dubitare ſe, quin tam præclarè inchoatum opus diuina prouidentia conſeruatura eſſet; ac datura aliquando Paſtorem, qui nõ modò neceſſarijs, verùm etiã copioſis ad victum cultumque vectigalibus id Collegium inſtrueret. Per eadem fere tempora, vir quidam pecunioſus, templi noſtri miſeratus anguſtias, ædem nobis ædificare voluit laxiorem. ſed cùm is deſcriptionem quandam ſuam ſequeretur, cum dignitate quidem illam & elegantia, verùm tamẽ ad religionis noſtræ vſus parum idoneam; Ignatius piam viri voluntatem vtique accepit, egitque, vt debuit gratias: rem verò ipſam animo fidenti reiecit; quòd ſibi compertum eſſe diceret, non defuturum olim, qui tem-

A templum nostris muneribus accommodatum exstrueret. Quarum duarum præsensionum alteram Gregorij XIII. Pontificis maximi summa, vt dictum est, pietas atque benignitas; alteram Alexandri Farnesij Cardinalis amplissimi eximia religio, & regia planè magnificentia comprobauit. Alia item de Ignatio miranda narrantur: quæ quia mihi haud satis explorata sunt, necesse non habui adscribere. præsertim quòd clarorum hominum sanctitas, non tam signis atque miraculis, quàm caritate in Deum, & vitæ innocentia continetur.

Eiusdem forma, & statura corporis. Cap. XV.

STATVRA fuit modica, & grato & pleno dignitatis aspectu; colore inter album & aquilum; exporrecta lataque fronte; viuacibus oculis; oblongo & incuruo naso, quam vel in primis certam prudentiæ notam metoposcopi existimant. claudicauit nonnihil è vulnere olim in propugnatione Pompelonensis arcis accepto, sed citra vllam deformitatem; vt nemo fere nisi curiosus animaduerteret. B Effigies circumfertur illius, non admodum ad viuum, vt familiares affirmant; siquidem ex mortui demum facie, gypso imaginem expressere plastæ, quoniam ipse, dum viueret, neque pingi se neque fingi permisit, omnibus in rebus humanæ gloriæ contemptor egregius; ac dignus profectò, cuius vitæ sanctimoniam præstantissimasque virtutes, pia posteritas, tanti parentis memor, in omne tempus imitetur & celebret.

FINIS.

COMPENDIOSVS INDEX, IN QVO, SI QVIS, QVID IN QVAQVE PROVINCIA ORDINE CONTIGIT, SCIRE VELIT, INVENIET.

IN HISTORIAS INDICAS RERVM MEMORABILIVM INDEX.

Acade-

anto-

B.

Britan-

D. Dabu-

D.

E.

F.

G.

H.

strat

M.

N.

O.

P.

Q. Qué-

Simon

T.

V.

X.

Y.

Z.

FINIS.

EPISTOLARVM INDEX.

IN EASDEM RERVM MEMORABILIVM INDEX.

Mari-

INDICIS IN EPISTOLAS FINIS.

IN IGNATII VITAM
CAPITVM INDEX

Libri Primi.

Libri Secundi.

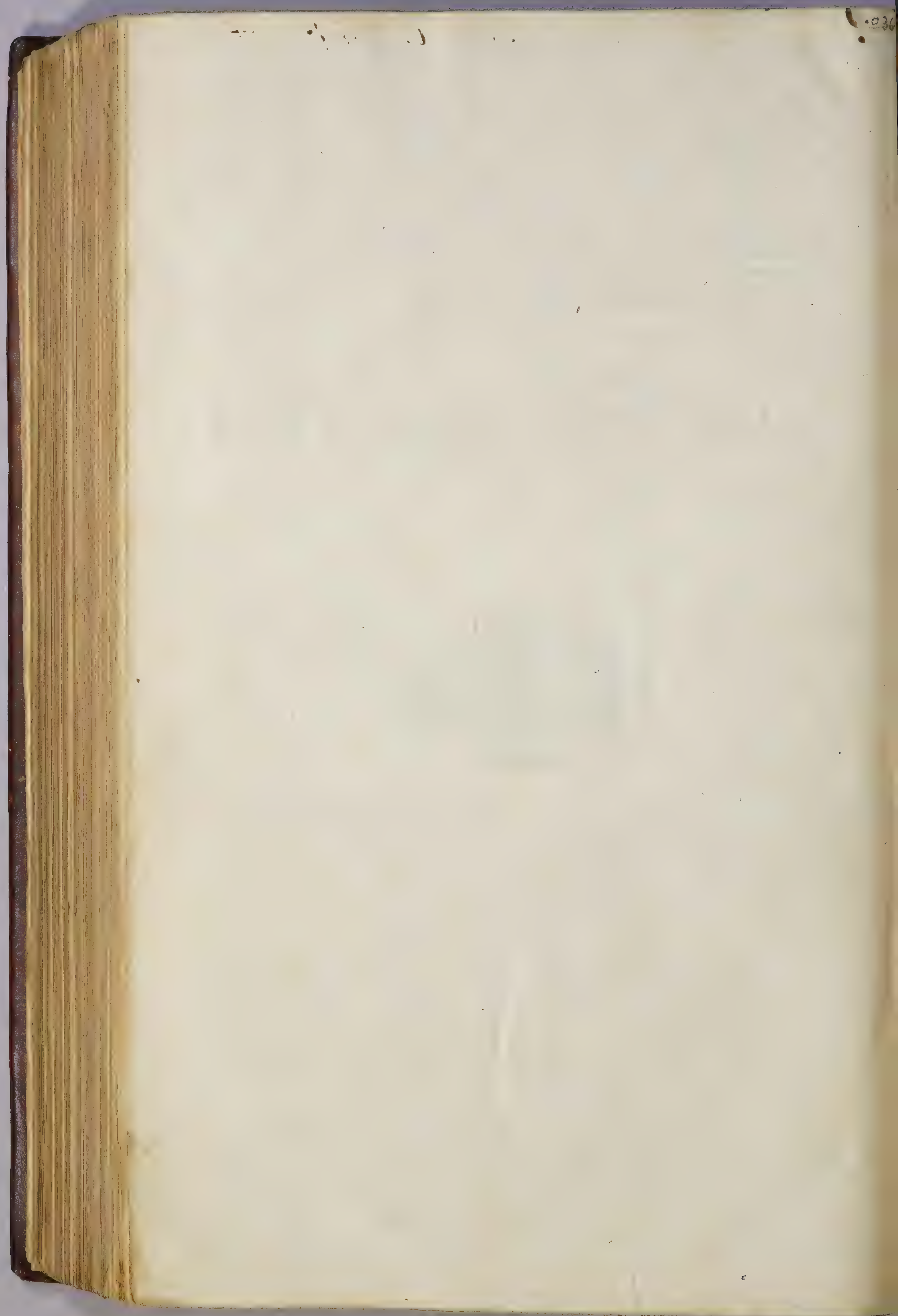
Libri Tertij.

IN

IN EANDEM RERVM MEMORABILIVM INDEX.

INDICVM FINIS.

estimé par Brunet [illegible] —

[illegible]

[illegible]

H593 c
M187h

